

ACADEMIA ROMÂNĂ

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ

Colecția „OPERE FUNDAMENTALE”

Coordonatorul colecției: acad. EUGEN SIMION

TITU MAIORESCU

OPERE

III. Discursuri parlamentare (1866-1899)

Ediție îngrijită, prefață, note și bibliografie

de D. VATAMANIUC

Introducere de

EUGEN SIMION

II

Fundația Națională
pentru Știință și Artă

O

univers enciclopedic

București, 2006

y

845399

Coperta: P O D A L V

Redactor: Elisabeta SIMION

Tehnoredactor: Mariana MÎRZEA

Cartea a apărut cu sprijinul
S.C. PETROM SERVICE SA. București
și al

COMPANIEI NAȚIONALE „LOTERIA ROMÂNĂ” S.A.

© Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin
Fundației Naționale pentru Știință și Artă și
Editurii Univers Enciclopedic.

ISBN: 973-7934-98-9
978-973-7934-97-0

ISBN: 973-637-144-1
978-973-637-144-8

INTRODUCERE

Maiorescu a fost - recunosc toți comentatorii săi - un mare orator. Au recunoscut chiar și unii dintre contemporanii săi, dacă ne luăm după ce notează în *însemnări zilnice* autorul, atent cu semnele de succes sau de ostilitate ce i se arată în viața publică. Faptul se confirmă de cei care i-au audiat cursurile de logică sau filosofie la Universitatea din Iași și, mai târziu, la Universitatea din București. De altminteri, practicând multă vreme profesiunea de avocat, Maiorescu utiliza oratoria aproape zilnic, iar din 1871, când a intrat în Parlament, ca deputat de Severin și Pitești, intervine des în dezbateri și de cele mai multe oii discursurile sale sunt răsunătoare. După câte se pare, îi plăcea să vorbească și, începând cu *Prelecțiunile populare* de la „Junimea”, își organiza meticulos discursurile, după un scenariu pe care îl folosește până la sfârșitul carierei sale publice. Epoca este propice oratoriei, schimbările rapide petrecute în societatea românească, după 1859, încurajează oratorii, retorii și limbușii, viața parlamentară promovează oameni care știu să vorbească, să acuze guvernul asasin și să apere legea și *Constituțiunea*. Este suficient să citim articolul lui Maiorescu din *Convorbiri literare* (1902-1903) (cu titlul amintit mai sus), pentru a ne face o idee de ravagiile limbușiei, vizibile și în gazetele vremii... În astfel de circumstanțe, spiritul organizat și cultura solidă a profesorului de filosofie și logică,

vorbirea lui coerentă și concisă, lasă o impresie puternică. G. Călinescu este de părere că Maiorescu își scria dinainte discursurile și, ca un actor care își pregătește succesul, le „învăța” pe de rost. S-ar putea să fie așa, nu putem ști sigur dacă le redacta dinainte sau doar își făcea, cum fac de regulă marii oratori, un punctaj pe cate, apoi, îl dezvoltă în fața publicului, sprijinit de ușurința lui de a lega bine propozițiile și, de bună seamă, de fantezia lui de om cu multe lecturi în domenii variate. Sigur este că, răspunzând în Cameră unor atacuri sau, ca ministru, unor interpelări, Maiorescu nu are timp să-și pregătească replica. Răspunde spontan, în același stil strâns, la obiect, căutând să înlăture acuzația și să doboare pe adversar printr-un raționament coerent și credibil.

Este drept că aceste discursuri, replici, *preciziumi* - cum le zice el adesea - ajung la noi după ce ele au fost corectate, uneori, probabil, reformulate de autor înainte de a fi publicate în *Monitorul Oficial*. De această strategie ne avertizează într-un rând chiar Maiorescu, atunci când laudă pe liberalul C. A. Rosetti pentru grija și preocuparea lui de a publica la vreme discursurile din Cameră. Lauda este cu atât mai onorantă pentru un adversar politic cu cât acesta dispăruse de mult.

Erau necesare aceste discursuri pentru un mare intelectual ca Maiorescu? G. Călinescu este din nou sceptic, întrebând, malițios, ce are de-a face oratoria cu filosofia?! Tot el sugerează că activitatea oratorică a filosofului și a criticului literar încearcă să justifice sterilitatea lui în domeniile în care este, indiscutabil, un specialist. Reproș numai în parte justificat. Oratoria, gen vechi, poate avea de-a face cu filosofia, dovadă că filosofii au recurs deseori, profesori sau nu, la acest tip de comunicare. Problema este ca filosoful să nu se dovedească a fi un simplu limbut și ca discursul lui să aibă idei și să pună în mișcare idei. Cealaltă temă - sterilitatea lui Maiorescu - poate fi reală, dar

nu se explică, după opinia mea, prin faptul că omul de carte, vorbind prea mult și despre chestiuni diferite, nu mai are nici timp, nici poftă de a scrie. Ar fi, cred, o motivație prea simplă. Maiorescu n-a fost niciodată, nici chiar înainte de a intra în viața publică, un cronicar literar sânguincios și nici nu voia să devină. El sesizează probleme și se mulțumește, de regulă, să dea *direcții* în cultură. Dacă scrie, totuși, despre un ridicol autor ploieștean, o face pentru a demonstra limbajul aberant și prostul-gust al versificatorului. Dacă parcurge ziarele românești din Transilvania, o face pentru a combate limbajul latinizant și ortografia apocaliptică a înaintașilor săi ardeleni.

Dintr-un motiv sau altul, Maiorescu intră în politică și, ca deputat și în mai multe rânduri ministru și chiar prim-ministru, ține discursuri și caută să le publice în volum chiar în timpul vieții (1897), deși este conștient de dificultatea de a alcătui „o istorie a timpurilor noastre” (zice el în 1903). Este, totuși, de părerea lui Lessing, și anume aceea că *cineva nu poate scrie bine decât istoria propriului său timp*. Ideea că trebuie să lași timpul să treacă pentru a fi obiectiv este, astfel, amendată cu argumentul că, trăind martorii oculari, aceștia pot verifica exactitatea faptelor relatate. „Tocmai acest folos crește cu apropierea evenimentelor” — zice Maiorescu — cu precizarea că a încercat dintotdeauna să fie nepărtinitor. „Nepărtinitor” este un cuvânt care se repetă des în oratoria lui, ca și în articolele de critică literară. Nepărtinire — adică obiectivitate - „pe cât este omenește cu putință” — adaugă el. O formulă care, iarăși, revine des în scris și în vorbire. O formulă dreaptă și o promisiune pe care, de regulă, Maiorescu o respectă.

Când o reia, în 1903, parlamentarul Maiorescu privește în urmă și, cu melancolie, recunoaște că, fiind ministru al Instrucțiunii Publice, n-a reușit să treacă în Cameră nici o reformă („nu a rămas după urma sa nici o reformă legislativă; încercările sale s-au izbit de rezistența unor majorități

variabile"). Se consolează cu ideea că ideile sale au fost drepte și că unele dintre ele au fost preluate de alții. Autorul discursurilor a renunțat - zice el mutând confesiunea la persoana a treia singular - la orice gând de legiferare în domeniul școlii după experiența avută. Luciditate, melancolie, sentimentul că în spațiul daco-roman reformele merg cu viteză de melc? Puțin din toate acestea deducem în pasajul ce urmează. În plus, de reținut convingerea ministrului că a încercat să învingă inerția parlamentară și că încercările sale au intrat deja în istorie: „Ideile, de care a fost inspirat, le-a crezut și le crede drepte; unele din ele s-au și realizat prin legile altora, căci ideile nu erau personale, ci culese și adaptate din tezaurul comun al culturii europene; altele se vor realiza poate într-un viitor mai îndepărtat, în care puțința participării sale personale va fi încetat de mult. Puținul ce l-a putut face în acest departament ministerial (aducerea documentelor Hurmuzaki, restaurarea bisericii de la Curtea de Argeș, introducerea studiului limbii române în licee și alte câteva măsuri) l-a făcut pe cale administrativă, iar nu legislativă. Astfel autorul scrierii de față, cu respectul ce-l are pentru realitățile date și cu recunoașterea dreptului majorităților de a fi cum sunt, a renunțat la orice gând de legiferare în materie de școli și așteaptă aici progresul de la îndreptarea metodelor și a personalului profesoral, fără nici o privire la vicisitudinile parlamentare. Cu atât mai dezinteresat se știe în expunerea lor și cu atât mai întărit în dorința celei mai impersonale apărări. Dacă totuși a reprodus în acest volum printre discursurile sale parlamentare și pe cele relative la reforma învățământului, a făcut-o din datoria de a publica discursurile în totalitatea lor. Numai astfel o asemenea publicare poate contribui la caracterizarea exactă a oamenilor și a epocii. Suprimări, știrbiri, modificări alterează imaginea realității. Ceea ce a fost, trebuie să rămâne

așa cum a fost și nu se poate face parcă n-ar fi fost; legea timpului e inexorabilă: *facta infecta fieri non possunt*. "

Ceea ce a fost... Când scria aceste propoziții resemnate, Maiorescu era deja dezgustat de politică. De altfel, n-a fost niciodată înclinat să creadă că activitatea politică este esențială pentru el. N-a crezut, probabil, în sinea lui că *politicul este destinul omului modern*. În jurnalul intim aflăm mereu fraze pline de scepticism când e vorba de viața politică de la noi și de lumea parlamentară. „Mi-e greață", scria el într-un rând. „Nu uita doară — îi spune Maiorescu lui Petre Carp într-o scrisoare din 1870 - că eu nu sunt un om politic ca tine; eu sunt un simplu particular a cărei avocatură și ocupație de scriitor umplu cercul său de activitate". Este și nu este așa. Este pentru că, judecând după notele din jurnal, nu se simte bine printre amicii politici. De altminteri, nici nu prea crede în ei. Le face portrete destul de defavorabile. Nu crede defel în amiciția politică și în loialitatea politică. În genere, Maiorescu e de părere că trei sferturi dintre oameni nu sunt loiali, iar din sfertul rămas numai în 10% trebuie să te încrezi. Scepticism aproape total. Cu toate acestea, omul ocupat cu avocatura și cu literatura a intrat în politică și, în fapt, n-a părăsit-o niciodată, chiar dacă n-a avut totdeauna numai succese de pe urmele ei. A fost, adevărat, ministru de mai multe ori (ministru Cultelor, ministru de Justiție, ministru de Externe), a demisionat, a fost tras în judecată împreună cu tot cabinetul L. Catargi, a fost acuzat de imoralitate, de plagiat, a fost 14 ani dat afară din învățământ, pe scurt, ca om public, Maiorescu n-a avut deloc o viață ușoară. În 1881, liberalul Ion C. Brătianu a oprit urmărirea penală a conservatorilor și Maiorescu a putut să-și reia o parte din atribuțiile sale.

Sentimentul pe care îl avem când citim confesiunile lui Maiorescu este acela că el a fost, în politică, totdeauna pe locul doi. În ierarhiile pe care singur le face, vine după Carp,

Pogor și Theodor Rosetti. Greu de acceptat, când ești un om atât de orgolios ca Maiorescu, această poziție subalternă. Acceptă, totuși, pentru că destinul lui, repet, nu este politicul. Succesul lui, ca om public, este acela ca orator în Cameră. Aici îi întrece pe mulți dintre amicii săi politici și pe adversari. Cu acest sentiment compensator și cu convingerea că trebuie să lase o mărturie despre rolul său în istoria contemporană a României, Maiorescu începe să strângă în volum discursurile sale parlamentare întinse pe o perioadă de aproximativ 50 de ani. Unele au rămas în *Monitorul Oficial* și apar acum prima oară într-o carte, grație priceperii și devotamentului Dlui Dimitrie Vatamaniuc și a Dnei Elisabeta Simion, redactorea eminentă a seriei de „Opere fundamentale”.

O ediție, așadar, integrală a discursurilor parlamentare ale lui Maiorescu. Ele au, înainte de orice, o valoare de document și, cine le consultă, poate să afle ce s-a întâmplat în viața politică românească între 1866 și 1917. Mai important este faptul că discursurile completează, într-un mod semnificativ, opera lui Maiorescu și luminează, iarăși, într-un mod revelator, personalitatea criticului literar și a filosofului. Aflăm, aici, nu numai ideile politice ale lui Maiorescu, dar și spectacolul inteligenței sale, talentul de a construi o teorie și de a o transmite unui public în bună măsură dinainte ostil, în fine, otatoria pune în valoare *stilul maiorescian*, modul lui de a fi și modul lui de a comunica într-o comunitate turbulentă, „fracționistă” prin definiție, cum este Camera Deputaților într-o epocă de tranziție. Românii abia descopereau atunci democrația parlamentară sau, cum se spune în epocă, democrația „constituțională” și, dezlănțuiți, *conservatorii* și *roșii* (liberalii) se confruntă în Cameră cu o pasiune și o incoerență care-l fac pe profesorul de logică să intervină și să încerce să pună lucrurile în ordine. O ordine rațională și morală. Nu reușește totdeauna, la drept vorbind: reușește rar să îndrepte

„aberațiunile” colegilor săi, dar ceva, totuși, rămâne de pe urma acestei lupte: rămâne acest lung exercițiu oratoric, unic, într-un anumit sens, în istoria românească modernă. Românii au avut și alți mari oratori (Delavrancea, Take Ionescu, Iorga, Titulescu), dar niciunul n-a vorbit atât de mult (aproape 50 de ani) în Parlament și, mai ales, n-a vorbit într-un mod atât de coerent, cu o pasiune atât de bine controlată (*o pasiune rece*, de-i putem spune astfel) și cu o ironie așa de bine ascunsă și de eficientă ca autorul *Direcției noi*.

A fost politica o pierdere de timp pentru criticul junimist, cum cred Lovinescu și G. Călinescu și cum credem, în fond, și noi, azi, când urmărim biografia omului public?! A fost, probabil, o pierdere pentru critica literară întrucât, mergând zilnic în Cameră, la Academia Română (unde a fost șapte ani - 1880-1887 - vicepreședinte), la tribunal pentru a susține procesele care-i aduceau cele mai bune venituri confortabile, Maiorescu și-a risipit energiile spiritului în „lucruri caricate”, vorba lui, împiedicând, astfel, ivirea creației fundamentale. Trupul zeiței din blocul de marmoră pe care îl invocă moralistul într-un memorabil aforism. Și, totuși, în 1871, la îndemnul lui Lascar Catargi, Maiorescu și alți câțiva junimiști intră în politică. Argumentul care-l decide pe criticul literar să renunțe la principiile sale (acelea ce țineau *Junimea* „cu desăvârșire depărtată de orice preocupare politică”) este acela, deseori invocat, al datoriei față de națiune. Motivație nu totdeauna credibilă în viața politică. Este cazul să-l credem, totuși, pe Maiorescu. Iată cum explică el lucrurile la 3 aprilie 1912, când este prim-ministru și ministru de externe:

„Domnilor, niciodată vorba «junimist» n-a fost întrebuințată de vreunul din noi în înțeles politic. *Junimea* este o amintire literară, de care nu este locul, nici trebuința de a vorbi aici. Din întâmplare, unii membri din acea întrunire literară

care și-a avut rostul pe vremea ei și de la care a rămas o revistă redactată de unul din membrii aici prezenți în mijlocul nostru *Convorbiri literare*, **TAC** unii membri din acea societate literară, după invitarea lui Lascar Catargi, la 1871, în momente grele pentru viața conservatoare, s-a hotărât să intre în politică. între noi literații de atunci unul singur făcea politică mai de mult, d. Carp. Noi ceilalți, eu, d. Teodor Rosetti, Pogor, Negruțestii și alții, făceam literatură, și unii din noi eram profesori. Ca profesori aveam regula: să nu ne amestecăm în tribulațiunile politice. Așa era *junimea* literară, o societate cu desăvârșire depărtată de orice preocupare politică. Dar atunci, la 1871, după indemnul lui Lascar Catargi și după o convorbire a lui Costa-Foru, ministrul său de atunci, cu noi, cu mine îndeosebi, ne-am hotărât să intrăm în luptele politice. Și am intrat ca susținători ai guvernului conservator. De atunci, noi toți cei ce i-am citat cu numele am fost, suntem și am rămas conservatori, și au trecut peste 40 de ani de la acel început."

Maiorescu mai are un motiv: tinerimea română era, la 1870, aproape în totalitate „liberală” și „suflarea liberală” se identifica, zice criticul, cu „suflarea națională”. Rar găseai un tânăr profesor sau scriitor să fie conservator pentru că, din nou, conservatorismul politic se identifica în aceste minți tinere cu boieria, iar boieria cu mentalitatea fanariotă veche. Analogie falsă, spune oratorul, identificare greșită pentru că adevărata boierie românească este formată de „vechile familii românești, cari au susținut trăinicia acestei țări...” Disociere importantă, disociere corectă. O face și Eminescu ori de câte ori este votba să definească forțele sociale sănătoase ale națiunii. *Boierii de țară, clasa de mijloc* (negustorii, meșteșugarii etc.) și *țărani* sunt, după el, clasele productive. Maiorescu face, în 1912, un examen sociologic și descoperă că existau, întt-adevăr, la 1870, vechile familii boierești și găseai țărănimea („amândouă fundamentul de existență a țării”), dar nu era clasa de mijloc

(*la tiers etat*) și, dacă nu era, ea trebuia creată, dezvoltată. Iată o misiune importantă pentru un om politic și pentru un partid politic. Mai este ceva ce determină pe Maiorescu să se angajeze de partea Partidului Conservator: primejdia *formelor fără fond*, primejdia imitației necugetate și nefolositoare unei societăți fără fundamente solide. Este tema lui predilectă în această epocă, în scris și în discursurile publice. O amintește și acum, după 40 de ani:

„O mare primejdie era atunci pentru țara noastră: perpetua imitare a străinătății în frământările ei contemporane, înainte de a fi lăsat țării noastre tăgazul de a-și însuși noua Constituție monarhică. Soarta să ne ferească și cumințenia noastră de a merge în val-vârtejul imitărilor prea departe, a tuturor acelor schimbări cari se mai petrec în Europa occidentală, și pentru care noi nu avem încă pregătirea și adaptarea cerută. (*Aplauze prelungite.*) Să păstrăm acum, să ne însușim capitalul de cultută cât ni s-a dat intelectual, să deșteptăm școalele noastre, să deșteptăm literatura noastră, să deșteptăm istoria noastră, să însuflețim religia noastră și cu ele împreună să deșteptăm poporul ca să priceapă situația cea nouă așa cum ne-a fost dată."

Este punctul din proiectul politic al lui Maiorescu în care tinerii maiorescieni (printre ei E. Lovinescu!) se vor despărți de modelul lor spiritual și moral. Ei cred, dimpotrivă, că imitarea *formelor* dezvoltate din Occident va duce la spargerea inerțiilor răsăritene și la sincronizarea României cu mișcarea de idei a timpului. Acum, spre sfârșitul vieții, Maiorescu se arată încă nestrămutat în convingerile sale că trebuie să se opună „veleităților imitative”, fantasmagoriilor (cum le zice Eminescu), frazeologiei, pe scurt: formelor fără fond. Și este bucuros să constate că Eminescu, Alecsandri, Creangă, Caragiale („scriitori însemnați și caracteristici ai renașterii noastre literare”) au îmbrățișat acest punct de vedere. „Au ieșit

cu noi din însuflețirea conservatoare a României constituționaliste" - precizează el în fața unui Parlament în care liberalii erau numeroși și puternici, iar conservatorii - despărțiți în fracțiuni - abia se regăsiseră. Maiorescu laudă pe „marele om de stat” Ion C. Brătianu și ironizează neastâmpărul reformist al liberalilor: „Asta e deprinderea liberală, veșnica imitare a frământărilor străine, ba o reformă a Constituției, ba idei socialiste, ba vot universal”...

Maiorescu consideră că el și amicii săi junimiști au fost și au rămas „teoreticieni” conservatori și, în accepția lor, conservatorismul își asumă, organic, dimensiunea democratică și dimensiunea națională. „Dar eu sunt în chiar ființa mea democrat”, spune el făcând aluzie la Partidul Conservator-Democrat al lui Take Ionescu, desprins din Partidul Conservator și regăsit, acum, în 1912, în aceeași formulă guvernamentală. La această fracțiune aderase, să nu uităm, și I. L. Catagiale, spre supărarea lui Maiorescu care, în diverse ocazii, sancționa asemenea inconsecvențe morale.

Rezumând: justificarea pe care o aduce Maiorescu este, în esență, corectă: pentru ca un sistem constituțional să funcționeze trebuie să existe mai multe forțe politice care să asigure alternanța la putere. Aceasta a fost, la 1870, misia istorică a noii generații conservatoare, în circumstanțele în care cele două clase fundamentale (boierimea de țară și țărăimea) nu puteau face față procesului de înnoire bazat pe imitarea grăbită a formelor străine, proces susținut de partidul „roșilor” (partidul liberal). Tinerii români aveau nevoie de un alt model și, pentru a-l crea și a-l impune, junimiștii coboară în arena politică: „Dar noi teoreticii, eu îndeosebi, fiul unui profesor, profesor eu însumi, care nu aveam cu aristocrația socială nimic a-face, ne-am întrebat de la început: ce însemnează într-un stat constituțional - și stat constituțional eram acum - ce poate

însemna ideea conservatoare în deosebire de ideea liberală în România ca stat constituțional?”

Acestea sunt principiile, să vedem cum le aplică omul politic junimist, profesor și fiu de profesor, nepot de țaran - „un rerian” - îi zice G. Călinescu voind să sugereze atitudinea lui Maiorescu față de femei și ambiția lui de a pătrunde în rândurile aristocrației. Păreri ce pot fi discutate. Dacă prin aristocrație înțelegem o aristocrație a spiritului, atunci definiția dată de G. Călinescu este exactă. Altminteri, socialmente vorbind, Maiorescu are ambiții mai mari. El se crede superior amicilor lui proveniți din marea boierime și, pe drept cuvânt, le este superior prin cultura, inteligența și talentul său. Ca om politic n-a vrut să strălucească, repet, decât prin discursurile sale. Și a reușit.

Când citim, azi, aceste discursuri observăm că puține dintre temele sale mai sunt actuale. Timpul a trecut peste ele, societatea românească a evoluat, mai puțin, se pare, actorii vieții politice. Ei au, ieri și azi, cam aceleași *metehne* (un termen pe care, într-un rând, Maiorescu este silit să-l explice unui deputat indignat de limbajul oratorului). Din acest punct de vedere, „bizantinii” noștri nu s-au schimbat prea mult. Nici epidemia „fracționismului” nu s-a stins. Nici dorința politicianilor de a trage profituri de pe urma funcțiilor publice. S-au modificat doar mijloacele. Rămân, desigur, actuale din oratoria lui Maiorescu alte opinii, de ordin general, cum ar fi aceea că nu poate exista o democrație reală, productivă, fără un sistem bun de învățământ care să cuprindă toate categoriile societății. Este, apoi, lupta lui Maiorescu pentru *adevăr* („principii nestrămutate de justiție și echitate”), este de reținut ostilitatea lui față de frazeologie, grija lui pentru ceea ce el numește „fundamentul acestui stat”, adică unitatea, coeziunea, stabilitatea națiunii.

Alte subiecte maioresciene produc, azi, nedumerirea cea mai mare. Ca ministru al Instrucțiunii Publice, el cere suprimarea catedrelor de drept roman, de economie politică și filosofie pe motiv că sunt prea multe și profesorii se încurcă unii pe alții. În plus, ei vegetează intelectualicește petărând doar trei ore pe săptămână. Propunerea stârnește un protest energetic în Cameră unde se află mulți profesori de drept și avocați. Aceștia iau cuvântul, îl acuză pe ministrul Maiorescu că vrea să desființeze învățământul românesc. El se apără zicând că sunt prea mulți avocați în țară și că tinerii români trebuie să învețe metalurgia, exploatarea minelor, modul în care se construiește drumul de fier (1876). Iată o preocupare interesantă la un ministru conservator. Când profesorii din Iași, agitați de Nicolae Ionescu și alții, protestează și se organizează într-o fracțiune, Maiorescu ia din nou cuvântul în Cameră și combate ideile lor „răsturnătoare”. Un termen ce se repetă foarte des în oratoria sa. Ori de câte ori o idee, o acțiune, un program politic îi par primejdioase pentru „fundamentul statului”, el le numește „răsturnătoare”, ceea ce îi aduce din partea, „roșilor” și fracționiștilor, învinuirea că ar fi un spirit reacționar, legalist, prea legalist. Maiorescu este, adevărat, un conservator, dar nu spirit reacționar, legat de vechile structuri. El vrea ordine și o evoluție organică, fără mari traume sociale. De aceea este în contra „ideilor răsturnătoare” de proprietate, de monarhie și de ortodoxie. Vrea, apoi, echitate, corectitudine în administrarea bugetului. Membru al Academiei Române, reduce, ca ministru, în 1871 bugetul Academiei de la 20 000 lei la 10 000 lei și taie celelalte subvenții acordate societăților de cultură din țară. Motivul este că membrii Academiei nu s-au întrunit la timp și în număr legal, iar societățile de cultură din țară sunt inutile. Nicolae Ionescu, adversarul de serviciu, protestează și cere grabnica retragere a proiectului, acuzând pe Maiorescu de „rancune

personale”. Maiorescu răspunde calm că nu-i vorba de rancune personale și dovedește de ce. De aici aflăm că și-a dat demisia din Academia Română întrucât Academia tinde să devină un fel de „Institut de Franța”... în aceste condiții, zice cu ironie Maiorescu, a voit să se retragă din înalta instituțiune considerându-se nepregătit pentru marea societate. Iată cu ce cuvinte usturătoare explică nemăsuratele ambiții academice și inutilitatea protestului fracționistului de la Iași:

„Când însă societatea și-a dat aerul de a fi Institut de Franța, mi s-a părut, că sub forma aceasta a trecut peste fondul ei intelectual, și necrezându-mă destul de învățat într-o asemenea societate, mi-am dat demisiunea pe acest motiv. (Demisiunea însă n-a fost primită, s-a declarat că un membru al Academiei este pe viață.) Scuzați-mă, d-lor, dacă v-am întreținut un moment cu o cestiune personală; dar nu puteam face altfel, fiindcă în fața unui vechiu parlamentar, ca d. Nicolae Ionescu, credeam de cuviință a releva procedura d-sale. Las la apăsarea onor. Adunări dacă este just și cuviincios ca la fiecare propunere ce face cineva, să se scruteze biografia sa și pretențiile intențiuni ascunse ale sale.”

Venind vorba de „fracționiști” (sau reprezentanții „direcțiunii opoziționiste”) este bine de știut că Maiorescu îi combate cu un argument de bun-simț: în loc ca ei să se ocupe într-un chip dominant de activitatea științifică, fac politică în școli și universități, agită familiile, provoacă ută de partide între părinții de familie și profesori. Agitatorii, fracționiștii, în fine, partizanii ideilor răsturnătoare sunt, toți, elevii lui Bărnuțiu, prilej pentru Maiorescu de a mai combate o dată această școală juridică. Este pentru libertatea de idei în școală, dar nu pentru transformarea școlii românești într-un teren de agitațiuni politice care „să surpe” autoritatea statului. Maiorescu este, se vede limpede, un om al legii, nu vrea revoluții pentru orice

fleac, vrea ca profesorul să se ducă la cursuri și să-i învețe pe tineri ce este folositor și să-i pregătească pentru nevoile țării.

Când este încolțit de adversarii politici, știe și să se apere. Aduce exemplul Franței, Germaniei și Engliterei, este bine informat (Franța n-a schimbat o structură de învățământ timp de 63 de ani!), ironizează „creațiunile de lux”, formele parazitare în învățământ, cum ar fi trei catedre paralele de drept roman la aceeași universitate. Până ce vor apărea profesorii care să inspire încredere, să desființăm catedrele vegetative, propune el. Sunt prea multe facultăți în țară și prea puține școli sătești. Sunt prea mulți profesori de drept și prea puțini profesori la Școala Politehnică. Nu-i bună „fixitatea în instrucțiune” (inamovibilitatea profesorilor) pentru că nu mai poți înlocui niciodată pe profesorii care sunt ca și când n-ar fi în facultăți, nu-i deloc bine ai statul să încurajeze învățământul juridic și să negligeze catedrele de cultură națională... susține în Cameră Maiorescu, provocând o mare furtună.

În ianuarie 1876, vine cu un proiect de reformă în învățământ și proiectul cade, ducând, până la urmă, la demisia ministrului și la căderea guvernului. Noul proiect vrea să introducă învățământ elementar obligatoriu „numai acolo unde sunt școli”, iar la sate obligă pe copii să vină la școală numai în timpul iernii. Propune, apoi, suprimarea internatelor statului pe lângă licee, limitarea limbilor clasice în școli și extinderea disciplinelor care să pregătească pe elevi pentru trebuințele societății. Maiorescu este interesat de ceea ce el numește „învățământul real”, o formulă pe care o repetă, învățământul real înseamnă, între altele, suprimarea catedrelor fără profesori competenți, frânarea procesului de „creațiuni de ocaziune importate cu grămada din țări străine și cu care îi era imposibil poporului de a se deprinde, de a și le însuși”. Vrea, într-un cuvânt, democratizarea învățământului și, totodată, protejarea lui de formele rele importate din afară. Aduce

exemple într-un stil oratoric care ar fi azi suspectat de populism. Maiorescu vrea însă în mod sincer să schimbe ceva în sistemul discriminatoriu și pentru a încuraja ceea ce el numește „cultura maselor”. O formulă care are azi o conotație suspectă din pricina demagogiei ce s-a făcut în jurul ei. La 1876, formula avea un sens. *învățământul real* propus de ministrul conservator voia să facă în așa fel încât „să prepondereze lumina în clasele poporului”... Deocamdată nu se spune cum. Este doar buna intenție a unui ministru care se revendică el însuși din popor: „Și, dlor deputați, eu puteam să zic aceasta, fiindcă eu însumi sunt un fiu ieșit din popor; aparțin și eu acelei clase a treia; sunt însumi din aceia, care au beneficiat de răsturnarea formei celei vechi aristocratice, unde nu era decât poporul care plătea impozite, iar boierii nu plăteau nimic. Sunt unul din acei care am profitat și pot profita de legile actuale; și dacă d-voastră nu veți primi legea ce propui și veți lăsa să continue modul cum au mers lucrurile până acum, aș deplânge aceasta ca om de stat, ca om public, dar aș beneficia ca om privat de legea vechie, fiindcă m-aș face și eu avocat ca ceilalți și aș avea și eu beneficiile mele ca și ceilalți din viața publică. Prin urmare dacă eu am venit în contra acestei ordine de lucruri, lăsând foloasele mele ca persoană privată la o parte; dacă viu eu și ridic această chestiune și cer ca guvernul să aibă o acțiune hotărâtoare în stat; dacă voiesc ca noi burghezii să merităm a trăi ca stat al treilea și să dăm poporului român legitima sa satisfacțiune, atunci trebuie să credeți că prin aceasta nu pot avea alt scop decât întărirea naturală a ordinii sociale în această țară și a statului întemeiat pe ea.”

S-a discutat mult și încă se discută și azi despre opoziția lui Maiorescu și Eminescu față de introducerea formelor noi într-o epocă în care societatea românească făcea efortul de a se sincroniza cu Europa. Ea a avut și are partizani importanți

(linia tradiționalistă în cultura noastră), a avut și are adversari printre moderniștii, sincroniștii din a doua și a treia generație postmaioresciană, cu E. Lovinescu în frunte. G. Călinescu ocupă o poziție specială în această chestiune. El nu discută problema *formelor fără fond* sau tema sincronizării din punct de vedere sociologic, el judecă fenomenul influențelor din unghi estetic și, din această perspectivă, lucrurile se văd mai clar... Este de remarcă faptul că Maiorescu nu-i un spirit care se opune, automat, procesului de sincronizare a societății românești. Dovadă este încercarea lui, ca ministru al instrucțiunii, de a reforma școala românească, dând extensie, s-a văzut, *învățământului real*, legat de nevoile lumii românești. Că n-a reușit este o altă chestiune. Că vrea să desființeze catedra de economie politică sau să lase numai o catedră de drept roman, pentru a înființa mai multe catedre de cultură națională, este un subiect ce se poate discuta. E. Lovinescu, îmi vine să cred, a simplificat enorm proiectul politic al lui Maiorescu pentru a-l combate mai ușor. Citindu-i, acum, intervențiile în Cameră, observăm că teoreticianul conservator nu-i atât de fanatizat în convingerile lui încât să nu-și dea seama că România nu poate evolua izolată de restul lumii și că evoluția nu-i posibilă fără a urma anumite modele. El însuși se referă în mai multe rânduri la modelele franceze sau germane și, când este vorba să se introducă discipline noi în școli, întreabă dacă „sunt științe folosite de acestea pentru școlari?” (11 februarie 1876). A introdus deja un curs de agricultură și unul de drenaj, un altul de exploatarea de mine și a căilor ferate... Semn că ministrul nu-i ostil, cum susțin adversarii, schimbărilor. Ministrul vrea doar ca, în toate deciziile sale, să meargă, repet, pe calea adevărului, lată cum explică el în 1876 necesitatea de a diminua „știința de advocatură” și a spori, în universitățile românești, științele tehnice: „Este totdeauna bine să ne punem pe calea adevărului

și nu este bine să ne deprindem a combate un lucru prin neadevăr; trebuie să vedem ce susține o parte și ce susține cealaltă parte și pe urmă să combatem în cunoștință de cauză și în sinceritate. Așadar încă o dată: Adevărul este, maramicește vorbind, fiindcă puteți număra catedrele, că acest proiect înmulțește suma de știință ce se propune în școli, însă în loc să dea mai multă știință de advocatură și știință de politică primejdioasă, acest proiect caută a înmulți suma de științe tehnice, de care cred că are mai multă trebuință țara aceasta.”

Nu-i nimic de obiectat aici. Adevărul pare a fi de partea sa, nu de partea lui Boetescu care-l combate. Unde punctul lui de vedere este șubred e atunci când justifică desființarea catedrei de economie politică prin faptul că ea dă „o direcțiune primejdioasă” tinerilor. Aici logica maioreșciană nu mai funcționează cum trebuie. De ce ar da, în chip fatal, economia politică „idei necoapte” tinerilor și, dacă le-ar da, este o regulă ca tinerii să le primească răă a le judeca critic? Este limpede, Maiorescu nu găsește acum argumentul cel mai bun pentru a-și apăra proiectul. Nu-i convingător nici când propune ca statul să nu-i mai plătească pe profesorii care *lăfesc idei distructive* •ix, lățindu-le, *surpă* fundamentele existenței statului. Nu-i, oricum, o idee bună pentru un filosof al culturii. Nici chiar pentru un om politic speriat, cum pare a fi acum Maiorescu, de agitațiile fracționiștilor de la Iași.

S-a pus de multe ori problema stilului oratoric al lui Maiorescu și mai toți comentatorii săi au remarcat umorul rece și modul imperceptibil persiflant în care polemizează el. G. Călinescu e de părere că Maiorescu este, ca orator, „un fotmalist parlamentar”, invocă și explică mai totdeauna principiile, regulile, Constituțiunea, iar când nu sunt reguli potrivite în țară, citează reguli din țările cu sisteme politice și

parlamentare evolute. Oratorul face mereu aceste învăluiri tactice care aduc adversarul pe un teren favorabil discuției. Discuția începe, de regulă, cu eliminarea subiectelor care nu sunt „în chestie”. Când Nicolae Ionescu îi aduce patru sau cinci acuzații, Maiorescu scoate din discuție primele trei pentru că sunt de prisos, nu sunt „în chestie”. Când G. Mârzescu apără onoarea pătată a nu știu cărui ministru liberal, acuzându-l pe ministrul Maiorescu că nu are autoritate morală să judece pe alții pentru că el însuși a fost contestat („Ei, dle ministru de culte și instrucțiune publică, d-ta care ai debutat la Iași prin conferințe publice, d-ta, care ai fost acuzat de mai multe ori că propagi idei în contra religiei creștine, d-ta, cel acuzat că propagi și susții ideile lui Darwin, acuzat de pe chiar banca prelaților, rocmăi d-ta să vii astăzi ca ministru de culte și instrucțiune publică și să declari acestea în Senat, fără ca în acest Senat, în majoritatea sa eminamente conservator, să nu se găsească nimeni să-ți răspundă? Eu cred că prin tăcerea noastră noi nu numai că am fi legitimat declarațiunile d-voastră, dar am fi insultat chiar rațiunea noastră de oameni.”), Maiorescu nu-și pierde cumpătul și, răspunzându-i, calm și relativ politicos, începe prin a înlătura temele care nu sunt în chestie. În chestie nu-i, acum, relația personală a ministrului Maiorescu cu problema ce se dezbate în Cameră. Cu alte vorbe, dl Mârzescu nu-i în chestie, retotica lui cade, dar, alături, dl Mârzescu face „o discuțiune de cuvinte”. Nu sunt în chestie nici părerile filosofice ale lui Schopenhauer pe care le citează acuzativ dl Mârzescu și, în genere, dl Mârzescu amestecă lucrurile și nu știe unde să se oprească. „Este o chestie delicată de a ști unde sfârșește libertatea cugetării” - încheie autoritar Maiorescu, dând adversarului o lecție de logică și de bună-cuviință. Când altcineva face o relație între niște fapte vechi („ororile de la Rucăr”) și acordarea unei decorațiuni, Maiorescu, care este acum

(3 decembrie 1911) ministru de externe, își ridiculizează preopinentul întrebându-l insidios: „Adică aceasta ar fi legătura, îmi dă voie fostul coleg cu mine (în profesorar), să zic - legătura logică între interpelare și așa-numitele orori de la Rucăr, panglica unei decorațiuni?” Nu este, evident, nici o legătură logică între decorațiune și „ororile” reclamate de gălăgiosul deputat. Profesorul de logică îl lichidează scurt.

Asemenea execuții sunt frecvente în retorica maioreșciană. Lui Maiorescu îi place să scoată o lege morală dintr-o victorie oarecare și recomandă, de regulă, în exercițiul public cuviința și corectitudinea constituțională. Este, repet, un legalist lămurat, nu acceptă improvizarea și haosul, este un spirit permisiv când e vorba de libertatea de exprimare, dar nu primește, s-a observat, deja, *lățirea ideilor răsturnătoare*. Crede că un conducător politic nu trebuie „să-și facă sieși parte”, adică să folosească funcția publică pentru a câpăta foloase. „Dacă se întâmplă acest fapt regretabil, zice el la 21 decembrie 1913, s-a pierdut idealul, s-a pierdut și folosul public”. Iată o propoziție ce ar trebui să fie ținută minte de oamenii politici. Maiorescu a respectat această lege, bunurile pe care le-a putut strânge le-a dobândit nu din politică, ci din practicarea avocaturii.

Ultimul lui act, ca om politic, este studiul pe care l-a scris la 15 febr. 1917, cu puțin timp înainte de a muri, intitulat *România și politica de neutralitate în conflictul european din 1914—1917*. Studiul a fost publicat postum și încheie, în ediția integrală de acum, seria aceasta de discursuri rostite timp de aproape o jumătate de secol în Parlamentul României. Se vede, de aici, că Maiorescu este pentru „o neutralitate onestă”. Înțelege dificultatea oamenilor de stat de a alege și este trist când vede că, în momente hotărâtoare pentru soarta țării, oamenii politici români dau dovadă de lipsă de caracter și de pticepere diplomatică. O pagină profetică, o pagină de o copleșitoare melancolie, scrisă de un mare intelectual care a

slujie țara, ca om public, și a slujit cultura română ca puțini alții în epoca lui. Doborât de melancolie, el găsește totuși tăria de cuget de a prevesti o renaștere morală care să înlăture bizanrinismul și ceea ce el numește „rămășițele decadenței fanariote” din lumea românească. Chiar și pe patul morții, Maiorescu continuă să traseze frontiere și să pună pietre de hotar. Rămâne până la sfârșit un spirit întemeietor: „Schimbarea sufletelor, premenirea cugetelor în noua generație, după groaznica experiență prin care a trecut: iată adevăratul element, care va hotărî despre viitorul României. Conștiința publică trebuie revizuită, scepticismul, înaintea căruia cinste sau necinste, adevăr sau înșelăciune, capacitate sau mediocritate erau privite și primite cu aceeași indiferență, trebuie să dispară, judecata ageră și nepărtinitoare trebuie să se inființeze, și odată cu înlăturarea frazeologiei, a necinstei și a neadevărului, să se deștepte și să se întărească *regenerarea cugetelor* în toate păturile poporului românesc. Dacă se va întâmpla așa, atunci nepilduita suferință nu va fi pătruns în zadar inimile românilor, amarul învățământ ne va putea fi de folos, și se va adevăra și pentru noi vechea vorbă venită de la țărmurile cele mai îndepărtate ale Asiei: Lasă anii să treacă peste o nefericire și se va schimba în binefacere.”

Aceste pagini străbătute de o durere profundă și de credință, totuși, în posibilitatea unei renașteri a spiritului românesc, greu încolțit de circumstanțe ostile și de dileme imposibil de evitat, reprezintă, neîndoios, testamentul politic al lui Maiorescu.

A fost Maiorescu un mare om politic? E. Lovinescu, monografistul său, spune la sfârșitul studiului publicat în 1940, că *nu*, cu hotărâre: *nu*. N-ar fi fost pentru că n-a avut ambiția de a ajunge și, când a ajuns, n-a pus nici o pasiune în activitatea

politică și n-a voit cu niciun chip să-și facă o carieră strălucitoare prin politică. Este adevărată remarca lui Lovinescu, rotuși: Maiorescu a stat aproape o jumătate de secol în Parlamentul României, a ținut discursuri în Cameră și în Senat, a fost de cinci ori ministru și și-a încheiat cariera ca prim-ministru. N-a reușit, recunoaște chiar el, să impună o lege a instrucțiunii publice, cum ar fi dorit, și, în genere, n-a reușit cu niciun proiect legislativ, dar, dincolo de acest eșec repetat și dincolo de scepticismul său din ce în ce mai adânc față de eficacitatea acțiunii politice, cum se explică, totuși, faptul că n-a simțit nevoia să părăsească viața politică, în ciuda atâtor inconveniente, vexațiuni, deziluzii? Lovinescu îl compară cu Petre Carp și spune hotărât că Petre Carp a avut un mai mare instinct politic decât Maiorescu și era, iarăși, cu horărâre, un mai bun parlamentar decât Maiorescu: *avea un spirit mai puțin împăciuitoare, pune mai multă ardoare în discursul său, era mai direct, mai comunicativ, mai imprevizibil decât echilibratul, bine stăpânind profesor de logică și filosofie care, în intervențiile lui, nu depășea pragul bunei-cuvințe și nu ridica niciodată tonul, voind să strălucească prin inteligența raționamentului concludent, nu prin culoarea și văpaia cuvântului turbulent...* Poare să fie adevărat și acest lucru, totuși (din nou, totuși!) de pe urma lui Petre Carp și de pe urma atâtor mari oratori din Parlamentul României n-a rămas decât legenda lor, și, eventual, a rămas un număr de discursuri risipite în *Monitorul Oficial*. Citite azi, rareori mai produc emoție: și-au pierdur culoarea, văpaia cuvintelor s-a stins, ardoarea frazelor s-a pierdut, în timp ce discursurile lui Maiorescu constituie o *operă în sine*, o pagină strălucită de litetatură oratorică. Ele plac, azi, la lectură tocmai ptin logica lot impecabilă, prin buna lor construcție, prin stilul lor subtil ironic, prin analogiile și micile lor digresiuni inteligente. Este de închipuit că, într-o adunare în care, de regulă, discursul este *lăfit*, cum zice el, ca să nu zică *lăbărțat*

și incoerent, pasional, involburat, Maiorescu vine cu spiritul său de rigoare, cu știința solidă de carte, cu educația lui nemțească și cu convingerea lui, nu lipsită de un ușor scepticism, că un raționament care restabilește adevărul este mai eficace decât o propoziție colorată care intimidează sau înveselește pe cei care o ascultă...

Revenim: a fost Maiorescu un om politic? Răspunsul meu este: *da*, a fost, din moment ce politica l-a ținut timp de atâtea decenii legat de viața parlamentară și guvernamentală și, mai ales, politica i-a inspirat aceste superbe discursuri în care logica și bunul-simț încearcă să răpună aberația, pasionalitatea zgomotoasă, insulta colorată, „fracționismele” de tot felul, abaterea de la lege și, înaintea tuturor relelor, neadevărul. Lupta pentru adevăr în cultură, dusă de criticul junimist în *Convorbiri literare*, este conținută și, uneori, dublată de *lupta pentru adevăr* în viața publică. O luptă care, poate, n-a înregistrat succesele răsunătoare pe care le-a avut în spațiul culturii, dar nici n-a fost nefolositoare.

Altă întrebare: a fost Maiorescu un mare orator? Lovinescu este, și aici, reținut, zicând că Maiorescu a avut succese mai mari în fața amfiteatrului universitar, decât în Cameră. Așa se pare, despre acest fapt au vorbit cei care l-au auzit, de la Panu la Rădulescu-Motru. Numai că aceste discursuri impecabile și repetitive (Maiorescu, se spune, repeta același curs ani de-a rândul și repeta chiar aceleași anecdote!) n-au rămas decât în câteva pagini de memorii scrise de alții, în timp ce discursurile parlamentare constituie, cum am spus deja, o operă în sine, o operă de o uriașă importanță: ca document istoric, ca document politic și, cu precădere, ca document al unei convingeri și al unui mod de a fi, într-o lume colorată și turbulentă, gata oricând să se sfâșie și, apoi, să se îmbrățișeze. Maiorescu intră în această lume cu mintea lui bine mobilată și cu spiritul lui tăios, cu morala lui plină de urbanitate, în fine,

cu credința lui nestrămutată că omul politic trebuie să fie un apostol al adevărului și, totodată, un critic al aberațiilor ce înfloresc în numele adevărului. N-a fost, în mod sigur, un bun practician politic, a fost mai mult - cum și recunoaște — un teoretician politic, un spirit ideologic destul de consecvent într-o lume în care inconsecvența morală este aproape o regulă, o inteligență elastică, niciodată coborât însă în compromisuri majore. A vrut să impună, și aici (aici în sfera politicului), ceea ce reușise să impună în literatură: o ierarhie corectă de valori, o direcție nouă bazată pe respectul adevărului, pe legi bune, în cadrul unui sistem constituțional pe care oratorul îl invocă aproape în toate discursurile sale. „Un formalist” cum s-a zis. Da, dar unul care înțelege că, fără *forme* ce trebuie respectate, fundamentele unei națiuni se năruie. Este aproape sigur că Maiorescu n-a fost, decât puțin timp, un om politic de prim-plan, altele au fost vedetele politicii din vremea lui, dar, atât cât a fost, pe locul doi, în urma lui Carp și Brătianu, el a reprezentat o înălțime a spiritului și o voință dâră de europeanizare a spiritului public românesc.

EUGEN SIMION

11 decembrie 2006

DISCURSURI PARLAMENTARE

1866-1913

ÎN VOLUM

DISCURSURI PARLAMENTARE
cu
PRIVIRI ASUPRA DEZVOLTĂRII POLITICE
A ROMÂNIEI
SUB
DOMNIA LUI CAROL I
VOLUMUL I
(1866-1876)

[INTRODUCERE]

întrunind în publicarea de fața discursurile parlamentare ținute în timpul de 25 de ani, de când am intrat în Cameră, și adăogându-le câteva priviri asupra Istotiei noastre contemporane, nu pot justifica o asemenea luctare decât prin interesul covârșitor ce-l are dezvoltarea politică a României de la 1866 încoace.

Deosebitele faze ale acestei dezvoltări petrecute într-un stat constituțional au avut neapărat răsunetul lot în dezbaterile parlamentului, și dacă se reproduc aici discursurile, cu care am participat la acele dezbateri, ele vor să servească numai ca niște documente vii pentru caracterizarea mai exactă a unei întregi transformări a opiniei publice.

Ceea ce în adevăr trebuie să ne atragă o deosebită luare aminte, este tranziția țării noastre de la starea precară a unor Principate electivă, spre consolidarea unui Regat ereditat, și mai ales îndrumarea spiritelor conducătoare în politică de la ușurința răsturnării lui Cuza-Vodă și de la pornirile antidinastice din întâia parte a domniei lui Carol I, spre deplina recunoaștere a autotității Regelui de către toți bărbații politici din ziua de astăzi.

Ce deosebire între 1866 și 1896, ce schimbare a cugetelor în decursul a 30 de ani, și ce îndreptățire a încrederii în viitor!

A urmări această evoluțiune internă a stării noastre politice la sfârșitul secolului al 19-lea este o problemă de mare interes, și tot ce e în stare să contribuie la lămurirea ei, fie și indirect și numai pentru o mică parte, va găsi poate câțiva cititori, căroră să nu le pară de prisos.

De alrminteri, dacă este greu a scrie o istorie contemporană fără părrinire, nu este totuși cu neputință; și în orice caz, exactitatea faptelor se poate controla mai ușor, când autorii lor sau martorii oculari sunt încă în viață.

I

O SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA SITUAȚIEI POLITICE A ROMÂNIEI

De la 11 februarie 1866 până la 11 martie 1871

În urma abdicării silite a lui Alexandru Ioan I (Cuza) la 11 /23 februarie 1866, guvernul rrece de fapt asupra Locotenentei Domnești Lascar Catargi - general N. Golescu - colonel N. Haralambie, iar ministerul numit în aceeaș zi este astfel compus:

Ion Chica, prezident și externe,

Dimitrie Chica, interne,

Ion C. Cantacuzino, justiție,

Petru Mavrogeni, finanțe,

C. A. Rosetti, culte,

Maior Dimitrie Lecca, rășboi,

Dimitrie A. Sturdza, lucrări publice.

Numirea maiorului Lecca la departamentul rășboiului este semnul caracteristic al noului ministet și totdeodată cel mai periculos precedenr.

Însăș rășturnarea lui Cuza-Vodă a fost un fapt greu de justificat. Liber ales de națiunea din cele două Principate, Cuza merita o soartă mai bună, și nu era lucru cuminte ca să arătăm Marilor Puteri, sub a căror garanție ne aflam puși prin tractatul de la Paris din 30 martie 1856, că națiunea se înșelase în persoana alesului ei. Unirea Principatelor cu înlătutatea Comisiei centrale din Focșani, legea rurală, chiar dobândită

1866, căma guvernului în mâna unei locoteninți domnești și a Ministerului ales de popor.

ALEXANDRU IOAN."

Cine va fi redactat acest act silnic cu frazeologia „Ministretului ales de popor", e indiferenr. Ministerul a fost așa de puțin ales de popor, că în acelaș număr al *Monitorului* se publică decretul, prin care noua Locotenentă Domnească „ordonă și numește" ministerul Ion Ghica.

În acest minister, precum am arătat, maiorul Lecca, comandantul batalionului de vânători, cătuia îi era încredințată în acea noapte garda Domnului Țării, era numit ministru de război.

O asemenea numire însemna nesiguranța armatei și nesiguranța tronului.

Și pentru ca să nu rămâie îndoială asupra acesrei însemnări, ziarul autorizat al partidului, care de acum înainte era chemat să aibă un rol mult mai pronunțat în conducerea politiceii române, se grăbea să publice chiar a doua zi, într-un articol de fond plin de laude pentru ofițerii conspiratori și mai ales pentru maiorul Lecca „acesr brav și patriot oștean, căruia îi datorăm recunoștință", următoarea profesiune de credință asupra armatei: „Opiniunea acestei foi în privința datoriilor unui militar se știe că esre cu totul opusă aceleia ce este în genere admisă în oștirile permanente. Nu înțelegem și nu știm cine poate înțelege, cum un militar poate fi îndatorat a-și ține jurământul său către un guvern, care ar călca el jurământul său și când acea călcare ar fi recunoscută prin *o aclamaregenerală*".

Iar maiorul Lecca publica în acelaș număr al *Românului*, o scrisoare către un căpitan din batalionul de vânători, în care zicea: „Actul ce am făcut este un fapt istoric, și vânătorilor le va rămânea o glorie eternă penrru devotamentul ce au avut

către patrie, iar eu mă voi fâli pururea că am fost instrumentul patriotismului lor"¹.

Și ce este tot așa de semnificativ, *Românul* din ziua turnătoare (numărul de la 14 și 15 februarie 1866) se arată solicitat de ofițerii conspiratori ca să nu-i treacă sub tăcere, cel puțin pe cei „care au dat adesiunca lor mai nainte de 11 februarie", și astfel laudă în prima linie pe colonelii Crezzulescu și Tănase Călinescu, pe căpitanul de artilerie Alexandru Candiano, și pe mai mulți alții, al căror nume se vede publicat acolo².

*

Sub asemenea auspicii guvernul de la 11 februarie, după o încercare neizbutită cu Conte de Flandra, procede în zilele de la 2 până la 8 aprilie 1866 la plebiscitul, care cu 685 969 de voturi pentru și 224 contra consacră alegerea Principelui Carol din Casa suverană de Hohenzollern. La ¹⁸ / 22, mai noul Principe, de-abia în vârstă de 27 ani, prin o spontană hotărâre, sosește în capitala țării și înaintea Adunării constituante, prezidate de Manolache Kostake (Iepureanu),

¹ Chiar peste 22 de ani, într-o scrisoare de la 1 februarie 1888, fiul lui Vodă-Cuza explica astfel alegătorilor săi din colegiul III de Mehedinți, pentru ce nu poate primi mandatul de deputat, ce i l-au încredințat: „Nu-mi este permis să iac parte dintr-o Adunare, care desigur va fi iarăș prezidată de acel nelegiuit, care a trădat pe Domnitorul încredințat pazei sale". Scrisoarea a fost publicată în *Epoca*.

² O scrisoare a răposatului Dimitrie Cariagdi, datată din Neapol de la 12 ianuarie 1872 șt adresată detronatului Domnitor Cuza la Florența, cuprinde următoarele rânduri: „Aici am găsit o colonie de rumâni, Si. Sihleanu, N. Rosetti, N. Negri, Candiano, care zice că face studii de drept. Candiano mi-a arătat că a venit la Florența să implore iertarea Măriei Voastre".

depune jurământul, iar noua Constituțiune, sancționată la 30 iunie, e promulgată la 1 iulie 1866.

Cel dintâi minister al Principelui Carol I (11 mai 1866) este astfel compus:

Lascar Catargi, prezident și interne,
P. Mavrogeni, externe,
General Ion Gr. Ghica, război,
Ion C. Cantacuzin, justiție,
Ion C. Brătianu, finanțe,
C. A. Rosetti, culte,
Dimitrie A. Sturdza, lucrări publice.

Dar după 2 luni L. Catargi, Brătianu și Rosetti părăsesc ministerul. La 15 iulie se formează cabinetul Ion Ghica cu Mavrogeni la finanțe, apoi la 2 martie 1867 cabinetul C. Krezzulescu, și așa mai departe în mai puțin de 5 ani se schimbă 10 cabinete și se fac vro 30 de modificări ministeriale parțiale, până când de la 11 martie 1871 înainte, de la al doilea cabinet L. Catargi, începe era ministerelor serioase cu o mai lungă durată.

Situația, totdeauna grea la începutul domniei unui Principe străin, devenise în cazul nostru excepțional de grea prin întâmplările arătate mai sus.

Relativ ușoară era admiterea faptului îndeplinit din partea celor 7 Puteri garantate, cu toată opoziția formală a reprezentanților lor, care în conferința de la 2 mai 1866, convocată *ad hoc*, declaraseră alegerea plebiscitară nevalabilă. Fiindcă, după articolele 22 și 27 ale tractatului de la Paris, nici una din puteți nu avea dreptul să intervie singură în contra noastră, ci trebuia să dobândească încuviințarea celorlalte, în chiar această multiplicitate și divergență de interese sta puțința liberei noastre dezvoltări. Principele Carol, la sosirea sa în țară, avea aprobarea lui Napoleon III și nu mai puțin importanta aprobare a lui Bismarck, dacă nu direct a Regelui Prusiei. Și, printr-o fericită coincidență istorică, pe când tocmai de pe la

1866 prestigiul lui Napoleon începea să scadă și a scăzut treptat până la desăvârșita lui pierdere la Sedan, prestigiul regelui Prusiei și al marelui său cancelar creșteau și deveneau preponderante în Europa, iar o parte a acestui prestigiu se resfrângea firește și asupra Principelui nostru din casa Hohenzollem.

Prin urmare relațiile externe ale noiei Domnii, orcât de grea a fost dobândirea recunoașterii ei din partea înaltei Porți în octomvrie 1866, aveau să se consolideze din an în an, și astfel una din prevederile divanului ad-hoc, când își formulase cerința principelui străin, se dovedea pe deplin îndreptățită.

Și raportul între Carol I și Constituțiunea noastră de la 1866, cu prematurul ei liberalism, nu putea pricinui mari greutate. Principele Carol, deși până atunci ofițer în armata prusiană și trăind în atmosfera Curții de la Berlin, unde democrația liberală era foarte rău văzută, rămăsese independent în judecata sa politică, se afla în relații mai intime cu moștenitorul tronului Prusiei, ale cărui aspirații constituționale erau cunoscute, și nu se sfiise a se pune în contact cu societatea burgheză din Berlin, dușmana naturală a reacționarismului aristocratic. În iarna 1865-1866, cercurile bine informate de acolo vorbeau chiar de întârzierea intenționată a înaintării Prințului Carol la rangul de căpitan, tocmai din cauza înclinațiilor sale liberale. - În asemenea împrejurări este lesne de explicat, că Ion Brătianu, cel dintâi bărbat politic din România, cu care s-a întâlnit Principele Carol (19/10 martie 1866, la Diisseldorf) și care i-a vorbit despre chemarea sa la tron, să-i fi lăsat o impresie așa de simpatice. - Prin urmare noua noastră Constituțiune se putea aștepta la o sinceră aplicare a ei, în marginile puterilor date tânărului Domnitot, și de altminteri ea însăși prevedea puțința reformării, tot pe cale constituțională, dacă o asemenea necesitate se ivea.

Nici vreo accentuare a spiritului separatist între munteni și moldoveni nu era de remur, cu toată ocrotirea ce ar fi aflat-o din partea Rusiei. Răscoala de la 3 aprilie 1866 fusese energic

năbușită de Locotenentul Domnesc Lascar Catargi, sosit cu o zi mai înainte în Iași; și chiar faptul că acea mișcare a fost înscenată, cu ajutorul Cneazului Moruzi, de niște oameni fără însemnătate, ca N. Roznovanu, Teodor Boldur-Lătescu și N. Ceaure-Aslan, cărora li se asociase ușorul la minte mitropolit Calinic Miclesu, dovedea că epoca deosebirii exploatate între moldoveni și munteni ajunsese acum pe sfârșite. În toată liniștea Principele Carol, înainte chiar de intrarea sa în capitală, de la moșia Goleștilor, unde a fost găzduit în sara de 9 mai 1866, a putut să facă din gradarea mitropolirului Calinic primul act al domniei sale.

Dar greutatea cea mare, adevărata greutate a situației interne, era lipsa oricărui simțământ dinastic în poporul român, deprins de atâtea generații cu domniile efemere, indiferent la dese schimbări ale indivizilor de pe tron, mai indiferent acum în urma răsturnării lui Cuza-Vodă, și în care popor totuși, dacă noua monarhie constituțională avea să-i garanteze viitorul, trebuia înrădăcinat acel cuger trainic de credință în persoana Domnitomului și în perspectiva succesiunii hereditare la tron. Și cum să se nască și de unde să crească acest cuget, când una din cele mai manifeste reprezentări ale lui, armata, fusese izbită tocmai în simțimintele de fidelitate și de disciplină prin cele petrecute la 11 februarie 1866?

Dacă o regenerare a spiritului public avea să se producă în această privință, ea nu era de închipuit decât printr-o îndelungată și stăruitoare acțiune. Ea presupunea din partea tânărului Domnitot o rară împreunare de calități: multă prudență, și mai multă îngăduință, o răbdare dusă până la limitele suflerului omenesc și cunoașterea de oameni. Iar din partea bărbaților politici ai țării, ea presupunea hotărârea de a sprijini dinastia ce și-o aleseseră și de a avea totdeauna luarea-aminte ațintită asupra acestui punct cardinal.

Căci situația creată țării prin înălțarea pe tron a unui principe dintr-o casă suverană a Europei cuprindea - ce e

drept - o mare garanție pentru existența statului, însă putea fi în altă privință și un mare pericol. Tocmai faptul, că acea casă suverană ajunsese în scurt timp la atâta prestigiu în Europa, deschidea perspectiva întăririi noastre în viitor, dacă știam să respectăm pe noul Ales, dar ne putea periclita chiar existența, dacă prin depărtarea lui loveam în acel prestigiu. Cu un Principe de Hohenzollern după 1866, necum după 1870, noi nu puteam face nepedepsiți ceea ce au făcut grecii la 1862 cu un Principe de Wittelsbach. Nu pentru prima oară în al 19-lea secol țara noastră s-ar fi înfățișat în gândul celor ce conduceau politica Marilor Puteri ca un simplu obiect de compensație teritorială¹.

Însă toate aceste griji erau mai mult ale viitorului, precum nici nu se puteau înlătura decât în viitor, și, pentru o parte din ele, numai cu ajutorul soartei. Deșteptarea și întărirea simțământului dinastic atârna, în afară de însușirile personale ale Principelui, de la o acțiune îndelungată a partidelor noastre politice, de la direcția luptelor parlamentare, de la lucrarea prin presă și prin întruniri publice, și nu mai puțin, deși mai latent, de la învățătura dată tinerimii prin profesorii școalelor statului. Și cât pentru îndreptățea spiritului armatei, aceasta nu se putea prevedea cu oarecare temei decât în urma unui viitor război, în care ofițerii noștri să primească adâncă impresie a misiunii lor hotărâtoare și să simtă atunci de la sine necesitatea elementată a disciplinei și a credinței neclintite; iar provocarea războiului nu putea să vie de la noi, ci trebuia așteptată de la alte complicații europene.

Ce vădită acțiune caracteristică avea să întreprindă acum noul Principe la începutul domniei - iacă întrebarea cea mai apropiată, marele interes al momentului. În acest înțeles starea

¹ încă la octombrie 1869, cu prilejul călătoriei împăratului Francisc Iosif la Constantinopol, Aii Pașa propune lui Beust cedarea „Principatelor” către Austro-Ungaria.

economică a țării se impunea atenției pe planul dintâi. Și nu era aici vorba de obișnuita regulare a finanțelor statului, orcât de anevoioasă ar fi fost până când s-a statornicit prin destoinicia lui P. Mavrogeni, dar era vorba de puternica impulsivitate ce trebuia dată activității economice generale, prin o mult mai energică circulație a cunoscutei bogății din agricultură, prin descoperirea de bogății încă necunoscute, prin formarea elementelor unei viitoare industrii.

În călătoria sa prin Moldova (august 1866) Catol I dă o primă dovadă de tact politic, căutând să se întâlnească mai ales cu C. Negri și cu V. Alecsandri, amicii intimi ai lui Cuza-Vodă, aceia care știau mai bine ce făcuse și ce nu fusese în stare să facă fostul Domnitor. În convorbirile cu ei Principele Carol își arată gândul de a-și inaugura domnia prin înființarea unei întinse rețele de drumuri de fier¹, gând de mare însemnătate, greu de realizat în starea înapoiată a țării de atunci, fără industrie proprie, fără ingineri, fără lucrători, fără credit pe piețele Europei.

Îndrăzneală întreprindere, precum era menită să fie de cel mai mare folos pentru deșteptarea economică a țării, a și fost una din ocaziile pentru izbucnirea inevitabilei crize a tinerei domnii. Căci astfel se întâmplă totdeauna: tocmai de fapta cea însemnată, care în cuget se înfățișază sub aspectul cel mai ademenitor, e aninată cumpăna soartei.

Nu intră în cadrul acestor notițe, al căror scop este înțelegerea atmosferei intelectuale în mișcarea noastră politică, de a stărui cu amănuntul asupra chestiilor economice. Atât numai trebuie să fie zis, că ideea căilor ferate, odată concepută în așa mari dimensiuni, era mai lesne de realizat în anul 1868 cu ajutorul capitalului german și cu cel mai cutezător concesionar prusian - Strousberg. Parisul, în urma izbândeii prusienilor de la Sadova și în perspectiva războiului contra

¹ Notiță de la V. Alecsandri.

Germaniei, se înstrăinase de noi; iar de celelalte piețe ale Europei nu se putea aștepta o primire favorabilă pentru finanțarea unei asemenea întreprinderi. Austriacului Offenheim i s-a încredințat, de altminteri în condiții prea grele, numai construirea fragmentului Iași-Roman-Ițcani. Preferința acordată propunerii prusiene pentru rețeaua principală se explică de la sine în modul cel mai firesc.

Tot așa de explicabil este, că Principele Carol a început executarea planului său prin ministerul liberal de la 27 octombrie 1867 cu Ion Brătianu la finanțe. În astfel de momente partidul liberal e mai comod la guvern decât în opoziție.

Dar mobilitatea noastră parlamentară din acea epocă nu îngăduie nici unui guvern o durată suficientă. Ministerul liberal se modifică în parte prin demisionarea lui Ștefan Golescu și înlocuirea sa cu generalul Nicolae Golescu la 1 mai 1868. Partidul liberal din Muntenia, la început lipsit de aderenți în Moldova, se vede silit a se uni cu așa-numita „fracțiune liberă și independentă” din Iași, care însă nu se menține în efemera sa existență decât prin ura în contra străinilor, mai ales în contra evreilor; și astfel guvernul liberal de la 1867 tolerează fa *contradictio in adjecto*) izgonirea administrativă a câtorva familii israelite prin prefectul Lecca din Bacău, măsură izolată și cu atât mai nechibzuită, cu cât, fără nici un folos, devine în ochii Europei Apusene o provocare tocmai în momentul când țara are trebuință de creditul din străinătate pentru drumurile ei de fier. Încercarea ministrului-prezident Ștefan Golescu de a-și apăra administrația din Bacău este făcută cu atâta nedibăcie, încât îl silește să se retragă, după ce a expus țara la primele scuze față de Austria¹. Însă nici

¹ Vezi Cartea roșie austriacă *Correspondenzen des K. K. gemeinsamen Ministeriums des Aeußeren* 1868 No. 2, pag. 47-65. La pag. 61 nota de la 21 mai 1868, cu scuzele generalului Golescu; la pag. 64 nota de la 25 iunie 1868 cu asigurarea lui Ion Brătianu pentru despăgubirea israeliților.

sub prezidența generalului Golescu liberalii nu pot sta mai mult timp la putere, și în 16 noembrie 1868 se formează cabinetul Dimitrie Ghica, mai apropiat de „centru”; apoi, după o scurtă funcționare a unui ministru Al. G. Golescu, spitalul Manolache Kostake încearcă la 20 aprilie 1870 guvernul cu „juna dreaptă” (G. Mănu, G. Gr. Cantacuzin, A. Lahovari, C. Grădișeanu, P. P. Carp), „cloșca cu pui” — cum i-a rămas numele după o vorbă glumeață a deputatului I. Neguță.

În vremea guvernului junei drepte izbucnește în Europa Centrală cea mai crâncenă luptă a secolului nostru, războiul franco-german de la 1870.

Printre aceste evenimente, întreprinderea Strousberg înaintea cu vicisitudinile obișnuite în asemenea cazuri. Liberalii, trecuți la sfârșitul anului 1868 în opoziție, se folosesc de toate incidentele pentru a ataca guvernul și în curând, fără nici un scrupul constituțional, tronul. De prin august 1869 ziarul *Românul* ia o pronunțată atitudine antidinastică; până și d. Hâjdeu, în curând Bogdan Petriceicu Hasdeu, cu foaia d-sale *Traian*, se amestecă în acest soi de agitare. *Traian* este și cel dintâi ziar, care (11 octombrie 1869) vorbind de răposatul profesor al Universității din Iași Simeon Barnuțiu, „adevăratul părinte al fracțiunii libere și independente”, caută să răspândească dincoace de Milcov ideile lui în contra principelui străin, idei despre care se vorbește mai pe larg în primul discurs parlamentat reprodus în volumul de față¹. În ianuarie 1870 fostul Domnitor Cuza este ales deputat de Mehedinți, însă refuză mandatul.

¹ Micile criterii personale pot adeseori servi de măsură pentru constatarea unor evoluțiuni, d. e. a progresării dinasticismului la noi în țară. D. Hasdeu, antidinasticul de la 1869, este astăzi (1898) stipendiatul Regelui Carol pentru *Magnum Etymologicum* și, firește, cel mai fervent dinastic.

Cu câțva timp mai înainte ducele de Grammont, nenorocitul ministru francez de la 1870, care a declarat războiul Prusiei, pe atunci însă ambasador la Viena, provoacă o întâlnire cu Principele Cuza și caută să-l soneze asupra unei reînălțări pe tronul României¹.

Toate aceste permit să se întrevadă o întreagă acțiune combinată pentru răsturnarea Domnitorului Carol I.

Când la sfârșitul lui iulie 1870, în asemenea stare a spiritelor, sosește știrea despre începerea efectivă a războiului franco-german, agitatea crește la culme. Nu atât comunitatea de rasă, cât faptul că cei mai mulți oameni politici ai noștri și-au făcut studiile în Franța și de această țară leagă fericita aducere-aminte a tinereții lor, produce un curent puternic de simpatie în favoarea francezilor. Prea puțin experimentați, precum erau, uitând că în politica internațională nu sentimentalitatea, ci reflecția cea mai rece trebuie să dicteze, mai toți deputații și ziariștii noștri doreau armelor franceze o victorie strălucită, pe când evidentul interes al țării, care își alesese un domnitor din Casa Hohenzollern, era din contră izbânda Germaniei asupra Franței.

¹ Din notele luate de Balligot de Bayne, secretarul lui Cuza, sub dictatul acestuia. (Scena se petrece la Doebling lângă Viena):

Grammont. *Laguerre, nous l'avons avec la Prusse, elle est inevitable. Le moment est, peut-etre plus proche que vous ne le croyez... Nous aurons besoin d'avoir un point d'appui en Orient. Nous avons deja un dans les Hongrois qui voient de fort mauvais oeil les encouragements donnees par le gouvernement roumain aux Transilvains et certaines paroles imprudentes du Prince Charles pour la reunion de tous les Roumains sous son sceptre.... Nous en avons assez du Prince Charles, rien assez.*

Couza. *Mais enfin, quel est votre but? Avez-vous un projet arrete? Voulez-vous provoquer un changement?*

Grammont. *Ce ne sera pas difficile...*

Couza. *Quoiqu'il puisse arriver, je ne consentirais jamais a rentrer en Roumanie par une intervention etrangere.*

Dar în mișcarea, în care se afla atunci opinia publică la noi, ea nu putea fi accesibilă la asemenea teflecții. Entuziasmul pentru Franța creștea din ce în ce mai mult, și în aceeași măsură se exagera aversiunea în contra a tot ce venea din Germania. Ca un simptom al acestei stări sufletești trebuie înregistrată acțiunea fostului căpitan de artilerie, [a] d-lui Candiano-Popescu, care în ziua de ⁴/₁₀ august 1870, pune mâna pe prefectura, pe cazarma, pe telegraful din Ploiești și proclamă detronarea Principelui Carol. Nechibzuita revoltă, ce de altminteri nu se poate închipi fără o înțelegere cu șefii partidului liberal, a fost îndată reprimată de guvernul junei drepte; iar d. Candiano-Popescu, tradus împreună cu complicitii săi Radu Stanian, C. T. Grigorescu, Carada etc, înaintea juraților din Târgoviște, a fost achitat.

Nu putem vorbi de acest curios incident, fără a releva și circumstanțele lui atenuante. Acțiunea din Ploiești, ca idee politică, pornea de la presupunerea că Franța va sfârși prin a fi biruitoare, și dacă această presupunere se realiza, Prusia ar fi fost așa de crunt lovită, așa de redusă în valoarea ei ca putere europeană, încât atunci prezența unui Principe de Hohenzollern pe tronul României putea să pară în opoziție cu interesele țării. Simțământul dinastic nu se formase încă, de-abia de 4 ani fusese răsturnat popularul Cuza-Vodă, o schimbare de domnie mai mult sau mai puțin nu părea mare lucru. Adevărata absurditate a revoltei de la ⁴/₁₀ august 1870 stă însă în presupunerea, de la care pornise. Fără nici o cunoștință a armatei prusiane și a conducătorilor ei, fără nici o altă informare autentică, liberalii de la 1870, luând dorința simpatizilor lor drept realitate și încrezându-se în știrile false răspândite de crâmpeliul de guvern terorizat în Paris, escomptau izbânda francezilor tocmai în momentul, în care - după împrăștierea armatei lui Mac-Mahon la Woerth 27 iulie (6 august), și după bătăliile de la Colombey, Vionville și Gravelotte (²/₁₁ - ⁴/₁₁ august) armata lui Bazaine era aruncată

și izolată în Metz, și prin urmare trista soartă a Franței inevitabil hotărâtă.

Cu atât mai caracteristică pentru starea spiritelor la noi rămâne însă fapta d-lui Candiano, cu achitarea sa cu tot, și acest semn al timpurilor ne poate servi spre orientare în mișcarea politică din țară până la 11 martie 1871¹ -

Din nefericire războiul franco-german de la 1870 se repercutează asupra afacerilor noastre și în altă direcție: în enorma zdruncinare a tuturilor relațiilor comerciale - o urmare neapărată a oricărui război - marea întreprindere a lui Strousberg este periclitată; Strousberg însuși suspendă plățile, culpabila înstrăinare a titlurilor noastre din depozitul lui Ambros nu-i folosește, drepturile e silit să le cedeze societății acționarilor, și temerarul întreprinzător, căzut în faliment, își sfârșește viața câțiva ani după ce a ieșit din temnița de la Moscova.

Curcile noastre politice se cuvenea mai ales acum să încunjure tronul și să scape creditul țării; mai ales acum, când Germania era biruitoare și când importanta lucrare a drumurilor noastre de fier, al cărei substrat financiar era pe piața Berlinului, trebuia cu orice preț să fie scoasă din impas.

La noi din contra! în ziua de 18 decembrie 1870 se formează cabinetul Ion Ghica, slab compus cu niște membri ca:

Dimitrie A. Sturdza, la finanțe,

Dimitrie Cariagdi, la justiție,

Nicolaus Racoviță, la culte,

N. Calimachi-Catargi, la externe,

Dimitrie Berendei, la lucrări publice și

Colonel Pencovici, la război,

¹ în înțelesul notelor precedente, de la pag. 9 și 21 (*ed. n.* - p. 13 și 20), se cuvine să adăugăm că același d. Alexandru Candiano-Popescu, cu prilejul războiului de la 1877 împotriva Turciei, a fost reprimat în armată, ș-a spălat trecutul pe câmpul de bătaie, a slujit 12 ani la Palat ca adjutant, este astăzi general și, firește, prea credinciosul supus al Regelui Carol.

toți *homines novi*, afară de d. Dimirrie Sturdza, pe atunci numai umbra d-lui Ion Ghica, conduși de un ministru-prezident anume cunoscut pentru politica sa șovăitoare. Cum să poată stăpâni un asemenea ministet luptele din parlament, agitația din țară? și cum să voiască a le stăpâni presupunând că putea?

Sesiunea Camerei din iarna 1870-71 se deosebește prin cea mai mare confuzie și cea mai neînfrănată violență a dezbaterilor. Și în această stare de lucruri vine ministerul însuș și depune pe biroul Camerei (12 ianuarie 1871) întregul dosar al afacerii Strousberg, cu raporturile confidențiale cu tot - „spre uimirea tuturilor”, cum nu se poate opti de a constata chiar raportorul acestei afaceri, d. Alexandru Holban, pe atunci fracționist. Camera alege o comisie de 7 membri pentru a studia dosarul și a-i face raporr, iar compunerea comisiei dă nota situației și descopere pe d. Ion Ghica: pe lângă un singur om de legi nepărtinitor, C. Bozianu, se aleg fracționistii și liberalii I. Codtescu, A. Holban, N. Ionescu, C. F. Robescu, St. Sihleanu și fățișul antidinastic N. Blaremburg.

La această fietbere a pasiunilor politice, pe când comisia era la începutul lucrării sale, iar prin culisele Camerei se răspândeau tot felul de revelări exagerate și de comentarii false, se mai adaogă acum iritația produsă prin o scrisoare a Principelui Carol, publicată. în *Augsburger Allgemeine Zeitung* de la '"/, ianuarie 1871, îndată tradusă și răstălmăcită în țată.

Iată cuprinsul acestei scrisori':

¹ care de altminteri nu a fost adresată lui Auerbach, precum se credea la noi, ci poate unei persoane fictive. Publicarea în *Allgemeine Zeitung* trebuie să fi fost intenționată de însuș Principele Carol. Confuzia cu Auerbach provine din faptul că o altă scrisoare relativă la România, adresată în adevăr lui Auerbach, însă de Principele Anton de Hohenzollern tatăl, fusese publicată pe la mai 1868 în *Neue Freie Presse* din Viena prin indiscreția acelu cunoscut novelist german.

„*Prea stimată amice,*

De mult nu ți-am mai dat semn de viață. Dar aş vrea să fii măcar un ceas în locul meu, ca să te încredințezi cât mi-e vremea de îmbucătățită și plină de muncă, de griji și de dezamăgiri.

Au trecut aproape cinci ani de când am luat îndrăzneată hotărâre de a mă pune în capul țării acesreia, așa de bogat înzesrrară de natură și totuș așa de săracă sub alte raporturi.

Aruncând o privire asupra epocii ttecute, scurtă în viața unui popor, dar lungă în viața unui om care tinde spre progres, trebuie să-mi zic că puțin folos am putut aduce acestei frumoase țări.

Adesea mă întreb: A cui este vina? A mea, care nu am cunoscut caracterul poporului, sau a poporului, care nu vrea să fie condus și totuș nu e în stare să se conducă singur? Prin numeroasele melc călătorii în toate regiunile celor două Principate și prin feluritele atingeri cu toate păturile societății, am dobândit înctedințarea că vina nu este nici a mea, nici a poporului în înttegimea lui, ci mai ales a celor ce și-au însușit dreptul de a conduce Țara în cate s-au născut. Acești oameni, care și-au făcut educația lot politică și socială mai mult în străinătate, uitând cu desăvârșite împrejurările patriei lor, nu caută alta decât a aplica aici ideile de cate s-au adăpat acolo, îmbtăcându-le în niște forme utopice, fără a cerceta dacă se potrivește sau nu. Astfel nefericita țară, care a fost totdeauna ingenunchiată sub jugul cel mai aspru, a trecut deodată și fără mijlocire de la un regim despotic la cea mai liberală Constituțiune, precum nu o are nici un popor din Europa.

După experiența făcută, cted că aceasta e o nenorocire cu atât mai mare, cu cât românii nu se pot lăuda cu virtuțile cetățenești ce se cer penttu o formă de Stat quasi-republicană.

De nu mi-aș fi legat tot sufletul de această țară binecuvântată, care în alte împrejurări se putea aștepta la un viitor strălucit, de mult m-ar fi părăsit răbdarea. Acum însă m-am hotărât la o ultimă încercare, ce probabil mă va face să trec în ochii partidelor de aici și ai conducătorilor lor ultra-soviniști ca lipsit de iubire pentru țară; dar eu am lăsat la o parte orice considerație personală, cu risicul de a-mi perde poate toată popularitatea. Căci ar fi o neiertată lipsă de la datotie, de a mai ascunde adevărata cauză a tăului și de a lăsa fără împotrivire viitorul țării pradă inttigilor de partid.

Știu bine că cel ce în unele împrejurări are curajul adevărului și spune lucrurile pe nume, este adeseori biruit, și așa mi se poate întâmpla și mie, cu deosebirea însă, pe care o simt cu recunoștință, că eu sunt liber de a mă întoarce la o viață neatămată și lipsită de griji, plină de fericire în mijlocul familiei, și să reintru în scumpa țară, unde m-am născut și al cărei magnet puternic n-a încetat de-a mă atrage în momentele cele grele, prin care a trebuit să trec.

Îmi pare numai rău din toată inima, că bunele mele intenții au fost așa de puțin înțelese și cu ingratitudine tăplătite. Dar fiindcă împărtășesc aceasta soartă cu cei mai mulți muritori, voi ști să mai aflu mângâiere, și în societatea unor oameni inteligenți, mai ales în cercul animat al D-tale, voi uita încetul cu încetul aspirațiile mele din trecut.

CAROL"

Astăzi, când putem judeca acele evenimente cu oarecare nepărtinire, tocmai fiindcă prin progresele înfăptuite de atunci încoace ne-au devenit așa de îndepărtate, astăzi scrisoarea ne va părea explicabilă, ne va părea îndreptățită.

Principele Carol cunoștea starea spiritelor din țară și vedea cum i se surpă tronul. Cele mai bune intenții ale sale erau denaturate; marea concepție a deșteptării economice prin căile ferate, față de care micile greșeli (ca numirea lui Ambron) trebuiau să dispară, era anume obiectul celor mai înveninate atacuri; armata nu oferea destulă garanție, slabele și nu totdeauna nemeritele încercări de îndreptare (locotenent-colonelul prusian Krenski fusese silit să plece din țară) nu izbutiseră și nu puteau izbuti; chiar viața în familie, căsătoria cu Prințesa Elisabeta de Wied (1/11, noemvrie 1869), care tocmai pe vremea aceea promitea să asigure directă succesiune la tron, nu era respectată în zările opoziției: gândul de abdicare se prezenta de la sine. Ce lucru mai firesc atunci, decât ca Principele să-și apere demnitatea personală și să arete cauzele, care zădărniceau misiunea ce i-o încredințase țara? — Era în dreptul sau omenesc de a o face.

Dar unde se țin în samă drepturile omenești, cînl pasiunile sunt deslănțuite! - Scrisoarea Principelui înveninează și mai mult polemica ziarelor și discuțiile parlamentare. În ședința Camerei de la 30 ianuarie 1871 Nicolae Blarembfberg face o lungă interpelare asupra ei, în care amintește soarta' lui Maximilian la Mexico, și propune o moțiune echivocă, semnată de Radu Mihai, Al. Sihleanu, Anton Arion, N. R. Locusteanu și bizarul antidinastic Eugen Ghica-Comaneșd. Moțiunea, deși slab combătută de ministrul-preziderit Ion Ghica, este înlăturată de Cameră, dar *Românul* ide la 11 februarie 1871 provoacă țara să serbeze ziua de 11 februarie ca „o zi sfântă și o adevătată serbătoare națională”, fiindcă amintește tăsturnarea unui Domn călcător de Constituțiune, „risipitor al averii publice” - cu aluzii la afacerea Strousberg.

În vremea acestor frământări ale politicei noastre locale, marile evenimente din Occidentul Europei se desfășura pe deplin. Napoleon III e detronat după Sedan, Bazaine capitulează la Metz, febrila încercare a lui Gambetta cu armatele improvizate se sfârșește prin catastrofa de la Pontarlier, Parisul cade, după ce a impus Franței forma republicană, iar regele Prusiei Wilhelm e proclamat la Versailles împărat al Germaniei, 18/11 ianuarie 1871.

Aceste evenimente, în loc să trezească prudenta reflecție a oamenilor politici din România, îi exasperează; cei mai mulți dintre ei simt înfrângerile franceze ca și când ar fi lovituri îndreptate în contra lor. *Românul* de la 17 februarie (1 martie) 1871 apare încadrat în negru, fiindcă în acea zi intră armata prusiana în Paris, „ordele teutone calcă sacrul pământ adăpat cu sângele atâtor luptători ai libertății”. (Pe frontispiciul *Românului* figurează pe atunci și până la 1 aprilie 1871 d. Eugeniu Carada ca redactor.) Însuș Ioan Brătianu, în lungul său discurs din ședința Camerei de la 4 martie asupra afacerii Sttousberg (căci această discuție publică începuse în Cameră la 24 februarie și s-a prelungit timp de unsprezece ședințe, cu

toate violențele, înțiminările și confusiile, cu propuneri de dare în judecată a miniștrilor etc), însuș Ioan Brătianu nu se reține de a exclama:

„Dacă din nenorocire puterea guvernului din Berlin va fi mai mare și ne va impune cu forța să plătim cuponul, atunci să se știe, că nu plătim o datorie, ci plătim rechizițiunea simpatiilor ce am avut și avem pentru națiunea franceză. (Aplauze.) Vom plăti, d-lor. însă chiar în sărăcie, chiar în zdrențe, chiar zdrobiți, simpatiile noastre pentru Franța nu vor slăbi, din contră, ele vor crește mai mult. (Aplauze.)”

Cu atâta nechibzuință se împleticise la noi discutarea chestiei căilor ferate, care reclama cea mai prudentă cumpănire juridică și financiară, cu aprinderea simpatiilor și antipatiilor față de evenimenrele din Franța, și când după câteva zile, în sara de 10/11 martie 1871, colonia germană din București serbează ca în toți anii, și cu atât mai mult în acest an, ziua nașterii gloriosului ei împărat printr-un banchet privat în sala Slătineanu (astăzi Capsa), o ceată de pe uliță, condusă de studenți, pregătită cu îngăduirea poliției d-lui prefect Simion Mihălescu (deși d. Ion Ghica, la o întrebare prealabilă a consulului general al Germaniei, garantase anume liniștea), încunjură localul, stinse lămpile de pe stradă, și pe când unii trag clopotele de la Sărindar, alții aruncă cu pietre în ferestre strigând „trăiască republica” și se urcă pe scară pentru a năvăli în sala serbării, unde însă se văd respinși de oaspeții banchetului, cu reprezentantul Germaniei d. de Radowitz în frunte. D. Radowitz însuș este luat din mijlocul acestor brutalități și condus la palat de ministrul de externe Calimachi-Catargi, sosit în grabă la fața locului.

La palat Principele Carol, pe când o companie de soldați sub ordinile generalului Solomon împrăstie mulțimea de pe strade, convoacă noaptea târziu consiliul de miniștri și exprimă d-lui Ion Ghica în termeni aspri părerea sa de rău de a fi avut un asemenea minister, exceptând numai pe d-nii

Sturdza și Calimachi-Catargi. în aceeaș noapte de 10 spre 11 martie Principele, față cu suprema insultă adusă lui și originii lui, se horărășre să părăsească țara chiar a doua zi și în mijlocul pregătirilor pentru plecare cheamă la palat pe foștii Locotenenți Domnești Lascar Catargi și general Golescu (d. Haralambie era absent din București) pentru a remite în manile, de la care primise stăpânirea cu 5 ani în urmă, actul de abdicare.

Actul de abdicare! Abdicarea Principelui Carol de Hohenzollern la 11/12 martie 1871, provocată de noi!

Dar unde ajunsesem noi? Mai exista o cugetare politică în România? Dispăruse orice patriotism luminat din țara noastră?

Pentru cea mai simplă pricepere a relațiilor politice era evident, că înfrângerea Franței avea să producă o contralovitură în Orient, avea să deștepte în Rusia elementara pornire spre Constantinopol și să așeze un alt echilibru între puterile europene. încă la 3/4, noemvrie 1870, în mijlocul războiului franco-german, apăruse în jurnalul oficial din St. Petersburg circulara către Puterile semnate în tractatul de la Paris, prin care Rusia declara nulă și neavenită clauza relativă la Marea Neagră, faimoasa clausă, care, sub eufemismul de neutralitate, testrângea până la paralizare puterea navală a Imperiului de la Nord; iar prorocolul din Londra de la V, 11 martie 1871 consfințise și din partea Marilor Puteri această dezlegare unilaterală. Criza Orientului era dar reîncepută, noul război al ortodoxiei rusești împotriva islamului își prevestea apropiata izbucnire.

Și în acel moment al frământărilor istorice noi ne întreceam în declamări de simpatie pentru slăbită Republică franceză, insultam pe reprezentantul german, tindeam la abdicarea Domnitorului și provocam răzbunarea atotputernicei Prusii!

Dar ce soartă voiam noi să ne pregătim în mijlocul luptei celor două state, între care suntem intercalați? Nu ne luaseră rușii la 1812 Basarabia prin pacea de la București? Nu-și

stipulaseră atunci și Valachia și Moldova, pe care de-abia consimt a le „ceda și restitui” Turciei? Nu erau districtele Bolgtad, Ismail și Cahul, puse în tratatul de la Paris sub administrația noastră, a doua umilire, pe care trebuia să o șteargă Rusia prin noul război? Soarta Basarabiei era idealul, la care aspiram?

Asemenea gânduri, indiferent dacă pînă analiză clară sau printr-un fel de simțimant instinctiv, trebuie să fi trecut prin conștiința d-lui Lascar Catargi în acea memorabilă zi de 11 martie 1871, când dinaintea Principelui Carol și în prezența generalului Goleșcu, a lui Calimachi-Catargi și a d-lui Dimitrie A. Sturdza, izbutește să îndepărteze ideea de abdicare și inspiră destulă încredere Principelui pentru a-l face să continue îndeplinirea misiunii ce o primise.

D. Lascar Catargi este însărcinat cu formarea ministerului, și de la această zi datează o nouă epocă în dezvoltarea politică a statului român.

II

SUB MINISTERUL LASCAR CATARGI

11 martie 1871 - 3 aprilie 1876

Ministerul de la 11 martie 1871 este format de:

Lascar Catargi, președinte și interne,

General I. Em. Florescu, război,

General Christian Tell, culte și instrucțiune publică,

Nic. Krezzulescu, justiție și lucrări publice,

P. Mavrogeni, finanțe,

G. Costaforu, externe.

Astfel compus, ministerul era cea mai tare expresie a ideii conservatoare în limitele Constituțiunii de la 1866.

Modificările parțiale ale cabinetului introduse în decursul duratei sale de 5 ani (Manolache Kostake și apoi A. I. Lahovari la justiție, B. Boerescu și apoi I. Bălăceanu la externe, G. Cantacuzin și apoi I. Strat la finanțe, Teodor Rosetti la lucrări publice, T. Maiorescu și apoi P. Carp la culte) nu schimbă nimic în această direcție, care în împrejurările date era singura indicată de interesul țării.

Datoria dintâi ce se impunea guvernului era liniștirea spiritelor și, după trebuință, înfrînarea agitatorilor. Turcia amenința cu ocuparea, la caz de revoltă. Atât Lascar Catargi cu Costaforu, cât și generalii Tell și Florescu prezentau în această privință garanții de energie. Pentru a înlătura însă cauza sau pretextul de căpetenie al agitației, se cerea o regulare cât mai

grăbită, fie deocamdată și numai provizorie, a afacerii Sttousberg. Regularea definitivă, la care trebuia să tindă orice guvern prevăzător, era răscumpărirea căilor ferate pe sama statului.

Dar pentru aceasta se cerea o adevătată echilibrare a budgetului și stabilirea creditului statului, care presupunea ca o condiție prealabilă iarăș liniștea internă, siguranța tronului și o politică externă bine cumpănită. Aici Mavrogeni, cu experiența sa financiară și cu fineța inteligenței sale, era omul situației, și dacă ar fi rămas până la sfârșit în minister, cabinetul L. Catargi de la 1871 ar fi avut poate destulă cohesiune și putere pentru a îndeplini mai toate cerințele aici arătate. — Așa cum a fost de la început și în urma modificărilor sale parțiale, a izbutit totuș să scape țara din pericolele imediate, să menție tronul, să micșoreze bolnăvicioasa agitație a momentului, să consolideze finanțele, să dea chestiei Strousberg o soluție prealabilă; și - solicitând în același timp elementele sănătoase ale țării - a deschis cel puțin drumul politicii în viitor și a făcut posibilă acțiunea mai hotărâtoare a urmașilor săi din partidul opus.

La Cameră apariția unui asemenea minister trebuia să iriteze și mai mult pe deputații agitatori. Încă în ședința secretă de la 11 martie se ridică glasuri în contra Dinastiei. Îndeosebi junele deputat Ion Câmpineanu salută abdicarea Principelui Carol, a cărui domnie ar fi o nenorocire pentru România¹. În ședințele de la 12, 13 și 15 martie interpelări violente asupra formării noului cabinet, asupra scopurilor sale ascunse, asupra prezenței armatei în curtea mitropoliei etc. în *Românul* excitare la revoltă. În zadar d. Lascar Catargi declară Camerei

¹ Asupra acelei ședințe secrete a Camerei se află reproducă, în *Românul* la 2 octombrie 1871 o indiscretă dare de samă. Cuvântarea lui I. Câmpineanu, așa cum este relatată aici, este confirmată de el însuși printr-o scrisoare din *Românul* de la 7 octombrie același an.

de la început (12 martie): „Vom aplica Constituțiunea cu toată sinceritatea în litera și spiritul ei”, dar, ce e drept, adăogă în ședința de la 13 martie „eu nu voi permite ca ulița să ne facă legi”; opoziția răspunde prin obișnuitele acușări, că s-a violat Constituțiunea, că se pregătește o lovitură de stat etc.

Pentru a limpezi situația, ministerul face din închiderea nefolositoarei discuții o chestie de încredere și, rămâind în minoritate, dizolvă Camera (16 martie 1871). Acum are ceva răgaz ca să-și dea seamă de toată greutatea sarcinei primite. Tezaurul public sleit; din Berlin depeșă d-lui Teodor Rosetti, comisarul guvernului, că în depozitul căilor ferate a aflat o hârtie fără valoare în locul obligațiunilor statului; în țară coaliția opoziției pentru alegeri. Dar pe de altă parte turburătorii încep a fi descurajați; la alegerile municipale din București nu iese nici un liberal; izbucnirea comunei de la Paris potolește entuziasmul republican, și C. A. Rosetti anunță prin *Românul*, că vrea să părăsească țara și să deschidă în Franța un pensionat de băieți.

Se putea prin urmare prevedea, că și alegerile parlamentare vor da, ca de obicei, o majoritate în favoarea guvernului, și că P. Mavrogeni, totdeauna fertil în idei financiare, va găsi mijlocul de a scăpa rezaurul din penibila strâmtorare a momentului. Nu mai puțin chestia Strousberg, în mâna unui guvern tare, trebuia să ajungă la o soluție acceptabilă.

Dar greutatea cea mare, vechia greutate rămânea consolidarea tronului, fără de care nu era cu puțință o direcție mai sigură a politicii genetale; și probabil că dintre miniștrii de atunci d. Catargi simțea greutatea, Mavrogeni își da samă de ea și Costaforu avea o concepție teoretică asupra niscăiva remedii legislative în contra ei.

Înainte însă de a se lua vreo hotărâre în această privință, Principele cu Elisabeta Doamna întreprinde, după stăruința ministerului, o călătorie prin Moldova spre a se încredința de

starea spiritelor în țara de peste Milcov și a vedea pe ce elemente se putea sprijini ordinea monarhică. De altminteri tocmai în urma scrisorii din *Allgemeine Zeitung* și în timpul zbuciumărilor din Cameră, Principele primise de la Iași o adresă de devotament, care îl conjura să nu părăsească țara.

La 15 aprilie 1871 Curtea, însoțită de ministrul Costaforu, sosește în Iași, unde stă zece zile, găzduită în casa N. Rosnovanu. Singur acest fapt dovedea că cel puțin de tendențe separatiste nu mai era vorba. Primirea a fost caldă. Vechiul „leagăn al unirii” voia să dovedească în contra Bucureștilor, că în Moldova predomină alt cuget, cu toată agitarea „fracționistă”.

În chiar zioa sosirii, Costaforu, după indicațiile amicilor săi politici, se adresează la un grup de bărbați mai tineri, care se aflau întruniți într-un fel de societate fără statute, numită „Junimea”, unde se ocupau de literatură și publicau o revistă, *Convorbiri literare*, dar se abțineau cu desăvârșire de la orice acțiune politică. Având o întrevvedere cu scriitorul acestor rânduri, Costaforu îndeamnă la intrarea în Cameră, în politica militantă. Lunga lui stăruință se rezumă în cuvintele: „La ce folos literatura, dacă prin pasivitatea oamenilor de ordine se periclitează tronul și prin urmare țara”.

În prima întrunire a prietenilor „junimiști” din acea săptămână li se împărtășește propunerea ministrului, și asupra ei se încinge cea mai curioasă discuție.

Cei ce pe atunci veneau regulat la adunările literare, erau - în afară de d. B. Pogor și de autorul acestei scrieri, la care se țineau alternativ întrunirile - d-nii Iacob și Leon Negruzzi, Nicu Gane, Dimitrie Rosetti, N. Mândrea, I. Ianov, colonelul N. Skelitti, G. Racoviță, colonelul Miluță Cerchez, M. Korne, Gr. M. Buiuciu, T. Cerchez, G. Roju, profesorii Culianu, Melik, St. Vârgolici, Naum, A. D. Xenonol, Creangă, și din când în când asistau V. Alexandri, I. A. (Zizin) Cantacuzin,

C. Șuțu, A. Balș, N. Calimachi-Catargi etc.¹ Și d. Dimitrie A. Sturza a luat parte la câteva ședințe ale „Junimii” și a publicat în *Convorbiri* cercetări numismatice și studii asupra unei psaltiti. Doi din membrii fondatori ai societății lipseau la acea epocă din Iași: d. P. Carp, singurul dintre noi, care pe lângă literatură (traduceri din Shakespeare) se ocupa permanent de politică, și d. Teodor Rosetti. Domnul Carp era agent diplomatic la Viena, Berlin și St. Petersburg, iar d. T. Rosetti comisar al guvernului la Berlin.

Ce spirit domnea în întrunirile „Junimii”, am încercat să arăt altădată într-o schiță biografică asupra lui Leon Negruzzi (*Critice*, voi. II, p. 329). După ce în anii precedenți citiserăm și criticaserăm împreună o mare parte a literaturii române, tocmai în acel an 1871 erau din întâmplare la ordinea zilei studii istorice și sociale. Istoria civilizațiunii de Buckle, în legătură cu cercetări asupra vechilor culturi indice (Buddhismul) și egiptene, părerea lui Schopenhauer asupra istoriei, noua carte a lui I. St. Mill în contra subjugării femeilor, erau mult comentate în „Junimea”. Discuțiile, totdeauna vesele în formă și adeseori serioase în fond, ajungeau de regulă la o înțelegere asupra principiilor, din care să se judece materia literară și istorică, și deprindeau pe toți la un fel de privire mai sistematică a chestiilor dezbătute.

Cine e în stare să-și dea samă de asemenea întruniri libere ale unor oameni iubitori de artă și de știință, dar și accesibili la ceea ce s-ar numi *esprit de boheme*, își va putea închipui

¹ Membri mai erau căpit. T. Șerbănescu, N. Burghel, Al. Farra, Caraiani, Paicu, Burla, Bodnărescu, Miron Pompiliu. Ceva mai târziu vin Eminescu, Slavici, Tasu, G. Panu, Lambrior, B. Conta, T. Nica, P. Missir, Al. I. Philippide, G. Vârnăv-Liteanu, B. Bossy, colonelul Bengescu-Dabija, Chibici-Răvneanu, C. Leonardescu, Meissner, Volenti, A. C. Cuza, Strajan, T. Istati, Ollănescu-Ascanio, Dr. Christea Buiuciu, Duiliu Zamfirescu, I. L. Caragiale.

efectul produs prin o gravă propunere politică. Primită la început cu un hohot de râs, însoțită de un cântec în cor, al cărui refren îl da d. Pogor, care la rândul său (după regula junimistă „anecdota primează”) era întrerupt de povestirea lui Creangă, cum profesorul fracționist Suciuc justifica la o întrunire electorală taxa asupra „burlăcăritului”, - propunerea a ajuns cu încetul la o discuție serioasă, luându-se în considerare, nu ca un fapt izolat, ci în legătură cu întreaga mișcare a țării, mai ales de la 1848 încolo.

În ce direcție era îndreptată România de conducătorii ei cei mai luminați? De când și de unde începea acea îndreptare? Puream noi merge spre republică? - Cu modul de judecată istorică ce predomină între noi, mai mult englezește evoluționar, decât franțuzește revoluționar, așa-numita regenerare de la 1848 nu ne părea să aibă gradul de importanță ce i-l atribuiau liberalii din Muntenia. Fată deoială, mișcarea de la '48 avusese însemnătatea ei, întrucât manifestase, cu oarecare răsunet în Europa, deșteptarea conștiinței naționale în românii din Principate și voința lor de a se dezvolta în conexitate cu civilizația occidentală. Dat ca organizare politică, înlăuntrul acestei tendențe genetale, oamenii de la '48 nu au lăsat și nu au avut nici o concepție reală. Constituțiunea din 15 iunie 1848, de pe „câmpul libertății” de la Filaret, cu cele 22 articole ale ei, era o operă de fantasmă, fără valoare practică. A impune unei țări, care până atunci fusese în neputință de a progresa tocmai din pricina deselor schimbări de Domn, un Principe ales pe *cinci* ani (art. 5); a da unei țări, geograficește intercalate între trei monarhii absolute, care îi amenințau existența, o formă, quasi-republicană, declarând pe acel Principe de 5 ani încă și *responsabil*; a acorda (art. 10) „dreptul fiecărui județ de a-și alege dregătorii săi, drept care porcede din dreptul popoului întreg de a-și alege Domnul”; a decreta „emancipația israeliților și drepturi politice pentru orice compatrioți de altă credință” (art. 21); toate acestea erau

numai naiva așternere pe hârtie a unui amalgam de idei nebuloase, cum mișuiau pe atunci în broșurile frazeologilor din alte țări. - Și în contra frazeologiei era mare despreț în „Junimea”.

Nu, aici nu putea fi izvoitul politicii române. Adevărarul îndreptar al dezvoltării interne și externe, în direcția căruia începuse regenerarea noastră și care trebuia acum urmat până la sfârșit, erau cele 5 puncte fundamentale, formulate de divanurile ad-hoc din Iași și din București la 7 și la 9 octombrie 1857: respectarea capitulațiunilor, unirea, dinastia ereditară dint-o familie suverană a Europei, neutralitatea garantată de Puteri și sistemul constituțional.

Aici era expresia reală a cerințelor țării, conform cu faza vremelnică a evoluțiunii sale istorice, programul izvorât din toată experiența trecutului și care trebuia păstrat cu sfințenie până la deplină lui îndeplinită, după care venea apoi timpul unei noi hotărâri și formulări pentru regularea mersului în viitor.

Și cum stăm în această privință la anul 1871? Unirea se realizase, Constituțiunea era promulgată, Domnitorul dint-o Casă suverană a Europei se afla pe tron: dar punctul principal, cheia bolșii, care se ascundea sub cerința heredității dinastice, a respectării capitulațiunilor și a neutralității garantate, adică independența României recunoscute ca stat liber în concertul Puterilor europene - aceasta mai rămânea de dobândit, și, până nu se dobândea, programul divanului ad-hoc reclama încă toate opintirile noastre, și orice șovăire de la el era o renegare a trecutului și cea mai funestă eroare.

Fiind privită situația în această legătură cu trecutul și cu viitorul, atitudinea opoziției liberale și fracționiste din Camera dizolvată (făcând chiar abstracție de pericolul ei imediat față cu preponderența Germaniei și cu pretențiile Rusiei) trebuia să apară condamnabilă și prin urmare, guvernul Lascar Catargi îndreptățit. Și dacă pe de altă parte într-o țară mică, precum e a noastră, și încă așa de puțin înaintată, lipsa de

oameni cu oarecare pricepere silea pe mulți la o felurime de activitate și nu le permitea o specializare de predilecție: apelul ce ni-l adresa guvernul de a sprijini singura politică rațională din acel moment, nu se putea respinge.

Astfel (și pentru unii din noi cu părere de rău) ne-am văzut constrânși să limităm exclusiva noastră ocupare de pân-acum și să facem partea politiceii militante. D D. Pogor, Negruzzi, Gane, Racoviță, cu ei împreună autorul acestor rânduri, mai pe urmă firește și dd. Carp și T. Rosetti au intrat în Camera conservatoare de la 1871-1875.

Eram noi deodată conservatori? - Noi eram în prima linie susținătorii programului hărăzit de la divanul ad-hoc. Și fiindcă politica liberalilor din primăvara anului 1871 periclită realizarea lui, iar guvernul conservatorului Lascar Catargi lucra în sensul acestei realizări, noi eram datori din princip să susținem guvernul conservator. — Ce avea să se întâmple după îndeplinirea cerințelor de la 1857, rămânea o chestie deschisă și nu avea interes pentru moment.

Dar și în afară de aceasta, între fracționiști și junimiști se stabilise un fel de înstrăinare, nu din cauza politiceii (devtème ce junimiștii până atunci nu se amestecau în politică), ci din cauza diferenței de cultură; iar liberalii din București fiind uniți cu fracționiștii, înstrăinarea s-a întins până la ei. Junimiștii, cu predilecția lor pentru literatură și știință, cu iubirea lor de artă, mai ales de arta antică, orcâr de simpli diletanți ar fi fost de altminteri, nu puteau fi bine priviți de niște oameni, ale căror preocupări erau cu totul în altă direcție. Cei mai mulți fracționiști se îndeletniceau mai ales cu ale vieții practice, și profesorii dintre ei, cum erau răposaii Suci, Miele, Gheorghiu, Lateș, pe lângă caietul lor de curs nu mai ceteau decât poate *Tribuna* d-lui N. Ionescu (el însuș profesor fracționist, dar fără caiet) și „Dreptul public al Românilor” de Simeon Barnuțiu, o carte remarcabilă prin lipsa totală de știință juridică. În ura lor împotriva străinilor, ei înglobau și

literatura și arta străină și simțeau o firească aversiune în contra celor ce se ocupau cu atâta stăruință de ele; pe aceștia îi tratau, fără nici un temei, de cosmopoliți și își atribuiau sieși exclusivul privilegiu al patriotismului național, semănând întru aceasta liberalilor din Muntenia. E caracteristică întâmplarea cu acel fracționist, profesor universitar, care, auzind că a apărut partea I din *Faust* în traducerea română a d-lor Pogor și Skelitti, a răspuns că nu intră în deprinderea d-sale să se ocupe de aberațiunile străinilor cu dreptul pumnului (*Faustrecht*), crezând că acesta este obiectul lui *Faust*.

Ce legătură putea să existe între asemenea oameni și junimiștii?

Și fiindcă înrolarea sub diferitele steaguri ale partidelor politice se face adeseori prin raporturile sociale, era de la sine indicat ca junimiștii să se găsească și în politică apropiați de Partidul Conservator, ai cărui membri erau firește mai deprinși cel puțin cu suprafața elegantă a culturai occidentale.

De aici o nedreaptă îngreuiare a situației junimiștilor în opinia publică, primitivă cum este încă la noi. În ochii multor oameni Partidul Conservator se confundă cu vechia boierime, și adversarii săi, unii din neștiință, alții ca manoperă de luptă, caută să întreție această confuzie. Cu toate că principiile conservatoare în statul nostru constituțional nu au absolut nimic a face cu deosebirea socială între boieri și burghezi, în țară la noi înțelegerea unui principiu politic ca principiu politic se întâlnește foarte rar și se răspândește foarte cu anevoie; judecata celot mai mulți e stăpânită numai de simțimintele de clasă socială, și ura (poate și invidia) democratică în contra vechii boierimi este încă o grea rămășiță a trecutului.

Dar ce înțeles mai poate avea boierimea în România de astăzi? - Lasă că și în ttecut o boierime vremelnică, legată de înaltele funcții ale statului (cel puțin în Muntenia), nu se putea asemana cu nobilimea statornică din alte țări; dar în fapt Constituțiunea noastră actuală a înlăturat aristocrația

hereditară, și nici nu există la noi partid politic, care să tindă a o introduce în viitor.

Iar dacă e vorba de originea socială a celor ce compun pattidele noastre actuale, e probabil că am găsi în Partidul numit Național-Liberal tot atâția descendenți din familiile boierești și mai mulți fanarioți decât în Partidul Conservator, care la rândul său cuprinde în aceeași proporție elemente burgheze și țărănești.

În orice caz, și ca o urmare neapărată a întregii aspirări naționale de la 1857 încoace, junimiștii au fost, de la intrarea lor în acțiunea politică, monarhici și dinastici fără șovăire. În această privință toți aceia, care din vechile întruniri ale „Junimii” au rămas grupați în jurul fundatorilor ei și în viața politică (unii, ca dd. G. Panu, N. Cane, A. D. Xenopol, s-au despărțit), ca și cei ce mai târziu s-au apropiat de noi, au fost și sunt credincioși acestui princip și nu s-au abătut niciodată de la el, nici în fapte, nici în votbe, nici la guvern, nici în opoziție. Îndeosebi în opoziție au susținut orice act menit a întări monathia heteditară, deși actul venea de la un guvern adversar, și - părăsind obiceiul opozițiilor de la noi de-a zice orbește *nu*, simplu numai fiindcă guvernul zice *da*, și nepuind nici un preț pe o efină popularitate - s-au ferit de orice manifestare în contra presrighiului Dinastiei, fie cu prilejul domeniului Coroanei, fie cu prilejul acelor doleanțe electorale, care direct sau indiect tind a arunca răspunderea mai presus de capetele miniștrilor.

Căci, în enorma complexitate a problemelor politice, la orice chestie mai însemnată sunt felurite principii în joc, care nu se pot împăca toate deodată; și aici se impune omului de stat datoria - nu de a face paradă cu multiplicitatea principiilor, ci de a stabili hierarchia lor după împrejurările de fapt, de a-și da samă care este ideea dominantă, căreia celelalte trebuie să i se subordoneze fără ezitare. Și ideea dominantă întru conducerea statului român spre îndeplinirea marelui sale

misiuni în Orient, este înrădăcinarea simțământului dinastic în toate păturile poporului.

Că o asemenea observare scrupuloasă a unei linii de conduită politică, în toată consecința ei, avea să fie la început rău înțeleasă de opinia publică și atacată după vremuri și din stânga și din dreapta, era din capul locului de prevăzut. Dat cu atât mai mult se impunea junimiștilor datoria de a persista și de a contribui astfel, după puterile lor, ca viața noastră publică să tteacă odată peste periculoasa fază a copilăriei.

Așadar în Camera conservatoare de la 1871 junimiștii erau deputați guvernamentali, și principala rațiune de a fi a guvernului de atunci era menținerea Domnitorului Carol I.

În această privință întrebarea importantă, care preocupa spiritele înainte chiar de deschiderea parlamentului, era: dacă după cele petrecute în vremea din urmă, Constituțiunea de la 1866 mai ttebuia păstrată fără modificare, cu același mod de alegere a deputaților și cu aceeași libertate a presei degenerată în licență. De altminteri înttebarea fusese pusă și printr-o aluzie din mult citata scrisoare a Principelui Carol.

Că nu putea fi vorba de o lovitură de stat, era evident. D. Lascar Catargi declarase în Cameră, că va respecta Constituțiunea în litera și în spiritul ei; și exemplele recente cu soara lui Cuza-Vodă și a lui Napoleon III erau de nartifă a îndepărta orice asemenea gând. Dar însăși Constituțiunea prevedea procedura modificării ei, și o reformă constituțională putea fi ptin urmare concepută de orice partizan al ordinii legale.

În Iași conservatorii erau pe atunci conduși de Manolache Kostake și de „Beizadea” Gtigitie Sturdza; iat ptactica politică cerând un fel de disciplină de partid, junimiștii la intrarea lor în noua acțiune s-au aflat cu necesitate puși în mai de-aproape contact cu acești conducători locali ai partidului guvernamental.

La ordinea zilei a primelor întruniri, convocate de Beizadea Grigorie, era chestia constituțională. O propunere de modificare a pactului fundamental a fost adusă sub forma concretă a unei adrese către Adunările legislative, care avea să fie subscrisă de cât mai mulți alegători. întreaga adresă, cunoscută sub numele „petiția de la Iași”, este opera personală a lui Beizadea Grigorie Srurdza. Scrisă în stil lapidar, strâns legată în idei, curajoasă în exprimarea lor, ea constituie o dovadă de marea capacitate (ce e drept, inrermitentă) a acestei catactetistice figuri politice.

Iată cuprinsul adresei:

„Domnilor Senatori și Domnilor Deputați,

Noi subscrișii, alegătorii Domniilor Voasre, aflăm de a noastră datorie să vă propunem câteva măsuri, a căror neapărată trebuință este simțită de toată lumea.

Mai întâi ctedem, că veți găsi foarte legitim pasul nostru; căci ca unia ce sunteți mandatarii noștri, aveți de datorie a ținea samă de nevoile țarei și a lua măsurile legislative neapărate penttu vindecarea suferințelor ei.

Sunt acum cinci ani, de când se aplică noua Constituțiune. Acesta este un timp foarte scurt în teorie; iar în practică, când lucrurile merg rău, cinci ani de anarhie sunt în destul pentru a desorganiza și a pierde o țară întreagă.

Cine ar putea zice, că aceasta este o exagetate? Oare nu am văzut momentul, unde Principele Domnitot era să părăsească tronul, fiindcă licența și anarhia domneau în țară?

Oare Puterile mari garante, cate au dat patriei noastre atâtea probe de bunăvoință, și ne-au încuviințat toate cererile noastre, oare aceste Puteri nu vor pierde în fine răbdarea, văzând reaua întrebuințare făcută de drepturile ce ni le-au consacrat, și nu vor hotărî ocuparea țarei cu armate străine la cea întâi turburare care ar mai urma la noi?

Oare o asemenea state de lucruri nu pune în pericol chiar existența noastră națională? Ar ttebui cineva să fie orbit de patimi sau trădător țarei, ca să o tăgăduiască.

Noi, care nu avem altă ambițiune decât de a trăi liberi ca cerățeni români în patria noastră și a vedea onoarea, viața și averea fiecăruia

garancată prin instituțiunile țatei: noi, cate ne-am sătutat de a vedea, că datotiile statului spotesc în aceeaș porpotțiune, în cate sporesc și dările ce ne sunt impuse, suntem nu numai în tot dteptul a vă cete vindecarea răului, dar suntem totodată în pozițiunea cea mai favorabilă, penttu a vedea și a judeca lucrurile cu nepăftinire, și aceasta pentru următoarele cuvinte:

Adunările noastre legiuitoare până acum au consumat cea mai mare parte a puterilor lor cu lupte de pattizi și cu tintiri personale, care în adunarea din urmă și sub ministerul, care avea încrederea majorității ei, au fost ajuns la un așa grad de înverșunare, încât dacă nu urma disolvarea ci și depărtarea celui minister, se făcea în țara noastră o răsturnare, a cărei consecuențe ar fi fost în București copierea comunei din Patis, eat în Iassi separatismul.

în fața unor împrejurări atât de grave, avem nu numai dreptul, dar și daroria, de a vă propune, Domnilor Deputați și Domnilor Senarori, noi alegătorii Domniilor Voastre, măsurile, care le judecăm neapărate pentru vindecarea răului, și cerem de la Domnia Voastră să vă însușiți aceste propuneri și să le prefaceri în legi, dacă voiți a avea și pe viitor încrederea noastră.

Penttu a propune remediu, trebuie mai întâi a constata răul. Să vedem dar, Domnilor, care sunt relele cele mai mari, care rod până la oase țara noastră.

Mai întâi ne aflăm față cu un fapt foarte grav, care trebuie să facă obiectul celei întâi a noastre propuneri. Vocea publică bănuiește, că unii din foștii deputați au luat mită de la concesiunea diurnului ferar al d-lui Strousberg. O asemenea inculpare lovește în modul cel mai grav caracterul și demnitatea reprezentațiunii noastre naționale. Noi cerem dar de la Domnia Voastră să orânduși o anchetă parlamentară, care să cerceteze cu pătrundere, dacă în adevăr vreunul din foștii deputați a înjosit până la așa grad caracterul de mandatar al țarei. Căci înaintea unei bănuieli atât de grele, sau trebuiește dovedit că ea este neîntemeiată, sau dacă sunt culpabili, să fie supuși la toată asprimea legii.

Să venim acum la răul cel mai mare, care desorganisează cu totul țara noastră: acest rău este lipsa de dreptate. Orcare societate civilisată, pentru a trăi, ate neapărată trebuință mai întâi de toate de două lucruri: de libertate, căci fără ea nu se poate desvolta, și de dreptate, căci fără ea se disolvă. Egalitatea este o ramută a dreptății,

de aceea ea este bună numai întrucât este dreaptă, precum egalitatea înaintea legii; îndată însă ce este nedreaptă, este rea. Astfel este nedrept, ca cel ce nu are nimica, să voteze impozite pe spinarea celuiia care are ceva, și de aceea această egalitate este rea.

Așadară nu ne trebuie faimoasa trilogie revoluționară: libertatea, egalitatea și fraternitatea, cu atât mai vârtos că atunci când s-a proclamat fraternitatea, s-au făcut despoierile cele mai nerușinate și măcelurile cele mai crunte; ci ne trebuie mai presus de toate libertatea și dreptatea. Acolo, unde dreptatea nu există, libertatea degenera în licență. Acesta este cazul la noi. Dreptatea înfrânătoare lipsește și impunitatea este garantată tuturor delictelor și tuturor crimelor.

Astfel a ajuns la noi licența presei până a fi un adevărat scandal. Noi nu zicem aceasta pentru a cere în contra presei vreo măsură preventivă, căci noi suntem pentru libertatea absolută a rostirii ideilor; dară o zicem pentru că voim, ca injuriile personale, defăimările, calomniile și batjocurile făcute prin presă, să fie judecate nu de juriu, care le achitează totdeauna și agravează prin aceasta încă injuria făcută persoanei atacate, ci să fie judecate de tribunalele corecționale, ca în țările civilizate.

Pentru ca să adoptați această măsură binefăcătoare, este îndestul să vă amintiți atacurile infame făcute de o parte a presei noastre nu numai în contra persoanei Domnitorului, dar și în contra familiei sale, până și în contra copilului din fașă. Prin urmare propunem, ca alineatul al 2-lea din articolul 24 al Constituției, care rostește: „Delictelor de presă sunt judecate de juriu”, să fie interpretat în acest înțeles.

Să trecem acum la delictul și crimele de o altă natură. Din 96 de delapidatori de bani publici, 92 s-au achitat de juriu. Prin urmare propunem, ca funcționarii prevaricatori să fie judecați de Curtea de Casație.

Uciderile cele mai crunte, asasinatele cele mai sumețe s-au înmulțit la noi într-un grad amenințător pentru societate, de când s-a ridicat pedeapsa morții și de când juriul prin indulgența sa le asigură impunitatea. Astfel am văzut într-un sat aproape de Iasi o familie întreagă, tatăl, mama și trei copii, între cari și un copil de trei sau patru ani, uciși cu toporul. Traupmann nu a făcut mai mult, însă la noi crima a rămas nepedepsită.

Un membru al Clerului mai înalt, un archimandrit, vine la capul său spiritual, la Mitropolitul, cu un revolver în buzunar și descarcă patru focuri în Preasfinția Sa cu premeditația cea mai sumeță. Juriul achitează pe acest paricid, căci osândă la închisoare corecțională de doi ani nu se poate privi ca o pedeapsă serioasă pentru o așa crimă; și pentru a pune vârfînichității, îl achitează după ce asasinul a fost apărut în fața juriului și a publicului cu calomniile aruncate asupra victimei sale. Conștiința publică se revoltă în contra unor nedreptăți atât de monstruoase.

Un fapt de o însemnătate foarte gravă și care vădește simptome foarte periculoase pentru Țara noastră, este următorul: Un revoltat încearcă cu arma în mână a face o lovire de stat și proclamă la noi republica, pe când forma legală a statului nostru este monarhia constituțională. Acel criminal este achitat de juriu și în urmă numai primit în sânul său de fosta Adunare, dar încă îngăduit de a o reprezenta înaintea Domnitorului, ca membru al comisiunii însărcinate cu răspunsul la mesagiul Tronului. Ni se pare că impunitatea și nerușinarea nu pot să meargă mai departe.

Pentru asemenea cazuri siguranța statului și a Constituției reclamă neapărat ca se proclama „Starea de asediu”. De aceea cerem ca să se introducă în Constituție un asemenea articol, care să răspundă la această mare trebuință a oricărei societăți constituite.

De când s-a introdus juriul și s-a ridicat pedeapsa morții pentru asasini, prădăciunile și omorurile au luat la noi o întindere înspăimântătoare și se produc cu o sumetie neauzită. Astfel am văzut totmându-se bande de douăzeci, treizeci de hoți chiar prin rezidențele ținutale, și ceea ce este încă mai grav, acele bande s-au recrutat în parte chiar printre agenții puterii publice, care sunt chemați a apăra societatea în contra făcătorilor de rele.

În timpul principelui Mihail Sturdza, după ce s-au spânzurat câțiva hoți, securitatea persoanelor a devenit absolută și nu s-au mai produs nici o prădăciune, nici un omor. Experiența este aci mai presus decât niște teorii, a căroră consecuențe la noi au fost omorârea celor buni și asigurarea impunității celor răi.

Și apoi oare toate statele civilizate, Anglia, Franța, Germania, Italia, Belgia nu au astăzi pedeapsa morții?

Și dacă în viitor națiunea română va cunoaște că poate ridica cu totul pedeapsa morții fără pericol pentru societate, oare nu poate să o ridice prin o anume lege, oricând va voi? - Însă până atunci propunem să se modifice art. 18 din Constituțiune în chipul următor: „Pedeapsa morții nu se va putea reînființa, afară de cazurile prevăzute în Codul penal militat și pentru asasinat”.

Cât pentru juriu, având în vedere răul ce l-a produs la noi până acuma, măsura cea mai rațională este de a-l suspenda, până când se va forma la noi un spirit public mai conștiințios. Atunci va fi ușor Adunărilor a reînființa juriul prin o anume lege. Iar dacă nu s-ar hotărî acuma Adunarea la desființarea temporară a juriului, apoi trebuie să adopte pentru îndreptarea lui cel puțin următorul corectiv: „Când Procurorul general apelează la Curtea de casațiune în contra verdictului juriului, atunci această Curte are facultatea, sau de a casa verdictul numai în interesul legii, sau de a trimite cauza spre o nouă judecare înaintea secțiilor unite a unei Cutți de apel”.

Să trecem acuma, Domnilor Deputați și Domnilor Senatori, la legea electorală înscrisă în Constituțiune. Acea lege, după ce sancționează un principiu salutat, adică acela de a fi reprezentate în Adunare toate interesele legitime și vitale ale Țării, pentru care sfârșit împărțește corpul electoral în patru colegiuri, apoi în dispozițiunile sale falsifică acest principiu.

Il falsifică, fiindcă în colegiul întâi, care trebuie să întunească pe marii proprietari, pune și pe acei cu venit de trei sute galbeni, când este cunoscut de oricine, că la noi o moșie, care dându-se în posesie aduce un venit de șapte sute galbeni, este o proprietate abia de mijloc.

Legea electorală mai falsifică încă acel principiu, fiindcă sub cuvânt de venit fonciar vâra între proprietarii de moșii și pe acei, cari au un venit de la o bina sau de la o întreprindere industrială, când locul cuvenit al acestora nu este nicidecum între proprietarii de moșii. Pe de altă parte pe posesori, ale căror interese sunt strâns legate cu proprietatea, îi pune să voteze în colegiul orașelor.

Pe urmă dă legea electorală din Constituțiune colegiului al treilea al orașelor un drept abusiv, fiindcă, nesocotind cu totul pe proprietarii și industriali mari și de mijloc de prin orașe, lasă toată alegerea în mâna celor mai puțin impuși. Pentru a face o justă reparațiune a drepturilor electorale de prin orașe, ar trebui ca aceste trei clase de

contribuabili să aibă o deopotrivă înrăurire asupra alegerii deputaților orașelor. Pentru acest sfârșit vă propunem mai jos măsuri, care le cunoaștem cu toții că vor fi foarte eficace.

Vom mai observa, în ceea ce privește numărul de deputați ai orașelor, că el este prea mare în proporțiune cu întesele ce le reprezintă. Astfel at fi destul ca București să dea patru deputați, Iași trei, Craiova, Galații, Focșanii, Bârladul și Botoșanii câte doi; iar celelalte orașe câte unul.

Pentru aceste cuvinte vă propunem următoarele modifițiuni la legea electorală înscrisă în Constituțiune:

«Articolul 59. Face parte din întâiul colegiu proprietarii de moșii, al cărora câșt anual este de la șapte sute galbeni în sus.

Articolul 60. Face parte din al doilea colegiu proprietarii de moșii, al cărora câșt anual este de la șapte sute galbeni în jos până la două sute galbeni inclusiv.

Face parte din acest colegiu și toți posesorii pământeni care, fără a avea vreo proprietate, țin în posesie moșii, al cărora câșt anual este de la cinci sute galbeni în sus.

Articolul 61. Colegiul al treilea al orașelor este alcătuit de trei clase de alegători.

Face parte din clasa întâia toți proprietarii de case, a cărora chirie ar fi de la una sută galbeni în sus. Asemene face parte din această clasă și toți comersanții și industriali, care plătesc patentă de clasa întâia.

Face parte din clasa a doua toți proprietarii de case, a cărora chirie este de la una sută galbeni în jos până la 20 inclusiv. În această clasă intră și toți industriali și comersanții, cari plătesc patentă de clasa a doua.

Face parte din a treia clasă comersanții și industriali, cari plătesc către stat o dată de 30 lei noi cel puțin. Sunt scutiți de cens în această clasă toate profesiunile liberale, oficerii în retagete, preoții, profesorii și pensionarii statului.

La orașele, unde are a se alege numai un deputat sau doi, aceste trei clase de alegători ale colegiului al treilea aleg fiecare câte un candidat; acești trei candidați convin în unanimitate, care din ei să fie deputatul colegiului acela; iar dacă nu se unesc, sorțul decide.

La orașele, unde sunt de ales trei deputați, fiecare clasă din colegiul al treilea își alege deputatul său. Iar unde sunt patru deputați

de ales, a treia clasă alege doi deputați și celelalte două clase fiecare câte unul.

Articolul 62. Aceste trei colegiuri aleg direct:

Cele două dintâi câte un deputat fiecare, iar cel de al treilea, precum urmează:

Bucureștii pattu; Iașii trei; Craiova, Galații, Ploieștii, Focșanii, Bâtladul, Botoșanii câte doi; iar celelalte câte unul; peste tot patruzeci și patru.

Toate orașele unui district formează un singur colegiu cu orașul de residență.»

Să trecem acum la alcătuirea Senatului. În toate țările constituționale. Senatul trebuie să fie un corp conservator și ponderator între Tron și Adunare. Pentru a răspunde la acest scop, trebuie ca atât alegătorii, cât și deșii să aibă o avere teritorială însemnată, și un număr oarecare de senatori trebuie să fie numiți cu anume condițiuni de admisibilitate direct de către Domnul. Acest drept îl au și suveranii din Englitera, care este țara cea mai constituțională.

Pentru aceste cuvinte Vă propunem, Domnilor, următoarele modifițiuni la secțiunea II din Constituțiune, care tratează despre Senat:

«Articolul 68. Membrii Senatului se aleg câte unul de fiecare județ de proprietarii de moșii, al căror câșt anual este cel puțin de la una mie galbeni în sus».

Venitul se dovedește prin rolurile de contribuțiune.»

Articolul 69, 70 și 71 să se suprimă ca unele ce nu mai înseamnă nimic, dar se modifică articolul 68, după cum îl propunem.

Articolele 73 și 72 trebuie să rămâie cum sunt, iar la articolul 74 punctul al 5-lea, care hotărăște ce avere să aibă cineva spre a putea fi ales la Senat, trebuie modificat în chipul următor:

«5) a fi proprietar de moșie cu câșt anual cel puțin de una mie galbeni.

Art. 75. Domnul are dreptul de a numi direct șasesprezece senatori dintre persoanele care întrunesc însușirile arătate la articolul precedent sau și dintre persoanele mai jos însemnate, care sunt dispensate de acel cens:

- a) Președinții sau vicepreședinții vreunei Adunări legislative.
- b) Deputații cari au făcut parte din trei sesiuni.
- c) Generalii.
- d) Colonelii, cari au o vechime de trei ani.
- e) Cei ce au fost miniștri sau agenți diplomatici ai Țării.

fi Cei ce vor fi ocupat în timp de un an funcțiunile de președinte de Cutte, de procurori generali, de consilieri la Curtea de casațiune.»

Să vă vorbim acum, Domnilor, de un articol interesant pentru dezvoltarea noastră agricolă.

Articolul 3 ar trebui modificat în chipul următor: «Nu se poate face nici o colonizare cu populațiuni străine în teritoriul României, decât în puterea unei anume legi.»

Noi socotim că ar fi foarte de folos pentru sătenii noștri români, să aibe sub ochii lor exemplul salutar, ce l-ar da câteva colonii germane, precum sunt în Basarabia. Asemenea colonii laborioase și iscusite în cultivarea pământului și în calitatea vitelor, dacă ar fi așezate pe unele din moșiile sterpe ale statului, ar produce un mare bine la noi.

Iar cât pentru pericolul de a se înmulți prea tare la noi asemenea colonii cu populațiuni de ginte străină, el nu există deloc, de vreme ce Adunarea și Senatul au deciziunea în mâna lor la fiecare caz de colonizare.

Articolul 131, care desființează Consiliul de stat, ar trebui suprimat. Experiența ne-a dovedit, că nici miniștrii nici Adunarea nu au liniștea trebuitoare pentru a elabora, după cum se cuvine, proiectele de legi. Prin aceasta noi nu voim a zice, ca să li se ia inițiativa legislativă, ci din contă acel mare drept trebuie să le rămâie în toată întregimea sa; dat un Consiliu de stat compus din oameni capabili, cu misiunea specială de a elabora proiecte de legi prezentate de guvern, at înlesni mult lucrările legislative și ar produce un adevărat bine.

Acuma ne rămâne, Domnilor, să vă mai facem încă o propunere.

După legea comunală în vigoare, alegerile consiliilor comunale sunt date cu totul în mâna mulțimii. Acest sistem rău și nedrept a produs la noi cele mai rele rezultate. Consiliile comunale de prin orașe au devenit privilegiul unei elice și au tras după sine demoralizarea și feluri de abuzuri. Iar consiliile rurale de prin sate, compuse numai din săteni fără învățătură și fără o pozițiune socială mai înaltă, sau sunt inerte, sau dacă voiesc a exercita o acțiune proprie, atuncea caută a lovi intesele cele mai legitime ale proprietății mari. Această stare de lucruri decurge de la o nedreptate flagrantă.

Principiul equitabil, care cere ca toate intesele vitale ale Țării să fie reprezentate, acest principiu salutar, care s-a respectat în

compunerea Corpurilor legiuitoare, este încălcat în compunerea consiliilor comunale.

Pentru aceste cuvinte vă propunem, Domnilor Deputați și Domnii Senatori, următoarea dispoziție legislativă:

«Consiliul comunal se compune în următorul mod: O treime se alege de către proprietarii de case, care ar justifica o chirie de cel puțin una sută galbeni. În această clasă intră și comercianții și industriali, care plătesc o patentă de clasa întâia. A doua treime se alege de către proprietarii de case, care justifică o chirie de la 99 galbeni până la 20 inclusiv. În această clasă intră și comercianții și industriali, care plătesc patentă de clasa a doua. A treia treime se alege de către proprietarii, comercianții și industriali, care plătesc statului o dată de 30 lei noi cel puțin. Sunt scutiți de cens în această clasă toate profesiile libere, ofițerii în tătăgeie, preoții, profesorii și pensionarii statului.»

În acest chip toate elementele vitale vor fi reprezentate în consiliile comunale ca și în Adunare.

Primarii trebuie să fie numiți de-a dreptul de Domn, pentru ca să aibă și guvernul reprezentantul său în acest Consiliu, de la care arărnă atât de mult liniștea și prosperitatea oșelor.

Cât pentru comunele rurale, ca să fie reprezentată în ele și proprietatea mare, trebuie a se adopta următoarea dispoziție.

«În comunele rurale acela, care are singur în proprietatea sa atât pământ, cât toți ceilalți locuitori ai comunei împreună, acela este de drept membru al Consiliului comunal. El se poate reprezenta prin delegație.»

Domnii Senatori și Domnii Deputați, noi vă facem aceste propuneri cu deplină încredere, că le veți lua în serioasă considerație și le veți introduce în instituțiile și legile noastre. Dacă însă ele nu s-ar admite, noi alegătorii vom face o propagandă activă pentru a nu mai fi răciți pe viitorime acei deputați, care nu vor fi susținut propunerile noastre. În acest chip sperăm, că vom dobândi în fine o Adunare care să răspundă la trebuințele țării.

Iar dacă veți adopta aceste măsuri legislative, care singure pot scăpa țara noastră de anarhie și de peire, atunci veți dobândi recunoștința publică pentru binele ce veți fi făcut patriei noastre.

Am reprodus aici textual întreaga petiție de la Iași, fiindcă ea a avut oarecare răsunet în discuțiile din presă și din parlament. Cu ușurință, cu care se fabrică și se lăsează la noi legende false, faimoasa adresă a fost atribuită junimiștilor, în special d-lui P. Carp, mai ales din partea numeroșilor politicieni, care nici nu o ceteriseră sau nu-și mai aduceau aminte de cuprinsul ei. În fapt, d. P. Carp a fost cu totul străin de chestie. Absent din Iași, precum era, d-sa nu a cunoscut adresa decât după prezentarea ei la Cameră și, îndără ce a cunoscut-o, s-a pronunțat cu desăvârșire în contra ei, având convingerea, că nu prin reforme constituționale se puteau îndrepta relele de care suferea țara.

Dar și printre câțiva din junimiștii, care au luat parte la discutarea petiției în ședințele de la Beizadea Grigorie, era împotrivire. Unii nu primeau ideea colonizării străine, alții (îndeosebi d-nii Pogor și Negruzzi) erau absolut în contra pedepsei cu moartea. Disensiunea amenința să producă o ruptură, când, pentru a o evita, autorul acestor rânduri a propus compromisul, care s-a și adoptat: ca acei membri, care primeau toate ideile adresei, să o subscrie; iar deputații partidului (căci în răstimp alegerile pentru Cameră se terminaseră), care nu voiau să o subscrie în întregul ei, să se declare cel puțin uniți cu tendința ei generală și să se însărcineze a o prezenta Camerei.

Făcându-se această deosebire, adresa a fost direct subscrisă de: „Gr. M. Sturdza, D. Korne, P. Rosetti-Bălănescu, L. Cantacuzin, C. D. Sturdza, general G. Ghyka, I. Străjescu, general N. Mavrocordat, St. Mavrodî, C. Carp, Gr. Carp” etc, etc. Nici un junimist nu se află printre semnatarii adresei. Dar în josul semnăturilor urmează fraza: „subscrișii deputați, unindu-ne cu tendința acestei petiții, o vom prezenta Adunării legislative”, și numai aici figurează iscăliturile: „C. D. Sturdza, B. Pogor, M. Kostaki, general N. Mavrocordat, Iacob C. Negruzzi, (colonel) G. Sturdza, G. Racoviță, T. Maiorescu”.

DISCURSURI   PARLAMENTARE
1871-1876

**Contra agitării politice la Universitatea din Iași.
Pentru întinderea învățământului primar.
(Budgetul școalelor pe 1872)
(Ședința Camerei de la 27 iunie 1871)**

Budgetul prezentat de ministtul cultelor și al instrucțiunii publice, generalul Tell, cuprindea pentru anul 1872 la cheltueli 8 milioane lei noi. Anul budgetar începea pe atunci la 1 ianuarie. în budgetul votat de Cameră, înainte de punerea lui în lucrare, se mai introduceau apoi, sub titlul de *budget rectificativ*, modificări supuse unei nouă discuții (vezi mai jos discursul 15). De aceea prima dezbateri și votare a budgetului se făcea cu mai multe luni înaintea începerii anului budgetar.

D-lor, în privința direcțiunii, în care este conceput acest budget pe anul 1872, aş avea două obiecțiuni de făcut, și fiindcă nu cred că este misiunea noastră de a face opozițiune, voi avea totdeodată onoare să propun și mijloacele de îndreptare.

Prima obiecțiune este aceasta:

Nu văd pentru anul 1872 ce măsuri s-au luat, în limitele în care se puteau lua într-un budget, pentru stăvilirea unuia din cele mai mari rele care bântuie școalele de dincolo de

Milcov: înrăurirea ce fracțiunea liberă și independentă cu tendințele sale politice câștigă asupra acestor scoale, și prin care, după aprețierea mea, vițiază în mod radical spiritul tinerimii de acolo. (Aplauze.) Din contra, ni se cer și penru anul 1872 banii, cu care să se alimenteze izvorul, de unde pornește această direcțiune. Ni se cere să votăm și pentru 1872 suma, prin care să se susție câteva catedre special politice de la Universitatea din Iași. (Aplauze.)

A doua obiecțiune este aceasta:

Mi-a pățut a vedea că prin o direcțiune, pe care nu o cred justă, în budgetul actual s-au suprimat sume afectate pentru învățământul elementar și s-au sporit sumele afectate pentru învățământul superior, și voi avea onoare a mă încerca să dovedesc onorabilei Camere, că în intetelul unei Camere conservatoare este astăzi de a face tocmai contrarul, de a suprima de la învățământul superior și de a susținea fundamentul, învățământul elementar. (Aplauze.)

În privința direcțiunii politice a școalelor din Iași. D-lor, nu voi fi eu acela care să contest deplina libertate a unui profesor în stat să-și emită teoriile sale câte i se vor părea juste pe o lărgime de oscilație foarte întinsă, de la conservatismul cel mai mare până la cea mai mare libertate compatibile cu statul constituit după modul constituțiunilor din Europa civilizată; dar nu cred că trebuie să admitem a se introduce teorii, a căror tendința manifestă este sutparea oricărei ordine de lucruri constituite în stat și provocarea cestiunilor sociale într-un mod cum nu a venit încă timpul, și cum poate nu va veni niciodată a se rezolvi. (Aplauze.)

Susțin însă, că fracțiunea liberă și independentă prin acțiunea ce are în Universitatea din Iași, introduce principii răsturnătoare într-un mod manifest. (Aplauze.)

Vă pun înainte, D-lor, în scurt, trei din ideile principale ce le introduce acest partid, de la înălțimea catedrei, la

Universitatea din Iași, și pe care le insinue în mintea tinerilor studenți ai acelei universități.

La 1867 s-a publicat manualul, evangelia, acestei scoale. Este ieșit din manuscriptele eminentului răposat profesor Barnuțiu și poartă titlul: „Dreptul public al Românilor”.

Este liber oricine să susție orice teorie va voi și orice principiu îi va plăcea, ca om privat; dat a le introduce în școalele noastre ca profesor salariat de stat, aceasta este inadmisibil.

Eată ce se zice aici. Prima teorie:

„Orce vot ce s-ar da de o Cameră constituantă în privința unui Principe stătin, așa ar fi de nul, încât un singur vot contra ar fi destul pentru a declara pe Principe de nul și imposibil.”

Această teorie, care excită cu drept cuvânt surâsul tutulot oamenilor cu minte (aplauze), este însă periculoasă când se introduce de pe catedră, ca teorie de drept public, cu autoritatea unui nume celebru ca al lui Barnuțiu, și se inculcă în mintea tinerilor, care nu pot să-și însușească din asemenea teorii decât o inimiciție fanatică. (Aplauze.)

Și dacă ați auzit d-voastră vorbindu-se de direcțiune antidinastică, să știți că izvorul este în această școală.

E. Ghica-Comănești. Eu n-am citit pe Barnuțiu, și cu toate astea sunt antidinastic.

T. Maiorescu. Intru cât sunteți d-voastră antidinastic și întru cât ați dobândit această credință, aceasta este o afacere cu totul privată, și meritul ca și răspunderea vă privește personal pe d-voastră; dar întru cât niște ptofesori plătiți de stat introduc în capul tinerimii asemenea teorii, întru atât este o afacere publică, și statul constituit sub dinastia Măriei Sale nu poate tolera o asemenea tendință. (Aplauze prelungite.)

A doua teorie:

Toți străinii trebuiesc dați afară din stat, dacă par periculoși, așa reclamă suveranitatea poporului român. Și dacă auziți câteodată, că în școalele din Iași se petsecută ovreei, că

școlari îi maltratează pe conscolarii de rit israelit, care se preumblă în grădina publică, să știți că aceste apucături barbare provin din această teorie, teorie cu atât mai periculoasă cu cât, necunoscută încă **pană** acum la noi, s-a investit cu cuvântul prea frumos de românism, pentru a masca sub el idei anticivilizatoare, nedemne de secolul al 19-lea, un chinesisism la marginea Europei.

A treia teorie este, că proprietățile actuale sunt rău împărțite, că statul român nu va face nici un pas de cultură înainte până când nu va lua toate moșiile din mâna proprietarilor actuali și va institui tribuni plebei traianenzi, care să facă împărțirea pământului între toți locuitorii; și devenind astfel fiecare locuitor român proprietar, să fie el oprit de a transmite sau a vinde mai departe proprietatea.

Vedeți, domnii mei, că aceasta este o teorie comunistă *sui generis*, pusă înainte ca o idee de regenerare a României.

Ce nechibzuință de a deștepta într-o țară, unde sunt așa de puțini locuitori în comparație cu teritoriul, unde proletariatul din norocire nu există, ce nechibzuință de a deștepta luptele acelor care nu au nimica, contra acelor care au ceva, și a prejudeca într-un mod nefericit soarta viitorului, care poate niciodată sau abia până peste 200 ani, ne-ar duce acolo! Dar nu ne preocupăm de aceasta; ne preocupă faptul că o astfel de teorie comunistă se susține într-o universitate ca mod de regenerare a statului român!

Domnii mei, o mai repet: libertatea de a-și spune ideile în școală este în limitele statului constituit garantată; nu cred însă, că este de tolerat ca să se surpe chiar fundamentul acestui stat prin o instrucțiune rău dirijată în școalele lui.

Eu sunt convins că domnii aceia din fracțiune sunt de bună-credință; sunt siguri, că în capul d-lor acesta e idealul viitor al României, că lucrează după cum pot spre acest ideal. Dar ce facem noi cu buna-credință a d-lor? Cu buna-credință ce au să publice cărți în deplină libertate, să publice jurnale în

deplină libertate, să facă asociațiuni private câte vor pofti, dară ca statul să aibă naivitatea a-și plăti funcționari cari să-i surpe temeliile, aceasta nu o înțeleg. (Aplauze.)

Ce ați zice d-voastre, când guvernul francez ar numi dintre membrii comunei de la Paris, ca Assy, Cluseret, Bergeret și alții, prefecți la Marsilia, la Lyon și aiurea, sau profesori la Universitatea din Paris? între fracțiune sub această formă și între stat, așa cum este constituit, nu încap tranzațiuni, și e cea mai mare greșală care se poate face de a tolera un moment mai mult această direcțiune.

Închipuiți-vă, d-lor deputați, că la 1867, când a apărut sub forma de sistem al dreptului public această tendență, chiar la 1867, când s-au ivit oameni, care își cunoșteau datoria de a denunța răul, când eu însumi în „Convorbiri literare”, în „Gazeta de Iași” și prin o broșură, aparte am arătat unde merg lucrurile; în 1867, sub ministerul Brătianu, după ce s-a pus de acei domni această teorie antidinastică și anticonstituțională înainte, domnii aceștia erau partidul guvernamental al Principelui Carol, și astfel, precum partidul fracționist a fost inventat în teorie la universitatea din Iași, a fost patentat în practică de d. Ion Brătianu.

Cred, domnii mei, că este timpul să sfârșim cu această periculoasă teorie, și nu ne este permis, dacă vedem cu ce ottavă se adapă școlarii la noi, să mai rămânem indiferenți la această cestinne. (Aplauze.)

Voi avea dar onoarea a propune câteva măsuri, pe care le cred practice și care vor face să se înblânzească isvorul, de unde emanează această teorie, universitatea din Iași. (Aplauze.)

A doua obiecțiune, și vă rog să fiți indulgenți pentru aceasta, este relativă la urcarea ce o cred neproporțională, a salariilor corpului profesoral superior și mai ales la coborârea nemotivată a cifrelor alocate pentru școalele elementare.

Dacă a fost, domnii mei, un fel de regulă de conduită a partidului roșu, când era la putere, de a lovi în interesul clasei

de sus, cred că regula noastră de conduită va fi de a susține interesul claselor de jos. (Aplauze prelungite.)

Și această Cameră conservatoare, care după aprețierea mea este în momentul de față singurul partid liberal, va trebui să dovedească liberalismul său mai ales în această cestiune, căci ceea ce pe noi, tineri cu totul liberali, care în orce alre parlamente apusene am fi la extrema stângă (aplauze), ne-a făcut să fim la dreapta cu d-voastră, este convingerea că ceea ce la noi este stânga, iese afară din stat, și prin urmare trebuie eliminat din stat (aplauze prelungite). Dar dacă este așa, domnii mei, vă rog să susțineți elementul de jos; să arătăm solitudinea noastră mai ales pentru învățământul elementar.

Voi avea dar onoare a face un șir de propuneri în privința aceasta, și terminând, mă grăbesc a zice numai, că toate propunerile ce fac, deși unele sunt ceteri de augmentări, se compensează cu altele care sunt cereri de reduceri, încât nici un ban nu vi se cere mai mult decât ceea ce era alocat, și astfel vă rog să binevoiți a le acorda favoarea d-voastră. (Aplauze prelungite.)

In contra celor zise în discursul precedent vorbesc în aceeaș ședință a Camerei d. Nic. Ionescu, Cesar Boliac și N. Blaremburg, cu aluzii la petiția de la Iași. La sfârșitul ședinței mai adaogă:

T. Maiorescu. D-lor, voi fi foarte scurt. Regret numai că o cestiune de princip a putut să provoace o cestiune petsonală. Eu declar că nu am avut intențiune să fac nici o critică acelor persoane, despre care onor. d. Nicolae Ionescu a vorbit așa de mult, și prin urmare, apărarea d-sale, adică trei pătrimi ale discursului, era de prisos.

În cât privește celealte spuse de d-sa, mă voi abține de a-i tâspunde, fiindcă vă mărturisesc că din parte-mi mi-am făcut obiceiul încă de mai nainte, pe când aveam a face cu d-sa, de

a nu-i lua în serios cuvintele, cari mi s-au părut întotdeauna că nu sunt decât simple figuri de retorică fără valoare reală.

Singura observațiune de relevat cred că este aceea a onor. d-lui Blaremburg, și sunt dator să explic zisele mele.

D-lor, intențiunea mea este ca să se lovească, atât aceia cari ar propune în scoale răsturnarea unei ordine de lucruri stabilită, cât și aceia cari ar face orce fel de politică militantă în școală, adică să se lovească toți acei cari s-au obișnuit să facă o arenă politică din instrucțiunea poporului. În contra acestei direcțiuni în general voi să mă ridic. Și vă rog pentru un moment să vă puneți în pozițiunea unui om, care vede că pe această cale toate școlile noastre devin niște cuiburi de intrigi politice, spre ruinarea instrucțiunii publice, și atunci veți înțelege, că mi-aș fi călcat datoria de deputat, dacă aș fi tăcut.

Este incontestabil că la noi în țată s-a produs un fenomen ce nu s-a produs nicăieri în lume, adică de a vedea corpul profesoral de la noi, de exemplu, la Iași, la Roman, la Bârlad, formând focarul pasiunilor politice.

Eraclide. Nu e exact, protestez în numele gimnasiului din Roman.

T. Maiorescu. Nicăietii, nici în Ftanța, nici în Englitera, nici în Germania, nu este permis ca în activitatea unui corp profesoral să predomnească agitațiunile politice.

Această direcțiune falsă este intolerabilă. Fără să fac discuțiuni personale, pentru că ni se cerea prin acest budget de a vota salarii pentru niște catedre, care cred că sunt izvorul agitațiunilor politice la noi, am făcut un act de conștiință denunțând onorabilei Adunări o direcțiune periculoasă.

Nu era aci nici o cestiune de persoane, și d. reprezentant de Roman să aștepte propunerea ce am anunțat, ca să se convingă de aceasta (aplauze).

2

**Pentru reducerea subversiunilor la societățile
de cultură din budgetul pe 1872**

(Ședința Camerei de la 28 iunie 1871)

Amandamentul la budget: Să se deducă subvențiunea acordată Societății academice române de la 20 000 la 10 000 lei pe an; iar celelalte subvențiuni, acordate societăților de cultură din țară, să se suptime. Semnați: *T. Maiorescu, I. Negruzzi, A. Balș, C. D. Sturdza* etc.

D-lor deputați, am avut onoarea a vă propune ca subvențiunea de 20 000 lei, acordată Societății academice române, să fie redusă la 10 000 lei, iar celelalte subvențiuni, acordate societăților de cultură din țară, să fie cu totul tăiate din budget.

Iată motivele:

Societatea academică română este o societate înființată în anul 1866, pentru ca, după regulamentul ei, să se ocupe numai și numai de gramatica și dicționarul român.

Această societate, din care fac și eu parte, în loc de a se ocupa, conform regulamentului înființării sale, de aceste două cestiuni, a crezut de cuviință, și era în libertatea ei să o facă, de a lua alte dispozițiuni și a-și da o întindere mai mare, și imitând Institutul din Franța, a făcut trei secțiuni foarte savante, secțiunea istorică, secțiunea științifică și secțiunea

literară, cu hotărâre ca elaborele ei asupra acestor materii, unde, cum știți, la noi sunt grozav de multe lucrări de asemenea natură rămase needitate, a decis, zic, ca aceste elabotote să se tipărească și să se trimită la celelalte academii din străinătate. La această tendința a societății nu este treaba noastră să ne opunem, nici să o controlăm; tot ceea ce trebuie să facem noi, este să constatăm, pentru ce 20 000 lei se dau acestei societăți. Regulamentul de înființare a fixat la art. 12 despăgubiri de drum considerabile, jetoane de prezență etc. în acest regulament însă s-a zis, că sesiunea d-lor va dura cel mult pentru prima dată două luni, dar cum are să se urmeze de aci înainte, nu s-a zis. De aceea d-lor și-au fixat ținerea ședințelor anuale la o lună și jumătate, și astfel, dacă ar ședeă toți membrii acestei societăți în București după cum se fixează prin regulament, apoi cifra n-ar fi de ajuns; însă în fapt nu se urmează așa. Numai la prima întrunire din întâiul an societatea a fost completă, și de atunci și până astăzi nu s-a mai ținut nici o ședință a societății în completul membrilor ei, ci numai cu majoritatea membrilor prezenți. Dacă ar fi vorba să controlam regularitatea d-lor, n-am avea nimic de zis; însă fiindcă ni se cer mijloace financiare, este trebuința să spunem, că nici una din lucrările acestei societăți, întru cât erau supuse la votul unei Adunări generale, n-au putut să întrunească acest vot, fiindcă prin nevenirea membrilor la societate, ea n-a putut să țină o ședință generală completă. De aceea, d-lor, pentru că această samă a fost ptevăzută având în vedere completul membrilor societății, eu cred că prin necompletarea ce s-a urmat în cursul mai multor ani, ea este suficientă, chiat dacă va fi redusă de la 20 000 lei numai la 10 000.

În privința celorlalte societăți din țară, este de considerat că societățile de cultură fac totdeauna bine de a se înființa și susține cu propriile lor mijloace, și că din contra, de câte ori printr-un mijloc direct sau indirect vin a cere subvențiuni de la stat, această subvențiune atacă independența lor. Când ați

vedea, cum multe din aceste societăți sunt constituite, v-ați convinge și mai mult de necesitatea de a li se șterge din budget subvențiunea. Nu votbesc, d-lor, de timpul de astăzi; din contră, sunt dator să declar pentru onoarea actualului director al Ministerului Cultelor, că d-sa n-a intrat niciodată pe această cale; dar închipuiți-vă, d-lor, un alt director al ministerului, care ar avea o predilecțiune fantastică de a fi inventat tot și care ar descoperi, când o societate de arme și gimnastică, când un ateneu român, când mai știu ce, împodobindu-le cu cuvinte foarte frumoase, cari însă, ca să existe, trebuie să stea în legătură cu punga statului; un asemenea director, care este la izvorul alocațiunilor budgetare, va lua dispozițiuni ca, pentru o societate ce d-sa și-a propus, să-i prevadă și un paragraf în budget, din care să se susțină. Dară cu aceasta se introduce o procedere, pe care d-voastră n-o puteți aproba; și pentru aceste considetațiuni, cred că ar fi un vot foarte rațional când d-voastră, cu ocaziunea acestui budget, ați declara, o dată penttu totdeauna: că asemenea societăți pentru darea la semn, ateneul român, Transilvania etc, foarte onorabile ca instituțiuni private, nu ttebuie subvenționate de stat.

In conta acestei propuneri de reducere vorbește d. Nicolae Ionescu, însuș membru al Academiei; îi mai răspunde în aceeaș ședință:

T. Maiorescu. D-lor, pentru societatea academică este destinat fondul Zappa; acest fond firește că nu s-a atacat întru nimic prin amandamentul ptopus și nici nu se poate ataca. Iar cei 20 000 lei în chestie se dau din budgetul statului pentru diurne și călătoria membrilor socierății. Această cifră este exagerată; nu se distribuie niciodată în total, fiindcă membrii nu vin, și de aceea este o simplă măsură de economie rațională ca să fie suprimată pe jumătate și redusă la 10.000 lei.

Cât pentru rancunile personali ce am în contra societății, după cum zice d. N. Ionescu, ca cestiune personală am onoare a vă spune, că atunci când am lucrat ca membru al societății academice, o singură propunere ce am făcut a fost primită de noi toți. Când însă societatea și-a dat aerul de a fi Institut de Franța, mi s-a părut, că sub forma aceasta a trecut peste fondul ei intelectual, și necrezându-mă destul de învățat într-o asemenea societate, mi-am dat demisiunea pe acest motiv. (Demisiunea însă n-a fost primită, s-a declarat că un membru al Academiei este pe viață.)

Scuzați-mă, d-lor, dacă v-am întteținut un moment cu o cestiune petsonală; dar nu puteam face altfel, fiindcă în fața unui vechiu parlamentar, ca d. Nicolae Ionescu, credeam de cuviință a releva procederea d-sale.

Las la aprețierea onor. Adunări dacă este just și cuviincios ca la fiecare propunere ce face cineva, să se scruteze biografia sa și preținsele intențiuni ascunse ale sale. (Aplauze.)

3

Contra reducerii învățământului primar*(Ședința Camerei de la 28 iunie 1871)*

Ministrul cultelor general Tell propune reducerea numărului învățătorilor și institutorilor, cerând pentru tratamentul lor pe 1872 numai 1 300 000 lei, în loc de 1 413 377 câți erau alocați încă din anul 1870. Aici se aduce în discuție amendamentul: „Tratamentul personalului învățătorilor și institutorilor se menține ca în anul 1870”.

Semnați: *T. Maiorescu, I. Negruzzi, C. D. Sturdza, G. Racoviță, A. Balș, C. Șușu* etc.

D-lor deputați, în discuțiunea generală de ieri am avut onoarea a vă pune în vedere cauzele, pentru care rog ca această onorabilă Adunare, în majoritate conservatoare, să nu încuviințeze în primul budget pe care-l votează, o suprimare făcută la învățământul elementar. Dacă e vorba să facem suprimări, acele le putem face mai curând la învățământul superior; dar nu ni se cuvine nouă să atingem bazele elementare, pe care este clădit acest edificiu. (Aplauze.) Vă rog dar ca, atât din considerări politice, cât și pentru interesul școlilor, să binevoiți a menține cifra învățământului primar.

Dacă este vorba de a organiza, să binevoiască d. ministru să ne prezinte o lege; dar pe câtă vreme vor rămâne lucrurile în statu-quo, să nu ne atingem de învățământul elementar.

Dacă voiți să faceți reduceri, le veți face de la cei ce au mijloace, iară nu să atingeți pe cei ce nu le au. Mai adăoga pe lângă acest considerant, că în proiectul de budget se zice, că pentru a da o nouă organizare școlilor primare se cere această sumă; și legea pentru noua organizare nefiind discutată în secțiuni, am avea aerul de a lovi învățământul elementar, și din această cauză s-ar arunca o lumină rea asupra acestei Camere când ar vota reducerea. De aceea vă rog să nu admiteți această reducere, și să rămânem în rezerva de a vota reducerile ce voi avea onoarea a propune pentru învățământul superior, reduceri cari vor acoperi acest spor.

D. președinte al consiliului, L. Catargi. D-lor, d. Maiorescu cere 1 400 000, noi cerem numai 1 300 000, atât cât s-a cheltuit; aceasta o cerem până se va face legea.

Se pune la vot amendamentul d-lui Maiorescu și se respinge.

T. Maiorescu. Cer cuvântul pentru a retrage amendamentele. După acest vot, prin care Camera a binevoit a admite o restrângere la învățământul primar, eu din parte-mi nu voi mai propune augmentări sau reduceri, nici pentru învățământul secundar, nici pentru internatele statului, pentru că s-au făcut reduceri acolo unde nu trebuia, s-a lovit învățământul primar.

4

Contra profesorilor fracționiști

(*Sedința Camerei de la 29 iunie 1871*)

Se citește capitolul X și următorul amendament:

„Propunem suprimarea catedrelor: a) de dreptul public constituțional; b) de economia politică și finanțe, și înlocuirea lor prin o catedră de dreptul civil și o catedră de dreptul roman, pentru care se va publica concurs.

Propunem suprimarea catedrei de geometria analitică și trigonometria sferică, ale cărei obiecte se împreunează cu catedra de agronomie, ca la facultatea din București.

Se suprimă catedra de literatură română și se înființează o catedră de istoria universală, cu privire specială la cea română, și o altă catedră de gramatică comparativă a limbilor romane, pentru care se vor publica concursuri.

Aceste modificări se vor pune în lucrare la 1 septembrie al anului curent."

Semnați: *T. Maiorescu, I. Negruzzi, A. Balș, C. D. Sturdza* etc.

Domnilor deputați, propunerea mea se reduce la suprimarea a patru catedre, și la înlocuirea lor prin altele patru. Nu vi se cere nici o sumă mai mare decât cea fixată; se cere

însă o remaniere a sumei fixate. Ne preocupă întâi întrebarea: dacă legal este admisă o asemenea propunere, dacă se poate face de d-voastră printr-un vot cu ocaziunea bugetului, sau ar fi trebuit o reformă a legii. Susțin, domnii mei, că se poate face printr-un vot al d-voastră acum.

Pt in legea instrucțiunii publice se stabilesc obiectele, care trebuie să se aibă în vedere la formarea facultăților, dar nu se face o organizare sistematică pentru specificarea catedrelor și a numărului lor; se lasă o latitudine studentă, ca după „mijloacele și trebuințele țării" să se adauge sau să scadă câteva catedre. Dacă eu sunt în contra unor catedre și dacă d-voastră veți binevoi a aproba propunerea mea, le puteți suprima și le veți înlocui cu altele din acele prevăzute în spiritul acestei legi, fără a o viola.

Care este motivul propunerii? Am avut onoarea a spune în discuțiunea generală, că motivul este a se lavi direcțiunea politică, care se dă școalelor de dincolo de Milcov. Am avut onoarea a vă spune atunci că sunt principii periculoase, după părerea mea, cari se expun în aceste școli. Voi veni acum a vă dovedi că aceste principii se lătesc, și dacă veți recunoaște d-voastră ca și mine, că această lățire nu se mai poate tolera, atunci veți vota împreună cu mine îndreptarea în modul arătat.

Nu viu, domnii mei, pentru a face dintr-o cestiune de princip ca aceasta o cestiune personală, cum m-ar fi îndemnat a face onorabilul reprezentant de la Roman, d. Nicolae Ionescu. Nu viu să propun mijloace iritante de anchete, cari să constate pt in confruntări nedemne de studenți și de profesori ceea ce s-a vorbit. Am un mijloc sigur de a vă dovedi că acest spirit fals domnește, și d-voastră veți aprecia dovada.

Am zis, domnii mei, că școala fracționistă întru cât este la Universitate, se bazează pe teoria dreptului public al lui Barnuț. Acest drept public al lui Barnuț, rămas în manuscrisele răposatului magistrat, a fost publicat la 1867 de către școlarii săi. Acești școlari, în marea lor majoritate, sunt astăzi profesori ai învățământului public plătiți de stat.

Iată ce zic acești profesori, în parte citați cu numele în prefața dreptului public al lui Barnuț, pe care-l publică ei:

„Provocăm mai ales pe profesorii români ca să îmbrățișeze cu toată inima această înțeprindere.

Putem asigura pe orișicine că în scrierile lui Barnuț generațiunea noastră și cea venitoare vor afla rablele dreptului național al românilor, din care vor învăța a trăi ca națiune liberă (pag. VI a prefațiunii).

O voce. De cine e iscălită prefațiunea?

T. Maiorescu. Nu este iscălită de nimeni.

Voci. A! a!

T. Maiorescu. N-am tetminat, d-lor, dovada. Numele sunr cunoscute în Iași. Aceiași domni zic:

„Barnuț în scurt timp își formă școală sa, din care ieșiră mai mulți tineri luminați, cari asrăzi fac onoarea insritutului gimnasial și universitat, propagând ca profesori principiile și ideile naționali și liberali ale maestrului dascăl" (pag. XXV).

Se zice în fine de către profesorul actual de economie politică¹, care a făcut panenericul lui Barnuț, precum și mai toți cari sunt numiți acolo sunt profesori actuali, se zice că:

„Prelegerile însă, pe care eminentele nostru profesore le făcea cu mai mare măestrie și abilitate, etau mai ales acele de dteptul public și constituțional al românilor. Aci era excelent magistrul ca în adevăratul său element. Claritatea și preciziunea ideilor sale etc, știa să ne captive atențiunea, să ne deștepte simțimintele cele amorțite și să se furișeze până în adâncul inimelor noastre, imprimând acolo convicțiunile cele mai firme și mai nedestructibili" (pag. XXXI).

Convicțiuni, domnii mei, cari tind a răstutna bazele ptoprietății, a declara nulă și neavenită ideea unui principe străin, a propaga gonirea tutulor străinilor din România.

Aceste idei s-au susținut de Barnuț, s-au publicat la 1867 de către discipolii săi, profesori actuali, cari le profesează ca un

¹ Al. Gheorghiu și-a curmat viața pe Ia 1887 ca director al Creditului urban din Iași.

fundament unic de regenerare a României și provoacă tinerimea română să meargă înainte pe calea lor.

Iată, domnilor, o dovadă directă că așa e lucrul. Mă grăbesc însă a vă zice că acestor domni ca oameni privați, ca discipoli ai răposatului profesor Barnuț, le face onoare că susțin teoriile profesorului lor.

Tor ce am voit să zic și ce voi dovedi îndată, e că statul nu poate să tolereze pe acești profesori în această privință ca funcționari rerribuți ai săi.

Ați văzut **pană** aci, pe ce întemeiez arătările mele. Vă voi da o a doua probă, prin care voi dovedi, că nu e numai o discuțiune de teorii în această carte, ci că ele au avut rezultate pactice.

Ideile arătate s-au explicat și s-au predat la facultatea din Iași, și d-voastră știți că o facultate este menită a da buni profesori de licee, de gimnasii, și buni magisttați.

Ei bine, junii profesori de licee și gimnasii cari au ieșit din învățământul universitar din Iași, au dat dovezi că lucrează în această direcțiune opozițională și, după părerea mea, răsturnătoare pentru starea de lucruri actuală.

Corpul ptofesor al gimnasiului din Botoșani, fiind compus în patte din asemenea juni studenți, cu asemenea idei, ați văzut că d. ministtu al cultelor a fost silit să destituie câțiva dintr-înșii, și toți ceialți și-au dat demisiunea.

S-a zis că acolo, și era dreptul formal al d-lui ministru să o constate, este indisciplină și agitate politică; s-a zis că profesorii, și aci constat că ptofesorii cei destituiți sunt în patte dintre elevii cei mai eminenți și cei mai silitori ce a produs școala din Iași, s-a zis că acei profesori, câteva luni după numirea lor în funcțiunile statului, s-a dovedit că sunt opozanți și că fac o agitare politică necompatibilă cu pozițiunea lor de profesori. Prin urmare, domnii mei, vedeți îndată, ce rezultat au adus țării teoriile predate în Universitatea din Iași.

Fac apel la onor. deputați respectivi să ateste, dacă profesorii liceului din Iași, în marea lor majoritate, dacă

profesorii din Bârlad, în mare majoritare, asemenea profesorii de la seminarul de Roman, dacă acești profesori nu fac politică militantă, dacă nu sunt agitatorii și dirigitorii politiceii. Constat dar faptul.

G. Vernescu. Pe ce vă bazați când afirmați aceasta?

G. Cantili. Acestea sunt numai aserțiuni.

O voce. Loja francmazonă.

T. Maiorescu. De aceea conchid că acest învățământ teotetic, astfel cum s-a expus în școalele din Iași, a dobândit un rezultat practic în învățământul nostru. Domnii mei, această direcțiune e primejdioasă pentru învățământ. Nu e cu puțință în nici o țară, care aspiră la cultură, ca majoritatea corpului profesoral, în loc să se ocupe într-un mod dominant de activitatea științifică, să se ocupe de activitatea politică.

Lipsește în țara noastră cărțile școlare; eu n-am văzut o majoritate de cărți ieșit de la acești domni, dar am văzut majoritatea acestor domni participând la agitări politice, la jurnale politice și la adunări. (Aplauze.)

S-a întâmplat, domnii mei, să aud, și fac iarăș apel pentru aceasta la colegii mei din Iași, s-a întâmplat să aud și să văd venind părinți de familie, alegători, și să roage pe deputați: Scăpați-ne de profesorii de politică. Așa este?

O voce. Așa este.

T. Maiorescu. Apoi unde ați mai văzut d-voastră ca într-o țară, care aspiră spre bine, să se nască această ură și răsvrătire între părinții de familie și profesori? În orice țară din lume părinții de familie și profesorii lucrează împreună în aceeași direcțiune, și sunt iubiți profesorii din această cauză, și unde această iubire nu există, învățământul nu poate prospera. La noi s-a făcut ură de partide între părinții de familie și profesori, și această stare de lucruri nu poate să fie continuată. Și când vorbesc așa, d-lor, vorbesc în interesul învățământului public, și cred că vom consolida acest învățământ public în țara

noastră, când vom scuti școalele de aceste idei primejdioase, cari dau o falsă direcțiune tinerimii (aplauze).

Așadară, d-lor, fiindcă țara noastră, așa cum a fost până acum ținută în școale, s-a arătat în privința profesorilor (vorbesc pentru România de dincolo de Milcov, nu știu ce este aci) într-o falsă direcțiune, am propus suprimarea catedrelor politice de la universitatea de acolo, fiindcă cred că acolo este izvorul, unde se prepară aceașă rețea de profesori și directori de licee și gimnasilor, cari au o atitudine incompatibilă cu misiunea lor, și fiindcă în locul acestor suprimări am avut onoare a propune alte catedre (căci nu sunt eu acela, cate să cer împuținarea sumei alocată în budget pentru învățământul public), am totdeodată onoare a ruga pe d. ministru, și am încredere că d-sa o va face, că la toate numirile cele noi după concursul ce se va depune, să binevoiască a se informa mai bine dacă persoanele, cari i se prezintă la confirmare pentru o catedră, sunt cooptinse sau nu de idei aplicate spre agitări politice (murmure).

Această teorie a fost deja calificată de eres liberală de d. reprezentant de Roman; o susțin că este o teorie necesară, mai ales într-un stat liberal.

Nu voi să fac apel la circulara d-lui Jules Simon, care este o persoană foarte liberală, al cărui liberalism nu poate fi pus la îndoială, care în Franța sub imperiu era la extrema stângă și a cărui reputațiune europeană se poate oatecum egala cu aceea a onor. reprezentant de Roman, d. Nicolae Ionescu (ilaritate). D. Jules Simon a susținut în circulara sa, că nu poate tolera discuțiuni politice în corpul profesorilor. (Aplauze.) Dar nu apelez la acea autoritate, voiesc să argumentez, căci cestiunea este evidentă. S-a vorbit despre libertatea învățământului de d. teptezentant de Roman. Libertatea învățământului este absolută, o recunosc și eu; cu cât însă ea este mai mare, cu cât se dă facultatea fiecăruia din d-lor să-și fundeze școli private, să-și lormeze societăți, să deschidă jurnale și să

serie cărți în cari au absoluta libertate să-și profeseze ideile, cu atât mai mult, când e vorba ca *statul* să-și plătească funcționari, se cere ca statul să și aibă ca putere executivă o garanție în funcționarii plătiți de el în contra direcțiunilor ce nu-i convin. Căci, în momentul în care dați toate libertățile cetățenilor, nu puteți să refuzați și statului libertatea de a-și plăti numai pe acei funcționari, cari lucrează în sensul existenței sale. (Aplauze.)

Susțin, d-lor, că, mai ales într-un stat, unde toate libertățile sunt garantate, statul însuș are dreptul de a se gata în contra direcțiunilor cari sunt răsturnătoare, și cred că ideile școalei Barnuț sunt răsturnătoare; prin urmare, că statul are dreptul a nu-și plăti funcționari cari le susțin; căci ar fi o adevărată ironie ca asemenea funcționari pe de o parte să poată lucra sistematic la dărâmarea temeliiilor statului așa cum este constituit, și pe de alta să se adreseze la acelaș stat penttu a-i cere mijloace pecuniare, garantându-se încă în contra acțiunii lui prin pretențiuni de inamovibilitate.

Dar cted asemenea, că d-lor au dreptul să exprime principiile ce le au, unde vor voi și cum vor voi, în afară de funcțiunile statului, și le face onoare convicțiunea și buna-credință cu care lucrează. Aprețiarea mea însă este, d-lor, că în momentul în care s-ar face o încercare a se pune în practică aceste idei, statul ar avea dreptul și datoria să intervină chiar cu forța publică, fiindcă atunci ar fi o luptă de viață și de moarte penttu el.

Voiți o comparare? Este înscris în Constituțiunea noastră principiul admirabil: libertatea absolută a conștiinței. Este foarte frumoasă această libertate. Dat ar rezulta de aci, că un mitropolit al țatei, presupunând că este sub autoritatea guvernului, poate veni să zică: fiindcă eu cred că nu este bună religiunea ortodoxă, ci cea catolică, voi face o propagandă la toți preoții să se facă catolici (aplauze)? Ar fi admisibilă această direcțiune, d-lor? Cred că nu. Niciodată nu se poate lua

libertatea unui om privat, să se facă catolic cât îi va plăcea, dar mitropolitul religiunii dominante în stat nu poate să propage asemenea idei fără voia statului.

Așadar, d-lor, iată teoria constituțională foarte lămurită.

Dacă propunerea mea ar avea fericirea de a fi aprobată de majoritatea d-voastră, statul ar avea dreptul necontestat și necontestabil de a zice: de la un funcționar plătit, profesor al meu, nu voiesc politică în școală; statul, prin urmare, va avea dreptul a refuza alocarea bugetară pentru catedrele cu direcțiuni politice.

Astfel fiind, d-lor, cred că mi-am îndeplinit amândouă datoriile ce le aveam, de a vă dovedi direcțiunea periculoasă și de a vă dovedi legalitatea propunerii mele.

Cestiunea a fost o cestiune simplă, de princip.

Eu din parte-mi nu primesc și trimit la adresa lor cuvintele cu totul afară din cestiunea de princip ce mi le-a adresat d. reprezentant de Roman - nu e vorba de pasiuni, de incendieri, de uri personale etc; asemenea lucruri, după aprețiarea mea, trebuie să fie depărtate cu totul dintr-o discuțiune de idei.

Dacă d-sa crede că cestiunile de princip trebuiesc rezolvate și restălmăcite în cestiuni personale și discutate pe acest tărâm, eu cred din contra că aceasta tactică metge așa de departe spre ultimele limite ale unei bune-cuviințe parlamentare, încăr ne-am osteni cu toții de a-l urmări până acolo; de altminteri pe mine nu mă supără dacă d-sa vrea să-și păstreze rolul de a face cestiuni personale unde eu îmi voi păstra rolul de a rămânea în cestiunea de princip. (Aplauze.)

Rezultatul discuțiunii este că, după un discurs al d-lui N. C. Aslan în contra amendamentului propus și câteva cuvinte ale ministrului cultelor, declară:

D. A. Lahovari, raportorul comisiunii budgetare: „D-lor, comisiunea în unanimitate a respins propunerea făcută de d. Maiorescu, la capitolul Universității din Iași. Comisiunea budgetară în această privință a considerat că are mai mult misiunea de a stabili cifrele, cu cari se plătește învățământul la acea facultate, decât a intra pentru moment în aceste cestiuni foarte delicate a organizării chiar a acestor catedre; ele în orice caz trebuie studiate cu maturitate și cer o discuțiune mai lungă și mai digerată. De aceea a respins propunerea d-lui Maiorescu. Însă majoritatea comisiunii n-a putut sta indiferentă în fața faptelor foarte grave denunțate de d. Maiorescu, și a adoptat următoarea propunere, pe care avem onoare a o supune deliberării și votului d-voastră: „Faptele denunțate se recomandă serioasei atențiuni a d-lui ministru al instrucțiunii publice”.

T. Maiorescu. Mulțumit cu rezultatul dobândit, îmi tetrag amendamentul.

NOTA

Nu este poate fără interes pentru caracterizarea ziaristiceii noastre de atunci (mult nu s-a schimbat nici astăzi), dacă reproducem din *Curierul de Iași* de la 13 august 1871 următoarea scrisoare, publicată ca răspuns la nenumăratele articole apărute în ziarele de dincoace și de dincolo de Carpați în contra discursurilor de mai sus.

„*Domnule Redactor,*

De la 27 iunie, de când am propus în Cameră câteva amendamente la budgetul pe 1872, foile române în majoritate îmi fac deosebita onoare a mă ataca unele după altele. «Defăimarea

¹ Vezi mai jos discursul 10.

cultutei române, lovirea naționalismului și a școalelor, cosmopolitism, suprimarea subvențiunii școalelor din Btașov¹, stârpirea a lot ce este românesc și înlocuirea românilor prin străini și evrei», este o parte din lucrurile ce mi se impută.

Aceste imputații nu sunt întemeiate și sunt lipsite de bunăcredință, fiindcă îmi atribuiesc lucruri ce nu le-am susținut (și nu le voi susține niciodată) și mi le atribuiesc în împrejurări, în care adevărul era ușor de aflat.

Epitetele personale, cu care la această ocazie mă văd înzestrat, trebuie trecute sub tăcere, fiindcă în asemenea chestii persoanele sunt indiferente. Nu este însă indiferentă în nici o chestie constatarea adevărului, și de aceea vă rog să publicați după *Monitorul oficial* discursurile din Cameră, la care se refer jurnalele menționate.

Cum se vede din această publicate, amendamentele propuse urmăreau trei scopuri: 1) Susținerea și îmbunătățirea învățământului elementar și secundar; 2) Suprimarea cheltuielilor de lux; 3) Combaterea agitațiilor politice din sfera instrucțiunii publice, mai ales lovirea așa-numitei «fracțiuni libere și independente», întru cât se lățește prin scoale sub forma teoriei lui Barnuțiu.

Până când nu va fi dovedit că «cheltuielile de lux și fracțiunea» sunt identice cu naționalitatea noastră, până atunci lovirea lor nu poate fi răstălmăcită ca o lovire a națiunii; din contra chiar interesul național al românilor, dacă vor să existe constituiți într-un stat liber, mi-a părut a reclama lățirea învățământului elementar, suprimarea budgetului de lux și combaterea fracțiunii cu fanatismul ei și cu primejdiosul ei comunism teritorial și federalist.

Titu Maiorescu, deputat

Iași, 10 august 1871

5

Contra amestecului unui stat străin

(Ședința Camerei de la 18 noiembrie 1871)

Deputatul Dimitrie Văsescu dezvoltă o interpelare asupra veniturilor neîncasate de la moșiile noastre din Basarabia rusească, proprietăți secularizate ale Mitropoliei din Iași. Episcopiei din Huși, monăstirilor Neamțul, Văratul, Pângărații etc, pe al căror procurator Rusia nu vrea să-l recunoască sub cuvânt că mitropolitul din Iași, care a dat procura, nu e ales după canoane. Cu această ocazie interpelatorul propune moțiunea, ca guvernul, față de împotrivirea ortodoxei Rusii, să prezinte cât mai curând o lege pentru întronarea mitropoliților și episcopilor conform canoanelor. D. Nicolae Ionescu susține moțiunea. Camera însă trece la ordinea zilei după următoarele cuvinte, întărite și prin asentimentul d-lui G. Vernescu.

Domnule președinte, în deosebire de d-nii preopinenți, sunt de opinie, că moțiunea prezentată de onorab. d. D. Văsescu nu trebuie votată, și că este de demnitatea Camerei să tteacă pur și simplu la ordinea zilei.

Este controversat, dacă un stat poate sau nu să puie în discuție secularizarea făcută de alt stat; dar ceea ce nu este controversat după dreptul internațional, este că Rusia nu a avut

dreptul a contesta procura dată de mitropolirul nosttu. (Aplauze.)

Nu este de demnitatea noastră de a face o moțiune, în care - cu ocazia acestui refuz nedrept al Rusiei - să ne preocupăm de chestia alegerii prelaților noștri. (Aplauze.)

Dacă principiile dreptului internațional sunt în teorie bine stabilite, în practică însă ele variază după mijloacele ce are un stat față cu altul de a le pune în aplicare.

Noi, fiind mai slabi decât Rusia, n-o putem sili să recunoască o procură, cum ar ttebui să o recunoască după drept. Dar, precum a zis onorab. ministru de finanțe, ceea ce ni se cuvenea nouă să facem, am făcut. Agentul nostru diplomatic va fi accentuat totdeauna acest punct hotărât al dreptului internațional, va fi zis Rusiei că procura dată de mitropolitul nosttu este bine dată și că nu este dreptul Rusiei de a examina cu această ocazie, dacă mitropolitul nostru a fost ales după canoane.

Acum, dacă afară de chestia acestor moșii din Basarabia, pentru alte trebuințe ale țării ministtul prezintă un proiect de lege pentru modificarea alegerii mitropoliților și episcopilor și dacă în urma votării acestei legi se va aplană în Rusia în mod întâmplător și chestia moșiilor din Basarabia, cu atât mai bine. Dar noi nu putem, din cauza refuzului Rusiei, să ne ocupăm acum de chesria alegerii mitropoliților. (Aplauze.)

În fapt ministrul cultelor, generalul Tell, a propus curând după aceasta „legea pentru alegetea mitropoliților și episcopilor eparchioți, precum și a constituirii sfântului Sinod al sfintei Biserici autocefale ortodoxe române”, care s-a votat și s-a sancționat în decembrie 1872. Legea este o copie a organizării sinodale rusești, cu mica deosebire, că procurorul Sinodului din Rusia este un înalt funcționar laic numit numai pentru aceasta (astăzi încă, d. Pobiedonoszeff), pe când la noi ministrul cultelor după vremuri îndeplinește rolul de procuror; și

TITU MAIORESCU

cu marea deosebire, că în Rusia absolutistă țarul este și capul Sinodului, pe când Domnul nostru constituțional nu este și nu poate fi capul unei instituții netesponsabile. Astfel Sinodul nostru, exclusiv călugăresc și lipsit de orice însuflețire populară, nu are destul contact cu statul civil, o anomalie, al cărei pericol s-a simțit mai ales cu ocazia judecării mitropolitului primat Ghenadie (mai 1896).

6

Asupra profesorilor deputați

(Ședința Camerei de la 30 noiembrie 1871)

Genetalul Tell, ministrul cultelor, refuzase tuturor profesorilor din districte, care erau deputați, concediul cerut de ei pentru a veni la Cameră; iar pe cei ce au venit fără concediu, i-a considerat după o lună de zile demisionați, le-a publicat catedrele la concurs și i-a înlocuit. În acest caz s-au aflat numai doi profesori ai Universității din Iași: d. Nicolae Ionescu (înlocuit prin d. Bonifaciu Florescu) și autorul acestei scrieri (înlocuit prin d. C. Leonardescu).

În privința acesrei curioase măsuri administrative, deputatul I. Boldur-Lățescu, care o aptoba, face o interpelare spre a o vedea încuviințată și de majoritatea Cametei. Ministrul Tell răspunde, justificându-și procedarea. Votbește apoi:

T. Maiorescu. Domnule președinte, eu găsesc procedarea cea urmat-o onor. ministru al cultelor și instrucțiunii publice inconstituțională și incorectă; o găsesc primejdioasă, pentru chiar învățământul public; și, deoarece este încă timp a preveni răul, am cerut voia de a vorbi și de a pune înaintea onor. Camere un alt punct de vedere în chestiune.

Dar mai întâi să terminăm cu relația personală, care mă privește. Cum v-a spus d. ministru al cultelor, eu nu mai fac astăzi parte din corpul profesoral. Zice d-sa, că i-am cerut

congediu. Să-mi dea voie să rectific aceasta. Eu am refuzat a-i cere congediu, fiindcă prin aceasta aş fi lipsit, cred eu, demnităţii de deputat, când Constituţiunea îmi dă dreptul de deputat şi nu pronunţă incompatibilitatea. Ce fel puteam eu ca deputat chemat a exercita controlul asupra actelor puterii executive să cer puterii executive favoarea de a fi aci! (Aplauze.) Aceasta mi-a părut atât de monstruos, încât nu mi-am permis nici a mă gândi un moment de a o face, şi nu am făcut-o, pentru demnitatea mandatului de teprerentant aJ ţărei.

Înainte de a veni aci, am trimis d-lui ministfu o adtesă respectuoasă, în care i-am spus că d-sa, împreună cu ceilalţi miniştri, au convocat parlamentul şi au zis tutulor deputaţilor, şi mie, Maiorescu: Veniţi la Cameră. Chemându-mă d-voastră dar la Bucureşti, ştiind că voiui lipsi de la catedră, am onoare a vă pune la dispoziţiune salariul meu întreg, pentru a mă înlocui prin un suplinitor, şi opiniunea mea este a fi înlocuit prin cutare persoană. - D-sa a refuzat şi mi-a zis că nu acotdă congediul. I-am făcut atunci un tăspuns şi am zis că nu i-am cerut congediu, fiindcă ministrul nu e în poziţiune nici a-l da nici a-l refuza unui deputat. Mă mărginesc a vă ruga încă o dată ca să numiţi d-voastră un suplinitot. D-sa mi-a răspuns că a doua a mea adresă este necuviincioasă, - a accentua dreptul de deputat nu este cuviincios! - şi mi-a zis că mă consideră demisionat. Aşa am şi rămas. Prin urmare, d-lor, vedeţi că persoana mea nu mai este acum în cestiune.

Trebuie însă să votbim pentru ceialţi profesori. Cred, d-nii mei, deşi îmi pare că majoritatea acestei Carnete împărtăşeşte opiniunea că ar fi primejdios pentru învăţământul public ca să fie cineva profesor şi deputat, cred cu toate acestea, că această părere nu este justă, şi că din conttă este în interesul învăţământului public ca să fie din profesorii actuali şi deputaţi. Nu vorbesc din punctul de vedere constituţional, fiindcă niciodată, cotect vorbind, dacă incompatibilitatea nu este pronunţată în Constituţiune, nu s-at putea aplica vreo măsură oarecare contra unui funcţionar care vine în Cameră

părăsind postul său; şi, după lămuririle date de d-nii Blaremburg şi Agarici cu ocaziunea demisiunii d-lui Beloescu, cred că e de prisos a vorbi mai mult asupra acestui punct.

Voi vorbi dar numai de interesul Camerii şi al instrucţiunii.

În sistemul constituţional, interesul unei Camere este de a fi compusă din reprezentanţii tutulor ramurilor vieţii publice, şi pe cât vor fi acestea mai exact reprezentate, cu atât **este** mai bine pentru o Cameră. De aceea toate Camerele, unde a fost sistem constituţional, au căutat să deschidă cât se poate inai mult porţile lor ca să intre în sânu-le reprezentanţii vieţii publice actuale or de unde ar fi; căci, cum voiţi să se exercite control viu asupra actelor guvernului, cum voiţi să se prepare **legile**, cum voiţi ca ele să se poată îndrepta, când în Cameră nu vor fi reprezentanţi ai vieţii actuale, cari să aducă luminile lor în cunoştinţa de cauză?

Iată, **domnii** mei, motivele pentru care s-a admis în unele Camere chiar şi judecătorii, necum profesorii, şi orice reprezentanţi ai vieţii publice, destul că aceşti reprezentanţi să nu fie din ramura administrativă, ca să nu fie direct la ordinile ministrului.

Dar se face întrebarea: nu este un inconvenient, că lipsesc **câţiva** profesori de la catedrele lor? Fără îndoială este un inconvenient, nimeni nu o contestă; însă remarcaţi că sunt 3000 de profesori în ţară, şi între d-voastră nu sunt decât vreo 7. Acum ce este mai bine? ca aceşti şase, şapte profesori **să** lipsească pentru câteva luni de la posturile lor fiind înlocuiţi şi suferind câtva învăţământul, şi Adunarea să nu fie lipsită de lămuririle, de luminile ce i-ar putea da ei pentru specialitatea lor? sau este mai bine ca ei să fie înscrişi în **Catalogul** de prezenţă al şcoalei, fără a putea veni în Adunare **lu** dezbaterile legilor, în special la lămuririle necesare într-o sferă **aşa** de importantă ca aceea a învăţământului public? A pune **O** asemenea înttebare este a o şi tezolvi, şi toate Camerele au **zis** că este mai mic răul de a lipsi câteva luni profesorul de la **Catedra** sa decât de a lipsi Adunarea de luminile lor. Acesta a **fost** răspunsul celorlalte Camere din Europa.

Acum, dacă pe malul Dîmboviței voim noi să introducem o teorie cu totul nouă; dacă, văzând cum celelalte Camere au recunoscut că ele nu sunt suficient luminate, că le mai trebuie și profesori, noi vom zice că suntem pe deplin luminați și fără concursul lor, și d. Boldur-Lătescu, care a binevoit a face această intetpelare, va fi competent ca, în lipsa profesorilor, d-sa să tranșeze cestiunile relative la instrucțiunea publică: atunci, domnii mei, nu am să zic nimic; noi suntem toți născuți geniuri și putem să rezolvim fără cunoștință de cauză toate cestiunile, și vom avea în favoarea acestei teorii, în lipsă de alt merit, cel puțin meritul originalității. Va veni mâine, poimăine legea instrucțiunii publice; ei bine, să dăm afară pe toți profesorii și să rămână militarii și proprietarii ca să lămurească cestiunea instrucțiunii, și desigur că va ieși o lege admirabilă.

Nu se poate tăspunde, d-lor, că nu ne trebuie profesorii actuali, căci ar fi din profesorii vechi care pot votbi. Ne trebuie profesorii actuali, fiindcă d-voastră voiți să modificați legea de astăzi a instrucțiunii publice; voiți să știți cum este ea în aplicațiunea ei zilnică de astăzi, voiți să vedeți care sunt lacunele ei, adică voiți să îndreptați, nu istoria legislațiunii trecute, ci legislațiunea actuală, și prin urmare nu încape îndoială, că intetelul Camerei este de a avea profesori actuali în sânul ei. Așa de adevărat este aceasta din punctul de vedere constituțional, încât la Senat, unde, fiindcă este de tegulă ca să intte acolo oameni în pozițiune alta decât aceea de profesori, fiindcă nu s-ar fi putut presupune că vor intra și profesorii pe calea regulată, la Senat, zic, s-a cerut anume obligatotiu ca să fie și doi reprezentanți ai univeisităților, doi reprezentanți dintre profesorii actuali, pentru a nu lipsi nici pe Senat de luminile lor la dezbaterile legilor, și mai ales a legii instrucțiunii publice. Pentru Cameră nu s-a făcut aceasta, fiindcă în toată lumea s-a presupus că profesorii vor putea în colegiul al 3-lea sau în alt colegiu să fie aleși prin o acțiune regulată a lor, și nici un sistem constituțional nu a putut ptesupune ingenioasa teorie a actualului d. ministtu de culte, care zice: Da,

poți să fii deputat și profesor, dar dacă vii ca deputat, te distitui. Aceasta este aplicațiunea practică a teoriei d-sale.

Acum, domnii mei, permiteți să accentuăm noi, cari nu avem acelaș motiv de tezervă pe care l-a avut d. Lătescu și d. ministru de a nu numi persoane, dați-mi voie de a vă întteba, cate este scopul noiei procedări? De ce, după ce atât timp a luncționat Camera aceasta și cu profesori, de ce deodată să ne vină acest interes arzător pentru instmcțiunea publică? De ce să vedem pe d. Boldut-Lătescu reprezentând acest intetes și crezând că, după ce toate merg așa de bine în învățământul public, a rămas numai cestiunea de tranșat, dacă profesorii actuali pot sau nu să fie deputați, și de aci încolo toate vor merge bine, numai să lămurim aceasta?

D-nii mei, mi-a părut a vedea aci intențiunea de a lovi cu această măsură în o opozițiune incomoda, nu a mea, ci a altuia.

Dacă aceasta este intențiunea, atunci dați-mi voie a nu califica procedarea întrebuițată pentru a ajunge la acest scop, căci o găsesc prea mică pentru a o califica mai de aproape, și lexiconul parlamentar nu ne dă termini suficienți pentru această calificare. Dacă este cineva, d-lor, de exemplu d. reprezentant de Roman, profesorul Nicolae Ionescu, care se află într-o opozițiune cam neplăcută pentru guvern, atunci d-sa, în ceea ce privește pozițiunea sa din Cameră, este reprezentant al unui colegiu și are dreptul de a susține ideile sale în această Cameră, liberă fiind Camera de a le respinge sau a le primi. Dacă însă d. ministru îl găsește pe d-sa periculos în instrucțiunea publică, atunci legea instrucțiunii va da măsurile necesare pentru a preveni asemenea pericol. Dacă ea nu le dă, atunci să se modifice legea. În nici un caz însă nu se poate, prin o cale deturnată, prin o falsă interpretare a principiilor constituționale, prin o procedură, care ne aduce aminte că nu este destul de largă Dunărea care ne desparte de Bizanț, nu se poate, zic, să procedem în asemenea mod contra oamenilor, cari în parlament ne sunt incomozi; nu găsesc, domnilor, că este demn de un guvern de a procede în

asemenea mod în contra cuiva, care, conform cu sistemul constituțional, vine a-și exercita mandatul său de deputat, așa cum el crede că trebuie să o facă.

Și când vorbesc astfel, d-lor, știți că nu vorbesc în favoarea unei persoane, cu care sunt legat prin amiciție, ci în favoarea unui adversar, nu penrru persoana d-sale, dar penttu justiția și demnitatea ptocedărilor noastre.

Sunt dar cu totul în conta măsuri luate de d. ministtu și cred că Adunarea va face bine să decidă, că un profesor poate să-și exercite mandatul de deputat și că niciodată ministrul nu este în stare și în drept, nu de a-i refuza pentru aceasta concediu, căci concediul nu e de trebuință, dar de a-i zice că este destituit, fiindcă a venit să-și îndeplinească datoria de reprezentant al țării. (Aplauze.)

După terminarea discuției, la care au mai luat parte Manolache Kostake (penttu măsuța ministerială), d. G. Vernescu și N. Blaremborg (conta), Adunarea primește o moțiune a d-lor M. Kostake, A. Lahovari, C. Văleanu etc, penttu simpla trecere la ordinea zilei, și cei doi profesori rămân depărtați de la catedrele lor. - în aprilie 1874 autorul acestei scrieri, de cutând numit ministru al cultelor, a reintegrat pe d. Nicolae Ionescu în profesura sa, anulând numirea d-lui Bonifaciu Florescu. Pentru sine personal nu a luat, firește, nici o măsură, nici că a reclamat vreodată în contra eliminării sale de la Universitate. De-abia după 13 ani, în octomvtie 1884, ministrul cultelor de atunci, d. G. Chițu, găsind în dosarele ministerului acea deciziune a generalului Tell, a revocat-o ca nelegală și a rechemat și totodată transferat pe vechiul profesor de filosofie din Iași la Universitatea din București.

7

**Pentru restabilirea școalelor normale. — Asupra budgetului
instrucțiunii publice pe 1873**

(Ședința Camerei de la 12 martie 1873)

În proiectul de budget prezentat Camerei de ministrul cultelor generalul Tell se propunea sporirea salariului câtorva profesori universitari și suprimarea alocațiunii penttu școalele normale. Comisia budgetată refuză sporirea salariilor universitare și primește suptimea școalelor normale.

D-lor deputați, budgetul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice ni se prezintă astă dată în niște împejurări, care sunt mai favorabile unei discuțiuni serioase, decât erau împrejurările din anul trecut; atunci erați preocupați de o cestiune mai urgentă, astăzi acea cestiune a dispărut, și avem locul liber pentru o discuțiune matură, cu atât mai mult, cu cât se pare tocmai că budgetul instrucțiunii publice, atât în conștiința d-voastră, cât și în opiniunea publică, este obiectul unei preocupări serioase.

Știți ce mișcare s-a produs în opiniunea publică prin măsura luată de a se suprima școalele normale, și prin urmare veți apreția necesitatea de a discuta mai pe larg materiile budgetului instrucțiunii publice; căci atât în proiectul

guvernului, cât și în elaboratul comisiunii acea suprimare este menținută și pentru anul 1873.

La o privire generală, domnii mei, asupra acestui budget, așa avea de relevat, ca și în anul trecut, mai întâi direcțiunea greșită în care este conceput acesta ca și cel precedent, direcțiunea de a nu prevedea îndesul nici ceea ce ar trebui să facem pentru învățământul elementar prin sare și orașe, nici ceea ce ar trebui să facem pentru învățământul real și de meserii. Toată direcțiunea de până acum în această privință a fost primejdioasă și a avut de efect a hrăni din veniturile statului ceea ce s-ar putea numi pentru noi o trebuință de lux, și a lăsa la o parte ceea ce era neapărat necesar.

Deși școalele reali sunt prevăzute prin legea instrucțiunii publice, nu vedem nici o sumă afectată pentru ele în acest budget; vedem însă din contta, că ni se cer credite pentru a augmenta cifrele de salarii ale profesorilor de universități, licee și gimnazii. Intf-un budget, în care școalele sâtești nu sunt îndestul prevăzute, vedem că vi se cer să susțineți școalele de muzică, de bele arte, expunerea artiștilor în viață etc, și cted că este totdeauna datoria noastră de a releva acesr inconvenient, până când se va forma odată o opinie publică așa de puternică, încât să fie silit ministerul de a prezenta un budget care să răstoarne acest sistem de a prevedea și - pentru a mă servi de expresiunile d-lui raportator — să aducă piramida pe baza ei normală. Astăzi este pusă piramida pe vârf și partea cea mai dezvoltată a ei este cea de sus; pe când luctul trebuie să fie invers.

Nu este vorba de a zice că nu sunt bune institutele de cultură mai înalte, că nu merită profesorii de la universități, licee și gimnazii, dacă au făcut un serviciu mai îndelungat, să fie plătiți după vârsta lor; dar este vorba de a ne întreba, dacă asemenea cestiuni se prezintă ca o teorie platonice de predilecțiuni, sau ca o trebuință practică a țarei întregi. Cestiunea nu este, dacă nouă ne plac artele; căci cine ar îndrăzni a zice: nu? Cestiunea este așa: Intt-un budget

mărginit de 8 milioane franci este mai bine ca să se prevadă o sumă mai mare pentru licee, pentru universități sau pentru instituțiuni de o cultură de lux, și să lăsăm să se lipsească țara de scoale reale și sâtești; sau e mai bine, dacă cifra e mărginită, **ca** aceste mijloace mici să le destinăm în prima linie pentru învățământul elemenrar, real și de meserii? Și astfel pusă întrebarea, lucrul ia cu totul altă față. Căci, domnii mei, pentru **ec** statul tegulează învățământul public? Înțeleg să se zică, cu sistemul englez, că este treaba comunei sau a inițiativei private; dar când vine guvernul și zice: Iau direcțiunea instrucțiunii publice în mână, eu destinez sumele pentru ea, atunci avem dreptul să facem pe guvern responsabil penrru direcțiunea în care dă acești bani.

Ne plângem cu toții, că avem ptea mulți funcționari și că **ne** lipsește cu desăvârșite burgesia, acea clasă a treia care e sprijinul sistemului constituțional; ne plângem că se mărește ceata de asipitanți la budget; dar nu v-ați întrebat vreodată, dacă **Statul** prin budgetul **său** nu vine tocmai în favoarea acestui tău social, acestot primejdii a vieții publice? Noi am înființat gimnasii și licee multe, comparativ cu lipsa de scoale reale și de meserii; și nu se face nimic pentru a ne abate de la această direcțiune, care tinde a face pe toată lumea aspiranți la funcțiuni. Dacă găsiți că e primejdios să se mărească acest bizantinism al funcțiilor, această pânză de păianjen care amenință de a năbuși vitalitatea din statul nostru — atunci, domnii mei, trebuie să încetăm de a hrăni păiajenul, care țese această pânză tot mai departe. Avem atâtea institute în cari se învață latinește și grecește, muzica și pictura, și elevii cari le frecventă **nu pot** decât să aspire a fi susținuți de stat; - și nu avem mai deloc scoale, unde să se învețe așa încât elevii ieșiți din ele să poată îndeplini lacunele vieții sociale, fără să mai aibă necesitatea de a se adresa la stat. (Aplauze.)

În asemenea împrejurări, când văd că se măresc lefii profesorilor de la universități și licee, când văd oratori

eminenți și simpatici Camerei, cum sunt dd. Boetescu și Vernescu, când văd și pe d. ministru al instrucțiunii publice susținând acum ca și în anul trecut aceasta: atunci cred de datoria mea să mă opun în contra acestei ditecțiuni, și să accentuez încă o dată, că nu este vorba de a ne întreba, dacă este bine ca profesorii de sus să fie mai bine plătiți, ci e vorba de a ne întreba dacă, în marginile date ale unui budget închis, e bine să rămânem nepăsători la foamea intelectuală ce bântuie cele mai multe sate ale României, și să le luăm acestora resursele budgetare pentru a le întrebuința la mărirea salariilor profesorilor superiori? (Aplauze.)

Puind chestia pe acest tărâm, punctul important este de a vedea odată cu rigoare suprimate toate acele cheltuieli de lux și susținut învățământul elementar, școalele reale și școalele de meserii. (Aplauze.)

Aceasta însă nu s-a făcut în budgetul de față. Dar nu se poate imputa anume ministrului actual; căci d-sa a continuat numai tradițiunile și a primit moștenirea, fără beneficiu de inventar însă, a ministerelor vechi.

Când s-ar fi mărginit aci, discuțiunea ar fi foarte simplificată; dar a mers mai departe într-o direcțiune preparată cu mult timp înainte. Budgetul prezent lasă că nu a îndreptat piramida, nu a pus-o pe baza ei, ci a lăsat-o pe vârf încât se clatină, dat a lovit în ea și a știrbit-o, și budgetul pentru 1873 vă cere, precum v-a cerut și cel rectificat pe 1872, suprimarea școalelor normale. Când se cheltuiește averea statului pentru școalele de muzică și de arte, când se cere augmentarea salariului profesorilor de la școalele înalte, atunci negreșit putem zice, cel puțin, că se fac cheltuieli pentru cultura poporului, deși într-o direcțiune greșită. Însă când vine acelaș budget și șterge o cheltuială de cultură utilă fără a pune ceva bun în loc, atunci este timpul a ne întreba cu mai multă îngrijare, ce necesitate era de a se face aceasta? Și nu știu, domnilor, dacă după o mai matură chibzuință nu va fi bine ca onor. Camera să revie

asupra votului dat pentru suprimarea școalelor normale și să **Voteze** suma de bani necesară pentru reînființarea lor și pentru 1872, precum asemenea să înscrie suma de bani ttebuincioasă pentru menținerea lor pentru anul 1873 și mai departe.

D-lor deputați, aceste școli normale, când vi s-a prezentat budgetul rectificativ pentru anul 1872, au avut o nefericire: nefericirea de a fi fost apărate de onor. domn Nicolae Ionescu. (Aplauze.) Eu cel puțin privesc aceasta ca o nefericire pentru ele; căci dacă ar fi fost altfel apărare, poate că Adunarea nu ar fi dat votul pentru suprimarea lor, poate că ar fi scăpat; fiindcă, domnilor, acei cari sunt obișnuiți - și este rareori folosit obiceul - de a face opozițiune sistematică, adică opozițiune pe drept și pe nedrept, pierd prin chiar aceasta încrederea, când vin și fac opozițiune unde se cuvine. Știți istotia omului din hibilă, care strigase de atâtea ori „vine lupul, vine lupul”, fără ca să fi fost adevărat, încât odată când lupul a venit în adevăr, nu a mai fost ctezut, și atunci a pățit-o. (Aplauze.) Așa s-a întâmplat și d-lui Ionescu cu școalele normale.

Dar, d-lor, afară de pozițiunea îndoiioasă, în care au intrat **aceste** școli prin fapra că au fost apărate numai de opozițiunea sistematică, mai era și altceva. Era chiar punctul de vedere, din care onor. domn Ionescu a susținut școalele normale, care le-a periclitat. Eu, domnilor, acel punct de vedere îl cred greșit, și dacă nu aș vedea altă cauză, din care să pot susține aceste școli, atunci aș zice că foarte bine a făcut Adunarea de le-a suprimat.

Înainte însă de a combate tendența domnului reprezentant al fracțiunii libere și independente, sunt dator, pentru întărirea opiniunii conttare ce voi avea onoare a susține, să releviez lipsa de cunoștință de cauză, ce a arătat-o d. Ionescu în apărarea ce a făcut școalelor normale, ca în mai toate tezele susținute de d-sa, deși poate aici inexactitățile de fapt îi erau mai puțin îngăduite.

Vă aduceți aminte, că o oră întreagă a Camerei a fost ocupată prin eroarea, în care se afla domnia-sa în privința

propunerii de desființare, arătând contazicerea, în care căzuse ministrul desființând, după cum credea domnul Ionescu, și seminarele clericale. Degeaba îl întrerupea domnul ministru, rectificându-l întru aceasta. D. Ionescu combătea mereu o desființare clericală, pe care nici nu-i trecuse prin gând guvernului să o propuie. Era cu puțință a cunoaște chestiunea mai puțin?

Chestiunea nu e nouă pentru Cameră. Deja la 1870 s-a prezentat și s-a primit, tot cu ocazia unei discuțiuni budgetare, amendamentul d-lui general Florescu de a face numai pe preoți învățători rurali. E dar o vechie tendență reacționară - căci numai reacționară pot numi încercarea făcută de dd. generali Florescu și Tell, care se formulează așa: Seminarele de preoți, departe de a fi atacate, trebuie din conta menținute, și numai prin ele să se alimenzeze învățământul din comune; numai preotul să fie învățător sâtesc, și nu laicul; și fiind trebuință de a se înmulți salarul atât al preoților, cât și al învățătorilor sâtești, aceste două funcțiuni trebuie contopite în una, pentru a se putea face sporirea cerută într-un mod mai îndestulător, și în acest caz laicii trebuie jertfiți clericilor. Era dar stranie imputarea ce d. Ionescu făcea d-lui Tell, că ar fi încercat să desființeze seminarele preoțești.

Tot așa de neexactă a fost afirmarea, că școalele normale în chesriune sunt prevăzute în legea instrucțiunii publice, care este în vigoare. Cu asemenea combateri se face prea ușoară pozițiunea d-lui minisrru, care la replică are astfel ocaziunea de a dovedi că este mai exact decât adversarul său. Nu așa se poate combate d. Tell. Trebuie să-i admitem d-sale tot ce este exact în propunerile ce face, penrru a i le resturna apoi, dacă au un punct de plecare greșit, din chiar acest punct de plecare nefalsificat. Are dar drept d. Tell să zică: în legea instrucțiunii publice nu sunt prevăzute aceste școli. Școalele, care sunt numite acolo „notmali”, tind numai a da profesori pentru licee și universități. Pe lângă aceste școli legea instrucțiunii publice

în vigoare a prevăzut școalele normale primare în acest mod: În fiecare oraș o școală elementară cu cele trei sau patru clase primare se va declara de școală elementară model sau școală normală.

Aceste școli nu sunt de confundat cu școalele normale propriu-zise, de care vorbim în budget; acestea sunt o creațiune alături de legea, deși nu în contra legii, sunt cteațiune pentru a suplini lacunele legii, o alocare budgetară pentru o instituțiune de cultură, pe care legea, dacă n-o excludea, dar nici nu o admitea până acum în organismul său, și necesitatea de a prezenta un proiect pentru revizuirea legii instrucțiunii s-a simțit în această parte tocmai pentru ca școalele normale să fie mai bine șesute în organismul învățământului public.

Pe lângă aceste neexactități însă se adaogă o alta, care e mai gravă. S-a zis atunci de câte domnul Ionescu:

„îmi pare foarte bine că din parrea aceea a Adunării (dreapta), la cuvântul *politică* s-au făcut oarecari crispațiuni de nervi. Zic dar, domnilor, singura educațiune, care este adevărata expresiune a sentimentelor naționale și bine făcătoare, nu este decât cea care va fi insuflară de principiile cele sănătoase ale politice naționale...

Voci. Aceasta e totul.

N. Ionescu. Da, de principiile politice sănatoase...

O voce. Nu de cele revoluționare.

N. Ionescu. Voi avea onoare de a spune, că în Belgia frageda tinerime învață a citi pe Constituțiunea țarei, și că în toate țările unde este un învățământ popular, tot așa se urmează."

Ei bine, domnilor, această afirmare a d-lui Ionescu nu este exactă. D-voastră cunoașteți, cât este de puternică organizațiunea Prusiei în învățământul elementar, o cunoașteți cel puțin din rezultatele puternice ce le-a avut pentru mărirea acestui stat.

Nu este exact, că acolo copiii învață a citi pe Constituțiune. O asemenea afirmare, domnilor deputați, a trecut peste sublim, a trecut cu un pas peste sublim, și acel pas știți unde

conduce. Încă o dată, în Prusia nu se învață a citi pe Constituțiune! Și voi avea onoare a susține, că nici nu trebuie în școalele normale să fie această direcțiune. Școalele normale trebuie să existe, însă în alt sens. Că vor cuprinde în întregime elementul național, această se înțelege de la sine. Dat politicește scopul lor este ca să prepare învățători, cari să dea clasei de jos oarecari cunoștințe elementare, pentru ca în organizațiunea mai ales a unui stat reprezentativ să nu fie lipsită reprezentarea de opiniunea alegătorilor dată în cunoștință de cauză, cel puțin de o opiniune pe cât se poate de dezvoltată prin dezvoltarea inteligenței în genere.

Însă dacă, pentru a avea într-o stațiune centrală telegrafică, știri sigure despre toate întâmplările din diferitele locuri de la periferie, am stabilit stațiuni telegrafice pretutindeni și am trimis fite de inteligență până la periferie, n-am ttebuit să prejudecăm și însuși *coprinsul* deșelor. Tot firul telegrafic e bine stabilit și aparatul e fidel atunci când îmi transmite cu fidelitate ceea ce spune cineva din periferie: dar nu vreau ca cu această ocaziune să impun eu celui din periferie *ce* să spună. Prin urmare învățământul elementar are să dea un șir de cunoștințe, mai ales reale, prin cari să se dezvolte agerimea inteligenței țăranilor; iar aplicarea acestei inteligențe la politica dată este treaba liberă a țăranului ajuns la majoritate, și nu face deloc obiectul unei preocupări în școală.

Cu această ocaziune, a face pe copii ca să primească nemistuite încă idei fie de orice politică, nu vorbesc numai de a d-lui Ionescu, fie și reacționară și liberală, aceasta este o tendență lipsită de conștiință. Căci, domnii mei, în școală este o primă datorie: de a prezenta băieților numai ceea ce ei înțeleg, și orice sistem, care tinde a prejudeca în capul copiilor chestiunile de politică, introducându-le de timpuriu în această privință lucruri pe care nu le înțeleg, pentru ca astfel, când ajung în vârstă, să le găsească ca o rețea formată gata în mintea lor fără să fi fost mai întâi controlate de judecata lor,

orice sistem zic, care bate acolo, este o politică jesuită. Căci ce fac jesuiții? Pun mâna pe instrucțiunea publică și vor să inculce în capul tinerimii mecanicește, prin memorizare, într-un timp, unde judecata liberă nu este încă dezvelită, ceea ce le convine lot să găsească mai pe urmă de-a gata în capul oamenilor majori. Nu judec coprinsul politicei lor; *sistemul* este greșit, și dacă este gteșit, puțin îmi pasă dacă este teoria jesuitică sau fracționistă, sau altă teorie, care se predă tinerimii; greșala este de a se introduce în genere o idee politică în capul unor ființe care nu sunt încă în stare să o judece. Prin urmare nu voiesc să fie nici una din teoriile politice obiect de învățământ sau de lectură în școalele satești, căci nu e nimeni care să poată zice cu drept, că un sistem politic, d. e. Constituțiunea de astăzi, este cel mai perfect pentru tot timpul și astfel ttebuie să se introducă gata, chiar și cu memorizare din obicei, în mintea copiilor; căci atunci s-at prejudica toată viitorimea și s-ar împedeca orice progres.

Domnilor, dați-mi voie a spune că un asemenea sistem este chinezesc. Chinezismul consistă în a menține statul în *stătu quo*, și de aceea nici nu se mișcă chinezii mai departe; în educațiunea lor ideile li se introduc în cap fără judecata liberă, într-un mod prematur, și astfel se împedecă viața intelectuală. Noi râdem de mandarinii chinezi, când cred că statul lor este cel mai perfect; dar alții râd de noi, când avem aceeaș credință pentru statul nostru. Greșala lor este că ideea lor de astăzi voiesc s-o introducă ca o bază neschimbătoare de viitor, și greșala noastră ar fi aceeaș, când am voi să prejudecăm ca o regula a viitorimii tot ce ne pate regulat acum. Nu este iettat ca actualitatea să monopolizeze viitorimea, și cine știe, dacă poporul ajungând la majoritate, la o cugetare independentă, nu ne va cete samă de ceea ce am făcut acum și nu va voi să-și facă altfel idealul statului său?

Rolul învățământului în ceea ce privește asemenea chestiuni, este dar rolul unui tutot care administrează averea

ce i s-a încredințat pentru pupili săi; administrarea lui trebuie să fie așa încât, când vor ajunge pupili la majoritate, să poată ei dispune de averea lor cum gândesc. Esre oprit tutorului de a aliena imobilul minorilor, chiar într-un sens care îi pare lui mai bun, chiar când alienează de bună-credință... (Aplauze.) Tot așa e de oprit, și mai oprit încă, a propune copiilor teorii pe cari la vârsta lor nu le pot firește înțelege; căci atunci am dispune într-un mod adese definitiv de inteligența minorilor, am prejudeca idealul, am prejudeca viitorul copiilor noștri. La tutori aveam o alienare materială, aci avem o alienare... mentală.

Pe această cale ar fi primejdios a susține școalele normale; din contra, tocmai aci vedem direcțiunea care a făcut din cestiunea școalelor, așa de populară odinioară, o cestiune foarte grea și neplăcută pentru acei oameni, înaintați în vârstă mai ales, de a cărora autoritate și simpatie încurajare nu e bine a se lipsi generațiunea tânără.

Era mai nainte, până la 1858, un titlu de onoare pentru oamenii înaintați în vârstă, boieri din cei mai boieri, dacă voiți, din rangurile cele mai înalte ale societății, ca și pentru noi cestilați burgezi, era un titlu de onoare de a lua parte la administrarea școalelor, în eforie; știți că eforia școalelor noastre era susținută mai ales de bărbații cei în vârstă, în rang și cu merite. De ce a dispărut aceasta? Pentru ce vedeți că tocmai oamenii de cea mai bună credință din acești bătrâni s-au descurajat în privința învățământului public? Tocmai fiindcă s-a introdus politica în învățământul public (Aplauze); fiindcă nu s-a înțeles că singura politică a instrucțiunii publice la noi este ca să nu fie politică în instrucțiunea publică, să nu se facă din școală un instrument de partid, de orice culoare ar fi.

În această privință dar, în opozițiunea ce trebuie făcută în contra teoriilor fracțiunii, cel puțin ale d-lui Ionescu, despre școli, mă aflu cu majoritatea acestei Camere de aceeași opinie.

Să vedem dacă, odată admis aceasta, nu se poate dobândi pentru susținerea școalelor normale alt punct de vedere.

Oare rezultă numaidecât că din extremul d-lui Ionescu, orator al fracțiunii, să ajungem la extremul d-lui Tell, ministru al cultelor? Trebuie oare să zicem: fiindcă e greșită direcțiunea, după care vor unii să meargă și poate au și mers până acum școalele normale și învățământul primar, trebuie să le suprimăm?

Neapărat, domnilor, că pe cât de fals este extemul cel dintâi, tot așa de puțin admisibil este cel de al doilea.

Dacă sunt școalele normale rele, precum este adevărat, necesitatea este simțită de toți de a le îmbunătăți. Răul, ce e drept, nu se poate tăgădui. Nu se învață destul în aceste școli; nu se învață destul de bine; tinerii cari ies de acolo, în loc să fie, cum s-au numit, preoții și apostolii învățământului, sunt adese răsvrătitorii și perturbatorii satelor, sau nu sunt nimic, nevoind să se ducă acolo. Aceasta o tecunoaștem cu toții.

Admițând răul, să vedem cum se poate îndrepta.

S-a zis: mai este un rău pe lângă școli: lipsesc preoții; și d. M. Kostaki a constatat că 1000 de biserice, îmi pare, din cele ce aveau preoți sunt astăzi lipsite de ei. Foarte mare rău în adevăr, fiindcă țărani nu vor putea ajunge niciodată la gradul acela de cultură de a rezolvi cestiunile de cari se ocupă religiunea, într-un mod filosofic, - religiunea le ține loc de această filosofie, de care în certe limite nu se poate lipsi o ființă cugetătoare. Este dat o preocupare legitimă de a se menține această instituțiune la înălțimea ei. Dat nu rezultă de aci că putem să confundăm în ea instituțiunea școalelor.

Arta de a propune în școalele elementare este astăzi o specialitate. Nu se poate zice că, oricine a învățat a scrie și a citi, precum și geografia și istoria, este prin aceasta capabil de a le și propune altora. Dacă este un merit pe care l-a avut Prusia, și știți cât de departe a ajuns cu acest merit, este acela de a fi înțeles la timp, că dezvoltarea inteligenței în cetățenii de jos

trebuie să fie cultivată și tratată ca o specialitate, pentru care s-au introdus la ea mai întâi acele școli normale menite mai cu samă de a da învățătura necesară, care să fie în stare a ageri, a deștepta și a face independentă judecata altora. În Prusia învățătorii se ocupă un timp foarte îndelungat cu această preparare. La noi însă mijloacele nu ne iartă, și corpul didactic nu se va putea ocupa un timp atât de întins ca acolo, dar va trebui și la noi să se ocupe un timp oarecare cu aceasta. A da o asemenea specialitate grea, mai grea decât credeți, în mâna seminariilor preoțești, vasăzică a le impune o sarcină ce nu o pot lua asupra-le. Este foarte greu de a susține învățământul clerical în aceste seminatii; este o sarcină poate mai grea decât de a forma învățători, aceea de a forma predicatori cari să Insufle entuziasmul binelui și al moralității în clasele de jos. A mai impune pe deasupra în seminarii sarcina artei de a ageri inteligența lumească, este imposibil. Pentru această imposibilitate s-a pronunțat toată practica până acum în Prusia și în statele care au primit școalele normale. Și nu uitați că în Prusia, ca și la noi, preotul protestant e tată de familie și tată al satului său, și dar se aseamănă protestanții mai mult decât catolicii cu preoțimea noastră în privința vieții sociale a lor, și cu toate aceste n-a trecut prin capul nimărui în Prusia de a zice că acestui preot care are sarcina grea de a înălța simțimentele religioase, să i se dea și sarcina exclusivă de a ageri inteligența lumească.

Ar fi a face o disertațiune, când m-aș încerca a demonstra că este poate o incompatibilitate sufletească între aceste două lucturi, și că dacă puneți pe preot să-și dezvolte mai cu samă inteligența lui în cestiuni reale, care interesează statul lumesc, pentru a le putea propune în școalele primare, aveți să-l stricați pentru biserică și să faceți din el ceea ce vă plângeți că sunt astăzi învățătorii din sate. Teama aceasta e legitimă, fiindcă simțirea religioasă și inteligența pozitivă se separă radical una de alta. Dacă însă nu se primește această teorie și alergăm

numai la practică, vom recunoaște că tendința practică a statelor moderne este de a separa biserica de școală. Nu se poate om mai conservator decât principele Bismarck, și toți ați citit, cu câtă energie s-a luptat acest geniu politic, nu mai departe decât în anul acesta, pentru separarea teritoriului laic de teritoriul eclesiastic în stat, înțelegând el ce primejdie ar aduce pentru statul prusian încetarea numai de a confunda aceste două sfere.

A! dar mi se va zice: Prusia este un stat înaintat în cultură, noi suntem înapoiați. Ar fi bine, d-lor deputați, să ne lămurim odată până unde metge înapoirea noastră. Înapoirea noastră are o epocă pentru comparare și imitare. Suntem atât de înapoiați, cât este un stat care pentru prima oară a primit sistemul reprezentativ. Din momentul însă în care ați zis în statul nostru: Eu, stat, dau puterea legislativă în mâna oamenilor aleși de mine, popor, ca ei să mă guverne, din acel moment nu mai este admisibil a zice că suntem așa de înapoiați, încât să imităm statele europene dinnaintea epocii **lor** parlamentare; din ziua, când s-a dat cârma statului în mâna poporului, nu mai putem să ne sustragem în cestiuni de detaliu de la consecințele unui sistem admis ca princip, nu mai putem refuza cea mai independentă cultură ce se poate da claselor de jos, căci altfel se dă în fapt cârma țării în mâna unor oameni, care prin ignoranța lor sunt expuși la fanatizm și la toate manoperele celor ce știu să-i exploateze. (Aplauze.) Suntem dar siliți a trage această limită. Nu admitem comparare de înapoiere cu timpurile vreunui alt stat, în care nu era încă **sistem** reprezentativ. Și acum vă puteți asigura, că îndată ce **M** introdus sistemul reprezentativ într-un stat, s-a introdus **(li)** cultura laică în școale. Un exemplu, pe care nu-l veți recuza, îl avem în Serbia. Iată un stat, cu care ne putem compara, dar **Care** s-a dezvoltat natural, și o spun cu invidie, mai natural decât noi, fiindcă s-au scos instituțiunile din inima și înțelegerea poporului său și nu s-au improvizat, ca la noi, din

idei și din compromise teoretice. În acest stat sâmbesc, care sub Cara-George s-a dobândit independența sa, la începutul secolului nostru, știți ce s-a făcut mai întâi? La 1806, 7 și 8 după războiul crâncen al independenței de Turcia, când s-a format Scutia legislativă care și-a ales deasupra sa un fel de sfat administrativ, unul din primele acte de regulare a administrării intereselor publice din partea acestui sfat a fost de a lua învățământul din mâna preoților și de a institui școli laice ptin sate, pentru că la ei era sistemul reprezentativ acum, și nu se putea lăsa interesele statului în mâna cetățenilor, fără ca cetățenii să aibă o cultură pământească, independentă de credința transcendentă. Acestea, domnilor deputați, sunt câteva exemple de compatare istorică în această materie.

Nu pot însă spera ca prin o discuțiune de o jumătate de oră să fi convins pe acei din dv., care au votat contra școalelor normale, că nu au făcut bine. Nu merge pretențiunea mea așa de departe. Un singur lucru doresc să fi produs prin cuvintele mele, să vă fi produs cel puțin convingerea că cestiunea este controversată, așa de controversată, încât sunt atâția oameni, care împărtășesc în alte cestiuni fundamentale punctul de vedere al dv. și care se unesc totuși cu cei ce împărtășesc opiniunea contrarie a minorității opozante pentru a vă zice, că nu este bine să suprimați școalele normale, nu este bine să puneți principiul: numai preoțimea să conducă școalele sătești. Și dacă este așa de controversată cestiunea, atunci trebuie să ne întrebăm: era necesar, era oportun de a hotărî acum, mai ales prin o votare bugetară, o asemenea întrebare fundamenală a învățământului public? D-voastră știți ce zice legea instrucțiunii în vigoare; ea mi-a părut mai prudentă decât extremele enunțate aici, ea nu zice ca d. Ionescu, să nu fie preoții deloc învățători, nici nu zice, ca d. ministru de culte, numai preoții să fie învățători, ea zice: sateanul român are trebuință de învățământ; primesc dar să fie învățător în sate oricine este ptegit; primesc să fie învățător în sate atât preoții

cât și laicii. Dacă aceasta era pozițiunea făcută de legea noastră, vă întreb, ce necesitate era de a schimba această pozițiune? De tt zice, cum se zice acum: nu sunt suficienți laicii, să vină numai preoții, sau de a zice: nu vreau să vină deloc preoții; aceasta este o procedere pe care cu toată bunăvoință nu o veți putea califica nici de folositoare, nici de bine chibzuită, nici de oportună.

Care a fost tradițiunea la noi în această privință? A fost de l sc menține școalele laice în sate. Începeți cu principele Grigorie Ghica, tatăl onot. nostru președinte, el a făcut primii pași în această privință. Vedeți un alt principe, care era un mare talent de administratiune, spre fericirea acestei țări, și pentru Care economia financiară ocupa cu drept cuvânt primul rang în gândirile sale de stat, principele Știrbei; și el a susținut direcțiunea învățământului laic. Voiți o altă dovadă? Priviți la mișcarea ce a produs-o ștergerea din buget a școalelor normale, nu numai la noi cei tineri care ne ziceți că suntem teoretici, dar la oameni în vârstă, la cei din timpul lui Ghica și Știrbei. Toți ați văzut, cum un venerabil bărbat bătrân, d. Petre Poenaru, a venit și a depus pe biuroul Camerei o petițiune, prin care atâția cetățeni de onoare, cu dd. Poenaru și Arsachi în fruntea lor, vă roagă să restabiliți aceste școli! Și dacă a fost un bărbat venerabil în această țară, dacă a fost bătrânețe înconjurată de stima și iubirea tuturilor, dar mai ales a oamenilor de școală, este aceea a d-lui Poenaru, care și-a consacrat toată viața sa învățământului public în România și rezumă în sine tradițiunile statului nostru în această privință. Și când asemenea bărbați vin și ridică glasul lor în mijlocul nostru, vă întreb încă o dată, care este prudența, care este folosul de a depărta pe laici din școalele sătești? (Aplauze.)

Dat de ce vorbim de tradițiunile trecutului? Să vorbim de iradițiunile de acum 5 sau 6 ani câte sunt pentru aceste școli. Cum s-a înființat și s-a susținut școala normală din București? Vă aduceți aminte că avem un decret publicat în *Monitor*, în care se coprink cuvintele Principelui nostru domnitor cu ocazia

darului a 12.000 galbeni penrru școală normală. Aici se arată menirea școalei normale „de a îmbunătăți școalele sătești, care să ducă lumina, iubirea de patrie și cunoștința datoriilor în cele mai îndepărtate unghiuri ale țării.” Și un institut, creat sub aceste auspicii, susținut prin aceste tradițiuni, l-am putea noi lovi cu ocaziunea unui budget? Judecați d-voastră dacă este cu putință.

Acum, în fața acestor lucrări, recitind ceea ce s-a zis cu ocaziunea discutării budgetului rectificativ pe 1872, întâlnesc următoarele cuvinte ale d-lui ministru al insttucțiunii publice, care au fost punctul de plecare pentru suprimarea școalelor normale:

„Am spus și spun opiniunea mea clar și categoric, că sunt în contra acestot școli și voiesc ca învățătorii sătești să fie preoți. Iată o declarațiune clară, îmi pare. Eu susțin și mă pronunț categoric, — și binevoiți a observa un lucru, că atunci când un ministru se pronunță categoric în asemenea cestiuni, bravând toată popularitatea, toate criticile jurnalelor, toată opiniunea cate o numiți publică, când acel ministru știe că are să fie sfășiat ca un persecutot al instrucțiunii publice, după cum mi s-a imputat pe toate tonurile, înaintea d-voastră am să dau eu samă de ceea ce fac și disprețuiesc toate calomniile și bănuielele; când, repet, vin și dedat acestea, când susțin înaintea d-voasttă că aceasta este părerea mea, că astfel trebuie să fie școalele sătești: apoi binevoiți, domnilor, a lua în considerațiune ceea ce susțin. Puteți, d-lot, să mă combateți cât veți pofti, acestea sunt ideile mele, și am curagiul să le susțin înaintea teprzentățiunii naționale. Rămâne ca să hotărască cum va voi.”

Când cetesc aceste cuvinte, când le aflu pronunțate în aceste împrejurări, atunci din parte-mi nu pot decât a ruga pe d. ministru al instrucțiunii publice: să nu persiste în asemenea afirmări. Căci, d-lot deputați, nu este în mijlocul nostru locul de susceptibilitate petsonală pentru d. Tell. Toți cred că ați avut în trecut, ca și mine, aceleași simpatii pentru actualul

ministru și aceeaș admirațiune pentru energia, cu care lucrează, și pentru virilitatea tânără, cu care a luat sarcine grele tisupra sa. Toți, ca și mine, veți fi admirat în trecut un nume ca al d-sale, ptețios națiunii tomâne. Dar esre cu atât mai mult o datorie ca să împedicăm, ca nu cumva sub bandiera acestor merite bine dobândite să se Introducă fără drept o măsură, care n-are a face cu ele, și să se prejudece astfel o cestiune, pentru care - orcât de mare este autoritatea ministetului actual și orcâr de categorică este afitmarea d-sale - autoritatea nu-i este suficientă pentru a hotărî. Când vine un minisrru și spune: vă declar ceva categotic și categoria mea de declarare rrebuie s-o luați de auroritate, se cade să ne întrebăm: pe ce se razemă această autoritate? A c i nu este vorba de autoritatea disciplinată, regulamentară, prevăzută în legea insttucțiunii față cu cei ce sunt supuși administrațiunii d-sale; această autoritate este mare și întinsă. In Cameră este vorba de autoritatea specială pentru cestiunea ttatată, și când în Cameră se întteabă despre un ministru: care este autoritatea sa în această ptivință? eu răspund: atârnă, depinde, dacă în această materie, afară de pozițiunea de ministru, are o autoritate dobândită; și când nu O are dobândită, atunci simpla funcționare ca ministru nu i-o poate da: și atunci aș ruga, ca acei care știu foarte multe, precum știe multe actualul d. ministru al cultelor, să aibă și știința despre limitele științei d-lot, pentru care în starea foarte înaintată a culturei de astăzi este uneori onoare a se pronunța.

În cazul de față cu atât mai mult, cu cât, d-lor deputați, în toată această cestiune, cum s-a prezentat ea de pe banca ministerială, au fost hesitațiuni și contraziceri. În anul trecut, în iunie, primul cuvânt ce ni s-a pronunțat de chiar actualul ministru al cultelor și instrucțiunii publice în proiectul de budget ce l-a prezentat, era de a cere o sumă pentru îmbunătățirea școalei normale laice din București, vro șase mii ȧ atâtea sute de franci. Pe urmă vi s-a cerut d-voasttă prin un proiect de decret, să autorizați a se cumpăra case pentru școala

normală din București; aceasta, d-lor, în iunie anul trecut. Și în martie anul acesta să ni se zică: tot ce s-a făcut atunci, era alt sistem, și în vreme de opt luni vă prezint alt sistem: sunt rele toate aceste școli. Aceasta nu este o procedare, ce o putem noi sancționa printr-un vot.

Dar, ni s-a spus, este un inconvenient: nu sunt bani destui pentru ca să plătim pe tinerii ce ies din școalele normale; sunt vro treizeci, patruzeci, ni s-a arătat, care nu vor să meargă în sate decât dacă li se va întregi leafa până la 111 franci, și nu avem de unde.

D-lor deputați, cifra totală a acestor întregiri pentru 30-40 de învățători ieșiți din acea școală este de 1500 sau 1600 de galbeni pe an. Acum vă aduceți aminte, că în iunie anul trecut, când era prevăzută în budgetul anului 1871 suma de peste 1 400 000 lei pentru învățământul primar, ce este drept în otașe, a venit ministru actual și ne-a cetut ca să suprimăm 114 000 și să lăsăm numai 1 300 000, fiindcă după declarațiunea d-sale făcută în comisiunea bugetară, la întrebarea d-lui col. Mănu, ministerul va putea îndeplini serviciul cu această sumă. M-am opus atunci și v-am cerut să nu loviți în învățământul elementar; să nu admiteți ca să zică un ministru în această materie: am destui bani; țața nu vrea să aibă destui, când se mărginește cu prea puțin. În materie de școli sătești nu încap modestii ministeriale la buget; căci și dacă mai este un prisos, trebuie să-l întrebuițăm tot pentru a lărgi serviciul acesta. Au fost degeaba toate ce am zis; ați votat și d-voastră sub presiunea aceasta. Acum, după ce la școalele elementare primare, în iunie, zicea d. ministru: nu am trebuință de 114 000, ștergeți-i, vine tot d-sa și zice: desființați școală normală, fiindcă n-am 1500 de galbeni ca să plătesc pe învățători. Aceasta fiind o contradicție ce sper că vă frapază și pe d-voastră ca și pe mine, ea nu poate servi de motiv pentru a susține o asemenea suprimare, și cred că trebuie să ne unim

cu toții pentru a ruga pe d. ministru să părăsească rezistența ce face contra acestei înființări și să ne admită ceterea.

Remarcați, d-lor deputați, că este în interesul unui partid conservator de a nu lovi, nici măcar de a avea aerul de a lovi, **în** învățământul din sate. Am avut onoare de a spune în anul trecut, **a** văspune de atunci, că aduceți pagubă învățământului **cu** votul ce suprimă cifra din buget; mi s-a asigurat, că nu se lovește interesul instrucțiunii, și acum vedeți din agitatea produsă că s-a lovit. Rolul Partidului Conservator îmi pare a li, permiteți să v-o spun, de a cuprinde în sine elementele liberale, ce nu știau până acuma ce să facă în viața publică a acestei țări; toate le aveam, numai partid liberal nu; căci nu «unt liberali, și aci esre răul, nu sunt liberale partidele ce se dau de liberale până acuma, nu sunt încă liberali roșii, și niciodată Itactioniștii n-au fost liberali (aplauze). Prin urmare Partidul Conservator, având misiunea acum de a aduna spre sine elementele în adevăr liberale, care nu și-au putut găsi locul în partidele vechi, face prudent de a evita și aparența măcar de **B** lovi în intetese, pe care un partid libetal cu drept cuvânt și **Cil** titlu de onoare le înscrie pe drapelul său. De aceea, d-lor, tiu este bine să lovim în învățătura elementară, nici măcar să **BVem** aparența de a lovi în acest învățământ.

Așa fiind, d-lor deputați, am onoare a vă propune la discuțiunea generală ca o cestiune prealabilă (și a vă ruga să **Vedeți**, dacă este cu puțință ca să votați aceasta acuma) ca : școalele normale să rămână în ființă și să se invite d. ministru **dl** instrucțiunii publice a cere Camerei creditul necesar pentru **restabilirea** în buget a acestor școale normale și pe întregul an 1872, cum au fost pe anul 1871, bine înțelegându-se că va țftlnânea definitivă aceasta (aplauze). La discuțiunea specială g bugetului pe 1873, când vor veni școalele normale, este greu **H** sc cere restabilirea și pe anul 1 872; de aceea am propus de **III**ii nainte aceasta, și dacă d. ministru declara, că primește propunerea și că va veni d-sa să ne ceată creditul pentru **festabilirea** acestor școale pe 1872, atunci nu mai este

trebuie să mai votăm partea II, căci se va face de la sine. Dacă însă d. ministru va persista în opozițiunea sa, atunci nu rămâne alt mijloc decât a provoca Camera, ca să invite ea pe ministrul cultelor de a veni cu un asemenea proiect în Cameră pentru anul 1872, și atunci rog să se voteze moțiunea mea ca o cestiune prealabilă. Este o afacere de conștiință; sunt mulți deputați, sau cel puțin câțiva, dintre care și eu, care ar avea dificultate de a vota luarea în considerațiune a unui budget, unde cu ocaziunea înscrierii unei cifre se prejudicia o cestiune așa de gravă, cum este aceea de a ști dacă laicii sau preoții să aibă învățătura satelor în mâna lor. Ceea ce va facilita, d-lor deputați, revenirea asupra votului d-voastră este considerațiunea că s-a prezentat, după ce deteserăți votul, un proiect de reformare a întregii legi a instrucțiunii publice și prin urmare, când ați dat votul bugetar în contra școalelor, nu puteați să știți ce se va face cu aceasra reformă organică. În asemenea împrejurări, când aveți un proiect întreg de reorganizare, nu puteți prejudicia, cu ocaziunea bugetului, o cestiune de princip, care trebuie să rămână la matura și întreaga dv. apăsare atunci când veți lua în cercetare însuș proiectul de reformă. Iată, d-lor, considerațiile, pentru care vă rog să primiți moțiunea mea. (Aplauze prelungite.)

/. *Văcărescu* dă citire următoarei propuneri a d-lui Maiorescu:

„1. Școalele normale rămân în ființă.

2. Se invită d. ministru a cere Camerei creditul necesar pentru restabilirea în buget a școalelor normale pe întregul an 1872, precum au fost în 1871.

T. Maiorescu, I. Văcărescu, C. Grădișteanu, G. Gr. Cantacuzin, A. Lahovary, I. Agarki, P. Milo, Gr. N. Lahovary, A. Pascal, C. Blaremburg, G. Argetoianu, M. Kogălniceanu.

Ministrul cultelor general Tell. D. Maiorescu, terminând frumosul său discurs, a făcut apel la mine și mi-a zis să nu fiu

susceptibil. Eu cedez invitației d-sale și declar că nu sunt nicidecum susceptibil. Dorința ce o are d-sa o am și eu cel puțin tot atât cât o are d-sa. Sunt gata să fac ce a zis d. Maiorescu; votați propunerea d-sale, și nu sunt deloc susceptibil. (Aplauze.) Voiți să vin eu cu o propunere? Voi **Veni**. Cum veți voi, așa votați; însă dați-mi numai mijloace ca să execut votul d-voastră; aceasta vă cet. (Aplauze.)

- Ședința se suspendă pentru zece minute spre a se consulta comisiunea bugetară asupra propunerii d-lui Maiorescu.

La redeschiderea ședinței se dă din nou citire acestei propuneri.

D. președinte. D-lor, fiindcă fac și eu parte din comisiunea bugetară, pot să vă comunic că comisiunea bugetată primește propunerea d-lui Maiorescu, la care și d. ministru a aderat, și prin urmare nefiind nimeni în contra, cred că ar fi t) pierdere de timp a mai asculta lungile și ftumoasele discursuri ale acelor 15 d-ni deputați cari s-au înscris spre a susține această propunere.

— Se pune la vot amendamentul d-lui Maiorescu, și se primește.

8

Contra sporirii salariului câtorva profesori universitari*(Ședința Camerei de la 13 martie 1872)*

Se discută cifra de 16 848 lei propusă de ministrul cultelor Tell sub numele de gradație în favoarea numai a câtorva profesori universitari și suprimată de comisia bugetară.

D. G. Cantili votbește pentru menținerea acestei sume. Urmează:

Titu Maiorescu. D-lor deputați, îmi pare bine că pot avea ocaziunea de a resrabili adevăratul înțeles al celor ce am avut onoarea a zice ieri, fiindcă din cuvintele d-lui Cantilli se vede că n-am fost bine înțeles. Fără îndoială aceasta este vina mea: nu m-am exprimat destul de bine pentru a fi bine înțeles.

D-lor, nu este opiniunea mea, că trebuie să se suprimă învățământul superior, cel din universități. Recunosc cu d. Cantilli că învățământul superior din universități este indispensabil; dar noi nu suntem chemați aci să facem teorii platonice despre frumusețea învățământului, ci ne aflăm față în față cu o cestiune de buget.

În buget se prevăd aproape 5 %, milioane pentru instrucțiunea publică, din care trebuie să se susțină toate ramurile instrucțiunii publice, și din care universitățile nu trebuie să lipsească cu nici un preț. Dar în ce proporțiune se

va distribui această ciftă? Iacă întrebarea practică. Este just ca, fiind necesat învățământul superior, să aibă o întindere proporționată cu starea noastră bugetară. Vă rog dar să nu presupuneți că aș fi în contra învățământului superior, când ~~nu~~ în contra exageratei pozițiuni ce ocupă în buget. Căci ce folos am putea ttage dintr-o discuțiune, când ne-am răstălmăci unii altora înțelesul adevărat al cuvintelor!

Așa pusă cestiunea, d-lor, să analizăm acum cele ce ne-a spus d. raportor în privința relațiunii proporționale a cifrelor alocare în bugetul instrucțiunii publice, o relevare statistică foarte importantă din toate punctele de vedere, și mai cu seamă pentru că ne arată care este acum raportul diferitelor grade ale învățământului public la noi.

Iată acest raporr: numărul școlarilor la școalele rurale este în cifră rotundă 20 mii, fondul alocat pentru aceste scoale un milion; numărul studenților la universități și școala de arte este 500, și fondul alocat 750 000, adică $\frac{1}{4}$ de milion.

Cu privire însă la populațiunea noastră raportul ar trebui să fie altul; am trebui să avem la școalele rurale 200 000 de școlari, adică de zece ori mai mult decât avem, și să cheltuim pentru ei aproape 2 % milioane; iar la universități și la școalele de cultură esretică am trebui să avem numai de pattu ori mai mulți studenți și chiar atunci să cheltuim cu 150 000 mai puțin decât cheltuim acum. Cu alte cuvinte, cheltuiala pentru universități este astăzi de cinci ori mai mare decât ar trebui să fie față cu frecventarea, adică cu folosul lor.

Iată proporțiunea, în care stă învățământul primar cu învățământul superior astăzi la noi. De aci rezultă că o direcțiune mai normală nu se poate da bugetului instrucțiunii publice decât căutând a întinde din an în an învățământul elementar și reducând sau lăsând cel puțin în *statu-quo* alocățiunea bugetată pentru învățământul superior, până când vom ajunge la adevărata proporțiune, în care trebuie să fie aceste două ramuri ale învățământului public.

Pe acest tărâm punându-mă, d-lor, nu cred că este necesar și util pentru moment de a da în budgetul statului o întindere și mai mare învățământului superior decât aceea pe care o are astăzi.

Mai vine însă o a doua considerare. E vorba aci ca să se înființeze ceva catedre nou? Nu. Nu este vorba nici de aceasta măcar, ci de a se mări lefurile profesorilor astăzi în ființă.

B. Boerescu. Nu este așa.

T. Maiorescu. E vorba de gradațiune.

B. Boerescu. Nu cunoașteți cestiunea.

T. Maiorescu. Spuneți-mi atunci ce este, ca să pot continua.

B. Boerescu. Vorbiți d-voastră; eu voi vorbi la rândul meu.

T. Maiorescu. Atunci or nu mă întrerupeți în zadar, or dacă mă întrerupeți, arătați-mi în ce sunt greșit, pentru ca să nu pierdem vremea Adunării cu o discuție nefundată.

După luminele pe care le am însă, aci nu este vorba decât de a se aplica gradațiunea la profesorii universități, ale căror nume sunt citate în budget, adică de a se mări leafa d-lor Boerescu, Aristid Pascal, Ștefănescu etc, pentru vechimea d-lor în serviciu.

Acum nu uitați, d-lor, că în privința liceelor ați refuzat gradațiunea. Apoi dacă pentru licee ați refuzat, nu cted că veți admite pentru universități; căci profesorii liceelor sunt mai lipsiți de mijloace decât cei de la universități. Și dacă este principiul de gradațiune, atunci vă întreb, de ce nu introduceți acest princip și pentru învățătorii școalelor elementare? A venit cineva vreodată să ne zică: fiindcă învățătorii din sate sau aceia din orașe au servit 10 sau 20 ani tot cu aceeaș leafa, să li se mărească și leafa lor? De ce nu veniți să cereți și pentru aceștia, ci veniți să cereți numai pentru cursurile superioare? Oare fiindcă învățătorii satelor sunt mai departe de locul unde se face budgetul, și ceilalți sunt mai aproape?

Spre neplăcerea mea am fost silit să iau cuvântul, pentru ca să motivez, de ce sunt în contra propunerii ce se face. D-lor, cred că dacă a discreditat ceva simpatiile ce le întâlneau până acum profesorii în țară, este tocmai tendența manifestă a

budgetului instrucțiunii publice, de a urca salariile celor de la universitate; această tendența nu se manifestă în toate ccelealte budgete ale statului. Vă întreb, de ce nu s-au augmentat și lefile în magistratură? De ce un supleant în niagistratură primește tot aceeaș leafă care i s-a acordat acum 10 ani? Numai la profesorii universităților să se sporească? De ce? Dacă s-a scumpit viața, încât se simte necesitatea de a se îmbunătăți lefile funcționarilor, de ce să fie numai o certă categorie de funcționari mai protegiată încât să alergați a-i augmenta lefile? Aceasta mi se pare că este o nedreptate; mi se pare că o asemenea măsură nu vine în favoarea unui corp, de la care așteptăm mult pentru înaintarea națiunii, care s-a bucurat până aci așa de mult de simpatiile țarei întregi și a căruia chemare trebuie să fie mai ideală decât o arată budgetul.

Dacă cerem îmbunătățirea lefilor profesorilor de universități, aceasta nu o putem face în virtutea legii instrucțiunii, căci în ceea ce privește pozițiunea legală a acestei cereri, ea nu există în lege. Legea insrrucțiunii publice are un articol, care zice că după 12 ani de serviciu învățătorilor li se îndoiește leafa. Legea așa zice. Dar este alături cu legea un regulament, care e pus în practică și elaborat de eforia școalelor înaintea legii actuale a insttucțiunii publice, în care s-a admis gradațiunea de lefi. Nu uitați însă, d-lor, că atunci când s-a promulgat legea instrucțiunii, prin articolul final s-a zis că toate regulamentele anterioare sunt și rămân abrogate. Prin urmare și acel regulament esre abrogat. Vasăzică legea instrucțiunii abrogând acel regulamenr, a admis în princip augmenrarea lefilor *tutur* învățătorilor numai după doisprezece ani de serviciu. Este dar lipsit de temei acest amendament și mai ales este lipsit de proporțiune în fața trebuințelor învățământului nostru.

Așadar, fără a fi în conrra profesorilor de la universirăți, sunt numai în contra augmentații unilaterale a lefilor lor. (Aplauze.)

9

Pentru libertatea presei*(Ședința Camerei de la 23 ianuarie 1873)*

G. Costaforu, ministru titular la externe, fusese de la 8 iunie până la 28 octombrie 1872 și ministru ad-interim la justiție, unde a fost înlocuit de Manolache Kostake. În timpul menționatului interimat, Costaforu elaborase un proiect de lege pentru modificarea mai multor articole din codul și din procedura penală, pe care le-a și susținut din partea guvernului în lungile dezbateri ale Camerei din ianuarie 1873, deși pe atunci Manolache Kostake era ministrul justiției. Între modificările propuse, alineatul din urmă al art. 58 prevedea dreptul judecătorului de instrucție de a sechestra ziarele și teascul lor din tipografie, iar § 5 al art. 96 investea pe judecător cu dreptul de a da preventiv mandat de depunere în contra ziariștilor¹.

Spre înlăturarea acestor dispoziții s-a prezentat următorul amendament:

¹ Spre înțelegerea încercării ministrului Costaforu e drept să amintim, că încă de pe atunci o parte a ziarelor noastre ajunsese cu „libertatea” presei la excesul, pe care îl vedem și astăzi. *Adevărul* d-lui A. Beldiman ataca Dinastia cu o violență și o trivialitate de stil nemaipomenită în vreun alt stat monarhic. Trimis în judecata curții cu jurați din Roman, d. Beldiman a fost achitat - 18 martie 1872 -, deși (sau fiindcă?) printre jurați se afla și d. Dimitrie A. Sturdza.

„Să se șteargă alineatul din urmă al art. 58.

Art. 96, § 5, să se modifice așa: nu se va da niciodată mandat de atestare nici de depunete contra unei persoane prevenite de delict de presă.

Semnați: 71 *Maiorescu, M. Korne*”.

Se citește art. 58.

T. Maiorescu. F.u. aș propune, d-lor, ca odată cu discutarea articolului 58 să se împreune și articolul 96, fiindcă amândouă aceste articole sunt relative la presă; unul privește sequestrele și altul atestările.

Voci. Nu se poate!

D. președinte. Pentru a sprijini ideile d-sale, d. Maiorescu esic liber a face mențiune și de alte articole.

T. Maiorescu. D-lor deputați, voi avea onoarea de a vorbi în contra articolului 58 din proiectul de față, fiindcă dispozițiunea cea nouă, care admite ca măsură preventivă sequestrarea jurnalelor de judecătorul de instrucțiune, îmi pare că este o lovire adusă libertății presei, și, libertatea presei fiind înscrisă în Constituțiunea noastră, este ptin urmare o lovire indirectă adusă Constituțiunii.

D-lor deputați, în Constituțiunea noastră este înscrisă libertatea presei. Cuvântul libertate a presei nu e un cuvânt, care să fi luat naștere în această latitudine geografică, ci a luat naștere în statele civilizate ale Apusului; și prin urmare, când voim să ne întrebăm ce însemnează libertatea presei pe care o avem în Constituțiune, trebuie să vedem ce se înțelege în acele state, unde ea a luat naștere; și nu este lăsat la arbitru fiecarei din noi să zică „așa înțeleg eu libertatea presei”; pentru că libertatea presei e una.

La început, presa era sub autoritatea disciplinară a guvernului; dar cu timpul s-a văzut că nu totdeauna când se pedepseau jurnaliștii, avea guvernul dreptate, ci dimpotrivă; lfi astfel s-a adoptat principiul de a se lăsa presa liberă, orcât

de mare ar fi primejdia acestei libertăți. Libertatea presei va să zică dar mai întâi: liberarea ei de sub autoritatea disciplinară a guvernului, a puterii executive, dar nu va să zică niciodată și nicări licența presei și impunitatea ei.

Pteturindeni, în orice stat european constituit, sunt legi care pedepsesc ziarele care comit un delict; însă otganele, care sunt chemate a recunoaște dacă este un delict de presă, aceste otgane sunt luate, când vorbim de libertatea presei, de sub autoritatea puterii executive. Acum, dacă judecă și aptețiază tribunalele sau jutații, aceasta este o cestiune secundată; atât numai ca să fie o autoritate, care să nu atârne de puterea executivă. Când însă prin Constituțiunea noastră s-a mai zis: avem libertatea presei, și presa va trebui judecată pentru delictele sale de către jutați, s-a zis prin aceasta: nu am încredere în nici un alt otgan al statului penttu a recunoaște care sunt delictele de presă, decât în jutați; nu voi nici poliție, nici judecătorii obișnuți ca să judece, voi numai curțile cu jurați.

Înțeleg că acest sistem să nu pară rațional, și aș găsi atunci consequent ca să vină cineva să zică: toată această idee este primejdioasă pentru noi, să o schimbăm. Aceasta va fi o schimbare a Constituțiunii, pe care Constituțiunea o permite pe calea indicată de dânsa penttu revizuire. Dar a veni și a zice: deși în Constituțiune este înscrisă libertatea presei și jurisdicțiunea juraților, totuș voi să introduc prin judecătorul de instrucție o măsură pteventivă contra ei, aceasta nu o înțeleg și este o contrazicere. Pentru ce este contrazicere? Pentru că măsura, cum este prevăzută în articolul acesta 58 și în art. 96, este o adevărată aplicare de pedeapsă din partea unor organe neprevăzute în constituțiune mai nainte de a se constata și judeca delictul din pattea organelor prevăzute în constituțiune. Căci iată ce s-at întâmpla în practică: Un ziarist ar publica un articol, și acel articol ar cuprinde ceva, care după părerea judecătorului de instrucție este un delict, de exemplu o incriminare *mala fide* contta guvernului; și judecătorul de

Instrucție este atunci în drept să sequestreze teascul întreg, să uprească publicarea ziarului și să aresteze pe jurnalist în mod preventiv. Ce drept se dă jurnalistului în privința acestei măsuri? Se zice: Jurnalistul poate imediat să facă opozițiune în camera de punere sub acuzare. Jurnalistul va face opozițiune imediat. Dar camera de punere sub acuzare nu este ținută să Judece imediat, și este foarte cu puțință ca ea să ia cestiunea în cercetare mai tâtziu, și astfel să dureze aresul preventiv două, trei luni și mai departe.

D-lor, este adaos mai pe urmă că acest sequestru va putea fi ridicat, orcând judecătorul de instrucțiune va obține convingerea că acuzarea nu este fundată. Acest aliniat mi se pure cu totul de prisos. Dacă judecătorul de instrucție, bunăoară astăzi, citește un jurnal oarecare și vede că acest jurnal coprinde un delict de presă și-l sequesttează, iar a doua zi dimineața, fiind mai treaz, zice: a! ieri am dobândit convingerea că în acest articol este un delict, astăzi văd că nu CSte nici un delict de presă: atunci aceasta ar ttebui să dea loc la o măsură disciplinară în contra judecătutului, iar nu la un drept al judecătorului în contra jurnalistului. Dar de obicei și în mod normal este evident, că judecătorul de instrucțiune, care a sequestrat un jurnal, are să-l ție sequesrrat și are să-l ție si camera de acuzare, instituita pe aceeaș cale, pe care este instituit și judecătorul de instrucțiune.

Dar în cazul art. 96 se dă chiar dreptul de a se aresta jurnalistul; și deși în proiectul guvernului se zicea că nu este lîlandat de arestare în contra jurnalistului, însă văd că s-a modificat de comisiune și a rămas ca să se poată da mandat de arestare. Însă și guvernul, care zicea că nu este mandat de Hrcstare, am văzut că lasă mai jos un mandat mai primejdios, Uli mandat de depunere. Este mai ptimejdios, d-lor, penrru CA cl se face fără a se asculta procurorul, iar liberarea jurnalistului arestat nu se poate face decât sub concluziunile

procurorului, concluziuni care, dacă nu vor fi conforme, atunci jurnalistul se va ține sub atest orcât de mult timp.

Vasăzică sistemul este acesta: este vorba întâi de a se obține sequestrarea jurnalului din capul locului, și dacă al doilea număr aduce acelaș fel de articol, se va sequestra și acela, și așa mai departe, și a treia și a patra oară, încât este cu puțință ca sequestrarea să se facă într-un mod continuu, și astfel, înainte de a fi ajuns cazul la curtea cu jurați, să se aducă jurnalistului o pagubă nereparabilă. Și este vorba al doilea ca să se aresteze jurnalistul și să fie ținut arestat trei luni, **pană** la sesiunea curții cu jurați, și după aceste trei luni se poate să se caute un defect de formă, lipsa vreunui martur sau alte lipsuri, și astfel să se mai amâne penttu altă curte cu jurați, așa încât jurnalistul să se țină arestat 6 și 9 luni de zile. De aci înainte judecătorul de instrucțiune, după facultatea ce are, sau curtea cu jurați pot să-l libereze, dar el a șezut în arest 9 luni de zile.

Cum vedeți, d-lor, deși în Constituțiune este scrisă libertatea presei, cu alre cuvinte, că jurnalistul nu va putea fi pedepsit și nici judecat decât de curtea cu jurați, prin legea de față se dau mijloace să se închidă, adică în fapt să se pedepsească jurnalistul în mod preventiv, și să i se sequestreze jurnalul, ceea ce nu poate fi decât o violare a Constituțiunii.

Acum, d-lor deputați, mărturisesc că nu aparțin acelei opozițiuni dintte d-voastră, care îndată ce găsește o asemenea măsură pusă în lege, admite intențiuni rele guvernului, ci sunt convins că guvernul a propus și comisiunea a înăsprit măsurile represive din cele mai patriotice intenții. Eu recunosc că presa a ajuns la noi într-o stare deplorabilă, deși sunt câteva excepții; tecunosc că, de regulă, jurnaliștii nu observă măsura pentru ceea ce este de respectat și pentru ceea ce este de atacat; recunosc că dacă a fost cineva în țara aceasta, care a pus în pericol Constituțiunea, au fost acei cate au trecut peste limitele unui atac admisibil, și au mers atât de departe încât au atacat instituțiuni ce sunt inviolabile, declarate astfel de

Constituțiune, și care ttebuie să fie puse mai presus de orice (aplauze). Așa, când vine un jurnal și atacă persoana Domnitorului țarei, violează pactul constituțional. Recunosc aceasta.

Vasăzică este interesul nosttu, nu al unui partid, ci interesul tutulor, ca să scăpăm de acest defect al presei. Dar, d-lor deputați, totul este cum să procedem; căci nu rrebuie ca remediul să fie mai rău decât răul ce voim să vindecăm (aplauze). Răul care există, se poate măsura și prin disprețul universal ce l-au deșteptat asemenea otgane de publicitate, și nimeni nu va putea zice, că presa noastră de asrăzi este mai respectată decât cea de acum 30 ani, care era lăsată la represiunea guvernului; vina este a presei, care prin defectele ei a comis atâtea gteșeli.

Recunosc aceasta.

Sunt dat cuvinte în contra presei. Dar când va veni guvernul și va zice: iată un jurnalist care a insultat dinastia, a comis un delict, judecătorul de instrucțiune îl va închide, îi va sequestra jurnalul și, după ce l-a ținut închis câteva luni de zile, îl va trimite înaintea juraților, și apoi jurații îl achită: atunci jurnalistul va veni cu mai multă gtavitate să arunce aceleași insulte, și eu unul, care sunt dinastic și conservator, n-aș voi să văd guvernul și dinastia tratate așa și amestecate cu idei de injustiție și de arbitrar (aplauze).

De aceea zic că ar fi mult mai primejdios a se aduce lucrul acolo, decât calomnia de acum. Dar este ceva mai mult: de câte ori între ceea ce stă în constituțiunea generală și între ceea ce se face înrr-o lege specială se vede o contrazicere, de atâtea oti acesta este unul din cele mai mari rele ce se poate produce într-o societate, și nu este iettat cuiva, nepedepsit, să atace constituțiunea prin modificări indirecte. Ar fi mai bine să vie și să zică: voi să modific câteva dispoziții din constituțiune; căci constituțiunea însăș prevede cum se poate modifica, și atunci iir fi un act legal din pattea aceluia, cate ar cere astfel

modificarea constituțiunii. Reformarea constituției pe calea constituțională este afirmarea ei. Totul este să nu fie *procedura* despotică. Prin urmare aș fi înțeles să se ceară o modificare la cutare dispoziție din constituțiune, d. e. la judecarea presei prin jurați; însă aceasta prin mecanismul constituțional. Dar ceea ce nu pot admite niciodată este, că întotdeauna cineva nu are curajul sau nu găsește oportun de a teforma ceva în constituțiune și lasă să existe într-însa principiul general, apoi să vină prin legi deturnate și să surpe acel principiu general, acel fundament pus în constituțiune. Oțce lege de ocamdată este o hârtie albă pe care sunt scrise litete negre; ceea ce face din această hârtie albă un fapt cetățenesc este întipărirea ei, nu prin teascul *Monitorului*, ci întipărirea ei morală în sufletul cetățenilor; și este cu neputință ca atunci, când ai întipărit în sufletul cetățeanului libertatea presei, să pui alături o măsură prin care să ucizi acea libertate, fiindcă ai produs atunci în sufletul cetățenilor acea disarmonie, de care cu drept cuvânt se ferește actualul d. ministru al trebilor străine, disarmonia juridică, și ai făcut pe om indiferent pentru ceea ce este drept și l-ai făcut să nu mai înțeleagă ce va să zică libertatea; ptin urmare ai șters din inima lui unul din puternicele elemente de cultură ce le avea. Aceasta nu este iertat, și nici un om de stat, care ptocede pe o cale organică, nu poate să îngăduie a se introduce această contrazicere în spiritul cetățenilor. Poate pentru un moment să se pară că este bine, poate ca cineva, exasperat de atitudinea ostilă a presei, să ia și această măsură momentană, dar desigur comite o greșala pentru viitor, fiindcă este cu neputință ca să se admită asemenea conflicte în conștiințele oamenilor (aplauze).

Vine însă ceva mai mult, d-lor deputați; aceasta ar fi o măsură inadmisibilă chiar atunci când magistratura la noi ar fi inamovibilă și independentă de guvern. La noi însă, unde magistratura este amovibilă și dependentă de guvern, această măsură mi se pare în orice caz de condamnat, chiar atunci când

în constituțiune nu ar fi scrisă libertatea presei. Și dacă voiți «îi traducem aceasta cu un cuvânt sttăin, fiindcă la mulți dintre **noi**, din nenorocire, cuvintele străine le sunt mai clare decât **Cele** de aici, această măsură, pe care o vedem pusă la articolele **58 și 96**, s-ar traduce în Franța așa: polițaiului îi dau dreptul **de** a sequestra jurnalul (aplauze), polițaiului îi dau dreptul de tt aresta pe jurnalist și de **a-l** ține atestat cât va voi (aplauze), fiindcă **eu** nu văd ce osebite este la noi în starea de astăzi între **un** polițai și un judecător de instrucțiune (aplauze). Pană când **întt**-un stat constituțional, și pe aceste baze noi existăm, nu uvem o lege de inamovibilitate și o lege de admisibilitate, **cate Să** facă independenta magistratura de puterea executivă, pană atunci judecătorul de instrucțiune este mai rău decât polițaiul, **și** știți pentru ce? Mai întâi la noi polițai poate să fie oricine și să aibă calificațiunea de **a** deveni mai târziu judecător de instrucțiune, după cum am și văzut comisari de poliție devenind judecători de instrucțiune. Am văzut: sunt în Iași, există și acum. Și tot asemenea se poate ca un judecător de instrucțiune să devie comisar de poliție; căci în alte țări se cere **de** la judecătorul de instfucțiune să aibă cunoștințe juridice speciale, să-l recomande alte autorități decât guvernul, și apoi **să** fie inamovibil. Aceasta, în alte părți distinge pe judecătutul **de** instrucțiune de comisarul de poliție. Dar la noi necesitatea a adus-o așa, și toate guvernele au făcut-o, nu numai cel de față, ministrul justiției numește pe cineva ce i se prezintă ca un cunoscut sau i se recomandă prin o episrolă pentru un post, **și** dacă postul este vacant la poliție, îl numește acolo; dacă este **în** magisttatura, îl numește în magisttatută, fără ca persoana numită în postul de judecător de instfucțiune să aibă cunoștințele speciale, fără să fi fost introdus și recomandat printr-un alt organ și apoi să fie inamovibil. Acolo, unde se numește cu modul acesta, acolo acest judecător de instrucțiune **este** cu totul la dispoziția guvernului. Acolo, unde printt-o simplă adresă se numește și printr-o simplă adresă se depărtează

judecătorii de instrucțiune, care nu ar voi să intre pe o cale ce li se indică, și printr-o simplă adresă se pun alții în loc, acolo judecătorul de instrucțiune este mai tău decât polițaiul; pentru că în contra polițaiului legea penală îmi dă dreptul de a-l acționa la tribunalele ordinare, și pot să-i zic: ești răspunzător pentru ceea ce mi-ai făcut, te chem la secțiunea a 4, cum se zice în Iași; pe când în contra judecătorului de instrucțiune nu am această măsură. (Aplauze.) Vasăzică garanția ce-mi este dată mie în contra autorității administrative, este reală; dar în privința judecătorului de instrucțiune nu am nici această garanție, nici garanția morală care îl face pe el vrednic de această pozițiune. Prin urmare am un judecător de instrucțiune în teoria poliției administrative, dat fără nici o răspundere față de mine. Dacă majoritatea lor face excepțiune la aceasta, dacă magistratura noastră este mult mai bună decât at putea să fie după modul numirii, aceasta îi face onoare ei, dar nu sistemului (aplauze). Ea este în mare parte bună, deși acest sistem este așa de pernicios precum este, și c o dovadă mai mult, că acolo unde este un element bun, el persistă chiat în mijlocul unui mecanism foarte pernicios, precum este acela de a lăsa să se numească magistrații numai de puterea executivă (aplauze). Avem dat după dispozițiunea acestei legi să dăm sechestarea jurnalelor și arestarea jurnaliștilor în mâna unei autorități, care se numește autoritate judiciară de drept, dar a cărei numire, înlocuire și destituire atârnă în fapt de la arbitrul guvernului.

Acum recunosc că guvernul de azi, de exemplu, nu ar abuza *prea mult* de aceste dispoziții (ilatatite). Dar cine mă garantează pentru guvernele viitoare? Poate să nu fie partidul acesta mult timp la guvern, poate să mai fie încă, dar în fine va veni altul; și cine va fi acela? Legea nu se face pentru anume persoane. Când ar veni la guvern niște oameni exagerați în pasiunile lor, atunci ce armă am eu în contra unei exagerări

pasionate? Și cine mă garantează că nu vor zice ei atunci: A!... **acuma** am să exploatez eu mașina guvernamentală! (Aplauze.)

De aceea, onorată Cameră, când s-a zis libertatea presei, **S-a** înțeles independența presei de puterea executivă. Nu se poate ca să dați presa sub puterea executivă. S-au comis multe rele de către presă (aplauze); să se îndrepteze. Este în proiectul acesta de teforme și reforma curților cu jurați. Camera întreagă să se ocupe și să vadă ce este de legiferat, pentru ca o curtea cu jurați să facă dreptate unde trebuie să fie făcută dreptate, și sunt convinși că liberalii, chiar cei ultra-liberali, acei inteligenți și cu bun-simț, vor fi cei dintâi, care în interesul presei chiar vor dori ca excesele de presă, calomniile, injuriile, **să** fie pedepsite. Care om cuminte s-at opune la aceasta? Și dacă în constituțiunea noastră se zice că jurații ttebuie să judece și **sS** pedepsească pe acești jurnaliști, atunci instituțiunea juraților **să** fie reformată, jurații se fie instituți astfel încât pedeapsa să fie **o** realitate, dar nu această instituțiune să fie un refugiu, în care culpabilii să scape de severitatea legilor, de pedeapsa ce merită.

La noi, d-lor, guvernul, după modul cum administrează, **Bre** în aparență mai multă putere decât oriunde. Să vă numesc statul cel mai disciplinat, cel mai militărește sever din Europa cultă... toți vă gândiți de îndată la Prusia. Fără îndoială, d-lor, că în Prusia un ministru are mult mai puțină putere **legală** decât la noi; credeți că unui ministru de justiție din Prusia i-a trecut or îi trece vreodată ptin cap, ca de la sine, **deodată**, să trimită o hârtie unui judecător prin care să-i zică: de la 20 ale curente luni ești destituit or demisionat din ftmețiune? Credeți că în Prusia esre iertat unui minisrru **Vreodată** de a depărta un judecător după simpla sa voință, fără **tît** acel judecător să fi fost supus mai întâi cercetărilor disciplinare ale unei curți speciale instituite pentru aceasta? Niciodată. Cu toate acestea, moralicește vorbind, guvernul prusian este foarte tare și guvernul nostru, cu **mai** puternice

măsuri în mână, este foarte slab. De unde provine aceasta? Din faptul că la noi, în loc de măsuri generale, armonice, în loc de o constituțiune potrivită cu legi speciale, și în loc de legi speciale potrivite cu constituțiunea, se iau măsuri de alături, care lasă la arbitriul guvernului schimbător ceea ce trebuie lăsat în paza legilor permanente. Căci astăzi, dacă ar fi un guvern care ar îndrăzni să aresteze prin judecătorii de instrucțiune pe toți jurnaliștii ostili, peste câțiva ani va veni un alt guvern opus acestuia, care va face la rândul său să se aresteze toți jurnaliștii favorabili guvernului trecut și contrarii lui; astfel că am vedea, în timpul de 4 ani de exemplu, cum s-a văzut mai înainte, un șir de jurnaliști închiși și de funcționari persecutați de o parte și susținuți de alta, și apoi peste același timp pe cei persecutați devenind puternici persecutând pe ceilalți. Și rezultatul care este? O perturbare completă în conștiința publică; și funcționarii pe care astăzi îi dați afară într-un mod arbitrar, și jurnaliștii pe care îi închideți astăzi printr-o presiune pe care o exercitați asupra judecătorilor de instrucțiune, în loc să simtă puterea guvernului, să se umilească și să zică: altă dată nu mai fac, căci voi păți mai rău, ei își zic: apoi aceștia nu au să ție mult, mă duc să sporesc cifra opoziției, să strig mai tare decât toți pentru ca să mă pun bine cu opoziția; și astfel peste 4 ani persecutații vin la putere, nu cu sentimente de cetățeni chemați să facă cât mai mult bine, ci cu sentimente de răzbunare. (Aplauze.) Dar e evident, d-lor deputați, că statul român nu e nici alb nici roșu, statul român este alb și roșu împreună, și opoziția ce se face de către un partid sau celălalt, este iertată până la un punct, până acolo unde nu se atacă chiar fundamentul existenței statului. Pînă urmăre nu este iertat să se persecute un partid de către celălalt într-un mod arbitrar, fiindcă trebuie ca existența tomânilor să meargă laolaltă, și nu înțeleg care român poate să aibă dreptul să zică altui român: eu să exist în stat, dar tu să nu exiști. Așadar ne trebuie o măsură egală pentru toți, ne trebuie o lege care să fie

armonică în toate dispozițiile ei, și găsesc din partea mea, că cea mai primejdioasă armă, o sabie cu două tăișuri, ce poate întrebuița un guvern, este de a lăsa guvernului dreptul să disciplineze el presa prin asemenea dispoziții; fiindcă atunci tocmai ceea ce vrea guvernul, prestigiul dinastiei și autoritatea guvernului, tocmai aceasta se periclitează; și este mai presus autoritatea dinastică și mai presus autoritatea guvernului în stat, încât să fie expuse la arbitrar, la măsuri prealabile și în definitiv la un verdict al juraților care să zică: voi v-ați înșelat, acuzații au dreptate.

Pentru aceste cuvinte, d-lor, conservator constituțional fiind, n-am putut să iau asupra-mi de a mă uni cu propunerea făcută de guvern în aceasta privință, fiindcă o cred pernicioasă pentru oricare guvern și prin urmăre și pentru un guvern conservator. În sensul acesta am onoare de a vă propune amendamentul, după care să se șteargă aliniatul din urmă de la art. 58, iar la arr. 96 să se zică: în această țară eminent constituțională nu se va da niciodată un mandat de arestare nici de depunere în contra unui jurnalist. (Aplauze prelungite.)

După reproducerea lungei discuții, la care iau parte ministrul Costăforu, M. Kogălniceanu, d.d. Alexandru Lahovari, G. Brătianu, G. Cantili și M. Korne, procesul-verbal al acelei ședințe a Camerei sfârșește astfel:

„Se pune la vot amendamentul d-lui Maiorescu, și rezultatul este cel următor:

Votanți 75
Maj. regulamentară 40
Bile albe pentru 42
Bile negre contra 33

D. președinte. Adunarea a primit amendamentul d-lui Maiorescu. (Aplauze.)

TITU MAIORESCU

D. președinte al consiliului. Atunci, d-le președinte, noi tetragem proiectul. (Aplauze.)

D. președinte. Constatați, d-lor, cum unii aplaudă și se bucură că am pierdut 12 zile de muncă, și între aceștia d. Vernescu se distinge. (Zgomot.)

D. Vernescu. Nu puteam să admitem ceea ce călca Constituțiunea. (Zgomot.)

Ședința se ridică la 5 ore și 10 minute, și cea următoare se anunță pe a doua zi 24 ianuarie".

10

Asupra creditului fonciar român

(Ședința Camerei de la 2 martie 1873)

Se discută legea pentru înființarea creditului fondat. Guvernul, mai ales după stăruința ministrului de justiție Manolache Kostake, voia la început să-l înființeze cu ajutorul capitaliștilor străini, care aveau în favoarea lor și o parte din deputați. În ședința de la 1 martie 1873 ministrul de culte genetal Tell părea că face din aceasta chiar o chestie ministerială. Alți deputați, sub conducerea d-lui B. Boerescu, cereau însă un credir fonciar pe baza asociațiunii și garanției *proprietarilor teritoriali români* cu oprirea pe cel puțin zece ani a asociațiunii de simpli capitaliști. Față cu această propunere, primită și de comitetul delegaților și formulată la art. I al legii, guvernul în ședința de la 2 martie renunță formal la chestia ministerială (cu toată împotrivirea lui Manolache Kostake), susține însă prin ministrul de externe G. Costaforu un subamendament, prezentat de George Brătianu, col. Gr. Sturdza, N. și A. Mavrocordat, care zicea că numai „în timp de doi ani să nu poată a se mai înființa nici o societate de credit fonciar de capitaliști", ceea ce - cu o mică întârziere - revenea iarăș la capitalul străin.

Subamendamentul a fost apărat în Cameră de G. Brătianu, de ministrul de externe G. Costaforu, de d. N. Ciaur-Aslan. În contra lui se pronunță discursul următor:

Voci. Închiderea discuțiunii.

T. Maiorescu. Dacă onorata Cameră este dispusă a închide discuțiunea, în favoarea închiderii discuțiunii tenunț numaidecât la cuvânt...

Voci. Nu, nu.

T. Maiorescu. D-lor, dacă îmi acordați cuvântul, îndrăznesc a vorbi careva minute în contra acestui amendament. Fără nici o altă autoritate, decât aceea a unui deputat nepărtinitor, să-mi permiteți, domnilor, la cuvintele d-lui Brătianu, că nu este patriotism în cestiune de credit fonciar, să răspund prin convingerea că această întreprindere este și ttebuie să fie patriotică. (Aplauze.)

Cu această ocaziune, numai din întâmplarea că sunt cel dintâi care vorbesc pentru amendamentul d-lui Boerescu și contta amendamentului d-lui Brătianu, îmi iau libertatea să relev cuvintele zise de d. Aslan: că nu at trebui să voteze câțiva deputați în această cestiune. Trebuie să dorim toți ca să nu planeze nici o bănuială măcar; și să se știe că noi nu facem decât o lege tipică, astfel cum credem că este mai bine penttu creditul fonciar român; dar nu dăm o concesiune. Prin urmare, nici un deputat nu poate fi pus în suspiciune și nu se poate zice că at trebui să fie împedicat a vota.

Pentru ce, d-lor depurați, trebuie să fie patriorică o asemenea încercare? în teorie o voi spune în cuvinte foarte scurte, contta celor zise de o autoritate atât de mare cum este d. A. G. Golescu...

D. președinte. în discuțiune este numai amendamentul, prin care se propune terminul de doi ani.

L. Eraclide. D. Brătianu a atins cestiunea.

T. Maiorescu. D-le președinte, fiindcă ați permis d-lui Brătianu de a vorbi contra ideei întregi, mi s-a părut că cei ce sunt contta ideei întregi a acestui credit, se ascund sub amendamentul de doi ani. Acest amendament, prin care se propune terminul de doi ani, mi s-a părut că are sensul următor; și fiindcă m-ați făcut atent, permiteți-mi în apărarea

mea să spun un cuvânt cam popular: amendamentul ate aparența de a implanta un arbore național, însă toarnă apă fierbinte la rădăcina lui ca să se usuce. Aceasta, pe cât voi putea, voi căuta să o împedic și eu.

D-lor, este foarte adevărat că banii sunt cosmopoliți; dar cine a susținut vrodată că munca este cosmopolită? Munca este națională. Dacă este votba ca printt-un institut de credit să se aducă bani, ca prin ei să se irigeze, să se redeștepte munca națională aplicată la pământ, atunci intetmediarul între munca națională și între bani, cine să fie: străinii sau proprietății naționali? Aceasta este înttebarea.

Într-o țară unde nu este teamă, că atunci când se vorbește de capitaliști, se înțeleg străini, în acea țară cestiunea nu este ardentă ca la noi; dar când s-ar prezenra în Germania sau în Franța cestiunea astfel, de exemplu când în Franța s-ar institui un credit fonciar și germanii ar veni cu capitalul și ar avea administrațiunea, va fi oare vreun frances care ar vota pentru formarea acelui institut de capitaliști? Nici unul!

Așadat, în Germania și în Franța se prezentă cestiunea cu oarecare indiferență dacă trebuie să fie capitaliștii sau proprietarii; dar un moment dacă at fi fost bănuiala că vor fi mai toți capitaliștii străini, niciodată un frances sau un german nu ar fi votat un credit sttăin. Căci dacă, pentru a solicita cu banii cosmopoliți munca națională, este vorba de a da unui consiliu de administrațiune străin dreptul de a apteția căruia proprietar să-i dea credit și căruia nu; dacă este vorba de a-i da lui dreptul ca să recunoască, care imobil trebuie Să fie expropriat și care nu, să-i dăm lui dreptul ca să recunoască pe care imobil să-l cumpere și pe care nu, atunci este totdeodată vorba, onor. Cameră, de o întrebare eminent națională și cate trebuie în România să fieteze tvată românilor. (Aplauze.) Căci, fiind eminent națională, ttebuie ca noi din capul locului să venim și să arătăm că avem încredere în aceste asociațiuni românești. Și ceea ce îmi este teamă cu cei doi ani, este că, din contra, din capul locului aruncăm un vâl de

neîncredere asupra acestei încercări, și nu cred că este bine să se facă aceasta. Eu din parte-mi am fost fericit, când am auzit guvernul că nu face cestiune ministerială pentru acești 10 ani, și regretam incorecta declarațiune a d-lui ministru de culte, făcută ieri. Astfel dar, dacă cestiune ministerială nu este, și dacă ministerul primește, nu înțeleg cum reprezentanța națională a României poate să zică în prima încercare solidă de economie politică: nu am înțedere că toți proprietarii români vor putea constitui o bancă de credit fonciar național! D-lor, este o lege tip care o facem noi acum, și dacă nu vă convine dobânda de 8 la sută, nu aveți decât să o lăsați mai jos. Dacă nu vă convin 80 centime cheltuielile de administrațiune, reduceți-le la 40 sau la cât veți voi. Dar în fine, reprezentanța națională a României când face o lege tip, nu este bine să zică că nu are încredere nici în ea, nici în guvern, nici în proprietari că vor putea să așterne bazele unui credit fonciar, care să țină 10 ani. (Aplauze.)

Efectul lungii discuții este următorul:

Se pune la vot prin bile amendamentul d-lui

G. Brătianu, și rezultatul scrutinului este cel următor:

Votanți 104

Maj. absolută 53

Bile albe 38

Bile negre 66

D. *președinte*. Adunarea a respins amendamentul.

Și astfel s-a putut înființa creditul fonciar al proprietarilor români, cum există și astăzi; iar ministrul de justiție Manolache Kostake, când a văzut că și la Senat a trecut legea în această formă și că dintre colegii săi mai ales ministrul de finanțe Mavrogeni nu a stăruit în favoarea capitaliștilor străini, s-a retras la 30 martie 1873 din cabinet și a trecut în opoziție, înttând după câțva timp chiar în așa-numita coaliție de la Mazar-Pașa, - curios exemplu de felul politiceii din generația trecută.

11

În favoarea școalelor române din Brașov. - Budgetul instrucțiunii publice pe 1874

(*Sedința Camerei de la 10 martie 1873*)

Cer voie onor. Adunări să fac o singură relevare la discuțiunea generală în privința budgetului instrucțiunii publice. - Cu acest budget, așa cum e prezentat, cred că foarte puțini deputați sunt mulțumiți. Unii din noi at voi să văză remaniat întregul budget; alții at voi să văză nouă creațiuni. însă, d-lor deputați, trebuie să ne înțelegem bine în privința aceasta: așa cum s-a prezentat budgetul, cred că nu se poate face nimic fundamental și tadical pentru îmbunătățirea instrucțiunii publice.

D. ministru al instrucțiunii are o procedare corectă de astă dată; d-sa zice: nu sunteți mulțumiți cu stătea instrucțiunii publice de asrăzi și ați voi să se facă îmbunătățiri. Nici eu nu sunt mulțumit; și eu aș voi să o îmbunătățim. Și pentru această îmbunătățire, în sensul cum crede d. ministru, d-sa ne-a prezentat încă de doi ani un proiect de reformă a legii instrucțiunii publice.

Ceea ce trebuie să cerem noi acum este dar ca acele secțiuni ale noastre, care încă nu s-au ocupat de acel proiect, să bincvoiască a-și numi delegații d-lor pentru ca cu o zi mai înainte, și poate în timpul de vară, să vedem ce avem de făcut în ptivința aceasta. Altminteri toată dorința noastră, și cea

exprimată de d. Leon Ghica pentru gradinele de copii și alte dorințe, ar rămânea fără nici un efect, cetând legi, iar nu numai voturi budgetare.

Dacă este un moment liber înainte de închiderea sesiunii, dacă ar mai trece Camera în secțiuni, aş ruga-o să binevoiască în acele secțiuni, unde nu s-a luat încă în cercetare proiectul de lege în privința modificării legii instrucțiunii publice, să numească delegații, ca, împreună cu cei ce sunt deja numiți, să ne ocupăm de această importantă cestiune.

- Se pune la vot închiderea discuțiunii, și se primește.

- Se pune la vot lucrarea comisiunii, și se adoptă fără discuțiune **pană** la paragraful privitor la școala St. Nicolae din Brașov.

T. Maiorescu. D-lor, aş voi să atrag atențiunea d-voastră asupra însemnătății acestui vot. Cifra de sporire, care vi se propune să binevoiți a o acorda, este foarte mică, adică 15 000 franci, în loc de 10 000; însă însemnătatea votului cred că va fi mare.

Școalele din Brașov sunt de la înființarea lor susținute prin ajutorul dat din țara noastră; cine a avut ocaziune să treacă prin Brașov, știe în ce stare înfloritoare se prezentă și gimnaziul și școalele celelalte române de acolo; cine a avut ocaziune de a cunoaște de aproape cum se studiază în ele, știe asemenea că învățământul este foarte solid și că a devenit un adevărat focar pentru luminele și inteligența românilor din toate părțile țării.

Până la un timp acele școli au fost subvenționate și de guvernelor austro-maghiar. În timpul din urmă însă li s-au pus din partea acestui guvern oarecare condițiuni pentru continuarea acelei subvențiuni, pe care efortul școalelor de acolo a crezut de onoarea ei și în interesul național a nu le primi. Astfel școalele în cestiune, formate din inițiativă privată, au preferat să renunțe la subvențiunea austro-maghiară pentru a-și păstra neatins caracterul lor propriu de a fi școale române. Cu această dreaptă preferință însă institutul este astăzi amenințat

dr-a nu-și mai putea continua studiile cele înalte, fiindcă nu are destule mijloace.

Este de patte de la noi, fătă îndoială, de a voi să ne «mestecăm în ceea ce privește administrarea or modul de a guverna școalele într-un stat vecin. Dar nu este mai puțin adevărat că interesul oricărei politici române, de orice culoare Br fi, este ca acele institute de cultură solidă care există între români, chiar în interesul omenerii întregi, fără nici o nuanță politică, să continue de a prospera și de a forma între noi toți adevărata legătură de înfrățire.

D-lor, în tot timpul subvențiunea aceasta a fost acordată; de acum doi ani a fost redusă cu o neînsemnată sumă de aproape 100 de galbeni. În împrejurările de astăzi tugăciunea este ca să acordați vreo 300 galbeni mai mult pe an decât la 1871 și să dovediți prin aceasta că interesele de cultură ale românilor, orunde s-ar afla ei, au în d-voastră sprijinitori puternici.

Voci. Prea bine.

Se pune la vot cifra de 15 000, și se primește¹.

¹ Despre școalele române din Brașov vezi mai jos și discursul 21 cu n notă asupra încercării ministrului Orăscu de a le tăia subvenția.

12

Pentru Adresă

(*Ședința Camerei de la 22 noembrie 1873*)

Ministerul din acel timp:

Lascar Catargi, prezident și interne,
General Chr. Tell, culie,
General I. E. Florescu, război,
N. Krezzulescu, lucrări publice,
P. Mavrogeni, finanțe,
B. Boerescu, externe,
A. Lahovari, justiție.

(G. Costaforu trimis ca agent diplomatic la Viena pentru încheierea convențiunii comerciale cu Austro-Ungaria.)

Adresa cu răspunsul Camerei la mesajul Tronului pentru sesiunea ordinară 1873-1874 a fost redactată de autorul acestei scrieri, ales raportor. Adresa era scurtă. Ea releva mai întâi faptul că pentru prima oară aceeași Cameră își începea a treia sesiune în bună înțelegere cu același minister; accentua punerea în lucrare a convențiunii poștale cu Rusia și dreptul nostru străvechiu de a încheia și alte convențiuni cu statele străine (se pregătea convențiunea comercială cu Austria, deși Turcia contesta acest drept al „vasalilor” săi); menționa în fine participarea României la expoziția din Viena.

Discursul următor este o întâmpinare la obiecțiunile făcute de Mihail Kogălniceanu în contra proiectului adresei.

D-lor deputați, mă voi încerca să apăr proiectul de față, spus în contra observațiilor d-lui Kogălniceanu.

Eminentul bărbat de stat, care a venit să atace acest proiect, a început printr-o observare ce a numit-o filosofică și mai mult platonicească, în contra formei în care adresa este concepută. În materie de filosofie platonicească mă declar incompetent de a urma discuțiunea cu d-sa, și de aceea nu voi vorbi nimic în privința aceasta, ci voi trece la celelalte observări, cu care s-a lăsat lucrarea comisiunii.

S-a relevat întâi că nu ar fi just a accentua armonia și «labilitatea de până acum, fiindcă numai atunci ne-am putea felicita de aceasta, când un ministru foarte distins ar fi continuat un îndelungat timp administrațiunea sa, atunci ne-am putea felicita când am avea în mijlocul nostru un Liismarck sau un Cavour, dar nu cu miniștrii de față.

Mai întâi, d-lor, proiectul de răspuns la discursul Tronului liu se felicită numai pentru continuarea aceluiași minister de **astăzi** timp. El nu relevă această, ci relevă că înțelegerea între această Cameră și minister, că armonia între puterile Hatului, care a domnit astăzi pentru întâia oară în țara noastră **astăzi** timp, a fost salutară pentru noi, pentru prosperitatea țării. Și noi și țara trebuie să ne felicităm cu atât mai mult de această armonie, cu cât ea nu s-a dobândit numai prin acte ale ministerului aprobate de Adunare fără nici o rezervă; căci **d**-voastră știți, d-lor, că s-au agitat în sânul acestei Adunări **CC**Stiuni foarte însemnate, în care Camera a dat probe de independență, găsindu-se în sânul său o majoritate hotărâtă, o majoritate care s-a declarat uneori în contra intențiilor guvernului. Dar, d-lor, ceea ce a fost mai îmbucurător în toate **l**kestea, și ceea ce ne-a făcut pe noi a aminti această armonie, este că guvernul, în fața rezistenței Adunării la proiectele sale, **nu a** dizolvat-o, după cum au făcut alte guverne, ci s-a plecat **înaintea** voinței independente a majorității sale. Vă întreb, d-lor, dacă în această împerechiere nu este pentru noi,

majoritate, un motiv de mulțumire, dacă noi nu avem dreptul de a ne bucura că a domnit această armonie între guvern și puterea legiuitoare. Numai atunci, d-lor, când majoritatea acestei Camere s-ar fi purtat cu o servilitate, de care au fost exemple în anele noastre parlamentare... (Aplauze), numai arunci când în aceasră Adunare s-ar fi găsit, ca altădată, o majoritate compusă din oameni cari s-ar fi sculat și ar fi șezut după comandă.... (Ilaritate, aplauze), numai atunci d-voastră ați fi putut să ne imputați că vorbim de armonie, penru că ea ar fi fost mai mult sau mai puțin bănuită.

D-lor, vă încredințez că comisiunea d-voastră, când a redactat acest proiect de răspuns, a căutat să fie, după cum și ttebuia, plină de respect pentru minoritate, a căutat să evite întt-însul tot ce at fi jignit fie cât de puțin opozițiunea. De aceea când a vorbit de atmonia ce a domnit întte puterile statului, a zis că această atmonie a existat, penttu că Adunarea și guvernul au găsit un tărâm pe care s-au înțeles, și-au fixat niște principii care au format pentru amândouă părțile baza înțelegerii. Asrfel, dacă opozițiunea poate să-și găsească alte principii asupra cărora să se înțeleagă, și pe baza acelor principii să formeze o majoritate, atunci noi ne vom felicita din inimă că în fine vor fi în țară două partide, care să lupte în mod egal pentru binele și prosperitatea țării. Aceasta nu s-a văzut să fi existat **pană** astăzi, și noi avem tot dreptul să zicem că, uniți în principiile constituționale pe cari ni le-am ales, sperăm că vom putea lucra și de acum înainte în atmonie.

V in acum la o altă obiecțiune a d-lui Kogălniceanu. Este adevărat, d-lor, ceea ce a zis d-sa, că noi nu avem nici Bismarci, nici Cavouri; nu este mai puțin adevărat însă că în raport cu modestele noastre puteri, cu micul nostru cerc, am avut și avem și noi eminenți bărbați de stat. între aceștia, unul al cărui nume în țara noastră este unit cu actele cele mai mari îndeplinite de câtva timp, este d. Kogălniceanu însuși, pe care noi ca tineri am fost deprins de a-l admira mai întotdeauna.

Dar este o deosebire de făcut, păstrând toată proporțiunea **Cerută**, între ce poate fi un Bismarck și Cavour cu modestele noastre mijloace, și un Bismarck și un Cavour din sttăinătate. Deosebirea îmi pare că este aceasta: un Bismarck și Cavour din **Itrftinătate** nu cred că numai penttu că ar fi în opozițiune, ar lovi guvernul țarei într-un moment în care este de interesul **tfrci** ca să fie menținut și sprijinit de reprezentațiunea **națională**. (Aplauze.) Nu cted că Bismarck și Cavour, chiar în **U** cestiune de mai mică importanță, dacă țara lor ar fi fost reprezentată în străinătate, fie și numai la o expozițiune, ar fi **găsit** momentul oportun atunci când tronul prin o simplă politeță se arată măgulit de medaliele ce a primit țara, să vină «a zică, că pentru noi aceasta nu este o măgulite, că țara nu **Uierită** aceste medalii.

Nu cred mai ales că atunci, când ni se citează o circulară a Sublimei Porți, în care prin un termen incorect noi suntem numiți vasali ai Porții și prin care într-un mod tot asemenea de incorect, după dreptul internațional, ni se contestă nouă dreptul de a trata cu puterile sttăine; nu cred, zic, că un Bismarck sau un Cavour din străinătate ar fi găsit tocmai **Btunci** momentul oportun ca să laude scutul Porții. (Aplauze.) Scutul Porții a putut, istoricește vorbind, să aibă valoarea sa; **dar când** vedem că ni se contestă drepturile noastre, nu ne **rjlniâne** alta de făcut decât să ni le accentuăm și să ne felicităm de rclațiunile satisfăcătoare ce avem de-altmintrelea cu puterile **garante**.

Prin urmare voi avea onoare să susțin, răzimat pe aceste argumente, și pasagiul care vorbește de relațiunile noastre tn bucuraătoare, și să cred că noi suntem totdeauna tari atunci dlnd în mod independent ne dezvoltăm instituțiunile interne gj le aplicăm. Numai în această înctedere ne-am felicitat de rclațiunile externe. (Aplauze.)

13

Asupra reformei codului penal*(Ședința Camerei de la 15 decembrie 1873)*

D-lor deputați, proiectul de reformă a codicelui penal, cum se prezintă de astă dată, și rațiunea lui de a fi s-au expus de către d. ministru de justiție. Ni s-a arătat, și din parte-mi țin a o constata, că anul trecut acest proiect de refotmă a codicelui penal era împreunat cu proiectul de reformă a procedurii penale; dar acum ni se propune votarea unui proiect de lege de teformă a codicelui penal fără procedura penală.

Acele dispozițiuni din proiectul anului trecut, care priveau regulamentul presei prin arest preventiv, sequestrare de teascuti și jurnale etc, astăzi nu mai sunt în dezbateră domniilor voastre, și din partea mea sper că nu vor mai veni niciodată asemenea proiecte și idei din nou în dezbateră domniilor voastre, fiindcă nu cred că este nici de demnitatea guvernului, nici de demnitatea Camerei ca, după ce s-a luat o hotărâre solemnă în o cestiune, să tevină din nou în dezbateră după zece luni.

Tot ce a zis onot. d. N. Blaremburg în privința presei și a pericolului ce s-ar aduce cu toate aceste și pînă actualul proiect de lege, îmi pare că este exagerat și greșit. Presa are drept să ceară, în statul nostru liber două lucruri: să fie judecată de jurați și să nu existe în contra ei nici o măsură preventivă, fie din partea poliției, fie din partea judecătorului de instrucțiune.

Dar odată ce acestea îi sunt garantate, ptesa nu se poate plânge dacă sunt prevăzute mai multe articole de lege, care cuprind cazurile de delict ce ar putea comite ea, dacă sunt penalități urcate sau scăzute; fiindcă judecata lor atâră acum de la jurați, și presa are în instituțiunea aceasta a juraților cea mai mare garanție ce ar putea dori. Din contra, după desfacerea codicelui penal de procedură penală, eu din parte-mi sunt recunoscător guvernului, că ne-a prezentat cestiunea reformelor penale despărțită de orice preocupare de partid și ne-a lăsat să discutăm cestiunea fără spirit de partizani absoluți ai lui într-un sens, sau de opozițiune sistematică în alt sens.

Din acest punct de vedete vă cet voie, d-lot, a examina întrucâtva unele din obiecțiunile aduse de onor. d. Blaremburg acum, și de alții în anul trecut.

D. Blaremburg, vorbind conța acestui proiect, zice că el nu ține seamă de progresul doctrinei; că știința modernă, care a făcut un alt fel de raționament în această privință, nu este respectată în proiect.

Dacă am înțeles bine aceste cuvinte, ele însemnează că, pe când știința modernă în materie de drept ar dori să vază poporul participând pe cât se poate mai mult la distribuțiunea justiției, să vază că nu este o clasă de „ortodoxie socială” care distribuie justiția, ci că națiunea întreagă ia parre la dânsa; proiectul guvernului din conța vine în cazul de față și sustrage de la competența juraților un șir de delict, pe care le dă în judecata tribunalelor ordinare.

D-lor deputați, partea principală a acestui proiect îmi pare a fi în adevăr, că mai ales delapidatorii de bani publici și bancrutarii frauduloși să fie de acum înainte judecați de tribunalele ordinare, iar nu de curtea juraților. Să examinăm întrebarea. Fără îndoială principiul, că pe cât se poate mai mult poporul întreg, sub formă de curte cu jurați, să ia parte la distribuirea justiției, este un princip din cele mai salutare și mai frumoase. Inșă fiecare din d-voastră, care din viața teoretică

a trecut în viața practică, va fi făcut ca și mine experiența următoare: că nu este în viața statelor, tocmai fiindcă viața lor este așa de felurită, nici un obiect, cate să se poată vreodată rezolvi cu ajutorul unui singur princip, ci că la rezolvirea oricărei probleme reale concurg mai multe principii. Tocmai aci se vede aptitudinea omului de stat de a înțelege, nu aplicarea unilaterală a unui princip, ci complicațiunile principiilor și mai ales subordonarea unui princip inferior la alr princip superior. (Aplauze.)

Domnilor, admițând principiul acela ca un princip de progres, îmi cer voie a întreba pe domnii din opozițiune, dacă este singurul și unicul princip în această materie? dacă nu este încă un principiu, și mai fundamental decât el? Când s-a format statul, când s-a luat fiecărui individ dreptul de a-și face însuși dteptate și i s-a zis: Nu tu ai să-ți cauți ceea ce ctezi că e drept, ci eu statul voi hotărî dreptul tău, tu trebuie să-ți impui această abnegațiune în folosul tutulor, numai statul distribuie justiția; când s-a zis aceasta individului, statul a luat obligațiunea, atât de elementară încât fără dânsa nici nu există, obligațiunea de a face ca justiția să fie o realitate, ca viața și averea cetățenilor să fie sigură, mai presus de otce îndoială sigură în administrațiunea justiției sale. Acesta fiind principiul fundamental al oricărei întrebări ce se atinge de siguranța și averea cetățenilor, eu îmi zic: instituțiunea aceea, care îmi îndeplinește cu mai multă cerritudine misiunea justiției statului, aceea este cea mai bună. Dacă este cu puțință cu aceiaș certitudine ca națiunea întreagă să colaboreze la distribuirea justiției, să pedepsească pe făcătorii de rele, atunci voi fi cel dintâi a mă felicita de un asemenea progres la o națiune. Dar când nu ajungem aci, când vedem statistica răspunzând cu cifre indiscutabile, că imensa majoritate a dilapidatorilor de bani publici sunt achitați de jurați, atunci îmi zic cu cea mai adâncă patere de tău, că în conflictul a două principii contrare, acela de a admite națiunea să distribuie justiția și acela ca justiție să

se facă în realitate, trebuie să prefer pe cel din urmă, și fiindcă justiția s-a refuzat de o patte, mă adtezez atunci la altă parte, la tribunalele constituite. (Aplauze.) Au existat multe state fără jurați și au existat state cu o competență limitată de jurați, dar nu a existat nici un stat fără siguranța justiției. Și unde siguranța justiției lipsește, acolo nici o teorie nu poate să o îndeplinească și să-i țină loc de realitate, ci trebuie schimbată. (Aplauze.)

Este o a doua obiecțiune ce merită să fie examinată. Se zice: jurații reprezenta conștiința publică. Dacă conștiința poporului nostru a achitat atâția oameni, pe care noi dintr-un simț tocmai prea ortodox îi credem vinovați, între ortodoxie și popor cine are dreptate? Poate națiunea recunoaște că dilapidatorii de bani publici nu trebuie pedepsiți în statul acesta. Nu putem noi să fim mai fini în sentimentele de justiție decât e totalitatea națiunii. Iată un princip republican democratic! Dar, d-nii mei, din partea mea cred această argumentațiune radical greșită în statul nosttu, din următoarele motive: Dacă s-ar fi dat poporului român o dezvoltare reorganizatoare normală, așa încât orce progres al lui să fie făcut din jos în sus, prin conlucrarea noastră a tutulot la realizarea lui, atunci aş fi în drept să aştept de la acest popor ca să înțeleagă cât mai iute și la fiecare pas problema fie și mai complicată a vieței publice; și dacă s-ar da în judecata lui dilapidatorii de bani publici, atunci verdictul lui de justiție să fie obligator pentru mine, fie achitător fie condamnator. Din nenorocire însă la noi nu este aceasta condițiunea vieței publice. Noi, d-lor, din contra ne-am dezvoltat din sus în jos, și în poporul nostru s-a încercat experimenrul foarte exttaordinar de a ne da, prin conferența de la Paris mai întâi și prin încercările noastre mai pe urmă, o formă publică de stat, fată a ne fi întrebat dacă majoritatea poporului este aptă sau nu pentru dânsa. Ni s-a zis: vă dăm un ideal de civilizațiune europeană apusană. Voi, care sunteți o coloană de cultură în Orient, o coloană de

cultură, nu orientală ci apusană, veți introduce pe cât se poate mai degrabă formele cele nouă ale civilizațiunii. Ei bine, d-lor, în acest chip s-a făcut unirea politică a țărilor noastre, în acest chip s-au făcut legile noastre civile și penale, s-a reformat administrarea, s-a făcut Constituțiunea noastră. Eu n-am găsit în asemenea împrejurări drepte observările onor. d. Blaremborg, care a propus de o lege specială întreabă pe d. ministrul al justiției, de ce vine cu un proiect de lege abstract, tradus din alte țări; fiindcă d. Blaremborg nu s-a înttebat același lucru, când s-a făcut Constituțiunea noastră. (Aplauze.) Această Constituțiune, fiind primită abstractă în țară, toate legile următoare, prin o fatalitate grea, dar necesară, nu se pot face decât pe aceeași cale abstractă, și acum cerințele adresate poporului nostru sunt: de a înțelege cât se poate mai iute, ce voiesc aceste legi.

Așadar, când s-a introdus viața publică a statului din sus în jos, când mai toate formele noastre de viață sunt împrumutate din legile statelor de altă cultură, când la '48 am ars Regulamentul organic și n-am voit să-l amendăm, să dăm la o parte principiile cele rele și să păstrăm pe cele bune, ci am voit să primim în totul formele cultei apusene, atunci nu-mi rămâne decât a zice acestui popor: Tu trebuie să îndeplinești certe condițiuni elementare ale acestei culturi, și dacă nu ești în stare să pedepsești pe dilapidatorii de bani publici, fiindcă nu știi încă pe deplin ce va să zică manipulare de bani publici și funcționari publici, atunci eu stat modern, care nu pot exista când dilapidatorii de bani publici nu sunt pedepsiți, trebuie să-ți ridic acest drept și să-l dau juriștilor speciali. (Aplauze.)

Terminând, d-lor, mă grăbesc a declara că argumentațiunea ce am încercat a o face înaintea d-voastră și pe care o supun discutării opozițiunii, este o argumentare lipsită de orice spirit de partid și întemeiată numai pe rațiunea generală de stat. Pe baza ei voi vota pentru luarea în considerațiune a acestui proiect. (Aplauze prelungite.)

14

Asupra reformei legii comunale

(Ședința Camerei de la 31 ianuarie 1874)

D-lor, nu pot să încep a combate pe onor. d. Ionescu fără a exprima părerea mea de rău, că a fost silit să-și termine argumentațiunea sa și că nu s-a încuviințat legitima d-sale cerere de câteva minute de repaos.

Acest omagiu adus adversarului meu, de altminterale așa de neobosit în susținerea puncturilor d-sale de vedere, îmi iau curajul a-l combate și a arăta ceea ce cred că este greșit în discursul d-sale.

D-lor deputați, sunt dator mai întâi, ca membra al majorității, să relev nepotrivitele atacuri ce d. Ionescu a adus și cu această ocaziune onestității administrațiunii d-lui ministru de interne. Nu este potrivit ca într-o materie așa de importantă ca aceea a instituirii colegiilor electorale să se amestece blamuri generale în contra ministrului actual, într-un mod așa de ușor și de vag. Și dacă onor. d. Ionescu a citat pe lordul Brougham, care zice că în momentul când schimbăm o lege trebuie să o înconjurăm cu tot respectul, negreșit același lord ar fi zis că pe când se discută asemenea legi de modificare, pe lângă respectul datorit lor, se datoreze respect și autorității, reprezentanța actuală a legii, și această autoritate legală în cazul nostru este guvernul. (Aplauze.)

Prin urmare este a viola într-un mod neiertat acel respect, când se tratează cestiunea cum a tratat-o d. Ionescu, și eu sunt dator a întâmpina că dacă este vteun prestigiu, care înconjoară numele primului-ministru actual, care reprezenta și majoritatea noastră, este prestigiul unei onestități neatinse. (Aplauze.)

Aceste zise, d-lot deputați, fără a intra în multe și lungi discuțiuni asupra teoriilor politice, fiindcă timpul este înaintat, îmi cer voie a lua în discutare singurul punct ptactic din observațiunile d-lui N. Ionescu. întrebarea d-sale este aceasta: ce necesitate ne silește pe noi să schimbăm legea de astăzi? Și cu această ocaziune d-sa se întreabă: ce este instituțiunea comunală? Și ne spune că prin art. 2 din legea vechie instituțiunea comunală este o persoană juridică, care se administrează de sine etc; iar d. Cantilli ne-a zis ieri că instituțiunea comunală este o persoană juridică cu unitate de vederi și simpatii etc. Deja d. ministru de externe a relevat vagul acestor idei. Eu voi insista asupra nehotărârii lor și mă voi încerca a le substitui adevăratul fond real. Așadar, d-lor, ce este comuna? Care este rațiunea, de la care plecând se poate judeca aptitudinea ei? Care este crireriul bunătății unui consiliu comunal? Și atunci să vedem, dacă legea elaborată la 1864 de d. Kogălniceanu și pusă în lucrare în timp de 10 ani, trebuie să fie schimbată sau nu.

Aci mă unesc cu d. Vernescu pentru a recunoaște că nu este destul să se pună înainte ca argument neîndeplinirea tocmelelor agricole, pentru ca să se ceată schimbarea unei legi comunale; căci nu execuțiunea sau neexecuțiunea tocmelelor agricole face esența autorității comunale.

Ce este dar, d-lor, comuna? Unde este punctul de distincțiune practic? în legea actuală comunală, la capitol II, menținut și de proiectul modificator, se specifică anume, care sunt obiectele de administrațiune ale comunelor. în privința lor dar am să examinez valoarea comunei cum a existat până

astăzi. Pe acest teten nou pusă cestiunea, ea primește următoarea fitță:

Datotiile comunelor sunt: întâi, ca fiecare să-și păstreze și să-și susție biserica; al doilea, ca fiecare comună să-și susție școala; al rreilea, ca fiecare comună să îngrijească de bolnavii și invalizii ei; al patrulea, ca fiecare comună să se administreze conform trebuințelor și aspirațiunilor ei. Mă mărginesc la aceste pattu obligațiuni mai însemnate.

Ei bine, ce a făcut comuna de la 1864 până astăzi penttu biserică?

N. Ionescu. Dar ce a făcut statul pentru biserică?

T. Maiorescu. Nu era chemat statul să îngrijască de biserică; și d-voastră, care sunteți oameni democrați, parrizani de *self-government*, nu aveți dreptul să ceteți de la puterea centrală să întreție biserica unei comune. (Aplauze.)

Repet dar întrebarea, d-nii mei: comuna cu legea de la 1864 în ce stare ne-a adus biserica în timp de 10 ani de zile? Această comună menținut-a bisetica cel puțin în aceeaș state ca mai nainte, în timp de 10 ani de zile? Nu! Prin multe sate astăzi nu mai sunt bisericile ce erau înainte, și chiar acolo unde sunt, se află în starea cea mai deplorabilă. Deplorabile sunt, d-lor, și cimitirile, și aspectul lot prezentă înălțășarea unor locuri pentru animale, iar nu pentru rămășițele persoanelor iubite, care zac în pământ. Iacă stătea a două lucruri lăsate în îngrijirea comunei de astăzi!

Și să nu se zică că aceasta provine dintr-o cauză de scepticism al locuitorilor noștri către religiiune. înțeleg ca un asemenea scepticism, ca o asemenea indiferență pentru religiiune să se producă în câțiva indivizi ai unui popor cu o inteligență mai dezvoltată, cu o forță de argumenrațiune științifică, dar la noi, unde nu s-au arătat asemenea forțe de științe, lipsa de simțimânt religios este nemotivată, este un semn de slăbite, o amortire continuată în mijlocul stagnațiunii deja primejdioase a sătenilor noștri.

Comuna de la 1864 și până astăzi n-a făcut nimic pentru a dezvolta biserica, nu a făcut nimic pentru a redeștepta simțirea religioasă, și prin urmare a lăsat în decadență unul din cele mai importante fundamente ale moralității poporului nostru și oricărui popor.

Trec acum la punctul al doilea.

Ce s-a făcut pentru școalele comunale de la 1864 și până astăzi?... Nu vorbesc pentru școli în privința sistemului de învățământ, acesta e rezervat statului; dar comunei i s-a dat prin legea instrucțiunii publice îngrijirea edificiului școlii, îngrijirea de cretă, de burete, de lucturi materiale, care intră sub domeniul pumnului. Întreb: pentru aceste lucruri materiale, palpabile ce a făcut comuna cu „vederile unite” ale d-lui Cantilli? Sunt astăzi școalele îngrijite? Nu, unele școli s-au prefăcut în grajduri, și astfel s-a arărat în ce mod procedează acea mulțime democratică pentru îngrijirea ei sufletească. (Aplauze, zgomet.)

N. Ionescu. Comuna plătește împutumuturi și dări. (Zgomet.)

T. Maiorescu. Trebuia să plătească și dări, să facă și împutumuturi, dar trebuia să îngrijască și de elementul intelectual, fără de care nu există comună.

Ce a făcut, d-lor, de la 1864 până astăzi comuna și acei reprezentanți ai colegiilor comunale cu un alt ram de îngrijire, salubritatea publică, igiena?

D. Kogălniceanu, cu experiența sa cunoscută și cu autoritatea numelui său, când cu discuțiunea adresei la discursul Tronului, a zis: că populațiunea la noi se împuținează, că este teribilă starea în care au ajuns clasele de jos. Nu înțeleg numai, de ce d. Kogălniceanu a adresat guvernului această imputare; căci guvernul în doi ani nu putea să schimbe starea populațiunii. Guvernul este dator să dea un ajutor pentru a împiedica epidemiile și să ia măsuri privitoare la interesele generale. Dar era de datoria proprie a comunei să ia măsuri cât mai practice locale, să se ocupe cu tot dinadinsul ca să stăvilească pierderea

crescândă a populațiunii, întinderea boalelor contagioase, mărasmul, malatia, hrana cea neîndestulătoare. Nimic însă nu a făcut comuna pentru toate acestea; nu s-a încercat măcar a face.

A patra întrebare: administratiunea finanțelor în comună este bună astăzi? Este mai onorabilă astăzi reprezentațiunea comunală decât înainte de 1864? Înaintea aplicării acestei legi cta lucrul știut că acei reprezentanți vechi, fie și ignoranți, buni, răi, cum erau, erau cel puțin oameni cinstiți, în vreme ce astăzi este lucru tot așa de știut că prin formale complicate majoritatea autorităților comunale și-a format din instituțiunile democratice ale d-voastră numai o cheie pentru a deschide pe furiș lăzile contribuabililor. (Aplauze.)

Iată, d-lor, în puține cuvinte, criteriile pentru judecarea comunei de astăzi.

Și onor. d. Ionescu mai întreabă: care este necesitatea să schimbăm legea comunală? Necesitatea este că toate interesele comunale încredințare consiliului comunal și primarului de până acum, au fost omotâte de acești reprezentanți și că trebuie neapărat să ne îngrijim a le da o altă reprezentare.

Acum, dacă sub forma electivă mai democratică nu s-a făcut nimic în această privință, dacă nu este adevărată propozițiunea zisă de d. Stolojan, că oamenii care sufer sunt și cei dintâi chemați a se îndrepta înșii, și dacă se vede din contra, că țăranul nostru este în stare de a suferi, dar nu știe nici de ce suferă, nici nu știe leacul cu care să se îndrepteze, atunci este dovedit pentru mine, că modul de a înăbuși vorurile celor inteligenți din comună prin voturile mulțimii este modul cel mai greșit pentru a susține interesele comunale în România, și nu putem face altă decât a schimba sistemul: în locul voturilor mulțimii să primim o preponderanță a voturilor celui alt element, pe care ni-l dă constituțiunea, stabilind colegiile după cens: să primim pe proprietatea cea mare, să sporim pentru o parte a voturilor condițiunea censului atât, încât să avem speranță că se vor îndrepta lucrurile și că vom

găsi în proprietarii mari mai multă îngrijire și inteligență decât am găsit-o în mulțimea ignorantă.

Onor. d. Vernescu întreabă: dar proprietății cei mari vor face oare acesta? Este sigur că ei se vor îngriji mai bine de comună? Am onoare a răspunde d-lui Vernescu că întrebarea îmi pare prea capțioasă. Un lucru este sigur: mulțimea de până acuma nu s-a îngrijit de comună. În momentul în care d-voastră, proprietății mari, veniți și ziceți: cerem noi în locul ei preponderanța în comună, luați responsabilitatea asupra d-voastră să faceți de acum înainte ceea ce nu a știut să facă mulțimea. Între siguranța că nu s-a făcut nimica de cei care sunt acum, și între posibilitatea că se va face ceva de cei care se creează de acum înainte, trebuie să mă adresez la această nouă creațiune. Iar dacă nici d-voastră nu veți face nimic, atunci nu vor mai exista comune în România și va veni timpul despotismului cesarian să ne reguleze pe toți. Înainte însă de a ajunge la acest exces, este o datorie a noastră liberalilor (liberali, nu însă democrați-radicali) să chemăm un alt element de reprezentare a adevăratelor trebuințe ale țării și să-i dăm lui preponderanța în comune.

Și în această privință aș dori să combat un alt argument al d-lor Vernescu și Ionescu, care au zis că nu se poate lua de bază experiența făcută în timp de 10 ani, căci alegerile nu s-au făcut libere; dacă s-ar fi lăsat alegerile libere, poare că ar fi dat consiliului comunal alte persoane. Să examinăm obiectivitatea; ea merită un examen serios și exprimarea sinceră a rezultatului. Declar mai întâi, că mă unesc cu d. Vernescu în a stigmatiza forța brutală în alegeri. Însă, d-lor, sunt o mică excepțiune cazurile, unde forța brutală să fi dictat alegerile, poate din o mie de alegeri individuale făcute, să se fi întâmplat de-abia 30 cazuri, unde să fi domnit adevărată forța brutală. Rămâne dar, d-lor, influența guvernului indirectă, înrăurirea morală - imorală. (Răsete.)

Sunteți d-voastră oameni politici, când faceți asemenea imputări generale? D-lor, nu puteți cere de la un organism al

statului, fie cât de parțial și de mic, cu atât mai puțin de la guvern sau de la Cameră, nu puteți cere ca princip de politică *abnegațiunea*. Acesta este un princip negativ; pentru orice organism constituit în stat se cere din contra să se afirme, să se scoată afată din sine, să-și întinză cercul său de acțiune. Este dar un impuls activ, o creștere a competenței, care reșade și trebuie să reșadă în fiecare organism; de aceea se și vorbește de *puteri* în stat: puterea executivă, puterea legiuitoare etc.

Întinzându-se acum mai multe puteți în cercurile lor de lucru, se întâlnesc, întâi în coliziune, și atunci se stabilește linia de demarcațiune a legalității. Ba este dar rezultanta unui concurs de puteri puse în mișcare reală. Acum, d-lor, rezultanta aceasta se îndreptează, nu după frazeologii, ci după tăria de fapt a organismelor. Și orice putere a statului, îndeosebi guvernul în orice țară din lume, are atâta înrăurire morală, cât îl lasă să aibă celelalte puteri.

Nu dat prin prescripțiuni de abnegare se întemeiază politica. Căci atunci în loc de constituțiune, ar fi de ajuns să avem catechismul creștinesc. Politica și echilibrul puterilor se întemeiază prin actuala lucrare a tutulot, spte menținerea limitelor de competență.

D. Vernescu a zis că atunci când un ministru sau un subprefect va ingera în alegeri și va îndemna pe un alegător să voteze după placul său, să se trimită acel ministru sau subprefect înaintea justiției ca să se pedepsească. Eu din contră aș zice: să se cenzureze acel alegător, pentru că s-a lăsat a fi influențat. (Aplauze.)

Numai din această întărire a conștiinței drepturilor celor chemați la alegere naște puțința unui sistem liberal; căci de altminterlea orice stat a început prin cucerirea de sus în jos și tinde la absolutism. Și până când nu vor ști a uza de dreptul lor alegătorii și nu vot ști a face să li se respecte acest drept, până atunci, cu toate teoriile, vor rămâne slabi, vor fi anulați prin puterea centrală a guvernului și vor merita să fie anulați.

Dacă dar recunosc și eu, d-lor, cu d. Vernescu, că în țara noastră mai toate guvernele câte au trecut și câte au avut alegeri în timpul lor, au făcut cel puțin cu alegerile comunale ce au voit, aceasta ce dovedește? Dovedește că sistemul d-voastră electoral n-a fost în stare a susține voința comunei în fața ingerinței administrației centrale. Apoi, d-lor, eu întreb: comuna, această putere fundamentală în stat, este și trebuie ea să fie o ființă hibridă, o ființă atât de slabă încât cel dintâi subprefect, pe care d. Ionescu l-a calificat cu o expresiune ce nu-mi pare destul de cuviincioasă, pentru a o repeta, să zică dar cel dintâi subprefect neonest, să fie în stare să strice tot eșafodagiul d-voastră, pe care voiți să o întemeiați, să o urcați, să faceți democrație și *self-government*. Cu aceasta d-voastră nu faceți decât afirmați însuși incapacitatea mulțimii la noi pentru ideile democratice, pentru practicarea independenței individuale. De aici ar rezulta însă condamnarea la moarte a comunei. Ei bine, eu fac ca d-voastră, eu nu cred aceasta în mod absolut; pot încă spera, că sunt în țara noastră elemente ce au încă independența trebuitoare alegătorului; și fiindcă experiența a dovedit, că această independență nu se găsește în mulțime, trebuie să o căutăm în un alt element, în proprietarii cei mari, și eu sunt încredințat că ei vor ști să rezolve mai bine problema comunei, pe care mulțimea nu a rezolvit-o.

Este dar bine, că s-au găsit în sânul acestei onot. Adunări membri care și-au arătat cu francheță opiniunea lor și au propus într-un mod radical preponderanța proprietarilor mari în autoritatea comunală. Dacă d-voastră credeți că amendamentul propus de d. Greceanu împlinește această condițiune, eu voi fi pentru dânsul. Și de mi se va zice, ceea ce s-a mai zis de unii din oratorii ce m-au precedat, că ar fi ceva feudal de a da proprietarilor atâta autoritate și chiar drept de delegațiune, voi răspunde că prin orice cuvinte s-ar califica aceasta, lucrul nu se schimbă în sine și cuvântul rămâne indiferent. Căci cu cuvintele frumoase de egalitate, democrație, pe care le-ați

aplaudat acum 10 ani, au ajuns comunele unde sunt; poate că cuvântul de feudalitate, care sună mai puțin frumos, să schimbe lucrurile și să le facă a merge mai bine.

De esre întt-adevăt, d-lor, ceva ce caracterizează pe majoritatea de astăzi a Camerei, este lipsa de frazeologie. Așa chiar în discuțiunea de față, pe când opozițiunea ne-a ținut ore întregi cu citațiuni din Montesquieu, din Machiavel, Stein, Molinari, Prevost-Paradol, chiar și din bietul Lamennais, noi le-am răspuns și le răspundem cu obiectele reale de biserică, școală, igienă, finanțe oneste în comună. Acesta, domnilor, este și singurul tărâm, pe care trebuie pusă chestiunea, și în considerațiunea aceasta eu vă rog ca să votați franc și leal pentru noua și adevătată încercare de a constitui comuna la noi cu preponderanța celui alt element de *self-government* liberal ce ne mai rămâne, cu preponderanța proprietății celei mari. (Aplauze prelungite.)

15

**Asupra budgetului rectificativ al Instrucțiunii publice pe
1875. Internatele statului**

(Ședința Camerei de la 18 decembrie 1874)

Ministerul din acel timp:

Lascar Catargi, președinte și interne,

General I. E. Florescu, război,

P. Mavrogeni, finanțe,

B. Boerescu, externe,

A. I. Lahovari, justiție,

G. Gr. Cantacuzin, agricultură, comerț și lucrări
publice,

T. Maiorescu, culte și instrucție publică (numit la
7 aprilie 1874).

D-lor deputați, când am intrat în minister, știți că am găsit votat atât budgetul pe 1874, cât și acela pe 1875, și cted că nu lipsesc întru nimic datotiei mele de colegialitate declarându-vă că de etam eu chemat a face budgetul pe 1875, îl făceam altfel de cum este, și îndeosebi ceream un spor. Însă budgetul l-am găsit făcut, dar v-am prezentat legea instrucțiunii publice, unde se prevede tot ce a crezut guvernul că va fi necesar pentru învățământ și unde d-voastră veți putea hotărî deodată cu chestiunile de princip și budgetul normal al instrucțiunii, d. e. pentru anul 1876. În această pozițiune aflându-mă față cu budgetul pe 1875 votat deja, și înaintea

unei legi, pe care o veți vota și în urma căreia se va alcătui budgetul otganic, m-am văzut totdeodată față și cu cerințele finanțare ale țării pentru anul 1875. În princip, d-lor, după convicțiunea mea constituțională, de la care nu mă pot abate, un budget rectificativ nu este în dtept de a vă cere alte schimbări la budgetul deja votat decât acelea care prin forța-majoră au intervenit de la data când s-a votat budgetul - martie 1874 - până la ziua când se va pune în lucrare - 1 ianuarie 1875 -, precum și acelea, în privința cărora s-au sttecurar, ca în toate lucrurile omenești, scăpări din vedere.

Ținându-mă cu stricteță de aceasta regulă, v-am prezentat budgetul rectificativ, de care vă ocupați astăzi.

Prin urmare locul pentru îmbunătățiri fundamentale va fi la budgetul pentru 1876, dar nu la un budget rectificativ pe 1875. Cu această ocazie dați-mi voie a zice de pe acum, că odată cu punerea în lucrare a legii asupra învățământului, care prevede mai multe augmentări la școli, va trebui să mai sporii îndată cu un milion și jumătate până la două milioane budgetul instrucțiunii, căci în legea nouă se cere înființarea de mai multe școli normale, de școli reale, augmentarea școalelor secundare pentru fete și sporirea învățământului universitar, acestea însă nu se pot face fără mijloace bănești; și atunci va fi momentul să discutăm principii generale și să votați sporiri. Pentru astăzi nu este cestiunea astfel, și acum viu la cele trei puncte atinse de d. Boliac.

D. Boliac, deși este membru în comisiunea budgetară, v-a pus înainte câteva argumente, care sunt tocmai contrare împrejurărilor de fapt. D-lor, nu s-a tăiat nici un stipendiu, ci din conta se cere un spor de 37 sau 39 mii franci la bursele elevilor săraci. Vasăzică nu este exact ceea ce a zis d-sa. În internatele liceelor din București, Iași și Craiova de mai mulți ani, după direcțiunea dată de comisiunea budgetară cu aprobarea predecesorului meu d. Tell, nu s-au primit deloc elevi noi. Legea instrucțiunii zice că se vor primi în internate

elevi, însă numărul lor nu este prevăzut în lege, și ministrul avea dreptul să ptimească în internat 100 de elevi sau 40, după cum se va vota suma și se vor găsi elevi. De vreo doi ani dar nu s-au primit în internate elevi noi, și astăzi găsesc starea de lucruri astfel că, în internatul liceului din Iași d. e., nu se află decât 40 elevi. D-lor, cestiunea de princip, dacă trebuie să fie sau nu internare, o veți dezlega cu ocaziunea votării legii celei nouă. Astăzi însă cestiunea stă așa, că se găsesc în tealitate numai atâta elevi în internatele statului, câți am prevăzut în budget, și suma scăzută ce o vedeți, este o cifră, care corespunde actualității, fără a se împuțina numărul internilor din ceea ce sunt. Nu eu dat am depănat vreun elev din internar. Numai că în budger era trecută o cifră mai mare **decar** se cere și eu o reduc la adevărata cifră reală. Cifra, cu care se scad astfel cheltuielile, ar fi rămas de la sine la economii. Eu o relev în budgetul rectificativ numai pentru a ne apropia mai mulr - fie și cu o cifră foarte mică - de echilibrarea budgetului real.

Frumoasa declarațiune ce a făcut dat d. Boliac, mi-ar fi produs o mai adâncă impresie, dacă nu eram mai dinainte convins despre justetea celor ce susține d-sa. Și eu m-am găsit în fața acestei greutăți de a vedea atâția elevi săraci care, nefiind internați și neavând mijloace, rămăneau expuși la mizerie; și de aceea în proporție cu scăderea sumei alocate pentru internate și neîntrebuințate, vă cer ajutoare bănești pentru elevii săraci. Se înțelege că aceste ajutoare se vor da celor mai silitori. Vasăzică nu este exact că s-au redus stipendiile celor săraci, din conta s-au sporit mijloacele pentru ei.

Un alt punct relevat de d. Boliac este: de ce nu s-au făcut sporiri la arhivă și de ce s-au făcut la călugări? D-lor deputați, nu voi fi eu acela care voi face sporiri la călugări, dacă este vorba, cum se putea înțelege din cuvintele d-lui Boliac, de câștiguri materiale pentru persoanele lor. Nu cred că va fi vreun ministru în România, care să facă îmbunătățiri pe această cale.

Dar mați îmbunătățiri vor fi de făcut penttu starea morală a călugărilor, pentru respectarea poziției lor și mai ales penttu restaurarea monastirilor mai importante, care cuprind în sine o parte din istoria țării și sunt dovada simțământului religios, ce trebuie menținut în România, mai ales în timpul de față.

Dar de toate aceste nu e cestiune în budgetul rectificativ pe 1875. Ceea ce s-a făcut în budget, este altceva; s-a scăpat din vedere a se trece diurnele membrilor Sfântului Sinod pentru anii 1874 și 1875, căci s-au pus numai 10 mii de franci și ceva pe an; în fapt însă a trebuit să se cheltuiască mai mult, fiindcă Sinodul ține două sesiuni pe an. Legea este de a li se plăti diurnă; scăpându-se din vedere cifra totală, la budgetul recrficativ vedeți că era locul de a vă cere îndreptarea conform legii.

În cât privește arhiva, răspund, ca nu v-am putut cere îmbunătățirea ei în acest budget rectificativ. Căci de la martie 1874 până astăzi nu știu să se fi întâmplat ceva în privința arhivei, ce să reclame schimbarea votului d-voastră dat deja pentru anul 1875. Dar dacă voiți sporiri la arhive, vă rog să le propuneți și să le votați în primăvara viitoare, cu ocazia budgetului pe 1876. Numai așa cted că vom procede în mod corect.

În contra ministrului și în favoarea tutulor internatelor statului votbește în aceeaș ședință d. Nicolae Ionescu, căruia îi răspunde ministrul cultelor T. Maiorescu:

D-lor deputați, în fața unui discurs ținut de un deputat cu o lungă experiență de parlamentarism ca d. Nicolae Ionescu, îmi vine greu să zic ceea ce am de zis, dar trebuie să o zic: Oare parlamentarismul la noi nu este altceva decât arta de a interveni lucrurile? de a trece alături de adevăr? de a întrebuința timpul și cuvintele pompoase pentru a ajunge la alt rezultat decât lămurirea și dezlegarea exactă a chestiunilor? - Dacă ar fi așa, domnilor, atunci după părerea mea orcine

întrebuințează talentul său la asemenea lucruri, strică sistemul constituțional.

Nu este bine ca prin bugete rectificative să desființăm internate, iacă rezumatul lungului și violentului discurs al d-lui Ionescu. Dar de ce a mai ținut acest discurs? Căci tot discursul d-sale este afată din chestie.

Nu se desființează, domnii mei, nici un internat, nu a ttecut ptin capul guvernului niciodată a le desființa cu ocaziunea bugetelor rectificative. Nu este exact că, dacă se va vota acest buget rectificativ, la 1 ianuarie, cum zice domnul Ionescu, se vor da elevii afară din internate. Nu se ia nici unuia bursa ce o ate.

N. Ionescu. Cer cuvântul.

D. ministru cultelor. Declar încă o dată, că nu se dă afară absolut nimeni. Astăzi starea internatelor o prezent în buget așa cum există și nu schimb nimic din ceea ce găsesc astăzi; prin urmare orice argumente înfrumusețate despre importanța intetnatelor trebuie să nu le ținem în seamă pentru acum, fiindcă nu ating punctul în discuțiune. Alta ar fi dacă voiți să sporiți acum numărul elevilor în internate; atunci puteți vota în modul cum zice d. Ionescu, adică să se menție cifra. Cu alte cuvinte: cifra din bugetul pe 1875 nu corespunde realității; ați prevăzut pentru internatul din Iași d. e. o sută elevi, dar astăzi nu sunt decât 40, și prin urmare 8 luni din anul 1875 vor fi tot numai 40, căci a trecut începutul anului școlar, unde se mai pot primi bursieri în internate. Voiți însă să fie mai mulți elevi? atunci mențineți cifra din buget. Aceasta va însemna: Camera dorește cu ocazia bugetului rectificativ să se primească, prin derogare la lege, mai mulți elevi în internat cu începere de la 1 ianuar 1875 și să nu se treacă suma la economii, nici să se distribuie în burse fie în țară, fie în străinătate. Astfel prezentată chestiunea, mă silește a vă face declararea de ptincip, pe care nu din vreo temere nu o făcusem la început, ci nu o făcusem, fiindcă atunci nu era în chestie,

declararea: că sunt contra internatelor la liceele statului și mă opun să se primească mai mulți decât sunt astăzi.

Citațiunea făcută de d. Ionescu din Engliteta nu se potrivește aci, căci Englitera, dacă a revenit de la ideea „laissez faire, laissez aller”, nu a făcut-o pentru școalele secundare, d. e. pentru licee, ci pentru învățământul elementar. În învățământul elementar, da, acolo statul ate datoria de a impune instfucțiunea, de a sancționa obligativitatea și ptin utmate de a veni în ajutorul acestui învățământ. Pentru licee, unde este un învățământ care prepară penttu studiile mai înalte de la universitate și de unde ies funcționarii statului, pentru licee nu recunosc altă obligațiune penttu stat decât aceea de a da numai acest învățământ. Căci luând statul și obligațiunea de a da educațiunea liceenilor în internate, veți admite că statul ia cu alte cuvinte îndatorirea următoare: Eu am să cresc în internatele mele pe elevii din licee mai bine decât este ptobabil că sunt crescuți în familie. Dar atunci întrebarea aceasta vine de la sine: liceele, cum au fost cu internatele lot, au produs o majoritate de elevi bine ctrescuți? Poate lua statul responsabilitatea asupra-și de a ridica copii din sânul familiei lor și de a-i crește mai bine? După știința mea, răspund că statul a produs o majoritate de elevi tău crescuți (aplauze). Și eu nu pot să primesc asupra mea ca stat, ca să iau această răspundere, sau mai bine zis această culpabilitate. - Am fost director al internatului din Iași, și știu ce se petrece acolo. Și aluziunea ce făcea d-nul Ionescu la timpurile cele vechi, făcând și o citare, care fără îndoială a trebuit să aibă un răsunet în inima mea, citând chiar pe răposatul meu tată, această aluziune și această citare cred că nu sunt potrivite....

N. Ionescu. Nimic nu e potrivit astăzi.

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice. În adevăr cele mai multe lucruri ce le spuneți d-voastră, nu sunt potrivite (râsete). În vremea când era tatăl meu în internat, cotpul profesoral eta mai liniștit decât astăzi... (Aplauze.) Atunci nu

pătrundeau în interiorul internatelor preocupările politice, ci numai instrucțiunea. Tatăl meu s-ar fi crezut degradat în profesiunea sa de profesor, dacă în școală ar fi făcut politică militantă (aplauze). Prin urmare dacă internatele atunci au produs oameni buni, cu care țara cu drept cuvânt se poate fâli, cauza a fost că erau conduse de oameni, care aveau spiritul îndreptat mai ales spre școală și numai spre școală, care, dacă scriau ceva, scriau cărți pentru școală, iar nu jurnale de politică militantă, și aveam atunci 20 de volume scrise pentru școală, pe când astăzi avem 20 de folioare de jurnale politice scrise de profesori (aplauze). Eu unul nu am făcut un mister din această părere a mea, și pentru prima oară, când am avut onoarea a vorbi în această Cameră, sunt acum aproape 4 ani, am spus sincer și o mai repet și astăzi, că direcțiunea unei părți a corpului profesoral de astăzi este periculoasă; nu voiesc ca profesorii să facă politică militantă nici într-un fel, nici în altul; treaba lor în școală nu este politica, treaba lor este creșterea și educațiunea copiilor. În starea de astăzi, în care este societatea, și cu aceasta nu fac imputare nici unui profesor, ei sunt de bună-credință, decât în starea de astăzi lucrurile merg rău, pentru că sunt prea mulți profesori care, în loc de a se ocupa de creșterea copiilor, se ocupă de alte interese.

Iată pentru ce cred că astăzi nu este în stare statul, având acest material, să crească în internatele de licee elevii așa încât să nu aibă dreptul familia a-i zice înaintea țarei: mi-ai luat copilul ca să-l crești mai bine, și l-ai crescut mai rău decât eu, familia.

Pentru aceste motive v-aș ruga, domnilor, să lăsați aceste internate așa cum sunt, și puteți cu inima liniștită să votați cifra cum este pusă aci, fiindcă, încă o dată tepe, nu se dă afară nici un elev, se menține starea cum este astăzi.

Dar veți voi să se înmulțească elevii, or să se tranșeze chestiunea în alt mod? atunci negreșit aceasta va fi cu

ocaziunea discutării legii instrucțiunii publice, iar nu acum, căci budgetul rectificativ nu schimbă legea.

În privința seminarelor nu a fost intențiunea mea de a zice că elevii să fie externi, iar nu interni; căci sumele acelea, care se prevăd în budget, sunt pentru interni. Dacă se taie însă din seminare o sută de burse, aceasta cotespunde iarăș stafii de astăzi, fără să se dea vreunul afară.

În princip, este folositor de a fi numărul burselor mai restrâns în seminare. Avem astăzi 1200 bursieri în seminare, ceea ce întrece numărul tuturilor bursierilor de la școlile normale și din internatele liceelor împreună; și din aceștia nu ies ca să se poamească decât o minimă parte, încât cei mai mulți dintre internii seminarelor își greșesc vocațiunea lor și îmbrățișează alre cariere. Înțelegeți bine, că statul trebuie să se preocupe de acest fapt și să spuie acelor care voiesc să intre în seminare, că trebuie neapărat să se consacre la misiunea preoției. Astfel dar este mai bine să aibă mai puțini interni, dat să fie sigur că aceia se vor face preoți. Iată, d-lot, lămuririle ce aveam să vă dau în această chestiune. (Aplauze.)

16

Despre încurajarea premiilor școlare. -Jurnalul instrucțiunii*(Ședința Camerei de la 18 decembrie 1874)*

Ministrul cultelor, T. Maiorescu. D-lor deputați, mai înrâi mulțumesc d-lui Kogălniceanu pentru tărâmul pe care a pus cestiunea, făcând apel la guvern și la Cameră de a nu se face luptă de partid, când e votba de instrucțiunea publică. Primesc cu plăcere observările făcute de d-sa și patriotica exortatiune pentru înălțarea și încurajarea picturii la noi.

D-lor deputați, dezvoltarea cultutei artistice la noi trebuie să o avem toți ca o dorință, și cu toții să lucrăm pe cât vom putea mai mult spre a ei încurajare. Dacă prin dezvoltarea culturii naționale este vorba să descoperim și să așezăm rămășițele istorice și arheologice din țara noastră; dacă este vorba să lățim pe cât se va putea mai mult litetatura noastră proprie, pentru aceasta cred că vom fi de acord cu toții; și în ceea ce privește muzeul nostru, acel muzeu, care este așezat la universitate și care este deschis și se poate vedea de două ori pe săptămână, iar nu o dată precum a spus-o d. Kogălniceanu, și chiar în toate zilele, fiindcă directorul lui se găsește la postul său în toate zilele, de la orele 10 până la 3; dacă este vorba de acel muzeu și de antichitățile lui, atunci pentru acestea este prevăzută în budget suma de 15 000 lei, care nu s-a atins nici s-a tedus cu ceva prin acest budget rectificativ. Pe acest tărâm dar primesc toate observările aduse de d. Kogălniceanu. Dar

în ceea ce se atinge de galeria de tablouri, aci este altă chestiune. Eu nu am îndrăznir în privința aceasta, ca prin un budget rectificativ să proced într-un mod mai radical suprimând întreaga sumă, fără ca mai întâi să am asentimentul d-voastră: dar când trebuințele țării sunt așa de mari, când este un deficit însemnat în budget, am crezut că nu este momentul de a ne întinde mai departe la cumpărături sau încărcări de tablouri sttăine, căci tablouri naționale găsim foarte puține penttu această galerie, fiindcă dezvoltarea artistică națională cred că nu este încă ajunsă la momentul acela, unde at trebui să ne gândim la dânsa în budgetul statului. Rămâne ca societatea și particularii să o încurageze. Deocamdată nu poate fi votba de o adevătată artă națională, ci de cea străină, și dacă este vorba de a cumpăra picturi sttăine pentru ca să facem un muzeu la noi în țară, apoi poate că finanțele țării, precum și țara întteagă nu at petmite aceasta.

Eu nu cred că aş putea fi aprobat ca ministru de contribuabilii noștri, mai cu seamă de cei de la țară, care-și plătesc cu atâta anevoință dările, când aş zice unui asemenea conttribuabil: din dajdie, din munca ta zilnică, îți iau bani pentru ca să cumpăr tablouri. Înțeleg când gradul de cultută artistică ar fi la noi îndestul de dezvoltat, ca statul atunci să fie dator a încuragia pe artiști; dar deocamdată nu este așa, și până când nu vom avea mai multe școli elementare prin sate și mai multe drumuri, până atunci dezvoltarea culturii artistice trebuie să aștepte. Pentru aceste considerațiuni dar, iar nu că și eu nu aş privi artele cu acelaș intetes ca orșicare altul, dar zic pentru aceste considetațiuni din punct de vedete al statului am crezut că țifra de 3000 destinată pentru cumpărăroare de tablouri în anul 1875 este suficientă, iar pentru anul viitor puteți da mai mult.

Eu aş primi cu bucurie orice țifără veți voi să votați, pentru că nimic nu este mai plăcut unui ministru decât să aibă de unde cheltui; dar pentru ca să nu alunecăm pe calea de

cheltuieli de lux în statul nostru, unde pâinea de toate zilele în instrucțiune nu este de ajuns, m-am ferit de a cere mai mult.

În privința premiilor s-a pus cifra de 10 000 lei și 10 000 s-au șters, pentru că până acum s-a exagerat darea acestor premii. În țara noastră sunt atâția oameni premiați, încât nici o altă țară din lume nu este unde s-ar putea găsi mai mulți; când ați vedea listele de premiați în România, v-ați mira de suma lor cea mare; ați rămânea încântați de câte străluciri intelectuale și materiale avem în țara noastră, căci aproape a treia parte din toți școlarii vor fi primit cu vremea premii pentru meritul lor. Însă prin această cantitate se deprețiază premiul. Pentru ca să fie un stimulant, trebuie să se dea cu mai multă discrețiune. Am crezut dar că numărul acestor premii să se reducă și să se lase numai pentru aceia, care în adevăr îl vor fi meritat, și astfel să devină un adevărat mijloc de încurajare.

În privința jurnalului instrucțiunii, tot ce am a răspunde este că acest jurnal nu există, deși țifra este pusă în budget. Dacă d-voastră voiți să-l înființez în cursul anului 1875, atunci trebuie să urcați țifra, căci suma de 4000 lei nu este de ajuns. Cu această țifra nu se poate înființa un jurnal, care să aibă demnitatea unui jurnal literar și de instrucțiune, căci trebuie să plătim un redactor, să renumerăm corespondenții, și dacă nu-mi veți mai înmulți banii, cu țifra pusă în budget nu am ce face.

17

Pentru P. Mavrogeni

(Ședința Camerei de la 16 ianuarie 1875)

În fruntea *Monitorului oficial* de la 9 ianuarie 1875 apăruse următoarea scrisoare către ministrul-precident d. L. Catargi, datată de la 6 ianuarie 1875:

„Domnule președinte,

Am onoare a vă ruga să binevoiți a supune la aprobarea Măriei Sale Domnitorului demisiunea mea de la Ministerul de Finanțe.

P. Mavrogeni”.

Urma imediat decretul de la 7 ianuarie 1875, prin care demisiunea era primită și se numea d. George Gr. Cantacu în ministru de finanțe, iar în locul acestuia d. Teodot Rosetti ministru al agriculturii, comerțului și lucrărilor publice. - Într-un proces de înșelăciune, ce se judeca înaintea curții cu jurați din Viena în contra lui Offenheim relativ la construirea drumului de fier Lemberg-Cernăuți-Iași, se citiseră și erau reproduse în ziarele vieneze câteva rânduri dintr-o corespondență privată între de Hertz și acuzatul, în care era vorba de banii cheltuiți în România și de o sumă dată d-lui Mavrogeni. Sosind în București ziarele cu aceste notițe, Mavrogeni și-a prezentat demisia de mai sus.

La redeschiderea parlamentului după vacanța Crăciunului, în ședința de la 11 ianuarie 1875, d. N. Ionescu anunță o întetpelare asupra acelei demisii și o dezvoltă în ședința de la 14 ianuarie, vorbind de corupțiune, de darea în judecată a d-lui Mavrogeni și conchizând deocamdată la numirea unei anchete parlamentare.

După răspunsul ministrului-prezident vorbește însuș Mavrogeni și arată Camerei, cum încă de la 1859, sprijinit de capitaliști din străinătate și dorind a vedea înființându-se în România cât mai cutând primul drum de fier, a căutat pe față să obție o asemenea concesiune, că de-abia la 1868 (fiind ministru de finanțe I. Brătianu) s-a dat simultan concesiunea Strousberg pentru linia Roman-Vârciorova și concesiunea Ofenheim pentru linia Ițcani-Iași-Roman, că însă la 1868 el se retrăsese din consorțiu, că la dezbaterile și votarea concesiunii era deputat, dar că s-a abținut, spunând tutulor că era interesat în chestie și că, firește, după acordarea concesiunii a fost desdăunat pentru munca sa de mai nainte și pentru sacrificiile făcute.

Vorbește apoi d. A. I. Lahovari, ministrul justiției, și zice între altele: „D. Mavrogeni nu a luat parte nici la discuțiune, nici la vot, fac apel la suvenirea tutulor acelora care au făcut parte din acea Adunare. Prin urmare, cred că susceptibilitatea cea mai delicată nu poate să se ofense pentru pattea ce a luat în întreprinderea Ofenheim, cu atât mai mult că asociațiunea d-sale era anterioară și neascunsă nimănui. Nu tot așa însă se poate zice de deputații care au precupețit votul lor', de funcționarii care au vândut serviciile lor. În asemenea situațiune datoria guvernului era clară, precisă. Guvernul a constituit o anchetă pe calea judiciară. D. Hertz a fost chemat înaintea justiției pentru a da explicațiune asupra scrisorii, ce a apărut sub numele său

în jurnalele din Viena. Pot, domnilor, să vă cetesc, deși instrucțiunea e secretă, partea din declarațiunea d-sale, care privește pe d. Mavrogeni: „în acea scrisoare îmi aduc aminte că se vorbește de d. Mavrogeni, însă expresiunile întrebuițate de mine cu acea ocazie au fost rău traduse de jurnalul *Românul*. Eu ziceam: *afacerea Mavrogeni este de notorietate publică (iveltkundig)*, iar nu «s-a dat pe față», cum traduce *Românul*. Adaog că întrebuițând cuvintele de notorietate publică, făceam alusiune la împrejurarea oostește cunoscută, că d. Mavrogeni spera o tecompensă că fost concesionar asociat pentru cheltuielile, ostenelele și lucrările sale. Prin cuvântul recompensă înțeleg rambursare, desdăunare.” Aceasta este, domnilor, declararea d-lui Hertz în fața justiției. Acum sunt câteva nume de alte persoane aici, însă ancheta se urmează, și instrucțiunea fiind încă secretă, nu le pot divulga. Tot ce vă pot încredința, este că guvernul a dat toate ordinele spre a ajunge la descoperirea adevărului, și cred că această afacere trebuie judecată nu de justiția rătăcită a pasiunilor politice, ci de justiția legilor și de justiția istoriei.

Vorbește apoi d. N. Blaremburg în contra cabinetului întreg; d. P. Carp pentru Mavrogeni; d. G. Brătianu pentru propunerea d-lui N. Ionescu; d-nii G. Mănu și M. Korne pentru respectarea cercetării judițiare; iar Manolache Kostake, fără nici o concluzie *ad rem*, pentru necesitatea liberelor alegeri, cu observări malițioase la adresa fostului ministru de finanțe. (Vezi mai sus, pag. 192; *ed. n.* - p. 128). Urmează:

Ministrii cultelor T. Maiorescu. D-lor deputați, deși foarte străin de dezbaterile acestea, observările d-lui M. Kostaki mă silesc a spune câteva cuvinte; vă rog însă, dacă-mi este permis, să mă considetați nu vorbind ca ministru, căci mi-e încă puțin familiară această formă, ci ca deputat, și nici ca deputat, ci ca simplu cetățean al statului român.

¹ Vezi mai sus petiția de la Iași, pag. 54 (*ed. n.* — p. 42).

Am auzit pe d. M. Kostaki vorbind, cu ocaziunea interpelării d-lui N. Ionescu, de răul sau de imperfecțiunile României, făcând aluziune la relele Constituțiunii și intervenind pentru liberile alegeri. Dar, d-lor deputați, de ce e vorba? Un depurat, d. Ionescu, interpelează guvernul, pentru ce s-a retras d. Mavrogeni de la Ministerul de Finanțe. La aceasta se răspunde, că d. Mavrogeni s-a retras dintr-un sentiment de delicateță față cu colegii săi și față cu țara, fiindcă numele său a fost citat într-un proces scandalos, care se tratează la Viena. Iată dar de ce s-a retras d. Mavrogeni. Însă cu această ocaziune violența limbajului d-lui Blaremborg, cuvintele d-lui Ionescu și teoriile constituționale și de alegeri libere ale d-lui M. Kostaki au venit a îngreuija sesiunea, și-mi pare că au dar o lovire grea demnității statului nostru.

D-lor deputați, ce este această emoțiune teribilă, care provoacă din partea d-lui Manolache Kostaki un apel la constituțiune și la lege? și care-l face pe d-sa, om cu atâta autoritate, să ne citeze în această Cameră cuvintele unui străin: „că în România orice pas se plătește cu bani, și noi avem destui bani”? De unde această deșteptare a întrebărilor celor mai intime ale unei țări, și în parte a celor mai înalte?

Vă mărturisesc că-mi lipsește termenul parlamentar pentru a califica o asemenea procedare. Ce a stârnit furtuna? Este o notă diplomatică? A venit un bărbat de stat al vreunei puteri mari din Europa să spuie ceva în contra țării noastre și să ne amenințe? Suntem la discursul ținut cu vreo recepțiune solemnă din partea vreunui împărat, care ne periclitează? Ne aflăm înaintea unei hotărâri judiciare ce ne condamnă? Nimic din toate acestea! Este o frază a unui domn Ofenheim într-o scrisoare privată a d-sale către un alt domn de la o bancă, amic al d-sale. Și aceasta pune România în mișcare? Aceasta face pe d. Iepureanu să vorbească de libertatea alegerilor? - Dar cine este d. Ofenheim, d-lor? Departe de la mine ideea de a zice un cuvânt în greutatea unui om, care se află astăzi înaintea tribunalelor penale. Dar atât îmi este cel puțin permis a zice că afacerea, pentru care se află

înaintea justiției din Viena, este o afacere de înșelăciune, comisă în administrarea drumului de fier.

Apoi dacă este așa, atunci cred că nu este iertat - mă tog să mă scuze vârsta înaintată a d-lui Manolaki Kostaki, dacă i-o spun - nu este iertat ca cu acest Ofenheim să se implice teoriile constituționale ale României, și să se trateze despre libertatea în alegeri într-o interpelare, în care este vorba de expectațiile intime ale unui om, al cărui nume nici nu trebuia să fie adus astăzi în Camera României (aplauze). Și fiindcă mă ascultați cu atâta bunăvoință, permiteți-mi, vă rog, să adaug încă un cuvânt.

D. Mavrogeni, orice opiniune ați avea despre d-sa, este un bărbat de stat din cei mai însemnați ai României. În timpul din urmă mai ales a adus în privirea finanțară servicii foarte mari acestei țări. Și chiar dacă nu ați recunoaște aceasta, d-voastră cei din opoziție, rămâne totuși un fapt vederat: d. Mavrogeni a fost acum ministrul României în timp aproape de 4 ani, a fost ministrul României de atâtea alte ori; a fost bărbat de încredere trimis la Londra, la Berlin ca să apere interesele acestei țări; este unul din bărbații aceia, al cărui talent eminent este recunoscut și în străinătate și al cărui nume este poate cel mai bine cunoscut în străinătate.

În contra acestui bărbat vine d. Ofenheim și publică o scrisoare către un d. cutare și domnul cutare răspunde către d. Ofenheim. Și simțământul României care este? Este votba de bărbatul său de stat, de un om încărunit în sevicii publice și care era ministru țatei până acum. Și vine - cine? Vine d. de Ofenheim, cavalerul de Pont-Euxin, și vorbește de el. Și d-voastră ce faceți? Și țara ce simte? Vă mărturisesc că am fost adânc mâhnit de lipsa de tact național a unora din compatrioții noștri. Din parte-mi aș fi crezut că foile române, și anume și foile opozițiunii, jurnale ca *Românul* și *Telegraful*, ar fi trebuit sau să tacă, sau să apere pe ministrul României, dar să nu ne insulte mai mult și să vie *à la remorque de Mr. Ofenheim*, acelui străin, care vrea să cucerească România întreagă prin drumurile de fier.

Citațiunea d-lui G. Brătianu nu se potrivește aci. Procesul Lobia era o afacere de discuțiuni intetne în Italia, și aici italienii - permiteți-mi expresiunea familiară - puteau să-și spele tufele lor în familie. Dar aci, când străinătatea vine să acuze pe un membru al țarei, lucrurile se schimbă - și de aceea toate atacurile ce s-au făcut aci, toate implicățile de alte cestiuni decât cele telative la întrebarea pentru ce s-a retras d. Mavrogeni, mi-au părut o lipsă de patriotism. Aceasta tocmai arată că nu suntem la înălțimea maturității politice, iar nu greutățile dfumului de fief de la 1868. Căci drumul de fier este o cestiune brută, materială; dar simțul de onoare națională, simțul moral este mai ptesus decât orce. Cine nu-l are pe acesta, poate să fie orcăt de dibaci în drumuri de fier, tot nu va înainta țara lui.

Acum noi ne întrebăm, ce trebuie să facă guvernul și țara sau Adunarea, și dacă este una sau ceailaltă mai bună din cele trei propuneri? D-lor deputați, faceți d-voastră orșice anchetă voiți, primiți orce moțiune, atâta numai să reiasă din hotăfărea d-voasttă, că este vorba de un bărbat de stat chiaf în patria lui; și dacă cuvântul „satisfăcuți” din moțiunea d-lui Carp nu ar avea alt înțeles decât acesta de a zice: iată punctul de legătură, care aduce aminte d-lui Mavrogeni că este în țara sa, care aduce aminte că această țată nu-și părăsește un om de stat în ultimul moment al său față cu străinii, și atunci acel cuvânt ar avea meritul său și ar rezuma situațiunea.

D-lor, iertați-mă că am spus aceste cuvinte: dar vă mărturisesc că poate sunt ptea tânăr spre a avea credința ce par a o avea alții, că politica este un câmp, unde toate procedurile sunt permise. Cred, din contra, că sunt momente, unde cineva are datoria de a lăsa frâu liber simțimentelor sale, fie și de indignațiune. (Aplauze prelungite.)

Vorbește apoi ministrul-prezident Lascar Catargi în contra lui Manolache Kostake. Însă ceea ce caracterizează mai ales această tristă ședință, este un discurs al generalului Chr. Tell, acum în opoziție, care

atacă și el pe Mavrogeni, vorbind încă și de niște cheltuieli preliminare la darea monopolului tutunului și la administrarea băuturilor spirtoase, în sfătșit dintre multele moțiuni prezentate, Cameta primește pe aceea a d-lui Carp, care cere o anchetă parlamentară asupra bănuielelor de mituire. A doua zi Camera alege în comisiunea de anchetă pe d-nii G. Brătianu, P. Carp, A.I. Știrbei, G. Mănu și în prima linie, după chiar cererea ministrului-prezident, pe Chr. Tell.

În ședința Camerei de la 6 februarie 1 875 se cetește și se discută rezultatul anchetei (raportor A.I. Știrbei), care arată desăvârșita lipsă de temei a bănuielelor ridicate. D. G. Vernescu se încearcă să apere pe generalul Tell și să menție bănuielele, propuind simpla tfecete la ordinea zilei (pe care o susține și d. Nicolae Ionescu), iar d. P. Carp răspunde explicând înțelesul antic al cuvântului „sicofant”, și Camera primește (cu 72 voturi contra 31, Mavrogeni și Tell se abțin de la vot) moțiunea d-lor V. Pogor, P. Carp, N. Gane, M. Korne, A. Balș, N. Calimachi-Catargi, M. Germani etc, prin care se admit concluziunile raportului și se constată că „alegațiunile aduse sunt lipsite de orce fundament și nu pot fi atribuite decât unei neiertate ușurinte”.

În urma acestui vot s-ar fi convenit ca P. Mavrogeni să reintte în minister; însă d. Lascar Catargi nu i-a propus reintrarea (vezi pag. 38; *ed. n.* - p. 32).

În orce caz, după cele relatate aici, se va înțelege că între P. Mavrogeni, pe de o parte, și d. G. Vernescu, Chr. Tell și M. Kostaki, pe de alta, nu mai era posibilă o împreună-lucrare politică în viitor. Vom reaminti acest incident în expunetea celor petrecute în sânul Partidului Conservator pe timpul ministerului I. Brătianu, când M. Kostake - după Mazar-Pașa - reîntră în partid, iar generalii Florescu și Tell împing pe conservatori spre opoziția-unită cu d. Vernescu.

18

Restaurarea Bisericii Episcopale de la Curtea de Argeș*(Ședința Camerei de la 16 ianuarie 1875)*

Răspuns la o interpelare a d-lui G. Brătianu în
privința acelei restaurări

Ministrul cultelor, T. Maiorescu. D-lor deputați, în privința ideilor generale exprimate de d. Brătianu relative la respectul ce statul datorește sentimentelor religioase și la ocrotirea ce trebuie să dea bisericii, sunt cu totul de părerea d-sale, cu deosebire numai că eu cred că d-sa nu trebuia să vorbească astfel cum a vorbit despre un prelat al țării, fostul episcop de Argeș.

Acum în cestiune vă rog să vă aduceți aminte că contractul cu d. Montauceanu nu este făcut de guvernul acesta, este făcut de guvernul de la 1870, care și el găsisse relațiile cu d. Montauceanu legate de mai nainte. Din notocire lumea începuse să se neliniștească în privința stării acestui monument, și trebuie să ne felicităm că guvernul acela s-a preocupat și el și a înscris o țifără în budget. Atunci însă nu se prevedea destul de bine, ce era de făcut la monastirea de Argeș, și astfel ne putem explica cum s-a încheiat contractul cu d. Montauceanu. D. Montauceanu era un arhitect șezător aci în țară, și s-a crezut că e bine a se adresa mai întâi la puterile din țară pentru restaurațiunea monumentului și aceasta din cauză poate că nu

se aștepta atunci îndestul însemnătatea lucrărilor. S-a încheiat dar un contract, prin care se stipula un salariu regulat d-lui Montauceanu încredințându-i-se direcțiunea lucrării, fără să se prevadă în contract termenul, în care trebuia să se isprăvească această reparațiune. Așa în anul 1870 s-a înscris în budget o sumă de 40 000 lei, în 1871 tot atâta, în 1872 o sumă de peste 100 000, în 1873 peste 150 000 și în 1874 iarăși o sumă de 150 000, peste tot o sumă de peste 400 000 lei. De atunci au trecut patru ani și jumătate și d. Montauceanu nu făcuse nimic alta decât o schelă foarte masivă, cu care a cheltuit 163 000 de lei noi, dar bisericii nu i s-a făcut nici o reparație. Atunci cu prilejul dezbaterii unei cestiuni de budget a venit, dacă nu mă înșel, onor. d. Ionescu, care printr-un discurs foarte elocvent, cum le face totdeauna d-sa, a atras atențiunea asupra acestui punct, ceea ce a îndemnat pe guvern să cerceteze, dacă d. Montauceanu a făcut ceva în timp de patru ani. La această epocă nu mai era d. Tell la ministet, era d. B. Boerescu. D-sa s-a grăbit a numi o comisiune din oamenii cei mai competenți ce avem în țară în această materie, cu îndatorire de a cerceta starea lucrărilor. Această comisiune era compusă din d-nii Orăscu, Berendei, Odobescu și alții, care mergând la fața locului au văzut că era foarte puțin făcut, și mai cu seamă au văzut cu surprindere, ceea ce trebuie să ne surprindă și pe noi, că în interval de patru ani d. Montauceanu nu găsisse timpul să facă cel puțin o schiță de plan asupra modului cum își închipuiește d-sa că trebuie să fie restaurat acest monument unic. De atunci i s-a impus îndatotirea d-lui Montauceanu ca în cel mai scurt timp să aducă acel plan, pentru ca să știm despte ce este votba; și pe urmă s-a văzut, și aci era punctul cel greu, că după ideea d-lui Montauceanu, împărțită poate și de câțiva din membrii comisiunii, trebuia spre a se repara turnul din mijloc, cel octogonal, să se dărâme în întregimea lui și să se reconstruiască; căci la un cutremur s-a întâmplat deslocarea îmbrăcămintei turnului, și nu se știe bine dacă chiar

sâmburile dinlăuntru, care e de cărămidă, nu va fi crăpat, încât să nu mai poată rezista altor accidente. Înțelegeți, d-lor, că dacă ajungea repararea până acolo încât să se distrugă partea din mijloc a bisericei spre a face o reconstruire, responsabilitatea devenea cu mult mai grea, și din toată lucrarea comisiunii foarte conștiințioasă, pe care o am aci, dacă voiți a o consulta, se vede multă îndoială în privința capacității d-lui Montaureanu de a putea duce această reparare la un sfârșit bun.

Când am intrat eu în minister, am găsit lucrarea aci: o deciziune a d-lui Boerescu, făcută pe baza raportului comisiunii tehnice (care există și astăzi), deciziune care prescrie d-lui architect Montaureanu să facă planul în termen de două luni. D. Montaureanu ne făcea dificultăți; zicea că nu poate în două luni să prezinte acel plan; zicea că-i mai trebuie alte ajutoare, și ne-a cerut în loc de 500 franci leafă, cum avea până atunci, 1000 de franci, și să se schimbe și contractul, căci numai astfel consimte a reîncepe să lucreze.

Vă mărturisesc, d-lor, că această cerere mi-a părut că trece peste răbdarea ce trebuie s-o aibă un om față cu d. Montaureanu, și atunci luând avizul comisiunii l-am tugar să ne cruțe de aci înainte cu serviciile d-sale. Am făcut mai mult; văzând că s-au cheltuit sume mari fără a se face nimic și că era și un contract de angajament, i-am intentat proces pentru rezilierea contractului și pentru despăgubiri.

După un aviz al unuia din membrii comisiunii, d. Odobescu, care zicea că lucrarea unei restaurări este o lucrare prea specială ca să poată fi încredințată unui architect fie cât de bun, dacă acela n-a lucrat în astfel de specialitate; după acel aviz eu am crezut că este bine să ne adresăm, nu la o reputațiune începătoare, ci la o reputațiune stabilită prin operele sale de merit, și atunci m-am adresat de-a dreptul la acel architect renumit, căruia Parisul i-a încredințat restaurarea bisericei Notre-Dame-de-Paris, adică la d. Viollet Le Duc, care a avut amabilitatea de a răspunde că se simte fericit de

încrederea ce-i arătăm, dar că, neavând timp, ne trimite pe d. de Baudot, cel care l-a ajutat în lucrarea ce făcuse și care este architect al ministerului din Franța, distins și deprins cu asemenea restaurări. D. de Baudot a venit în septembrie și a mers să vadă monumentul; am fost și eu acolo, ca să am mai multă cunoștință de cauză. După întoarcerea d-sale la Paris, d. de Baudot a și trimis planul general în timp de două luni, plan pe care d. Montaureanu nu-l făcuse în patru ani și jumătate; ni l-a trimis ilustrat cu frumoase desemnuri, atât pentru biserică cât și pentru portale, și a trimis totdeodată un deviz și de toate cheltuielile ce at fi necesare. După acest deviz s-at cete 170 000 franci pentru repararea bisericei, însă în această sumă nu intră onorarul architectului; dar să presupunem că cu onorarul cu tot are să se urce suma la 200 000 franci. Ei bine, după cum s-a cheltuit până acum, vedem că, fără a se repara biserica, s-au cheltuit 187 000. Va să zică aproape cât se cerc acum pentru reparațiunea întreagă. Cum vedeți, aci este una din deosebirile, și negreșir mai sunt și altele, între d. Monraureanu și d-nii Viollet Le Duc și de Baudot. D. de Baudot ne-a promis, sub auspiciile d-lui Viollet Le Duc, să vină d-sa sau să ne trimită pe alt architect competent aci la primăvară, și salariul ce-l cere este tot acela ca al d-lui Montautcanu. (Aplauze.)

Este evident că d. de Baudot, cum a și zis-o, este împins numai de sentimentul ce i-a insuflar vederea acestui monument, care trebuie să inspire pe orice architect în adevăr artist, de a contribui la restaurarea unui edificiu, care umple inima de admirațiune, care dă o idee despre urmele de artă ce sunt în România și care constituie un model original și propriu țării noastre. Eu socotesc, d-lor, că și comisiunea archeologică și noi toți vom fi mulțumiți de aceasta, și dacă se va completa și ceea ce trebuie să se mai facă și ne vom gândi și la palatul episcopal alături cu biserica, cred că restaurarea va fi perfectă și vom ajunge la o combinațiune, care să fie mai conformă cu vechile tradițiuni ale țării.

în ceea ce privește cestiunea bugetară, pentru anul 1875 sunt suficienți cei 50 000 franci prevăzuți. Pentru anul 1876 mi-am permis a înscrie 100 000 mai mult. **Pană** în toamna anului 1876 însă lucrul va fi săvârșit ca reparațiune exterioară, și în orice caz cred că țara va fi de acum liniștită despre soarta acestui prețios monument. (Aplauze.)

NOTA

Viollet le Duc a trimis, ca în adevăr competent pentru acea restaurare, pe d. Andte Lecomte du Nouy, eminentul architect-archeolog, ocupat până atunci în misiunea archeologică a d-lui Clermont-Ganaux prin Siria și Palestina. D. Lecomte du Nouy a și venit în 1875 și s-a instalat la Curtea de Argeș, fiind formal însărcinat de ministrul cultelor cu repararea Bisericei. Odată lucrarea începută în aceste condiții, s-a întins însă până la o restaurare desăvârșită atât a interiorului, cât și a baptisteriului și a împrejmuirii, și astfel cu mare întârziere, după biruirea a tot soiul de greutăți și cu alocațiuni bugetare mult mai considerabile, s-a putut sfinți reînființată Biserica la 12 octomvrie 1886, mulțumită talentului, enetgiei și răbdării d-lui Lecomte du Nouy. Căci, din norocire, d-sa și-a continuat lucrarea până la sfârșit, văzându-se menținut și sub ministerul I. Brărianu, mai ales prin stăruința d-lui Dimitrie A. Sturdza.

Importanța acestui unic monument artistic al țării noastre va justifica reproducerea notiței istorice, cu care Alexandru Odobescu, în competența sa recunoscută, a anunțat în *Epoca* (13 septemvrie 1887) publicarea volumului oficial asupra restaurării și sfințirii Bisericei:

„Toată lumea știe că numai din deasa-i încercare a scormit românul zicătoarea sa: *Nu e pentru cine se gătește, ci pentru cine se nimerește*’.

Noi, atât pentru limpezirea frazei, cât și pentru mai buna potrivite a înțelesului, propunem să o scurtăm și să zicem: *Nu e pentru cine gătește, ci pentru cine nimerește*.”

Această îndreptare sintactică mi-a venit în gând răsfoind cartea luxoasă, ce cu ocaziunea sfințirii *Bisericei episcopale a monastirei Curtea de Argeș*, în zioa de 12 octomvrie 1886, s-a tipărit în stabilimentul grafic al d-lor Socecu și Teclu și pe care ministrul cultelor (d. Dimitrie A. Sturdza) a împărțit-o numai la aleșii săi, dând exemplare de mână întâia și splendid legate celor ce stau azi în capul mesei, iar altele mai de rând plevuștei.

Acea carte nu s-a pus în comerț, deși ea conține multe însemnări istorice curioase, multe gravuri și fotolitografii interesante, ce n-ar displace poate publicului. Se pretinde că ea s-a redactat și s-a tipărit din potuncă ministerială cu o așa nespasă pripă încât numai aceștia - zice-se încă - trebuiesc imputate și oarecare omisiuni sau lacune în text și oarecare imperfecțiuni tehnice în reproducerea ilustrațiilor.

Uităările de fapte despre care e vorba ne-au făcut să ne gândim la proverbul românesc cel de la început, și fiindcă după a noastră părere nu este nici rușine, nici păcar să-și facă omul dreptate sie și alor săi, atunci când în folosul altora alții le fac nedreptate, am găsit aci prilej, semnalând publicului acea tipărire oficială, de a-i spune totdeodată unele lucruri, care privindu-mă pe mine personal în parte și poate mai mult încă pe un stimat al meu prieten, nu știu, zău, cum s-a întâmplat de au rămas cu totul uitate și afată din cartea guvernului.

Dat mai nainte de toate, ierte-mi-se a mă depărta cu vreo 32 de ani înapoi, spre a împărțași pe cât se poate publicului adâncă întipărire ce a produs asupra-mi, încă de la prima vedere, minunatul nostru monument bisericesc de la mănăstirea de Argeș.

Când l-am zărit pentru întâia oară, pe la 1854, de pe un deal al șoselei, la cinci sau șase kilometri departe de episcopie, ți-u minte că cele patru turnuri ale bisericei mi-au apărut profilându-se fine și elegante pe albastreala cerului și pe fundul mai întunecos al munților

din valea Argeşului. Acele graţioase şi cochete turnuri, deşi înnegrite de timp, prezentau un contrast nespus cu înalta şi greoaia clopotniţa pătrată ce sta pe atunci în faţa lor şi cu monotonele ziduri de meterez ale clădirilor împrejmuitoare.

Curios lucru! S-ar zice că biserica de la Curtea de Argeş este menită a fi pururea, ca product al artei naţionale, cu multe graduri mai presus de tot ce există în acest cerc de activitate intelectuală peste tot întinsul ţării noastre.

În 32 de ani negreşit că gustul esretic s-a dezvoltat şi a dat oarecare roduri în sânul României. Dar şi biserica de la Curtea de Argeş s-a restaurat! Şi, când am revăzut-o pe deplin refăcută la 1887, ea mi s-a părut încă a sta mai presus de actualele produse artistice ale României tot cu atât, cu cât învechită şi în multe puncturi alterată din primitivul ei caracter mi se păruse la 1854 mai presus de tot ce se afla pe atunci la noi.

Şi cu toate acestea, câte stricăciuni nu încercase dânsa! Timpul şterse şi ofelise strălucitoarea înfăţişare a podoabelor ei de aur şi de colorii; un giulgiu întinat de bătrâneţe cernise lespezile alburii cu care ea sta acopetită; crestată de cutremure şi zdrelită pe alocurea de vifore şi de trăsnete, ea fusese mânjită şi pătată cu schiloade meremeturi de manile grosolane ale unor meşteri nepricepuţi; alteori i se retezase cu totul serii întregi de ornamente, care întocmeau chiar perfecţiunile stilului ei.

Astfel, *cântarul* sau baptisteriul din faţa bisericii - un graţios accesoriu al tuturor vechilor catedrale bizantine de la muntele Athos - abia se mai ţinea pe stâlpii lui zdrobiţi şi cufundaţi; astfel, scara şi uşa templului ajunseseră a semăna cu intrarea unei mori sau a unui ambar; astfel, galeria sau balustrada de piatră de împrejur se răsease cu totul din faţa pământului; astfel, prin unele locuri de unde picase roşatele şi brănele aşa de fin sculptate se înfipsea nişte grosolane cioplituri de piatră vânăţă; astfel, în jurul învelitorii, deasupra aticului, se aşternuse nişte hidoase tenechele puse pieziş; astfel, ambele turnuleţe spirale din faţadă se despuiau cu totul de coronamentul lor compus din flori de peatră; astfel,.... nu putem înşira aci toate câte

lipseau şi toate câte se pocise din vechile forme şi amărunte ale minunatului monument.

Despre interiorul bisericii nici nu prea voim acum să ne atingem. Este bine ştiut că Neagoe Basarab n-a avut zile îndestule ca să pună a-l lucra cu aceiaşi îngrijire, cu aceiaşi perfecţiune, cu aceiaşi bogăţie ca exteriorul. Este învederat că după moartea Voevodului artist, urmaşii lui l-au ornat în pripă şi care cum a putut. Se cuvine dat să zicem că acum pentru prima oară, după mai mult de trei secolii şi jumătate de existenţă, biserica episcopală de la Curtea de Argeş s-a văzut înzestrată cu o podoabă interioară ceva mai completă şi mai armonioasă. Dar şi întru aceasta fatalitatea primitivă s-a arătat stăruitoare. Când a fost acum a se decora biserica pe dinăuntru, condiţiuni exrraordinare de economie şi de iuteală au fost impuse artistului. Azi această biserică este, fără îndoială, edificiul eclesiastic din ţara noastră cel mai bine decorat şi mobilat, atât sub raportul stilului cât şi al materialului, şi cu toate acestea el este departe de ceea ce ar trebui să fie, ca să armonizeze perfect cu exteriorul. Desigur, biserica de la Curtea de Argeş merita să i se acorde pe dinăuntru mai multă sumptuositate: îi trebuia o decoraţiune mai adânc srudiată întru toate amănuntele ei, pentru ca să corespundă pe deplin cu corecţiunea planului şi a ornamentaţiunilor de pe din afară.

Care este însă cauza de nu s-a făcut împodobirii sale dinlăuntru aceiaşi parte ca restaurărilor exterioare? Cartea oficială nu ne spune nimic despre acestea. Nouă însă cauza ni se arată învederat. Şi iat-o:

Proiectul de restaurare pentru exterior a fost mai întâi studiat sub toate laşele necesarii; apoi el a fost pus în aplicare fără de nici o rezervă, fără de nici o restricţiune. Acestea le pot spune în cunoştinţă de cauză, şi mă cred chiar datot a le spune, deoarece, publicaţiunea ministerului a uitat a le declara.

Într-însa se zice numai şi se repetă neîncetat că lucrarea restauraţiunii s-a făcut sub preşedinta d-lui Ion Brătianu şi sub ministerul d-lui Dimitrie Sturdza. Acesta chiar declară la un banchet solemn al târnosirii, că adresează ultima sa urare preşedintelui consiliului de miniştri, iubitului său Ioan Brătianu, a cărui muncă

neobosită și cumpăneală neasemuită, a cărui devotament către țară și către Rege au dat în toate direcțiunile o impulsie viguroasă activității noastre naționale!.... Să trăiască, Ioan Brătianu!!"

Deci, până la d. Ioan Brătianu, nimeni în țară la noi n-a dat nici o bună impulsie, nimeni n-a făcut nimic, nici măcar pentru restaurarea bisericii de la Curtea de Argeș. D-sale mai întâi i-a dat în gând și aceasta; d-lui a dispus toate ca să se atingă scopul dorit. Și într-adevăr, d-lui este citat chiar în inscripțiunea comemorativă din fațadă, aceea care stă de-a rândul cu a fundatorului Neagoe Voevod Basarab din 1517, unde se pomenesc numai Domnul și Doamna; de-a rândul cu a primului restaurator Șerban Voevod Cantacuzino din 1682, în care stă scris că Domnitorul a trimis *ispravnic* pe boiariul d-sale Marco Pepano, împreună cu *meșteri*, de au dres toată stricăciunea.

În a treia și cea mai nouă pisanie, în a Regelui Carol I din 1886, *meșter* și *ispravnic* sunt arhitectul și președintele consiliului.

Oare a lor numai a fost toată acea *ispravă*? Oare, pe când d. Lecomte du Nouy *meșterea*, numai d. I. Brătianu l-a *ispravnicii*?

Cartea ministeriului zice doară că: «încă de pe la anul 1863 s-a simțit trebuința unei restaurări radicale a bisericii și s-a însărcinat un arhitect a studia și a pregăti planuri».

Dar la minister pare a nu se mai ține minte acum, cine a simțit această trebuință pe la 1863. Să-mi dea mie voie a mă lepăda de orice falșă modestie, spre a-i aduce aceasta aminte.

Ca tot românul, am trecut și eu o zi prin minister, - suntem cel puțin vro sută în cazul acesta, de treizeci ani încoace. Pentru acea trecere efemeră eu nu reclam a mi se recunoaște alt merit decât acela de a fi luat eu mai întâi această inițiativă. Și am luat-o fără de a fi *isprăvnicit* de nimeni.

Tot cartea ministerului mai zice, că pe la 1874 se începu a se cugeta serios la monumentul de Argeș, și se consultă asupra resaurării lui ilustrul arhitect francez Viollet Le Duc.

Dar la minister pare a nu se mai ști cine a cugetat serios și cine a consultat pe vestitul restaurator din Franța. Să le mai împlinesc, și de astădată, lipsa de memorie.

La 1874 era ministru de culte d. Titu Maiorescu; d-lui, fără de a fi *isprăvnicit* de nimeni, a întocmit o comisiune ca să se ocupe serios de această cestiune. Raportul acelei comisiuni, care este un studiu complet, atât istoric cât și arhitectonic, asupra bisericii de la Argeș, a fost compus și redactat de subscrisul, cu ajutorul, pentru părțile tehnice, al răposatului meu amic, arhitectul Dimitrie Berindei. Raportul acela a stabilit toate bazele restaurării. Drept concluziune a lui - osebindu-mă de colegii mei din comisiune - am propus ca să ne adresăm către Viollet le Duc, pentru ca el să ne recomande un executor capabil și pe deplin devotat unei asemenea sactine. D. Maiorescu a aprobat această părere și a pus-o îndată în aplicațiune.

Raportul citat a servit pururea ca dreptar al întregii operațiuni întru ceea ce privește prenoirile și completările exterioare. Distinsul arhitect, pe care Viollet le Duc ni l-a recomandat, n-a simțit niciodată necesitatea de a se abate de la indicațiunile conținute în raport. El numai le-a dezvoltat cu un talent și cu o scrupulositate admirabilă. Dintr-aceasta - o spui nu fără de oarecare mândrie, - a rezultat lucrarea pe care, dreptul lui Dumnezeu, nu a fost dat nici d-lui Maiorescu, nici mie a o *ispravnici*.

Când a fost însă vorba de a închipui și de a executa ornamentarea și mobilarea interioară a bisericii, atunci nu s-a mai consultat nimeni din cei cari ar fi putut să dea idei competente întru ceea ce privește arheologia eclesiastică a bisericii răsăritene. Arhitectul, om conștiințios, plin de gust și de bune intențiuni, dar mereu înstrunat în avânturile sale artistice, s-a aflat numai singur față eu ministrul, carele, după obiceiul practicat acum de autoritățile noastre, i-a tot măsurat inspirațiunile cu rupul și i-a cântărit arta cu merticul. Deci, ceea ce ar fi trebuit să fie cu totul demn de exterior, abia cu puțin a fost înălțat mai presus de o mediocrități instalațiune eclesiastică, cu catacter cam ambiguu, cam cutcit. Astfel cade acum sub ochi cauza penttu ce nu s-a putut da ordonanței și amănuntelor din interior toată

dezvoltarea artistică, toată coteștiunea de stil, toate perfecțiunile corespunzătoare cu ale conceputului general al monumentului și cu ale execuțiunii sale extetioare.

Ne resumăm constatând, că mai cu seamă restaurațiunea de pe dinafară s-a lucrat în deplină libertate; că aceasta s-a făcut după rostul așezat de ministrul din 1874, și că ea s-a lucrat pe temeiuri la a cător întocmire au concurs tot felul de cercetați în documentele locale și străine, tot felul de compatațiuni cu edificii de pe aiurea, întrucâtva asemănate în stil cu monumentul nostru.

Această lucrare era temeinic înjghebată pe asemenea baze, când d. Maiorescu a părăsit ministerul. Unora din miniștrii ce i-au urmat, le revine meritul - de altminterlea cu totul secundar și pasiv - de a nu fi împedecat lucrarea. Intru atâta și întrunimic mai multe ei au *isprăvnicit-o*.

Cu toate acestea, publicațiunea oficială, pe care o lăudăm aci, nu pomenește în toată țesătura și ordonanța ei solemnă decât despre cei care au tras turta gata după vatră. E o sistemă comodă de a se glorifica pe sieși; ea este cunoscută de când cu pupăza fabulistului Lafontaine.

Deci după ce, sub formele cele mai apoteotice, cartea d-lor miniștri le atribuie tot meritul inițiativei și al execuțiunii, când este a termina, dânsa proclamă următoarele idei:

Monumentul de la Curtea de Argeș rămâne pentru toți timpii izvor de cuvinte și de idei. Istoria lui se oglindește în însăși istoria poporului român, și precum bătrânii cronicari rămâneau în uimire înaintea lui și strigau:

«Fericit cel ce a făcut-o, fericit cel ce a lucrat-o! Vrednici sunt de laudă!»

Trebuie și noi să zicem:

«Feriți cei ce din nou au restaurat-o, din nou au sfințit-o! Mărire și Glorie lor!»

Cât despre sfințirea ei, rămână-le penrru vecie toată Gloria și toată Mărirea, actualilor președinte de consiliu și ministru de culte! Să le fie pentru iertarea păcatelor! Folosească-se în pace de această onoare, deoarece au *nemerit*, acolo unde n-au *gătit*.

Iar când este vorba despre restaurare, - osebit de Regele, care pururea a ocrotit această luctare artistică și națională, și osebit de

meritosul architect d. Lecomte du Nouy, care cu inteligentă pasiune s-a devotat operei, - apoi cată să spunem curat: că s-ar fi cuvenit publicațiunii oficiale a ministerului ca ea să nu nesocotească cu așa presumpțioasă împăunare și să nu tacă cu tot dinadinsul numele celor cărora le revine cea mai bună parte din acest merit, și adică numele fostului ministru Titu Maiorescu și acela al celui care, revendicând în cazul de față un drept al său, subscie fără sfială rândurile de pană aci.

Odobescu."

Dacă Odobescu ar fi așteptat vro 4 ani, și-ar fi modificat imputarea de mai sus. După căderea ministerului Brătianu a început o luptă pe atât de violentă pe cât de nedreaptă în contra modului artistic al restaurării d-lui Lecomte du Nouy și în contra cheltuielilor încuviințate sub ministerul liberal. Atunci, la 1890, s-a publicat cu ajutorul d-lui Dimitrie A. Sturdza o dare de samă amănușită asupra restautării, în care se arată cine l-a adus pe d. Lecomte du Nouy în țară, și se cuprinde și lucrarea comisiunii, din care făcea parte Odobescu.

în entuziasmul serbărilor uitarea se explică ușor; dar la vreme de nevoie și de răspundere, memoria devine mai exactă.

19

**Repararea teatrului din București,
încurajarea artelor din partea statului**

(Ședința Camerei de la 18 februarie 1875)

B. Boerescu, fiind ministru de culte ad-interim de la 9 ianuarie până la 6 aprilie 1874, a prezentat un proiect de lege pentru repararea edificiului teatrului național din București cu 700 000 franci plătiți de stat. Comitetul delegaților Camerei l-a modificat în sensul ca să se acorde numai un împrumut de 300 000 franci, garantat de stat, care să se achite treptat din sporul de prevăzut la încasările teatrului. Astfel vine proiectul în dezbateră Camerei.

Ministrul cultelor T. Maiorescu. D-lor, proiectul de lege în chestiune, prin care s-a cerut țifra de 700 000 lei, s-a prezentat de predecesorul meu. Atunci era gândul de a se face la teatru o reparațiune radicală, de a se preschimba rândurile lojilor etc. Pe urmă s-a părăsit această idee și s-a mărginit lucrarea la suma de 300 000 pentru a se face o reparațiune completă, dar păstrându-se forma actuală.

La început propunerea era bazată pe ideea că guvernul să se împrumute cu această sumă de bani de la casa de depuneri și consemnațiuni și să o plătească prin anuități, iar anuitățile se spera că se vor putea acoperi din sporul de venituri ce însuș teatrul ar produce.

La întrebarea d-lui Văsescu: dar care este acest venit? nu se poate răspunde într-un mod exact, fiindcă venitul este variabil. Dacă teatrul va fi vizitat de un numeros public în toate serile, atunci venitul va ajunge, iar dacă publicul va fi puțin numeros, atunci venitul va fi puțin mic.

Cu toate acestea, precum am văzut din comptul ce mi s-a dat de către comitet, venitul ar fi de 39 000 lei pe an. Cu această sumă s-ar putea plăti anuitatea pe fiecare an când s-ar lua de la casa de depuneri o sumă de 300 000 lei, și s-ar putea achita în timp de 12 ani. Iată pe ce se bazează guvernul a crede că această sumă s-ar putea achita din spotul ce ar da teatrul reparat.

În ceea ce privește reparațiunile, devizul este făcut, și oricine ar dori să-l vadă împreună cu toate detaliile, îl poate găsi la minister.

La întrebarea d-lui Văsescu: dacă nu ar fi mai bine ca municipalitatea capitalei să se însărcineze cu facerea acestor reparațiuni, îi voi răspunde că teatrul este al statului, și pentru ca să facă cineva o donațiune, după legile noastre se cer două ființe, una care să ofere și cealaltă care să primească donațiunea, și eu în baza acestui princip am întrebat pe d. primar al capitalei, dacă primește, dat d-sa mi-a răspuns că nu primește, fiindcă sarcina ar fi foarte mare. Dacă d-voastră credeți că Adunarea ar putea sili pe municipalitate să primească teatrul, atunci este altceva; eu însă nu cred aceasta. Deci nu ne rămâne decât să lămurim ceea ce este de făcut cu această proprietate a statului.

D. Văsescu. Se poate obliga municipalitatea.

Ministrul cultelor. După mine nu se poate obliga o municipalitate ca să ia un edificiu, care nu este al ei, nici zidit de dânsa, și tog pe onot. d. Văsescu să întrebe și pe alți domni membri din partidul d-sale libetal, dacă aceasta ar fi o faptă liberală, când Adunarea ar obliga municipalitatea capitalei să întteție un edificiu, care este proprietatea statului. Eu ctetd că este foarte natural, ca acest edificiu fiind proprietate a statului,

statul să-l și întreție cu din mijloacele sale proprii. Iar când venitul teatrului nu ar ajunge pentru acoperirea acelor anuități, iarăș crez că statul urmează să ieă asupră-și partea ce va lipsi.

Acum, după ce am vorbir în ceea ce privește chestiunea materială a acestui edificiu, îmi voi permite să vă spuî câteva cuvinte și în privința chestiunii morale.

Teatrul s-a zis că este o școală, în care se cultivă arta și se dezvoltă talentele artiștilor. Aceasta poate fi adevărat **pană** la un punct, dar iacă unde începe divergența de opinie între d. Bolliac și mine în privința teatrului. Onor. d. Bolliac este din acel timp, în care Principele Știrbei a clădit teatrul ce-l avem, și bine a făcut de l-a clădit, căci în el a început dezvoltarea artistică la noi. Pe atunci, și mai de mult încă, începuse cu mult entuziasm a se interesa societatea la dezvoltarea artelor. Îmi aduc aminte, că la Iași dd. Kogălniceanu, Vasile Alecsandri și răposatul Constantin Negruzzi se interesau foarte mult și cu un vădit succes pentru teatru.

Aci în București era răposatul Heliade și dd. Bolliac, frații Florescu, frații Goleșcu, răposatul Cămpineanu și alții, care puneau asemenea un mare interes pentru dezvoltarea artei dramatice în România și erau gata a face sacrificii. Pe arunci se vedea și un personal, care începea a fi atras de acel curent pentru dezvoltarea artelor, și erau și piese dramatice, care se lucrau sau se prelucrau.

Aș întreba pe onor. d. Bolliac, ce s-a făcut din toată această mișcare? Un singur actor s-a produs, n-am nevoie să-l numesc; dar care sunt școlarii, urmașii lui astăzi? Unde sunt urmașii lui Alecsandri, care ar putea da drept guvernului să se intereseze la dezvoltarea unor anumite talente?

Nici în tinerețea de astăzi nu există o mișcare artistică, nici societatea nu contribuie la încurajarea dezvoltării unei mișcări artistice, pentru ca statul să se creadă dator a veni în ajutorul acestei mișcări. Asupra acestui punct trebuie să fim lămurii. Statul nu poate prin o inscripțiune în budget să facă un actor,

când nu sunt talente probabile. Statul asemenea nu poate prin budget să producă piese dramatice. Și dacă nu s-a înscris o țifră în budget pentu arta dramatică, într-un timp când această artă începea a se dezvolta, se poate întâmpla ca înscriind-o astăzi, să vie exploatatori, care nu merită să poarte numele de scriitori dramatici, și să profite de budgetul statului. După aptețietea mea, astăzi nu at fi justificată nici o înscriere în budget pentru încurajarea artei dtamatice, care nu există, nici pentru orce dezvoltate artistică, care mi se pare că lipsește.

Dacă însă teattul poate singur să-și creeze atâtea fonduti încât să se înfrumusețeze această clădire devenită națională, și dacă el ar aduna ațâți bani încât să poată ttimite câțiva tineri în străinătate, ca să învețe mai bine arta dramatică, decât ar putea-o învăța astăzi la noi; dacă societatea va da concursul ei pentru înflorirea artelor la noi, vom da și noi ajutorul cât vom putea; dar ca să încriem în budgetul statului o cifră pentru arta dramarică, în starea în care este astăzi, cred că nu este necesitate. Dacă societatea înaltă din București voiește să aibă o operă italiană, numai pentru că nu poate călători iarna în străinătate, pe unde se duc mai toți vara de cheltuiesc sume însemnate pentru a se distrage și a admira operele de artă etc, nu are decât să conttribuie singură pentru a avea un local și artiști mai buni (aplauze). Nu este interesul statului să încurajeze o operă străină în România.

Pe aceste considerante dar și cu rezerva ce am făcut, vă rog, d-lor deputați, să primiți acest ptoiect de lege cum l-am prezentat, căci e vorba numai de reparațiunea teatrului, pe care nu-l puteți lăsa în detăpănare; și cu mijloacele propuse în acest proiect cred că nu va fi în greutatea statului¹.

¹ Repararea edificiului și noua decorare a interiorului teatrului s-au făcut după indicările lui Al. Odobescu, dar cu toată sporirea stalurilor și a venitului, teatrul n-a fost în stare să restituie împrumutul, care mai pe urmă s-a achitat din budgetul statului.

20

**Asupra budgetului pe 1876. - Internatele liceelor. - Notă
despre documentele Hurmuzaki***(Ședința Camerei de la 5 martie 1875)*

Se discută budgetul prealabil al Ministerului Instrucțiunii Publice pe 1876, care este de 8 229 223 lei și - față cu gteutățile finanțare de care vorbește mai jos discursul 24 - prezintă un plus numai de 88 941 lei peste budgetul precedent.

Acest spor e în favoarea școalelor normale, a unor burse pentru viitorii medici de plasă, a restaurării Bisericii episcopale de la Curtea de Argeș și a publicării documentelor istorice Hurmuzaki. În discuția generală vorbește d. Nicolae Ionescu în favoarea internatelor de la liceele statului, îi răspunde:

Ministrul cultelor T. Maiorescu. D-lor deputați, îmi pare rău să repet iarăși observațiunea ce avui onoarea a o mai face, că d. deputat Nicolae Ionescu a vorbit și de astă dată în necunoștință de cauză, sau cel puțin numai în jumătate cunoștință de cauză, și nu știu ce este mai rău, deplina necunoștință sau jumătatea necunoștință. Nu mă miră aceasta cât pentru Englitera, dar sunt în drept a mă mira de necunoștință d-sale căr pentru noi aci.

La St. Sava, d-lor, în budgetul pe 1876 ați menținut cifra de 60 elevi; vasăzică nu s-a redus nici o bursă, și de aceea

chestiunea rămâne în *stătu quo* de la sine. Prin urmare dacă nu veți schimba legea și nu veți desființa printr-un vot internatele liceelor, cum vă propune proiectul meu, arunci la septemvrie 1875 se va publica concurs pentru locurile vacante după cum făceam mai înainte; și chestiunea va rămâne dar deschisă penttu 1876, nefiind astăzi pusă deloc în discuțiune existența sau neexistența intetnatelor. Ceea ce a spus d. Ionescu era mai mulr o replică la ceea ce s-a tranșat de d-voastră prin un vor ce l-ați dat la budgetul tectificativ pe 1875.

D. Ionescu mi-a adus acuzarea, că la septemvrie 1874 când eram ministru, nu am ținut concurs pentru locurile vacante. Aceasta îmi dă drept a-i spune că aci are numai o jumătate de cunoștință. În adevăr, d-lor, în luna aprilie 1874 pe la mijlocul anului școlar, când am avut onoarea să intru în minister, am găsit în budget aceeaș cifră care se prevedea în toți anii, d. e. pentru liceul din Iași 105 intetni, dar în realitate în internatul din Iași nu erau decât vto 40 de elevi.

Prin urmare acea cifră era numai în budget, însă în realitate la aprilie 1874 erau 40 interni, și comisiunea budgetată, pe care am întrebat-o, a răspuns că nu voiește să dea intetnatelor o întindete mai mare, ci voiește să menție cifra minimală **pană** când se va tranșa chestiunea prin lege. Așadar cifra în ființă de 40 elevi rămâne intactă; și dacă din acest număr de 40 se va afla un loc vacant, atunci se va publica concurs; iar dacă în cursul anului școlar nu se va face nici o vacanță, atunci nu se va publica concurs; căci se poate întâmpla ca în clasa 7-a să nu fie nici un elev intern, și astfel să nu se poată face nici un loc vacant, și atunci va rămâne tot cifra de 40, însă fără nouă primiri prin concurs la septemvrie 1875.

D. Ionescu a voit să ne aducă la chestiunea de princip, care este a se tranșa prin lege. Ei bine, și aci voi spune că d-sa are numai jumătate de cunoștință, și dezmințirea, de care se plânge, i-o dau încă o dată.

În Anglittera nu este nici un internat întreținut de stat pentru licee. Prin urmare rău a cirar d. Ionescu Englirera în cazul de față, și în cele mai mulre cazuri o citează fără a ști ce vorbește. Aceasta o știm toți, că și în Anglittera sunt internare, ca în toate țările, întrebarea era, dacă sunt internatele *în budgetul statului*. Și aci îi dau cea mai formală dezmințire: în Anglittera nu există nici o livră sterling în budgetul statului pentru întreținerea de internate corespunzătoare liceelor noastre. D. Ionescu a zis că eu am fost unul din aceia care au căutat să fundeze un internat privat, penttu ca să nu ne mai adresăm la stat în orice moment. Așa este, am fundat împreună cu mai mulți amici un internat în Iași, m-ara rettas însă demult din asociațiune. Mă mir numai, cum din școala liberală modernă, la care aparține d. Ionescu, cum să iasă tocmai de aci combaterea contra tendenței de a se face societatea cât se poate mai independentă de guvern. Dar, d-lor, închipuiți-vă că mai mulți dintre noi ne-am constitui într-o societate privată pentru o casă de pensiuni, rente și ajutoare muruale, pentru ca să nu mai venim cu cereri de pensiuni și rente la stat: și când un ministru, văzând această lăudabilă înțeptindere, ar zice: e bine să încurajăm această societate privată, d-voastră liberalii ați purea să vă opuneți? Și eu recunosc datoria pentru srat de a menține obligațiunea învățământului primar, recunosc asemenea datoria statului pentru școalele normale pedagogice cu internatele lor, dar nu recunosc datoria statului pentru internatele liceelor; și inttu aceasta mă sprijin chiar pe exemplul Engliterei, unde nu se cheltuiește nici un ban pentru ținerea în internate a elevilor din licee, din partea statului. Elevilor săraci din licee să li se dea subvențiuni, dar nu cazarma internatelor.

NOTA

Publicarea documentelor Hurmuzaki, care s-a început în urma primei subvențiuni înscrise în budgetul pe 1876 (vezi pag. 283; *ed. n.* - p. 184), merită câteva deslușiri.

Documentele relative la istoria română, copiate printr-o favoare excepțională și cu o neobosită stăruință de Eudoxiu Hurmuzaki din archiva imperială de la Viena, se aflau după moartea acestuia (29 ianuarie 1874) în păstrarea fratelui său Gheorghe la Cernăuți. Fiind de temut că guvernul din Viena le va lua înapoi precum se zvonea (cu atât mai mult, cu cât se apropia aniversarea seculară a incorporării Bucovinei în Austria - 1775 -, și tocmai asupra acestei incorporări colecția Hurmuzaki cuprindea cele mai curioase documente), autotul scrierii de față, de-abia numit ministru al cultelor la 7 aprilie 1874, s-a dus fără de veste la Cernăuți, s-a înțeles personal cu Gheorghe Hurmuzaki și a pus să se trimită imediat lăzile cu prețioasele manuscrise la București în primirea d-lui Dimittie A. Stutdza, pe care - în înțelegere cu Gh. Hurmuzaki - l-a numit membru în comisiunea creată ad-hoc, împreună cu Mihail Kogălniceanu, Al. Odobescu și d. T. Rosetti, dând acestei comisiuni ca secretar pentru îngrijirea și cercetarea imprimatelor pe d. Ion Slavici, care ocupă și astăzi acest post. Și d. B. P. Hasdeu fusese numit membru al comisiunii, însă a refuzat; comisiunea era onorifică, fără diurne; numai secretarul primea și primește și astăzi o retribuțiune. (D. Slavici ne fusese semnalar, de pe când era soldat în Viena și suferea dc o crudă boală, ca un tânăr dc talent și foarte muncitor. „Junimiștii” i-au venit firește în ajutor.) - De la 1880 publicarea documentelor Hurmuzaki a trecut sub auspiciile Academiei Române, care a luat buna dispoziție de a intercala și documente culese de alții, în cea mai mare parte după însărcinarea

Academiei. Cu această întindere, publicarea se urmează și acum, fiind mereu subvenționată de minister, și a ajuns la al 25-lea volum cu o cheltuială de peste 400 000 lei. D. Dimitrie A. Sturdza, în calitatea sa de secretar general al Academiei Române, are meritul de a fi urmărit cu o deosebită îngrijire continuarea acestei opete de cea mai mare însemnătate pentru istoriografia română.

Mica parte ce a avut-o autorul scrierii de față întru dobândirea documentelor Hurmuzaki și înlesnirea publicării lor, a fost trecută sub tăcere în câteva dări de seamă de pe timpul ministerului I. Brătianu; dar a fost cu prisosință relevată mai pe urmă, la 1890 și la 1894, când unii miniștri conservatori, bănuind că d. secretar general al Academiei Române introduce și aici interese de partid (printre colaboratorii remunerați la publicarea documentelor se află d. e. și d. I. Skupiewski), voiau să reducă subvenția acordată de guvernu. (Vezi pag. 275. *ed. n.* - p. 179).

21

Asupra legii pentru subvenționarea școalelor române din Brașov¹

(Ședința Senatului de la 6 martie 1875)

După stăruința autorului acestei publicări se adusese la 1872 în Cameră din inițiativă parlamentară un proiect de lege pentru a se da gimnaziului și Bisericei române din Brașov o subvențiune anuală de 15 000 lei (peste cei 23 500 lei, care se dau în virtutea unei legi anterioare). Cu oarecare greutate proiectul a trecut prin secțiunile Camerei; dintre cei 7 delegați au fost 3 - N. Blaremburg, C. Văleanu și Popovici - contra proiectului, iar majoritatea de 4 pentru - d-nii Greceanu, Chițu, Boliac și T. Maiorescu. Acest din urmă a fost ales raportor; dar proiectul n-a putut stăbăte la ordinea zilei decât la 31 ianuarie 1875, după ce raportorul fusese numit ministru al cultelor și a insistat în favoarea proiectului. În acea ședință legea a fost combătută de D. Văsescu, C. Văleanu, P. Tufelcică, Gr. Balș, dar susținută de M. Kogălniceanu, G. Chițu și firește de ministrul cultelor, și a trecut cu 70 voturi contra 26. Ajungând astfel în dezbateră publică a Senatului la 6 martie 1875, ea este violent combătută de d. Deșliu, căruia îi răspunde:

Vezi mai sus și discursul 11.

Ministrul cultelor; T. Maiorescu. D-lor senatori, provocarea ce a făcut-o d. Deșliu la jurnalele din străinătate și invitarea adresată guvernului de a retage acest proiect de lege, mă silește să zic câteva cuvinte. Vă spun dinainte că voi fi scurt, și las la oratorii mai competenți să vorbească în această materie. Zic mai competenți, căci această lege este ieșită din inițiativa Cametei, iar nu a guvernului, și prin urmare este în ptoptia competență a d-voasttă să o susțineți sau să o respingeți. Esre în adevăr ieșită din inițiativa Cametei, iar nu, cum lasă a crede d. Deșliu, numai ca un mijloc de procedare. Este așa de adevărat că este din inițiativa Camerei, încât a fost chiar contra voinței ministrului, care era atunci, d-lui generai Tell; nu aveți decât să vedeți cine este subscris în propunerea primitivă, și vă veți convinge. Propunerea este făcută în 1872, și este subscrisă între alții de d-nii Kogălniceanu, Mănu, Balș, Vernescu, Vladimir Ghica, eu eram raportor, și nu veți presupune, că acești deputați erau la discrețiunea d-lui Tell. Era dar în toată esența lui un proiect ieșit din inițiativa Camerei. Prin urmare tot ce adresează d. senator, care a vorbit înaintea mea, guvernului în această privință, guvernul nu o poate primi, căci nu el a făcut propunerea. Acum dați-mi voie a vă spune penttu ce guvetnul nu s-a opus, căci tot rolul guvernului se mărginește în a nu se opune. D-lor senatori, biserica Sf. Nicolae din Brașov o vedem totdeauna subvenționată în budgetul României de când s-a început a se face budget la noi, și totdeodată se mai prevede în budget o sumă și pentru gimnaziul din Brașov. V-aș ruga mai întâi, d-lor, să nu confundați această sumă ce vi se cere prin proiectul ce este astăzi în discuțiune, cu suma ce este deja ptin o altă lege înscrisă în budget pentru gimnaziul din Brașov, sumă de 23 500 lei. Căci biserica Sf. Nicolae avea o moșie în România, și o parte din ea era afecrată pentru întreținerea unei monastiri, și altă parte pentru biserica sau școală din Brașov.

/ . Deșliu. Cum se numește moșia aceea?

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice. Nu-mi aduc aminte numele moșiei, și m-aș fi pregătit de aceasta dacă aș fi știut că onot. d. Deșliu cu ocazia unei legi ce se discută, cete detaiuri asupra alrei legi ce e de mult votată. Îmi va face însă onoare onor. d. Deșliu a nu se îndoi un moment de ceea ce îi spun, până la probă contrară. Afirm dar, că între altele și din motivul relațiunilor pecuniare, ce derivau de la o moșie prerinsă de biserica Sf. Nicolae din Brașov și situată în România, Camera Română de mult timp s-a văzut datoare a înscrie o sumă pentru gimnaziul și biserica Sf. Nicolae din Brașov, și s-a regulat prin urmare a se prevedea în budgetul fiecărui an două mii galbeni. Ceailaltă subvențiune ce s-a prevăzut iarăș în budgetul țării pentru gimnaziul St. Nicolae din Brașov, a fost dată tot din acele motive, însă adeseoti variabilă; a fost și 13 000 lei și 10 000 lei, în budgetul pe 74 s-a prevăzut 15 000 lei și această cifră s-a menținut și în budgetul pe '75 și '76. Să vedem acum ce a făcut pe onor. d-ni deputați, care au luat inițiativa în Cameră, să ceară ca acest ajutor să nu mai fie numai o inscțiptiune budgetară, ci să fie rezultatul unei legi. Cel dintâi motiv, după câte s-a zis în Cameră, a fost că dacă s-a acordat această subvențiune acestui gimnaziu, a fost considerațiunea că este un gimnaziu pur românesc ortodox. Astăzi el se vede în poziție că cheltuielile necesarii să le aibă numai din modestele contribuțiuni ale locuitorilor comunei, care nu sunt îndeajuns, și prin urmare este amenințat acest institut de a cădea, dacă nu ar avea și această subvențiune din parrea României. România însă păstrează o deosebită recunoștință orașului Brașov; căci în vremile rrecute, și chiar la începutul secolului acesta, de câte ori țara era bântuită de jafurile și de măcelul turcilor, de câte ori Augustul nosttu suzeran permitea să se facă peste Dunăre zavera cu sabie și foc, familiile române găseau un refugiu în Brașov, frumosul oraș al unui stat vecin, cult și creștinesc; al 2-lea motiv al Camerii a fost că ptin budgetul pe 73

d. ministru de atunci, generalul Tell, a șters această subvențiune și numai comisia bugetară și Camera au înscris-o la loc; și pentru ca pe viitor să nu mai fie expus acest gimnaziu la asemenea întâmplări prea ușoare, Camera a hotărât să facă acest proiect de lege. Subvențiunea se înțelege că se va da numai pe cât timp veți avea mijloace, căci la caz contrar puteți face un proiect de lege, sau din partea guvernului, sau din inițiativa Corpurilor Legiuitoare, prin care puteți tetraze subvențiunea.

Iată dat motivele pentru care s-a făcut acest proiect de lege. Onor. d. Deșliu, cu această ocaziune, ne zice: propriile noastre școli sunt igrasioase. Ei bine, d-lor senatori, să ne înțelegem asupra acestui lucru; știm că este încă mult de făcut în administrațiunea și învățătura noastră; sunt școli care sunt igtasioase, aceasta este trist, sunt contacte de închiriere ale acelor școli, care nu se pot nimici din cauză că termenele nu sunt încă expirate; dar bine, dacă sunt case igrasioase în unele din școlile noastre, astăzi când se cere a se da o subvențiune școlii din Brașov de 15 000 lei, prin aceasta oare s-ar putea opri acel rău? Dacă nu s-ar vota această sumă, am ajunge oare la scopul nostru de a face să dispară igrasia? Vă cere Camera să ștergeți 15 000 de la stărpirea igrasiei și să le înscieți la școala din Brașov? Cum se pot întâlni aceste două elemente?

Acum, d-lor, să viu la cele zise despre unele foi străine, și mai cu seamă de foile ungare. Le-am citit și eu; dar dați-mi voie, d-lor senatori, a vă spune, că guvernul este convins că nu este cea mai mică umbră de politică în acest proiect de lege. Sunt lucruri elementate de cultură, de instrucțiune și de artă, în privirea cărora din fericire se pot întâlni toate statele și toate popoarele fără altă gelozie decât gelozia de a se întrece unele pe altele în lupta pașnică a civilizațiunii.

Cu prilejul discuțiunii făcute la Viena despre noua universitate din Cernăuți s-a propus a se introduce și limba și litetatura română. Au fost deputați eminenți, care au dat o

frumoasă expresie acelor simțiminte umanitare, care sunt cu tottd depărtate de otce politică agresivă. Au fost, ce e drept, și alți deputați, care vorbeau de germanizarea Orientului, precum sunt astăzi foi ungate care vorbesc de daco-români cu ocazia subvențiunii noastre penttu Btașov. Dat aceste sunt visuri izolate și incoherente, de care nu pot fi răspunzătoare guvernele în politica lor prudentă. O tepeț: dacă noi, stat tânăr, am învățat un mare adevăr de la civilizația apuseană, a fost iubirea absolută a culturai, tendența de a o lăți pretutindeni și desptețul spiritului de cucerire brutală.

Iacă pentru ce cred că nu este ceva tău sau neobișnuit, ca un stat să subvenționeze o școală privată confesională în alt stat, înttu cât rămâne exclusiv în marginile cultutei. Nu știu ce face Austtia în această privință, din întâmplare însă știu că pentru biserica și școala protestantă din Iași vine regulat subvențiunea de la împăratul Germaniei. Este o școală franceză la Atena, la Roma etc. Cine se poate împotrivi la aceasta? - Cum se dau acești bani? Ca o inscripțiune în buget; și bugetul îl prezentă guvernul. Dar iată o inițiativă a Camerei care zice, de ce să fie aceasta numai o inscripțiune bugetară făcută de guvern? Să se facă prin lege! Este adevătat că bugetul se votează de noi, Camera deputaților, dar să nu fie numai în atributul ministrului, ca să și șteargă suma dacă ar voi, ci să fie guvernul obligat de a o menține cât noi Corpurile Legiuitoare vom voi, să nu fim numai noi, Camera, ci să fie și Senatul consultat, și el să spună că așa să fie. Și tocmai un d. senator, după ce guvernul primește lucrui din considerările arătate, se miră de ce vine chestiunea și în Senat? Apoi vine în Senat, deși cum v-am spus este trecută atât în bugetul pe 1875, cât și în acel pe 1876, tocmai ca să vă pronunțați și d-voastră. Nu vă va conveni? Din inițiativa d-voastră propuneți o lege ca să se șteargă, dar nu lăsați ca să se șteargă fără să știți și d-voastră. Mărtutisesc că pe această cale constituțională găsesc foarte straniu ca un senator să se mite de ce se face un

proiect de lege. Ar fi consecvent d. Deșliu când ar zice: recunosc că este bine să se facă un proiect de lege în această privință, însă fiindcă sunt contra, cer să se respingă; dar să recunoască că e bine să se dea, însă nu prin proiect de lege, adică să nu fie întrebat și Senatul, este o procedură constituțională atât de înaltă, încât eu unul nu o mai înțeleg.

Mai votbește în contra proiectului Dr. Turnescu, dar îl apără C. Bozianu, și în sfârșit legea se votează și de Senat cu 31 bile contra 9. De atunci noua subvențiune s-a asigurat și este alocată în budgetul fiecărui an. După retragerea ministerului L. Catargi, ajungând Al. Orăscu ministru de culte pentru câteva zile (4-26 aprilie 1876), efemerul ministru se grăbește să ceară anularea acestei legi, și prin taportul No. 3334 din 22 aprilie 1876 (dosarul No. 220 din 1876 al divisiunii școalelor) propune chiar suspendarea vechiei subvențiuni de 23 500 lei, voind astfel să suprimă școalelor române din Brașov orice ajutor. Din norocire Al. Orăscu după 3 săptămâni cade din minister, iar succesorul său d. G. Chișu menține subvențiunea din amândouă legile. - Ceea ce nu a împedecat pe „un bătrân” liberal să scrie în *Voința Națională* de la 8 octombrie 1894: „Ministrul sub conservatori, care a șters din budget subvențiunea școalelor române din Brașov, a fost d. T. Maiorescu, actualul rector al Universității din București”!

22

**Asupra examenului de liberă practică a medicilor
și asupra unor stipendii**

(Sedința Senatului de la 6 martie 1875)

Ministrul cultelor T. Maiorescu modificase, prin consiliul de miniștri și decret domnesc, art. 63 al Regulamentului Facultății de Medicină în sensul de a permite examenul de liberă practică al medicilor cu diplome străine nu numai în limba română, ci și în limba latină, franceză sau germană. Acelaș ministru trimisese în stătinătate pentru studii istorice și limbistice pe bursierii Gr. Tocilescu, Al. Lambrior, G. Panu și G. Dem. Teodorescu fără concurs. La o interpelare dezvoltată de senatorul J. Deșliu în contra acestor două dispoziții, răspunde:

Ministrul cultelor T. Maiorescu. D-lor senatori, d. interpelează-mă în început prin declararea, că d-sa nu a făcut aceste interpeleări din spirit de ostilitate, ci numai pentru că s-a crezut dator a veghea să nu se comită nici o ilegalitate din partea vreunui ministru. Îi mulțumesc de spiritul ce-l animează și cu atât mai mult îi mulțumesc cu cât mi se dă ocaziune de a răspunde la câteva cuvinte și agitări, care s-au aruncat și prin unele gazete. Guvernul, d-lor, nu poate totdeauna să răspundă la jurnale, dar e dator să dea răspuns Corpurilor legislative.

Mă întreabă d. interpelam, mai înrâi, dacă s-a făcut modificarea art. 63 din regulamentul Facultății de Medicină din București după consultarea facultății, și dacă aceasta s-a făcut și cu avizul consiliului superior de instrucțiune, sau numai prin consiliul de miniștri și cu sancțiunea Domnitorului. - Răspund: modificarea art. 63 din regulamentul în chestiune am făcut-o numai prin consiliul de miniștri și cu sancționarea Domnitorului fără a aștepta o propunere formală a facultății și fără avizul consiliului permanent al instrucțiunii.

D-lor, voi avea onoare avă arăta justea acestei procedări, pe care o mențin în întregul ei. La Facultatea de Medicină din București, ca la toate facultățile, există un regulament pentru chestiile proprii ale facultății, pentru admiterea studenților la examene, pentru programa studiilor, împărțirea în ani etc.

Acest regulament trebuie să fie elaborat de facultate și trebuie să fie aprobat de ministru luând și avizul consiliului permanent. Iată ce zice în această privință art. 288 din legea instrucțiunii publice:

„Consiliul facultății formează regulamentele sale. Măsurile regulamentare nu pot avea putere, **pană** nu se vor aproba de minister, după formele prescrise de legi”.

Dar știți d-voastră totodată că sunt și regulamente, care nu se fac de corpul facultății, ci trebuie să se facă prin consiliul de miniștri, adică regulamente care nu prevăd însă organizarea facultății înăuntrulei, ci regulamente care regulatează un articol special din lege în putința lui de a se aplica în general la viața publică. Aceste două feluri de regulamente sunt foarte deosebite; ele au numai numele în comun.

În regulamentul Facultății de Medicină, așa cum îl văd tipărit, s-a strecurat, după părerea mea, următoarea greșala de competență.

Pană la art. 56 din regulamentul facultății se prevăd afacerile interioare ale ei, examinarea studenților și altele; însă de la art. 57 înainte **pană** la 80, și în acest spațiu intră și art. 63

pe care l-am schimbat, în aceste articole, zic, este un apendice la acel regulament, care vorbește despre examenile pentru admiterea la libera practică.

Ce este aceasta? Ce însemnează libera practică permisă de o facultate? Este vorba despre o diplomă a chiar facultății, intrând în dezbateri facultatea proprie? Este dreptul de a practica o profesiune în facultate însăși? Nu, d-lor, este regulamentarea, nu a facultății, ci a art. 273 din legea instrucțiunii, care zice:

„Diplomele câștigate la universitățile străine nu vor conferi nici un drept în România, fără un examen prealabil”.

Este dar vorba de echivalența actelor dobândite în alte state, afaceri a administrației genetale, și de dreptul de libetă practică în țară, în afară de facultate.

A cum vă întreb pe d-voastră, acest examen prealabil pentru diplomele străine cine voiți să-l reguleze? Căci în tot modul trebuie să se reguleze. Fiindcă e vorba pentru medicina practică, ar putea să vină ministrul de interne, care are serviciul sanitar, și fără privire necesară la legea instrucțiunii să-l reguleze prin consiliul de miniștri. Căci dacă nu este vorba de un regulament al facultății în sine, ci de regulamentarea unui art. genetal din legea instrucțiunii (art. 273), aceasta nu se poate face decât prin consiliul de miniștri și fără avizul consiliului permanent de instrucțiune. Acest aviz se cere numai pentru chiar aplicarea unei norme legale, stabilite sau prin lege sau prin regulament de administrație publică, dar nu pentru însăși crearea legii sau a regulamentului genetal.

Dacă este să vorbim un cuvânt mai mult în această materie, cred că este o călcare de competență de a se pune în apendicele unui regulament de facultate și dreptul de liberă practică. Să vedem, cum se face la alte facultăți. Facultatea juridică dă diplome de licențiați sau doctori în drept; dar dreptul de a practica jurisprudența, de a fi avocat, îl dă facultatea juridică? Cine înscrie în lista avocaților, facultatea juridică? Niciodată și nicăieri! Ci consiliul de avocați; căci alta

este a dobândi diplome și alta este a exercita în practică o profesiune. Prin urmare dacă într-un appendice al regulamentului unei facultăți se vorbește despre libera practică, aceasta nu este în virtutea însuș a dreptului facultății, ci este o delegațiune ce o dă consiliul miniștrilor cui vrea.

Riguros vorbind, cred că nu trebuia dată facultății, era mai bine să se dea serviciului sanitar, fiindcă, d-lor, nu stă bine ca un înalt corp de învățătură să-și piardă acest caracter și să aibă aerul de a monopoliza practica. Cum se poate ca profesorii Facultății de Medicină, a unei facultăți tinere ca a noastră, care de-abia în timpul din urmă a scos câțiva doctori, ai cărei profesori înșii și-au dobândit diplomele cei mai mulți în Paris și alții în Germania, să vie să zică: noi suntem și profesori și medici practici, dar dacă ar mai veni cineva să practice medicina în această țară, nu-l admitem decât trecând examenul în românește înaintea noastră, încât dacă ar voi un bolnav să cheme un oculist din Franța sau vreun alt medic însemnat ca Andral, nu ar putea să-l aibă, pentru că s-ar cere să se examineze în românește? Cum se poate să vie o facultate de știință să apretieze dreptul de liberă practică!

Aceasta mi se pare că poate ajunge a degrada un institut de știință, atingându-i caracterul de știință cutată și coborându-l pe tărâmul speculațiunii. Alta este a face știință și alta este a face liberă practică!

Art. 273, care este în lege și care vorbește de diplome străine, în proiectul cel nou al instituțiunii publice, care va ajunge sper în dezbateră d-voastră așa cum sunteți compuși, l-am regulamentat astfel încât am revocat tot appendicele, făcând dintr-acesta un articol deosebit de lege, spre a lua facultății ceea ce-i era atribuit până acum, dreptul de a admite libeta practică.

Răspunsul meu dar este acesta: de câte ori un regulament nu este regulament al facultății însăși, ci este regulamentarea unui articol general din lege, d. e. de liberă practică cu diplome

străine, de atâtea ori numai prin un raport către consiliul miniștrilor și prin deciziunea lui cu aprobarea prin decret Domnesc se poate stabili o procedare corectă, și dacă s-a amestecat consiliul facultății întru aceasta, atunci a făcut-o prin o procedare necorectă în privința competenței, și eu m-am ferit să cad în aceeași greșală și să consult facultatea formal acolo unde numai consiliul de miniștri are competență.

D-lot, dacă inttu acum în fond, după ce în formă cred că am justificat procedarea, vă întreb: este cu puțință ca într-un stat, în care profesiunile sunt libere, să legăm exercitarea profesiunii private de limbă? Dar puteți d-voastră justifica măsura aceasta? Când s. e. o facultate, unde se vor pregăti ingineri și arhitecți, ar veni să facă regulament și să zică: nu primesc arhitecți și ingineri străini nici pentru trebuințele private, ci orcare să depună examen în limba română, ați admite d-voastră aceasta? Oare ce însemnează acest monopol alta decât a specula chestiunile înalte, cate nu trebuiesc speculate? Atunci ați face să se omoare prin un sistem prohibitiv orice concurență și să se anuleze dreptul profesiunilor libere! Este de onoarea noastră aceasta? Nu este o procedare nedemnă întru-o facultate chemată de a da înaltă știință? Dacă suntem noi încă tineri în științe, ttebuie să lăsăm pentru libera practică porțile deschise pentru orice este solid în cunoștințe! Nu putem să legăm libera practică de cunoștința limbei române! Funcționarii statului, ce e drept, nu pot să fie străini în regulă generală, dar să fie ingineri, doctori ai oamenilor privați, dacă diploma este justă, aceasta mi-a părut așa de elementar, așa de indicat prin spiritul celui mai simplu liberalism economic și social, mai ales într-un stat, care de-abia a început a pași pe calea culturii, încât m-am grăbit a ridica acea prohibițiune (aplauze).

Am să trec la al doilea punct al interpelării. D. interpelam mă întreabă de ce n-am păzit legea instrucțiunii cum o înțelege

d-sa, când am trimes 4 tineri în stfăinătate ca stipendiști ai statului?

D-lor senatori, legea instrucțiunii, în art. citat de d. intetpelant, nu se potrivește aci. Ce zice ea?

„Art. 330. Statul nu va mai stipendia sub nici un alt cuvânt penttu învățătura în scoale din străinătate decât numai în interesul instrucțiunii publice naționale și sub următoarele condițiuni:

a) Ca aspirantele să fie născut român, să fie recunoscut fără mijloace proprii;

b) Ca din suma destinată prin budget pentru stipendii, să se afecteze două treimi în favoarea studenților ieșiți din școală normală și în lipsă etc...”

Dar unde este școala normală? Școala normală, în prevederea căteia s-au făcut toate art. citate de d. interpelam, nu s-a creat. Căci nu confundați: sunt așa-numite școli normale penttu prepararea de institutori, acestea sunt o creațiune bugetară, alături cu legea și afară din lege, deși nu în contta legii. Iat școalele normale, de care se vorbește aci, sunt cele prevăzute la art. 311 și următori care zic: se vor institui în București și Iași școli normale penrru formarea de profesori de licee si de facultăți, internate înalte, unde să se trateze filosofia metoadelor și a procedărilor, și care să fie pepiniere pentru profesori.

Era natural, ca din momentul în care legea prevedea înființarea în chiar țara noastră a unui înalt internat pentru prepararea profesorilor, adică așa-numitele școli normale superioare, nu mai puteam trimite studenți în străinătate cu stipendii, și trebuia să se populeze întâi toate școalele normale și numai pentru lacunele ce va simți statul, să mai trimită pe cineva în străinătate. Ei bine, aceste școli normale n-au existat încă, nu s-au înființat, această prescripțiune a legii nu s-a aplicat și nu se aplică. Nefiind dar realizată condiția legii, ce rămâne? Ce fel de fonduri și stipendii sunt aceste? Vedeți, acești tineri n-au fost trimiși decât după ce a votat Camera bugetul

rectificativ pe 1875, și în acest budget rectificativ s-a adăogat și cifra de 38 000 franci, cu următorul titlu: „stipendii studenților din străinătate și din țară”. Legea instrucțiunii nu prevede aceste stipendii în țată; ea ptevede butse în străinătate pentru aceia numai, cate au absolvit școalele normale și facultățile, și nu simplu pentru studenții din țară și din sttăinătate. Eu intetpretez dar legea așa: câtă vreme nu sunt școli normale superioare, nu este obligațiune absolută de concurs impusă prin lege pentru bursierii din străinătate.

Cu toate acestea ministerul face bine, deși nu este ținut legal — răspund acuzării de nelegalitate — face bine, ca în multe asemenea chestiuni să publice concurs și să ia avizul consiliului permanent, cel puțin de câte ori este vorba exclusiv numai de instrucțiunea în școalele publice. Dar aici chestiunea stă altfel.

Dacă d. interpelam îmi făcea onoarea să mă întrebe mai înainte într-un mod privat, îi spuneam împrejurările și vedea că nu se potrivesc deloc acuzările ce-mi aduce.

D-lor, sub administrația Ministerului de Culte și Instrucțiune Publică sunt multe alte instituțiuni, nu numai școli. Sunt archivele statului; este teatrul; sunt muzeele, sunt monastirile etc. De unde știe d. interpelam, pentru cate din aceste deosebite ramuri de administrare a ministerului meu au fost destinate aceste stipendii? Trebuie să-i spun d-sale, că de câte ori este vorba de arhivă și de cheltuielile pentru arhivă, nu se ia avizul consiliului permanent, cate este exclusiv mărginit la chestii școlare. De câte ori este vorba de teatru, asemenea; de câte ori este vorba de biserică, por lua părerea sinodului, dar nu a consiliului permanent. Așadat ce stipendii sunt acestea? Nu sunt stipendii, cate intră în categoria exclusivă a școalelor, penrru care se cere avizul consiliului instrucțiunii publice; ele se rapoartă mai mult la arhive sau la alte trebuințe genețakrși āsernenea.știpendii se dau după libera deciziune agttY^rdiflii'c Vedețiae'hrrj,, d-lor senatori, motivul

care m-a autorizat a procede așa, cum am făcut, și așa aș ptocede și de acum înainte la orice ocazie analoagă.

Dar permiteți-mi, terminând cu chestiunea de formă, să vă adaog câteva cuvinte despre chiar interesul științific al stipendiilor astfel decise de minister.

D-voasrră, d-lor senatori, care sunteți mai în vârstă decât mine, veți fi remarcat mai bine decât mine, că de la o vreme încoace s-a răcit o foarte puternică, o foarte importantă activitate literată ce era înainte vie și înflorită în țata noastră. Știți cu ce zel se interesau roți din d-voastră la cercerările istorice naționale. Era pe vremea, când Bălcescu publica împreună cu Laurian magazinul istoric al patriei noastre, când lucrau Heliade, Aron, când apărea „archiva” d-lui Kogălniceanu dincolo de Milcov, când din toate părțile se înmulțeau cunoștințele istorice și ne deșteptau pe toți din acel fel de letatgie, în care eram căzuți. Era așa de frumoasă, așa de însemnată viața pe acest tărâm în vremea de atunci, încât numai cu cea mai mare părere de rău putem constata acum, că nu știm din ce motive, poate din schimbările repezi ale politicei, tinerimea de astăzi nu mai continuă tradițiunile de atunci; s-a pus să scrie jurnale, dar nu mai scrie și nici nu mai citește cărți isrorice, nici de alt fel. S-a perdut zelul tinerimii române pentru adevărata știință națională.

Avem o atchivă a statului, comoti de documente sunt într-însa; s-a publicat oare ceva fundamental de când există ea? Și zicem că aspirăm la cultură cu formele cele noue politice! Dar există oare cultură națională fără tradițiune istorică, bine înrreținută în toată activitatea literară și științifică? - Biete 2 volume de archivă s-au publicat acum vro 6 ani de d. Hasdeu, și aicea s-a încheiat totul. - în monastiri sunt documente; este Ptea S. S. Episcopul Melhisedec, care a început să facă pe această cale un drum nou și a publicat documentele telative la episcopia de Huși și de Roman; dar cine l-a mai urmat?

Letopiseții publicați odată de d. Kogălniceanu, au rămas neterminați; dar sunt în arhivele din Viena o mulțime de acte importante pentru noi, sunt în Petersburg, în Veneția, sunt comori din istoria noastră cea veche. Avem facultăți de litere, sunt doi profesori însemnați de isrorie - nu-i numesc -: ce face profesorul de istotie de la Iași? Ați văzut măcar o foiță de carte istorică națională publicată de el? Eu n-am văzut. Ce face cel de aicea de atâta vreme? Ce fac alții din licee? Unde sunt documentele istoriei naționale? Unde este cel puțin începutul încercării de a continua opera lui Kogălniceanu? Un singur om se mai ocupă din nou de istoria țării, d. Hasdeu, și nu critic dacă scrierile sale sunt bune sau rele, dar și acesta este un om afară din facultate și din cercul oficial; de altminttelea pretutindenii a amorțit această parte a vieței noastre naționale.

Apoi, d-lor senatori, un lucru îmi pare vederat, deși foarte trist: dacă n-avem sentimente de istorie în tinetimea noastră, suntem pierduți; căci nu poate să trăiască un popor când își uită mâine ceea ce a făcut ieri! (Aplauze.)

Din nenorocire am ajuns așa de departe, încât azi cei mai mulți tineri cu greu înțeleg documentele numai de acum vteo 40 ani, scrise cu slove vechi și în limba veche, și cred că poate nici unul sau de-abia vreunul de prin curți și tribunale este în stare a înțelege vteun document slavon, cate se tefere la un timp în care limba slavonă era limba oficială.

Credeți acum că trebuie acuzat un ministru, dacă se preocupă de această cestiune? și dacă, neliniștit de lipsa de interes, de zel, de cunoștințe pe acest tărâm al arhivei, al diplomatiei slavone, al manuscriptelor vechi, al comoarelor păstrate în bibliotecile și arhivele străine, a trimis 4 tineri cu misiunea specială de a se ocupa de arhive, de archeologie, de anticități slavone, de limba veche, în care sunt scrise o mulțime de documente de ale noastre istorice? Dacă credeți, atunci luați asupra d-voastră de a zice: nu voim a merge pe această cale; rău a făcut ministrul; să-i dăm un vot de blam,

primind moțiunea d-lui Deșliu, și să lăsăm pe d. Deșliu să îndrepteze tinerețea română după chipul și asemănarea d-sale.

Eu, d-lor, am spus Senatului, pentru ce am lucrat așa cum am lucrat, și iau toată răspunderea; dacă d-voastră dezaprobați, o puteți face; dar procedarea în formă și în fond eu unul o cred corectă. (Aprobări, aplauze.)

Cine sunt acei 4 tineri, care s-au trimis? Am ales amici, rude? oameni de același partid politic cu mine? sau puteam, pe de altă parte, alege așa din întâmplare? Se putea publica concurs pentru studiul arhivelor și limba slavonă? Dar cine să examineze pe concurenți? După părerea mea, nu se putea. Fotma ar fi fost păzită fără îndoială, prescripțiile verbale ar fi fost în regulă, și pe hârtie era ușor lucru, dar ca rezultat practic nu at fi ieșit nimic. Am luat din parte-mi, și permiteți-mi a spune că, din când în când, mă ocup și eu cu puțină literatură, am luat, zic, ceea ce s-a lucrat în timp de 10 ani încoace, și am găsit 4 tineri ocupându-se cu istoria și limba țării lor în publicitate.

Permiteți-mi a-i numi: E întâi d. Grigorie Tocilescu, care a scris între altele o carte despre doi istorici români. D. Hasdeu scrisese istoria sa; un altul, d. G. Panu, l-a combătut. D. Tocilescu l-a apărut, și cu aceasta s-a arătat, că deși a învățat dreptul, nu s-a făcut avocat (ceea ce știți, că este o profesie mai productivă), ci s-a făcut istoric. Atunci mi-am zis: iată un tânăr, care s-a ocupat de istorie, deși putea să ia o meserie mai luctativă, a preferit istoria; bine a făcut, trebuiește încurajat. A fost în lași un altul, d. Panu, care a scris asupra istoriei d-lui Hasdeu, și d-sa om de talent și cu un zel vizibil pentru istoria națională. Mai este d. Lambrior, care a scris o disertație foarte instructivă. Poate cunoașteți pe răposatul lordache Golescu (afirmări). De la acesta au rămas multe lucrări interesante pentru noi; cu atât mai interesante, cu cât limba și felul de a vedea erau altele pe atunci. Vă mărturisesc că mie unuia îmi

pare rău că am părăsit așa de iute felul de atunci și că am ptimit, fără nici o tranziție, o haină nouă, despre care nu știu dacă e mai bună pentru noi. Din aceste scrieri nepublicate ale răposatului Golescu, d. Lambrior a avut una la îndemână, a cercetat-o, a făcut un studiu limbistic asupra-i și a dovedit cu această ocazie o predilecție așa de mare pentru limba noastră veche și pentru tot trecutul nostru istoric, încât mi-a părut și d-sa demn de a fi încurajat din partea statului român. Este în fine un al patrulea tânăr, d. G. Dem. Teodorescu; acesta a scris o carte asemenea interesantă despre datinele și moravurile române; cartea este scrisă cu silință și cu desvălirea întregului aparat științific, de care a putut dispune d. Teodorescu în țara noastră. Trebuie să vă spun, că acest tânăr era unul din colaboratorii *Românului*, foaia opozițională în contra noastră. Poate că neavând cu ce să trăiască, trăia cu jurnalistică; îl vedeam ia Cameră scriind importante dezbateri politice, tachigrafându-le. Nu mă îndoiesc că aceasta l-a înaintat foarte mult, numai desigur nu în știință. Oare era bine, fiindcă noi suntem de altă culoare politică și d-lui de alta, cel puțin așa pare a fi (căci eu unul colorile politice ale celor prea tineri nu le cam iau în serios), era bine, zic, să rămână la o parte fără încercare de a fi încurajat tânărul literar? Eu cred că nu, și mi-am zis: iată un om, care a scris și el o carte istorică; dacă va merge să facă studiul arhivelor și universităților străine, când va fi mai în vârstă și va avea mai multă știință, va fi poate de folos istoriei patriei sale, și chiar dacă va mai tace politică, o va face cu mai bogate cunoștințe și spte onoarea țării lui. Iacă, d-lor, acei patru tineri, care au fost trimiși de minister cu cheltuiala statului în străinătate, și iacă tot ce aveam să răspund la interpelarea d-lui Deșliu. (Aplauze prelungite.)

Mai votbește în contra ministtului în acea ședință
Dr. Turnescu, profesor la Facultatea de Medicină.
(„Medicul străin trebuie să dea examenul în limba

română, dacă vine să mănânce pâine la noi. - D. ministru ne-a vorbit de capacitățile ce ne pot veni din străinătate. Capacitățile cele mari, d-lc ministru, sunt românii, compatrioții d-voastră. (Aplauze.) Aceasta este cunoscut de toți. - Limba latinească nu o știe nimeni afară de câțiva transilvăneni"). Iar d. Deșliu propune o moțiune de blam, care însă e respinsă de Senat.

Ideea susținută aici de ministru, că nu se cuvine ca examenele de liberă practică să fie în atribuțiile facultății de medicină, s-a realizat în sfârșit prin regulamentul serviciului sanitar de la 1 iulie 1893, care atribuie încuviințarea liberei practice pentru doctori, farmaciști și veterinari în competența Ministerului de Interne.

23

Asupra liberelor alegeri

(Ședința Camerei de la 4 iunie 1875)

Camera aleasă la 1871 își terminase legislatura de 4 ani, și în mai 1875 s-a ales o Cameră nouă. Cu prilejul dezbaterilor adresei de răspuns la mesagiul Tronului, opoziția coalizată (de la „Mazar-Pașa”), din care făcea acum parte și Manolache Kostake, atacă guvernul cu violență, mai ales în privința alegerilor. La aceste atacuri răspunde între alții și

T. Maiorescu, ministrul cîdelor. D-lor deputați, de către doi din cei mai însemnați membri ai opozițiunii, d. Ion Brătianu și d. G. Vernescu, am fost tras în discuție; de d. Brătianu am fost pus în chestie ca reprezentant al „junimii” sau, cum zice d-sa, cu un termen pentru mine mai puțin lămutit, al junei drepte; de d. Vernescu pentru ceea ce vorbisem ca deputat și ca ministru în chestiunea presei. Sunt dator dat pentru pozițiunea ce am și pentru respectul ce datoresc Camerei și îndeosebi minorității, orcare ar fi, să răspund câteva cuvinte.

D-lor, în chestia presei vă aduceți aminte că stă luctul așa: s-a adus de d. Costa-Foru împreună cu d. M. Kostake Iepureanu, pe atunci ministru al justiției, un proiect de lege, prin care se introducea sechestrarea prealabilă a foilor și

teascurilor și arestul preventiv al jurnaliștilor. Ca deputat m-am opus, amendamentul meu s-a primit, proiectul de lege s-a retras. Am și astăzi aceeaș patere; cred că după Constituțiunea noastră nu este admisibil arestul preventiv contra jurnaliștilor, nici sechestrarea jurnalelor. Am spus-o ca deputat, o repet ca ministru. Poate că vreunul sau altul din d-nii deputați sau din colegii mei de la minister să fie de altă părere, aceasta nu-mi importă, întru cât părerea rămâne teoretică și nu se traduce în fapt prin un proiect de lege.

Este vederat însă că nu aș mai sta pe această bancă, îndată ce un proiect legislativ s-ar face din partea consiliului miniștrilor, în care mi s-ar cere și iscălitura mea și care ar fi în conttazicere cu convingerea ce am în această chestiune de princip. Acest act însă nu s-a făcut; căci procedura penală, așa cum o prezentase d. Costa-Foru, nu s-a mai prezentat înaintea dv. Iar ceea ce crede colegul meu de la justiție în privința aplicării legii de procedură penală oarecum în simplă teorie, aceasta nu mă privește; fiindcă nici d-sa, nici eu nu suntem chemați a aplica și a interpreta legile penale, ci numai tribunalele. Dacă însă tribunalele, dacă și camera de punere sub acuzare, precum și curtea de casațiune au interpretat că arestul preventiv este admisibil în materie de presă cu toată Constituțiunea noastră, întreb pe liberalul d. Vernescu: ce să fac eu, ministru cultelor? Voiți d-voastră ca d. ministru al justiției, or eu, or guvernul în genere să invalideze hotărârile camerilor de punere sub acuzare și a curților de casațiune? Aceasta nu o puteți cere. Prin urmare vă răspund la ceea ce ați zis, că dacă d-voastră vă pare că nu este dreaptă acea interpretare, aveți inițiativa legilor, faceți un proiect de lege, interpretați în sensul cel mai nemerit, dar vă rog scutiți-mă de acuzări nedrepte. Sunt și rămân răspunzător de orice act, care nu se poate face decât prin concursul meu, de orice proiect de lege prezentat de guvern de când am onoare a face parre din el, de orice deciziune a consiliului de miniștri de atunci încoace;

dar nu sunt răspunzător de interpretările legale în afară din resortul consiliului de miniștri. Acesta este adevărul, d-lor depurați, și m-am grăbit a-l spune, pentru a trece pe cât se poate de iute peste această chestiune prea individuală și prin urmare prea puțin importantă.

Important este în discuțiunea noastră, după părerea mea, un singur lucru: starea spiritului public în urma alegerilor, atitudinea majorității, direcțiunea opozițiunii. Poate nu vor fi pierdute acele câteva minute, în care vă rog să-mi dați atențiunea d-voastră pentru o observare generală asupra acestui lucru important. Ați venit adineaori, d-le Vernescu, și vorbind de colegiul III, ca și d. Iepureanu - și aceasta mă interesează, fiindcă eu sunt singurul dintre miniștri, care sunt ales de colegiul III și aș vrea să știu dacă sunt valid sau nu - vorbind de acest colegiu, ziceați că s-au falsificat alegerile, că nu este Camera expresiunea sinceră a țării, că nu avem regim constituțional, ci numai forma lui. Ați adăogat prin program, cu violența obișnuită a limbajului d-voastră, ca am adus țara la prăpastie.

D-lor, eu sunt tânăr între d-voastră și vă mărturisesc că voiesc cu cea mai deplină bună-credință ca să învăț de la aceia, pe care din copilărie am fost deprins să-i privesc ca pe înaintea mergătorii și luptătorii țării mele pe calea ei de cultură, precum sunt d-nii Kogălniceanu, M. Kostaki, Goleștii, Brătienii și alții. Ce lecțiune însă îmi dați mie, membru al tinerimii, care vine după d-voastră și are fericirea de a fi încă împreună cu d-voastră, cu dorința de a se asocia, fie cu puteri cât de slabe, la continuarea operei de cultură ce ați început-o? Ce povățuire, ce exemplu îmi dați? Voiți oare să ziceți că d-voastră, după ce ați încoronat la 1866 lucrarea d-voastră tradițională, după ce dorința divanului ad-hoc a fost îndeplinită, după ce am dobândit Principele străin și o dinastie din cele dintâi ale Europei, după ce d-voastră, floarea României, la 1866 nu ați primit, ca în tractatul de Paris, o organizare de pe masa verde a diplomației străine, ci înșivă ați elaborat în deplină libertate

Constituțiunea ce avem, voiți să ziceți că astăzi am ajuns cu lucrarea dv. la ptăpastia peirii? De ce, d-lor?

S-au falsificat alegerile, afirmați d-voastră. Nu este exact, afirmă alții. Dați-mi voie a atinge punctul de căpetenie și a face legistului Vernescu și tutulor oamenilor mai deosebiți din opozițiune următoarea întrebare decisivă pentru orice stat constituit: cine să judece această contestațiune? Ați introdus sistemul constituțional cu Camera care validează alegerile. Ei bine, alegerile s-au validat de Cameră. Nu admiteți instanța? Foarte bine. Dar atunci spuneți-ne: ce altă instanță admiteți ca să valideze alegerile făcute după legea electorală, luctată de d-voastră? (Aplauze.) Ați zis la 1866: fundamentul libertăților publice este întâi libertatea întrunirilor, ați avut-o; este al doilea: libertatea presei, ați avut și pe aceasta. Eu, care citesc cu multă atențiune *Românul* mă vedeam tratat în vtemea alegerilor de bandit; eram bandiți toți miniștrii, ttădători ai țarei. Să fie și așa; căci libertatea ptesei ați avut-o, ați avut-o cum nu o ate nici o țară a Europei într-un grad așa de întins. Garanție pentru confecționarea listelor electorale ați avut după Constituțiunea dv., pentru că ele s-au făcut de primar, iar nu de guvern. Garanție pentru dreptul de înscriere în listele electorale ați avut; erau după Constituțiunea d-voastră tribunalele și curtea de casațiune; unde v-ați crezut nedreptățiți, ați apelat sau ați putut apela (și dacă nu ați făcut-o, este vina d-voastră și denotă lipsă de spitit cetățenesc) la tribunale și apoi la curtea de casațiune, instanța judecătorească cea mai înaltă, inamovibilă, pe care guvernul nu o poate schimba. Aud că sub ministetul d-lui Brătianu s-a schimbat chiar și ea, o secțiune întreagă a curții de casațiune a fost suprimată. Noi însă nu am atins acest înalt institut judecătoresc (aplaude). Această instanță cuprinde într-însa floarea magisttaturei române și este felurită, oarecum un mozaic de colori politice, după cum s-a completat vacanțele sub deosebitele ministere. Ați recurs dar

și la dânsa, și cu toate acestea ziceți că actuala Cameră nu este expresiunea țarei. Ce însemnează aceasta? (aplaude).

Dacă este astfel, atunci permiteți-mi a spune că eu nu sunt așa de slab în expresiuni, precum este chiar programul d-voastră. Căci dacă declarați d-voastră, cu toată libertatea presei, cu toată libertatea întrunirilor, cu toate tribunalele țarei, cu toată cuttea de casațiune independentă, cu toate primăriile, care toate acestea constituiesc galanții constituționale penttu alegeri, că teprezențațiunea națională tot este falsificată, atunci declarați că țara noastră este incapabilă de a avea o Constituțiune liberală ca aceasta.

Voci. Bravo, bravo (aplaude prelungite).

Ministrul cultelor. Încă o dată, d. Vernescu să-mi răspună, cine judecă afirmațiunile d-voastră? Ați prevăzut că se validează alegerile de Cameră; s-au validat - de ce le invalidați a doua zi? Din momentul când alegerile s-au validat de Cameră, singura autoritate competentă conform legii, nu mai este permis nimănuui să vie a le contesta; și, dacă totuș o face, atunci trece din statul normal consrituit în statul anarhic și devine un revoluționar (aplaude prelungite).

/. *Brătianu.* Trimiteți-ne la pușcărie.

Ministrul cultelor. Noi nu trimitem la pușcărie pe nimeni dintre deputați, fiindcă avem libertatea cuvântului, inviolabilitatea deputaților. Dar ironica întrerupere a d-lui Ioan Brătianu și apelul d-sale la intoleranță le găsesc puțin pottivite. N-am fost în Camera aleasă când erați d-voastră la minister, d-le Brătianu, dar mi se spune că era atunci o sttanie ne-toleranță, că oratorii de alră părere decât d-voastră nici nu puteau să vorbească aci; pe când în Camera aceasta s-a văzut chiar ieri un domn, al căruia nume nu-l mai citez, care, vorbindu-se de încercarea de la Ploiești, a întrerupt și în toată libertatea, a zis: Nu, n-am voit să fac republică, am voit să fac guvern provizoriu. Nu ne imputați dar tocmai toleranța noastră pentru vorbele d-voastră. Toleranța este un adevărat metit parlamentar.

Dar mărturisesc că un alt fapt de necrezut m-a surprins mai mult: Am văzut pe d. Manolache Kostake și pe d. Kogălniceanu, foști preșidenți de consiliu, iscăliți astăzi în programul de prin jurnale alături cu acel domn de la Ploiești (aplauze prelungite), încă o dată: ce lecțiune îmi dați mie tânărul?

Este adevărat, da sau nu, că în țara aceasta, ca în orice stat constituit, trebuie să fie câteva lucruri, în privința cărora să fim cu toții de aceeași părere, pe care în comun să le aprobăm sau în comun să le desprecuim? Dar cum se poate ca d-voastră, oameni care voiți ordinea constituită în statul acesta, să veniți și să ne dați exemplu de răsturnare și dezordine? D-voastră, d-le Vernescu, care ziceați adineaori că legea nu se interpretă după temperament și după cum îi vine bine cuiva, ci că respectul ei se arată mai ales când o păzim chiar în contra arbitriului nostru individual, cum veniți acum să ziceți că această Cameră, care este aleasă pe toate căile legale, așa cum este prevăzut în Constituțiunea de la 1866, dat nu v-a dat majoritatea d-voastră, este o Cameră ilegală? Cine vă dă dreptul s-o judecați? (aplauze prelungite). Of manifestul d-voastră nu are nici un înțeles, or este o provocare la revoltă, și așteptați momentul favorabil (aplauze). Nu mai respectați ordinea legală; pentru d-voastră nu mai este Cameră, nu mai este primărie, nu mai sunt liste electorale, nu mai e nimic: este o stare de anarhie (aplauze prelungite).

Pentru a termina, permiteți-mi a face și eu o relevare din micul meu trecut politic. Când, în urma regretabilului incident de la martie 1871, se vorbea pe la noi, provincialii din Iași, despre efectele acelui fapt și pătea că s-au zdruncinat lucrurile așa încât chiar chestiunea dinastică era pusă pe tapet și se zicea că poate să ne aflăm iarăși înaintea unei alegeri de Domn: aceasta ne-a neliniștit foarte mult, și astfel noi mai junii, care până atunci nu intrasem în politică decât o singură dată pe câteva luni, la 1866, când era vorba a apăra unirea în contra separatiștilor, am zis: poate este momentul venit ca să dăm și

noi slabul nostru glas în concertul comun al României. Atunci văzând că Constituțiunea, elaborată de d-voastră la 1866, adusesse lucrurile din schimbare de ministere în schimbare de ministere, așa încât, după cinci ani de funcționare a ei, iarăși stam înaintea chestiunii dinastice, atunci, zic, noi provincialii, și eu unul, în cercul mărginit al unui provincial, ne-am zis: trebuie să schimbăm Constituțiunea și să dăm mai multă stabilitate mersului lucrărilor de stat în această țară. Și ne-am zis, să schimbăm Constituțiunea, dar nu prin o lovitură de stat, ci tot prin calea constituțională; și d-voastră știți că schimbarea Constituțiunii prin canalul constituțional, departe de a fi o lovitură, este o afirmare a sistemului constituțional. Ne ziceam, noi burghezii liberali, să facem această Constituțiune, dacă se poate, în câteva dispozițiuni ale ei fundamentale mai puțin democratică, mai mult protectoare pentru clasa avută, ca prin aceasta să garantăm independența și liniștea votului electoral. Această programă a noastră cu aceste principii, elaborată de prințul Grigorie Sturdza, am avut onoarea a o iscăli alături cu d. Manolache Costache - ce e drept nu alături cu d. Candiano Popescu — și am prezentat-o onor. Camere¹.

Am venit apoi în București și, se înțelege, am încercat să vorbesc despre ea cu d. Catargi, președintele consiliului, pe care de-abia îl cunoșteam, nu-l văzusem decât de două ori în viața mea. D. Lascar Catargi însă mi-a răspuns că nu crede că trebuie schimbare Constituțiunea, că și cu Constituțiunea așa liberală, cum este, poate să meargă țara înainte. Țafa este blândă, bună și vrea o bună administrațiune. Lumea este sătulă de teorii și frazeologii, vrea dreptate și o bună administrare în toate ramurile publice. Eu, d-lor, care știu, că acel care a apărut Constituțiunea și s-a opus celor ce propuneau schimbarea ei, este d. Catargi, sunt în drept a respinge acuzațiunile actuale ce i se aduc de călcaea Constituțiunii. Așadar spuiți-vă nouă,

¹ Vezi mai sus pag. 69 și 70 (ed. n. — p. 51).

celor tineri, de oameni bătrâni și cu experiență, că țara poate să meargă cu Constituțiunea așa cum este, că însă după ce-am făcut Constituțiunea, după ce libertățile publice sunt dobândite, apoi nu mai încap lupte așa de înverșunate între liberali și reacționari, că în țara aceasta nu mai există atistocrație, că fiecare e considerat după talentul și drepturile sale; că țara astăzi n-are trebuință decât de o bună administrare, că fiecare ministru de resort să fie la locul său și să facă încercarea administrativă; spuindu-ni-se, zic, nouă celor tineri toate acestea de oameni cu experiență în afacerile statului, am primit, am lăsat reforma constituțională și ne-am pus la lucru în cadrul vechei Constituțiuni. Atunci, d-lor, eram deputat din majoritate, și poate îmi veți face onoarea a mă crede că eram independent și țineam cu sinceritate hotărârea astfel luată.

De aceea, când am văzut pe d. Costa-Foru că vine cu o procedură penală, ptin care mi se părea că răstoarnă un princip stabilit de Constituțiunea noastră, m-am ridicat, am combătut proiectul și am zis că nu primesc să se restorne un princip stabilit de Constituțiune prin o lege de alăturare. Dacă mergem cu Constituțiunea înainte, să mergem cu dânsa așa cum este, dar nu să venim prin legi a o atinge într-un mod pieziș. Primindu-se amendamentul meu, proiectul a căzut și d. Costa-Foru s-a retras mai târziu din minister.

Ce vedeți d-voastră în aceasta de neconstituțional?

Tot în Camera trecută a venit un proiect de lege asupra creditului fonciar străin susținut de d. Emanoil Kostaki Iepureanu, Cameta nu l-a primit, și proiectul s-a retras împreună cu d. Iepureanu.

Astfel vedeți că s-a păzit Constituțiunea, și din contră totdeauna, când un ministru a fost în dizarmonie cu Camera, el s-a retras.

Ei bine, într-un ce vedeți d-voastră că ministerul nu a fost constituțional, nu este parlamentar?

Chestiunea este tot așa astăzi ca și atunci. În privința chestiunilor de princip puse în programul d-voastră, noi ne

declaram uniți; voim tot ceea ce veți și d-voastră, voim alegeri libere, voim legalitate întru toate, voim confecționarea listelor electorale de către primari, voim dreptul de contestațiune la consiliul comunal, la tribunale și recursul în casațiune. Voim toate acestea. Întinderea instrucțiunii publice o dorim din inimă. Voiți finanțe bune, voiți justiție, le voim și noi. Într-un cuvânt: voiți administrațiune bună și constituțională în toate ramurile publice, o voim și noi; și dacă cteșteți d-voastră că este cineva din noi incapabil pentru aceasta, că eu sunt incapabil pentru a vă face școli bune, că d. Lahovari este incapabil pentru a vă face bună justiție, și așa mai departe cu ceilalți, atunci aveți precedentele din Camera trecută în curs de patru ani: când unul din miniștri nu avea încrederea d-voastră, primea un refuz asupra unui proiect important și însuș se retrăgea. Tot astfel și acum. Iată eu v-am prezentat legea pentru reorganizarea instrucțiunii publice, d-voastră o veți discuta, și dacă nu voi avea asentimentul d-voastră relativ la dânsa în chestiunile de princip, atunci voi înțelege că nu sunt la locul meu după părerea d-voastră și mă voi retrage.

Ei bine, ce vedeți d-voastră nelegal în toate acestea? Pentru ce dar acest apel înverșunat? Pentru ce această programă? Pentru ce strigați că țara a ajuns la prăpasie, la ruină? Țara a ajuns acolo, unde a dus-o regimul constituțional votat de d-voastră la 1866. De ce vă grăbiți chiar d-voastră, generațiunea care ați produs, ca rodul cel copt al muncii d-voastră, Constituțiunea de la 1866 și aveți să ne-o arătați nouă ca model, de ce vă grăbiți a arunca piatra în contra d-voastră înșivă și a declara țara în prăpastie? fiindcă aparatul d-voastră constituțional nu v-a procurat majoritatea?

Vă rog, mai păstrați României o iluziune fericită, nu vă osândiți d-voastră cei băttâni înaintea noastră celor tineri, că ați fost necopți când ați făcut legea fundamentală din 1866. (Aplauze prelungite.)

La discutarea adresei Senatului pe 1875-1876*(Ședința Senatului de la 26 noemvrie 1875)*

Budgetul rectificativ pe 1876 se prezenta echilibrat prin însemnate reduceri la cheltuieli, și mesagiul Tronului penttu deschiderea sesiunii parlamentare, pe 1875-1876 accentua acest fapt, mai ales important în împrejurările, de care vorbește discursul următor. Adresa Senatului, într-un anume alineat, aproba procedarea guvernului de a fi echilibrat budgetul prin economii. La acest alineat C. Bozianu și A. I. Zisu propun amandamentul „pe cât va permite demnitatea națiunii”, iar I. Deșliu subamandamentul, ca să nu se reducă apunamentele funcționarilor și să nu sufere serviciile statului. In contra acestor amandamente, care în urmă s-au și respins de Senat, vorbește:

Ministrul cultelor T. Maiorescu. D-lor, și amandamentul și subamandamentul propus au aceeași nuanță, este vorba de a arăta un fel de neîncredere în contra guvernului, adică în contra reducerilor ce guvernul le propune Corpurilor Legiuitoare. Amandamentul face în privința reducerilor rezerva „demonității naționale”, pare că guvernul ar amenința-o; - subamandamentul mai face rezerva funcționării regulate a administrației, pare că noi am voi să o distugem,

pare că ar fi vorba, că d. general Florescu spre exemplu ar fi propus economii, care ar distruge armata, sau că eu să fi propus economii, care să distrugă instrucția publică etc. Ce felurite - și uneori ce surprinzătoare sunt căile opozițiunii! Vă aduceți aminte că anume când s-au deschis Corpurile Legiuitoare, cu o zi înainte, la 14 noemvrie, toată preocuparea publică era starea finanțiară a țării; până chiar în străinătate se arăta amenințătoare starea finanțiară a țării; și chiar la Paris, unde avem cursul unei rente române de susținut, se zicea, în urma unor răuvoitoare inspirațiuni, că la 1876 deficitul budgetului va fi de 20 milioane. Ei bine, guvernul s-a preocupat în prima linie de aceasta, am căutat să acoperim prin economii golul budgetar și v-am prezentat un budget fără deficit, spre marea supărare a acelor prooroci neadevărați. Altfel, de am fi venit cu budgetul neechilibrat sau echilibrat numai prin sarcini nouă, s-ar fi zis: Iată ce administrație aveți, ruinați puterea economică a țării! Nu sunteți guvertn conservator! și altele asemenea. Și tocmai pentru că preocuparea generală și aici și în străinătate era aceasta (căci sunt în străinătate oameni care prin toate căile dau alături) tocmai pentru aceasta, zic, guvernul a avut și el preocuparea de a face economii și de a regula starea finanțiară fără să se pună impozite nouă. Am tăiat cheltuielile, care se puteau tăia penttu moment, și am amânat îmbunătățirile, care se puteau amâna, fără a distruge însă nimic. Și când răspundem la un simțământ general al națiunii, restrângem cheltuielile administrative după puțină și facem act de adevărat guvertn constituțional, acum ni se zice: economii bine, dar să nu distrugeți, să nu compromiteri demnitatea țării, să nu loviți în funcționari! Acum este mare grije penrru armată, pentru școli, pentru serviciile publice, pentru funcționari, pentru tot. Ei bine, d-lor, dați-mi voie a întoarce foaia și a întreba: Dacă nu făceam economii, ce era să ni se zică? Era să ni se zică: ați ruinat țara, i-ați sleit puterile vitale, i-ați secat creditul, și alte asemenea fraze stereotipe.

Atunci ce trebuie să facem pentru a vă mulțumi? Nici măcar economii nu voiți să facem? (aplauze).

Însă pentru a nu mai vorbi de argumentele d-lui Deșliu, se cuvine a reveni la amendamentul mai serios al d-lui Bozianu. Într-însul este votba de demnitatea țării, și preocupările d-sale sunt pentru situația internațională a României. D-lor senatori, un punct era cel mai important tocmai pentru demnitatea internațională a României în împrejurările de față; acesta era creditul ei! Știți că avem acum pe piața Parisului renta, - și dați-mi voie a spune, că și aici este demnitatea națiunii în joc. După încrederea ce au aceste piețe străine pentru noi, se poate măsura în parte valoarea statului nostru în criza orientală ce se prepară; căci încrederea nu se măsoară după ideea ce are fiecare de sine însuș, ci după aceea ce o au alții de el.

S-a întâmplat însă în timpul din urmă un fapt de mult așteptat de politiciii prevăzători. Înalta Poartă, puterea noastră suzerană, cu felul său de a administra finanțele, a adus situația finanțelor sale la catastrofă. Știți ce lovitură a dat acest eveniment în poziția internațională a Turciei și cât de mult Turcia, ca stat, a fost atinsă în demnitatea sa, fiindcă ea chiar vorba de a i se trimite o administrațiune străină care să-i reguleze afacerile. În acel moment era întrebarea cea importantă pentru creditul României: Cum suntem noi față cu această putere? Suntem noi un stat care, deși după capitulațiuni are unele legături cu Înalta Poartă, dar în privirea administrațiunii sale este independent? Suntem noi un stat, pe care îl zdruncină zdruncinarea Turciei sau nu? La această întrebare nouă ne era de datorie, de demnitatea națională de a dovedi că finanțele noastre nu au să sufere nimic de vicisitudinile Turciei, deși acestea sunt un semn greu și prevestitor de alte complicațiuni în viitor. La această întrebare noi am răspuns prin echilibrarea bugetului, și guvernul a dat astfel un semn de tărie și crede a fi păzit demnitatea națională (aplauze). Iată pentru ce nu înțeleg, ca tocmai de la onor. d. Bozianu, care știu cu ce căldură simte pentru binele țării,

să se ceară intercalarea frazei de „dignitatea națională” într-un sens pare că ea ar fi periclitată prin bugetul nostru.

D. Bozianu mai zice că nu poate fi român cel care în asemenea momente imporrante atacă creditul nostru; că aceasta nu se poate întâmpla.

Apoi s-a întâmplat, d-lor senatori! s-a întâmplat, și negățile noastre nu pot desființa acest fapt rușinos. S-au găsit unii patrioți din opoziție, care împinși de ură și de pasiune au lovit creditul țării noastre în străinătate. Aceste necalificabile fapte s-au petrecut la Paris prin jurnalul *Tablettes d'un spectateur*, s-au petrecut la Praga prin jurnalul *Politik*. S-a atacat întregul credit al țării, pentru ca să se ajungă la ce? Pentru ca să lovească în noi, șapte petsoane, care suntem azi, dar mâine putem ceda locul acelor care s-ar bucura mai mult de încrederea Domnitorului și a Cotputilor Legiuitoare (aplauze), și nouă celor șapte miniștri ni s-a făcut trista onoare de a se lovi creditul țării pentru a ni se da o lovitură nouă! Ce nefericită putere trebuie să aibă ura partidului politic pentru a fi în stare să covârșască iubirea de patrie! Oare aici nu era demnitatea națiunii în joc? Și nu era locul ca să răspundă bugetul prin o adevărată salvare a demnității țării? Așadar, d-lor, pe când vedem cu toții cum Turcia nu și-a îndeplinit angajamentele sale: pe de altă parte pe când vedem cum unii patrioți din opoziția română s-au încercat a atunca discreditul pe piețele Europei în contul finanțelor patriei lor, noi v-am prezentat un buget echilibrat. Senatul, accentuând acest fapt fără comentariile îndoiioase ale d-lor Bozianu și Deșliu, cred că este în adevăratul său rol constituțional. De aceea, d-lor, guvernul vă roagă să respingeți aceste amendamente.

¹ Articolele din *Politik* de la Praga, scrise de d. Dimitrie A. Sturduza sub pseudonimul „Erdmann von Hahn”, au fost traduse și publicate în *Românul* de la 8 și 9 octombrie 1875. Vom reveni asupra lor la începutul volumului al doilea.

25

Pentru suprimarea unor catedre universitare

(*Sedințele Camerei de la 12 și 18 dec. 1875*)

În budgetul rectificativ pe 1876 ministrul instrucțiunii publice T. Maiorescu propune suprimarea uneia din cele două catedre de dreptul roman de la Universitatea din București și a catedrei de economia politică și de filosofia dreptului de la Universitatea din Iași și înființarea unei catedre de limba română, care până atunci nu exista în învățământul superior.

Contra acestei dispoziții se prezintă în Cameră următorul amendament:

„Propunem a nu se desființa pînă la budgetul rectificativ catedra de economie politică din Iași și catedra de dreptul roman de la Universitatea din București și a nu se înființa altele noi.”

Semnați: *A. Pascal I. N. Șoimescu, G. G. Meitani, D. Economu*”.

Amendamentul e mai întâi susținut de B. Boerescu, a cărui demisie din Ministerul de Externe fusese pînă la 7 noiembrie 1875. îi răspunde:

T. Maiorescu, ministru de culte. D-le președinte și d-ilor deputați, voi avea mai întâi onoarea a apăra guvernul în baza legii asupra instrucțiunii publice și a vă dovedi că economia ce vi se propune de 21 000 lei nu violează legea, ci este o

economie permisă și, dacă împărtășiți modul meu de a înțelege învățământul statului, o economie necesară.

Legea instrucțiunii de astăzi nu prevede deloc numărul catedrelor care trebuie să existe la fiecare facultate. Ea, fără a prejudeca chestiunea cantității catedrelor și a numărului profesorilor, nu are în vedere decât *studiile* ce trebuie să se facă la facultăți.

Vă voi citi articolele din legea instrucțiunii, care privesc discuțiunea de față:

„Art. 251. Facultatea de drept va cuprinde: 1) dreptul roman, 2) dreptul privat român, 3) dreptul penal”, și așa mai departe.

„Art. 259. Facultatea de filosofie și litere va cuprinde: 1) Filosofia, Logica și Metafizica, 2) Filosofia morală și estetica”, și așa mai departe.

În fine articolul hotărâtor:

„Art. 260. Fiecare facultate se va organiza prin regulamente speciale date în forma regulamentelor de administrațiune publică; aceste regulamente vot avea de obiect:

1. înființarea graduală după meziele țării a catedrelor necesare pentru cursurile menționate în precedenții articoli.

2. înființarea de alte cursuri necesare pe lângă fiecare facultate după trebuințele ce s-ar ivi, în urma înființării celor din precedentul paragraf.

Vasăzică nu sunt prevăzute prin lege numărul catedrelor și al profesorilor ce trebuie să existe, ci aceste se fixează pînă la regulamente speciale date în formă de regulamente de administrație publică. Aceste regulamente se fac de ministerul întreg ca o lucrare a puterii executive, și se promulgă de Domnitor. Prin urmare s-a putut înființa o catedră la o facultate în asemenea mod, și tot așa cred că se poate desființa o catedră de la facultate, rămânând numai ca o asemenea dispoziție bugetară Camera să o primească sau nu.

Chiar cu legea cea nouă, numărul catedrelor nu este anume prevăzut, sunt numai științele sau cursurile prevăzute. Este dar o deosebire fundamentală de făcut în spiritul legii actuale între științe sau cursuri și între catedre sau numărul profesorilor. Științele le fixează legea, dar când pentru aceste științe să se înființeze catedre și câte catedre și câți profesori să fie, dacă să fie un singur profesor însărcinat cu două științe sau doi și trei profesori însărcinați cu o singură știință, aceasta nu se regulează prin legea organică, ci prin regulament „după mezele țării”, și prin regulament și cu votul Cametei după mijloacele țării se pot aici înființa și desființa catedrele și un număr oarecare de profesori.

Apoi, d-lor, vorbind în special de Facultatea de Drept din București, cred nejustificată aflarea a două și trei catedre, adică a doi și trei profesori pentu acelaș curs, pe când nu se îndeplinește măcar numărul de cursuri sau științe, care trebuie să se afle la celelalte facultăți. Nu vedeți că există astăzi trei catedre numai pentru dreptul civil și două pentu cel roman înființate toate prin regulament și prin budget? Și nu se poate ca tot prin regulament și prin budget să se și desființeze? Ce contrazicere ar fi aceasta?

Cred dar a vă fi dovedit că primul argument al d-lui Boerescu în contra propunerii guvernului nu este valabil și că propunerea noastră în ceea ce privește numărul catedrelor sau al personalului profesoral este în deplină legalitate după litera și spiritul legii asupra instrucțiunii publice.

D. Boerescu aduce un al doilea argument, că profesorii universitari sunt inamovibili, și că profesorii inamovibili nu se pot destitui decât prin o sentință. Dar este aici vorba de o destituire a vreunui profesor?

Știți ce însemnează destituire? Ea însemnează, d-lor, o sentință penală și luarea dreptului aceluia om de a mai ocupa vreodată în toată viața lui vreo funcțiune în ramul învățământului public.

Este o pedeapsă, care ca toate asemenea pedepse nu se poate înflige decât în virtutea unei sentențe, fiindcă dânsa lovește pe acel om în tot cursul existenței sale civile în stat. Însă, d-lor, aci e vorba nu de pedeapsă, nu de a li se lua celor ttei sau pattu profesori drepturile de a mai fi profesori, ci de a se reduce numărul catedrelor, de a se pune persoanele în disponibilitate, fiindcă serviciul lor personal este sau de prisos sau prea costisitor, rămâind ca d-lor să ocupe alte funcțiuni în ramura învățământului otcând trebuința va cere și mijloacele țării vor permite.

La curtea de casațiune, penttu a răspunde la exemplul adus de d. Boerescu, lucrurile erau și sunt altfel. Acolo legea prevede anume numărul membrilor și prin urmare prin un vot bugetar nu se poate desființa un membru. Dar dacă legea curții aceleia ar fi zis: curtea de casațiune va avea un număr oarecare nefixat de membri câți vor fi trebuitori, atunci vă întreb: la votarea bugetelor nu ar putea să vină colegul meu de la justiție și să zică: nu-mi trebuie mai mulți și mijloacele țării nu permit de a plăti mai mulți? Desigur, da!

D-lor, este un princip constituțional cate-mi pățea sigut. Dar dacă oameni de talentul și experiența d-lui Boerescu îl combat, atunci chestiunea pare a fi deschisă și contraversată, iar Camera se va pronunța.

Este principiul constituțional, că otcât ar sta un lucru în lege, el e pus în teorie, clar în privința banilor, Camera ate dreptul de a da sau refuza alocațiunea bugetară, afară numai în statele, unde bugetul e despătțit în două: în bugetul fix, nesupus fluctuațiunii anuale a votului bugetar, și în bugetul mobil, supus pentru fiecare articol aprobării sau refuzării Camerii din an în an.

D-voastră ați votat o propunere a d-lui ministru de justiție, ca să se egaleze salarul procurorilor cu al președinților de secțiuni; ați votat-o, și când a venit cu cererea de înscriere în buget, nu ați primit-o. Aceasta este legal?

Voci. Nu e încă promulgată legea.

Ministrul de instrucțiune. Chiat de ar fi promulgată, totdeauna Camera poate amâna alocațiunii budgetare pentru cutare serviciu, se înțelege nu pentru totdeauna, ci pentru fiecare an budgetat dat, până când se va face un budget nediscutabil alături cu un budget discutabil. Dar atunci când se cere să depuneți în urnă bilă albă și neagră, atunci îmi pare — iertați-mi expresiunea — că se face un simplu joc mecanic, dacă vi s-ar refuza dreptul de a pune bilă albă și neagră unde voiți.

Dar această controversă nu am trebuință a o mai întinde, și recunosc chiar că este o întindere prea mare ce s-ar da votului budgetar, când s-ar pune cu rigoare în practică un asemenea sistem. Nu am trebuință de dânsul pentru suprimarea ce v-o propun. Căci, vă repet, aici însăși legea instrucțiunii ne spune anume, că nu este legal fixat numărul catedrelor și al profesorilor, ci că aceasta este o afacere regulamentată și budgetară.

D-lor, atât pentru a vă justifica legalitatea acestei măsuri. Mă voi încerca acum a vă justifica oportunitatea și chiar necesitatea ei.

Să ne întrebăm însă: ce însemnează budgetul statului pentru învățământul public?

Sunt state, de exemplu Anglittera, chiar până după începutul secolului nostru, unde n-a fost un ban înscris în budgetul statului pentru instrucțiunea publică. Acolo se zicea și se zice: comunele, particularii, acei care înțeleg lucrul, își vor face școli după cum vor crede că sunt mai bune. Așa este, de exemplu, în mare parte și în America. Chiar la noi, în timpul când era eforia școalelor, se poate zice, că era un fond, dacă nu tocmai privat, dar totuși nu al statului, care întreținea școalele, și atunci administratorii fondurilor, cu care s-au înființat atâtea școli, le dau și le-au dat direcțiunea care au crezut-o administratorii că este mai bună. Dar când d-voastră votați un budget public pentru instrucțiunea

publică a statului și-l dați în mâna guvernului în sistemul reprezentativ, atunci guvernul împreună cu d-voastră este responsabil de direcțiunea ce o apucă instrucțiunea publică, fie în folosul fie în periclitarea statului. Onor d. Boerescu ne-a arătat care este numărul studenților de la facultățile de aici. D-sa ne-a spus că sunt 116 studenți la facultatea juridică, 21 de studenți la facultatea de litere și 40 la facultatea de științe.

Permireți-mi, d-lor, să completez notițele arătate de onor. d. Boerescu. La facultatea de litere sunt, ce e drept, înscriși în numărul acesta studenții, însă numai pentru că se dau atâtea burse la această facultate și nici una la drept; dar marea majoritate a acestor 21 de studenți de la litere iau numai inscripțiunile la facultatea de litere, pentru ca să se folosească de bursele ce li se dau de minister, și urmează în fapt și cu seriozitate la facultatea juridică, așa încât, de când s-au înființat facultățile la noi, numai facultatea juridică a scos un număr mai însemnat de licențiați (vro 70); cea de litere de-abia a produs câțiva (6); în lași îmi pare nici unul și cea de științe asemenea nici unul în lași.

Vasăzică propensiunea în cultura tinerilor noștri este în o desproporție așa de mare în favoarea jurisprudenței și în contra celorlalte științe, încât putem zice că direcțiunea de fapt a studiilor de astăzi este spte funcționarism, magistratură și advocatura, și nu spre litere sau științe exacte.

Este bine ca statul să încurageze această direcțiune? Este bine să înmulțim cifra nu atât a magistraților, cât mai ales a advocaților? Căci, d-lor, este un luctu, pe care cred că și colegul meu de la justiție îl va confirma: din nenorocire și magistratura pentru cei mai mulți din acești tineri este numai o altă școală, prin care trec câțiva vreme pentru a ajunge apoi, când se vor face mai cunoscuți publicului și vor cunoaște și ei legile mai bine prin practică, a fi advocați, și cu cea mai mare nepăsare vedem pe unii tineri dându-și demisiunea, uneori ca manifestate și sub aer de sacrificiu, însă — permiteți-mi a

zice - cu o generozitate cam ieftină, pentru a trece de la jurisprudența practică a magistraturei la resursele mai bune de câștigale advocaturei. Așa direcțiunea, care a luat-o tinerimea aceasta în majoritate, este de a-și face practica sa pe spatele justițiabililor, privind tribunalul ca o a doua parte a învățături dumnealor, și știm că învățătura experienței practice este - ce e drept - o școală bună, dar taxele de înscripțiune ale acestui fel de școli sunt cam scumpe și se plătesc din nenorocire de publicul, care se judecă la tribunal.

D-lor, mă veți întreba, din ce cauză provine acest îndemn către drept, îndeosebi către advocatură? Cauzele sunt multe și unele foarte grave. Este o cauză socială, este o altă cauză a statului însuș, care prin cea mai bruscă reformă a introdus deodată o codificațiune stătină, ttadusă din franțuzește. Dar este și o altă cauză: încurajarea ce această propensitate periculoasă a aflat-o neînterupt din partea guvernelor și a Camerelor succesive. Și aici eu unul mă cred dator a mă împotrivi, întru cât atârnă de la administarea instrucțiunii publice, și a vă propune să aprobați împotrivirea și prin votul dv. deocamdată bugetar. Dați-mi voie a mă explica mai de aproape.

D-lor, este o onoare pentru universitatea noastră că a avut o facultate juridică așa cum a fost și este ea încă astăzi, a fost o onoare pentru dezvoltarea noastră juridică de a fi avut în această facultate oameni ca d. Brăiloiu, care este aici, ca d. Bozianu, ca d. Vasilie Boerescu și fratele d-sale Constantin Boerescu, ca d. Costa-Foru, eminentul profesor de drept civil, ca d. Cantili și ca d. Vioreanu. Dar această onoare a adus și un pericol, însemnătatea profesorilor de la facultatea juridică a stat în prea mare disproporțiune cu aceea a profesorilor de la celelalte facultăți, nu vorbesc de însemnătatea științifică, ci de însemnătatea lor ca oameni publici, ca oameni de stat, înalți funcționari, mulți foști miniștri, unul chiar prezident de consiliu. Aceasta a dat profesorilor facultății juridice multă

influență în stat. Influența lor a atras pe de o parte în mod legitim mulțimea studenților, pe de altă parte însă s-a tradus, într-un mod mai puțin legitim, prin budgetul statului, în cantitatea catedrelor ce și le-au creat, în disproporțiunea numărului lor față cu numărul altor profesori de facultăți. Vă întreb acum: este oate chemarea budgetului statului de a încuraja mai mult această disproporțiune? sau e de datoria noastră de a slăbi această propensitate până va fi redusă la proporțiunea dreaptă cu celelalte facultăți și mai ales cu învățământul elementar?

Eu unul sunt datot a vă declara din nou, ptecum am făcut-o și mai nainte ca deputat, că direcțiunea, în care caut a administra instrucțiunea publică, este de a restrânge, pe cât o poate statul, curentul aproape exclusiv spre facultatea juridică și de a întări mai ales învățământul ptimaf și secundar, îndeosebi pe cel real.

Cu aceasta sper că va renaște în România vechia încredere în școalele ei, încrederea ce o avea când exista încă acea instituțiune a băttânilor boieri ce se numia eforia școalelor. Căci nu știu ptin ce nefericită întâmplare tocmai când poporul român a fost chemat a-și da o reprezenrațiune constituțională, care s-ar fi presupus că are să reprezente mai bine interesele clasei de jos ca fiind mai drept ieșită din sânul popotului, nu știu prin ce nefericită întâmplare tocmai Camerele noastre, de când avem sistemul constituțional liberal, au redus cifra învățământului primar mai jos, chiar cu jumătate mai jos, de ceea ce era sub vechii boieri ai eforiei școalelor. Aici avem un fapt, conta cătuia tot omul de stat trebuie să se revolte în conștiința lui. Căci dacă este ceva trist în o societate, este de a vedea o clasă prea încurajată întărindu-și tot meteu mijloacele de cultută și de putere, și lăsând clasele de jos în ignoranță și în mizerie. Am scăpat de privilegiul boierilor vechi, dar tindem spre crearea acelei clase periculoase de oameni, care, deși ieșiți înșiși din clasa

poporului, devin exploatatori de ruinare ai aceluiaș popor (aplauze prelungite).

Văzând acest pericol, să încercăm a da studiilor statului, precum și budgetului instrucțiunii o altă direcțiune, și prin măsura ce vă propun și care face obiectul lungii discuțiuni de față, eu am redus 21 000 franci de la facultățile de drept și am adăogat 96 000 franci la învățământul de prin sate (aplauze).

D-lor deputați, m-am întins poate prea mult asupra direcțiunii generale în întrebarea de față. Numai așa însă am crezut că este de demnitatea Camerei a tăta cestiunea oportunității, pe care a arins-o d. Boerescu.

Dați-mi acum voie să restâng tărâmul discuțiunii și să mă cobor la propunerea noastră rectificativă în amănunte.

Este votba a se suprima, nu științele, ci numai catedrele de profesori deosebiți pentru un al doilea titular de dreptul roman la București, cea de economie politică și de filosofia dreptului la Iași.

În București cel dintâi profesor de dreptul roman a fost, după cum îmi aiată d. Brăiloiu, Moroiu și apoi a venit d. Bozianu. În vremea lor fiecare era singurul profesor de dreptul roman, dar făceau cât zece tineri profesori de astăzi, când aceștia nu au vocațiunea și zelul lui Moroiu și Bozianu. Astăzi pentru dreptul roman sunt doi profesori, care predau trei ore fiecare pe săptămână această știință, astfel că tinerilor studenți li se predă, în fiecare din cei doi ani câte trei ore pe săptămână dreptul roman de câte un alt profesor. Apoi suntem noi într-o situațiune financiară care să permită astăzi un lux al profesorilor de la drept așa încât unul să pteada numai trei ore pe săptămână, iar penttu celelalte trei ore să fim siliți a plăti un alt profesor? Nu, d-lor; eu cer de la profesorul dreptului roman ca un ceas pe fiecare zi să-l consacre pentru cursul d-sale. Este oare aceasta prea mult? Nu are el timp să dea o singură oră pe zi? Dar ca să facă pe avocat are timp? Eu contest profesorului dreptul preponderant al advocaturei, și-i

cer ca, nu numai trei ore, ci șase ore pe săptămână să le consacre Universității, și numai în restul timpului, care este încă foarte mare, să se ocupe de trebile d-sale private. Cer dar, d-lor, de la un singur profesor de dreptul roman să facă ambele cursuri și în toate zilele câte o oră, adică: 3 ore pe săptămână în anul I și 3 ore în anul al II-lea. Dacă însă pe d-voastră vă lasă inima a ține acest lux de profesori juridici pentru a face d-lor cursul numai de trei ori pe săptămână, făceți-o! Dar eu cted că v-ați atrage o gravă răspundere în situațiunea financiară actuală și în privirea direcțiunii învățământului.

Acum, d-lor, încât privește Facultatea de Dtept din Iași, cu toate că ea nu dă doctotatul în drept, ci numai licența, s-au făcut alocațiuni în budget penttu catedtă de filosofia dreptului și pentru aceea de economie politică.

În Franța, de la 1801 și până la 1864, în curs de 63 ani, n-au existat la facultatea juridică pentru licență catedra de economie politică și cea de filosofia dreptului. Eu, d-lor, când am luat licența în Ftanța la 1861, am făcut-o fără să fie vorba de economia politică. Dacă în Franța a existat și a putut să se dezvolte facultatea juridică în curs de 63 ani fără a avea o catedră de economia politică și de filosofia dreptului pentru licență, apoi noi, care de abia putem imita metsul prudent spre progres al altor popoare, putem avea pretențiunea să facem lux în dezvoltatea științifică a noastră, creând programe pentru licență, care n-au existat în alte țări mult mai înaintate decât noi? Eu cred, o mai repet, că acestea sunt creațiuni de lux. Dar e mai mult decât atât, eu cted, că mai ales la facultatea juridică din Iași ne lipsesc oamenii, care să ne inspire încrederea că vor da o bună direcțiune științei economiei politice și filosofiei dreptului.

Acum, d-lor, să-mi permiteți a face o mică digresiune și, lără a pronunța nume de persoane, a vorbi numai de actele oficiale ale unor profesori de la noi.

Domnul, care ocupă actualmente catedra de economie politică la Universitatea de Iași, a studiat câțiva ani în liceul de acolo fără a-l termina, pe urmă a stat vreo doi ani în facultate, și apoi, fără a avea bacalaureatul, fără a poseda măcar elementele culturii clasice, s-a dus în Italia și după câțva timp a venit doctor în jurisprudență. Cum dar, așa deodată, să i se încredințeze într-un mod definitiv direcțiunea tinerimii în privința unei părți de știință juridică, care este cea mai gtea, a economiei politice? Sunt unii, care conresta chiat însușirea de știință sigură economiei politice, și aceasta, d-lor, pentru că sunt în ea chestiuni atât de mult controvertsate, încât trebuia ca profesorul să fie un om cu o maturitate științifică consumată, cu o autoritate puternică, pentru a expune junimei știința sa cel puțin cu atâta prudență, încât să nu facă mai mult rău decât bine. Sunteți d-voastră siguri că direcțiunea, sub care e pusă inteligența tinerimii române în privința economiei politice, e bună la facultatea din Iași? Eu unul nu sunt sigur, și de aceea cer la onor. Cameră să suprimă această catedră ca o alocațiune special destinată numai economiei politice. Și tot cam așa este și cu filosofia dreptului. Eu cred că a fost nefericită instituirea acelor catedre la Universitatea din Iași, și că este în genere o nefericire pentru tinerimea noastră de câte ori urmează un curs, care nu poate să-i dea decât cunoștințe superficiale, uneori false, totdeauna rău mistuite.

Tetminând, domnilor deputați, sunt surprins de a vedea atâta preocupare pentru persoana profesorilor, zicându-se că ce are să se facă din ei?

B. Boerescu. E vorba de princip.

Ministrul instrucțiunii publice. Da, de princip, dar în vederea persoanelor. Ce are să se facă profesorul, când i se va tăia cea cracă bugetară de sub picioare? Apoi n-are decât să-și continue profesiunea lui de avocat (aplauze).

Dar o altă întrebare: D-lor, profesorul este pattea interesantă, or studenții? (aplauze). Dar ce vă tot gândiți la

profesori și nu vă gândiți odată și la școlari? (aplauze). Profesorul are mai multă putere în mijloacele sale private din care poate trăi, și dacă statul îl plătește, îl plătește numai pentru studenți. Așadar interesul studenților și nu al profesorilor trebuie să fie obiectul preocupării noastre.

Iată pentru ce guvernul vă cere să suprimați această cifră (aplauze).

Vorbesc apoi pentru propunerea ministrului d. A1. Catargi, contra ei și pentru amendament dd. Aristid Pascal și I. Agarici.

Acestora le răspunde:

Ministrul de culte T. Maiorescu. D-lor deputați, vă rog să nu ne facem noi înșine, prin cuvintele noastre, iluziuni asupra împrejurărilor de fapt; ci să hotărâm chestiunea aceasta în deplină și sinceră cunoștință de cauză. D. Pascal revine din nou la cererea d-lui Boerescu de a se face prin lege, și nu prin budget, propunerea de față. Contest că s-ar putea numai prin lege face propunerea guvernului. Cred că este corectă și prin budget, înființarea catedrelor conform art. 260 din legea instrucțiunii e făcută prin regulamentare și budget, și tot prin regulamentare și prin budget se pot desființa. În cazul de față se desființează de exemplu o catedră de dreptul roman de la facultatea din București din două ce erau, și d-voastră, care ați citit legea instrucțiunii publice, vă rog să-mi arătați un articol din acea lege, care ar prevedea că pentru catedra dreptului roman să fie doi profesori și pentru catedra dreptului civil să fie trei profesori, adică mai multe persoane pentru unul și același obiect. Este oare o singură dispozițiune în lege, care vă face să admiteți această duplicitate și triplicitate pentru acele obiecte? Eu vă afirm că nu este niciuna. Legea vorbește de științele necesare, dar nicidecum de numărul catedrelor. Prin urmare nu primesc mângâerea ce-mi lăsați, că la ocaziunea legii instrucțiunii viitoare are să se modifice

numărul personalului. Cum are să se modifice, când nici în legea de astăzi, nici în cea viitoare nu se prevede să fie unul, doi sau trei profesori pentru o catedră de la o facultate, ci se prevăd numai cursurile? Eu nu ating în privința facultăților din București obiectele de studiu, dar vă zic: catedra de dreptul roman la București se ocupă de doi profesori; cu ce drept se face aceasta, când s-ar putea foarte bine ține acelaș cuts de o singură persoană, predând o oră pe zi, iar nu numai 3 ore pe săptămână ca astăzi? Aci nu este vorba a se aștepta votarea noiei legi a instrucțiunii. Chestiunea celei de a doua catedre este o chestiune bugetară, și amânarea care s-ar face nu semnifică altceva decât respingerea propunerii.

Dar, d-lor deputați, dacă îndoirea catedrei a fost o creațiune numai bugetară, întreb: sunt valabile argumentele aduse de d. Pascal pentru susținerea catedrei? D. Pascal a spus că profesorii au o muncă foarte mare, încât 3 ore pe săptămână chiar sunt prea mult; căci ei trebuie să se prepare, au conferințe și examene așa încât de abia îi iată timpul să se ocupe la două zile odată de cursul lor. Eu aș răspunde d-lui Pascal, că la Iași aceeaș catedră se ocupă de un singur profesor, și încă două ore pe fiecare zi. în Germania celebrul profesor Gneist predă câte două ore pe fiecare zi, și la noi un profesor să nu poată ptea o oră pe zi? Dar ce face în tot timpul liber? Ați văzut vre o publicațiune științifică din partea d-lui Daniileanu, de când este profesor? în genere, afară de d-nii Boerescu, Costa-Foru și Strar, a publicat vreunul din d-lor cursurile ce le țin, ca să se ia de pretext „munca” d-lot științifică în afară de orele prelegerilor publice? Degeaba se silește d. Pascal a îmbrobodi adevărul, el nu se poate ascunde. Și adevărul este că interesele d-lor private le consumă ptea mult timp în comparare cu datoria oficială de profesori.

Nu primesc aluziunea d-lui Pascal la adresa unui membru din curtea de casațiune, care ar fi periclitat prin această suptimare a unei catedre de drept roman. Nu știe d-sa, dacă

va fi acela sau celălalt. Din momentul ce Cameta va primi suprimarea, rămâne la guvern să aleagă între cei doi. Iar în alegerea sa guvernul se va îndrepta numai după interesul studenților, după cerința unui curs regulat pentru dreptul roman, căci, d-lor, din nenorocire, sunt și neregule foarte mari uneori în frecventarea cursului universitar din partea profesorilor. Sunt profesori, care, oricât de eminente ar fi de altmintrelea cunoștințele domniei lor, urmează cu atâta negligență în îndeplinirea datoriei lor oficiale, încât aceasta periclitează toată valoarea învățământului care se predă. Este, d-lor, de notorietate publică între toți studenții Facultății de Drept din București, și când o spun aceasta, este evident, că iau răspunderea pentru ce afirm. E știut, d-lor, și în capitală și poate în toată țara, că nu e cu puțință la Facultatea de Drept din București să se țină totdeauna examenele și în zilele determinate, când e vorba de dreptul roman; de câte șapte ori se amână uneori examenele din cauză că nu vine profesorul respectiv, ca să le țină. Ei bine, d-lor, ce însemnează aceasta? Studenții se ptegătesc și dv. știți că este un moment însemnat în viața studentului, când își trece examenul; studenții se pregătesc pentru ziua determinată, vin la școală și cu inima neliniștită așteaptă să-și treacă examenul; profesorul nici nu-și dă osteneala de a fi exact, nici nu se gândește să vie la școală. Atunci se amână pentru altă zi. Se gtbesc din nou studenții și vin iarăși d. e. peste 5 zile; profesorul nu vine, și nu este unul, d-lor, ci sunt și câte 10 studenți; ei bine, nici în ziua aceea profesorul nu vine, pentru că or pledează la tribunal, or dă consultații clienților (aplauze). Se amână, d-lor, pentru alte 5 sau 7 zile; profesorul nu vine, se amână din nou. Și după ce se amână așa uneori pană la 7 ori și poate și mai mult examenul, spuneți-ne ce concluzie morală se mai produce în inimile studenților? (Aplauze.)

Nu credeți, d-lor, că un studiu de universitate este important numai prin ceea ce ne expune ca știință; el este mai

ales important prin direcțiunea, ce dă spiritului studenților. În școală nu învățăm ceva definitiv, învățăm mai ales pentru ca să putem învăța mai departe în viața practică. Și când am spus ieri, ceea ce v-a părut poate exagerat, că un profesor ca Bozianu și ca Brăiloiu erau mai buni decât 10 din cei noi de astăzi, aceasta nu însemnează că cunoștințele profesorilor de astăzi sunt mai slabe decât acelor de atunci. Nu, d-lor. Se poate ca cunoștințele profesorilor de astăzi să fie mai întinse, mai feluite. Dar nu e chestiunea de cunoștințe, și puțin importă, dacă un profesor este erudit, când el își expune studenții la netegularitățile de care am vorbit. Dacă am zis că învățătura profesorilor de mai înainte era mai folositoare decât cea de astăzi, este pentru că cei vechi o făceau cu inima mai caldă, ei erau mai pătunși de îndeplinirea datoriei și tocmai prin aceasta dau acea direcțiune morală, care prin punctualitate, prin iubirea de studiu și prin zelul îndeplinirii datoriei ridică nivelul culturai și moraliza tinerimea întreagă (aplauze). Ministrul, când vede că astăzi unii profesori, de la o facultate de drept de exemplu, nu-și îndeplinesc cu exactitate îndatorirea lor, ce poate să le facă? Să le dăm avertismente ca la băieții din școală? Să mă expun astfel poate la un răspuns nepolitic? Căci legea nu dă guvernului alte mijloace pentru a sili pe acei profesori la îndeplinirea datoriei (aplauze). Toate pedepsele mai simțitoare sunt lăsate unui juriu de pairi, tras la sorți tot dintre profesori.

Pentru aceste motive, d-lor, pentru a curma luxul de prisos a 2 catedre de dreptul roman, când unul din titularii acestor catedre este ca și cum n-ar fi, ba este chiar stitcăcios prin lipsa sa de zel la îndeplinirea datoriei, vă rog să primiți propunerea bugetară a guvernului, primită și de comisiune, și să nu vă încredeți iluziunilor produse de d. Pascal în privința profesorilor de dreptul roman de la Universitatea din București.

În contra celor zise aici ține B. Boerescu un al doilea discurs, la care mai răspunde:

Ministrul instrucțiunii publice T. Maiorescu. D-lor deputați. Sesiunea de față este pentru Camera aceeași cea dintâi sesiune ordinară a legislaturii ei.

După înălțimea discuțiunii, la care trebuie să recunosc că a adus chestiunea d. Boerescu, ați înțeles, sper, cu toții că discuțiunea aceasta are o însemnătate; ea este hotărâtoare pentru direcțiunea învățământului public și va fi o manifestare a modului cum această Cameră, în majoritate, înțelege să fie administrată instrucțiunea publică în România.

Din acest punct de vedere discuțiunea are o însemnătate specială și pentru pozițiunea guvernului, cel puțin pentru aceea a ministrului cultelor. Vă rog dar să nu regretați puținele momente ce vă mai iau în continuarea acestei controverse între sisremul d-lui Boerescu și sistemul nostru.

D-lor deputați, sunt de aceeaș părere cu d. Boerescu, că nu se poate niciodată prin buget schimba o lege; sunt de aceeaș părere cu d-sa, că nu se poate niciodată prin arbitriul guvernului să se lovească un profesor inamovibil.

Unde mă deosebesc de d-sa, este însă aci: Eu susțin tocmai că nu se atinge deloc legea, că nu se schimbă nici un articol din lege prin propunerea guvernului. Unde mă deosebesc al doilea, este aci: eu susțin că din momentul când pentru propunerea guvernului se cere consimțământul d-voastră, nu mai poate fi vorba de arbitriul ministerului în lovirea unui profesor inamovibil, ci de toată garanția sistemului constituțional prin Cameră.

Regret că d. Boerescu a întrebuințat aci chiar cuvântul de caprițiu ministetial. Nu poate fi caprițiu acolo, unde va fi votul d-voastră, și fiindcă votul d-voastră hotărășre, iar nu ministrul, aș întreba pe adversarul meu, dacă primește ca cuvintele pe care le-a zis d-sa la adresa guvernului să se substituie la adresa Cametei? Atunci d-sa at fi zis că soarta profesorilor atârână de

la arbitriul și de la caprițiul reprezentațiunii naționale! O primește aceasta d. Boerescu? Ar trebui să o primească, căci instanța decisivă în propunerea mea este tocmai Camera. Profesorii însă nu pot fi decât mulțumiți, dacă vor vedea că soarta lor este pusă în mâna cui? în mâna a chiar reprezentațiunii țării.

Reviu dar la chestiunea legalității, pusă pentru a doua oară de d. Boerescu.

D-lor deputați, legea instrucțiunii publice - și în privința aceasta remarcăți, că d. Boerescu îi dorește modificarea, va să zică simte că este o lacună - nu prevede numărul catedrelor, și nu prevede nicăiri nici numărul persoanelor, care au să fie însărcinate a preda cursurile. Ce zice ea? Zice că *studiile*, ce vor fi la universitate, vor fi acestea, și că înființarea catedrelor pentru aceste studii se va face prin regulamente ale puterii executive, după mijloacele țării. Inșă ministerul face regulamente, dar nu este numai în arbitriul său îndată ce regulamentele se leagă cu o cerere finanțară, cu un vot bugetar al Camerei.

Eu, d-lor, răspund la apelul d-lui Boerescu, primesc discuțiunea pe tărâmul pe care a pus-o d-sa. Când o lege fixează ceva ca princip și apoi lasă la „meziele țării”, la mijloacele sale de a se aplica treptat și după împrejurări acel princip, poate fi ceva mai clat decât aceasta? Principul este hotărât, este fix; aplicarea e mobilă după împrejurări. Acele împrejurări prin ce mijloace se pot apreția, cine poate să le aprețieze? Le aprețiază pe de o parte guvernul prin regulamentele ce i se dă dreptul a le face, le aprețiază pe de alta Cameta, reprezentațiunea națională, cu ocaziunea votării bugetelor. (Aplauze.) Iată mijloacele legale, prin care se poate lăți sau restrânge o ramură universitară a instrucțiunii publice la noi.

B. Boerescu. Nu s-a dat niciodată de nimeni legii o asemenea interpretare.

T. Maiorescu. Atât mai rău, d-lor. Eu regret că nu s-a făcut aceasta, după cum nu s-a făcut multe altele ce trebuiau să se

facă; eu regret că astfel s-a lăsat în părăsire învățământul public la noi de mai mult timp, și găsesc că este momentul de a se schimba această stare de lucruri, de a se da odată o direcție sigură politicei învățământului, care să fie supusă judecării Camerei și să se știe pe ce bază se dă sau nu se dă înțedete unui ministru al Cultelot.

Știți că mai nainte la noi în țară era o Eforie a școalelor însărcinată cu îngrijirea învățământului public, un consiliu de vteo 5 oameni, care înființau și desființau catedre după împrejurări, o autotitate care da o direcție instrucțiunii publice în țara noastră. După aceasta, la confecționarea legii de față - care preschimba starea de lucruri de mai nainte - s-a văzut de legiutor că noi nu etam încă un popor în care cultura să fie foarte tăspândită, un popor cu experiență în ceea ce privește învățământul public; s-a văzut că noi eram un popor care de-abia de vreo 20 sau 30 de ani începuse a avea în țara sa lumina științei și că, astfel fiind, nu puteam să avem un sistem complet și sigur asupra instrucțiunii publice, nu puteam să introducem prin urmare deodată o fixitate în instrucțiune, luctu pentru care ttebuie mult studiu, multă experiență, ceea ce noi nu avem. Așadar legiutorul cu multă înțelepciune a zis prin legea azi în vigoare: eu cred că studiile, că cursurile care ttebuie să se predea în facultăți și în celelalte școli publice să fie acestea, dar rămâne la mijloacele țării și la chibzuință acelora, pe care îi însărcinez să regulementeze legea, de a modifica într-un sens restrictiv sau extensiv ceea ce pun eu aci ca princip; rămâne ca guvernul țării, prin regulamente, și Corpul Legiuitot prin bugete să compună organizarea catedrelor pentru acele studii. Legiutorul astfel a introdus o mobilitate oarecare pe lângă principiul fix coprins în lege. Și bine a făcut legiutorul; căci dacă poate fi permis unui popor ca după mai multe silințe, după experiențe nenumătate, să fixeze un sistem de învățământ public, de la care să nu se mai poată depărta un timp mai mult sau mai puțin îndelungat,

aceasta nu poate fi permis unui popot așa de începător în ceea ce privește cultura. Este permis Englitetei să fixeze pentru un period de 40 sau 50 de ani un sistem de învățământ public, de la care să nu se depărzeze nimeni, este permis Germaniei, este permis Franței de a face așa, pentru că acolo au fost lupte crâncene până să se ajungă la realizarea unui princip, au fost discuțiuni publice timp îndelungat, au fost martiri pentru o idee de cultură, s-au văzut oameni murind pe eșafod pentru o idee de cultură, s-au susținut o opinie de știință. Înțeleg fixitatea relativă într-o asemenea țară, în asemenea condițiuni; dar la noi, unde nu avem încă nici o experiență în materia aceasta, la noi, unde nu s-a întâmplat nimic din câte s-au petrecut în acele țări culte, la noi fixitatea prea mare ar fi un princip vătămător din toate punctele de vedere, căci el nu ne-ar conduce la altceva decât la retrogradarea învățământului prin retrogradarea profesorilor.

Însă o repet, fixitatea nici nu teuzultă din actuala lege, legiuitorul ei din contră a lăsat - după ce a prevăzut oarecate studii - a lăsat ca după mijloacele țarei și după chibzuință guvernului să se înființeze și altele sau să se desființeze unele. Acest princip a fost admis cu multă prudență, el este binefăcător, și nu cted că ar fi în avantajul instrucțiunii ca ea să fie înălțuită într-un mod prea tare de un personal fix și că țara să nu poată schimba după împrejurări, fie chiar budgetare, direcțiunea ce ar voi să dea învățământului public.

Ce poate împiedica pe această Adunare de a hotări ca astfel să se urmeze, iar nu altfel?

Cine poate opri pe Cameră de a zice, când astfel înțelege ea legea, cutare și cutare catedră să fie suprimată? Dv., d-lor deputați, sunteți legiuitori în această materie, suverani de a apreția și a decide cum credeți că e mai bine. Și când legea zice în art. 260: regulamentele date în forma regulamenrelor de administrațiune publică vor avea de obiect înființarea „după meziele țarei” a *catedrelor* necesare pentru *științele* enumerate

mai nainte, ea lasă întinderea numărului profesorilor la aprețierea Camerei și a guvernului.

B. Boerescu. Și dv. îi destituiți?

Ministrul de instrucțiune. D-le Boetescu, sunt mai tânăr decât dv.

B. Boerescu. De aceea nu aplicați bine legea.

Ministrul de instrucțiune. Sunt mai tânăr decât dv., nu faceți, vă rog, prin înrreruperile dv. conrinue ca să apar eu mai răbdător decât dv.

B. Boerescu. Avem experiența instrucțiunii, pe care nu o ai d-ta, și vă asigur, d-le Maiorescu, că de când există legea instrucțiunii, nici unul nu a aplicat această lege așa cum ceri d-ta.

Ministrul de instrucțiune. îmi permiteți, d-le Boerescu, să continuu? (Ilaritate.) Așadar cantitatea profesorilor este dispozițiune numai tegulamentară și budgetată; și nici că putea fi altfel, d-lor. Dacă ar veni astăzi d. Bozianu și s-ar oferi de a reprimi catedtă de drept roman (eu l-am rugat la vreme, d-sa nu a primit) eu aș fi cel dintâi a vă fuga să teînființați orce catedră în budget, pe cafe ar voi d-sa să o ocupe, fiindcă am încrederea că va fi în folosul învățământului.

Trec acum la celălalt argument. Inamovibilitatea unui profesor este dreptul său după lege de a nu fi pedepsit cu destituire ptin arbitriul ministrului și cu oprirea de a mai putea ocupa în toată viața sa funcțiune în instrucțiunea publică. Dar ceea ce vă propune guvernul prin budgetul rectificativ nu este nici pedeapsă, nici suspensiune, ci este numai punerea în disponibilitate, declararea că nu este după mijloacele țarei de trebuință de a mai avea un cutare număr de personal didactic pentru cutare științe. Cine însă are o idee de dreptul statului, știe deosebirea totală ce există între destituire și o asemenea disponibilitate.

Ca să vedeți că această interptetare e dreaptă, duceți și interpretarea adversarului **pană** la capăt și veți vedea că această ducere **pană** la capăt este o *ducere ad absurdum*.

Profesorii inamovibili nu se pot destitui decât cu formele prevăzute în legea instrucțiunii, adică prin tragere la sorți a cinci dintre dâșii, care să chibzuiască dacă e bine sau rău a se destitui persoana.

Apoi eu vin cu o lege organică și desființez, d. e. un șir de științe și introduc altele. Dv. discutați. Atunci ar veni d. Boerescu și ar zice: nici priit legea organică nu se pot atinge persoanele profesorilor, căci numai un juriu de 5 profesori trași la sorți se poate pronunța.

B. Boerescu. Aceasta e altceva, și vom vedea când vom discuta acea lege.

Ministru de culte. Ce scumpă îngrijire pentru intetesele petsonale ale profesorilor!

Nu e vorba, onorabile adversar, pentru a discuta acum ultimul punct, de economia făcută cu această mică sumă de 21 000 fr. Oportunitatea măsurii propuse este cu totul altundeva. Am avut onoarea a vă spune că de când cu sisremul constituțional, s-a produs faptul foarte straniu, care ar arăta - dacă s-ar continua - că nu-l realizăm în adevăratul său sens; faptul foarte straniu de a vedea că atunci când națiunea a zis că nu mai vrea să fie guvernată în mod despotic, prin Domnitorii și prin boierii vechi, ci prin reprezentanți scoși din sânul poporului, că de atunci de când se votează bugetele de către reprezentanții ei și cu sistemul constituțional, tocmai de atunci școalele sâtești s-au înjumătățit din ceea ce erau când erau administfate de boieri (aplauze); adică sunt mai puține școli sâtești și mai multe facultăți. (Aplauze.) Eu cred primejdioasă această direcțiune și este timpul ca odată să se oprească (aplauze).

În vara aceasta ați votat un credit extraordinar, cu care să se întindă învățământul rural, și eu am înființat în septemvrie al acestui an 177 școli nouă ptin sate. Trebuie acum să dați dar mijloace pentru întreținerea acestor școli. După cum știți, este un timp de restrângere, este deficit în buget, și într-o astfel

de restrângere mare finanțiară, vroiți să continuăm ca până acum, voiți să avem pentru aceeaș învățatură, pentru acelaș obiect câte doi profesori, și să nu dați mijloace necesare pentru întreținerea învățământului de jos? Eu cred, că nu! în tot cursul vieții noastre parlamentare, de câte ori era vorba de școalele din sate, de îmbunătățirea învățătorilor inferiori și chiar secundari nu se ridica nici un glas (aplauze). Cum venea însă vorba de profesorii de pe la universități, și mai cu seamă pentru facultățile juridice, glasuri puternice se ridicau, nu pentru catedrele de cultură națională (limba română nu există nicăieri ca o catedră specială în organizațiunea sistemului nostru de învățământ), ci pentru catedrele de jurisprudență.

În decursul legislaturii trecute, s-a văzut cazul extraordinar cu ocaziunea votării bugetului, că, atunci când a venit bugetul pentru profesorii primari, pentru profesorii gimnaziilor și ai liceelor, au tăcut toți în privirea sporirii lefilor lor, și cum a venit bugetul la profesorii de la Universirăți, s-a cerut să li se sporească lefurile. S-a respins de Cameră, dar cererea s-a făcut, și această cerere era caracteristică.

Este acum chestiunea aci: voiți dv. să se continue aceeaș disproporțiune bugetară la cheltuielile instrucțiunii publice ca până acum? Atunci veți respinge propunerea guvernului; va fi atunci bine știut, că deși suntem în greutăți finanțiare, deși este vorba să creăm aceste 177 școli nouă elementate, pentru care v-am cerut alocațiunea în buget, deși vedem cu toții că este o prea mare preponderanță în partea juridică și prea mică în partea cealaltă, totuș se mențin catedrele de lux de la facultăți juridice și se suprimă școalele sâtești. Atunci voi ști și eu ce-mi tămâne de făcut.

Vă pate însă, precum e convins guvernul, că această direcțiune este primejdioasă, atunci vă rog să primiți alocațiunea pentru școalele rurale așa cum vi s-a propus și să primiți și suprimarea la facultățile juridice. Cu modul acesta țara se va pronunța odată în sistemul constituțional contra

luxului claselor de sus, care, sub aparența de cultură, este contrar învățământului în popot (aplauze prelungite).

Se pune la vot amendamentul d-lui Pascal și rezultatul scrutinului este cel următor:

Votanți	98
Majoritate absolută	50
Bile albe pentru	26
Bile negre contra	72

D. vicepreședinte. Adunarea a respins amendamentul d-lui Pascal, și prin aceasta a încuviințat articolul din budget.

26

Răspuns la o interpelare personală a d-lui Aristid Pascal

(Ședința Camerei de la 17 ianuarie 1876)

Propunerea ministrului cultelor, dezvoltată în discursul precedent și primită de Cameră cu așa mare majoritate, prin care se izbește negligența la cursuri și examene a unor profesori universitari și luxul creațiilor de personal didactic la facultățile de drept în dauna celorlalte facultăți și mai ales în dauna învățământului elementar și real, deșteaptă firește o mare animozitate la unii profesori și avocați din parlament. Îndată după vacanța Crăciunului începe un șir de atacuri combinate și susținute în Cameră de d-nii Aristid Pascal, B. Boerescu și G. Meitani, iar în Senat de Al. Orăscu, I. Bozianu și I. Deșliu, cărora li se asociază deputatul Geotge Brătianu. În scurtul timp de 12 zile, se fac alternativ în contra ministrului patru interpelări, trei propuneri de neîncredere și o moțiune de blam. Cea din urmă izbutește în Senat la 28 ianuarie 1876, având ca urmare demisia ministrului cultelor și a întregului cabinet, care însă se reconstituie și se modifică a doua zi tot sub președinția d-lui Lascar Catargi, mai trăind astfel vreo două luni, până la definitivă retragere în 3 aprilie 1876.

În acea luptă parlamentară de 12 zile chestia personală a ministrului cultelor, întru cât este simplă

chestie personală, nu are nici o însemnătate. Ea merită să fie relevată numai întru cât este un simptom al situației parlamentare și precursorul căderii întregului regim conservator din acel timp. În paginile următoare vom reproduce dar numai acele părți ale discursurilor ministrului atacat, care pot prezenta un interes mai general.

Atacul începe în mod caracteristic. La ordinea zilei a Camerei este înscris noul proiect de lege asupra învățământului public. Cu 5 zile înainte de discuția generală d. Aristid Pascal, în ședința de la 17 ianuarie 1876, sub cuvântul unei interpelări, face ministrului cultelor o chestie personală, cetind o lungă sentență a juriului profesoral din București, dată în contra lui în anul 1870, pe când ocupa catedra de filosofie la Universitatea din Iași. Urmează în aceeași ședință d. Meitani cu moțiunea „Camera, declarând că d. Maiorescu nu are încrederea ei, trece la ordinea zilei. Semnați: G. I. Meitani, A. Pascal, N. Filodor, T. Marioțeanu, Cezianu”, pe care însă Camera o respinge, fără ca să fi răspuns cineva d-lui Meitani. Numai la interpelarea d-lui Pascal răspunde ministrul, și nu putea altfel. Iată răspunsul:

Ministrul de culte T. Maiorescu. D-le președinte, interpelarea d-lui deputat Pascal a avut două puncte: unul era de a mă întteba pentru ce nu pedepsește, conform cu legea instrucțiunii, pe profesorii neglijenți, și altul de a da câteva notițe biografice asupra mea.

Voi răspunde la punctul întâi:

D-lor deputați, în orice discuțiune este mai nainte de toate important să se precizeze exact punctele discuțiunii, căci altfel ar fi cu neputință a da un tezultat dezbaterilor noastre.

D. Pascal a zis că într-o discuțiune a Camerei ministrul instrucțiunii publice a aruncat asupra profesorilor în general bănuiala, acuzarea, că nu-și îndeplinesc îndatoririle lor.

Aceasta, d-lor deputați, nu este exact! Dezbaterile Camerei sunt aci în *Monitor* în înttegul lor.

Discuțiunea în Cameră și afirmarea mea a fost aceasta: pe când mai înainte la facultatea juridică din București era un singur profesor de dreptul roman și acel singur profesor era în stare să-și îndeplinească misiunea foarte bine, în timpurile din urmă s-au înrrodus doi profesori, sub pretext că este o jertfă prea mare să se facă acel curs numai de un profesor; însă unul din acești doi profesori urma așa de neregulat, încât patcă nici nu ar fi fost. Ptin urmare faptul de a avea doi profesori penttu dreptul roman era numai un lux, și nu era nici un rău, dacă s-ar fi desființat.

D-lot, acestea le-am spus atunci pentru ca să motivez suprimarea unei cateclte, care era de prisos.

Fără îndoială d. interpelam Pascal are dreptul să întebe pe un ministru: „Bine, când auzi d-ta că un profesor de dreptul roman, d. Daniileanu, căci de d-lui era vorba, nu urmează regulat, penttu ce nu ai luat măsurile ce ti le dă legea?”

Într-adevăr, d-lor, puteam să iau și alte măsuri, puteam să-i dau un avertisment, puteam să-l trimit în judecată; dar tot-deodată puteam să viu înaintea Camerei să zic: catedra aceasta este de prisos și esre mai bine s-o desființăm.

Din aceste trei diferite căi, care erau deschise pentru îndreptățea răului, eu am ales pe cea din urmă și d-voastră ați aprobat această măsură prin votul d-voastră asupra budgetului rectificativ.

Eta în drept d. Pascal să mă întrebe: ce se întâmpla cu d. Daniileanu, când Camera neprimind măsura propusă de mine, d. Daniileanu ar fi continuat mai departe în funcțiunea sa. Dar Camera a primit această propunere și astăzi chestiunea d-lui Daniileanu este stinsă. D-lui nu mai face patte activă din corpul profesoral, și eu pot afirma d-lui Pascal că ceilalți profesori de la facultatea juridică din Bucutești vor continua cu tegularitate. Este oate teamă d-lui Pascal că ministrul va fi

prea slab în privința profesorilor celor răi? Mai are această teamă și după măsurile ce-am luat în timpul din urmă? Crede că nu este destulă energie din partea aceasta? În această privință aș ruga pe d. Pascal să se liniștească. Enetgia este cea din urmă calitate care va lipsi guvernului.

Iată în ceea ce privește întrebarea privitoare la ministru.

Însă d. depurat Pascal a făcut o a doua patte în interpelarea sa și a introdus în deplină lectură înaintea Camerei o sentință, casată pe urmă, dată în lipsa mea, în contra mea ca profesor de filosofie de la Universitatea din Iași, care eram profesor nu în timpul ministerului meu, căci de când sunt eu numit ministru, profesorul de la facultatea din Iași nu mai era în funcțiunea de profesor.

Acum ce voiește d. interpelam? Și aci aș ruga să-mi vie în ajutor autoritatea d-lui președinte, autotitatea sa parlamentară; voiește d-sa ca eu, de pe banca de ministru, reprezentant al puterii executive, susținut aci cu încrederea majorității parlamentului; aci, unde nu am persoana mea privată în joc, nici funcțiunea mea ca profesor, nici biografia mea trecută, ci unde sunt în chestiune numai faptele mele ca ministru, voiți ca de pe această bancă de ministru să mă cobor în discuțiunea detaliurilor biografice ale persoanei mele? Mi s-ar cuveni aceasta? (Aplauze.) Ar fi de demnitatea ministrului să facă aceasta? O pot face? Și dacă nu o pot, dacă nu-mi e permis ca ministru aci să vă dau detalii biografice, atunci în ce pozițiune pune un deputat chiar Camera aceasta, când interpelează pe un ministru al ei într-un mod în care-i face cu neputință de a răspunde? Este asta procedură parlamentară? Ce folos poate să nască în discuțiunile noastre cu un asemenea mod?

Ce? Oare vă puteți închipui d-voastră că la ceea ce a citit d. Pascal nu aș fi putut să răspund și eu ceva? Poate va fi vreunul sau altul din d-voastră, care va gândi că dacă mi se zice că nu merit de a mai ocupa vreodată o funcțiune în

învățământul român, că aș avea și eu să zic ceva în apărarea mea. Dar pot să o fac? Față cu acuzarea cetită de d. Pascal, nu rămâne ministrului decât să deplângă situația în care este pusă toată chestia, și nu o deplâng pentru mine, ci pentru demnitatea întregului parlamentarism de-abia întemeiat în țara noastră. (Aplauze.)

Acceas sentință profesorală s-a mai citit după câțiva ani de d. Meitani în Senat și de d. Emil Costinescu în Cameră. Atacul d-lui Meitani în Senat s-a făcut în absența atacatului, care nu era pe atunci nici senator, nici ministru. Dar la atacul d-lui Costinescu în Cameră a putut răspunde aurorul acestei publicări, fiind deputat al opoziției. Răspunsul se va publica în volumul II. Toată chestia nu merită atenție decât pentru caracterizarea mijloacelor de luptă întrebuințate uneori în politica noastră internă.

**Parlamentul și Sf. Sinod. Răspuns la interpelarea
lui G. Brătianu asupra adunării religioase de la Bonn**

(Ședința Camerei de la 19 ianuarie 1876)

Două zile după dezbaterile precedente d. G. Brătianu adresează ministrului cultelor o nouă interpelare și prezintă o nouă moțiune indirectă de neîncredere. Era vorba de participarea a doi prelați români la adunarea religioasă, ținută în vara anului 1875 la Bonn în urma inițiativei celebrului profesor de teologie Dollinger din Miinchen, care, combătând dogma infalibilității papale, voia să răspundă la această acțiune a jesiților prin împăcarea tuturilor Bisericii creștine și se adresase la ortodoxii ruși, greci și români. (Scrisoarea lui Dollinger către noi este datată din Miinchen, 20 iulie 1875.) Asupra acestei participări a prelaților noștri, d. „Geogio” Brătianu, cunoscut pentru predilecțiunile sale catolico-papale, dezvoltă în contra ministrului cultelor interpelarea menționată mai sus, în care zice între altele următoarele cuvinte, pe care le cităm textual ca o curiozitate specială a dezbaterilor noastre parlamentare din acel timp:

„Cât pentru cl. ministru de culte, puțin îi importă d-sale dacă religiunea noastră se slăbește; d-sale nu-i importă chiar dacă ea se distruge, aceasta îi e chiar scopul

d-sale poate, ca liber cugetător, ca darvinian și ca mason.

Aceasta o zic, d-lor, căci în această calitate d-v. știți că principiile școalei, la care d. Maiorescu aparține, fiind materialiste, d-sa tinde a înlocui spitalul religios-dogmatic cu acela al liberului examen, al moralei independente. Totul fiind materie, religiunea e indiferentă, precum și parcea psihică a naturii umane. Pentru d-sa virtuțile și viriurile sunt fapte materiale, tendințe particulare ale organismului. Ceea ce noi numim amor de patrie, virtuți sociale, credințe religioase, toate acestea sunt chestiuni de mai mult sau mai puțin sânge în vinele noastre, de mai multe sau mai puține umori în ficatul nostru, de mai multe sau mai puține atome de fosfor în oasele noastre. Ceea ce noi credem imortalitate, suflet etc, e iluziune după d. Maiorescu și școala la care aparține. Singurul lucru, care e real și pozitiv, e moartea. De aceea istoria umanității nu e decât o lungă procesiune de umbre, cari trec între ziua și noapte, pentru a cădea toate succesivamente în acel abis obscur, vag, insondabil care se numește noian, singura atmosferă a universului”.

La aceste și alte asemenea cuvinte răspunde:

Ministrul de culte T. Maiorescu. D-lor deputați, vă rog să-mi permiteți a restabili faptele așa cum au fost, nu însă într-un mod așa de larg cum a făcut-o d. interpelam. Pe urmă voi avea onoarea a vă atrage atențiunea asupra unui punct de drept constituțional al Camerei față cu Sinodul, care cred că e cel mai greu în discuțiunea de față.

La Bonn s-a ținut în vata aceasta o adunare fără nici un caracter oficial, compusă din persoane atât laice, cât și bisericești, ortodoxe și catolice. Această adunare a dezbătut asupra modului cum s-ar putea îndeplini una din rugăciunile zilnice ale bisericii creștine, adică împreunarea bisericilor de

credință creștină, și n-a fost nicidecum vorbă de a se trece de la biserica ortodoxă la cea catolică, sau de la cea catolică la cea ortodoxă. Au luat parte la adunare un arhiepiscop grec, Licurg, delegați din partea Patriarhiei din Constantinopol, mai multe persoane laice și clerice din partea Rusiei, și anume din partea unei societăți pentu menținerea spiritului religios — societatea este, dacă nu mă înșel, prezidară de Marele Duce Constantin, care se interesează mai ales de chestiunile bisericești. Din partea noastră, înainte de a se trimite cineva, s-a dezbătut chestiunea trimerii de către Sf. Sinod al Bisericii Române, și Sf. Sinod în ședința de la 27 iulie 1875 a hotărât, ptecum vedeți din prescriptul verbal ce vi-l prezent, să trimită pe P. S. S. episcopul Melchisedek și pe arhiereul Ghenadie-Argeșiu', spre a lua parte și a referi apoi Sinodului despre cele petrecute acolo, fără însă a lua vreun angajament de orice natură ar fi.

După aceea, precum îmi comunică oficial președinrele Sf. Sinod, înalt Prea S. S. Mirropolitul Moldovei în absența mitropolitului-primat, athiereii trimiși din partea Sf. Sinod și-au dat relațiunea către el. Raportul arhieriei noastre s-a publicat în *Monitorul oficial*, la 23 decembrie, și s-a intitulat astfel: „Raport către Sf. Sinod” etc.

Acești arhieriei n-au luat nici o hotărâre în privința chestiunilor discutate în acea adunare, și nici erau chemați să ia vro hotărâre, pentru că acea adunare n-avea nicidecum un caracter special, ci era o simplă întrunire de credincioși creștini pentru a discuta oarecare chestiuni religioase.

Asupra celor zise de onorabilul interpellant mă cred dator să mai rectific ceva. Am cetit și eu o carte despre cele ce s-au discutat în adunarea de la Bonn, și am văzut că P. S. S. părintele arhieriu Ghenadie a luat patte la discuțiuni, dar o mai repet: n-a luat nici o hotărâre, ci s-a înțeles numai, ca în

' încetat din viață în noiembrie 1876.

viitor și în alți ani să se întrunească pentru ca să se sfătuiască mai departe. Acești arhieriei n-au fost trimiși cu vreo retribuțiune deosebită pe socoteala statului, ci cu simplele diurne de membri ai Sinodului. Prin urmare vedeți că luxul, ce pretinde d. Btătianu că am desfășurat, n-a fost. - Iată, d-lor, cum e chestiunea întemeiată pe actele oficiale, ce am avut onoate a vă citi.

Acum naște întrebarea mult mai importantă: Ce rol joacă în această chestiune Cameta, și ce însemnează interpellarea adresată ministrului de culte făcându-l responsabil de păstrarea dogmelor religioase, întrebându-l dacă e creștin, dacă e liber-cugetător sau nu? Cu această întrebare mie-mi faceți pozițiunea foarte frumoasă, căci, d-lor, când într-un parlament modern s-ar da în contra unui ministru asupra unor asemenea întrebări filosofice vreun vot, ar fi mândru de acel vot, fie și în contra lui.

Dar, d-lor, să examinăm lucrul din punctul de vedere legal. D-voastră în 1872 ați votat legea constituitoare „a Sf. Sinod al sfintei biserici autocefale române.”

Această lege la art. 8 zice:

„Sfântul Sinod al Bisericii autocefale ortodoxe române, fiind membru al Sfintei Biserici a Răsăritului, al căruia cap este Domnul nostru Iisus-Christos, păstrează și va păstra unitatea în privința dogmelor și canoanelor ecumenice cu biserica din Constantinople și cu toate bisericile ortodoxe”.

Vasăzică păstrarea unității canonice e o sarcină principală a Sfântului Sinod.

Și în att. 1 l al acestei legi se zice:

„Ministru cultelor va asista la deliberările Sfântului Sinod numai cu voce consultativă.

La caz ca ministrul cultelor să fie de o altă religie decar cea ortodoxă, el va fi înlocuit cu un altul dintre colegii săi ortodoksi”.

Astfel la inttarea mea în minister prima înrrebare ce a trebuit să mi se pună, a fost dacă sunt de religiune ortodoxă, și fără să mi se ceară, eu singur am prezentat actul meu de naștere, actul meu de botez în religia ortodoxă, săvârșit la biserica S-ta Troiță din Craiova, și s-a liniștit conștiințele tutulor asupra ortodoxiei mele, și prin urmare puteam să asist la deliberările Sf. Sinod, fără a vătăma nici macar gingașa inimă drept-ctedincioasă a d-lui Brătianu. (Ilaritate.)

Acum, d-lor deputați, când prin legea constitutivă a Sf. Sinod ați zis d-voastră, adecă țara: unitatea dogmelor o despart de laici, o despart de constituțiunea statului laic și o dau în mâinile Sf. Sinod, ministrului cultelor îi iau dreptul de a vota în Sf. Sinod, el are acolo numai vot consultativ; când ați admis d-voastră, țara, că ministrul cultelor poate să fie chiar heterodox și atunci să meargă un alt coleg să-i ție locul în Sf. Sinod; când este vorba de monastiri și chinovii, unde nu are nici dreptul să se amestece ministtul cultelor pentru cele spirituale etc, ce înțeles mai are această interpelare? Voiți d-voastră Camera să răsturnați drepturile Sf. Sinod? Voiți să discutați Pidalionul? Voiți ca noi să venim să întrebăm „dacă Sf. Sa episcopul Melchisedek și Sf. Sa arhiereul Ghenadie erau drept-credincioși, când au mers la Bonn?” Voiți d-voastră să dați un vot că, deși mitropolitul, episcopii și arhieriei, întruniți în Sf. Sinod, au găsit de cuviință să trimeată o delegațiune, care să ia parte la consiliul de la Bonn, noi Camera nu voim să recunoaștem aceasta și voim altfel? (Aplauze.) Apoi unde mergem pe această cale? Ce cereți de la mine? (Aplauze.)

Termin, d-lor, protestând ca ministtu al cultelor, care formează între guvern și Sinod o linie de ttanzițiune, protestez într-un mod formal în contra unor expresiuni aduse aci de d. inrerpelant.

Declar formal că nu-i recunosc dreptul de a vă vorbi, cum a făcut, de Sf. Iot Părinții Melchisedek și Ghenadie. Dacă a cetit ceva fragmente din Pidalion, unde a găsit că episcopul

Melchisedek și arhiereul Ghenadie s-au făcut culpabili de Afurisenie fiindcă au mers de au luat parte la consiliul de la Bonn, nu este locul aci de a o spune (aplauze), cu atât mai mult că acești membri ai înaltului cler sunt și membri ai Senatului și nu este bine, nu se cuvine ca aci în Cameră să se arunce asemenea cuvinte asupra unor membri din celălalt înalt corp al statului. (Aplauze.)

Ca o concluziune a acestei dezbateri se prezentă Camerei următoarea moțiune:

„Camera apreciind marea importanța a consolidării bisericei noastre, roagă pe d. ministru al cultelor a chema atențiunea Sf. Sinod asupra gravelor inconveniente ce rezultă din participațiunea clerului nostru la adunările sectelor disidente și trece la ordinea zilei.

Semnați: *G. Brătianu, G. Exarhu, Popovici, C. Racotă, D. Panteli, C. Ciornei*”.

Însă după ce mai vorbesc I. Sttat, ministrul lucrărilor publice, d. Teodor Rosetti și d. Carp, cei mai mulți subscriitori ai moțiunii declară că-și retrag semnătura, și astfel moțiunea, nemaifiind susținută de numărul cerut de regulament, este înlăturată fără vot.

28 și 29

Asupra reformei legii pentru instrucțiunea publică

(Ședința Camerei, • la 21 și 22 ianuarie 1876)

În sfârșit, după, dezbaterile celor 2 interpelări și înlăturarea celor 2 moțiuni de neîncredere menționate în paginile precedente, proiectul de lege asupra învățământului public ajunge în dezbaterile publice la Camera, și discuția lui generală ocupă ședințele de la 21 și 22 ianuarie 1876, iar discuția pe articole mai multe ședințe următoare. Nu ne vom opri în publicarea de față la toate discutiile de amănunte ținute cu prilejul dezbaterii pe articole, fiindcă, după căderea ministerului L. Catargi întreaga dezbateră a rămas fără rezultat imediat și nu mai prezintă destul interes. Reproducăm însă expunerea de motive și cele două discursuri ținute de autorul legii în discuția generală, precum și trei alte discursuri ținute la dezbaterile pe articole, fiindcă unele din ideile dezvoltate acolo au fost în parte realizate, iar celelalte s-au mai dezbătut și se vor mai dezbate la orice încercare de reformă a instrucțiunii publice în țara noastră.

„EXPUNERE DE MOTIVE

„la proiectul de lege asupra învățământului public

„Constituțiunea prescrie în art. său 23 că o lege specială va regula tot ce privește învățământul public.

Deși legea asupra instrucțiunii, care este astăzi încă în putere, fusese decretată la 25 noiembrie 1864, i s-a cerut totuși schimbarea de-abia un an după punerea ei în lucrare, de către chiar Constituanta Țării.

Au crezut însă alți opt ani de atunci, și în acest timp ministerul și organele administrației subalterne, aplicând vechea lege în deosebitele ramuri ale învățământului public, au putut constata la mai toate articolele ei, ce rezultate au produs, dacă au fost lesne de aplicat sau pea complicate în forme, dacă a fost lămurite sau dacă au dat loc la neînțelegeri, dacă au înaintat instrucțiunea sau poate au împiedicat-o. Experiența astfel dobândită asupra fiecărui articol mai important se află depusă în arhiva ministerului în numeroase acte, care cuprind oarecum istoria administrării învățământului de la 1865 încoace și rezultatele acestei administrații.

Venind momentul de a îndeplini prescrierea Constituției și de a prezenta un nou proiect de lege asupra învățământului public, subscrișul am luat mai întâi cunoștință de acele acte ale administrării școlilor și am căutat a înțelege valoarea practică a legii din chiar aplicarea ei în țara noastră. Pătruns de convingerea că orice lege este cu atât mai bună cu cât este mai mult întocmită după trebuințele țării, în care se face, și că nici o lege străină nu se poate aplica într-un stat fără a cauza o perturbare în dezvoltarea lui normală, am preferat a mă conduce după o experiență, fie cât de mărginită, însă dobândită în chiar țara noastră, decât a alerga la compilări din legislațiile străine.

Întemeiat pe aceeași convingere am dezbătut fiecare articol al noului proiect cu membrii consiliului permanent de instrucțiune, alături pe lângă minister; iar asupra tefotmelor principale privitoare la ptepararea învățătorilor rurali, la organizarea gimnaziilor reale și la prefacerea a două facultăți în școli pregătitoare pentru profesorii secundari, m-am crezut dator a cere părerea

consiliului general de instrucțiune, ca reprezentant al întregului cotp învățător din România.

Astfel luctat, noul proiect de lege cuprinde în rezumat următoarele modificări mai însemnate:

/I. învățământul în sate

Legea din 1864 a introdus instrucțiunea obligatorie pentru copii de la 8 până la 12 ani, a prescris amendele pentru părinții contravenienți, a pus învățământul rural sub paza întregului consiliu comunal și a introdus pentru fiecare județ o inspecție administrativă prin revisori. Cu toate aceste după 9 ani de aplicare instrucțiunea este mai puțin răspândită în sate decât era mai nainte, amendele nu s-au executat mai niciodată, consiliile comunale au rămas nepăsătoare și tevisorii nu au avut destulă autoritate pentru a-și îndeplini chemarea lor.

Noul proiect, ferindu-se a face din prescrierea legii o literă moartă, declară învățământul elemenrar obligator numai acolo unde sunt școli (art. 31), mărginește pentru sate cursul obligatoriu la timpul iernei, lăsând țăranului pentru timp de vară ajutorul copiilor săi (art. 64), însă în aceste margini sancționează păzirea legii prin amende cu executare sigură (art. 36⁴⁰). O parte a îngrijirii școalelor o încredințează câte unui patron alegător al colegiului I în fiecare comună, cu drept de inspecție și cu obligația de a-și da avisul asupra bugetului școlar (art. 82-87). Iar inspecția întregului organism o dă în mână a 11 revisori alipiți pe lângă prefecturile principale și lucrând în numele și cu autoritatea prefectului (art. 71-74). în fine pentru a interesa pe înșii țăranii la lățirea învățământului, art. 32 acordă celor ce au urmat la școală o scurtare de un an a serviciului militar.

Prepararea învățătorilor se încredințează școalelor normale anume destinate la acest scop (art. 212-225 și art. 248).

77. învățământul secundar

În locul gimnasiilor vechi, care erau numai licee cu o învățătură clasică pe jumătate (art. leg. v. 93 - 95), se introduc gimnasii reale cu predarea cunoștințelor complete trebuincioase vieții practice (art. 136 - 143). Iar la liceele, care rămân, se întind studiile literare și științifice prin programa votată de consiliul general al instituțiunii în septembrie al acestui an, și se sporesc prin lege anii de studiu (art. 91, 93, 113).

În marginile restrânse, în care o lege poate înrăuri asupra unei stări sociale, aplicarea acelor îndoite măsuri va contribui a pune o stavilă în contrafuncționarismului și a da aspirărilor tinerimii o direcție mai reală și mai independentă.

Internatele statului pe lângă licee se suprimă; experiența dobândită cu cei mai mulți elevi crescuți în asemenea institute nu încutajază a continua sistemul mai departe. Lăsând dar părinților sarcina educațiunii în familie, statul vine totuș prin creare de burse în ajutorul celor scăpătați (art. 132 și 142).

Internatele se rezervă numai pentru cei ce sunt hotărâți să fie învățători rurali (art. 216).

În instrucțiunea fetelor se înmulțesc externatele secundare (art. 144-152); iar internatele așa-numitelor «școli centrale» de pân-acum rămân exclusiv destinate la creșterea institutricelor cerute de școalele elementare (art. 232).

Spre a înălța gradul de cunoștințe în corpul învățat, noul proiect, în deosebire de legea vechie, cere de la toți profesorii titluri academice (art. 271).

Totdeauna se introduce pentru școalele secundare o inspecție regulată (art. 153-157), care lipsea până acum.

III. învățământul superior

În starea de astăzi a învățământului superior trebuie constatat mai întâi un fapt regretabil: lipsa de frecvență

a facultăților filosofice și de științele exacte alături de frecventarea comparativ foarte însemnată a facultății de drept. Numărul avocaților crește pe fiecare zi, iar numărul aspiranților la profesură cu preparare academică suficientă scade.

Una din cauzele acestui fapt este chiar legea instituției, care, după ce înființează facultățile filosofice și de științele exacte, le face oarecum inutile pentru organismul școalelor, necerând pentru nici una din catedrele învățământului public titluri academice; din confă, prin art. 367 cere d. e. de la profesorii școalelor secundare numai absolvirea a chiar acestor școli, așa încât un elev de-abia ieșit din liceu are astăzi dreptul de a se prezenta la concurs pentru a fi profesor de liceu.

Noul proiect de lege încearcă două mijloace de îndreptare: pe de o parte pretinde de la toți profesorii secundari titluri academice și-i obligă astfel a frecventa facultățile filosofice și de științele exacte, organizate potrivit cu acest scop (art. 162, 164, 165, 271); pe de altă parte mărește durata studiilor la facultatea de drept și încearcă a le da o direcție mai înaltă, adăugând la facultatea din București pe lângă cursurile special juridice un curs de științele de stat, a cărui absolvire este impusă celor ce vor să dobândească doctoratul în drept (art. 159, 174, 183).

Pentru a pune facultățile filosofice și de științele exacte în stare de a răspunde la acea chemare a lor, proiectul de lege prevede întâi o singură facultate de filosofie și litere și anume în București. Țara nu are astăzi destui profesori cu înaltă cultură cerută pentru a ocupa catedrele a două facultăți de filosofie și litere organizate într-un mod suficient (art. 164, 174). Proiectul prevede însă totodată, spre compensare, o întindere a facultății de științele exacte la Universitatea din Iași spre a o transformă înaltă școală politehnică (art. 162, 2, 175) și creează, tot la Universitatea din Iași, noua facultate teologică (art. 157, 175).

IV. Drepturile și datorile corpului învățător

Inamovibilitatea începută prin vechia lege cu profesorii definitivi de facultăți, se întinde prin noul proiect și la profesorii definitivi ai școalelor secundare (art. 318). Dar în același timp prescrierile disciplinare se fac mai sigure în aplicarea și efectul lor (art. 323, 324, 331, 340, 341); iar privilegiul profesorilor de a fi judecați de «*pairs*» se suprimă și se instituie o anume curte disciplinară, precizându-i-se și procedura (art. 343-361).

Recruierea corpului învățător se fixează prin un stat normal anexat proiectului. Iar dreptul la sporirea salariului după vechime se hotărăște prin aplicarea unei gradațiuni moderate (art. 336).

V. Administrarea

Noul proiect de lege, aplicând principiul cuprins în art. 332, 1 al Constituției, introduce în administrarea învățământului public o deplină decentralizare. Trimiterea candidaților la școalele normale (art. 220, 221), numirea învățătorilor rurali (art. 250), publicarea și ținerea concursului pentru ei (art. 256, 258), procedura la ocuparea catedrelor vacante în școalele primare urbane, precum și în școalele secundare (art. 266, 267, 279), procedură mijlocită prin comitetele școlare (art. 280-291), încuviințarea celor mai multe concedii (art. 317), toate aceste lucrări se fac prin autorități locale, fără intervenirea administrației centrale.

VI. Învățământul privat

Se aplică aici libertatea învățământului proclamată de Constituție, rezervându-se Ministerului numai dreptul de inspectare și de păzirea intereselor de ordine publică (art. 365, 367).

Aceste sunt principalele reforme ale învățământului, ce prin noul proiect de lege se supun deliberării Corpurilor Legiuitoare.

Ministrul Cultelor
și al Instrucțiunii publice
Titu Maiorescu ".

Discuția generală asupra acestui proiect de lege începe în ședința Camerei de la 21 ianuarie 1876 prin discursul ținut în contra lui de d. Aristid Pascal. Îi răspunde:

T. Maiorescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice. D-lot deputați, concluziunea d-lui deputat, care a vorbit acum în contra proiectului guvernului, este că era mai bine să nu se aducă deloc un proiect de reformă al învățământului public.

Mai înainte însă să-mi permireți a desluși o chestiune, care m-ar împede în cursul răspunsului meu, chestiunea cuvântului învățământ. D. Pascal a zis că eu numesc învățământ ceea ce s-ar numi în vechia lege instrucțiune, și că era mai bine să fi zis instrucțiune, căci predilecțiune de gust nu încape aci.

D-lor, Constituțiunea de la 1866 la art. 33 zice:

„învățământul este liber. Libertatea învățământului este garantată”.

Apoi, d-lor, când Constituțiunea, care prescrie ce să facem pentru instrucțiunea publică, introduce termenul tehnic și legal de învățământ, nu este permis ministrului, care vine cu o lege conform Constituțiunii, să schimbe termenul.

Iată, d-lor, pentru ce am zis învățământ și nu instrucțiune.

Acum, după ce am rectificat aceasta față cu d. Pascal deputatul, permiteți-mi să regret ca ministru, că d. Pascal profesorul la Facultatea de Drept nu o știa de mai înainte. (Aplauze.)

O altă întrebare a d-lui Pascal, profesor al Facultății de Drept, este: ce face pe toți miniștrii ca să vină cu modificarea legii instrucțiunii publice?

La această întrebare a d-sale, d-sa își răspunde singur, că toți miniștri trecuți, d. Strat, d. Carp, d. Tell, au cerut modificarea acestei legi - din amor-propriu, din deșertăciune! Generalul Tell, în vârstă în care se afla, a venit cu legea instrucțiunii publice pentru vanitate?! D-lot, eu găsesc nepotrivită procedura de a scruta sentimentele intime, intențiunile private, care îndeamnă pe un om public de a face un act public.

Poate că este vanitate; dar poate că nu este vanitate, ci alt sentiment mai bun.

Ce fel de amoi-propriu ar fi pentru un ministru ca să se expună la câte vedeți că am fost expus eu? Dacă ar fi vorba numai de vanitate, orice ministru ar trebui să stea liniștit pe banca aceasta, să nu vie cu legi nouă, care au o direcțiune hotărâtă. Atunci ar trăi în bună înțelegere cu mai toți, și, în faptul că este ministru, ar găsi satisfacțiunea amorului-propriu. Cred că aceasta mi-o va confirma și d. Pascal. Însă, d-lor, aici este chestiunea? Dar chiar din stăruirea tuturilor miniștrilor de a aduce o lege modificatoare a învățământului trebuie să vedeți că au fost alte motive puternice care să îndemne pe fiecare să ceară modificarea legii instrucțiunii publice.

Și știți care e motivul? E Constituțiunea; căci vedeți ce zice același art. 23 din Constituțiune: „O lege specială va tegula tot ce privește învățământul public”.

Ei bine, legea instrucțiunii este de la 1864, și Constituțiunea noastră este din 1866; ea ne impune dat datoria de a prezenta o lege specială asupra învățământului public, modificând pe cea actuală de la 1864. Atunci pentru ce mă mai întreabă onor. legist și deputat Pascal pentru ce prezent această lege, și scrutează vanitatea și amorul-propriu al meu, pe care poate nu le am în actele publice? Pentru ce se miră, de ce generalul Tell a fost așa de deșert? A fost datoria constituțională, care a silit pe fiecare ministru de culte de a prezenta o asemenea lege, și dacă mai vorbim de deșertăciune, atunci deșert nu a fost ministrul care a propus legea, ci deșert este argumentul d-lui Pascal.

Astfel, d-lor deputați, chestiunea hotărâtoare în această discuțiune generală este aproape deslegată; nici nu mai poate fi controversă, dacă trebuie sau nu trebuie să vii cu proiectul de lege, despre care vorbim astăzi. Eram dator să vin cu el; însăși Constituțiunea noastră ne silește ca să modificăm legea veche și să venim cu un nou proiect de lege pentru învățământul public.

Onot. d. Pascal mai găsește apoi câteva puncte de detaliu, pe care se bazează spre a combate acest proiect de lege. Punctele însă, pe care se sprijinește d. Pascal, nu prea au greutatea lor. Cel dinrâi punct este că prin legea nouă se cere ca toți profesorii de gimnazii să fie numai doctori în filosofie, și că eu, care am o prea mare predilecțiune pentru filosofie, dacă nu voi găsi în țară destui doctori în filosofie, atunci am să fiu silit ca să-i aduc de la Blaj.

Aceste din urmă cuvinte le-a zis d-sa cu oarecare ironie. Eu unul găsesc ironia deplasată, când vorbim de români și de școalele lor din alte țări. Dar lasă că la Blaj nici nu se dă titlul de doctor în filosofie, dar toată critica d-lui Pascal asupra acestui punct are un alt defect: ea nu este exactă. Nu este adevărat că cer de la profesorii de liceu numai titlul de doctor în filosofie. Vedeți art. 272 din proiect. El zice:

Nu poate fi numit profesor de liceu decât cel ce are gradul academic de licențiat sau doctor, cu alte cuvinte un grad academic. După țara și după specialitatea studiilor acest grad va fi sau de licențiat în științele exacte, sau în litere, sau de doctor în litere, în filosofie, unele universități dau și doctoratul în matematici.

Vedeți dat că nu vom fi siliți să aducem profesori de la Blaj, ci ne vom restrânge numai de a cere mai multă garanție de la aspiranții la profesură prin titluri academice.

Oare este o măsură rea, dacă am cerut ca să aibă un profesor de liceu un mai mare grad de învățătură decât astăzi? Eu cred că nu, și în orice caz, îmi pare lucru neobișnuit, ca tocmai un profesor să combată o propunere, a cărui scop

vederat este înălțarea gradului de cunoștințe cerute pentru corpul profesoral.

Cum vedeți, d-lor deputați, primul argument al combaterii făcute de d. Pascal, cel cu „instrucțiunea” în loc de „învățământ” era abătut de la regula formulării legale a terminilor tehnici; al doilea argument despre motivul propunerii legii de față era în contra unei dispozițiuni formale a Constituțiunii; al treilea argument era în contra exactității. În asemenea stare de lucruri nu-mi veți lua în nume de rău, dacă las pe d. Pascal cu argumentele d-sale la o parte și, luând chestiunea mai de sus, mă voi înceta să vă arăt care este esența proiectului de lege, ce am avut onoarea să-l supun deliberărilor d-voastră, care este oportunitatea lui și, mai înainte de toate, care sunt principiile noului proiect, la care trebuie să țin și fără a căror aprobare eu, în ceea ce mă privește, nu aș putea primi răspunderea noii legi asupra învățământului.

Chestiunile de principiu, d-lor, sunt minatoarele tei: este întâi introducerea școalelor normale în organismul învățământului primar și corpului didactic destinat pentru aceasta. Este al doilea introducerea școalelor reale și a înaltei Școli Politehnice în învățământul secundar și superior. Este al treilea cererea condițiunilor mai înalte pentru admiterea aspiranților la profesură.

Asupra punctului dintâi am puține de zis, căci nu cred că voi avea a învinge vreo greutate în privința aceasta aici în sânul Adunării.

Îmi aduc aminte că predecesorul meu, d. general Tell, când a propus și a obținut suprimarea acestor școli, a fost prin al doilea vot combătut de marea majoritate a Camerei conservatoare precedente, care a primit atunci propunerea mea de a se restabili școalele normale în toată întinderea lor și a primit-o în urma unei lungi expuneri și în deplină cunoștință de cauză.

Cu cât sunt dar de însemnate școalele normale, prin care se pregătesc în special învățații din sate și institutorii primari din orașe și care pentru sate trebuie astfel organizate,

încât fii de săteni potriviți pentru această misiune să intre ușor în cea școală și după terminarea studiilor să reintră tot așa de ușor în satul lor ca învățători, cu atât era mai neapărat trebuincioasă îndeplinirea lacunei neiertate ce legea veche a instrucțiunii publice o lasă în această privire.

Al doilea princip al noului proiect de teformă, la care ține guvernul, este introducerea școalelor reale sau, cum se exprimă proiectul pentru a se acomoda mai mult nomenclaturei deja existente la noi, a gimnaziilor reale.

Domnul deputat, care a vorbit întâi, a zis aici că și în legea veche sunt școalele teale, și de ce nu ne-am conformat acelei legi pentru ca să le introducem, fără a veni pentru aceasta cu o modificare în parte.

Așa este, d-lor, și în legea veche există numele de școli reale, pe care se înțelege că nu eu le-am descoperit. Dar observarea d-lui Pascal, că legea veche era îndestulătoare pentru aceasta, dovedește că d-sa nu și-a dat nici o seamă despre înțelesul și aplicarea practică a legii vechi, nici despre deosebirea radicală ce o introduce aici noul proiect.

În legea veche se zice așa: *art. 199* „școalele reali au de scop etc.” Și apoi, când ne așteptăm la fundarea și introducerea lor în organismul învățământului statului, ne spune articolul următor 200: „Municipalitățile sau orice altă persoană pot funda școalele teale”.

Ba bine că nu! Atât ar mai fi lipsit, să se și oprească persoanele private sau publice de a funda și de a subvenționa școli reale. Dar aceasta însemnează oare a introduce școli reale în stat? Sau numai a arunca un cuvânt fără folos practic? - Vedeți din contră ce se zice pentru gimnaziile latine și grecești:

„Art. 93. Se vor institui gradat și cât se vor putea mai repede gimnazii și licee, în următoarele orașe și în numărul ce aci mai jos se arată, adică:

În București două licee și trei gimnazii.

În Iași și în Craiova câte un liceu și două gimnazii.

În Botoșani, Buzău, Focșani, Ismail și Bârlad câte un liceu, în Ploiești două gimnazii.
În toate celealte capitale de județe câte un gimnaziu.”

Vasăzică legea veche cere în prima linie înființarea a vreo 40 de gimnazii latine și grecești prin toate districtele, în unele capitale chiar câte două, trei și cinci; ea voiește mai întâi să vadă aceste gimnazii și licee fundate, și apoi după fundarea lor, să se vadă dacă mai trebuie și mai poate să se fundeze și școalele reale.

Cu alte cuvinte legea cea veche împedecă introducerea de școli reale; căci, dând toate mijloacele pentru gimnazii latine și grecești, ea nu lasă nimic pentru școalele reale. Din cele 40 gimnazii cerute nu sunt astăzi nici macar pe jumătate înființate, deși au trecut 11 ani de atunci. După acest sistem ar trebui dar să mai pierdem vreo 20 de ani, să îndoim și să întreim personalul didactic secundar și să îndoim mijloacele bugetare, și încă nu am ajunge prin aceasta la o singură școală reală, ci deocamdată numai la prescrierea legii pentru școalele latinești și grecești.

Aici însă este un adevărat pericol, și acum, d-lor, îmi veți permite să examinăm împreună cu d-voastră pentru ce trebuie, care este scopul și care sunt foloasele pe care le poate trage societatea din fundarea școalelor reale.

Voi combina această expunete cu al treilea punct și al treilea princip, la care ține guvernul în proiectul de față, cu înăsprirea condițiilor de admitere pentru aspiranții la profesorat.

Domnii deputați, noi, precum știți, până acum douăzeci de ani eram sub tegimul Regulamentului organic și mai înainte sub un regim și mai oligarchic, dacă nu mai absolut.

Sub Regulamentul organic era, cum știți, clasa privilegiată a boierilor și clasa țăranilor. Aceasta din urmă plătea impozitul statului, pe cât timp cea dintâi era scutită de această plată; iacă primul semn caracteristic al privilegiului boierilor vechi în statul nostru.

Această nedreptate pe de o parte, pe de alta suflarea întreagă a timpului de la 1830 încoace au adus și la noi - îndată ce am fost puși în contact cu ideile civilizațiunii apusene - schimbarea statului vechi și prefacerea în srarea ce o avem astăzi. Și dacă îmi e permis să zic un cuvânt, nu ca ministru, ci ca simplu cetățean, ca om care judecă asupra lucrurilor petrecute în țara sa, vă spun sincer că eu regret că s-a făcut schimbarea Regulamentului organic așa de grăbită, așa de bruscă și nu s-au modificat numai acele principii vătămătoare, care nu puteau să existe alături de cerințele unui stat modern, dar lăsându-se țarei obiceiurile ei, lăsându-i-se beneficiul schimbărilor treptate și timpul de a se deprinde cu libertatea. Dar în fine aceste păreri de rău acum sunt prea târzie. Acea schimbare bruscă s-a făcut, și prin forma de stat ce am adoptat, ne-am dezbrăcat de vestmântul public de mai nainte, am rupt, am ars haina sub care ne înfățișam în srarul nostru mai nainte și, ca să nu rămânem goi, am luat alta de împrumut, vestmântul constituțional. Domnilor deputați, a spus-o un bărbat de stat al nostru (d. Ion Ghica) de la tribuna aceasta: dacă am avut fericirea sau nefericirea de a ne da o constituțiune liberală fără vărsare de sânge și fără lupte sociale ca în alte țări, apoi avem să plătim această ușurință cu multe suferințe.

Intrebați-vă odată, d-lor, ce înțeles are sistemul constituțional modern la orice popor și trebuie să-l aibă și la poporul nostru? între boierii vechi, numiți-i cum veți voi, aristocrați, feudali etc, și între țărani s-a introdus o altă clasă de mijloc care, venind mai pe urmă, în al treilea rând la puterea statului, s-a numit *tiers etat*. Această mișcare socială, care s-a tradus apoi în o preponderanță în stat, o puteți urmări în Germania, dar mai ales în Franța spre sfârșitul secolului trecut.

Acest *tiers etat* se compune din comercianți, din mari fabricanți, manufacturieri, din industriali, din literați, care prin mișcarea lor puternică, prin cultura, prin știința, dar mai ales

ca rezultat al acestora prin avuția lor, câștigaseră o putere efectivă așa de mare, încât statele moderne au trebuit să le dea în chiar constituțiunea lot de stat o formă expresivă de viață publică. Se introduse astfel, alături de mulțimea de mai nainte și cu aristocrația de naștere, acea clasă influentă a burghezimii, oarecum o aristocrație a talentului, a muncii oneste și a averii. Rezultatul acestei mișcări a fost forma constituțională. S-a dat dreptul tuturilor claselor, însă după censul averii, de a-și alege reprezentanți, care să controleze budgetul statului și să facă legi.

La noi însă, d-lor, s-au copiat, s-au introdus reforme consrituționale în viața publică fără să se înrebe, fără să se dea bine seama, dacă la noi există un adevărat *tiers etat*, care să simtă necesitatea unei asemenea reforme și să aibă preponderanța meritată în stat. Dacă sunt unele lucruri în reformele acelor srate care s-ar putea aplica și la noi, nu e mai puțin adevărat că nouă ne lipsește în numărul suficient, ba în parte ne lipsește încă de tot acea clasă a comercianților avuți și luminați, a industriașilor independenți, a fabricanților celor mari, a căror preponderanță să fie simțită în societate și a căror avere, prudent agonisită, să fie o garanție a stabilității neapărat trebuincioase unui stat.

Din cadnirile astfel goale ale lui *tiers etat*, la noi s-au găsit în număt proporțional cu al altor state numai literații și profesorii.

Să vedem acum în politica practică, ce rezultat a avut acel gol. Locul natural pentru cei ce reprezenta *tiers etat* ar fi în legea noastră electotală colegiul al 2-lea și al 3-lea, preponderanța numerică însă o are la noi - după exemplul altor state - colegiul al 3-lea. În alte state aceste colegii sunt deschise în esență avuției de mijloc dobândite prin o muncă economicește productivă, și numai alături, în rând secundar, în număr mai mic intră aici și profesiunile libere, literații și profesorii.

La noi n-a fost așa și s-a deschis în fapt colegiul al 3-lea - cui? Oare industriașilor, comerului, fabricanților,

manufacturilor celor mari? Dar nefiind toate aceste, nici industriași, nici meseriași mari, nici fabricanți, nici destui comercianți bogați, în golul, ce era în mijlocul societății noastre, s-a umflat corpul profesoral și l-a îndeplinit cu o preponderanță artificială, nenaturală. Așadar din momentul în care a venit constituțiunea cea nouă, ați văzut deodată lupte politice militante iscate, provocate și susținute de corpul profesoral.

Și când mă încerc a explica acest fapt, o fac pentru că și eu am fost profesor și vreau să scuz până la un punct corpul profesoral, arătând împrejurările, care l-au împins fatal în acea poziție falsă, dar totodată să vă rog, dacă înțelegeți și d-voastră ca și mine răul, să chibzuim împreună cum trebuie să-l îndreptăm.

Un semn caracteristic al împrejurărilor aceloră a fost că profesorii nu din inițiativa lor singură s-au aruncat în agitațiuni politice, ci ei au fost provocați la aceasta de chiar guvernele de mai nainte.

Și pentru ca să cunoașteți cum s-au petrecut aceste lucruri, cum s-a întins acest sistem vițios, despre care eu cred că suntem cu toții datori să-l stăvilim, să-mi permiteți a vă citi aici câteva acte ministeriale, și încep mai întâi cu circulara de la 1864 a d-lui ministru de culte Bolintineanu - fericită este memoria acestui bărbat ca om de litere, dar ca om de stat îl veți judeca îndată. De la d. Bolintineanu păstrez caracteristicul apel către corpul profesoral făcut la 1864. Iacă ce zice:

„ *Către profesori*

Domnule! Camera s-a dizolvat etc. Noua lege electotală vă este cunoscută etc, etc. (Până acum) instrucțiunea publică a trebuit ea însăși să sufere în dezvoltarea ei progresivă și binefăcătoare ca toate celelalte instituțiuni. Astfel inima voastră, chemată a se vărsa în inimele cele tinete, a trebuit să aibă momente de amare încercări, văzând că sămânța divină a instrucțiunii, ce semănați neîncetat pe tătămul patriei, este îndată pulberată.

Guvernul a fost neîncetat acuzat de amicii oligarchiei, că nu îmbunătățește soarta școalelor, și aceasta pe când acest guvetn, în bugetele prezentate în toți anii Adunării, prevedea neîncetat sume pentru școalele poporului, pe când aceste bugete putrezeau nevotate de Adunare.

Instrucțiunea este un templu și profesorii sunt pteoții lui. Acest templu nu este încă terminat și preoții lui sunt încă risipiți împrejurul său. Acest templu trebuie să se înalțe în toată strălucirea sa.

Noua eră, în care intrăm, este o garanție pentru dezvoltarea instrucțiunii publice.

Cu noua lege electorală, ce chiamă în Adunarea țarei toate interesele, învățământul nu va mai fi în societatea română un oaspete indiscret, când era cea nouă celot ce posed cunoștințele le-a însemnat cu mândrie scaunele lor în Adunarea națională.

Acum orce vorbă cată să se schimbe îndată în faptă."

Aceasta la 1864, de d. Bolintineanu.

La 1866 vine d. C. A. Rosetti și printr-o circulară se adresează către revizorii școalelor elementare, adevă celor puși de a inspecta mai ales pe învățătotii din sate, și le spune:

„Apostoli ai luminei, ai adevărului și ai naționalității, profesori, institutori și învățători! O ocaziune mai mult decât orcând a exercita marile misiuni, inițiind pe delegații alegători direcți veniți astăzi în capitală la drepturile și datoriile lor mari. Adunați tot corpul profesoral, invitați-l în numele nației și al patriei...." și așa mai departe.

Și într-o altă circulară către corpul profesoral zice același ministru de culte C. A. Rosetti:

„Fiind învățători publici, simțiți și știți că mai cu seamă în epocile de regenerare aveți dreptul și datoria să fiți inițiatotii nu numai ai junimii, ci ai națiunii întregi. Vă invit și vă conjur în numele iubitei și frumoasei noastre Patrie, a ține adesea conferințe publice, în care să tratați despte drepturile națiunii noastre, despre starea de cădere

în care am fost, fără negreșit a lovi anume pe cei căzuți, ci numai sistema, și despre datoria imperioasă ce avem toți a lucra și a nu cruța nici un sacrificiu pentru a dobândi din nou stima națiunilor civilizate."

Europa ne privește, o știți" etc, etc.

Așa de bine a privit Europa pe acești d-ni, încât atunci când s-a auzit ca o sumă de greutăți, ce se făceau ordinei în stat, proveneau din partea a chiat corpului profesoral; când s-a auzit agitațiunea contra evreilor, pornită dintr-o adunare a profesorilor la Universitatea din Iași și terminată cu așa-numita „noyada" din Galați, când s-au auzit aceste despre corpul profesoral, câțiva români cu minte cate se aflau pe atunci în străinătate, se întrebau uimiți: dar bine unde am ajuns? Ce sunt toate acestea? Acesta era întâiul semn al inaugurării ce se face Constituțiunii din partea corpului profesoral ca reprezentant al burghezimii din *tiers etat*?

D-lor, o repet, ca să scuz corpul profesoral am citit circulările ce le-ați auzit, și vedeți că ei au fost provocați în parte, au fost îndemnați la asemenea acțiuni de politică militantă. Dar în fine, îndemnați sau nu, destul că această stare de lucruri corumpându-le propriul lor spirit pedagogic, a adus și în spititul tinerimii o agitațiune deșăttă, o pornire spre lucruri, care sunt mult mai presus decât să le poată pticepe mintea lor necoaptă, și în loc de a vedea pe băieți în băncile lor de școală și de a-i vedea învățând odată a scrie limba română și a ști latinește, socoteala, istoria și geografia măcar a țarei lor, îi vedeți în mare parte, mai ales în capitală, pe la adunări electorale ocupați a se chibzui despre drepturile națiunii, despre misiunea lor viitoare de cetățeni, despre pacrul fundamental al statului etc.

Și astfel unii din profesori, în loc de învățatură solidă, au vărsat în inima tinerimii veninul lor colorat cu culoarea partidei de care se țineau, și cu modul acesta majoritatea tinerimii

noastre este crescută în simțiminte de anarhie. Iată rezultatele acestei mișcări politice. (Aplauze.)

Dar acum să facem un pas mai departe și, intrând de-a dreptul în chestiunea școalelor reale, să urmărim tinerimea aceasta în chiar direcțiunea studiilor ei. Când anarhia spiritelor tinerimii s-ar îndrepta, d-lor, numai la gândirile lor private, la activitatea privată, după ce vor fi intrat în viața practică, pericolul ar fi totdeauna mare, dar totuș am putea să stăm mai indiferenți, așteptând îndreptarea de la efectul salut al muncii productive. Dar nefericirea alăruri cu aceasta este, că prin fondarea numai de gimnazii latine și grecești și prin neglijarea completă a școalelor reale, noi creștem tinerimea de la 1864 încoa într-un astfel de sistem, încât ea, neavând mijloace de a putea îmbrățișa mai pe urmă o activitate independentă, ca meseriași, ca fabricanți, ca posesori, ca amployați la o societate privată de drum de fier sau de bancă, ea se adresează la stat, vine la minister și cere funcțiune, și atunci, d-lor, se produce o presiune așa de puternică într-o societate întreagă, încât mai ales într-un stat constituțional nu i se poate rezista și se produce fttncționarismul ca boală socială și a statului.

Apoi dacă de la 1864 **pană** la 1876 am crescut această tinetime astfel încât să nu fi învățat decât latinește și grecește și ceva jurisprudență, încât nu poate exista ca burghezi independenți în afară de budgetul statului, dacă i-am învățat numai să traducă pe Omer și pe Tacit și apoi să intre într-o lăcultate, unde învață a traduce institutele lui Iustinian, vă puteți mira că pe urmă vin părinții lor, rudele lor, toți alegători, ca să ne ceară să le dăm vreo funcție că mor de foame, că noi trebuie să ajutăm tinerimea, că români sunt și ei, și așa mai departe? Și așa se face o atmosferă complexă, compusă din toată tinerimea și toți părinții acestor rineri, din toate rudele și toți amicii lot, care împinge pe un stat constituțional pe de o parte la creare de funcțiuni, la exagerare de pensiuni, și pe

de altă parte îl expune la lipsa completă de activitate individuală independentă, la lipsa de industriași, de arendași sau posesori, de fabricanți, de comercianți; și apoi vă mai plângeți că vin ovreii în Moldova, bulgarii și grecii în România și pun mâna pe activitatea economică a acestei țări? (Aplauze.) Nu vedeți că prin acest sistem statul nostru nu se poate ridica la înălțimea unui stat modern și că tot edificiul constituțional este fictiv, lipsit de sprijinul său natural?

D-lor deputați, în asemenea stare de lucruri orice om de stat serios trebuie să caute în resorțul administrării sale, mijloace de îndreptare și toți împreună să conlucreze la același scop. Eu unul, în ceea ce privește învățământul, sunt două remedii ce vi le propun. Nu vă convine? Credeți că sunt altele mai bune? Vă rog să le propuneți; căci nimeni, în chestiuni de învățământ, nu se va da îndărăt să nu adopte o măsură mai bună. Deocamdată eu vă propun următoarele măsuri: să îngreuiem studiile latinești și grecești pe de o parte; pe de alta să deschidem școli reale adevărate și să înlesnim o activitate mai independentă, să dăm cel puțin cunoștințele care trebuiesc pentru viața reală, să nu facem prin înștiințare un stat incapabil de a putea exista cu proprie activitate economică.

D. Pascal a zis că nici aceste măsuri nu vor fi destul de eficace. Mă tem și eu de aceasta; dar cel puțin va fi un început de îndreptare prin introducerea tinerimii pe o cale mai sănătoasă, și statul nu va avea să-și impute cîmă intelectuală de a fi împedecat prin legislațiunea sa chiar și în materie de învățământ dezvoltarea firească a națiunii.

V-am arătat, d-lor, pe cât am putut de scurt și de lămurit, care este deosebirea radicală între proiectul ce am onoare a-l propune și legea de la 1864, și ce însemnează cele trei principii ale noului proiect. Toate celealte chestiuni, care par mai ales a preocupa pe unii din d-voastră, sunt pentru guvern chestiuni secundate. Să fie facultatea de litere admisă la București sau la Iași, să fie internatul, care l-am admis în

principiu, și la licee sau numai la școalele normale, acestea sunt chestiuni de a doua ordine, a căror rezolvire guvernul o primește după hotărârea majorității.

Mă mir, permiteți-mi a adaogă aceasta la adresa celor ce m-au combătut **pană** acum, cum s-a putut ca într-o materie așa de însemnată să se ia lucrurile - iertați-mi exptesiunea - așa de jos, să se vorbească de intențiuni ascunse, de scopuri personale etc. Apoi se poate să ptesupuneți d-voastră că întregul cabinet, în care aveți încredere, se gândește la asemenea mici manopere? Dar cine v-a autorizat să credeți că tocmai în o lege organică să se coboare un guvern **pană** la atîta?

Mi s-a aruncat de atâtea ori cuvântul de personalitate, de pasiuni etc. Dat dacă vorbim de pasiuni în discuțiunile urmate de trei zile încoace, vă întreb pe d-voastră, care ați asistat la ele, cine era pasionat? Cine a atacat personal pe cineva? Cine a uitat lucrul pentru a nu ținti decât la o persoană, și încă prin ce mijloace? Eu sau adversarii mei?

D-lor, este o dreptate în lumea aceasta. În viața publică rezultă totdeauna un fapt mijlociu din toate discuțiunile, se formează o atmosferă rezultantă, ca să zic așa, în afară din cei care se combat, atmosferă compusă din simțământul și din judecata fiecărui deputat nepărtinitor, care **pană** în sfârșit simte unde este curatul adevăr și unde nu este. Căci dacă, d-lor, nu ar fi așa, dacă nu ar fi asemenea oameni nepărtinitori, care să judece adevărul și dreptatea, atunci ar trebui cineva să despere de a mai intra vreodată cu intenții curate în viața constituțională a unui stat. Eu, d-lor, sunt însă încredințat, și această încredere am avut-o totdeauna, că adevărul nu se poate ascunde. Timpul îl scoate totdeauna la lumină. Iar în ceea ce privește atacurile personale, este evident că cineva nu pierе și nu poate pieri prin ceea ce zic alții despre dînsul, ci numai prin ceea ce zice și ce face el însuși. Eu pot fi atins de vorbele și de faptele mele, dar niciodată de vofbele altora asupra mea, și cu cât acestea sunt mai violente, cu atît mai puțin.

Pentru aceste motive și în aceste împrejurări v-am prezentat proiectul de lege asupra învățământului public. (Aplauze prelungite.)

După ministrul instrucțiunii publice vorbește d. G. Meitani, care face cu acest prilej a teia propunere de neîncredere în conta ministrului.

Discursul d-lui Meitani se rezumă în propriile d-sale cuvinte: „prin acest proiect de lege, prezentat de d. ministru Maiorescu, se corupe spiritul tinerimii în general și în parte spiritul fiilor noștri. De aceea vă conjur, domnilor deputați, cu ocaziunea acestui proiect de lege să atătați țării o dată mai mult, că d. Maiotescu nu are încrederea d-voastră”.

D-lui Meitani nu-i tăspunde ministrul. Discuția generală continuă a doua zi. Vorbesc pentru proiect dd. G. Exarhu (Bacău), taportot, ministrul lucrărilor publice Teodor Rosetti, I. Lahovati și I. Sttat, iar contra proiectului dd. Aristid Pascal (pentru a doua oară), G. Mihăilescu (Galați) și, într-un lung și remarcabil discurs, B. Boerescu. Acestui din urmă îi mai răspunde:

T. Maiorescu, ministru de culte și instrucțiune publică. D-lor deputați, mulțumesc d-lui deputat Boerescu, precum am avut onoarea și plăcerea a-i mulțumi și cu ocaziunea dezbaterii bugetului meu rectificativ în decemvrie trecut, pentru înălțimea la care a știut întotdeauna să menție discuțiunea; îi mulțumesc asemenea pentru sprijinul ce l-a adus tendențelot proiectului meu. Are dreptate onot. deputat d. Boerescu. N-a putut Partidul Conservator să aibă aparența măcar de a lovi în vreo parte a instrucțiunii publice și de a împruina școalele în aceasră țară. Are drepreare, și mă unesc cu d-sa, că nu ttebuie să se atingă nici ideea universităților, nici alteța întru ceva fundamentul învățământului elementar și secundar. Nu trebuie învățământul superior să fie jignit de dv. ceea ce nici

nu este prin proiectul de față; și cu atât mai puțin ar fi drept de a se bănuși că dv. voiți răul școalelor, cu cât sub Camera conservatoare de cinci ani încoace s-a făcut o adevărată întindere și o îmbunătățire văzută în învățământul public, menținându-se școalele normale printr-un vot al d-voastră, sporindu-se învățământul elementar cu 200 de școli prin sate peste cele ce erau. Acesta este titlul de onoare pentru Partidul Conservator în privința școalelor. Mulțumesc d-lui deputat Boerescu și nu mă îndoiam că d-sa va veni în sprijinul proiectului meu pentru luarea lui în considerațiune, căci d-sa, fiind coleg cu mine, a iscălit, alături cu mine, jurnalul prin care s-a propus acest proiect de lege în dezbaterea Camerei (aplauze, senzațiune).

Prin urmare pozițiunea mea este foarte ușoată față cu d. Boerescu. Suntem pe același tărâm în discuția generală și contribuim împreună pentru reușita acestui proiect (ilaritate).

D-lor deputați, un luctu numai mi-a părut cam în contrazicere în ceea ce zice d. Boerescu. D-lui zice că în timpul în care d-sa, cu cea mai mare activitate și cu mult succes, eta director al școalelor, în timpul Eforiei, când l-am văzut și eu, îmi aduc aminte - era pe la 1859 sau 1860; în acel timp, zice d-lui, și până la 1864 școalele prin sate erau mult mai numeroase decât astăzi, adică de când s-a pus în lucrare legea cea nouă a insttuțiunii publice, legea actuală.

Apoi, d-lor, mai voiți d-voastră o critică mai energică în contra legii actuale a instrucțiunii publice și o dovadă mai tate că îi ttebuie o modificare? (Aplauze.)

Cum, d-lot! sub regulamentul vechiu, sub Eforia vechie, poporul nostru de jos avea mai multe școli cate deschideau mintea lui spre cultură, și de la 1864, de când cu lovitura de stat, care ne-a dotat cu atâtea legi aduse prin concursul d-lui Boerescu, care era vicepreședinte la Consiliul de Stat... (aplauze).

B. Boerescu. Nu eram atunci, ci după ce au intrat Camerele în lucrare; eu fără Camere n-am lucrat.

Ministrul de culte și instrucțiune publică. Fără îndoială, sub Camerele după lovitura de stat. Acest detai poate fi important pentru dv. personal, dar nu are importanță în discuțiunea de față. Așadar, d-lor deputați, de la 1864 încoace sub legea cea nouă ne-am îpuținat cultura poporului și ne-am înmulțit... unde? în facultăți, în oamenii cu cultură juridică, în avocați. Ei bine, d-lor, iată direcțiunea ce voim să o combatem. Iată pentru ce vă rog să chibzuim, să îndreptăm lucrurile așa încât să se simtă de țară că încrederea ce o pune în Parridul Conservator, că siguranța ce o pune în Camera aceasta, are efectul de a face să prepondereze lumina în clasele poporului; să se știe de către țară că în sistemul constituțional în care trăiește ea, a dobândit cultura maselor pe o scară mai înaintată, de aci mergând mai departe cu sistemul nostru să dobândim prin școalele reale o clasă socială care prin industrie, prin comerț, prin fabrici, prin muncă onestă să susție edificiul, deocamdată artificial, al sistemului nostru constituțional. Și, d-lot deputați, eu puteam să zic aceasta, fiindcă eu însumi sunt un fiu ieșit din popor; aparțin și eu acelei clase a treia; sunt însumi din aceia, care au beneficiat de răsturnarea formei celei vechi aristocratice, unde nu era decar poporul care plătea impozite, iar boierii nu plăteau nimic. Sunt unul din acei care am profitat și pot profita de legile actuale; și dacă d-voastră nu veți primi legea ce propui și veți lăsa să continue modul cum au mers lucrurile până acum, aș deplânge aceasta ca om de stat, ca om public, dar aș beneficia ca om privat de legea vechie, fiindcă m-aș face și eu avocat ca ceilalți și aș avea și eu beneficiile mele ca și ceilalți din viața publică. Prin urmare dacă eu am venit în contra acestei ordine de lucruri, lăsând foloasele mele ca persoană privată la o parte; dacă viu eu și ridic această chestiune și cer ca guvernul să aibă o acțiune hotărâtoare în stat; dacă voiesc ca noi burghezii să merităm a trăi ca stat al treilea și să dăm poporului român legitima sa satisfacțiune, atunci ttebuie să credeți că prin aceasta nu pot avea alt scop decât întărirea

natutală a ordinei sociale în această țară și a statului întemeiat pe ea.

Dar cum, o lege de instrucțiune poate ea singură să facă aceasta? Desigur nu. Este numai legea instrucțiunii cauza care a menținut confuziunea vechie? Este ea aceea care a făcut de nu s-a format acea clasă? Desigur, nu este numai ea. Dar este în parte și ea. Căci orice lege, cât de izolată ar fi în organizațiunea unui stat, tot conttibuie pentru partea ei la ceva, și prin urmare și legea insttucțiunii a contribuit la ceva în acel înțeles. De aceea la cele ce mi-a spus onorabilul meu fost coleg, d. Boerescu, îi răspund că legea de astăzi care trebuie reformată, prin faptul că cere de la guvern să înființeze în fiecare capitală a României școli de literatură latinească și grecească, consumă puțința finanțiară a României în așa grad, dacă va rămânea în vigoare, încât nici peste 20 sau 30 de ani de aci înainte nu vom putea înființa școli teale, de care țara noastră are lipsă, din motivele arătate ieti.

Acum, d-lor, dacă vorbim despre îndreptarea stării sociale, apoi eu cred că ea în adevăr nu se va putea îndrepta decât prin o altă direcțiune a culturai ce se va da poporului. Vă rog să priviți, dacă mai există în Europa vreun stat, care să prezente astă formă de cultută, astă formă de școli ce o avem noi în momentul de față. Apoi unde a fost stat constituțional în Europa, a fost și o avere, și o avere foarte însemnată câștigată în industrie și în comerț, pentru ca să se plătească cu dânsa luxul de a participa, într-un mod real la afacerile publice, luxul de a putea difige întt-un sens sau altul metsul vieții publice. Fabricanții cei bogați, comercianții cei mari, industriașii culți aveau destulă avete, destulă putere și autoritate în țată pentru ca ei să țină balanța între puterile publice din stat. Noi, fără a avea asemenea oameni, care să fi ajuns prin munca lor, prin inteligența lor, la acea importanță în stat încât să poată controla cu folos afacerile publice, am introdus în țara noastră sistemul constituțional cel mai înaintat. Care a fost

rezultatul? Să-l controlăm un moment față cu schimbarea averilor particulare. O observare generală ce se poate face asupra averilor particulare în toate statele europene, este, că averia din zi ce merge se acumulează la clasa de mijloc, adică la fabricanți, comercianți, industriali, iar averea teritorială a clasei aristocratice scade, dacă cei ce fac parte din aristocrație nu sunt prinși de acelaș curent de muncă, fără de care astăzi nu se mai poate dobândi nici susține averea. Acesta este curentul timpului. La noi ce s-a întâmplat? La noi a scăzut averea boierilor, și a crescut averea... cui? Averea țaranului? Aceea a dascălului? Aceea a comerciantului? Nu; clasa cea mai favorizată a actualei stări de lucruri, clasa care a prosperat pe seama țării întregi, clasă a cărei avere a crescut într-o proporție surprinzătoare în câțiva ani, este clasa avocaților. (Aplauze prelungite.)

B. Boerescu. Și d-ta ești avocat.

T. Maiorescu, ministru instrucțiunii publice. Da, și tocmai de aceea am dreptul de a vorbi de avocați. (Ilaritate, aplauze.) De avocați în general; căci nu am nicidecum aci intenția de a vorbi personal de nimeni, după cum sunt convins că nici d. Boerescu nu are o asemenea intenție personală. Viind la chestie, voi întreba: ce au făcut acești, nu voi zice avocați, dar oameni special devotați la legiferare... Ce au făcut acești oameni? Au răsturnat în țara noastră deodată toate formele de stat ale vieții publice, toate legile sale, și au înființat faimoasa - iertați-mi expresia - fabrică de legi, care numai în decursul unui an de zile, de la 1864 la 1865, ne-a inundat cu codul civil, cu procedura civilă, cu codul penal, cu procedura penală și cu o sumă de alte legi. A schimbat totul deodată; a făcut a se schimba toți terminii obișnuiți din legile noastre, a făcut ca nimic din acest nomol de legi să nu mai fie înțeles de poporul nostru. A participat clasa noastră de jos la această nouă stare de lucruri? Nu; numai d-voastră ați venit deodată și i-ați vorbit de fel de fel de lucruri necunoscute pentru el, i-ați vorbit de

portărei, de somațiuni, de institutori, de institutrice, de inspectori, de prefecți, de subprefecți, mai ales de percepatori și de subpercepatori, toate aceste cuvinte nouă, ființe nouă, instituțiuni nouă, care au amețit poporul, creațiuni de ocaziune importate cu gămăda din țări străine și cu care îi era imposibil poporului de a se deprinde, de a și le însuși.

D-lor, în această stare de lucruri, schimbându-ne Constituția, codul civil, codul penal și toate relațiunile publice, și imitându-le după regimul francez, în care și-au făcut mulți dintre noi studiile, și eu însumi am făcut studiile de drept la Paris, am adus societatea noastră în această stare, încât a fost silită să se adreseze pentru toate trebuințele sale la noi cei cu cultura franceză ca să le explicăm, ce însemnează notatul și percepatorul în comună, ce însemnează testamentul olograf și mistic, cum să-și facă un act sinalagmatic, cum să facă o tocmeală agricolă și altele; așa încât s-a întâmplat ca noi, această clasă care facem legile, să fim răspunzători în toată puterea cuvântului și moralicește și în fapt de toată viața românului de azi.

După ce i-am luat legile vechi și le-am înlocuit cu cele nouă și i-am silit să se adreseze la noi pentru a-i le explica, i-am pus și condiții gtele de plată pentru această explicare, un bir meșteșugit, cu care ne-am îmbogățit noi și i-am sărăcit pe el. Am închis poporul într-o ladă întunecată, l-am lăsat fără lumina instrucțiunii și nu i-am deschis decât o fereastră, care ne convenea nouă, și acea fereastră a fost școalele latinești și grecești, care apoi au umplut facultățile de drept și cifra avocaților și postulanților de funcțiuni. (Aplauze.)

D-lor, după ce am făcut aceasta, după ce am devenit exploataorii țaranului (bravo!) sub forma cultutei, a țaranului care și azi trăiește fără a beneficia de adevărata cultură, apoi voiți să respingeți și această primă încercare de a modifica acest sistem, de a face învățământul independent, de a îndemna să primească clasa de mijloc o cultură reală și o existență în afară de bugetul statului? Faceți aceasta, dacă voiți; sunteți liberi

să o faceți; însă eu aş deplânge-o pentru statul nostru, deşi pentru mine nu.

D-voastră, care vă împotriviţi într-un mod atât de violent, trebuia să veniţi, conform prescripţiunilor Constituţiunii pe care eu am păzit-o, să veniţi şi dacă vedeţi că încercarea mea era slabă şi că eu eram neputincios de a concepe o asemenea luctate, dacă aveaţi temetea că eu sunt animat de personalităţi, trebuia să veniţi cu un contraproiect, în care să ptevedeţi toate intesele şcoalelor elementare, toate intesele şcoalelor reale şi apoi să respingeţi proiectul meu de lege. însă când viu eu şi vă declar că guvernul ţine numai la cele trei puncte principale ce le-am arătat ieri, iar că restul îl puteţi modifica, atunci nu înţeleg pentru ce motiv sincer voiţi să respingeţi proiectul.

încă o dată, respingeţi dacă voiţi proiectul meu, dar răspunderea va fi a d-voastră. Cât pentru mine, sunt fericit că am putut, în această Cameră şi înaintea ţărei, să spui ceea ce am spus. (Aplauze prelungite.)

Rezultatul îndelungatei discuţii generale este următorul:

Se pune la vot luarea în considerare a proiectului de lege asupra învăţământului public.

Votanţi	87
Majoritate absolută	44
Bile albe penrru	55
Bile negre contra	32

Adunarea a luat în considerare proiectul de lege.

Răspuns la interpelarea din Senat în contra suprimării unei catedre. - Vot de blam

(*Sedinţa Senatului de la 28 ianuarie 1876*)

Pe când în Cameră dd. Pascal, G. Brătianu şi Meitani, susţinuţi de B. Boerescu, îşi dezvoltau în contra ministrului şcoalelor cele 2 intetpelări şi propuneau cele 3 moţiuni de neîncredere, despre care s-a vorbit în paginile precedente, dat care n-au ajuns la rezultatul aşteptat de opoziţie, în Senat le vin în ajutor alte 2 interpelări ale lui I. Deşliu şi o moţiune de blam propusă de A1. Orăscu şi sprijinită de C. Bozianu (vezi pag. 378 şi 379; *ed. n.* - p. 243-244).

în ziua de 22 ianuarie, în care ministrul şcoalelor este ocupat la Cameră cu discuţia generală asupra reformei învăţământului public, I. Deşliu anunţă în Senat următoarea interpelare:

„Interpelez pe d. prim-ministru, dacă colegul d-sale de la culte şi instrucţiune publică, d. Titu Maiorescu, fiul răposatului Ioan Maiorescu, supus austriac, a respectat la rândul d-sale instituţiunile ţărei cerând exercitarea drepturilor politice prin formele prescrise întru-însele, singura condiţiune, care i-ar fi putut deschide uşa la minister, conform art. 97 din Constituţiune.”

Această interpelare însă n-a mai fost dezvoltată, fiindcă i-a trecut înainte o altă interpelare a lui Deşliu,

despre care tratează paginile următoare și care a avut în fine efectul dorit.

Curioasa încercare a răposatului Deșliu de a pune la îndoială calitatea de cetățean român a autorului acestei publicări și a tatălui său (care, întotdeauna în țară din exilul de la 1848, fusese director al Eforiei școalelor și murise la 5 septembrie 1865 ca profesor de istorie la Universitatea din București) stă în legătură cu o încercare anterioară, făcută de câțiva profesori „fracționiști”.

În februarie 1867, sub guvernul Goleșcu-Brătianu, când „fracțiunea” era în Iași partid guvernamental (vezi pag. 19 și 80; *ed. n.* - p. 21 și 61), consiliul comunal din Iași primește contestarea adusă de profesorii universitari Petru Suci, G. A. Urechia și Gr. Cobolcescu și șterge din listele electorale pe colegul lor T. Maiorescu ca nefiind cetățean român. Însă tribunalul din Iași sech. II prin sentință din 28 februarie 1867 reformează încheierea consiliului comunal și ordonă înscrierea contestatului în listele electorale, întemeindu-se pe faptele, că cel contestat este născut la Craiova în 15 febr. 1840, când tatăl său era recunoscut cetățean român, și că a ajuns la majoritate într-un timp în care tatăl său era asemenea recunoscut cetățean român, că prin urmare nu este drept de a-i tăgădui cetățenia. În contra acestei sentințe dd. G. A. Urechia, P. Suci și Gr. Cobolcescu au mai făcut recurs în casație cu 8 motive lung dezvoltate, însă curtea de casație le-a respins recursul prin deciziunea de la 27 octombrie 1867.

De așa ceva va fi auzit votându-se fără deplină cunoștință de cauză d. Deșliu, când și-a anunțat interpelarea. Și ce să ne mirăm de fostul senator Deșliu, când chiar niște profesori-colegi, ca cei citați mai sus, dintre care unul, P. Suci, era însuși născut în Transilvania, se truseră în 1867 pe la toate trei instanțele cu o asemenea contestare!

Cealaltă interpelare a lui I. Deșliu este relativă la suprimarea bugetară a uneia din cele 2 catedre de

dreptul roman de la facultatea juridică din București și se dezvoltă în ședința Senatului de la 28 ianuarie 1876, fiind susținută prin atacul combinat al tuturor elementelor opoziției din Senat, care vedeau că la Cameră legea învățământului public se luase în considerare cu relativ mare majoritate și se dezbătea pe articole cu același succes pentru guvern. Interpelantului îi răspunde:

Ministrul cultelor T. Maiorescu. D-lor senatori, îmi veți da voie mai întâi de a vorbi despre un punct de înalt constituționalism, care cred că trebuie să vă preocupe în prima linie, și a lăsa în orice caz la o parte câteva aluziuni personale făcute de d. interelat. Numai în acest mod cted că pot corespunde demnității dezbaterilor, ce trebuie să domnească într-un parlament.

D-lor senatori, toate chestiunile pe care le-a atins onor. d. interelat înaintea d-voastră, au fost discutate și în Adunarea Deputaților. Așadar, Adunarea Deputaților nu a fost surprinsă în votul său; eu am propus chestiunea completă înaintea ei și ea mi-a dat votul său. În bugetul rectificativ pe 1876 am cerut Camerei în adevăr suprimarea catedrelor de economie politică și de filosofia dreptului de la facultatea de drept din Iași și suprimarea uneia din catedrele de drept roman de la facultatea de drept din București; însă aceste suprimări nu le ceream pentru a face oarecare reducere definitivă în buget, fiindcă iui se ștergea din suma totală nimic, ci pentru a schimba destinarea acelor cheltuieli într-o direcție mai folositoare. Vă voi ceti *Monitorul* ax dezbaterile Camerei, ca să vedeți ce s-a zis în Cameră asupra chestiunii.

La aceste propuneri ale mele, a venit un amendament din partea d-lor deputați Pascal, Șoimescu, Meitani (toți avocați), prin care ziceau: „propunem a nu se desființa prin bugetul rectificativ catedra de economie politică de la Facultatea de

Drept din Iași și aceea de drept roman de la Facultatea de Drept din București".

A venit d. Pascal, jurist însemnat, cel puțin așa mi se spune, și a susținut că at fi a se viola legea instrucțiunii publice; a venit un alt jurist și mai eminent, d. B. Boerescu, și a susținut tot astfel că s-ar viola legea. Atunci într-un răspuns ce am dat, în Cameră, ziceam: D-lor deputați, sunt de aceeaș patere cu d. Boerescu, și aici sunt de aceeaș părere cu d. Deșliu senatorul, că adică nu se poate niciodată, prin budget, schimba o lege. Sunt de aceeaș părere și cu d. Boerescu și cu d. Deșliu, că nu se poate niciodată prin arbitrarul guvernului să se destituie un profesor inamovibil. Ce declarațiune mai lămurită voiți? Dar iată unde este diferența cea mare dintre mine și d. inrerpelant: eu am susținut în Cameră și susțin și aci, că nu se lovește legea instrucțiunii publice prin aceste dispozițiuni budgetare. Susțineam în Cameră și susțin și aici, că nu este exact că se prevede în legea instrucțiunii publice numărul catedrelor la universitățile noastre, și desfid pe oricine să găsească vreun vot al Senatului sau al Camerei, prin care să se fi înființat vre o catedră prin o anume lege, încât să fie un ministru obligat să n-o desființeze decât tot prin o anume lege. Iată ce susțineam atunci înaintea Camerei și mă întemeiam pe art. 260 din legea instrucțiunii publice, pe care l-a citit și d. Deșliu. Să cităm dar mai întâi articolele legii insrrucțiunii: „Facultatea de drept va coprinde: dreptul roman, dreptul civil etc.” Arată științele sau cursurile, fără a fixa numărul catedrelor, și tot așa la celelalte facultăți. Art. 260 apoi zice: „Fiecare facultate se va organiza prin regulament”.

Mai întâi să fac o întebare: ce sunt regulamentele date în forma regulamentelor de administrațiune publică? Cum se dau regulamentele de administrațiune publică? Se consultă consiliul permanent pentru aceasta? Regulamentele de administrație publică se dau numai de consiliul de miniștri și se sancționează de Domn. Apoi dacă este așa, trebuia oare ca

pentru aplicarea legii instrucțiunii publice să consulte consiliul permanent? Dar când se consultă însuș consiliul de miniștri, pentru ce să se mai consulte un consiliu subaltern lui? Vasăzică, regulamentele de administrațiune publică se fac prin consiliul de miniștri și prin sancțiunea domnească!

În adevăr, d-lor senatori, la facultatea din București sunt trei catedre pentru dreptul civil și două pentru dreptul roman, și la facultatea din Iași sunt catedre introduse fără a fi chiar prevăzute în lege, cum e de exemplu catedra de medicină legală. Niciodată, d-lor, nu s-a discutat în Senatul acesta vreun proiect de lege pentru înființare de catedre. Cursurile științelor sunt determinate prin lege; iar catedrele se înființează de consiliul de miniștri, înființarea catedrelor este o alocațiune budgetară și numai astfel este de resortul Camerei și numai al Camerei. Acum, fiindcă dreptul roman avea două catedre, la care profesorii dau numai câte trei ore pe săptămână, am zis că se poate însărcina numai unul, ca să predea încă alte trei ore și să se desființeze alocațiunea budgetară. Aceasta era ideea mea.

D-lor senatori, poate că această idee a mea a fost bună, poate că a fost greșită; însă eu, în bună-credință, așa am interpretat legea, că dacă înființarea catedrelor este de competența regulamentelor de administrație și de resortul budgetat, apoi și desființarea lor nu poate atârna decât tot de guvetn și de un vot budgetar.

Apoi s-a mai pomenit, d-lor, ca să se facă o interpelare sau o moțiune în contra unui ministru pentru ceea ce gândește el, pentru părerea lui? Nu, niciodată pentru părere, și ori de câte ori a voit opozițiunea, a făcut-o pentru fapte. Dar faptul meu este că, având o aprețiere, am venit și am supus-o înaintea Camerei, și acum dacă a aprețiat Camera ca și mine, în ce sunt eu responsabil?

Și apoi, d-lor, dacă eu am propus aceasta, nu am făcut-o pentru a desființa o alocațiune budgetară, care era afectată

pentru instrucțiunea publică spre a-i da o altă destinație, ci am propus-o pentru ca s-o întrebuițez tot în dezvoltarea instrucțiunii publice; însă în dezvoltarea unei ramuri mai esențiale, aceea a învățământului elementar, pe care trebuie să-l dezvoltăm în proporție cu avântul facultăților. Aceasta a fost părerea mea pe care am supus-o Camerei, și deși esre anevoie a se măsura cineva cu elocuența d-lui Deșliu, totuși în Cameră s-a desfășurat multă elocuență din partea d-lui Boerescu și a d-lui Pascal, și după ce s-a făcut discuțiune suficientă, pro și contra, Camera a aprobat cu o majoritate de 72 voturi contra 27, adică aproape cu ttei pătrimi, opiniunea mea, și numai după ce Camera și-a dat votul, eu l-am executat.

Am vorbit anume și de d. Daniileanu în Cameră și iată ce ziceam:

„Fără îndoială, d. interpelator Pascal are dreptul să întrebe pe un ministru: «Bine, când auzi d-ta că un profesor de dreptul roman, d. Daniileanu, căci de d-lui era vorba, nu urmează regulat, pentru ce nu ai luat măsurile ce ți le dă legea?»

Intr-adevăr, d-lor, puteam să iau și alte măsuri, puteam să-i dau un avertisment, puteam să-l trimit în judecară; dar tot-deodată puteam să viu înaintea Camerei să zic că această catedră este de prisos și este mai bine s-o desființăm.

Din aceste trei diferite căi, care erau deschise pentru îndreptarea răului, eu am ales pe cea din urmă și d-voastră ați aprobat această măsură prin votul d-voastră asupra budgetului rectificativ."

Acum chestiunea constituțională este: ce vrea Senatul să facă cu mine? Să-mi voteze o moțiune pentru că am avut o părere? Apoi persoana mea a dispărut sub votul Camerei, și din momentul, în care marea majoritate a acestei Camere conservative m-a autorizat să fac așa, eu meritam acuzațiunea d-voastră din contră numai dacă nu executam votul Camerei.

Dar nu pot ptimi acuzațiunea pentru că l-am executat, pentru că atunci lovești, după părerea mea, în Cameră.

Chestiunea este foarte lămurită. Rămâne acum ca d-voastră să chibzuți dacă este bine ca Senatul să producă un conflict de competență și să dea contra ministrului un vot care se restrânge și lovește în majoritatea Camerei; dacă aceasta este misiunea cotpului celui mai înalt, care trebuie să mănțină cu prudență echilibrul între puterile statului.

Cum vedeți, d-lor senatoti, cred că tărâmul ce ș-a ales d. interpelat tot nu a fost fericit.

Se face prea multă onoare persoanei mele, dacă pentru a lovi în ea, se lovește un princip mulr mai înalt decât persoana mea, principiul puterilor constituționale în stat. Atât este răspunsul meu oficial la interpelarea d-lui Deșliu.

Dar, d-lor, dați-mi voie să răspund în fapt, în aprețierea lucrurilor, în motivarea măsurilor ce le-am propus Camerei.

D. senator Deșliu a venit și ne-a spus că înainte vreme, când erați d-voastră și din dv. la Eforie, boieri vechi, mergeau școalele mult mai bine decât acum, că era mult mai mare îngrijire decât este astăzi, și ca să dovedească d-sa că este în interesul acelei tradițiuni vechi, vine azi și mă acuză pe mine că am suprimat trei catedre de la facultățile de drept.

Dar era vorba de a face economii în detrimentul școalelor prin aceste măsuri? Dar se cuvine să se arate numai o parte a chestiunii și nu chestiunea în total?

Tărâmul, pe care a fost pusă chestiunea înaintea Camerei și pe care o pun și înaintea d-voasttă, este că a trebuit să se întindă, cu toată restrângerea mijloacelor noastre bănești, a trebuit să se întindă și în anul acesta, precum a început să se întindă și în anul trecut, învățământul din sate. Era atâta greutate finanțată, și ctiza de astăzi vă dovedește că a fost atât de împovărate finanțele, încât, după ce ne amenințau cu un deficit de 7 milioane aproape, guvernul a luat hotărârea nu numai de a nu înființa cheltuieli nouă, dar a luat hotărârea a desființa din cheltuieli până se va putea încât va echilibra budgetul. În această pozițiune mai toți colegii mei au trebuit

să reducă din cheltuieli. În ceea ce mă privește pe mine, eu m-am împotrivit a reduce din cheltuielile esențiale școalelor și am voit din contră să întind învățământul din sate ceva mai mult.

Se cereau 96.000 lei pentru a se introduce 200 școli nouă prin sate; și când cineva mă acuză că voiesc a lovi în instrucțiune, să binevoiască a nu uita acest fapt, ca sub acest minister s-au înființat 200 școli elementare nouă. Acum, d-lor senatoti, vine întrebarea, în ce proporții trebuie să fie răspândită instrucțiunea?

Mai înainte erau sub boierii cei vechi, cum zice d. Deșliu, numai în România de dincoace de Milcov vro 2000 școli sătești și dincolo 1300, împreună aproape 4000; de când cu libertățile constituționale, de când cu legea din '64, care încântă pe d. Deșliu, cifra școalelor la venirea mea în minister nu era decât de 1900. Oare acesta era numărul normal al școalelor elementare din România întteagă, care avea să dea unui popor începător cultura modernă? (aplauze.)

Împuținându-se pe de o parte de la 1865 încoace într-un mod neiertat școalele sătești, s-a înmulțit din contră numărul facultăților, mai cu seamă al catedrelor facultății de drept, a căror profesori mai toți sunt și адвоаți, și unii își dau mai puțină osteneală la catedrele ce ocupă.

Oare ar trebui lăsat să se continue această cale? Dar atunci ce ar însemna un ministru de instrucțiune publică, dacă el nu ar căuta să dea o direcție hotărâtă întregului organism al școalelor și să fixeze importanța relativă a fiecărei părți din învățământ?

Pentru mine unul, vă spun sincer, opinia este de mult formată, că chiar întinderea facultăților, mai ales a celor de drept în paralelă cu descreșterea învățământului claselor de jos de prin sate și orașe poate fi primejdioasă. Ea ar fi numai atunci bună, când vom avea în aceeași proporție relativă școli destule prin sate, apoi la învățământul secundar și superior școli politehnice mai cu seamă, mecanice și industriale. Căci nu este

bine a înființa numai școli de științe înalte teoretice fără a ne ocupa dacă ele sunt în pafalel cu celelalte ramuri mai reale ale instrucțiunii. (Aprobări.)

De aceia am crezut că era o datorie pentru mine de a veni să întind mai întâi școalele din sate și de a acoperi golul bugetar pentru înființarea lor, restrângând acel număr exagerat din catedrele facultăților de drept, care în proporție cu școalele elementare se pot numi un prea mare lux. (Aplauze și aprobări dintr-o parte.)

D-lot, viu acum la o chestiune personală a unuia din profesori, d. Daniileanu; și aci aş putea să nu zic nimic alta decât că și asupra chestiunii d-lui Daniileanu, cum am mai spus, s-a vorbit în Cameră, și că în deplină cunoștință de cauză Camera a dat un vot în acelaș sens cu ministrul. Dar de ce să nu vă spun cum s-au petrecut lucrurile în detai? Erau două catedre de drept, una era ocupată de un suplinitor, d. Mândrea, și cealaltă de d. Daniileanu, care, ca mai toți profesorii facultății de drept, era profesor definitiv. Trebuie să știți că mulți profesori de la alte facultăți sunt încă profesori provizorii, la facultatea de drept însă, unde știu a interpreta legile, sunt definitivi și au căutat să fie inamovibili.

Era inamovibil și d. Daniileanu. Acum când era vorba a se desființa din cele două catedre una, am cerut avizul facultății, ca să-mi spună: este oare bun profesor d. Mândrea, ca să știu dacă at putea d-sa să rămână pe urmă și să ție locul d-lui profesor Daniileanu când catedra d-sale ar fi desființată; nu când d. Daniileanu ar fi destituit, căci nu era vorba de aceasta. Atunci facultatea - sunt subscriși domnii: Boerescu Vasile, Pascal, Vioreanu, C. Boerescu, Vericeanu — și-au dat părerea, că este în folosul instrucțiunii numirea d-lui Mândrea ca profesor provizor, a dat sfatul d-lof ca să trec peste concurs și să numesc pe d. Mândrea, căci d. Mândrea făcuse deja un concurs, fusese mult timp profesor la Universitatea de Iași și este și membru la ctiftea de casațiune. Această părere a

profesorilor facultății de drept, în privința d-lui Mândrea, am supus-o consiliului permanent, subalternul meu, și consiliul permanent, care lucrează sub prezidența mea, și care are vicepreședinte pe d. Orăscu....

Orăscu. Vicepreședinte, însă nu subalternul d-tale niciodată.

Ministru de instrucțiune publică. D. Orăscu, nu subaltern, ci vicepreședinte al comitetului permanent, însă sub prezidenția și autoritatea ministrului. D. Orăscu în consiliu a fost de o părere cu alți doi din 5 membri, și d. Zalomit a fost de o altă părere cu un alt membru; d. Zalomit a fost de pățete că pe baza opiniei celor mai competenți oameni din facultatea de drept, să numesc pe d. Mândrea, fără alt concurs. D. Otăscu însă s-a împotrivit la aceasta, cerând stricta aplicare a legii, că deși d. Mândrea a concurat o dată, însă acum trebuie să se facă un nou concurs oricât ar fi de favorabilă părerea în privința d-lui Mândrea.

Eu, ministru constituțional obișnuit a respecta mai mult majoritățile, m-am unit cu majoritatea consiliului permanent, am aprobat părerea emisă de d. Orăscu și ceilalți doi membri și am lăsat ca regularea poziției profesorului de dreptul roman să se facă la concurs. Vasăzică este încă deschis concursul, nu s-a făcut nici o numire nici provizorie, nici definitivă, deși d. Mândrea putea avea drept la aceasta ca vechi profesor de facultate.

Dat de ce ținea ministerul să fie d. Mândrea și să nu fie mai bine d. Daniileanu?

Pentru următoarele motive: eu cred că profesorii facultății de drept este mult mai bine să fie dintre magistrați decât să fie dintre адвоаți.

S-a vorbit de intențiunile mele personale. Iertați dacă cobor discuțiunea și vă zic, fiind vorba de interes personal, că este mai mult interesul meu personal ca profesorii să fie și адвоаți, căci eu am fost advocat și poate să mai fiu, poate să mai fiu și profesor, și așadar m-aș găsi foarte bine să pot

exploata o pozițiune privată și totodată și un paragraf din budget, cum fac d-lor, dacă așa voiți d-voastră.

Prin urmare nu pentru interes personal, ci pentru binele lucrului credeam că ar fi mai nemerit, ca să se spună odată din partea ministrului de culte și instrucțiune publică în direcțiunea ce trebuie să dea resortului său, că este mai bine să fie un înalt magistrat profesor decât un advocat. Și știți de ce? Dar se poate ceva mai grav care să turbure mintea tinerimii mai mult, decât de a vedea, cum s-a întâmplat de atâtea ori la noi, ca într-un proces înaintea tribunalelor un profesor de drept să fie de o patte cu o teorie și altul să fie de altă parte cu altă teorie contrară, de a vedea chiar unul și același profesor de drept că susține o teorie în cursul său de la facultate, și apoi teoria contrară înaintea tribunalelor în cauzele private! (Aplauze din o parte.)

Vă întreb: unde este moralitatea luctului? Dar ce rol trebuie să joace facultatea de drept într-un stat? Trebuie să dea tinerimii principii nestrămutate de justiție și echitate. Si dacă din nenorocire sunt multe controvefse în știința dreptului, datoria profesorului însă este să le reducă pe cât se poate, astfel încât să dea siguranța învățământului de drept în inima tinerimii! (Aplauze.) Sunt atâtea lucruri nesigure la noi! Nu vedeți în ce stare este opiniunea publică! Citiți jurnalele noastre și vă sfidez să vădă cineva numai din ele, unde este dreptatea și adevărul!

În această stare de lucruri noi, care voim să învățăm tinerimea, care este rolul nostru? Ce trebuie să predea școala, care tocmai are să învețe tinerimea de a cunoaște și aplica justiția? Știința bazată pe principiile cele mai nestrămutate, încât să le serve în toată viața lor la cele ce vor face. Ce învață un băiat ieșit de pe băncile școalei juridice și care din nenorocire se află membru la tribunal sau curte, când vede pe respectabilii săi profesori unul susținând un lucru, și celalt cu o sumă de autori susținând alt lucru și vede că știința juridică

este redusă la o frazeologie de ocaziune și nu la principiile erne de dreptate! Pentru aceea am crezut că este mai bine ca un magistrat să fie și profesor, fiindcă profesorul explică teoria dreptului și magistrarul aplică aceiaș teorie, și nu se produce confuziune în mintea tinerimii. (Aplauze din o parte.)

Iată ce aveam de răspuns la inrerpelarea d-lui Deșliu.

Mai vorbește în contra ministrului senatorul C. Bozianu, căruia îi răspunde ministul lucrărilor publice d. T. Rosetti; apoi Al. Orăscu propune și susține moțiunea: „Senatul, ascultând pe d. ministru și având în vedere abarările și călcarea legii instrucțiunii publice, declară neîncrederea sa în d. ministru al instrucțiunii publice și trece la ordinea zilei”.

Ministrul-prezident d. L. Catargi combate moțiunea, însă rezultatul final este astfel consemnat în *Monitorul oficial*:

„Se pune la vot moțiunea cu bile prin apel nominal.

D-nii senatori proced la vot, și apoi se dispoaie scrutinul.

PreaS. S. Părintele Mitropolit primat, președinte.

Rezultatul votului este:

Votați 52

Bile albe pentru 31

Bile negre contra . . . 21

Prin urmare moțiunea s-a adoptat. (Aplauze! Bravo! Bravo!)”

Firește că în aceeaș zi ministrul școalelor și-a dat demisia și împreună cu el cabinetul întreg, care însă s-a reconstituit la 30 ianuarie 1876 în modul arătat pe pagina următoare. Asupra acestei soluțiuni vezi observarea de la sfârșitul volumului de față.

31

Pentru desființarea internatelor liceale. - Pretinsul cosmopolitism

(*Sedința Camerei de la 5 februarie 1876*)

Ministerul din acel timp:

Lascar Catargi, prezident și externe,

General I. E. Florescu, rășboi,

Al. Lahovari, justiție,

T. Rosetti, lucrări publice,

P. Catp, culte,

I. Bălăceanu, externe,

I. Sttat, finanțe.

în Cameră se continua discuția pe articole a proiectului de lege asupra învățământului public cu toată căderea din minister a autorului ei. Căci ministrul următor d. P. Carp declarase că-și însușește proiectul și că va continua direcția predecesorului său.

Ajungând discuția la art. 132, care prevedea desființarea internatelor liceale, deputatul I. I. Pală vorbește în contra articolului, menționează „direcția nouă” și „cosmopolitismul” autorului legii, citește o protestate a vreo 150 de petsoane din Iași, care în numele „opiniunii publice ieșane, dureros mișcate de cele mai multe din măsurile propuse prin noul proiect, dar în particula! de suprimarea internatelor” cere respingerea proiectului

(d. profesor N. Quintescu scrisese o întreaga broșură în contra lui) și conchide la suprimarea articolului.

Acestor obiecțiuni le răspunde discursul următor al autorului publicării de față, acum simplu deputat:

D-lor deputați, cea dintâi combatere a ideii de a se desființa internatele de la licee a venit aici în Cameră din partea onot. d. Pală.

Noi, care împărtășim ideea că trebuie suprimare internatele de la liceele statului, trebuie mai întâi să exprimăm recunoștința noastră d-lui Pală pentru tonul moderat, cu care a tratat chestiunea.

Într-adevăr, d-lor, din toate dezbaterile noastre ce folosește poate ieși? Dacă sunt convicțiuni deja formate între câțiva dintre d-voastră, atunci orice discuțiune s-ar face, ea nu mai poate schimba părerea, atunci este vederat că vorbele sunt de prisos. Dar din modul cum a început d. Pală discuțiunea, eu am câștigat speranța că se vor putea lămurii toate întrebările fără prejudecare, că vom putea ajunge a ne înțelege între noi după cuvintele ce se vor preschimba fără nici un spirit pasionat, așa încât să ieșim cu toții din aceste discuțiuni într-adevăr mai luminați decât cum intrasem în ele, și pe urmă să hotărâm așa cum vom crede că este mai bine pentru școli.

Onor. d. Pală s-a referit la o declarație a mea când eram ministru. Dați-mi voie a o repera (ea a fost făcută tot așa și de d. Carp, actualul ministru al instrucțiunii publice): Principiile actualului proiect de reformă sunt cele trei, ce am avut onoare a vi le spune atunci (pag. 408). Fără adoptarea lor proiectul este denaturat. După încuviințarea lor, noi primim orice hotărâre a majorității Camerei asupra celorlalte dispozițiuni. De aci nu este drept a se induce, cum părea a o face d. Pală, că noi renunțăm de a combate ideile, care ni se par greșite pentru instrucțiunea publică. Totul este ca aceste combateri să nu fie așa de decisive încât, dacă nu ar avea favoarea să fie

primite de majoritatea Camerei, să zicem că noi nu mai recunoaștem acest proiect de lege.

Între asemenea puncte de a doua mână sunt și internatele la licee. Între-adevăr chestiunea internatelor la licee este departe de a avea însemnătatea ce pare că i s-a dat în discuțiunile publice.

D-lor, la internatul central din Iași, adică în toată România de dincolo de Milcov, căci numai un singur internat de liceu există acolo, sunt astăzi 40 de elevi interni, iar în genere în școlile secundare de gimnazii și licee sunt dincolo de Milcov vreo 900 de elevi externi; văzând toată discuțiunea noastră cea mare este că, dacă 900 elevi secundari sunt crescuți acolo ca externi, vreo 40 alții care sunt astăzi interni, să mai fie sau să nu mai fie crescuți în internatul statului.

Pentru România de dincoace de Milcov chestiunea stă cam tot așa. În toate internatele liceale ale statului astăzi sunt vreo 100 elevi interni, iar în gimnazii și licee vreo 2000 elevi externi. Văzând este chestiunea de a se ști, dacă în această parte a țării, când avem 2000 de elevi externi, mai trebuie sau nu ca statul să crească cu cheltuielile sa pe acei 100 elevi interni?

În această proporție înțelegeți bine că guvernul nu putea să facă altceva decât să vă zică: D-lor, chestiunea este mai puțin importantă decât pare. Credeți să mai fie 40 elevi interni dincolo de Milcov și 100 dincoace tot pe seama statului, pe când sunt 2700 elevi externi? Aceasta nu va schimba în mod radical direcțiunea învățământului, și poate să fie bine așa. Prin urmare vedeți că suntem, cum am zice, în largul nostru și putem trata chestiunea foarte liniștit.

În ceea ce privește o adresa de la Iași, pe care a citit-o d. Pală, să-mi dea voie să-i spun că nu pui mult temei pe ea. Mai întâi se zice acolo că sunt 150 de semnături și că acele 150 de persoane reprezintă opiniunea publică din Iași. D-lor, opiniunea publică este un lucru greu de analizat. În această privință aș fi și eu tot atât de autorizat ca și cei 150 ca să zică eu reprezint opiniunea publică în Iași, căci aș găsi alți 150

alături de mine. Dar acestea sunt numai fraze populare. În drept, opiniunea publică a unui stat constituțional o reprezintă numai un singur corp: este Parlamentul electiv, d-voastră sunteți opiniunea publică, sunteți reprezentațiunea legitimă a țării. Dacă majoritatea d-voastră va hotărî lucrul în un înțeles sau în altul, aceasta va fi întărirea țării, iar acele 150 de iscălituri din Iași reprezenta numai pătetea lor individuală.

În tot cazul, noi trebuie să depărtăm din discuția de față tot ce nu se ține de ea, și nu cred că era în chestie, când d. Pală a venit și v-a vorbit de așa-numita „noua direcție”, făcându-mi onoarea de a zice că eu sunt șeful ei etc. Cuvântul „noua direcție” s-a întrebuițat odată de mine într-o chestie exclusiv literară și științifică, care nu privește întru nimic discuțiile politice. Iar în ceea ce privește cosmopolitismul, fiindcă l-a atins d. Pală, rog pe Adunare să-mi permită a răspunde aici câteva cuvinte.

Dacă sub cosmopolitism se înțelege dezvoltarea unui popor fără înfăptuirea ideii naționalității, o dezvoltare comună a popoarelor așa încât naționalitatea lor să nu fie un element integrant, un substrat esențial al acestei dezvoltări, atunci din partea mea și din partea tututor amicilor mei politici declar că nu am fost niciodată, că nu suntem și că nu vom fi cosmopoliți; că nu a ieșit niciodată nici din gura, nici din pana mea și nici din gura, nici din pana vreunui dintre amicii mei un singur cuvânt măcar, care să autotize pe cineva a zice că suntem cosmopoliți; că toți, fără excepțiune, am fost și suntem partizani ai ideii naționalității, și oricine a susținut că noi am fi contrari acestei idei, a susținut o inexactitate.

Și d-lui Pală, care în vorbele d-sale moderate și prudente a avut tactul de a atinge acest lucru nu ca din partea d-sale, ci ca auzit de la alții, îmi fac o datorie a-i afirma: că cei ce au întrebuițat în contra noastră pentru prima oară strigătul de cosmopolitism, au mistificat opiniunea publică spunând un neadevăr.

Iată o declarație, care sper că este destul de lămurită pentru a mă autoriza de a nu mă mai opri la asemenea lucruri, ci a reveni la obiectul propriu al dezbaterilor noastre.

Internatele susținute de stat au fost introduse în acele state, în care guvernul a voit să răpească tinerimii și părinților dezvoltarea liberă și să le impună direcțiunea lor guvernamentală.

Dacă aș fi eu cosmopolit și aș voi să cresc tinerimea în ideile cosmopolitismului, nu vă pate natural că tocmai eu aș cere internate, în care să se pună pedagogi din direcțiunea mea și să impun astfel societății direcțiunea ce-mi convine mie? (Aplauze.) Este evident, că atunci când eu ptopun ca statul să nu crească tinerimea în internate, ci să o lase să crească în sânul familiei, este evident, zic, că atunci mi s-ar putea imputa o sumă de alte intențiuni, dar numai intențiunea de a impune tinerimii o anume direcțiune a mea pentru cosmopolitism sau absolutism sau cum veți voi, numai această intențiune nu mi se poate imputa. (Aplauze.)

Vă rog dar încă o dată să nu complicăm chestiunea de față cu lucruri ce nu au a face cu dânsa, ci să o analizăm în un mod mai simplu și mai de-a dreptul în legătură cu obiectul.

Analizată chestiunea în mod simplu și fără preocupățiuni de lucruri străine, iată cum să prezentă.

D-lor, vorbeam la discuțiunea generală, că în statul nostru este mai bine ca să împușinăm întrucâtva direcțiunea spre școalele latinești și grecești și spre funcționarism, și să ne silim a înlesni cât mai mult producerea unei clase de cetățeni independenți, care cu munca lor, cu economia lor să-și câștige înșii existența fără a se adresa la budgetul statului, și că de aceea trebuie ca școalele teale să fie fondate și înmulțite. Liceele fără îndoială trebuie păstrate ca o instrucțiune de înalta cultură; dar trebuie să fie rezervate numai pentru aceia, care vor să se destine la acea înaltă cultură clasică, și mai ales spre a îmbrățișa funcțiunile statului în limitele cerute de el.

Este dat aici o propoziție de stabilit, și în stătea noastră de astăzi nu pot decât să dau sfatul: nu lăsați peste măsură liceele **pană** când nu veți avea mai multe școli reale.

Acum, dacă statul ar veni și ar zice: la gimnaziile reale, la școalele reale creșteți cum voiți tinerimea, dar pentru școalele latinești și grecești să viu eu anume în ajutor cu internate, vă dau butse ca să fiți ctescuți gratuit de mine, nu vedeți d-lor, că ar continua eroarea primitivă? Adecă noi am scoate din sânul familiilor un număr de copii și le-am zice: Vi-i țin în internate pentru ca să învețe latinește și grecește, iar pentru alte trebuințe ale statului faceți voi cum știți.

Pentru ce aceasta? Are obligațiune statul ca numai decăt să crească în internate pe elevi pentru latinește și grecește? Nu are nicăieri și niciodată această datorie.

În Franța, precum a arătat foarte bine d. ministru al instrucțiunii, s-au introdus din partea statului, sub Napoleon I, internatele liceale cu intențiunea foarte pronunțată, fiindcă murea cu 30, cu 40 de mii floate tinerimii burgheze în războaiele nesfârșite, de a crește pe seama statului pe nefericiții copii rămași orfani de tată, și totdeodată cu intențiunea de a imprima acestei tinerimi o direcțiune absolutistă guvernamentală cu idei napoleoniane.

Dar tocmai experiența dobândită în Franța cu acest sistem al statului nu ne încurajază ca să mergem mai departe, căci s-a întâmplat ca tocmai acolo, unde statul a întins mai mult coarda, să se producă cea mai turbulentă tinerime, în comparare cu cea din Germania, din Anglia și poate chiar și din Italia. Iată, d-lor, rezultatul internatelor de acolo.

În Germania și Anglia sunt internate, dar sunt de regulă fundațiunii private, și numai așa se pot susține bine. Este mai bună autotitatea privată în asemenea lucruri, cum merge mai bine Eforia spitalelor aici și Eforia Sf. Spiridon din Iași, în privința averii ce o administrează, decât poate ar merge când ar fi sub autotitatea statului, și tot așa mergea mai bine Eforia

școalelor cu administtația ei de mai nainte decât poate să meargă sub ministetul cultelor de astăzi. Căci este știut că statul administrează în general mult mai rău decât administrează un particular.

Așadar, d-lor, în loc de a cere întreținerea intetnatelor din partea statului, prezentul proiect de lege cere acordarea burselor; și iată cum se prevede aceasta în art. 132:

„Elevii sărmani și silitori vor fi ajutați prin burse.

Bursele se dau de minister prin concurs conform unui anume regulament”.

În realitate lucrurile se vor petrece așa: Voi avea școli reale în Fălticeni, în Roman, în Botoșani, în Bacău, în Piatra etc, încât privește România de dincolo de Milcov; iar dincoace au să fie în Giurgiu, Ploiești, Slatina, Târgu-Jiului etc. Cu înființarea acestor școli reale, poate că 4 din 5 cazuri de trebuință pentru internare se vor împușina. Căci dacă astăzi sunt atâți părinți, care voiesc ca copii lor să studieze în liceele din București, Iași, Craiova, și solicită un loc în internatul statului, cauza este că în orașul de unde este acel părinte nu sunt încă introduse școli secundare, și prin urmare părinții sunt siliți a cere asemenea ajutor. Dar în ziua, în care vor fi școalele secundare înființate în toate capitalele mai însemnate din district, în acea zi trebuințele părinților de a alerga la București, Iași și Craiova vor fi mai mici; prin urmare din acest fapt numărul trebuit de interni liceali se va reduce poate la o pătrime din ceea ce este astăzi. Vasăzică, dacă trebuința internatelor va fi redusă la această proporțiune, atunci rămâne statului a dezlega numai înrrebarea acelor tineri săraci, care au un talent deosebit pentru studiile clasice, și care voiesc să urmeze mai departe aceste studii. Răspunsul este, că acestotă li se vor da burse.

Dar se zice: dacă li se vor da burse, cine are să-i crească? Oare nu se vor duce în alte internate particulare? Poate! Dar eu, d-lor, sunt din parte-mi în contra și a acestor internate

particulare, deși aceasta nu mai privește pe stat, ci rămâne treaba părinților de a le apreția. Sunt cu atât mai mult autorizat de a vorbi aici, cu cât eu însumi am contribuit a funda un asemenea institut privat la Iași pentru internii liceali. Această experiență însă și altele făcute pe urmă mi-au arătat că instrucțiunea este fără îndoială mai bună în aceste școli, dar grămădirea prea multor elevi în ele are multe inconveniente, educațiunea nu este la înălțimea cerințelor, și în fine sunt expuse pericolului unui spirit exagerat de speculațiune. Acest pericol l-am constatat mai ales la internatele private din Craiova.

Așadar nu aceste internate sunt idealul meu. Eu sper din contra, că lucrurile se vor putea face și la noi așa precum se fac în Anglita, în Germania și în parte chiar în Franța, adică părinții elevilor bursieri sau stipendiști, dacă nu sunt din localitate, se vor duce și vor căuta să găsească la locul liceului o familie, și mai înainte de toate se vor duce la familiile a chiar profesorilor de licee, care nu mă îndoiesc că vor primi cu mulțumire în casele lor câțiva din tinerii eminenți, care au stipendii, nu prea mulți, dar 3 până la 4.

V-am spus, d-lor, că în toată România de dincolo de Milcov sunt astăzi 40 de elevi interni la licee, apoi dacă vor lua unele familii de profesori câte 4 sau 5 elevi ca să-i crească în mijlocul lor, nu credeți oare că această creștere în familia unui profesor de liceu va fi o creștere mai bună și mai morală pentru tineri decât creșterea lor în cazarmele internatelor celor mari? Dar chiar și pentru profesori va fi mult mai bine; căci un profesor, care va avea elevi bursieri acasă la sine, pe lângă plata ce va primi de la dânsii și care-i va ușura poziția materială, va fi silit să ducă o viață mai casnică, va câștiga însuș mai multă demnitate în chiar viața sa familiară; în loc să se ducă la o cafenea, la ciub, la discuțiuni politice, se va gândi la familia cea sporită din casa lui, pentru care va simți mai mult, mai imediat răspunderea morală; cu elevii săi din familie va repeta

lecțiunile și va deveni un pedagog mai bun decât era până atunci din simplă teorie.

Așa se petrec lucrurile în Anglita, în parte în Franța, foarte adesea și mai regulat în Germania. Cred dar că această viață introducându-se și la noi, va da rezultate bune. Nu mă îndoiesc că și d-voastră veți împărtăși această opinie.

Ce întâmpinare mai aveți în contra acestei încercări, care - după cele zise - trebuie să vă pară și d-voastră așa de folositoare pentru societate, încât desigur merită din capul locului o primire mai binevoitoare?

Am ascultat în această privință cu mare atențiune copriinderea ptotestării din Iași, pe care ne-a citit-o d. Pală, și am auzit între alte argumente contrare și pe acesta, că la noi înainte vreme așa era, cu internate, și că din internate au ieșit toți oamenii noștri cei mari. Așa este! Dar ce poate dovedi aceasta? Să vă dau un exemplu. Acum, când am introdus în țara noastră drumurile de fier și telegraful, mai putem veni să zicem: de ce nu trimiteți și acum ștafete și nu țineți releuri poștale? Căci înainte vreme așa era. Toți cei ce au călătorit înainte vreme în această țară, și oamenii cei mai însemnați, au călătorit cu poșta; și cea mai grabnică și mai importantă știre se trimitea cu ștafeta. Fără îndoială; dar astăzi călătoresc cu drumul de fier și se trimit știrile prin telegraf. Și nu este mai bine așa? (ilarite, aplauze). Când nu era decât poșta și ștafeta, întebuința poșta și ștafeta. Dar când ai ceva mai bun? Poți oare aduce argumentul în contra drumului de fier și a telegrafelor că mai nainte toată lumea întebuința numai poșta și ștafeta?

Este evident, d-lor, că într-o țară care tinde a se civiliza, totul progresează, se preface. Într-o țară, unde instrucțiunea liceală se făcea mai nainte mai ales prin internate, era neapărat ca toți oamenii eminenți trebuia se iasă din internate. Dar întrebarea noastră este: oare dacă în țară nu ar fi fost aceste internate, ci ar fi fost **Msremul** propus acum, ar fi ieșit toți acei bărbați pe care[^]rf p&Sfttăastăzi.tara? Eu cred că da, și încă mai

mulți și mai bine crescuți. Prin urmare din toare câte se zic, că așa a fost în vechime, nu se poate trage consecința că și pentru viitor ar trebui să fie tot așa; căci atunci at înceta orice progres.

Dar să intrăm puțin mai de-aproape în starea internatelor statului nostru.

Am fost și eu câțva timp director al internatului central din Iași, și vă pot vorbi în cunoștință de cauză. D-lor, înainte de toate la noi ne lipsesc acei pedagogi, care ar trebui să dea o creștere bună elevilor din internat.

Este foarte ușor a zice, precum a spus-o d. Pală, că ministrul instrucțiunii, când va vedea că disciplina într-un internat nu esre bună, să o îndrepteze; dar este greu de făcut, cred chiar că este aproape cu neputință în starea de astăzi a școalelor noastre. Căci nu trebuie să pierdeți din vedere, cât de puțin poate să facă un ministru. El poate să facă o adresă directorului acelu internat, prin care adresă să-i zică: strânge disciplina; și cu toate acestea directorul nu va face mai nimic, pentru că nici el nu are prin cine, nu are pedagogi. Directorul are administrațiunea internatului, are grija școalei în genere, nu este el acela care poate fi în contact perpetuu, neîntrerupt cu elevii; în acest contact cu elevii sunt numai pedagogii. Și aici este cheia lucrului: la noi toți pedagogii sunt niște tineri, care-și fac studiile lor și cari sunt numai de nevoie și deocamdată într-un internat ca pedagogi; sunt acolo fără nici o tragere de inimă, lucrează mai mult de silă, așteptând ora ca să termine repetițiile lor cu elevii, pe care de regulă nici nu le fac, ci-și caută de alte studii ale lor, și sunt fericiți când pot să iasă din acel internat.

Vă încredințez că nu veți găsi nici un pedagog care să fi stat zece ani de zile într-un internat de al statului; ci stau trei sau patru ani și-apoi ies. Tinerimea însă nu se poate ctește de niște pedagogi fără tragere de inimă, care se grăbesc numai să facă orele de asistență lângă elevi cu cea mai mare răceală, fără

nici un interes, ocupându-se nu de a le face explicațiuni asupra obiectelor lor, asupra temelor lor, dar ocupându-se cu cetirea institutelor lui Iustinian sau altă carte. Astfel totul se petrece într-un mod mecanic, lipsit de orice spirit de afecțiune pentru buna-creștere ce ttebuie să se dea tinerimii.

Această stare de lucruri se perrece zilnic în internatele noastre. Pe de altă parte băieții, cel dintâi luciu care-l fac în urma acestei lipse de creșteri, este de a studia paragrafele reglemenrului de disciplină; și când pedagogul observă unuia vr'o incorectitudine în purtare, cum de exemplu, că nu s-a purtat cuviincios în clasă sau în dormitor, că a vorbir prea tare la masă, sau că a ieșit din institut fără permisie, și-i dă o pedeapsă, de exemplu un arest, atunci directorul se pomenește cu o petițiune din partea elevului, prin care se plânge: că pedagogul l-a pedepsit pentru cutare faptă cu cutate pedeapsă, în vreme ce regulamentul la articolul cutare zice: că pedeapsa pentru cutare faptă nu este aceea, ci este alta, și că el protestează. (Ilaritate.) Iată, d-lor, cum se pettec lucrurile zilnic în internatele statului. Cu toate acestea nu vă mirați, dacă și din acești elevi au ieșit câțiva eminenți. At fi fost ceva fenomenal, dacă n-ar fi fost așa. Însă aceasta nu vrea să zică cum că nemaifiind internate de ale statului, nu poate să iasă și în alt mod asemenea oameni eminenți, precum de exemplu din sânul familiilor de profesori, care s-ar însărcina cu creșterea acestor copii.

În starea actuală, după cum v-am spus, lipsindu-ne personalul pedagogic, va fi imposibil de a putea da tinerilor o bună-creștere în internatele statului. Eu cred, d-lor, că desființându-se internatele, tinerimea noastră nu va fi lipsită de educațiune, pentru că nu cu „pretinsele" burse, cum zice protestarea de la Iași, dat cu bursele efective ce sunt aici în lege prevăzute ca obligatorii, tinerimea noastră, care asrăzi este prin internate, va găsi în familiile profesorilor mult mai bună-creștere, mai mult interes penttu dezvoltarea simțimintelor lor

decât găsesc astăzi din partea pedagogilor în internatele statului.

Iată în ce mod, d-lor, acel ce a făcut această lege ș-a închipuit că se pot concilia lucrurile.

Acum, dacă d-voastră credeți, cu toate acestea, că internatele statului trebuie să rămâie așa cum sunt și să creșteți pe tineri ca și până acum, negreșit că în contra majorității Camerei nu este nimic de făcut. Aceasta va fi atunci o dovadă că reforma ce vi se propune astăzi este prematură. Însă mai târziu, eu unul nu mă îndoiesc, vă veți convinge, că ea era salutară și că era mai bine, atât pentru stat cât și pentru societate, ca tinerimea să se crească în familie, iar nu cazarmată în internatele statului ca **pană** astăzi.

Iată, d-lor, care a fost motivul acestei dispozițiuni din proiectul de lege.

După mai multe alte discursuri pentru și contra, Camera respinge toate amendamentele și votează suprimarea internatelor liceale cu 51 voturi contra a 24.

32

Pentru înființarea Facultății de Teologie

(Ședința Camerei de la 6februarie 1876)

Continuând discutarea proiectului de lege asupra învățământului public, Camera ajunge la art. 157, care prevede înființarea Facultății de Teologie la Universitatea din Iași.

D-lor, am auzit pe unii din d-voastră zicând: pentru ce trebuie să fie facultate de teologie? Motivul, care m-a îndemnat să introduc facultatea de teologie, este următorul:

Prin legea constitutivă a Sf. Sinod s-a prevăzut ca după 20 ani de la promulgarea ei, care s-a făcut la 1872, să nu poată să se numească arhiepiscop în România decât cel ce va avea titlul de doctor sau licențiat în teologie. Aceasta este o lege votată de d-voastră și ați pus fundamentul, pe care este clădită astăzi organizarea și ierarhia noastră bisericească.

Au trecut de atunci 4 ani, mai tîmîn încă 16 ani, când va veni timpul ca nici un arhiepiscop, nici un episcop, nici un mitropolit nu va mai putea fi numit fără de a avea titlul academic în teologie. Acum dacă vă închipuiți că s-ar face facultatea de teologie peste un an, cursul ei fiind de 4 ani, atunci tocmai peste 5 ani ar putea să dea primii doctori în teologie, și tinerii, care ar fi avut această aplicare, ar ajunge cu titlul lor academic la vârsta cerută pentru a putea să aibă

înaltele demnități eclesiastice citate mai sus. Afară numai dacă sunteți de părere că este bine ca, nefiind în țară facultăți de teologie, toți prelații noștri să-și facă studiile în străinătate. În cazul acesta, se înțelege că ei ar fi siliți să se ducă în Rusia sau în Grecia, de regulă, însă în Rusia.

Eu, d-lor, cred că nu este bine ca o țară să silească pe prelații săi, pe întregul său cler înalt, să meargă să-și facă studiile numaidecât în țări străine, mai ales în Rusia. Aceasta o cred chiar primejdios. De aceea, ca un corolar necesar la legea Sfântului Sinod, am fost datot să propui înființarea unei facultăți de teologie; și toate ctiticele ce le-am auzit în contra înființării acestei facultăți, mi se pat foarte nefundate și lipsite chiar de sentimentul național. (Aplauze.)

Articolul 157 se primește. Dar prin căderea cabinetului Catargi se zădărnicește toată reforma învățământului, iar facultatea de teologie se deschide de-abia după 8 ani (4 noemvrie 1884), prin deciziune ministerială, însă nu la Iași — cum propusese autorul acestei scrieri și cum era mai meritor -, ci la București. După alți 6 ani se întemeiază definitiv această importantă facultate prin legea specială de la 3 iulie 1890, fiind d. Teodor Rosetti interimar ministru al cultelor.

33

**Pentru susținerea ministerului L. Catargi
în contra unei moțiuni de blam**

(Ședința Camerei de la 9 februarie 1876)

Ministerul L. Catargi, reconstituit la 30 ianuarie 1876 în urma celor relatate la pag. 457 (*ed. n.* - p. 294), provoacă în aceeași zi o ședință secretă a Camerei, în care primește cu mare majoritate un vot de încredere, anunțat apoi în ședință publică de președintele Camerei conservatoare d. Dimitrie Ghica. Cu toate aceste d. George Brătianu, care se asociase la acel vot de încredere, atacă chiar de a doua zi guvernul asupra numirii noilor miniștri. Iar în ședința Cametei de la 6 februarie 1876 d. Grigorie Ventura anunță o nouă interpelare în contra guvernului „asupra situațiunii sale anormale și neconstituționale față cu Adunarea”, pe care și-o dezvoltă în ședința de la 9 februarie, fiind ajutat în atacul său de dd. G. Brătianu și Ar. Pascal.

Acești deputați prezentă după o lungă discuție moțiunea de blam, în contra căreia se îndreptează discursul următor:

D-lor, moțiunea, asupta căreia dezbatem, este următoarea:
„Camera, nemaiputând avea încredere în noua direcțiune politică, ce urmează ministerul, trece la ordinea zilei”.

Subscriși sunt dd. Ventura, Pascal, Meitani, G. Brătianu, mai este scris și d. Moruzi, adică d. Moruzi de la Dorohoi, apoi d. Vericeanu,

Voci. Mai este și d. Monteor.

T. Maiorescu. Ah, pardon! Uitasem pe d. Monteor. (Ilaritate.)

Voci. Mai e și d. Marioțeanu.

T. Maiorescu. De două ori pardon. Uitasem și pe d. Marioțeanu. (Ilaritate.)

Meitani. Deputați sunt și d-lor.

T. Maiorescu. Incontestabil. Fiindcă au scris o asemenea moțiune depusă pe biroul Camerei, este o dovadă sigură că trebuie să fie deputați. (Mare ilaritate.)

În această moțiune este un singur cuvânt, care o accentuează și o justifică înaintea d-voastră, este cuvântul: noua direcțiune politică. Și nu poate fi vorba, domnilor, de direcțiunea guvernului dinainte de zece zile, căci guvernul atunci avea încrederea majorității, care s-a votat cu 68 bile contra 11.

Această încredere s-a manifestat nu numai în persoana președintelui consiliului, ci pentru întregul minister așa cum e compus din acei 7 miniștri, care astăzi stau pe acea bancă. Așadar tendința acestei moțiuni este de a zice: că guvernul de 10 zile încoace a apucat o nouă direcțiune. Căci negreșit nu pot să imput acelor domni, care au iscălit moțiunea, că au vroit să facă acestei Camere insulta de a zice: trebuie să te răzgândești după 9 zile. De aceea au și introdus cuvântul: noua direcțiune. Nu puteau d-lor, în urma cuvintelor autorizate ale d-lui D. Ghica, președintele acestei Camere, care a zis în ședință publică: să susținem acest guvern, nu putea, chiar având nemulțumiri în contra lui, să vie peste câteva zile și să mai propună simplu o moțiune de neîncredere și noi să o discutăm. Pentru onoarea Camerei dar a trebuit să se caute un nou motiv pentru a se justifica această schimbare peste 9 zile, și astfel s-au introdus în moțiune cuvintele: noua

direcțiune. D. Ventura, autorul sau coautorul acestei moțiuni, ne-a explicat ce vrea să zică noua direcțiune. A zis: D. președinte al consiliului s-a înșipat de o nouă direcțiune susținută de d. Maiorescu, dar fiindcă eu nu mai sunt astăzi în minister, acea nouă direcțiune e susținută de d. Carp și d. Rosetti. A zis d. Ventura că noua direcțiune reprezenta: nihilismul, cosmopolitismul, combaterea ideilor de naționalitate, de religie și de familie; aceasta mai ales de 9 zile încoace. (Ilaritate.)

Domnilor, să lăsăm dar chestiunea de 9 zile la o parte, fiindcă este ca și judecată ptin **tasul** d-voastră. A m onoare însă, trecând la lucruri mai serioase, a vă da o explicare și a vă face o declarațiune: cuvântul noua direcțiune căruia i se face onoarea de a figura într-o moțiune parlamenrară, este un cuvânt litetar, introdus de mine într-un articol literar, publicat în *Convorbiri literare*, și se refere numai la chestiuni literare. Dacă însă unui cuvânt literar i se face onoare a i se da o semnificațiune politică, vă declar: că noua direcțiune n-a susținut niciodată oral, n-a scris niciodată nici un cuvânt nici în favoarea nihilismului, nici în favoarea cosmopolitismului, nici în contra familiei, că toți membrii acestei direcțiuni nouă sunt partizani ai naționalității, și că nu este adevărat că ar fi susținut dânsa nenaționalitatea, cosmopolitismul și căderea religiei noastre. Desfid dar pe oricine de a-mi arăta sau în gtaiu, sau în scrierile din partea vreunui din direcțiunea nouă, vreun cuvânt care să-l autorize a spune asemenea neadevăruri. Iată chestiunea noiei direcțiuni foarte lămurit pusă înaintea d-voastră. Dacă este cineva din d-voastră, care să poată cita în acest sens un singur cuvânt din partea vreunui din noi, îl rog să-l spună, și atunci voi fi dezmințit. (Pauză.) Dacă tăceți toți, atunci n-am decât o rugămintă să fac, aceea că pentru demnitatea fiecăruia din noi să nu afirmați lucruri neexacte dinaintea țării. (Aplauze.)

Atâta penttu direcțiunea nouă.

Să venim acum la direcțiunea veche a dezbaterilor noastre obișnuite. Ce voiește, d-lor, grupul cel tânăr din Iași, reprezentat acum prin dd. Carp și Rosetti, și mai înainte prin mine? El voiește întemeierea ordinii monarhice sub dinastia ce avem astăzi, menținerea libertăților așa cum sunt înscrise în Constituțiune, până când avem această Constituțiune, și conștiințioasă lor practicare în organizarea internă a statului.

Acum, fiindcă este vorba de returnarea acestui guvern, să cercetăm din nou cu toții, sub ce împrejurări a venit la putere și ce a făcut până acum. D-lor, la 1871 când ministerul actual a venit la putere, știți ce zduținare era în toată țara; știți cum umbla votba că nu se mai poate menține stabilitatea; știți, d-lor, cum se credea că dinastia actuală nu mai poate să dureze, și se vorbea că șeful statului voiește să părăsească țara. Era vorba că, după ce țara prin o luptă continuă de 20 de ani ajunsese a realiza dorința ca să avem un Principe străin dintr-o familie domnitoare din Europa; că după ce noi prin propriile noastre mijloace ne-am dat la 1866 o Constituțiune, în care am înscris ca articol fundamental menținerea dinastiei actuale, era vorba zic, după 5 ani de joc parlamentar sub o Constituțiune dată de noi înșine țării, să declarăm că această țară este incapabilă de a-și păstra dinastia ce și-a ales-o. Înțelegeți bine ce primejdie era pentru țară la martie 1871.

Veți găsi dar natutal, că în asemenea momente toți oamenii politici cu bun-simț, chiar cei mai liberali, să-și zică: acesta este un moment suprem; și cu toate că după temperamentul nostru unii suntem mai liberali, totuș aceste dezbinări trebuie să dispară, să ne unim cu toții și să susținem ordinea stabilită prin Constituțiunea de la 1866. Să susținem dinastia, ce din fericire o avem astăzi, și prin urmare să susținem onoarea și siguranța acestui stat. (Aplauze.)

Acest sens, d-lor, l-a avut susținerea d-lui L. Catargi din partea noastră la 1871.

Acum, ceva mai în detaliu, împrejurările erau următoarele. Ne amenința mai înainte de toate o ruină financiară prin nepilduita ușurință, cu care s-a dat concesiunea Strousberg din partea ministerului I. Brătianu. Și otcât s-ar vorbi, d-lor, de partidul ultra-democratic, eu nu cred că țara aceasta a putut să uite lovitura cea mare ce i s-a dat de partidul democratic prin afacerea Strousberg.

Criza financiară de unde provenea? D-lor, budgetul nostru în vechime se alcătuia de 40, de 50, de 70 milioane franci. Iacă deodată o afacere de 240 000 000 franci, care se contractă pe spatele țării. Ușurința, cu care s-a contractat, a trebuit să zdruncine toată starea finanțelor noastre. D. L. Catargi, venind la minister, a introdus pe de o parte ordinea în finanțe prin chemarea d-lui Mavrogeni și pe de altă parte liniștea în țară, prin chemarea d-lui general Florescu, care a fost salutară pentru acel minister în acele împrejurări. Întâi dar a fost regularea finanțelor: s-a regulat prealabil chestiunea Strousberg într-un mod, care va rămâne totdeauna un titlu de recunoștință pentru membrii cabinetului de atunci, s-a regulat într-un mod așa de prudent, încât recitind cineva astăzi dezbaterile chestiunii, trebuie să se mire și să admire buna soartă ce a avut România în această privință pentru acel moment.

Când votește d. G. Brătianu de opiniunea publică, de acele foi albe cu litete negte, care se numesc la noi ziare, și dintre care cea mai mare parte se hrănește din mistificarea cetitorilor lor, aduceți-vă aminte că mai unanimitatea acestui fel de opiniune publică de atunci zicea că trădăm țara. S-au înșelat, ca mai totdeauna, sau au înșelat pe alții și au vorbit în necunoștință de cauză și prin rea-voință; căci, d-lor, nu era ușor lucru de a pune pe țară o sarcină de 18 milioane anuitate numai de la Strousberg și de a echilibra apoi un budget, care aproape pe jumătate era afectat la plată de anuități, și numai cealaltă jumătate conta la lucrările administrării interne.

Greutatea finanțată a fost întâmpinată grație d-lui Mavrogeni, orce s-ar zice de acea opiniune publică în contra d-sale. Acest merit va rămânea neșters în memoria generațiunii noastre pentru ministrul de finanțe Mavrogeni. Meritul avea și o altă însemnătate: el da semnul caracteristic ce trebuie să-l aibă totdeauna Partidul Conservator la noi. Căci acesta este rolul Partidului Conservator, de a menține ordinea și de a regula finanțele. Prin operațiuni financiare serioase s-a îndreptat stătea generală a țării. Aceasta nu este o frază goală. Vă voi dovedi adevărul și coprinsul ei în mod foarte elementar, dar cu atât mai sigur.

Am trăit toți în această țară și înainte de acum cinci ani, de la Vodă-Cuza încoace. În teorie se zice că în 24 ore, orce mandat al statului se plătește la casieriele lui, căci esre ca o poliță; însă te duceai la casierie și nu ți se plătea mandatul nici în o zi, nici în două, nici în douăzeci, nici în două luni, nici în trei, și uneori chiar nici în șase luni. Era o bancrură deghizată, în care se afla administrațiunea publică atunci. Pentru prima oară, sub acest guvern, când mergi cu mandatul care poartă semnătura ministrului, i se face onoare la casieria statului și se plătește imediat. (Aplauze.)

Iacă ce însemnează, fără frazeologie, că a început ordinea a domni în finanțe, adecă acum este gospodăria elementară, și orce minister va veni pe acele bănci, fie din orce partid, nu va mai putea sta nici șase luni acolo fără a păstra cel puțin această bună gospodărie a plăților regulate. Iacă importanța lucrului și pentru viitor.

Așadar înlăunttu acest minister a mai regulat finanțele și a păstrat liniștea în țară.

În privința politiceii exterioare a fost d. B. Boerescu, coleg cu d. Catargi, și a știut să înalțe demnitatea țării mai sus decar era înainte. Orcă părere ați avea despre convenția de comerț, atât se poate admite ca sigur, că prin el România a purut să se introducă pentru prima oară în astfel de relațiuni

intetnaționale cu Europa apuseană, încât ne apropiie de egalitatea recunoscută cu statele suverane. (Aplauze.)

Fără îndoială, retragerea d-lui Boerescu a fost o mare pierdere din acest punct de vedere și nu pot decât să regret și astăzi, ca și în ziua retragerii d-sale, că niște considerări de altă natută l-au putut face să părăsească în asemenea momente un minister de atâta însemnătate dobândită tocmai în timpul din urmă.

D-lor, d-voastră voiți să răsturnați acum acel minister. Oare numai penttu că d. Aristid Pascal se neliniștește așa de mult, când vede câte un ministru nou pe acele bănci? Apoi, d-le Pascal, nu e greu să ajungă cineva la minister; adecă pentru unii nu e greu, pentru alții pare a fi cam greu. Lucrul de căpetenie este acesta: chestiunile ministetiale nu sunt chestiuni de persoane, ci sunt chestiuni de sistem. Așa fiind, suntem în dtept a vă întreba, dacă răsturnați guvernul de astăzi, ce alt sistem voiți să introduceți? D-voastră, unii din cei subscris! în moțiune, v-ați afirmat în acest parlament prin următoarele: întâi ați venit cu ocaziunea răspunsului la discursul Tronului și în număr de 17 ați cerut ca să fâlfaie drapelul desfășurat al României în contra Turciei și, când a vorbit ministerul conservator de economii, d-voastră strigați că putem să dăm chiar 30 000 000 când e vorba despre armarea țării, și aceasta cu o profusiune care ne-a pus în mirare...

Meitani. 20 milioane.

T. Maiorescu. Pardon, 20 sau 10 dacă voiți. (Iaritate.) Destul că nu voiăți economii.

Apoi, d. Pascal spune chiar acum acelaș fel de lucru când vine și face o imputare d-lui Rosetti că nu ne face drum de fier la Marea-Neagră; adecă zice d-sa că nu voim să mai cheltuim încă 200 milioane (aplauze), adecă o bagatelă, o cheltuială de vro 200 de milioane pentru a avea un port pe Marea-Neagră! Foarte frumos, foarte important lucru în viitor; dar de unde să luăm banii în acest moment? D. Meitani apoi la rândul său

venea să ne ceară ca școalele reale să fie răspândite deodată în toate capitalele districtelor fără excepțiune, adevă să mai cheltuim și pentru acestea vro 3 sau 4 milioane mai mult pe an. Admirabil și aceasta, foarte bine: dar de unde parale? Iată, d-lor, partidul sau mai bine oamenii ce se ofer a înlocui ministerul actual.

Meitani. Voi fi totdeauna mândru, că am propus acesre milioane.

T. Maiorescu. Mândrie pe fraze goale! E ușor a propune milioane din punga altora.

Dar, d-lor, ce ne ocupăm de acești d-ni? No i toți am auzit o voce autorizată, vocea onor. președinte al acestei Adunări, care a declarat că d-sa susține guvernul actual, și aceasta ne-a liniștit pe noi toți; fiindcă în adevăr, dacă în momentele de față ar fi putut fi chemată la minister vro persoană, desigur că acea persoană ar fi fost onor. nostru președinte, prințul Dimitrie Ghica, și aci mă voi feri de a urma exemplul d-lui Aristid Pascal și de a raporta cele ce s-au petrecut în ședința secretă, de a divulga ceea ce trebuia să rămână secret între noi.

O voce. Dar cele 66 de voturi de încredere, despre care ați vorbit, nu au fost date în ședință secretă?

T. Maiorescu. Cele 66 de voturi au fost chiar a doua zi declarate în ședință publică de către prințul Dimirrie Ghica, după cum a fost declarată și încrederea președintelui Adunării în guvernul actual. Cetiți *Monitorul*. Vasăzică eu eram și sunt în drept a vorbi de aceasra; pe când lucrurile, despre care a vorbit d. Pascal, au fost zise numai în ședința secretă. Însă ședința secretă este ca o scrisoare pecetluită adresată unuia, și pe care altul vine de o rupe, o cetește și o divulgă, fapt pe care eu nu am trebuință să-l mai calific. (Aplauze.)

Așadar, d-lor, onor. nostru președinte, care este în frunrea Adunării de atâția ani și care la caz de căderea acestui guvern ar fi venit natural chemat ca președinte al ministerului

următor, a declarat cu vocea sa autorizată că ate încredere în acest guvern.

Astfel fiind, cei care sunt oameni puțin mai serioși decât d. Ventura, ne zicem: când avem această declarațiune categorică a președintelui nostru, când știm apoi că orcare ar fi opiniunea adversarilor săi în țară - fie și chiar opiniunea publică a d-lui G. Brătianu - un lucru este știut și recunoscut de toți, și de adversari: acela că onor. nostru președinre este un om de o neîndoioasă lealitate: nu suntem oare în drept a întreba pe d. Ventuta, pe d. Moruzi de la Dorohoi, pe d. Pascal, pe d. Meitani: nu cumva vot dumnealof să compună cabinetul în locul prințului Dimitrie Ghica? E ușor a răsturna; dar ce va fi la urmă? Puteți să ne spuneți?

Dar oare în ce pozițiunea cabinetului actual nu este regulată? S-a dat în adevât un vot de blam de către Senat... cui? Îmi veți permite ca să știu și eu ceva despre aceasta. (Ilaritate, aplauze.) S-a dat acel vot de blam pentru legea instrucțiunii publice? S-a dat pentru direcția nouă? Nu; aceasta a stat numai în capul d-lui Ventura, care se ocupă mult de artă și litetatură. S-a dat votul de blam în contra suprimării din budget a unor catedre? Dar această ptopunete a mea a fost primită de această Cameră cu o majoritate de $\frac{1}{10}$ din 100 de voturi, și nu ne este ieitat a presupune că un Corp așa de matur, precum ttebuie să fie Senatul, a vrut, pentru a lovi în mine, să lovească în Cameră - lucru nepomenit în analele constituționale - și să producă un conflicr constituțional în chiar reprezentanța țării. Nu ne rămâne pentru a fi corecți decât altă interpretate: după ce și-a dat Camera votul pentru suprimarea câtorva catedre de prisos, între altele și a uneia din cele 2 catedre de dreptul roman de la facultatea din București, era vorba acum a se aplica acest vot de către mine ca ministru. Eu am suprimat catedra d-lui Daniileanu și am lăsat pe ceailaltă să se ocupe prin concurs, nefiind mulțumit de d. Daniileanu. Este evident, d-lor, că eu unul nu retrag nimic din

ceea ce am făcut și, dacă aș mai fi ministru, tot așa aș face. Senatul însă s-a mișcat de aceasta, și pentru a menține o catedră, a atacat un fotoliu. Mi-a făcut onoarea de a se ocupa numai de persoana mea ministerială, nu de ceilalți miniștri, și mi-a zis: ai călcat legea instrucțiunii publice, trebuie să te duci. Prea bine. Eu, ministru constituțional, mi-am dat demisiunea. A doua zi însă după venirea d-lui Carp la minister, d-sa a reintegrat pe acel d. profesor în locul de unde-l scosesem eu. Și bine a făcut că a lucrat așa: d. Carp a probat că este și d-sa ministru constituțional. (Ilaritate.)

Acum pentru această procedură corectă voiți d-voastră să răsturnați ministerul actual? În acest partid conservator sunt, după cum vedeți, mai multe grupuri. Voiți să răsturnați acest cabinet pentru a aduce alt grup la putere, presupunând că are mai întâi de toate și încrederea Domnitorului, poate grupul d-lor Ventura, Pascal, Meitani și Moruzi? Știți d-voastră că ministerul Catargi s-a arătat mai econom în privința cheltuielilor. Dd. Meitani și Pascal, din contra, s-au pronunțat pentru niște cheltuieli, care ating - ca să nu exagerez - cifra de 300 milioane lei. Dumnealor vor drumuri de fier la Mărășești și port la Marea-Neagră; și d. Meitani mai cu seamă dorește să ducă militarismul foarte departe la noi. Serios vorbind, dacă e cu puțință a lua în serios pe acești domni: un asemenea partid conservator, pe lângă că ar fi ruina sa proprie, dar ar fi încă ruina desăvârșită a acestei țări! (Aplauze.)

Dar nu este vorba de acel grup, ziceți d-voastră. Noi ne preocupăm de pozițiunea constituțională corectă, ce trebuie să aibă cabinetul reconstruit. Să vedem și aceasta. De unde afirmați d-voastră că nu este foarte corectă reconstruirea cabinetului? El s-a completat prin dd. Carp, Bălăceanu și Strat.

Despre d. Carp cred că am vorbit destul; despre d. Rosetti, dacă-l mai puneți în chestie și pe d-sa prin cuvântul „noua direcție”, a vorbit d-sa însuși spunându-vă că nu primește drumuri de fier, care costă așa de mult. Ne rămâne dar să

vedem acum și pozițiunea constituțională a d-lui Bălăceanu, la care s-a referit onor. d. Pascal.

Domnilor, vă întreb mai întâi: este ori nu este adevărat, cu Constituțiunea noastră în mână, că Domnitorul și numai Domnitorul are dreptul de a numi pe miniștri? Negreșit că nici un om de stat nu poate fi în contra acestei păreri. Constituțiunea este aici categorică. Apoi odată că este așa, odată ce Domnitorul are prerogativa de a numi miniștrii, pentru ce dd. Pascal, Meitani, G. Bătăianu, vin și pun în discuțiune acest drept al Coroanei în privința d-lui Bălăceanu?

„Dar, zic dumnealor, este criză în Orient și noi, deputați ai țării, voim ca la afacerile externe să se găsească un bărbat, care să fie la înălțimea pozițiunii și în stare de a face față unei situațiuni critice”.

Foarte bine, d-lor, ia să cercetăm puțin și acest lucru. Admițând dar îngrijirile sincere ale d-lui Pascal etc, vă întreb: nu se cuvine să se felicite dumnealor pentru venirea la Ministerul de Externe a unei persoane diplomatice? Apoi n-au cetit dumnealor decretul de numirea d-lui Bălăceanu, unde se zice curat: fost agent politic la Constantinopol și la Paris? Nu văd dumnealor că tocmai un asemenea bărbat poate înlătura pe deplin preocupățiunile ce au?

În momente de cîrmă la cele externe voiți să se ocupe ministerul numai cu satisfacerea celor ce fac complicații în interne? Cred că nici d. Pascal n-ar face mai mari servicii țării la Constantinopol și nici d. George Brătianu la Paris.

O voce. Ba ar face, vă înșelați. (Mare ilaritate.)

T. Maiorescu. Ilaritatea d-voastră este răspunsul adevărat la adresa celor subscriși în moțiune.

Așadar cred că alegerea făcută în persoana d-lui Bălăceanu a fost din cele mai fericite, și declar că din parte-mi îi voi da tot concursul meu ca deputat și ca membru al majorității.

Dar d. Strat, zice încă d. Pascal, totdeauna preocupat de fotoliurile ministeriale, ce caută? A! Vedeți, d-lor. Dacă ar fi

permis să dăm astăzi o numire cabinetului actual, desigur că l-am numi: cabinetul Catargi-Strat. D. Strat este un conservator pronunțat; d. Strat s-a declarat franc în contra militarismului exagerat, - și foarte bine a făcut d-sa, că a primit Ministerul Finanțelor în împrejurările de astăzi. Pentru mine ca membru al majorității este o liniștire venirea d-sale la minister, liniștire în ceea ce privește finanțele țării; știu că nu va fi cheltuitor, și aceasta este important în situațiunea grea în care suntem.

D. general Florescu, bărbat cu multă experiență, om de stat cunoscut, militar înainte de toate, când a primit colegialitatea cu d. Strat, a făcut un act de abnegațiune patriotică în ceea ce privește militarismul foarte ligitim în d-sa; și acest spirit conciliator al generalului Florescu câtă să liniștească Partidul Conservator. (Aplauze.) - Credeți d-voastră că d-nii Pascal și Meitani au dreptul astăzi să fie mai Florești decât însuș generalul Florescu? (Ilaritate.)

Încă o dată dar, d-lor, vă întreb: de ce am răsturna guvernul actual?

Un ultim cuvânt, și am terminat.

Dacă vor veni alți bărbați la putere, ei vor trebui neapărat să dizolve această Cameră, și ați auzit pe d. Ventura zicând că d-nealui ar fi mai bucuros ca d. Lascar Catargi, dacă este să cadă, să cadă în picioare și nu pe.... brânci. Ce îngrijire are d. Ventura pentru d. Catargi! Mai vorbea d-sa, să nu aveți teamă de acea... știți cum o numea, dat mie termenul îmi pare prea puțin parlamentar pentru a-l repeta (ilaritate), să zicem dar: de acea fantasmagorie a d-lui Catargi despre dizolvarea Camerei și nouele alegeri (mare ilaritate).

Dar să ne înțelegem bine. După părerea mea acei care vorbesc mai mult la noi de libertatea alegerilor, întrebuințează niște cuvinte străine - fie-mi permis a zice - fără ca să le înțeleagă. Căci ce însemnează cuvintele: *libertatea alegerilor* și din contră *candidații oficiali*, *candi/Lnii guvernamentali m țara*

noastră? Cine a studiat țările, de unde am împrumutat aceste numiri, ttebuie să știe că, d. e., ultimele alegeri făcute la noi în 1875 au fost ceea ce se numește acolo alegeri libere și că la noi nu au fost candidați oficiali. Sau atunci răstălmăcesc d-lor cuvintele.

Însă d. G. Bfătianu vine și zice: majoritatea Camerei, da, o aveți; dar nu aveți majoritatea țării!

Ei, d-lor, asemenea afirmări nu se fac într-un parlament serios! Țara sunteți d-voastră și nu recunosc altei instanțe dreptul de a constitui o opiniune publică legală afară din această Cameră. (Aplauze.)

Ziceți că această Cameră nu este adevărata reprezenrare a țării? Atunci făsturnați Constituțiunea țării. Verificarea titlurilor este lăsată la Cameră; Camera le-a verificat; altă instanță de apel nu mai este, și d-voastră ziceți că această constituționalitate este afară din lege? D-voastră ați avut aici pe dd. Manolache Kostaki, Ioan Bfătianu, Kogălniceanu, Vernescu și alții, care au contribuit la verificarea titlurilor acestei Camere și au lucrat multe ședințe după aceea cu ea împreună; pe urmă însă, când s-au văzut fără speranță de a sparge majoritatea, au ieșit din Camefă, după voința dumnealor de care sunt liberi, și acum veniți d-voastră și tăgăduiți legitimitatea acestei Camere?! Iată un act de anarhie! (Aplauze.)

Dar nu vedeți ce căi a apucat opozițiunea sistematică afată din Cameră? Nu cetiți, nu vedeți încercările, care merg cu lipsa de patriotism până a întfebuința foi străine precum: *Les Tablettes d'un spectateură Prager Politik* spre a răsturna ordinea publică de aici, insultând în străinătate țata în guvernul și dinastia ei? Și ceea ce întristează mai mult, este că în fața unor articole atât de injurioase, publicate de acele foi străine, foile de la noi în loc de a le combate, se gfăbesc de a le reproduce,... lucru nemaipomenit. (Aplauze.)

Era, de exemplu, în vara aceasta d. Boerescu ministru de externe pe la Londra și pe la Paris, și se zicea atunci prin unele foi că ar fi voit să se ducă la un ministru din Anglia sau din Franța, și că acel ministru l-ar fi dat afară. Orcine are o idee de relațiunile oamenilor de stat întreolaltă, știe că aceasta nu putea să fie adevărat. Dar adevărat sau nu, să fi văzut bucuria jurnalului *Românul* că un ministru al țării, care în acel moment reprezenta România în străinătate, fusese insultat. (Aplauze, râsete.)

La astfel de opiniiune publică și la astfel de patrioți voiți să încredințați soarta țării în momentul de față? (Aplauze.)

Ceea ce face greutatea situațiunii este că din momentul în care acești d-ni s-au pus în stare de anarhie, din acel moment jocul constituțional al partidelor a devenit unilateral și nu se mai poate spre binele unei țări constituite să se încredințeze unei coalițiuni anarchice guvernul țării. D-nii aceia vor fi în drept, și poate va fi chiat bine, să caute puterea numai din ziua în care vor recunoaște forma legală a țării și vor intra în Cameră și Senat pe cale normală. Partidul Conservator va trebui să-și facă datoria până la sfârșit; va trebui ca și această Cameră să-și sfârșească zilele legislaturii sale. Și numai atunci, după ce Camera va înceta conform Constituțiunii, numai atunci va fi bine să ne gândim la opozițiune; ne vom întâlni atunci cu dd. Kogălniceanu, lepureanu, Brătianu și ceilalți pe tărâm legal, și atunci dumnealor să ajungă la putere pe căile constituționale.

Până atunci însă tocmai Partidul Conservator nu trebuie să dea exemplu că cineva poate să ajungă pe calea anarchiei la cârma statului, zicând opozițiunii din afară de Cameră: lăsăm puterea pentru că ne e frică s-o ducem mai departe.

Ce e drept, când Cameta a rămas fără opozițiune, atunci majoritatea a început a se despărți. Dar cine ne-o impută aceasta? Vine d. Pascal și zice: vedeți că v-ați despărțit!... Și d. Meitani zice tot așa!... (Râsete, aplauze.)

Cted că lucrul s-a lămurit, și am onoare a vă propune să trecem simplu la ordinea zilei, votând în contra moțiunii acelor domni. (Aplauze prelungite.)

După acest discurs se închide discuțiunea, iar rezultatul final este astlel însemnat în *Monitorul oficial*:

„*D. președinte*. Moțiunea se pune la vor:

D. președinte al consiliului. D-le președinte, declar că întregul cabinet se abține de la vot. (Aplauze.)

Al. Catapu. Și eu mă abtiu.

Se pune la vot moțiunea d-lui Pascal, și rezultatul este cel următor:

Votanți	89
Majoritate absolută	45
Bile albe	25
Bile negre	64

D. președinte. Adunata a respins moțiunea d-lui Pascal. (Aplauze prelungite.)"

**Pentru desființarea catedrei de economia politică.
In contra profesorilor agitatori**

(Ședința Camerei de la 11 februarie 1876)

În continuarea discuției asupra învățământului public, se produce în Cămară o întinsă dezbateră asupra art. 158 din proiectul guvernului, care prevedea obiectele de studiu la facultatea de drept și suprima de la licență economia politică și dreptul politic și administrativ. Cu această ocazie se redevșteaptă controversa asupra agitărilor politice în școală.

D-lor, mă voi încerca să reviu în scurte cuvinte la obiectul discuțiunii. Obiectul discuțiunii a fost formulat în două amendamente: în amendamentul d-lui Boerescu și în amendamentul d-lui ministru al cultelor, subscris de d. Korne. Cât pentru critica făcută de d. Meitani, dați-mi voie să o consider de mai puțină importanță și să o trec sub tăcere.

Chestiunea este aceasta: în proiectul guvernului se propune pentru licența în drept un șir de științe, din care este lăsată afară economia politică și dreptul politic și administrativ; dar acestea sunt lăsate la o parte numai pentru cursul de licență, fiindcă în art. 159 ele sunt obligatorii la doctorat. Pentru ce aceste științe se mențin la facultatea din București și se lasă la o parte pentru facultatea din Iași, am spus în o altă ședință. A venit

Însă d. ministru al justiției și a zis că orice inconveniente ar avea dreptul administrativ, el este necesar pentru licență.

Din aceste păreri deosebite asupra dreptului administrativ
 H ieșit amendamentul mijlociu propus de d. ministru al cultelor
 și formulat de d. Korne, pe care voi avea onoare a-l susține,
 combărând pe acela al d-lui Boerescu. Amendamentul este că
 se introduce și dreptul administrativ la licență, însă nu și
 economia politică, rămânând aceasta ntmai pentru doctorat.

Este, în ceea ce mă privește pe mine, o concesiune ce mă văd silit a face, primind acel amendament. Dacă chiat d. ministru al justiției mă combate și susține ideea d-lui Boerescu, înțelegeți înțelegi aripoziția noastră și necesitatea unui compromis. Eu nu pot pretinde că posed singur adevărul, eu nu pot decât să fac încercări pentru a produce convingerea unei majorități.

D-lor, motivul este și rămâne totdeauna acesta: sunt științe, care oricât de importante vor părea, uneori dau loc la exagerări, la interpretări false, la o falsă înțelegere în aprețierile lor, atât din pattea profesorilor, cât și mai ales din partea școlarilor.

Onor. d. Boerescu a întâmpinat două lucruri: întâi a zis că pericolul nu este așa de mare, fiindcă partidul fracționist, care susține de pe catedră aceste teorii, este îndestul de neînsemnat, și al doilea că dacă am admite luctul așa, atunci o mulțime de lucturi ar ttebui să le dăm la o parte de prin școli, de exemplu istoria.

încep cu combaterea celui din urmă argument. D-lor, istoria universală prezintă în adevăr și la licee și la universități multe inconveniente, și ar fi o imprudență din partea oamenilor de stat, care ar lăsa, în ceea ce privește învățământul public al statului, frâul liber în această privință. De aceea sunt și mijloace ce le-a luat statul totdeauna de a preveni acest rău. Ce se întâmplă de ex. în Austria cu predarea istoriei universale? Acolo în toate liceele nu este permis a se preda istoria decât

pană la anul 1815; și nu este permis a se preda prin licee acea parte a istoriei moderne, care vorbește mai mult de politică. Statul nu vrea și nu poate să lase în mână unui profesor de liceu ca să explice școlarilor săi niște lucruri, pe care poate profesorul nu este destul de competent și de imparțial a le explica, și nici școlarii nu sunt în state de a le înțelege cu matutitate științifică. Vă mai citez alt mijloc chiat în proiectul nostru. Ați văzut un articol mai nainte, care zice că pentru cărțile de școală și de științele secundare va trebui să fie obligatorie aprobarea lor de către comisiunea instituită de guvern; mai mult: ați aprobat amendamentul onor. d. colonel Mănu, care zice că trebuie să fie o singură carte pentru toate școalele din țară, cel puțin la învățământul primar. Vă întreb, ce înțeles au aceste dispozițiuni? Au între altele și acest înțeles, că nu poate să rămână țara indiferentă la modul cum se predă învățământul public în școalele sale, nici pedagogicește, nici politicește.

Este dar constant că fiind în propunerile unor obiecte pericole, statul caută a le împuțina prin roate mijloacele legale și ptudente. Prin urmare argumentul tras de d. Boerescu din predarea istoriei nu dovedește ceea ce voia d. Boerescu să dovedească prin el.

Apoi, vă întreb pe d-voastră, înseamnă oare prudența statului, cum au spus onor. dd. Boerescu și G. Brătianu, o restrângere a libertății cugetării? Libertatea cugetării este și rămâne deplină. Pentru cărțile de exemplu, pe care vrea să le publice cineva în această țară, este deplină; nu se va plânge asemenea nimeni că se oprește jurnalismul; vor scrie tot ceea ce vor voi, bine sau rău, adevărate sau neadevătate; aceeaș libertate și pentru învățământul oral, nu însă în școalele statului. Apoi aceasta înseamnă ceea ce zicea d. Brătianu, a înăbuși libertatea? Nu! Din momentul, în care aveți învățământul liber, este liber pentru oricine a face cărți și a scrie prin jurnale expunându-și opiniunile cum va voi. Ce rămâne însă? Rămâne că, atunci când este vorba de budgetul statului,

de școalele ce le plătește statul, de funcționarii profesori ai statului, acolo tocmai într-un stat, care are toate celelalte libertăți, nu se poate ca să aibă profesorii libertatea să profeseze teorii răsturnătoare, în conta statului pe care-l servesc....

B. Boerescu. Sunt de acord. Observați, controlați, dar nu opriți cele bune din cauza celor rele.

T. Maiorescu. Este adevărat că trebuie și control; dar pot să fie și științe și lucruri, care orcât de folositoare ar fi a se discuta într-un stat, totuș ttebuie bine cercetate înainte de orice control, dacă este mai folositor să le pui într-un program, ori este mai folositor să nu le pui deloc? Este, de exemplu, folositor să spui tinerimii ce a fost revoluțiunea de la 1848, și ce însemnează partidul democratic-libetal sau altul? Și apoi să controlați aceste lucruri? Sau este mai bine de a nu le expune nesiguranței unui control totdeauna îndoios în asemenea materii, și a nu le propune deloc, dacă nu sunt de o absolută necesitate? Am văzut că este o istorie română în școli, care merge pană la anul 1866 și spune băieților ce a fost lovitura de stat, ce a fost răsturnarea lui Cuza etc. Sunt științe folositoare acestea penttu școlari? Ș-apoi, d-lor, atârnă și de la modul cum se ttatează aceste cursuri în școală.

Eu cred că aceste științe în stătea noastră de astăzi sunt mai mult primejdioase pentru stat decât folositoare, și pe de altă parte pentru școlari nici nu sunt atât de importante. Ceea ce este important pentru școlari este direcțiunea ce li se dă ca să învețe științele, la care au a se aplica; cu cât această direcțiune li se dă mai curată, mai neamestecată cu pasiunile zilei, cu atât mai bine pentru ei. Poate școlarul mai pe urmă, intrând în viața matură, să-și completeze singur din cărți ceea ce mai voiește să știe.

Proiectul dar a căutat să desființeze predarea acelor cunoștințe, care prin o prea falsă interpretare dau mai mult ocaziune la preocupări stricăcioase tinerimii, decât la o adevărată utilitate intelectuală. Înseamnă aceasta a împuțina științele? Nu este exact a se zice. Căci proiectul de față vă dă,

nu mai departe decât la art. 163, un şir mulr mai numeros de ştiinţe decât era mai înainte chiar la învăţământul superior, însă ştiinţele acestea nu sunt ştiinţe politice de partid.

Este pentru prima oară introdus la facultate un curs de agricultură şi de drenagiu; este apoi cursul de construcţiunea şi exploatarea căilor ferate; este exploatarea de mine, şi altele, şi altele, cursuri care nu erau până acum. Dacă s-ar primi acest proiect aşa cum este, atunci suma de ştiinţe în acest învăţământ ar fi mult mai mare decât era înainte; aceasta o puteţi constata imediat. Prin urmare resping acuzaţiunea că acest proiect voieşte să împuţineze ştiinţa.

Este totdeauna bine să ne punem pe calea adevărului şi nu este bine să ne deprindem a combate un lucru prin neadevăr; trebuie să vedem ce susţine o parte şi ce susţine cealaltă parte şi pe urmă să combatem în cunoştinţă de cauză şi în sinceritate. Aşadar încă o dată: Adevărul este, matematiceste vorbind, fiindcă puteţi număra catedrele, că acest proiect înmulţeşte suma de ştiinţă ce se propune în şcoli, însă în loc să dea mai multă ştiinţă de advocatura şi ştiinţă de politică primejdioasă, acest proiect caută a înmulţi suma de ştiinţe tehnice, de care cred că are mai multă trebuinţă ţara aceasta.

Acum, d-lot, întrebarea care preocupă atât pe d. Boerescu, să fie sau să nu ne economia politică! Am susţinut să nu fie, fiindcă este unul din acele cutsuri care, oricât de folositor ar fi, a expus deja ţara la o direcţiune primejdioasă şi mi-e teamă că o va expune şi de aci înainte, tot aşa ptecum d. e. nu aş primi să se propuie istoria noastră politică de la 1848 până astăzi în licee, fiindcă nu numai că nu ar fi folositoare, dar ar fi chiar primejdioasă şi ar da tinerimii idei necoapre, ce ea nu le-ar putea pricepe. Aşadar nu cred că este bine a se lăsa să existe mai departe la facultatea din Iaşi catedra de economie politică.

D. B. Boerescu a răspuns: apoi deşi ai arătat d-ta că sunt idei antidinastice, idei răsturnătoare de proprietate şi de

stabilitate, idei pe care şi eu, a zis d. B. Boerescu, le combat, totuşi ceea ce a fost în partea de dincolo de Milcov, este de puţină primejdie, fiindcă acest partid nu se lăţeşte.

Vedeţi, d-le Boerescu, este cu neputinţă să judece cineva numai din centrul Bucureştilor ceea ce se petrece în provincie, şi fiecare dintre noi, dacă voim să fim oameni politici practici, am trebui să fim câtva timp prin Craiova şi prin Iaşi, ca să ştim ce se petrece în spiritul public de acolo.

Eu nu primesc afirmarea ce o faceţi dv. în privinţa fracţiunii din Iaşi. Eu, care sunt din Iaşi, vă voi dovedi, dacă îmi veţi permite, că acest spirit fracţionist s-a lăţit şi se lăţeşte prin şcoli.

V-am arătat că prima carte ce a ieşit de la acel cuts de drept public şi de economia politică al Universităţii Iaşi este cu toată sinceritatea plin de idei răsturnătoare de proprietate, de monarhie şi de ortodoxie.

D. G. Btătianu a răspuns că aceasta este o convicţiune intimă a unui profesor şi că nu prezintă greutate, fiindcă nu s-a manifestat în public. Dar apoi ce publicitate mai mare voieşte d-sa decât o carte de şcoală, unde se spune că acesta este cursul ce s-a profesat şi unde se îndeamnă tinerimea şi corpul profesoral a lăţi mai departe aceste idei, zicându-se că numai ele sunt în state să scape ţara românească? Dar apoi se poate să fie un profesor mai franc, mai leal, mai sincer şi mai public? Primesc sinceritatea d-lor, recunosc că este foarte bine, dacă aşa, cum au făcut, proced dintr-o sinceră convicţiune, dar cer de la stat să nu aibă naivitatea de a susţine el, cu mijloacele sale, un curs care să-i surpe propriile sale fundamente.

Poate vă este mai lămurir un exemplu din altă ţaţă. Daţi-mi voie să-l iau din Franţa.

Între teoriile lui Thiers şi ale lui Buffet este multă deosebire; dar în ordinea constitutivă a statului sunt amândoi în parlament şi pot merge alături în stat. Şi s-ar putea să fie de la o universitate a statului şi d. Jules Simon cu ideile sale, şi d. Dutuy cu ale sale, şi pe de altă parte Littré şi Renan. Dar

în ziua când un ministru la Paris ar permite a se încredința catedra de economie politică și de drept public la o facultate de drept a statului francez d-lui Cluseret sau Delecluse sau lui Felix Pyat, vă întreb: stat at mai fi acela? Cu cât mai greu este lucrul la noi!

Un srat care are învățământul liber, care dă voie presei și adunărilor publice să insulte totul, care dă voie de a se publica cărți, prin care să se lățească orce idei, fie antidinastice, fie republicane, fie destructive cum voiți și pe cât voiți, acestui stat îi mai cereți să-și plătească profesori când îi surpă propria sa existență? Unde mergem cu acest stat?

Toți ziceți că învățământul merge greu; că tinereimea este adăpată de idei răsturnătoare a stății de lucruri existente; că nu mai este disciplină; că este greutate de profesori. Dar bine, cum vă închipuiți că se pot îndrepta asemenea lucruri, când cineva vă arată răul, arată cum se poate îndrepta, iat d-voastră ziceți: da! însă să nu se schimbe nici o catedră. Apoi dacă nu schimbați nimic, cum să se facă mai bine? Dacă în adevăr nu schimbați nimic, dacă lăsăm direcțiunea aceasta să meargă ca pană acum, vă rog atunci nu vă mai plângeți în contra tinerimii; nu vă mai mirați, de ce tinereimea vine cu idei răsturnătoare; nu mai ziceți că în loc să se întărească la noi ordinea statului, este mai mult anarhie în spirite. Dv. ați văzut-o, însă nu ați primit să combateți direcțiunea primejdioasă „laissez faire, laissez aller”, și atunci Dumnezeu să ne păzească de tot ce vor face generațiunile viitoare! (Aplauze.)

Reviu la dovedirea pericolului în fapt. Am zis că direcțiunea fracționistă din Iași se lățește prin școli. Nu este exact, a afirmat d. Boerescu.

Vă voi pune în pozițiune de a controla dv. înșivă, care din aceste două afirmări vă pare mai fundată.

La 1867 eta d. Ioan Brătianu la putete și în Iași erau candidați guvernamentali, cei dintâi de asemenea candidați sub domnia Principelui Carol, erau d. Suci, d. Gheorghiu,

D. Lateș, d. Tacu, în fine de aceia care publicaseră carrea lui Barnuț, și care prin un singur vot al d-lor declarau nulitatea dinastiei ce o avem azi și aspirau la republică.

Ce stranie aberațiune! Ce lipsă de cugetare și de matutitate politică! Dat pedeapsa pentru d. Ioan Brătianu a venit cutând. Cel dintâi efect al alianței cu acești domni ttntidinastici, antimonarhici și antisociali a fost, că ei au silit pe ministrul Ioan Brătianu, în contra voinței sale, să înceapă peisecutiunea în conta ovteilor într-un mod așa de fals, încât să strice în restul Europei parte din simpatiile ce le puteam avea. Desigur încercarea făcută în contra ovreilor era cea mai mare greșala ce putea face Partidul Liberal. Asemenea încercări ori se fac și atunci trebuie să reușească, ori dacă nu reușesc, este cea mai mare nedibăcie de a încerca să le faci. A da 12 ovrei peste Dunăre a fost o copilărie criminală, care din nenorocire a produs zgomotul ce s-a răspândit în toată Europa. Și țara noastră cea mai ospitalieră, cea mai toletantă, s-a aruncat în rangul unor națiuni, printre care nu merităm să fim. Vasăzică la 1867 aceasta direcțiune nepricepută era direcțiunea guvernamentală de dincolo de Milcov; iacă primul semn al lățirii ei în Iași. Venise pe atunci în Cameră și d. Lateș, despre care d. Pascal într-o ședință trecută își bătea joc, crezând că ptin aceasta mă combat pe mine.

Ați văzut, a zis d. Pascal, că în constituantă ați avut doi filosofi: Cel dintâi a fost Lateș, care propunea ca fiecare comună să fie independentă de stat, să fie oatecum o mie de state în stat.

Ei bine, d. Lateș face parte din acea fracțiune școlară, pe care noi o combatem.

Pascal. D. Lateș s-a făcut ridicol cu opiniile sale.

T. Maiorescu. Ridicol pentru noi, dar periculos pentru jcolari. Ș-apoi numai ridicol fiind, voiți un corp profesoral cu direcțiune spre ridicol? (Aplauze.)

Dar să mergem mai departe. Dacă m-am oprit poate ptea mult la atitudinea acelor domni sub ministerul Brătianu, am făcut-o din utmătoarea cauză: am crezut că este foarte important pentru toată înțelegetea noastră despte obiectul discuțiunilor de față, dacă vă veți convinge din acel exemplu al politiceii practice, așa cum s-a pettecut în țara noastră, în ce strânsă legătură stau ptelegerile universitare, în genere școalele, cu direcțiunile politice ale unei țări. Este bine să nu fie nici o politică în scoale; dar este neapărat ca să fie o politică hotărâtă în privința școalelor pentru orice partid ptevăzător.

Continuu dar, d-lot, cu dovezile despre lucrarea Barnuțianilor în scoale și în public.

Vă aduceți aminte că d. Lascar Catatgi ca președinte al consiliului de miniștri și ministru de interne a adresat în vara trecută o circulară prefecților săi, prin care a crezut că e bine să le explice vederile guvernului asupra situațiunii inerne, după terminarea sesiunii extraordinare a Camerei din vara trecută. Nu se vorbea în acea circulară nici un cuvânt despte învățământ; era numai vorba despre alte legi, despte dfumufi de fiet, despre convenția de comerț etc. îndată după aceea am avut ocaziunea să citim în toate jurnalele opozițiunii un fel de protestațiune în contra acelei circulari a ministrului de interne. În acele protestațiuni se zice între altele:

PROTESTAȚIUNE

„în *Monitorul oficiala* statului No. 150, d. L. Catatgi publică o circulară cu data de 10 iulie, însemnată atât ptin formă cât și prin fond, fiindcă în ea ttatează chestiuni și afirmă doctrine menite să aibă înrăurire asupra intereselor țării.

D. Prim-ministru al Măriei Sale Carol de Hohenzollern se adresează prefecților administrațiunii statului și le vorbește de cele trei legi, care au deșteptat atâtea îngrijiri

în spiritul public, și se făleşte zicând că ele sunt titlurile cele mai legitime la încrederea și recunoștința țării.

D. prim-ministru nu înțelege se vede opozițiune la actele sale, nu voiește să citească critici prin ziare și să audă discuțiuni politice în întrunirile publice; d-sa caută să obțină prin intimidare pasivitatea poporului, năbușirea tutor reclamațiunilor, paralizarea controlului politic.

Dacă această stranie circulară nu ar coprinde nimic mai mult decât atât, ar fi de ajuns ca să alarmeze pe toți oamenii de bine, pentru că guvernul aruncă țării legale o cutezătoare sfidare în numele forței și al arbitrariului!

Ah! dacă guvernul d-lui Lascar Catargi n-ar fi suprimat toate garanțiile constituționale în alegeri, ar avea cuvânt să se întemeieze pe voturile parlamentului. Dar când jumătate ciin țară s-a abținut ci-a participa la această parodie a Constituțiunii noastre, și când... etc, etc".

Subscriși, între alții, sunt: d. Gheorghiu, profesor de economie politică la Universitatea din Iași, d-nii Tony, Cobolcescu, profesori, d. Brândză, fost profesor la liceu etc. Citiți în *Românul* din 27 iulie 1875.

Apoi ce însemnează aceasta, d-lor? Oate nu poate primul-ministru să facă o circulară la adresa prefecților fără ca să se provoace din partea acestor d-ni profesori asemenea protestațiuni scrise întf-un mod așa de necuviincios, de provocator și, în orice caz, de necompatibil cu pozițiunea d-lot de profesori?

G. Meitani. Să-i fi dat în judecată.

T. Maiorescu. Înțeleg, trebuia să-i fi dat în judecată. Dat ce naivitate presupune d. Meitani guvernului; să ia un profesor de aici și să-l dea în judecata altor cinci domni tot profesori, trași la sorți, din Iași. După cum este astăzi încă spiritul majorității cotpului, acel profesor dat în judecată va fi disculpat și va profita din contra de un asemenea fapt pentru a-și face un ttiumf. Dumnealor se află bine; cine suferă, sunt școlarii și părinții.

Dar acum merg mai departe în darea probelor. D-lor, să vă citească și o demisiune dată de un d. profesor de la Senat. Era d. Cobolcescu, chiar reprezentantul Universității Iași, profesor de științe naturale, dat afectat de aceeași atmosferă bolnăvicioasă,

D-lui președinte al Senatului,

Domnule președinte,

În urma votului dat de către Senat, în ședința sa din 2 iulie, prin care vot el recunoaște convențiunea de comerț și navigațiune cu Guvernul Imperial al Austro-Ungariei, care transformă România într-o adevărată colonie a acestui imperiu, subscrisul, reprezentant al națiunii în Senat, pierzând orice încredere în simțimintele naționale ale majorității Senatului și neputând păstra mai mult nici cea mai mică iluziune asupra patriotismului, de care ar trebui să se inspire majoritatea acestui înalt Corp Legiuitor, vin cu onoare a vă declara că conștiința nu-mi poate tolera d-a face parte un singur moment mai mult dintr-un corp, care a sacrificat cu atâta înlesnire cele mai sacre interese ale națiunii.

Cobolcescu

Iași, 2 iulie 1875

Vedeți în ce mod își da demisiunea un profesor de la Universitatea din Iași și o da tocmai în acel moment, pe când și-au dat demisiunile de deputați din Cametă și d-nii Iepureanu, Brătianu, Vernescu, Kogălniceanu și alții. Pană acum poate lucrul vă pare destul de indiferent. Dar iacă un simptom al efectului acestor procedări profesionale asupra tinerimii, și aci cred că indiferența va înceta. În același timp apărea prin jurnale și o reigramă a clubului studenților Universității din Iași și care iată cum sună (v-o citesc din *Românul de* la 4 iulie 1875):

„D-lui Manolache Kostaki Iepureanu

București

Actul patriotic ce ați făcut în susținerea intereselor celor mai vitali ale României a pătruns adânc în inimile studenților Universității din Iași, cari nu vă vor pierde niciodată din recunoștința. În numele comitetului clubului studenților, viu a vă felicita, spunându-vă totodată că junimea va da mâna celor ce luptă pentru țară. Vă rugăm, fiți interpretul mulțămirilor noastre și colegilor d-voastră ce v-au întovărășit în această luptă națională contra străinismului.

Trăiască România!

Nicolae Leonescu "

Eu vă mărturisesc că din parte-mi înțeleg simpatiile tinerimii pentru d. Ion Brătianu. Pretutindeni studenții în mate patte sunt cam toșii și iubesc oamenii publici de felul d-lui Ioan Brătianu. Dat pe d. Iepureanu? pe cel care îl numea d. Boerescu dușmanul școlilor? Iacă un act din pattea acelor studenți pe cât rău în sine, pe atât puțin inteligent și leal.

Iată, d-lor, cum se formează noua generațiune de către acel corp profesoral. Dar trebuie să înțelegem bine efectul tutulor măsurilor și să nu ne facem iluziuni. Asemenea tendențe au fost și vor fi totdeauna, și niciodată statele n-au fost și nu vor fi în stare a le stârpi cu totul. Dar dacă au fost și sunt în toate țările asemenea tendențe, urmează de aci ca statul nostru să nu facă nimic pentru a le opti și a le slăbi pe cât e cu putință? Din aceea că în țara noastră vor fi totdeauna oameni care să dorească republica, urmează ca d-voastră să încurajați prin însuși sacrificiile țării și mai cu seamă prin școli întreținute prin budgetul statului acea tendința?

Dacă d-voastră credeți că budgetul statului e făcut pentru a plăti profesori care să dea tinerimii prin învățământul ce predau difecțiunea ce v-am atătat, făceți-o. Dar atunci se va zice cu drept cuvânt, că nici această Cametă nu voiește prin

învățământul public să consolideze stabilitatea și ordinea în stat, și aceasta va fi un criteriu mai mult pentru a judeca sistemul constituțional la noi.

Mi s-a zis, d-lor, că combaterea mea provine din pasiuni personale. Ori nu înțeleg eu cuvintele, ot cuvântul este aici rău aplicat. Personalități comite acela care întrebuințează pozițiunea sa publică și oficială pentru interesul său individual ca persoană privată. Dar ce personalitate fac eu? Sunt eu monarhia? (Ilaritate.) Sunt eu proprietar? Dar n-am nici un petic de proprietate! Din contra, când s-ar împărți proprietățile d-voastră după comunismul teritorial al școalei Barnuțiu, aș fi și eu unul care aș primi o avere mai mare decât ceea ce am asrăzi. Și dacă s-ar face chiar republică, oare eu nu aș putea trăi și în republică? N-aș putea vorbi și în Camera republicană? De personalități dar nu poate fi vorba aici în ceea ce privește opozițiunea mea în conța fracțiunii în școalele statului. Dar voiți să ziceți că între oamenii monarhici, dinastici și liberali și între socialiștii și republicanii de felul acelor câțiva profesori există o adversitate? O, da, fără îndoială; însă nu o adversitate personală, ci o adversitate neîmpăcată de principii, de teotii sociale.

Eu cred acel soi de profesori periculoși pentru siguranța statului, pentru ordinea și respectul dreptului fiecăruia, și cât voi trăi și voi lucra ca om public, îi voi combate precum i-am combătut.

Iată pentru ce cred că și în ocaziunea de față nu e bine ca statul să întreție prin budgetul său niște oameni, cate prin mijlocul învățământului ce pteau, propagă idei primejdioase ordinei și siguranței sociale, insuflă tinerimii idei necoapte, care nu le pot fi folositoare în nici o privire. Eu aș dori ca tinerimea de dincolo de Milcov, în loc să se ocupe de cluburi politice și să trimită depeși de felicitare d-lui Iepureanu, să meargă la înalta școală politehnică și să învețe metalurgia, exploatarea minelor, modul cum se construiesc drumurile de fier. Astfel

ei vor fi folositori lor înșile și statului; iar noi nu vom avea pe conștiință faptul ca am încurajat prin școli cu banii țării ideile cele mai nepotrivite cu stătea României de astăzi.

/. *Agarici.* Nu desființați școala.

T. Maiorescu. Onor. d-nu Agarici, cu competența d-sale în materie de universitate, mă întrerupe....

I. Agarici. Când e vorba de ceea ce trebuie să se învețe în universitățile noastre, sunt competent mai mult decât d-ta, în aceea că nu voi închide eu o școală sub pretext că ies tepublicani dintr-însa.

T. Maiorescu. Fie școli cât de multe și mai cu seamă secundare și de sate, ceea ce și face această lege, dar nu profesori primejdioși ca aceștia cari, sub masca de învățătură, propagă fanatismul politic și prin urmare ignoranța în științe.

Iată sensul amendamentului meu: că la Universitatea de Iași, unde se dă numai licența, poate să fie dreptul public și administrativ, de cate vorbește amendamentul d-lui Korne, dar economia politică să nu fie.

La Paris, în curs de 63 ani, nu s-a propus pentru licență economia politică, de ce voiți s-o predăm noi când mai cu seamă vă arăt inconvenientele, la cate a dat loc? Apoi nu dv. ați primit prin budgetul rectificativ să nu fie aceste catedre la facultatea din Iași și acum veniți să le reînființați? Când s-a suprimat aceste catedre, d. Boerescu zicea: nu la budget, ci la lege ceteți suprimarea, acumă vă zice....

B. Boerescu. Și cu drept cuvânt am zis așa, pentru că d-ta ai venit să modifichi legi prin budget. Atunci te-am combătut pentru că modifical legea instrucțiunii pe o cale neregulată; acum te combat pentru că suprimi din învățământul universitar o știință folositoare și indispensabilă...

T. Maiorescu. Eu nu suprim nimic, eu supun numai părerea mea majorității Camerei.

B. Boerescu. Negreșit, fiindcă la majoritate ne adresăm.

T. Maiorescu. Atunci îmi faceți prea mare onoare, dacă, sub pretext de a mă combate pe mine, combateți majoritatea Camerei. (Aplauze.)

Acum, d-lor, ce se zice? se zice, să revenim asupra votului ce am dat, și, după ce am recunoscut cu toții că mijloacele de învățământ ce trebuie să le dăm acestei țări e mai bine să le dăm în altă direcțiune decât a facultăților de drept, să zicem acum: faceți ce veți voi cu țara, numai de facultățile de drept nu vă atingeți.

Apoi binevoii a vedea, d-lor, că dacă e vreo greutate în toate chestiunile de stat, e greutatea financiară, și când vin acești d-ni și ne vorbesc de atâtea lucruri frumoase, nu uitați că o catedră se ține cu sacrificii budgetare, și când e vorba să facem sacrificii budgetate cu o catedră, trebuie să vedem dacă această catedră e mai folositoare și nu alta. Iată cestiunea cea mare!

Când dai o sumă de 100 000 fr. poți să zici să facem o școală; dar cestiunea este: care este mai folositoare decât toate? În stătătoarea noastră financiară e mai bine să prevedem mai mult pentru facultăți exacte, ca acele cari se prevăd în această lege, pentru școală politehnică. Dacă avem mijloace, să le dăm pentru învățământul real, pentru lățirea învățământului prin sate. Și ca să nu fie o singură îndoială, în această privință, veți vedea la dispozițiunile tranzitorii, unde are loc un asemenea amendament, acolo voi propune însumi ca să nu se împuțineze numărul școalelor de azi. Dar să nu se zică atât la facultățile de drept; căci, otcătă însemnătate ar avea, au chiar prea mult prevăzut în budget.

Iată pentru ce vă rog să primiți amendamentul d-lui Korne, care nu admite catedra de economie politică, dar admite catedra de dreptul public și administrativ ca o concesiune de compromis. (Aplauze.)

35

Asupra legilor finanțare propuse de ministrul I. Strat

(Ședința Camerei de la 26 februarie 1876)

Reaua recoltă de la 1875 ptoduse un deficit de peste 5 milioane asupra budgetului acelu an. Penttu 1876 ministrul de finanțe I. Strat prevedea un deficit de peste 10 milioane. Totdeodată trebuia să se facă împrumutul de 42 milioane penttu plata drumului de fier Ploiești-Predeal, care se construia conform odiosului contract încheiat cu Crawley. Sub aceste grele auspicii Ministerul de Finanțe fusese părăsit de d. George Gr. Cantacuzin și primit de d. Strat. Noul ministru, de-abia orientat asupra situației, o expune Camerei fără cruțare și cere mijloacele pentru a face față necesităților urgente. În acelaș moment însă (16 februarie 1876) d. Dimitrie Ghica își dă demisia din prezența Camerei și trece împreună cu d. G. Gr. Cantacuzin în opoziție, deși nu în coaliția de la Mazar-Pașa: iar Camera își alege prezident pe d. C. N. Brăiloiu.

D-lor deputați, din discuțiunile ce se urmează de patru zile, veți fi remarcat fără îndoială două discursuri ca cele mai însemnate: discursul d-lui Mavrogeni și acela al d-lui B. Boerescu.

D. Mavrogeni, ca totdeauna, a vorbit cu liniștea unui bățbat de stat și cu deosebita competență ce o are mai mult

decât otcare altul din Camera noastfă în această materie. D-sa totdeauna a tratat chestiunea ferindu-se de orice personalitate.

Vă aduceți aminte, cum, după dezbaterile prea violente de mai nainte, tocmai această demnitate a cuvintelor d-lui Mavrogeni a contribuit a le da și mai multă atragere pentru dv. Căci este evident, că mai ales în materii ca ceea ce ne preocupă acum, personalitățile sunt lipsite de orice interes.

D. Boerescu pe de altă parre a fosr ca totdeauna foarte viu, foarte inteligent, și discursul d-sale a fost în cele mai multe păfți ale lui de multă fineță, nu însă în totalitate. În totalitatea lui discursul d-lui Boerescu a fost așa de lipsit de prudență, încât nu a luat nici măcar precauțiunea elementafă a fiecărui discurs de valoare: aceea de a-și alege o bază necontestată sau puțin contestată. Din contra, cea mai mare parte a discursului d-sale s-a întemeiat pe o eroare radicală de procedare parlamentată, care, dacă voi fi în stare a v-o arăta și dv. cti aceeaș claritate cu care o simt eu, va răsrurna tot ce a vorbit d. Boerescu și va face anume din discursul d-sale cea mai mare întărire a pozițiunii guvernului în această Adunare.

D-lor, d. Mavrogeni ieri ne-a spus că după o discuțiune de câteva zile chestiunea s-a epuizat și s-a lămurit. Desigur este lămurit pentru d-sa, care este cel întâi finanțiar între noi.

Dar pentru noi ceialți, căror chestiunile finanțiare le sunt grele și complicate, cred că lucrurile nu s-au lămurit deloc. Din contra, mi s-a părut uneori în parlamentul nostru, că în proporția în care se continuă discuțiile, lucrul de care e vorba se întuneacă tot mai mult (ilaritate), poate fiindcă una din armele parlamentare a câtorva deputați din opoziție este tocmai negura ce o grămădesc pentru a împedeca vederea curată a obiectului. Așa încât cel ce intră mai târziu în discuție, precum sunt eu astăzi, trebuie să înttebuințeze o parte a cuvintelor lui numai și numai spre a împrăștia negura grămădită de alții.

Dați-mi voie, d-lor, să mă încerc întâi a ajunge împreună cu dv. la înțelegerea obiectului prin combaterea adversarilor

majorității. Acești adversari, câți au vorbit până acum, trebuieș și combătuți în două grupuri, care au aerul de a nu se amesteca întreolaltă, deși în fapt dau acelaș rezultat.

Ați văzut, d-lor, că a vorbit mai întâi un deputat, care face guvernului o opoziție sistematică, și care nici că a intrat mai de amănuntul în chestia specială ce ne ocupă, ci s-a mulțumit a veni să spuie că d-lor nu au încredere în ministerul de astăzi și că în orice mod s-ar acoperi deficitul și s-ar face împrumutul, d-lor nu vor vora mijloace acestui guvern.

Acesr grup a fost reprezentat de d-nii Pascal, G. Brătianu și Meitani, fără ca să știm câți alții sunt îndărătul d-lof.

Este apoi un alt grup, compus de un număr de deputați oratori, care în aparență nu au aceasta intențiune de neîncredere fățișă în guvern.

Acest al doilea grup este reprezentat de prințul Dimitrie Ghica, d. Grigore Cantacuzino și d. Vasilie Boerescu. Nici că ar fi putut să facă d-lor aceeaș francă opoziție, pe care au arătat-o dd. Pascal, G. Brătianu și Meitani, căci principele Dimitrie Ghica a fost pfeședintele Camerei conservatoare în timp de 5 ani; d-sa împreună cu guvernul a lucrat toate legile și, prin urmare, este egal răspunzător împreună cu guvernul îndeosebi de sittațiunea finanțiată de astăzi.

D. Vasilie Boerescu era chiar membru al acestui minister **pană** mai acum câteva luni, și d. Grigore Canracuzino era până mai acum câteva săptămâni. Este evident că nu puteau să zică nici unul din d-lor că nu au încredere în acest guvern. D-lor au ales altă cale, au înttebuițat o procedare parlamentară mai **fină**; de intrat au inttat în dezbaterea propunerilor finanțiare, în loc însă de a se uni cu propunerea maiorirăței comitetului delegațilot, d-lor au făcut o minoritate, care face poziția guvernului imposibilă.

îmi veți permite acum să vorbesc despre argumentele acestor două diferite grupuri de opoziție; să vedem ce au spus ele în discuțiunea aceasta, și apoi să vedem noi, maiotitatea

deputaților, care nu voim să facem greutăți guvernelor, ci să întocmim pe cât se poate mai bine situația financiară a țării, să vedem și noi ce trebuie să alegem din lunga discuțiune de 4 zile. Voi începe, d-lor, prin grupul compus de prințul Dimitrie Ghica, d-nii Grigore Cantacuzino și Vasilie Boerescu, din cauza importanței lui în sine și din cauza modului eminent, cu care părerile sale au fost susținute ieri prin discursul d-lui B. Boerescu.

D. B. Boerescu, în cele ce ne-a spus în ședința de ieri, a comis următoarea eroare fundamentală penttu orce discuție folositoare într-o Cameră. D-sa ne-a vorbit o întteagă oră de împrumutul de 30 milioane, propus de d. ministru de finanțe, și ne-a arătat care este defectul acestui împrumut, apoi a făcut câteva laude d-lui L. Catargi și a conchis că la discuțiunea ce va urma asupra celuiilalt proiect de lege pentru 42 milioane penttu plata construcțiunii drumului de fier Ploieșri-Predeal va propune și d-sa un amendament, prin care afacerea împrumutului Crawley să fie iarăș hotărâtă de Cameră.

Dar ia să vedem, d-lor, este corectă procedura aceasta?

Sunt 4 zile de când discutăm două proiecte de lege, unul propus de majoritatea membrilor comitetului delegaților, și care zice să dăm guvernului 16 milioane bonuri de tezaur penttu deficitul momentan și să facem împrumutul de 24 milioane în condițiuni posibile, și altul al minorității, care zice să dăm numai 12 milioane bonuri de tezaur și să facem împrumut de 42 milioane după legea veche nemodificată, adecă în condițiuni deocamdată imposibile, pe care însă guvernul să le încerce mai întâi penttu a avea o „experiență”.

Este oare vorba în discuțiunea noastră de 4 zile de vreun împrumut consolidat de 30 milioane, pe care l-a combătut d. Boerescu timp de o oră? Nu uitați, d-lor, că ministrul de finanțe, care a avut această părere la început, după ce a discutat cu majoritatea delegaților în comisiune, l-a scos însuș afară din discuțiunea noastră, unindu-se cu opiniunea acelei majorități,

și chestiunea de care ne ocupăm este împrumutul de 16 milioane cu bonuri de tezaur; sau, după opiniunea minorității, împrumutul de 12 milioane tot prin emisiune de bonuri de tezaur. Vă rog dar, d-lor deputați, să-mi spuneți acum: este unul din dv., care să-și fi însușit teoria împrumutului de 30 milioane consolidat? Sau insistat-a guvernul asupra primei propuneri de împrumut consolidat? Nu. Guvetnul s-a unit cu opiniunea majorității, care propune a i se acorda 16 milioane prin emitete de bonuri de tezaur. Dacă lucrul este astfel, de ce se mai combate împrumutul consolidat de 30 milioane, care nu mai este în chestiune? Și ce trebuie să vedem noi în această procedare a d-lui Boerescu? Pentru ce faceți o imputare guvernului, că a avut numai o altă părere acum 6 zile, din moment ce s-a unit cu proiectul de lege al majorității?

Dar oare noi discutăm aci intențiunile și părerile platonice, sau discutăm proiectele de legi, supuse în realitate dezbaterii parlamentare? Cum? Voiți se atacați pe ministrul de finanțe, pentru că nu persisră în părerea sa de mai nainte? Apoi atunci cum rămâne cu ridul de onoare ce de 5 ani ați dat acestui ministei: că este ministerul majorității dv.; că acești bărbați în cele mai multe cazuri nu țin absolut la ideile lor decât întru atâta întru cât acele idei sunt și ale majorității? Că ei discută cu noi împreună, în deplină libertate, se conving de adevât și când văd că majoritatea ate dreptate, primesc părerea ei? Apoi, d-lor, iată d. Strat care a venit la minister cu ideile d-sale, a propus un proiect de lege, și iată o majoritate care i-a zis: nu e bine să primim împrumutul consolidat așa cum ni-l propune d. ministru și nu credem deocamdată că guvernul are trebuință de 30 milioane penrru a face față necesităților țării; noi credem că este de ajuns a-i acorda 16 milioane, și aceasta nu prinrr-un împrumut consolidat, ci prin emisiune de bonuri de tezaur. Atunci d. Strat, ca și întregul minister, s-a unit cu această opiniune a majorității. De ce dar mai urmăriți

stafia unui împrumut consolidat, a cărui realizare a dispărut sub proiectul majorității?

Așadar, d-lor, nu mai este vorba de un împrumut consolidat, ci de părerea primită de d-voastră, de a se acorda ministerului împrumutul de 16 milioane prin emisiune de bonuri de tezaur, care datorie se va acoperi prin rămășițele ce se vor încasa. Mai este apoi în al doilea proiect vorba de împrumutul de 42 milioane pentru plata construcțiunii drumului de fier de la Ploiești la Predeal, și acest împrumut trebuie în orice caz să se efectueze pentru că Statul este angajat prin însăși legea drumurilor de fier. Chestiunea cea nouă este dar redusă la simpla acoperire a greutății momentane de 16 milioane provenite din anul cel nefavorabil 1875, până când se vor redeschide resursele venitului.

Ei bine, de ce atunci d. Boerescu a făcut această combatere înviersunată a discreditei prin împrumuturi consolidate, lucru neașteptat de la un parlamentar vechi și abil ca d-sa? De ce a vorbit o oră afară din chestie? - Știți de ce, d-lor? Veți fi observat cu toții un lucru: toată discuțiunea noastră parlamentară, când e vorba de a se face opoziție guvernului, urmează așa: întâi se caută a se produce o atmosfera dușmană contra persoanei ministrului, de care e vorba, și dacă oratorul crede că a izbutit a îndispune o parte din Cameră în contra ministrului, revine apoi și la chestiunea de care ne ocupăm, aceasta însă se tratează mai de-alăturea și se rezolvă cum d-lui vrea. Lucru principal pare a fi persoana ministerială.

Piramida pe care a clădit-o d. Boerescu a fost așa: cinci carturi de oră a vorbit de ideile d-lui Strat, care nu mai erau deloc în discuțiune, și după ce a îndispus lumea prin primejdiile presupuse aduse de d. Strat, pe urmă a adus câteva laude d-lui L. Catargi, ca să nu se creeze de majoritate că oratorul aspiră la minister prin răsturnarea cabinetului actual. (Aplauze.) Nu, ci d. Boerescu a voit să creeze majoritatea că d-sa continuă adevăratul sistem al d-lui Catargi, că d-sa e astăzi

mai Catargi decât d. Catargi, lăsând a se înțelege că buni sunt toți ceilalți miniștri, dar rău e acum d. Strat. Iar vârful piramidei era: împrumutul Crawley să se hotărăscă tot în Cameră, ca și afacerea din vara trecută.

Ei bine, d-lor, să vedem ce a făcut d. Strat, pentru ca să merite acest atac de neîncredere? S-a zis că d. Strat a fost prea mult timp în străinătate - și-mi pare rău că principele D. Ghica nu este în acest moment aci, căci trebuie să relev câteva cuvinte zise de d-sa la adresa d-lui Strat. Principele D. Ghica a zis d-lui Strat: ai fost în străinătate, te-ai plimbat, ai venit acum între noi ca să ne turburi, și te poți duce iarăși în străinătate ca să te plimbi.

D-lor, trebuie să vă mărturisesc un lucru: un bărbat ca principele D. Ghica, consumat în parlamentarism, vechi președinte al acestei Camere și al atâtor alte Camere, a fost pentru noi, tinerii, un fel de conducător în viața parlamentară. Când noi cei tineri, fiind în Cameră, precum am venit și eu acum 5 ani, am văzut ca președinte al ei și al Partidului Conservator pe principele D. Ghica, ne ziceam: de la d-lui trebuie să învățăm parlamentarismul pentru că noi suntem nedeprinși, însă el este recunoscut ca un înaintemergător al partidului nostru. D-sa va fi maestrul nostru, noi suntem simpli ucenici. Dar acum mă întreb: oare mai trebuie să urmărim exemplul aceluia în care ne-am deprins să vedem un conducător? Ce însemnează, d-lor, de a zice d. e. d-lui Strat: te-ai plimbat în străinătate, te-ai întors între noi și poți să te duci iarăși să te plimbi? Oare asemenea cuvinte sunt un exemplu bun de parlamentarism? Eu pui numai întrebarea, nu-mi permit a o rezolvi. Tot ce-mi permit este de a vă mărturisi: că maeștrii fac uneori prea grea poziția ucenicilor. (Ilaritate, aplauze.)

Să venim acum la d. ministru Strat și să vedem, cum d. Strat s-a plimbat în străinătate. Onot. d. Strat a fost trimis prin încrederea Domnitorului ca reprezentant al țării la Paris. Vă

aduceți aminte că cel din urmă semn de deosebită favoare ce l-a dat împăratul Napoleon al III-lea cuiva, înainte de căderea sa, a fost dat d-lui Strat, agentul României la Paris. Și deși astăzi este poate comod a lua ușor autoritatea lui Napoleon al III-lea, care acum e mort, dar vă aduceți aminre că era un timp când țara aceasta îl respecta și îi era recunoscătoare. Ei bine, când agentul României la Paris se bucura de disrinsa favoare a lui Napoleon al III-lea, aceasta însemna că acel agent a făcut cele mai reale servicii țării sale în poziția, în care se afla. Se poate dar zice astăzi d-lui Strat: du-te și te mai plimbă în străinătate? Aceasta este primirea ce trebuie să facem unui om, care din străinătate, unde a făcut servicii importante țării, revine în mijlocul nostru? D. Strar și după căderea împăratului Napoleon a continuat a fi agent la Paris, după aceea a fost trimis agent la Constantinopol, apoi iarăși la Paris, și când a demisionat din această pozițiune, guvernul, din care făceam atunci și eu parte, l-a însărcinat să meargă din nou la Paris pentru a negocia renta.

Această rentă era combinată ca proiect de lege de d. Mavrogeni, a fost negociată de d. Strat și a fost subscrisă de d. Cantacuzino. Mai suntem noi în drept să zicem d-lui Strat: te-ai plimbat în străinătate, du-te și te plimbă încă? D. Strat după ce a ocupat servicii importante în străinătate, s-a reîntors în timpul nostru, și în împrejurările grele în care ne aflăm, era natural să ocupe astăzi locul, la care îi dau dreptul luminile și experiența sa.

D. Sttat îmi pare și mie că a comis o imprudență. D-sa, venind la minister, când era câteva zile **pană** să se închiză Camera, a fost silit a se orienta cu toată iuteala în ministerul său și, după raportul predecesorului său d. Cantacuzino, a constatat acest deficit. Asupra deficitului d. Strat, fără să vază poate bine care este și atmosfera Camerei întregi, s-a grăbit a vă prezenta modul de a-l acoperi.

Dar suntem noi, Camera, în drept de a ne plânge așa de tare de un ministru de finanțe, care vine cu o sinceritate cam neliniștită a da pe față situația momentană a finanțelor? Colegii săi înțeleg să se plângă, fiindcă a lor poziție devine mai grea. Dar noi, țara plătitoare? D-lor, ia să nu răstălmăcim lucrurile! Care om produce neliniște? Acela care voiește să plătească datoriile sale?... - D-voastră toți vorbiți pare că d. Strat vine azi să vă zică: haide să facem de exemplu o nouă armatură, hai să adăogăm câteva regimente, haide să facem un nou drum de fier de la Buzău la Mărăsești, or la Marea-Neagră, și de aceea vă cer să faceți o nouă datorie. Aceasta vă zice d. Strat? D-sa vă zice din contră: există un deficit, acest deficit (voi vorbi d-lor, cum s-a născut), acest deficit este recunoscut de d-nii Mavrogeni, Cantacuzin, Boerescu și de toți d-voastră, acest deficit trebuie să-l plătim cât mai cutând; iar de aci înainte să nu mai facem datorii, ci să restrângem budgetul cheltuielilor. Apoi omul, care voiește să-și plătească datoriile, neliniștește el așa de mult? Și dacă pentru această grabă d. Strat vă propune un mijloc și d-voastră propuneți altul și d-sa îl primește, este acesta un motiv de a i se face o imputare? Dar d. Dimitrie Ghica a zis că d. Strat a aruncat o bombă între noi și că a zdruncinat prin aceasta creditul statului.

D-lor deputați, să facem o deosebire: toate cestiunile în viața publică sunt așa de complicate încât au mai multe însușiri și nu se poate ști uneori, dacă un fapt produs vine din una din acele însușiri sau din alta. Cine vrea însă să judece trebile publice, trebuie să le deosebească cu toată strictețea. Și tocmai aci este una din greutățile politiceii în genere. În ceea ce a făcut d. Strat, sunt două elemente: întâi d-sa a arătat un deficit și al doilea s-a grăbit a voi să-l acopere. Oare, din aceste două elemente, care să fi înspăimântat țara? Graba de a acoperi o datorie sau descoperirea unui deficit, la care mulți nu se gândeau mai nainte? Mi se pare că dacă neliniște s-a produs, a fost prin descoperirea deficitului, și dacă în această neliniște

ceva a putut să ne asigure pe noi și piețele stătine, a fost din contră graba ministerului, care v-a descoperit deficitul, de al și acoperi. Și fiindcă ați comparat de atâtea ori pe d. Strat cu un proprietar, apoi permiteți-mi să completez comparațiunea. Un proprietar, care ate să facă o plată la mattie, îl vedeți alergând în dreapta și în stânga cu multă neliniște. De ce? Ca să facă nouă chelruieli? Nu; ca să-și plătească cu strictețe datoriile. Apoi aceasta poate să neliniștească pe creditorii săi? Nu; ci, toți au să zică: iată un om, care voiește să facă onoare angajamentelor sale. Și în cazul nostru se va zice: iată un ministru de finanțe, care vede că există o datorie în țară și se grăbește a o plăti. Și aceasta aduce discreditul asupra noastră? In ceea ce mă privește sunt de o altă pătete și cred că acei, care au vorbit așa, au confundat printre multele elemente complicate cauza adevărată a neliniștei.

Și acum viu la o parte, care mi-a părut neexactă, care mi-a părut numai o fineță, însă nu prea fină în ceea ce spunea d. Boerescu. Căci vedeți, d-lor deputați, și asemenea finețe parlamentare au uneori soarta lor stranie. Ele sunt foarte bune, până când nu se descoperi. Dar odată finețea descoperită, ea este o armă, care se sparge așa de rău în mâna aceluia care a înrrebuințat-o, încât îl nimicește și întătește pe advetsarii săi. (Mare ilaritate.)

Sistemul cel vechi al d-lui Catargi era de a face economii, așa zicea d. Boerescu, și sistemul cel nou, acela în contra căruia se opune d-sa, este de a face împrumuturi drept mijloc normal de a echilibra budgetul. Spet că am reprodus exact zisele d-sale. Dar bine, d-lor, este oare adevărat, că acesta este sistemul cel nou al d-lui Strat? Mai întâi d. Strat a primit părerea majorității, vasăzică nu era sistemul d-sale de a face numai decât împrumuturi consolidate pentru echilibrarea normală a budgetului. Căci dacă era acesta adevăratul d-sale sistem, d. Sttat nu primea propunerea maiorității. O părere momentană nu e încă un sistem, sau atunci nu înțelegeți ce însemnează

cuvântul sistem. Dar iată unde vine adevăratul sistem. D. Strat vă zice: avem un budget, care la venituri are înscrise 96 milioane, țara nu are însă regulat aceste venituri, reduceți dar budgetul la 85 milioane, nu faceți cheltuieli decât pentru adevăratele venituri; și aci vine teoria unui bun finanțiar, care vă zice că pentru cheltuielile ordinară nu poate să teurgă în mod regulat la mijloace extraordinare, și că din conta, pentru a nu face împrumuturi pentru echilibrarea budgetului, vă propune două lucruri: 1. să stingem orice umbră de datorie flotantă, căci aceasta este începutul unui împrumut consolidat, și al 2-lea, și aceasta este partea importantă pentru care noi trebuie să susținem pe d. Strat, să reducem budgetul nostru normal la cifra veniturilor reale, pentru că nu putem merge mai departe cu 96 milioane. Dar s-a zis: apoi sistemul vechiu al d-lui Catargi? Sistemul vechi al d-lui Catargi, și aci nu cred să fiu contrazis, este reprezentat prin d. Mavrogeni; d-sa însă ca finanțiar cunoscut al Partidului Conservator și al ministrului Catargi v-a zis de ieri: deși nu primesc cifra evaluării d-lui Strat și cred că deficitul pe amândoi anii nu este cum l-a arătat d-sa, ci numai de 20 sau 19 și jumătate milioane aproape, sunt totuși ca și d. Sttat de părere să tiu-l acoperim cu bonuri de tezaut, ci să-l acoperim cu un împrumut consolidat făcând în loc de 42 000 000, 62 000 000 împrumut; iar de aci încolo să ne mărginim la cheltuieli, mai ales atmata să nu coste mai mult de 15 milioane. Este aceasta părerea d-lui Mavrogeni exprimată prin grai și exprimată și în raportul ce l-a făcut onor. nostru raportor? Da! Prin urmare, dacă asupra modului de a acoperi deficitul d. Mavrogeni și d. Strat sunt de aceeași patere, ce înseamnă toată fraza d-lui Boerescu, că direcția veche a d-lui Mavrogeni era alta și că direcția nouă a d-lui Strat este alta? înseamnă, cum v-am spus, o fineță parlamentară, și a devenit acum o fineță din cele descoperite.

S-a mai imputat d-lui Strat de ce nu a venit cu budgetul pe 1877 de pe acuma în Cametă. S-a zis că dacă nu veți avea

budgetul de pe acum, nu va fi administrație bună în finanțe. Bine, d-lor, budgetul pe 1876 este votat; și dacă este vorba de budgetul pe 1877 și voiți ca el să nu fie decât numai o formalitate constituțională, atunci priviți-I deja ca făcut și iscălit, însă din timpul când era d. Cantacuzino la minister. Se luase atunci hotărârea, ca să vă dăm prealabil budgetul pe 1877 în cuprinderea celui rectificat pe 1876 și rămânea ca la toamnă să-l îndreptăm după starea adevărată. D. Strat însă nu vă face această formalitate de a depune budgetul pe 1877 așa cum este cel rectificat pe 1876. Și oate pentru noi deputații din majoritate, noi care nu suntem finanțari mari, care nu voim să răsturnăm guvernele și care nu avem pretențiuni de ministere, noi care reprezentăm țara plătitoare, pentru noi ce trebuie să însemneze aceasta, dacă judecăm cu mintea naturală? Iată un ministru de finanțe, care vine și zice: evaluările noastre de **pană** acum, întemeiate pe anul 1872, au fost exagerate. D-voastră nu puteți să cheltuiți 96 milioane pe an, fiindcă nu aveți atâta, ci numai 85 milioane, și budgetul d-voastră, chiar cel redus, fiind de 96 milioane, vă rog să mă așteptați cu prezentarea lui pentru anul viitor **pană** la toamnă. Apoi ce poate însemna aceasta alta decât că ministrul de finanțe cu colegii săi va trebui să chibzuiască, cum să reducă bugetul normal de la 96 milioane la cifra reală a veniturilor constatate? Și din aceasta faceți o imputare d-lui Sttat, și aceasta este o lipsă de constituționalism sau de procedură regulată constituțională din partea unui ministru de finanțe? Iată acușările nedrepte, care ne fac să nu avem încredere în opozițiunea ce le întrebuițează. (Aplauze.)

Atât, d-lor, încât privește atacurile ce s-au încercat a se face în contra d-lui ministru de finanțe. Dați-mi voie acum să reviu la însăș chestiunea, cum se prezintă înaintea noastră.

Avem două proiecte. Avem întâi proiectul majorității, cu care s-a unit guvernul, pentru care voi vota și eu și care zice: să facem împrumutul pentru drumul de fier Ploiești-Predeal,

de 42 000 000 în condițiuni posibile, dar pentru greutățile finanțare de acuma să ne înlesnim cu bonuri de tezaur în cifra de 16 000 000, prezentându-ni-se la toamnă, bineînțeles, budgetul normal pentru anul 1877, și pe lângă acest budget și legile organizatoare și modificatoare; căci fără asemenea legi organizatoare nu se poate echilibra în definitiv situațiunea noastră financiară. Ce aveți de zis în contra acestor două propuneri? Nu voiți să dați 42 000 000? Dar aceasta e hotărâr de doi ani, și trebuie făcut. Nu voiți ca să înlesniți guvernul, dacă este un deficit momentan în budget, cu 16 000 000 bonuri de tezaur? Dar aceasta trebuie s-o faceți și apoi să așteptați **pană** la toamnă ca să regulăm în mod definitiv situațiunea. Însuș acest minister este obligat să prezente atunci budgetul echilibrat în mod real.

Este însă, al doilea, părerea minorității, și atât d. D. Ghica, cât și dd. Cantacuzino și Boerescu au vorbit în favoarea ei. Iată ce zice această părere:

Art. 1. Pentru a face față la plățile cele mai urgente ce sunt a se efectua în primele luni ale anului 1876, Ministerul Finanțelor este autorizat a emite bonuri de tezaur până la suma de 12 000 000 (douăsprezece milioane).

Art. 2. Cheltuielile anului 1876 nu se vor angaja, nici efectua decât în limitele împlinitilor, spre a nu rezulta deficit la finele acestui an. Spre acest sfârșit guvernul este însărcinat a face reducerile necesarii în bugetele votate și a mărgini completarea armatutei numai în comenzile contractate.

Ce însemnează aceasta?

Dați-mi voie a vă releva o impresiune defavorabilă, ce o face din capul locului un fel de opozițiune. Când opozițiunea vine din partea unor deputați, despre care se știe de mai înainte că sunt în contra guvernului, despre care se știe că în sistemul d-lor, de-altmintrelea foarte legitim de a vedea lucrurile, ar fi mai bine ca d-lor să vie la guvern și nu cei care sunt astăzi, atunci toate propunerile d-lor trebuie să fie întâmpinate din

partea noastră a majorității, care nu voim răsturnarea guvernului, cu oarecare neîncredere și trebuie să nu uităm de a cerceta, dacă propunerea d-lor este un lucru bun în sine sau numai un mijloc de a face greutăți guvernului? Dacă lucrul e bun în sine, n-avem să zicem nimic; dacă însă este numai un mijloc de a face greutăți, atunci să ne dați voie a-l respinge, oricare ar fi autoritatea celor ce-l propun. D-lor, 4 milioane pentru armată - iacă ptima chestiune, unde domnii cu opinia minorității...

D. Ghica. Vasăzică noi suntem opozițiune sistematică și doriți de ministere?

T. Maiorescu. Nu cred că sunteți opozant sistematic, și dacă este ceva ce nu doriți, este ministerul... (Ilaritate.) Reviu dar la cele patru milioane pentru armată. Dar ce sunt aceste patru milioane? În anul trecut ați votat o lege prin care dați cinci milioane ministrului de război pentru cumpărare de arme. Din aceste 5 milioane au mai rămas ca la 3 milioane, iar două sunt angajate pentru arme. În anul acesta s-a simțit trebuință de munițiuni și alte înzestrări pentru armată și s-a cerut 5 700 000 franci. Ați auzit ieri, cu câtă demnitate, cu cât adevărat parlamentarism fostul ministru de finanțe, d. Cantacuzino, v-a vorbit. Însă, un singur lucru n-a fost atins de d-sa în vorbirea d-sale și eu mă aflu tocmai în privința acestui punct în cea mai mare nedomțire. D. Cantacuzino, fiind încă ministru de finanțe, a cerut de la d-voastră să autorizați a se emite bonuri de tezaur în sumă de 5 700 000 franci pentru munițiunile și remonta armatei și tocmai asupra acestei propuneri a d-lui Cantacuzino, d-voastră majoritate ați zis: „nu dăm atâtă pentru militarism”; din contta ați mers până a zice, că chiar din acele 5 milioane votate anul trecut și din cate mai sunt disponibile ttei milioane, să se cumpere așa-numitele harnașamente și munițiuni, și ați mai adăogat numai 900 000 franci ca să se facă 4 milioane. Cererea creditului de 5 milioane și 700 000 franci a făcut-o însuși d. Cantacuzino fiind ministru de finanțe.

Vasăzică aceste 5 700 000 franci, sumă nouă, și cele peste 3 milioane de mai înainte disponibile de la arme făceau aproape 9 milioane cerute pentru armată de d. Cantacuzino, în locul celor 900 000, adică de zece ori mai puțin, încuviințate de d-voastră. Iacă lucrul înainte cu 3 săptămâni, când era d. Cantacuzino încă ministru și colegul d-lui Lascar Catargi. Astăzi însă văz aci o hârtie albă, pe care este tipărită opinia minorității. Vedeți, hârtia are puține litere; dar între ele sunt vro câteva, care au o mare greutate pentru d-voastră și pentru mine și care îi dau propria ei valoare. Aceste litere cointind numele principelui Dimitrie Ghica și al d-lui George Cantacuzino. Eu m-am uitat de două, de trei, de patru ori pe această hârtie, și când am văzut aceste două nume pe ea, am căutat să mă lămuresc, ca fiecare din d-voastră, pentru ca să știu cum să ne hotărâm între cele două propuneri. Am găsit că d. Cantacuzino, în minoritate cu prințul D. Ghica, difere astăzi de părerea majorității comitetului delegaților, care zice: să se dea acele 4 milioane pentru armată, pe când d-nii Ghica și Cantacuzino vot să se mărginească numai la comenzile deja contractate în momentul de față, și fiindcă aceste, după declararea guvernului, sunt numai de aproape 200 000 franci, vor cu alte cuvinte să se suprimă cele patru milioane.

Vă rog, d-lor, să-mi explicați acum d-voastră acest lucru, fiindcă eu singur nu mă pot domiti. D. Cantacuzino cerea acum patru săptămâni 9 milioane, d-lui ședea atunci pe acea bancă ministerială. Astăzi d. Cantacuzino, care stă aci pe banca deputaților, zice, nu numai să nu dați nimic din cele șase milioane cerute de d-sa, dar și din cele trei milioane votate anul trecut să mai tăiați.

G. Cantacuzino. Evenimentele politice îmi impunea aceasta atunci.

T. Maiorescu. Evenimentele? Care evenimente politice? Dar în ce s-au schimbat evenimentele politice? În adevăr o parte a politicii noastre s-a schimbat: d. Cantacuzino, în loc

de a fi pe acel fotoliu, stă pe această bancă. Dar evenimentele politice externe unde vedeți d-voastră că s-au schimbat?

Faceți aluziuni la criza orientală? Da iată să vedem, dacă acest paravan nu e prea transparent. Vă aduceți aminte, că a venit acum 4 săptămâni d. președinte al consiliului și ne-a declarat, a venit asemenea d. ministru de război și ne a spus: România nu poate să se gândească a juca un rol agresiv în politica Orientului; dacă s-au cerut patru milioane, era numai pentru cea mai neapărată înzestrare a armatei cu harnașamente și munițiuni trebuincioase în timp de pace, ca și în timp de război, furnituri, fără care nici nu poate să existe o armată. Cel mult la ce ne-am putut gândi, a fost; întâi, menținerea ordinii în lăuntru, al doilea, dacă am avea nenorocirea să fim călcați de vreo putere străină pe teritoriul nostru, atunci, în virtutea tratatului de Paris, care vorbește anume de armata noastră, de drapelul nostru și ne recunoaște neutralitatea, am trebuit să ne gândim a ne apăta onoarea teritoriului.

Oare s-a schimbat ceva din aceste lucturi astăzi? Cum voiți, d-le Cantacuzino, să insinuați că noi, guvernul de atunci, am avut idei ascunse? Voiți să ziceți astăzi: A! s-a pacificat Orientul, nu mai avem nevoie de munițiuni? Prin urmare, voiți să arătați Europei, că noi am mistificat atunci opiniunea publică și făceam o armatură de război sub forma unei armaturi de pace? că noi, și d-ta împreună, voiam să înșelăm pe acei care aveau să voteze armatura? D-lor, sau eu nu mai înțeleg nimic, sau acela, care a fost acolo pe acele bănci, nu trebuia să iscălească acest proiect de lege al minorității.

Căci ce va să zică: s-au schimbat împrejurările? Va să zică: complicațiunile orientale au diminuat? Ce pretext puțin chibzuit mai este și acesta! Lasă că împrejurările orientale nu s-au schimbat în aceste 3 săptămâni așa, încât dacă atunci era din cauza lor necesară noua înzestrare a armatei, astăzi să nu mai fie; lasă că este știut că lupta continuă încă în Orient, și nici un om de stat cu oarecare prudență nu poate zice astăzi

cu siguranță ce se va întâmpla în decursul acestei veri în Turcia, cu toate silințele de pacificare. Dar lucrul principal este că guvernul cu d. Cantacuzino împreună a declarat că armatura noastră nu era decât o armatură pentru stătea de pace.

Și această declarație era cu atât mai adevărată și mai naturală, cu cât a fost explicată prin cuvintele d-lui general Florescu, că de era vorba pentru o preparare de război, apoi nu 4 milioane, ci 40 de milioane ar fi fost cerute. Este evident! Și acum d. Cantacuzino vrea să ne facă să credem că intențiunile guvernului erau altele? Și admitând că ar fi fost așa (eu însă vă afirm că guvernul nu a avut alte intențiuni cu armatura, decât cele declarate în public), dar admitând că a fost, cum pare a zice d. Cantacuzino, era rolul d-sale de a veni, ttei săptămâni după ieșirea din minister, și a face asemenea explicații?

Cum numiți d-voastră o asemenea procedură? Eu nu am trebuință să o numesc, dar, mărginindu-mă în discuția proiectelor finanțare de față, mă crez autorizat de a șterge de pe această hârtie, dacă nu numele d-lui Cantacuzino, cel puțin efectul ce putea produce acest nume asupra vreunui d d-voastră. (Senzațiune, aplauze.)

Cum rămânem acum cu cele 4 milioane acordate pentru înzestările armatei? Vă rog, în hotărârea noastră să fim prudenți și să chibzuim luctul cu multă maturitate.

D-lor deputați, ați dat acum un an armatei 5 milioane; după aceea ați luat 2 din ele și le-ați afectat pentru altă destinațiune tot a armatei și acum veniți și ziceți: le luăm înapoi și acele 3. Apoi ia puneți-vă un moment în pozițiunea ofițerilor armatei. Este ușor de a zice: suntem paftidul ordinii; însă trebuie să recunoaștem că armata este un element de ordine în stat. Ce? Vă pare d-voastră că noi suntem așa de liniștiți încât nu mai avem trebuință de armată deloc? Vă pare oare că teritoriul nostru este de o absolută siguranță când criza Orientului continuă? Apoi nu vă pare d-voastră că

D. Ghica. Când a venit mesajul cu proiectul de lege al Ministerului de Resbel penttu acest ctedit, vă aduceți aminte că am zis d-lui general Flotescu: în ce pozițiune ați pus această Cameră? Să vă acordăm acest credit? știți strâmtorarea tezaurului; să vă refuzăm? este a vă lăsa mai cu seamă în ochii Kuropei să treceți ca un guvern cu veleități belicoase și turburătoare, în vteme ce noi Camera am privit lucrurile mai cu sânge rece, și de aceea v-am refuzat ceterea. In fața acestor împrejurări ne-am întrunit la Ministerul de Interne și am discutat proiectul și atunci am găsit, am născocit, pot zice, pe de o parte un mijloc ca să nu refuzăm cele trebuitoare atmatei, iar pe de alta să nu împovărăm budgetul, și acel mijloc știți că consista în combinațiunea ce am făcut de a nu acorda în realitate decât un credit de 950 000 lei, iar penttu restul de

3 000 000 să autorizăm un simplu viriment, deoarece acei bani erau încă disponibili, din cauza necesității ce era de a se căuta o armă mai perfecționată.

T. Maiorescu. Mulțumesc prințului Dimitrie Ghica de explicațiunile ce a binevoit a-mi da. Dar lucrul tot nu este pe deplin lămurit. Aceasta o știm cu toții, că în definitiv din dezbaterile acelui comitet de delegați a ieșit propunerea numai de 4 milioane, pe care le-am și votat împreună cu Senatul. Dar printre părerile delegaților mi s-a afirmat că aceea a prințului Ghica era de 4 și jumătate milioane, adică ceva mai urcată (pauză)... Fiindcă nu am favoarea de a primi un răspuns mai lămurit asupra acestui punct, mă mărginesc a zice în mod dubitativ, dacă ar fi fost 4 și jumătate milioane care se propuneau atunci de prințul Dimitrie Ghica, înțelegeți că m-aș fi rugat să mi se explice nedomirirea, cum după rrei săptămâni veniți și refuzați cifra cea redusă de 4 milioane?

Viu acum la al doilea articol al proiectului minorității, și pe acela să-l studiem puțin împreună.

Minoritatea zice ca guvernul penttu exercițiul 1876 să nu plătească **decar** în limitele împlinirilor, și totodată să facă reducerile necesare în budgetul ce este votat de dv. pentru acest an.

D-lor, v-ați dat bine seama d-voastră, ce însemnează o asemenea propunere? Și aci mi-ar părea bine ca d. Boerescu, care este o autoritate în materie de constituționalism, să-mi vie puțin în ajutor. Apoi Camera a votat budgetul pe 1 876, în care a înscris cheltuețele și veniturile. Acum minoritatea cere ca guvernul fără d-voastră să facă din cheltuețele votate, nu numai câteva, ci **pană** la 7-8 milioane teducere. Dar d-voastră știți cât este de greu în Cameră de a face o reducere; iertați-mă să o spui, dar noi suntem cam așa deputații. îmi aduc aminte de d. Cezianu adineoară când zicea: vorbe, vorbe, dar ne trebuie fapte!

Apoi la fapte, d-le Cezianu, la fapte! Când a venit acum două luni d. Lahovari, ministru de justiție, și v-a spus că sunt de prisos vreo patru membri la curțile de apel, d. Boerescu, partizanul d-voastră, zicea ba nu, sunt necesarii, și au rămas! Când ziceam eu în legea învățământului, că sunt de ptisos câteva catedre la facultatea de legi, a venit iar d. Boerescu și alții și au zis: ba nu, sunt necesate, și au rămas. A venit d. ministru Rosetti și a zis: este de ptisos să se dea subvențiunea orașelor București și Iași; ba nu, este necesar ziceau dd. Ganea și Mănu, și a rămas. (Ilaritate.)

Voi numai să vă spui că a zice „ștetge” este ușot, dat a face este foarte greu. Ministerul acesta a venit cu oarecare ștergeri în budgetul rectificativ pe 1876, și d-voastră în loc să primiți ați mai adăogat, și budgetul din Cameră a ieșit ceva mai mate decât cum ieșise din mâna guvernului. (Dezaprobari.)

D. Ghica. A ieșit mai mic.

T. Maiorescu. Ba vă înșelați, mai mare cu o sumă neînsemnată, dar în fine mai mare. Nu înțeleg cum puteți contesta asemenea lucruti autentice.

Așadar când vine minoritatea și zice guvernului: fă tu guvern reducerile necesare în budgetul votat, ce însemnează aceasta? însemnează oare că renunță Camera la fundamentalul drept ce-l ate orce Camera de a vota budgetul? Spuneți dat că abdicați d-voastră de la Constituțiune? Abdicați de la dreptul de a vota budgetul și-l dați în mâna guvernului?

Dar o să răspunză d. Boerescu poate: a! nu este o abdicare normală; noi care am făcur legea budgetară, tot noi venim și facem lege, în care punem budgetul numai penttu acest singur an afară din lege și dăm guvernului dreptul de a face reducerile ce le va ctede necesare.

B. Boerescu. Dacă mi-ați da voie să vă răspunz.

T. Maiorescu. Vă rog.

V. Boerescu. Când aş zice una ca asta, aş face un ce absurd. Eu zic să se facă aceea ce a făcut ministerul Catargi în timp de cinci ani.

T. Maiorescu. Numai aceasta? Dat atunci de ce daţi un anume vot? Dacă guvernul Catargi a făcut timp de 5 ani de la sine reducerile posibile, credeţi că mai ales într-un aşa de greu moment nu le va face?

D-lor, ce însemnează aceasta? Pe de o parte însemnează, cum zice d. Mănu, că ministerul, văzând că i se refuză mijloacele votate mai nainte, o să stângă veniturile cu mai multă asprime şi o să îplinească, mai mult decât împlinise până acum.

Dar i s-a răspuns d-sale, că dacă era o imputare de făcut pentru slabele încasări, nu se putea adresa d-lui Strat, care este numai de trei săptămâni la minister, ci altui ministru, amicului d-sale domnului George Cantacuzino, dar eu crez că s-a urmat cu încasările destul de bine.

G. Manu. Este solidaritate între miniştri.

T. Maiorescu. Este solidaritate?

Adică eu, care eram la culte, să fiu responsabil pentru detaşările administrării finanţiere a amicului d-tale, d-lui Cantacuzino?

Fie şi aşa, căci eu cred că s-au făcut încasările pe cât se putea de bine într-un an aşa de greu.

Dar este altă obiecţiune în contra d-lui Manu, ca să lămurim plângerile, ce se lovesc unele cu altele. Aţi auzit, cum se zicea din altă parte a opoziţiunii în Cameră: ţăranului i-a ajuns cuţitul la os, cum se zice. Execuţiuni, numai execuţiuni

Apoi dacă cu împlinirile aşa de slabe precum pretinde d. Manu, totuşi strigaţi în contra execuţiunilor, credeţi, că dacă îi veţi mai lua ţăranului până şi elementele de hrană, veţi înainta mult statul acesta? Credeţi, că aceasta ar fi un mijloc nemerit?

Faceţi economii, zice d. Boerescu. Economii s-au făcut de 5 milioane; prin budgetul rectificativ să se mai facă în limitele încasărilor? V-aţi dat seamă de aceasta? Eu mi-am dat seama şi am luat budgetul rectificat pe 1876 şi m-am întrebat: ce însemnează cererea susţinută de d. Dimitrie Ghica, de d. Cantacuzino şi d. Boerescu? Să vă spui ce însemnează: Dacă iai toate budgetele, găseşti mai întâi cheltuieli care sunt prevăzute de legi anume, cheltuieli pe care nu le puteţi atinge fără a schimba legea.

Găseşti apoi cheltuieli, care nu sunt prevăzute prin legi speciale, ci sunt numai înscrieri budgetare.

Însă din discuţiunea ce s-a urmat aţi aflat că pe anul 1875 a fost un deficit real de 5 milioane, anul fiind greu. Apoi pe 1876, ca în toţi anii, din suma votată se încasează până la 1 ianuarie 1877 cu 17 milioane mai puţin, iar până la 1 iulie 1877, când se tetmină exerciţiul anului 1876, când adecă nu se mai ordonânţează nici o plată din 1876, până la acel 1 iulie 1877 se mai încasează 10 milioane, dar rămâne un deficit neîncasat din exerciţiul anului 1876 de 7 milioane. Aşadar sunt autorizat a vă zice că veniturile, ce desigur vor rămâne neîncasate, vor fi pentru acest an 1876 de cel puţin 6 milioane, iar adăogând la aceasta ceea ce s-a întâmplat în 1874, diferenţa între evaluări şi constatări, această lipsă în împliniri se poate urca până la 10 şi 12 milioane.

Luaţi acum budgetul pe 1876 şi veţi vedea că nu găsiţi decât cel mult 5 şi jumătate milioane, care nu sunt prevăzute prin anume legi şi pe care aveţi cel puţin dreptul formal de a le tăia. Tăindu-le însă aceste 5 şi jumătate, dezorganizaţi cu desăvârşire serviciile, aţi trebui d. e. să reduceţi peste jumătate şcoalele elementare, tăiaţi şcoalele normale, să nu daţi un ban pentru remontă, să împuţinaţi numărul sergenţilor şi siguranţa publică. Dar chiar aşa fiind, o repet, dezorganizând serviciile, nu ajungeţi decât la 5 şi jumătate milioane reducere; este cu neputinţă, şi tegret că s-a afumat contrarul în părerea unor

minorității așa de autorizate, este cu neputință a se tăia 7, 8, 10 sau 12 milioane din buget, fără a ataca legi organice, ceea ce nu se poate.

Aș fi fericit ca d. Boerescu, care este înscris după mine, să-mi dea un răspuns lămurit la această obiecțiune a mea.

Așadar încă o dată: eu am cetit bugetul pe 1876 și susțin că este o imposibilitate ceea ce cereți d-voastră, și că prin urmare nu se poate privi decât ca un mijloc parlamentar de a pune pe guvern în neputință de a administra.

Vă rog să dovediți contrarul, dacă puteți. Sunt cifrele față!

Din toate aceste mă cted în drept a conchide că proiectul minorității este o eroare parlamentată.

Știți pentru ce? Pentru că orice procedură parlamentară poate fi permisă, dar nu este permis în politică sănătoasă a întrebuița un mijloc, care, dacă l-ar întrebuița adversarii tăi în contră-ți, te-ar pune în neputință de a guverna. Nu este permis să ataci un guvern astfel, încât, dacă tu, care ataci, ai fi acolo pe băncile ministeriale, ar trebui să renunți la putere, pentru că nu te poți susține cu mijloacele ce ți se propun. (Aplauze.)

Ce suntem noi? Suntem oameni, care întrebuițăm finețe spre a ne ascunde unii altora intențiunile? Voim să răsturnăm un guvern acuzându-l de niște fapte, pe care, venind noi în locul lui, le-am face îndoit? Or voim să îndreptăm finanțele țării, rămâind a hotărî chestiunile ministeriale mai pe urmă, la rimpul lor?

Am terminat, d-lor deputați, ceea ce voiam să zic în contra unuia din cele două grupuri de adversari ai proiectului majorității și, prin urmare, de adversari ai guvernului. Sunt acum dator a vorbi și de celalt grup de adversari, dar o voi face foarte pe seurr, căci v-am obosit prea mult. Sunt însă silit să o fac și nu pot lăsa pe guvern, pe Partidul Consetvator, din care am avut onoare a face parte, sub acuzarea ce i s-a adus de acești domni, că este guvernul impozitelor și al risipirilor.

Cine sunt deputații din al doilea grup și prin ce s-au deosebit ei în această lungă dezbateră? Deputații sunt d. Aristid Pascal, d. Meitani și d. George Brătianu, și ei formează acel grup neîmpăcat în contra guvernului, grupul care refuză acestui minister orice mijloace de a lichida situațiunea momentană a finanțelor țării, sub cuvânt că nu are încredere în ministerul L. Catargi.

Este și un semn extetior, care a deosebit acest teribil grup în mijlocul celorlalți câți au luat parte la dezbateră: pe când ceilalți mulți vorbeau ca niște simpli muritori de pe băncile lor, cum venea rândul d-lui Pascal, îl vedeai mișcându-se printre noi și urcându-se sus pe tribună! Și d. George Brătianu la rândul d-sale sus pe tribună! Și d. Meitani sus pe tribună! (Aplauze, ilaritate.)

St. Cezianu. Dar nu au d-lor voie să vorbească de pe tribună?

7" Maiorescu. Ba din contra, aceasta este o deosebită favoare ce ni se face nouă, și din parte-mi le sunt foarte recunoscător de solemnitatea cu care se îngrijesc de a ne rosti discursurile d-lot sus de pe tribună, penttu ca nici unul din gravele d-lot cuvinte să nu scape auzului nosttu. (Mate ilaritate.) Iat daca vorbesc de acești importanți d-ni de-abia la sfârșit, este numai fiindcă între noi sunt alții ceva mai importanți decât d-lor, ca de exemplu d. Dimitrie Ghica, d. Boerescu și d. Cantacuzino. Sper că nu fac ceva rău dacă zic că față cu acești d-ni ceilalți trei d-ni sunt ceva mai mici. (Ilaritate.)

Acești ttei d-ni mai mici dar sunt opozanți sistematici; ne-au declarat-o înșii, ne-au declarat-o chiar cam des. Căci, vedeți, asemenea declarații slăbesc uneori efectul atacurilor: aci este chiar punctul cel mai gteu pentru eficacitatea d-lor. Căci acum pattu săptămâni, d-lor au început a declara în public, totdeauna sus de pe tribună, că n-au încredere în guvern, zicând: retrace-te, d-le Catargi. Sunt acum de-abia două săptămâni, când aceiași d-ni au prezentat, tot sus de pe tribună,

o moțiune de blam și au zis: *rettage-te, d-le Catargi!* Și acum vin iarăși și zic: *retrage-te, d-le Catargi.* (Ilaritate.)

Înțelegeți că dacă asemenea cuvinte amabile se repetă prea des în așa scurte intervaluri, ele slăbesc oarecum forța argumentelor d-lor, așa încât pentru noi poate că nu ar mai fi necesitate să vorbim serios de opozițiunea acestor domni. (Mare ilaritate.)

Căci Cametă a votat încrederea în guvern cu atâta majoritate tocmai cu ocaziunea moțiunii de blam, ce se prezentase de d-lor acum două săptămâni; i-a votat asemenea încredere, când acum 8 zile s-a rettat d. Dimitrie Ghica de la președinta Adunării tocmai asupra acestor legi finanțare, a votat încrederea prin nealegerea d-sale, ci prin alegerea d-lui Btăiloiu de președinte al Camerei, din cate alegere ministerul făcuse chestie de cabinet. Așa fiind, această majoritate a Camerei după 8 zile nu se poate schimba. (Aplauze.)

Dacă dar totuș vă mai cer indulgența d-voastră și vă mai răpesc 2-3 momente, o fac penttu următoarea cauză: dezbatetea finanțiară de astăzi va fi poate comentată și reprodușă în străinătate. Căci este vorba de creditul țării și va trebui poate pentru cele 42 milioane împrumut al liniei Ploiești-Predeal să ne prezentăm pe piețele străine, dacă nu vom găsi o combinație mai fericită, ca să ne procurăm banii aici în țară. Ceea ce se zice în asemenea împrejurări de deputații țării, ate importanța sa în străinătate. În străinătate nu știu oamenii cine sunt d-nii cu opozițiunea sistematică și ce greutate relativă au? Ce-o fi acest d. Meitani? Numele Pascal sună frumos la urechia franceză (ilaritate), iar cât pentru d. Brătianu, este un celebru Brătianu, cunoscut în străinătate, și acolo poate nu se știe, ce deosebire mare esre uneori între numele de botez și că nu e indiferent la noi, dacă se numește cineva Geotge sau Ioan. (Mare ilaritate.) Așadat se poate ca în sttăinătate aceste cuvinte să aibă mai mult efect decât între

noi. De aceea cred că un membru din majoritare este daror să susțină opiniunea contrară, dacă o crede mai întemeiată.

G. Meitani. Vă rog, să nu mă susțineți pe mine.

Maiorescu. Singurul omagiu ce vă pot face, este de a mă încerca să susțin opiniunea contrară.

„Ministeaml acesta a înecat țara în datorii”, a zis d. Pascal, „și după acestea a venit cu noi cereri. Ați înecat țara în impozite și veniți cu altele! Ați ruinat puterea finanțiară a țării”. Și d. Pascal ca d. Pascal, dar ce este mai grav, este că am văzut în jurnalul *Românul*de ieri citate cam aceleași cuvinte și atribuire principelui Dimitrie Ghica cu ocaziunea demisiunii d-sale. N-am fost la acea ședință, însă sunt convins că d-sa n-a putut să pronunțe aceste cuvinte de ruină, de înecare în darorii și altele reproduse în *Românul*. D-sa, președintele de cinci ani al acestui parlament, care împreună cu guvernul a făcut toate legile finanțare, încă o dată nu cred să le fi zis, dar acele cuvinte stau acolo.

Dimitrie Ghica. Am spus eu cuvintele acestea?

Maiorescu. Tocmai aceasta o cred, că nu le-ați spptt.

Dar asemenea vorbe s-au zis de d. Pascal și Bfătianu și se repetă și de alții în țară. De aceea este bine a lămuri încă o dată chestiunea.

În ziua când a venit majoritatea Partidului Conservator în Cameră și d. Lascar Catargi la minister, sunt acum 5 ani, a găsit situațiunea astfel: drumul de fier Strousberg contractat pentru 240 000 000 și prin urmare înscrisi în budget 18 milioane pe fiecare an ce trebuia să plătim d-lot de la Berlin pentru el. A găsit asemenea o datorie flotantă, care a trebuit să o soldeze cu împrumutul domenal de 78 milioane, penttu care s-a înscris iarăș în budget dobândă și amortizare de 8 milioane pe fiecare an; aceste chiat în ziua intrării d-lui Lascar Catargi la minister și a venirii majorității conservatoare în Cameră. Cum vedeți, numai aceste 2 sume înscrise pe fiecare an în budget fac împreună 26 milioane franci pe an. Eu nu examinez acum, dacă acești bani s-au cerut pentru lucrări

D. președinte al consiliului. 34 milioane erau anuități de plătit și 22 milioane noile dări.

T. Maiorescu. Așa este în adevăr. Prin urmare, acest guvern și această Cameră, aflându-se atunci în fața unei situațiuni atât de încurcate, nu putea decât să avizeze la resurse nouă pentru ca să plătească situațiunea moștenită de la alții. De ce dar spuneți că acest guvern a înecat țara în datorii? Aceasta nu este adevărat, nu este adevărat, și încă o dată: nu este adevărat! (Aplauze.)

Guvernul acesta a fost nevoit să plătească anuitățile și datoriile contactate de predecesorii săi; și acesta este rolul care face onoare Partidului Conservator în România.

Acum dacă guvernul actual se află în fața unei nouă greutăți financiare, voiți să-i faceți o imputare? Dar el chiar cu noiele impozite ar fi trebuit să aibă încă pe fiecare an un deficit de 12 milioane, deosebirea între sarcina moștenită de 34 milioane și resursele create numai de 22 milioane. Dacă deficitul anilor trecuți a fost mai mic, este meritul unei administrații mai bune și al stabilității. Și în ceea ce privește jena momentană, ea este în mare parte vina împrejurărilor, este vina că anul 1875 a fost rău, că nu s-au putut încasa veniturile prevăzute prin budget. Cu atât mai bine face un ministru de finanțe leal, care vine și vă spune că, având în vedere dificultățile întâmpinate în anii din urmă și mai cu seamă în 1875, nu crede că venitul normal al statului putem să-l evaluăm la 96 milioane cât e înscris în budget, după exemplul anului 1873, și în consecvență vă propune reducerea lor la mai puțin pentru a produce o reală echilibrare în viitor.

Acum, d-lor, d-voastră majoritatea, care susțineți acest guvern, vă rog să nu uitați că votul ce-l veți da nu se mărginește numai la chestiunea de față. Negreșit, orce deputat înăuntrul unui partid are libertate de a vota cum va voi; însă, d-lor, nu uitați că un partid trebuie să fie disciplinat, și un partid disciplinat înseamnă tocmai că, atunci când are să dea

un vot, se întreabă mai întâi ce efect va avea acel vot în privința intereselor generale ale țării și ale partidului, nu numai în privința unui obiect individual. Astfel se poate întâmpla ca unui din noi să aibă păreri deosebite în privința utilității vreunui proiect și totuș în interesul general al majorității, care astăzi este și al țării, să voteze într-un singur mod disciplinat.

Nu uitați că votând părerea minorității, faceți situațiunea guvernului imposibilă, și făcându-i-o imposibilă, îl răsturnați. Ei bine, o dată răsturnat guvernul d-lui L. Catargi, cine credeți, că ar fi mai mult în interesul țării să vie la guvern, dacă va avea încrederea Măriei Sale Domnului? Va veni guvernul răsturnător, al căruia orator principal e d. Boerescu? Dacă sunteți convinși că d. Boerescu și ceilalți, cu care lucrează împreună, sunt mai economi decât d. Strat, atunci votați opiniunea minorității. Dat poate aceștia nu vor veni la putere. Ia să facem conjecturi mai departe, căci cunoaștem toți țara și elementele ei de guvern, și la asemenea voturi importante e bine să ptevedem toate posibilitățile.

Se poate ca Domnitorul să se adreseze la un alt grup reprezentat în Senat prin d. Bozianu. Apoi nu uitați d-lor, că la ocaziunea discuțiunii la adresa Tronului, raportorul d. Turnescu a voit să accentueze numai economiile televate în Mesagiul Domnesc. Atunci d. Bozianu s-a sculat, a combătut pe d. Tutnescu și a introdus un amendament, prin care se cere completarea mijloacelor de apărare, adică în realitate o întindere a cheltueleur militate. Ei bine, dacă Partidul Conservator crede că mai este astăzi în interesul țării ca acel grup să vie la putere, voteze în contra guvernului actual. Sau d-lor, dacă, în fine, nu va veni nici unul din aceste grupuri, este permis în ipotezele noastre să gândim că va veni poate d. Brătianu.

Voci. Care Brătianu?

T. Maiorescu. D. Ioan Brătianu, se înțelege. (Ilaritate.)

Crede Partidul Conservator că este în interesul său și în interesul țării să vie la putere în circumstanțele actuale un partid, care cu atâta nedrept s-a declarat contra legalității acestei Camere și acestui guvern? Care fiind în minoritate, nu a avut prudența de a respecta forma constituțională, la care ar trebui să se deprinză o dată această țară, fiindcă nu are alta?

Eu cred, d-lor, că în toate aceste trei cazuri e de datoria și de onoarea Partidului Conservator a menține guvernul actual, a-i acorda mijloacele, cu care să facă față trebuințelor momentului.

Ceea ce mă întărește în această propunere este pozițiunea în care s-a pus guvernul însuș prin declarațiile sale, adecă necesitatea în care se află de a veni la toamnă cu toate acele legi organice reformatoare, care să ne pună în stare a reduce cheltuețele statului, a face o administrațiune mai modestă, după puterile noastre, și a avea un budget echilibrat în realitate și cu toată prudența. Dacă este aceasta noua direcțiune, apoi o primesc din toată inima. (Aplauze prelungite.)

În sfârșit, după 6 zile de dezbateri aprinse, Camera respinge propunerea opozițiunii și primește proiectele majorității delegaților, la care consimțise guvernul, cu 78 de voturi contra a 32.

Când vin însă proiectele la Senat, urgența cerută de ministrul de finanțe pentru discutarea lor se respinge cu 29 voturi contra a 25. În urma acestui vot, guvernul dizolvă Senatul și închide sesiunea Camerei (3 martie 1876).

Noi credem că dizolvarea Senatului se făcea mai cotect la 30 ianuarie, asupra votului de blam în contra ministrului școalelor (vezi mai sus discursul 30 cu nota sa finală). Căci Senatul își dase votul în contra ministrului anume penttu faptul desființării unei catedre prin budget; însă această desființare propusă de ministru fusese aprobată de matea majoritate a Camerei, după o

lungă discuție asupra dreptului bugetar al Camerei față cu legea instrucțiunii publice. Prin urmare Senatul, în a cărui competență nici nu intră bugetul, se pusese în conflict cu un vot bugetar al Camerei. Blamul dat ministrului s-a rezolvit ușor prin demisia acestuia; dar cum rămânea cu blamul dat Camerei?

Dinaintea unui asemenea conflict inadmisibil, sau trebuia să se tetragă ministerul. L. Catargi și să se formeze un alt minister, cate - întemeiat pe majoritatea Senatului - să dizolve Cametă; sau dacă la 30 ianuarie s-a reconstituit cabinetul tot sub prezidența d-lui L. Catargi - întemeiat pe majoritatea Cametei și având ca ministru al școalelor pe d. Carp, identic în direcție cu predecesorul său - trebuia dizolvat Senatul în aceeaș zi. Față de Cameră Cabinetul era în regulă, de aceea s-au și respins în Cameră toate moțiunile de neîncredere; însă față de Senat Cabinetul nu era în regulă, de aceea s-a și primit în Senat după de-abia patru săptămâni a doua expresie de neîncredere, ptin respingerea urgenței. Și acum ministerul tot s-a văzut silit să dizolve Senatul; numai că, în loc să-l fi dizolvat asupra unui exces de putere al Senatului și a unei chestii de instrucție publică, ceea ce ar fi dat guvernului o mai bună platformă electorală, l-a dizolvat asupra unei chestii finanțare și a unei cereri de împrumut, cea mai nefavorabilă situație pentru alegeri.

Orcum ar fi, dizolvarea unuia din Corpurile legiuitoare și provocarea manifestații colegiilor electorale erau bine-venite. Membrii coaliției (sau mai exact: conspirației) de la Mazar-Pașa, despre care vom vorbi ceva mai pe larg în volumul următor, pătăsiseră ostentativ Parlamentul și începuseră o agitație nesănătoasă atât în țară, cât și în străinătate. Era dar cuminte să li se dea prilejul de a reîntra în legalitate ptin participarea la alegeri.

Alegerea pentru Senat s-a săvârșit în ultimele zile din martie 1876. Pe atunci colegiile I erau ceva mai

TITU MAIORESCU

independente; nu se făcuse încă revizuirea pretinsă „liberală” a Constituțiunii. Membrii mai importanți ai coaliției, C. A. Rosetti, frații Brătianu, Kogălniceanu, Manolache Kostaki, D. A. Sturdza, au fost ptetutindeni aleși.

Lămutindu-se astfel situația politică, ministetul Lascar Catargi demisionează la 4 aprilie 1876.

8 •

i

DISCURSURI PARLAMENTARE

c u

PRIVIRI ASUPRA DEZVOLTĂRII POLITICE
A ROMÂNIEI

|

SUB

•

DOMNIA LUI CAROL I

VOLUMUL II
(1876-1881)

[INTRODUCERE   ISTORICĂ]

III

CĂDEREA ȘI DAREA ÎN JUDECATĂ
A MINISTERULUI LASCAR CATARGI
LA 1876

În ultimele pagini ale volumului precedent s-a arătat, sub, ce împrejurări d. L. Catargi a fost adus la dizolvarea Senatului și la alegerile din martie 1876, în urma cărora a trebuit să se retragă de la guvern.

A fost căderea ministerului conservator justificată și spre folosul țării în acel moment?

Noi credem că da.

A provenit ea din acțiunea opoziției crescânde în parlament și a opoziției coalizate în afară de parlament?

Noi credem că nu.

Cercetarea adevăratelor cauze ale acestei schimbări de guvern se impune oricui vrea să-și dea seama de mersul politicii noastre contemporane.

Ministerul de la 11 mame 1871, în guvernarea sa de 5 ani, își îndeplinise cu succes prima misiune de a menține ordinea monarhică și de a inaugura epoca unei stabilități relative în afacerile publice. La meritele relevate mai înainte (voi. I, pag. 36-38) se adaugă crearea și sporirea veniturilor din monopolul

tutunurilor, din licențe și din timbre spre a răspunde trebuințelor militare și întinderii căilor ferate, precum și importanta Introducere a rentei române pe piețele occidentale - semnul creditului nostru în afară. Această bună politică financiară este opera lui P. Mavrogeni. (Emisiunea efectivă a primei rente de 29 milioane se face însă în aprilie 1875 de succesorul său d. G. Gr. Cantacuzin. Vezi voi. I, pag. 541

Nu mai puțin efectivă joncțiune a drumului de fier la Vârciorova și pregătirea joncțiunii la Predeal dovedesc energia cu care ministerul L. Catargi știa să mai susție avântul economic al țării. Ce e drept, concesiile date lui Crawley în 1875 pentru linia Ploiești-Predeal a aruncat o pată asupra majorității conservatoare, înjghebate atunci sub conducerea lui Vasile Alecsandri, și a format trista paralelă a concesiilor Sttousbetg dată la 1868 de majoritatea liberală în urma acelorăși manopere condamnabile. Dar cel puțin la 1875 ministerul s-a împotrivit cât a putut în contra lui Crawley și a majorității sale, și din chiar sânul Partidului Conservator s-a format sub conducerea d-lui P. Carp opoziția celor 44 deputați în contra acestui soi de concesiilor: vorba de *Sultan-Mezat*, cu care au fost stigmatizate în ședința de la 21 iunie 1875, e a d-lui Ioan Lahovari. De atunci încolo s-a și părăsit sistemul întreprinderilor concesionate direct de parlament.

La activul ministerului L. Catargi (mărginindu-ne în politica lui generală și fără a intra în resorturile speciale, unde

¹ Menționatele impozite indirecte sunt de mult obișnuite în alte state. Meritul regimului conservator stă în curajul de a le fi introdus în contra curentului de impopularitate, creat prin agitarea opoziției liberale, care promitea alegătorilor abrogarea lor și acuza monopolul tutunurilor chiar de violarea art. 12 din Constituțiune, confundându-l cu monopolul de clasă socială. Se înțelege că după venirea liberalilor la guvern nu a mai fost vorba de abrogare; din contră, toată administrarea de aproape 12 ani a ministerului Brătianu, în ceea ce privește finanțele, s-a întemeiat mai ales pe creșterea succesivă a acelor venituri ale statului.

s-au făcut unele îmbunătățiri durabile) se cuvine să mai adăogăm convenția comercială cu Austro-Ungaria, negociată sub ministetul de externe al lui B. Boerescu și semnată la >%, iunie 1875 de G. Costaforu, agentul diplomatic la Viena, și de contele Andrassy, ministtul de externe al Austro-Ungariei. Or care ar fi fost valoarea economică a acestei convenții, de altminteri limitată la 10 ani și denunțată înăuntrul acestui termen, valoarea ei politică a fost din cele mai semnificative. Pentru a o înțelege, trebuie să ne aducem aminte că în chiar firmanul pentru investitura principelui Carol din 23 oct. 1866 înalta Poartă pune anume condiția ca statul nostru să nu încheie nici o convenție directă cu vreo putere străină, și că prin art. 7 și 19 ale tratatului de comerț din Constantinopol de la 3 februarie 1862 Turcia stipulase un drept vamal de 8% *ad valorem* de la toate articolele importate „în Principatele Unite Moldova și Valahia”, dispunând astfel de noi fără a ne întreba. Iar acum o mare putere occidentală, sub inspirarea unui adevărat om de stat, tecunoștea în mod ostentativ emanciparea economică a României de sub suzeranitatea Porții și prevestea recunoașterea deplinei independențe.

Față cu un asemenea pas făcut întru realizarea ultimei aspitări naționale din programul divanului ad-hoc, împotrivirea opoziției coalizate și demisionarea din Cameră a membrilor ei (M. Kostaki, Kogălniceanu, I. Brătianu, Vernescu, A. G. Golescu, Chițu, Stolojیان, Candiano-Popescu, Fusea și Furculescu), la 30 iunie 1875, nu a putut însemna nimic, precum nimic nu au însemnat nici violentele expresii ale ziarului *Românul* *ăm* aceeași zi („30 Cireșar-12 Cuptor”): „Ieri 29 iunie s-a înfipt cuțitul **pană** la mâner în pânțele României: cornul ei palpitând încă fu îmbrâncit la picioarele contelui Andtăssy. Contele Andtăssy este domn, suveran absolut al robitei României”¹.

¹ Și acest număr al *Românului* este încadrat în negru, ca și numărul de la 17 februarie 1871 când cu intrarea armatei germane în Paris (voi. I, pag. 32); amândouă datele se cuvine în adevăr să poarte doliul vechiului organ liberal ca semn a două mari erori politice ale partidului său.

După menționatele merite ale cabinetului L. Catargi, părăsirea lui succesivă din partea unor foști aderenți pe motive nevalabile¹ nu l-a putut zdruncina. Ieșirea lui Manolache Kostaki din minister și trecerea sa la liberali, fiindcă nu se primise ideea unui credit fonciar cu capitaliști stăfâni, a fămas în defavoarea demisionarului și nu a ministetului. Atacul generalului Tell în contra d-lui Lascar Catargi pentru chestia Mavrogeni când cu procesul Offenheim s-a resfrânt asemenea asupra celui ce a atacat. Demisia lui Mavrogeni a slăbit - ce e drept - cabinetul în acțiunea sa de guvertn, dar Mavrogeni, consecvent în politică cum era, orâte motive legitime de nemulțumire personală ar fi avut, a rămas un susțitor credincios al ministerului până la sfârșit. Nici trecerea în opoziție a lui B. Boerescu nu putea fi o zdruncinare penttu guvern. Boerescu, pricepând foarte isteț noua situație economică, ptectim stăfuisse la înființarea legii creditelor fonciare, își îndreptase acum activitatea și spre alte întreprinderi (societatea de asigurare „Dacia”) și tindea să creeze „Banca de București”, din al cărei comitet dirigint voia să facă parte ca membru fondator împreună cu d. G. Cr. Cantacuzino, pe când amândoi erau încă miniștri. În contra acestei participați incompatibile s-au opus ceilalți colegi din minister. D. Cantacuzin a avut atunci tactul de a părăsi banca de comerț și nu banca ministerială; dar B. Boerescu, în congediu la Paris, și-a dat asupra acestui incident demisia din minister, iar decretul pentru funcționarea „Băncei de București” cu membrii fondatori principele Dimitrie Ghica, B. Boerescu, Ștefan Ioanid, Salomon Ascher etc, s-a publicat în *Monitorul* de la 25 noemvrie 1875. Firește că așa ceva nu putea să fie în defavoarea unui guvertn. Cu atât mai puțin îl puteau slăbi atacurile unor deputați, ca dd. Aristid Pascal, Meitani, G. Brătianu, Gr. Ventura, care nu aveau nici o

¹ Vezi voi. I, pag. 186, 256, 568 (*ed. n.* - p. 125, 167, 364-365).

greutate. Și dovadă pentru cele zise mai sus este că după demisionarea *pro forma* a cabinetului Catargi la 29 ianuarie 1876, în urma votului de blam în contra ministriului școalelor, „Beizadea” Dimitrie Ghica, prezidentul Camerei, nu a fost în stare să formeze un cabinet cu B. Boerescu, mai ales din pricina refuzului lui Mavrogeni de a participa, și tot d. Lascar Catargi a mai continuat vro două luni. Iar când au trecut și Beizadea Dimitrie Ghica și d. G. Gr. Cantacuzin în opoziție, fapta lor a fost numai semnul exterior că guvernul era ca și căzut - din alte cauze, a căror cercetare rămâne să o facem îndată ce ne vom fi dat seamă de acțiunea opoziției extra-parlamentare.

Opoziția extra-parlamentară, numită coaliția „de la Mazar-Pașa”, după locul unde se aduna (o casă din strada Biserica Ieni, pe atunci a englezului Lakeman, fost în serviciul turcesc sub numele de Mazar-Pașa și căsătorit cu o româncă), se compunea în 1875-76 din C. A. Rosetti, M. Kogălniceanu, frații Brătianu, Man. Kostaki, I. Ghica, D. A. Sturdza, G. Vernescu, colonel Lecca, colonel Dabija, P. Grădișteanu, G. Mârzescu, E. Stătescu, I. Câmpineanu, A. Candiano-Popescu etc, etc.

Toate manifestările ei politice, întru cât nu s-au sfiit a se arăta în public, n-au avut vreo însemnătate reală. Plângerile în contra pretiuselof violări de Constituțiune și în contra falsificării alegerilor erau încă de pe atunci armele tocite ale orcării opoziției bogate în dorințe și sărace în idei. Combaterea convenției comerciale cu Austro-Ungaria nu avea mai multă valoare, și agitatea nechibzuită în contra a chiar promulgării convenției votate de Corpurile legiuitoare din amândouă statele s-a răzbunat îndată prin faptul că membrii coaliției ajunși la guvern au promulgat-o ei înșii. Demisionarea colectivă din parlament a fost și de astă dată, ca totdeauna, o greșala de procedare politică și s-a răzbunat și ea prin faptul că aceiași membri ai coaliției s-au văzut siliți de împrejurări

să ia parte la alegerile din martie 1876 sub acelaș guvern și să reintre în legalitatea constituțională.

Dar ieșirea din parlament eta poate numai simptomul exterior al unei alte acțiuni, care trebuia să rămâie mai secretă și care schimba coaliția de la Mazar-Pașa în conspirație. Acțiunea aceasta avea de scop răsturnarea principelui Carol și înlocuirea sa printr-un domnitor indigen. Se pare chiar că bietul colonel Dabija era designatul succesor și că d. Dimitrie A. Sturdza, prin anticipație, se și purta înaintea lui ca un supus înaintea Suveranului¹.

Rolul de a face plauzibilă această tendența prin publicitatea din țară și din Austria (căci în Germania ar fi fost în zadar și în Franța nu mai avea pe atunci importanță, deși se strecurau și acolo articole antidinastice prin *tablettes d'un spectateur* și prin alte ziare) și l-au luat d-nii Dimitrie A. Sturdza și Gheorghe Mărzescu, alături cu ziarele *Românul*, *Alegătorul Liber*, *Ghimpele* etc. Iar rolul declarărilor „sincere” pare a-l fi avut Ioan Cămpineanu, care înrr-o ședință a Camerei (vezi și voi. I, pag. 39; ed. n. - p.) rostise cunoscutele cuvinte: „între Țață și Tron este un abis”².

D. Sturdza scria în *Politik* de la Praga, organul important al feudalilor din Bohemia, sub pseudonimul Erdmann von Hahn, își traducea cele scrise acolo și le republica prin *Românul* (8 și 9 octombrie 1875), le scotea apoi în broșură sub titlul *Germania, România și Principele Carol de Hohenzollern*. Aicea zicea între altele:

¹ în casa colonelului Nicolae Iamandi la Iași, în prezența a vro 20 de coaliți, îl întitula cu „Măria Ta”.

² Abisul lui Cămpineanu a fost destul de mic pentru a se acoperi cu cel dintâi portofoliu ministerial, atribuit d-sale la 27 ianuarie 1877. În sensul notelor din voi. I, pag. 9.21 și 25 (ed. n. - p. 8, 16, 19) se cuvine să adăogăm că de atunci Ioan Cămpineanu și-a schimbat simțimintele și a fost până la sfârșitul vieții sale cel mai dinastic ministru, primar al Capitalei și guvernator al Băncii Naționale.

Un exemplu analog ni-l va da mai târziu Nicolae Blaremburg.

„Când Principele Carol de Hohenzollern se urcă pe tronul României, orcine era convins că de aci înainte va prinde rădăcini în țară cultura germană, sinceritatea germană și simțul german pentru datoria, știința și atta germană... Orcine va observa cu inteligență cele ce se „petrec în România, trebuie să mărturisească că din acele speranțe nici măcar una nu s-a împlinit și că influența germană asupra poporului român s-a nimicit cu desăvârșire”.

Firește, în Austria de atunci d. Sturdza trebuia să bată în struna germană pentru a ataca pe principele Carol, pe când în țară *Românul* (26 noemvrie 1875) îl ataca ptin acuzarea că îmbrânțește România „în prada lacomului vultur german” - două linii diferite, convetgente spre acelaș scop.

Și d-nul Sturdza continua:

„De s-ar imputa românilor cât de mult pe drept sau nedrept, ttebuie să li se recunoască că nu ei singuri sunt vinovați de trista lor situațiune, ci că mai mult sunt responsabile relele apucături ale principelui Carol în prima linie”.

Și apoi vorbește e teaoa admintsttare a finanțelor de la 1871 încoace, de menținerea la guvern a ministerului Lascar Catargi cu ajutorul oamenilor „celor mai necinstiți și mai pătați”, deși „Principele Carol ar putea găsi în România bărbați, a căror onestitate și spirit de dreptate etc”, și menționează îndeosebi cu laudă pe ministtu! de finanțe de la sfârșitul anului 1870, care era însuș d. Dimitrie A. Sturdza în cabinetul Ion Ghica. Apoi impută Domnitorului de a se fi înconjurat de o „camarilă nedemnă” și sfârșește prin a declara: „Așadar românii n-au găsit în Principele de Hohenzollern pe omul ce căutau”³.

³ în contra d-lui Sturdza-Erdmann von Hahn au apărut atunci paginile intitulate *Asupra broșurii Germania, România și Principele Carol de Hohenzollern* (Iași,] 875), scrise de autorul publicării de Iață.

Paralel cu d. Sturdza în atacul contra Domnitorului și conrra „oamenilor necinstiți și pătați”, scria d. Mărzescu pentru țară cele 42 de pagini ale broșurei sale *Spionul prusian sau Principele Carol de Hohenzollern, domn al României*. Cruțăm pe ceritori cu extrase din aceasta broșură; titlul ei o caracterizează îndestul¹.

Alături cu broșurile de calibru mai gros agitau în țară micile articole din ziarele partidului. *Românul* combătea orice încercare de a regula chestia din nou pendentă a căilor ferate Strousberg, și pe de altă parte, prevăzând izbucnirea crizei orientale, reproducea și scria (2 și 15 noemvrie 1875):

„În Europa nu mai este un secret pentru nimeni că principele Carol are veleități de glorie militată, de mărire politică, și în aceste veleități Basarabia ar fi sacrificată în schimbul altor prețioase avantagii... Se înțelege ce „sorginte de leatdicare ni s-a redat prin Basarabia, ce *bine imens* este pentru noi această Basarabie. Basarabia

¹ Fără temei s-a atribuit d-lui Dimitrie A. Sturdza paternitatea *Spionului Prusian*. Pe coperta roșie a broșurei figurează ca autor pseudonimul „Iordache Vulpescu”. Inspirată de atmosfera de la Mazar-Pașa, scrisă în întregul ei de d. Mărzescu, broșura a fost adusă cu precauțiune în București și de aici pretutindeni împrăștiată, mai ales prin activitatea, întru toate neobosită, a d-lui Dimitrie A. Sturdza. - Deci paternitate nu, însă connivență da.

În sensul notei de la pag. 9 (*ed. n.* - p. 8) suntem datori să menționăm că același d. Dimitrie A. Sturdza, mai ales de la reintrarea sa în ministerul I. Brătianu la noemvrie 1878, s-a distins prin dinasticismul său manifestant, s-a folosit și se folosește de orice ocazie, la minister și la Academie, spre a-și arăta venerațiunea pentru regele Carol și regina Elisabeta Carmen-Sylva, și - având fericita însușire de a uita trecutul - declară în parlament: „Dinasticismul meu e foarte solid, dinasticismul meu este ca religiunea mea și nu-mi este rușine nici de Christos, nici de dinasticismul meu” (ședința Camerei din 30 noemvrie 1887).

Pe o treaptă mai jos și d. Mărzescu, astăzi ministru (martie 1897), a devenit credinciosul supus al regelui Carol, pe care îl recunoaște acum ca pe cel mai înțelept domnitor al Europei.

este cheia propășirii și puterii României. Ce este aspirațiunea de a ne emancipa de datul anual ce facem Tutciei; ce sunt vanitoasele preocupări ca șeful statului român să se întituleze prin imitațiune străină Majestatea Sa Regele în loc de a-l numi pe românește Măria Sa Vodă; ce sunt acestea! Deșertăciune - pe lângă mareașă aspirațiune de a păstra Basarabia!”.

Și la 10 ian. 1876, vorbind de-a dreptul de schimbul Basarabiei pentru Dobrogea cu Constanța - port la Marea Neagră, zice că dacă ar primi principele Carol aceasta, el „at subscrie propria sa detronare”.

Iar *Alegătorul Liber*, noul organ inspirat de liberali ca d-nii E. Stătescu, M. Pherekide, I. Câmpineanu, scria (23 și 27 fevr. 1876):

„De la 1870 mai ales nu este demers în întru și chiar în afară, care să nu se fi făcut spre a aduce de nu resturnarea, cel puțin prefacerea Constituțiunii, cerută chiar sub amenințare de abdicare... Vina opoziții, vina țării este dar, dacă lupta din antiministerială se prefacă din zi în zi mai mult în luptă antidinastică?”

Și penttu cei mai de rând o foaie zisă umoristică, *Ghimpele*, sub redacția lui Orășeanu și cu colaborarea vremelnică a d-lui G. Dem. Teodorescu, publica poezii de batjocută în contra dinastiei și da ilustrații ca cea din numărul de la 9 noemvrie 1875, unde se insulta viața privată a Domnitorului¹.

Din cele arătate mai sus se înțelege pe deplin programul politic al partidului liberal, coalizat la Mazar-Pașa cu alte elemente.

Primul punct al programului era așadar răsturnarea principelui Carol și înlocuirea sa cu un domn indigen, adecă iarăș surparea unuia din fundamentele politice naționale hărăzite de la divanurile ad-hoc.

¹ Orășeanu a primit și purtat mai pe urmă Medalia *Bene-Merenti*, dată lui din inițiativa Principelui. Iar d. G. Dem. Teodorescu este astăzi directorul „Fundațiunii Universitare” a Regelui Carol I.

Dar dacă ideea acestei răsturnări era absurdă la august 1870 când cu revolta de la Ploiești, și la martie 1871 când cu mișcarea de la sala Slătineanu, ea era și mai absurdă, era politicește imposibilă în iarna 1875-1876. După dovada de stabilitate dată în țară prin guvernul conservator de 5 ani, iar în privința situației externe după înțelegerea dintre Rusia, Germania și Austria (*Drei-Kaiserbund*) asupra chestiei orientale față cu revolta Bosniei și Herzegovinei din vara anului 1875, soarta României era identificată cu domnia lui Carol I. Nici un om cu minte nu putea avea îndoială asupra acestui punct, și de altminteri, în urma unei călătorii de informații a lui M. Kogălniceanu prin străinătate, însuși capii coaliției de la Mazar-Pașa părăsiseră orice asemenea gând, și d-nii Dimitrie A. Sturdza și Gheorghe Mârzescu cu broșurile d-lor, precum și cei ce mai scriau articole antidinastice prin ziarele menționate, erau întrebuințați numai ca niște sperietori lipsiți de conștiința scopului urmărit de adevătații conducători. De aceea coaliția și-a luat drept șef în acel moment pe Manolache Kostaki, semnul și garanția atitudinii schimbate, prin mijlocul căruia putea să ajungă la guvern.

Celelalte puncte din manifestările opoziției de la Mazar-Pașa erau tot așa de puțin valabile. Și combatetea promulgării convenției comerciale cu Austria, și împotrivirea la noua soluțiune a chestiei drumurilor de fier, și opunerea la ideea generală a unei revizui a Constituției, și repudiarea gloriei militare și a Regatului pentru risicul de a pierde Basarabia... toate aceste idei, denunțate de coalații de la Mazar-Pașa încă în primăvara anului 1876 ca trădare națională, au fost realizate sub însuș Partidul Național-Liberal după ce a ajuns la guvern.

Este dar vederat că nu prin acea acțiune a opoziției din iarna 1875-1876 a putut să cadă ministerul Lascar Catargi. Un guvern cade de regulă prin propriile sale greșeli, dar nu prin greșelile adversarilor. Acțiunea opoziției în genere, necum acțiunea rătăcită a coaliției de la Mazar-Pașa cu toate atticolele

din ziare, cu toată violența expresiilor, cu toate neadevărurile răspândite, cu toate întunirile zgomotoase, nu ajunge la nici un tezultat practic, câtă vreme guvernul nu comite însuș eroii sau nu dovedește însuș insuficiență în chestiile mai importante ale politicei momentului.

Revenind acum la adevărata cauză a căderii ministerului Carargi în aprilie 1876, vom ști după cele zise mai sus că avem să o căutăm în vreo insuficiență sau în vreo eroare a lui în privința unor chestii de însemnătate, a căror rezolvire era neapărat cerută de situația politică de atunci.

Aceste chestii erau două:

Era mai întâi noua complicație a vechii gteutăți cu drumul de fier Roman-Verciorova. După insolvabilitatea concesionatului Strousberg, administarea marei întreprinderi trecuse asupra societății acționarilor din Betlin reprezentată mai ales ptin Bleichroeder și Hansemann. Pentru terminarea construcțiilor și darea înttegei linii în circulare (ianuarie 1875), societatea era silită să facă un nou împrumut de 78 milioane franci, și spre garantatea obligațiilor cu prioritate voia să obție dreptul de inscripție hipotecară asupra liniei. Acest drept nu i se putea concede, cu toată stăruința consiliarului intim Reinhard trimis la București. Din partea guvernului nostru s-a dus la Betlin ministul lucrărilor publice, d. Teodor Rosetti, pentru a discuta alte soluțiuni, precum și modalitățile tăscumpărării cel puțin parțiale a liniei ferate (a trunchiului Roman-Galați sau Galați-Verciorova). Deocamdată era vorba să înainteze statul român suma de 78 milioane, scăzând-o din capitalul de 248 milioane. D. Teodot Rosetti ajunsese în Berlin la o înțelegere cu societatea, însă mandatul d-sale era numai *ad referendum*, și când s-a întors în București, majoritatea consiliului de miniștri nu s-a putut hotărî pentru nici o soluțiune.

Chestia se trăgănea într-un mod intolerabil. După o convorbire cu d-nii de Biilow și de Radowitz în *Reichs-Kanzleramt* din Berlin, autotul acestei publicări face

d-lui Catargi o dare de seamă asupra necesității politice a unei grabnice dezlegări (scrisoare de la 5 august 1875, citită mai pe urmă în Cameră de ministrul de externe al cabinetului Brătianu, ședința de la 12 ianuarie 1880). De la septembrie înainte numeroase discuții în consiliul de miniștri se ocupă de această afacere. La 12 decembrie 1875 agentul nostru diplomatic de la Berlin ne telegrafiază că în *Reichs-Kanzleramt* se vorbește chiat de ruperea relațiilor diplomatice, dacă nu ajungem la o decizie. Toate în zadă: mai ales ministrul de finanțe, d. G. Gr. Canracuzin, stă la îndoială, și toată chestia rămâne în starea ei amenințătoare¹. Această lipsă de hotărâre dovedește insuficiența guvernului de a face față situației în una din cele mai importante cerințe ale ei.

Un amănunt caracteristic: când cu citata misiune a d-lui Teodor Rosetti la Berlin, principele Bismarck, în decursul convorbirii asupra acelei afaceri, îl întreabă deodată dacă este înrudit cu C. A. Rosetti, relevând însemnătatea acestui om politic. Indiciul era clar, și aici nu era vorba de presiune, ci de prevedere: dacă partidul d-lui Teodor Rosetti nu putea să rezolve chestia, rămânea să o rezolve partidul lui C. A. Rosetti. Căci rezolvită trebuia să fie.

Și principele Bismarck avea dreptate în stăruința sa, atât pentru interesul țării sale, cât și pentru interesul țării noastre. Nu numai marile angajări ale unor persoane influente din aristocrația germană, ci și micile capitaluri ale mulțor burghezi din Berlin erau prinse în acțiunile căilor ferate, tot creditul statului nostru era în joc, și bunele raporturi dintre Germania și România atârnavă de la o convenabilă lichidare a afacerii tocmai în momentul în care se aștepta izbucnirea crizei orientale și în care sprijinul puternicei Germanii era de cea mai mare importanță pentru noi.

¹ Vezi și memoarele Regelui, *Aus dem Leben König Karh von Rumanien*, voi. II, pag. 484.

Și astfel chestia drumurilor de fier se complicase iarăși cu altă chestie, mult mai gravă, care apăsa asupra situației politice din iarna 1875-1876: cu atitudinea statului nostru în războiul inevitabil dintre Rusia și Turcia. Luptele din Bosnia și Herzegovina, întreținute cu mijloacele panslaviștilor, nu se mai potoleau. Concentrarea trupelor rusești la granița Basarabiei în noiembrie și decembrie 1875 nu era un secret pentru nimeni. Ignatiev îndtăznea să spuie agentului nostru la Constantinopol că Rusia după împrejurări va putea fi silită să ocupe România ca zălog. Și cu toată dușmănia cunoscută între Ignatiev și cancelarul Gorciacov (cazuri analoage sunt frecvente în diplomația tușească), direcția reprezentată prin Ignatiev era pe atunci evident predominantă. Domnitorul nostru era în curent cu multiplele incidente în perspectiva războiului, care însă nu avea să izbucnească decât mai târziu, în primăvara anului 1877, anul 1876 fiind ocupat cu zadarnicele tentative diplomatice, cu mișcarea Softeleot pentru detronarea sultanului Abdul Aziz și înlocuirea lui cu alienatul Murad II, căruia îi urmează în curând fiarele său Abdul Hamid etc.

Numai agentul nostru din St. Petersburg, d. G. Philippescu, pe la noiembrie 1875 în concediu la București, era de părere că deocamdată Rusia nu voia războiul.

De altminteri d. Zinoviev, consulul genetal al Rusiei, întorcându-se de la o întrevedere cu Ignatiev din Constantinopol (tot în noiembrie 1875), ne-a pus de-a dreptul întrebarea: ce atitudine va avea România în viitoarea criză orientală? În multe consilii de miniștri din ultimele săptămâni ale anului 1875 am discutat asupra gravei întrebări și asupra gravei răspunderi. Ar fi de prisos să arătăm aici părerile individuale ale fiecărui ministru; pentru înțelegerea mersului politicii noastre și a schimbării de guvern intervenite în curând, este de ajuns să consemnăm rezultatul discuțiilor: rezultatul a fost inacțiunea. A predominat vechea idee a neutralității.

Dar ce sens mai putea avea neutralitatea noastră în anul 1876? Neutralitatea garantată de cine? Și cum respectată în poziția noastră geografică? Cele trei imperii erau înțelese în conținutul Turciei, Franța nu conta încă, Italia nu conta destul, Anglia sub isteța conducere a lui Disraeli se asigurase **pană** la oarecare punct prin cumpărarea majorității acțiunilor Canalului de Suez (noiembrie 1875), și energica agitare în contra Turciei din partea opoziției liberale sub impulsivitatea lui Gladstone nu putea rămâne fără efect asupra politicii engleze. Și apoi nu eram noi un stat cu aspirații de independență? Și care alt moment ni le putea îndeplini, dacă nu tocmai izbucnirea crizei orientale? Iar dacă independența trebuia să o dobândim, se cuvenea junelui stat să o aștepte în pasivitate smerită de la vreo combinație viitoare a diplomației străine, care cine știe cum ar fi ieșit, sau era datoria, onoarea și dovada sa de vitalitate de a și-o cuceri cu sângele armatei sale?

Evident, singura politică indicată de interesul nostru național în anul 1876 era: ca - întemeiați pe sprijinul Germaniei și al Austro-Ungariei — să ne înțelegem din vreme cu Rusia asupra participării noastre la război.

Dar majoritatea ministerului Lascăr Catargi nu se gândea decât la neutralitate; și această eroare politică a fost al doilea fapt care a justificat căderea cabinetului conservator.

Și poate a fost bine că s-a întâmplat așa. Nu e vorba, un minister conservator ar fi răscumpărat căile ferate probabil în condiții financiare mai bune; și cât pentru participarea la război, armata condusă de domnitorul Carol ar fi fost tot așa de biruitoare sub ministerul Catargi, ca și sub ministerul Brătianu. Dar dacă și cu un guvern conservator se putea lua Plevna, numai cu un guvern liberal se putea pierde Basarabia fără o adâncă zdruncinare înăuntrul țării.

Și aici se vede odată mai mult folosul alternării guvernelor între-o monarhie reprezentativă.

În orice caz, rețagerea ministerului Catargi s-a produs constituțional corect în urma alegerilor senatoriale de la

sfârșitul lui martie 1876, la care s-a prezentat cu succes opoziția coalizată, și după un scurt minister de tranziție (curios compus **de** generalul I. E. Florescu cu Dim. Korne la Externe, generalul Tell la Finanțe, generalul Tobias Ghetgheli la Luptă Publice, P. Vioreanu la Justiție și Al. Orăscu la Culte), în ziua **de** 27 aprilie 1876, în urma alegerii lui Manolache Kostaki la viceprezidența noului Senat, al cărui președinte era mitropolitul primat, vine ministerul opoziției coalizate, astfel format:

Manolache Kostaki, președinte și lucrări publice,
M. Kogălniceanu, externe,
I. C. Brătianu, finanțe,
G. Vernescu, interne,
Colonel G. Slăniceanu, război,
G. Chițu, culte,
M. Pherekyde, justiție¹.

Noul ministere dizolvă Camera la 3 mai 1876, și din alegerile **de** la începutul lui iunie iese o covârșitoare majoritate, aproape unanimitate liberală. Președinte al Camerei devine C. A. Rosetti.

Care era să fie cei dintâi act al partidului liberal ajuns astfel la stăpânire?

Lunga durată de peste 5 ani a ministerului conservator - fapt unic **pană** atunci în tinerele noastre anale parlamentare - în loc să fi fost primită de toți oamenii politici ca o dovadă de

¹ D. Mihail Pherekyde, care la 27 iunie 1875, într-o adunare de la *Alegătorul liber*, propusese și apoi prezentase Domnitorului o petiție cu multe iscălituri în contra chiar promulgării convenției comerciale cu Austro-Ungaria, nu se sfiește de a contrasemna însuși această promulgare în decretul de la 20 mai 1876. Să fi luat măcar concediu pe câteva zile! - Același d. Pherekyde ca deputat, când cu răscumpărarea drumurilor de fier, prezintă importantul amendament ca sediul interimării direcției a căilor ferate să fie de îndată la București, și după 3 săptămâni, în ședința Camerei de la 12 ianuarie 1880, tot d-sa susține respingerea amendamentului său. - Dar vezi și nota de la pag. 28 (*ed. n.* - p. 20).

progres, nu făcuse decât să aprindă în majoritatea liberalilor setea de răzbunare, deșteptată încă din august 1870 și din martie 1871, de când cu năbușirea turburărilor și a veleităților republicane.

Dar setea de răzbunare este un rău sfătuitot: ea a îndemnat Camera la darea în judecată a tuturor miniștrilor de la 11 martie 1871 până la 3 aprilie 1876, cu excepția d-lor I. Bălăceanu și I. Strat, și fitește a lui Manolache Kostaki. În primul moment se exceptase și d. Teodor Rosetti, numit de la 31 martie 1876 membru al Curții de Casație. Dar după o scrisoare a d-sale către președintele Adunării Legiuitoare, prin care reclama „dreptul și onoarea de a figura în acest proces” (scrisoarea e publicată în *Timpu* de la 23 iulie 1876), Camera are naivitatea de a-i face pe plac și de a hotărî și acuzarea d-sale.

Astfel prin voturile de la 20, 21 și 22 iulie 1876, după o propunere semnată de 80 deputați, în cap cu d. Eugenie Stătescu, citită de d. Stolojan în ședința de la 10 iulie, Camera liberală dă în judecată pe foștii miniștri în număr de unsprezece: Lascar Catargi, I. Em. Florescu, P. Mavrogeni, Al. Lahovari, B. Boerescu, N. Krezzulescu, G. Costafotu, P. Carp, Teodor Rosetti, G. Gr. Cantacuzin și T. Maiorescu, iar pe al doisprezecelea, pe generalul Tell, deși cuprins în propunerea de la 10 iulie, îl scoate din proces.... Prea era de la 48!

Și cu toate **aceste**, programul ministerului liberal cerit la 25 aprilie 1876 în Cameră și Senar declarase anume:

„Venim la guvern fără recriminațiuni, fără spirit de răzbunare, venim cu via dorință de a potoli patimele și urile din țară”.

Și chiar în Mesagiul de deschidere al Camerei nou alese, citit în prima ședință de la 20 iulie 1876, se zicea:

„Fac cu atât mai mult apel la patriotismul și la moderațiunea d-voastră în momentele actuale, cu cât la hotatele noastre agitațiunile dutează și orizontul politic este departe de a fi senin”.

Și în asemenea momente și de-abia 20 de zile după asemenea declatare solemnă a guvernului susținut de Cameră,

! • aproape unanimitatea Camerei cere și apoi votează darea în
I judecată a miniștrilor partidului advers.

! în comitetul de acuzare se aleg (24 și 25 iulie 1876), șapte
; membri, dd. Dimitrie Brătianu (preșident), N. Voinov
, (vicepreșident), A. Stolojan, N. Flevea, D. Giani, Emil Costinescu
și G. Misail (secretar).

Așupra atribuțiilor acestui comitet parlamentar se nasc cele mai grele discuții. Articolele 101 și 102 din Constituție ptescriu că fiecare din ambele Adunări, precum și regele au dreptul de a acuza pe miniștri și a-i trimite dinaintea Curții de Casație și Justiție, însă cer o lege specială, care să determine cazurile de responsabilitate și modul de urmărire; iar până atunci, tot Curtea de Casație să aibă și puterea de a caracteriza delictul și de a hotărî pedepsele.

! Legea specială asupra responsabilității ministeriale și a
modului de urmărire nu era încă făcută (ea a fost promulgată
i de-abia la 2 mai 1879), deși Papiu-Ilarianu în calitate de procuror
• general al Curții de Casație o ceruse formal încă de la 16 august
1866, sub ministeful Ion Ghica, ce e drept cu adaosul cuvintelor:

„Eu cred că simțul legalității peste puțin va deveni simțul României întregi în guvern și în popor, și nu voi să am cea mai mică îndoială, că sub domnia lui Carol I, Alesul Românilor, *sabia lui Goliath* va sta suspensă în templul justiției române spre a fi de-a pururea în vederea și aducerea aminte a tuturor acelor ce se cuvine, dar că niciodată nu se va simți nevoie de a o întrebuința”.

Se vede că răposatul Papiu-Ilarianu nu-și cunoștea partizanii, ptecum pare a nu fi cunoscut nici unele date istorice, când în citatul de mai sus confundă pe grecul Damocles cu filisteanul Goliath din *Testamentul Vechi*.

În stătea legislației de la 1876 un Comitet de acuzare ministerială, ales de Cameră, avea fără îndoială dreptul și datoria de a culege toate informațiile, precum le poate culege

Se-nțelege, că niciunul din noi nu s-a înfățișat, pentru motivele cuprinse în următoarea adresă, trimisă comiretului la 12 decemvrie 1876:

Domnilor,

La chemarea ce-mi adresați de a mă înfățișa înaintea d-voastră în ziua de 16 ale curente, mă grăbesc a întâmpina, că - în lipsa unei legi - nu vă pot recunoaște drepturile și atribuțiunile de judecători de instrucțiune și că prin urmare sunt hotărât a nu răspunde la nici un fel de interogatoriu ce mi-ați face.

Astfel fiind, este de prisos de a veni înaintea d-voastră. Voi răspunde și mă voi apăra numai înaintea judecătorilor mei legali, adică înaintea înaltei Curți de Casațiune și justiție.

Primiți, d-lor, încredințarea deosebitei mele considerări.

T. MAIORESCU,
fost ministru

Asemenea adrese au fost trimise și de ceilalți acuzați.

După câteva zile, la 21 decemvrie dimineața, se prezintă la autorul acestei scrieri comisarul „colorii de roșu”, C. Vasilescu, însoțit de d. locotenent de gendarmi Fănuță, și-i dă următorul „mandat de aducere”, adăogând în termeni politicoși invitarea de a se înfățișa de bunăvoie, căci altfel ar fi obligat să întrebuițeze forța.

ADUNAREA DEPUTAȚILOR

Comitetul de acuzare a foștilor miniștri dați în judecată

MANDAT DE ADUCERE

în baza rezoluțiunilor Adunării și a articolului 101 din Constituțiune, mandăm și ordonăm tutor agenților puterii publice, că în temeiul acestui mandat, să aducă înaintea noastră pe d-nul Titu Maiorescu, de profesiune

advocat, domiciliat în comuna București, pentru a fi interogat asupra faptelor ce i se impută ca fost ministru de Culte.

Cetem de la toți deșitatiei purerii publice de a da mână de ajutor la cas de necesitate, spre esecutarea mandatului de față.

Făcut în pretoriul nosttu din localul Adunatei astăzi la 16 decemvrie 1876, ora 3 p.m. în București.

Vicepreședinte (semnat) *N. Voinov*

Membrii (semnați) *N. Fleva, D. Giani*

Secretar (semnat) *G. Misail*

Pentru conformitate cu originalu:

L.S. Corn. coloarea roșie, C. P. Vasilescu.

No. 527.

Totdeodată se cere subscrierea unei dovezi de primire astfel concepute:

Dovadă

Am primit copie după mandatul de aducere al Comitetului de acuzare a foștilor Miniștrii dați în judecată a adunării Deputaților sub no. 527 din 16 dec. anul 1876 de la d. Comisar al Culorii roșie, atestată că este conformă cu originalul, șt mă oblig ca astăzi 21 dec. a. c. până la ora 3 după amiazi fix să mă present înaintea Comitetului adunații Deputaților din Curtea Mitropoliei, conform textului mandatului făcut pe persoana mea.

1876, Dec. 2_L

București.

Dar subsemnarea acestei dovezi se refuză de cel citat și se înlocuiește cu următorul text, scris pe aceeaș pagină:

Am primit copia, despte care se vorbește mai sus, iar obligația de a mă presenta înaintea sus-citatului

„Comicei” o iau numai față cu agenții forței publice, d. Comisar de roșu și d. Locotenent de gendarmi Fănuță, cedând puterii unei autorități constituite, de la care și d-lor au primit ordin, adică Prefecturei Poliției Capitalei.

T. Maiorescu

21 decembrie 1876

2 ianuarie 1877.

Prefect al poliției d-lui G. Vernescu era pe atunci răposarul Proropescu Pake.

Tot pentru acea zi și cu forme identice a fost citat d. Lascar Catargi, și pe la 3 ore ne-am dus împreună în aceeași țfășută la Cameră. Acolo ne-a întâmpinat deputatul locotenent-colonel Ghergheli, care, vestind pe membrii Comitetului despre sosirea noastră, a poftit întâi pe d. Lascar Catargi la Comitet. (Comitetul lucta într-un mic cabinet al prezidentului Camerei, în fundul sălii la srânga. Nu se făcuseră încă reparațiile d-lui Dimancea.)

După o jumătate de otă plecând d. Catargi, a fost introdus autorul acestei publicări înaintea Comitetului. A găsit prezenți în odăiță pe dd. Fleva, Giani, Costinescu și Misail, șezând în jurul unei mese.

Scurta scenă, ce se petrece acum, o reproducem după o consemnare făcută în aceeași zi:

N. Fleva (foarte politicos). Binevoiți a ședeă, domnule Maiorescu.

T. Maiorescu (salută în tăcere și face un gest de refuz).

N. Fleva. Sunteți dat în judecată de Adunarea Deputaților penrru mai multe fapte ce vi se impută împreună cu colegii d-voastră, și mai întâi ci ați falsificat alegerile, lipsind pe cetățeni de la liberul exercițiu al dreptului lor electoral. Ce aveți de răspuns?

T. Maiorescu. Precum am avut onoare a vă declara în scris, nu vă pot recunoaște atribuțiunile unor judecători

de instrucțiune, fiindcă nu vi le-a dat nici o lege. Prin urmare nu voi răspunde la întrebările d-voastră.

N. Fleva. Acesta este tot răspunsul d-voastră și penttu celelalte capete de acuzare?

T. Maiorescu. Da.

N. Fleva. Atunci binevoiți a scrie răspunsul pe această coală (ii prezentă un formular tipărit ca al judecătorilor de instrucție).

T. Maiorescu. Scrieți d-voastră, dacă vă interesează. Eu nu scriu.

N. Fleva (după ce a scris). Vă rog iscăliți, dacă vă pare exact.

T. Maiorescu. Nu pot iscăli un act, a cărui legalitate o contest.

N. Fleva. Atunci se va face mențiune că ați refuzat iscălitura.

T. Maiorescu. Faceți cum credeți. Pe mine nu mă privește.

N. Fleva. Vă puteți retrage, domnule Maiorescu.

T. Maiorescu (salută în tăcere și iese).

Cam în același mod se vor fi pettecut lucrurile și cu dd. general Florescu și Al. Lahovari, chemați cu trei zile înainte, și cu d. Mavrogeni, chemat la 22 ian. 1877.

De-abia în ziua de 10 maftie 1877 (oare fiindcă era tocmai aniversara turburărilor de la sala Slătineanu?) se depun în sfârșit pe biuroul Camerei 3 volume din raportul final al Comitetului de acuzare și la 15 martie se depune al 4-lea și cel din urmă volum. Cu redactarea întregului raport a fost însărcinat d. G. Misail .

Cine a citit vreodată ceva de d. Misail (căci multe scrieri au ieșit din călimările acestui autor) își poate închipui stilul și mai ales lungimea raportului.

* Bună alegere, când era vorba de acuzarea d-lor Lascar Catargi și Petru Mavrogeni, de vreme ce d. Misail fusese în copilărie adăpostit la curtea d-lui Costin Catargi din Mărășești, tatăl d-nei Olga Mavrogeni!

„Vin astăzi", zice d. Misail, cu aceeaș *imparțialitate*, de care a fost dominat Comitetul în lucrările sale, a vă supune rezultatul laboarei noastre de 6 luni"...

„Mandatul comitetului dv. a fost onorator, însă greu și plin de răspundere ... Punând în practică niște principii, niște aforisme cu totul noi pentru noi" etc.

„Înainte de orice, permiteți-ne a ne da seamă despre înalta idee de stat și de conservare, care a dominat la darea în judecată a acestui minister" (pag. 3).

Cu „înalta idee de stat" și cu „aforismele cu totul noi pentru noi" ale d-lui Misail, Comitetul de acuzare, după „laboarea" de 6 luni, ajunge la următorul rezultat:

Din cei 11 miniștri dați în judecată, comitetul scoate de sub acuzare:

pe d. P. Carp, fiindcă în contra d-sale „nu a găsit nici un cap de acuzare",

pe G. Costaforu, fiindcă a murit,

pe N. Krezzulescu, fiindcă „descoperirile făcute în povara sa nu sunt de natură a provoca un verdict de *condamnare*".

Cât pentru d. G. Gr. Cantacuzino, pe care îl acuză de ingetințe în alegeri, de călcarea Constituțiunii, de falsificarea bugetului și de risipa banilor publici,

d. Teodor Rosetti, pe care îl acuză de ingerințe în alegeri, de violarea Constituțiunii, de modificarea traseului drumului ferat Ploiești-Predeal și de acordarea unor subvențiuni nepermise de lege, și

B. Boerescu, pe care îl acuză de complicitate cu colegii săi „la crimele, delictelor și risipele enumerate":

Comitetul se referă la aprepriarea suverană a Adunării.

Definitiv se menține acuzarea numai în contra celorlalți 5 miniștri în ordinea următoare: L. Catargi, Al. Lahovari, I. Em. Florescu, T. Maiorescu, P. Mavrogeni, pentru călcare de Constituțiune, ingerințe și corupere în alegeri, vărsare de

sânge „al cetățenilor bivolari din Giurgiu", risipa banilor publici ere, etc. (pag. 246, 247).

Camera în ședințele de la 19 și 21 martie menține acuzarea acestor 5 miniștri, admite scoaterea celorlalți, afară de a d-lui B. Boerescu, în privința căruia, după două votări nule, decide la al treilea scrutin cu 49 voturi contra 17 să rămâie sub acuzare.

Iar *Românul* de la 13 martie 1877 laudă lucrarea partidului liberal ca făcută „cu lealitate, cu dteptate și cu cea mai rară și nobilă moderațiune".

Dar de aci mai departe întreaga acțiune lăncezește. Actele instrucției terminate nu se înaintează Curții de Casație, deși însuș prezidentul Camerei C. A. Rosetti o cere încă în ședința de la 16 martie. Însă în locul ptocedurei regulate se aplică pe cale administativă o altă ptocedută, o manoperă, pentru a cărei calificare nici un cuvânt nu este prea tare. După propunerea d-lui N. Dimancea, rezumatul punctelor de acuzare, fără să se fi comunicat vreodată celor dați în judecată, se afișază pretutindeni pe la comunele din țară, pentru ca militarii, școlarii, sătenii să afle învinuirile aduse în contra guvernului conservator

Și cu toate aceste înscenări de imitație jacobină, țara, de câte ori se poate manifesta în mod legal, se pronunță fără șovăire în contra pornirilor de răzbunare ale partidului liberal. Căci pe lângă foștii miniștri se văd dați în judecată și unii din funcționarii lor administrativi, aceștia în procedură regulată la tribunale și la curți. Însă toți fără excepție sunt dezvinovați.

Relevăm cazul d-lui colonel Roznovanu, fost prefect la Piatra-Neamț, care, văzându-și domiciliul călcat de deputatul Șoarec pentru perchezitiia ordonată de Comitetul de acuzare, a dat afară pe acel deputat „liberal" și apoi, fiind acuzat pentru această rezistență, a fost achitat de Curtea de Apel din Iași prin

deciziunea de la 17 septembrie 1876, care a recunoscut perchisiția nelegală și prin urmare rezistența îndreptățită.'

Mai relevăm pe cei trei foști prefecți, dd. Iacovaki, Nicolaide și Popescu, achitați în 1877 de curțile cu jurați, și pe fostul director al Imprimeriei Statului, d. I. A. (Zizin) Cantacuzin, în favoarea căruia chiar judecătorul de instrucție din București, cu toată intimidarea magistraturei amovibile din acel timp, nu a putut decât să dea o ordonanță de neurmărire (4 august 1877). Toți patru au fost apărați de autorul scrierii de față, el însuși fiind încă sub acuzare (pentru d. Iacovaki a pledat și d. Cantilli).

Cazul d-lui I. A. Cantacuzin merită să fie menționat și în altă privință. D-sa fusese dat în judecată de d. G. Vernescu, ministru de interne, sub grava acuzare de „delapidare de bani publici”, fiindcă tipărise în Imprimeria Statului ziarele *Curierul Bucureștilor* și *Economiste Roumain*, deși d. Vernescu văzuse din chiar dosarul ministrului său, că această tipărire era executată din ordinul expres al ministrului de interne (jurnalul consiliului de miniștri no. 2 din 1875) și deși era evident că directorul Imprimeriei Statului nu avea cădere să examineze și să refuze manuscriptele trimise la tipar de ministrul său. Fapta d-lui Vernescu era așa de abuzivă, încât d. Cantacuzin, îndată ce a primit ordonanța de neurmărire, a acționat la rândul său pe d. Vernescu dinaintea Tribunalului Ilfov pe temeiul art. 298 din Codul Penal, care pedepsește pe cel ce aduce o „acuzare mincinoasă”.

¹ Unul din judecătorii Curții de Apel, N. Casimir, precum și președintele Tribunalului de Roman, d. ti. Balș, care se pronunțase pentru condamnarea deputatului Șoarec, au fost îndată depărtați din funcție de d. ministru Stătescu. Celălalt judecător de la Curte, E. Filipescu-Dubău, a demisionat. Același ministru a mai destituit pe judecătorul de instrucție de la Tribunalul Piatra-Neamț, Iuliano, care refuzase să facă împreună cu deputatul Șoarec perchisiția la d. colonel Roznovanu.

Plângerea a fost primită de primul-preșident al Tribunalului Ilfov (dosar no. 1544 din 1876), trimisă spre judecare la secția II și sorocită pe ziua de 15 aprilie 1877, pentru care d. Cantacuzin a și primit citația no. 8973. La ziua sorocită, d. Cantacuzin, însoțit de autorul acestei publicări, se prezintă la tribunal. Spre marea noastră mirare de pe rolul proceselor din acea zi lipsește procesul Cantacuzin-Vernescu. La intrarea tribunalului în ședința publică, președintele ne spune că procesul este „scos din rol” după o adresă a primului-preșident (pe temeiul jurnalului no. 5432, încheiat de Trib. secția I la 24 noembrie 1876, în camera de consiliu, fără citirea părților și cu toate că procesul aparținea secției II). Protestarea noastră e întreruptă de preșident cu sunarea clopoțelului și cu vorbele: „nu admit nici o discuție”.

Pentru orice cunoscător de legi acest nepilduit incident nu mai are trebuință de comentariu; el dovedește starea în care ajunsese tânără magistratură încurajată de partidul liberal din acele vremuri, după ce în aprilie și mai 1875 - ca demonstrație în contra alegerilor făcute sub ministerul L. Catargi cu d. Al. Lahovari la justiție - vro 23 de magistrați, în cap cu președinții Tribunalului Ilfov I. Pretor și M. Poenaru-Bordea, cu procurorii Ciru Economii și I. Vilacros și cu asociații de la Curtea de Apel C. Nacu și B. Arvenesso, își dăseră demisia, fuseseră sărbătoriți la un banchet public prin discursurile d-lor Ion Ghica, I. Brătianu, G. Vernescu, N. Blaremburg și E. Stătescu, și apoi toți câți au găsit de folosul lor să reintre în magistratură la venirea regimului liberal din 1876, înaintați de acest tegim, deși chiar faptul demisionării lor sub forma unei manifestări politice dovedea că le lipsește una din calitățile indispensabile ale magistratului. (Câțiva din ei, dd. Ciru Economu, M. Zenide, B. Arvenesso, M. Poenaru-Bordea sunt și cei dintâi martori ascultați de Comitetul de acuzare ai foștilor miniștri conservatori.)

Firește, dacă întreaga magistratură ar fi fost amovibilă și la dispoziția guvernelor, cum fusese în cazul d-lui

I. A. Cantacuzin, s-ar fi continuat și procedura în contra celor 6 miniștri rămași sub acuzare. Dar Curtea de Casație, în judecata căreia trebuiau să fie trimiși, era inamovibilă, și guvernul liberal, cu toată presiunea ce a încercat-o, nu era sigur de verdictul ei. Ideea de a desființa câțiva judecători, propusă în comisia bugetară a Camerei, sau de a alcătui o majoritate *ad hoc* prin adăogarea unei întregi secții la Curtea de Casație, se părăsise ca prea greu de realizat, și de altminteri d. Eugenie Stătescu, capabil de așa ceva, fusese înlocuit la justiție cu d. Câmpineanu (27 ianuarie 1877).

De aceea, după faimoasa afișare prin comune, nu se mai face nimic. În zadar stăruiesc acuzații să fie în sfârșit trimiși înaintea judecărilor lor naturali, în zadar se adresează pentru aceasta chiar la Domnitor prin petiția colectivă de la 21 mai 1877: partidul liberal nu îndrăznește să urmărească procesul mai departe. Din contră, membrii Comitetului de acuzare demisionează unii după alții. Încetează întâi mandatul d-lui Voinov, fiindcă nu mai e deputat, demisionează apoi formal dd. D. Brătianu, E. Costinescu, Fleva și Misail, acest din urmă cu motivarea interesantă, că mai curând își dă demisia din Cameră decât să susție acuzarea înaintea Curții de Casație „având convingerea că nu e bine privit de unii membri de la înalta Curte” (ședința de la 21 martie 1877). Asupra acestor demisii Camera alege și realege pe dd. E. Stătescu, G. Vernescu (amândoi acum simpli deputați), N. Fleva, G. Misail și G. Danielopolu. Dar toți (afară de d. Fleva) declară că nu primesc, și atunci demisionează și d. D. Giani. Camera nu-și mai dă osreneala să aleagă pe alții în locul lor, ci le respinge numai demisiile. Însă ei de fapt refuză de a participa la o lucrare pe care declaraseră că nu vor să o ia asupra-le. Numai d. Anastasie Stolojیان rămâne neturburat membru al comitetului știrbit.

Astfel foștii miniștri dați în judecată, după o instrucție de 9 luni, mai rămân alte 10 luni în situația fantastică a unor

oameni definitiv acuzați, dar indefinit nejudecați. Nu acuzații, ci acuzatorii dosesc de la judecată, și toată acțiunea, precum fusese începută în mod nechibzuit, se termină în mod ridicol. Guvernul liberal pândește cu nerăbdare prilejul de a scăpa din impas, nerăbdare cu atât mai explicabilă, cu cât la începutul anului 1878, precum vom vedea din capitolul următor, situația internațională a țării devenise îngrijitoare și răspunderea guvernului foarte grea.

Acest prilej i se dă în sfârșit, dar i se dă cum nu se aștepta: sub forma unei noue manifestări semnificative a opiniei publice. În ziua de 2 ianuarie 1878 aveau să se facă mai multe alegeri parțiale de deputați, printre care una la colegiul I din Iași și alta la colegiul I din Roman. În amândouă colegiile se aleg iarăș doi din foștii miniștri rămași sub judecată: la Roman generalul Flotescu, la Iași autorul acestei scrieri, după ce încă în aprilie 1877 dd. Lascar Catatgi și B. Boerescu (împreună cu dd. P. Carp și G. Gr. Cantacuzin) fuseseră aleși la Senat.

Dacă în spiritul și litera Constituției, deputatul ales nu reprezenta numai colegiul său electoral, ci întreaga țară, verdictul țării era acum pronunțat; și imediat ministrul-prezident I. Brătianu, în ședința de la 26 ianuarie 1878, cere Camerei „să sfârșească odată cu această nenorocită cestiune”, iar Camera, cu toată împotrivirea lui Pantazi Ghica, votează fără discuție rețagerea acuzării miniștrilor conservatori. Votul se dă cu 55 bile contra 6, *Monitorul* constată aplauzele deputaților, aceluiaș deputat, cate cu un an și jumătate în urmă aplaudaseră darea în judecată.

IV

SUB MINISTERUL IOANBRĂȚIANU
RĂȘBOIUL ȘI PROCLAMAREA REGATULUI

24 iulie 1876-14 martie 1881

Pe când înăuntrul țării Camera liberală își pierde vremea cu incidentele acuzării ministeriale, în urma cărora Manolache Kostaki, președintele Cabinetului de la 27 aprilie 1876, după de-abia trei luni de slabă guvernare, cedează locul ministerului mai omogen format de I. C. Brărianu: evenimentele istorice din Orient se desfășură cu necesitatea prevăzută.

Răscoala din Boznia și Herzegovina se repercurează în primăvara anului 1876 până în Bulgaria, unde se lățește, cu toate sălbaticile încercări de năbușite din partea turcilor (Gladstone: *bulgarian atrocities*). Marile Puteri, în scop de a preveni sau cel puțin de a localiza un eventual război regulat, încearcă acum obișnuita acțiune diplomatică asupra Turciei, uneori cu aparența depline înțelegeri între ele, adeseori însă cu lipsa transparenței diversității intereselor. După o primă intervenire formală, prezentată înaltei Porți de contele Andrassy în numele Austro-Ungariei, al Germaniei și al Rusiei (ian. 1876), conferința celor „trei cancelari” Bismarck, Andrassy și Gorciacov, adunată în Berlin, stabilește la 1/11 mai 1876 așa-numitul *memorandum de la Berlin*, primit și de Italia

și de Franța, nu însă de Anglia, din cauza căreia se zădărnicesc cele 5 puncte de reforme împăciuitoare¹.

În iulie 1876 Serbia și Montenegro, ajutate cu arme și voluntari (generalul Cernaiev) trecuți din Rusia prin România, încep și războiul în contra Turcilor. Montenegrinii rămân biruitori, dar sârbii sunt îndată bătuți la Timoc (24 iulie). Puterile propun un simplu armistițiu, Turcia îl refuză, luptele continuă; însă în momentul peticolului unei desăvârșite nimiciri a Sârbiei, Rusia intervine la 11/8 octomvrie cu un *ultimatum*, în care cere Turciei armistițiul necondiționat pe 6 săptămâni. Guvernul englez, sub conducerea lordului Beaconsfield (Disraeli), ia o atitudine amenințătoare în contra Rusiei; pentru a preveni conflagrația generală, ambasadorii Puterilor se adună în conferința la Constantinopol, 1 decembrie. De astă dată Puterile Europene ajung la o înțelegere, și la 1/11 ianuarie 1877 lordul Salisbury, al doilea trimis al Angliei, citește propunerile convenite în privința Montenegroului, a Sârbiei, Bosniei, Herzegovinei și Bulgariei.

Dar înalta Poartă, sub noul sultan Abdul-Hamid, înscenează în același timp curioasa Constituție a lui Midhat-Pașa cu libertatea presei, a religiei, a întrunirilor (o ironie în contra Rusiei), cu un fel de Camera (Marele Sfat), compusă din 225 membri etc. și o promulgă în chiar ziua deschiderii conferinței ambasadorilor; iar propunerile

¹ Autorul acestei scrieri (trimis de ministerul L. Catargi în martie 1876 pentru negocierea convenției comerciale cu Germania, după a cărei încheiere prealabilă a demisionat la 2 iulie față cu situația schimbată în țară) se afla în timpul memorandumului ca agent diplomatic la Berlin. Felul primirii sale, în deosebire de primirea puțin simpatică făcută noului ambasador turcesc Edhem Pașa, era un simptom al bunelor dispoziții pentru România în contra turcilor și a fost și astfel semnalat într-o scrisoare către ministrul de externe ca o prevestire a rolului nostru în războiul viitor.

diplomatice le supune acum „Marelui Sfat”, care le respinge. Turcia acoardă numai Sârbiei și Montenegrului un armistițiu până la 19 februarie, în răstimpul căruia încheie pacea cu Sârbia, dar nu cu Montenegro.

Calculul politic al înaltei Porți se arată greșit, fiindcă se bazează prea mult pe antagonismul dintre Anglia, Rusia și Austria, care tocmai în acest moment este înlănzit, aproape înlăturat. Anglia, dezaproband rezistența Turciei în contra diplomației Puterilor, așteaptă acum mai mari foloase de la slăbirea Rusiei și a Turciei în urma unui război între ele; iar Rusia, încredințată de amicitia Germaniei (Bismarck în ședința *Reichstagului* de la 5 decembrie 1876: „câtă vreme vom sta noi la acest loc, nimic nu va putea atinge amicitia noastră seculară cu Rusia”), își asigurase și binevoitoarea neutralitate a Austriei prin înțelegerea secretă de la Reichstadt (8 iulie 1876), care încuviința viitoarea ocupare a Bosniei și Herzegovinei de către Austria¹.

Puterile Europene mai fac o ultimă încercare pentru a evita Turciei izbucnirea conflictului cu Imperiul de la Nord. Toți

¹ Probabil și reluarea Basarabiei noastre de către Rusia. - Este de mirare, cum un diplomat consumat ca Benedetti, cu toată dubioasa reputație ce i-a rămas din timpul funcționării sale ca ambasador la Berlin 1864-1870, a mai putut să scrie în *Revue des deux mondes* de la 1 ianuarie 1897 (ce e drept, la vârsta de 79 de ani): *Au congrès de Berlin on se concerta pour limiter d'une façon dérisoire les avantages stipulés par la Russie à San-Stefano.... On a ravi à la Porte la Bosnie et l'Herzégovine, dont on conjia l'administration temporaire à l'Autriche... M. de Bismarck a été, dans une pensée intéressée, le promoteur des avantages faits à l'Autriche qui, pour prix de ses bienfaits, nous a l'année suivante une étroite alliance avec l'Allemagne.* Bismarck a fost așa de puțin promotorul acestui *avantage*, că din contră, prealabila înțelegere directă între Rusia și Austria la Reichstadt trebuia, în intenția Rusiei, să rămână ascunsă Germaniei și nu i-a fost descoperită decât ceva mai târziu, printr-o confidență din partea Austriei, provocată de alte descoperiri curioase asupra planurilor rusești. (Vezi între altele și *Neues zur Bismarck'schen Politik*, în *N. Fr. Presse* de la 4 noiembrie 1896.)

reprezentanții lor, afară de cel otoman, se adună într-o nouă conferință la Londra, și semnează acolo la 19 martie 1877 un „protocol”, ale cărui condiții însă Turcia le refuză iarăși, și acum Rusia declară formal războiul.

Care este, în mijlocul acestor peripeții diplomatice, atitudinea statului român?

Ministrul-prezident Ioan Brătianu, înălțat la guvern în fruntea unui partid numeros și bine disciplinat, începe a-și simți și a-și dezvolta încetul cu încetul calitățile omului de stat, pe care în tot patidul său el singur le avea. Părăsind în curând frazele și apucăturile revoluționare, cu care se deprinsese în tinerețea sa turbulentă, marele său simț politic, care adeseori i-a putut acoperi lacuna unei culturi mai aprofundate, îi înlesnește înțelegerea situației reale: el devine mai accesibil sfaturilor principelui Carol în chestiile internaționale și poate pentru prima oară își da seamă de toată importanța domnului ereditat dintr-o casă suverană a Europei.

Principele Carol, după 10 ani de domnie, ajunsese a cunoaște oamenii și lucrurile din țară, și precum își însușise înțelesul istoric al limbei noastre în contra neologismelor pripite, se pătrunsese de toată aspitarea națională a generației divanului ad-hoc, și în această privință devenise, a rămas și este recunoscut ca cel mai Român dintre Români.

Pricepător al politicii europene, în poziție de a afla amănuntele ei mai intime, el a avut din capul locului simțământul, că în această criză orientală România era chemată să-și manifeste puterea ei militară și valoarea ei de stat, prin care să-și dobândească adevărata suveranitate a independenței¹.

¹ Această atitudine a Domnitorului merita cu atât mai mult recunoștința țării, cu cât era în contradicție cu sfaturile ce i le da însuși tatăl său, principele Anton, din Sigmaringen și marele strateg Moltke din Berlin. (Vezi *Deutsche Revue*, aprilie 1897, *Zur Vorgeschichte des Krieges von 1877*, pag. 49 și 51.)

Însă domn constituțional precum era, el nu putea să impună politica sa ca un autocrat, ci trebuia să caute a o inspira miniștrilor săi. În deosebire de prea prudentul cabinet Lascar Catargi, la care întâmpinase credința în neutralitatea absolută, găsește în ministerul liberal un guvern mai mlădios, și Ioan Brătianu se identifică treptat-treptat cu noua și curajoasă concepțiune.

Numai treptat, și nu de îndată, și nu cu toată energia. În primele 6 luni politica externă a lui Ioan Brătianu e prea șovăitoare, încă în decembrie 1876, la conferința ambasadurilor din Constantinopol, trimisul țării, Dimitrie Brătianu, insistă cu tot dinadinsul asupra garanției neutralității noastre, pe care o ceruse în noiembrie și memoriul lui Ion Ghica către guvernul englez. Precum era de așteptat, cererea României întâmpina refuzul Puterilor.

Poate Ioan Brătianu sta la îndoială și din cauza părerilor d-lor Ion Ghica și Dimitrie A. Sturdza. Ion Ghica, fiindcă fusese câțva timp bey de Samos, trecea de cel mai bun cunosător al intrigilor orientale, iar d. Dimitrie A. Sturdza era pe atunci simplul său adept, amândoi partizani hotărâți ai neutralității și văzând numai în această atitudine scăparea.

Poate era în defavoarea cabinetului liberal și faptul că avea ca ministru de externe pe d. Nicolae Ionescu, care fusese primit cu gândul prea ușor că, deocamdată, nu vor fi interese mai grave de îngrijit. Locul era aici și atunci indicat pentru Mihail Kogălniceanu, care însă nu reîntră în cabinet decât la 3 aprilie 1877.

Cu asemenea dispoziții nehotărâte, călătoria lui Ioan Brătianu la Livadia, în octombrie 1876, nu pare a fi avut tot succesul ce poate l-ar fi avut în alte împrejurări.

La Livadia împăratul Alexandru al II era însoțit de cancelarul său Gorciacov, de ministrul de război Miliutin și de ambasadurul din Constantinopol Ignatiev. Pe Ioan Brătianu îl însoțește numai ministrul de război, colonelul Slăniceanu, firește nu și ministrul de externe d. Nicolae Ionescu.

Totuș faptul acestei întâlniri a lui Brătianu cu împăratul Rusiei dovedește începutul unei mai bune înțelegeri a necesității politice române în fața crizei orientale.

Ce se va fi dezbătut la Livadia este greu de constatat în toate amănuntele. Ioan Brătianu nu era om de condei; raporturi scrise, necum memoare personale, nu a lăsat din timpul ministerului său. Suntem dar reduși la simple conjecturi¹. Că s-a stabilit un fel de înțelegere prealabilă asupra trecerii armatelor rusești prin teritoriul nostru, ne pare sigur: ieșirea la iveală a convenției formale de la 4 aprilie 1877 o mărtutisește. Dar care a fost contravaloarea cerută de Brătianu? A insistat el asupra unei alianțe întru deplină cooperare a armatei noastre alături cu cea rusească în contra Turciei? Sau o asemenea politică energică nu era încă hotărâtă în propriul lui cuget și în orice caz nu fusese diplomaticeste destul de pregătită pentru a avea și sprijinul Germaniei și al Austriei pe lângă țarul Alexandru? S-a preocupat îndeostul de soarta Basarabiei, a cărei pierdere o prevedea *Românul* încă din 15 noiembrie 1875? Sau - ceea ce ar fi mai grav - Brătianu s-a întors de la Livadia cu impresia că Basarabia tot era pierdută

¹ De când am scris aceste rânduri, au apărut în *Deutsche Revue* (aprilie și mai 1897), câteva revelări asupra tratatelor premergătoare războiului de la 1877. Ele nu sunt de natură a modifica textul de mai sus. Extragem din ele următoarele: „La 16 oct. se întoarce Brătianu din Livadia și raportează că războiul trece de inevitabil... Conte Ignatiev i-a explicat necesitatea neapărată a unei convenții pentru trecerea armatei rusești prin România, el însă a răspuns evasiv... La plecare i-a zis prințul Gorciacov: Dacă e război, ne vom înțelege noi cumva, România nu poate decât să câștige, și Brătianu i-a răspuns, că o înțelegere este desigur în interesul amândoror state și că el este dispus a cerceta chestia mai de-a-proape... în ministerul român d. Sturdza susținea neutralitatea absolută ca cea mai bună politică, pe când Brătianu vedea din contră în înțelegerea cu Rusia cea mai înțeleaptă măsură. Principele Carol împărțea părerea ministrului-prezident”.

penr.ru noi, și redactarea cam vagă a convenției de la 4 aprilie 1877, despre care vom vorbi mai jos, și declararea ulterioară a Parlamentului, că nu cedează Basarabia și nu admite nici un schimb de teritoriu, erau numai niște înscenări de ocazie pentru a scăpa aparențele și a-și păstra popularitatea față cu periculoasa atitudine, ce o luase coaliția de la Mazar-Pașa tocmai asupra acestei chestii (vezi mai sus pag. 13) (*ed. n.* - p. 10-11)?

După răspunsul ce un om nepărtinitor, cunoscând odată exact toate amănuntele, îl va da la aceste întrebări, va atârna judecata asupra meritului sau demeritului acțiunii politice a guvernului liberal din acest timp.

Orcum ar fi, realitatea evenimentelor, care este mai puternică decât închipuirile individuale, impune în curând lui Ioan Brătianu linia de conduită și însăși Turcia se însărcinează să-i grăbească hotărârea, cel puțin în ceea ce privește relațiile noastre cu Puterea suzerană.

Căci faimoasa Constituție, plăsmuită de Midhat-Pașa și promulgată la 11 decembrie 1876, neîntind seamă de capitulațiunile, la a căror respectare înalta Poartă se angajase și prin Convenția de la Paris, vorbește în art. 1, 7 și 8 de „provinciile” privilegiate ale Imperiului otoman și, după cum declară ministrul de externe Savfer Pașa guvernului nostru, înțelege să supui și România sub această denumire.

Acum era destul! Pe de o parte sfaturile stăruitoare ale principelui Carol, pe de alta nevoia Marilor Puteri de a ne garanta neutralitatea și în sfârșit nechipzuita vătămare a drepturilor noastre prin Constituția lui Midhat produc în cugetul lui Brătianu hotărârea definitivă, și de la 21 februarie 1877 înainte, politica guvernului liberal tinde spre ruperea relațiilor cu Turcia și spre cucerirea independenței prin arme.

Fixăm data de 21 februarie 1877 după un termometru caracteristic pentru șovăirile anterioare ale lui Brătianu: acest termometru este d. Dimitrie A. Sturdza. D. Sturdza se apropia sau se depărta de guvernul liberal, după cum acesta

se apropia sau se depărta de Turcia. Intrat în cabinetul lui Ioan Brătianu la 24 iulie 1876, d. Sturdza îl părăsește la 7 ianuarie 1877, reîntră în cabinet după 20 de zile, dar îl părăsește iarăși după alte 24 de zile, adică tocmai la 21 februarie 1877, și rămâne adversar al politicii partidului liberal în tot timpul războiului și până târziu după încheierea păcii de la Berlin.

D-sa, ca și Ion Ghica sunt și rămân partizani absoluți ai neutralității, și chiat pe la martie 1877, cu o lună înaintea începerii războiului, d. Ion Ghica în broșura sa *De cugetare politică, 1877* ne dă sfatul:

„Ideea, care ni s-ar părea mai nemerită, ar fi de a nu încuraja prin atitudinea și prin cuvintele noastre nici pe turci nici pe ruși, a nu arăta nici unuia nici altuia nici simpatii nici antipatie. A păstra, cum s-au rostit Corpurile legiuitoare, neutralitatea noastră, o neutralitate adevărată, iar nu o neutralitate cu meșteșuguri, a nu înlesni nici impiedica trecerea, iar în caz de trecere fie a unuia fie a celuilalt să protestam sus și tare înaintea Europei în contra violării teritoriului nostru și să ne rezervăm acțiunea pe viitor, retrăgând armata noastră din ochii trupelor străine; să ne manifestăm dorințele și speranțele ca să obligăm pe Europa să ne garanteze pe viitor acea neutralitate, de care avem atâta trebuință, și care îi este chiar ei atât de necesară. Dat aci se deșteaptă un sentiment de cavalermism tău înțeles. Și apoi să te mai ții cuvintele cele mari! «Nu voi să las țara mea să fie umilită», zice unul. «Nu eu voi consimți ca după atâtea sacrificii ce am făcut cu brava și iubita noastră armată să las pe străin»... zice altul. «Să protestăm cu sânge», strigă mulți; și o mie de alte cuvinte frumoase pe care le-ar invidia Racine și Corneille, care atrag aplauze și străngeri de mână patriotice, dar care din nenorocire nu pot fi decât cuvinte”.

Și apoi mai adaogă - parcă în rândurile de mai sus nu era destulă smerenie:

„Cât pentru onoarea armatei, le răspundem că nu credem că onoarea unei armate, care se retrage dinaintea altei armate, cu care nu

se poate măsura în luptă, să fie compromisă, nici că ar fi mai umilitor de a se retrage dinaintea numărului decât de a fi bătută sau silită a depune armele dinaintea inamicului".

Ce slab sfătuitor, ce rău prooroc a fost Ion Ghica! Si această „cugetare politică" era pe atunci evanghelia d-lui Dimitrie A. Sturdza; și așa de înrădăcinat era d. Sturdza în credința sa, încât chiar mai târziu, pe timpul discuțiilor parlamentare pentru aplicarea Tratatului de la Berlin, rostește în ședința Senatului de la 28 septembrie 1878 un discurs de opoziție în contra guvernului lui Ioan Brătianu și atribuie acestui act politic al d-sale destulă importanță pentru a-l scoate și a-l răspândi în broșură deosebită sub titlul *Bassarabia și Dobrogea* (București, 1878)¹.

Din norocire, Ioan Brătianu de pe la sfârșitul lui februarie 1877 își hotărăște atitudinea politică în contra părerii d-lor Ion Ghica și Dimitrie Sturdza, și pentru a avea față de gravitatea situației externe un parlament mai mlădios, dizolvă Senatul, ales încă sub ministerul Lascar Catargi, și convoacă pentru zilele 21-26 aprilie colegiile electorale. Însă evenimentele se

¹ Un om public de însemnătate d-lui Dimitrie A. Sturdza se cuvine să fie judecat după exacta constatare a diferitelor sale faze. De la 1 august 1882, când a părăsit pe Ion Ghica și a reintrat în cabinetul lui Ioan Brătianu, sub a cărui influență a rămas, și mai ales de la 1894, de când a ajuns în capul Partidului Național-Liberal, d. Sturdza vorbește mereu de credința sa în Ioan Brătianu și de scumpătatea, cu care îi păstrează tradiția. Dar pentru respectul adevărului, fără a insista asupra vechiei scrisori, ce a publicat-o d-sa împreună cu d. Bălăceanu în conra lui Brătianu la 15 martie 1869 (vezi *Independance Roumaine* de la 4 ian. 1887), este necesară amintirea că în una din acțiunile principale ale lui Brătianu, în care s-a manifestat valoarea acestuia ca om de stat, adică în participarea la războiul ruso-turc, d. Dimitrie Sturdza i-a fost adversar hotărât și că poate această ostilitate a d-sale și a lui Ion Ghica a împiedicat partidul liberal de a apuca mai de timpuriu calea cea dreaptă în criza orientală și de a dobândi pentru țară mai multe foloase decât s-au dobândit după atâta șovăire.

precipită peste așteptarea guvernului rău informat. De-abia se dizolvase Senatul la 23 martie, și începerea războiului ruso-turcesc, prin urmare necesitatea trecerii armatei rusești peste teritoriul nostru, se anunță ca iminentă. În toată pripa guvernul trebuie să dea acum o formă legală înțelegerii asupra intrării Trupelor de la Nord în România, despre care se vorbise la Livadia cu 6 luni înainte și a cărei tedeacție se stabilise (la spatele titularului de la externe, d-lui Nicolae Ionescu) încă pe la sfârșitul lui noiembrie între Ioan Brătianu și Nelidov. (Nelidov sosise în secret de la Constantinopol și rămăsese ascuns la baronul Stuart în consulatul rusesc din București.)

La 4 aprilie 1877 se subscrisese formal convenția cu Rusia de baronul Dimitri Stuart și de Mihail Kogălniceanu, numit în ajun ministru de externe¹.

¹ Spre a-și ușura răspunderea, Ioan Brătianu îndeamnă pe principele Carol la consultarea mai multor oameni politici din diferite partide, care însă constată numai predominarea părerii d-lor Ion Ghica și Dimitrie A. Sturdza pentru neutralitate (2 apr. 1877).

Caracteristică este recenta polemică iscată în ziarele noastre (mai 1897) asupra participării conservatorilor și îndeosebi a d-lui Lascar Catargi la această consultare. Ea dovedește o slabă cunoaștere a celor petrecute în țară și prea puțină judecată. D. Lascar Catargi nu a fost chemat la acea consultare, și nici nu putea să fie chemat. De-abia cu 12 zile înainte Camera liberală votase acuzarea definitivă a celor șase miniștri conservatori pentru „crime și delict". Ar fi fost o monstruoasă constituțională ca în același timp să fie chemați de guvern la o consultare politică! Dacă ar fi fost chemați, unii din ei, deși nu d. Lascar Catargi, s-ar fi arătat desigur partizani ai războiului în contra turcilor. Este știut că generalul Florescu a făcut toate încercările putincioase ca să ia parte la acțiunea armatei, dar - cu o rară cruzime - s-a refuzat vechiului militar îndeplinirea acestei supreme datorii patriotice. - Uitat-au publiciștii noștri strigătul de indignare ce poetul național al românilor, Vasile Alecsandri, l-a adresat generalului Florescu?

„Din sânul Țării noastre o mândră oaste-apare!
Menită ca să-ntreacă a lumii așteptare
Prin fapte glorioase din timpuri de altădată,

Reproducem aici textul oficial al memorabilului act:

„Lucrând în înțelegere cu celelalte Mari Puteri pentru a ameliora condițiunile de existență ale creștinilor supuși dominațiunei sultanului, guvernul imperial al Rusiei a atras atențiunea cabinetelor garante asupra necesității de a asigura într-un chip eficace executarea reformelor cerute de la Poartă.

Deoarece întârâtarea musulmanilor și slăbiciunea învderată a guvernului otoman nu lasă a se speța măsuri serioase de executare din partea autorităților tutce, o intervețiune militară din afară poate deveni necesară, în cazul când dezvoltarea ulterioară a afacerilor politice în Orient ar sili pe Rusia să iea asupra-și această sarcină și a dirige armata sa spte Turcia din Europa, guvernul imperial, dorind a respecta inviolabilitatea teritorială a Statului Român, s-a înțeles de a încheia cu guvernul Alteței Sale Domnitorul Carol I o convențiune specială relativă la ttecetea trupelor ruse prin România.

Ea sboară-n foc și iese cu fruntea-ncoronată!
 Și însă tu, victimă de-o oarbă prigonire,
 Ai fost ca un netrebnic lăsat în părăsire!
 Netrebnic, tu, netrebnic!... De când, o! Doamne-n lume
 Lumina zilei poartă al nopții negru nume?
 De când netrebnic este acel ce cu iubire
 Consacră-o viață-ntreagă la patriei mărire?
 De când netrebnic omul cu inimă măreață
 Ce-n lupta pentru țară oferă braț și viață?
 De când netrebnic șeful ce, orcum bate vântul,
 Își apără stindardul și-și ține jurământul?....
 Acum, în loc de arme curate, lucitoare,
 Eu văd că se preferă hulirea mânjitoare.
 Orcine stă-n arenă, de tină are parte.
 Eu, nedepriș cu tina, mă țin de ea departe
 S-aștept se văd sub trăsnet hidoasa pocitură
 Care-au sădit în țară invidie și ură."

Prin urmare au fost desemnați ca plenipotențari:

Din partea Majestăței Sale Imperatorul tutulor Rusiilor, baronul Dimirri Stuart, consilier de stat, agent diplomatic și consul genetal al Rusiei în România, cavaler al Ordinului St. Viadimir clasa III, al St. Anei clasa II, al St. Stanislas clasa II și al ordenelor streine: Leul și Soarele clasa II cu placă, Medgidie, clasa III, Muntenegru clasa II cu placă, și al Crucii de ofițer al Mântuitorului;

Din partea Alteței Sale Domnitorul României, d. M. Kogălniceanu, ministrul său al afacerilor streine, mare Cruce al Ordinului St. Ana clasa I, al Vulturului roșu clasa I, al Medgidiei clasa I, al Coroanei de fier clasa I.

Cari, după ce și-au preschimbat deplinele lot puteri, găsire în bună și regulată formă, s-au învoit asupra articolelor următoare:

Art. 1. Guvernul Alteței Sale Domnitorul României Carol I asigură armatei ruse, care va fi chemată a merge în Turcia, libera trecere prin teritoriul României și tractarea eservată armatelor amice,

Toate cheltuețele, cate ar putea fi ocazionate de crebuițele armatei ruse, de transportul său precum și pentru satisfacerea tutulor trebuințelor sale, cad bineînțeles în sarcina guvernului imperial.

Art. 2. Pentru ca nici un inconvenient sau pericol să nu rezulte pentru România din fapcul trecerei ttupelot ruse pe teritoriul său. Guvernul Majestăței Sale Imperatorul tutulor Rusiilor se obligă a menține și a face a se respecta drepturile politice ale Statului român, astfel cum rezultă din legile interioare și tractatele existente, precum și a menține și a apăra integritatea actuală a României.

Art. 3. Toate amănuntele relative la trecerea ttupelot tuse, la relatiunile lor cu autoritățile locale, precum și roate învoielile, cari ar trebui să fie făcute pentru acest sfârșit, vot fi consemnate într-o convențiune speciala, care va fi încheiată de delegații ambelor guverne, și

ratificată în același timp ca și cea de față, și va intra în lucrare deodată.

Art. 4. Guvernul Alteței Sale Domnitorul României se îndatotează a obține pentru Convențiunea de față, precum și cea menționată la art. precedent, ratificarea cerută de legile române, și a face imediat executorie stipulațiunile cuprinse într-însele.

Drept aceea plenipotențiarilor respectivi au pus pe convențiunea din față semnăturile lor și sigiliul armelor lor.

Făcută în București la 4 (16) aprilie anul mântuitei una mie opt sute șaptezeci și șapte."

Pentru deosebită importanță a articolului 2 de mai sus, dăm și textul oficial al redacției franceze:

„Art. 2. Afin qu'aucun inconvenient ou danger ne resulte pour la Roumanie du fait du passage des troupes russes sur son territoire, le Gouvernement de Sa Mărește l'Empereur de toute les Russies s'engage à maintenir et à faire respecter les droits politiques de l'Etat Roumain tels qu'ils résultent des lois intérieures et traites existants, ainsi qu'à maintenir et à défendre l'intégrité actuelle de la Roumanie."

Când recitim astăzi acest act și ne aducem aminte de mărturisirea făcută de Kogălniceanu în ședința Camerei din 30 sept. 1878, că încă la iunie 1877, puțin după încheierea convenției și înainte de trecerea armatei noastre peste Dunăre în ajutorul Rusiei, cancelarul Gorciacov îi spusese la Ploiești că ne cere Basarabia¹: ne revin asupra acțiunii diplomatice a guvernului liberal toate îndoielile, de care am vorbit mai sus.

Prea este curioasă redactarea convenției de la 4 aprilie. Faimosul articol 2 zicea, că Rusia „s'engage a maintenir les droits

¹ Vezi discursul 40 din acest volum.

politiques de l'Etat Roumain tels qu'ils résultent des traites existants (așadar supunerea sub suzeranitatea Turciei?), *ainsi qu'a maintenir l'intégrité actuelle de la Roumanie*.

Acest text cuprindea pericolul unei *reservatto mentalis* din partea Rusiei și putea da loc la o interpretare contrară celei presupuse de români. Căci Rusia, prin tratatul Pontului, semnat în Londra la 17 martie 1871 (vezi voi. I, pag. 35; ed. n. - p.) obținuse anularea Tratatului de la Paris din 1856 în ceea ce privea Marea Neagră. Și pe de altă parte noi înșine îl știrbisem prin Unirea de la 1859 și prin instituirea domnului hereditar străin de la 1866, amândouă aceste acte fiind admise de Puteri în fapt, dar nu recunoscute în drept. În așa stare de lucruri, mai era oare Tratatul de la Paris, pentru Rusia față de noi, *un traité existant*? Și *l'intégrité actuelle de la Roumanie*, interpretată cu oarecare șiretenie, mai era integritatea cea de la 1856 până la 1870, adică cea conformă cu Tratatul de la Paris, care ne dase Basarabia? - De altminteri chiar art. 21 al Tratatului de la Paris zicea: *Le territoire (en Bassarabie) cede par la Russie sera annexe a la Principauté de Moldavie, sous la suzeraineté de la Sublime Porte*. E semnificativă telegrafia suzeranității în acest articol. Cate e puterea suzeranului asupra teritoriului? Cuvântul, ca termen de drept internațional, nu are înțeles precis. Ca precedent istoric, Austria ne luase la 1775 Bucovina și Rusia la 1812 Basarabia prin înțelegeri directe cu Turcia. Gorciacov ne va aduce aminte de aceasta la 1878.

Dacă era vorba să se previe o așa interpretare ingrată din partea Rusiei, atunci textul articolului 2 trebuia să cuprindă anume *garantarea Basarabiei*.

Iar dacă era vorba să rămâie redacția așa de vagă, fiindcă tot nu mai puteam păstra Basarabia față de pretențiile puternicei Rusii, atunci trebuia din vreme pregătită compensația de bunăvoie, care ar fi fost incomparabil mai

mare, decât partea rău limirată din Dobrogea, pe care am primit-o mai la urmă cu de-a sila.

Și un asemenea act guvernul lui Ioan Brătianu se vede nevoit să-l încheie și să-l publice în lipsa Parlamentului; iar după 7 zile, la 11 aprilie, primele trupe rusești trec peste Prut și intră în țară.

Art. 123 din Constituție prescrie că „nici o ttupă sttăină nu va putea trece pe teritoriul României decât în puterea unei anume legi”. Cum să îndeplinească guvernul liberal această prescriere constituțională, când din lipsă de prevedere tocmai în acest moment Senatul era dizolvat și epoca alegerilor fixată de abia la 21-26 aprilie ?

Pentru a reintra mai cutând în legalitate, cel puțin în această privință, ministerul comite o nouă violare de lege și, scurtând tetminul minimal de 21 zile prevăzut de art. 46 din legea electorală, modifică prin decretul de la 3 aprilie 1877 convocarea colegiilor și o fixează între 9 și 13 aprilie.

Alegerile dau o mare majoritate guvernamentală, însă din foștii miniștri conservatori intră în noul Senat dd. Lascar Catargi, P. Carp, B. Boerescu și G. Gr. Cantacuzin.

Parlamentul se deschide la 14 aprilie 1877, și la 16 și 17 aprilie amândouă Corpurile legiuitoare primesc convenția cu Rusia și dau ministerului un bil de indemnitate pentru violările de lege comise.

Atitudinea opoziției conservatoare în acest moment impottant al istoriei noastre contemporane merită să fie relevată. In organul lor recunoscut, *Timpul*, conservatorii publică la 26 aprilie următoarea declarare demnă:

„împregiurările sunt de o gravitate excepțională. Armatele rusești ocupă teritoriul nostru. O convenție iscălită de guvernul român și aprobată de majoritatea Corpurilor legiuitoare, a fixat rolul, ce România este chemată a juca în situația actuală. Constatăm, că această convenție a fost supusă Camerei și Senatului, după ce

armata imperială a Rusiei trecuse Prutul și ocupase o parte a țării.

In fața acestot fapte împlinite, în fața unor împregiurări, de la care poate atârna viitorul statului nostru, noi conservatorii credem că *arfi și nepatriotic și inoportun de a crea guvernului, căruia evenimentele i-au încredințat soarta țării, dificultăți în chestiile exterioare.*

Opinia noastră despre acest guvern este cunoscută; ea nu s-a schimbat întru nimic. Pentru moment însă, ctedem ca o polemică în conta politicei sale din afară nu este la locul ei”.

Cu toată convenția de la 4 aprilie, relațiile noastre cu Rusia sunt foarte precare.

Fratele împăratului Alexandru II, Marele Duce Nicolae, căruia îi era încredințat comandamentul suprem al armatei, își permite a adresa la 11 aprilie un *manifest* către „locuitorii români”, în care le zice între altele:

„Prin porunca Majestății Sale împăratului tutulor Rusiilor, armata Sa ce am sub a mea comandă, însărcinată a combate în contra turcilor, intra astăzi în țara voastră, care nu pentru întâiaș dată a întâmpinat cu bucurie oștilele rusești.

Vestindu-vă aceasta, vă declar că venim la Voi ca vechi ptieteni și voitori de bine; nădăduiesc să găsească la Voi aceiaș sufletească primire care au arătat străbunii Voștri oștirilor noastre în trecutele resbele ce le-am avut cu turcii..

Vă invit dar ptin aceasta a vă urma în pace îndeletnicirile și a ușura armatei chipul de a satisface nevoile și trebuințele sale” etc.

Parcă suntem încă sub protectotatul de la Akierman și Balta-Liman! Rusia și de astă dată considetă Tractatul de la Paris din 1856 ca nemaiavând ființă.

Pe de altă parte Turcia vede acum în statul român un dușman, silește pe reprezentantul nostru să plece din Constantinopol și la 26 aprilie începe din Vidin bombardarea Calafatului, căreia îi urmează până la 14 mai și bombardarea Giurgiului, Olteniței, Islazului, Bechetului și Corăbiei.

În astfel de situație, Parlamentul nostru ia act de începerea ostilităților efective din partea Turciei și, după o discuție prealabilă în ședința Camerei de la 29 aprilie care se termină cu primirea unei moțiuni de încredere, propuse de d. P. Grădișteanu (votează contra dd. Nicolae Ionescu, Pantazi Ghica, A. Vizanti), Adunarea legiuitoare hotărăște la 9 Mai 1877 cu unanimitatea voturilor exprimate (se abțin dd. Nicolae Ionescu și N. B. Locusteanu):

„Cametă ia act că resbelul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și Independența absolută a României au primit consacrarea lor oficială”.

În aceeași zi Senatul votează legea pentru instituirea Ordinului *Steaua României* ca semn al suveranității, care lege se primește și de Cameră și se sancționează a doua zi, 10 mai. La această serbare națională (marți în 10 Mai 1877) o deosebită solemnitate accentuează actul săvârșit: ministrul-prezident Ioan Brătianu, mitropolitul Moldovei și Sucevei Iosif Naniescu, viceprezidentul Senatului Dimitrie Brătianu, prezidentul Cametei C. A. Rosetti, primul-prezident al Curții de Casație Al. Crețescu și președintele Curții de Conturi Em. Grădișteanu țin discursuri înaintea domnitorului și—l felicită pentru independența declarată.

E de notat că această (cam acoperită) declarație a independenței provoacă în prima linie nemulțumirea Rusiei, care se și grăbește a o exprima prin o notă a d-lui de Nelidov. Politica tușească față de micile state era vederată: țarul voia să le aibă în decursul războiului la dispoziția sa și, după izbândă, să le procure oarecare foloase ca rezultat al generozității sale.

La vreun ajutor din partea armatelor acestor state (adecă a României și a Gteciei, căci sârbii erau bătuți, și montenegrii prea puțini la număr) nu se gândea Rusia: încercările guvernului român de a face să se admită cooperarea regulată a armatei noastre le respinge cu trufie.

Dar în curând soarta armelor aduce situația la expresia adevărată a valorilor reale. Căci Rusia se atată tău pregătită pentru un asemenea război. Influențată poate de iluziile lui Ignatiev, care față cu pretinsa decadență a Turciei vorbea de o simplă plimbare milirară, Rusia trimite la început pe câmpul de război european, unde efectivul turcesc este de aproape 400 000 luptători, numai 150 000, care cu vro 10 000 cazaci din așa-numitul cōp combinat (*svodny*) și cu personalul tehnic însumează de-abia un efectiv de 170 000 oameni; iar intențența este concesionată unor întreprinderi private: pentru transporturi lui Warschawsky, pentru aprovizionări consorțiului Horwitz, Gregr și Kohan, a căror exploatare ajunge după sfârșitul războiului în cercerarea instanțelor criminale,

Cu mișcarea întârziată prin ploile totențiale din primăvara anului 1877 armata tușească își face ttecerea peste Dunăte de-abia între 10 și 15 iunie, iar la 16 iunie trece și împăratul Alexandru cu Marele Duce Nicolae. Centrul armatei, sub generalul Gurco, ocupă Târnova la 25 iunie, străbate cu o surprinzătoare repeziciune Balcanii prin pasul Hainkioi și ajunge la 5 iulie până la Cazanlâc. Însă tutcii se reculeg după

’ Ausdem Leben KonigKarls von Rumdnien (voi. III, pag. 156; ed. n. — p.). Statul-major român dă cifra „de 135 la 140 mii oameni” (voi. I, pag. 54; ed. n. - p.). - Cartea statului nostru major este intitulată *htoricidu Războiului din 1877—1878. Participarea României la acestu războiu. Lucrare făcută de mai mulți ofiteri*. Partea I (București, 1887). — Lucrarea cuprinde arătea neajunsuri de ror felul, încât se înțelege, pentru ce se prezintă sub o formă anonimă și oarecum neoficială. „Lotus esre de regrerar că, după 20 de ani de la război și 10 ani de la publicarea volumului întâi, n-a apărut încă volumul al doilea și cel mai important, în care a rămas să se descrie luarea Plevnei.

prima amețeală, Suleiman-Pașa bate pe ruși la Eski-Zagra (18 iulie), și la 23 iulie trupele lui Gurco se întorc iarăși la Târnova.

Dar îndrăzneția înaintare era și fără de aceasta periclitată prin evenimentele întâmplare în același timp la baza de operație lângă Dunăre. Spre a lărgi aceașă bază, aripa dreaptă a armatei sub generalul Kriidener, lăsând deocamdată Plevna la o parte (deși principele Carol, într-un consiliu de război ținut la Marele Duce Nicolae în Ploiești, atătase încă de la 20 mai necesitatea de a pune cât mai curând mâna pe acest punct de înțucisare — ușor lucru pe la sfârșitul lui iunie, când era reocupat numai de puține batalioane turcești), se îndreptase spre Nicopoli și după o scurtă bombardare, dar cu relativ mari pierderi, intrase la 3 iulie seara în această cetățue. Însă în tâstimp Osman-Pașa, nemaiputând sosi de la Vidin în ajutorul Nicopolii și înțelegând pe de altă parte marea importanță strategică a Plevnei, concentrase aici toate trupele disponibile (de la început peste 15 000 oameni) și în câteva zile de o activitate febrilă izbutise să facă din această poziție, de la sine favorizată prin dealurile dimprejur și prin văile latetale, cea mai sttașnică întăritură. Statul-major tușesc ordonă generalului Schilder-Schuldner să plece de la Nicopoli și să ia Plevna. Nefericitul general o atacă la 8 iulie cu de-abia 8 000 oameni, fără recunoașteri prealabile, fără trupe de rezervă, și esre respins cu pierderea unei tteimi din soldații săi.

Pentru a restabili cât mai cutând prestigiid armelor rusești, generalii Kriidener, Șahovscoi și Scobelev atacă la 18 iulie Plevna pentru a doua oată, de astă dată cu vto 32 000 oameni infanterie, 3 bngade de cavalerie și 186 tunuri; dar și Osman-Pașa adunase până atunci în întăriturile sale cam același număr de combatanți cu 54 tunuri. Rușii sufăr o a doua și mult mai crudă înfrângere și au să deplângă pierderea exorbitantă a vro 7 000 oameni cu aproape 200 ofițeri.

Situația lor devine din cele mai critice; în aceeaș zi este bătut și Gurco la Eski-Zagra în Balcani, toată soarta războiului e pusă la îndoială.

Acum încetează orice trufie. Marele Duce Nicolae intervine de-a dreptul pe lângă Domnitorul nostru și-i cere ajutor prin memorabila depeșe de la 19 iulie 1877, al cărei text îl vom reproduce mai jos. Totdeodată se ordonă chemarea unui spot de peste 100 000 oameni din Rusia, și ministrul rusesc la Atena ptimește însărcinarea de a provoca și intrarea grecilor în război. Chiar și sârbilor, cu toată înfrângerea din anul precedent, li se adresează pe la sfârșitul lui octomvrie aceeași cerere. Iar montenegrii reîncep de la sine lupta de-abia întreruptă'.

Ce făcuse până atunci atmata română?

Mobilizată în luna lui aprilie 1877, cu un efectiv de 50 000 oameni și 180 tunuri (după ce în decursul iernei se construisetă

¹ în contra grecilor Turcia așezase un corp de observare la granița din Tesalia. În cazul unui atac efectiv din partea Greciei, acest corp trebuia întărit prin detașarea de trupe din Sudul Balcanilor, și astfel s-ar fi slăbit rezistența contra rușilor din păsurile Șipca și Hainkioi, Dar Saburov, pe atunci ministrul Rusiei la Atena, cunoscând starea deplorabilă a armatei grecești și temându-se ca aceasta să nu fie îndată nimicită și atunci din contră trupele turcești din Tesalia să poată spori contingentul din Balcani, a luat asupra-și de a nu executa ordinul primit, ci de a sfătui pe greci să lămăie în pace. Inteligența nesupunere, mărturisită mai târziu țarului de însuș Saburov, i-a procurat înaintarea la ambasada din Berlin. - De-abia după încheierea armistițiului de la 19 ianuarie 1878 între ruși și turci, când se stabiliseră și bazele păcii, Grecia declară războiul și intră cu 12 000 oameni în Tesalia, pentru a-și da aerul de beligerant și a putea reclama o sporire de teritoriu.

În ce privește Serbia, principele Milan (spre marea nemulțumire a împăratului Alexandru) nu se poate hotărî la acțiune. Tocmai pe la decemvrie (6 zile după căderea Plevnei!) își pune armata în mișcare spre Sofia și spre Vidin, ocupă la 11 decemvrie Adlie și Mramor, la 16 Pirot etc.

Cât pentru montenegrii, ei continuă cu vechiul curaj micile atacuri locale în munții greu accesibili de la granița lor și silesc cetățuia Antivari să capituleze (27 decemvrie). Antivari se și anexează Montenegrului prin Tratatul de la Berlin.

cu bună prevedere întăririle de la Bărboși și Calafat), armata noastră este împărțită prin ordinea de bătaie din 26 aprilie în două corpuri, fiecare cu câte două diviziuni, sub comanda supremă a domnitorului Carol, având ca șef al statului-majot general pe colonelul G. Slăniceanu¹. Primul corp de armată este comandat de generalul G. Lupu, al doilea de generalul Al. Radovici, iar comandanții celor 4 divizii sunt colonelii M. (Christodulo) Cerchez, I. Logadi, G. Angelescu și generalul G. Manu (numit general cu câteva zile mai înainte, împreună cu N. Haralambie, căruia i se încredințează comanda milițiilor).

Într-o consfătuire ținută la Ploiești (7 mai), Marele Duce Nicolae își exprimă personal dorința unei cooperări a armatei române; principele Carol se arată animat de aceeași dorință, cere însă prealabila stabilire a condițiilor militare pentru o asemenea acțiune și în orice caz o bază proprie de operație în Bulgaria; deocamdată promite în princip ajutorul trupelor române la trecerea armatei rusești peste Dunăre.

Însă între dorința Marelui Duce Nicolae, militărește foarte justificată, și atitudinea diplomației rusești este o mare deosebire, precum este, în dauna noastră, o deosebire și între cuvintele mai rezervate ale Domnitorului și acțiunea petulantă a ministerului său. Acesta insistă prea mult asupra cooperării armatei române și se expune la nota d-lui de Nelidov de la 16 mai, care zice între altele:

¹ Cifrele de 50.000 oameni și 80 tunuri le luăm din cartea citată *Aus dem Leben König Karls* (voi. III, pag. 149), care evaluează întreaga putere armată a țării din acel moment, cu miliții, cu garda națională cu tot, la 70 000. Publicarea statului nostru major (partea I, pag. 75) vorbește de un efectiv mobilizat de 58 700 oameni cu 190 tunuri, plus 14 000 oameni din contingentul anului 1877, plus 33 000 din batalioanele de miliții, afară de garda orașenească și de depozitele trupelor de linie. Probabil cifrele statului-major erau pe hârtie, pe când relația asupra vieții Regelui ne dă realitatea.

Le Gouvernement Roumain avait fait des démarches auprès du cabinet Imperial pour témoigner de son désir de coopérer à l'action de l'armée Russe au delà du Danube, et poser les conditions, auxquelles cette coopération serait possible. La Russie n'a pas besoin du concours de l'armée Roumaine. Les forces qu'elle a mises en mouvement pour combattre la Turquie, sont plus que suffisantes pour atteindre ce but et il n'est pas probable que l'Empereur s'expose en commençant la guerre actuelle. D'autre part la sécurité extérieure de la Roumanie ne l'oblige guère à attaquer la Turquie. Si donc, par des considérations personnelles d'une nature différente, et que le Gouvernement Roumain tient à ne pas dévoiler, mais qui ressortent assez clairement du rôle de la presse locale, il croit tenu d'honneur à entreprendre une action offensive contre l'Empire Ottoman, cette action ne doit en aucun cas gêner l'exécution du plan général des grandes opérations de l'armée Russe, à l'ombre desquelles exclusivement ont pu être jetées les bases des distantes futures de l'Etat Roumain.

Cu toate acestea, ajutorul făgăduit de noi pentru trecerea armatei rusești peste Dunăre se dă cu prisosință. În acel moment armata română este astfel așezată: divizia întâi la Calafat, a doua la Cetate, a treia la Băilești, a patra la Corabia-Izlaz. După înștiințarea despre timpul și locul trecerii (pană atunci ținute secrete), bateriile române de la Islaz pană la Calafat întrețin în zilele de 14-16 iunie un foc viu și neîntrerupt, și, ocupând astfel trupele turcești, apără transportarea materialului de pod (150 pontoane și 60 plute) din gura Oltului pe Dunăre în jos de Nicopoli spre Zimnicea-Siștov. Cu acest material sosit intact la

¹ Când, unde și cu cine? La Livadia cu Ioan Brătianu? Dar Basarabia? Și dacă acolo, sau poate la București, în timpul tratărilor cu Nelidov pentru convenția de la 4 aprilie, s-au așternut „bazele destinelor viitoare ale statului român”, nu era atunci, înainte de a fi intrat rușii pe teritoriul nostru, momentul de a hotărî și cooperarea armatei române, pentru ca să nu se poată zice acum că viitorul României este pus *exclusiv* la umbra operațiilor rusești?

destinație și în asemenea împrejurări întregul Corp VIII al armatei rusești începe să treacă Dunărea chiar în noaptea de 14 spre 15 iunie și poate să ocupe Siștovul în seara de 15, iar a doua zi trece și împăratul Alexandru II în Bulgaria.

Dar în lungul raport, ce Marele Duce Nicolae îl adresează împăratului asupra înrâmplărilor de la începutul războiului până la 15 iunie, nu se zice nici un cuvânt despre armata română, ci se aduc numai plângeri în contra căilor noastre ferate!

Când și Corpul IX al armatei rusești, părăsind Turnu-Măgurele, trece Dunărea, regimente române din divizia a patra se așază aici, și paza bateriilor rusești din această parte a malului stâng al Dunării le este încredințată. Astfel armata română formează în fapt continuarea aripii drepte a armatei rusești. După înțelegerea avută la Măgurele între generalul rus Stolypin și generalul Manu, trupele noastre urmează cu bombardarea Nicopolii încă până la 30 iunie, pentru apărarea altor plute rusești, care trec din gura Oltului spre Zimnicea.

Și la 3 iulie, atacul generalului Kriidener asupra Nicopolii este puternic ajutat din partea noastră prin neîntrerupta bombardare de la bateriile din Flămânda, Măgurele și Islaz și prin focul de puști al infanteriei române asupra celei turcești dinspre râul Osmă.

Însă când Kriidener după cucerirea Nicopolii, spre a-și putea îndrepta toate trupele spre Plevna, cere de la generalul Manu să ocupe Nicopoli și să îngrijească de transportul celor 7 000 de prizonieri turci, generalul român cu drept cuvânt refuză, neavând de la Principele nostru autorizarea de a intra în Bulgaria. La intervenirea Marelui Duce Nicolae și chiar a împăratului Alexandru, principele Carol răspunde că, fără stabilirea unei baze proprii de operație pentru armata română, aceasta nu va trece Dunărea.

Astfel generalul Kriidener e silit să reție o parte a trupelor sale la Nicopoli și nu poate trimite în contra Plevnei decât acei

8000 oameni sub comanda lui Schildner-Schuldner, care suferă înfrângerea de la 8 iulie, despre care am vorbit.

Matele Duce Nicolae aruncă vina asupra noastră și se face că uită atitudinea diplomației rusești. Dar după o nouă intervenire a sa și a împăratului Alexandru și după ce și cancelarul Gorciacov recunoaște acum trebuința neapărată a cooperării armatei române în Bulgaria, generalul Manu primește la 12 iulie ordinul de a ocupa Nicopoli, și la 17 iulie steagul român se înalță deasupra acestei cetăți turcești.

Cu toată considerabila sporire a trupelor de atac în contra Plevnei, Kriidener mai cere de la generalul Manu trimiterea a patru regimente române în ajutorul lor. ceea ce - în lipsa autorizării Domnitorului - se refuză iarăși. Rușii sunt pentru a doua oară bătuți la Plevna (18 iulie), și în sfârșit Matele Duce Nicolae adresează principelui Carol depeșă horăritoare pentru chemarea în ajutor. Depeșa este astfel concepută:

„Mardi, 19/31, Juiillet 1877

PRINCE CHARLES DE ROUMANIE

*A Tendreit ou se trouve le Quartier-General Roumain
Les Turcs ayant amasse les plus grandes masses a
Plevna, nous abiment. Prie de faire fusion, demonstration
et, si possible, passage du Danube que Tu desires faire. Entre
le Juiet et Corabia cette demonstration est indispensable pour
faciliter mes mouvements.*

NICOLAS¹⁾

Un nou moment de grea cumpănă pentru politica română! Chiat acum, prin inoportuna insistență anterioară a

¹⁾ În mare deosebire între acest text autentic și cuvintele apocrife traduse în publicarea statului major român, în cartea d-lui T. C. Văcărescu și în prelegerile d-lui general Falcoianu asupra războiului. Expresiile exagerate, atribuite acolo Marelui Duce Nicolae („Treci Dunărea sub ce condițiuni vei voi” „Cauza creștină este pierdută”) erau din capul locului suspecte.

guvernului nostru întru cooperarea armatei române (insistență tardivă după încheierea convenției de la 4 aprilie și prematură înaintea înfrângerilor de la Plevna), situația Romanii față de Rusia nu era atât de favorabilă, pe cât ar fi putut fi, și depeșa Marelui Duce Nicolae către Principele Carol vorbește de *passage du Danube que Tu desires faire*, parcă ajutorul invocat ar fi mai ales o împlinire a dorințelor noastre. Dar oricum ar fi redactată depeșa Marelui Duce, rămâne totuș constatat că rușii cer acum formal conlucrarea armatei noastre în Bulgaria și că, fiind zdrobiți (*abihnes*) la Plevna, *această demonstrație este indispensabilă pentru a facilita mișcările lor*.

Acțiunea militară ce ni se cerea era pentru noi din toate punctele de vedere de o importanță suptemă. Ea se cuvenea să fie însoțită de cea mai prevăzătoare acțiune politică, mai ales după declatarea cancelarului Gorciacov din luna trecută în privința Basarabiei și după nota d-lui de Nedilov cu *destinées futures de l'Etat Roumain*. Dar pe când principele Carol vrea să garanteze soarta țării printr-un nou tractat cu Rusia, înainte de a intra cu toată armata în Bulgaria, Ioan Brătianu stăruie să le dăm „simplu și franc” ajurorul putincios, fiindcă România, la o respingere a rușilor peste Dunăre, ar fi în pericol de a deveni teatrul războiului și fiindcă un nou tractat ar desființa garanțiile și foloasele (!) convenției de la 4 aprilie’.

Domnitorul cedează ministrului său, dar cel puțin asigură armatei române o situație cuviincioasă în contra multiplelor încercări ale generalilor ruși de a dispune de ea ca de propriile lor tutepe. Cu o întârziere intenționată și cu neclintita hotărâte de a păstra comanda deosebiră asupra armatei sale, principele Carol mai așteaptă câteva interveniri în partea Matelui Duce Nicolae, care i se și adresează, și răspunde în sfârșit la 10 august:

’ *Aus dem Leben König Karls* (voi. III, pag. 213). - Vezi și discursul 40 din volumul de față.

Dans ses rapports avec l'armee Imperiale, l'armee Roumaine devra conserver, ainsi que Votre Altesse Imperiale a bien voulu le reconnaître Elle-meme dans Sa derniere lettre, son individualite et son unite de commandement, tout en operant bien entendu d'apres le plan general et les dispositions de V.A.I. — A cet effet je serai tres heureux de pouvoir me rencontrer avec V.A. I. a Nicopoli ou ailleurs, afin de regler a titre definitif la marche de nos operations contre Plevna. Je prie V.A.I. de vouloir bien fixer le jour et l'endroit de cette entrevue.

Inttevederea se hotărește penttu 16 august. In acea zi, spte 8 ore seara, Principele sosește în cartierul imperial la Gornia-Studena, unde este întâmpinat de împăiatul Alexandru

II și de Marele Duce Nicolae. Pe fața celui dintâi e întipărită durerea pentiu pietdeile suferite și grija de viitor. Cu mare cordialitate împăratul își exprimă mulțumirea de a vedea pe Principele nostru în Bulgaria și speranța că, de acum înainte, toate greutățile vor fi înlăturate. Iar Marele Duce întreabă îndată, dacă” Principele are intenția de a comanda armata română în persoană. La răspunsul Principelui, că aceasta „se înțelege de la sine”, Marele Duce întâmpină, că s-ar produce prea multe greutăți, fiindcă principele Carol nu ar putea fi pus sub ordinele unui general rus. - „Firește că nu”, tăspunde Domnitorul nostru, „însă zece generali ruși ar putea fi puși sub ordinele mele”. - împăratul Alexandru ascultă discuția în tăceie, apoi conduce pe principele Carol la cortul ce-i era pregătit, el însuși se retiage în simpla casă bulgărească, în care locuia. Peste puține minute sosește Marele Duce Nicolae în cort și, în numele împăratului, oferă Principelui nostru *comandamentul superior asupra tuturor trupelor rusești dinaintea Plevnei*. - Mare onoare, și mai mare răspundere!

După un timp de reflecție, Principele primește, deși numărul soldaților ruși concentrați la Plevna nu trece peste 30 000 și din trupele române nu poate fi deocamdată adus în

ajutor decât acelaș număr de oameni - slab contingent față cu armata și cu poziția lui Osman.

A doua zi principele Carol pleacă înapoi și, purând de-abia să se strecoare spre Șistov prin nesfârșita mulțime de căruțe cu răniții de la Sipca și prin coloanele de tren, sosește seara la Zimnicea, găzduit în aceeaș casă din cate - cu puține săptămâni înainte — împăratul Alexandru pornise peste Dunăre plin de încrederea într-o grabnică izbândă.

În Corabia, la 19 august, Principele ține un consiliu de război, la care iau parte Ioan Brătianu, generalul Cernat, colonelii Ation, Cerchez, Barozzi, Dabija, Slăniceanu și maiorul J. Lahovari. Conform părerii maiorului Lahovari și a lui Ioan Brătianu, și în contra părerii celorlalți, Principele hotărăște trecerea trupelor române peste Dunăre chiar pentru a doua zi.

Trecerea avea să se facă pe podul cel mare de 800 metvi, care cu învingerea atâtor greurări de-abia se construiseră de colonelul Eraclie Arion și loc.-colonelul Anton Berendei la Siliștioara-Măgura lângă Corabia și care acum, în înțelesul celor convenite la Gornia-Studena, trebuia desfăcut și reconstruit la Nicopoli, precum și toate căile de etape și proviant trebuiau alfel stabilite conform noiei baze de operație.

O ordine de zi de la 23 iulie modificase organizarea armatei active prin împărțirea în armata de operațiuni și armata de observațiune. Remăind intact Corpul II sub generalul A. Radovici (numai generalul Manu se numește comandant al artileriei armatei de operațiuni și este înlocuit la divizia a 4-a prin colonelul A. Angelescu), cele două divizii ale Corpului I, formând armata de observațiune sub generalul Lupu, sunt încredințate colonelilor Pencovici și M. Holban, și din trupele lor se mai formează o rezervă generală, având aici colonelul Cerchez comanda infanteriei, colonelul Crețeanu a cavaleriei și colonelul E. Arion a artileriei.

În zioa de 20 august pe la amiază, după serviciul divin celebrat sub cerul liber de episcopul Râmnicului, divizia de

rezervă și o brigadă a diviziei a 3-a încep trecerea peste Dunăre pe la Siliștioara. La capul podului, în mijlocul emoției generale, sub arșița tropicală a soarelui, principele Carol, însoțit de ministrul-prezident I. Brătianu și de prezidentul Camerei C. A. Rosetti, asistă ore întregi la marele eveniment.

Trupele au ordin să continue toată noaptea marșul lor spre Plevna.

În aceeaș zi generalul Cernat părăsește Ministerul de Război, înlocuit *ad-interim* de Ioan Bfătianu, și este numit comandantul armatei române de operațiune sub ordinele imediate ale principelui Carol.

La 21 august Domnitotul nostru pleacă din Turnu-Măgiiifele prin Nicopoli și sosește după-amiază în sătulețul bulgar Poradim (40 kilom. spre sud de la Nicopoli, 7 spre răsărit de la șanțurile turcești din Plevna), unde întf-o casă părăginită, fără uși, cu hârtie lipită la ferestre, în aerul de putreziciune, ce-l răspândesc nenumăratele cadavre din jurul Plevnei până la Gornia-Studena, își stabilește cartierul general. Pe tot drumul este însoțit de bubuitul tunurilor în urma vigurosului atac de trei zile al lui Osman-Pașa în contra Pelișarului, la care însă rușii pot rezista.

În aceeaș seară și a doua zi primește taporturile generalilor Sotov, acum șeful statului său majot, Kriidener, comandantul Corpului IX fusese, Krylov, comandantul Corpului IV. în curând i se prezintă și generalii Imeritinski și Scobelev, sosiți de la Lovcea, pe cate o luaseră la 22 august, întrerupând astfel comunicațiile lui Osman-Pașa spre sud.

După sosirea armatei române, situația este considerabil îmbunătățită. Cel puțin în conținutul celot 65 000 soldați turci din Plevna (pe care însă rușii îi evaluau greșit numai la 40 - 50 000) stă acum un efectiv de tot atâți oameni ai armatei aliate ruso-române, dintre care 35 000 (cu 108 tunuri) sunt români și 30 000 (cu 182 tunuri) ruși, astfel așezați în jurul Plevnei:

În Vrbița, pe un platou dinaintea Griviței, divizia 4 română; la spatele ei, în Calişova, divizia 3; în Bristan, divizia de rezet-vă; cavaleria acestor divizii le acoperea la dreapta spre Vid. - în Pelișat Corpul IX rus, divizia de cavalerie Loșcarev stabilea legătura cu divizia 4 română; între Pelișat și Radișova Corpul IV; la spatele lui, în Tucenița, detașamentul Imeritinski.

Din primul moment al sosirii trupelor române, statul-major al Marelui Duce Nicolae, în cap cu Nepocoicitzki, insistă asupra unui nou atac în contra Plevnei. Principele Carol se împotrivește. *Il faut attaquer absolument*, întâmpină însă Marele Duce, înainte ca atata lui Suleiman-Pașa să poată sosi de la sud-vest în ajutorul lui Osman. Și astfel te începe la 26 august bombardarea întăriturilor turcești, bine întărită de artileria română. (*Ils sont crânes, les petits Roumains*, exclamă colonelul Gaillard, atașatul militar francez¹). A doua zi, 27 august, bombardarea e deosebit de vie, 400 guri de foc cutremură cerul, în partea românilor artileria diviziei 4 este împiedicată în acțiunea ei prin focul infanteriei turcești dintr-un redan de lângă *tabia Abdul-Kerim* (numită de noi redura Grivița), numai la 900 metri distanță de poziția noastră. Regimentul 13 de dorobanți (Vaslui și Iași), condus de loc.-colonelul Sergie Voinescu, pornește la asalt sub ploaia de șrapnele din *tabia Abdul-Kerim* și, luptându-se piept la piept cu dușmanul oțărit, izbutește să intre și să se menție în acel redan, ilustrând astfel botezul de foc al armelor române². - Pentru 30 august (ziua împăratului!) se hotărăște atacul general, cu toată părerea contrară a principelui

¹ T. C. Văcărescu, *Luptele Românilor în războiul din 1877—1878*. (Ediț. II, pag. 291 și 292).

² Vasilie Alecsandri, *Peneș Curcanul*:

„Plec-arn nouă din Vaslui
Și cu sergentul zece...
Toți dorobanți, toți căciulari,
Români de viță veche.
Purtând opinci, suman, ițari
Și cușma pe-o ureche.
Ne dase nume de *Curcani*
Un hătru bun de glume,
Noi am schimbai lângă Balcani
Porecla în Renumel!”

Precum Alecsandri în poezie, așa Grigorescu în pictură au făcut din dorobanț tipul cel mai popular al ostașilor noștri.

Carol, care arată puținul efect al bombardării de patru zile și găsește armata aliată încă prea slabă pentru o asemenea acțiune; dar rămânând singur de părerea sa, trebuie să cedeze, pentru a nu face să se creadă că-i este teamă de valoarea tinerelor trupe române.

La 30 august se dă așadar a treia bătălie înaintea Plevnei. Noaptea precedentă pioase și dimineața mai ploa, toată încunjurimea Plevnei era în ceață. Atacul fusese hotărât pentru ora 3 după-amiazi. Dar cu mult înainte, pe la 11 ore, încep a se auzi de la aripa stângă dinspre Radișova violente împușcături și o canonadă, care ține câteva ore. După felul nedisciplinatal generalilor ruși, trupele lui Scobelev atacaseră înaintea orei hotărâte și atrăseseră în luptă și batalioane din cotpul lui Krylov. Pripita încercare este respinsă cu mari pierderi pentru ruși.

Din punctul de observare deasupra satului Grivița principele Carol dă la ora 3 ordinul pentru asaltul general. Ceața se împrăștiase, dar reîncepuse ploaia. De unde se află, Principele poate vedea o mare parte a câmpului de bătaie; însă până la extrema stângă rusească sunt 16 kilometri. La dreapta, în partea română, obiectul de atac este reduta Grivița. Cu cel mai mare avânt diviziile 3 și 4 năvălesc asupra șanțurilor, dar focul turcilor le nimicește, granatele plesnesc în pământul de lângă Principe; de două ori trupele înaintează până la șanț, de două ori sunt respinse, lăsând drumul lor acoperit de morți, printre care maiorul Șonțu și căpitanul Valter Mărăcineanu, ale căror cadavre sunt înfipite de turci pe parapetul redutei ca trofee! — Pe Principe nu-l mai rabdă la locul de observare; el se repede în mijlocul trupelor sale și le îmbărbătează la un al treilea atac. Acum se înțelese cauza neizbândeii și a marilor pierderi: nu o singură redută avea Grivița, cum se părea și cum arăta harta rusească, ci două, legate între ele printr-un șanț formând un fel de cortină, dar a doua, mai spre răsărit, nu se putea zări decât după trecerea unei văi, de pe o înălțime

dinainte-i. — Sunt 5 ore trecute; Principele se îndreptează spre primele ambulanțe, încă sub focul turcesc; aici primește știrea că atacul este respins pe toată linia! O singură speranță mai rămânea pentru un succes parțial: rezultatul ultimului atac al românilor asupra redutei no. 1 de la Grivița. Pentru a patra oară, în amurgul serii, trupele rămase din divizia 4, sub conducerea locot.-colonelului Voinescu și a căpitanului Groza, se aruncă asupra teribilei redute, dinaintea căreia rușii pierduseră a doua lor bătălie de la 18 iulie. După cea mai crâncenă luptă batalionul 2 de vânători (maior Al. Candiano-Popescu), regimentele 14 și 16 de dorobanți și 5 de linie izbutesc să intre în redută, de unde turcii se retrag pas cu pas în reduta a doua, încercând în zadar să câștige poziția pierdută. Un steag turcesc și trei tunuri cad în manile românilor¹.

Onoarea zilei este scăpată, valoarea armatei române esre de acum înainte dovedită în ochii niturilor; dar pierderile aliaților sunt enorme - peste 16 000 morți și răniți, dintre care în partea noastră 2600 cu 59 ofițeri; mai ales brigada 1 a colonelului Ipătescu și îndeosebi regimentul 8 (loc.-colonel Poenaru) sunt decimate.

Împăratul Alexandru e cuprins de descurajare. Dintr-un extrem în altul, și Marele Duce Nicolae cu statul său major, generalii Nepocoicitzki și Levitzki, propun retragerea tuturor trupelor dinaintea Plevnei până dincolo de valea Osmei. Dar ministrul de război Miliutin se împotrivește, și principele Carol stăruie cu energie, ca armata aliată să rămâie în pozițiile ocupate și să le întărească prin șanțuri sistematice, pentru care cel puțin armata română este înzestrată cu sape Liman și le poate împrumuta și soldaților ruși. Altfel sunt acum ascultate sfaturile Principelui nostru; părerea lui prevalează, și în consiliul de război de la 1 septembrie se decide în sfârșit, ca

¹ Două din aceste tunuri sunt acum așezate lângă statua lui Mihai Viteazul și unul la garda Palatului din București.

Plevna să fie investită prin blocare regulată, să se aștepte cu atacul final până la sosirea trupelor din Rusia și să se cheme îndată din Petersburg generalul Todleben, celebrul apărător al Sevastopolului de la 1854, pentru a dirige lucrările în contra noului Sevastopol turcesc de la 1877.

Luptele parțiale continuă neîntrerupt în jurul Plevnei. Turcii încearcă de mai multe ori să ne ia înapoi reduta Grivița, dar totdeauna în zadar. Reduta ocupată de noi fiind însă sub focurile turcești din reduta no. 2, Principele ordonă pentru 6 septembrie un nou asalt asupra celei din urmă, sub comanda colonelului Sachelarie; de patru ori trupele române (din regimentele 9 și 15 de dorobanți, 1 și 7 de linie) năvălesc până la glasiul redutei, dar sunt în definitiv trespise cu pierderea a 583 soldați și 20 ofițeri, morți și răniți.

Timpul trece cu greu; armatele rusești din celelalte câmpuri de tășboi stau pe loc: toate privirile sunt ațintite asupra Plevnei. Aici, spre calamitatea trupelor aliate, plouă mereu și pe la sfârșitul lui septembrie începe să și ningă. Trupele au mulți bolnavi. Cel puțin aprovizionarea armatei noastre este destul de bine îngrijită prin activitatea interimarului ministru de război Ioan Brătianu, dar și Osman-Pașa primește dinspre apus coloane de munițiuni și de proviant. Spre a-i tăia comunicările în această parte, Principele trimite pe Krylov cu cavaleria ruso-română peste Vid; dar generalul rus se arată incapabil și, după propunerea Principelui, este depărtat de la comanda sa.

La 15 septembrie sosește în sfârșit generalul Todleben și este numit adlatus al principelui Carol, spre marea mulțumire a amândora, iar prințul Imeritinski șef al statului-major în locul lui Sotov. Acum începe blocarea întregii Plevne prin întărituri de pământ jur-împrejur, ceea ce însă, îndeosebi pentru a închide cercul spre Vid, mai reclamă sosirea mult așteptatelor trupe din Rusia.

La 26 septembrie încep a sosi și aceste. Trupele puse sub comanda principelui Carol se sporesc până aproape la 100 000 oameni, de-abia de ajuns pentru blocarea și cucerirea Plevnei, cu toate iluziile Marelui Duce Nicolae.

De la 1 octombrie vreme frumoasă, dar și frig neobișnuit. La îmbolnăvirile de până-acum se adaogă degerările. Ambulanțele noastre sunt însă relativ bine ținute, mulțumită energiei lui Davila și a medicilor militari de sub ordinele lui. Răniții și bolnavii transportabili sunt evacuați peste Dunăte, unde întâmpină deosebită îngrijire organizată de Elisabeta Doamna, despte care vom vorbi mai târziu.

În ziua de 7 octombrie regimentul 7 de linie, batalionul 1 de vânători și câte un batalion din regimentele 5 și 13 de dorobanți încearcă un nou atac în contra redutei a doua de la Grivița, dar atacul este din nou respins cu pierderea a o mie soldați și 22 ofițeri, mai ales în urma nechibzuinței colonelului Al. Angelescu, care și este înlăturat de la comanda diviziei 4 și trimis îndărăt la corpul de observație din Calafat¹.

Spre închiderea cercului de blocadă la apus, se arată necesară luarea marelui redute turcești de la Gorni-Dubnic, de-a stânga Vidului. Principele Carol ordonă această acțiune importantă pentru 12 octombrie și, spre a o masca, o combină cu o bombardare generală în jurul Plevnei. Atacul principal este încredințat gardei rusești sub conducerea lui Gurco; românii participă la bombardare (colonelul C. Budișteanu e rănit în tranșee); rușii se luptă înviersimă și izbutesc seara târziu să puie mâna pe Gorni-Dubnic prin surprindere, făcând pe Ahmed Hifzi Pașa prizonier cu 2 300 oameni și 53 ofițeri. Însă pierderile rușilor sunt iarăș excesiv de mari, din

¹ Ceea ce nu împiedică înaintarea lui la gradul de general și chiar numirea de ministru al războiului în cabinetul Ioan Brătianu la 21 febr. 1886! Culpabila lui administrare ministerială și devine una din ocaziile căderii lui Brătianu la 1888.

pricina obiceiului de a înainta fără lucrări simultane de acoperire și îndeobște din pricina lipsei de cruțare a trupelor din partea comandanților.

Dar orcât de mari ar fi fost pierderile, rezultatul câștigat le covârșește; căci acum Plevna este în adevăr blocată, iar de la soarta Plevnei atârnă soarta întregului război.

Românii își întind liniile forificate de dinaintea redutelor turcești de la Opanez până la Bivolar (unde comandează colonelul Roznovanu), iar rușii de la Etropol până peste Gorni-Dubnic. Vreo 30 de întărituri, lunete, redane și reduse se construiesc de trupele noastre de geniu, sub conducerea colonelului Berendei și a maiorului Gheorghiu, în trei linii succesive de apărare între Grivița și Riben. Și dincolo de Vid, până aproape de Gorni-Dubnic, lucrează românii câteva întărituri, în care se adăpostesc apoi grenadirii rusești. Generalul Mănu, comandantul artileriei, recunoaște mereu pozițiile bateriilor.

Deprimatul împărar Alexandru se mută la Poradim, în casa de-abia reparată a principelui Carol, pe care i-o oferise acesta. Principele se instalează într-o colibă sub acoperiș de paie, având numai o odaie cu vatră și o cămăruță umedă, lipită cu pământ. Zilele de 21-22 octomvrie le întrebuințează pentru inspecții dincolo de Vid, sub focurile redutelor turcești, pe șoseaua dinspre Sofia, de unde se vestește că o parte a armatei lui Suleiman sub Mehemed A i i Pașa vrea să încerce deblocarea Plevnei. Intre aceste griji mai are să se ocupe și cu aplanarea neînțelegerilor dintre Marele Duce Nicolae și generalul Todleben.

În același timp Gurco dezvoltă planul pentru a doua trecere peste Balcani; însă Marele Duce Nicolae amână tot până după căderea Plevnei. Deocamdată se formează, sub conducerea lui Gurco, un mare detașament, căruia i se alipește brigada Cantilli din divizia 4, pentru a împiedica dincolo de Vid apropierea turcilor de la Orhanie sau o eventuală ieșire a lui Osman-Pașa, și se pregătesc în același scop instrucțiile către trupele române pentru luarea Rahovei.

La 7 noemvrie trupele române (6000 oameni: regimentul 10 de dorobanți, câte un batalion din regimentele 1, 4 și 15, o companie din regimentul 6, o companie de geniu și regimentele 2, 7 și 9 de călărași cu 22 tunuri) sub comanda colonelului Slăniceanu încep acțiunea în contra Rahovei, ajutate dinspre apus și sud de vreo 600 ruși sub generalul Meyendorf, care comanda și un regiment de ulani, o brigadă de roșiori și câte o baterie română și rusească, iar de pe malul stâng al Dunării de generalul Lupu cu regimrul 3 de dorobanți și 2 baterii postate la Bechet. La 9 ore dimineața toate bateriile dimprejur încep un foc concentrat asupra întăriturilor Rahovei, care ține trei ore; turcii răspund cu vioiciune; regimentul 10 de dorobanți după mari pierderi ia cu asalt o mică redută înaintată, și apoi reîncepe violenta canonadă, urmată de asaltul asupra celorlalte redute. Trupele înainrează până la șanțuri, dar nu pot rezisra ploaei de proiectile. Colonelul Slăniceanu ordonă retragerea și o execută așa de precipitat, încât lasă pozițiile turcilor fără observare. Generalul Meyendorf, întărit de un batalion din regimentul 1 de dorobanți, se menține însă în bună poziție la râul Ogost, și maiorul de marină N. Dimitrescu-Maican scufundă monitorul turcesc din fața Canapei. (Un alt monitor, lângă Macin, îl scufundase maiorul Murgescu la începutul războiului.) A doua zi ceața împiedecă reluarea operațiilor. Dar la 9 noemvrie, încă de cu noapte, turcii încearcă ieșirea năvălind în contra dorobanților de la Ogost. Aceștia rezistă cu tărie, și după energica ofensivă a căpitanului Merișescu, care înlocuiește pe rănitul maior Mateescu, turcii sunt siliți să se abată în josul podului de la Skit, unde pierd jumătate din soldații lor; cealaltă jumătate scapă, neputând fi urmărită din pricina negurei. La amiazi românii intră în Rahova, primiți cu entuziasm de populația bulgară.

Românii au pierdut înaintea Rahovei 200 soldați și 5 ofițeri, printre aceștia maiorii Iene și Giurăscu. Colonelul

Slăniceanu, care se arătase nedestoinic, e înlocuit prin colonelul Lecca¹. De altminteri luarea Rahovei consfințește în ochii rușilor prestigiul armatei române. Cu deosebită laudă sunt amintiți în tapotul generalului Meyendorf colonelul Crețeanu, maiorul Mateescu, „eroicul” căpitan Merișescu (pe care principele Carol îl înaintează îndată la gradul de maior), căpiranul de artilerie Hepites și locotenentul de stat-major Lambrino, „la care activitatea, agerimea și bravura sunt ttecute în obicei”. Iar Marele Duce Nicolae scrie Principelui Carol:

J'ai toujours etc beureux de reconnaitre la bravoure et les solides qualites militaires de l'armee Roumaine. Le succes de Rahova appartient tout entier aux armes Ruumaines.

Intt-ului consiliu de tăsboi, ținut la împăratul, se hotărește (13 noemvrie) ca ttupele noastre să continue operațiile în Bulgaria apuseană, și Rahova cu Nicopoli să rămâie ocupate tot de noi până la încheierea păcii. (Administtația civilă o păstrează rușii.) Dar încercările lui Brătianu de a ne asigura participarea la viitoarele ttatări de pace nu primesc de la împăratul Alexandru nici un răspuns lămurit.

În urma aceluși consiliu de rășboi se face o nouă împărțire a armatei române: diviziile 2, 3 și 4 formează Corpul I sub generalul Cernat înaintea Plevnei, divizia 1 și divizia de rezervă din Calafat Corpul II sub generalul Haralambie cu menirea de a opera în Bulgaria de la apus. Colonelul St. Falcoianu fusese numit încă din octomvrie șef al statului-major general în locul colonelului C. Barozzi, trecut ca director la Minisrerul de Răsboi.

Cu sosirea iernii comunicația spre România devine nesigută, podul de la Nicopoli e zilnic amenințat de ghețuri, cel de fier (de mult comandat în Rusia) se întârzie prin obișnuita neglijență a administrației rusești; trupele sufăr de lipsa lemnului de foc. Pe de altă parte însă mijloacele de

¹ Ceea ce nu împiedecă înaintarea lui Slăniceanu la rangul de general și revenirea sa la Ministerul de Răsboi în cabinetul Ioan Brătianu.

rezistență ale lui Osman-Pașa, de când i s-a tăiat orice legătură cu lumea din afară, sunt sleite și predarea Plevnei sau o încercare de ieșire nu mai pot întâzia.

De la 26 noemvrie tunurile turcești își slăbiseră focul; la 27 îl încetară cu totul.

În sfârșit, în memorabila memorabila zi de 28 noemvrie (10 decemvrie 1877, la 7¹/₂, ore dimineața, prin neguia deasă care împedeca vederea, bubuitul tunurilor din bateriile turcești de pe înălțimele de lângă Vid semnalează începutul acțiunii finale. În curând coloane de trupe din armata lui Osman trec peste cele două poduri de lângă Opanez și năvălesc asupra redutei de la Gorni-Ettopol. Odată cu ieșirea din Plevna, turcii părăsesc tabiile de la nord și faimoasa redută no. 2 de lângă Grivița în care intră românii. Principele Carol dase dis-de-dimineață ordin generalului Cernat de a trimite 4 batalioane cu 3 baterii ale brigadei Schelărie spre întărirea diviziei 4 peste Vid. Acum aleargă în a doua redută a Griviței și aflând aici că și Bucova e evacuată (locot.-colonelul Algiu intrase acolo), poruncește diviziei 2 să înainteze pe toată linia.

În acest timp grenadirii rusești de la Ettopol nu pot rezista surprinzătorului atac al turcilor și pierd reduta cu 8 tunuri. Reduta urmăroare este de asemenea luată de asaltul turcesc. Dar peste puțin cele două divizii de grenadiri se reculeg, artileria începe a lucra cu putere, năvala turcilor este oprită. Însă desparatele lor încercări de a-și sparge drumul înainte aduc diviziile rusești în cea mai critică situație. Se făcuseră 10 ore. În acest moment sosesc trupele române în flancul drept al dușmanului, pe când o brigadă a diviziei a doua de grenadiri îl atacă de la stânga. Turcii sunt siliți să se apere din ttei părți, iar alte cete ale lor, vro 12 000 oameni, coborându-se cu grămada din redute, îi înghesuie de la spate și le împiedecă întoarcerea înapoi. Bătălia se învâttește în loc și acopere câmpul înghețat cu mii de morți și de răniți. Măcelul continuă până la amiazi. Trupele române din divizia 3 luaseră două redute

de la Opanez cu asalt (brigadele Borănescu-Sachelarie și coloanele conduse de colonelii Sachelarie și Dona și de maiorul C. Pruncu, artileria comandată de generalul Mănu); a treia redută de la Opanez se predă cu 7 000 oameni și 6 runuri. Iar divizia noastră 4, înaintând spre Vid, se întâlnește cu brigada rusească de grenadieri, care încunjurase flancul stâng. Astfel armata turcească se vede pretutindeni împresurată. Să înainteze nu mai poate, și drumul spre Plevna înapoi îi este tăiat. Osman-Pașa, sărind de pe calul împușcat sub el, e rănit la piciorul stâng și transportat într-o căsuță lângă podul de piatră peste Vid. La ora 1 după-amiază apărătorul Plevnei, pierzând orice nădejde de scăpare, poruncește să se ridice steagul alb și trimite un sol la cel mai apropiat comandant al trupelor protivnice.

Acesta e colonelul Cerchez, care prin focurile turcești înaintase de la Bucova spre Vid. Colonelul Cerchez, însoțit de colonelii Arion și Berendei, urmează pe trimisul turcesc și împreună intră în căsuța de lângă pod, unde dau de Osman. Cu respect salută ofițerii români pe marele ostaș; acesta le declară predarea sa și a armatei, și, oferindu-și sabia, încredințează mărimumiei biruitorilor pe soldații săi și pe locuitorii din oraș. Colonelul Cerchez, adânc mișcat, refuză sabia eroului de la Plevna până va hotărî principele Carol; dar sosind generalul Ganetzki împreună cu adjurantul împăratului, generalul Strucov, acesta cere lui Osman-Pașa sabia și necondiționata predare a întregii armate. În starea de disperare în care se află, Osman străbate câțva timp pe gânduri, apoi, fără a zice un cuvânt, își descinge sabia împodobită cu pietre scumpe - un dar al sultanului - și o predă în manile rusești.

Principele Carol, la știrea predării lui Osman, trece prin Opanez, unde e primit cu entuziasm de divizia a treia, și îndreptându-se spre Vid, de-abia poate înainta prin învălmășala neînchipuită a coloanelor de prizonieri cu escortele lor, a transporturilor de răniți, a miilor de care cu locuitorii fugari

din Plevna. Aproape de pod se întâlnește cu țăsura păzită de călărași din regimentul 3, care ducea pe Osman spre orașul pustit; lângă el se afla Tevfic Pașa, iscusitul inginer-constructor al întăriturilor de pământ din jurul Plevnei. Osman, sprijinindu-se de coșul trăsurii, se ridică în picioare, iar Principele îi întinde mâna și-i exprimă cu căldură admirarea sa pentru eroica apărare.

A doua zi, 29 noembrie, Domnul României însoțește pe împăratul Alexandru II și pe Marele Duce Nicolae la intrarea solemnă în Plevna și primește din toate părțile felicitări pentru parrea ce a luat-o armata română la mult așteptata cucerire. Osman-Pașa este adus înaintea lor. Împăratul îi restituie sabia, și numeroșii ofițeri ruși și români, care umpleau curtea, îi fac ovațiuni. Ilustrul prizonier este apoi escortat până la București și de aici spre Kiev în Rusia, unde rămâne pe timpul cât mai ține războiul. La întoarcerea în Constantinopol (martie 1878), Padișahul, hărăzindu-i numele de **Gazi**, îi învinge sabia vechiului sultan Abdul-Hamid I, „biruitor ca tine”.

Cu luarea Plevnei soarta războiului este ca și hotărâtă, iar participarea armatei române se apropie de sfârșit. La 1 decembrie 1877 principele Carol, printr-un ordin de zi cetit de prințul Imeritinski, depune comanda peste armata rusească de la Vest, și la 5 decembrie împăratul Alexandru sosește în București, de unde își continuă drumul spre Petersburg. În ultimele două consilii de război, ținute la împăratul între principele Carol și Marele Duce Nicolae cu generalii Todleben, Miliutin, Obtucev și Nepocoicitzki, se dispune pe de o parte reînceperea acțiunii lui Gurco și a lui Radetzki în Balcani, lăsându-se în observarea Corpului Zimmermann din Dobrogea cvadrilaterul Rusciuc-Silistria-Șumla-Varna; pe de alta se menține planul ca trupele române, care încă de la 17 noembrie ocupaseră Lom-Palanca, să atace Vidinul spre a curăți țărmul drept al Dunării de rămășițele armatei turcești.

Totdeauna se iau măsurile necesare pentru prizonierii de la Plevna: 40 000 de soldați cu 10 pasate și 2128 ofițeri căzuseră aici în manile aliaților. Dintre ei, 15 000 de oameni aveau să fie internați în România, ceilalți să fie escortați de una din diviziile noastre până la granița rusească.

Conform acestor dispoziții principele Carol, după ce a înaintat generali pe colonelii M. Cerchez și G. Anghelescu și a distins pe generalul Mănu și pe mulți alți ofițeri pentru meritele lor în război, ordonă la 7 decembrie ultima împărțire a armatei române. Corpul de Vest, sub comanda generalului Haralambie, cu diviziile 1 și 4 (colonel Lecca și general G. Anghelescu, șefi de stat-major Baicoianu și Argetoianu, artileria sub Horbațchi), ceva mai târziu și cu divizia 2 (general Cerchez), e destinat să opereze spre Vidin: o divizie de rezervă sub colonelul Slăniceanu rămâne în Calafăr; iar divizia 3 sub generalul Racoviță e întrebuințată la escortarea prizonierilor până la Prut.

Acum în sfârșit Domnitorul se poate întoarce la București. De 6 luni lipsea din capitala țării. Dar tocmai în zilele de 7, 8 și 9 decembrie un nemaipomenit viscol acopere întreagă vale a Dunării, din Balcani până în Carpați, cu dealuri de zăpadă. Gerul ajunge la 22 grade, și precum aduce rutelor trupelor active cele mai grele suferințe, pricinuieste moartea multor răniți și prizonieri. Liniile de erape de la Plevna spre București sunt însemnate cu cadavrele celor degerați.

De-abia la 10 decembrie Principele poate porni din Poradim și spre noapte ajunge până la Nicopoli. Cu primejduirea vieții trece a doua zi Dunărea înrr-o șalupă (sloiriile de gheață rupseseră podul) și nu sosește decât târziu în sara de 14 decembrie la Pitești. Aici primește adresele Parlamentului, deschis de la 15 noiembrie (adresele erau să-i fie aduse pe câmpul de război, dar delegațiunea parlamentară se troienise în Caracal), și la 15 decembrie își face cea mai sărbătorită intrare în capitală.

Între aceste, pe țărmul drept al Dunării, armata română înaintează spre Vidin. Divizia 1 ocupă la 10 decembrie Arcer-Palanca, și la 12 decembrie recunoașterile regimentului 2 de călărași se întind până la Vitbol, aproape de Vidin. În aceeași zi generalul Gurco cu 80 000 oameni sosește la Orhanie: în timp de 9 zile, după grozave opintiri și cu pierderea a mii de soldați, își termină faimoasa a doua trecere peste Balcani în mijlocul iernei și ocupă Sofia. Și generalul Radetzki străbate pasul Șipca, silind pe Vezel-Pașa cu 25 000 oameni să capituleze, și la 29 decembrie intra în Cazanlâc.

Tot la 29 decembrie colonelul Lecca, după o luptă de două ore, alungă pe tutei din Nazir-Mahala și Vitbol și încinge astfel blocarea Vidinului, desăvârșită spre sud-vest prin ocuparea Adliei de către sârbi. Cetățuia Belgradjic, la 50 kilometri în sudul Vidinului, inatacabilă în vârfurile ei de stâncă, rămâne sub observarea brigadei Cantilli.

În ziua de 12 ianuarie 1878, pentru a mai srrânge împresurarea Vidinului, apărare de 12 000 turci sub Izet-Pașa, se face un atac general asupra redutelot înaintate. Era iarăși o zi de ceață. Divizia 1 izbutește în curând să ia Rupcea și Rainovcea. Divizia 4 operează în contra Tatargicului și Novoselei, dar brigada Cruțescu fiind slab condusă, numai Tatargicul se poate lua, Novosela rămâne în manile turcilor, însă cele mai importante obiecte ale atacului erau Smârdanul și Hinova. Aceste poziții, întărite prin 3 redute împreunate cu tranșee, alcătuiau cheia Vidinului. După-amiază, în urma acțiunii diviziilor 1 și 4, generalul Haralambie dă ordin diviziei 2, sub generalul Cerchez, să înceapă asaltul. Dintre rrupele de atac, comandate de locot.-colonelul Cotruț, regimentul 4 de linie, în cap cu maiorul Stoilov, năvălește la centru asupra celor două redute de la Smârdan, pe când maiorul Teleman din

Ceea ce nu împiedică mai târziu înaintarea colonelului Cruțescu la rangul de general.

regimentul 6 de linie ocolește poziția și sosește în momentul cel mai critic pentru a întări lupta crâncenă a regimentului 4; atunci și regimentul 8 de dorobanți, dat de divizia 1 și condus de locot.-colonelul Holban cu maiorul Stroja, se repede prin apa și ghețurile pârâului Delena și cu mari pierderi ocupă reduta Hinova. — La 6 ote seara succesul însemnatului atac este asigurat.

Aceasta a fost cea din urmă izbândă a armatei române. Căci deși mai ales acum bombardarea Vidinului reîncepe cu energie, toată acțiunea este întreruptă prin încheierea armistițiului. Luptele încetează la 19 ianuarie pretutindeni. După o convenție încheiată între genetalul Manu și Izet-Pașa, trupele române intră la 12 februarie în Vidin; la 13 februarie Suleiman-Elendi cedează colonelului Cantilli garnizoana Belgradjicului.

În contrast cu glorioasele fapre de război, povestite în paginile precedente, acțiunea diplomatică, de care trebuie să ne ocupăm acum, aruncă o altă lumină asupra politicii guvernului nostru liberal.

Încă de la 27 decembrie ministrul de război tutcesc deschisese cu rușii vorba de armistițiu. Dat Matele Duce Nicolae răspunde că fără stabilirea simultană a condițiilor de pace nu poate trata. După ce la 8 ianuarie și Adrianopolul cade în manile rușilor, Turcia nu mai rezistă, și în ziua de "V^ ianuarie 1878 se semnează la Adrianopol protocolul „constatând acceptatea bazelor prealabile de pace și convenția de armistițiu”.

Guvernul român, neliniștit îndată ce află despre începerea tratărilor, stăruie din nou să participe la ele. Pentru aceasta trimite la 2 ianuarie pe colonelul E. Arion în cartietul genetal rusesc de peste Balcani, a cătui cancelarie diplomatică se afla sub direcția d-lui de Nelidov. Dar la notificarea misiunii colonelului Arion, Nelidov răspunde (9 ianuarie) că dorințele noastre trebuiesc adresate direct la Petetsbutg. Din Petetsburg însă ne telegrafiază agentul nostru diplomatic, generalul

I. Ghica că, după vederile rusești, România nu poate figuta la tratările de pace, nefiindu-i încă recunoscută independența din partea Puterilor europene, și că **pană** atunci datoria de a-i reprezenta interesele cade în sarcina Rusiei.

Și în adevăr, protocolul de la Adtianopol se semnează fără știrea, necum participatea noastră, și tot astfel se încheie între Rusia și Turcia tractatul „preliminar” de la San Stefano (19 februarie 1878), care la art. 2 stipulează recunoașterea independenței României din partea înaltei Potți, însă la art. 18 atribuie Rusiei „sandjacul Tulcea”, cu rezerva facultății de a-l schimba contta Basarabiei noastre.

În zadar mai intervine guvernul român pe lângă diplomația rusească și pe lângă reprezentanții celorlalte Puteri. Nelidov răspunde colonelului Arion, cu oarecare ironie, că - după presupunerea sa - toate condițiile românilor tfebuiau să fi fost stabilite de ministrul Brătianu în întrevederile cu împăratul Alexandru la Poradim! Iar Gorciacov întâmpină, că redobândirea Basarabiei e o chestie de demnitate pentru Rusia, că dealtminteri acel teritoriu nu fusese dat „României”, ci „Moldovei”, și că - în lipsa unei bune înțelegeri cu noi - stipularea definitivă o va face cu Puterea *suzerană*. (Vezi mai sus, pag. 68.; *ed. n.* - p. 47.)

Față cu atitudinea hotărâtă a Rusiei în această chestie, ce ne puteau folosi guvernele statelor mai îndepărtate? Austria se gândea la interesul său imediat și aștepta îndeplinirea celor convenite la Reichstadt (Bosnia și Hetzegovina); principele Bismarck se rezerva pentru rolul de „samsar cinstit” în viitorul congres; ambasadorul Angliei din Viena explica d-lui Bălăceanu că Puterile nu au obiceiul să intervie în certele dintre „aliați”, și Lordul Lyons spunea d-lui Calimah-Catargi la Paris că retrocedarea Basarabiei o crezuse de mai nainte aprobată de guvernul român.

Firește! Cine să-și fi închipuit că, după cunoașterea pretențiilor rusești asupra Basarabiei, armata română trecuse

Dunărea în ajutorul celor „abimați” la Plevna, fără o prealabilă înțelegere precisă asupra condițiilor politice și teritoriale?

Așa fiind lucrurile, nici rezoluția unanimă a Parlamentului nostru de la 26 ianuarie 1878 în contra oricărei înșirări și compensări teritoriale, nici planul amenințare cu rezistența armată nu schimbă situația. Atât numai, că ne învrăjbește raporturile cu Rusia și înlătură de la sine interesanta încercare făcută prin Ignatiev de a ne ademeni cu propunerea tronului Bulgariei pentru Domnitorul României.

Dar și cu alte Pureri raporturile Rusiei ajung la oarecare tensiune. Partea ce și-o făcuse Imperiul de la Nord în tratatul de la San Stefano era excesivă și aringează interesele generale ale Europei. Crearea unui Principat Bulgar de o așa mare întindere da puterea asupra peninsulei balcanice în manile panslavismului; iar îndărătul cedării Dobrogei și a retrocedării Basarabiei se ridică întreaga chestie a Dunării.

În Austria crește rezistența în contra tendințelor rusești, și ungurii se dedau la manifestări zgomotoase în favoarea Turciei. Anglia încurajază protestul grecilor în contra proiectatei preponderanțe bulgare, și o notă a Lordului Salisbury (numit ministru de externe în cabinetul Beaconsfield) dă tutulor nemulțumirilor cea mai energică expresie (1 aprilie 1878).

Rușii se văd siliți să admită întrunirea unui congres al Marilor Puteri, în care să se revizuiască stipulările numai bilaterale de la San Stefano și să se încheie pacea printr-un tratat european. De almințeri Rusia prevăzuse însăși această eventualitate și calificase actul de la San Stefano din capul locului de preliminar. Astfel se deschide la 1^a iunie 1878 congresul de la Berlin.

Înainte însă de a vorbi, în acest scurt rezumat istoric, despre cele petrecute la congresul din Berlin, trebuie să ne coborâm privirea spre Camera noastră din București, pe care la sfârșitul capitolului precedent o lăsasem în momentul când își

retrăgea acuzarea în contra miniștrilor conservatori după alegerea de deputat a generalului Florescu și a autotului acestei scrieri.

Ce soartă au avut cele două alegeri în Camera liberală, ar fi de prisos să mai spunem, dacă incidentul nu ar fi cu deosebire caracteristic pentru nivelul intelectual al majorității guvernamentale de atunci: iar cunoașterea acelei majorități chemată să reprezinte „țara legală” în una din cele mai grele situații istorice, este necesară pentru explicarea celor întâmplări la noi în timpul Tratatului de la Berlin și a aplicării lui.

Generalul Florescu fusese ales la 24 ianuarie 1878 de colegiul I din Romanai. În ședința Camerei de la 13 februarie comisia de verificare propune proclamarea deputatului; dar majoritatea, cu toată împotrivirea d-lor Costinescu, Chițu și Vernescu, numește un comitet judiciar pentru cercetarea alegerii contestate. De-abia la 16 martie se prezintă raportul comitetului. Și atunci Camera liberală, în acele excepționale împrejurări politice, când Țara după Terminarea războiului se afla în fața complicațiilor premergătoare congresului de la Berlin și când, în urma retragerii acuzării ministrilor, era în drept să se aștepte anume la conlucrarea tutulor bărbăților ei de valoare, invalidează cu 57 voturi contra 17 alegerea generalului Florescu pe temeiul discursurilor unor deputați ca dd. Andrei Vizanti, Pantazi Ghica și FTiodor Vergati.

Ce însemnătate mai putea avea Camera, dacă nici acele grave împrejurări generale nu fuseseră în stare să-i dea un grăunte de simț politic!

Alegerea deputatului colegiului I din Iași ajunge în dezbaterile Camerei la 6 februarie. Comisia de verificare propune și aici proclamarea deputatului; însă Camera primește, cu 47 voturi contra 36, o propunere a d-lui Al. Holban (pe atunci tot fracționist), care, începând cu fraza „contestez alegerea”, sfârșește cu fraza „conchid la invalidare”. În zadar dd. G. Vernescu și P. Grădișteanu, în corect parlamentarism,

cer conform acestui vot proclamarea deputatului, deoarece invalidarea propusă nu întrunise cele două tteimi regulamentare. D-nii Holban, Dimancea și Pantazi Ghica, în urma anunțării votului, schimbă sensul propunerii, și Camera numește iarăș un „comitet judițiar”, compus din dd. Locusteanu, Pătărlăgeanu, Dimancea, Pantazi Ghica și Etaclide. Comitetul trăgănează lucrarea; de-abia pe la martie se duce să facă „ancheta judițiară” asupra alegătorilor din Iași. Rezultatul e un raport final, care se pronunță firește pentru invalidare. La noua discuție, în ședința de la 1 aprilie 1878, d. Holban atacă iatăș alegerea ieșană și vorbește, ca și în rândul trecut, în contra unot pteținse teorii filosofice ale candidatului ales. Atunci însă intervine prezidentul Camerei, C. A. Rosetti, și sfârșitul fenomenalei discuții merită să fie teprodus din *Monitorul oficial*:

A. Holban. Domnilor, nu voi să ttec nici de filosof, nici de învățat universal, dar țiu să constat că tot ceea ce zic este exact, țiu să probez că am dat o interpretate justă, veridică înaintea dv. în privința doctrinei acestei scoale funeste, care în Moldova se numește *noua direcție* și al caria d. Maiorescu este și fundatorele și marele profet. Eacă am aci evanghelia acestei scoale, „Convorbiri literate”, unde sunt traduse și propagate de d. Maiotescu principiile lui Schopenhauer...

D. președinte. Să-mi dea voie d. oratore a-i atrage atențiunea că, dacă ne vom pune pe tărâmul acesta, ne-am putea pe toată ziua exclude unii pe alții sub ptețextul opiniunilor ce profesăm. (Zgomot.)

Voci. Prea bine.

D. președinte. Nu este permis, mai cu seamă unui partid democratic, să atace o alegete pentru opiniunile filosofice ale candidatului, și protestez din parte-mi.

A. Holban. Înainte de toate, partidul național democratic și liberal are de cea întâi datorie să apete *proprietatea, onoarea și castitatea familiei, patria...* are de datorie să propage în popor *onoarea, moralitatea,*

virtutea, iar nu materialismul abjectului Schopenhauer, care propagă concubinatul, dreptul bății cu biciul, disprețul amorului de patrie și sentimentelor de onoare... Aceste lucrări sunt bune la selbatici, nu la noi...

D. președinte. Și noi am fost acuzați că suntem contta proprietății, contta familiei, și de multe altele, și cu toate acestea faptele noastre au dezmințit acele acuzări. Eu protestez contta acestei discuțiuni, protestez penttu că se aduce la bara acestei Adunări opiniunile filosofice ale aleșilor! Cu toate acestea, dacă Adunatea primește discuțiunea pe acest tărâm, nu am decât a mă supune.

Voci. Nu, nu, protestăm și noi.

D. președinte. Pun la vot, dacă Camera primește să se discute opiniunile filosofice.

A. Holban. Nu mai puneți la vot, d-le pteședinte, căci atunci renunț la cuvânt.

- Se pune la vot închiderea discuțiunii și se primește.

- Se pune la vot concluziunile raportului, și

rezultatul scrutinului este cel următor:

Votați 71

Majoritate de două treimi... 48

Bile albe pentru concluzii ... 45

Mai lipsesc trei voturi penttu invalidate, când însuș prezidentul Camerei, coborându-se de pe scaunul său, pune ostensibil în urnă, o bilă neagră în contra raportului, ceea ce mai atrage câteva bile în acelaș sens; și astfel autorul acestei scrieri este proclamat deputat al colegiului I de Iași, 68 de zile după alegere¹.

¹ în două articole, publicate în *Timpul* de la 8 februarie și 9 aprilie 1878, Eminescu - redactorul ziarului - cu neîntrecuta virulență a stilului său, caracterizează acea discuție a Camerei, precum și ignoranța celor ce falsificau pe idealistul Schopenhauer. - De atunci încoa ce au dispărut din Parlamentul nostru doctrinele filosofice. Numai d. Dimitrie A. Sturdza continuă tradiția, pe care însuș d. Holban a părăsit-o de mult, și ne mai atacă (ședința Senatului de la 22 decemvrie 1895) pe tema „pesimismului” lui Schopenhauer.

De la o asemenea Cameră ce ajutor putea primi guvernul în așa grea situație internațională?

Era fără îndoială om politic Ioan Brătianu, dar istoric era numai Kogălniceanu, iar C. A. Rosetti era agitator de idei revoluționare; lor le lipsea pe arunci orice afinitate cu guvernele europene conduse de conservatori. Însă prin nefericita acuzare ministerială se deschisese un abis între liberalii și conservatorii din România. Nici o consfătuire macar nu se încercase. Și într-un moment, când conlucrarea tuturor capacităților țării de-abia ar fi fost de ajuns, guvernul era cu desăvârșire înstrăinat de o parte însemnată a lor. În chiar partidul său, ministrul-prezident în urma convenției cu Rusia se dezbinase de Dimitrie Brătianu, de Ion Ghica, de d. Dimitrie Sturdza. Ce e drept, în timpul tratărilor pentru convocarea congresului de la Berlin d. Sturdza a publicat în limba germană o broșură bine intenționată, deși scrisă cu prea multă ură în contra Rusiei. Și d. Ion Ghica a fost înduplecat să primească o misiune în Anglia; poate își mai făcea iluzii asupra sprijinului englez. Dar ce ne putea folosi o broșură și cum era să ne ajute Anglia? Isteful Disraeli-Beaconsfield aflase despre pretențiile Rusiei asupra Basarabiei încă din mai al anului trecut 1877 (înainte chiar de Kogălniceanu sau cel puțin înainte de epoca mărturisită de Kogălniceanu în Cameră), și dacă în memorandumul de la 13/4 mai 1878 mai vorbește de Basarabia, este numai ca presiune în contra Rusiei, cu care ajunge îndată la o înțelegere secretă asupra modificării tratatului de la San Stefano în interesul englezesc. Și cu Turcia încheie Beaconsfield la 4 iunie 1878 o convenție secretă, și-și asigură insula Cipru. Cu aceste două tratate în buzunar, Englezul se duce liniștit la congres, fără a se mai preocupa de soarta României.

Și astfel în fața areopagului european guvernul nostru se află redus la insuficiența partidului său. Sub asemenea auspicii, Ioan Brătianu și Mihail Kogălniceanu sosesc la Berlin și în preziua deschiderii congresului cer de la principele

Bismarck, președintele designat, să fie admiși *au sein du Congres, afin d'y exposer et defendre les droits de leurpays*; înainte de a primi un răspuns, îi mai prezintă la 13/4 iunie un memoriu, *ou sont resumes les points dont la Roumanie sollicite*

•'. *L'adoption par l'Europe.*

Aceste puncte erau cinci. Patru se impuneau de la sine și ar fi fost formulate de orice guvern român. Le cităm din memoriul delegaților noștri în ordine inversă: 1. Recunoașterea sau „consacrarea definitivă” a independenței. Memoriul mai adăogă aici cererea neutralizării teritoriului, deși era de prevăzut, că nu ni se va acorda, și Rusia ne declarase de mai nainte, că ar considera cererea ca o ofensă. 2. Indemnizarea pentru cheltueile războiului. 3. Insulele din Delta Dunării și Insula Șerpilor. 4. Oprirea armatelor rusești de a trece peste teritoriul român în timpul aproximativ de doi ani, ce Rusia și-l rezervase la San-Srefano pentru ocuparea Bulgariei.

I Dar în privința punctului al cincilea, care în memoriu este
I pus cel dintâi, exista pe atunci în țară și există și astăzi în
f „~ judecata oamenilor politici cea mai pronunțată controversă.
I Era vorba de greaoa alternativă: sau de a refuza retrocedarea
| , celor 3 districte din Basarabia, sau de a consimți la inevitabilul
ș fapt, primind însă o mare compensație teritorială și financiară,
ș Bismarck ne sfătuia să ne hotărâm pentru a doua parte a
i alternativei. (*Tenez la drage'e hautel*) în acest caz chiar Rusia,
I scăpând de imputarea ingratitudinii și a răstălmăcirii convenției
de la 4 aprilie cu „integritatea teritoriului”, ne ar fi ajutat să
• obținem o foarte largă despăgubire (se vorbea de atribuirea
; Dobrogei cu teritoriul din sud-vest până la Varna-Rusciuc și
' de 200 milioane franci). Principele Carol pare a fi înclinat spre
această soluțiune; și Kogălniceanu ar fi preferit-o. Dar Ioan
, Brătianu a stăruit cu toată puterea în sensul celălalt, și astfel
• memoriul cere de la Congres ca *nici o parte a teritoriului actual să nu fie dezlipită de România*. Așa zicea și motiunea d-lui Vernescu, votată de Parlament la 26 ianuarie.

Aceste 5 puncte le mai susțin amândoi delegații noștri și din viu grai înaintea Congresului, în unica ședință la care sunt admiși, în cea de la 19 iunie (1 iulie).

Și rezultatul?

Când după multe deliberări reprezentanții Puterilor europene semnează la V_i, iulie 1878 tractatul definitiv de la Berlin, care modifică pe cel preliminar de la San-Stefano, precum pe cel de la Paris din 30 martie 1856, ei prevăd în articolele 22 și 43 **pană** la 56 dispozițiile relative la România și din cele 5 puncte cerute ne atribuiesc Delta Dunării cu Insula Șerpilor, ne impun retrocedarea districtelor din Basarabia, ne dau Dobrogea cu o linie de graniță (mai pe urmă defavorabil fixată) de la răsărit de Silistria până în sud de Mangalia spre nou-crearul Principat al Bulgariei, nu admit vreo altă despăgubire pentru cheltuețele noastre de război, ne obligă să suferim trecerea trupelor rusești pe timp de un an, **pană** când aceste vor avea să evacueze Bulgaria; iar recunoașterea independenței statului nostru, pentru care ni se admite acum în sfârșit numele de *România*, o supun - pe lângă condiția retrocedării Basarabiei - și la condiția modificării articolului din Constituția noastră în sensul toleranței religioase la exercitarea drepturilor politice.

Hotărârile congresului european produc o adâncă decepție în țară. La pierderea Basarabiei se aștepta lumea noastră politică; dar că, după o așa jertfă, nici independența nu ni se recunoștea fără condiții prealabile, aceasta trecea peste temerile celor mai pesimiști. Nu e vorba, influența ce o avusese fracția „liberă și independentă” asupra Constituantei de la 1866 întru nechipzuita redactare a articolului 7 trebuia să se pedepsească odată, dar în chiar acest moment, în mijlocul avântului general al țării, după o glorioasă participare la război, dispoziția Tractatului de la Berlin ni se înfățișa ca o umilire nemeritată.

Cu un asemenea rezultat al diplomației sale, situația ministerului Ioan Brătianu devine foarte grea în țară.

Crescândă opoziție îl face răspunzător de toată neizbânda politicii externe și acuză partidul liberal pentru temeritatea de a fi voit să conducă statul român, în cele mai grele momente, cu excluderea desăvârșită a conservatorilor prin o acuzare ministerială, care ea însăși după felul ei trebuia să slăbească încrederea Puterilor străine în dezvoltarea noastră viitoare.

Brătianu însă se menține cu orice preț la guvern, nu numai până la îndeplinirea condițiilor Tractatului de la Berlin, ci și mai pre urmă, caută deocamdată să arunce vina asupra lui Kogălniceanu, care iscălise convenția de la 4 aprilie (deși o cunoștea numai de câteva ore, pe când Brătianu o dezbătuse și stabilise cu luni întregi înainte!), împacă elementele recalcitrante din partidul liberal prin chemarea d-lui Studza în minister și trimiterea lui Dimitrie Brătianu la Constantinopol, știe să ademenească pe foștii miniștri acuzați N. Krezzulescu și B. Boerescu, pe care îi introduce în cabinet, spre a obține cu ajutorul lor cele două treimi ale voturilor cerute pentru revizuirea articolului 7 din Constituție, și împropătând astfel - cu puțin scrupul, dar cu multă abilitate - vaza partidului liberal, izbutește la 14 martie 1881 să încoroneze aspirarea națională de la divanurile ad-hoc. Încoace prin proclamarea Regatului.

Deaceia, orâte întâmpinări se pot face și le-am făcut și lloii în paginile precedente în contfa acțiunii politice a guvernului liberal din acea epocă, meritul lui Ioan Brătianu de a fi participat la război și de a fi provocat proclamarea și recunoașterea Regatului, rămâne covârșitor. Numele său este pentru totdeauna împreunat cu cel mai mare eveniment al istoriei noastre contemporane.

Înterupând aici șirul acestei expuneri, pentru a-l continua în volumul al 3-lea **pană** la căderea ministerului Ioan Brătianu, ne mărginim cât pentru volumul de față la reproducerea discursurilor ținute de noi în Cameră de la 16 mai 1878 **pană**

la 14 martie 1881, fiindcă din ele se vor înțelege mai bine diferitele faze ale mișcării politice, mai ales în ceea ce privește aplicarea Tratatului de la Berlin, primirea Dobrogei și revizuirea articolului 7 din Constituție.

Înainte însă de a termina, se cuvine să ne dăm samă de progresul ce l-a făcut țara după războiul de la 1877 întru consolidarea monarhiei bereditare, a cărei importanță am încercat să o arătăm din primele pagini de introduse ale acestei scrieri.

Principele Carol, de-abia hotărât să-și continue domnia în urma celor întâmplare la 10 martie 1871 se văzuse, după 5 ani de minister conservator, din nou amenințat prin conspirația de la Mazar-Pașa. Cu o rară prudență politică, în prevederea izbucnirii crizei orientale, Domnitorul își formează ministetul de la iulie 1876 din chiar mijlocul conspiratorilor și încredințează lui Ioan Brătianu și lui C. A. Rosetti conducerea țării. Dar prudența politică e o însușire personală (și însușirile personale sunt o condiție neapărată pentru prima înțelegere a unei dinastii), care nu bate la ochi, care nu poate fi apăsătoare în valoarea ei decât după o vreme mai îndelungată și numai de un număr restant de oameni. Și tenacitatea Principelui în urmărirea țelului, răbdarea și indulgența sa, înălțarea peste orice simțământ de război, neobosita regularitate în îndeplinirea zilnicelor datorii, lipsa de orice intrigă, de orice camarilă, de orice amestec în relațiile private, exemplara viață casnică - toate aceste semne de caracter, în așa contrast cu unele domnii precedente, erau ptea intime prin natura lor pentru a produce un efect imediat în publicul cel mare. Pe de altă parte curentul economic al țării nu avusese încă timp și mijloace să se deștepte; rătăcirile căilor ferate era de-abia terminată în linia principală. Iar armata, deși foarte mult sporită și îmbunătățită în organizarea și înzestrarea ei, sta tot apăsată sub greutatea nopții de la 11 februarie 1866. Nimic nu se întâmplase ca să-i regenereze spiritul din fundament.

Raportul între Domn și Țară nu era dar închiegat. Lipsea ceva, ceva hotărât, ceva care să poată contopi cugetul poporului cu dinastia ce și-o alesese de formă.

Atunci intervine războiul, și deodată starea lucrurilor se schimbă. Ostași din toate unghiurile țării, adunați sub conducerea Domnitorului, se întâlnesc cu el de la om la om. El le stă înaintea ochilor ca o pildă vie la grelele nevoi. Împreună cu ei suferă și el și se îmbărbătează și el. Sub acoperișul de paie al colibei de la Poradim, pe ploaie și pe ger în câmpul liber, când mai bine când mai rău hrănit, mergând ziua și noaptea în mijlocul lor, expunându-se la gloanțele dușmanului, căutând de răniți, dar și poruncind unei armate rusești și stând alături de pravoslavnicul împărat, deopotrivă cu el: pe acest Domnitor Românul din popor îl simte pentru întâia dată ca domnitorul său, la El se uită, de El este mândru, în El a prins încredere. Și când se întorc de la război, soldați și ofițeri, cu fala biruinței smulse după atâtea jertfe, statul român are o armată și un popot, care a început să-și simtă misiunea, să se priceapă ca un întreg și să-și împământenească pe Domnitorul până atunci străin, iar de acum înainte întrupat cu aspitarea națională ca o nădejde și o cheazășie a viitorului.

Și pe când principele Carol devine în adevăr Domnul României pe câmpul de război, înăuntrul țării principesa Elisabeta devine Doamnă. Mai înainte încă, Principesa se deosebise de toate semenele ei din Europa prin o neobișnuită înțelepciune în ale litetății și ale artelor frumoase. Sosită în țară și învățând în curând limba română, ea contribuise prin numeroase traduceri să lătească în străinătate cunoașterea literaturii noastre, și scrierile sale originale, al căror cuprins era adese luat din legendele române, atrăseseră interesul oamenilor culti, mai ales din Germania, asupra vieții unui popor până atunci prea ignorat. Dat, în starea în care ne aflăm noi încă, activitatea literară era prețuită într-un cerc foarte restrâns. Mai apropiată de țară fusese o altă cugetare a Princesei, și aceasta

se și răspândise pe alocurea în popor: îngrijirea de a face să se păstreze frumosul port național al țărancilor române, care începea să dispară, stăruința de a-l introduce la Curte și de a obliga damele române și străine să se împodobească la certe ocazii cu el. Și gustul și mica industrie casnică și întărirea simțământului etnic au câștigat prin buna inițiativă.

Dar ceea ce în adevăr a pătruns în simțirea maselor celor mari și le-a cucerit inima, a fost acțiunea personală a Doamnei întru căutarea răniților aduși de pe câmpul de război. Cea mai grea sarcină umanitară se impusese deodată unei țări, **pană** atunci așa de puțin pregătită. Căci unde era să ajungă pentru covârșitoarea mulțime a victimelor unui crâncen război obișnuita organizare a serviciilor medicale militare, care de altminteri lucrau mai toate în Bulgaria? Cu miile soseau de peste Dunăre în România soldații răniți, degerați, bolnavi, atât români și ruși cât și turci, și cu sutele se cereau oameni pentru îngrijirea lor în ambulanțele improvizate. Aici societatea civilă era chemată să dea ajutorul său în cea mai largă măsură, și eforturile spitalelor din țară, precum și societatea *Crucea-roșie* (prezident prințul Dimitrie Ghica) au făcut tot ce au putut. Dar tot ce au putut ele, era departe să fie de ajuns. Atunci Elisabeta Doamna, cu excepționala sa putere de muncă, a organizat alături cea mai întinsă rețea de suplینire. Pe de o parte, folosindu-se de relațiile ce avea la Curțile din Berlin și din Dresda, ne-a adus de acolo medici militari și surori de caritate, pe de alta a știut să deștepte în femeile române o activitate fără seamăn întru alinarea suferințelor. Ce bine venea acum ușorul acces la Curtea noastră (în această privință cea mai democratică din Europa), prin care princessa Elisabeta se aflase de mult în contact personal cu întreaga societate! Dame și domnișoare din toate treptele, dar mai ales și mai neașteptat din cele de sus, multe prin îndemnul compătimirii, altele prin măgulirea de a lucra alături de Doamna Țării, se devorează celor mai grele îndatoriri.

Stăpânindu-și aversiunea firească, asistă pe medici la operațiuni, învață să schimbe pansamentele, se îngrijesc de măsurile igienice, dau doftoriile prescrise, se fac secretare pentru corespondența bolnavilor. Căci nu ca aparență de modă, ci în aspră realitate le deprinde Doamna la serviciul ambulanțelor. Ea însăș supuindu-se cea dintâi în baracele spitale, ce și le alcătuisese la Cotroceni sub conducerea doctorului Kremnit/, tuturilor îndatoririlor. Cu nepilduiră abnegațiune îmbărbătează pe cei supuși la operațiile chirurgicale, linișrește în brațele ei proprii pe cei cuprinși de tetanos, dă celor în agonie o ultimă mângâiere.

După un asemenea exemplu pornit de sus, damele române instituiesc ambulanțe în Iași, în Ploiești, la Bufta, la Iepureni, în multe alte locuri, slujesc pretutindeni ca surori de caritate, unele însoțesc trenurile cu răniți pe căile ferate, zi și noapte, de la Turnu-Măgurele la București, de la București la Iași.

Cum să nu fi rămas neștersă în amintirea țării această faptă a Doamnei? Nu e sat locuit de români, în care să nu fi pătruns renumele ei și să nu fie pomenită cu recunoștință „mama răniților”.

În așa chip Elisabeta Doamna, dacă n-a avut fericirea să nască pe urmașul Tronului, a contribuit totuș pentru partea sa la întemeierea Dinastiei în țara noastră. Și când la 1881, ca rezultat al războiului și al noiei situații create statului. România se proclamă Regat, coroana de oțel este în toată însemnătatea cuvântului o coroană populară.

DISCURSURI PARLAMENTARE

1878-1881

36

Asupra legii comunale

(Ședința Camerei de la 16 mai 1878)

MINISTERUL DIN ACEL TIMP:

/ . C. Brătianu, președinte și interne, de la 26 mai
lucrări publice în locul d-lui P. S. Aurelian.

C. A. Rosetti, interne (de la 26 mai).

M. Kogălniceanu, externe.

General Cernat, război.

/ . Câmpineanu, finanțe.

Eug. Stătescu, justiție.

G. Chițu, culte.

Precum se vede din însemnarea de mai sus, în greoașă situație, în care ajunsese țara după tratatul preliminar de la Sau Stefano și în timpul congresului de la Berlin, Ioan Brătianu formează cel mai tare minister ce-l putea da partidul liberal la acea epocă, după ce participarea la războiul în contra turcilor îi înstrăinase o parte din aderenți. Parlamentul rămâne deschis până târziu vara, și pentru a nu-l lăsa fără ocupare în mijlocul frământării generale, guvernul caută să-i dea un derivativ, prezentând Camerei reforma legii comunale. Se înțelege că în asemenea împrejurări discutarea unei legi, de altminteri așa de incisive, se face numai pe apucate. Opoziția conservatoare era reprezentată în Cameră numai prin trei

membri, dd. D. Donici, Gr. Gâță și (de la aprilie) autorul acestei scrieri. Cei doi dintâi neavând obiceiul să vorbească în Parlament, cel din urmă ia singur cuvântul în contra proiectului de lege la discuția generală.

D-lor deputați, cred că vă va părea lucru firesc, ca într-o materie așa de însemnată să zică și opoziția cuvântul ei, opoziție prea mică la număr, căci din întâmplare astăzi sunt singur de această culoare politică în mijlocul dv...

O voce. Cu atât mai mare merit.

Titu Maiorescu. Nu este meritul atât de mare, cât este greutatea de a vorbi în singurătate cu un singur vot, care se va număra. Inșă poate, dacă argumentele vor fi tari, atunci unul sau altul din dv. va relua aceste argumente și le va dezvolta într-un mod mai accesibil acestei majorități.

D-lot, până acum nu am avut ocazie să vorbesc înaintea dv. Cestiuni mai importante, la a căror discuție am asistat, au fost, pe cât știu, numai două: era o întetpelare făcută cu ocazia sosirii d-lui președinte al consiliului din străinătate, și creditul de trei sau patru milioane cerut pentru armată. Opoziția însă, având în vedere situația, în care se află țara, și simțind ca și dv. că în aceste împrejurări guvernul, care reprezenta țara în străinătate, or de ce culoare ar fi, are trebuință de tot prestigiul său, în interesul țării, a crezut de datoria sa patriotică de a lăsa la o parte opoziția, rezervându-și să zică cuvântul său la un timp mai oportun. Rămâne însă cestiunea dinăuntru, și aci având deplina libertate de acțiune și de cuvânt, dați-ne voie să spunem părerea noastră în materie.

D-lor, am ascultat cu multă luare-aminte ceea ce au vorbit onor. preopinenți; am cetit mai cu seamă cu multă luare-aminte lucrarea d-lui raportor.

Un lucru nu l-am înțeles bine din acest raport: pentru ce schimbați legea de la 1864? Căci legea de la 1874 în acea parte, pe care d-voastră o numiți quasi feudală, este schimbată, adică

în ceea ce privește comunele rurale ați pus-o afară din aplicare și ați reînființat legea din 1864. Va să zică pericolele aristocratice, de care se vorbea, nu mai sunt în joc.

Atunci care este pripa cea mare ce vă face să schimbați acum, în împrejurări așa de grele, legea comunală, să remaniați fundamentul organizării statului român chiar acum, la mai 1878? D. raportor pune un cuvânt înainte: Constituțiunea, care cere să se facă o lege comunală mai descentralizatoare și să se dea independența comunei.

D-lor, scuzați dacă pentru un minut, când pronunț cuvântul *Constituțiune*, trebuie să vă fac o declarație, declarație care sună silit a o face, fiindcă, întemeindu-mă și eu pe Constituțiune, voiesc să dau toată tăria ce pot da argumentării mele.

Eu, d-lor, am avut onoare să subscriu o petiție, care s-a relevat în această Cameră....

Holban. Celebrați petiție.

Maiorescu. Da, în adevăr celebrați. Am avut onoare să subscriu așa-numita petiție de la Iași,¹ unde alături cu mine era scris și d. Emanoil Kostaki Iepureanu, primul președinte al coaliției, care a ajuns ca reprezentantă a dv. la guvern după căderea noastră din minister. În acea petiție ceream reforma Constituțiunii.

Veți admite, d-lor deputați, că atunci, când se cerea o reformă constituțională prin chiar calea, pe care însăși Constituțiunea o indică pentru reforma ei, se făcea un act, care este în sine constituțional, fie bune, fie rele păreri ce de almintrelea le cuprindea o asemenea propunere. Numai constituționalitatea acestei proceduri nu se poate pune la îndoială. O zic aceasta pentru a avea dreptul de a vorbi în virtutea Constituțiunii, pe care ca pact fundamental tu genere voi și noi să-l respectăm și să-l vedem respectat. Mai adaog încă la declarația mea:

¹ Vezi voi. I, pag. 70 (*ed. u.* - p. 51-52).

Am citit câteva foi de publicitate și am auzit zicându-se că conservatorii ar fi în stare să-și uite calitatea lor de patrioți români până într-atât, încât să se unească cu aspirațiile unei puteri străine pentru a răsturna Constituțiunea. Ei bine, am onoare a vă declara că aceasta este o calomnie, că nici unul din conservatorii ce-i cunosc, nici unul din aceia cu care stau în relație nu s-au gândit vreodată la un asemenea lucru; și că deși noi am fost aceia care am cerut reforma acesrei Constituțiuni în sens conservator, când ar veni cineva să o atace prin influențe și forțe străine, am fi cei dintâi alături cu d-voastră s-o apărăm așa cum este. (Aplauze.)

Voci. Foarte bine.

T. Maiorescu. Fiindcă o reformă constituțională noi trebuie să o facem, și nu străinii.

P. Ghica. Ați fi, dar n-ați fost.

T. Maiorescu. Dacă aud bine, onor. d. Pantazi Ghica zice: am fi, dar n-am fost. Apoi știe onor. d. P. Ghica, că s-a făcut vro încercare publică să se răstoarne Constituțiunea prin străini?

P. Ghica. Era un răspuns la zisele d-voastră.

T. Maiorescu. Eu nu am cunoscut asemenea lucruri, căci dacă aș fi avut cunoștință, aș fi spus atunci prin publicitatea de care puteam dispune, ceea ce spun acum înaintea dv. Prin urmare nu primesc acest: ați fi, dar n-ați fost.

Așadar, d-lor, să revenim la Constituțiune Constituțiunea, pe care o respectăm cu toții, vă cere — ce? Descentralizarea, o lege comunală mai descentralizatoare, o lege în care comuna să fie mai independentă. Apoi, d-lor deputați, prima întrebare: proiectul acesta de lege face comuna mai independentă? și este mai descentralizată decât legea din 1864?

În raportul d-lui Protopopescu-Pache să-mi fie permis a releva oarecare obscuritate de idei, pe care aș vroi să o înlăturăm din capul locului, căci în aceasta materie trebuie să aducem cea mai mare lămurire.

D-lor, raportul confundă tot mereu aristocrație și democrație - un șir de idei, cu centralizarea și descentralizarea - alt șir de idei, și pare a admite un fel de identitate sau afinitate între centralizare și aristocrație și între descentralizare și democrație.

D-lor, fac apel la aceia din dv., care cunosc puțin istoria, ca să sprijine aserțiunea mea, că această părere este cti desăvârșire greșită, și aci nu încap controversă, căci este un fapt istoric cu totul sigur. Este o părere greșită, și regret că o văd în acest raport, fiindcă dă o culoare prea stranie întregii lucrări. Ea este formulată astfel: penttupartizaniiaristocrației centralizarea le asigură dominațiunea; pentru partizanii democrațieidescentralizareaesteadevăratagarantie...

Voci. Așa este.

G. Cantili. Foarte exact.

T. Maiorescu. Este complet fals, că pentru partizanii aristocrației centralizarea le asigură dominațiunea. (Denegațiuni.) Pare că este vreo îndoială asupra acesrui puncr...

Voci. Sunt multe.

T. Maiorescu. Poate că voi fi în stare să conving pe vreunul din dv. Ei bine, d-lor, care este din Europa statul ce vă va servi dv. ca model de descentralizate? Gteșesc, dacă citez Anglia? Cum știți, Anglia este statul eminent descentralizător. Și care este statul mai centralizator, al Europei apusene cel puțin, căci pe Rusia am fericirea să nu o cunosc.

O voce. l-ați făcut cunoștința acuma.

T. Maiorescu. Este Franța. Apoi bine, d-lor, dacă este ceva sigur știut în toată dezvoltatea istoriei (și unii din domnia-voastră, și mai cu seamă dacă nu mă înșel d. D. I. Ghica va putea mai bine să ne lămurească asupra acestui punct, căci cunoaște Anglia) apoi este știut că în Anglia, țara cea mai descentralizată, aristocrația teritorială este fundamentul descentralizării administrative, și este și natural...

D. I. Ghica. Dar acolo este aristocrația democratică. Cei mai mari aristocrați sunt cei mai mari liberali.

7. Maiorescu. Este aristocrație democratică, ziceți.

/). I. Ghica. Ideile cele mai libetale sunt ale aristocraților.

.'/ Maiorescu. Primesc aceste explicațiuni ce binevroiți a-mi da, d-le Ghica. Vrea să zică în Anglia aristocrația este fundamentul descentralizării. Acum să revenim la partea raportului:

„Pentru partizanii aristocrației, centralizațiunea le asigură dominațiunea”.

Pache Protopopescu. In țară la noi.

T. Maiorescu. Vrea să zică este o aristocrație - liberală și o aristocrație aristocratică.

D. I. Ghica. Arbitrară.

T. Maiorescu. Atunci raportul trebuia să o releve, fiindcă tocmai aceasta este esențiala deosebire între ceea ce vroii d-voastră, și ceea ce vroim noi. Pentru noi sunt proprietarii teritoriali, precum foarte bine a zis d. Maniu, dar de arisrocrație nu poate fi vorba în statul nostru. Pentru noi proprietatea teritorială este un element fundamental al descentralizării, si democrația întru cât nu este fundată pe avuții teritoriale, "4 credem noi că aduce tocmai pericolul centralizării, precum a adus în Franța. In Franța ați avut stăpânirea democrației tocmai când s-a introdus cea mai mare centralizare. Vrea să zică, d-lor, în orice caz raportorul făcea mai bine să lase cestiunea aceasta de aristocrație și democrație la o parte, și să se vorbească de centralizare și de descentralizare, fiindcă sunt state aristocratice foarte descenttalizate și sunt state democratice foarte centtalizate. Aceste două lucturi se împacă împreună.

Un al doilea lucru, ce aș fi dorit ca d. raportor să nu-l puie în raportul său, sunt aluziunile, al câtor tact mătturisesec că nu sunt în stare a-l înțelege, aluziunile la legea de la 1874, întru cât cuprinde elementele conservatoare de care am avut onoare a vă vorbi: proprietatea teritorială. D-voastră, d-le raportor, ziceți că este dorința un animă a națiunii, căreia îi cotespunde

proiectul d-voastră de lege. Au doară credeți dv. că conservatorii, proprietarii teritoriali, care au făcut legea de la 1874, nu fac parte din națiune? Ar fi de folosul nostru ca să afirmăm că națiunea sunt toți, afară de proprietarii de teritoriu din România? Și dacă sunt proprietari mai mari decât dv., poate să fie o nefericire și un ostracism pentru dânsii că au această poziție? Desigur nu. Apoi dacă vroiți să exprime legea acea dorință unanimă a națiunii, care după apreprierea mea, spre dauna acestei Adunări, nu este reprezentată suficient; dacă o lege comunală are să reprezente interesele țării, este bine ca și acei, care s-au întâmplat să fie astăzi în așa minoritate, să fie într-un număr suficient reprezentați înaintea dv., și dacă nu sunt, era bine să nu fie atacați în modul cum s-a făcut.

Vedeți cuvintele: „crearea a două colegii în comunele rurale, adică colegiul proprietarilor mari cu impozit de 120 lei anual, care votez prin procurator, și colegiul țăranilor, este pasul spre înfeodare, este sistemă deja condamnată de această Adunare Legiuitoare. Dacă Constituțiunea a creat diferite colegii pentru Corpurile Legiuitoare, aceasta a făcut-o pentru cuvinte cari nu și-au locul în privința alegerilor comunale, și nicăeri Constituțiunea nu a prescris ca sistemă electorală aplicată pentru Corpurile legiuitoare, să fie aplicată și la comune și la județ. Din contra la comune chiar e nepractică, e absurdă putem zice”.

Terminul fără îndoială este parlamentat, dară este tocmai la granița parlamentarismului, și cred că cu termini de la graniță nu era bine a se lovi încercarea unei Camere, care a lucrat și ea după ceea ce credea că este bine pentru națiune, precum credeți și dv. că este bine cum lucrați asrăzi. Unde ajungem, d-lor, dacă pe fiecare an începem a califica cu asemenea termini lucrările reprezentanților antecedenți ai țării? Și credeți dv. că lucrarea, care o faceți acum, când califica de absurdă Camera trecută, va fi o lucrare care va rămâne? Apoi d. președinte al consiliului... cred că nu este o scădere pentru

II. Prottopopescu Pake, dacă spun că d. președinte al consiliului
arc ca om mult mai multă experiență în țara aceasta despre asemenea lucrări decât d-sa... ieri sau alaltăieri am cetit în dezbaterile Senatului, când era vorba, de ce? numai de administrarea eforiei spitalelor din București, azis turnătoarele foarte înțelepte cuvinte:

„La București se vede că am avut mâna mai fericită, când am numit administratori, care au rămas până acum sub toate fluctuațiunile politice, și așa a prosperat înainte; la Iași n-am avir «Uiaș mână fericită, s-au schimbat cei care îi numisem la 1868, dar și astăzi caut să numesc alți oameni, care să fie afară din fluctuațiunile politice, ca să facă să prospere/x și epitropia spitalelor din Iași.”

Dacă dar este foarte adevărat aceasta pentru spitale, nu va fi oare foarte adevărat și pentru comune, și nu va fi bine ca lucrarea care o faceți dv. să fie o împreună lucrare a tuturor? și nu ar fi grozav când acum, după patru ani ai reformei de la 1874, ați face dv. o reformă, și peste alți 2, 3 ani... pardon, d-lor, câtă vreme credeți d-voastră că aveți să rămâneți cu regimul acesta? 4, 5, 10 ani, cât voiți, dar înțelegeți, că are să vie un timp, când acest regim va încera și va veni alrul.

S. Miclescu. Atunci va fi potopul. (Ilaritate.)

T. Maiorescu. Îmi pate că nu respectați constituționalismul, sub egida căruia ne aflăm, onorabile d-le Miclescu. Este luctu natural al regimului constituțional ca partidele să patticipe alternativ la putere; se va întâmpla din nenorocire să vie la putere un partid, care să nu aibă vederile Dv., așa e jocul constituțional.

B. Maniu. După 7 ani răi, 7 ani buni.

T. Maiorescu. După 7 ani fie, dar orcând ar fi, cred că era mai bine, dacă raportul se prezenta ca un rezultat al dorințelor unanime ale țării și nu se expunea prin cuvintele sale agresive.

Acum să-mi dați voie să fac o altă critică, o ctitică mai esențială, și aceea sper că va avea un echo în dezbaterile dv.

D-lor, ceea ce face comisiunea dv. nu este o descentralizare, așa de puțin, încât eu unul m-am mirat când am văzut acest proiect de lege dat acum ca rezultatul ideilor de descentralizare al partidului democratic din România și ca ultima floare a acelui articol din Constituțiune, care cere ca să fie comuna mai independentă și mai descentralizată. D-lor, v-ați dat, desigur, seama în luminile și cunoștințele dv. profunde, foarte profunde, ce însemnează descentralizarea! în mod straniu, d-nul raportor ne dă numai definițiunea unui francez Coquelin despre ce însemnează centralizare, dar nu zice ce este descentralizarea. D-nul raportor zice după Coquelin:

„Grămădirea în mâna unui guvern unic și central a tuturor atribuțiunilor puterii publice”.

Și apoi spune acest domn Coquelin toate primejdiile, ce se întâmplă într-un stat, care are centralizarea.

Ce este însă descentralizarea? Descentralizarea vrea să lăseze în mâna autorității locale a unei părți din atribuțiile puterii publice. Nu ministerul, nu prefectul să se amestece în lucrările comunei, ci ea însăși să exerciteze câteva lucrări esențiale. Aceasta va să zică descentralizarea în modul cel mai general.

Apoi, d-lor, care este chemarea comunei? De la art. 12 până la art. 17 o spune tot așa și legea de la '74, o spune tot așa și legea de la '64, și cu această conglăsură admirabilă sunteți toți de acord a zice că aici este chemarea comunei. Comuna, care se compune din atâția locuitori, are următoarele sarcini: să aibă un loc de primărie, o biserică, o casă pentru școală de băieți, o casă pentru școală de fete și un cimitir, „toate acestea în bune condițiuni igienice”.

Așadar, biserica, școala, salubritatea publică, și la un alt articol se vorbește și despre poliția comunală. Apoi bine, d-lor deputați, le dați acestea în sarcina consiliului comunal? Iacetiți: „fiecare comună trebuie să aibă cel puțin o casă pentru școala de băieți și o casă pentru școala de fete”. Și raportul vedem că zice: comunele trebuie să aibă un focar pentru instrucțiune, atât pentru băieți, cât și pentru fete.

Dar care este focarul de lumină pentru băieți și fete? Cele patru ziduri cu un acoperiș pe ele? Focarul de lumină pentru băieți și fete este învățământul ce-l dai între cele patru ziduri, este învățătorul care propune învățământul, este revizorul care inspectează, este, în fine, totalitatea însuflețită a celor ce iau parte la școală. În manile cui dar lăsați școala? Învățământul în comună al cui este? Al puterii centrale! Apoi ce descentralizați la comună? Cele patru ziduri materiale pentru școală? Aceasta numiți d-voastră o descentralizare în instrucția publică? Dar unde mai găsiți d-voastră o asemenea descentralizare? Alta este cestiunea, dacă ar fi bine sau nu să se dea la noi o asemenea descentralizare, și dacă veți recunoaște. Că este primejdios de a o da, atunci să ștergem cuvântul de descentralizare din vocabularul nostru cât pentru școlile comunale. Dacă voiți însă în adevăr descentralizare în școală, atunci dați comunei care plătește sarcinile școlii, și dreptul de a decide ceea ce se petrece în școală; iar puterea centrală să aibă numai inspectarea superioară.

Și fiindcă raportul vorbește de Anglia - punându-mă iarăși sub controlul colegului nostru d-lui D. I. Ghica - voi zice că nu este exact, că în Anglia sunt cele mai multe școli, căci cele mai multe sunt în Germania, dar pentru un moment să admitem aceasta. Apoi știți d-voastră, ce a făcut Anglia pentru școli?

Până la 1834 n-a cheltuit statul englez o pafă pentru școli, cheltuețele le suporta comuna, districtele, mai ales instituțiunile private, niciodată însă statul. Și numai de la 1834 a început statul a da ceva, o jumătate de milion de franci pentru o populațiune de 25 000 000, câtă era atunci (vorbesc numai de Anglia Europeană), și a dat statul englez această subvențiune numai pentru a veni în ajutor la construcția localurilor în acele comune, care erau mai lipsite de mijloace, într-un stat descentralizat proporția este inversă, suflul învățământului îl ate comuna, iar zidurile le plătește statul. De

atunci încoace s-au sporit subvențiile statului, și la 1863, mi se pare, a venit așa-numitul cod revăzut în Anglia, care a introdus niște subvenții regulate pentru școli, dar totdeauna principiul a fost că numai școalelor, care exisra deja din inițiativă privată, le dă statul ceva. Iată, d-lor, ce însemnează descentralizare. D-voastră însă prin acest proiect n-ați făcut așa. Ați zis numai: comuna plătește casa, ca primul punct di' descentralizare. Însă aceasta este numai o nouă luare de bani de la comună, dar nu o independență a ei.

Al doilea punct de descentralizare al d-voasrră este: comuna îngrijește pentru cheltuielile bisericeii. Dar cum îngrijește? Ea trebuie să suporte cheltueele pentru reparația bisericeii, pentru plata preotului, numirea acestuia însă o face autoritatea bisericească. Dar averea bisericeii unde este? Cum, d-lor, statul a secularizat averile monastitești - și în ceea ce privea relațiunile lor cu străinătatea, bine a făcut că le-a secularizat; dar averile destinate pentru biserici și școli, statul le-a vârat în casa sa, și acum, după ce le-a cheltuit te miri pe ce, acum vine și zice comunei: îți dau descentralizarea, plătește la biserici, dar preotul de numit îl numesc eu, celealte regulari le voi face eu, banii rămași din vechime acestor așezăminte îi iau și-i administrez eu, tu comună plătește din alți bani.

Aceasta e descentralizare în ale bisericeii? Apoi descentralizare în ale bisericeii însemnează că trebuie să lăsați bisericeii averea destinată ei și dreptul de a o administra ea.

Ați mai lăsat comunei salubritatea publică prin frumoasa frază, care merită a fi citită: „Comuna mai contribuește și la întreținerea serviciului sanitar”, pe funcționari însă, pe doctori îi numește Ministerul de Interne, comuna numai îi plătește.

Voci. Nu Ministerul de Interne, ci județele.

T. Maiorescu. Apoi consiliile județene sunt mai totdeauna în mâna prefectului. Dar, d-lor, ce însemnează descentralizarea? Avui onoarea să vă spun că acolo este descentralizare, unde cu un cuvânt rezumător lucrurile se petrec așa: Tu care

«dai bani, numești pe acei care îi iau; adică tu dai bani pentru școală, tu ai să numești pe învățători și eu statul controlez numai; ||u dai bani pentru biserică, tu să administrezi și averile bisericeii; pu dai bani pentru salubritate publică, tu să administrezi și ^Veniturile destinate pentru aceasta și să numești personalul.

§ Descentralizarea comunală este atunci, când comuna "singură administrează acolo unde dă bani; statul numai * controlează, dacă vrea. Dv. însă prin proiectul acesta ați făcut v tot aceea ce era la 1864 și 1874, ați zis: descentralizare este în K ale caselor școalei, ale plăților bisericeii și igienei, iar încăt •" privește averile acestor așezăminte mi le rezerv mie, stat, și tot ~ mie și numirile.

p Iată, d-lor, ce descentralizare faceți d-voastră. Aceasta este cu ? neputință, căci ar fi suprimarea acelei idei mari din Constituțiune, - dar foarte greu de realizat, care se numește descentralizare.

|r Dar, d-lor, se poate o lege de descentralizare în comună, fără "w ca alătura cu dânsa să fie și celelalte legi reformate pentru aceasta? Apoi ce însemnează o descentralizare comunală? r însemnează că am luar o parte din atribuțiunile puterii centrale l și le-am dat comunei. O asemenea măsură trebuie să meargă T imediat paralel cu schimbarea celorlalte legi și cu o reducere însemnată în budgetul general al statului și prin urmare a impozitelor, încercându-se budgetul comunei. Prin urmare, voiți să dați învățământul la comună, descentralizați cheltueele din budgetul statului. Voiți să dați igiena la comună, scădeți pe cetățeni din contribuțiuni cu această cheltuială către stat și dați-le la comună. Voiți să dați biserică la comună, scădeți cheltuiala din budgetul statului și dați-o la comună, sau dați din Domeniile Statului. Domnilor, reforma decenrralizătoare sunt convins că nu poate să meargă decât paralel cu o altă cestiune, care trebuie să vă preocupe pe dv., cu cestiunea Domeniilor Statului. Dar mă mărginesc a fi atins aceasta numai în treacăt.

La 1864 s-a făcut, cum știți, o lege comunală. De la 1864 până acum metg mai bine oare serviciile ce s-au luat asupra

comunei, decât mergeau înainte? Școala este mai bună acum decât în 1864? D-voastră de prin localitate vedeți oare că biserica stă mai bine decât atunci? Vă pare că monastirile împuținate merg mai bine? că sunt mai bune cimitirile? După experiența mea răspunsul este negativ. Biserica se află astăzi în mai rea stare decât la 1864; școlile din sate, mai rău.

D. Miclescu. S-au stricat la 1874.

77. Maiorescu. S-au stricat la 1874 în patte; s-au stricat și la 1864 și '68. În privința aceasta d. Miclescu trebuie să fie generos cu cifrele, căci de la 1864 încoace s-a stricat în fiecare an. Dar trebuie să ne întrebăm: care este cauza acestui rău? Lovitura de stat de la 1864 și mai ales modul cum s-a făcut secularizarea monastirilor închinată luându-se averile din administrarea lor, luându-se Eforiei școlilor dreptul de dispunere a acestor averi, luându-se fondurile monastirilor și înglobându-se toate aceste fonduri într-o casă centrală, fără servicii specificate, au lovit de paralizie toate instituțiile independente.

Departe de mine ideea de a acuza măsura foarte justă de a se seculariza averile mănăstirești; însă ceea ce trebuie notat este că toate aceste averi secularizate s-au contopit în casa centrală a statului. De atunci trebuia ca fiecare mănăstire să-și administreze averea ei, de atunci și școala și comuna trebuiau să-și aibă fondurile lor deosebite.

Când veți aplica legea înșurăteilor și veți face descentralizarea învățământului public, a bisericilor, a tuturilor sarcinilor comunei, atunci binevoiți a le da și parte din averea ce li se cuvine. Când îi dați comunei școala, biserica și igiena, dați-i și averea; nu cea ridicată prin taxe zecimale, ci avere din aceea care a luat-o statul din pământul României, aveți destinată de strămoșii dv. tocmai la școli, biserică și salubritate publică. Atunci va fi comuna în adevăr descentralizată. Atunci va ști ce să facă.

Așa cum este acest proiect, nu-l pot considera decât ca un mecanism al numirilor. Dar ce ne pasă nouă de titlul bărriilor și modul de numire al primarului și consiliului comunal? La 1864 se numeau vro 5 candidați; la 1874 s-a zis să fie șapte; acum se propun 9; numirea primarului era făcută de ministru de interne dintre candidații ce au întrunit mai multe voturi; or era făcută de-a dreptul; sau era alegere din partea consiliului comunal - toate aceste sunt chestiuni de detalii ale mecanismului administrativ.

Chestia cea mare este: de unde să ia comuna ca să plătească ceea ce puneți în sarcina ei? Apoi bine, d-lor, nu v-ați întrebat niciodată în ce relație stă bugetul statului cu acela al comunelor? Dacă facem calculul, ajungem la următorul rezultat: aproape jumătate din impozitele ce le cere statul de la țărani, vine și comuna și le cere; și apoi a ajuns a fi un obicei introdus în guvernele noastre, că de câte ori voim să descărcăm bugetul statului, aruncăm greul în sarcina comunei; pare că țăranul nu este tot așa de simțitor dacă plătește comunei, sau statului, sau județului, pare că nu se ia din una și aceeași pungă a lui, pungă foarte sărăcită.

Dacă este adevărat principiul teoretic pus de d. raportor, că acolo unde se controlează întrebuințarea banilor, acolo se solicită activitatea publică, atunci începeți de puneți în practică ideea descentralizării dând o adevărată ființă comunelor.

D-lor deputați, cum vedeți, am terminat.

Ceea ce aveam onoare de a spune contra acestui proiect, erau observări, care tindeau a arăta că el, așa cum l-ați făcut, nu corespunde ideilor de descentralizare întru nimic. Este un mecanism administrativ schimbat, dar nu este deloc descentralizarea voită de Constituantă.

Proiectul de față este un nou mecanism centralizator, care nu realizează cerințele țării acesteia. Apoi dacă fără a voi înșelăm așteptarea tuturilor zicând: iată descentralizarea, în

realitate are să iasă absoluta mizerie a comunei. Cred că este greșită această cale de a reforma comuna; cred că ar fi mai prudent de a se schimba legea numai atunci când veți putea veni cu un proiect descentralizator general, să se descentralizeze și administrația cultului și administrația școalei, și să se reguleze cestiunea Domeniilor Statului. Fără aceasta, toată lucrarea ce se face, se face în zadar.

D-lor, noi ne aflăm înaintea unor întâmplări hotărâtoare azi; fie că n-ar fi război, fie că n-ar fi pace, amândouă aceste vor avea o întârire horărâtoare asupra noastră. Dacă soarta noastră se va limpezi în anul acesta și dacă va fi consfințită dorința noastră și dacă se va putea consolida într-un timp de pace independența noastră, fără îndoială va trebui să vie o Constituantă, care să legifereze acest nou pact. Iar dacă nu va fi pace și va fi război, atunci de la sine se înțelege că nu veți avea timp oporun ca să puneți în lucrare această lege. în amândouă cazurile e mai bine să așteptați. Pentru ce pripiți lucrarea aceasta în mai 1878? Pentru ce voiți să faceți sub drapelul democrației o lege, care nu corespunde ideilor descentralizatoare?

Pentru aceste diferite motive, atât de oportunitate, cât și de lipsă de temei descentralizator, eu cred să se respingă luarea în considerare a acestui proiect de lege sau să se amâne dezbateră lui până la un timp mai bun și mai liniștit.

P. Grădișteanu. Cer cuvântu în cestiunea de amânare ridicată de d. Maiorescu.

D. președinte. N-am auzit pe d. Maiorescu propunând amânarea.

T. Maiorescu. Ca opozițiune și minoritate, nu fac propuneri majorității. Părerea mea e să se respingă luarea în considerație sau să se amâne dezbateră legii; și las vreunui din urmașii, care vor lua cuvântul, să primească una sau alta din aceste două propuneri și să o formuleze pentru majoritatea Camerei, dacă va voi.

La acest discurs răspunde între alții și minisrrul-prezident I. Brătianu, cu aluzii la nepotrivita reprezentare a „aristocrației” prin autorul acestei scrieri. Aluzia este relevantă la sfârșitul ședinței prin următoarele cuvinte în chestie personală:

Este o parre în cuvântarea d-lui prezidenr al consiliului, ce-mi este adresată mie personal și pe care o cred nedreaptă. Iau cuvântul pentru a rectifica. Când am început să votbesc în mijlocul d-voastră, mi-am exprimat părerea de rău că sunt astăzi din întâmplare singur din Partidul Conservator, doi alți colegi ai noștri lipsesc. Fiind singur, indiferent dacă persoana mea merită sau nu de a reprezenta în totalitatea lui acest partid, sunt prin forța lucrurilor singur în mijlocul dv., care pot să zic ceva asupra lui. Si în privința celor ce se petrec în el, îmi iau voia să știu cel puțin atât cât știe d. ministru-prezident, care nu este din acest partid. Știu, dar, că în partidul nostru ca partid - criminali izolați pot fi în toate părțile, - știu însă că în partidul nostru nu este nici unul, care să nu considere ca insultă, când i se atribuie că vrea să răstoarne Constituțiunea țării cu ajutorul străinilor. Declar și afirm că, prin asemenea insinuări, calomniați pe aceia care nu sunt în mijlocul d-voastră.

Ce voiți d-voastră? Ca să las asemenea bănuieli nerelevante? Voiți să mă puneți în poziția, pe care eu n-o ocup și n-o primesc, de a-mi aroga dreptul să votbesc în numele acelor ce-i numiți dv. aristocrație? Apoi, d-lor, tatăl meu a fost profesor și tatăl tatălui meu a fost țăran, și țin de onoare a vă spune aceasta. Eu n-am primit și nu primesc deosebirea între aristocrație, cum o puneți dv., și democrație. Cred că nu există această aristocrație în statul nostru.

/. *C. Brătianu, președintele consiliului.* Și eu tot așa înțeleg.

T. Maiorescu. Există numai deosebire între proprietatea teritorială și neproprietate.

/.. C. Brătianu, *președintele consiliului*. Apoi toți suntem proprietari.

T. Maiorescu. Afară de proletarii democrați. De aceea cred eu, care sunt (dacă-mi permireți o analogie străină) un membru din *tiers etat*, un burges conservator, cred că este mai bine ca să fie comuna așezată pe baza proprietății...

Ioan C. Brătianu, *președintele consiliului*. Apoi așa este așezată.

T. Maiorescu. După părerea mea, nu este așa așezată. Eu dar vorbesc ca membru al Partidului Conservator, din care fac parte.

Prin urmare acest fel de aluziune nu-l primesc de la d. președinte al consiliului și-l rog să binevoiască a fi - nu indulgent, căci nu-mi trebuie indulgența d-sale - dar drept într-o Cameră, a cărei aproape unanimitate este pentru d-sa, față cu un adversar, care este singur, dar care scoate personalitățile totdeauna afară din joc. Eu am profesat pentru d-voastră cei în vârstă cel mai mare respect personal, și vă rog ca și d-voastră să fiți în această privință un bun model nouă celor mai tineri. Vă rog ca altă dată să nu mai puneți persoana mea în joc.

După câteva cuvinte ale ministrului-prezident se pune la vot luarea în considerare a proiectului de lege, și rezultatul este:

Votanți	58
Abținuți	3
Bile albe pentru	57
Bile negre contra	1

37

Despre ancheta parlamentară în chestia Institutului Bașotă

(*Sedința Camerei de la 20 mai 1878*)

Asupra unei interpelări a deputatului Scarlat Miclescu, care se plânge că „Institutul academic” de la Pomârla, prevăzut în testamentul lui Anastasie Bașotă de la 1 869, nu este încă înființat de executorii testamentari, în contra cărora deputatul B. Calcăntraur adaogă cele mai violente acușări, se face o lungă discuție, la care mai iau parte dd. G. Vernescu, R. Pătărlăgeanu, G. Danielopolu, și se propune o anchetă parlamentară, deși ministrul de culte, d. G. Chițu, răspunsese că va trimite acea administrare în cercetarea justiției.

D-lor, între cele spuse de d. Danielopolu a fost un cuvânt, care cred că este bine să ni-l amintim cu toții cât se poatemai mult; este, că puterile publice nu fac bine de a nu-și păzi limitele lor, fiecare se rămâie în limitele sale.

Nu știu dacă ne-am dat cu toții bine seama de însemnătatea unei anchete parlamentare.

Pemine nu mă preocupă cazul izolat de la Dorohoi, căci cred că multe din cele denunțate sunt exagerate, și sunt convins că o serioasă cercetare vă va dovedi aceasta, că veți găsi lucrurile mult mai în regulă decât vă par acum. Dar, vă repet, aceasta

nu mă preocupă. Pe mine mă preocupă un lucru de mare interes: care este rolul unei Camere și care este rolul guvernului în asemenea chestii? A venit un deputat și a făcut o denunțare, d. ministru a răspuns: denunțarea este gravă, prin urmare eu voi da cauza în cercetatea justiției. Era dator d-sa să facă așa și foarte corect a răspuns. Ce voiți d-voastră să facem cu ancheta parlamentară?

Ancheta parlamentară asupra unei chestii politice este naturală, trebuie să se facă de câte ori credeți d-voastră că este un interes politic în joc. Ancheta parlamentară pentru interesele generale ale țării, agricole etc, este o chestie care privește țara întteagă și unde poate negreșit Adunarea să aibă cuvântul său. Ancheta parlamentară în contra funcționarilor guvernului, cum ați făcut cu prefectii de sub regimul trecut, da, este o chestie politică.

Dar cum voiți să faceți anchetă parlamentată într-o cauză privată? Sunt executori testamentari care nu-și îndeplinesc datoria, ministerul v-a spus că-i va trimite la parchet; ce voiți să faceți d-voastră aci? Pe executorii testamentari când i-ați întrebat d-voastră, ei sunt în drept să vă răspundă: Nu vă dau nici un răspuns. Marroii asemenea sunt în drept să vă zică: Nu vă răspundem nimic. Cum vă amestecați d-voastră în mersul justiției? Nu e votbă, în teorie generală se poate face anchetă pentru orice, dar în practică e netăgăduit, că nu s-a făcut niciodată și nu este bine să se facă o anchetă parlamentară într-o chestie, unde există un testament privat. Aci, d-lor, sunt niște oameni numiți executori testamentari și asupra cărora planează acțiunea procurorului. Cu ce autoritate și cu ce drept veniți d-voastră să vă puneți cu ancheta parlamentară între procuror și justiție? Eu ctcd că nu este bine ca Adunarea să tindă a face acte, care sunt de atribuțiunea puterii executive sau a celei judecătorești, și vă mărturisesc că am fost surprins mai alaltăieri când, cu ocazia unei interpelări făcute asupra numirii unui revizor școlar, am auzit pe d. ministru zicând că

va depune dosarul la Cameră; pentru că numirea ș. nenumirea unui revizor fund de exclusivă atribuțiune a mimstrulm, el este responsabil ca ministru și detahele acestea ale admmistrațium.

*** Când rinTsutTv-a spus: voi da în mâna justiției cazul de la Pomârla, ancheta parlamentară nu era la locul ei și va rog Să nu o primiți.

38 si 39

**Despre numărul de contribuabili ai comunei
și despre numărul școalelor comunale.***(Ședința Camerei de la 2 iunie 1878)*

Discuția pe articole a legii comunale, mereu întrerupră prin introducerea altor chestii în ordinea zilei, ajunge la 2 iunie până la art. 6, în care se vorbește de numărul contribuabililor cerut pentru a forma o comună.

Aici comitetul delegaților propunea în princip un minimum de 300 (în legea d-lui Catargi de la 1874 era de 500). Domnii Misail, D. Giani, Cantilli, Fusea etc. propun, prin amendament, ca o comună să se poată forma de orice număr de contribuabili, îndată ce se constată că por îndeplini sarcinile comunale.

Domnilor deputați, am auzit, ca și d-voastră, criticele ce se fac articolului 6 al comisiunii. însă, mi se pare că formula art. 6, așa cum l-a prezentat comisiunea, este cea mai nemerită. și aci mă unesc întru toate cu părerea colegului nostru d. Sefendache.

D-lor, ce voieșre art. 6? și regret că însuș d. raportor și l-a părăsit, am eu munca ingrară de a susține lucrarea comisiunii.

Ce însemnează cifra aceasta de 300 de contribuabili? și ce însemnează cifra de 500 locuitori ce era în legea d-lui Catargi de la 74? însemnează pericolul cel mare ce se poate aduce

săteanului de a fi exploatat de notat și de primar, îndeobște de funcționatism. Aci este pericolul. Dv. aveți aerul de a voi să îmbulziți pe țăran cu drepturi; parcă este o împărțire de bogății asupra comunelor. Apoi când la discuția generală v-am întrebat eu: ce numiți d-voastră descentralizare? este aceasta numai o încărcare cu sarcine asupra comunei fără să-i dați nici un drept? la aceasta nu s-a răspuns nimic, se zicea că este o idee comunardă de a ctea o avere comunei. D-voastră n-ați dat comunei nimic, îi luați numai contribuțiuni. Aceasta este descentralizarea d-voastră? Aci vedem la cap. II, satcinele comunei; dară ați văzut un capitol în toată legea: drepturile comunei? Școală să-și clădească, spital să-și facă, biserică să țină; frumos! Adică să dea fără ca să i se dea ceva în loc, și de unde Să dea? și cine să dea? să-și plătească funcționarii, să-și plătească primarii și norarii, dar de unde să plătească?

Credeți d-voastră că sunt mulți țătani care să se îmbulzească, să ceară și să zică: aide că voim noi să plătim biserica și școala și celelalte? Apoi, d-lor, să nu ne facem iluzii: în practică lucrurile se petrec așa, că este foarte greu țăranului de a plări tot ce-i cerem noi; prin urmare nu este îmbulzeală de a-și plăti ei școala, biserica, primarul, notarul etc.

Ideea predominantă dar a fost aceasta: serviciile publice trebuie să le îndeplinească comuna, dar să le îndeplinească după măsura putinței sale. De aceea în legea d-lui Catargi de la 1874, pentru a nu îngreuia pe țăran prea mult, cu aceste dări, pentru a nu înmulți numărul funcționarilor între țărani, s-a zis să se mărească grupul contribuabililor, care poartă aceiaș sarcină. Acum dacă în realitate s-a executat bine sau rău acea lege, aceasra nu o examinez, sunr mulți din d-voastră și mulți din partea noastră care zic că s-a executat rău; dar atunci se vede că n-a rost legea practică în privința numărului prea mare, însă ceia ce știu este că ideea predominantă a fost aceasta, și nu uitați că propriul d-voastră raportor vă zice în raportul său, care în privința centralizării și descenttalizării, a

aristocrației și a democrației are idei nu prea lămurite, dar în privința altor cestiuni ate idei prea lămurite, vă zice: Pericolul descentralizării este mărirea funcționarismului. Este adevărat că descentralizarea mărește funcționarismul, și la țărani dorința la funcționarism este tot așa de evidentă, adică voiește fiecare să trăiască pe cât se poate din budgetul public. Dacă măriți d-voastră numărul comunelor prea mult, aceasta însemnează că măriți contribuțiunea săteanului prea mult, că se vor face prea multe bugete, în care vor fi prea mulți primari, ajutoare de primari și notari, care să fie plăriți din punga țăranilor, iată adevărul lucrului, și atunci cestiunea este așa: în practică cât poate să plătească țăranul pentru ca să-și susție sarcinele? câți primari, câți notați să-i plătească țăranul român? D-voastră vă grăbiți roți și ziceți: mai mulți, mai mulți, pare că ar fi binefacere pentru țăran, dacă îi veți da cât de mulți primari, cât de mulți notari...

O voce. Cât de multe scoale zicem noi.

T. Maiorescu. Scoale faceți cât de multe, eu nu mă împotrivesc, și binevoiți a vedea că budgetul școalelor sătești lăsat de mine era mult mai mare decât cel votat de d-voastră. Dar să revenim la subiect. Apoi cu cât puneți sarcine mai multe comunei, cu atât trebuie să vă întrebați, unde sunt mijloacele de a suporta acele sarcine? Așa fiind lucrul, comisiunea dv., foarte prudentă, și-a zis: noi să punem o cifră mijlocie, pentru ca să nu înmulțim acea clasă a funcționarismului în spinarea bietului sătean și să zicem că 300 de contribuabili în comunele tutale să formeze comuna și ei să-și poarte toate sarcinele, să plătească pe primar, pe notar, biserica, spital, adică nu spital de-a dteptul, ci comuna să contribuiască la întreținerea serviciului sanitar. După mine, prea mari sarcine le dați și așa.

Dacă însă, și foarte prudent arată aceasta comisiunea, dacă însă vor fi contribuabili, care, deși mai puțini la număr decât 300, vor putea întreține toate sarcinele comunei, atunci acel număr de contribuabili vor forma o comună. Ce rău vedeți

d-voastră aci? Deosebirea este că, după cum propune proiectul, **OU** îngreuiati mult punga țăranului, pe când, după cum propun amendamentele, o îngreuiati prea mult. Nu va putea un număr prea mic de contribuabili să suporte toate sarcinele comunei, ifară numai dacă nu se va întâmpla să fie tot oameni avuți.

D. Misail zice: să constate că pot să suporte sarcinele; alții **XIC** să declare numai. Dacă veți zice numai să declare, apoi veți **Vedea** la Ministetul de Interne or la reședința județului o declarațiune subscrisă cu o sută de cruci zicând: putem să îndeplinim toate sarcinele, și subscrise acele petițiuni de un ... număr oarecare de oameni care nu știu nici să scrie, nici să cetească, și ptin urmare care nu știu ce au subscris, ce se zice tn acea petițiune făcută de cel dintâi puiu de notar care vrea '• iă se pună în comuna proiectată și de cel dintâi aspirant la budgetul satului ca să se facă primar. Atunci se va zice: iată o * sută de oameni, care s-au hotărât să poarte sarcinele comunei, i , »ă plătească biserica, școala, primarul etc, și atunci se va grăbi și subprefectul și prefectul și ministrul să aibă a da zece, douăzeci de funcțiuni mai mult prin crearea acelei comune. ' • ;Și apoi se va zice: iată am făcut un mare progres în ; descentralizare, căci comunele s-au înmulțit.

D-lor, fiindcă votbiți de școli, vă întreb: unde sunt școalele din sate? Nu sunt și nu au existat, pentru că nu **pot** să le facă ; : oamenii, nu există pentru că s-au înmulțit funcționarii pe spatele țăranului, n-au existat pentru că în legea de la 1864, ca / și în aceasta, dacă se va vota, și spet că nu se va vota, pentru I că nu e timp, s-au făcut o sută de forme de administtație pentru I țărani, **dar** țăranii n-au beneficiar de dânsle. Pentru aceste I eonsiderante, vă **rog** să votați articolul proiectului, care e în i spiritul de a ocroti pe țătan conta funcționarismului, articolul ' comisiunii e făcut în spiritul practic al țării acesteia.

În aceeaș ședință se continuă discuția până la art. 12, în care este votba de școalele comunale și unde

comitecul delegaților propune cel puțin două localuri de școală pentru fiecare comună, fie și rurală.

D-Ior deputați, câte comune rurale avem noi astăzi? Cteod vteo 3000. Și câte scoale de sat sunt? Vreo 2000, și în realitate nici 2000.

Apoi legea din 1864 zice așa: fiecare comună trebuie să aibă o școală, și cu toate că au trecut 14 ani de când s-a pus în aplicare legea, în loc să avem mai multe scoale, mi-e teamă că avem mai puține decât atunci... Onor. d. Grigorescu pare a rrage ca consecință din zisele mele, că nu prea doresc să avem scoale în toate satele. Dar, d-lor, eu nu cred să fie un român care să nu dorească să se lățească cultura în țara noastră. Deosebire între mine și între d-sa în privința aceasta nu există. Modul însă de aplicare este care diferă. Căci nu este destul ca prin niște cuvinte pompoase să propună cineva un lucru nerealizabil; prin asemenea legi vom produce o societate de oameni nepăsători și pentru cele vechi și pentru cele actuale.

În legea din 1864 se zice că fiecare comună trebuie să aibă un local pentru școală, o casă comunală și să întrețină biserica. Apoi la 1865 a venit legea instrucțiunii și la 1866 Constituțiunea, care a consfințit principiul că instrucțiunea publică să fie obligatoare: fiecare copil, ajuns la o vârstă oatecare, trebuie să meargă la școală.

Ei bine, vă întreb: ce ne-au folosit toate acestea? De 14 ani am legiuit că în fiecare comună să existe o școală, și cu toate acestea până astăzi școală nu există. De ce crede onor. d. Grigorescu că dacă noi și astăzi legiuim tot așa, vom avea negreșit scoale? Oare țăranul nostru astăzi este mai bogat decât era acum 14 ani? Credeți, oare, că pentru că s-a mărit budgetul statului, care pe atunci era de 50 milioane și astăzi s-a urcat la 100 milioane, țăranul s-a îmbogățit? Aș voi să mi se răspundă la aceasta. Nu este destul să venim numai cu cuvinte mari și cu desăvârșire nepractice.

De aceea cred că ar fi bine să se adauge în lege: fiecare comună, pe cât se va putea, se aibă scoale, sau și mai bine, să se adauge următoarea frază: iar acolo unde comunele nu sunt în stare să-și plătească aceste cheltuieli, va veni statul în ajutorul lor. Pentru ce statul? Pentru că statul a secularizat averile monastirești, pentru că statul a luat banii Eforiei școalelor, pentru că statul a luat averea Brâncovenească pentru scoale, pentru că el a concentrat în mâna sa, în tezaurul său toate acele fonduri destinate de strămoșii noștri pentru școli, pentru spitale, pentru biserici, și le-a chelruit mai ales în militarism și în funcționarism.

Dacă este să revenim pe acea cale și să dăm comunei o viață proprie, trebuie să-i dăm mijloace pentru ca să-și îndeplinească îndatoririle.

40

Asupra Tractatului de la Berlin*(Ședința Camerei de la 28 septembrie 1878)*

Parlamentul, de-abia închis la 5 iulie 1878, se redeschide la 15 septembrie. Congresul european își terminase lucrările și la 5 iulie semnase Tractatul de la Berlin, pe care cancelarul Germaniei ni-l comunică oficial la 4 august. Cabinetul Ioan Brătianu, în situația nefavorabilă în care ajunsese, prezintă Parlamentului corespondența sa diplomatică relativă la congres. Senatul și Camera aleg comisiuni speciale pentru cercetarea ei, și asupra raporturilor și moțiunilor se încing cele mai vii dezbateri. Cu tot atacul d-lui Dimitrie A. Sturdza, despre care am vorbit în Introducerea istorică a acestui volum, majoritatea Senatului susține guvernul și votează în ședința de la 26 septembrie următoare moțiune:

„Comisiunea d-voastră a studiat corespondența diplomatică relativă la Tractatul de la Berlin din 13 iulie 1878; ea a văzut, cu adâncă mâhnire, că Puterile europene, prin voința lor colectivă și într-un interes al păcii generale, au impus României dureroase sacrificii. Comisiunea dv. propune însă ca guvernul să fie autorizat a se conforma Tractatului din Berlin în această privință; totodată comisiunea dv. este de părere a se autoriza guvernul ca să ia în posesiune Dobrogea și a o administra prin regulamente de administrație publică, până la convocarea Adunării Constituante. Comisiunea, în fine, angajază pe guvern ca, atât pentru soluțiunea definitivă a cestiunii

Dobrogei, cât și pentru celelalte cestiuni care rezultă din Tractatul de Berlin, să convoace cel mult în cîșul sesiunii ordinate de ttei luni o Adunare Constituantă de revizuire, conform art. 129 din Constituțiune”.

în Cametă, comisia specială se împarte. Majoritatea ei propune următoarea moțiune (care a și fost mai pe urma adoptată):

„Luând cunoștință de Tractatul de la Berlin, Camera, siliră de hotărârile puterilor și nevoind a fi o piedică la consolidarea păcii, autoriză pe guvern a se conforma voinței colective a Europei, retrăgând autoritățile civile și militare din Basarabia și luând în posesiune Dobrogea și Delta Dunării. Celelalte cestiuni se vot regula pe cale constituțională”.

Iar minoritatea, compusă din grupul G. Vernescu-N. Ionescu, propune:

„Camera n-are a consimți la retrocedarea Basarabiei, dar invită pe guvern ca să retragă autoritățile civile și militare din acea parte de pământ a României, spre a se înlătura orice posibilitate de conflict. Consecințe voturilor sale anterioare, ia nu poate primi Dobrogea. Încât privește celelalte dispozițiuni ale Tractatului din Berlin, Camera legiuitoare le va rezolva pe cale constituțională”.

Față cu aceste două propuneri, care lăsau la o parte convocarea Constituantei, ptevăzută în votul Senatului, opoziția prezintă următoarea moțiune:

„Având în vedere corespondența diplomatică depusă de guvern relativă la Tractatul din Berlin, Camera declară:

Este cazul a se aplica imediat art. 129 din Constituțiune pentru convocarea Adunării legiuitoare de revizuire”.

(Semnați) *T. Maiorescu, D. Donici,
Sc. Rosetti, G. Gâță.*

Pentru susținerea acestei moțiuni se rostește în ședința de la 28 septembrie următorul discurs:

Domnilor deputați. Când am auzit pe d. ministru de externe cerând cuvântul, mă așteptam ca să ascultăm cu toții expunerea acelei politice energice, sigure, înalte, pe care primul-ministru al României independente era chemat să o indice țării întregi. Ne așteptam cu atât mai mult, cu cât acel ministru de externe este Mihail Kogălniceanu, a cărui întreagă viață publică a fost împletită cu soarta acestei țări și căruia desigur istoria noastră îi va păstra o memorie însemnată. (Aplauze.) În loc de aceasta, în situația gravă în care ne aflăm, am văzut că discursul său semăna, în cea mai mare parte a lui, cu apărarea unui ministru acuzat.

Voci. Era acuzat.

T. Maiorescu. Era acuzat, așa este. Constat dar numai, că inaugurarea acesrei ere a noastră începe prin acuzarea ministrului, care a condus politica externă a țării. Ministrul astăzi se vede acuzat în sânul aceleiaș Adunări, care până acum cu unanimitatea sa însoțise actele lui. Și la întrebarea guvernului: „Ce faceți cu Tractatul din Berlin?” eu înrreb la rândul meu, văzând această disarmonie între d-voastră: Spuneți-mi, d-lor miniștri, sigur și lămurit, după părerea d-voastră, ce este bine să facem cu Tractatul din Berlin?

Răspunsul la această întrebare nu ni s-a dat încă pozitiv. Căci sunt multe păreri în discuțiune: pe care din aceste anume o primește guvernul și o crede salutară pentru țară?

Până alaltăieri îmi închipuiam că cestiunea s-a lămurit. În Senat am văzut guvernul primind o moțiune, și atunci mi-am zis: fără a discuta cele petrecute în Senat, mă voi ține de această moțiune, căci este primită de guvern, și acum știu unde stă părerea lui. Această moțiune, în drumul de la Senat până la Cametă, și-a pierdut un alinear. (Ilaritare.)

În Senat se zicea că guvernul voiește și consimte să fie autorizat de Corpurile legiuitoare să se supună Tractatului din Berlin, să lase să i se ia Basarabia, se ocupe provizoriu și administrativ Dobrogea, și pentru cestiunea evreilor și

regularea definitivă a Dobrogei să convoace singura competentă Constituantă, nu în un mod indefinit, ci s-o convoace

• înaintea sfârșitului sesiunii ordinare, adică până la 15 februarie să se înceapă lucrarea de convocare. Această limită era importantă pentru o parte din Senat, și asupra ei s-a făcut o tranzacțiune, sau, dacă acest cuvânt nu se ptimește, s-a făcut un compromis, sau poate o compromitere. (Ilaritate.)

Dar în orice caz aceasta era hotărârea.

În Cameră s-a schimbat cestiunea. Noi ne așteptam ca părerea acolo adoptată să fie și aici adoptată, căci vedeam că majoritatea comisiunii noastre din Cameră este compusă din oameni care au încredere în guvernul de azi și în care guvernul de azi are încredere, și sper că mă exprim în modul convingerii domnului raportor Costinescu, dacă zic că acest cl. taporror al majorității este un om de înctedere al guvernului. Dar acum, din contră, ce se constată? Vedem că se lasă afară o parte esențială din acel compromis al Senatului, se lasă nehotărât termenul când să se convoace Constituantă; și din compunerea majorității comisiunii noastre de delegați sunt autorizat a crede că această din urmă părere este pătetea ce o v. preferă guvernul.

în fața acestor schimbări și acestor diferite moțiuni, să vedem care esre și care trebuie să fie deciziunea noastră, cel puțin după părerea opozițiunii, din care fac parte.

D-lor deputați, d. N. Ionescu, fost ministru de externe al acestuiaș guvern, antecesorul d-lui Kogălniceanu, a început prin a lua în mână și a vă ceti corespondența diplomatică depusă pe biuroul Camerei.

La să vedem și noi aceste acte. Căci, după mine, fostul ministru de externe a discutat numai partea neînsemnă a lor, iar nu a luat partea cea caracteristică, cea decisivă pentru discuțiunea noastră.

' B. Boerescu s-a apropiat cu această ocazie de guvern.

Tratatul de Berlin ni se notifică la 4 august al anului I
curent, prin Ministerul de Externe al Imperiului German. Acea
notificare ne-a apucat, ne-a „sezisat”, cum zic francezii, de
hotărârile congresului din Berlin în privința noastră. Se
înțelege că guvernul trebuia să răspundă. Și în adevăr, la
7 august încă, d. ministru de externe dă primul său răspuns
la acea notificare, răspuns care, după părerea mea, este cu totul
deosebit de un al doilea răspuns ce-l dăte la 28.

La 7 august se trimite o circulară către agenții diplomatici
ai României pe lângă Curțile străine, în care se zice:

*„ Les modifications apportees par ce Traite tant la situation
territoriale qu 'au regime politique de la Roumanie doivent etre
presentees à l'examen des Corps legislatifs.*

Les Chambres seront convoquées dans le plus bref delai possible”.

Ce însemnează aceasta?

Ultimele cuvinte ale dv., Cameră și Senat, fuseseră un vot
foarte categoric dat în materie. Se ziseseră mai înainte de
Tratatul de Berlin: voința țării este să nu dăm Basarabia și să
nu luăm în schimb Dobrogea. Cu acest mandat s-au dus
miniștrii noștri la Berlin.

Tratatul de la Berlin nu a primit acest vot, din contră a
zis: să vi se ia Basarabia și să vi se dea Dobrogea, și să aboliți
și art. 7 din Constituțiunea voastră.

Ce face guvernul nostru? Guvernul, știindu-se
constituțional responsabil, răspunde imediat: Eu am un
mandat de la țară; mandatul acesta este contrariu deciziei
congresului. Prin urmare, *les modifications apportees par le
Traite doivent etre presentees à l'examen des Corps legislatifs.*

Însă guvernul nu ne convoacă la 7 august, sau îndată după
aceasta, poate pentru a respecta timpul fiecăruia din noi, poate
din alte motive. Ne convoacă de-abia după o lună, însă în
interval își schimbă atitudinea cu totul.

Iată la 28 august altă circulară a sa către agenții diplomatici
ni noștri, unde situațiunea e cu totul modificată - și vă atag
lerioasă dv. atențiune asupra acestei modificări, care este de
; j*. cea mai mare importanță.

Un preopinent, pe care am avut deja onoarea a-l cita, însuș
Onor. d. Ionescu, - și părerile d-sale, totdeauna foarte
prețioase pentru mine, au devenit îndeosebi prețioase de când
l-am văzut ca ministru de externe al acestui guvern, pe care
avem fericirea să-l avem încă pe banca ministerială, - acel fost
ministru de externe dară, d. Ionescu, iată ce ne zicea în ședința
de ieri:

„În relațiunile internaționale angajamentul guvernului este
i i* totu; căci raporturile dintre guvern și țară sunt presupuse regulate.
Î Europa cea mare, care este arbitru dispunător de statele cele mici,
' nu poate să presupună că în sânul său este vro țară organizată într-un
I i mod politic, fără ca să aibă organele sale regulate. Prin urmare, când
-> un guvern constituțional din Europa vorbește, țara a vorbit”.

, t Așa este.

J Întru cât privește stăpânătatea, guvernul e angajat; și, dacă
; i' nu a făcut nici o rezervă, el a angajat și țara întru cât o poate
' angaja în relațiile internaționale.

Acest guvern, care în 7 august scria prin agenții săi
diplomatici: modificățiunile aduse prin acest tratat trebuie să
i - fie prezentate mai întâi examenului Corpurilor legiuitoare, acelaș
: guvern la 28 august trimite o altă circulară acelorași agenți și
declară Puterilor semnate în Tratatul din Berlin, fără rezervă:

i „Chielques douloureuses que soient pour la Roumanie quelques-unes
des conditions du Traite de Berlin, et bien que, à considerer l'ensemble
I de ces conditions, l'attente de la nation roumaine qui avait manifestes
t> droits et ses vœux, soit par les votes de ses Corps legislatifs, soit par les actes
i et les paroles de ses Delegates au Congres, n'ait pas ete remplie, le
| gouvernement roumain ne petit que se conformer aux resolutions

supremes de l'Europe et est decide a les executer dans un esprit d'entiere loyaute".

Ca o consecință a acestei declarări categorice de acceptare, fără altă rezervă decar rezerva simțiminrelor dureroase, vine apoi fraza finală pentru punerea în lucrare a acceprării:

„Legouvernement roumain procede des apresenta l'execution reelle du Trăite de Berlin et a pris toutes ses dispositions pour la reunion des Corps legislatifs au 15 (27) Septembre prochain ".

Două lucruri dar sunr de deosebire la un asemenea rtractat internațional: acceptarea și executarea. Acceptarea în principiu este o declarare că te supui. Executarea este numai punerea în lucrare a acestei declarări prin mecanismul intern al sratului: dacă e cestiune constituțională, prin mecanismul constituțional; dacă e cestiune simplu legislativă, prin mecanismul legislativ; dacă e cestiune administrativă, prin mecanismul administrativ.

Cred că am înțeles acum cu toții deosebitea între cele două circulari. Am văzut că, pe când în cea dintâi guvernul nu prejudeca nimic, prin cea de-a doua guvernul a acceprat Tractatul de la Berlin și ne-a convocat numai pentru a-l executa. - Sau e alta păterea dv. în privința acestor circulari? Vă rog să mă întreruperi, dacă este altă părere. Căci, d-lor, n-aș voi ca în această cauză să facem o discuțiune dialectică pentru a susține numai cu orice preț un punct de vedere izolat și contestat. Dacă aș fi, din nefericire, izolat asupra acestui punct capital, eu l-aș părăsi îndată. Și stabilim dat acel punct, în care suntem siguri cu roții.

Întreb încă o dată: guvernul a primit sau nu Tractatul de la Berlin cu această circulară? A făcut un pas mai mult decât cel din circulara de la 7 august, care zicea că cestiunea are să se supună mai întâi examinării Corpurilor legiuitoare? Este sigur că la 28 august guvernul a declarat că ne supunem

Tractatului, esre sigură acceptarea sau nu? - Tăcerea dv. generală este un semn de afirmare.

Așadar, la întrebarea d-lui ministru de externe: ce faceți cu Tractatul de la Berlin, îl primiți sau nu? eu îi răspund: l-ați primit dv., ce ne mai întrebați pe noi acum?

Prin urmare, guvernul a acceprat Tractatul din Berlin. Și remarcați un lucru. Aci nu e vorba de un tractat sinalagmatic, unde și o parte și ceialaltă trebuie să consimtă, și dacă o parte nu consimte, convențiunea sau Tractatul nu poate exista. Convențiunea comercială, de exemplu, încheiată între Austro-Ungaria și România, s-a făcut mai întâi de guvern. Dar se zicea în actul încheiat de miniștri: *satisfraction*. Este o încheiere suspensivă. Dacă Corpurile legiuitoare nu o primesc, convenția e căzută.

Dar aci nu este așa; aci este un areopag european, din care noi nu facem parte; un areopag, în privința căruia se putea mai înainte susține că rezoluțiunile lui, dacă nu voim, nu le primim; dar în ziua de astăzi este mai greu de a o zice, fiindcă am trimis delegații noștri ca să prezente cererile înaintea acestui areopag. Am trimis și astfel am recunosclit că este acolo o autoritate arbitrală supremă pentru relațiile orientale în Europa. Și guvernul, care era însărcinat de a spune acolo ce voim noi, guvernul vine și, indiferent dacă a înttebat sau nu părerea Camerei, declară că primește Tractatul de Betlin și pune oarecum subscrierea sa pe acea sentență a tribunalului din Berlin.

Dar acum ce însemnează moțiunea majorității dv.? Dacă ați primit Tractatul de Berlin, dacă ne convocați penrru ca să-l executăm, ce mai veniți cu moțiunea? Ce înțeles să aibă? Este oate acceptațiunea prealabilă? Apoi am acceptat, guvernul a acceptat! Or nu primiți dv. acceptarea aceea, și atunci dați un vot de neîncredere și dați ministeiul în judecată; or dacă nu-i dați un vot de neîncredere, apoi acceptarea esre deja făcută și moțiunea rămâne un aer de prisos. Apoi poate d. ministru de

externe să facă astăzi, după ce ați fi votat moțiunea aceasta, o nouă acceptare, să zică puterilor străine: *Moi, gouvernemeni, qui vom ai deja declare queje me conforme aux decisions suprema de Berlin, sans reserve de ratification ulterieure, je viens vous declarer de nouveau que les Corps legislatifs m 'autorisent āfaire cette declaration?* Aceasta nu se poate. Dacă guvernul a făcut declarațiune, esre presupus că are țara în urma lui, cel puțin că are consimțământul majorității dv.

Așadar, cea dintâi critică ce-mi cer voie a face propunerii majorității este aceasta: moțiunea e de prisos. Este un aci, despre care bine s-a zis că nu poate să aibă alt înțeles și alt scop decât de a fi un bil de Indemnitate pentru miniștri.

Apoi cestiunea personală a miniștrilor este aci în joc? Am fost noi convocați în pripă pentru un bil de indemnitate? Or am fost convocați ca să facem un pas mai departe în cestiunea cea mare? Guvernul când ne-a convocat, ne-a spus prin agenții săi pentru ce, adică pentru ca să executăm Tractatul de la Berlin; căci, după ce acceptarea este făcută, vine execuțiunea reală.

Eu, d-lor, nu acuz pe guvern pentru că a acceptat; și mi-a părut din contră rău de a-l vedea acum șovăind, de a vedea că nu este aceiaș hotărâre, aceiaș tărie a guvernului spre a merge mai departe, conform acestei circulari ce el însuș o făcuse. Căci, d-lor, se poate amâna mai mult o asemenea lucrare? Se poate lăsa în suspensiune o zi mai mult situația țării, mai ales acum în urma circularii date de guvernul român după insistențele Rusiei?

Cted că aci oratorul și apărătorul majorității, d. I. Grădișteanu, a avut dreptate când a susținut că nu poate țara să srea într-o poziție nehotărâtă cât pentru executarea Tractatului de Berlin. Am fost, d-lor, foarte surprins când am auzit ieșind din gura acelui domn ex-ministru de externe, a mult lăudatului d. Ionescu, ale cărui cuvinte sunt totdeauna prețioase pentru mine, că dacă nu ne-am supune Europei, d-sa crede că nu am fi în nici un pericol.

Am auzit pe un alt deputat de aceiaș valoare, pe d. Misail, adept al aceleiaș teorii, zicând că și alte țări nu s-au supus deciziunii Europei, d. ex. Belgia și Italia, și că situațiunea țării

- nu ar fi gravă, de nu ne-am supune.

Să examinăm puțin lucrul. Fiindcă cuvântul grav este o abstracțiune, dați-mi voie a-l coborî în realitate și a atâta cel puțin una din gravirările ce cred eu că ne apasă. Deoarece sunrem în regim parlamentar, am convingerea că publicitatea și expunerea francă a tutulor opiniilor legitime în privința situației țării este unul din foloasele și totodată din scuturile ce dă regimul constituțional. (Aplauze.)

Articolul 22, necetit până acum din Tractatul de la Berlin,

- " vă aduceți aminte ce zice: voi ceti traducerea română, și sunt
- \ dator să fac omagie mele d-lui ministru de extetne sau
- ' biuroului său pentru buna traducere românească, ce ne-a dat.

Ministrul de externe. E foarte rea, vă înșelați.

T. Maiorescu. Eu o găsesc foarte bună, șj îmi pare bine că

- a. sunt mai catolic decât papa în această cestiune. (Ilaritate.)

• £, „Art. 22. Corpul rusesc de ocupațiune în Bulgaria și Rumelia

- ' S orientala se va compune din 6 divizii de infanterie și din 2 de
- : cavalerie, neputând trece peste 50 000 oameni, și va fi întreținut pe
- socoteala țărilor ocupate. Trupele de ocupație nu vor comunica numai
- prin România, după învoielile deja făcute între aceste două state, dar
- și prin porturile Mării Negre, Vama și Bnrgas, unde, pentru timpul
- ocupației, își pot stabili depozitele necesare.

f Durata ocupației Rumcliei orientale și a Bulgariei, de cătră trupele

- » imperiale, este fixată la 9 luni, cu începere din ziua ratificații
- » prezentului tratat. Guvernul imperial rus se obligă a termina
- » trecerea trupelor sale prin România și evacuarea complectă a acestui
- » principat într-un termen ulterior de 3 luni".

| Tractatul de Berlin s-a subsemnat la 'I., iulie. Vasăzică trei

- f luni înainte de întâi iulie anul viitor va ttebui să fie deșertată

țara de-a-dreapta Dunării, și la întâi iulie viitor va veni ziua fericită, când va trebui să fie evacuată și România de armata tușească.

D-lor, nu știu dacă mulți din d-voastră erați aci, când în anul trecut au venit ptimii soldați ruși în apropierea capitalei; erau însă mulți alții din public, care s-au dus să-i vadă, și mulți dintre aceia, care împărtășeau în totul politica guvernului, inaugurată prin convențiunea de la 4 aprilie. Ei bine, domnilor, am văzut pe unii din aceștia chiar, care la apropierea primilor soldați ruși au izbucnit în lacrimi, atât le venea de greu de a vedea semnul unei armate străine pe pământul României. D-lor, cea dântâi reintrare a noastră în noi înșine, cea dântâi siguranță de pace pe teritoriul nostru va fi atunci, când nu va mai fi soldat străin pe acest pământ cu dreptul de a fi pe el. (Aplauze.) Mai înainte, d-lor, de la 1828 până la 1835, ne-au ținut rușii ocupați în timp de aproape 7 ani, și apoi la 1856 austriacii au stat mult și le venea greu să iese de aci, o știți bine aceasta. Când Franța în urma războiului de la 1870 a rămas încă ocupată de germani și s-au ținut în această stare câteva departamente până când se va plăti colosala sumă de miliarde, ce i se impusese prin tractatul de pace, cea mai mare năzuință a ei a fost de a scăpa cu o zi mai înainte de soldatul dușman, și Thiers, dacă e astăzi binecuvântat de mai toată Franța, e mai ales pentru silințele patriotice ce și-a dat, ca înaintea terminului prevăzut să scape Franța de ocupațiunea străină. Și noi, d-lor, am putea oare să nu voim a scăpa cu o zi mai înainte de armata străină, de armata unui imperiu, care în secolul acesta ne-a mai ținut ocupați încă vreo 6 ani?

Desigur, cu toții voim. Dat vă întreb: care e titlul, cu care veți cere Rusiei să ne părăsească la 1 iulie anul viitor? (Aplauze.)

Tractatul de Berlin nu a nuntit nici o comisiune executivă pentru totalitatea dispozițiilor sale; aceasra e lăsată la

inițiativa și hotărârea Puterilor pe care le privește, ca să-și execute ele tractatul.

Ei bine, cine va executa clauza 22 din Tractatul de Berlin? Rusia și cu noi.

Apoi credeți d-voastră că Rusia va fi generoasă cu noi la 1 iulie anul viitor? Ne va servi în aceasta de dovadă modul cum ea a interpretat convențiunea de la 4 aprilie. E sigur, dacă nu ne supunem Tractatului de la Berlin, ne lipsește orice titlu de a cere evacuarea României la 1 iulie anul viitor.

Voci. Așa e!

T. Maiorescu. Apoi dacă este așa, eu vă întreb: care va fi poziția noastră, dacă nu vom primi Tractatul de la Berlin? Ei! ; 1 d-lor, am văzut că Rusia s-a grăbit a numi la noi un ministru-rezident, deși nu ne-a făcut onoarea a numi un ministru-plenipotențiar; nu putem totuș, desigur, decât să fim - recunoscători guvernului imperial rus pentru această ' ' bunăvoință ce s-a grăbit a ne atăta. Am auzit chiar, că și guvernul austro-ungar a numit la noi un ministru-plenipotențiar. E curios lucrul acesta, e curios de a vedea gtaba, cu care \ - cele două puteri vecine numesc miniștri-rezidenți în țara • ; i noastră, fără să aștepte să vadă dacă noi executăm Tractatul din Berlin sau nu; și cum puterile mai îndepărtate, care și ele sunt scutul nostru, și poate apărătorii mai firești ai noștri, Italia, ' Franța, Anglia, Germania, - după cum am aflat, refuză de a ne recunoaște independența, până ce nu vom executa în întregul său tractatul. Apoi dacă până ce nu vom executa în total tractatul, acele puteri, protectoare naturale, nu ne vor recunoaște independența, nu ne vor susține drepturile !• noastre, la cine ne vom adresa oare la 1 iulie spre a cere ca să se efectueze slobozirea teritoriului nostru? i

Nu pot adăoga nici un cuvânt mai mult pe acest tărâm. Cu toții ne înțelegem. Trag numai concluziunea, că este neserios **și** se zice că putem să nu executăm Tractatul de la Berlin, fiindcă situația țării s-ar lămurii foarte bine și fătă aceasta. Nu,

situațiunea țării va fi compromisă fără aceasta, și, neexecutând complet tratatul, țara e în pericol.

Acea gravitate abstractă anunțată mai nainte are dar o primă realitate, are o întrupare pipăită, și acest corp real este îmbrăcat în uniforma soldatului rus, care ne stă pe teritoriul nostru.

Nu mai am trebuință să mai pomenesc și alte pericole, pentru mănăstirile închinat d. ex. Intru în privința aceasta cu totul în vederile circularii guvernului de la 28 august.

Să tevenim dar la chestia noastră internă, la atitudinea noastră față cu cele 3 puncte ale Tratatului din Berlin: Basarabia, Delta Dunăzii cu Dobrogea și emanciparea evreilor.

Ce putem face noi acum? Putem să ne opunem la cedarea Basarabiei? Nu, nici nu suntem în realitate chemați azi a ne mai pronunța în privința aceasta. Basarabia ne-a fost luată de congres, și a fost o deciziune patriotică - eu o aprob în totul - aceea, pe care a luat-o guvernul nostru, de a o da Rusiei înainte de convocarea noastră. Camera este încă în dezbaterile acestor chestii, și Basarabia mâine la 1 octombrie va fi deja predată de comisiunea noastră ad-hoc, astfel că noi nici nu mai avem obiect de discuțiune. Încă o dată, patriotic a lucrat guvernul, când s-a hotărât să procedă astfel.

A doua chestie este modificarea art. 7. Voim să facem noi această modificare? Da sau nu? Guvernul amână dezlegarea, dacă am înțelege bine moțiunea, al cărei raportor este d. Costinescu. Dar dacă o amână, în ce situație se lasă această țară? Fi-vom astfel recunoscuți ca stat independent or nu?

Mai întâi o moțiune ca cea de față nu poate să suplinească niciodată - și în aceasta suntem unanimi cu toții - procedura constituțională indicată de art. 129. Niciodată. Competența negativă de a zice *nu* la toate, o avem negreșit, și orce modificare a Constituțiunii urmând a ni se propune nouă spre a se vedea dacă consimțim în princip la modificarea cutărui anume articol din Constituțiune, este evident că suntem liberi

și competenți a ne pronunța, cum credem mai bine. Dacă vom începe din capul locului nu, atunci nu se vor convoca acele camere de revizuire; vasăzică competența negativă de a zice *nu* o aveți. Aceasta vrea guvernul? Nu, pentru că el primește Tratatul de Berlin și acum vrea ca să executăm acel tratat. Apoi atunci ce însemnează moțiunea aceasta? Ține ea loc de declararea din 15 în 15 zile, ca să ne dizolvăm pe urmă? Nu. Atunci ce este? Este amânarea executării, executarea aceea, pe care guvernul a spus că vrea să o facă și pentru care ne-a convocat; este subterfugiul acela de a voi să lase să se crează că se execută ceva, ce în realitate nu se execută (întreruperi, dezaprobări).

Știu că simțimintele multora din dv. sunt aici altele decât ale mele. Dar cu simțimintele nu înaintăm chestia; aici trebuie argumentare rece. Să revenim la argumentare.

D-lor, am văzut odată la ce ne expune neexecutarea Tratatului de Berlin. Eu unul - și sunt dator a face această declarație personală - în chestia israeliților am vederi radicale deosebite de acelea ale fracțiunii libere și independente. Le-am avut întotdeauna, le voi avea întotdeauna, și cred că sunt bun patriot că le am așa. Cu toate acestea tocmai eu mă văd chemat a vă declara că am fost foarte dureros atins, când am văzut Tratatul de Berlin amestecându-se în această chestie internă a noastră. Eu, care de almintfelea sunt de opinie că art. 7 nu era bine să figureze deloc în Constituția noastră, îmi pare rău că au venit străinii să ne spună ce să facem cu acel articol. Voiți dv., după ce această lovitură dureroasă ni s-a dat o dată, să se mai tepete încă o dată? Voiți dv. să vie o notă otomană la o notă a noastră, care să zică din nou: regulați chestia israeliților? Voiți ca la cererile guvernului nostru repetate de a se recunoaște agenții noștri diplomatici ca miniștri-rezidenți, să vie din nou un ministru de externe și să zică: nu vă recunosc independența **pană** ce nu voi vedea ce ați făcut cu o parte a Constituțiunii voastre? Voiți ca cei ce ne vor rău să profite de această nerecunoaștere a independenței?

Negreșit că nu puteți voi aceasta. Atunci aștept de la guvern următoarea declarație: Luăm asupra noastră că vom fi recunoscuți independenți fără a ne supune și acestei condiții a Tratatului de Berlin.

Dacă guvernul ne poate da această declarație, fie în public, fie mai pottivit în mod confidențial, atunci eu sunt cu dv. penttu amânarea chestiei.

D-lor, o spun cu toată sinceritatea: dacă guvernul răspunde că este sigut, că „asieta” noastră politică în mijlocul penculoaselor complicațiuni orientale de astăzi va fi stabilită fără modificarea art. 7 din Constituțiune, atunci eu mă unesc s-o amânăm, fiindcă nu voiesc ca străinii să se amestece în chestiile constituțiunii noastre interne. Dar guvernul tace; nici confidențial, nici public nu ne-a spus nimic în această privire. Apoi arunci, penrru morivele de pericol ce le-am arătat deja, convingiunea mea este că patriotic ar fi de a ne supune imediat Tratatului de Berlin și în acest punct, cu riscul de a atrage asupra noastră impopularitatea obișnuită în asemenea lucruri. V o m găsi tesplata într-un viitor mai luminat, o găsim deja în asigurarea pozițiunii noastre internaționale.

Așadar, d-lor, ca consecință a circularii d-lui ministru către agenții diplomatici de la 28 august de a se executa Tratatul de Berlin, ar trebui imediata convocare a Constituanței, rămânând ca dânsa să decidă, dacă vrea să consimră la modificarea art. 7. Aceasta nu se face prin moțiunea majorității, ci se alunecă peste chestie, lăsând în nesiguranță politică față cu stfăinătatea.

Vine acum chestia Dobrogei. În această chestie cum execută guvernul Tratatul de Berlin? Esre bine înțeles, d-lor, dacă nu voim să luăm Dobrogea, prin aceasta nu atâtăm lipsă de respecr cătră Europa, precum am arăta cu celelalte 2 puncte, retrocedarea Basarabiei și chestia evreilor. Aceste din urmă sunt obligațiuni ce ni se impun; însă luarea Dobrogei este un drept ce ni-l dă Europa, și dacă cineva nu poate refuza o obligațiune, poate însă să refuze acceptarea unui drept.

Sunt departe de a voi să intru în fondul acestei discuțiuni foarte importante.

Din punctul nostru de vedere nu voim să prejudicăm *întru nimic* chestia Dobrogei, ci voim ca țara să fie consultată asupra ei. Nu cercetez controversa, pe care cu multe argumente și cu talentul său tecunoscut a susținut-o d. Danieleanu într-o ședință (Ulterioară, dacă am fi sau nu am fi noi competenți, conform art. 2 din Constituțiune, să facem acea rectificare de fruntarii.

Ceea ce este statornicit, este că, fie în această Cameră, fie tn Camera de revizuire, o *lege* numai poate să facă o rectificate de hotar. Apoi, d-lor miniștri, ați venit cu un proiect de lege pentru Dobrogea? Dv., care ați avut patrioticul curaj de a declara că executați tratatul față cu străinii, penttu ce nu ați venit cu proiectul de lege necesar față cu noi? Cum? O simplă moțiune?... Apoi primul pas constituțional al României independente ar fi astfel o netăgăduită violare a Constituțiunii, căci prin o moțiune at voi să înlocuiască o lege! Eu vă rog să mă domiriți asupra acestui punct, fiindcă sunt foarte nedomirrit. Poate că dv. vă este indiferent dacă e moțiune sau lege? Dat nici unui om public, nici unui membru al unei adunări legislative nu-i poate fi indiferent, dacă trebuie să vie guvernul cu un proiect de lege sau dacă este destul o moțiune, și încă o moțiune care, după cum vedeți, șovăiește de la Senat la Cameră și se modifică când așa, când așa. Aci esre roată legalitatea lucrării dv. în joc. Imi veți da voie, d-lor, să ilusrrez chestia în practică și să las teofiile. D-lor, este un punct, cate nu s-a atins încă în discuția noastră...

D. președinte G. Vernescu înrrerupe, pentru a pune în vederea Camerei, că ora reglementară a sosit, și o consultă, dacă voiește să ptelungească ședința. După propunerea d-lui președinte al consiliului, se pune la vot permanența și se primește.

T. Maiorescu. D-lor deputați, ați văzut gtaba ce pune guvernul, prin sywJJâticul s'au ministru d. Ioan Brătianu, ca să se hotărască crfeSt\$ ft^q jzE- «nftiîrmse. Mă felicit de aceasta,

fiindcă și noi din opozițiune voim tot așa în toate privirile. Dați-mi voie dar, d-lor, să ilustrez o consecință practică a acestei mițiuni, și dacă regulamentul ar permite, aş fi fericii, când acei ce ar fi de altă părere m-ar întrerupe îndată, ca astfel să ne putem lumina imediat.

D-lor, o mițiune este o lege sau nu? Nimeni nu poate zice că este lege. Fără o lege se poate tectifica hotarul după Constituțiunea noastră? Voiți să ziceți că este indiferent, dacă pentru aceasta vom vota o lege confotm Constituțiunii sau nu? Nimeni nu o poate susține.

Acum dar, d-lor, întăriți prin asentimentul tutulot, să venim la chestia ptactică. Ocuparea provizorie a Dobrogei, ce o dorește majoritatea și prin urmare guvernul, va reclama înființarea unei administrații, această administrație va avea un budget. Ei bine, budgetul acesta cum tămâne? Veți da *carte blanche* guvernului ca să facă orce cheltuieli în Dobrogea? Vă rog spuneți ca să știu, dacă este altă părere, căci mițiunea d-voastră are acest sens, de a ocupa Dobrogea, și prin urmare de a se înființa o administrație, de a se face cheltuieli. Ce e drept, d-voastră ziceți că Dobrogea să se ocupe numai provizoriu; dar cheltuielile se fac definitiv. Apoi astfel o Cameră constituțională autorizează cheltuieli? Prin mițiuni?

Dar d-voastră știți că fundamentul constituționalismului este încuviințarea banilor publici, și banii publici nu se pot cheltui decât în virtutea unei legi constituțional date. Așadar guvernul în sesiunea viitoare, după ce va face cheltuieli, va trebui să vie cu un bil de indemnitate pentru cheltuielile făcute și să vă prezente o lege budgetară. Apoi admiteți d-voastră ca accesoriul, care sunt cheltuielile, să se facă prin o lege, iar principalul, care este ocuparea, să se facă numai prin o mițiune? Acesta este primul pas ce-l face • România independentă pe calea constituțională? (Aplauze.) E netăgăduit, d-lor, că este o greșeală de a lua Dobrogea cu o mițiune, și rău a făcut guvernul că n-a venit cu un proiect de lege, dacă

pftrearea sa este să luăm Dobrogea. Acesta e, d-lor, al treilea și gel din urmă argument din critica ce trebuia s-o fac

•• -{Jpiniunii majorității.

i - ' Acum petmiteți-mi a zice că noi, cei din opozițiune, care
• flintem foarte puțini la număr și care în tot timpul cât s-a
-petrecut această politică a guvernului, inaugurată ptin
, tonvenția de la 4 aprilie, am tăcut, fiindcă nu puteam altfel,
:: Jfebuie să ne dăm și noi părerea noastră.

Părerea noastră, penttu ca să fie un obiect clar de discuțiune, am depus-o aci înrr-o scurtă mițiune, care zice;

»• „Având în vedere corespondența diplomatică depusă de guvern,
" ptlativă la Tractatul de Berlin, Camera declară că este cazul a se aplica
imediat art. 129 din Constituțiune pentru convocarea Adunărilor
f llpuitoare de revizuire".
f

\ Știu, d-lot, și nu-mi fac nici o iluzie, că poate această
\ j mițiune nu va întruni nici măcar acele 5 subscrieri, care se cer
•? pentru a fi pusă la vot, și desigur, chiar dacă va fi pusă la vot,
I nu va fi ptimită de majoritatea d-voastră. Noi totuș o
, l depunem aci în discuția d-voastră, fiindcă suntem convinși că
l numai această mițiune rezultă din spiritul angajamentului ce
• - a luat guvernul în numele țării, și că arată mijlocul legal prin
[care putem consolida mai curând situația României față cu
f Europa.

j Esența propunerii noastre este ca să se facă imediat
f alegeri nouă, pentru ca țara, și nu numai d-voastră, să se
% pronunțe. Cum v-a spus foarte bine d. Grădișteanu, nu va fi
l vorba niciodată de o Constituantă, care să schimbe toată
| Constituțiunea; va fi votba în chestie numai de art. 7 supus
h unor Adunări legislative de tevizuire, Cameră și Senat. Aceste
? Camere de revizuire, după ce ar fi terminat, într-un sens sau
In altul, chestia constituțională supusă lor de dv., vor lucra mai
departe ca niște Camere ordinare, după interpretarea ce dăm
noi art. 129 din Constituție. Acestor două Camere atunci, fără

a intra mai departe în cercetarea competenței asupra rectificării hotarelor» va fi bine să le supunem, în orice caz, și chestii Dobrogei. Penrru ce?

D-lor deputați, un lucru, un fenomen neobișnuit până acum în politica română față cu străinătatea, s-a petteaii penrru prima oară sub guvernul de față. Mi-aduc aminre de cuvintele simpaticului d-lui ministru Brătianu, de la Lucrările Publice îmi pare?

Voci. Da, la Lucrările Publice.

T. Maiorescu. Pardon și mulțumesc. Așadar ministrul lucrărilor publice - căci d. Brătianu a trecut de la interne prin finanțe la război și acum îl vedem cu fericire ajuns și hi Ministerul Lucrărilor Publice — d. ministru al lucrărilor publice zicea în Senat că e momentul să se uite pasiunile și imputa pasiuni personale adversarilor săi. Căci trebuie să știți, d-lor deputați, că numai adversarii au totdeauna pasiuni personale, ceilalți niciodată. (Applauze, ilaritate.) Să nu fie pasiuni personale, să se înfrățească partidele, da! Față cu străinătatea este bine ca să fim totdeauna înfrățiți. F)ar când ne-o spuneți aceasta? Acum, când politica de fericită inaugurare cu convențiunea de la 4 aprilie v-a dus la Tractatul de la Berlin, acum cereți înfrățirea partidelor?

Dar în rot timpul de la 4 aprilie anul trecut până după sfârșitul războiului, cum era?

Penrru prima oară s-a petrecut în istoria romană contemporanii fenomenul trist, că o mare chestie națională în fața străinilor să se rezolve de un singur partid, pe când capii unui alt partid etau ținuuți sub acuzare, erau încătușați, glasul lor era năbușit.

D. președinte G. Vernescu. Vă rog, d-le, libertatea au avut-o toți deputații aci, toți au putut să intte, toți au putut să vorbească, nimeni n-a fost încătușat în Cameră. Fiecare deputat din fiecare parrid și-a purut exprima părerile sale; c o singură deosebire, că unii care vorbeau erau ascultați și alții nu erau ascultați.

T. Maiorescu. Vă mulțumesc, d-le prezident, de cuvintele C8re le-ați zis.

D. președinte. Sunt regulamentare.

T. Maiorescu. Sunt tegulamentare și recunosc generozitatea **lor**, mai ales în fața unuia din cei acuzați de această Cameră. < La 4 aprilie, când s-a făcut convențiunea, fostul guvern Conservator era ținut sub acuzare. Suntem în drept a zice că cel puțin conservatorii n-au nici o răspundere la ceea ce s-a făcut.

D-lor, fiecăruia meritul, dar și responsabilitatea sa. După ce ne-ați acuzat, permkeți-ne a beneficia cel puțin de acea state, tn care d-voastră ne-ați pus, și a vă spune că n-am luat parte |i n-am putut lua nici o parte, am fost cu sila împiedicați de fl lua parte la toată politica d-voastră de la aprilie 1876 până la ianuarie 1878.

Așadar d-voastră singuri ați făcut mai întâi convențiunea de la 4 aprilie. Erau mulți în țară, d-lor, care erau foarte neliniștiți de aceasta. Apăruse d. ex. pe atunci o broșură sub titlul: *O cugetare politică*, care se atribuia d-lui Ion Ghica. Prin acea broșură se sfătuia o atitudine cu totul contrară **decar** aceea ce o lua guvernul. Alții credeau că era mai bine, înainte de a fi concentrat armata de-a lungul Dunării, să o fi concentrat de-a lungul Prutului; căci alte condiții am fi dobândit atunci. Drcum ar fi aceasta, eu unul mi-am zis: cine conduce politica convenriunii de la 4 aprilie ? Bărbați, cu al căror nume ne deprinsesem noi cei tineri din copilărie; știam că sunt însuflețiți de un sincer patriotism, știam că sunt conduși de interesul țării și, deși eram de altă culoare politică, îmi ziceam: o politică inaugurată de patriotismul d-lor Brătianu și Kogălniceanu și de inteligența d-iui C. A. Rosetti trebuie să fie o politică națională, deși eu nu o pot înțelege, și astfel eu personal m-am liniștit întrucâtva.

Este totuș un lucru straniu, d-lor. Trebuie să se fi făcut această convențiune într-un mod foarte misterios chiar în sânul partidului. Nu știu când a ieșit din minister d. ex-ministru

Ionescu, îmi pare pe la 1 aprilie, și convențiunea era la 4 aprilie iscălită, așadar plănuită și discutată mai înainte, și d-lui se vede că nu știa nimic despre ea. Ministrul de externe nu știa nimic despre o convențiune ce se negocia cu o putere străină! (Ilaritate.) Așadar, se negocia la spatele d-sale¹. S-a iscălit la 4 aprilie de d. Kogălniceanu și s-a pus în lucrare; s-a convocat Camera și Senatul, au primit-o; nici că puteau să facă altfel, armata rusească intrase deja în țară.

Vine, după aceasta, actul al doilea, proclamarea independenței. D. ministru de externe ne-a arătat în ședința de astăzi just și patriotic motivele care au îndemnat pe guvern să solicite această proclamare. Să fie dar așa.

Vine apoi trecerea peste Dunăre, actul al treilea. Aci iertați-mă să fiu cu totul nedomirît și să vă rog să mă domiriți d-voastră. Am văzut pe ex-colegul de la externe acuzând ieri pe actualul d. ministru de externe, acuzându-l grav pentru faptul că d-sa a îngăduit trecerea armatei peste Dunăre, deși ni se denunțase de Rusia convenția de la 4 aprilie și se repusese pe tapet chestia Basarabiei.

D. ministru de externe a încercat să se justifice astăzi, ne-a spus că nu s-a denunțat convenția și că n-a fost guvern care să se fi „anihilat” ca acesta înaintea Camerei. Eu unul - iertați-mi parentesa - monarhic conservator precum sunt, regret totdeauna când un guvern se anihilează. Dar ctcd că nu este așa. În aparență da! însă în realitate toate se făceau de guvern, și d-voastră erați chemați numai ca să le consfințiți ca lucruri săvârșite. (Aplauze.)

Nu este vorba de **denunțarea** convenției de la 4 aprilie, d-le ministru de externe, să nu ne jucăm cu cuvintele. Evident, dacă ni se denunța, atunci o spuneți. Denunțarea se face prin o notă sau o altă comunicare oficială, care spune: îți denunț. Aceasta cred că nu s-a făcut. Dar nu e aci chestia. Chestia e

¹ Vezi mai sus pag. 62 (n. ed. — p. 413).

£9 d. Kogălniceanu a mărturisit astăzi că în iunie 1877 prințul Gorciacov i-a vorbit de cedarea Basarabiei și că d-sa a rămas înmărmurit. Este destul că la iunie, în Ploiești, prințul Gorciacov, câțva timp după subscrierea convenției de la 4 aprilie, pe care noi o credeam sfântă, să fi deschis vorba cu ministrul de externe al României în privința Basarabiei și să fi manifestat dorința Rusiei de a ne-o lua înapoi, pentru ca d. ministru de externe al României să aibă datoria... la ce? După părerea mea, datoria simplă și elementară *de a vă fi spus și d-voastră această vorbire a principelui Gorciacov*. Atâta și nimic mai mult. Înainte de a vă îndemna ca să autorizați trecerea peste Dunăre... (întreruperi.)

În adevăr, d-lor, aveți drept să mă întrerupeți. Nu era autorizare pentru trecerea Dunării, se zicea atunci numai ca să apărăm hotarele; dar guvernul a interpretat că are drept să treacă Dunărea cu votul d-voastră, acest guvern „anihilat”. (Ilaritate.)

Dar, în fine, atunci când s-a hotărât numai apărarea hotarelor la Dunăre, trebuia să vă spună d. ministru de externe într-o ședință secretă (și aici avea loc secretul), să vă spună: „D-lor deputați, să facem ce vom face, să apărăm hotarele sau să mergem în ajutorul Rusiei peste Dunăre; dar să știți un lucru: chestia Basarabiei este din nou pusă pe tapet de aceeași Rusie, care a încheiat convențiunea”.

D-lor deputați, mulți din d-voastră ar fi autorizat atunci trecerea armatei în ajutorul Rusiei?

Voci. Nici unul!

T. Maiorescu. Nici unul? Apoi atunci iată adevărata părere a țării, d-lor miniștri anihilați.

Dați-mi însă voie să vă spun, d-lor deputați, că din aceasta să nu facem o acuzare prea tare guvernului. Eu cred că el a făcut-o cu bune intențiuni (Aprobări); aceasta poate că era visul de aur al unora din domnia-lor, ca să vadă odată armata română vătându-și sângele pentru a dobândi un drept mai

mare pentru țara lor. Însă aici se vede tocmai marea deosebire între simplele bune intențiuni și între adevărata politici națională inteligentă.

Când vorbesc de trecerea Dunării, sunr dator a releva un cuvânt zis iarăș de mult-lăudatul fost ministru de externe, d. Nicolae Ionescu, și a-l releva, afară numai dacă ziceți că n-arc nici o autoritate ceea ce vorbește d-sa; dar autoritatea ce trebuie să o aibă, cel puțin fiindcă a fost ministru de externe, mă Hac totuș să relev acest cuvânt. Iată ce găsesc în *Monitor*, în reproducerea ședinței noastre de ieri:

„Permiteți-mi înaintea acestei Adunări și în împrejurările aceste grave, să nu zic un singur cuvânt despre resbel, atât îmi place de muli pacea, atât de mult ne simțim bine în această stare de pace, că de-abia ne aducem aminte de Grivița, pe care am luat-o deunăzi, dar muli ne aducem aminte de acei 22 de ani de pace”.

Așa a zis d. Nicolae Ionescu. Mă sfiesc a-i răspunde în multe cuvinte. Mă mărginesc a zice că nu aceasta poate li răsplata soldașilor morți înaintea Griviței (Aplauze).

Eu am fost mândru, ca fiecare român, de izbânda armatei noastre (aplauze) și i-am fost recunoscător, că ne-a dar privilegiu să ararăm Europei că suntem un popor viu cu o armă puternică.

Numai un lucru să-l luăm în băgare de seamă: să nu confundăm meritele, să nu exploatăm pentru noi, pentru un interes de parrid, bravura armatei, cate este a tutulor. Una este bravura armatei și alta este politica guvernului de astăzi, și s-au văzut țări cu armare rele, dar cu politică bună, făcând izbânde strălucite, și s-au văzut țări cu armate bune și cu politică rea, ajungând.... la Tracrutul din Berlin. (Aplauze.)

Așadar, onoare armatei! Dar ce a făcur guvernul ca să asigure armatei și țării roadele jertfelor aduse pe câmpul de rășboi? D-lor, este un lucru trist, când de la gloria armatei ne coborâm la politica guvernului. Nu știu, dacă nu vi se va părea și d-voastră la toți, că a fost o mare greșală a guvernului următoarea conduită. Guvernul, în urma acelei declarații a

prințului Gorciacov de la iunie în Ploiești, *insistă* pe lângă Rusia ca să ne ia armata. Ați mai auzit, d-lor, despre un guvern tmbiind pe un stat, care nu vrea, ca să ne ia numaidecât armata, ca să-și verse și ea sângele său fără a stabili condițiile?

Domnilor, era - nu zic de demnitatea noastră, dar de o elementară prudență politică de a menagia această glorioasă armată până la momentul oportun, de a nu îmbia pe Rusia ca să ne ia și de a nu ne expune la nota d-lui Nelidov de la iulie anul trecut, care ne spunea că Rusia n-are trebuință de ajutorul României. În ce situație ne pusese politica guvernului în acel moment? Din norocire, d-lor, soarra a fosr mai bună decât guvernul nostru, soarta ne-a răzbunat: căci s-a văzut mai pe urmă, dacă a avut sau nu trebuință Rusia de armata română. (Vii aplauze.)

Dar să lăsăm soarta și să revenim la politica guvernului. Guvernul a avut dar un moment în politica sa, când îmbia Rusia: „Na soldați români"! Și Rusia nu primea. D-voastră, aici, vă spunea că înșiră armata de-a lungul Dunării pentru conservarea țării; și, alături, prin note, îmbia să ni se ia armata noastră...

D-lor, exagerez, dacă zic că a fost greșeală aceasra? Dacă unul din d-voasttă găsește că a fosr bine, îl rog să mă conrrazică...

O voce. A fost bine.

T. Maiorescu. O singură voce între toți mă contrazice; este destul să o numesc: e a d-lui Teodor Boldur-Lătescu.

D-lor deputați, așa a fosr înainte de 6 august. La 6 august s-a *cerut* în fine ajutorul armatei române. A! atunci venise momentul... momentul la ce? Rusia cetea ajutorul nostru. Ei și? Soldații români se grăbesc să vie în ajutorul ei. Da pentru ce? Și vedeți, d-lor, urmarea nefericită a acelei politice de îmbiare, că după ce guvernul nostru a îmbiat în timp inoportun, Rusia, primind acum, avea aerul a ne face o concesie de a ne primi să intrăm și noi în foc.

Se poate o greșeală mai mare ca aceasta! A scăpa momentul, când erai în drept să-ți pui și condițiile tale!

Ei, d-lor deputați, glorie armatei, da! Dar încă o dată: ce ați făcut d-voastră, d-lor miniștri, când ați trecut armata peste Dunăre, ca să-i asigurați jertfele? Nimic!...

O voce. Independința.

T. Maiorescu. Aud pe d. Fleva, zicând: „independința”. Dară independența o aveam deja atunci declatată. Penttu ce am mai trecut Dunărea? Ca să o avem pe deplin recunoscută? Apoi nici astăzi nu e pe deplin recunoscută.

Iertați-mă, sunt mai tânăr și îmi vine foarte greu să vorbesc în contra unor oameni mai bătrâni, de o mie de ori superiori mie prin experiența lor; îmi fac scuzele mele încă o dată, dar n-am ce face, sunt lucruri care trebuie odată spuse înaintea țării... Apoi bine, d-lor, s-a mai văzut vreodată un guvern trimițând armata țării să-și verse sângele, fără nimic? Fără o convenție? Fără un act, ca să ne arete pentru ce? Și dacă ne declaram independența, cum a zis d. Fleva, atât macat n-am dobândit să facem o încheiere față cu puternicul împărat al tutulor Rusiilor și să-l vedem pe el punând iscălitura sa alături cu iscălitura principelui Carol de Hohenzollern (aplauze), astăzi victoriosul Domn al României? Nici atât! Treceam armata peste Dunăre cu ordin ministerial. Atâta tot!... Numai cu o hârtie ministerială se trece armata unui stat constituțional? Ei bine, iertați-mă să vă spun: în momentul trecerii țara a fost anihilată! Nu se trece armata țării peste Dunăre, fără ca să știe țara, cum și pentru ce anume, cu ce condiții și sub care stipulații. Dar a trecut... și acum ne întreabă guvernul ce să facem cu Tractatul de la Berlin!

D-lor, după acest fel de politică a guvernului cred că a venit în fine momentul să mai întrebăm odată și țara, să vedem ce mai zice și ea.

Camera aceasta a avut un mare moment, care va rămâne în istoria națiunii. Ea este Camera, care a proclamat independența, și atunci când Rusia pătea că ne amenință în primăvara aceasta, ea este Camera, care a dat votul curajos în fața ei: Nu dau Basarabia și nu primesc nimic în schimb!

Ei bine, d-lor, să nu veniți cu o moțiune și să loviți în singurul dv. prestigiu.

Noi, domnilor, sfârșim sau prin dizolvare, sau prin moartea natutală, conform Consrituției. Doi ani și mai bine am trăit, mai avem un an și câteva luni de sesiune ordinară. Nu cred că este bine ca penttu acest an și câteva zile să desziceți astăzi ceea ce ați zis la ianuarie. Voiți ca această Cametă română, care a dat independența țării și a dat răspunsul acela în fața Rusiei, să vie astăzi să-și sfășie titlul de onoare? Mie mi-ar părea foarte rău penttu începutul erei constituționale a României independente! (Aplauze.)

Dacă a fost vreodată momentul ca să facem apel la țară, cred că este momentul de față. Păterile sunt nedumerite asupra Dobrogei; sunt unii care zic în sinceritate, - să mă ierte d. ministru de externe de a releva în treacăt, că nu avea dreptul să bănuiască sinceritatea deputaților, care nu sunt de părerea d-sale. Sunt deputați, care în sinceritate...

T. Boldur-Lătescu. Toți sunt.

T. Maiorescu. Apoi da, toți sunt, și am relevat cuvântul d-lui ministru de exerne, tocmai ca să arăt că toți sunt sinceri. Aceasta nu e așa greu de înțeles. (Ilaritate.)

Îmi pare că și d. ministru de externe convine acum despre aceasta. Așadară sunt deputați, care în sinceritate cred că este o primejdie Dobtogeia; sunt alți deputați, care cred că este un folos, tot așa de sinceri. Apoi oare apelul la țară este numai așa o ficțiune, care o spunem noi cărturarii constituționali? D-voastră, Cametă „liberelor alegeri”, nu voiți să vă „retrampați”, cum ziceți pe franțuzește, în sânul alegătorilor? Ce! este oare numai o ficțiune opiniunea alegătorilor? Și o întrebuițăm numai când este votba să tăstutnăm un guvern, care este de altă părere, care are d. ex. candidaturi oficiale? Ce? în practica constituțională nu am avea niciodată să ne supunem cu sinceritate alegătorilor?

Iată o chestie practică. Dacă a fost vreodată una, în care să ne lumineze alegătorii, este aceasta, înainte de a lua d-voastră

o măsură bugetară sau orice alte măsuri pentru Dobrogea, întrebați mai întâi pe marii proprietari și comercianți din Galați, din Brăila, din districtele vecine Dunării, care să vă spună și ei, ce cred despre Dobrogea. Ce? nici acum nu voiți să lăsăm României independente votul alegătorilor? S-o angajăm, să începem direcțiunea cea nouă a viitorului țării, și să n-o întrebăm? Și guvernul, care a avut politica ce o descriserăm pană acum, tot el, fără nici un apel la țară, să meargă mai departe? Să vă facă el pe dv. să vă răzgândiți și să întoarceți opiniunea ce ați exprimat-o la ianuarie? Aceasta nu o cred, ar fi un pas nefericit cel dintâi pas în era legală a independenței noastre.

Să se facă apel la țară, d-lor, să se întrebe cetățenii români, ce zic ei despre Dobrogea; și dacă necesitatea va cere a se ocupa Dobrogea de mai nainte, fără a se putea aștepta rezukatul alegerilor, apoi aceasta, d-lor, este o măsură administrativă, și administrarea este dreptul guvernului, al nostru este numai legiferarea. După părerea mea este, iertați-mi a o spune, o enormitate constituțională ca să vie Camera cu o moțiune administrativă și nu legislativă. Dacă guvernul nu a crezut momentul venit ca să ne ptezente un proiect de lege, apoi pentru măsuri adminisrrative, pentru păstrarea intactă a Dobrogei până la votul legal al țării, este competent a îngriji, acest guvern, care a luat atâtea și mai grave răspunderi, când era mai bine să consulte Camerele.

Iată penttu ce am avut curajul a vă cere să nu votați moțiunea majorității, să nu votați nici moțiunea minorității delegaților, ci să declarați că acea Cameră, care a proclamat independența României, acea Cameră, al cărei vot a fost: *Nu dau Basarabia, nu primesc Dobrogiă*, să-și sfârșească viața ei constituțională și să lase prima direcțiune a viitorului României independente însuș poporului român, care să se exprime prin libere alegeri. (Aplauze.)

41

**Interpelare asupra neaplicării Tractatului de la
Berlin și a programului ministerial**

(Sedința Camerei de la 7 februarie 1879)

MINISTERUL DIN ACEL TIMP:

I. C. Brătianu, președinte și interne

I. Câmpineanu, externe

D. A. Sturdza, finanțe

Colonel Dabija, război

M. Pherekyde, lucrări publice

Eug. Stătescu, justiție

G. Cantilii, culte

După ce guvernul, precum se vede la paginile de mai sus, izbutise prin moțiunea Camerei să suprima din moțiunea Senatului fixarea epocii pentru convocarea Constituantei și modificarea articolului 7, întârzie și acum îndeplinirea acestei a doua condiții a Tractatului de la Berlin, iar la Ministerul de Externe Mihail Kogălniceanu este înlocuit prin Ioan Câmpineanu. Calculul ministrului-președinte Ioan Brătianu era de a amâna cât mai mult epoca alegerilor constituante, pentru a nu le face sub impresia prea recentă a pierderii Basarabiei și prin urmare cu riscul de a rămânea în minoritate. Dar ce importanță avea pentru interesul țării o schimbare de guvern! Micul calcul ministerial avea marele inconvenient de a întârzia recunoașterea independenței din partea Puterilor străine și totdeauna

de a da înăuntrul țării prea mult timp pentru lățirea periculoasei agitări în chestia evreilor, rămase acum singura platformă electorală.

încercarea opoziției din septembrie 1878, menționată în discursul precedent, de a remedia la amândouă inconvenientele prin o grabnică întrunită a Constituantei atât pentru chestia Dobtogei, cât și pentru revizuirea art. 7, fusese respinsă de Cameră. Ioan Brătianu o întâmpinase cu imputarea că este făcută „în interesul străinilor”! Pe atunci era obiceiul multor liberali de a suspecta patriotismul celor ce nu erau de părerea lor. (Vezi mai jos răspunsul lui Brătianu la discursul 48, precum și discursul de la 16 ianuarie 1880.)

Cu toate aceste urgente rezolvire a chestiei pendente era prea indicată de întreaga situație a țării pentru a nu fi din nou cerută de opoziție. De aci interpelarea următoare:

D. vicepreședinte G. Hasnaș. Rog pe d. Maiorescu să binevoiască a veni la tribună.

T. Maiorescu. Domnule președinte, vă mulțumesc de îngrijirea d-voastră pentru mine. Însă acest aparat pompos mă intimidează, și de aceea voi vorbi de pe simpla bancă de deputat.

D-lor deputați, sunt dator mai înainte de toate să mulțumesc d-lui ministru președinte pentru graba, cu care a binevoit să mă înștiințeze încă de luni noaptea că va veni în mijlocul nostru și va răspunde la interpelarea ce am avut onoarea să anunța.

Interpelarea aceasta, cum vă aduceți aminte poate, vrea să provoace un răspuns din partea guvernului asupra stării generale a țării, așa precum a fost creată prin chiar politica acestui guvern, și îndeosebi asupra timpului și modului cum crede d. ministru-președinte că va trebui să se reguleze poziția țării în privința Tratatului din Berlin; și ca cestiune internă: asupra modului și timpului, când vom ajunge în fine să regulăm situația noastră bugetară.

D-lor, fac de mai înainte scuzele mele pentru generalitatea unei părți a acestei interpelări, și eu n-aș fi îndrăznit niciodată să iau timpul d-voastră cu micile și neînsemnatele mele observări, dacă ne-am afla într-o stare parlamentară mai normală. Dar mie mi se pare că suntem tocmai într-o anomalie parlamentară.

Am venit și eu împeună cu dv. de la începutul sesiunii, cu cea mai mare dotință, ca să vedem cu o oră mai înainte regulate chestiile care sunt de ordinea naturală a preocupărilor noastre. Am venit și așteptam dintr-o zi în alta să vedem: este bugetul țării făcut sau nu? Este sau nu regulată acea procedură constituțională, ce trebuie să urmărim în privința art. 7? Este sau nu regulată acea chestie de detaș, care a rămas pendentă când ne-am despărțit unii de alții ca să mergem în vacanță, chestia monopolului tutunului? În contra așteptărilor noastre, vedem că dintr-o zi în alta se amână lucrurile, că o zi după alta trece, o săptămână după alta chiar, și iată-ne aproape la sfârșitul sesiunii ordinare, și la toate aceste întrebări, naturale fiecăruia dintre noi fără deosebire de partid, nu ni se dă răspunsul. Cred dar că sunt autorizat a zice că această stare de lucruri lasă un fel de neliniște, de incertitudine, de îndoială în inima noastră a tuturor.

Nu știu cu siguranță ce se perrece în toată țara, dar știu cu siguranță că într-o parte a țării, anume aceea, pe care am onoarea a o reprezenta aci, această neliniște este foarte mare, și este dar cred de datoră mea ca să rog pe d. ministru-președinte, dacă se poate, să contribuie cu vocea d-sale simpatice și autorizată a împrăștiă negura parlamentară, care ne apasă pe toți.

Iată, d-lor, pentru ce am îndrăznit a vorbi de situația generală a țării și pentru ce vă rog să-mi acordați câteva minute atenția d-voastră.

D-lor, suntem majori acum, vorbim așa de mult de independența noastră, pe care am câștigat-o în adevăr cu atâtea sacrificii; suntem pe lângă aceasta în ajunul unor alegeri foarte

importante. De aceea este bine ca să știm cu toții unde ne aflăm și cum stăm, guvern, Cameră, și poate fiecare grup din Cameră îndeosebi.

D-lor, prima cauză a acestei îndoieli generale, a acestei incertitudini constituționale, dacă voiți, cted că provine dintr-un fapt mult mai înapoi, de la chiar prima aparițiune a acestui minister, și eu n-aș vorbi de anul 1876, dacă n-ar fi în cea mai strânsă legătură cu ceea ce vedem că se pettece acum.

D-lor, la 1876 a căzut guvernul conservator. Trebuie să vă spun că din parte-mi tecunosc aci în public, că era în momentul acela un curent de idei sau mai bine de simțiminte în țară, care a făcut căderea ministerului conservator naturală și necesară. Este evident că în acel moment ideile conservatoare erau în minoritate în țară; și nimic mai legitim decât ajungetea la putere a acelei coalițiuni, care cu multă energie, deși nu examinez în detaliu mijloacele foarte puțin legale, se lupta în contta ministerului conservator.

Este folosul chiar al sistemului constituțional, ca îndată ce un partid și un guvern, poate prin prea mult uz sau abuz al puterii sale, ajunge a nu mai fi pentru moment necesat țării, să vie un alt partid, care să aducă mai mare folos decât guvernul căzut. Nici un om cu minte nu poate contesta acest adevăr, și eu din parre-mi mă bucur, văzând că în mod pacinic se poate întâmpla și la noi acel joc natutal al sistemului constituțional.

Insă, d-lor, aci nu sunt cestiuni de persoane, ci sunt cestiuni de princip. Personal vorbind, este indiferent dacă d. Lascar Catargi sau d. Ioan Brătianu sunt miniștri, diferența stă în ptincip și în sistem. Sunt dat în drept, d-lor, eu, reprezentant al grupului de oameni din țară învins în acele alegeri, și recunosc că învingerea era naturală și în parte constituțională, sunt în drept, zic, să întreb astăzi pe d-nii învingători: ce ați adus țării în loc? Și înțelegeți imporrnanța acestei întrebări. O să ne aflăm înaintea alegerilor viitoare, și rrebuie să știm cum stăm cu principiile. Avem a face cu ceva

pozitiv și cert? Să examinăm dar întrebarea, pe cât se poate examina cu sigutanță.

Mi-ar fi greu să vorbesc de promisiunile date alegătorilor, de manifestările făcute ptin adunați publice, de cuvintele pompoase de prin jurnale, căci guvernul ar putea să zică: nu sunt tesponsabil penttu toate părerile izolate și neautorizate.

Cred dar că este bine să mă întemeiez numai pe declarațiunile solemne, subscrise de chiar d. prim-ministfu actual. Prin urmare să luăm aceste declarațiuni în mână și să ne întrebăm: cum rămâne cu aplicarea celor zise în ele?

D-lor, coalițiunea, iertați-mă dacă o numesc așa, căci nu știu cum s-o numesc altfel, coalițiunea de la Mazar-Pașa a venit la putere în aprilie 1876, și la începutul lui mai 1876 vedem în *Monitor* acea cuvântare solemnă, cu care s-a prezentat în aurora primăverii acest guvern, în aplauzele țării. În acea cuvântare se zice (iau *Monitorul* no. 94, din 1877):

„Venim la guvern, fără recriminări, fără spirit de răzbunare, venim cu via doriință de a nu sfărâma partidele - căci ființa și chiar lupta pacinică a partidelor este o consecvență a regimului constituțional - ci de a potoli patimele și urele din fără”.

Al doilea punct zice:

„Tari prin puterea morală ce întovărășește pururea pe acei ce se reazămă pe legalitate, sprijinindu-ne pe concursul Corpurilor Legiuitoare, vom căuta mai nainte de toate a face să se bucure această națiune, atât de încercară, de binefacerele păcii.

Politica noastră externă va fi pacinică, va fi plină de respect pentru trararele internaționale, care statornicesc condițiunea politică a României, care-i asigură independența, care-i garantează neutralitatea”.

Al treilea punct zice:

„înăuntru politica noastră va avea de țintă, mai ales si mai cu deosebire, a aduce o deplină ordine și reale economii în finanțele Statului, de a cruța, pe cât cu puțință, punga contribuabililor, dc-a

dezvolta prin legi finanțare și economice avuția particulară, care este sorgintea avuției publice".

Al patrulea punct zice:

„Biserica și școala constituie baza naționalității noastre, constituie prima condițiune a dezvoltării morale și intelectuale a populațiilor noastre. Părinții noștri niciodată, și chiar în timpurile cele mai nefaste, n-au părăsit acest adevăr. La rândul nostru nu vom neîngriji ceea ce strămoșii noștri au respectat și au iubit".

Al cincilea și cel din urmă zice:

„Pozițiunea geografică a României, conservarea naționalității noastre reclamă ca să fim puterea în stare de a ne apăra hotarele, de a face să ni se respecte neutralitatea. Imperios dar se cere, ca țara să-și organizeze bine forțele ei militare.

Proclamând acest adevăr, pe care națiunea îl recunoaște și la recunoscut în multe dați și cu facere de multe sacrificii, cu aceeași francheță declarăm că nu înțelegem ca sub nume de înarmare să se stoarcă în mod nefructuos și nefolositor o mare parte din resursele țării".

Așadar, în năuntru înfrățirea tutulor, depărrarea urei și a pasiunii, politică pacinică, ordine în finanțe, biserica respectată, reorganizarea armatei, fără a se storce banii oamenilor sub pretext de înarmare. Admirabil program! Era natural ca toată țara să se închine înaintea lui. Acest admirabil program este iscălit de mai mulți miniștri, dinre care unul numai, cel mai important și cel mai simpatic, d. președinre al consiliului actual, d. I. Brătianu, îl mai vedem figurând pe acele bănci. A! Mă iertați, mai este și d. Pherechyde, îl uitasem; dar d-sa în intervalul acesta a lipsit multă vreme de la guvern, și pentu aceasta mă cred în drept a-l prenumăra înre miniștrii mai noi, între neofiți. Rămâne dar d. președinte al consiliului, d. Brătianu. D-sa este petsoana cea mai importantă, în care s-a menținut tradițiunea aceea de la Mazar-Pașa, d-sa singur a mai rămas la guvern, și de aceea sunt în drept a-l ruga astăzi să binevoiască a-mi explica, cum stă cu acest program.

D-lor, din acest program, făcut la mai 1876, care vorbea la numărul întâi de potolitea patimilor și a urelor din țară, în partea aceasta sub no. 1 nu s-a realizat, pentru că, după cum > Știți, puține săptămâni mai în urmă a venit acuzarea foștilor J miniștri. Nu voi zice că acea acuzare era nici nedreaptă nici £ dreaptă, nu voi zice, asemenea, că era un moment în care j acuzatorii erau mai ambarasați decât acuzații. Un lucru % numai mă întreb: dacă era bine să se facă acea acuzare, de ce ați început să votbiți țării că veniți la guvern fără recriminări, fără spirit de tăzbunare, că veniți ca să potoliți patimile? (întretuperi.)

B. Lăjescu. Ați fost grațiați!

4 T. Maiorescu. Dar aceasta nu împiedică faptul, că am fost
5 acuzați. Însă eu nu fac nici o recriminare, este numai o simplă
-; întrebare ce o fac d-lui prim-ministru, și dacă la aceasta nu va
ț? voi chiar să-mi răspundă, eu nu mă voi plânge, fiindcă vă
* mărturisesc că toată acuzarea am crezut-o de la început și o
£ cred și acum fără nici o importanță.

Al doilea punct eta: pace și respectarea Tractatului de Paris.
Politica dar a coalițiunii era pacinică; intențiunea d-voastră a
fost respectatea tractatelor internaționale și menținerea
neutralității... și câteva luni după aceea a venit călătoria d-lui
j f ministru-președinte al consiliului, însoțit de d. ministru de
i" răsboi, la Livadia.

i Al treilea punct: ordine în finanțe.

i Despre finanțe voi avea ocaziune de a votbi ceva mai târziu,
dar pentru moment voi spune numai, ce ordine în finanțe este
aceasta, când vedem azi, 7 februarie, că nu avem bugetul țării
pe 1879 (zgomot). Oare toți acei d-ni, care mă întrerup, cred
că-l avem? Și dacă nu-l avem, oare, cred d-lor că este
indifetent în tt-un stat constituțional de a nu se vota bugetul
sau de a nu se vota la timp?

Al patrulea punct al programului dv. era, că biserica va fi
îndeosebi păzită și scutită sub acest guvern liberal.

Apoi, d-lor deputați, la cine să ne adresăm și pe cine să întrebăm, dacă s-a realizat această promisiune. Negreșit și desigur, că părerea mea individuală nu va putea fi ctezută în privința aceasta, precum nici aceea a orăru dinre noi cei laici, nici chiar aceea a unei autorități în ale bisericei ortodoxe, precum este fostul vicepreședinte al acestei onor. Adunări și acruarul președinre al comisiunii bugetare...

Al. Sihleanu. Cer cuvântul.

T. Maiorescu. Căci, d-lor, fiecare dintre noi are părerea sa individuală neautorizată, și prin aceasta negreșit nu se va putea răspunde la întrebarea, dacă biserica a fost păzită așa precum s-a promis de guvern prin programul său. Pentru ca să putem avea un răspuns valabil, nu avem decât un singur mijloc, acela de a ne duce la prelații, care reprezenta biserica țării, căci prelații bisericei noastre nu sunt străini de popor, ci ei sunt după legile noastre aleși de către țară însăși.

Colonel Lecca. Apoi știm și noi ceea ce se petrece. Prelații se aleg după partidele politice.

T. Maiorescu. Nu știu, cine mă întrerupe?

Colonel Lecca. Eu.

T. Maiorescu. Ah, d-nul colonel Lecca! Aduc omagiile mele d-lui Lecca, și este netăgăduit că d-sa, ca bărbat militar, este foarte competent de a se pronunța și în chestiile bisericești; acesta este un merit foarte mare al d-sale.

Colonel Lecca. Și este mare merit, pentru că și eu am zidit biserici.

T. Maiorescu. Apoi fără îndoială: competența d-voastră în cele bisericești este enorm de mare. Cu toate acestea, cred că nu este bine ca noi laicii să facem și din biserica țării o chestie de partid. Întru ale bisericei se cuvine să ascultăm pe înșii capii bisericei, și eu, d-lor, am auzit pe un eminent prelat al bisericei române, am auzit pe P.S.S. Mitropolitul acelei părți a țării, a căreia capitală mi-a făcut onoare să mă alegă deputat, am auzit, zic, pe Prea S.S. Mitropolitul Moldovei vorbind asupra modului cum acest

guvern a arătat respectul său pentru biserica noastră națională. Nu examinez și nu mi se cuvine mie să examinez, dacă are dreptate sau nu în această chestie; constat numai că un eminent prelat al bisericei noastre nu privește ca împlinite promisiunile date de d-voastră în privința bisericei.

În fine, pentru organizarea armarei și pentru nestoarcerea resurselor țării sub prerexr de înarmare, penrru acestea, d-lor, poate fiecare din d-voastră să răspundă, fiindcă le cunoașteți, nu sunt în stare să le discut în detai. Constat numai că organizarea atmatei lipsește încă; s-au schimbat mulți miniștri de război și astăzi ne aflăm în fața unui ministru cu totul nou; d-sa are reputațiunea de a fi foarte competent, și nu mă îndoiesc, că în viitor se vor îndeplini prin silința d-sale multe lacune ale organizării armate. Dar până acum nu s-a îndeplinit nimic, și cât pentru viitor, viitorul este un mare necunoscut; vom vedea, de vom trăi, ce va ieși și din aceasta.

Iată, d-lor, care a fost rezultatul programului solemn de la mai 1876. Permiteți-mi acum o întrebare - și acesta este folosul ce putem ttage din aceste ptea lungi discuții: d-lot deputați, pentru ce ne-am bucurar toți, că avem un sistem constituțional în țară? Penrru ce? Mai ales d-voastră? d-voastră partid, care vă atribuiți cu deosebire epitetul de liberali; poare sunt liberali și alții; dar să nu facem discuția aceasra... (întreruperi); d-voastră, care credeți că numai d-voasrră sunteți liberali... (întreruperi), așadar, d-voastră ca liberali insistați, și insistăm poate și noi, ca libertățile publice să fie păzite; libertatea presei mai ales, libertatea întrunirilor... (înttetuperi, zgomot).

D. vicepreședinte. Vă tog, d-lor, binevoiți a face răcere că nu auzim.

D. președinte al consiliului. Lăsați-ne, d-lot, să auzim, căci avem să răspundem, și cum vom răspunde, dacă nu auzim.

D. vicepreședinte. Binevoiți a face tăcere, căci nu auzim nimic.

T. Maiorescu. Mulțumesc din nou d-lui prim-minist.ru, că a intervenit în favoarea uneia din libertăți, adică a libertății cuvântului mai ales în Parlament. (înteruperi, zgomor.)

D. vicepreședinte. Vă rog faceți tăcere, nu mai întrerupeți.

Titu Maiorescu. Toate aceste libertăți: libertatea întrunirilor și libertatea presei au mai ales un scop, acela ca înaintea țării să-și expună fiecare liber părerile și convicțiunile sale, ca țara să știe totdeauna ce vor bărbații săi politici, ce gândesc pentru politica practică și care sunt principiile lor politice.

Și este evident, d-lot deputați, că un corolar sau mai bine condiția necesară a acestor folosiri de libertățile publice esre acesta, că un program pus înainte, că un principiu profesat să fie o realitate politică, aplicată până la sfârșit. Căci dacă nu, atunci suntem siliți să spunem că libertățile publice nu aduc foloase practice pentru țară, ci sunt numai un prilej de amăgiri. Dacă m-aș prezenta eu cu un program înaintea țării și venind la putere nu l-aș executa, atunci ce folos am adus țării cu acest program? Și permiteți-mi a adăoga un lucru: noi suntem într-o țară, care mai are trebuință de creșterea constituțională; nu esre pretutindeni pătruns spiritul adevărat al vieții politice. Față de strarurile inculte ale țării noastre, dacă îmi permiteți comparațiunea, noi suntem ca niște tutori în fața unor minori; și trebuie să-i luminăm în calea ce au să o apuce în viața publică. Acesta este un rol din cele mai frumoase ale Camerelor, acela de a fi nu numai reprezenranți ai țării, ci și în parte luminătorii vieții publice a României. Însă ce lumină aducem noi alegătorilor noștri, când ceea ce spunem la alegere este una, și îndată că avem votul lor asigurat, or nu facem ceea ce am promis, or ce facem esre alra decât ceea ce am zis atunci?

Nu mă îndoiesc că d-voastră și Senatul ați avut cea mai ferbinte dorință, ca programul de la Mazar-Pașa să se îndeplinească. Dar nu Camerele au rolul acțiunii în srat. Putetea executiva stă pe *acele* bănci. Nu pe d-voastră vă poate

dar întreba cineva, de ce nu ați făcut cutare și cutare act, fiindcă sunt lucruri care privesc numai pe puterea executivă. Suntem însă în drept să întrebăm pe reprezentanții puterii executive, pe miniștri, cum de nu s-a îndeplinit programul solemn al d-lor din 28 aprilie 1876? Și vedeți rezultatele. Pe când atunci ministerul în acest mesagiu ce am avut onoare a-l ceti în parte, se prezenta în o compunere oarecare, pe când acest mesagiu era iscălit nu numai de d. I. Brătianu, ci și de d. Manolache Kostaki și de d. Kogălniceanu și de ti. Vernescu, azi pe acești d-ni, care au inaugurat eta cea nouă, îi vedem la o parte. D. Manolache Kostaki este în opoziție, d. Kogălniceanu este în opoziție; nu îndrăznesc a vorbi despre d. Vernescu, care esre față, dar cred că atât pot să afirm, că și d-sa este mai rezervat față cu d-voastră, decât atunci când a iscălit împreună cu d-voastră acedr program.

Ei bine, d-lor, esre aceasra sistem constituțional? Este constituțional când un program nu se execută, ci se părăsește, tocmai programul, în virtutea căruia venise un guvern la putere, răsturnând pe alul? Este constituțional, când miniștrii j primitivi ai programului se retrag unii după alții, fără a ni se spune pentru ce? Căci dacă ne-am întreba în conștiință, pentru ce s-au rettas, nu vom găsi nici un act constituțional, care să J| ne explice pentru ce. Pentru ce s-a rerras d. Kogălniceanu? i" Poate între culise se vorbește; noi nu știm. Pentru ce s-a retras I d. M. Kostaki? Pentru ce s-a retras d. Vernescu? Ce esre acest "f fenomen, că o coaliție așa de importantă și salutată cu atâta entuziasm la început, se topește înaintea noastră fără ca să știm, r de unde vine raza soarelui care o topește? Este oate un foc f interior, cate o mistuie? Și aceasta nu se spune pe față în sistem t constituțional?

Iată, d-lot deputați, prima cauză de îndoială asupra situațiunii noastre interne. Țara, alegătorii nu știu să-și răspundă la întrebarea, pe cine avem înainte? Cu un princip v-am ales; ca un grup v-am ales; rrei din patru părți vă fac astăzi

opозиție. Ce este acum adevărat, ce este neadevăr și ce este eroare în promisiunile și programele d-voastră?

Dar, d-lor, să părăsim aceste timpuri prea trecute și să venim la chiar mesagiul cu care s-a deschis sesiunea actuală.

La 15 noemvrie anul 1878 Adunarea aceasta s-a deschis prin alt solemn mesagiu, care ne zice:

„Grabnica și oficiala statornicire a relațiilor diplomatice între aceste state și România atârnă în parte și de d-voastră.

În adevăr, în ultima sesiune extraordinară, d-voastră, patriotic și înțelept, ați primit Tractatul din Berlin în toate dispozițiunile sale privitoare la România.

Ceea ce era de competența d-voastră ați făcut, ați îndeplinit. Mai aparține însă d-voastră de a pune, conform cu Constituțiunea noastră, țara în pozițiune de a-și da acele Camere de reviziune, cărora singure revine modificarea articolelor constituționale”.

Ni se spune, cum vedeți, că guvernul va veni cu un proiect pentru modificarea unui articol din Constituțiune, adică să declare Camera că este caz să se revizuiască articolul 7 pe calea constituțională.

Apoi, programul acestui mesagiu mmează:

„În intervalul împlinirii procedurii, ce Constituțiunea noastră prevede în această materie, activitatea d-voastră nu va rămâne zădărnicească. Din potrivă ea va fi reclamată de multe reforme, ce imperios trebuie a fi introduse în deosebitele ramuri ale serviciului public”.

Ș-apoi ni se vorbește întâi despre regularea finanțiară, al doilea despre legea comunală, al treilea despre judecătoriile de pace, al patrulea despre o foarte mare chestie, despre inamovibilitatea magistraturei pe toate treptele ei; al cincilea iarăși despre organizarea puterii armate; al șaselea despre veșnic anunțata lege pentru crușarea pădurilor și exploatarea minelot, și al șaptelea, în fine, chiar despre un nou drum de fier spre Cernavodă-Kiustenge. Foarte bine! Ca să nu rămâie zădărnicească

activitatea noastră de la 15 noemvrie înainte, ni se spune: grăbiți-vă, căci aveți să vă dizolvați, și înainte de dizolvare, aveți să vă ocupați încă de 7 deosebite legi, afară de buget.

Două s-au votat, celelalte nici în proiect n-au venit la Cameră; bugetul nu este încă făcut.

Dar este altceva, asupra căruia v-aș atrage atențiunea.

Iscălit văd în acest program un minister compus numai din cinci persoane: D-nii Brătianu, Kogălniceanu, C. A. Rosetti, Câmpineanu și Stătescu.

D. Brătianu, care în adevăr rezumă în sine tot sufletul ministerului, este și capul ministerului. Uneori este chiar și capul și membrele în același timp, este și capul și manile și picioarele. De exemplu în acest mesagiu figurează ca președinte al consiliului, ca ministru de agricultură, comerț și lucrări publice și încă și ca ministru al cultelor și instrucțiuni publice. Foarte bine, foarte frumos, nimeni nu s-a îndoit vreodată de aptitudinea universală a fiecăruia din miniștrii actuali, și eu personal recunosc admirabila competență, cu care d-lor trec de la un resort la altul fără cea mai mică sfială,

Dar un lucru trebuie să ne surprindă în acest mesagiu: lipsește de aici ministru de război. Ni se anunță de formă organizarea armatei fără ministru de război! — Dar ce este, domnilor, un mesagiu? Este sistem constituțional acela, de a scrie numai o coală de hârtie, fără a ști de mai înainte ce avem să facem? Unde este în acest guvernu această țesătură de idei și de principii aplicabile, ca cel puțin să știe țara: iată ce avem de așteptat, și să se liniștească? O vedeți, nici ministru de război nu este. Vasăzică, organizarea armatei atinsă în mesagiu era numai o vorbă goală, fiindcă nu era contasemnă de ministrul războiului? Astfel păzește guvernul de astăzi prestigiul coroanei?

Dar este alta, d-lor, și mai stranie. Ni se vorbește prin acel mesagiu de Tractatul de la Berlin, adică de modificarea art. 7 din Constituțiune. Chestia este dar pusă înaintea d-voastră,

și această mare și importantă idee frământă în momentul de față toată țara. Pentru dânsa văd aci în mesagiu iscălitura d-lui Kogălniceanu? Unde este d. Kogălniceanu astăzi? În opoziție. De ce? Ce s-a întâmplat în privința Tratatului de Berlin, ca să se retragă d. Kogălniceanu? Nu mai este astăzi momentul de a cere revizuirea art. 7? Constat un lucru: răspuns constituțional nu ni s-a dat până acum la o asemenea foarte legitimă preocupare.

Se poate ca alții să cunoască motivele retragerii acestor miniștri; eu unul, care nu sunt dintre intimi, n-am auzit pomenindu-se de ele. Vedem ceva mai mult: lasă că vedem acum pe d. Kogălniceanu în opoziție, dar am văzut în jurnalul *Românul* și aci vă rog să-mi dați voie a vorbi de acest ziat, care știu că este sub redacția venerabilului nostru președinte de Cameră.

O voce. Nu este adevărat!

T. Maiorescu. Nu este adevărat? Atunci rettag afirmarea aceasta și o înlocuiesc cu următoarea: acest ziar *Românul* se află sub redacția unor amici ai guvernului de astăzi, și în asemenea condiții este adeseori inspirat de guvern, știe mai întotdeauna cele ce se petrec și uneori publică acte oficiale mai înainte de *Monitorul oficial*. Sunt exemple pentru aceasta și nimeni nu mă contrazice. Astfel fiind, am drept să votbesc de ziarul *Românul* ca de o foaie de publicitate, ale cărei păreri semnifică ceva, când avem pe acea bancă ministerul actual. Ei bine, am văzut într-unui din numerele trecute ale ziarului *Românul* zicându-se de d. Kogălniceanu, care a dus politica țării în vremile cele mai grele alături cu actualul președinte al consiliului și cu aprobarea și susținerea acesrei Camere, am văzut zicându-se de acest fost ministru - ierrați-mi că mă alunec să zic acesre cuvinte, dar nu fac decar să reproduc zisele *Românului* — se zicea, că d. Kogălniceanu nu e tare în arimetică decât în sustracțiune, și că se păsrrează în arhivele Ministerului de Externe un act, care dovedește, cum a trădat

d. Kogălniceanu intetesele României în chestia evreilor. Eu aș întreba: dacă aceasta este adevărat, cine a dat ziatului *Românul* actele secrete din Ministerul de Externe, pentru ca să aibă cunoștință de actul, la care face aluzie? Și ce situație parlamenrară, constituțională este aceasta, ca atunci, când puneți pe d. Kogălniceanu să iscălească mesagiul, prin care se promite a se face cutate lucruri, d. e. revizuirea Constituțiunii, vine un organ al d-voasrră, al guvernului actual, și vorbește acestui ministru de sustracțiune? El a fost acel ministru, d. Kogălniceanu? Acel ministru acuzat atât de grav de organul acreditat al foștilor săi colegi? - Nu mai înțeleg nimic din toate aceste procedări; nu înțeleg, cum a înrrat atunci d. Kogălniceanu în minister cu d-voastră, cum a fost ținut și ce a mijlocit apoi de a ieși din minister.

A doua chestie însemnată, de care se ocupă mesagiul, sunt finanțele. La redeschiderea Camerei era la Ministerul de Finanțe d. Câmpineanu. Înțelegeți d-voastră, că atunci când în mesagiul Tronului ni se afirma că starea finanțiară este bună, că au să ni se propue mai multe legi finanțiare, eram în drept să ne așteptăm ca în sesiunea aceasta ministrul, care cunoștea bine starea finanțelor noastre, care își avea o idee stabilită despre ele, despre îmbunătățirile lor, despre îndreptătea situațiunii, dacă ar fi fost mai mult sau mai puțin rea, sau dacă era bună, despre accentuarea și împodobirea acestei bunătați cu explicările d-sale, ca acel ministru să lucreze împreună cu noi în această sesiune. Când colo ce se întâmplă? Se duce d. Câmpineanu de la finanțe și vine d. Dimitrie Sturdza. Pentru ce? Nu știu! Caut în *Monitorul oficial* un act parlamentar, care să-mi explice ce s-a întâmplat, și nu găsesc nimic.

D-lor, nu m-am mitat în genere de reinrrarea d-lui Sturdza în minister; căci îmi aduc aminte că d. Sturdza intrase, și ieșise, și apoi iar intrase și iar ieșise, și acum iar a inttat. Va să zică aceasta nu este lucru de mirare; dar este altceva, care este de mirar. D-lor, noi suntem oameni publici, și ceea ce

mare urgență și însemnătate, pentru că e vorba de peste 8 milioane înscrise în bugetul statului. Ei bine, unanimitatea secțiunilor respinge acest prim și însemnat proiect al noului ministru de finanțe. Iată o chestie constituțională. Chestia monopolului, urgentă atunci, se trăgânește de când a fost respinsă în secțiuni din zi în zi, nu se pronunță nimeni asupra ei.

Mai înainte de toate permiteți-mi întrebarea, pe care oricine este în drept să o facă. Cu ce autoritate vine acum acest d. ministru de finanțe și susține înaintea Camerei primul buget al României independente? Nu cumva și aceasta e una din cauzele negutelor parlamentate, care ne întunecă situația? Poate eu nu înțeleg motivele secrete ale acesrei situații, și voi fi foarte fericir, dacă voi avea un răspuns binevoitor din partea d-lui ministru-președinte asupra întrebării: poziția parlamentară a actualului d. ministru de finanțe este ea corectă sau nu?

Iată starea noastră parlamentară în năuntru. În mijlocul acestei situații vine guvernul și ne pune în perspectivă două din cele mai importante chestii de dezlegat, revizuirea Constituțiunii în urma Tractatului din Berlin, și în cele interne primul buget al României celei nouă. Să examinăm în scutt și poziția noastră față cu această perspectivă.

întreb dar: cum stăm cu chestia "Tractatului de Berlin"? D-lor, poate vă aduceți aminte unii din dv., câtă discuție de mare importanță s-a urmat în Cameră, atunci când vi se cerea să votați prima moțiune asupra Tractatului de Berlin, și știți că era un grup însemnat de deputați, care nu voia ceea ce ni se cerea pentru Dobrogea, și nici nu voia ca să ne pronunțăm prea curând pentru recunoașterea Tractatului de Berlin; era alt grup, acela al neînsemnatei opozițiuni în mijlocul dv., și pentru care din întâmplare eu eram chemat să-i dau o slabă expresie. Acest grup zicea: este cazul a se aplica imediat art. 129 din Constituțiune pentru modificarea art. 7. Aceasta era moțiunea ce am depus-o pe bitirou și despre care credeam atunci, că nu va întruni nici 5 iscălituri ca să aibă onoarea de a fi pusă la vot,

dar care prin bunăvoință a unora din dv. a fost îndestul de sprijinită, încât să ajungă la vot, și se înțelege că a căzut. Ceea ce ceream noi atunci era dar: reforma constituțională imediată pentru art. 7, și ziceam, că este pericol în întârziere. Nu-mi & permit să citez textual cuvintele mele de atunci, căci sunt de „ prea puțină însemnătate; eu citez textual numai însemnatele „ cuvinte ale simpaticului d. ministru-președinte.

„ Eu, d-lor, ziceam că dacă vom întârzia, ne expunem la pericole; ziceam, că o lovitură s-a dat deja demnității noastre j, naționale, punându-se o chestie de constituție internă într-un i tractat internațional făcut fără noi; ziceam să fim prudenți, * pentru ca să facem să nu se mai repete din nou o asemenea i lovitură - nu din partea unui congres, ci acum și mai rău din f partea fiecărui ministru al guvernelor străine, care să se ^ creadă în drept a zice reprezentantului român: nu vă recunosc d-stră, d-lor, că este o atingere a demnității noastre naționale, -J & când un ministru străin vorbește astfel.

* Colonel Lecca. Ați deschis dv. drumul la asemenea lovituri cu convenția austro-ungară.

T. Maiorescu. Nu înțeleg ce are a face convenția M. austro-ungară cu această chestie. De altminterlea sunt gata să \$ răspund la toate întreruperile, dar întrepuștile să fie făcute așa •\ încât să fie accesibile unei simple minți omenești.

' Astfel sta atunci chestia. Atunci d. președinte al consiliului mi-a răspuns într-un discurs cam viu, care, dacă nu era tocmai bogat în argumente, răscumpăra această lacună prin cea mai bogată fantazie. La început vin câteva binevoitoare observații făcute de d. ministru-președinte asupra tatălui meu și asupra 4 fiului său, adică asupra mea. Nu voiesc să intru în aceste detaieri familiare față cu d. președinte al consiliului, și trec înainte la singurele obiecte, care pot intra în discuția parlamentară. Singurul contra-argument la propunerea noastră

este formulat de d. ministru-președinte sub figura unei întrebări oratorice.

„Ei bine, onor. d-le Maiorescu, ai vorbit d-ta cu inimă românească? Voești d-ta să pui Camera și țara într-o poziție falsă înaintea Europei?”

Cerând noi executarea Tratatului de Berlin cu o zi mai înainte, făcând mișcarea, că este cazul a se aplica art. 129, voiam - zicea d. ministru - să punem țara într-o poziție falsă cu Europa. Nu înțeleg, d-lor deputați. Aceste erau zise în contra noastră la 1 octombrie, și la 15 noiembrie vine guvernul și zice același lucru, că adică este cazul a se modifica art. 7 din Constituție. Ce s-a întâmplat de la 1 octombrie până la 15 noiembrie așa încât d. ministru, care zicea la 1 octombrie că noi prin acea cerere creăm țării o poziție falsă, la 15 noiembrie însuși d-sa să vie cu aceeași cerere?

D-lor, îmi permiteți să spui cu toată sfiala și cu toată moderația în expresie, că regret încă o dată, precum am regretat și atunci, întârzierea în această chestie. D-lor, eu înțelegeam părerile reprezentate prin d. Vernescu și prin partidul d-sale. D-sa zicea: nu voim Dobrogea, și chiar dacă n-am fi recunoscuți de Puteri deocamdată, lăsați-ne timpul pentru reformarea Constituției mai târziu. - Acesta este un sistem; eu nu-l împărtășesc și am avut onoarea a spune atunci, că-l cteod pericolos; dar în sfârșit este un sistem. Însă, d-lor, a spune la 1 octombrie, că prin modificarea Constituției se pune țara în poziție falsă față cu Europa, și apoi a veni la 15 noiembrie și a o cere ca guvern, aceasta n-o înțeleg și vă întreb: ce este aci la mijloc?

În orice caz, întârzierea adusă în soluția acestei chestii a fost și este foarte regretabilă. D-lor, dacă să făcea atunci revizuirea, se cruțau țării mai întâi multe zvârcoliri, și față cu străinătatea cred că se dobânda în primul moment recunoașterea independenței noastre. Mi-e teamă că astăzi chestia să nu fie mai grea, și această greutate este cauzată prin întârzierea

guvernului, și dacă mi-am permis a întreba pe d. prim-ministru: cum crede să rezolve chestia Tratatului de la Berlin, este pentru ca să avem vreo liniștire în privința noielor greutăți, ce ni se pot
 •j opune acum chiar după ștergerea art. 7 din Constituție. În loc de liniștire, în loc de vreo procedură corectă, văd cu totul altceva, cetesc în jurnale, în depeșele lui Havas, că venerabilul
 •y nostru președinte al Cametei, d. C. A. Rosetti, este când la Neapol, când la Roma, când la Paris, și se vede din depeși chiar
 ' că are convorbiri pentru recunoașterea independenței noastre; ba încă o corespondență oficială de pe acolo zice că d. Rosetti, președintele Camerei noastre, ar fi avut prevederea de a vorbi cu diferiți deputați din Camera italiană spte a face o presiune
 * asupra guvernului italian, ca să ne recunoască independența.
 * Sunt sigur însă că acea corespondență, deși este cam oficială, este falsă, fiindcă at fi o mare lipsă de tact, când un reprezentat al nostru s-ar duce în state străine și ar încerca prin asemenea moduri ca să exercite presiuni asupra guvernelor străine. Aceasta este ceva foarte periculos. Și sunt sigur că d. Rosetti n-a
 % putut s-o facă, și prin urmare informațiile nu sunt exacte.

Dat în treacăt, d-lor, ar fi bine să ne lămurim asupra unui
 M, alt punct constituțional; căci, după cum vedeți, constituționalitatea procedimentelor acestui guvernu este foarte neguroasă.
 . Ce însemnează oare ca președintele Camerei noastre să fie în
 A străinătate în timpul cel mai greu al situației parlamentare? Înțeleg, d-lor, am cetit că fostul președinte al Camerei
 •* italiene, d. Crispi, în vacanța Camerei s-a dus la Berlin să răsufle, și din parte-mi nu aș îndrăzni să vorbesc nimica despre vacanțele și răsufările onoratului nostru domn președinte. Dar
 •- din momentul ce se deschisese la 10 ianuarie iarăși sesiunea noastră și când sta în joc ce? primul act de reformă al pactului
 n' nostru fundamental, Constituția țării, ce caută președintele nostru în țări străine? Și cine în lume și în statul acesta are dreptul să ne ia președintele nostru și să-l trimită pe acolo? (Ilatitate.) Și este d-sa acolo ca președinte al Camerei? Eu așa

Asupra răspunsului ministrului-prezident Ioan Brătianu, autorul scrierii de față adaogă în aceeaș ședință următoarele cuvinte:

D-lor deputați, permiteți-mi mai întâi să înlătur din discuție careva expresii, pe care d. ministru-președinte din scăpare din vedere, care însă la d-sa să repetă cam des, mi le-a adresat în răspunsul ce a binevoit a-mi da. N-aș vorbi de acele expresii nicidecum, dacă nu mi s-ar întâmpla pentru a reia oară, adecă de câre ori am avut onoare de a lua cuvânrl în acest parlament, să fiu întâmpinat cu asemenea cuvinte de cătrfi d. miniștrii. Le relev dar. - D. ministru-președinte a zis astfel: întâi că eu n-am făcut această interpelare decât spre a face pe onor. Adunare să-și piardă timpul, spre a o discredita, că interpelarea mea avea intenția precugetată de a vă ținea în loc. D. ministru-președinte a mai zis, al doilea, că eu din neștiință mă fac instrumentul alrora, și a adăogat, al treilea, că sunt echoul acelora căroră nu le place ca România să se ridice, ci voiesc ca ea să rămâie tot sub influențele străine ca mai nainte.

Resping aceste cuvinte ale d-lui ministtu-președinte. Regret că d-sa nu este corecr în vorbirea d-sale parlamentară; îmi pare rău că, parlamentar bărrân ca d-sa, dă un asemenea exemplu unui adversar mai tânăr, și cu atât mai rău îmi pare, cu cât d. președinte al consiliului, înconjurat cum esre de asentimentul mai unanim, pot zice, al acestei Camere, ar trebui să fie îndoit de circumspect și de moderat în fața unui adversar politic, care se află aproape singur înrre dv.

Să trecem la lucruri mai importante. Fără îndoială astăzi este o incertitudine în mijlocul nostru, este o anomalie parlamenrară de a nu vedea bugetul țării făcut la timp, de a nu vedea votate acele proiecte de lege anunțate într-un mod solemn prin mesajul Tronului, de a vedea că, după ce se anunță tot atât de solemn realizarea cerințelor Tractatului de la Berlin, aceasta se întârzie necontenit când sub un pretext,

când sub altul. Acest simțimânt de incertitudine există în țară, și așteptam o lămurire de la d. ministru-președinte. D. ministru-președinte însă n-a lămurit nimic, absolut nimic, și Văd anunțată de d. Fleva o moțiune, ca să se declare Camera satisfăcută cu acest quantum de lămuriri date. Să o voteze cine va voi, eu unul nu sunt nicidecum satisfăcut de răspunsul d-lui minisrru.

D-lor, în curând avem să ne prezentăm înaintea alegătorilor. Este bine să se știe cum a rămas cu programul făcut de regimul actual, și cum și cât s-a realizat acel program. Și e de regrerat că nu ni s-a dovedit, pentru ce programul nu s-a pus în lucrare. Aceasta poate fi foarte prejudițiabil pe viitor unor asemenea programe, care ar deveni astfel simple promisiuni amăgitoare.

La aceasra d. minisrru-președinte a răspuns în detai, și a vorbit mai întâi pe larg în privința acuzării ministerului trecut. Eu nu discut chestia acestei acuzări, nu mi-e dat mie să o fac înaintea dv., și nu era dat nici d-lui Vernescu să ne spue, de ce ar fi trebuit să ne plângem noi și de ce nu. De ce avem să ne plângem noi, aceasta este treaba noastră, și nu primesc ' substituirea nimănui în locul nosrru. Un lucru am zis: dacă ; aceasta era intenția țării, dacă majoritatea țării dotea acuzarea, ; atunci nu era bine să se zică în mesaj, în fruntea lui: „împăcare! potolirea pasiunilor”!

De alrmintrelea nu insisr mult asupra acesrui punct, fiindcă mie personal mi-a fost indiferenră toată acuzarea d-voastră, de la început până la sfârșit.

Dar al doilea: rășboiul era necesar, ni se răspunde. Dacă rășboiul era necesar, nu era iarăș bine să se accentueze în mesaj pacea în polirica noastră; trebuia mai bine să se tacă. Dacă, al treilea, era dezordine, și nu era de prevăzut că se vor face bugetele regulat, nu trebuia să se accenrueze ordinea în finanțe; și dacă, al patrulea, nu este indicat ca biserica să fie amestecată în polirică, arunci nu trebuia să se pue anume în

programul d-voastră ca o chestie deosebită, care adecă mai nainte nu era respectată. Dacă în fine chestia militară nu era de prevăzut că se va rezolve printt-o teformă generală, nu rrebuia asemenea să se pue în mesajul d-voastră cel solemn de la aprilie 1876. Vasăzică, este o chestie de conștiință și de onestitate politică înaintea țării, ca să se vorbească numai de ceea ce în adevăr are să se facă. Vorbind însă altfel de cum avem intenția și puțința de a face, nu mai poate fi sinceritate în alegeri; și alegerea însăș, în loc să fie fundamentul, devine caricaturasistemului constituțional.

Trec acum la cele două întrebări deosebire, adecă la răspunsul d-lui prim-minisrru asupra lor.

Cum rămâne cu Tractatul de la Berlin? Asupra acestui punct ni s-a zis că nu s-a aplicat la octomvrie, fiindcă nu era bine ca să facem alegerile consriruționale sub ocupația străină. Dar ce deosebire esre între arunci și acum? Nu avem și acum aceeaș ocupație străină? și cu toate aceste vorbiți în mesajul din urmă, de la 15 noemvrie, despre revizuirea Constituției, și ati și prezentat proiectul de lege pentru aceasra! Și dacă acum esre aceeaș poziție, de ce nu s-ar face lucrul cu un moment mai nainte, ca să nu se deștepte în țară atâtea agitații și turburări, care pot aduce tezultate funeste? Vă place dezordinea? - La aceasta nu s-a răspuns nimic.

La întrebarea din urmă: de ce nu s-a făcut budgetul, ni s-a răspuns că d-voastă voiți să studiați cu conștiință lucrurile, și studiind astfel, nu se poate face budgetul. Va să zică tocmai conștiința deputaților ar fi piedică la mersul regulat al mecanismului constituțional? Nu înțeleg aceasta, și penttu mine și acest punct a rămas cu totul fără răspuns. Nu cumva vă este teamă să dați pe față srarea exactă a finanțelor? Voiți să lăsați iarăș urmașilor d-voastră o moștenire încurcără? Fac de pe acum și în mod solemn rezervele noastre în această privință.

Dacă, d-lor, era numai atât, atunci chestia interpelării mele era terminată. Dar d. ministru-președinte a făcut mai mult, și m-a pus pe mine în poziție de a releva câteva cuvinte ale d-lui prim-ministtu asupra regimului trecut.

D. președinte al consiliului a zis, întâi, că Partidul Conservator nu ar voi să vadă pacrul constituțional pus în aplicație și, trecând mai la vale, m-a felicitat, că am început să proferez liberrățile publice.

D-lor, Parridul Conservator este tot atât de constituțional ca și fiecare din d-voastră...

O voce. Pe spinare. (Râsete.)

T. Maiorescu. Dacă s-au făcut greșeli în alegeri, s-au făcut de toate partidele. (Râsete zgomotoase.) Eu v-am spus, că țara fiind chemată a se pronunța, eta natutal atunci ca guvernul conservator să cadă; așadar nu primesc să se zică după aceea - bancă că noi nu voim să se întărească regimul constituțional în țară. Noi voim aceasta, și o voim mai cu seamă față cu d. președinte al consiliului, care are în jurul său partizani, în privința cărora în adevăr trebuie să avem cele mai autorizate bănuieli. Este legitimă întrebarea, dacă toți cei de la Mazat-Pașa vteau monarhie constituțională sau nu. Este legitimă întrebarea, dacă d. Kogălniceanu, cu lovitura de stat este constituțional? Este legitimă întrebarea, dacă cei ce se încercau să proclame republica la Ploiești, sunt monarhici? (Râsete, zgomot.)

S-a zis, al doilea, că armata, în momentul în care a primit-o d. pteședinte al consiliului de la conservatori, era așa de rău organizară, încâr a rrebuir d-sa să înrrebuințeze o mare parte din banii publici ca s-o otganizeze. D-lor, în chesrii de armată, care sunt chestii speciale, eu nu sunt competent a vă răspunde în detai. Însă o întrebare fac, chiat necompetent cum sunt: cum se poate ca o armată, care a surprins în adevăr lumea și ne-a făcut mândri pe toți prin energia, prin disciplina ei, să fi fost organizată numai într-un an de către d-voastră, și să nu

fi fost organizată prin stăruința și prin silințele aceloră, care mult timp și cel mai mult timp au fost conducătorii ei, adecă a conservatorilor?

Eu cred, d-lor, că o armată ca armata noastră n-a putut să se improvizeze; astfel am auzit de la oameni competenți, astfel este și în natura lucrului. Așadar este un atac nedrept, este un atac imprudent, este un atac nepatriotic, care se aduce în contta generalului Florescu, și este totodată tegretabil că d-sa este absent din mijlocul dv., deși foarte legal ales deputat. Organizarea armareii este dar fapta acelora care au lucrat timp îndelungat la ea, și au lucrat în modul cum ei înțelegeau binele țării și cum s-a dovedit, că a fost bine. Asemenea încriminări nedrepte nu trebuie aduse. Constat, domnilor, cu părere de rău, că și acum, după trecere de atâta timp, simțimintele de dreptate de la un partid la altul nu au făcut progres. Sunt convins, ca și d. președinte al consiliului, că țara ne va judeca. Alegătorii vor vedea ce sunt promisiunile și ce sunt faptele; ce este o conduită regulată și sincetă, și ce este numai un șir de frumoase și înalte cuvinte, al căror rezultat nu este decât amăgirea opiniei publice. (Zgomot.)

Atât eram dator să zic înaintea dv., cu toată situația gtea în mijlocul acestui parlament, față cu o poziție personală, unde simțimintele cele mai legitime se ostenesc să caute forma corectă a convenienței parlamentare, pe care este de demnitatea oricărui bărbat public să o respecte sub toate împrejurările. (Aplauze izolate, zgomot.)

42

Asupra calității de român a d-lui Al. Degre

(Ședința Camerei de la 19 februarie 1879)

D. Alexandra Degre, fost agent diplomatic al țării la Berlin, fiind numit în februarie 1879 membru la Curtea de Casație, deputatul Dimitrie Anghel, din „fracțiunea liberă și independentă”, face o interpelare, în care îi contestă calitatea de român. În contra acestei interpelări se îndreptează discursul următor:

Domnii deputați, chestiile personale sunt totdeauna de oarecare delicateță, și nu știu dacă d. Anghel a făcut bine să aducă o chestie personală de această natură înaintea Camerei.

Avem a face, domnii, cu un înalt funcționar, cu un membru al Curții de Casație și avem mai mult înaintea noastră, avem pe acela, pe care guvernul îl numise ca reprezentant al României la Berlin și care a semnat o convențiune a Țării cu Germania. Înainte de a ridica dar înaintea țării îndoilei asupra fundamentului existenței oficiale a d-lui Degre, asupra romanității regulate a d-sale, și de a aduce orce fel de atingere corectitudinii d-sale, era mai bine să se caute orce alt mijloc legal pentru lămurirea acestei chestii; era mai bine să se fi votat fără discuție indigenatul, dacă asupra acestui punct era îndoială. Dar eu cred că nu este îndoială, cred că ministrul justiției când a făcut această numire, s-a aflat în

noi să vă votăm nu numai concluzia, dar și considerațiile dv. Este, d-nii mei, așa de elementar aceasta, încât mă mir cum a scăpat din vederea vechiului parlamentar de la 1866 deosebirea dintre concluzie și motivare, dintre proiect de lege și expunere de motive. Concluzia și proiectul de lege se votează, considerantele și expunerea de motive niciodată.

De exemplu: intrând astăzi în Cameră, mi s-a prezentat un proiect de lege ordinar al d-lui ministru Pherekyde pentru calea ferată de la Mărășești la Buzău. Proiectul este la a 3-a pagină, expunerea de motive este dincolo în cele două pagini. D. ministru pune înainte 5 motive; eu însă am un al șaselea și numai pentru acesta voi vota legea: este linie strategică între Mărășești și Buzău. Dacă ar fi fost vorba numai de înlesnirea comunicației simple, motivele economice numai m-ar fi făcut să aștept cu această nouă cheltuială, dat pentru motive strategice eu votez legea.

Este dar o eroare constituțională, o erezie parlamentară, când dv. cereți să vă votez nu numai concluzia, ci chiar și motivele. Asupra motivelor fiecare conștiință e liberă: în concluzie să ne unim. Și vedeți cât de greșită, cât de neconstituțională a fost această procedură; căci din momentul, în care a alunecat discuția pe acest teren chiar din partea așa-numiților vechi parlamentari, au început bănuiele asupra intențiilor ascunse, a început acea scrutare necorectă a motivelor individuale. Niciodată, d-lor, într-un parlament nu s-a cerut a se vota alta decât concluzia, nu s-a cerut să se voteze motivele. Așadar cerința minorității de a-i vota noi și motivele, este nedreaptă și neparlamentară.

Din mijlocul Partidului Conservator, căci din întâmplare propunerea majorității a fost de la început a amicului meu politic, d. Carp, noi am voit să vă dăm o dovadă și eram inspirați de simțământul că într-o chestie așa de gravă, care ne angajază în fața străinilor, să dispară luptele de partid, și v-am zis: d-lor, este probabil că asupra motivelor nu ne unim, dar

fiindcă asupra concluziilor ne unim, să facem un armistițiu, votăm și noi propunerea majorității d-voastră și în discuția publică fiecare își va face profesia de credință, și apoi în ,* viitoarele Camere de revizuire acei din noi, care vom mai veni, ar Vom avea ocazia să spunem ceea ce credem. Însă să nu facem aceasta azi, când lumea din afară este atât de agitată în privința , noastră, adică în privința Tratatului de Berlin relativ la noi.

- Nu faceți dar această luptă învierșunată în sânul Parlamentului! Iată ce vă ziceam noi din opoziția conservatoare. Cum, d-lor din fracțiune, veniți acum și faceți o discuție învierșunată, pe Cate noi din opoziție voim să o evităm guvernului? Dar oare de ce? D-lor, ia să ne punem în ipoteza, ce o speram noi J. realizabilă, că s-ar fi votat declararea pentru revizuirea art. 7 /' în unanimitate: ce se întâmpla atunci în discuție? Fiecare ar J fi discutat și ar fi motivat după cum înțelege: ar fi venit d. jt Codrescu să-și spue vederile sale, d. Vizanti să-și spue părerile, % și așa toți am fi venit să expunem convingerile noastre, adeseori deosebite, dar am fi votat în unanimitate acea declarație, ca 2 concluzie a motivelor. Apoi ar mai fi fost cineva în țară, care s-ar B fi îndoit asupra sensului unui asemenea vot? Ce credeți dv., că

Iar fi fost în țară un singur om, care ar fi bănuț, fiindcă de exemplu d. Codrescu a găsit de cuviință să voteze declararea pentru art. 7, că d-sa a renunțat la ideile d-sale asupra evreilor? W Desigur nu! Am fi dat numai țării spectacolul de o Cameră și K un Senat uniți fără nici o nuanță de partid, fără nici o notă • discordantă, pentru a ne scăpa de o situație și a ne bucura cu o oră mai înainte de independența recunoscută (aplauze).

D-lor, iată teoria constituțională, pentru care nu m-am • putut uni cu părerea minorității. - Mai este un alt argument. Eu părerea minorității nu o găsesc destul de francă, nu în intenția, intențiile sunt totdeauna france, dar în formularea ei.

D-lor, Camera și Senatul au primit la 30 septembrie 1878 / următoarea declarație, și eu sunt în drept să vă vorbesc de aceasta, fiindcă noi din opoziție vă spuneam de pe atunci:

d-lor, nu faceți declarație în privința Tractatului de Berlin înainte de a întreba țara! Nu ne angajați pe calea aceasta, căci ne lipsește, dacă nu competența juridică, dar competența mai înaltă dată de națiune de a vorbi și de a o angaja în o asemenea chesrie, înainte de a o consula. Vă aduceți aminte, n-ați primit propunerea noastră de nouă alegeri; marea majoritate a acestei Camere și a Senatului a primit această declarație:

„Camera luând cunoștință de Tractatul de Berlin, autoriză pe guvern a se conforma voinței colective a Europei”.

O voce. Rezoluție, nu e declarație.

T. Maiorescu. Orce rezoluție este o declarație, dar orce declarație nu e o rezoluție. (Aplauze.)

Acum fac a doua întrebare: Dacă nu era Tractatul de Berlin, dacă el nu vorbea de revizuirea art. 7, dv. tot ați fi venit să modificați acest articol 7? Eu cred că nu.

N. Ionescu. Ba da.

T. Maiorescu. Aud pe șeful fracțiunii zicând: da. Va să zică: fără nici o presiune din stătinătate ar fi venir fracțiunea și, din cer senin, ar fi cerut revizuirea art. 7, pe care tot ea l-a introdus în Constituție? (Aplauze.) Apoi aceasta ar fi cel mai zdrobitor *testimonium paupertatis* ce și l-ar da fracțiunea ca partid politic, și încă și l-ar da în circumstanțe agravante, pe când astăzi tot și-l dă, dar și-l dă în circumstanțe atenuante. (Aplauze, ilatitate.)

Dar eu cred că toți care au iscălit propunerea minorității, nu au dat mandat d-lui Ionescu să zică *da*; cred că mulți - dacă nu toți - vor zice că nu și găseau acum momentul de a se revizui art. 7, dacă nu era Tractatul de Berlin.

G. Vernescu. Aceasta e natural.

T. Maiorescu. Apoi evident, că e natural; dar vedeți, că lucrurile cele mai naturale sunt pentru unii mai grele de înțeles. (Râsete.)

Dacă e dar natural, dacă misiunea noastră, când am fost aleși, nu era de a revizui art. 7 fără Tractatul de Berlin, apoi care

e propriul motiv, pentru care cereți acum revizuirea acestui articol? Neapărat, Tractatul de Berlin. Dacă dar acesta e propriul și adevăratul motiv, aveți sinceritatea de a-l spune. Dv. însă nu-l spuneți, ci voiți să dați propunerii dv. aerul pur și simplu, că ar fi propunere ieșită din sânul țării, abstracție

- ' făcând de Tractatul de la Berlin. Ei bine, eu nu înțeleg această
- procedare. Nu voiți să aibă aerul, că declarația e luată sub presiunea străină, dar nu e mai puțin adevărat, că îndată ce Camera și Senatul au primit Tractatul de Berlin, nu mai trebuie decât să venim acum și să fim consecvenți, dând Camerei de revizuire calea de a modifica art. 7. Fiindcă dar, d-lor, trebuie să fim consecvenți unui vot anterior, care zicea: primim Tractatul de Berlin, trebuie să primim astăzi pur și simplu
- declararea prealabilă pentru revizuirea articolului 7, și nimeni
- 4 în țară nu se va îndoi asupra sensului acestei declarații. Nu este
- | un alegător în țară, care să nu știe, că Tractatul de la Berlin este
- | acela, care vă cere revizuirea și nu va fi nici un alegător, cate
- ! % Să-și facă altă idee. Atunci ce pericol vedeți de a vota simplu
- această moțiune, spunind însă în discuție fiecare motivele sale,
- £ precum și eu spui pe ale mele? Și ce găsiți straniu, ca în fața
- m străinului unanimitatea acestei Camere să acopere poziția cea
- ; V grea, ce o are România? (Aplauze.)

H' Voi termina, d-lor, arătându-vă motivele, pentru cate noi

£ primim acea moțiune a majorității, motive cate se deosebesc de

w cele ce le-am văzut în raport, precum și de acele ale minorității.

D-lor, onor. d. Codrescu în expunerea sa, liniștită în

* cuvinte, dar violentă în concepție, ne-a spus între altele aceasta: când a pus țara art. 7 în Constituție, ea și-a adus aminte de o

tradiție seculară și nu a făcut alta decât a consacra ceea ce era

și în Regulamentul organic și în legile mai vechi, care le-a avut

i de secole înainte, și d. Codrescu a voit se investească art. 7 cu

toată venerația, ce se cuvine tradițiilor și istoriei unui popor.

Eu nu sunt de opinia aceasta. Eu cred că nu are a face art. 7

cu tradiția noastră istorică, și iară de ce: La început, în acea

tradiție istorică, în adevăr națiunea română a fost anteluptătoarea creștinismului în contra Semilunei. Acesta este un titlu de glorie al nostru de a fi apărat ca sentinela de la răsărit creștinismul european, pe cât am putut, contra năvălirii turcilor, și nu degeaba în Roma italică, în orașul nostru de patrie primitivă, se făceau *Te-Deum-un* în onoarea lui Mihai-Viteazul și a lui Ștefan cel Mare pentru biruințele în contra turcilor. Însă acum, d-lor, în secolul XIX, este oare tot lupta de creștinătate la ordinea zilei? Dar oare un popor are numai o misiune în viața lui? Și odară ce acea misiune este împlinită, trebuie să moară, nemaivând alte misiuni pe pământ? Oare un popor nu-și arată vitalitatea sa mai ales atunci, când poate să susție cu o egală tărie diferitele misiuni istorice, care i se prezintă unele după altele? Cine azi mai vorbește în Europa Apuseană cultă de misiunea creștinătății speciale? Este numai Rusia de la Nord, care a venit cu crucea ortodoxiei ca să dezlege chestia Orientului! Dat noi, care am fost creați ca stat constituțional și în forma modernă în urma războiului oriental prin Tratatul de la Paris, prin stăruința mai ales a generoasei Franțe, a unui membru din ginta latină, nouă nu ni s-a zis că ne creează, pentru că suntem ortodocșii Orientului, ci pentru că suntem sentinela *gintei latine* înaintate în Orient; pentru că ni s-a spus că avem *naționalitatea* latină de susținut în Orient, ca oasis în mijlocul pustiului de alte rase. (Aplauze.) Apoi atunci vă întreb, d-lor, ginta latină are ea aface în special cu ortodoxia or cu creștinătatea? Romanii au fost păgâni; italienii sunt catolici; francezii sunt catolici și protestanți, sunt români uniți și neuniți. Religionea, orcât ar fi ea de importantă, este o notă accesorie a naționalității; sângele, limba, aspirațiile la o cultură comună, aceasta este ginta latină. (Aplauze.)

Atunci, d-lor, pentru ce mai puneți în Constituția acestei ginte latine din Orient o excludere religioasă?

Orcare ar fi temerile dv., nu puteți să puneți o restricție religioasă. Luați legile și le faceți orcât de restrictive pe târâmul economic și social; a pune însă asemenea restricții cu privire la religie, aceasta nu intră în ideile secolului de astăzi, și a fost o mare greșala ce s-a comis, când s-a introdus aceasta la 1866 în pactul fundamental al țării.

Vă voi atrage însă luarea-aminte asupra unui punct foarte caracteristic. Ați citit protocoalele Tratatului de la Berlin și știți că în protocolul 8 s-a discutat mai pe larg această chestie. Cine deștepta chestia? Cine cerea ca să se șreargă ideea de ortodoxism și de intoleranță religioasă? Este surora noastră de gintă latină, Franța...

O voce. Este d. Waddington.

T. Maiorescu. Franța, întărită de Italia și susținută de celelalte puteți apusene, acelea de la care primim noi cultura, acelea, ale căror tradiții de cultură suntem chemați să le susținem în Orient. - Cine din contra ar fi voit să menținem art. 7 în Constituție? Rusia ortodoxă.

G. Vernescu. Nu este esact.

T. Maiorescu. În fața acestei desmințiri sunt silit a ceti un pasagiu din protocolul 8 de la 28 iunie 1878. Rog pe onor. biurou să binevoiască a mijloci, ca să mi se aducă îndată broșura oficială. Continuu până atunci.

În adevăr, și aci este o eroare comisă de d. deputat Vizante în votbitea sa de alaltăieri, nu a venit Rusia în numele * naționalității panslaviste să facă războiul din urmă, ci a venit cu ^ crucea ortodoxă în mână. În numele ortodoxiei ne-a învăluit *m* asemenea pe noi în tratatul de la San-Stefano. În numele crucii IT ortodoxe și-a luat dreptul ca să vorbească și pentru noi. Noi nu-i dăm acest drept, căci noi, ortodoci sau nu, suntem mai întâi de : toate ginte latine și nu ginte slavă. (Aplauze.)

Mi s-a adus acum protocoalele Congresului din Berlin și * voi dovedi, că era inexactă desmințirea d-lui Vernescu. Iată ce zice protocolul:

„D. Waddington admite independența Serbiei” (și știți, că acelaș princip s-a aplicat și la România), „dar sub beneficiul următoarei propuneri: locuitorii de orice religie se vor bucura de deplină egalitate de drepturi”.

Această propunere de toleranță religioasă o dezvoltă reprezentantul Franței mai pe larg în protocolul al 10-lea și la acesta au aderat și Italia și Anglia și celelalte puteri apusene.

Numai Rusia s-a împotrivit, și iată ce zice protocolul 8:

„Principele Gorciacov se reme că aceasră redacție să nu se aplice mai cu seama la israeliți, și fără să se împotrivescă principiilor generale exprimate într-însa, Alteța Sa...”

G. Vernescu. Vedeți, că nu este votba de religie.

T. Maiorescu. Apoi da, nu cumva voiți ca principele Gorciacov să vie în fața Europei și să zică: nu primim așa elementele de cultură din Europa? Dar vine îndată declararea d-sale lămurită, o spune principele Gorciacov destul de sincer și de clan

„Alteța Sa nu ar dori ca cestiunea israeliților, care își va avea rândul mai târziu, să fie prejudecată prin o declarație prealabilă. Dacă este vorba numai de libertate de religie, principele Gorciacov declară că ea a fost totdeauna în vigoare în Rusia; în ceea ce-l privește, dânsul aderă cu totul la acelaș principiu, și ar fi gata să-l întindă în sensul cel mai larg. Dar este vorba de drepturi civile și politice, și Alteța Sa cere să nu se confunde israeliții de la Berlin, Paris, Londra sau Viena, cărora negreșit nu li s-ar putea refuza nici un drept politic sau civic, cu evreii din Serbia, România și câteva provincii ruse, care sunt, după părerea sa, un adevărat flagel pentru populațiile indigene”.

Parcă auzeam vorbind pe d. Codrescu, când citeam aceste cuvinte ale prințului Gorciacov din congresul cel mare al Europei.

Vedeți dar, că Franța, Italia, Anglia, care are și dânsa jumătate sânge latin, sunt cele dintâi de a insista ca să nu se

f pue o chestie de ortodoxie acolo, unde este o chestie de naționalitate, și dacă a avut Franța un merit în istoria modernă a secolului nostru, este de a fi pus înaintea principiul naționalităților.

I în virtutea dat a principiului de ginte latină stăm noi aci, * iar nu pentru ortodoxie. Cu acesta ne putem apăta în viitor 7 în contra panslavismului. Cu acesta putem să continuăm a primi germenele de cultură de acolo, de unde le-am luat și până t acum, adică de la Occident, și nu de la Nord. -

Un ultim cuvânt pentru o perspectivă mai înaltă în viitor: când, în urma votului dv., s-a întins piciorul țării peste Dunăre, când ați luat Dobrogea, unde sunt și alte religii, cu acesr pas, de cea mai mare însemnătate pentru soarta acestei țări, ați zis: în mijlocul popoarelor peninsulei Balcanice, la dezlegarea finală a chestiei Bizanțului vrem și noi românii să zicem cuvântul nostru, și acest cuvânt nu poate fi religia, ci cultura occidentală și naționalitatea.

Mă rezum dar: art. 7 din Constituție a fosr un anacronism îla 1866. La 1866 era vorba de *naționalitatea română*, iar nu de ortodoxie; tradițiunile noastre religioase în contra turcilor . nu-și mai aveau și nu-și mai au locul, ele trebuie să fie înlocuite cu ideile ginrei latine, și de aceea nu primesc să mai fie restricții religioase în Constituția României.

Iar pentru chestia evreilor, aceasta se va rezolve la alegerile viitoare și chiar în sânul Constituantei. (Aplauze prelungite.)

44

Asupra finanțelor fostului minister conservator*(Ședința Camerei de la 24 martie 1879)*

După îndeplinirea formalităților pentru declararea de revizuire a art. 7 din Constituție, Camera aleasă la 1876 trebuia să se dizolve pentru a se procede la alegerea Camerelor de revizuire.

În ultima ei ședință de la 24 martie 1879, ministrul de finanțe, d. Dimitrie A. Sturdza, se folosește de prezentarea bugetului său pentru a ataca administrația finanțiară a fostului guvern conservator.

D-lor deputați, nu eram desigur pregătit să vorbesc în aceasră materie, și eram, ca cei mai mulți din d-voastră, hotărât să nu iau cuvântul, ci să terminăm cu o zi mai nainte sarcina noastră, penrru a ne prezenra din nou înaintea țării, înaintea alegătorilor. Aș fi tăcut, d-lor, dacă tăcerea, în fața cuvintelor, ce le cred deplasate, ale d-lui ministtu de finanțe nu ar fi o lipsă de datorie și de onestitate politică din partea mea. D. ministtu de finanțe, în situația urgenră și chiar penibilă, în care ne aflăm, face o dare de seamă a stării finanțiare ce o prezentă cu bugetele d-sale, și, în loc de a ne lămuri despre dânsule, crede că este momentul venit să facă acușări retrospective asupra bugetelor și siruațiilor finanțiare ale miniștrilor conservatori. Cum voiți ca atunci, când se pune pe scenă în

aceste ultime momente, în care ne mai aflăm împreună, când se pune oarecum pe seletă chiar Parridul Conservator, să tacă acel singut reprezentant al lui, care din întâmplare se află în mijlocul d-voastră? (întreruperi.)

D. președinte. Vă rog, d-lor, nu întrerupeți, sau cel puțin întrerupeți așa încât să pot auzi și eu ce ziceți, ca să nu fie ceva neparlamentar.

T. Maiorescu. Un membru al guvernului a vorbit în numele guvernului și despre meritele guvernului; a zis că, pe lângă celelalte fapte mărețe ce guvernul liberal a făcut, mai face și astă-seată un fapt foarte măreț, că adică de acum înainte vom avea adevărare constituțională. Mărturisesc, d-lor, că aș fi găsit mai nemerită această laudă, dacă venea cel puțin de pe banca deputaților. Căci în aceste momente ultime, în care ne mai aflăm față în față cu banca ministerială, era mai bine s-o laude alții, decât să se laude ea însăși în propria sa materie, în propria sa chestie. Însă fiindcă a făcut-o, noi nu putem primi aceste laude decât sub beneficiu de inventar. D. ministru de finanțe este convins de meritele d-sale; despre aceasta sunt cu atât mai încredințat, cu cât numai astfel îmi explic poziția sa constituțională pe acea bancă. Trebuie să fie foarte adânc convins d. ministru de finanțe, că aduce un mare serviciu, un serviciu pe care nimenea altul decât d-sa personal nu poate să-l aducă, pentru ca în regim constituțional să mai stea d-sa pe acea bancă după cele întâmplate. Așadar îmi explic încrederea d-sale și o înțeleg; nu primesc însă acușările aduse trecutului, și rău a făcut d-sa când a făcut aceasta...

ti

L. Costin. Aveți dreptate, că v-am grațiat.

T. Maiorescu. Trec pesre înttetuperile d-lui Lascar Costin.

Nu este bine de a se face asemenea acușări. D. Sturdza a venit cu un șir de cifre; eu nu mă așteptam, că astă-seată se va pune această discuție istorică pe tapet, pentru ca să por fi și eu în poziție să discurs. Și, d-lor, dacă e vorba să discursăm cu privire retrospectivă, să comparăm ceea ce s-a făcut de

guvernul conservator cu ceea ce se face astăzi, dacă e vorba să vedem situația model, pe care d-voastră pentru viitor în materie bugetară o puneți înaintea țării, apoi atunci, d-lor, sunt dator să fac o rezervă. Este de netăgăduit că ar fi fost mai bine să avem mai mult timp, să fim mai liniștiți, pentru ca să putem discuta actul cel mai însemnat al unei Camere și cel mai mare al vieții sale constituționale, adică bugetele, iar nu să ne pronunțăm așa în pripă și cu urgența, cu care ni se cere, numai în câteva zile și chiar nopți. Și nu se poate, cu drept cuvânt, tăgădui, că multe voturi în această Cameră asupra acestui budget au fost date cu surprindere.

Onor. d. ministru de finanțe zice că a început era adevărată a echilibrării bugetelor și că aceasta consistă în evaluări juste, iar nu umflate, și zice d. ministru de finanțe, că evaluările făcute în bugetul d-sale se vor realiza, căci încasările vor fi egale evaluărilor, dacă nu vor fi și mai mari. Ei bine, d-le ministru de finanțe, aceasta este o făgăduință, însă d-voastră nu vă puteți fâli deja de pe acum, că ați făcut să treacă această pagină ilustră în istoria bugetară a țării noastre. Nu escomptați laurii d-voastră din viitor! D-voastră ați zis: iată ce au făcut conservatorii, și numai de la noi liberalii aveți bune rezultate. Ați zis că de la 1871 până la 1876 conservatorii au făcut înscrisuri exagerate, bazate pe evaluări falsificate.

Voci. Așa este.

77. *Maiorescu.* Strigătele advetsatilor nu probează, că argumentele lor sunt adevărate. Dacă aș imita și eu cu privire retrospectivă pe d. ministru de finanțe - nu în cunoștințele d-sale, pe care nu le am, dar în procedarea d-sale, pe care asemenea nu o obișnuiesc, dar pe care oricine o poate imita, numai să vtea - și dacă aș zice: când au venit conservatorii la putere, au avut o moștenire de la un guvern liberal; și dacă aș întreba pe d. ministru de finanțe: de ce s-a mărginit cu comparația sa la 1871 și nu s-a dus și la 1867 și 1868? Dacă aș zice că cestiunea Strousberg a fost lăsată de guvernul liberal

asupra viitorului și că a rămas ca lege, ca angajament, dar neacoperit cu mijloace finanțare de la liberali? Dacă aș zice că a rămas asupra țării de la guvernul liberal 18 milioane anuitate impusă ca datorie: atunci ați înțelege îndată, că de la 1868 încolo ați lăsat țara neacoperită și că a trebuit să vie un guvern, s-a întâmplat să vie guvernul conservator, dar putea să vie oricare altul, a trebuit, zic, să vie un guvern următor, care să caute mijloacele pentru a acoperi aceste 18 milioane pe fiecare an.

3r
f * D-lor, d-voastră nu aveți dreptate, când guvernul conservator a acoperit aceste 18 milioane pe an datorie de la Strousberg, să-i aduceți asemenea acuzaări. Eu sunt de părere să nu ne arătăm cu atâta cuget rău și răzbunător în familia noastră constituțională. Fiindcă toți suntem începători constituționali, aș crede, că ar fi bine să ne tratăm unii pe alții cu mai multă indulgență. Fără îndoială s-au făcut greșeli și într-o parte și în cealaltă, și nu știu dacă, constituțional vorbind, este actualul ministru de finanțe acela, care ne-ar putea aduce la fericită viață constituțională, de care vorbește în cuvinte, dat nu în fapte.

D-lot, vă aduceți aminte, cu câtă violență s-a tratat Partidul Conservator, când a voit să pue impozitele cele nouă. Pentu ca să acopere 10 milioane, a ttebuit să fie timbtu, a trebuit să fie monopol de tutun, a ttebuit să fie licență, rele poate, dar necesare. Dar d-voastfă, care ați promis că le veți ștetge, ce ați făcut oafe? De-abia ați modificat monopolul acum trei zile, și aceasta în contra guvernului d-voastră, licențele sunt în vigoare, timbrele îngreuiate, patentele înflorite, ei bine, cum veniți astăzi și ziceți că guvernul conservator a apăsât țara? Dar conservatorii au fost siliți, pentru a face față noiei situații cu acele datorii de 18 milioane, să introducă noue impozite, și orice guvern din lume ar fi venit, trebuia să facă așa.

Acum credeți dv., că este lucru ușor de a prevedea cu siguranță la un impozit introdus pentru prima oară, ce

rezultat va da? Credeți dv., că lipsa ce o are aceeași țară de o statistică, exactă - și aci vă aduc aminte de un alt caz: se vorbește de situația evreilor astăzi, și nimeni din noi nu poate spune exact, și guvernul mai puțin decât noi, nu ne poate spune câți sunt, așa este de puțină statistică la noi - așadar într-o lipsă de statistică exactă se poate prevedea cu siguranță venirurile unui nou impozit? Am introdus timbrul, dar chiar geniu să fie finanțiarul, poare el cu siguranță să prevadă îndară ce valoare vor avea încasările reale ale unui lucru cu totul nou? S-a introdus noua lege vamală, toată statistica noastră era nesigură, cine poate să prevadă la legea nouă vamală, care vor fi relațiile exacte între evaluări și încasări? S-a introdus noua lege de licență, cine putea să prevadă exact diferența între evaluări și încasări? Vedeți, d-lor, că esre așa de natural ca atunci, când necesitatea țării reclamă înființarea de impozite cu totul nouă, nu se putea cu siguranță prevedea raportul între venituri și încasări, încât nu trebuie să vie cineva să facă imputări, când are astăzi valoarea unei încasări exacte după o experiență acum dobândită.

Și cine face aceste imputări asupra ministerelor trecute? Actualul d. ministru de finanțe, care este de câteva luni la minister, deși, constituțional vorbind, deja prea lung, și care, după tenacitatea d-sale de până acum, cred că va mai sta pe acea bancă, și care nu ne dă nici o faptă reală a d-sale, ci sfârșește numai prin o promisiune în viitor, prin o poliță în viitor, zicând că speră, că echilibrarea bugetului actual se va face de Camerele viitoare, dacă vor fi patriotice etc. Vasăzică echilibrarea reală va fi în viitor, nu ați putut-o face d-voastră acum? A poi arunci de ce vă lăudați în prezent? Ceea ce se face acum, este iarăș o hârrie prealabilă, și realitatea vom vedea-o peste un an, și atunci, dacă vom avea fericirea să avem pe actualul d. minisrru de finanțe tot pe acea bancă ministerială, vom vedea ce însemnează vorba și ce însemnează fapra.

Eu unul mă îndoiesc; d. ex., iată e nedomitire, care vă va părea srranie, dar care dovedește totuș o greșală de calcul în realitate. Vă aduceți aminte, că în compararea ce făcea onor. d. ministru de finanțe meriteloi d-sale de astăzi cu deosebirea din trecut, a vorbir d. ministru nu știu anume de care venit, dar am însemnat, că în anul 1877 erau de ministrul liberal 8 milioane evaluate și s-au încasat 16 milioane. Ei, este destul această cifră. Eu socotesc că trebuie să fie o adevărată eroare de prevedere, sau aceste încasări s-au făcut numai din întâmplare.

Vaci. D. ministru de finanțe face erori în mai bine, și dv. în mai rău.

T. Maiorescu. Dar când începem pe tătâmul de calcul și avem un ministru eronat în calcule...

Voci. În bine, nu în rău.

T. Maiorescu. Eroarea de calcul rămâne tot eroare, și dacă o face astăzi în bine pe neștiute, poate să o facă mâine în rău. (înrrerupere.)

D-lor, dv. sunteți convinși de meritele depline ale dv., eu nu fac decât să apăr pe cei acuzați, să pledez penrru cei absenți, lăsându-vă deplina convingere, că dv. ați făcut bugetele cele mai nemetite și faptele cele mai admitabile, dar cu atât mai mult ttebuie să mă lăsați pe mine să apăt pe cei acuzați cu atâta nedreptate și așa de neoportun de d. ministru de finanțe. Așadar, dacă d. ministru de finanțe evaluează vămile la 8 milioane și ele în realitate dau 16 milioane, apoi a făcut o evaluare, care dovedește că nu știa cum va fi încasarea în viitot, și ttebuie să fie numai o circumstanță extraordinară și neprevăzută, care explică această creștere a venirului. Nu vedeți? Atunci să vă fac ptopotția mai mate. Apoi dacă d. ex. bugetul țării, care dv. îl evaluați la 101 milioane, la anul viitot v-ar da în realitate 202 milioane, îmi veți permite să spui, că atunci rău l-ați evaluat, fiindcă înrr-o țară sunt foarte multe trebuinre si foarre multe nevoi și este bine ca atunci, când ai

mijloace, să le acoperi și să îndeestulezi trebuințele progresului. Prin urmare, nu ar fi bine ca să ai în realitate un venit, cate la sfârșitul anului să fie de 200 milioane și tu să crezi că este numai de o sută milioane, și astfel să înapoiezi, să întârziezi propășirea țării în privința acestor mijloace.

Așadar, dacă ministrul de finanțe zice că a evaluat 8 milioane și că au ieșit 16 milioane, aceasta nu este merit, ci sau d-sa a făcut eroare, care pentru cifre a ieșit bine, dar ar fi fost mai bine, dacă ar fi prevăzut cu exactitate ca să profite de cifra mai exactă în trebuințele țării; sau dacă nu este eroare, atunci a lăsat o simplă și necalculabilă întâmplare, care nu o puteți invoca drept merit real.

În fapt, d-lor, au fost circumstanțe extraordinare acelea, care au făcut să sporească unele venituri într-un mod neașteptat, și a fost fericit pentru țara noastră, că flagelul războiului la noi a avut cel puțin această îndulcire, că ne-a permis de a fi în mai bună stare finanțată decât alte țări; dat a-și face d. ministru de finanțe un merit din aceasta pentru regimul actual, este nedrept și nu corespunde realității. Însă d. ministru de finanțe, care comitea nedreptatea de a-și atribui merite de prevedere, nepomenind de întâmplarea favorabilă a războiului, d-sa, care făcea această eroare pentru a arăta deosebirea între evaluări și încasări, vine la al doilea fapt, ca să atace Partidul Conservator și să ridice pe cei liberali, și zice: bugetele votate la cheltuieli au o mare deosebire în plus de cele realizate, și fiindcă aceasta s-a întâmplat tocmai și d-lor liberali, își aduce acum aminte de evenimentele externe și invoacă aceeași circumstanță a războiului, ca să se scuze de ce cheltuielile făcute au fost mult mai mari decât cele votate, și astfel zice: au fost mult mai mari, dar era războiul. Da, era războiul; dar ceea ce este drept și echitabil într-o parte la scuză, este drept și echitabil și în cealaltă parte la merit.

Războiul a fost acela, care a produs pe de o parte oarecare sporiri de venituri extraordinare, ceea ce nu este un merit de

prevedere, și pe de altă parte a silit să se facă cheltuieli neprevăzute în buget, și prin urmare, după cum nu este drept să vi se impute că bugetul cheltuielilor de război executat de dv. a fost mai mare decât acel votat de Cameră, tot astfel nu e drept să vi se atribuie meritul în prevederi și mai cu seamă nu e drept să vorbiți de falsificări intenționate ale conservatorilor.

Ea să venim, d-lor, la realitate și să vedem, ce credeți dv. aici? Credeți că, politicește vorbind, în Partidul Liberal ca deosebire de Partidul Conservator este o tainică putere, o intervenire mistică, care face din toți miniștrii dv. de finanțe oameni buni și mai onști finanțari decât toți miniștrii de finanțe din Partidul Conservator? Ce însemnează imputările dv. aruncate așa asupra trecutului? Apoi cine a fost miniștrii Partidului Conservator, de care vorbește actualul ministru? A fost câțva timp d. Mavrogeni...

Voci. A! (Zgomot.)

D. președinte. Binevoiți a respecta libertatea cuvântului.

T. Maiorescu. A fost apoi câțva timp d. G. Cantacuzin, a fost iatăș câteva zile d. Teodor Rosetti, și apoi d. Strat. Ei bine, voiește să zică d. Sturdza, care de abia 4 luni este pe băncile acelea, voiește să afirme că numai d-sa, îndeosebi de ceilalți, începe pentru prima oară era constituțională a unei regulate stări financiare, numai așa pe hârtie? Mă iertați, d-lor, dacă reduc chestia la persoane, dar sunt silit, căci s-a aruncat imputări de falsificări, și falsificările nu se pot zice așa în abstract, ci sunt imputări aduse unor persoane din Partidul Conservator, din care am onoare și eu să fac parte. Ei bine, vrea să zică d-sa astăzi că numai d-sa este onest în evaluări, și că Strat, Rosetti și Cantacuzin, pentru că sunt conservatori, nu sunt onști?

Voci. Pune pe d. Mavrogeni, de ce-l lași afară. (Zgomot.)

T. Maiorescu. D-lor, de câte ori am dator să vorbesc în mijlocul dv., este tendința mea de a mă pune pe cât pot la

nivelul convingerilor comune ale dv., și nu vorbesc decar ca să fiu pe cât se poate ascultat de colegii mei din Cameră, de dv. Prin urmare, când mă văd silit a mă apropia de simțimintele dv., mă țin de ele pană unde pot. Reduc dar chestia la aceasra. Ce vrea să zică d. Sturdza? că acești oameni au falsificat evaluările? Și că numai oameni din partidul liberal au o tainică putere mistică în ei...

Voci. Nu.

T. Maiorescu. Nu? Atunci pot termina cu aceste cuvinte, penibile de zis în mijlocul dv.: atunci de ce această recriminare? De ce d. Sturdza, care e ministru nu la război, ci la finanțe, care prin urmare trebuie să fie cel mai rece și calculator în cifre, cel mai pus deasupra partidelor, dacă se poate cel mai universal pentru țara întteagă, iar nu numai penrru un partid sau pentru persoana d-nei sale, de ce domnia sa profită de o grupare de cifre pentru a arunca ură și recriminări asupra trecutului? Și îi trebuie oare d-sale numaidecât folia răului trecutului pentru ca să se poată vedea binele d-sale? Oare așa de slab esre binele adus de d-sa, încâr el nu poate trăi decar din răul altuia? Oare misiunea parridului liberal venit la putere era numai ca să arere în vorbe relele trecutului, fără să facă el mai bine?

D-lor, dacă e ceva trisr în mijlocul vieței publice în România, este mai întâi deosebirea actuală a pattidelor, care nu este naturală. Se aruncă vorba de reacționar, fără a se ști ce însemnează aceasta, se zic liberali unii, care nu sunt liberali, se zic teacționati, centraliștri...

Voci. Roșii.

T. Maiorescu. Și roșii și fracționiștri, fără a se ști, care e adevăratul înțeles al acestor cuvinte, și mai cu seamă fără a se ști care e deosebirea de principii înre acestre partide. Așa încât adeseaori partidele noastre au aerul de a fi mai mult o deosebire de persoane, decât de principii. Și în această rea stare de lucruri în viața publică ne-am găsir noi, începători ai

constituționalismului, să ne înctiminăm unii pe alții? Mie mi se pare, d-lor, că adevărul esre acesta: și unu și alții am făcut Igreșeli; ar fi bine însă, când s-ar putea ca din luptele aceste să 'iese o înțelegere comună mai mare, și cred că tendențele fiecărui om public, iubitor al țării sale, trebuie să fie - nu de fia săpa abisul ce desparte partidele la noi, cate nu sunt i naturale, ci de a-l umplea, așa încât să se mai împace între

- dânsese pe cât se poate, și atunci când bătrânii luprârori ai

» națiunii nu vor mai fi, să ne găsim noi cei rineri mai uniți și Jș mai animați de un adevărat patriotism, ca să lucrăm în viitor || cu mai puțină ură și cu mai multă convingete de principii.

Ei bine, d. ministtu de finanțe, care esre putem zice încă dintre cei relariv tineri, trebuie să părăsească ura și încriminările, și să contribuim cu roții cât se poate ca să ne întărim, să învățăm unii de la alții și să aducem foloase acelora, în numele căroră suntem aci, a poporului român, destul de indiferent la aceste înctiminări de persoane și de partide, dar :i| doritor de bune rezultate, fie că ele ar veni dintr-o parte, sau Jș din alta. (Aplauze.)

H

45

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Despre apelul nominal la începutul unei Camere

(Ședința de la 22 mai 1879)

Alegerile pentru Camerele de revizuire se fac în mai 1879, sub ministerul arătat la pag. 221. Dintre conservatori se aleg în Senat între alții dd. Lascar Catargi, Manolache Kosraki (trecut iar la conservatori), N. Krezzulescu, B. Boerescu, G. Gr. Cantacuzin, I. Strat, Men. Germani, colonel Roznovanu, iar în Adunare dd. P. Carp, A. Lahovari, Gr. Triandafil, Leon și Jacob Negruzzi, Nicu Gane (pe atunci conservator-junimist); se alege și autorul acestei scrieri tor la colegiul I din Iași, deși fracția „liberă și independentă”, cu aprobarea guvernului, îi opusese candidatura lui Vasile Alecsandri. Sesiunea extraordinară se deschide la 22 mai, și în aceeași zi, după citirea Mesagiului, Camera își începe lucrările sub prezidența lui D. Cariagdi ca cel mai în vârstă după generalul G. Magheru, care renunțase.

La citirea apelului nominal se produce următorul incident:

T. Maiorescu. Cer cuvântul în chestie de regulament.

D. președinte. D-lor, dați-mi voie să vă citesc articolul din regulament relativ la procedura ce se urmează la deschiderea unei nouă legislaturi:

„Arr. 1. La începerea unei nouă legislaturi, după citirea Mesagiului de deschidere, cel mai în vârstă dintre deputații prezenți ocupă scaunul prezidenției. El este asistat de patru dintre deputații cei mai tineri, ca secretari.

Arr. 2. Biourul provisoriu procedează apoi la împărțirea Adunării în opt secțiuni...”

Voci. Așa este. Trageți sorții.

D. președinte. De aceea am onoare a vă spune, că nu pot face altceva acum, decât să încep tragerea la sorți a secțiunilor. (Zgomot.)

T. Maiorescu. D-le președinte, cred că în chestie de regulament trebuie să avem cuvântul, pentru că ar purea veni un alt președinte, care să facă altceva decât ceea ce-i cere regulamentul, și noi atunci avem datoria să-l luminăm... (Zgomot.)

D. președinte. Regulamentul îmi zice că îndată să încep tragerea la sorți. Dacă însă Camera va hotărî altfel, atunci eu n-am decât să fac ceea ce va voi Camera.

T. Maiorescu. Vă rog să-mi dați cuvântul în chestie de regulament; nu știți, ce chestie am să tratez...

D. președinte. Nu însă înainte de a se trage la sorți secțiunile.

G. Vernescu. Orce biouro, provizoriu or definitiv, trebuie să meargă conform regulamentului; prin urmare nu puteți tefuza cuvântul nimenui în chestie de regulament.

Voci. Așa, așa.

D. președinte. Fiindcă văd păreri pentru și contra, și fiindcă regulamentul nu prevede cazul ce se ivește în această împrejurare, de aceea voi da cuvântul d-lui Maiorescu.

T. Maiorescu. D-le președinte, fiindcă nu știu încă, dacă este Camera constituită sau nu, dați-mi voie să mă adresez la d-voastră, d-le președinte, care sunteți în acest moment singura autoritate constituită, către care ne putem adresa.

Este, d-le președinte, o chestie prealabilă primordială, care primează chiar acea împărțire în secțiuni, pe care dv. ne-ați amintit-o ca prima noastră lucrare în situația în care ne aflăm acum; este chestia de a se ști, cum suntem noi aci, chiar în modul acesta ptegător și provizoriu, în care ne aflăm astăzi? Pe ce cuvânt, pe ce baze suntem veniți aici câți suntem astăzi în Adunare? Pe ce normă, pe ce baze suntem trecuți în apelul nominal, și în ce poziție suntem ca să fim trași la sorți pe secțiuni? D-voastră puteți apreția importanța constituțională a acestei întrebări, și de aceea aș dori să mă lămurii, dacă ar putea fi oare permis unei ingerințe prefectorale sau guvernamentale să ne trimită aci prin *Monitor* în mod prealabil și provizoriu pe acei deputați, pe cari-i voiește numai guvernul și prefectul? Desigur nu.

Care deputat intră aci? Acela, care e trecut pe lista imprimată, ce se află la birou? Această listă poartă titlul „Adunarea Deputaților”. Dar cine a făcut-o? Care Adunare a deputaților e aceasta? Pană când se va constitui Adunarea Deputaților și până când d-voastră veți proceda la împărțirea în secțiuni, pană când se va verifica în secțiuni și apoi va decide Adunarea în mod suveran: pană atunci cine se consideră ca deputat? Acela pe care-l voiește prefectul sau guvernetul, or acela pe care îl trimite biroul electoral? Unde e pană atunci suveranitatea acestei chestii? În mâna prefectului și a *Monitorului oficial* sau a Imprimeriei Statului, or în mâna alegătorilor? E evident, că în mâna acestora din urmă; și prin urmare prefectul n-are ce căuta, afară numai dacă voiește să fie un amabil intermediar între guvern și alegători, amabilitate, de care noi nu avem nici un interes.

D. Nicu Canea a cerut cuvântul adineaori, când se făcea apelul nominal, la numele Morțun, ca să întrebe, ce caută d. Morțun pe această listă? Și în virtutea căruia mandat a venit d-sa aci? În adevărat văd în manele d-lui Nicu Canea un act intitulat astfel: Biroul definitiv al colegiului I electoral din

județul Suceava. Prin acest act biroul definitiv arată că majoritatea a avut-o d. Canea, și se certifică această alegere și de primăria urbei Fălticeni. Când lucrul dar esre astfel, trebuie să ne întrebăm cu toții: cine a făcut lista cu d. Morțun? Eu, care m-am interesat de chestie, am văzut o depeșă publicată în *Monitorul oficial* Am partea prefectului, prin care d-sa, pentru a-și procura o victorie de 24 de ore, a arătat că d. Morțun este deputatul ales. E știut, d-lor, că ministerul și prefectii nu au făcut nici o ingerință în alegeri, dar s-a făcut de comitetele electorale, negreșit fără nici o autorizare ministerială. Acest comitet electotal a propus și susținut candidatura d-lui Morțun, care însă a căzut, cel puțin pană acum. Cu toate acestea prefectul îl telegrafiază pe d-sa ca deputat ales. Pană când vom fi noi constituiți și ne va fi permis Să atragem atenția d-lui ministru de interne asupra prefectului, care și-a petmis să telegrafieze deputați după predilecțiile d-sale, • iar nu pe acei care în adevăr au întunit majoritatea voturilor și au certificatul definitiv, pană atunci pentru noi d. Nicu Canea trebuie să fie trecut în această listă, și d-lui să figuteze în secțiuni ca deputat ales.... (zgomot).... Fiindcă singura autoritate, la care mă adresez, nu-mi dă atenție în acest moment, voi aștepta pană când urechile acestei autorități vor fi deschise pentru cuvintele mele...

D. președinte. Mă iertați, dacă ați fost siliți să vă întrerupeți din cauza convorbirii ce am avut aci; însă totdeodată, am observat că vă adresați și către Cameră, și atingeți și cestiunea cum a urmat ministerul și prefectul în alegere...

T. Maiorescu. Eu rog să se steargă d. Morțun din această listă și să se înscrie d. Canea.

A. Sibleanu. D-le președinte, mă adresez la d-voastră, fiindcă Adunarea nu este încă constituită și prin urmare nu avem o ședință, în care să putem discuta și vota ceva. De aceea protestez în contta d-voastră, pentru că ați dat cuvântul în cestiune de regulament, fiindcă după regulament, când este

vreo discuțiune, fie în orice fel de materie, trebuie să se dea un vot. D. Maiorescu ne-a ținut un discurs în toată regula și ne-a cerut chiar concluziuni. Dar puteți oare d-voastră să cereți Camerei a da un vot înainte de a fi constituită?

Vă rog dar, d-le președinte, să curmați, iar nu să deschideți discuțiunea, fiindcă discuțiune nu poate fi, și să procedați la tragerea la sorți a secțiunilor, conform regulamentului. Orce altă lucrare este contrarie regulamentului.

D. președinte. D-lor, am dat cuvântul, fiindcă am avut trebuință de a fi luminat. Acum, fiind luminat, și văzând certificatul care-l prezintă d. Ganea, declar că voi trece în apel nominal pe d. Ganea.

Voci. Prea bine!

D. președinte. Acum vom proceda la tragerea la sorți a secțiunilor.

46

IN CAMERA DE REVIZUIRE

Pentru amânarea dezbaterilor asupra articolului 7

(Ședința de la 5 septembrie 1879)

Camera de revizuire, deschisă în 22 mai 1879 sub ministerul arătat la pag. 221, alesese o așa-numită „comisie de inițiativă parlamentară”, care să propună noua formulare a articolului 7 din Constituție. După multe dezbateri, majoritatea comisiei, prin raportorul ei d. Gh. Mărzescu, ajunsese să propună Parlamentului un proiect de revizuire, care a fost trimis în studiul secțiunilor. Guvernul era în contra proiectului, însă nu izbutește cu pătetea sa decât în trei secțiuni, care aleg delegați pe dd. Col. Lecca, D. Giani și I. Lătescu. Majoritatea de 4 secțiuni rămâne favorabilă proiectului combătut de guvern și își alege delegați pe dd. G. Vernescu, B. Conta, N. Nicorescu și M. Burileanu. Aceștia introduc în lucrarea comisiei de inițiativă câteva modificări de puțină însemnătate și astfel propun, prin raportorul B. Conta, următorul

„PROIECT

*de dispozițiuni constituționale destinate a
înlocui art. 7 din Constituțiune*

Art. 7. Străinul, de orice credință religioasă, poate dobândi însușirea de cetățean român, îndeplinind condițiunile și formele următoare:

Va adresa către Domn cererea sa de naturalizare, arărând capitalurile, statul său, profesiunea sau meseria ce exercită și voința de a-și statornici domiciliul pe teritoriul României.

Dacă, după o asemenea cerere, petiționarul va locui zece ani în țară, și dacă prin purtarea și faptele sale va dovedi că este folositor țării, Corpurile Legiuitoare îi vor putea acorda împământinirea.

Vor putea fi scutiți de stagiul de zece ani acei care vor fi făcut țării servicii importante, care vor fi adus în țară industrii, invențiuni utile sau talente distinse, care vor fi fondat în țară stabilimente mari de comerț sau de industrie.

Asemenea vor putea fi scutiți de stagiul de zece ani străinii născuți și crescuți în România, din părinți născuți în România, și care nici unui nici alții nu s-au bucurat vreodată de o protecțiune străină.

Asemenea vor putea fi scutiți de stagiul de zece ani străinii născuți și crescuți în țară, care nu se vor fi bucurat vreodată de o protecțiune străină și care vor fi obținut bacalaureatul în școlile române.

Împământinirea nu se poate acorda decât în mod individual, prin lege votată de Corpurile Legiuitoare, sancționată și promulgată de Domn.

Înșușirea de Român se conservă și se pierde, conform dispozițiilor cuprinse în codicele civil.

O lege specială va determina modul, prin care străinii își vor putea stabili domiciliul pe teritoriul României.

Numai românii și cei împământiniți pot dobândi imobile rurale în România. Străinii nu pot dobândi asemenea imobile decât prin succesiune *ab-intestato*.

În această formulare proiectul se primește de majoritatea delegaților la 3 iulie 1879 și se depune în manuscris pe biroul Camerei la 4 iulie. În aceeași ședință arar guvernul, că și președintele Camerei

C. A. Rosetti se declară demisionat, fiindcă nu mai sunt expresia majorității. Însă C. A. Rosetti este reales președinte cu 73 voturi contra 43; iar ședințele Camerei se întrerup până la constituirea noului minister, care se anunță la 11 iulie în următoarea compunere (puțin corectă, v. pag. 128):

I. C. Brătianu, președinte și lucrări publice
M. Kogălniceanu, interne
B. Boerescu, externe
N. Krezzulescu, culte
D. A. Sturdza, finanțe
Col. Lecca, război
A. Stolojan, justiție.

Noul minister cerește o declarație, în care se arată de acord cu proiectul majorității, și totdeodată Parlamentul se amână pe timp de o lună.

Redeschizându-se la 11 august, Camera își hotărăște însă o nouă amânare până la 21 august. În tot timpul de la 4 iulie până la 21 august proiectul de revizuire, reprodus mai sus, nu se ripărise încă de Imprimeria Statului. După multe insistențe, de-abia la 27 august se împart deputaților exemplarele ripărire, și în ședința de la 4 septembrie încep dezbaterile publice asupra lui.

Pe lângă acest proiect mai este în discuție numai propunerea făcută de dd. N. Blaremburg etc. de a se respinge orice revizuire; căci un proiect al minorității delegaților (D. Giani, col. Lecca, I. Lătescu), mai aproape de părerea guvernului, și o propunere a d-lui P. Carp. fuseseră retrase.

În asemenea împrejurări se rine discursul următor:

V-am rugat să-mi dați cuvântul, d-le președinte, fiindcă mă cred datat să propui onor. Camere ca să amâne discuția de față.

Propunerea de amânare, ce voi avea onoarea să o susțin înaintea d-voastră, nu este o amânare într-un mod indefinit,

ci o amânare pentru una sau câteva zile, **pană** când și guvernul va putea să vie înaintea d-voastră cu un contraproiect al său, dacă-l are, pentru ca părerea formulată de majoritatea delegaților și părerea guvernului să fie discutate înaintea d-voastră și înaintea țării în același timp, să putem fiecare din noi să cumpănim valoarea unuia și a celuilalt proiect, și numai după această cumpănire să ne dăm votul nostru în cunoștință de cauză.

D-lot deputați, chestia cum mi se prezentă mie, îmi pare de o mare importanță constituțională; și vă rog să-mi dați atenția d-voastră pentru a vă dezveli câteva considerante în favoarea ei.

Cum se înfățișează chestia? Au venit înaintea d-voastră în dezbateră de ieri patru propuneri: proiectul majorității, un proiect care pe aceeaș coală de hârtie îl văd însemnat drept contraproiect al minorității; alături era o propunere subsemnată de d. Blaremburg și alții, care tindeau a nu se revizui deloc art. 7, și în fine în raport se menționează o a patra propunere, subscrisă de d. Carp. Când s-a deschis discuția generală, spre marea mea mirare, am văzut că minoritatea, care prezentase contraproiectul și unde erau subscriși dd. Dimitrie Giani, colonel Lecca și I. Lătescu, prin organul d-lui Giani declară că-și retrage contraproiectul său. Onor. d. Carp asemenea declară că-și retrage părerea sa.

P. P. Carp. Propunerea.

T. Maiorescu. Declară și d. ministru-președinte, în sfârșit, că nu aderă la celelalte două propuneri, care rămăneau în discuție, se înțelege nici la aceea care nu vrea revizuirea, dar nici la aceea care însuma în sine opinia majorității, cum era formulată aci.

Ei bine, cum stăm atunci? Mi-am permis să întreb pe d. președinte, și cred că eram în dreptul meu, cine este înscris în lista oratorilor? și am văzut că sunt înscrși încă doi, care toți vor să vorbească pentru proiectul majorității comitetului de

delegați, și nu am văzut pe nimenea însetis, care să vorbească în contra acestui proiect. Și prin această tactică parlamentară, pe care nu-mi permit a o califica, nu i se face nici macar onoarea de a fi discutat contradictoriu ca să se lămurească lumea, unde stăm. Vteau adică să fie aduși deputații, care vorbesc și au vorbit până acum, dd. Blaremburg și Conta, în poziția puțin setioasă de a vorbi într-o parte pentru niște oameni convinși de mai înainte și în altă parte în contra unor oameni, care prin tăcerea lor vor să astupe răsunetul, ce aceste cuvinte vor avea în țară? Și la întrebarea d-lui Lahovari, făcând ieri venerabilului nostru președinte, dacă nu acordă cuvântul la cineva în contră, d. președinte, cu o ironie inteligentă, a răspuns: nu-i pot inventa.

Nu cumva suntem unanimi de părerea majorității? (Aplauze.) Este știut că nu suntem unanimi, a declarat ieri și d. președinte al consiliului, că este în contra proiectului majorității. Atunci întreb încă o dată: cum ne aflăm? O să vie întâi propunerea acelor, care sunt contra revizuirii; este probabil, cred că nu exprim ceva prea aventurat, dacă zic că această propunere va rămânea în minoritate. O să se prezente atunci la vot părerea majorității. Să luăm cele două hipoteze. Dacă se primește această din urmă părere, numită a majorității, primi-se-va ea fără ca guvernul țării, care ne reprezenta față cu străinătatea și care a declarat că nu aderă la ea, să fi venit să ne spue, la ce aderă și care este proiectul său? Dat atunci ce guvern avem noi, care ne reprezintă față cu străinătatea? (Aplauze.)

A doua hipoteză; părerea majorității cade, neîntrunind două treimi. Dar atunci, d-lor, v-aș ruga să mă lămuriți asupra acestei îndoieli: atunci cum rămâne chestia constituțională? Noi suntem acum Cameră de revizuire; convocați am fost printre-o decizie a unei Camere anterioare, care în urma a trei lecturi prevăzute în Constituție a declarat că este caz a se revizui art. 7 din Constituție, și de drept s-a dizolvat, și am venit noi. Prima noastră misiune, și de ocamdată singura a Camerei de

revizuire, este de a ne pronunța asupra art. 7, îl revizuim sau nu? Îndată ce opeta revizuirii este terminată într-un mod sau în altul, noi încetăm de a mai fi Cameră de revizuire, și sau continuăm în calitate de Cameră ordinară sau nu. Dar această din urmă chestie nu importă așa de mult; ceea ce importă, este că, în momentul când opera revizuirii va fi terminată, am încetat de a fi Camere de revizuire, de a lucra cu două treimi, în necesar acord cu Domnul și cu celelalte prescrieri de procedură ale Consrituției.

Ei bine, retrăgându-se proiectul minorității și proiectul d-lui Carp, în dezbateri stă numai proiectul majorității și proiectul nerevizioniștilor. Dacă dv. ați primi cu două treimi vreunul din aceste două proiecte, opera dv. de Cameră de revizuire n-ar fi încetată. Ați putea să ziceți că mai prelungiți sesiunea acesrei Camere, deoarece proiectul votat de dânsa trebuie să se vadă, dacă e primit de Senat sau nu, și nu știu în ce sens ar mai putea să se modifice redacția ca să fie identică. Dar dacă dv. respingeți atât o părere cât și ceialaltă părere, așa încât nu mai e vorba de revizuire, vă întreb, în momentul în care d. președinre va declara vorul, în momentul în care va zice după ultima bilă dată: *S-a respins și un proiect și altul*, cum stăm în acel moment? Mai suntem Camere de revizuire? Camera de revizuire a declarat: nu este loc a se revizui Constituția; și atunci cine o mai poate continua de acum înainte? Să vedem. S-a declarat că nu este caz de a se revizui, căci deși s-a primit în princip revizuirea, dar sub forma specială, sub care ne-a venit, revizuirea s-a respins. Dv. puneți la luarea în considerare să votați cu $\frac{2}{3}$, unul din acele proiecte. Dar dacă la discuția aliniatelor (căci este un singur articol) nu vă veți mulțumi cu redacția vreunui aliniat și veți vota în contra, la votarea în total veți vota poate de asemenea în contra proiectului întreg, precum aceasta s-a întâmplat de mai multe ori cu alte proiecte ordinare. Deși s-a luat în considerație în princip, însă

pentru că un amendament nu a triumfat, la votarea în total proiectul s-a respins.

Când Camera este o Cameră ordinară, poate guvernul să ne aducă legea mai târziu din nou în dezbateri. Dar la o Cameră de revizuire, dacă proiectul cade, se poate urma tot astfel? Veți avea oare să convocați o altă Cameră de revizuire? De ce ne îngreuiati poziția, deja grea, și cu această greutate constituțională? Poate oare guvernul să vie și să prezente un nou proiect? Însă de la ultimul vot al respingerii singurelor proiecte în discuție, eu nu mai văd Cameră de revizuire.

Dar să luăm o altă ipoteză; vine guvernul și chiar înainte de a se pronunța cuvântul sacramental și fatal al respingerii (căci după ce s-a pronunțat, cred că s-a isprăvit cu Camera de revizuire) zice: iată alt proiect! Ei, dat **pană** când aceasta?! Dacă se respinge și proiectul ministerial și noi continuăm sistemul acesta de interpretare, atunci vin alți 7 deputați din majoritate, care este o majoritate bine „disciplinată” (și sper că prin aceasta nu zic un cuvânt care vă displace, căci aș fi nefericit să displac majorității), zic dar, că majoritatea este bine disciplinată, nu-i fac injuria de a zice că este înregimentată (răsete, aplauze)... așadar, când din această majoritate, foarte bine disciplinată, vin 7 deputați și propun alt proiect, iar trecem în secții, iar discutăm, iar venim, și iar n-au $\frac{2}{3}$ și în momentul de a se pronunța votul, iar vin alți 7, iar discuție, iar n-au $\frac{2}{3}$. Apoi când se sfârșește vreodată o Cameră de revizuire? sau are o ființă fără sfârșit legal, este un convent ca în Revoluția Franceză?

Însă, d-lor, dacă nu puneți mult temei pe această chestie de formă, permiteți-mi a intra mai mult în lăuntrul lucrului, în fondul chestiei constituționale. Dacă unii din d-voastră, după respingerea amândouă proiectelor, totuși au simțul că trebuie să continuăm în calitatea de Cameră de revizuire, pentru ce au acest simț? Să luăm lucrul natural: fiindcă în conștiința d-voastră există așteptarea sau știința, că va veni

guvernul cu un alt proiect al său. Prin urmare tot ce facem noi aici, o facem în așteptare, ca viitorul guvern, vreau să zic, că viitorul proiect așteptat de la guvern să vie....

I. Câmpineanu. V-a trădar cuvântul, ați zis viitorul guvern.

T. Maiorescu. Dar, onor. d-le Câmpinene, n-am trădat nimic fără voie, fiindcă nu mă sfiesc să zic că aș dori să vie alt guvern decât acesta (râsete, aplauze).

G. Mărzescu. D. Câmpineanu renunță la cuvânt (râsete).

T. Maiorescu. Doresc alt guvern, fiindcă cred că guvernul actual nu reprezenta simțământul țării, în această chestie. (Aplauze.)

Reviu la argumentare: așadar dacă discutăm sub preocuparea viitorului proiect, dacă onor. deputați din majoritate, care vor să se respingă opinia comitetului delegaților fără discuție, așteaptă proiectul guvernului, dacă au o asemenea *arrièrepensee*: de ce nu discutăm lucrul pe față, având totodată și proiectul guvernului? De ce? Ce este aceasta? O fină procedură parlamentară? Și adică ce voiți? Voiți ca să cadă întâi părerea majorității, și să veniți pe urmă d-voastră cu proiectul cel nou.

Însă în sistemul constituțional trebuie să simțiți, că este periculos să cadă o părere a unei Camere, care reprezenta țara. Și dacă o cădere este de așteptat, mai folositor e să cadă o părere a guvernului (aplauze, bravo); căci, căzând guvernul, îl pot înlocui cu altul, dar slăbind autoritatea țării, ne-am slăbit pe toți. (Aplauze.)

Dar, d-lor, afară de acestea este un inconvenient în o asemenea procedură, care turbură conștiința deputaților, chiar celor mai lipsiți de spirit de partid, și dacă am îndrăznit să iau cuvântul, a fost tocmai fiindcă în conștiința mea de deputat mi-a venit greu să-mi formez o idee sigură asupra proiectelor ce sunt puse în discuție mai înainte de a vedea ideea guvernului.

D-lor, este vorba de tevizuirea art. 7. Eu, petsonal, am fost totdeauna contra art. 7, fiindcă l-am crezut periculos pentru noi, și situația, în care ne aflăm astăzi, cred că o dovedește. Cum să fie însă revizuit? Mă aflu înaintea unei propuneri a majorității, care privită din punctul de vedere al ideilor țării o găsesc foarte conformă cu necesitatea momentului, întru cât privim țara înăuntru. Se șterge prohibițiunea religioasă, se admite posibilitatea naturalizării și se garantează atât proprietatea tutală cât și naționalitatea noastră prin naturalizată individuală. Ei bine, tăcând guvernul, neavând eu un contraproiect spre a face o comparație, ce să zic eu decât: foarte bine, îl votez. Dat dv., care nu-i votați? Nu aveți un contraproiect? Ieri d. președinte al consiliului s-a exprimat printr-un admirabil laconism și a zis: eu nu ader la proiectul acesta al dv. *Eu nu ader*, vasăzică ttei cuvinte. Ei bine, credeți că numai atât poate să hotărască chestia? Marea majoritate a țării întt-o cumpănă și trei cuvinte nemotivate ale d-lui Brătianu în alta, acesta este noul dv. sistem constituțional? (Râsete, aplauze.)

Este nenatural. Ne trebuie un contraproiect spre a putea face o comparație și a vedea unde sunt deosebitile, până la ce punct mergem împreună și unde ne dezbinăm, să cumpănim în conștiința noastră, care e pericolul din afară, dacă ne amenință vreunul, și care e pericolul, care ne amenință dinăuntru, și să găsim poate un mijloc de tranzație, să știm ce facem. Dar acum pentru ce voiți să venim noi să discutăm, când pătetea dv. nu e formulată? Și apoi, dacă aveți această intenție, pentru ce ați venit de la început și ați zis: nu ader? De ce? Ce voiți să faceți cu noi? Voiți să ne faceți ridicoli? Voiți să ne expuneți la ridicolul de a vorbi fără contradicții? Frumos câștig! Ei, și dacă ne-am făcut ridicoli câțiva înși, ce a ieșit de acolo? Mare câștig pentru România! (Aplauze.)

Și apoi în realitate, pe cine voiți să expuneți la ridicol? Părerea, pe care o susține comitetul, este părerea majorității

țării în momentul de față. Se poate ca unii să ctează că această patere a majorității țării nu este justă, nu este bună, se poate; dar nimeni nu poate să tăgăduiască faptul că această patere este părerea simțită de marea majoritate a țării. (Aplauze.) Ei, ce voiți dv.? Voiți ca această părere a majorității țării să dispară în nisip, să nu mai rămăe nici urmă din valurile ei? Dar de ce? La ce, spre ce folos? *Spre a scăpa poziția guvernului?* Dar aici e chestie de persoane, sau e chestie de interesul țării? Vorbiți în fața altora, sau în fața unei Camere, în care nu sunteți în majoritate? Ca guvern în fața opoziției strigați întotdeauna: țara să judece, țara se va pronunța mai bine. Ei bine, țara a vorbit și este contra dv. Se vede însă, că la adică toate acestea sunt fraze goale, și la momente date, când se crede folositor penrru situații personale, se violentează voința țării. Este o violență, ce se face acum cu această procedare voinței țării. (Aplauze.)

Amicul meu, d. Carp, a întrebuințat în discuția de ieri un cuvânt, pe care nu l-aș releva, dacă nu ar fi fost aplaudat de majotitatea guvernamentală, și dacă nu ar sta în relație, desigur involunrară, cu un șir de articole de jurnal, publicare de cel mai important jurnal din țară, de *Românul*. Am cerit în *Românul* - o foaie despre care, de câte ori voiesc să o pui în relație cu guvernul, se zice că este un organ independent, de câte ori o calific de organ al domnului președinte al Camerii, d-nu președinte iarăș se leapădă de ea, astfel că mărturisesc că nu știu, cum să calific acea foaie fără să întâmpin o discuție; voi califica acea foaie de: jurnal, care reprezenta ideile majorității Camerei liberale și care susține pe guvernul actual ca reprezentant al acelei majorități... Văd pe d. Costinescu aprobând; sunt vesel, că în fine am găsit cu această ocazie formula sau soluția acestui interesant organ de publicitate. În *Românul* dar se zice: pasiunile personale și intrigile penrru a ajunge la putere fac greutate guvernului, iar nu interesul țării; și apoi în două foi germane din străinătate - este știut d-lor

deputați, că niciodată nici o foaie nu se corupe cu bani, că presa este cu mult mai înaltă decât nivelul venelițății... (Răsete, aplauze frenetice)... este evident, că ceea ce zic aceste două foi germane, nu o zic pentru interes solicitat din paragraful cheltuielilor neprevăzute ale d-lui ministru de externe; dar cu toate acestea, este atâta identitate între ceea ce zice *Românul* și înrrre ceea ce zic aceste două foi, încăr trebuie să spui că este un frumos acord al inimilor și că se inspiră unele de la altele. În aceste foi se zice: pasiunea de putere, inttigile conservatorilor și ale boierilor fac soluțiunea grea; aceștia vor să ajungă la putere și de aceea țara nu se poate liniști. Apoi aceste foi îndrăznesc să adaoze, că sunt idei de răsturnare a ordinii constituite, cate se ascund sub asemenea tendențe.

Vă întreb un singur lucru: această părere (arătând proiectul majorirății) nu este ea oare părerea majorității țării și nu este în spiritul mai unanim al țării? (Aplauze.) Cum dar se por acuza acei care susțin părerea țării? Și dacă aceștia sunt intriganți, atunci ce sunt ceilalți? Cât pentru Partidul Conservator, este *calomnie* ceea ce se zice în acele foi, calomnie cu atât mai nedemnă, cu cât este vorba de a stigmatiza însăși opinia și simțimintele țării. (Aplauze.) D-lor, o repet, în foile guvernamenrale toți acei, care sprijinesc opinia generală a țării, sunt prezenrați ca niște intriganți, care vor să facă greutate guvernului contra intereselor țării. Aceasta este o calomnie, care izbește în cele mai adevărate simțiminte ale țării. (Aplauze.)

Voiți să ziceți, oare, că d. raportor Conta nu este convins de ceea ce spune? Voiți să ziceți că toți membrii majorității, care susțin această opinie, o susțin în contra conșriinței d-lor? Eu, domnilor, înaintea alegătorilor mei din colegiul I de Iași mi-am făcut rezerve în privința părerii lor, idenrice cu a comitetului, și m-am angajat numai la atât, ca să mă duc să discutăm din nou această patere, îndată ce-mi va părea periculoasă. Inșă eu, cate am făcur aceste rezerve, trebuie să recunosc că mai toți oamenii inteligenți și independenți din

colegiul I de Iași și-au exprimat opinia lor în sensul opiniei formulate de majoritatea delegaților acestei Adunări, și știu că această opinie a tot este cea mai sinceră și cea mai întins manifestată în țară. Această opinie politică este, cu un cuvânt tezumător, *opinia publică a țării*, și îndrăznesc să zic că nici unul din guvernamentalii d-voastră, când s-ar prezenta din nou înaintea alegătorilor zicând că este contra acestei propuneri și că ar vrea să dea mai mult evreilor, nu va mai fi reales. (Aplauze.)

Apoi, d-lor, când este așa, când trebuie să simțim că este așa, de ce stigmatizați această mișcare națională? Și ce câștigați, când voiți să înfățișați această opinie a țării ca o intrigă politică? Și dacă nu va trece părerea d-voastră și va rămâne în picioare sentimentul țării, atunci cum rămâne? Va stăruia guvernul întru ale sale?

O voce. Aci este chestia.

T. Maiorescu. Aci este chestia? Atunci voi zice și eu ca d. Câmpineanu, că v-a trădat gura. Ce? Nu cumva este vorba de dizolvare?

O voce. De ce nu?

Altă voce. Poftiți.

T. Maiorescu. Ajung, d-lor, la un alt argument, care e cel din urmă. D-lor, se zice că suntem stat constituțional, se zice cel puțin așa. Îndoiala mea nu este numai o formă oratorie; mărturisesc că de la guvernul de asrăzi m-am deprins a vedea mai ales schimbându-se și formându-se ministerele și miniștrii ca în statul cel mai despot, fără ca reprezentarea națională să știe, de ce a intrat și a ieșit cutare sau cutare ministru.

De exemplu, de ce a ieșit d. Dabija și a intrat tocmai d. colonel Lecca? (Ilaritate.) Dacă este cineva, care știe cauza legală a acestei schimbări, apoi se vede, că pe acela l-a luminat D-zeu. Pe mine nu m-a lumina. Și așa mai departe și cu ceilalți miniștri. Dar în fine acest ministru s-a prezentat cu un program, care program din norocire stă în *Monitor*, căci altfel poate m-ar dezminți cineva. (Aplauze.)

Ministrul trecut își dă demisia și zice în *Monitorul* din 12 iulie 1879.

„Pentru regularea unor chestii atât de grele ca acelea ce Camerele de revizuire sunt chemate a rezolva, guvernul nu ar avea puterea și autoritatea necesară decar atunci, când s-ar bucura de încrederea nu numai a majorităților necesare chiar în timpuri normale, dar însuș a mai unanimității Corpurilor legiuitoare”.

Dacă este și astăzi părerea d-lui ministru-președinte tot așa, atunci mă mir, de ce mai sără pe banca ministerială, căci se știe de toți, că mai unanimitatea nu o are guvernul. Dar în fine, cine să numere unanimitatea, mai unanimitatea, și majoritatea...

O voce. Da, e foarte greu. (Ilaritate.)

T. Maiorescu. În raportul ce noul ministru, format la 11 iulie, îl face Măriei Sale Domnitorului, zice (vezi același *Monitor*):

„Pe de alta parte, credem asemenea că prin îndatoririle ce noul guvern a luat asupra-și în programul său și prin declarațiile sale, atât de franc formulate, spiritele din întru, astăzi atât de aprinse”...

Îmi pare rău, fie zis în treacăt, că s-a întrebuințat acest cuvânt; era mai bine să nu-l zică guvernul în contra d-voastră față cu străinătatea

...„se vor calma și vor aștepta cu multă pacientă și încredere rezolvarea unei chestii, care se leagă și cu exigențe exterioare”.

D-lor, spiritele s-ar fi calmat de mult, dar se iritează prin faptele și felul de politică al guvernului. (Aplauze.)

Ei bine, aci văd iscăliți pe noii miniștri, și aceasta a fost marea surprindere a mea și a multora din cei ce nu cunosc misterele fabricărilor de ministere. Vedem dar iscăliți pe dd. Kogălniceanu și Krezzulescu alături cu d. colonel Lecca, pe d. Boerescu alături cu d. Stolojian. (Aplauze și ilaritate.)

O voce. Au făcut sacrificii.

T. Maiorescu. Da, și eu zic că au făcut sacrificii de a lupta împreună, căci este știut că totdeauna când se urcă cineva pe banca ministerială, face sacrificii enorme. (Aplauze și ilaritate.)

Așadar d. Boerescu, ministru de externe, a sacrificat ideile și simțimintele sale de acuzat, pentru a fi alături cu d. Stolojian acuzatorul; d. Kogălniceanu și d. Krezzulescu și-au sacrificat reminiscențele d-lor, că erau cei mai intimi apărători ai Principelui Cuza, pentru a sta alături cu d. colonel Lecca, care (aplaude prelungite)... care... era de altă părere.

I. Ionescu. Nu face nimica aceasta, foarte bine au făcut.

T. Maiorescu. Așa este, cum zice d. I. Ionescu, se dovedește marele sacrificiu ce au făcut, și toate acestea le-am zis, ca să pun în relieful valoarea personală a acestui minister, în toate privirile nou, și poziția sa față cu țara. Acest ministru numără doi bărbați, cu care în unele momente lucrăm împreună și pe care îi auzeam zicând în Senat că guvernul trebuie să nu lase inițiativa Camerei, ci el să vie cu o propunere, fiindcă este o chestie internațională de cel mai mare interes. Ei bine, d. Boerescu și d. Krezzulescu au uitat aceasta? Îmi rettag însă întrebarea, căci nu se poate ca d-lor, ca senatori, să susție una, și astăzi, ca miniștri, alta.

Eu mă aștept să văd pe d-nii Krezzulescu și Boerescu susținând propunerea mea și venind cu un contraproiect din partea guvernului. Autoritatea d-lor este astăzi și mai mare, fiindcă este însuflețită și ilustrată cu o călătorie de vacanță a d-lui Boerescu, de care s-a ocupat Europa întreagă, și care ne aduce impresiile și știrile despre cele petecute în Europa.

Dar, d-lor, este ceva mai straniu, proiectul acesta al majorității și l-a însușit guvernul. Căci de ce era vorba? Să se revizuiască art. 7, să se facă restricțiuni pentru proprietatea imobiliară rurală și să se admită împământinirea individuală. Este altă esență în acest proiect de cât aceasta? Ei, iată ce zice ministerul cel nou în programul său...

(D. președinte al consiliului pleacă după banca sa.)

și-mi pare bine, că d. prim-ministru și președinte al *iL* cabinetului celui vechi se tetrage acum, fiindcă acum trebuie » să vorbim numai cu miniștrii cei noi. (Ilaritate.) Iată ce este Ț în programul, cu care au venit d-lor înaintea țării, pe temeiul jȚ căruia s-au pus în relație cu străinătatea și în puterea căruia ne-a * amânat ca să ne calmăm, căci pretind d-lot, că eram foarte agitați. Vă citesc iarăș din *Monitor*, și vă rog să mă controlați, Stă în *Monitorul* de joi, 12 iulie 1879:

„De aceea, d-lor senatori, d-lor deputați, guvernul dv. crede a corespunde atât la cerințele diplomației europene, cât și la H preocupările legitime ale țării, când, pe lângă tecunoașterea principiului egalității religioase și libertății cultelor, el va admite și va susține, *pentru revizuirea art. 7, în partea relativă la interesele noastre intetioare, o soluțiune bazată pe principiul naturalizării individuale, care esclude orice categorii, precum și pe restricțiuni speciale pentru dobândirea proprietății rurale*”.

Aceasta însemnează, că a primit esența proiectului majorității.

O voce. La iulie era.

T. Maiorescu. A! la iulie! Și astăzi, când de abia am sfârșit luna lui august, vine acelaș guvern, care ne-a reprezentat în străinătate pe baza acestui program, vine d. ministru-președinte și declară: „nu ader la proiectul majorității”.

% Așa? Nu adevați? Dar de ce ați zis în programul constituirii
^ d-voastră, că adevați? Și cum ați pornit în străinătate sub
pretext că adevați, și acum vă dați pe față, că nu adevați, precum
și memoriul d-lui Boerescu este altceva decât proiectul
4 majorității primit în program?

Aș fi fericit, când cineva din majoritatea guvernamentală ar avea bunăvoință să mă împrumute din vocabularul român-parlamentar cu un cuvânt, prin care să calific această
^ purtare, fără ca să-mi atrag un blam din partea d-lui președinte
" * al Camerei. D-lor, ce este aceasta? Cum să numim o asemenea
procedare? Să zicem că este *amăgire*? În Camera trecută se

vorbea de mistificare. Să zicem că este o mistificare a opiniei publice, atât a Europei, cât și a României? Cum? Adoptați programul majorității, trarați o lună sau două de zile nu știu pe ce bază, și pe urmă veniți cu alre idei ascunse?

Dar atunci întreb: cine a reprezentat în străinătate adevărarea opinie a Camerei? Guvernul de asrăzi? (aplauze). Sau a rămas țara iarăș amăgiră în adevărata reprezentare a intereselor ei, așa cum le înțelege ea? D-voastră ne spuneți, în aparență cu sinceritate: *dați-vă părerea*, noi ne-o dăm, și după ce ne spuneți că ați adoptat-o și d-voastră, în urmă veniți și ne declarați că aveți altă părere, declarând cu aceasta că veți combate părerea Camerei (aplauze). D-lor, cum credeți d-voasrră că aceste procedimente nu vor irita spiritele în țara noastră? La ce rezultat aveți s-ajungeți? Să dizolvați Camera? Dar v-ați gândit ce însemnează aceasta astăzi? Sunteți siguri de liniștea publică? Luați asupra d-voastră răspunderea în fața unei țări, care se vede de un an de zile învârtită și amăgiră în reprezenrarea ei în străinătate? (aplauze). Apoi unde tind toate acestea?

Eu, d-lor, nu sunt inimic al evreilor, mărturisesc chiar, că n-am purut aptoba nota discursului d-lui Conta. După simțământul meu, în momentul când voim să deschidem ușa Constituțiunii noastre spre a permite evreilor, care s-au asimilat cu noi, să vie la cetățenia română, ar fi trebuit un limbajiu însuflețit de înaltele idei de toleranță și de civilizație modernă. Dar dacă nu aprob ronul discursului d-lui raportor, mă simt indignat de procedarea guvernului. Unde tindeți d-voastră? Care vă este ținta cea adevătată? Vroiți să se excite spirirele, mai cu seamă dincolo de Milcov, așa ca să ne discrediteze cu totul în fața Europei? Și ce răbdare așteptați d-voastră de la o țară? Ce supraomenească blândețe îi presupuneți penrru ca să-i prezentați asemenea lucruri? Și pentru ce toate aceste? Numai pentru ca d-voastră să rămâneți la guvern? (Aplause.) Dacă aceasta este procedarea noastră ca

stat independent, mai bine era să fi rămas sub forma noastră cea veche, și să așteptăm o ocazie mai favorabilă și oameni mai Capabili pentru a ne dobândi independența.

m De aceea vă rog să binevoiți a amâna înreaga discuție, până în momentul când va veni guvernul cu proiectul său, să nu vă ;xpuneți de a vota o soluție fără a ști unde metgeți cu ea, să vedem ce ne zice guvernul reprezentant al țării în străinătate, pentru ce, după ce a primit odată acest program, revine pe urmă la alte programe?

Acei, care suntem veniți pentru a da o soluție, nu vroim Să ne mistificăm unii pe alții și în definitiv să mistificăm țara. Pentru aceasta, vă rog să adoptați propunerea de amânare. (Aplauze prelungite.)

1

După lungi discuții, terminate de-abia în ședința de la 6 septemvrie, propunerea de amânare se respinge cu 75 voturi contra 53, și în ședințele de la 7 până la 12 septemvrie se continuă dezbaterile asupra revizuirii, în decursul cărora autorul publicării de față, mai ține cuvântul următor (47) și precizează arirudinea Partidului Conservator, în numele și cu autorizarea acestui partid. Totuș guvernul nu poate scăpa de necesitatea de a-și prezenta și proiectul său, precum vom vedea din nota introductivă la discursul 48.

47

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE**Chestia evreilor și articolul 7***(Ședința de la 10 septembrie 1879)*

Domnilor deputați, îmi pare rău că propunerea de amânare, ce avusesem onoare să o fac înaintea d-voastră în ședința de miercuri, n-a fost primită, ci a degenerat, în contra intențiunilor mele, într-o chestie de încredere sau neîncredere în guvern. În asemenea situație majoritatea guvernamentală a respins amânarea; regret însă pentru întesul cauzei, c-a respins-o. Vedeți pentru ce a fămas dar în discuție numai proiectul majorității delegaților, și dacă va ajunge la vot și va cădea în urma votului, nu mai este cu putință ca să fie readus sub aceeași formă în discuția dv.

Dacă însă ar cădea mai târziu și proiectul guvernului, atunci cum stăm? Dacă ar fi căzut vreun proiect al guvernului și celălalt venea simultan, în aceeași zi, la vot, atunci puteam cel puțin pe unul să-l scăpăm după votul celuilalt. Dar când ne este cu neputință să mai revenim la părerea majorității, ne putem afla într-o situație în adevăr complicată. Însă vina nu este a noastră; ea naște dintr-o procedură parlamentară a majorității guvernamentale, și nu din intenția Camerei întregi. De aceea regret încă o dată, că s-a întâmplat așa. Dar fiindcă fără vina noastră s-a întâmplat așa, nu vă mirați că, în

lipsă chiar de contrazicători și cu tactica majorității de a păstra tăcerea, îmi iau libertatea de a vorbi înaintea d-voastră și de a vă arăta pentru ce primim, pentru ce menținem și vom menținea proiectul majorității comitetului de delegați. Cred că veți înțelege totdeodată și mai ales, că deputatul colegiului I al aceluiași oraș, care a fost vechea capitală a Moldovei, a acelei părți a României ce este mai cu seamă interesată la chestia de astăzi, să fie îndeosebi dator a-și spune cuvântul în numele alegătorilor săi și a orașului ce reprezenta.

Încep prin o declarație. După ce m-am înțeles cu colegii mei din Partidul Conservator, cu ei împreună și pentru dânsii am onoare a vă spune aci: Primim propunerea formulată de majoritatea comitetului delegaților, ca singura propunere, care este astăzi cu putință (aplaude), ca singura propunere, care răspunde necesităților țării, ca singura propunere, despre care sperăm că va găsi, prin argumentele ce i se vor da, înțelegere și sprijin chiar în Europa occidentală.

D-lor deputați, ați văzut în ședința din urmă, că s-au petrecut atâtea scene de un caracter foarte personal, și poate mulți din noi vor fi rămas cu impresia că era mai bine ca unele sau altele din cuvintele zise să nu fi fost întrebuințate; însă emoția aceasta, dacă voiți personală, care câștigase pe atâția dintre noi, era foarte naturală în cazul de față. Căci chestia ministerială în acest moment este nu o chestie personală, ci o chestie importantă pentru chiar rezolvarea lucrului în sine, pentru chiar liniștirea spiritelor în țară. Nu într-un cânt este persoana d-voastră în joc, d-lor miniștri, ci întru cât guvernul, oricare ar fi el, trebuie în împrejurarea de față să prezente țării garanția de corectitudine și de tărie consecventă, într-un atât s-a preocupat țara și ne preocupăm noi de compunerea cabinetului d-voastră.

Căci vedeți, d-lor deputați: în orice mod se va rezolvi acum, > care revizuire constituțională vorbind, chestia aceasta, ea însăși nu este terminată, ci va trebui în orice caz să urmeze o

importantă luctare administrativă și legislativă, ca să meargă organizarea mai departe. Și întrebarea țării este legitimă: în ale cui mâni este încredințată operația administrativă a primirii israeliților în cetățenia română? Când s-a văzut formarea ministerului de la 11 iulie 1879 și programul, pe care l-au declarat d-lor atunci în adresa către M. S. Domnitorul/răzane și leal; când s-a văzut scris în acest program, că se depărtează orice idee de categorii, țara s-a liniștit, și ați văzut, că așteptai, dacă nu cu încredere, cel puțin cu răbdare, calea mai departe ce o veți urma în realizarea programului dv. Când însă d. ministru de interne M. Kogălniceanu, care la 11 iulie a scris *franc și leal* „depărtez orice idee de categorii”, vine la 7 septembrie în Cameră și ne spune: „Am fost de la 1864 totdeauna pentru categorii, simt și astăzi pentru categorii” (aplauze), arunci, d-lor, cum să nu se turbure țara!? Atunci involuntar se întreabă oamenii: ce se ascunde aici? Căci lămurit nu este lucru, când o declarare solemnă vine și izbește în cap ceilalți declarate tot așa de solemnă, și aceasta în interval de câteva săptămâni.

D-lor, fiindcă s-a aruncat din partea d-lui ministru al culrelor și instrucțiunii publice N. Krezzulescu cuvântul de *patriotism*, că at fi adică nepatriotic de a releva asemenea contradicții, vă înrreb: să fie oare nepatriotic a le releva și să fie patriotic a le comite? Noi cerem o declarare francă și lămurită: Ce veți dv.? Și vă rugăm în orice caz un lucru: nu veți într-o zi una și într-altă zi alta; căci aceste voințe schimbătoare produc neliniștea, de care este cuprinsă țara. D-le ministru de interne, permiteți-mi să spui că, pe lângă raporturile dv. prefectoriale, știm și noi, deputații, știm care este spiritul țării; ne-am pus și noi în relații repetite cu alegătorii noștri și suntem dar în drept să vă spunem: *neliniștită* țara de șovăirile d-voastră; c neliniștită de întunericul, în care o lăsați asupra unui program cert și clar al d-voastră.

Da, d-lor deputați, de contradicție trebuie acuzat d. ministru de interne, însă acuzând să fim dreți și să nu uităm circumstanțele atenuante. Lipsa de consecvență a cabinetului vine, în patte, din necesitatea timpurilor, în care ne aflăm, înțeleg că d. ministru de interne și ceilalți colegi ai săi, care la 11 iulie ziceau: „*Nici un fel de categorii*”, asăzi, la 10 septembrie, în fața a nu știu căror alte notițe ce au primit din străinătate, să stea la îndoială asupra acelui program, înțeleg. Însă dacă omenește sunt de înțeles și dacă nu trebuie pus la îndoială înaltul d-lor patriotism, nu rămâne mai puțin adevărat că se nasc îndoieli asupra conducerii afacerilor din partea d-lor și că nehotătatea d-lor a adus neliniștea țării.

Dacă aceste șovăiri de programe diferite ar lipsi, și o parte din greutatea situației ar lipsi. Și deoarece cuvintele ce le zicem aci, se aud de Coroană și se cetesc de străinătate, știu de datoria mea să zic: nu este chestie personală, nu este chestie de partid, din care provine puțină încredere ce o are o mare parte a Camerei în guvernul actual; ci este numai ecoul marelui îndoeli, ce domnește în țară asupra liniei de conduită și asupra planurilor guvernului actual.

Mai este o chestie, d-lor, ce trebuie să o ating prealabil, înainte de a intra în fond. Poziția noastră, a celot ce nu urmărim cu orice preț părerea guvernului, se învâluiește din partea otganelor de publicitate inspirate de guvern într-o atmosferă așa de întunecoasă, încât trebuie mai înrâi de roate să căutăm a împrăștia acea atmosferă artificială, spre a pune lucrurile în adevărata lor lumină, și apoi să discutăm. Astfel am văzut jurnalul *Românul* revenind în numărul din urmă iarăși la cele ce a zis cu câteva numere mai înainte, și afirmând din nou că înrânția Partidului Conservator, care — după cum veți vedea — vine și susține în adevăr franc și leal opinia majorității delegaților, este de a-și ascunde părerea sa în această chestie, pentru ca să vie la putere și, cu ajutorul Alianței israelire, să

dea mai mult decât voiește chiar guvernul de astăzi. Este o *calomnie* aceasta, o zic astăzi, precum am zis-o în rândul trecut.

Când Partidul Conservator vine și vă spune clar că este pentru părerea majorității comitetului delegaților și că aceasta este singura părere ce o va susține, sunt în drept să resping cu indignare orice insinuare în sensul contrar. (Aplauze.) Și *Pressa*... nu știu dacă mă exprim bine, când zic că este un organ apropiat de d. ministru de externe Boerescu, continuă sistemul început cu atâta lealitate de *Românul* și zice: Faimoasa petițiune de la Iași, pe care au subscris-o conservatorii, a vorbii de emanciparea evreilor, conservatorii pe atunci voiau să dea drepturi evreilor. Bine făceau, adaogă *Pressa*, însă din acei care au subscris petițiunea, unul singur este, d. P. Carp, care astăzi are stofa unui viitor om de stat, căci își menține părerea. (Ilaritate.)

P. Carp. Declar că n-am subscris petițiunea de la Iași.

T. Maiorescu. Petițiunea de la Iași o am aci; vedeți-o nu există într-însa nici un singur cuvânt despte evrei sau despre emanciparea or împământenirea lor. Aceasta este întâi. Al doilea: între acei care au subscris petițiunea, d. P. Carp *nu* există (ilaritate).

Înțeleg să nu vă ocupați deloc de atitudinea noastră; dat ocupându-vă, nu înțeleg să o falsificați și să o prezentați țării așa cum n-a fost niciodată. Ce accente să mai găsesc, d-lor, pentru a stigmatiza nenorocita deprindere a unei părți din ziarele noastre de a hrăni pe cetitorii lor cu neadevăruri asupra adversarilor lor momenrani! Lăsați-ne odată să spunem ceea ce în adevăr am spus, și veți găsi destule elemente spre a ne combate. Dar nu ne atribuiți lucruri ce nu le-am zis și nu le-am gândit, căci aceasta este o procedură nedemnă de situația de față, și chiar periculoasă. (Aplauze.) Dacă d-voastră căutați să ne discreditați pe fiecare dintre noi individual prin asemenea inexactități, atunci discreditați țara, și cui aduceți folos?

? Nu mai puțin aş crede că și limbagiul miniștrilor în Camera ar trebui să fie mai moderat față cu proiectul majorității delegaților. După cuvântul de *intrigi personale*, vine acum cuvântul de *sfidare a Europei*, ce ni-l aruncă d. Kogălniceanu. Dar dacă va triumfa părerea țării, cum rămân sf cuvintele acelora care zic că e o sfidare a Europei? Eu am conștiința că vorbind așa, cum voi vorbi în susținerea proiectului majorității, nu sfidez pe nimeni și mai cu seamă pe Europa, de la care mi-am primit prima mea educație și > cultură și ale cărei idei le știu în acord cu ceea ce voi avea onoare să zic acum.

Așadar, d-lor, silit de împrejurări, voi intra în fine acum în discuția proiectului ce ne ocupă.

D-lor, e vorba de revizuirea art. 7 din Constituțiune. — Am -Șs auzit pe cel dintâi orator, care a luat cuvântul în aceasta chestie, > zicând: că ar fi bine să nu se facă deloc revizuirea.

j înțeleg, și fiecare din d-voastră înțelege simțământul de susceptibilitate națională, care a dictat propunerea de nerevizuire, \$5. și sunt chiar convins, că și d-voastră, care sunteți pe banca *\$ ministerială, dacă ați putea scăpa situația fără ca să revizuiți acum art. 7, ați părăsi pentru moment orice idee de revizuire.

Prin urmare asupra sentimentului de a nu se face revizuirea, asupra acestui sentiment nu mai poate fi discuție, pentru că nu este unul dintre noi, care să nu-l înțeleagă, și fiecare român ar dori ca să se facă această revizuire mai bine atunci, când am putea-o face prin libera noastră voință, decât acum sub impunerea altora.

Cu toate acestea, d-lor, fiindcă acum nu este vorba de sensibilitatea noastră, ci este vorba de politică rece, îmi veți da voie să intru în expunerea argumentelor, care - politicește vorbind - ne silesc să primim ideea de revizuire a art. 7 din Constituțiunea \$ noastră, revizuire cerută de articolul 44 al Tratatului de la Berlin.

Să ne amintim puțin trecutul nostru politic. Renașterea noastră sub forma de stat modern îmi pot permite a o data de la anul 1857,

adeacă de la pregătirea și punerea în aplicare a Convenției de la Paris. Vă aduceți aminte ce s-a petrecut pe atunci. În Tratatul din Paris de la 1856 înrre altele se zicea că se va face o convenție ulterioară, care va regula poziția noastră, și după cum știți pentru încheierea acestei convenții Puterile garante au trimis comisari extraordinari și speciali, care să studieze aspirațiile și adevărata voință a țării asupra organizării sale politice și administrative.

În fața acestor comisari trimiși de puterile străine, ce am făcut noi țara? Oare am zis noi atunci: nu vă primim, pentru că țara voastră singură să-și pue norma dreptului său public și să-și așeze ea singură fundamentul său politic? Nu! noi n-am declarat așa, ci am ales Divanurile *ad-hoc*, care au formulat dorințele țării, dintre care unele apoi s-au pus în Convenția de la Paris, și astfel s-a așezat fundamentul organizării politice a Principatelor-Unite.

Această primire din partea noastră de a ni se așterne prin o convenție a Puterilor garante bazele existenței noastre politice ca stat european a fost expres formulată prin memorandum explicativ la decizia Divanului *ad-hoc* al Valachiei din 9 octombrie 1857. Și pentru ca să vedeți ce anume se zicea atunci, îmi veți permire să vă citez un singur pasaj caracteristic din acel memorandum. Citarea o fac din culegerea de acte asupra chestiei orientale (vol. 3, pag. 144) întocmită de d. de Iasmund, despre carele citeam în ziarele germane, că era designat de Imperiul German ca ministru rezident al său la București. Citând însă, sunt silit să retraduc din nemrește în românește:

„Noi românii, adânc pătrunși de intențiile generoase și înțelepte ale Puterilor garante, suntem nerăbdători de a primi din manile lor botezul noii noastre existențe politice”.

Acesta este spiritul, în care a lucrat Divanul *ad-hoc* al Valachiei. Iată acum și declararea formală a Divanului *ad-hoc* din Moldova în ședința sa de la 19 octombrie 1857:

„Divanul *ad-hoc*, pășind pe calea care îi este deschisă prin Tratatul de la Paris, adică de a arăta dorințele țării înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, declară etc”.

lfr
5*

Urmează apoi cunoscutele cinci puncte: 1. respectarea capitulațiilor; 2. unirea; 3. prințul străin hereditar; 4. neutralitatea; 5. constituționalismul.

\ Va să zică dorințele noastre le-am exprimat Europei și i-am recunoscut noi înșine competența de a legifera pentru noi întru cele din afară.

Să urmărim acum situația noastră față cu Europa mai departe. Comisarii de atunci, trimiși de Europa ca să afle dorințele noastre, întreabă prin o adresă oficială din 10 noiembrie 1857 pe președintele Divanului din București: „Dar asupra reorganizării interne ce dorințe aveți? Și atunci Să Divanul *ad-hoc* din București, în urma propunerii prințului Dimitrie Ghica, votează acea rezoluție memorabilă din decembrie 1857, în care se zice:

„Dorințele generale au fost acelea ce s-au expus Puterilor; altă dorință pentru reorganizarea internă nu avem față cu Puterile străine și nu putem să o exprimăm. Căci organizarea internă trebuie să se facă prin chiar Adunările legislative ale noastre”. (Aplauze.)

Astfel s-a pus din capul locului acea linie de demarcație bine definită: În ceea ce privește dreptul public internațional, Europa să ne reguleze; iar în ceea ce privește dreptul nostru public intern, față cu noi înșine, nu putem primi ca Europa să intervie. Am primit ca Europa să sancționeze capitulațiile noastre față cu Turcia; am voit ca să ne dea unirea și principiul unei constituții; am cerut ca să ne dea dreptul de a avea un principe stăruin hereditar, precum și garantarea neutralității; dar când a fost vorba de organizarea noastră internă, atunci Divanul *ad-hoc* a răspuns că nu primește intervenirea străină, și drept a făcut că n-a primit-o. (Aplauze.)

Ce s-a întâmplat cu această decizie? A venit conferința de la Paris și la 7 (19) august 1858 ne-a dat acea Convenție, care a regulat viața noastră politică.

D-lor, România în primul moment a primit Convenția ca fundament al noului stat, deși nu ne fuseseră acordate toate cerințele noastre, nici măcar Unirea definitivă. Totuș s-a primit Convenția, căci s-a introdus Comisia centtală și au început să se facă lucrările în sensul Convenției. Însă prin faptul patriotic și înțelept al alegerii Prințului Cuza în amândouă țările am realizat noi înșine Unirea de fapt. La acest fapt a contribuit mult elocvența unui tânăr deputat de atunci, a actualului ministru de externe, d. Vasile Boerescu. Pe această cale țața a mers cu pași siguri mai departe, lucrând în sensul Convenției, unde era în competența ei, și lucrând în contra Convenției, unde ne atingeia integritatea noastră internă.

Principele Cuza a lucrat cu multă prudență, când a început să înlăture una după alta acele dispoziții ale Convenției, care nu erau conforme cu linia limitativă între dreptul public și organizarea internă, a desființat Comisia centrală, a făcut Unirea, introducând un singur ministru, a secularizat mănăstirile închinat și a făcut în sfârșit foarte bine, când la 2 mai 1864 a introdus „Statutul” în modul cum l-a introdus¹.

D-lor, fiindcă s-a vorbit atât de mult de „lovitura de stat” de la 2 mai 1864, dați-mi voie să nu înțeleg aplicarea acestui cuvânt în sensul cum se face. Căci ce s-a lovit la 2 mai 1864? S-a lovit Constituția lucrată de noi? S-a lovit o organizare ce însăș țara și-ar fi dat-o în libera ei voință? Nimic din toate acestea! S-au lovit numai niște dispoziții înscise de pe masa verde a diplomației străine, și care n-ar fi trebuit să intre în dreptul public intern al nostru. Bine a făcut Vodă Cuza, când, înlăturând o parte din acea operă străină, a păstrat dintr-însa

¹ Vezi și voi. I, pag. 4 (n. ed. - p. 8).

numai acele articole, care se raportau la relațiile noastre externe cu Europa, afirmându-ne autonomia în privința administrației noastre interne. Actualul d. ministru de interne (Kogălniceanu) a ezitat mai pe urmă mult asupra faptului de la 2 mai, și era un timp, când ar fi dorit să se facă uitat. Îmi pare bine, că astăzi a revenit la adevăratele sentimente și tevedică pentru sine partea de merit, ce i se cuvine în acest fapt memorabil.

Însă, cum zisei, la 2 mai 1864 nu am rupt relațiile stabilite cu Europa. Vedeți, ce se zice cu ocazia rău numitei lovituri de stat de la 1864. Statutul desvoltător Convenției din 7 august 1858, promulgat la 2 iulie 1864, zice:

„Convenția încheiată la Paris în 7 (19) august 1858 între Curtea suverană și între Puterile garante autonomiei Principatelor-Unite, este și rămâne legea fundamentală a României. Însă îndoita alegete din 5 și 24 ianuarie 1859, săvârșirea Unirii și desființarea Comisiei centrale făcând neaplicabile mai multe articole esențiale din Convenție, atât pentru îndeplinirea acestora, cât și pentru reșezarea echilibrului între Puterile statului, ca act adițional al Convenției întră de astăzi în putere următorul Statut”...

Și apoi: *Modificații îndeplinitoare Statutului. In preambulul statutului:*

„Principatele-Unite pot în viitor a schimba legile, care privesc administrația lor dinlăuntru, cu concursul legal al tuturilor puterilor stabilite fără nici o intervenție; se înțelege, că această facultate nu se poate întinde la legăturile, care unesc Principatele cu Imperiul Otoman, nici la tractatele dintre înalta Poarră și celelalte Puteri, cate sunt și rămân obligatorii pentru aceste Principate”.

Se poate ceva mai clar decât deosebirea aci stabilită între ceea ce este drept public intetnațional și ceea ce este dreptul nosttu intern, unde nimeni nu are să se amestece? Aci este una din părțile însemnate ale actului de la 2 mai 1864.

Vine apoi Codul civil, aplicat de-abia de la decemvrie 1865, și regulează pentru prima oară drepturile politice ale

israeliților; căci legea comunală din 1864 vorbea numai de drepturi comunale, care nu sunt totdeauna drepturi politice în sensul strâns al cuvântului, adică drepturi de participare la puterea legislativă, executivă și judecătorească a statului.

Convenția de la Paris din 1858 în acea parre, care ne rămânea bine aplicabilă, zice la art. 46:

„Moldoveni și valahi de orice rit creștin se vor bucura deopotrivă de drepturile politice. Exercițiul acestor drepturi se va putea întinde și la celelalte culte”.

Prin ce?... „*Prin dispozițiuni legislative*”.

Convenția dorește întinderea drepturilor politice și la evrei ca princip. Însă ea zice: modul aplicării acestui princip se va face prin dispoziții legislative interne ale țării. Nu admite Europa că este de atribuțiile ei de a ne fixa rimpul și modul întinderii drepturilor politice la evrei. Codul civil de la 1865 vine și aplică acest princip, și prin art. 16 dă evreilor puțința de a dobândi naturalizarea individuală ca orice alt străin cerând-o Camerii, fără a beneficia însă de art. 8.

Cine știe ce s-a petrecut între culise cu acest articol, știe, că a fost îndeosebi favorabil primit de ambasadorii de la Constantinopol ai Putetilor; știe, că neuitatul Costache Negți, agentul Principelui Cuza la Constantinopol, ne scria, cum aricolul acesta poate împăca pe Puteri cu actele noastre de independență, arătându-le că, dacă în unele lucrăm peste Convenția de la Paris, în altele îi aplicăm spiritul ei. Așadar art. 16 din Codul civil de la 1865 consfințește și aplică art. 46 al Convenției de la Paris în privința israeliților.

Vine anul 1866. La 1866 - și astăzi nu este timpul de a ne întreba, cine e vinovat de emoția produsă, al cărei rezulat a fosr art. 7 - la 1866 s-a introdus în Constituția de la 1 iulie articolul 7 ca o restricție din cauză religioasă. Art. 46 din Convenția de la Paris ne lasă la dispoziția noastră legislativă, cum să punem în practică acordarea drepturilor politice ale

evreilor; însă ne arară ca direcție în viitor, că să le dăm odată. Codul civil din 1865 le și dase prin naturalizare individuală. Vine acum art. 7 din Constituția de la 1866 și le ia înapoi, și astfel lovește direct în spiritul art. 46 al Convenției. Răul l-a fecut dar art. 7 al Constituției, cate ne-a attas acruala revenire a Europei asupra chestiei evreilor la noi.

De explicat se poate explica ceea ce s-a întâmplat atunci. Nu uitați, d-lor, că în acel moment eta primit în mijlocul nostru Principele străin sub forma hereditară; și, deși prin aceasta se îndeplinea o dorință de mult formulată, însă în țară J era accentuată atunci temerea, ca nu cumva viitorul Principe străin să aducă și multe elemente sttăine în țară. Și dar prin o > reacție naturală trebuie să ne explicăm multe dispoziții prohibitive din Constituție, care poate că nu ar fi fost formulate, dacă această temete nu ar fi exisrat. Din norocire temetea aceasta a fost exagerată, și lucru știut de toți este că numai străin nu a rămas Principele nostru de aceasră țară. Dar din acea temere s-a născut poate att. 7, ca și arr. 3 al Constituției noastre.

Constituția din 1866 în ce relație stă ea cu Puterile garanre ale Europei? Iată o întrebare imporrantă în cazul de față.

Să vorbim întâi de poziția Ptincipelui stfâin heredirar. Însăș persoana Principelui ales nu sră în legătură primitivă și necesară cu Constituția de la 1 iulie 1866. Principele străin este la noi ales prin un plebiscit făcut la aprilie 1866. în momentul, când ați luctat dv. Constituția, noi aveam Principele străin prin un fapt plebiscitar, rădăcina sa juridică. Pe de alră parte, în Constituție nu se votbește nimic despre relațiile noastre cu Turcia: nimic nu se vorbește despre tributul ce i-l plăteam. Noi am anticipat oarecum prin Constituția de la 1866 epoca independenței noastre de astăzi. Dar am anticipat numai *pro forma*, căci de fapr Principele Carol, în urma sfarului dar de către președintele consiliului de atunci d. Ion Ghica, a scris o scrisoare de supunere Sultanului la Constantinopol, s-a dus acolo și a primit învestitura. Vasăzică, relațiile noastre

internaționale față cu Puterile nu erau atinse prin Constituție, în fața Europei ziceam: păstrăm relațiile internaționale, și la orice moment ne provocam la Puterile garante, prevăzute în Tratatul și Convenția de la Paris; și când a izbucnit la 1877 războiul oriental între Turcia și Rusia, ne adresam la Puterile garante pentru respectarea neutralității, dacă se va putea. Se constată dar, că relațiile noastre cu Puterile garante și cu Poarta otomană stăteau încă în picioare și după Constituția de la 1866, așa cum erau mai înainte.

Vine acum după războiul oriental Tratatul de la Berlin din iulie 1878. Ce va zice România față cu Tratatul de la Berlin? Remarcați, deocamdată, că Tratatul din Berlin proclamă singur, ca preambul, că este *continuarea operei Tratatului de la Paris din 1856*.

„Au nom de Dieu tout-puissant S. M. l'Empereur d'Allemagne, S. M. l'Empereur d'Autriche-Hongrie etc. désirant régler dans une pensée d'ordre européen, conformément aux stipulations du traité de Paris du 30 Mars 1856, les questions soulevées en Orient par les événements des dernières années et par la guerre dont le traité préliminaire de San Stefano a marqué le terme, ont été unanimement d'avis que la réunion d'un congrès serait le meilleur moyen de faciliter leur entente. A cet effet etc.”

Mai întâi de toate trebuie să fim drepiți! Dacă primim ceva, unde ne convine, ca o chestie de onoare trebuie să primim și atunci, unde acelaș lucru este în contra noastră. întreb: un congres, care continuă și regulează conferința de la Paris, pe care am primit-o de bună, este un congres, care se poate legitim ocupa și de noi? Eu răspund *da*, și am fi rău primiți în relațiile noastre cu Europa, când am zice: *nu*. Acest răspuns al meu este un răspuns conform cu dreptul public internațional. înțeleg, că ar fi fost un fel de politică, ce e drept cam îndrăznească, ca în urma încercării războiului noi să zicem: ne-am recăstigat independența cu arma în mână, cu arma în mână voim să o menținem și voim să ne organizăm așa cum voim noi, fără nici un fel de amestec.

3 Ar fi fost o politică, și dacă am fi avut tăria armatelor necesară, **Ar** fi fost o politică posibilă, deși cu greu aplicabilă în Europa. «- Dar așa a fost? N-a fost așa. în momentul când s-a întrunit f. Congresul la Berlin, ați văzut, că doi miniștri în numele Camerei **iui** al Senatului, în numele țării deci, au mers la Berlin, ca să ••prezente iarăș dorințele țării, ca la 1857. Ne-am pus dar în relații cu Berlinul și am primit, ca Tratatul de Berlin să se ocupe și să reguleze astfel și soarta noastră internațională. Aceasta însemnează mergerea la Berlin a d-lor Kogălniceanu și Brătianu.

I A venit în fine Tratatul din Berlin de la iulie 1878, s-a comunicat României și a ajuns în dezbaterile Camerei noastre la 7 septembrie 1878. Vă aduceți aminte, d-lor, căt era de % neînsemnată în Camera de atunci opoziția conservatoare. Abia Șeram 4 la număr; nici 5 nu eram, numărul regulamentar, ca i Să facem să se pue la vot o ptopunete. Am propus atunci cu I toate aceste, și tot prin neînsemnatul meu organ, că dacă este "« vorba de a ne pronunța asupra Tratatului din Berlin, *să se 'Consulte țara, convocându-se de pe atunci Constituanta*. Căci din momentul ce declarăm că primim Tratatul de la Berlin, făceam un act constituțional, care nu se putea îndeplini decât de o Cameră constituantă. Această părere a fost pusă la vot, a reușit -j| a i se face cel puțin această onoare, dar a fost respinsă și a fost - primită de către majoritatea strania propunere formulată așa:

I *C „Camera, conformându-se Tratatului din Berlin, autoriză luarea , Dobrogei, iar celelalte chestii se vot regula pe cale constituțională”.

Mate greșala! stăruiesc a crede și astăzi ptecum o spuneam % și atunci. De mari greutate am fi scăpat, dacă de pe atunci se .' întreprindea opera de revizuire constituțională, care vine astăzi , așa de târziu. Dar în fine așa a vrut guvernul și majoritatea. A venit apoi Camera trecută și s-a pronunțat într-un mod ; constituțional, că este caz de a se tevizui att. 7.

Ei bine, față cu această pronunțare nu cred că este prudent și nici drept ca să spunem Europei astăzi după toate cele

petrecute: nu vrem să știm de tine, deși ceri prin Tractatul de la Berlin ceva prevăzut deja în Convenția din Paris, pe care ani primit-o de mult, noi îți respingem cererea. Aceasta ar li imprudentr și nelegal din parrea noastră.

Pentru acesre motive, noi nu putem primi punctul de vedere al acelora care sunt contra revizuirii Constituției, ci credem just a se procede la o revizuire a art. 7.

Dar la ce fel de revizuire? — Aci e chestia. Puterile semnatare ale Tractatului de la Berlin sunt legitimize să ne ceară, după dreptul public, ca Constituția noastră să nu fie în dezacord cu ideile cuprinse în Convenția de la Paris; și fiindcă în acea Convenție se zice că noi nrebuie să întindem la vreme drepturile politice și la riturile necreștine, Europa este în drepți a ne cere să punem în aplicare ideea Convenției prin o dispoziție constituțională. **Arata** însă și, după dreptul public, gândesc ca atât și nimic mai mult. Propunerea majorității comitetului delegaților răspunde la această cerere legitimă a Europei. Când noi ștergem art. 7 din Constituția noastră, când proclamăm că nu mai există resrricție din cauză de religie pentru obținerea drepturilor polirice, când declarăm că orice srrăin de orice religie poate fi primit la bucurarea de drepturi politice prin naturalizare, prin aceasta satisfacem cererea Europei.

Dar guvernul ne zice: Europa cere mai mult. — Sub ce formă cere Europa mai mult? Să examinăm.

D-lor, știți că la redactarea textului Tractatului de la Berlin s-a făcut încercarea de a se introduce *emanciparea* evreilor de la noi sub formă colectivă chiar prin dispozițiile ttactatului.

În protocolul 17 găsiți o propunere a Comitetului de Launay; era vorba cum să se formuleze art. 44 care ne privește, și vine atunci d. Desptez, al tteilea reprezentant al Franței, carc- era însărcinat cu instrumentarea textului ttactatului, și zice:

Le 5-e article, qui apour objet l'egalite des droits el la liberte des cultes, a donne lieu a des difficultes de redaction: cet article

În effet est commun à la Bulgarie, au Montenegro, a la Serbie, t la Rournanie, et la commission devait trouver une memeformule Bpour diverses sitaations; il était particulièrement malaise d'y icomprendre les israelites de Rournanie dont la situation est mindeterminee aupoint de vue de la nationalite. Le Comte de Launay, Idans le but de prevenir tout malentendu, a propose, au cours de la miscussion, l'insertion de la pbrase suivante: les israelites de I Rournanie, pour autant qu'ils n'appartiennentpas a une nationalite * itrangere, acquierent, deplein droit, la nationalite roumaine.

i| încercarea de a se interpreta astfel Tractatul de la Berlin **tf**, a avut intenția de a emancipa o întreagă categorie de evrei. Dar ff la aceasra răspunde principele Bismarck:

Leprince de Bismarck signale les inconvenients qu'il y aurait " à modifier les resolutions adopteespar le congres et qui ontforme W la base des travaux de la commission de redaction. Il est . r necessaire que le congres s'oppose à toute tentative de revenir sur mie fond. M. Desprez ajoute que la commission a maintenu sa I; redaction primitive, qui lui paraît de nature a concilier tous les • interets en cause, et que M. de Launay s'est borne a demander l'insertion de sa motion au protocole.

!.' Principele Bismarck semnalează dar inconvenientele, care ar fi să mai revie congresul asupra fondului și să modifice bazele ce erau deja fixate; vasăzică, se tespinge în chiar sânul Congresului încercarea de a declara ca este votba de *emanciparea* unei categorii de evrei, se respinge aceasta ca ceva care *modifică* sensul deciziunilor anterioare.

D-lor, principiul art. 44 din Tractatul de la Berlin noi îl * primim așa cum este formulat în genetalitatea lui, ștergem otce •• restricție religioasă. însă chestia de a ști: primim evreii ' individual prin naturalizare, primim evreii prin categorii, *" primim evreii prin lisre, aceasta este o chestie, ce în orice caz : după dreptul piiJ>ITCne ramanffie%e.rvata nouă. Căci dacă deja Convenția dii^Sai:\s'de'lâ,?l:c\$,,crtie^âlasat atunci, când eram

mai slabi, dreptul autonomiei și ne-a zis: „Veți întinde drepturile politice și la evrei prin dispoziții legislative, când le veți crede necesare”, - cum astăzi, când noi suntem mai tari, când nu ne dați nici măcar în schimb garanția neutralității, cum astăzi, când ștergem acel articol restrictiv, ați putea să intrați în detaliile legislației noastre interne?

Fără a „sfida” pe nimeni, suntem în drept să zicem: este o chestie de aprețiere, și astfel este drept ca în această materie, care privește direct interesul nostru, să aprețiem și noi, după cum ne dictează conservarea naționalității noastre. (Aplauze.)

’Frec acum la alt argument, d-lor deputați. D. ministru de externe, când mi-a răspuns în ședința de miercuri la o simplă aluzie ce făcusem asupra compunerii ministerului actual, și în privința carii simple aluzii mi-a făcut onoare să-mi răspundă un ministru, al doilea ministru și al treilea ministru - era prea multă onoare pentru mine, - în acea ședință de miercuri dar, d. ministru de externe zicea: „Vedeți finețea! d. Maiorescu, care este cunoscut ca amic al evreilor, nu s-a pronunțat într-un sens sau într-altul”. Sper, d-lor, că astăzi m-am pronunțat așa, încât să nu mai existe îndoială.

Relev și cuvântul de amic al evreilor. Dacă prin acest cuvânt se înțelege a nu avea nici o antipatie națională în contra lor, a fi amic al evreilor în același sens și aceeași proporții, în care pot fi amic al francezilor, al germanilor și al altor națiuni străine, atunci primesc acest epitet. Sunt amic al evreilor, nu am nici o antipatie în contra lor. Printre evrei am cunoscuți, pentru care am cea mai mare stimă, atât în țară cât și în străinătate; și din momentul, când ni se garantează propria naționalitate, le doresc bună primire și voi fi mulțumit, când îi voi vedea bucurându-se în pace sub soarele României de ospitalitatea și de drepturile noastre. (Aplauze.)

Ca amic al evreilor dar; ca unul care, cu neînsemnata mea persoană, am fost citat în străinătate, de câte ori era vorba de chestia evreilor la noi; ca unul, care am văzut câteva afirmări

ale mele, favorabile lor, citate în diferite broșuri asupra chestiei israelite; ca unul, care păsttez aceleași sentimente și aceeași atitudine față cu dâșșii și astăzi: voi să sfătuiesc pe evrei să nu întindă coarda prea tare în momentul de față (aplauze). D-lor, eu am găsit foarte nepotrivită, foarte în contra intereselor evreilor din România, lupta pe care a deschis-o Alianța israelită străină în contra noastră. (Aplauze.) Alta este a ne lăsa pe noi, în pașnică umanitate, să regulăm chestia între evrei și între noi, și alta este a revolta sentimentul național în noi prin presiuni, ce se fac din afară contra noastră (aplauze).

^ Și dacă până la un timp unii din noi chiar ne gândeam la
 ' întinderea drepturilor evreilor în starea legislației noastre de
 . atunci, astăzi ptocedările imprudente și nedrepte ale Alianței
 - Israelite ne silesc să ne punem în defensivă și să ne gândim mai
 : înainte de toate, cum să ne apătăm în contra exigențelor
 • nelegitime și injuste (aplauze). Căci vedeți greaua situație
 " morală, în care sunt puși locuitorii acestei țări prin chestia de
 • față: Ne cere oare Tractatul de la Berlin ca să dăm odată ceva
 , „i și apoi să scăpăm? Este vorba de o dare de milioane ce ni s-ar
 5 fi impus, cum i s-au impus Franței miliarde, dar când le-a plătit
 - aceste miliarde, le-a plătit și a scăpat? Este vorba să ni se ia
 • o provincie, cum s-a luat Franței două și nouă una, dar când
 le-am pierdut și unii și alții, a fost un moment de grozăvă
 . durere, dar le-am dat și am scăpat? - Nu, d-lor, aci nu e vorba
 de aceasta. Aci e vorba de a introduce în organismul nostru
 permanent, în viața zilnică a noastră acest element acum, și
 de acum înainte pentru totdeauna. Cu rezolvarea de astăzi nu
 } am terminat chestia, ci ea de-abia a început. (Aplauze.)

: Apoi așa fiind, d-lor miniștri, cum voiți d-voastră ca să
 I faceți introducerea elementului celui nou fie cu naturalizare
 f individuală, fie cu liste, fie cu categorii, fără ca să fie cu buna
 | și voluntara primire a țării? (Aplauze.) Și ce soartă credeți
 | d-voastră că rezervați cu siguranță noilor cetățeni, ce s-ar
 i introduce violentându-se voința țării? (Aplauze.)

<
 i —

D-lor, nu vorbesc de revolte; nu este al nostru rolul de a vorbi de ele. Cine prevede și simte, va ști, cât trebuie să prevadă și să simră. Dar vorbesc de simpla conlucrare a lor față cu noi. Este vorba de a primi acum pe evrei cu drepturi polirice, cu puțința de a intra în comună, de a fi alegător și ales, cu puțința de a fi judecătoreț, de a se urca în gradele milirare. Ei bine! cum voiți să-i puneți pe acești oameni față cu țara? Voiți să faceți să se indigneze colegii lor față cu dâșii, când îi primiți? Sau este mai bine de a-i primi așa, încât sentimentul majorității țării să fie împăcat? Mult, puțin, cât vom da, să dăm așa, încât să fie dat din bună inimă și fără presiune străină. (Aplauze.)

Alianța israelită în numele cui vorbește? Și acele state, cate au primit în parte maniera ei de a vedea, pentru ce au primit-o? Pentru că se zice: este o cerință a umanității, a civilizațiunii, ca să fim astăzi în pace unii cu alții pentu religie. Așa este. Dat oare aceeaș cerință umanitară nu ne impune, ca să primim pe noii cetățeni în adevărată pace? Oare cuvintele, care s-au zis, după cum ne-a mărturisit d. ministtu de externe, de către un membru al Alianței israelite în Italia, că să se masacreze mai bine zece mii de evrei din România, numai să triumfeze principiul, oare aceste cuvinte nu sunt inumane, nu sunt barbare, nu stau în contradicere cu adevărata civilizațiune? Cum? Principiu umanitar masacrarea a zece mii de oameni? Aceasta nu se poate. Aceia, care sunt adevărații amici ai evreilor și ai omenirii, vor zice: este în spiritul secolului al 19-lea să nu fie nici o deosebire de religie, este în spiritul acestui secol și de datoria ginte latine din Orient ca să zică: nici o împrejurare fatală a nașterii nu trebuie să împedice pe cineva de a se bucura de drepturile civile și politice. Și dacă revoluția cea mare de la sfârșitul secolului trecut, făcută în Franța, a desființat privilegiile de naștere prin nobleță, trebuie timpul nostru să desființeze și privilegiile de orice altă cauză de naștere, să nu mai poți zice cuiva: fiindcă s-a întâmplat să fii născut evreu, te împedec toată viața ta, orice sentiment vei avea de altminteri,

de a te bucura de drepturile civile și politice! Nu poți zice aceasta; însă poți să-i zici: tu, care vrei să vii în mijlocul nostru, trebuie să vii cu buna noastră primire, fiindcă voiești să intri într-un stat, din care ai să faci parte ca liber cetățean.

Nu este dat chestia de liste, de categorii sau de naturalizare individuală importantă în privința numărului, - importantă este în privința *principiului*. Nu poate România să admită ca străinii să se introducă în sânul ei prin impunerea străinilor, fără ca măcar să-și dea osteneala, să-și documenteze dorința de a se împământeni. (Aplauze.)

Naturalizarea individuală implică în sine însă și cererea evreilor, manifestarea dorinței lor de a fi cetățeni români; prin ea se va împedeca din capul locului răul sentiment, că au venit în mijlocul nostru ajutați de presiunea străină sau de Alianța israeliră (aplauze); vor trebui să documenteze că voiesc să fie români: „M-am desbrăcat de presiunea stătină, voi împreună cu voi să lucrez pentru binele țării”. (Aplauze.) Dacă nu veți face așa, dacă veți primi o listă impusă, fără ca ei să o ceară, dacă veți primi o categorie, unde ei nu-și manifestează voința ca să fie primiți, ați introdus în mijlocul nostru un element dușman, care va zice totdeauna: Nu am primit de la voi aceste drepturi, ci de la străini. (Aplauze frenetice.)

Și acum, dacă aș avea un glas, pe cate din nenorocire nu-l am, care să străbată în Europa, aș zice: Pentru ce aceasta? Pentru ce voiți să înjosiți România? Nici atâta drept nu ne dați ca să spunem evreilor din țară: manifestați măcar dorința, că voiți să fiți cu noi? în numele cui aceasta? în numele umanității? Niciodată!

Și când zic aceste cuvinte, am conștiința că mă aflu în cutentul ideilor de drept, de stat, de omenire, în care se află și cultura occidentală, căci de acolo le-am primit.

Un ultim cuvânt pentu guvern și pentru majoritatea, de care poate dispune. Ați vorbit de unirea partidelor Dați-mi voie să întreb: ce unire cereți d-voastră? Numai unirea

acelora, care părăsesc părerile și sentimentele lor și vin la ale d-voastră? Sau suntem în drept și noi uneori să zicem: părăsiți-vă pe ale d-voasrră și veniți la noi. (Aplauze.) Dați odată voie țării să zică: urmați-mă și pe mine. Și zicând așa, știu că cuvintele mele au un răsunset și în bărbații aceia, care au fost și au condus țara noastră de la '48 încoace. Eu știu că și d. președinte al acestei Camere și miniștrii de pe acele bănci ar fi fericiți, când ar avea siguranța că această soluțiune ce o propune majoritatea delegaților ar triumfa; căci și ei, ca și fiecare dinre noi, n-ar voi ca să vază țara aceasta nemulțumită. E acum cazul de a vă zice: încercați odată; puneți-vă în fruntea acestei mișcări, primiți propunerea majorității, și fiți siguri că sunt argumente ca să se susție și în fața Europei. (Aplauze.)

Văd înaintea mea atâția bărbați, care au condus România de la 1848 încoace; văd pe aceia care se mândresc că au venit în mijlocul poporului lor cu ideea libertății populare. D-lor liberali de la 1848, ați venit cu deviza *Voxpopuli vox Dei...* Fost-a vreodată o chestie, care să fi fosr așa de populară ca aceasta?

Puneți-vă în fruntea acestei mișcări și fiți siguri, că țara vă va binecuvânta și vă va sprijini Dumnezeu! (Aplauze prelungite.)

48

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Discurs final asupra art. 7

(*Sedința de la 6 octomvrie 1879*)

Discuția, caracterizată prin cele două discursuri precedente asupra proiectului de revizuire formulat de majoritatea delegaților, se mai continuă până la 12 septembrie, când în sfârșit guvernul, pentru a împiedeca vorul asupra proiectului majorității, se vede silir să iese din rezerva sa și să prezente Camerei propriul său proiect. Iată-l așa cum s-a depus pe biroul Camerei și cum esre publicat în *Monitorul oficial* de la 13 septembrie 1879:

PROIECT DE LEGE

Pentru revizuirea art. 7 din Constituțiune

Articol unic

„În locul art. 7 din Constituție, care se revizuește, se va pune următorul:

Art. 7. Diferența de credințe religioase și de confesiuni nu constituie în România o piedică spre a dobândi și a exercita drepturile civile și politice.

§1. - Străinii, de orice religie, vor putea dobândi împământarea prin legi speciale și individuale.

Acelaș drept se dă acelor care, fără a fi cetățeni, se află în România ca *supuși români*.

§ 2. - Nu vor putea dobândi, sub verce titlu ar fi, proprietăți rurale - afară de vii, locuri sau case în orașe - decât acei, care vor fi cetățeni români, respectându-se însă drepturile aceloră, care le au după legile anterioare, sau în virtutea tractatelor existente între România și alte statuii.

§ 3. - Toți locuitorii aflători în momentul anexării ca cetățeni otomani în provincia română de peste Dunăre, Dobrogea, care se declară parte integrantă a României, au deopotrivă toate drepturile și datoriile de români, conform regimului special ce se va prescrie pentru acea provincie de către Adunările Legiuitoare.

Restricțiunea relativă la dobândirea proprietății rurale nu se aplică la Dobrogea.

§ 4. - Cei născuți și crescuți în România până la majoritate și care nu se vor fi bucurat niciodată de vreo protecțiune străină, vor fi de drept dispensați de stagi, când Adunările vor admite ceterea lor de naturalizare.

§ 5. — Se declară cetățeni, pentru astă una și singură dată, acei supuși români de verce religione, care s-au asimilat cu națiunea și a căiot nume și calități se votează de către Corpurile Legiuitoare deodată cu această Lege.

Acei dintre dâșii, care în timp de un an de la această admitere la cetățenie nu vor reclama diploma de indigenat, vor pierde drepturile ce li se acordă.

Președintele consiliului miniștrilor și ministru

lucrăr. publice, *I. C. Brătianu*

Ministru de interne, *M. Kogălniceanu*

Ministru cultelor și instrucțiunii publice,

N. Krezulescu.

Ministru finanțelor, *D. A. Sturdza*

Ministru afacerilor străine, *B. Boerescu*

Ministru de război, *D. Lecca*

Ministru justiției, *A. Stolojan*

Proiectul guvernului se trimite în dezbaterile secțiilor Camerei, și până la terminarea acestor foarte agitate dezbateri discuția publică asupra revizuirii se întrerupe.

Greutatea era lista cea mare de evrei de tot felul (unii mai ales susținuți de Alianța israelită), pe care guvernul voia să-i treacă sub scutul § 5 din proiectul său. Însă față cu rezistența majorității delegaților guvernul a trebuit să cedeze în parte, și prin tranzacțiune s-a primit ideea, echitabilă, de a se admite la naturalizarea colectivă prin o singură lege numai străinii care au servit sub drapel în timpul Războiului pentru independență. Pe de altă parte s-a părăsit ideea dobândirii imobilelor rurale prin succesiune *ab-intestat*, rămânând ca asupra aplicărilor speciale ale noului princip constituțional să se legifereze mai târziu.

Astfel s-a formulat și s-a primit de întregul comitet al delegaților proiectul final:

„Art. unic. în locul art. 7 din Constituție, care se revizuește, se va pune următorul:

Art. 7. Diferența de credințe religioase și confesiuni nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita.

§ 1. Străinul, fără osebite de religie, supus sau nesupus unei protecțiuni străine, poate dobândi împământinirea cu condițiunile următoare:

a) Va adresa guvernului cererea de naturalizare, în care va arăta capitalul ce posedă, profesiunea ce exercită și voința de a-și stabili domiciliul în România.

b) Va locui, în urma acestei cereri, zece ani în țară și va dovedi prin faptele sale că este folositor ei.

§ 2. Pot fi scutiți de stagi:

c) Acei, care vor fi adus în țară industrii, invențiuni utile sau talente distinse sau care vor fi fundat aci stabilimente mari de comerț sau de industrie.

b) Acei care, fiind născuți și crescuți în România din părinți stabiliți în țară, nu s-au bucurat nici unii nici alții vteodată de vreo protecție srrăină.

c) Acei, care au servit sub drapel în timpul războiului penrru independență și care vor putea fi naturalizați în mod colectiv, după propunerea guvernului, printr-o singură lege și fără alte formalități.

§ 3. Naturalizarea nu se poate acorda decât prin lege și în mod individual.

§ 4. O lege specială va determina modul, prin care străinii vor putea stabili domiciliul lor pe teritoriul României.

§ 5- Numai românii sau cei naturalizați români pot dobândi imobile rurale în România.

Drepturile până acum câștigate sunt respectate.

Convențiile internaționale astăzi existente rămân în vigoare cu toate clauzele și termenul coprins într-însele".

Așa se prezintă proiectul în ultima ședința a Camerei revizioniste, la 6 octombrie. Noul raportor însă, d. D. Giani, îl introduce prin câteva explicații, din care rezultă că între majoritate, minoritate și guvern ar fi fost numai niște deosebiri „mai mulr de formă, decar de fond;" pe când în adevăr, precum se dovedește din cele două discursuri reproduse în paginile precedente, deosebirea de fond fusese adâncă și se înlăturase numai prin neclintita stăruință a majorității teprezenranților țării (îndeosebi și a conservatorilor), înainrea căreia guvernul cu aderenții săi au trebuit să cedeze.

Acest fapt, cu atât mai important, cu cât într-o chestie așa de gravă dovedea și străinătății, că în România începea să existe în realitate o reprezentare națională prin Parlament, iar nu numai o dependență întâmplătorului guvern, se cuvenea să fie relevat, și de aceea îndată după citirea raportului se rostește următorul discurs:

D-lor deputați, noi am întrerupt discuția asupra proiectului de reformă constituțională în urma cuvintelor zise

ded. Chițu. D. Chițu, un important membru și reprezentant al majorității acestei Camere, când ne-a făcut apel la împăciuire și când și-a arărat încrederea că în această Cameră se va găsi în fine unirea pe un tărâm național, a zis aceste cuvinte într-un ceas bun. (Aplauze.)

Acest tărâm comun s-a găsit. Și fiindcă s-a alcătuit un alt proiect de lege decât acela ce eia înainte în discuție, cred că suntem datoti să explicăm și înaintea țării, care a fost așa de frământată până acum de această chestie, și înaintea străinătății, care sper că va primi această redactate, ttebuie să explicăm, zic, care este înțelesul, care este copiinsul acestui proiect de lege.

D-lor deputați, după ce guvernul de astăzi, fără a lua el inițiativa, fără a indica țării în alegeri, care este programul său în chestia revizuirii, a lăsat țării să se pronunțe liberă în această chestie, a lucrat foarte consecvent, când mai pe urmă, odată Camera și Senatul adunate, a zis Cametei: din inițiativa ta pune înainte ideile de reformă constituțională.

Patru mari principii au fost atunci puse înainte de către majoritate, de către aproape unanimitatea Cametei în această privință.

Întâi s-a zis: Nu sunt, nu putem recunoaște în dreprul nosrru public, israeliți români.

Al doilea s-a zis: Condițiile de naturalizare nu mai pot să facă parre din dreptul civil privar, ci ttebuie să intte în chiat Constituția țării.

Al treilea s-a zis: Proprietatea imobiliară, cel puțin cea rurală, este un drept cetățenesc, și nu se poate tecunoaște străinilor în România.

Al patrulea s-a zis: Orică nouă introducere în cetățenia română trebuie să se facă prin cerere prealabilă și individuală, și să se primească de către Camerele Legiuitoare în acelaș mod.

Acestea erau cele patru principii, care formau țesătura fundamentală a ideilor dv., care erau adevărata expresie a țării, în marea ei majoritate, în această materie.

Asupra acestor patru principii a fost luptă mare între noi; nu doară că ar fi fost cineva între noi care nu voia ca ele să existe așa cum erau formulate, dat etau temeți că poate voi întâlni prea multe greutăți altundeva.

Din norocire, astăzi aceste temeri se vede că au dispărut, căci cu toții am convenit că aceste patru principii fundamentale să fie primite, să servească de bază pentru reformarea Constituțiunii ce se întreprinde.

Dacă am ajuns la acest rezultat, trebuie să mulțumim făta îndoială spirirului conciliant al tutulor: al guvernului și al majorității, ca și al fostei opoziții. Dar cred că nu ttecepeste limitele modestiei, dacă recunosc încă o dată în public, cât de important a fost și cu această ocazie rolul, cât de însemnată a fost misiunea ce a avut-o opoziția constituțională în această chestie. (Aplauze.)

E știut ca un folos constituțional, că prin discuție, prin opunere uneori la ceea ce se cere de guvern în primul moment, se luminează chestiile și se înaintează dezvoltarea principiilor.

Dacă acesta este un adevăr general, a fost în special documentat în cazul de față, și grație patriotismului și tenacității, cu care toți am luptat pe tătâmul principiilor, s-a ajuns în fine la acest rezultat satisfăcător, care va da o liniște și mulțumire țării întregi și care, suntem convinși, va fi primit și de străinătate, ca fiind conform cu principiile statului și cu dreptul modern (aplauze).

D-lor, iată ce se zice acum în proiectul astfel redactat:

„Art. 7. Ca princip, diferența de credințe religioase și confesiuni nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita.”

Au fost discuții asupra ideei, dacă cuvântul: a le exercita, trebuie aci sau nu. In formularea, în care este acum făcută tedarctiunea, s-a recunoscut de toți că este o idee justă. Nu sunt drepturi preexistente, dar odată ce drepturi sunt dobândite în modul cum se prevede mai jos, se înțelege că pe această cale

•dobândite, se vor putea pune în lucrare și exercita. Paragraful întâi zice:

„Străinul, fără osebite de religie, supus sau nesupus unei ' protecțiuni străine, poate dobândi împământanire cu condițiunile următoare:

a) Va adresa guvernului cererea de naturalizare, în care va arăta capitalul ce posedă, profesiunea ce exercită și voința de a-și stabili domiciliul în România.

b) Va locui, în urma acestei cereri, 10 ani în țară și va dovedi prin faptele sale că este folositor ei.”

S-a recunoscut că voința aceasta, această cetere sau ' declarațiune prealabilă, este omagiul, esențialul, fără care nici un străin nu poate să fie primit ca cetățean în România; cererea prealabilă nu este o chestie numai de procedură, ci este chiat esențialul. Cei ce vor să devie cetățeni români, cerând și arătând astfel voința lor, exprimă prin aceasta, că știu să respecte acel stat, în care voiesc să fie cetățeni, și respectul prealabil nu poate să fie niciodată prea mare către membrii acelui stat, al cătuia dâșii vot să devie cetățeni.

Cine vtea să intre ca membru credincios într-o biserică, este cuviincios să arete tot respectul, toată venerațiunea pentru acea biserică. Niciodată nu se poate susține că acela care își arată un absolut respect pentru statul în care vrea să intre, prin aceasta el își aduce sieși o scădere. Ci din contra el însuș se va înălța mai mult, și cu cât va înălța mai mult societatea, din care voiește să facă parte, cu atât se va resfrânge și onoarea asupra lui. (Aplauze.)

Stagiul pus în Constituțiune, condițiunile acestea puse în Constituțiune, sunt, ce este drept, o înăsprire peste ceea ce a fost în Constituțiunea noastră cea veche. însă ele sunt o garanție mai mult, ce noi vtem să luăm în contra unei prea mari și prea pripite ptimiri de elemente străine în sânul nosttu. Și fiindcă se leagă de această idee, adaog că mai este și o altă garanție luată, și aceasta este declarația relativă la proprietatea

rurală, precum o prevede § 5 din articolul nostru, care zice că proprietatea rurală este un drept al cetățeanului român și că el nu se poate acorda la străini, respectând însă drepturile existente deja câștigate.

Care este motivul acestei înăspriri?

Domnilor deputați, în Constituțiunea de la 1866 noi am fost mai indulgenți, mai ușori în această privință. Atunci am putut lăsa, fără a pune bariere constituționale, naturalizarea cu diferitele ei forme atât la Camerele obișnuite, cât și la codul civil privat, și am putut lăsa ca proprietatea imobiliară să fie dobândită și de străini, afară de cei de rit necreștin. Căci atunci aveam un scut putetnic, atunci eram puși sub garanția colectivă a șapte Puteri mari europene. Ele prin convenție stabilită ne garantau neutralitatea. Noi, o gîntă latină nu prea numeroasă, pusă în Orient între popoare puternice, mai puternice la număr decât noi, noi aveam în această garanție un scut al existenței noastre naționale. Astăzi, când este vorba ca să ni se recunoască independența, însă independența ni se recunoaște fără garantarea neutralității, astăzi suntem siliți să căutăm în noi înșine elementele de garanție ale existenței noastre ca stat și ca națiune.

Iată motivele, pentru care astăzi, prinrr-un just simțimânt național, trebuie să luăm noi înșine cu atât mai multe garanții pentru conservarea noastră, așa cum suntem și cum voim să rămânem. De aceea este explicabilă în poziția noastră de astăzi și această dispoziție, așa precum s-a introdus.

D-lor, dacă în acest proiect se mai dispune, ca acei, care au servit sub dtapel în timpul Răsboiului pentru independență, să fie naturalizați în mod colectiv după ptopunerea guvernului printr-o singură lege fără altă formalitate, veți găsi asemenea just, că prinrr-această numai aparentă excepție la principiul cel mare de naturalizare individuală să se aducă în chiar Constituțiunea țării o amintire de timpul, în care această

reformă s-a făcut, de răsboiul, prin care am câștigat Independența noastră. (Aplauze.)

^ Iară, d-lor deputați, și termin cu aceste cuvinte, iată care feste esența ultimului proiect, și iată motivele, penttu care și h grupul nostru din opoziție s-a împreunat cu majoritatea pentru a. a-l primi așa cum esre formulat (aplauze),

t* Mă cred daror acum să fac următoarea declarare în ceea l ce ne privește: Pe temeiul acestui proiect, pe temeiul acestor " principii ne-am întrunit cu toții, și întrunindu-ne sperăm, avem ^ convicțiunea, că guvernul, orcare ar fi, îndeosebi guvernul de » astăzi, va fi în stare de a face să triumfe aceste principii înainrea ț tutulor. (Aplauze.) Ele sunt conforme cu dreptul public, și este ; bine ca să se știe (din partea unui membru al opoziției primiți acest cuvânt): că orice guvern, fie și guvernul de astăzi, cate m va susține sincer acest proiect, este purtat de încrederea țării întregi și a întregii acestei Camere. (Aplauze.)

Nu este cu puțință de a vedea în acest discurs altceva decât exprimarea exactă a celor petrecute în Cameră și tendența de a contribui, ca formularea articolului 7 în conformitate cu simțimântul țării să fie primită și de Puterile semnatare ale Tractatului din Berlin ca îndeplinirea ultimei condiții pentru recunoașterea independenței noastre.

Cu toate aceste, iată răspunsul ministrului-prezident Ioan Brătianu la acel discurs:

„O. președinteal consiliului. Dacă onor. d. Maiorescu ar fi vorbit în tot discursul d-sale în sensul cum a terminat, nu aveam decât să-l aplaudăm și să-l îmbrățișăm. Dar în tot timpul, cât d-sa a vorbit, m-am gândit la un lucru: întotdeauna am zis, că acei care vin de peste Carpați dacă nu au simțimântul libertății dezvoltat, dar în simțimântul naționalității ne întrec pe toți.

Ei bine, onor. d. Maiorescu a venit astăzi să facă la aceasta o patentă escepțiune: fiindcă tot discursul d-lui

TITU MAIORESCU

nu a fost românesc, nu a fost patriotic; d-sa a vorbit numai în numele d-lui, și sunt încredințat, că în țai-i nimeni nu este cu d-sa și în străinătate cuvintele d-sale nu vor avea nici o autoritate. (Aplauze prelungite.)"

Până într-atât ura dintre partide și obiceiul de .l suspecta pe adversari (vezi și pag. 222) întunecau dezbaterile parlamentare din acel timp. Astăzi (1897) niti nu se mai poate pricepe tonul înveninat din întâmpinarea d-lui Brătianu - dovadă de progresul judecății politice de atunci încoace.

În aceeaș ședință de 6 octomvrie mai toată Camera (132 voturi) primește proiectul de revizuire; în contra lui votează numai 9 deputați anti-revizionișii (N. Blaremburg, D. Rosetti-Tescanu etc); d. P. Carp se abține. La 11 octomvrie proiectul este primit și de Senat, și la 12 octomvrie 1879 se promulgă noul articol 7 al Constituțiunii. Apoi Camera și Senatul își continua lucrările în calitatea de Corpuri Legiuitoare ordinare.

#•

4 9

In contra Adresei. Nepotrivire între vorbe și fapte

(Ședința Camerei de la 11 decemvrie 1879)

5 D-lor deputați, permiteți-mi, vă rog, să-mi exprim și cu
Ț], această ocazie mirarea despre modul cum inaugurează această
^ Cameră discuția parlamentară, modul adecă de a lăsa să se
* Votească fără contrazicători. Și pe urmă numai auzi pe unii
jțiau alții din d-nii miniștri, precum am auzit pe d. ministru-
5j]președinte, făcând aluzie ironică la minoritatea or chiar la
majoritatea vorbitoare.

Domnilor, să ne înțelegem. Voim să suprimăm regimul
iparlamentar în discuție? Voiți să ziceți: o adresă, ce este odată
alcătuită de dv. în înțelegere cu guvernul, este un lucru așa de
ifânt încât să pășim la votarea ei, fără ca cel puțin să
raționăm? Voiți să ziceți, că dacă un membru din majoritatea
4 dv., d. Pantazi Ghica, numește această adresă palidă, scurtă,
absurdă, dacă-mi aduc bine aminte, sau mai exact derizorie,
că toate aceste cuvinte zise în parlamenr nu merită să **fie**
relevate din pattea dv.? sau voiți să ziceți, că nu merita nici un
răspuns membrul din majoritate, cate v-a aruncat asemenea
Cuvinte? Domnilor, aceasta din urmă vă privește pe dv.; noi
însă suntem datori să relevăm lucrul și să venim să vă
Spunem că, după înțelesul nostru, când ne aflăm într-un
parlament, nu credem că viața parlamentară este numai o
formă goală și fără nici o logică. Poate o fi vreo înțelegere
tainică și trainică între guvern și majoritatea dv. ca să

suprimăm discuția și că prin urmare nu mai merită viața publică să veniți și să ne spuneți, care sunt argumentele dv. (u toate acestea eu vă amintesc, domnilor, că d. ex. opoziția sau minoritatea a avut multă dreptate, când a vorbit pe larg despic chestia evreilor, aceea a reformării art. 7 din Constituție în înțelesul său și al țării. Prin aceste argumente din părlea minorității, care a venit cu propunerea sa, pe care apoi a găsi o bună și majoritatea, ați putut să susțineți chestia în lai.i Europei. Însă și atunci, când se susținea propunerea țării din partea minorității, se întrebuița de dv. aceeași tactică de astăzi; și atunci simpaticul domnul președinte al consiliului ne gratifica pe noi opoziția cu epitetul de vorbitoare.

Dar ce voiți să faci un parlamenr decât să vorbească? Numai să vorbească cu înțeles. Voiți de la un parlament fapic sau acțiuni de fap? Atât ne-ar mai lipsi!

Este, d-lor, în parlament numai un singur fapt, adecă faptul brutal de a atunca în urnă bile albe și bile negre, însă numai prin discuție se luminează și se înalță acest fapt brut și cu el întregul parlamentarism. Prin urmare dacă voiți ci parlamenrarismul nosrru să înainteze, atunci trebuie să ne înțelegem vorbind și să vorbim înțelegându-ne. Sau poate, d-lor, acest proiect de răspuns la mesagiul Tronului vă pare Domniilor-Voastre așa de bun, încât nu mai încape discuție? or din contră vi se pare așa de rău, încât nu îndrăznește nimenea să-l apere?

În orice caz proiectul d-voastră este de o scurttime, despre care nu șriu, dacă este tocmai convenabilă. D-lor, Tronul prin mesagiul său și-a dar osreneală de a vă explica mai întâi Domniilor-Voastre și prin Domniile-Voastre țării întregi într-un mod foarte amănunțit vederile sale sau programul său legislariv penrru sesiunea aceasta, și numai în partea din afară a acestui mesagiul vedeți că el cuprinde aproape patru pagine în folio de tipar, și majoritatea răspunde cu o mică pagină în

Moctavo? Tot ce aveți d-voastră să ziceți la cele ce vă supune Stuvemul se rezumă în atâta?

Când ar fi numai incoloră, cum zicea onor. d. Pantazi Elica, această adresă, se înțelege că am putea și noi să o ijjinim, dar lasă că este incoloră, dar nu este cel puțin parțială. Prin chiar această scurttime noi nu o putem •primi: prin chiar aceea că pare a lăsa grija înregii legiferări «•guvernului, noi nu o putem primi, și cu toată scurttimea ei, •adresa a găsit mijlocul să puie fraza aceasta: „Tot timpul nostru, * cae preocupările noastre vor fi consacrate studiului proiectelor de legi ce guvernul ne va prezenta în acest scop", iți pentru aceasta noi nu o putem primi.

Dar numai guvernul prezintă? Dar noi nu vom fi siliți să prezentăm? (mişcări). Dar dacă prin această prezentare a noastră s-ar îndeplini o adevărare lacună ce a fost lăsată de guvern și pe care noi trebuie să o îndreptăm?

Căci în adevăr, d-nilor, și proiectul de față cu scurttimea sa, dar și mesagiul Tronului cu lungimea sa, au pentru noi o lacună simțitoare.

Nu ne spune adecă nimic rocmăi asupra acelor întrebări, cae ne preocupă mai mult; nu ne spune nimic nici asupra modului cum va crede ca să regulăm finanțele, foarte zdruncinate cu regimul de astăzi, nici asupra modului cum va cae ca să redeșreptăm activitatea economică a țării.

Știți cu toții, câtă agitare s-a dezlănțuit în țară prin chestia „ israelită. Știți cum, de mult timp poate pentru prima oară, s-a ii văzut în adevăr un contract intim între alegători și aleși. Se y simțea că ceea ce se vorbea aci, ceea ce se lucra de guvern, se •Mie controla de întreaga țară politică, de țara alegătorilor. Bine, mm d-lor, dacă era un moment fericit pentru o energică acțiune ap a guvernului, era acesta. Trebuie să profităm de el. Noi toți J|| șim că formularea reformei constituționale a art. 7 este numai O formulare prealabilă, că ea nu este încă organizarea definitivă §j|: a chestiei; că vor rrebui să ve acum legi speciale spre a pune

în acord starea noastră cu cerințele reformei constituționale ce am primit. Tocmai despre acestea tace mesagiul; despic acestea tace și adresa.

Atunci, d-lor, ce mai este discuția adresei? Este ea o simplă și goală formalitate constituțională? Preamulte goliciuni formale introducem. A venit, pentru îndeplinirea arătatei lacune, d. Carp chiar în ședința de astăzi și v-a făcut propuneri, ce la prima lectură le-ați primit pe unele, altele se părea că nu le-ați primit; după oarecare vioiciune ce ați manifestat-o la lectură, presupui că mulți din dv. vor fi în contra lor. Atunci d-voastră propuneți altele, dat propuneți ceva. Cum putem noi cu această ocazie să trecem sul) tăcere mișcarea națională și acest început de avânt economic ce s-a luat în popor, fără a-l încuraja, fără a spune nimeni din tiv, nici de la guvern, nici din majoritate, dacă voiți să susțineți lupia pentru existența economică față cu concurența străinătății?

Iată una din preocupările noastre, pe care nu o vedem atinsă. Mai sunt și altele. Nu e vorbă, proiectul este îndestul de incolor pentru a nu reclama din partea noastră un contraproiect, însă totuș e destul de semnificativ ptin lacunele sale, pentru a ne sili pe noi să votăm în contra lui. Când zii a ne sili pe noi, vorbesc îndeosebi pentru opoziția conservatoare din mijlocul d-voastră.

Domnilor, când văd un întreg program guvernamental desfășurat în mesagiu, prima întrebare ce-mi fac este: ce se poate realiza din acest program? Și pentru ca să găsesc măsura, mă întreb: ce s-a realizat și ce s-a putut realiza dintr-un program tot așa de solemn, desfășurat înaintea țării de acelaș guvern altădată?

Nu știu, dacă unii din d-voastră v-ați încercat ca și mine să comparați diferitele mesagii, care au fost cetite de la acea tribună, și diferitele răspunsuri făcute de Cameră la aceste mesagii? E un studiu foarte straniu și foarte instructiv, și ați fi surprinși cu toții, cum am fost și eu, de rezultatul puțin îmbucurător al acestui studiu comparativ.

Ar fi nedrept, când ne-am opri la toate mesagiile cetite sub JXgimul de astăzi, căci la promisiunile date înainte de a se termina războiul, s-ar putea zice că nerealizarea lor este îjustificată prin aceea că roate preocupările au fost concentrate la situația războiului. Dar războiul a încetat, Tractatul de Berlin •l-a făcut și s-a primit de noi în septemvrie anul trecut. Suntem dar în dtept să ne înttebăm, cum eta mesagiul de acum un an, în timp de pace, și în ce raport stă el cu lucrurile realizate, ca Să vedem în ce raport probabil vor sta promisiunile date prin mesagiul de astăzi, și până unde va fi capabil acest guvern să le realizeze?

în anul trecut, la aceeaș dată - mesagiul s-a cetit la 15 noemvrie și răspunsul s-a făcut tot la începutul lui decemvrie - în anul ttecut începea mesagiul cum începe astăzi: „România poate de acum înainte a-și întrebuița activitatea în dezvoltatea îmbunătățirilor sale dinăuntru”. Mesagiul de astăzi zice acelaș lucru: „de acum înainte etc.”. Vasăzică, să mai punem un an trecut degeaba. Însă acum: „Eta complicațiilor externe încetează, de acum înainte începe eta dezvoltării liniștită”. Va să zică acum a sosit în finea finelor timpul să ne punem serios pe lucru, cum s-ar zice că până acum nu v-ați pus serios pe lucru.

Ni se spunea în mesagiul anului trecut că e îmbucurătoare starea finanțelor, și d. ministru ne spunea la martie că vom vedea bugetele echilibrate. Aceasta nu s-a întâmplat, și mesagiul de astăzi este mai vag în speranțele finanțare, care în adevăr că sunt iluzorii. Ni se zicea în mesagiul de la 1878, că vom avea organizarea armatei de făcut, că ne vom ocupa de instrucția publică, de legea minelor, de inamovibilitatea judecătoretilor, de drumul de fier la Kiustendge, de legea penttu exploatarea pădurilor; însă din toate acestea nu s-a tăcut nimic, și acum le vedem iarăș anunțate la noemvrie 1879 și e probabil, că sub regimul dv., dacă va dura, se va face în 1880 cât s-a făcut în 1879.

Trebuie însă să relevăm îndeosebi un punct. „Independența României este astăzi recunoscută de întreaga Europă” se zicea în anul trecut. Îmi aduc aminte că arunci d. Vernescu a observat cuvântul acesta și-a zis: cum ni s-a recunoscut independența? Nu se poate. Nu e exact. Și atunci unul din cei maieminenți oratori ai majorității, de altminterlea totdeauna clar în vorbirile sale, d. Chițu, nu era tocmai așa de clar în răspunsul său și se încerca să introducă o deosebire între cuvintele „a ne recunoaște independența de fapt” și „a ne recunoaște independența în formele diplomatice” și avea aerul se apeleze la patriotismul d-lui Vernescu, ca să nu vorbească de nerecunoașterea independenței. Ei bine, dacă ne uităm la mesagiul de astăzi, vedem că, în loc să se fi ușurat poziția noastră, ni se spune: „suntem siguri că Puterile „semnate vor aprea lealitatea noastră și vor sra bili acele soluțiuni normale etc.” Vasăzică, graba cu care anul trecut ni se asigurase recunoașterea noastră, se traduce astăzi ptin o îndoială; căci guvernul însuș recunoaște că e astăzi într-o stare mai puțin solidă decât în anul trecut în relațiile sale externe.

Insă, d-lor, alta e pattea pe care am voi noi îndeosebi să o vedem relevată înaintea Tronului Român: cu prilejul acestei dezbateri credem că ttebuie să se dea o expresie simțimintelor de profundă neliniște, care exisră astăzi în țară. Nu șriu, dacă toți d-nii miniștri își dau samă de aceasii neliniște. Nu aș vrea să spui aci o părere prea individuală, dv. veți aprea. In orice caz, individuală sau nu, ttebuie să spui, că este cea mai mare neliniște, e un simțimânt de cea mai mare nesiguranță în țară și atâta confuzie în spirite, încât nimeni nu mai știe de astăzi până mâine ce se va întâmpla, și nimeni nu mai are încredere că guvernul mai conduce cu oarecare siguranță cărma afacerilor țării. Noi, care avem convingerea și știința că acest simțimânt neliniștitor există în țară, rrebuim de la început să ne întrebăm: care ar fi cauzele acestui rău, și

trebuia să ne întrebăm cu toții, dacă nu ar fi timp de avizat la un remediu constituțional?

Cauzele, d-lor, sau mai bine cauza principală îmi pare a fi mai ales următoarea: dați-mi voie să o numesc o *nepotrivire* foarte caracteristică între ceea ce se spune, ceea ce se gândește și ceea ce se face din partea guvernului. N-aș voi să întrebunțez un cuvânt neparlamentar, și voi fi gata să retrag orice expresie, care ar fi pentru dv. prea tare; dar în limitele parlamentarismului și sub binevoitoarea supraveghere a d-lui președinte al Camerei caut terminologia, cu care să exprim această plângere a noastră, adică să arăt neconformitatea între vorbe și între fapte; și nu numai neconformitatea între vorbele de acum și faptele viitoare, din care să tragem ca o consecvență numai poate neputința de a îndeplini vorbele, ci o neconformitate între vorbele de acum și ceea ce se are în gând în acelaș moment; adică neconformitate între ceea ce spune guvernul și între ceea ce gândește și ce face, neconformitate în chestii, care interesează țara întreagă și unde, dacă e vorba de un regim constituțional, liber mai ales, ar trebui să fie cea mai completă sinceritate.

Înțelegeți bine, d-lor, că pe acest teten chestia în adevăt ia oarecare însemnătate; și fiindcă d. P. Ghika vorbea de trecut, permiteți ca azi, când după cuvintele mesagiului întfăm în fine înrr-o era adevărată de reforme inerne, să ne întrebăm, cine are să ne ducă la aceasră eră adevărată de reforme interne?

În scutt și numai din acest punct de vedere vă voi reaminti un șir de evenimenre, pe care cu toții le știți și pe care cu altă ocazie în Camera trecură le-am atins mai pe larg, însă acum le completez cu vorbele și cu faptele mai recente.

Încep dat pe scurr și în tteacăt cu prima apariție a ministerului d-lui Brătianu în mai 1876. Răsturnându-se regimul conservator și răsturnându-se, fiindcă nu mai era sprijinit de majoritatea țării, cu venirea ministetului d-lui Brătianu prima chestie constituțională era: pe ce bază vine

de externe de atunci, trebuia ca acele cuvinte ale d-lui Gorciacov să fi fost zise așa, încât să se arete limpede ca guvernul rusesc privea această afacere ca regulată în polirica sa, ca hotărâtă din parte-i. Și cu toate aceste, când la 6 august 1877, cu două luni după întrevorbirea de la Ploiești, Rusia ate trebuință de ajutorul nostru înaintea Plevnei, acest guvern trimite armata noastră în ajutorul Rusiei, fără a cere măcar un cuvânt de explicare asupra celor zise de prințul Gorciacov relariv la Basarabia, și fără a vă spune dv. atunci nimic despre acele cuvinte. Este o neconfonitate între ceea ce se zice, ce se gândește și ce se face țării. Mai târziu tocmai să destăinuiesc toate aceste și se ia un bil de Indemnitate de la Cameră penttu acest fapt. Se înțelege: poziția personală a miniștrilor trebuia garantată! Dar cum rămânea cu țara?

După aceasta vine o altă chestie mate: Tractatul de la Berlin. Prin Tractatul de la Betlin ni se impune greul sacrificiu de a modifica un articol din Constituțiunea țării. Noi înșine am fi voit să facem această modificare la alt timp, dar Puterile au găsit cu cale să ne impue o asemenea modificare tocmai în împrejurări așa de grele pentru noi. Ce face guvernul atunci? Știți că în teză generală de câte ori este neliniște, nesiguranță în țară, ochii țării sunt ațintiți asupra acelora ce au onoarea și răspunderea de a conduce carul statului. Țara întreagă s-a uitat și atunci la d. președinte al consiliului, întrebând: ce facem? Ce ne sfătuiți să facem? Căci nimeni, d-lor, nu se îndoia și nu se îndoiește de patriotismul d-lui președinre al consiliului; și dacă se îndoiau unii de ceva, era de aptitudinea d-sale de a conduce destinele țării la înălțimea patriotismului d-sale. În acel moment d. prim-ministru declară că alegerile complet libere, ce vor avea loc, vor arăta ce dorește țara ca să se facă, și că guvernul nu are nici o idee preconcepută; ce veți face voi, alegătorilor, voi aleșilor, va fi bine-venit pentru noi, a zis d. prim-ministru. Cuvinre clare. Dar era gândul tot atât de clar? Și faptele fost-au în acord cu vorbele? Îmi pare, d-lor, că a fost

•f o neconformitate între vorbe, între idei și între realitate; căci A din momentul în care țara lăsată libetă și plină de încredere " în aceste cuvinte și de fericirea că poate să-și reguleze această tfacerc cum va voi ea, și-a regulat-o în sensul pe care-l știți, |n acel moment d. ministru-președinte ne-a înmărmurit pe noi |oți dându-și demisia și formând noul minister, pe care avem ©noarea și fericirea de a-l vedea astăzi pe aceste bănci.

Dat petmiteți-mi să vă mai citez câteva fapte. Căci numai prin grămădirea dovezilor de fapt putem arăta legitimitatea neliniștei țării asupra unui asemenea mod de guvernare. Așadar acest minister, format în urma rezistenței majorității țării sau dacă voiți mai bine majorității comitetului delegaților de atunci, se crede dator să arete care erau intențiile sale, publicând la 11 iulie 1879 un program, în care spunea: am venit cu ferma hotărâre ca să susținem părerile țării și nici o idee de categorii nu va fi în capul nostru, numai natutalizare individuală voim. Știți apoi că în momentul când se deschideau dezbaterile, când toți etam foarte neliniștiți, când acea opoziție vorbitoare spunea argumentele, care le știa că sunt pentru susținerea părerii țării, în acel moment un membru important al guvernului ne aruncă cuvintele: „nu mergeți pe m această cale, este o sfidare ce se dă Europei, eu am fost w totdeauna și sunt și acum pentru categorii". Atunci noi din % opoziție ne-am întrebat iarăș: oare aceasta nu este o d neconformitate între ceea ce se spune, între ceea ce se gândește și între ceea ce se face?

în fine, d-lor, în ultima dezbatere asupra chestiei, care apasă și astăzi orizontul nostru politic, în dezbaterea așa- jk numitei răscumpărări a drumurilor de fier, simpaticul d. fl ministru-președinte atunci seara, când se cerea închiderea • discuției, a venit și a făcut o declarare, care penttu mine a fost * foarte liniștitoare, căci ne punea oarecum la largul nostru, cum #: se zice. Declararea d-lui ministru-președinte Brătianu a fost î" aceasta:

„Am voie să fac apel — zicea - la patriotismul d-voastră, de câte ori nu era chestie de încredere în guvern, ci era chestie să ne prezentăm cu toții înaintea Europei. Astăzi însă, cum a relevat d. Blaremburg foarte bine, avem o chestie *care nu este internațională*, o chestie numai internă sau de încredere în guvern, și dacă nu voiți, atunci nu votați, arătați-ne acea neîncredere a d-voastră.”

Acestea ni le spunea d. Brărianu. Dar câteva zile după aceasta, numai trei zile (iertăți-ne; poate este numai o răutate a unui membru din opoziție), eu m-am văzut silit să întreb iarăși despre confirmarea acestor cuvinte cu realitatea lucrurilor. Era oare în adevăr o chestie numai internă, de încredere și neîncredere, așa încât d-voastră și noi alții fără nici o dificultate să fi putut să votăm amendamentul d-lui Phetekyde, că adică e mai bine să domiciliem în București societatea?¹ Căci diferența este foarte mare între importanța unei chestii numai interne și a unei chestii internaționale. Poate că unii din d-voastră, dacă aflau că esre altfel, votau altfel; poate că unii, dacă ar fi știut cum este adevărul în chestia de astăzi (precum atunci când cu convenția cu Rusia poate că nu ar fi îngăduit trecerea armatei fără nici o garanție), poate că și astăzi s-ar fi întrebat: cum stăm cu poziția noastră internațională față cu Imperiul german? Și atunci ar fi fost unii, care combinând folosul acesta cu dezavantajele politice ce puteau rezulta, n-ar fi srat la îndoială. Poate că dacă am fi știut că este un fel de angajament luat la Berlin de către d. ministrul de finanțe, care cel puțin dacă nu leagă Camera, leagă guvernul întreg, poate ne-am fi temut, ca nu cumva guvernul german să zică: eu nu am a face cu reprezentanța internă a țării, eu am a face cu reprezentanța externă a țării, și din momentul, în care guvernul a luat un angajament prin d. Sturdza, eu cred angajată situația. Și astfel dintr-o chestie financiară acolo și dintr-o chestie de încredere aici, se făcea o chestie internațională, care

¹ Vezi mai sus pag. 23 (n. ed. - p. 387).

să încordeze toată situația și să pue în joc mult așteptata, mult dorită stabilire internațională a României față cu Puterile străine.

I. D-lor, înțelegeți, că toate acestea ne frământă mintea, și așa fi foarte fericit și gata a-mi retrage toate cuvintele de îndoială, dacă cineva de la guvern sau din majoritate mi-ar face onoarea să mă lămurească și să-mi explice stăniile mistete, în care totdeauna se învâluiește guvernul d-lui Bătianu față cu țara și cu străinătatea; să-mi spue, ce bine putem aștepta de la asemenea mod de a lucta?

Scuzați, dacă fac această întrebare. Întrrearea așa dori să o fac fără nici un spirit de partid, așa dori ca să fie și între noi din când în când un moment - și este unul, când suntem față în față cu Tronul - în care împreună să ne gândim ceva mai departe decât la luptele noastre de partid și să ne întrebăm: pe lângă zilnicele noastre lupte, nu mai avem oare necesitatea de a privi odată și la pregătirea viitorului nostru politic? Și aci îmi aduc aminte de un cuvânt al d-lui Ilariu Isvoranu, zis aici între d-voastră, care făcea apel la generațiile cele tinete. Față de acestea mă întreb și eu: bine, d-lor, ce facem noi? Unde mergem cu asemenea sistem? Acesta este rezultatul rutelor luptelor noastre pentru parlamentarism, pentru viața publică, pentru lămurirea claselor de jos și formarea claselor de mijloc, care să ia parte la guvern? Si ceea ce este mai grav: aceasta este quintesența sistemului liberal?

Apoi dacă d-voastră sunteți așa, ce o să fim noi *reacționarii*? Dacă d-voastră aveți această neconformitate între ceea ce sugetați, ceea ce spuneți țării și ceea ce faceți, atunci ce să facă alții, a cătot convicțiune este că nu suntem coți pentru sistemul constituțional și că trebuie o tutelă pentru poporul, care nu poate să meatgă singur înainte? Mi-e teamă că o să lățim cu acest mod și mai mult în mijlocul tinerimii răul, care este deja foarte lătit: scepticismul, lipsa de încredere în viitor, lipsa de siguranță și de consecvență în principiile politice. Este o deosebire deja foarte tristă între generația noastră, relativ mai tânără, și între cea de la '48. Consimțim cu toții a zice că este

ceva în acei oameni de la '48, este un foc, dacă-mi permiteți expresia, candid, care îi face să fie admirați de mulți dintre noi, este o vigoare juvenilă, cu care merg înainte și au mers totdeauna înainte, este o bărbăție, care la mulți din cei mai tineri dintre noi le lipsește. Aceasta o mărturisim liber. Însă, d-lor, toată opera lor de la '48 nu poate sta decât sub o condiție: ca să se *continue* în generațiile care vin după ei; și o nefericire ar fi când tocmai ei, care au contribuit prin acele calități ale lor să pue baza existenței noastre politice și sociale ca stat, prin chiar lipsa lor de putere și prin o politică, ca cea arătată până acum, să surpe fundamentul de încredere în viitorul țării, să nimicească iubirea de adevăr și onestitatea în viața politică.

D-lor, aveam mai nainte scutul Puterilor garante; acest scut ne lipsește astăzi. Tratatul de la Berlin ni l-a luat, suntem reduși la propriile noastre puteri, și dacă totdeauna era important să ne întrebăm ce sunt aceste puteri, este mai ales astăzi important. Numai ele sunt rădăcina existenței noastre naționale. Însă orce confuzie a conștiinței publice, orce îndoială de adevăr, orce scepticism în tinerețe este o izbitură de moarte contra rădăcinii existenței noastre în viitor.

Dacă este așa, atunci permiteți-mi, fără spirit de partid, să vă rog ca să ne transportăm cu gândul în afară de această Cameră și să ne închipuim că suntem niște tineri nepărtinitori, care cumpănim lucrurile cu sânge rece, și să ne întrebăm atunci: ce speranță e în viitor și ce fel de principii în viitor ne dă administrarea guvernului așa cum este compus astăzi? Ei bine, d-lor, există sau nu un princip politic? Există sau nu conservatori și liberali? Sunt unii, care, cum a arătat d. Carp în proiectul de astăzi, vor o readucere pe baze mai solide, după părerea lor o înșănătoșire a vieții publice în modul direcției noi; sunt alții, care sunt convinși că nu este bine așa. Fără îndoială, toată importanța, toată onoarea luptei politice este aceasta: de a reprezenta fiecare din noi cu conștiință, cu toată

claritatea, cu toată puterea și consecvența acel princip, fie conservator, fie ultraliberal, despre care este convins că este » pentru binele țării. Între aceste două alternative trebuie să te hotărăști sau pe o cale sau pe alta. Căci dacă nu există asemenea principii, asemenea alternativă, atunci toată viața politică s modernă, tot sistemul constituțional sunt o fantasmagorie, o * nălucire nedemnă inventată pentru a tuina clasele de jos în folosul claselor de sus. Iar dacă aci este baza sistemului constituțional, apoi este datoria tuturilor oamenilor noștri publici de a nu falsifica principiile politice, de a nu falsifica conștiințele generațiilor tinere.

Jș Si atunci mă întreb: astăzi, când ne spune Mesagiul că avem _ ' să fim serioși, acum când în fine după atâția ani se pretinde că • s-au liniștit complicațiile exterioare (oare s-au liniștit și la Berlin?) și aveți să începeți lucrarea internă, acum cu ce începeți H această lucrare? Acum este momentul venit, ca să vă întrebăm: * d-lor cu principiile liberale și democratice, care vă este formula , de progres, care o dați României? Ce dați junei generații, care m vă privește? Ai ajuns stat independent, pe propriile tale puteri Jș te razemi: pe ce te razemi? care-ți este cugetul?

? Veți răspunde fără îndoială: sistemul liberal democratic are ff să se îngrijească mai nainte de toate în această luptă pașnică - a noastră de lățirea culturii în clasele de jos ale poporului. Ați tot declamat acest cuvânt despre învățământul în popor; va fi venit în fine momentul să-l puneți în practică, și noi să vă zicem: d-lor democrați, înălțați poporul de jos la cultura, la care trebuie să ajungă! Dar cine este astăzi acela, care reprezenta esența ideilor dv. democratice pentru înălțarea culturii poporului de jos? Am văzut strecurându-se pe acea bancă... iertați-mi, d-lor, expresia, dar este o adevărată strecurătoare banca ministerială sub d. Brătianu. (Ilaritate.) S-au strecurat, s-au schimbat așa de mulți miniștri, încât fără îndoială istoria le va păstra cu sfințenie numele tuturilor, dar noi cei contimporani i-am cam uitat. (Ilaritate.) La instrucția

publică a fost dar întâi onor. raportor de astăzi, d. Chițu. Cted că nu i se poate imputa d-sale, că nu a făcut atât pe cât dorea, fiindcă în adevăr era atunci timpul războiului; a făcut cât a putut. S-a schimbat deodată d. Chițu. Constituționaliceșic, dacă am trăi sub un regim corect constituțional, ne-am întreba: de ce se tot schimbau acești domni? Căci de spus nu ni s-a spus nimic în Cameră. Acesta este un mister al guvernului. S-a schimbat dar d. Chițu și a venit d. Cantilli, nu știm: cu aii sistem, din cauza altui sistem sau **fată** nici un sistem. Dar d. Cantilli a fost puțin timp la guvern, a căzut și d. Cantilli, și vedem astăzi pe venetabilul d. N. Krezzulescu. D-lor, vă rog să remarcați: nu fac chestie personală, din contră aș voi ca tocmai chestia personală să dispară, și voi să depărtiez, sa umbresc personalitatea tocmai sub principiul politic. Nu de persoană întreb ca persoană, ci întreb de persoană tocmai ca teprezentant al unor principii, și atunci vă întreb pe d-voastră: d. N. Krezzulescu are să vă înlesnească prin ideile d-sale ridicarea claselor de jos spre a le aduce la înflorirea liberalismului democratic? Aceasta vă este era constituționalismului român? D. N. Krezzulescu este un bărbat foarte consecvent, a fost mult timp ministru-președinte în România, este acela, care era un om de încredere al neuitatului Principe Cuza, totdeauna cunoscut ca om de ordine, ca bărbat conservator, cum ați zice d-voastră reacționar. (Ilaritate.) Și sunt convins, că și astăzi are aceleași principii. Căci nu pot ctede că, penttu a fi primit ca un adept al sistemului liberal, a fost pusă acelui bărbat de stat încătunțit condiția de a-și renega principiile d-sale din vechime. Așadar cu principiile sale, cu sistemul său, cu trecutul său vine între dv. d. Krezzulescu! Apoi, d-lor, mai sunt principii în țara aceasta? D. Krezzulescu, care a fost în ministerul Catargi, este acela pe care dv. l-ați dat în judecată, și astăzi d-sa are să vă dea cultura populară în sens democratic și liberal? Vă rog să-mi explicați această nedumirire. Căci fără o bună explicare lucrul primește aerul de o adevărată abdicare

Intelectuală, ce o face partidul liberal înaintea țării, înaintea 'tinerimii, ar fi o adevărată confuzie și sfărâmare a principiilor »olitice, un adevărat cinism de a pune indiferența în locul Patriotismului și grija de poziție personală în locul principiilor'.

| Dar Ministerul de Externe cine-l conduce? (Ilaritate.)
Domn B. Boetescu, care a avut onoarea să conducă politica extetioată a țării sub guvernul conservator, care a subscris Leconvenția comercială cu Austro-Ungaria, ce am avut onoarea 'gă o subscriu și eu alături cu d-lui; acela, pe care d-voastră l-ați acuzat de trădător al țării, penttu că at fi aruncat România **Sângeândă**, cu pumnalul în piept, la picioarele lui Andrăssy! -

Dar ce memorie voiți să mai aibă tinetimea noasttă? Ce au să zică oamenii noștri imparțiali de acești tfădători, care sunt acum la guvernul d-voastră ca să ducă țara pe drumul liberal și democratic, când d-voastră i-ați dat în judecată și acum i-ați 1\$ luat ca să vă înfrumusețeze regimul în fața țării și a străinătății?

Jk Aceste lucruri, d-lor, nu le văd atinse nici pe departe în X proiectul d-voastră la adresa Tronului. (Ilaritate, întreruperi, **A zgomot**) Și de aceea, d-lor, voi vota contta acestei adrese. **Wt** (Aplauze.)

¹ D. Nicolae Krezzulescu s-a și retras peste câteva săptămâni din minister, și după un *interim* de 6 luni, la 10 iulie 1880, a fost numit Vasile Conta ministru al cultelor și instrucțiunii publice. B. Boerescu însă mai rămâne în Cabinet până la 9 aprilie 1881, probabil din cauza celor expuse mai jos în nota introductivă la discursul 53.

9 ore seara.

I
JJ

„Domnule Ministru-prezident,

Am onoare a vă înștiința că în ședința de mâine a Camerei voi releva o aluzie făcută în discursul d-voasrră de astăzi.

N-am fost în Cameră în timpul când ați vorbit. Dar din cele ce mi s-au raportat de amicii care au rost prezenți, d-voastră ați făcut în privința atitudinii unora din membrii opozițiunii niște imputări, care ar putea atinge onoarea lor ca oameni politici și ca români.

În dorința de a se lămuri fundamentul unor asemenea imputări pe deplin și în aceeaș Adunare, în care s-au și făcut, vă rog să fiți prezent la începutul ședinței de mâine.

Sperând că această scrisoare va găsi o primire favorabilă în simțământul d-voastră de lealitate, am onoare a vă ruga, d-le ministru-prezident, să primiți încredințarea înaltei mele considetări.

T. MAIORESCU,
deputat al coleg. I din Iași.

A doua zi, 16 ianuarie, Ioan Brătianu se și află pe banca ministerială încă de la începutul ședinței Camerei, prezidate de C. A. Rosetti. Atunci și d. P. Carp își arată înrenția de a face o interpelare asupra aluziilor din ședința precedentă. Credem că pentru o mai exactă cunoaștere a felului luptelor parlamentare din acea epocă esre indicat să reproducem din *Monitorul oficial*, atât interpelarea d-lui Carp, interesantă și în altă privire, cât și o parte a răspunsului ministrului-prezident și a câtorva depurați.

D. președinte. D. Maiorescu are cuvântul.

T. Maiorescu. Cedez cuvântul d-lui Carp: vă rog însă să-mi păstrați rândul după d-sa.

D. președinte. Am priceput.

50 și 51

In contra insinuărilor și calomniilor

(Ședința Camerei de la 16 ianuarie 1880)

În decemvrie 1879 și la începutul lui ianuarie 1880 Camera se ocupă cu convenția pentru răscumpărarea căilor ferate, despre a cărei importanță politică vorbește introducerea volumului de față. Discuțiile erau foarte aprinse, mereu se trata între guvernul nostru și societatea acționarilor din Berlin asupra modificărilor de introdus (vezi și nota de la pag. 23; *ed. n.* - p. 387). Berlinul se lăsa greu; partidul liberal avea să expieze atitudinea de la Mazar-Pașa și cea din anul 1871. În sfârșit în ședința Camerei de la 15 ianuarie se votează convenția, cu toate marile, prea marile sacrificii finanțiare ce ne impunea.

În această ședință, poate spre a decide votul prin o diversiune în contra adversarilor, ministrul-prezident Ioan Brătianu, după răul obicei de atunci, face iarăș aluzii la lipsa de patriotism a unor români, despre care pretinde că lucrează cu străinii în contra intereselor țării. În culisele Camerei depurații interpretează cuvintele ca fiind zise cu privire la autorul scrierii de față, care în aceeaș seară trimite ministrului-prezidenrurmăroarea scrisoare:

P. P. Carp. D-lor deputați, în urma ultimei părți a discursului de ieri al d-lui președinte al miniștrilor, am onoare a anunța următoarea interpelare:

„Am onoarea de a interpela pe d. prim-ministru, dacă este în interesul țării și a desvălirii sistemului parlamentar de a întrebuința ca armă de partid insinuări nefundate și calomnioase?”

D. președinte. D. ministru cere trei zile?

D. președinte al consiliului. Las ca Camera să judece.

Voci. Aceasra nu esre interpelare.

Voci. Esre interpelare, dar violentă.

G. Chișu. Orce ar fi, noi rugăm guvernul să încuviințeze a se dezvolta interpelarea, ca să vedem ce esre.

D. președinte al consiliului. Prea bine, dar șriu că și onor. d. Maiorescu are să facă tot această interpelare, și rog să o facă și d-sa, ca să pot răspunde la amândoi deodată, fiindcă starea sănătății mele nu-mi permire să țin două discursuri în o ședință.

D. președinte. Atunci d. Carp este rugat a-și dezvolta interpelarea.

P. P. Carp. D-lor depurați, viu îndată la obiectul interpelării mele, și vă rog să-mi dați voie să citesc primele cuvinte ale d-lui prim-ministru (din ședința de ieri). D-sa zice:

„In cestiunea israelită dându-se soluțiunea ce s-a dat, se credea ca toți vor fi împăcați; cu toate acestea s-au găsit români, care nu numai că au vorbit aci la tribună, dar au scris în străinătate zicând: guvernul și majoritatea Camerei vă mistifică”.

Apoi, d-lor, vine la cestiunea drumului de fier și zice: „In cestiunea drumului de fier, lasă că cei întetesați...” (citește), încât guvernul german, naiv cum este el totdeauna, a trebuit să aștepte dezlegările trimise de aci, ca să se opue acesrei legi și să înțeleagă la rândul său enorma mistificare, la care era expus prin amendamentul d-lui Pherekyde.

Acum vom discuta amândouă cestiunile, însă mai înainte de toate să-mi permiteți a generaliza cestiunea, întrucât privește modul d-lui ministru de a discuta cu noi.

Am onoare de a fi sau deputat sau senator de la 1868; ptin urmare de 11 ani sunt în luptă continuă cu d. Brătianu. In toate discuțiunile, când eta lupta mai învierșunară, d. Brătianu n-a adus înainte decât două argumente principale: patriotismul d-sale și al partidului d-sale, nepatriorismul și trădarea adversarilor săi.

Acum eu nu cet ca d. Brătianu și partidul său să aibă bună opiniune de noi; când însă acuzațiunea merge așa de departe, încât denunță o conivență cu străinii, adică un act de înaltă trădare, eu cet ca, fără probe stabilite, asemenea arme să nu se întrebuințeze și, cum am zis-o, cer aceasra în folosul țării și al dezvoltării insrituțiunilor noastre parlamentare.

îmi aduc aminte că la 1868, în cestiunea evreilor, d. Brătianu nu era încă convertit la ideile umanitare moderne'. Atunci am făcut o interpelare, și răspunsul a fost, că eu neavând înțedere în poșta română, m-am dus la graniță și de acolo am expeduit scrisoarea mea, care a avut meritul să deschidă ochii împărățiilor asupra modului cum se rratează cestiunea evteilor la noi.

Mai deunăzi, în cestiunea drumului de fier la Senat, d. Brătianu iarăș cu argumente de patriotismul d-sale și al partidului său și nepatriotism și trădare din partea opoziției, a zis că noi, cu toate că aceasta nu mă privește pe mine personal, am tratat cu Viena și Berlinul, și că vorarea concesiunii Strousberg a fost în urma unei împăcări provocate de noi între interesele Austriei și ale Germaniei. Ieri iarăș s-au repetat aceleași acuzări.

Ei bine, înțelegeți d-voastră că atunci când într-un șir de ani se repetă aceleași argumente și se întrebuințează aceleași

¹ Vezi voi. I, pag. 19 {ed. n. - p. 19}.

arme, atunci nu se mai poate zice că e un lucru scăpat în jocul improvizației, și sunt în drept a privi acele cuvinte ca o armă de partid, permisă atunci când se aduc probe, dar nepermisă când nu se bazează pe nimic; căci atunci nu mai e în interesul țării, ci în interesul calomniei, și avem datoria să ridicăm vocea contra unui asemenea sistem, care lovește nu în individe, dar se răsfrânge asupra unui partid întreg.

Acum, d-lor, să-mi permiteți să fac o destăinuie din viața mea politică. Când la 1870 se începuse tesbelul între Germania și Franța, eram ministru de externe. Într-o dimineață vine la mine reprezentantul Austriei, baronul Pottenburg, și-mi zice: sunt însărcinat a-ți face în numele guvernului meu următoarea declarațiune: au venit propuneri din țară pentru răsturnarea Măriei Sale; acele propuneri s-au adresat la Paris și de la Paris s-au comunicat guvernului austriac, și sunt însărcinat în numele guvernului meu a-ți spune că guvernul Austriei a răspins asemenea propuneri și că va fi totdeauna amicul fidel al Măriei Sale. Ducându-mă pe urmă ca agent al țării la Viena, contele Andrassy, care pe atunci (la 1870) era ministru-președinte în Ungaria și ca atare primise comunicațiuni de toate depeșile exterioare, mi-a făcut o declarațiune întocmai identică cu aceea a d-lui baton Pottenburg.... S-a întâmplat și răscoala de la Ploiești (mișcări). Oare era conexiune între aceste cazuri? Și vedeți, că am numit nume proprii, și nici baronul Pottenburg, nici cornițele Andrassy nu vor putea să-mi dea o desmințire¹.

Dacă am pune în conexitate aceste lucruri și dacă am voi să întrebuițăm armele pe care le întrebuințați d-voastră, oare nu vedeți la ce am ajunge? Dar nu am făcut-o niciodată (întreruperi).

Și dacă am atins aceste fapte, am făcut-o numai ca să vă dăm un exemplu, cum apatențele câteodată înșală, și dacă

¹ Vezi voi. I, pag. 21-24 (ed. n. - p. 20-23).

judecați după aparențe, nu știu cine va fi osândit în cestiunea de care vorbesc.

D-lor, întru cât privește conspirarea cu străinătatea, din istoria altor țări și a țării mele am învățat că numai două soiuri de individe lucrează cu străinătatea în contra țării lor: demagogii și pretendenții.

O voce. Aristocrații. (întreruperi.)

O voce. Revoluțiunea franceză. (întreruperi.)

D. președinte. Nu înțeleg să întrerupă partea aceea, care nu a avut și nu are prerendenți. (Aplauze, ilaritate.)

Eug. Ghica. Nu se știe până la urmă. (întreruperi.)

D. președinte. Nu au drept să întrerupă, căci nu au de ce să se supere. (Aplauze.)

P. Carp. Nu au avut poate pretendenți la Domnie, dar au avut pretendenți la prezența republicii.

D. președinte. Aceea e altceva; nu am să zic nimic.

P. Carp. Rezultatele sunt tot aceleași. Ca să vă dau un exemplu iară, cum demagogii lucrează câteodată: câteva luni înaintea căderii noastre, o persoană autorizată a venit și a declarat Măriei Sale că dacă guvernul conservat va sta multă vreme la putere, ei nu mai răspund de viața Măriei Sale. - Iarăși o armă demagogică. Iarăși nu acuz pe nimenea; dar înțelegeți bine, că nu noi aveam interesul să se periclitize viața Măriei Sale, ci străinii. De aceea, repet, în asemenea materii nu istoria noastră, dar istoria tutulof țărilor ne arată că străinii n-au lucrat decât cu demagogii și cu pretendenții. Noi nu suntem nici una, nici alta.

Dacă însă din nenorocire vreunul dintre noi ar fi fost atât de dezbrăcat de patriotism, cum crede d. Brătianu și partidul său că suntem, încât în o chestie oarecare am face apel la străini, atunci e ceva individual, și somez pe d. Brătianu ca împreună cu mine să căutăm acea persoană și împreună cu noi totți s-o condamnăm.

Dar, o repet, dacă asemenea lucruri se vor proba, se va vedea că ele sunt lucruri individuale și prin urmare într-un asemenea caz nu putem admite ca acțiunea rea a unui singur individ să se răsfrângă asupra unui partid întreg.

Acestea sunt în puține cuvinte desvăirile ce am crezut de cuviință să dau interpelării mele. Aștept răspunsul d-lui prim-ministru și-l rog ca răspunsul d-sale să cuprindă două lucruri; 1. dacă insinuațiile d-sale vagi, care nu numeau pe nimeni, întrebunțate însă ca argument într-o chestie serioasă, se adresează sau la un partid, sau la un grup din opoziție, și al 2. dacă a avut în vedere anume o persoană, să binevoiască a numi acele persoane și să binevoiască pe lângă numirea lor să ne dea și probele, pe care suntem în drept de a le cere.

D. președinte. D. Maiorescu are acum cuvântul.

T. Maiorescu. Interpelarea mea fiind ceva mai personală, cred că ar fi mai folositor, pentru a nu continua ptea mult o discuție totdeauna neplăcută, după cum sunt chestiile personale, dacă d. ministru-președinte ar binevoi să răspundă la ultimele cuvinte, la cele două întrebări ale d-lui Carp, cel puțin la cea din urmă. Lucrul s-ar simplifica.

D. președinte al consiliului. Dacă ar fi fost ca să răspund fiecăruia din dv., atunci aş fi declarat că nu răspund d-lui Carp și cer cele trei zile regulamentare; dar v-am rugat să votbiți amândoi, ca să nu fiu silit a face două discursuri într-o singură ședință; aceasta at fi a cere prea mult de la mine.

T. Maiorescu. În acest caz mă văd silit, d-lor deputați, să fac unele observări în afară de orice legătură cu cele zise de d. Catp. Rog pe d. președinte al consiliului de miniștri să binevoiască a ne spune, dacă în o parte din cele zise de d-sa în discursu-i de ieri și la care-mi pare rău că n-am asistat, a avut în vedere pe cineva personal și dacă vrea să-l numească...

O voce. Musca pe căciulă.

D. președinte. Trebuie să respectăm, d-lor, locul în care ne aflăm, și trebuie să ne respectăm pe noi înșine.

T. Maiorescu. Întreruperea de la locul, de unde vine, nu o consider ca ceva nerespectuos penttu mine. (Aplauze.)

D-lor, fiindcă cere d. prim-ministru, sunt silit să vă spui, pentru ce fac chestie petsonală. Încă o dată fac scuzele mele pentru chestia personală; însă sunt atacat și prin urmare sunt silit să mă apăr.

D. prim-ministru a zis, după cum cetesc în *Monitor*.

„În chestia israelită, dându-se soluția ce s-a dat, se credea că toți vor fi împăcați; cu toate acestea s-au găsit români, care nu numai că au vorbit acilea la tribună, dar au scris în străinătate zicând: guvernul și majoritatea Cametei vă mistifică...”

» *G. Vernescu.* Cine a scris așa?

D. președinte al consiliului. Onor. d. Vernescu, care se interesează a ști aceasta, nu are decât să-și dea puțină osteneală, și-i va cunoaște pe aceia, cum îi cunoaștem și noi. În chestia dtumului de fier, lasă că cei inreresați au combătut din toate puterile lot convenția, dar după ce ea s-a votat, în primele zile convenția a fost foarte bine primită și cu toată încrederea la Berlin; dar după ce au trecut patru sau cinci zile, până să ajungă poșta acolo, acei interesați au spus că aci este o perfidie și mai

mare decât în chestia israelită, au zis: v-a desființat ipoteca, s guvernul nu e de bună-credință, și atunci îndată s-au zbutlit lucrurile. Cum voiți d-voastră ca acționarii să primească convenția, când chiar din țara noastră, de către români, se scriu asemenea lucruri. Și la o întrebare a d-lui Isvoranu foarte legitimă: *spuneți cine a zis aceasta?*, d. prim-ministru răspunde: „Când vă veți constitui în cameră de jurați ca să judecați, atunci vă voi spune”.

Și fiindcă că mai sus s-a zis, că în chestia israilită s-au găsit români care au insinuat asemenea cuvinte, d. prim-ministru își completează fraza și zice:

„Acei, care au bănueli, n-au decât să se ducă la ministet și să vadă, că în zioa întâi convenția a fost primită cu încredere la Berlin, și numai după patru, cinci zile, când a ajuns poșta la Berlin, s-au ridicat

bănuieli, și nu s-au ridicat din partea acționarilor, ci din partea acelor, care în chestia israeliților nu s-au sfiit a insinua asemenea cuvinte".

Prin urmare, din aceasra rezultă că sunt tomâni cate în chestia israelită au insinuat lucruri rele pentru țară și că aceeași români ar fi scris la Berlin în chestia drumului de fier, așa încăr să se deștepte fie consiliul de supraveghere, fie guvernul berlinez spre a cere mai mult, spre a înăspri mai mult condițiile în contra intereselor țării noastre.

D-lor, mi s-au reprodus aceste cuvinte ale d-lui ministru-președinte aseară de unul din amicii mei, și în urma spunerii lui mi-am permis să mă adresez cu o scrisoare privară d-lui prim-ministru pentru a-l anunța încă de aseară, ca să fie azi prezent aci fără surprindere. Mi s-a spus mai mult, că d-sa ar fi declarat în Cameră că acei români răi au fost chiar agenți direcți ai societății drumurilor de fier.

D-lor, eu sunt avocat al societății drumurilor de fier, sunt român, sunt membru al parlamentului, am vorbir în chestia evreilor într-un mod despre care țiiu de onoarea mea să constat că era în contra părerii d-lui prim-ministru. Când dar vine o asemenea aluzie, sunt poate în drept să cred că ea n-are decât inconvenientul de a-i lipsi numele pentru a fi adresată mie.

Este însă, d-lor, mai mulr decât atâta. Sunt silit, cu aceeaș părere de rău, să vorbesc de un incident petrecut aci în edificiul Camerei, și anume: alaltăieri când am venit la Adunare, dincolo în anticameră amicii mei d-nul Ganea aci prezent și d. Negruzzi mi-au zis: s-a vorbit de către depurații din majoritate, în auzul tutulor, că tu, adică eu Maiorescu, ai fi scris la Berlin, deșteptând pe consiliul de supraveghere sau pe guvern sau pe vreun străin asupra răului ce s-ar aduce lor prin convenția ce se face acum și că sunt probe la aceasta. Eu am întreat: cine a zis? Atunci mi s-a citat numele onor. d-lui Costescu-Comăneanu - nu știu, dacă e aci prezent. N-am onoare să stau în relații personale cu d-sa; totuși, împreună cu dd. Ganea și Negruzzi, mi-am permis, în fața importanței

acestui lucru, să mă adresez la d-sa înaintea începutului ședinței și să-i zic: scuzați, d-le Comăneanu, dacă, fără să am onoarea de a sta în relații personale cu dv., vă zic aceste cuvinte; însă mi s-a relatat etc, etc. - lucrurile, pe care vi le-am spus; și d. Negruzzi, care era acolo, a confirmat adăogând că d-sa, d. Costescu-Comăneanu, a zis așa. Atunci, fiindcă nu era timp ' de mai multă discuție și fiindcă trebuia prin vorbele cele mai energice să stigmatizez asemenea insinuări, am zis d-lui Costescu: „Cred că nu dv. ați inventat lucrurile, ci vi s-au spus de alții; ei bine, vă rog să spuneți aceluia, care v-a spus aceasta, ca a *mințit*". D-sa mi-a răspuns că cuvintele s-au zis într-o Adunare publică de mai mulți deputați, și la aceasta i-am răspuns: „în acea Adunare publică a mințit acela, care le-a spus".

Costescu-Comăneanu. N-am zis în Adunare publică, ci: zvonul public; vă rog să rectificați.

T. Maiorescu. Prea bine, rectific. V-am zis dar, a *mințit* cel ce v-a spus aceasta. D. Costescu a replicat că poate nu va întâlni pe acela care i-a spus, și la aceasta am adaus pentru a treia oară: „când îl veți înrâlni, îi veți spune că a *mințit*".

Înțelegeți bine, d-lor, că după această scenă, petrecută așa cum v-am spus, când vine d. prim-ministru și repetă aceleași lucruri în Cameră, sunt dator... nu pentru mine personal, fiindcă simțimintele mele personale sunt foarte aproape de ceea ce se numește *indiferență*, pentru a nu zice un cuvânt mai puțin parlamentar, simțimintele mele personale sunt departe de a fi atinse... dar sunt deputat al colegiului I de Iași și ca deputat nu pot permire a se insinua în mod pieziș asemenea calomnii.

Declar, dar, că oricine le-a zis, a zis o calomnie infamă și absurdă. Declar mai mult: în chestia drumurilor de fier, n-am scris nimic, nimic în străinătate, nici unui om privat, nici unui om public, nimic, nici un rând, nici în vrun jurnal din țară, nici din sttăinătate, n-am spus nimănui de a scrie vrun rând nici în vrun jurnal din țară, nici în străinătate, n-am avut nici

o convorbire de natura aceasta cu vreunul din străini, n-am dat nici măcar umbra unei aparențe, pe care să se întemeieze o asemenea calomnie, și chiar în relațiunile mele personale, pe care le am de exemplu cu d. baron Rotenhahn, care reprezenta azi guvernul german, în relațiunile mele cu directorul general al drumurilor de fier, în tot timpul acestor discuțiuni nici nu m-am dus să le vorbesc, nici n-au venit d-lot la mine; am evitat de a vorbi un cuvânt despre aceasta cu vreunul din ei. Iată o declarațiune francă, formală, absolută.

Acum, d-lor depurați, spuneți-mi dv. ce rrebuie făcut în fața acestor lucruri? Ce sistem este acesta al d-lui prim-ministru? Când din nefericire înrr-o țară încă așa de puțin dezvoltată la viața publică, însuș încătunțitul prim-ministru se înjosește până a întrebuița asemenea arme de calomnie.

Voci. A!

Alte voci. La ordine!

G. Chițu. Primul-ministru nu e capabil de calomnie.

D. președinte al consiliului. Lăsați, d-lor, voi răspunde eu.

Voci. Să se retragă cuvântul.

Eug. Ghika. Dacă-l retrage, îl însușesc eu.

Voci. La ordine. (Zgomot.)

D. președinte al consiliului. încă o dată vă rog să lăsați a termina. Voi răspunde și în urmă dv. veți judeca.

N. Dimancea. Cer cuvântul. (Zgomot.)

Voci. La ordine.

D. președinte. D. orator își va explica cuvintele.

T. Maiorescu. Mă iertați, d-le președinte, însă nu am nimic de explicat. Și dacă dv. credeți că rrebuie să aplicați regulamentul în contra mea, nu aveți decât să o faceți.

D. președinte. Eu nu vă voi aplica regulamentul ca să vă atât că nu ne este teamă nici chiar de cuvinte neparlamenrare. (Aplauze.)

T. Maiorescu. În țările străine se vorbește despre democrație, este un fel de proverb francez, care vorbește despre *m* invidia democratică și despre calomnia democratică. Noi *f!* suntem țară rânără în viața parlamentară. Oare ar fi bine să *>* introducem și noi aceste lucruri? Nu ne putem noi nivela și *i;* egaliza decât târându-ne în noroi? Ce folos poate să iasă? De *V* ce să nu ne combatem noi unii pe alții în privința faptelor, ce în adevăr le facem, în privința ideilor, ce în adevăr le susținem? Dar în privința unor insinuări de fapte, ce nu le-am *.* făcut, metită oare a se face discuțiune? Și aceasta este oare în *M* folosul vieții publice? Apoi cu roți voim să ne cunoască țara *?* așa cum suntem, și nu este oare o pagubă ce se aduce țării, când *jF* se ascunde sau se falsifică adevărul? Nu știu ce accent să găsesc, *£'* pentru ca să protestez în contra acestor atacuri nedemne de un ministru-președinte, cu trecutul, cu autoritatea d-lui *** Brătianu (zgomor). Repet dar, că aceste cuvinte, dacă de *jf* departe sau de aproape s-ar referi la mine, sunt lipsite de orce *.-* umbră de fundament, și prin urmare le declar de **calomnie**, *jk.* (Zgomot.)

f" **D. președinte al consiliului.** D-lot, astă-noapte, pe la 2 și jumătate ore, m-am deșteptat și aruncându-mi ochii pe masă, am găsit o epistolă, care era de la d. Maiorescu...

4 **O voce.** O provocare la duel. (Zgomot.)

D. președinte. Eu am lăsat pe d. Maiotescu de a spune tot, lăsați și d-voastră pe primul-ministru de a răspunde.

D. președinte al consiliului... în care scrisoare mă înștiințează că are a-mi cere să explic cuvintele mele de ieri din Cameră.

Eu urmez dezbaterile parlamenrare din toate statele europene, și m-am înttebat: ce este această epistolă? Este o epistolă particulată? Nu, fiindcă n-am onoarea să fiu nici amic de capelă al d-lui Maiorescu. Este o interpelare? Nu, fiindcă trebuia să-mi vie prin biuroul Camerei. Este o citațiune? Nu,

fiindcă nu era d-sa în drept a-mi trimite un asemenea act. Este un pitac Domnesc? Iarăși nu, fiindcă nu mai suntem în timpii aceia, și astfel de la două ore și jumătate pană dimineața am căutat să-mi dau socoteală despre aceasta și mi-am dat-o, fiindcă mi-am adus aminte de ceea ce s-a întâmplat mai deunăzi la Pesta, și de aceea vă rog să nu cădeți în cursă. Să-mi permită d. Maiorescu a zice aceasta, fiindcă am văzut că caută pticină de ceartă, ca să nu zic de scandal, și cu atât mai mult, fiindcă văd că onor. d. Maiorescu îmi zice în acea epistolă că insinuez bănuiele, care ar atinge onoarea d-sale.

Cesar zicea că nu suferă ca femeia lui să fie nici bănuită - dat nu zicea Cesar aceasta și pentru dânsul, fiindcă el era mai prudent decât Cesarii cei noi, aceștia metg mai departe, ei vot ca nici onoarea lor să nu fie bănuită, fie chiat ptin insinuați.

Interpelarea onor. d. Carp dovedește că acum este un plan nou de bătlie, ați fost bătuți de două ori...

O voce. Țara nu zice așa.

D. președinte al consiliului. Apoi aci este țara reprezentată de d-voastră toți. Onor. d. Carp și mai ales d. Maiorescu, care ne dă lecțiuni de parlamentarism și de înaltă moralitate (aplauze), a zis că ttebuie să întărim regimul parlamentar, care fără virtute politică se înțelege că este zdrobit. Dar prin aceste procederi credeți a dovedi sentimentele d-voastră de devotament pentru regimul parlamentar și pentru libertăți? Credeți, că cu aceste mijloace aveți să la întăriți?

D-lor, noi avem un trecut care este cunoscut de țara întteagă, și dv. asemenea.

Onor. d. Carp zice că dacă ar fi fost numai un fapt izolat cazul de ieri, nu ar fi avut însemnătate și nu i-ar fi mai turburat, dar este un sistem care, de când partida liberala a luat naștere, întotdeauna l-a întrebuițat contra d-lor. Ei domnilor, dacă noi ne-am permis vreodată insinuări, am avea cel puțin scuza că la școala dv. am învățat aceasta. Dar nu am făcut-o niciodată. (Aplauze.)

Nu merg mai înainte de unife, ci la 1866, 1867 și 1868.,

Și apoi ministtul-prezident Ioan Brătianu, după felul obișnuit în mai toate discursurile sale, se abate de la chestie și vorbește de alte lucruri, de chestia evteilor, de Panaite Balș, de bandele bulgare ere, etc. Dar după o nouă stăruință a d-lui Carp, declară în sfârșit:

Dv. m-ați acuzat că am făcut insinuări, a căror intențiune era de a lovi în onoarea d-voastră. Eu nu cred că poate cineva să fie chemat la bara parlamentului penttu intențiunile ce i se presupune că ar fi avut, mai cu seamă când eu nu am zis că d. Maiorescu a făcut acea scrisoare la Berlin; căci atunci ar fi trebuit ca eu să fi văzut scrisoarea, și negreșit că acei care scriu asemenea scrisori nu vin să-mi facă mie confidențe. Prin urmare, eu nu puteam să zic că d. Maiotescu a scris, pentru că n-am văzut scrisoarea d-sale, și nu puteam să afirm ceea ce n-am văzut.

i

Dar dacă astfel ministrul-prezident pare a-și retrace insinuarea, se pregătise un alt atac personal în contra autorului acestei publicări. Căci îndată după ministtul-ptezident intervine d. Emil Costinescu în dezbate:

E. Costinescu. D-lor, toată această discuțiune a fost ridicată de o plângere de insinuațiune și chiar de calomnii.

Această plângere e făcută înaintea Camerei de acei care în toți timpii au procedat prin insinuațiuni și acuzațiuni atât în țară, cât și în străinătate.

Dar cel puțin d. Carp - este o dreptate care trebuie să i-o fac — deși era mult mai bine pus prin trecutul d-sale decât onor. d. Maiorescu spre a acuza cu mai multă violență, totuș tfebuie să recunosc că s-a mărginit în marginile bunei-cuviințe și n-a proferat nici un cuvânt ofensativ.

Nu tot astfel a urmat d. Maiorescu. D-sa a declarat că s-a înjosit d. Brătianu, când a rostit acele insinuațiuni, ce i le atribuia, și n-a voit să rerracteze cuvântul cu toate protestările Camerei; ne-a dat aci în termenii cei mai violenți o lecțiune de demnitate și de bună purtare.

Nu trebuia să uite d. Maiorescu că pedestalul pe care voia să se urce ca să ne dea nouă o lecțiune de demnitate și de respect al adevărului, acel pedestal a fost sfărâmat de colegii d-sale din învățământul superior, care i-au aruncat, nu o insinuare, nici chiar o acuzațiune, ci o senrență, prin care l-au condamnat ca *nedemn și înșelător albunei-credințe*. (Aplauze.) Am sentența aci, este subscrisă, nu de demagogi, ci de persoane ca onor. d. Costaforu, un membru al dreptei, conservator de convingere, nu conservator pentru alte considerațiuni, esre subscrisă de onor. d. Orăscu, de d. dr. Teodori și dr. Capsa, persoane fără coloare polirică, drepte și de o imparțialitate incontestabilă, prin acea sentență se declară că: „*neavând în vedere decât demnitatea corpului profesoral și paza legilor condamnă pe d. Titu L. Maiorescu să fie destituit din postul de profesor de la Facultatea de Litere din Iași*”. (Aplauze.)

T. Maiorescu. Cer cuvântul în chestie personală.

E. Costinescu. Și d-ta, asupta cătuia apasă o asemenea condemnațiune, pe motiv că ai înșelat buna-credință, d-ta ne înrrebi ce educațiune am făcut noi țării? Dar ce educațiune ai făcut d-ta studenților ce veneau să te asculte? (Aplauze.) Ce educațiune ai făcut d-ta tinerimii, căreia voiai să-i dai o noua ditecțiune? Educațiune de a surprinde buna-credință a colegilor săi?

Iacă cine ne face nouă lecțiuni de demnitate și de buna credință. Nu are dreptul să se indigneze în contra unei insinuări, care ar presupune un lucru neleal, acela care a făcui acte de surprindere și de înșelare a bunei-credințe, acte mai mult decât neleale.

D-lor, am văzut că s-a propus o moțiune spre a proresta în contra acuzațiunilor, în contra calomniilor, să spun cuvântul, rosire de onor. d. Maiorescu contra partidului liberal și a guvernului. Eu, d-lor, cred că nu este de demnitatea Camerei să voteze o asemenea moțiune, când acele acuzațiuni proced de la o persoană condamnată de tribunalul cel mai imparțial pentru nedemnitate și lipsă de bună-credință. Acele și acuzațiuni nu pot să atingă pe acei către care se adresează, ci J se întorc astipra celor care le-au adresat. (Aplauze.)

După câteva cuvinte ale d-lui N. Ganea în contra d-lui Costinescu, vorbește:

G. Chițu. D-le președinte, eram decis a nu mai vorbi, deși | fusesem înscris după d. Fleva, fiindcă văzusem că explicațiunile **Î** cerute se dedeseră așa încâr eu consideram cesriunea ca U epuizată; dar când am văzut depuindu-se la biurou o moțiune, ț pe care eu cel puțin nu o aprob în ceea ce privește redacțiunea ei, m-am văzut nevoit a lua cuvântul să mă rostesc contra ei. Sunt penrru o moțiune de ordine de zi, dar nu pentru o ^ redaițiune ca aceea, în care este formulată moțiunea depusă l la biurou. Onor. și stimabilul d. Ganea mă îndeamnă a reveni ^l asupra deciziei mele și a zice două cuvinre asupra fondului tțt chestiei penttu deslușirea noastră a tutulor.

I Mor, eu disting în incidentul de astăzi două chestii tot - asa precum sunt și două persoane, care au cerut cuvântul una după alta și au introdus chestia aci.

D. Maiorescu a făcut o cerere de explicări personale d-lui ț prim-ministru. D-sa auzind ceea ce s-a vorbit, luând cunoștință • de cuvintele d-lui prim-minisrru rostite ieri la tribuna acestei Adunări, mai auzind și de la alții oarecare șopte, care toate t coroborau în a face pe d. Maiorescu să bănuiască că d-sa ar fi unul din acei români și deputați la care s-a făcur aluziune, căci • d-sa este agent direct al companiei drumurilor de fier, și că d-sa

ar fi scris în contra intereselor patriei noastre, d. Maiorescu, zic, în mijlocul unor astfel de împrejurări, acablă de informațiuni atât de împovărătoare persoanei și personalității sale, era în drept să vie a cere explicațiuni și să facă ceea ce a făcut, declarând că nu este d-sa cel care a scris, că d-sa n-a vorbit nimic, și cu aceasta a dat dreptul fiecăruia care ar putea proba contrariul, să-l taxeze de trădător de țară.

T. Maiorescu. Da, primesc.

G. Chițu. Căci oricare român ar lucra cu știință în contra intereselor țării, fie politice, fie economice, fie financiare, este un trădător.

Ce să fac însă d-lui Maiorescu, dacă în explicațiile ce a cerut, cu un drept foarte legitim, d-sa s-a pus prin stătea dispozițiilor sale sufletești la un nivel atât de ridicat, încât a scos expresiuni, care de altminterlea nu ies niciodată din gura d-sale. Și aceasta la adresa cui? La adresa d-lui prim-ministru, la adresa d-lui Ioan Brătianu.

Vă aduceți aminte că am fost indignat, când am auzit zicându-se că d. Brătianu ar fi capabil să urzească contra cuiva insinuări nedemne; căci a face insinuări, a lăsa prin alții să se șoptească insinuări în contra unei persoane, este în adevăr a urzi o calomnie, și de aceea majoritatea acestei Camere și toată Camera a trebuit să protesteze, fiindcă nimeni nu are dreptul, fie chiar pentru întreaga viață a d-lui Brătianu, să-i atunci' stigmatul de calomniator.

D. Maiorescu dar, fiind în drept de a cere explicațiuni și a da explicațiuni pentru apărarea d-sale, a greșit, după părerea mea, în ceea ce privește modul explicațiilor, și pentru aceasta a primit și de la noi individual și va primi și prin moțiuni o respingere energetică a acelor ofensatoare și injurioase expresiuni.

Credem că d. Chițu nu avea dreptate în observarea sa finală. Cuvântul de *calomnie*, întrebuințat de autorul acestei scrieri în apărarea sa, este singurul cuvânt ce se

putea întrebuința în împrejurările date, și cel mai corect parlamentarism trebuie să-l admită pentru asemenea cazuri.

Monitorul continuă apoi:

„Se dă citire următoarelor moțiuni;

1. Camera constatând, că cuvintele d-lor interpelatori sunt pure calomnii, le respinge cu indignațiune și trece la ordinea zilei:

N. Dimancea, Pantazi Ghica, Gr. Serurie etc.

2. Camera, ascultând cuvintele demne și logice ale d-lui prim-ministru, respinge acușările interpelanților.

P. Cernătescu.

3. Camera, ascultând explicațiunile d-lui prim-ministru și regretând cuvintele pronunțate de către interpelanți, trece la ordinea zilei.

R. Pătărlăgeanu.

Propunerea întâia și a doua, puindu-se fiecare la vot, se respinge.

Propunerea a treia se adoptă."

A urmat apoi îndată dezvoltarea chestiei personale, provocate de d. Costinescu prin sentință profesională, citită odinioară în Cameră și de d. Aristid Pascal¹.

D. președinte. D. Maiorescu are cuvântul în chestiune personală.

77 Maiorescu. D-le președinte, în decursul discuției asupra unei chestii personale ce o făcusem în privința cuvintelor zise

¹ Vezi voi. I, pag. 379 și 384 (*ed. n.* - p. 243 și 247).

ieri de d. prim ministru, onor. d. Costinescu a adus un aci înaintea dv., care mă silește la o altă chestie personală, relativă numai la acest act, la acea sentință de condamnare.

D-lor, se poate să vă fi surprins pe dv. aflarea sentinței la d. Costinescu tocmai în acest moment; căci eu nu anunțasem nici în Cameră, nici în public, că voi vorbi azi, și presupun că d. Costinescu nu umblă cu toate actele mele, și cu cele de acum 10 ani ttecuți, în buzunar. Ar fi prea multă onoare pentru mine. Vedeți dar ce folos a avut procedarea, ce din politeță am ctezut că ttebuie să o întrebuițez, deși d. Bfătianu v-a spus că nu o înțelege, adică de a înștiința pe d. prim-ministru încă de aseară rugându-l să vie la Cameră, căci am să relev câteva cuvinte din cele zise de d-sa în ședința de ieri. Am făcut aceasta tocmai ca să pun pe d. președinte al consiliului în poziție ca, dacă are acre în contfa mea, să le aducă, sau dacă nu are nici un act, să pregătească tărâmul luptei, așa cum d-sa va crede că e mai bine, fără a fi surprins de mine. Ei bine, răspunsul ce mi s-a dat de d. Brătianu la acuzația ce am relevat, a fost că nu mă pfivește pe mine insinuarea d-sale cu chestia dfumului de fier. Însă acuzarea vine acum preparată sub altă formă, prin actul prezentat de d. Costinescu, deși nu are nimic a face cu drumurile de fief.

D-lor, eu nu voi zice, ca onor. meu amic d. Nicu Ganea, că acest act n-at fi de domeniul discuțiunii publice; din contră, recunosc că acel act este un act public, și recunosc că actele publice se pot totdeauna discuta în public. Fac însă din capul locului o rezervă: este evident, d-lor, că din actul acesta, prezenrat de d. Costinescu și făcut în contra mea la 1870, nu rezultă nimic relativ la interpelarea de astăzi. Prin urmare acest act a intrat în discuția dv. fără nici o legătură de idei sau de fapte, și dacă discuția e străină, nu eu o fac, ci mi se face de alții.

De un lucru numai am să mă plâng pentru Introducerea aceluia act înaintea dv. Stiti că sunt multe feluri de a fi cineva

ti

neexact: e felul acela, oarecum mărginit sau brutal, când de exemplu cineva e neexact cu totul, când adică afirmă în toate privirile ceva contra adevărului; în asemenea fel de neexactitate nu alunecă lesne un om mai inteligent. Mai este însă un mod oarecum mai dibaciu de a fi cineva neexact, însă cu atât mai condamabil: este acela de a spune numai o parte.

*t!
il*

Să vedeți, cum a fost cu sentință. Mai întâi de toate acest act, această sentință profesorală a fost casată de minister, și 4 zile după prezentarea ei am fost eu invitat să funcționez mai departe, și am funcționat mai departe până la 1873, când d. ministru al cultelor de arunci, generalul Tell, s-a crezur autorizat a ne refuza și mie și d-lui Nicolae Ionescu, care eram profesori la Universitatea din Iași, dreptul de a veni la Cameră fără concediu. Noi atunci nu am cefut concediu pentru Cameră, și d. general Tell ne-a decretat demisionați. Când după d-sa am venit eu la guvern, în aprilie 1874, mi-am făcut datoria constituțională și am reintegrat imediat pe d. Ionescu, pe care nu l-am considerat niciodată demisionat după lege. Pe mine se înțelege că nu m-am reintegrat, am lăsat pe profesorul numit de d. Tell în locul meu să funcționeze; funcționează și astăzi, nu m-am adresat la nici unul din ufmașii mei în minister, ca să repare acea injustiție, și se înțelege că d-lor nu s-au gândit ca să o repare de la sine¹.

Mă mărginesc dar a constata că după acea pretinsa destituire a d-lui Costinescu eu am funcționat ani întregi ca profesor la universitate până la rău interpretata demisionare din partea d-lui Tell. Vasăzică este o chestie oarecum numai academică, ce o ridică d. Costinescu. Dar fiindcă a fost adusă înaintea dv., dați-mi voie să o explic acum pe deplin, chiat așa academică precum este.

Nu pentru prima oară se aduce acea sentință înaintea Camerei. D. Costinescu nu are meritul originalității. Am mai

¹ Vezi în voi. I, pag. 114—122, discursul asupra profesorilor deputați (ed. n. - p. 81-86).

auzit-o cetindu-se în contta mea; fiindcă, d-lor, nu știu cum se face, dar la roate încercările mele de a discuta chestiile parlamentare cu argumente impersonale, mi se răspunde foarte adese numai cu argumenre personale ca cel de față, care nu probează nimic pentru punctul în discuție. L-am mai auzit dat cetindu-se acel act de către d. Aristid Pascal în 1876; și atunci, ca și acum, era cu totul altă chestie în joc. Eram ministru, pe arunci și se discuta legea instrucțiunii publice prezentată de mine, și ca o prealabilă aracare în contra mea s-a cetit acest act, unde erau subscriși d. Orăscu, răposatul și regretatul Costa-Foru, amândoi amici ai d-lui Boerescu, și alții. Și câteva zile după aceea în Senat (căci în Cameră atacul n-a izbutit) tot după inițiativa d-lui Orăscu mi s-a dat un vot de blam, că adică aș fi călcat legea nu mai știu în ce altă privință.

Din nenorocire la 1876 eram ministru, când s-a cetit aici aceeaș sentență a d-lui Costinescu, și am crezut că nu este de demnitatea ministrului să răspundă apropo de legea instrucțiunii publice de un fapt, ce în orice caz nu-l făcuse ca ministru. (Zgomot.)

Dar acum, când mi se impută din nou, însă în calitatea mea de deputat, oare cum mai *terre à terre*, trebuie să răspund odată.

Vedeți ce a fost:

În toamna anului 1869 (nu sunt amicii mei la guvern, adversarii au arhiva la dispoziția d-lor și așadar se poate controla cu toată siguranța exactitatea celor ce zic) am prezentat rectorului Universității din Iași, la care eram profesor pe atunci, următoarea petiție, care este la acte: D-le rector, ziceam pe cât îmi aduc aminte acum după 11 ani, sufăr de o hemicranie, de o migrenă permanentă a jumătății capului, și anume la partea stângă; în această stare îmi este greu să predau contrinuu lecțiuni de filosofie de 4 ori pe săptămână. - Iertați-mă, dacă dau aci oarecare amănunte. Poate unul sau altul din cei ce au asistat vreodată la lecțiunile mele publice

de filosofie, își va aduce aminte că cel puțin eu unul nu luam numai o cată a altora ca să o recitez, ci-mi compuneam cursul filosofic pe cât puteam din propriile mele gândiri sau cel puțin din observări critice asupra gândirilor altora. Era dar o lucrare totdeauna din nou făcută, oarecum în acele momente concentrată, și combinată cu toată energia spiritului, de care pot dispune, și pentru care se cerea cel puțin liniște și continuă pregătire. Poate nu greșesc prea mult în contra modestiei, dacă vă repet: cursul meu de filosofie, cum îl țineam, l-am ținut cu toată încordarea științei și puterilor mele intelectuale, mari sau mici, atâtea câte le am.

Mi-am zis atunci: nu pot să țin acest curs în starea zdruncinată a sănătății mele fizice. Însă am declarat încă de pe atunci: pentru orele pe săptămână, în care voi lipsi, voi face la reînceperea cursului îndoite ore de lecțiuni, așa încât să nu piarză studenții nimic. Am prezentat rectotului universității certificatul doctorului Flaischlen. Cine este din Iași, știe de ce autoritate și de ce buna reputație se bucură doctorul Flaischlen.

O voce. Este doctorul primar al orașului.

T. Maiorescu. Această hemicranie a ajuns însă așa de departe, încât este azi știută în rezultatele ei de toți câți mă cunosc ceva mai de-aproape, toți știu că am auzul greu; partea stângă a organului meu auditiv este cu totul paralizată, am asurzit în partea aceasta.

Vă puteți închipui poziția unui om, care are familie precum o am, și care prin munca sa este singurul sprijin al existenței acestei familii, când se vede lovit de o asemenea nefericire, care îi pereclitează toate mijloacele de existență. Căci, știți, d-lor, că acest om (precum adeseori mi se impută din partea d-lui ministru-președinte, deși nu înțeleg bine imputarea) este, cum zice d. Brătianu, din opincă și trebuie să muncească pentru a trăi.

Pe baza acestui certificat dar al doctorului Flaischlen m-am dus și la Berlin, unde am fost supus tututol încercărilor pentru curări otologice. M-am consultat la Berlin cu doctorii Bardeleben și Kremnitz și îndeosebi cu doctotul specialist pentru aceste suferințe, cu doctorul Lucae, care m-a și tratat tot timpul necesar. M-am înrors în țară cel puțin cu asigurarea că boala mea nu este în așa gțad periculoasă, după cum ar fi când un ochiu s-ar găsi atacat, căci atunci ar fi direct amenințat și celălalt ochiu, și că în fine este probabil că voi rămâne cu auzul în partea dreaptă scăpat, dacă mă voi păzi. M-am mai liniștit și am reînceput prelecțiunile mele la Universitatea din Iași, cu numărul îndoite de ore, până când voi fi împlinit lipsele ce le făcusem. Acesr început de îndoire al orelor se constată din regisrrul de prezență al Universirății.

Însă, d-lor, în răsrimpul de la mijlocul lui noemvrie 1869, când am făcut tectotului Universității acea declaraie sprijinită pe atestatul ce v-am spus, și până după ce m-am întors de la Berlin în ianuarie 1870 a trecut o lună și jumătate sau două luni. În aceste două luni, sau poate era și ceva mai mult, am pledat, pe cât îmi aduc aminte, de vto 7 ori înaintea tribunalelor din țată. Cursul nu mi l-am ținut; pregătiri intelectuale pentru acel curs de filosofie nu mai făceam, nu eram în srare să fac, dar procese luate de mai înainte, pe care nu le puteam amâna, le-am pledat.

Puneți-vă în poziția unui om care ttebuie să muncească pentru ca să trăiască, a unui om, de munca cămia este legată existența sa și a familiei sale și care se vede amenințat de surdirate, adică tocmai de o stare, care i-ar face imposibilă continuarea ocupațiunii, din care trăiește, și întrebați-vă: dacă trebuiau și puteam eu să refuz mijloacele de a câștiga ceva mai mult spre o slabă asigurare a familiei mele în viitor, și dacă pe de altă patte puteam să am în acel timp liniștea spiritului necesată pentru a face prelecțiuni abstracte de filosofie?

Ei bine, d-lor, oameni suntem noi? Oameni cu simțirea caldă, cu înțelegerea elemenrară a suferințelor omenești? Și esre drept, ca de aceasra să se lege astăzi cineva ca să facă o armă de acuzare în contra mea? Apoi, d-lor, pe asemenea temei se acuză profesorii de universirare, cum că au înșelar pe colegii lor sau au surprins buna-credință a nu știu cui, că adică în loc să predea cursul s-au dus să pledeze pe la rribunal în o sumă oarecare de procese? Dar lecțiunile universirare sunt matetii, cate se pot impune cu cnuta în împrejurări așa de nefericite, precum erau cele ce vi le-am expus? Iertați-mă, n-aș voi mai ales acum să lipsesc de la modestie; dar totuș nu mă pot opri a spune că poate am dat probe, că nu-mi este indiferentă știința și profesoratul, n-am fost om cate am alergat vreodată după funcțiuni, care am încercar vreodată în viața mea să rrăiesc degiaba din budgetul statului; am ținut poate sute de ptelecțiuni populare afară din cursul meu, le țineam chiar ca ministru în Bucureșri, am scris cărți, și ierrați-mă să spu acum și aceasta: le-am tipătit cu cheltuiala mea, căci știți, că numai literatuta și în genere lucrarea curat intelectuală sau arristică nu se poate zice că este lucrativă la noi. Apoi eu puteam fi acela, cate să stea degiaba în budgetul statului? Era echirabil, ca tocmai mie să mi se impute și astăzi să se repete această imputare, că nu mă interesez de cheștiile intelectuale și că-mi caut exclusiv alte interese?

Dar să revenim la sentența profesorală, exhibită de d. Costinescu.

Mă întorc de la Berlin în ianuarie 1870 și îndată încep prelecțiunile îndoite, ca să nu se piatdă orele de absență, cum v-am spus. Atunci deodată mă trezesc mai întâi cu niște depeși ale ministrului.... era la Ministerul Cultelot și al Insttuțiunii Publice d. G. Mărzescu... Ministerul Cultelor depeșează la roți prezidenții tribunalelor și curților din țară, întrebând: când a pledar Maiorescu acolo? și cu modul acesta s-a constatat că am pledat de nu știu câte ori în toată țara. Așa este convenabil să

se trateze profesorii de universitate? înainte de a fi ei înșii întrebați, li se lansează asemenea depeși inchizitoriale pentru preținse absențe nemotivate? Atunci în fine vine și formidabila acuzare arătată de d. Costinescu: ai înșelat buna-credință a guvernului, ai surprins încrederea rectorului, ai scris că ești bolnav, dar nu erai bolnav ere. Am fost citat la București, dat (poate că e păcatul meu de a fi prea indiferent în chestii petsonale, unde văd din capul locului lipsa de justiție) faptul este, că nici nu m-am dus la București; am trimis numai înscris ceea ce v-am spus acum. S-a pronunțat acea sentență în lipsa mea, însă ministrul a casat-o, și eu n-am avut nici măcar încunoștiințare de a întrerupe cursul meu, pe care l-am continuat înainte până în anul 1873.

D-lor, iertați-mă că v-am luat 20 minute cu această explicare personală. Dar dacă-mi pare rău, că am fost silit să o fac, sper cel puțin, că de acum înainte ne vom cruța unii pe alții cu asemenea lucruri penibile. (Aplauze.)

52

**Pentru restaurarea Bisericii Episcopale de la
Curtea de Argeș**

(Ședința Camerei de la 12 ianuarie 1881)

Ministtul cultelor B. Conta cete ultimul credit pentru restaurarea externă a Bisericii Episcopale, despre care vorbește mai pe larg discursul 18 și nota cu scrisoarea lui Al. Odobescu din volumul I'. Așupta acestui credit d. Nicolae Ionescu face câteva observări cu o străvezie animozitate în ceea ce privește pe d. Lecomte du Nouy. (Mai târziu, în 1889 și 1891, întreprinde în unire cu dd. C. Esarcu, Gabrielescu, Sterian etc. o întreagă campanie în contra eminentului atchitect.) Spre a nu lăsa Camera sub impresia celor zise de d. N. Ionescu, se rostește discursul următor:

D-lor deputați, sunt câteva întrebări, și ar fi de dorit să fie mai multe, în ptivința cărora din fericire nu este de trebuință să facem politică de opoziție, ci ne putem mătgini a da fiecare lămuririle cerute pentru a ne convinge unii pe alții, fără spirit de partid. Așa vă rog să-mi dați voie a zice câteva cuvinte în chestia de față, fără nici o opoziție, fie chiar numai aceea, pe care a știut onor. preopinent d. Ionescu să o pue cu o fină ironie la adresa d-lui ministru de culte.

¹ Vezi voi. I, pag. 258-275 (*ed. n.* - p. 168-179).

D. N. Ionescu se întreabă, de ce s-au cheltuit mai mulți decât cei 250 000 lei preliminari în proiectul de la început? D-lot, când a fost vorba să se îngrijească statul roman de restaurarea acelei admirabile biserici episcopale, s-a adresat guvernul la una din autoritățile cele mai recunoscute din Europa ca specială în această privință, s-a adresat la d. Viollet le Duc, care tocmai atunci era între altele ocupat în patria sa cu restaurarea unui monument celebru, al catedralei Notre Dame de la Paris, și avea sub conducerea sa mai mulți arhitecți, elevi ai săi, formați în arta specială de a restaura. Căci, d-lor, nu toți arhitecții sunt capabili de aceasta. Poate să fie cineva foarte bun arhitect în celelalte și să nu cunoască nimic în ceea ce privește restaurarea credincioasă în forma și spiritul unui monument vechi. — Când s-a adresat guvernul la d. Viollet le Duc, acesta, ca un mare artist și mare iubitor al operelor de artă oriunde s-ar fi aflat ele, s-a grăbit să răspundă la apelul nostru și ne-a trimis pe un asistent al său, pe d. de Baudot, ca să-și procure o idee prealabilă despre ceea ce era de făcut la edificiul din Curtea de Argeș. D. de Baudot a venit în vara 1874, a studiat monumentul, a făcut un prim plan, se înțelege în lineamentele cele mai generale, și a fost de părere că restaurațiunea din afară a zidurilor, însă fără colorarea lor polichromă în modul în care era ea în vechime, are să coste peste 250 000 franci, după cât îmi aduc aminte, fără a vă garanța însă exactitatea cifrei în această vorbire improvizată. S-a întors la Paris d. de Baudot tot în 1874, a supus planul d-lui Viollet le Duc, și acesta ne-a trimis pe d. Lecomte du Nouy, care din 1875 a început, și astăzi (trebuie să o constatăm cu fericire) a și terminat lucrarea sa în ceea ce privește restaurarea din afară.

D. Lecomte, un eminent elev al neuitatului Viollet le Duc, fusese, înainte de a veni în România, câțiva ani în Orient, în Egipt, dar mai ales în Siria și Palestina, unde a fost atașat unei misiuni arheologice a d-lui Clermont Ganneau, ale cărei

rezultate ilustrate cu desemnurile d-lui Lecomte se vor publica în curând la Paris, și rămăsese apoi însărcinat de Ptincesa de Latour d'Auvergne tot în Palestina cu lucrări arhitectonice în stilul oriental, drept aduceri-aminte de locurile memorabile din viața lui Christos. Cu această preparare și sub asemenea asupciii a venit d. Lecomte du Nouy în mijlocul nostru și a început imediat să lucreze.

Permiteți-mi, d-lor, să fac aici o paranteză și să-mi îndeplinesc o datorie față de d. Lecomte.

Nu este destul să atingem numai cestiunile finanțate, când este vorba de un monument de o însemnătate așa de mare, și de un artist, care și-a pus eminentul său talent în serviciul restaurării acestui monument. Căci este de datoria noastră, ca să aducem cu această ocazie în Cameră un omagiu de recunoștință acestui bărbat, care, venit din Franța într-o țară ca a noastră, înrudită prin sângele locuitorilor ei cu patria lui, dar în fine totuși străină pentru el, s-a însărcinat cu însemnata misiune artistică ce i-a fost încredințată și în mijlocul împrejurărilor celor mai grele și cu multe sacrificii, de care nu este locul să vorbim aici mai în detaliu, a adus-o la un bun sfârșit prin talent, prin energie, prin conștiință și prin o iubire de artă mai presus de laudă.

D. Lecomte du Nouy a venit dar la Curtea de Argeș, unde nu a găsit ca prepararea aproape nimic. A trebuit să inventeze și să dirigeze o înrădăcită organizare administrativă pe lângă cea artistică, să facă planuri, să desemneze toate detaliile, să aducă oameni capabili, să-și procure chiar locuința și hrana numeroșilor lucrători, ce-i concentrase în această tabără artistică.

Știți, d-lor, că biserica Episcopală de la Curtea de Argeș fusese zguduită odată prin cutremut și mai pe urmă fusese vătămată prin două focuri. Două turnuri erau prin zguduire scoase din linia posamentului lor de deasupra boitei bisericii, legăturile lor de fier în parte rupte, zidurile boitei la unele

locuri crăpate, polichromia aproape distrusă de schimbările atmosferice și de foc, frumosul baptiseriu dinaintea bisericii desfăcut și pus într-un șopron. Aci erau toate de refăcut, și cu ce artă migăloasă! Fiecare ornament trebuia studiat, desemnat și sculptat apoi în piatră cu forma lui specială. Și aceste forme speciale sunt una din particularitățile admirabile ale edificiului. Fiecare desen de ornament este deosebit de celălalt, și mai ales în numeroasele scuturi rotunde, care sunt bătute cu niște capete de cui de piatră în partea de sus a boitei, sub frumosul carnis în formă de stalactite, se vede cea mai bogată fantasmă în felurite forme, așa încât fac împreună un fel de cartă de model al ornamenticeii mauro-venețiene. Pentru asemenea lucrări de restaurare se înțelege că trebuiau tăietori de piatră și alți meșteri cu gust și cu cunoștințe. Acești oameni au trebuit să fie aduși de departe, căci nu se găseau la noi. Pe unii i-a adus din Franța, pe alții din Italia, unul din Palestina. Erau dar o sumă de lucrători veniți, și biserica era la o jumătate de oră afară din orașel. A trebuit o întreagă combinație administrativă pentru a le pregăti locuința și traiul lângă edificiu, a-i priveghia și îmbărbăta la lucru, a menține disciplina între ei, a îngriji de plata lor regulată.

Și toate acestea în sarcina d-lui Lecomte în afară de misiunea sa curat artistică, a d-lui Lecomte singur, în țară străină, într-o localitate cam afară de circulația cea mare, adeseori expus la dificultăți și de altă natură, pe care prefera nu le mai atinge. Și pe lângă toate acestea, în mijlocul feluritei sale ocupații, în mijlocul lucrărilor de tot felul, izbucni războiul între ruși și turci și întrerupse lucrarea în multe părți ale ei: transporturi împiedicate, lucrători fugiți, neliniște genetală. Se înțelege că nici ministrul în acea vreme, chiar dacă ar fi voit, nu avea capul liber ca să se ocupe de restaurări artistice, și nici mijloacele financiare nu erau disponibile în cifra cerută ca să se facă lucrările în toată întinderea. De aci se explică întârzierea în mare parte și o sporire a cheltuielilor

totale prin continuarea unor salarii pe un timp cu mult mai îndelungat decât se prevăzuse în proiectul primitiv.

Acum în ceea ce privește zidirea, se știa de mai înainte și s-a putut constata în decursul restaurării zidurilor și a ornamentelor de piatră, că biserica fusese primitiv colorată și strălucea în frumoasa polichromie a atâtor edificii orientale. Mai ales printre acele nenumerate figuri de stalactite și ptintite liniile caracteristice coarde împletite în trei, care încinge mijlocul edificiului, erau urme vizibile de colorare și de aurire. Eu însumi le-am putut vedea în diferitele rânduri, în care am fost la Cuttea de Argeș. Atunci d. Lecomte a fost firește însărcinat de minister să termine restaurarea externă împreună cu această podoabă a polichromiei.

Asupra colorării acesteia am auzit la noi diferite păreri; unii ziceau că nu trebuie să se facă tocmai așa, alții că este prea mult aur, alții că s-a alterat forma cea veche etc. D-lor, acestea sunt chestii, care trebuie dezlegate de oamenii cu oarecare competență, și nu este de nici un folos să facem critică fără cunoștință de cauză! D. Lecomte du Nouy, a cărui competență după antecedentele sale este mai puțin de contestare, ne afirmă că așa a fost polichromia, și așa a trebuit să fie restaurată, precum s-a făcut.

D. ministru de culte se înțelege că a trimis o comisiune pentru a-și da părerea asupra lucrării terminate, și a făcut foarte bine că a numit în acea comisiune tot ce avem noi mai competent întru aceasta. Va fi destul să vă numesc pe d-nii Ion Ghica și Dimitrie Sturdza între alții. Comisiunea în unanimitate a opinat că lucrarea d-lui Lecomte nu lasă nimic de dorit.

Trebuie dar să avem convingerea, că bine s-a făcut restaurarea. Adaogă că și d. Alexandru Odobescu, eminentul nostru arheolog, de câțva timp absent din țară, a văzut adeseori lucrarea d-lui Lecomte și a fost totdeauna un zelos susținător și adeseori sfătuitor al d-sale.

Negreșit, că acea împodobire polichromă, care s-a văzut în urmă că era necesară, a ocazionat niște cheltuieli neprevăzute

la început, și astfel se explică, pe lângă întârzierea menționată mai sus, suma cheltuită **pană**, acum cu restaurarea aceasta. Dai acum, când luctarea este terminată, eu cred că trebuie să ne felicităm cu toții, că toate guvernele care s-au succedat, conservatori, multicolori și liberali, au contribuit fiecare cât au purt ca să se reînnoiască și să se păstreze acest monument, care este fără îndoială cel mai frumos ce-l avem în țara aceasta, și totdeodată un monument care dovedește până la ce grad de cultură și de prosperitate a trebuit să fie ajunsă România la începutul secolului al 16-lea, sub domnia lui Neagoe-Vodă.

Pentru aceste cuvinte și în urma explicațiunilor ce ni s-au dat din toate părțile fără deosebire de nuanțe politice, vom declara cu toții, prin votul nostru, că suntem mulțumiți de marea operă de artă națională, care s-a terminat într-un mod așa de fericit. (Aplauze.)

- Se pune la vot luarea în considerare a proiectului de lege și se primește în unanimitate. Art. 1 și 2 se adoptă fără discuțiune.

- Se pune la vot proiectul de lege în total și rezultatul scrutinului este cel următor:

Votați	73
Majoritate reglementară	37
Bile albe	72

53

Contra încurajării turburărilor

(Ședința Camerei de la 13 martie 1881)

Ministerul din acel timp:

I. O. Brătianu, președinte și finanțe,
B. Boerescu, externe,
A. Teriachiu, interne,
D. Giani, justiție,
General Slăniceanu, război,
Colonel Dabija, lucrări publice,
B. Conta, culte.

După atâta întârziere, în decursul anului 1880 independența Statului Român este în sfârșit formal recunoscută de Puterile europene. Aceasta și explică stăruința lui Ioan Brătianu de a păstra pe B. Boerescu la Ministerul de Externe. Prezența lui B. Boerescu în cabinetul liberal, tocmai fiindcă fusese ministru sub Lascar Catargi și luase o parte însemnată la încheierea convenției comerciale cu Austro-Ungaria, da Marilor Puteri un fel de garanție pentru guvernul unui partid, care nu se prea disrinsese în trecut prin fidelitatea sa dinastică, nici prin respectarea conveniențelor internaționale.

Nu e vorba, Ioan Brătianu, având acum experiența unei mai îndelungate conduceri a afacerilor publice, devenise un adevărat om de stat și om de guvern. Dar în partidul său regenerarea și îndrumarea spiritelor spre

ordinea monarhică mergea mai cu anevoie. Apucăturile revoluționare se bucurau încă de simpatia multor liberali, iat despte prezidentul Cametei C. A. Rosetti (și ce influență avea el pe atunci asupra partidului!) se zicea că este și rămâne republican de convingere.

Acest contrast între un guvern monarhic și veleitățile turburătoare ale partizanilor săi se manifesta din când în când în mod intolerabil. Autotitatea lui C. A. Rosetti în partidul liberal, poate și amintirile de la '48 puneau pe acest partid în oarecare raport (desigur, nebănuite de mulțimea aderenților) cu elementele exteme din Europa, îndeosebi cu Internaționala revoluționară, care încerca pe atunci din Londra să se organizeze mai temeinic, având o filială și la Bruxelles, unde se strecurau unii Români și dobândeau ptin chiar aceasta un titlu de bună primire în ochii lui C. A. Rosetti. între alții, B. Conta pare a-și fi pregătit în asemenea mod cariera politică în țară. Poate d. G. Panu, pe atunci prim-procuror și om de încredere al partidului liberal în Iași, ar fi în state să ne dea mai multe deslușiri asupra acestei curioase faze a mișcării noastre politice. Era destul ca un student român să fi fost expulzat drept anarhist chiar de poliția republicană din Paris, pentru ca să fie îndată numit la București în posturi mai înalte, d. e. la Ministerul de Finanțe. Prefectul poliției capitalei, mai târziu ministru de interne, Radu Mihai, protegea fățiș pe socialistul-nihilist dr. Rusei, care fusese numit profesor la seminarul teologie din Curtea de Argeș și apoi strămutat și susținut la Iași etc, etc.

Este evident că o asemenea, oarecum naivă confuzie și contradicție în procedările guvernului se putea cu atât mai puțin admite în România pe la începutul anului 1881, cu cât fecunoașteiea independenței sale îi impunea mai multă răspundere proprie în mijlocul monarhiilor, de care era înconjurată, și ne indica din contră o accentuare a elementelor de ordine și de stabilitate. Proclamarea Regatului era indicată în acel moment, nu încurajarea anarhiei.

Cea mai tristă exemplificare a tuibuiirii spiritelor ptin propaganda ideilor revoluționare o dăseră tocmai atunci două evenimente senzaționale: la noi în țară atentatul lui Petțaru în contra lui Ioan Brătianu (2 decembrie 1880), în Rusia asasinarea împăratului Alexandrei II (1 martie 1881).
 în astfel de împrejurări se anunță și se dezvoltă inteipelarea următoare:

* T. Maiorescu. D-le președinte, cer cuvântul pentru a anunța o inteipelare.
 f D. vicepreședinte G. Chițu. Aveți cuvântul.
 % T. Maiorescu. Am onoare a întreba pe d. ministru-
 % președinte, dacă în urma procesului Petțaru și-a manifestărilor
 Jt socialiste din Iași crede timpul venit de a imprima politiceii
 * interne o direcție mai compatibilă cu consolidarea monarhiei
 ț constituționale. Vă rog binevoii a fixa timpul, când credeți
 i că puteți răspunde.
 * D. președinte al consiliului. Pot răspunde îndată.
 A T. Maiorescu. D-le președinte, deși onor. Cameră este
 J| ocupată cu chestii de mare interes, cu regularea bugetului
 • anual, trebuie cu toate acestea să i se prezente unele întrebări,
 -l a căror importanță ttece peste importanța momentană a unui
 • i buget și care sunt de natură a merita o dezbatere în orice
 ^ moment disponibil. Cu atât mai mult pentru noi cei din
 f opoziția conservatoare, cu cât noi la dezbateră adresei
 Tronului nu am luat parte - din deferentă pentru d. ministru-
 președinte; d-sa se afla atunci într-o situație, care comanda
 ; respectul oricărui om de ordine și adversarilor săi conservatori
 f mai ales. Ne-am abținut dar atunci, nu am discutat nici chestia
 * regulării succesiunii la Tron; nu vream să facem observațiile
 noastre asupra politiceii unui bărbat, care în acel moment
 întrunea în persoana sa simpatiile tuturor oamenilor de bine.
 însă au venit de atunci încoace împrejurări, care ne silesc
 să ieșim din aceasră rezervă, și îndeosebi atmosfera, în care ne

aflăm astăzi în această privire, cred că reclamă din partea noastră careva relevări de fapte, câteva reclamațiuni în contra politicii interne a guvernului, despre a căror valoare veți avea dv. să judecați, și mai ales țara.

Suntem sub impresia procesului acelora, care au încercat atentatul în contra d-lui ministru-președinte; suntem sub impresia grozavului atentat comis în imperiul unei țări vecine; suntem sub impresia unui fapt mai mic, pe care însă l-am putut asemenea constata acum, a atestării ce s-a făcut în contra nihilistilor sau socialiștilor din Iași.

Ceea ce printr-o moțiune, la care cu toții ne-am asociat și care a fost foarte energic și bine formulată de actualul președinte al acestei ședințe a Camerei, ceea ce în moțiune cu toții am zis-o, vestejirea ce am dat-o acelui fapt comis în contra vieții d-lui ministru-președinte, ca a unui fapt provenit din idei străine, care nu ar avea nici un rădăcină în țara noastră, aceasta astăzi pare că nu s-ar mai potrivi, în motivele, în dreptul nostru de a respinge fapta ca o faptă cu totul străină de țară. Se vede că nu este tocmai de tot străină acea încercare; se vede că din nenorocire sună de consratat primele încercări de a face ca să prinză rădăcini în țară la noi o periculoasă rătăcire a ideilor publice. Și când suntem în ajunul poate al unei constituirii mai însemnate a Statului Român, este bine ca să ne dăm samă, unde stăm în această privire? Care este partea, poate, de răspundere ce privește și pe administrație în această chestie? Și ce ar fi de făcut ca să se îndrepteze lucrul?

Dinrr-o înrrebare făcure de un eminent membru al opozițiunii, d. Vernescu, asupra Regatului, din răspunsul dat de d. ministru-președinte, mi s-a părut că aceasra chestie a Regarului ne așreaptă, at putea să fie pusă în curând la ordinea zilei. Dacă va fi pusă, atunci noi conservatorii nu vom putea **decar** să felicităm pe d. minisrru-președinte pentru aceasta, și vom fi totdeauna fericiți de a consrara o înălțare și o întărire a acestei țări în ordinea ideii monarhice. Dacă dar în ceea ce

,v a spus d. interpelator Vernescu era numai o umbră măcar de
? opoziție, noi conservatorii nu ne asociam deloc la această
K umbră a d-sale, am fi cu rorul alătutea cu încercarea guvernului
\$ în acest sens penttu a-l sprijini.

Dar rocmăi fiindcă suntem așa, este momentul pentru noi
i de a ne întreba, dacă forma acea bine-venită pentru noi, care
' : vrea să se dea Statului Român, este tot așa de bine susținută
în sensul constituirii ondiei monarhice și prin adminisrrația
l f internă a guvernului actual. Căci ușor s-ar putea întâmpla, ca
atunci, când ne ocupăm de Coroana Regală, adică de chiar
f înflorirea arborelui, să negligem tocmai trunchiul și rădăcina
\ lui, și introducând forma din afară a Constituțiunii Regale,
• : să uităm adevăratul ei fundament, care este numai în bunul
• | spirir și în inima societății; și atunci cea dintâi îngrijire ar putea
l să ne fie nimicită și patalizată prin negligența ceailaltă.

i D-lor, un fapt straniu s-a perrecur cu ocazia nefericitului
proces, ce s-a terminat în săptămâna aceasta înaintea juraților.
, Un fapt straniu zic, căci cu multe zile înainte de a se încerca
acel atentat, a putut să citească orșicine o amenințare, și nu
i numai o amenințare, dar chiar declarațiunea directă și fățișe,
publicată în mai multe jurnale, că era luată de un comitet de
l 50 hotărârea de a se asasina d. prim-ministru.

I Eu posed un număr dinrr-un asemenea jurnal. Atentatul
I s-a întâmplat în ziua de 2 decemvrie, și aici este numărul unui
jurnal de la 17 noemvrie, vândut public la gata de Roman,
, ptecum se vindea public și în capitală. Acolo se vorbește despre
: acest atentat plănuir, dar redactorul jurnalului își face rezervele
t sale contra comitetului de 50, de la care se zicea că provine
declaraarea.

Iată dar, d-lor, ce s-a publicat prin jurnale; aceasta s-a
publicat nu numai în jurnalul ce-l am aici, dar și în alte foi,
și chiar înainte de acest număr s-a publicat fățiș declaraarea
pentru acest asasinat.

D-lor, nu voiesc să ating toate chestiile ce merită a fi televat din decursul procesului Pettaru, de exemplu că s-au făcut asupra proiectatului atentat denunțări directe d-lui prefect al poliției; nu voiesc să relev ce ar părea că rezultă din instrucția procesului, negligența poliției în prevenirea faptului. Nu mă voi pune pe acest tărâm mai mic, ci relev faptul acelei publicațiuni anterioare numai pentru a ajunge la discutarea unei chestiuni de princip al administrării guvernului.

D-lor deputați, când s-a publicat acele amenințări, ne-am întrebat poate cu toții: este o aberațiune mentală ce se manifestă? Este un luctu care trebuie desprețuit? Și eu înțeleg, ca d. prim-ministru sau ministru de interne să-și fi zis: e cu neputință o asemenea faptă în țară la noi, nu trebuie luată amenințarea în serios, căci asasinatul organizat nu poate să prindă rădăcini la noi. Dar cu toate acestea, știți care a fost rezultatul acelor amenințări, și ele ar fi trebuit să fie luate în serios, ar fi trebuit să se fi prevenit faptul.

Dar să ne întrebăm acum, după ce s-a întâmplat atentatul, atitudinea luată din partea guvernului este ea de așa natură, încât să nu ne inspire temeri pentru o mai departe propagare a celor idei criminale îndreptate în contra... te miri, în contra cui; în contra oricărei alte persoane. În săptămâna trecută a fost aci în Cametă o discuțiune asupra unor jurnale, și s-a atins și chestiunea provocărilor ce se fac prin presă. Atunci d. ministru de justiție și oratorii amici politici ai d-sale avură bunăvoință de a face niște declarațiuni, care negreșit sună foarte frumos din punctul de vedere al liberalismului teoretic. D. ministru, făcând aluzie chiar la amenințătorii aceluia atentat, zicea: cu toate acestea guvernul liberal n-a făcut proces de presă și nu va face proces de presă, nici în fața amenințărilor de asasinat.

M-am întrebat: ce însemnează o asemenea declarație de pe banca ministerială, făcută prin gura ministrului de justiție, șeful procurorilor sau a parchetului unei țări, parchet care este chemat a urmări crimele și delicturile? Să nu facem niciodată

proces de presă? Să nu urmărim presa nici când ea provoacă la asasinat? Iată principiul pus înainte de ministrul justiției.

Voci. Cet cuvântul,

T. Maiorescu. D-lor, eu regret, că un asemenea princip în asemenea împrejurări s-a pus înainte de ministrul justiției, și ca să mărginim discuția asupra punctului de care este vorba, permireți-mă recunoaște împreună cu dv., că nu e lucru mai frumos, mai lăudabil decât faptul că nu e trebuință de urmărirea presei; mai recunosc că în cazul de față nu poate fi vorba de vreo măsură excepțională; recunosc că este de onoare maturității politice ce a dobândit popotul român, că atât în timpul războiului, cât și acuma nu este trebuință de nici o măsură de excepție, de nici o suspendare a vreunei libertăți publice. Dar rămânând în limitele Constituției, vorbind numai de crime și delicturi în împrejurările în care ne aflăm, astăzi când se plănuiește, și sperăm că se va face, să fim înălțați la Regat, când suntem așadar o monarhie, și o monarhie învecinată cu alte monarhii mai puternice decar noi, când vedem că în una din aceste monarhii sunt cele mai crâncene agitații nihiliste, și când vedem că toate monarhiile Europei sunt preocupate de această stare de lucruri: ei bine, în asemenea împrejurări noi conservatorii suntem în tot dreptul să ne întrebăm: ce însemnează declarația de principii a ministrului de justiție; nu voi urmări asemenea provocări la asasinat când se manifestă prin presă?

Să ne înțelegem! Presa să fie sustrasă de la orice arbitrar al guvernului, foarte bine. Vrem și noi să nu fie urmărită și să nu fie judecată de alte autorități decât acelea pe care le arată Constituția, adică de jurați, de suveranitatea poporului manifestată prin verdictul juraților. Dar această limită pentru garanția presei odată pusă prin Constituție, de aci nu rezultă declararea de impunitate a presei. Nu este stat constituit, cate să ceară or să fi cerut mai mult decât gatatatea liberrății presei prin suveranitatea verdictului juraților. A veni, deși ai acea

garanție înscrisă, și a declara: „nu voi face uz de nici o procedură în contra presei”, aceasta, d-lor, este o declarație, pe care o cred incompatibilă cu o dezvoltare mai sigură a ordinii noastre politice într-un stat monarhic.

Aci să-mi permiteți a face o mică digresiune. Cu atât mai mult ne-a surprins pe noi această declarație a d-lui ministru, cu cât principiul pus „nu vom face proces de presă, nici când prin presă se proclamă asasinatul; nu vom urmări presa în nici un caz”, acest princip afirmat este în contradicție cu acte anterioare ale acestui guvern liberal.

În adevăr, s-au făcut sub acest guvern procese de presă; nu s-au făcut în împrejurări așa de grave ca acele care sunt acum, dar s-au făcut procese de presă și s-au făcut chiar de către un eminent jurisconsult, fost ministru de justiție sub acest guvern, de d. Stătescu. S-a mai făcut proces de presă de un alt eminent bărbat de stat, fost ministru de interne în ministerul dv., de d. Kogălniceanu. Și s-au făcut aceste procese în împrejurări și cu proceduri așa de stranie, încât suntem în drept să zicem că ceea ce rău s-a făcut atunci, ar fi bine să se facă în alte cazuri mult mai grave acum. Fiind însă, că s-a dezmințit această afirmare de pe banca ministerială, s-a zis „nu s-a făcut proces de presă”, și fiindcă s-a afirmat și de alți onorabili deputați că nu s-a făcut, că nu se face și că nu se va face proces de presă sub regimul liberal, să-mi dați voie să vă dovedesc că s-au făcut procese de presă de acest ministru și cum s-au făcut; și dacă s-au făcut unele foarte rău, ar fi bine ca în alte cazuri să se facă altele, însă mai bine.

Era ministru de justiție d. Stătescu, și în jurnalul *Timpul* a apărut, reprodușă dintr-un alt jurnal, o notiță prin care se zicea că s-a comis în contra d-lui ministru de justiție, când ieșea din edificiul ministerului, o faptă necuviincioasă de către un domn Bibănescu. Foarte rău a făcut acela, care a comis un asemenea ulttagiu în persoana d-lui Ministru al Justiției, fie zis în treacăt. La această notiță, inofensivă ca valoare polirică,

ne-a venit un comunicat formal de la Ministerul Justiției, cu hârtie oficială a ministrului justiției. O am aci; v-aș obosi cu lectura acestui comunicat; l-aș reproduce numai, dacă s-ar contesta. Comunicatul cerea jurnalului nostru să rectifice faptul și sfârșea prin cuvintele:

„să se dea această dezmințire *Timpului*, atât pentru a restabili adevărul, cât și pentru ca publicul să vadă odată mai mult, prin ce manopere neleale opoziția înțelege să atace și să discrediteze guvernul”.

Cu alte cuvinte: se cerea de la redacția *Timpului*, în virtutea unui articol din legea penală, ca să publice în prima pagină a jurnalului această rectificare. Redactorul de atunci, d. J. A. Cantacuzin, a venit la mine și ne-am consultat, ce este de făcut. Am decis împreună să se refuze din princip inserția acestui comunicat ofensat. Și a apărut în numărul viitor o declarație a *Timpului*, în care se zicea că dacă un ministru, care se crede ofensat, are dreptul în princip să ceară rectificare, n-are dreptul să silească o foaie ca să se insulte ea însăși în propriile sale coloane.

Fără îndoială acest drept nu putea să-l aibă ministrul; acesta este un princip al respectului presei, despre care sunt convins, că toți bărbații luminați din partidul dv. îl împărtășesc împreună cu mine. - S-a refuzat dat publicarea pentru acest motiv; atunci ministrul justiției, d. Stătescu, printr-o adresă oficială din partea ministerului, a sesizat (cum se zice cu termenul francez) parchetul ca să urmărească foaia *Timpul*, pentru că a refuzat să publice comunicatul ministerului. Această adresă îmi veți da voie să v-o citesc în partea ei relativă, pentru că este un lucru mai important, și ar fi foarte trist, când s-ar găsi un alt ministru nu numai liberal, ar fi trist chiar când ar fi din Partidul Conservator, care ar urma acest precedent al acelui ministru liberal.

Copie de pe ordinul ministrului de justiție no. 607 din 18 ianuarie 1878 către primul-procuror al tribunalului Ilfov:

„Cu adresa no. 440 din 14 ianuarie, ce vi se alătură în copie, Ministerul Justiției a înaintat redacției ziarului *Timpul* comunicatul publicat în *Monitorul oficial* no. 11, în privința faptelor calomnioase răspândite de acel jurnal contra d-lui ministru al justiției, cu invitare ca, conform art. 193, alin. 3, Codul penal, să aibă a-l reproduce în capul jurnalului. Fiindcă însă până astăzi nu se vede că acel ziar să se fi conformat legii, veți binevoi, d-le prim-procuror, a lua dispoziții, ca să se pronunțe contra celor culpabili amenda de 20 lei pentru fiecare zi de întârziere, faptul acesta fiind calificat de lege ca un refuz de serviciu datorit legalmente, și prin urmare de competența instanțelor corecționale”.

Iată dar un ministru al justiției, care în propria sa cauză n-a sesizat numai parchetul, căci aceasta voi avea onoare să o recomand și eu pentru alte împrejurări, deși nu aș fi recomandar-o niciodată în împrejurarea d-lui Srătescu, dar care spune procurorului chiar și ce pedeapsă să provoace de la tribunal, și decide competența care s-ar cuveni tribunalului corecțional. Trib. corecțional, nu voi să zic intimidat, căci magistratura este independentă, dar adoptând maniera de a vedea a ministului, a și condamnat pe d. redactor al *Timpului*. L-am apărut eu, dar se vede că eram mai slab decât adresa ministerială. Am făcut atunci apel, și Curtea de Apel în unanimitate s-a declarat incompetentă de a judeca acel proces, pentru că a pus principiul cel adevărat, că este numai de competența juraților de a examina această materie, și a zis, conform cu teoria ce am avut onoarea să o susțin înaintea ei, că nu este iertat a se interpreta printr-o măsură laterală dispozițiile, după care procesele se duc la jurați și nu se lasă la discreția tribunalelor ordinare constituite. Căci, adăug eu, at fi atunci cu puțință ca, sub acest pretext, să trimită guvernul jurnalelor opoziționale comunicări injurioase, cum era aceea despre care v-am vorbit, și să zică jurnalului: umple-ți foaia ta de opoziție cu comunicările mele în contul tău. Apoi atunci und e ar mai rămânea libertatea presei

Iertați-mă, d-lor, și sper că nu lipsesc de la datoria modestiei, dacă îmi permit să ating un mic fapt personal al meu. N-aș face-o, dacă n-aș fi silit să întăresc argumentatea, ce vreau să o aduc înaintea d-voastră, și să fac să dispară acea atmosferă, care ar putea plana în contra mea și care s-ar putea rezuma în obiecția: le convine conservatorilor, reacționarilor, să vorbească de libertatea presei, când sunt în opoziție, dar de ce n-o practică atunci când sunt la guvern și în majoritate?

Acela, care ate onoare de a vă vorbi acum, a practicat-o absolut în același mod și când făcea parte din deputații majorității în Camera conservatoare, arunci, când venise repozatul și mult regretatul Costaforu cu un proiect de reformă a codului penal, prin care se încercase să întrebuițeze iarăși asemenea măsuri, pentru a sustrage jurnalele prin fel de fel de mijloace de la jurați. Singur atunci, deși din majoritatea conservatoare, în Cameră, mi-am permis să prezent un amendament, prin care se declara: nici o măsură preventivă nu se poate lua în contra presei, niciodată și sub nici un motiv presa nu se poate sustrage de la jurați, până când Constituția, care garantează libertatea presei, este în vigoare; nu e iertat, odată ce ai o lege generală a statului ca pact fundamental, să cauți prin legi laterale să surpi acest fundament, și nu poate să fie acesta un princip bun, mai ales pentru conservatori; din acest punct de vedere foarte conservat și foarte legal, pe care era pus, acel amendament a întrunit majoritatea acelei Camere conservatoare, s-a votat, și în aceeași seară guvernul a retras rot proiectul de reformă a Codului penal, iar d. Costaforu și-a dat câțva timp după aceea demisiunea.

Suntem dar în drept, noi aceștia, care apărăm libertatea presei deja în majoritatea Camerei conservatoare, ca să vorbim de libertatea presei cel puțin sub un regim liberal, și ne putem scuti de obiecțiile ce ni s-ar face că de ce numai în opoziție o susținem. Am susținut-o și când eram în majoritate.

Cu această mică autoritate ce poate da unui om un asemenea fapt din trecutul său politic, viu din nou și zic: foarte rău s-a făcut acel proces de presă de d. ministru Stătescu și rău s-a încercat de către d-sa a se interpreta competența tribunalelor, cu atât mai rău s-a încercat, cu cât într-o circulație publicată în *Monitorul oficial* tot d-sa vorbea de libertatea presei, ca ceva nou; pare că până atunci libertatea presei fusese periclitată de alte Camere și pare că numai de la d-sa înainte era vorba de adevărata libertate a presei. Aceasta, d-lor, învederează încă o dată mai mult ce deosebite este uneori între o declamație frumoasă și între realitatea faptelor.

Căci, pe când se învăluiau faptele prin acea declarație frumoasă din circulară, sub circulară se ascundea citatul ordin către procuror, dat în contra *Timpului*.

Așadar, Curtea de Apel din București, d-lor, în unanimitate, a declarat că e incompetentă, și atunci, d. procuror-general - cred că am dreptul să-l numesc: însuși d. Opran - a făcut recurs în Casație, spre a se stabili de către Curtea de Casație dreptul tribunalelor ordinare de a judeca presa, iar nu jurații. Ați fi crezut dv. că una ca aceasta a fost cu puțință sub regimul dv. liberal? Trebuie să o credeți acum, căci așa s-a întâmplat.

Am văzut pe atunci chiar o foaie, care servă de organ eminent al ideilor dv. liberale, ziarul *Românul*, susținând această teorie, că presa în asemenea cazuri trebuie să fie judecată de tribunalele ordinare.

O voce. Nu credem aceasta. Citați.

T. Maiorescu. Repet, că acel organ a justificat procedarea și ordinul d-lui ministru al justiției către d. procuror. Pentru a constata îndată faptul, aș putea face apel la d. redactor al jurnalului *Românul*, care se află între noi.

Em. Costinescu. Nu-mi aduc aminte.

D. președinte. Amintesc oratorului că aci nu avem redactori și directori de jurnale; avem deputați.

T. Maiorescu. D-le președinte, vă sunt recunoscător de buna-voință cu care mă conduceți în această dezbatere, (foarte grea pentru mine.

Afirm încă o dată faptul. Am jurnalul *Românul* cu acel articol la mine acasă. Vă rog, ca până la proba contrarie să-mi lăsați crezământ. Voi aduce acel număr al *Românului* în jAdunare mâine, și chiar astăzi, dacă voiți, după ce voi termina.

Procurorul general dar a făcut recurs; însă în fine la Curtea de Casație s-a găsit un procuror, d. Scarlat Pherekyde, care a avut destul tact politic și destulă justă apreciere a principiilor liberale în această materie, pentru a nu susține acel nefericit recurs; tecursul neputându-se rettage însă, Curtea de Casație s-a pronunțat asupra cazului, și acel corp, care din norocire nu era și nu este un corp electiv, ci inamovibil, a decis că ptea nu se poate susttage de la jurați nici în asemenea cazuri.

Grav era cazul acesta. Dar s-a întâmplat altul și mai grav sub acest guvernu. Era în Dobrogea un jurnalist, d. Scheleti, - îi citez numele, fiindcă a fost citat în urmă cu laude de pe banca ministerială pentru o broșură a sa: *Dobrogea, organizarea ei*. Acest d. Scheleti făcuse o petiție ca avocat în Dobrogea, în numele mai multor proprietari de acolo. În petițiunea sa el arăta plângerile acelor oameni către consiliul de miniștri, că erau despoiați fără de lege de avutul lor imobiliar. Această plângere s-a găsit injurioasă la consiliul de miniștri. Eu aș dori în privința aceasta, ca d-nii miniștri liberali să fie mai răbdători, să aibă mai multă indulgență în aprecierea expresiilor ce li se adresează; fiindcă, de! suntem un popor viu, tânăr, și expresia se poate lăsa să fie mai puțin aleasă la unii din noi.

În consiliul miniștrilor dar s-a zis: această petiție este injurioasă, pentru că este zis că se deposează ca în vremea tutcilot etc. S-a trimis dar în judecată d. Scheleti, s-a condamnat, Ctutea de Casație a casat, Curtea de Focșani, la care a fost trimisă afacerea, l-a achitat. Însă odată achitat de

Curte în mod definitiv, printr-o încheiere luată de consiliul de miniștri, conform faimosului regulament al Dobrogei, d. Scheleti a fost șters din rabloul avocaților; i s-a luat dreptul de a pleda, i s-a luat dreptul de avocat pentru acelaș fapt, pentru care Currea îl achitase. Ministrul de interne își răzbună pe cale administrativă pentru achirarea dobândiră pe cale judiciară. D. Scheleti, doctor în drept de la Gand, june inteligent, căruia i se sfârșise răbdarea, a scris atunci această broșură *Organizarea Dobrogei*, broșură pentru care în urmă i s-au făcut laude de pe banca ministerială. în prefața acestei broșuri...

D. vicepreședinte. Binevoiți, d-le depurat, a lua aminte că ceea ce faceți dv. nici în germen nu se coprinde în interpelarea dv., și nu se cuvine ca Adunarea și guvernul să fie surprins.

T. Maiorescu. V-am exprimat deja tecunoștința mea, d-le președinte, penttu buna-voință ce puneți în conducerea mea în discuția de față, și nu știu, dacă trec peste respectul ce vă dătoresc, tugându-vă să-mi permiteți o explicare la ceea ce ziceți. Este neapărat ca să fie capete diferite, și eu nu pot înlocui inteligența mea prin ineligența alruia. Poare altul să spuie alte argumente, eu argumentez așa precum pot și precum știu; iar șirul argumentării esre acesta: vreau să dovedesc, că nu este nici un motiv ca d. ministru de justiție să declare că nu face procese de presă; d. ministru este cu atât mai rău venit în această declarație, cu cât s-au făcut deja sub acest regim procese de presă. Aceasta s-a contestat într-o ședință anrerioară de d-sa; eu dar trebuie s-o dovedesc, și ca s-o dovedesc, trebuie să citez exemplele bine constatate, deși-mi pare rău să o fac într-un mod pentru Dv. așa de neplăcut.

D. președinte. Ați făcut.

T. Maiorescu. Dar sunt în dovada aceasta, și această dovadă este esențială pentru șirul argumentării.

Conrinuu dar. Asupra acelei broșuri, penrru niște cuvinte zise în prefață în contra d-lui ministru de interne de atunci,

i S-a dat iar în judecară d. Scheleti, după ordinul ministrului, **mși S-a** condamnat la închisoare de un an de către tribunalul de **Jwpe** din Dobrogea; d. Scheleti face recurs în Casație; l-am **Jppărat** tot eu și am zis atunci, că chiar în Dobrogea nu poate 4 B un tribunal ordinar să sustragă procesele de la jurați. Curtea **Mde** Casațiune a casat și această hotâtare pentru alt motiv, s-a • trimis cauza înaintea Curții de Focșani, și Curtea a achitat pe **S d.** Scheleti, și astfel a putut să scape acest om de închisoarea • ? de un an, la care era condamnat în urma cererii unui ^- ministtu de interne liberal.

t Eram dar în drepr să zic că s-au făcut procese de presă sub « acest minister; dar s-au făcut așa precum nu doresc să le facă • nici un ministet, nici conservaror nici liberal, fiindcă s-au făcut Hcăutându-se a sustrage presa de la judecata juraților spre a o m trimite înaintea tiibunalelot ordinare.

* Odată ce așa s-a făcut, acum, când prin presă se propagă iș asasinatul, actualul d. ministtu de justiție face declarațiunea H cam juvenilă: nu vom face procese de presă!

li Când se atacă prețioasa persoană a ministrului de justiție • în privința delicateței prestigiului său, faceți proces de presă; **W** când se atacă ministtul de interne prin o broșură, faceți proces l de presă, și când se atacă societatea întteagă prin amenințare m de asasinat, declarați că nu faceți proces de presă?!

jf D-lor, în aceasta este întâi o contradicție și al doilea un l pericol.

? înțeleg foarte bine (și dacă m-am adresat cu intetpelatea ; aceasta la d. ministru-președinre, nu mi-am ușurat desigur ,ț poziția, ci mi-am îngreuiat-o) înțeleg foarte bine toiul, | atitudinea frumoasă ce poate să o aibă d. ministtu-președinte I în această afacere. Dacă d-sa însuș, care a fost victima unui * atentat, at veni și at susține acel princip de impunitate, ; înțelegeți cât de greu este a-i spune d-sale, cate personal a avut a suferi de acea odioasă încercare: ar fi trebuitsă preîntâmpini * răul de mai înainre. însă, onor. Cameră, aci nu este votba de

valoarea, de curagiul or de generozitatea petsonală a unui ministru; se poate foarte bine ea ministrul-președinte în curagiul său, în generozitatea sa, să creadă chiar și după cele întâmplare, că nu este trebuință de nici o altă măsură; aceasta însă nu autoriză pe o Cameră sau pe alți oameni preveniroi i de a admite ca să se erige în sistem, prin o declarație formală de pe acea bancă, impunitatea absolută a presei. D-lor, dacă s-ar fi supus din vremea chestia amenințatii cu asasinatul înaintea juraților; dacă procurorul ar fi urmărit cu o lună de zile înainte acea amenințare; dacă se încerca să se facă de atunci, nu prin arestări preventive, ci pe deplina cale legală, lumina asupra acestei chestii, sunt sigur că s-ar fi preîntâmpinai încercarea de asasinat. Poate oare să zică o Cameră legislativă: Măsurile de siguranță ce sunt prevăzute în Constituțiune, când s-a pus presa sub controlul juraților, sunt de prisos? Nu este leac în contra acestei amenințări de presă? Și, când Constituția pune un leac, ar fi rolul nostru să zicem: Nu voi recurge niciodată la leacul constituțional, cate sunt jurații? Ar fi rău acest rol; nu este chemarea noastră și mai puțin a ministrului justiției de a declara în princip, că nu va recurge niciodată la jurați. Rău a făcut onor. d. ministru al justiției și d. ministtu de interne, că la timp n-au atras atenția organelor subalterne asupra acelor amenințări de asasinare, și probă că au făcut rău, esre tocmai că faptul din nenorocire s-a comis, și pentru un proces de presă, care nu s-a făcut la jurați, ați avut un proces de asasinat, care s-a făcut la jurați.

Este însă poate mai nemerit din pattea noastră, a opoziției conservatoare, așa de puțin numeroasă în mijlocul dv., de a nu pune multă importanță pe declatațiile d-lui ministru al justiției; d-sa esre încă prea nou venit pe acele bănci, și în improvizatiile d-sale, cam lungi, poate să se pripească a enunța principii, care nu sunt adevăratele principii nici măcar ale guvernului pe care-l reprezenta.

Penttu simplul acest motiv n-aș fi tidicat dar chestia; însă **În** sunt un șir de alte fapte, care stau în raport cu aceasta. / Dacă guvernul este poate încă autorizat să zică: prefer a nu lua ^măsuri preventive și represive, desigur veți fi alături cu mine / pentru a-i spune: înțelegem să nu iai măsuri represive; dar să / încurajezi, fie numai indirect, tendențe subversive, aceasta n-o "putem permite. Cred, d-lor, că sunt câteva fapte în administrația guvernului actual, care sunt de natuiă a dovedi o asemenea încutajare, probabil fără conștiință din partea acelora, care le comir sau le rolercază. De-abia se întâmplă / atentatul de la 2 decemvrie, și mai mulți din noi, între alții și > eu, am primit o foaie volantă din Iași, cu data de 5 decemvrie, 3 zile după atentat, subsemnată de un domn, cătuia nu-i voi face onoarea de a-i cita numele în parlament; poate să fie acest june un om foarte inteligent, poate că în teorie viitorul să se apropie mai mult de ideile sale, astăzi însă societatea noastră, cum este constituită, nu poate decât să respingă asemenea teorii. Acea foaie a fost distribuită în numele socialiștilor români, acelora pe care poliția a încercat să-i aresteze acum. Zic încercat, fiindcă nu știu, dacă și românii au fost în adevăr arestați sau numai străinii.

O voce. Nici un român nu s-a arestat.

T. Maiorescu. Ptea bine. întte altele prin acea foaie socialiștii români se înțelege că nu pot decât „a aduce cordialele lor salutări d-lui Brătianu pentru fericita lui scăpare și adâncă părere de rău de atentatul comis".

Pană aci și noi, conservatorii, ne aflăm de acord cu acest manifest socialist; dar la pagina ceailaltă, unde sunt anunțate câteva teze în tonul apocaliptic obișnuit la acești domni, se zice, sub no. 7:

„în caz dacă socialiștii din România vor fi siliți vreodată, din nenorocire, să urmeze exemplul fraților lor de peste Prut, ei, ca și comitetul executiv din Petersburg, nu vor ascunde actele lor, cum făc astăzi reacționarii, adoratori ai knutului rusesc".

Vasăzică, nu vor ascunde actele lor, ci le vor da la lumina. S-a dat la lumină câteva săptămâni după aceasta, din nenorocire, și actul comis contra împăratului Rusiei ele colegii acestor d-ni din Petersburg.

D-lor, vă întreb acum: trebuie urmărită sau nu o asemenea chestie, când se prezintă în public? Chestie de apăsare, de taci sau de temperament politic, și nu-mi permit nici chiar aici să fac întrebarea, pentru ce nu s-a urmărit de actualul guvern. Căci alta este ceea ce vreau să semnalizez atenției onor. Camere: tânărul, care a subscris această roaie socialistă, este bursier al statului, direct subvenționat de Ministerul Instrucțiunii Publice. Cum considerați d-voastră un asemenea fapt? Toată libertatea, d-lor, lăsați-o, fie și libertatea presei până la licența arătată; dar un lucru nu puteți cere de la monarhia constituțională: ca ea, dacă prin libertatea presei tolerează libera manifestare a tuturor părerilor întru cât sunt teoretice, dacă ea admite că poate fi o viitorime, când asemenea teorii vor dobândi o realizare practică, să vie astăzi și să încurajeze ea însăși prin bugetul statului direct sau indirect asemenea lucturi. Aceasta nu se poate admite. Poate de ex. să fie o foaie de publicitate la noi, care să se intituleze „Republica” și care să manifeste și să susțină orice idei republicane: libertatea presei o tolerează; însă ca acea foie să fie subvenționată de guvern sau redactată de funcționari ai guvernului, aceasta nu se poate într-un stat monarhic.

O voce. Și subvenția i să dea pentru ideile lui?

T. Maiorescu. D-lor, acest tânăr este bursier al statului. Recunosc, că nu este subvenționat anume pentru teoriile și ideile ce le propagă prin acea foaie. Dar odată ce un asemenea luctu s-a prezentat în public, ministrul trebuie să ia măsuri în contra lui. Nu s-a luat, și aici trebuie să ne plângem. Poate să fie un băiat inteligent acela, îl văd în clubul studenților din Iași, citesc că are să țină o conferință asupra darvinismului; poate că tânărul este un purtător de știință, nu contest; dar tocmai toate

aceste combinate cu faptul că el este bursier al statului, dau o gravitate propagandei ce se face între studenți, și care nu poate fi îngăduită.

Acesta nu este un fapt izolat. Este acolo în Iași un alt domn, care cam în același timp a scris, a publicat și a răspândit o broșură cu titlul: *Câteva comentarii asupra ideilor sănătoase*; și în această broșură asupra „ideilor sănătoase” se zice între altele, iarăși numerotat și iatăș în mod apocaliptic, după obiceiul acelor domni:

„Hoțul a ucis un om și piere, Vera Sassulitch a încercat să omoare pe Trepoff. Cel întâi din motiv egoist, iar cea a doua din motiv altruist. Faptul întâi e imoral, al doilea moral”.

O opinie ca toate opiniunile, exprimabilă sub libertatea presei. Acest domn însă fusese numit de actualul guvern profesor... unde?... chiar la un seminar bisericesc, la Curtea-de-Argeș. De acolo a fost depărtat sau se îndepărtase singur pentru o istorie întâmplată la o înmormântare, își bătuse joc de religia noastră, cu care ocazie un membru al actualului guvern, d. ministru de externe B. Boerescu, atunci în opoziție, atacase guvernul cu multă vioiciune. S-a dus apoi la Iași acest domn, și acolo în vremea alegerii mele de deputat, când era prefect de district actualul prefect al poliției capitalei, d. Radu Mihai, acest domn trecea de protegiatul d-lui prefect și a fost numit de d-sa medic de plasă, deși era străin de origine, și este rară numirea de funcționari străini la noi.

Toate aceste pot fi interpretate ca neglijență; dar ele se repetă așa de des, încât ne este permis să ne întrebăm față cu guvernul: asemenea teorii nu cumva se vor interpreta de tinerime și de oamenii puțin pricepuți ca tolerate și chiar încurajate de minister?

Cu ocazia procesului lui Petraru unul din acuzați, Pătescu, s-a dovedit că a fost institutor primar la o școală din Capitală, și s-a constatat că la 1875 ministrul conservator de atunci, în

urma unei denunțări, că Pătescu silește pe elevi să cumpere cărțile sale, pe cate elevii nu le pot înțelege, s-a dus să inspecteze școala, și când a intrat în clasă, a găsit pe acel institutor șezărul pe catedră și citind o carte străină, iar băieții ocupându-se cu alte lucruri, și cei din banca din urmă se jucau cu arșice. Iată, d-lor, un fapt, care numai politic nu era. Atunci acel ministru, fie și conservator, a zis institutorului: d-ta nu ești pentru școala primară, lasă-te de această meserie. Institutorul nu a voit și a fost destituit. Eu cted că a făcut bine acel ministru, desi conservator. Vedeți dar, d-lor, că Pătescu a fosr dar afară pentr_{ii}, un fapt de neiertată negligență pedagogică. Ei bine, cum au căzut conservatorii de la putete, din darea afară a acelui domn s-a făcut pentru el un titlu de merit și el a fost numit de guvernul liberal revizor școlar peste institutorii din chiar capitala țării. Ei, d-lor, ierrați-mă: esre ceva teribil în aceste schimbări administrative de la un guvern la altul! Când este vorba de schimbarea de ptefecți și de alți asemenea funcționari politici, acelea sunt justificate, pentru că deocamdată nu se poate alrfel. Dar nefericitul sistem ce-l avem noi de a face numaidecât și cu otce preț un titlu de merit și de înaintate acelora cate au fosr depărtați pentru negligență sau din alte motive disciplinare de către guvernul precedent, acest sistem este foarte periculos și nu poate să aducă decât corupțiune în administrație și rurburare în spiritul public.

Cred că este bine să se relevezc asemenea lucruri spre a nu se mai face pe viiror. Și cu această ocazie eu din parte-mi dotesc ca atunci când vor avea conservatorii o majoritate în Cameră, dâșii să nu urmeze acs exemplu al dv., să nu schimbe pe toți funcționarii, ci să continue cu măsurile cele bune administtative de la un guvern la altul și să nu surpe tot ceea ce s-a făcut în intervalul de la o schimbare de minister la alta; căci atunci surpăm din remelie chiar posibilirarea unei organizări.

Mi-e reamă chiar, că acel domn Părescu a fost mai ales recomandat și înaintat sub dv., fiindcă, precum văd din acuzare, pare a fi scris scrieri incendiare. Nu cumva acele scrieri incendiare au fost ele tocmai titluri de tecomandație penttu înaintare? Nu cumva unii din această majoritate libetală nu s-au dezbrăcat încă de tot de ceea ce ar fi trebuit să părăsească din deprinderile revoluționare ale trecutului, de a însoți și încuraja cu bunăvoință nișre acte....

D. președinte ni consiliului. Din ce în ce începi să fii mai îndrăzneț.

O voce. Și să abuzezi de pacienta majorității.

D. președinte al consiliului. Abuzezi de bunăvoința majorității pentru că califici majoritatea aceasta, că ar fi compusă de oameni revoluționari. (Zgomor.)

7. Maiorescu. Această interpelare am adresat-o dv., d-le ministru-președinte, nu pentru dv., ci în parte *contra* politiceii dv.

D. președinte al consiliului. Și în contra majorității acestei Camere. (Zgomot.)

D. vicepreședinte. Vă tog, d-lor, lăsați, nu întterupeți.

T. Maiorescu. Prin urmare, între dv. și între mine nu vă pot primi pe dv. de judecător; sunt pus numai sub scutul binevoitor al d-lui pteședinte al Camerei, care deja de două ori a avur bunăvoință să mă conducă în această dezbater. (Zgomot.)

D-lor, înțelegeți bine, că dacă fac această intetpelate din partea și în numele Partidului Conservator, nu pot conta totdeauna pe binevoitoarea dv. aprețiare; nici în rolul meu nu intră de a conta pe această aprețiare a dv. Rolul meu este de a spune ceea ce am de spus în limitele bine determinate de regulament, și-mi îndeplinesc datotia mea de mandatar al țării, când fac o accentuare a unei stări de lucruri, pe care o cred foarte primejdioasă, pentru că este otrăvitoare pentru spiritul public și mai ales penttu tinerime.

Cred că ar fi o încercare zadarnică, când am voi noi să fundăm tot meteu prin legi și regulamente ordinea publică, dacă în același timp prin asemenea măsuri administrative lăsăm să se strecoare neîntrerupt în spiritul tinerimii noastre credința că actele de felul acelor, ce am avut onoare a vi ie relata, nu sunt, precum ar trebui, dezaprobat de guvern, unele par a fi chiar încurajate. (Zgomot.)

Aș voi prin urmare să obțiu de la guvern o declarare lămurită și mai preciza decât s-a dat până acum, dacă a luat sau gândește să ia măsurile necesare, prin care să se stârpească acea credință din spiritul public și din contră să se știe bine că orice încercare revoluționară va fi pedepsită. (Zgomot.)

D-lor, aceste fapte ar fi fost și pentru mine de mai puțină gravitate, dacă nu vedeam din mijlocul d-voastră, cu majoritatea cred a Camerei, subscriindu-se o propunere, ca fiind temeri de dezordine, să se acorde o sumă de 300 mii de lei pentru ordinea publică, pentru menținerea ei prin poliția secretă, și am felicitat din inimă pe d. ministru-președinte, că nu a ptimit această sumă. Dar rămâne faptul: s-a găsit o majoritate a unei Camere liberale, care, pe când ministrul justiției declara că el nu face procese de presă, de altă parte cetea fonduri secrete pentru menținerea ordinii publice prin poliție. Ei bine, pe de o parte cererea de fonduri secrete penrru poliție, și pe de altă parte tolerarea de asemenea fapte din pattea administrațiunii, aceasta este o contradicție, care este periculoasă pentru spiritul public.

Este cu atât mai periculoasă, d-le președinte, cu cât în organe autorizate ale partidului liberal, în acea foaie, care este cu drept cuvânt chemată să fie reprezentanta tendențelor și ideilor dv., în *Românul*, s-au susținut direct teorii, idei și apologii, pe care le cred subversive și incompatibile cu monarhia constituțională. (Mirări.)

D-le președinte, îmi dați voie, înainte de a proceda mai departe, să vă cer indulgența Dv., dacă citez un jurnal.

D. vicepreședinte. Nu aveți indulgența mea făcând proces majorității Camerei și jurnalelor îndeosebi. D-le Maiorescu, sunreți destul de inteligent ca să înțelegeți că nu poate fi permis aceasta nici unui deputat, de otce coloare, de orice partidă at fi. Sunt dator să fiu imparțial și să observ regulamentul pentru toți, și mai cu seamă să protej minoritatea; însă nu vă pot permite a urma calea pe care v-ați pus. Acesta este răspunsul meu. Vă rog, urmați, și-mi voi face datoria.

Titu Maiorescu. D-le președinte, îmi dați voie să vă citez un fapt în privința regulamentului. Am auzit de la însuș d. președinte al onor. Adunări, zicându-se de câteva ori, când se cita un jurnal în discuțiunea noastră: *nu aduceți jurnalele la bara Camerei*.

D. vicepreședinte. Așa este!

Titu Maiorescu. Socotesc, d-le președinte, în privința acestui princip, că el nu poate să fie admis ca normă într-un sistem constituțional de astăzi.

A fost mai nainte discuție în Anglia, și dacă vă interesează datele, a fost la 1840, sunt de atunci 41 de ani, și, printr-o ultimă decizie de la 9 martie 1857 s-a recunoscut formal că jurnalele și discuțiile din jurnale se cuvine a fi aduse în discuția parlamentului. Și cum poate fi altfel, când jurnalele sunt reprezentanții opiniei publice? Curente opiniei publice trebuie adeseori să le luăm din jurnale, și am lipsi de la adevărul ce datorăm societății și nouă Camerei, dacă nu am atinge asemenea lucruri arătate prin jurnale.

D. vicepreședinte. Binevoți a crede că suntem și noi de ideea dv. de a se discuta opiniile din jurnale, însă nu a se acuza aici redactori. Căci atunci dați dreptul tutulot de a se ridica ca să vorbească. Nu întindeți acest sens până unde vă place. Altfel dați dtept d-lui Costinescu ca să se scoale și să apere jurnalul *Românul*, dați dreptul și jurnalului *Timpu* ca să vie să se apere. Apoi unde mergem cu aceasta?

T. Maiorescu. D-le președinte, am relevat acest princip. Dacă Dv. sunreți de altă părere, or eu nu am înțeles, atunci trebuie să tac în privința aceasta.

D. vicepreședinte. Eu cred, și împreună cu mine toată Camera, că nu poate fi permis a se face proces, a se aduce acuzații în Cameră diferitelor jurnale, care reprezenta diferirele partide...

T. Maiorescu. Fără îndoială, d-le președinte, că nu se poate înțelege aceasta. Dar vedeți...

D. vicepreședinte. Nu puteți aduce la bara Adunării polemica jurnalelor; căci va trebui ca să dau cuvântul d-lui Costinescu ca să-și apere jurnalul, precum și alții.

D. președinte al consiliului. Eu aș dori să-l lași să continue până la sfârșit, fiindcă văd că altă teorie a menținut până acum, și cu altă teorie va sfârși discursul d-lui Maiorescu, astfel încât, de nu-l veți lăsa să continue, poate că noi am fi limitați în răspunsul nostru.

D. vicepreședinte. Binevoiți a-mi permite, d-le prim-ministru, să nu fiu de ideea dv. Tocmai pentru a evita o asemenea luptă, am crezut de cuviință să rechem la chestie pe d. Maiorescu. Dar ce să-i fac? Eu am făcut apel la d-sa, dar nu binevoiește să mă înțeleagă. Urmați, d-le Maiorescu.

T. Maiorescu. Nu știu, dacă am meritat mustrarea ce-mi faceți; până acum m-ați întrerupt de două ori, zicându-mi că mă duc prea departe cu chestia proceselor de presă. Eu m-am încercat să dovedesc ce înțeleg prin acest mod de argumentare, și eram în drept să continui pentru a dezvolta ideea mea, fiindcă nu m-ați oprit atunci. M-ați întrerupt a treia oară fără să merit observarea dv., m-ați întrerupt zicându-mi că mă pun pe un tărâm care nu este admisibil în parlament, căci viu și fac proces jurnalelor, și ați zis că nu se poate face proces jurnalelor aci.

Eu, d-le președinte, în orice caz m-aș supune părerii dv.; m-aș supune, fiindcă sunteți președinte. Însă chestia este alta,

și când dv. faceți apel la inteligența deputatului, eu fac apel la inteligența vicepreședintelui. Binevoiți dar a-mi permite să dezlegăm chestia aceasta de princip, să vedem: care esre limita dezbaterilor parlamentare în privința celor scrise într-un jurnal, mai ales când esre reprezentantul ideilor majorității. Căci noi trebuie să știm atunci, când ni se închide gura din partea biuroului, cel puțin de ce era vorba în princip.

Așadar iară chestia regulamenrării: aș vrea să aduc, ca deputat din opoziție, la cunoștința dv. și a țării următorul lucru: că într-o foaie însemnată a partidului, nu citesc, deși o am aci...

D. președinte al consiliului. Citește, fiindcă și eu am să aduc mâne aci jurnalele dv.

T. Maiorescu. Cu părere de rău nu pot primi permisia dv., aștept pe aceea a președintelui Camerei. Eu nu vorbesc pentru, ci în contra dv., d-le ministru-președinte, și vorbesc pentru ceea ce mă cred dator să spui înaintea Camerei și a țării.

D-le președinte al Camerei, iată punctul de princip și de discuție parlamentată: Vtoi să aduc la cunoștința Camerei în dezvoltarea interpelării mele, că un organ de publicitate, un jurnal, care trece și s-a declarat chiar în aceasra Cameră de către un deputat cu ocazia unei discuții de acum doi ani, că reprezenta ideile partidului, care se află aci în majoritate și este reprezentat prin acest guvern, că acel organ de publicitate, zic, ale cărui idei stau în conexitate cu ideile majorității, răspândește idei, pe care le cred periculoase și cred că aceste idei le pot atinge.

D. vicepreședinte. Sunteți în drept să discutați sub această formă.

T. Maiorescu. Apoi da, evident, sub forma aceasta; căci forma ce mi s-a părut că rezultă din observările ce mi-ați făcut, e o formă ce d-voastră ați interpretat-o, dat nu este a mea. Unde mi-a trecut mie prin cap să fac proces jurnalelor! Înaintea

cărei Curți și cu ce procedură? Numai de proces nu poate fi vorba aici.

Ei bine, cu drept sau fără drept, dar e un fel de răspundere, un fel de inconvenient, un fel de gravitate a situațiunii, când ești la guvern și când ai un organ, care reprezenta partidul de la guvern și prin urmare și pe guvernul însuș, nu într-un mod oficial, dar într-un mod înțeles de toți. Inconvenientul este că păterile manifestate într-o asemenea foaie au mai multă autotitate înaintea tututol acelor care voiesc să susție acest guvetn, au o autotitate mai ales în acea parte a tinerimii, care vrea să însoțească cu simpatiile ei toate acțiunile partidului liberal. N-at fi petmis unui deputat să vadă un pericol în ceea ce se face aci? Cred că da.

D-lor, în această foaie publică și autorizată în împrejurările de față se susțin direct și fățiș teorii, care, dacă ar fi vreodată realizate și puse în lucrare de guvern, ar surpa din temelie edificiul monarhiei constituționale; se încurajază acte, care nu trebuie să fie încurajate, se face apoteoza lui Blanqui câteva zile după atentatul încercat în conta d-lui prim-ministru, deși pe Blanqui, dacă ar mai fi trăit și ar fi fost în mijlocul nostru, l-am fi văzut pe banca de acuzat alături cu Petraru, fiindcă n-a fost atentat politic la care Blanqui să nu fi participat, când nu se afla în închisoare. Pe de o parte se urmărește Petraru și complicitii săi; pe de o parte se votează adrese de indignare de către Cameră; pe de o parte vin deputați și cer 300 000 franci pentru poliție ca să urmărească dezordinele din țară; și pe de altă parte organul autotizat al d-voastră înalță pe Blanqui, îl apoteozează pe acest om și zice că a avut numai nedteptatea de a anticipa într-un mod prea pripit ideile de progres și de civilizație ale secolelor viitoare. Patcă aud cuvintele lui Petraru înaintea juraților...

Ei bine, d-lor, n-aș voi să fac procesul nimănu, dar gândiți-vă d-voastră, orce părere veți manifesta, otce mi se va răspunde mai pe urmă de pe acea bancă, gândiți-vă dv., dacă

n-ar fi bine să fie mai mult spirit de otidine din partea acelota care conduc majoritatea; dacă atunci când se fac arestări în Iași

și atentate în București, nu e timpul venit ca asemenea exuberanțe de idei, care sunt primejdioase tinerimii, să dispară din foile autorizate ale guvernului.

Am aci un alt atticol al acestei foi; e publicat tot sub guvernul acesta. Aici zice un corespondent din străinătate la adresa noastfă, a consefvatofilor:

„Ce vă mirați că nu suntem mulțumiți nici cu Gambetta? Că nu suntem mulțumiți nici cu guvernul republican din Franța? Că voim revoluția în permanență? Da, așa este: nu suntem mulțumiți cu Gambetta; da, nu ne satisface guvernul tepublican din Franța; da, voim tevolutia în permanentă”.

D-lor, acestea sunt deprinderi și manifestări, care aveau înțeles poate în acele timpuri, în care mișcarea revoluționară putea în adevăr ttece drept mișcare de progres; dar azi, după ce am făcut atâtea revoluții, am tăsturnat și privilegiile vechi și vechiul protectorat, am făcut lovituri de stat și am inttat într-o eră, care ziceți că e constituțională si liberală; astăzi, tot să mai tăsturnăm mai departe? Tot revoluție în permanență? Și oare niciodată să nu pierdem deprinderea de a ne încânta de cuvântul *răsturnare* și *revoluțiunc*? Ce efect poate să aibă aceasta asupra tinerimii, care ne înconjoară și care se uită la noi, mai ales la dv., ca să vadă ce faceți și ce sfătuiți?

Eu cred, d-lor, că este momentul venit ca o declarație din partea d-lui prim-ministru să ne asigure și să liniștească țara în această ptivință; și este propriul rol al opozițiunii de a deștepta o majoritate, prea dispusă a trece peste limitele puterii permise, și de a-i aduce aminte că trebuie să strângă frâul.

Dar îmi veți zice, d-lor: oare presa opoziției noastte nu comite și ea excese?

O voce. Prea multe.

T. Maiorescu. Oare nu comite și ea pe roată ziua asemenea excese? La aceasta, d-lot, răspund că dacă le comite, e foarte de regretat; dat opoziția nu e la guvern, ea nu conduce destinele țării și nu are altă răspundabilitate decât răspundabilitatea față cu susținătorii și cu alegătorii ei. Însă cu totul altul e rolul unei prese, care reprezenta ideile majorității, majorității conducătoare a țării și inspiratoare a ideilor guvernului care stă pe acea bancă. Aci rolul este cu totul altul, și în contra acestei părți a direcției, contra acesrei depășire răspundabilități m-am crezut dator să mă ridic.

Termin cu exprimarea dorinței ca îngrijirea ce a avut-o guvernul de azi pentru regularea Dinastiei și îngrijirea ce aud că este gata să o arate pentru înfrățirea Dinastiei și monarhiei prin Regat, să se manifeste în același mod în tot mersul administrativ; doresc ca să dispară din practica guvernului acte, ca cele ce am semnalat și care sunt mult mai multe și mai însemnate decât le-am arătat astăzi; doresc ca printr-un spirit mai bun de ordine să ne înfrățim și noi ca stat independent ce suntem, în deprinderile administrative și politice ale statelor adevărat constituite și adevărat monarhice, pentru ca să se poată împlânta rădăcina încă plâpândă și tânără a Dinastiei noastre hereditare și să se poată împlânta mai ales în inimile tinerimii, care privește la noi. Căci numai un asemenea fundament sădit în conștiința publică a poporului este adevăratul reazăm al oricărei monarhii.

Răspunsul ministrului-prezident la interpelarea de mai sus și discuția ce se urmează prin intervenirea d-lor N. Ionescu, A. Stolojan, C. A. Rosetti, A. Lahovari (după care Ioan Brătianu ia din nou cuvântul), P. Carp și N. Flea ocupă toată ședința de la 13 martie și se termină printr-un vot de trecere la ordinea zilei. Dar totuși rămâne impresia că o puternică manifestare în sensul ordinii monarhice se impune guvernului și partidului liberal.

Și în adevăr a doua zi, 14 martie 1881, la începutul ședinței Camerei, generalul Lecca propune din inițiativă parlamentară proclamarea Regatului. Propunerea transformată în proiect de lege se primește de unanimitatea Camerei, trece îndată la Senat, care o votează asemenea cu unanimitate, și se sancționează în aceeași zi.

Precum în Senat dd. Lascar Carargi și G. Gr. Cantacuzin, așa în Cameră dd. P. Carp și A. Lahovari declară în numele opoziției conservatoare adeziunea lor la marele act național, îndeosebi Alexandru Lahovari cu următoarele cuvinte finale:

„îndrăznesc a declara în numele Partidului Conservator, care a fost totdeauna credincios Domnului Carol I și în timp de prosperitate și în timp de nevoie, că astăzi, deși în minoritate, deși puțini, îi aducem încă ceva, care merită a fi prețuit: unanimitatea reprezentățiunii legale a țării”.

Dar cea mai semnificativă declarație, ce se face în ședința solemnă de la 14 martie 1881, este a prezidentului Camerei, a vechiului republican C. A. Rosetti:

„Sunt la sfârșitul vieții mele după regulile naturii; în asemenea vârstă, în asemenea momente, nimeni nu se poate îndoi de sinceritatea aceluia care vorbește...”

Dacă ne-am combătut uneori, lupta a fost în lucrurile mici. Când a fost vorba de națiune, n-a fost român care să fie în diviziune; n-a mai fost diviziune, ci unitate...

Nici o lovire nu poate să sfărâme o națiune cât de mică, când ea este unanimă. Și unanimă a fost și va fi România în toate cestiunile cele mari...

Recunoscător soartei, care mi-a dat această fericire, rară în analele Istoriei, vă zic: că ați încoronat și viața mea. Trăiască România! Trăiască Maiestățile Lor Regele și Regina!”

Cu Proclamarea Regatului se încheie epoca de pregătire a Statului Român de la 1857 la 1881 și iu ep

TITU MAIORESCU

o Eră nouă în evoluțiunea politică a acestui stat, atât în relațiile sale interne, cât și în cele externe.

Sub ce forme se va manifesta noua Eră în viața noastră publică și cum va produce cu necesitate o modificare fundamentală a vechilor parride, în prima linie o disensiune în Partidul Conservator, vom căuta să arătăm în introducerea istorică a volumului al treilea.

DISCURSURI PARLAMENTARE

cu

PRIVIRI ASUPRA DEZVOLTĂRII POLITICE A ROMÂNIEI

SUB

DOMNIA LUI CAROL I

VOLUMUL III

(1881-16)

V

SUB MINISTERUL BRĂTIANU

De la proclamarea Regatului până la Tractatul de la Londra

14 martie 1881 - 20 februarie 1883

Cu recunoaşterea României independente şi proclamarea Regatului se încheie prima epocă a renaşterii noastre naţionale şi începe o Eră nouă a politicii externe şi interne.

Vechitd program al Divanurilor *ad-hoc* de la 1857 se vede realizat şi prin chiar aceasta încetează de a mai fi program, iar întătită viaţă publică îşi caută o nouă formulare a politicii viitoare. Pe când în cele interne activitatea de pân' acum nu putea tinde decât la aşezarea fundamentelor generale ale statului monarhic-constituţional, de-acum înainte se impune organizarea administrativă şi reforma socială.

O schimbare incisivă se face şi în relaţiile internaţionale. Formal dependentă până atunci de suzeranitatea Turciei şi pusă sub un fel de ocrotire a Marilor Puteri, România esre acum de sine stătătoare şi, fiind lipsită de garantarea neutralităţii sale, ttebuie să-şi aleagă pe a sa răspundere linia de purtare în politica europeană, întru cât se atinge de Dunăte şi de Marea Neagră, de Carpaţi şi de Balcani, adică de interesele ei vitale.

Cea mai apropiată din aceste chestii oriental-europene, totdeauna grave pentru noi şi acum îndoit de grave după

dezlipirea de Turcia, era chestia Dunării. Căci dacă, după tracrutul de la Londra din 1871, Comisia Europeană a Dunării avea să fie reinnoită în aprilie 1883, prin Tratatul de la Berlin această Comisie, la care ia acum parte și România, primise noua îndatatorie de a elabora regulamentele de navigațiune *de la Porțile de Fier până la Galați*. Încă de la 1870 și în chiar anul 1881 al proclamării Regatului aceste regulamente, care atingeau deopotrivă presrugiul suveranității noastre și interesul nostru material, preocupau statele reprezentate în Comisia de la Galați, și România trebuia să-și hotărească din vreme o atitudine a politicei sale externe, care, în mijlocul conflictului de interese ale Marilor Puteri, să-i asigure sprijinul celor preponderante.

În linia dintâi sarcina unei asemenea hotărâri cădea asupra guvernului și a partidului său; dar nici opoziția nu se putea scuti de ea. Căci atitudinea de luat în politica externă era de o însemnătate așa de capitală pentru țară, încât toate paftidele trebuiau să conlucreze la discursarea și fixarea ei.

Că pentru Partidul Conservator, consrituirea lui formală în București se făcuse pe la începutul anului 1880 prin înființarea unui Club, al cărui comitet, după statute, avea să fie și comitetul dirigenț al partidului.

Prezidentul Clubului Bucureștean în anul 1880 era Manolache Kosraki Iepureanu. În aceasra cabrate el însoțește publicarea primelor statute cu un așa-numit „program” al Partidului Conservator, în care - ce e drept - recunoaște marea însemnătate și „răspundere” a noiei situații, însă nu trece întru nimic peste obișnuitele generalități, cerând în locul „formelor seci și frazelor goale, ființa adevărului”, „protejarea” proprietății mici, „armonia” între proprietari și muncitorii agricoli, „sfințenia obligațiunilor” etc; iar în privința relațiilor externe cere „o politică modestă și chiar respectuoasă către toate Puterile, dar demnă și stăruitoare”.... „o politică onestă și

consecventă, cate să ne concilieze bunăvoința și să inspire încrederea” - fraze anodine, lipsite de orice precizie și pe care le puteau subscrie și membrii partidului opus. Ce deosebire între acest elaborat și programul național de la 1857! Și în ce șovăire și confuzie s-ar fi aflat direcția politică a țării de la 1857 până acum, dacă Divanurile *ad-hoc*, în locul celor 5 punere precize, s-ar fi mulțumit cu ftaze despre „sfințenia obligațiunilor” și „ființa adevărului!”

Insistăm asupra insuficienței primului „program” publicat de Manolache Kostaki în numele Partidului Conservator, fiindcă el caracterizează starea spiritelor conducătoare din generația veche (și Kosraki Iepureanu era desigur unul din cei mai spiritali reprezentanți ai acestei generații) în momentul când România independentă reclama o nouă formulare lămuriră pentru o nouă direcție politică.¹

Dar Manolache Kostaki încetează din viață la 7 septembrie 1880, și la 20 decembrie același an se alege d. Lascar Carargi președinte al Clubului. În această constituire mai normală comitetul dirigenț al Partidului Conservator se compune la începutul anului 1881, pe lângă d. Catargi, din generalii Florescu și Mănu, Al. Lahovari. T. G. Rosetti, prințul Al. Știrbei. Menelas Germani, Gr. Triandafil, Gr. Păucescu, P. Teulescu și autorul acestei scrieri. Organul partidului este *Timpu*, sub redacția lui Mihail Eminescu. P. Mavrogeni stă la o parte, atât pe vremea președenței lui M. Kostaki, cât și mai târziu după admiterea în Club a generalului Teii (vezi voi. I, pag. 192 și 255; *ed. n.* - p.). Între membrii comitetului nu figurează și nu voiau să figureze nici d. P. P. Carp, nici d. G. Gr. Cantacuzin.

¹ De altminteri, câtă vreme Manolache Kostaki a prezidat Clubul conservator, autorul acestei scrieri nu a luat parte la ședințele lui. Ușurința, cu care vechiul fruntaș ieșise din ministerul Lascar Catargi pentru a trece în capul Coaliției de la Mazar-Pașa și a reveni apoi în capul Partidului Conservator, nu-i părea admisibilă.

În sânul acestui comitet trebuia acum să fie discutată atitudinea viitoare a Partidului Conservator, îndeosebi în politica externă. Aici situația partidului cerea mai ales o clarificare. Căci un fost membru al său, care în grelele momente ale formării cabinetului Lascat Catargi de la martie 1871 avusese un rol mai însemnat ca președinte al comitetului conservator din Iași, Beizadea Grigorie Sturdza, înființase un organ al său *Democrația națională*, își atrăsese dintre foștii miniștri ai cabinetului Catargi pe generalul Tell și în iarna 1880-81 propaga ideea unei gravități a României spre politica rusească.

Autorul scrierii de față, crezând tendința *Democrației naționale* periculoasă pentru țară, iar pe de altă parte convins de inconvenientul unei atitudini pasive (și experiența din anii 1875-76 cu nehotărârea guvernului conservator în chestia răscumpărării căilor ferate și în privința crizei orientale era doveditoare), a publicat într-o revistă germană un articol, în care - presimțind formarea Triplei Alianțe - indica alipirea României de Puterile Centrale ale Europei ca cea mai sigură politică în împrejurările date. Dacă și întru cât Rusia, prin silnica reluare a Basarabiei de la romani, la a căror ajutor făcuse totuș apel în ultimul război în contra Turciei, își manifesta tendința de cucerire panslavistă, României nu-i rămânea decât să-și caute sprijinul existenței sale naționale în sfera de acțiune a poliglotei Austriei, care tocmai la acea epocă formase cu Germania (în curând și cu Italia) un puternic scut de apărare în contra veleităților de expansiune europeană a colosului de la Nord. - Articolul, apărut în *Deutsche Revue* de la 1 ianuarie 1881, semnat de autor, scris pe a sa proprie răspundere, nu în numele Partidului Conservator, pe care nu-l consultase, dar arătând comunitatea de vederi cu unii membri conducători ai „junei drepte” (la 1881 nu se întrebuinta încă numele de „junimist” în politică), a fost îndată tradus de Eminescu, reprodus în *Timpul* și, pentru polemică, și în *Românul*.

Românul, pe atunci încă organul guvernului liberal, în vreo cinci articole de fond, apărute între 12 ianuarie și 5 februarie 1881, combate cu violență ideea politică, expusă mai sus. Trecem cu vederea obișnuitele insinuări personale și ne mărginim a reproduce partea finală a atacului din ziarul lui C. A. Rosetti:

„Sau muscali sau austro-ungari, dar români niciodată!

Iacă conservatorii d-acum ca și conservatorii trecuți: când cu fes, când cu ișlic, când cazaci, când usari; dar romani niciodată și cu nici un preț!

Ei bine, onorați domni. Dacă n-aveți iubire pentru această țară, care v-a născut și v-a hrănit, dacă nu simțiți mândria de a fi români și fericirea d-a face ca mama voastră să fie liberă și onorată, cum cel puțin n-aveți rușine de străinii la cari vă adresați cu asemenea propuneri?

Cum nu simțiți ce vor zice străinii văzând această țară împărțită în două partide și zicându-i:

Una, prin d. Senatore Grigorie M. Sturdza:

- Metgeți cu slavii; trebuie să vă învățati în jurul slavismului sau să pieriți.

Cealaltă, prin bătrâna și juna dreaptă:

- Metgeți în sfera puterii Austro-Ungariei sau pieriți.

D-aceea vă plângem și cu iubire vă zicem:

Intrați în națiune și veți vedea înșivă în cutând că iubirea și puterea ei este atât de mare încât veți fi cu dânsa români, fericiți și mândri, iar vecinii noștri *toți, fără osebire*, vor iubi această națiune; căci se vor convinge că ea este un element de ordine, de progres și *fără ură nici chiar pentru cei cari mult rău i-au făcut*.

Nu uitați, și nici un român să nu uite următorul mare adevăr scris, nu mai ținem minte de cate om de stat:

«O națiune ocupă în lume un loc material în raport cu mărirea ei morală.»»

I Firește, mărișeajrș^tală,a..nației, iubirea de neam și mândria de a fi țon<âh-!''©ăi;țxăcn»iaceste ne impuneau o
\\ Ror,;..iNjî J

hotărâre în privința politicii externe, mai ales la 1881, când se agita din nou chestia Dunării, iar hotărârea cerută de intetlesul României în acel moment era, după convingerea noastră, intrarea în sfera de acțiune a Puterilor Centrale, precum cu 4 ani mai înainte fusese inttarea în sfera de acțiune a Rusiei în contra Turciei.

Nu aceasta a fosr însă părerea majorității comitetului conservator. în ședința de sâmbătă seara 24 ianuarie 1881 generalul Florescu mai ales, dar și generalul Mănu, Al. Lahovari și alții fac autorului din *Deutsche Revue* imputări penttu articolul lui, care - după modul d-lor de a vedea - nu ar fi trebuit publicat deloc și în orice caz nu ar fi trebuit publicat fără autorizarea partidului.

Fată cu această divergență, „junimiștii” erau hotărâți să-și dea demisia din comitet, când chiat a doua zi, duminică, d. P. Carp convoacă la d. Triandafil acasă pe dd. T. Rosetti, Al. Lahovari, N. Gane, Gr. Păucescu și T. Maiorescu penttu a se pronunța asupra unei imporrante propuneri a ministrului-prezident. Ioan Brătianu propunea reconstituirea Cabinetului său cu participarea a trei conservatori, pentru ca întt-o așa compunere să preceadă la proclamarea Regatului. După lungi discuții, mica adunare decide să se refere mai întâi la comitetul dirigenr al partidului, și în asemenea împrejurări nu mai putea fi votba de chestii personale.

Propunerea se dezbare în comiretul conservator la 27 ianuarie și produce o impresie foarte împărțită. Generalul Mănu și Gr. Păucescu se pronunță în contra ei. Al. Lahovari stă pe gânduri, generalul Florescu o consideră ca lipsiră de seriozitate și ca o simplă manoperă a lui Ioan Brătianu penrru a-și scăpa propria situație. în sfârșit se ia hotătărea: „Propunerea d-lui Carp se poate pune în discuție, când se va adresa întregului Partid Conservator așa cum este reprezentat prin comitetul său”. - Hotărârea, comunicată a doua zi d-lui

I Carp și prin acesta ministrului-prezident, este considerată de
I amândoi ca un refuz.

Totuș actul proiectat eta de ptea mare însemnătate
pentru a nu autoriza mai multe încercări spre cea mai puter-
; nică realizare a lui. E de presupus, că îndeosebi Domnitorul
j dorea penrru proclamarea Regatului un minister formar din
i reprezenranții tutulor partidelor constituționale. Peste o
i ' lună, la 26 februarie 1881, Brătianu stăruie din nou pe lângă
Partidul Conservator, tot prin intermedierea d-lui Carp. De
j * astă dată comitetul tăspunde că d. Lascat Catargi e gata să ceară
I ț o audiență, dacă Domnitotul va manifesta însuși dorința de
% a vorbi cu șeful Partidului Conservator.¹ La 3 martie, d. Catp
i comunică ptincipelui Carol deciziunea majorității comitetului,
* Principele însă răspunde evaziv, că va lua înțelegere cu
ministrul-prezident.

* Astfel s-a terminat încercarea lui Ioan Brătianu de a do-
bândi patticiparea la guvern a conservatorilor pentru
| proclamarea Regatului. După câteva zile, la 14 martie 1881,
4 marele act se săvârșește de partidul liberal în împrejurările
* arătate la sfârșitul volumului precedent, și conservatorii nu pot
f decât să dedate adeziunea lor prin puținii reprezentanți ce-i
| au în parlament.

| ¹ Trebuie adăogat, pentru înțelegerea acestei condiții, că d. Lascar
Catargi de aproape 5 ani de zile, de când cu darea în judecată de la iulie
1876, nu mai ceruse audiență și nu dase cu ochii de principele Carol, pe
i când ceilalți foști miniștri acuzați, îndată după retragerea acuzării la sfârșitul
ț lui ianuarie 1878, se prezentaseră Domnitorului. D. Catargi a adresat numai
f principelui Carol la 9 februarie 1878 o scrisoare, în care n aducea aminte
* de împiedecarea abdicății de la 11 martie 1871, se declara nemulțumit cu
* simpla retragere a acuzării ministeriale din partea Camerei și cerea de la
Domnitor trimiterea în judecata Curții de Casație - lucru imposibil,
4 deoarece Domnitorul fusese de la început în contra acuzării și prin urmare
nu i se putea cere să dea El însuși pe foștii miniștri conservatori în judecată.

Autorul acestei scrieri și amicii săi junimiști, care încă de la discuția asupra articolului din *Deutsche Revue* se văzuseră în divergență de păreri cu conducătorii Partidului Conservator, se simțeau cu atât mai înstrăinați prin hotărârea luată în chestia proclamării Regatului. La un asemenea act se cuvenea cea mai manifestă participare a conservatorilor anume, și dacă însuși Ioan Brătianu se simțea obligat să le deschidă drumul pentru aceasta, era datoria lor să se folosească de ocazie și totdeauna să nu lase în țară impresia că un act de o așa mare însemnătate pentru înălțarea monarhiei se putea efectua fără conlucrarea lor, prin singurul partid liberal.

Nu este de mirare că, după o asrful de greșală a adversarilor, guvernul lui Brătianu să se fi întărit într-un mod extraordinar și să fi putut sta la cârma țării încă 7 ani, mai ales după inteligenta lui acomodare finală la politica Triplei Alianțe, despre care vom vorbi mai jos.

Deosebiri de vederi în sânul comitetului conservator de arunci produceau în câțiva din noi impresia unei lipse de orientare politică din partea vechilor conducători ai partidului, și îndeosebi pentru junimiștii de la Iași, care la 1871 intraseră în acțiune ca partizani ai guvernului conservator pentru a contribui, precum s-a arătat în volumul I al acestei scrieri, la realizarea cerințelor Divanului *ad-hoc*, se impunea acum, după îndeplinirea acelor cerințe, întrebarea noului program pentru viitor. Cine nu face politică cu gândul la budgetul funcțiilor și la nepotism, nici nu-și poate închipui o activitate publică fără un asemenea ideal.

De altminteri, simțământul unei schimbări adânci în starea țării era așa de general, încât cuvântul de *Era nouă* se lățise pretutindeni. Caracteristic în această privință este articolul de fond al *Timpului* de la 21 martie 1881, scris de autorul publicării de față în numele și după însărcinarea Partidului Conservator, din al cărui comitet dirigent făcea încă parte.

Reproducem sfârșitul articolului conceput imediat după proclamarea Regatului:

„Suntem convinși, că astăzi, când dd. Rosetti și Brătianu au propus coroana regală pentru Carol I de Hohenzollern, d-lor și adepții d-lor politici își vor aduce aminte cu recunoștință de fapta partidului conservator și îndeosebi de ministerul Lascar Catargi de la 12 martie 1871, care, în momentul când Principele Carol de Hohenzollern și Augusta Sa soție erau gata să părăsească tronul României, le-au garantat siguranța publică și mersul regulat al puterilor constituționale în România, i-au înduplecat să rămână în fruntea acestei țări, și numai astfel au dat puțința d-lor Rosetti și Brătianu de a felicita la martie 1881 de Rege al României pe Principele de la martie 1871.

Suntem convinși asemenea că atunci, când în șirul natural al schimbărilor constituționale se vor retrage de la guvern liberalii de astăzi și se vor afla în opoziție cu un guvern conservator, vor continua a fi și în această fază a formelor constituționale supuși tot așa de credincioși ai Majestății Sale Regelui României.

În această convingere salutăm încă o dată ziua de 14 martie 1881 ca o zi fericită pentru Statul Roman și sperăm că, precum ea este de cea mai mare însemnătate prin acruul săvârșit, așa va fi bogată în roade și în învățăminte pentru toată dezvoltarea noastră politică în viitor.

O întrebare rămâne acum de dezlegat: *care mai este deosebirea de principii între partidul numit liberal, astăzi la guvern, și partidul numit conservator, astăzi în opoziție?*”

Dar pe când dezlegarea acestei întrebări cu toată precizia unui program de idei practice și de acțiune conformă nu înainta în sânul Partidului Conservator, astfel cum era pe atunci organizat: în cercul mai restrâns al junimiștilor

programul fusese de multe ori dezbătut, nu numai ca teorie, ci și cu privire la amănuntele aplicării. În acesre dezbateri se deosebise mai ales d. P. P. Carp prin cea mai larg cugetată și cea mai consecvent urmărită concretizare a ideilor de reformă necesară, și dacă până la 1881, pe temeiul vechiului program al Divanului *ad-hoc*, noi ne putuserăm supune șefilor Partidului Conservator în toată acțiunea politică, de acum înainte gruparea noastră începe de la sine să fie mai încheșată în jun.ii d-lui Carp, care nu mai departe decât la sfârșitul lui marrie 1881, cu prilejul discuției generale asupra bugetului pe 1881—82, își dezvoltă o parte însemnată a vederilor asupra reorganizării politice și sociale, împărtășite și de noi. *Timpul* s-a grăbit să reproducă discursul d-lui Carp în numărul de la 2 aprilie 1881.

Era și lucrul cel mai firesc, ca bărbații politici, care în ultimii zece ani lucraseră împreună și împreună ttecuseră prin arătea greutăți, să se găsească și de acum înainte uniți în aceea direcție, și din pattea d-lui Carp și a amicilor săi s-a pus toată stăruința, ca evoluțiunea spre formularea și realizarea nouelor cerințe ale statului modern să se facă în sânul vechiului partid conservator, în a cărei organizare centrală, la caz de înțelegere, avea să intre și d. Carp. După închiderea sesiunii parlamentare și în decursul verei 1881 consfătuirile au fost întrerupte; dar în roama aceluiaș an s-a reluat firul discuțiilor, și în mai multe întruniri, ținute la autorul scrierii de față între dd. Carp, general Mănu, Al. Lahovari, Teodor Rosetti, prințul Al. Știrbei, Gr. Păucescu și Gr. Triandafil, s-a dezbătut programul conceput de d. Carp.

Cuprinsul acestui program este astăzi cunoscut din dezbaterile parlamentare, dar mai ales din publicarea lui în *Monitorul oficial* pe la 3 septembrie 1888 sub guvernul junimist al d-lui Teodor Rosetti și din realizarea parțială în decursul anilor 1888 până la 1895, de care se va ocupa al patrulea volum al scrierii de față. Pentru moment este destul

să spunem că asupra punctelor principale se putuse stabili o înțelegere în acele întruniri prealabile, și după vederile unora din noi avea să înceapă de acum înainte și pe un asemenea temei o nouă alcătuire a partidelor politice în România independentă. Căci deosebirea de pân-acum între conservatori și liberali, care după proclamarea Regatului își pierduse în mare parre înțelesul și se continua mai mult ca un rezultat al obișnuinței și al unei nepotrivite imitări de formule străine, trebuia să dispară în forma ei cea veche și să fie înlocuită cu adoptarea sau combaterea unor idei fundamentale de reformă.

Față cu aceasra necesitare a situației părea indicată și o schimbare a persoanelor conducătoare. Insuficiența așa-numitului program conservator elaborat de Manolache Kosraki la 1880 dovedea că fruntașii din generația de la 1857, care își încordaseră și poate își consumaseră puterile în lupta pentru constituirea statului român până la realizarea independenței lui, întâmpinau o ptea mare greutate de a-și însuși noile cerințe ale statului constituit. Experiența făcută atât cu Ioan Brătianu în ultimii 5 ani ai guvernului său, cât și cu șefii opoziției unite Lascar Catargi - Dimitrie Bătianu - Gheorghe Vernescu în acelaș timp, cu generalul Florescu la 1891 și cu d. Dimittie A. Sturdza de la 1895 încoace, nu militează în favoarea lor. Ce e drept, d. Lascar Catargi, pe lângă marea experiență în ale țării, ce o avea în comun cu Ioan Brătianu, și pe lângă neobosită stăruință, ce o are în comun cu d. Dimittie A. Sturdza, are și buna însușire de a fi accesibil la ideile altora și de a fi lipsit de îndărătnicia autoritară, care împiedică adaptarea unui guvern la necesitățile situației. Și de altminteri demnitatea sa personală și autoritatea sa oarecum istorică erau îndeobște recunoscute.

Cu toate aceste, pentru a se învedera și mai mult în ochii tutului, că acum începea în adevăr o *Eră nouă* în politica română, părea, cel puțin pentru moment, preferabilă și reprezentarea Partidului Conservator prin o persoană nouă,

indiferent care ar fi fost acea persoană în limitele celor prezentabile din generația mai tânără, nefiind aici vorba decât de marcarea externă a profunde schimbări în situația partidelor din țară.

La cea dintâi atingere a acestui punct delicat din partea noastră, d. Lascar Catargi și-a dat cu cea mai aparentă bunăvoință demisia din prezidența comitetului și s-a retras la Golașei spre a lăsa toată libertatea încercărilor pentru reconstituirea partidului. Generalul Florescu, viceprezident, s-a retras asemenea din comitet, împreună cu casierul Teulescu; iar ceilalți membri, în ședința de vineri 6 noembrie 1881, hotărăsc alegerea prințului Alexandru Știrbei de prezident, asistat de un comitet, care să fie propus și recunoscut într-o adunare generală a clubului. Procesul-verbal al acestei ultime ședințe a vechiului comitet e semnat de dd. Alex. B. Știrbei, Al. Lahovari, T. G. Rosetti, Gr. G. Păucescu, Gr. Triandafil și T. Maiorescu. Nu a asistat la ședința generalul Manu, dar avea cunoștință de cele ce erau să se hotărească. Adunarea generală, convocată pe duminică 15 noembrie seara, se vede de astă dată compusă, pe lângă persoanele cunoscute prin activitatea lor politică, de o sumă de alți membri obscuri, introduși pe temeiul unei mici cotizații statutare. Asistă și genetalul Florescu, însoțit de genetalul Tell, care părăsise acum pe Beizadea Grigorie Sturdza și intrase în clubul conservator. Noua hotărâre a comitetului, explicată și susținută de Al. Lahovari și de autorul acestei scrieri, este combătută mai ales de generalul Tell și de un domn Tacian. Majoritatea adunării respinge demisia d-lor Lascar Catargi și Florescu și hotărăște convocarea unei noue adunați pentru duminica viitoare, care să fie prezidată de d. L. Catargi și care să introducă și unele modificări în statute. Totdeodată generalul Tell, cu aprobarea generalului Florescu, indică adunării, în locul preocupărilor de program, apropierea de celelalte elemente ale opoziției, în prima linie de grupul d-lui G. Vetnescu.

Noua adunare de la 22 noembrie este în adevăr prezidată de d. Lascăr Catargi, care își reia locul în fruntea Partidului Conservator împreună cu generalul Florescu și cu un comitet modificat, iar Grigorie G. Păucescu devine de la 1 ianuarie 1882 redactorul *Timpului*. În curând partidul intră în înțelegere cu d. G. Vernescu; cu acesta, cu fracționistii moldoveni și cu Dimitrie Brătianu formează, mai târziu, marea coaliție numită opoziția-unită.

În decursul aceleiași luni d. Teodor Rosetti și autorul scrierii de față își dau demisia din clubul conservator; odată cu ei ies din partidul astfel organizat și toți junimiștii din Iași. Nu atât neizbutirea alegerii unui nou prezident, cât mai ales îndrumarea anunțată spre confuzia unei coaliții opoziționiste și convingerea dobândită cu acest prilej, că într-o asemenea stare a partidului nu se putea pregăti renerul pentru o adevărată politică constituțional-conservatoare, le-a impus junimiștilor datoria de a se retrage și de a forma o grupare deosebită, cu speranța că într-un viitor mai îndepărtat se va ajunge la o mai bună înțelegere.

Firește că această disensiune în sânul unui partid nu se putea produce fără recriminări reciproce, și lupta politică în anii următori este între altele caracterizată prin deosebirea din ce în ce mai vizibilă între felul de opoziție al vechilor conservatori cu aliații lor de ocazie și felul de opoziție al junimiștilor conducători, în contra acțiunii și inacțiunii guvernului liberal.

De altminteri o disensiune se anunță și în sânul Partidului Liberal. Ioan Brătianu, precum se desparte de fratele său, se va despărți în curând și de C. A. Rosetti; și dacă liberalii, după căderea lor de la guvern și după încetarea din viață a lui Rosetti și a fraților Brătieni, apar între anii 1888 și 1895 uniți în opoziție, revenirea lor la guvern sub d. Dimitrie A. Sturdza dă pe față o nouă dezbinare.

Toate aceste sunt urmările neapărate ale modificării situații politice a țării, simptomele conflictului necesar între Era nouă și rămășițele neadaptabile din vechime.

Este un semn bun pentru Partidul Conservator, că în mijlocul lui s-a manifestat conflictul mai întâi și cu mai multa claritate în idei.

Dar este timpul să revenim la acțiunea guvernului și la dezbaterile parlamentare după ziua de 14 martie 1881, până când le-am expus în volumul precedent.

Dacă ne aducem aminte (voi. II, pag. 467; *ed. n.* - p. 667) că ministetul de atunci avea pe Ioan Brătianu prezident și pe Vasile Boerescu ministru de externe, pe când toți ceilalți miniștri erau oameni fără importanță (Teriachiu interne etc), vom înțelege, că accentul situației sta pe relațiile internaționale. În adevăr, chestia Dunării se agita între Puteri, și discuția asupra regulamentului de navigație de la Porțile de Fier până la Galați, pe care am atins-o la o pagină precedentă și o vom expune mai jos, începuse să ia proporții amenințătoare. În țară se vesrește deodată (și *Democrația națională* a Beizadelei Grigorie Sturdza dă cel dintâi strigăt de alarmă) că pentru supravegherea poliției fluviale în apele noastre Austria cere, pe lângă Comisia Europeană de la Galați, înființarea unei alte comisii, în care ea — Austria —, deși nu este stat riveran de la Porțile de Fier în jos, să aibă prezidența și vot preponderant.

Pentru tractarea acesrei chestii de cea mai mare însemnătate, și acum și pentru negoțiatea diplomatică a recunoașterii noului Regat, Partidul Liberal se vede nevoit să menție la externe pe fostul ministru conservator.

Este straniu să vedem că în astfel de împrejurări guvernul a procedat la proclamarea Regarului. Fără îndoială, înălțarea exrenă a țării era firească după îndeplinirea Tractatului de la Berlin. Dar fapțul că se întâmplă tocmai la 14 marrie 1881, în mijlocul greutăților cu chestia Dunării și după neizbutitea

i
i
i

încercărilor lui Brătianu de a forma un minister cu partidul i opus, nu rămâne mai, puțin surprinzător.

% Să fi crezut Brătianu că prin zgomotul serbărilor Regatului *va face o diversiune la agitarea opiniei publice din țară în fehestia Dunării? Să fi voit Boerescu o mai ușoară dobândire Pi recunoașterii Regatului definitiv dtept compensație la siconcesii vremelnice în privința compunerii acestei comisii de îsupiaveghere?

Otcum să fie, guvernul pare a fi mers prea departe cu .j concesiile promise, deși nu formal stipulate. Căci deodată, cu o lună înaintea primei Serbări Regale de la 10 Mai, în absența 2; Camerei, prin urmare fără nici un incident parlamentar, fără 3 vreo explicare în foile oficioase, ministerul demisionează, Ioan H Brătianu se retrage la Florica, fratele său Dimittie se aduce în pripă de la Constantinopol, și la 10 aprilie 1881 se formează <f următorul minister:

£ Dimitrie C. Brătianu, prezident și extetne,
J Eugenie Stătescu, interne,
i General G. Slăniceanu, război,
Sf. M. Pherekyde, justiție,
•.; Colonel N. Dabija, lucrări publice și ad-interim finanțe,
(h V. Alexandrescu-Urechia, culre.

i .[

\ La 27 aprilie redeschizându-se parlamentul în sesiune ; prelungită, noul ministru-prezident îi citește de îndată un fel ! ..de program, devenit celebru prin ingenuitatea sa. El începe cu I * cuvintele:

r

„Sarcina, care mi-a dat-o M. S. Regele, am primit-o și a trebuit să-o primesc. Primind această sarcină, am luat deriziunea, colegii mei și eu, a ne pune toate silințele spre a face binele... Dar ca să facem aceasra, trebuie ca fiecare să fie la locul său: *hoțul în pușcărie*; acei, cari speculă

I V
Li.
j î

binele public în interesul lor, în carantină; iar omul onesi la lucru... *Chiar dacă aş admite că n-avem oameni onesii, îi vom face. Românul are facultatea de a se schimba cu n mare înlesnire, şi în bine şi în rău. "*

Iar după ce a întrebuinţat cuvintele semnificative:

„Cred că ar fi o pierdere de timp ca de pe acum să ne cereţi seamă de fapte, pe care nu le-am săvârşit noi,”

declararea ministerială zice în privinţa Dunării:

„Putem să vă încredinţăm că din ziua intrării noastre în minister, ne-am ocupat şi ne ocupăm să asigurăm, pe cât se va putea, o soluţiune a acestei cestiuni, care să (ir conformă cu tracrutele şi cu libertatea absolută a navigaţiei pe acest fluviu...

De altminteri, atât în afară, cât şi în întru, vom căuta a fi pe cât se va putea mai concilianţi şi a da vecinilor binevoitorul nostru concurs în tot ce n-ar atinge propriile noastre interese. Dar dacă cineva s-ar încerca a întrebuinţa silnicia, a atinge un singur păr al României, oh, atunci puteţi fi siguri, voi apăra-o cu pasiune, *cujuriu tigresei care îşi apără puii*, căci şi eu, în curs de o jumătate secol, am purtat pe sânul meu, am încălzit cu a mea suflare pe mândta şi draga noastră Românie.”

Fireşte că un asemenea minister nu poate dura. Agitaţia cu chestia Dunării creşte, *Independance Roumanie*, care se zice pe atunci inspirată de legaţiunea rusească, înrete alama dă de *Democraţia naţională*, *Românul* şi *cede* şi e chemat să bată în stuna patotică, sedinţele Camerei şi Senatului de la 28 aprilie, 22 şi 26 mai sunt pline de interpelel apinse, şi nu Dimitrie Brătianu este omul care să săpânească agitaţia şi să dea guvernului o direcţie bine cumpănită în gavl conflict de

Interese. Cu fraze â la „tigresa cu puii” ş, „puttarea dragi • Români pe sân” nu se mai poate face politică în România Independentă.

m La 9 iunie 1881, după deabia 8 săptămâni, Dimitrie J-Brătianu este silit să demisioneze, Ioan Brătianu revine de la «lorica, dovedit ca omul indispensabil al Partidului Liberal, şi *formează un minister cu aparenţe de tărie, iar fratelui mai mare i se înblânzeşte pentru moment cugetul prin alegerea sa la prezidenţa Camerei, care se şi închide în 18 iunie. La redeschiderea normală de la 15 noiembrie 1881, în prima sesiune ordinară sub Regat, Dimitrie Brătianu este reales prezident, iar viceprezidenţi se aleg generalul Lecca, Gt. Chiţu, P. Autelan şi N. Flea (d. G. Măzescu cade la balotaj).

Mesajul de deschidere este contasemnat de miniştrii de la 9 iunie:

Ioan C. Brătianu, **prezident**, finanţe şi ad-interim război,

C. A. Rosetti, **interne**,

E. Stătescu, **externe**,

M. Pherekyde, **justiţie** (numit însă a doua zi ministru plenipontenţiar la Paris, în locul lui N. Calimachi-Catargi, iar d. Stătescu luând ad-interim şi justiţia),

Colonel N. Dabija, **agricultură, comerţ şi lucrări publice**,

V. Alexandrescu-Urechia, **culte**.

În nenorocire, ministrul de externe al d-lui E. Stătescu, care se inaugurează prin violenţa *destituire*, publicată în *Monitor*, a reprezentantului nostru de la Paris N. Calimachi-Catargi

’ Câteva luni mai târziu, ca prezident al Camerei, Dimitrie Brătianu, în audienţa solemnă a deputaţilor, felicită pe Rege cu perspectiva unei Români de la Nistru până la Tisa şi până dincolo de Balcani, în momentul în care începutul Regatului cerea să fie consolidat în ochii Europei prin cea mai prudentă atitudine. A trebuit o iniervciţiie puternică pentru a-l face pe (de altminteri respectabilul) bătrân să renunţe la plăcerea de a-şi vedea discursul tipărit în *Monitorul oficial*.

întrunirile prealabile cu unii din conservatorii rămași în organizarea partidului, pentru a fi acum semnat în Cameră și de d. Gr. Triandafil, ce e drept nu și de Al. Lahovari. Contraproiectul cu programul esre reprodus în volumul de față, la nota de introducere a discursului 55.

În ce privește chestia Dunării, ea continuă să pricinuiască guvernului I. Brătianu mari greutăți. Cea mai urgentă trebuință era deocamdată aflarea unui bărbat politic capabil de a reprezenta țara la Viena în asemenea împrejurări. Partidul Liberal, cu tot numărul cel mare al aderenților săi, se arăta într-o stare foarte precară. Oamenii lor publici, în general de o cultură îndoiioasă, sunt exclusiv formați la școalele franceze din vremea lui Napoleon al III-lea. De cultura, de istoria, de viața politică a Austriei și a Germaniei au rămas cu desăvârșire străini. O excepție fac numai dd. Dimitrie A. Sturdza și Mihail Kogălniceanu; d. Srudza se și numește la 1 august 1882 ministru de externe în locul d-lui Srătescu, dar Kogălniceanu luase anume în chestia Dunării cea mai pronunțată atitudine de adversar; cele două broșuri ale sale din 1882 sunt de-a dreptul un act de acuzare în contra miniștrilor Brătianu-Boerescu. Iar prin articolele din *Românul*, prin Mesagiul de la 15 noemvrie 1881 și prin discutarea în Cameră situația se agravase mult.

Pe de altă parte chestia Dunării era de o importanță prea generală pentru a fi o simplă chestie de partid. Din contră aici, ca în multe dificultăți internaționale, deosebirile partidelor trebuiau să dispată, și numai așa se putea conduce politica spre cea mai bună garanrare a inrereselor țării.

Precum Ioan Brătianu se adresase pentru proclamarea Regatului la concursul activ al conservatorilor, dar fără succes, se adresează acum la d. P. Carp pentru ocuparea legațiunii de la Viena. După dezbateră și fixarea unei atitudini conforme cu vederile sale în politica externă, d. Carp, în înțelegere cu amicii săi junimișri, primește ptopunerea și pe la începutul lui noemvrie sosește la locul unde este acreditat.

Mergerea d-lui Carp la Viena a fost criticată de cei mai mulți membri ai opoziției, după vechiul obicei al luptelor de partid, Noi credem însă și ne-am explicat în ședința Camerei de la 12 noemvrie 1882 (vezi discursul 58), căd. Carp a fost pe deplin corect în această acțiune a sa, și tot așa de cotectă a fost primirea lui P. Mavrogheni pentru legațiunea din Constantinopol și a d-lui N. Krezzulescu pentru cea din Petetsburg.

Îndeosebi activitatea d-lui Carp la Viena în așa grele împrejurări a adus țării cel mai mare serviciu și constituie un titlu de onoare în viața politică a acestui om de stat. Mai târziu, când se vor afla amănuntele, o vor recunoaște toate partidele. Chiat astăzi, după stătea notmală, în care de fapt se află poliția și supravegherea fluvială de la Porțile de Fier până la Galați, se poate întrevedea prin ce inteligentă diversiune a rrcbuir să fie scăpată chestia Dunării din starea amenințătoare în care se găsea la 1882 și la începutul anului 1883.

Dar să rezumăm acum, pentru înțelegerea siruației, fazele din urmă ale mult discutatei și puțin cunoscutei chestii Danubiane. Tractatul de la Betlin din 1 (13) iulie 1878 ptescrie:

„Art. 53. Comisia Europeană a Dunării, în sânul căreia va fi reprezentată România, e menținută în funcțiile sale și le va exercita de-acum înainte până la Galați într-o completă independență, de autoritatea teritorială.

Art. 54. Cu un an înaintea expirării termenului asignat pentru durata Comisiei Europene (până la 12 (24) aprilie 1883, după tractatul de la Londra din 1871), Puterile se vor pune de acord asupra prelungirii funcționării sale sau asupra modificărilor ce ar crede de trebuință să le introducă.

Art. 55. Reglemenrele de navigație, de poliție și de supraveghere de la Porțile de Fier până la Galați se vor elabora de Comisia Europeană, asistată de delegații statelor riverane, și se voi' pune în armonie cu

cele ce au fost sau vor mai fi edictate pentru parcursul în jos de Galați."

Pe temeiul articolului 55, Comisia Europeană de la Galați, întrunindu-se în decembrie 1879, însărcinează un comitet cu elaborarea anteproiectului acestor regulamente ca baza a discuțiilor. Se face în adevăr un anteproiect, însă în iunie 1880 Comisia îl respinge și hotărăște să elaboreze ea însăși un regulament cu asistența reprezentanților statelor riverane, adică a Serbiei și Bulgariei, care de altminteri nu fac parte din Comisia Europeană. Chestia cea gtea era supravegherea aplicării în apele și pe țărmurile Dunării de la Porțile de Fier până la Galați, care sunt sub suveranitatea României și a Serbiei și sub semi-suveranitatea Bulgariei.

România propune întâi - și ideea era cea mai fitească și cea mai legitimă — ca pentru acea supraveghere să fie instituită o comisie compusă din delegați ai României, Serbiei și Bulgariei. Austria însă, deși neriverană, cere să facă și ea parte din Comisia de supraveghere, să aibă chiar prezidența permanentă și vot preponderant. Rusia din contră voiește să excludă cu desăvârșire btațul Chiliei de sub autoritatea a chiar Comisiei Europene de la Galați - consecvență naturală a suveranității sale pe acel braț. Pe de altă parte, se agita ideea unei întinderi a funcționării Comisiei Europene până la Brăila.

Îndeosebi pretenția Austriei era o gravă atingere a suveranității României, o umilire a noului Regat. Dacă în urma tractatelor de la Paris și de la Berlin am putut primi competența unei Comisii Europene asupra Dunării de la Galați până la Marea Neagră, unde erau lucrări tehnice costisitoare de executat și de menținut, cel puțin ne-am supus autorității celor 7 Mari Puteri împreună. Dar preponderanța exclusivă a Austro-Ungariei în apele Dunării noastre de la Porțile de Fier până la Galați nu o puteam primi fără a recunoaște punerea noastră sub un fel de tutelă a marei puteri vecine.

În această privință, după șovăirea Ministerului de Externe din timpul lui B. Boerescu¹, rezistența guvernului român nu se mai dezmințe, șt d. Carp la Viena în multe discuții, totdeauna anevoioase, uneori iritante, îi dă cea mai energică expresie.

Cu toate aceste Austria mersese prea departe, se angajase și prin declarații înaintea delegațiilor sale, pentru a mai da înapoi, și celelalte Mari Puteri nu o părăsesc. Din dezbaterile Comisiei Europene de la Galați, terminate la 2 iunie 1882, iese un *Reglement de navigation, depolice fluviale et de surveillance, applicable a la pârte du Danube situee entre les Portes de Fer et Galatz*, cu peste o sută de articole, împărțite în 3 titluri, din care cel din urmă se ocupa de *Execution et surveillance*. Aici delegatul român propune ca text al hotărâtului articol 97: *L'execution du present Reglement est placee sous la surveillance d'une autorite fluviale, dite Commission de surveillance, dans laquelle la Commission Europeenne du Danube sera representee par deux delegues et les Etats riverains, à savoir la Bulgarie, la Roumanie et la Serbie, chacun par un delegue*.

Însă propunerea României cade. Majoritatea primește următoarea formulare concepută de delegatul francez Barrere: *L'execution du present Reglement est placee sous l'autorite d'une Commission, dite Commission mixte, dans laquelle l'Autriche-Hongrie, la Bulgarie, la Roumanie et la Serbie seront chacune representees par un delegue. La presidence de cette Commission appartiendra au delegue d'Autriche-Hongrie. Un membre de la Commission Europeenne du Danube, delegue pour une periode de 6 mois, par ordre alphabetique des Puissances, prendra part aux travaux de la Commission mixte*.

Astfel se înfățișează Regulamentul înaintea reprezentanților celor 7 Puteri, întruniți la Londra în anul următor, și este

¹ Broșura lui M. Kogălniceanu, *Chestiunea Dunării*, partea II, afirmă categoric (pag. 53) că ministerul din Viena primise scrisori autografe de la B. Boerescu, prin care se accepta Comisia mixtă dorită de Austria.

primit, cu neînsemnate modificări, prin art. VII al Tractatului de la Londra din 10 martie st. n. 1883.¹ Totdeodată, după ce s-a scos brațul rusesc al Chilie de sub autoritatea Comisiei Europene de la Galați, tractatul dispune la art. I: *Lajuridiction de la Commission Europeenne du Danube est etendue de Galatz a Brăila*; iar la art. II: *Les pouvoirs de la Commission Europeenne sont prolonges pour une periode de 21 ans ii partir du 24 avril 1883. A l'expiration de cette periode, les pouvoirs de la dite Commission seront renouveles par tacite reconduction de 3 en 3 ans, sauf le cas oii l'une des Hautes Parties contractârites*

¹ România nu a fost invitată la conferință cu vot deliberativ deși, în urma Tractatului de la Berlin, ea făcea parte ca putere suverană din Comisia Europeană de la Galați. Interesante sunt în această privință explicațiile Lordului Granville în nota circulară de la 2 (14) martie 1883, prin care dă seamă de lucrările conferinței de la Londra (vezi *Staatsarchiv, herausgegeben von Dr. Ham Delbrück*, voi. 41, pag. 365): „Guvernul Majestății Sale ar fi admis cu plăcere un reprezentant al României pe același picior cu reprezentanții celorlalte Puteri, rămânând bineînțeles că admiterea ar fi fost acordată numai în vederea marilor interese ce le avea România în obiectul supus dezbaterilor, și fără ca prin aceasta să se creeze un precedent pentru consultarea guvernului român în chestii de interes european general, în care el nu ar avea interese materiale. S-a ridicat însă obiecția că oarecum conferința este o continuare a articolelor 54 și 55 din Tractatul de la Berlin și că în asemenea împrejurări caracterul european al întrunirii trebuie menținut. Aceste argumente se aplică în mod egal și Serbiei. Prin urmare majoritatea plenipotențiarilor se declară în favoarea admiterii reprezentanților României și Serbiei numai cu vot consultativ, pe când în privința reprezentantului Bulgariei se propune că observările sale să fie exprimate în propriile lor cuvinte prin ambasadorul turcesc. Așa și decide Conferința.

Guvernul sârbesc a acceptat această situație făcută reprezentantului său; însă guvernul român și cel bulgar au protestat. Refuzând să ia parte la conferința cu vot numai consultativ, ei au adăugat declararea că nu se vor considera obligați prin nici o decizie luată fără participarea lor”.

notifierait, un an avânt l'expiration de l'une de ces periodes triennales, l'intention de proposer des modifications.

Prin urmare „chestia Dunării era pierdută” pentru noi? cum o prezisese broșura lui Kogălniceanu din 1882 și cum o credeau cei mai mulți din țară în primul moment?

Deloc! Pe când Serbia declară adeziunea sa la tratatul de la Londra, România nu-și slăbește rezistența, cu toată șovăirea intermitentă a d-lui Dimitrie A. Sturdza. Ministrul nostru în Anglia, Ion Ghica, timid ca totdeauna, se vede în definitiv obligat prin ordine repetate ale guvernului din București să remită Conferinței din Londra un protest cu declararea că România nu se va recunoaște legată prin decizii luate fără participarea ei. - Și Marile Puteri? Când vine vorba despre mijloacele de a impune regulamentul, ambasadorul Germaniei, conrele Minister, declară că nu este admisibilă nici o măsură de coercițiune, și nici una nu e prevăzută în tratat. Cu această lipsă, faimosul regulament devine literă moartă. De 15 ani, de când este prescris în teorie, el nu s-a aplicat în practică și nu se poate aplica, poliția și supravegherea fluvială o are tot România în apele sale de la Porțile de Fier în jos, autoritatea Comisiei Europene s-a îndepărtat de la Chilia, și din tot tratatul de la Londra nu a rămas decât art. II cu prelungirea funcționării ei până la 12 (24) aprilie 1904.

Cum se explică aceasta? - Pe când d. Carp în 1882 la Viena continua discuțiile cu ministrul de externe contele Kalnoki asupra regulamentului danubian, el așezându-se lângă el, dar în mod constant, o materie mai generală și înainta încetul cu încetul spre o mai bună înțelegere în privința rolului României în Orientul Europei. Aceleași convorbiri le avea și cu ambasadorul Germaniei, prințul Reuss. Importanța dobândită de noul Regat trebuia relevată împreună cu momentele în care o comună de interese în politica orientală îl puteau apropia de Austria și de Germania. Necesitatea acestei atitudini în relațiile noastre internaționale,

pe care *Românul o* combătea încă la începutul anului 1881, o admisesese acum și Ioan Brătianu. Rezultatul este aptopierea României de vederile Triplei Alianțe, formate tot pe atunci și declarate în Parlamentul italian (27 februarie 1883), iar un semn al acestei apropieri este întrevederea lui Ioan Brătianu cu principile Bismarck la Gastein în 26 august 1883. Decizive trebuie să fi fost explicările ce le-a avut Regele nostru cu împărații Germaniei și Austriei în călătoria sa la Berlin și la Viena (4-16 august 1883) pentru botezul fiului al doilea al actualului împărat german.

Față cu modificarea situației în politica generală, Austro-Ungaria renunță la pretențiile sale în chestia specială a Dunării (15 septembrie 1883), și astfel regulamentul de supraveghere din Tratatul de la Londra dispare.

VI

REVIZUIREA CONSTITUȚIEI ȘI CĂDEREA MINISTERULUI BRĂȚIANU

v De la 1883 până la 23 martie 1888

Rezumarea situației internaționale până la 1883 ne-a făcut să anticipăm asupra mișcării politice interne, pe care trebuie să o reluăm acum de la primăvara anului 1882.

Sesiunea parlamentară se încheie la 31 mai. În decursul ei, după aprinsele dezbateri ale Adresei și câteva interpelări în chestia Dunării, nu se mai lucrează mult. Se votează repede
£ budgetul pe 1882-83, tot așa togmelile agricole și pripita regulare a proprietății în Dobrogea; încolo aproape nimic. Din proiectele anunțate în Mesagiu pentru dreptul comunelor rurale de a vinde băuturile spirtoase „în profitul școalelor și al bisericeii”, pentru modificarea legislației asupra tutelelor,
! pentru îmbunătățirea codului de procedură, pentru dockuri
' și întreprinderi etc, unele nici nu se supun parlamentului.

Complicățiile cu regulamentul de navigație pe Dunăre ocupă toată luarea-aminte a ministrului de externe și poate a ministrului-prezident. Dar ceilalți miniștri?

De pe acum se simte, și din an în an devine mai vădită, insuficiența Partidului Liberal pentru orice lucrare legislativă, necum pentru conceperea și înfăptuirea unui program de idei
;5 corespunzătoare *Erei nouă*. Cu toată solemnă relevare a acestei

Ere din partea guvernului, nu se face nimic în sensul ei, și multe din proiectele menționate prin Mesagii nu sunt nici măcar elaborate. Importanța constituțională a Mesagiului pentru organizarea lucrărilor legislative din fiecare sesiune parlamentată se pierde cu desăvârșire, Mesagiul sub guvernul liberal devine în mare parte un simplu exercițiu de stil. Ioan Brătianu își schimbă mereu miniștrii după micile agitări personale înăuntrul partidului, fără nici o privire la competența de resort.

Se înțelege că față de asemenea colegi Brătianu devine în curând singurul ministru. El și numai el administrează toate resorturile (afară de al școalelor, unde d. Dimitrie A. Sturdza, părăsind externele, e minisrru de la 2 februarie 1885—1 martie 1888); în fiecare minister își are câte un funcționar de încredere, de regulă pe director; miniștrii titulari cu responsabilitatea lor înaintea Parlamentului sunt numai niște figuranți *pro forma*, „umbrele” prezidenrului de consiliu, cum au fost calificați în Cameră (discursul 73)¹. Începe epoca așa-numitului „viziriat”, caracterizată între altele și prin înstrăinarea de C. A. Rosetti.

Deocamdată însă C. A. Rosetti mai poate da ultima dovadă a vechiei sale influențe în partid: lui i se datorește agitarea ce se naște acum pentru revizuirea Constituțiunii, mai ales a colegiilor electorale - agitare de care este deodată cuprins partidul și căreia guvernul îi cedează cu arăt mai ușor, cu cât în lipsa altor concepțiuni de legiferare practică se pot întinde mai mult nebulozitățile „principiilor generale de reformă liberală”.

Când se redeschide Parlamentul la 17 octombrie 1882 pentru a patra și cea din urmă sesiune, Mesagiul esre foarte

¹ Memorabil a rămas exemplul cu drumul de fier Piatra—Bacău. Ministrul lucrărilor publice, colonelul Dabija, îl voia în formă de cale largă, cum era și rețeaua principală. Dar Brătianu pune pe deputații din majoritate să-l voteze cu calea îngustă, pentru care d. Carada pregătise materialul. Cu mare cheltuială a trebuit mai târziu să fie prefăcut în cale largă.

sobru în privința lucrărilor legislative, el constată numai importanta răscumpărare definitivă a căilor ferate Strousberg; iar răspunsul Camerei esre o simplă parafrază de curtenie, pe care de astă dată o poate vota și autorul scrierii de față, ales în comisia de Adresă ca membru al opoziției. Sfârșitul legislaturii de 4 ani și perspectiva indicării prealabile a articolelor de revizuit din Constituțiune explică, dacă nu justifică, această sobrietate. De altminteri, nimeni din Cameră nu votează în contra Adresei, dar se abțin 15 deputați, printre cari și Dimitrie Brătianu. Preșident al Camerei se alesese generalul Lecca.

În 22 decembrie 1882 se face prima lectură a propunerii de revizuire relativă la 25 de articole din vechia Constituțiune. La a doua lectură, în ședința Camerei din 16 ianuarie 1883, autorul scrierii de față expune argumentele de împotrivire în contra oricărei revizuii (vezi discursul 59). Dar la a treia lectură Camera și Senatul votează cu mare majoritate revizuirea în princip, și tetminându-și astfel legislatura la 5 martie, alegerile cele nouă se fac la sfârșitul lui aprilie, iar Parlamentul revizionist este convocat pe ziua de 10 mai 1883.

În acest timp conducătorii vechiului Partid Conservator apucă din ce în ce mai mult o direcție incompatibilă cu vederile junimiste. În perspectiva alegerilor, ei formează cu grupul Vernescu, dar și cu M. Kogălniceanu, G. Mărzescu, N. Blaremburg, cu fracționiștii Gheorghiu, Tacu, Misail etc, așa-numitele „Comitete-Unitate ale opozițiunii din București și Iași”, și sub acest titlu publică la 1 februarie 1883 un manifest în momentul când se tâspândește știrea despre dispozițiile defavorabile ale conferinței de la Londra în chestia Dunării. Manifestul este un rechizitoriu în contra politicii externe și interne a guvernului și culminează în declararea naivă că opoziția coalizată este „gata a lua răspunderea situației”.

Însă numai foarte puțini dintre cei coalizați izbutesc în alegeri, de abia vreo 12, printre cari dd. Lascar Catargi, M. Kogălniceanu, generalul Teii, A. Lahovari, G. Vernescu și

N. Blaremburg. Calculul cu amintirea succesului opoziției din anul 1879, când era vorba de revizuirea articolului 7, și cu agitarea chestiei Dunării, pe cari anume le relevă manifestul, se arată greșit. Articolul 7 privea chestia evreilor, care în adevăr putea deștepta o mișcare generală în țară. Dar acum, nici amănuntele regulamentului danubian, nici articolele speciale propuse pentru revizuire nu erau destul de pricepute în obști. Alegătorilor pentru a produce o mișcare populară și a da izbânda coaliției. Iar printre cei ce erau în stare să priceapă chestia Dunării, vor fi fost mulți, care în reprezentarea țării la Constantinopol, la Londra și la Viena prin P. Mavrogeni, Ion Ghica și P. Carp vedeau mai multă garanție pentru o inteligentă susținere a intereselor statului, decât în schimbarea acestei reprezentări prin venirea la guvern a opoziției coalizate. Aici numai M. Kogălniceanu putea să atragă privirile; dar violența broșurelor sale din anul precedent întuneca perspectiva vreunui succes diplomatic. Frazele și rezoluțiunile platonice din Parlament ne-ar fi folosit tot așa de puțin în chestia Dunării pe lângă conferința de la Londra, pre cât ne-au folosit în chestia Basarabiei pe lângă Congresul de la Berlin.

Vasăzică, primirea legațiunilor din partea d-lor Carp și Mavrogeni a contribuit la întărirea guvernului liberal din acest moment? Se poate, și dacă acest rezultat, după vederile exclusive ale interesului de partid, părea condamnabil în ochii conservatorilor, el era inevitabil din ziua în care s-au lăsat să fie conduși spre confuzia opoziției coalizate, care nu putea da un guvern în stare de a rezolvi greaua chestie internațională.

Înfrângerea opoziției coalizate în alegerile revizioniste produce, după un vechi și rău precedent, hotărârea partizanilor aleși de a demisiona din Parlament și a transporta lupta politică în publicul din afară.

Dintre junimiști se aleg numai patru, între cari și autorul acestei scrieri. Deși într-un apel către alegatorii colegiului I din Vaslui, publicat la 16 aprilie 1883, așadar înainte de alegere, se declară adversar al revizuirii și-și rezervă deplina libertate față

de guvern, administrația nu-l combate și atât conservatorii, cât și liberalii îi dau voturile. Era și greu guvernului să combată pe toți junimiștii în momentul în care d. Carp îl reprezenta la Viena.

Această indirectă susținere din partea guvernului liberal a pus pe junimiști pentru câțva timp într-o situație defavorabilă față de opinia publică. Cu atât mai tare se manifestă nemulțumirea Partidului Conservator în contra lor, și pe când *Timpul* la 2 iunie 1883, în limbajul la care se coborâse pe atunci, întrebuințează cuvântul de „prostituțiune”, Alexandru Lahovari aruncă junimiștilor vorba de „opoziție miluită”, o expresie pe cât de literaricește fericită, pe atât de politicește neîntemeiată. Căci întâmplătoarea apropiere sau depărtare de vederile momentane ale altor partide nu putea și nu trebuia să schimbe întru nimic atitudinea junimiștilor provenită din urmărirea propriei lor convingeri politice.

Însă crescândul conflict între vechi amici, care de-abia după 10 ani va începe să se aplaneze, dovedește odată mai mult, cu câtă anevoință se face în evoluția vieții publice tranziția salutară de la o fază la alta.

Camerele revizioniste își încep dar activitatea la 10 mai 1883 fără opoziția coalizată, care după 3 zile demisionează, iar la 27 ianuarie 1884 se retrage și Dimitrie Brătianu. După dezbaterea Adresei, la care autorul scrierei de față ia parte în ședința Camerei de la 27 mai 1883 și critică din punct de vedere conservator demisia opoziției (vezi discursul 61), se aleg în Senat și în Cameră delegații însărcinați cu noua formulare a celor 25 de articole supuse revizuirii. O asemenea lucrare nu se putea face fără discuții îndelungate. Pentru fiecare articol trebuia redactat între delegații Camerei și ai Senatului un text comun, care să aibă și aprobarea Coroanei, conform prescrierii exprese a art. 129 din Constituțiune. Astfel lucrarea prealabilă ține aproape un an, și proiectul efectiv nu ajunge în dezbaterea publică a Parlamentului decât la sfârșitul lui martie 1884. Până

atunci, ca și în timpul votării, Camerele revizioniste îndeplinesc lucrările Camerelor ordinare, discută și votează bugetul etc.

Dintre arricolele supuse revizuirii, 13 priveau principiile legii electorale, celelalte 12 se tefereau la noul titlu de Regat al României cu încorporarea Dobrogei, la libertatea presei, la înttducerea unei comisii legislative permanente, la desființarea gardei naționale. Dacă modificarea unora din aceste articole a putut fi primită fără multă discuție, principiile legii electorale și întinderea și mai mare a libertății ptesei au dat loc la o dezbinare pronunțată în sânul majorității liberale. Când a fost votba de a ieși din frazele abstracte și de a concretiza ideile în textul articolelor, ciocnirea a trebuit să se întâmples și a devenit pentru câteva momente așa de violentă, încât la 26 martie 1884 ministerul și-a dat demisia și nu a retras-o **decar** după un anume vot de încredere al majorității, cu oarecare concesiuni făcute Rosettiștilor în privința presei.

Cea mai mare greutate o pricinuia compunerea colegiilor electorale. Asupra sporirii numărului senatorilor și deputaților (de la 70 și 148 la 120 și 183) toți liberalii erau - din nefericire - de acord; asemenea — și asemenea din nefericire - asupra desființării vechiului colegiu I, care se arărase mai puțin dependent de guvern. Dar de aici încolo încetează armonia: guvernul vrea 3 colegii în locul celor 4 de mai nainte, alți liberali (E. Stătescu) se gândesc la 2, C. A. Rosetti cere unul singur, d. P. Grădișreanu vorbește de reprezentarea proporțională și a minorităților. În jurul ideii unui singur colegiu se grupează vro 35 de deputați, printre cari apare penrru prima oară d. Gr. Panu¹. Dar în fine majoritatea obligată de două

¹ „La începutul carierei sale politice om de încredere al Partidului Liberal ca prim-procuror la tribunalul din Iași, având să redacteze de pe la sfârșitul lui noemvrie 1880 (când V. Conta era ministru de Culte) un ziar guvernamental, nttmit apoi în iunie 1881 șei de cabinet al ministrului de interne C. A. Rosetti, iar în dec. 1881 avocat al epitropiei Sf. Spiridon în locul d-lui T. Mândru, care trece prefect la Botoșani, d. Gheorghe Panu

tteimi votează, cu oatecare violentare a regulamentului, cele 3 colegiuri așa cum sunt astăzi în Constituțiune, și de reprezentarea minorităților nu se face pomeneală.

La chestia presei insistența Rosettiștilor are mai mult efect, într-un proces privat de calomnie, ce-l intentase creditul rural în contra ziarului *Independance Roumaine* înaintea tribunalelor ordinare, nu pentru represiunea penală, care neapărar ar fi fost de competența juraților, ci numai pentru despăgubiri civile, Currea de Casație făcuse tocmai din motivul competenței o divetgență, prin paritate de voturi. În această controversă pendentă, care, dacă se hotărea în sensul competenței tribunalelor otđinate, at fi pus oarecare frâu calomniilor private și ar fi contribuit poate la ridicarea presrigiului presei. Rosettiștii se folosesc de ocazie penrru a cere din contră modificarea dispoziției constituționale în sensul că și despăgubirile civile să fie date în exclusiva competență a juraților. Ministerul se împotrivește la început; Ioan Brătianu, cu experiența a 7 ani de guvern, începuse a deveni foarte conservator, d. Dimittie A. Sturdza nu fusese niciodată liberal, raportotul delegaților din Cameră, d. Stolojian, formulase articolele 24 și 105 din Constituțiune destul de restrictiv și le comentase și mai restrictiv. Dar în fața iritării Rosettiștilor guvernul și majoritatea cedează, raportul d-iui Stolojian rămâne dezmințit (vezi discursul 64), art. 105 se votează după dorința lui C. A. Rosetti, se admite însă ca un fel de compromis adaosul la art. 24: „(Delictele de presă se judecă de juriu) afară de acele cari s-ar comite în contra persoanei Regelui și a Familiei Regale sau contra suveranilor statelor străine. Aceste delikte se vor judeca de tribunalele ordinare după dreptul comun”, adaos poate folositor în

este la 1883 ales deputat revizionist și se arată în Cameră aderent al lui C. A. Rosetti, în curând se va izola de vechile partide și va închege noul grup al „radicalilor”, cu care însă va trece la 1897 în clubul conservator.

privața suveranilor străini, pentru a evita conflicte diplomatice, dar foarte contestabil în privința Suveranului Țării'.

În sfârșit Camera și Senatul, în ședințele de la 1 și 7 iunie, termină votarea celor 25 de articole revizuite, care se promulga la 8 iunie 1884.

Asupra diferitelor curente în atmosfera parlamentară din timpul dezbaterilor revizioniste dau oarecare lămurire dis-cuțturile 59-65 publicate în volumul de față. Mai mult nici nu este nevoie să insistăm. Toată revizuirea a fost o zadarnică frământare de un an și jumătate. Sporirea numărului deputaților și senatorilor (cu nou introdusă diurnă a acestor din urmă) a îngreuiat fără nici o necesitate lucrările Corpurilor legiuitoare, iar calitatea discuțiilor parlamentare a scăzut în proporție firească cu creșterea cantității mandatarilor; decapitarea vechiului colegiu l a făcut alegerile și mai dependente de influența guvernului; licența presei în trivialitatea calomniilor private s-a văzut și mai încurajată; ideea cu comisia legislativă s-a arătat în împrejurările date lipsită de valoare practică; numai desființarea gardei naționale a rămas ca merir negativ. Dacă s-ar fi introdus măcar în Constituție inamovibilitatea magistraturei pe toate treptele ei și, într-o altă

' Căci ce vrea să zică o asemenea excepție? Onoarea este mai garanată înaintea tribunalelor ordinare decât înaintea juraților, de aceea calomniile în contra Regelui le dăm în judecăre tribunalelor, iar calomniile în contra celorlalți cetățeni le lăsăm în prada incertitudinii juraților? Curioasă dispoziție. Pe temeiul ei d. G. Panu, devenit adversar al guvernului Brătianu, a fost condamnat în lipsă de Tribunalul și de Curtea de Apel din București (15 aprilie și 15 mai 1887) la 2 ani închisoare și 5000 lei amendă pentru insultarea Regelui prin ziarul *Lupta*, dar s-a sustras de la pedeapsă prin mergerea în străinătate, până când a fost ales deputat în ianuarie 1888 și, întorcându-se în țară, după un scurt arest s-a văzut grațiat la 27 februarie 1888. Exemplul nu vorbește în favoarea inovației din art. 24 al Constituției.

ordine de idei, o compunere mai cuminte a Regenței pentru cazul minorității succesorului la Tron! Dar cu magistratura guvernul s-ar fi dezbinat și mai mult de C. A. Rosetti, care cerea un fel de electivitate politică, și la marele neajuns al articolelor 88 și 89 cu Regența nici nu avusese prilej să se gândească. Ele rămân o datorie a viitorului.

Astfel revizuirea de la 1884 nu poate fi judecată decât ca opera cea mai stearpă a Partidului Liberal.

Cu adoptarea modificărilor constituționale Carnetele revizioniste își terminaseră misiunea. Înainte însă de a le dizolva, guvernul le mai dă în ultimele zile o sarcină de îndeplinit: votarea Domeniului Coroanei, propusă în ședința Camerei de la 4 iunie 1884 sub forma inițiativei parlamentare (generalul l ecca, N. Cane, trecut acum în Partidul Liberal, A. Vizanti, C. F. Robescu etc). Vorba despre Domeniul Coroanei se lăpse cu câteva zile mai nainte. Firește că vechii conservatori, în coaliția lor cu atâtea elemente nepotrivite, îl atacă de îndată pînă presă, și cu toții se pun să exploateze în conta ministerului Brătianu această coardă de o falsă popularitate. Dat ceea ce este mai semnificativ: în preziua propunerii își dau și Rosettiștii P. Grădișteanu, Take Gianni, V. A. Urechia, Gr. Serurie etc. demisia din Cameră, iar C. A. Rosetti și-o renoiește irevocabil. A doua zi demisionează și d. Nae Pop, fiindcă nu este lăsat să vorbească de „îngrijirile craiovenilor” asupra proiectatului domeniu înainte de a se fi cetit chiar propunerea. Camera respinge demisia lui C. A. Rosetti, nici nu votează pe a d-lui Pop, dar primește pe a Rosettiștilor, și astfel ruptura în Partidul Liberal e desăvârșită. Cu separarea de *Românul* se înființează *Voința Națională* ca organ al guvernului și Partidului „Național-Libetal” (primul număr la 10 iulie 1884).

După ce, în ședința de la 4 iunie, d. Vizanti cetește motivarea acelei inițiative în favoarea Coroanei, Camera - în conta obiecțiunilor d-lui Nicolae Ionescu - decide trecerea de urgență în secțiuni, unde propunerea se primește, se aleg îndată

delegații, și chiar a doua zi vine proiectul de lege în dezbateră publică. Raportor e d. Nicu Gane. D.D. P. Cernătescu și N. Ionescu combar proiectul ca fiind anticonstituțional, autotul scrierii de față îl susține, precum și trebuia să-l susție din punct de vedere conservator (vezi discursurile 66 și 67), iar Camera îl votează cu 77 voturi contra a 16 și 4 abțineri.

La 8 iunie se încheie și la 23 septembrie se dizolvă Parlamentul revizionist. Primele alegeri după noua lege electorală se fac la începutul lui noiembrie 1884.

Momentul era hotărâtor pentru Partidul Liberal de la guvern, rămas sub exclusivă conducere a lui Ioan Brătianu. Înstăinat de vechi frunzași liberali ca C. A. Rosetti, Dimitrie Brătianu, Mihail Kogălniceanu și de aderenții lor destul de numeroși, pe de altă parte având în față opoziția condusă de d.d. Lascar Carargi și Gheorghe Vernescu spre abținere, pe temeiul declarării formale, afișate la 20 iunie 1884 și pe strade, că ei consideră Constituțiunea revizuită și dotațiunea Coroanei „ca o violare a pactului fundamental și iau *angajamentul* de a lucra pentru a teintă în legalitate”, partidul guvernamental trebuia să producă în noile alegeri cu 3 colegiuri cel puțin aparența că reprezentarea parlamentară a țării a devenit mai adevărată, mai independentă și mai inteligentă, și să se gândească totdeauna la împlinirea golului lăsat prin retragerea atâtor foști partizani. Era chestie de existență pentru partid.

Din atmosfera acestei îngrijări se nasc acum două curente, care vor să ajungă la același rezultat al întăririi guvernului: pe de o parte atragerea în sânul „colectivității” a unor elemente

¹ D. Stătescu caracterizase cu numele de „colectivitate” pe aderenții lui Ioan Brătianu, care - în urma dezbinării - nu mai puteau monopoliza expresia de partid național-liberal. Cu această poreclă, ca și cu „sub cuvânt de epizootie” din Mesagiul de la 15 noiembrie 1881 și cu fraza „opoziția a pierdut dreptul la protecția legilor”, d. Eugenie Stătescu a îmbogățit dicționarul politic al României contemporane.

tinere din cele mai capabile, care până atunci nu intraseră în cariera parlamentară, pe de altă o reformare a partidului prin unirea cu un grup de oameni politici, care, deși puțini la număr, aveau însemnătatea de a fi contribuit la schimbarea direcției guvernului în politica externă. Acest grup erau junimiștii sub conducerea d-lui P. Carp.

În privința dintâi, mai ales după îndemnul d-lui Câmpineanu și sub auspiciile d-lui Stătescu sunt aduși pentru prima oară în Cameră d.d. Take Ionescu, C. C. Arion, Al. Djuvara și (ceva mai târziu) C. Dissescu; în privința a doua Ioan Brătianu, cu deosebită stăruință a d-lui Dimitrie A. Sturdza, propune d-lui P. Carp, și alături de d-sa d-lor Teodor Rosetti și T. Maiorescu, intrarea în minister. La 14 iunie 1884 dis-de-dimineață, într-o odaie a hotelului Broft, unde trăsesse d. Carp chemat din străinătate, se încinge între Ioan Brătianu, d. Carp și autorul scrierii de față o lungă dezbatere. Ministrul-prezident o începe prin declararea că partidul său nu mai poate rămâne în starea în care se află, arată motivele dezbinării de C. A. Rosetti și propune reconstituirea guvernului cu junimiștii. Noi răspundem că în princip, după proclamarea Regatului prin liberali și față de necesitatea preschimbării vechilor partide, nu vedem o greutate absolută în conlucrarea cu un partid liberal reformat, dar că prima condiție este adoptarea și punerea în lucrare a programului de reorganizare internă, indicat de noi în contra-adresă de la 3 decembrie 1881. — Brătianu primește. — Domnul Carp adaugă îndată a doua condiție, cea mai urgentă în împrejurările de atunci: reforma Băncii Naționale pe temeiul etalonului de aur, pentru stărpirea agiului, care amenința finanțele statului. — Brătianu răspunde că aici trebuie să se consulte cu amicii săi. — Mai cerem în sfârșit încetarea „satrapilor” din districte (vezi discursul 70) și, odată cu intrarea d-lui Teodor Rosetti în minister, dacă ar primi, o prealabilă înțelegere și asupra numirii celorlalți colegi, iar când

Brătianu ne vorbește de Radu Mihai (pe atunci numai prefect al poliției), noi îl declarăm inacceptabil. - Brătianu, de altminteri în tot decursul dezbaterilor de cea mai simpatcă înfățișare, se atată foarte mirat: prea fusese deprins cu omnipotența în partidul său. - La sfârșitul convorbirii autorul scrierii de față îi exprimă impresia că încercarea d-sale nu va izbuti. (Vezi discursul 77.)

Și în adevăr după câteva alte întruniri între dd. Brătianu, Stutza, Catp și Rosetti, tratările sunt și rămân întrerupte. Brătianu declară că nu poate primi arătea condiții ale junimiștilor, iar junimiștii răspund că fără aceste condiții nu poate fi vorba de o înțelegere cu Partidul Liberal.

Din nouele alegeri de la noemvrie 1884 ies deputați junimiștii P. Carp, care după îndeplinirea scopului misiunii sale de la Viena se întorsese definitiv în țară, V. Pogor, Iacob Negruzzi, D. A. Laurian (redactorul *României libere* declarate de la 16 ianuarie 1885 organ junimist), I. M. Melik, I. Ianoș, Teodor Nica, B. Bossy și autorul acestei scrieri, iar senatori dd. Dimitrie G. Rosetti, Leon Negruzzi și I. Diamandi. Dintre alți deputați aleși pentru prima oară se alipesc de junimiști dd. Al. Marghiloman și Toma Cămătășescu.

Se hotărăște și Mihail Kogălniceanu să-și puie candidatura la colegiul I din Brăila și este ales. Pe când toți ceilalți membri ai opoziției coalizate (numite după contopirea cu grupul Dimitrie Brătianu din noemvrie 1885 „Opoziția-unită”) persistă în declararea de abținere, Kogălniceanu recunoaște greșala acestei tactice și intră în Cameră ca adversar al lui Ioan Brătianu și al celor ce s-au apropiat de el. Pe tinerii liberali, introduși de dd. Câmpineanu și Stătescu, când îi vede defilând la discuția Adresei întru lauda lui Brătianu, îi compară cu Irozi din Vicleim; pe junimiști îi atacă pentru susținerea guvernamentală a alegerii lor și le declară poziția echivocă. Discursul 68 de mai jos răspunde la acest atac, și discuțiile și voturile parlamentare dovedesc din prima zi, cu câtă

independență junimiștii înțelegeau să-și menție atitudinea lor de opozanți, cunoscută de mai nainte. Anume asupra *agiului* noul deputat junimist, d. Teodor Nica, pe temeiul ideilor d-lui P. Carp și a convorbirilor cu d. T. Rosetti, publică la 1886 importantul său studiu cu același titlu, și aici condamnă fundarea Băncii Naționale pe stocul de argint, care tocmai fusese o cauză principală a rușiei tratărilor cu Brătianu.

În afară de aceste lămuriri ale atitudinilor politice, activitatea parlamentară în toată legislatura următoare de 4 ani lăncezește cu desăvârșire. În loc ca Partidul Liberal de la guvern, redus acum după dezlipirea atâtor foști aderenți și după neizbutita încercare cu junimiștii la singurele sale elemente, să solicite în ele cea mai intensă încotdare la muncă și să găsească priceperea și energia cerute pentru opera de legislație organică, roate promisiunile de teforme de prin Mesagii rămân neîmplinite. Proiecte peste proiecte, anteproiecte și propuneri se discuta în diferite comisii prealabile, *ut aliquid fieri videatur*, d. Dimitrie A. Sturdza pune vteo 3 ani de-a rândul o stăruință grozavă în pregătirea reformei învățământului public - toate rămân zădărnice și nu trec peste stadiul preliminar. Se promulgă numai la 12 aprilie 1887, sub ministerul de justiție al d-lui E. Stătescu, un Cod de comerț ttadus din italienește după tipicul fabricii de legi din vremea Statutului lui Cuza-Vodă. Despre o adevărată și largă împroprietărire a țaranilor prin vinderea de loturi mici din Domeniile Statului, pentru care domenii se crease la 30 martie 1883 un minister deosebit cu I. Câmpineanu ca prim titular, despre vreo reformă decentralizătoare a legilor comunale și județene, despre inamovibilitatea magistraturei... nimic! Nici măcar simpla îngrijire de a da tinerelor capacități introduse în partid prilejul la o activitate mai conformă cu legitima lor ambiție nu se vede în guvern, și după câtva timp dd. Take Ionescu, C. C. Arion și Al. Djuvara se dezlipesc și ei de majoritate și trec în opoziție.

în golul lăsat prin o așa de nepilduită inacțiune legislativă se întinde și mai mult exploatarea siruațiilor publice în folosul privat al celor ce susțin guvernul. Cât de departe trebuie să fi mers lucrurile se poate înțelege din faptul că însuși Ioan Brătianu printr-o izbucnire irezistibilă de sinceritate exclamă încă la 25 martie 1884 în plină ședință a Camerei: „Cu toate neorânduilele ce s-au făcut — asasinate, ptocese scandaloase — am tăcut și am luat răspunderea”¹.

Cum se poate explica îngăduirea unei asemenea situații din partea lui Brătianu? — Nu e vorbă, delicată în materie de bani nu a fost democrația niciodată, și milionul „pentru încurajarea virtuților civice”, alături de certe recompense „reversibile” sunt curioase simptome de slăbire a respectului pentru decența publică.

Dar în definitiv Brătianu era om cinstit, și acum se afla în joc întreaga situație politică a liberalilor, la a căror înrărire lucrase toată viața. Să fi fost el încă de pe la 1884 atins de începuturile boalei, care nu mult după căderea lui de la guvern i-a curmat zilele? (în convorbirea de la 14 iunie 1884, relatată mai sus, autorul acestei scrieri observase cu surprindere la Brătianu un fel de absențe intermitente, eclipsuri de câteva secunde ale atenției.) Să fi fost el așa de sceptic în privința partizanilor săi, pe care nu-i prea crușase nici în convorbirea de la 14 iunie, încât să prefere inacțiunea lor legislativă unei acțiuni, în valoarea căreia nu avea încredere?

Dacă este să judecăm numai politicește, ne pare că evidenta lăncezire parlamentară provenea din convingerea, ce o dobândise Brătianu în urma înrăderii cu Bismarck la Gastein, că un nou război era iminent, de astă dată în contra Rusiei, - război pe care Brătianu îl prevedea din toamnă în toamnă pentru primăvara următoare. Regele, mai exact

¹ Așa sunt reproduse, cu oarecare arenuare, cuvintele ministrului-prezident în *Monitorul oficial*.

aprețiator al politicii internaționale, va fi căutat să combată prevederea lui Brătianu. Tocmai încheierea Triplei Alianțe cu alipirea României era un mijloc purernic penrru garantarea păcii. Brătianu însă persista în părerea sa, și atunci se explică întrucâtva, cum de i se depărtase gândul de la teformele interne. (Vezi și pag. 17 de mai sus; *ed. n.* - p. 702.)

De altminteri, în legătură cu noua politică externă, i se impun mulre alte preocupări. Unirea revoluționară a Rumeliei cu Bulgaria (6 sept. 1885), tăsboiul între Serbia și Bulgaria (2—16 noemvrie 1885), terminat prin pacea de la București din 19 februarie 1886, înstrăinarea Bulgariei de Rusia, detronarea principelui Alexandru Battenberg la 9 august 1886, agităările ministrului Rusiei din București, Hitrovo, în urma cărora mulți agenți ai poliției rusești, ascunși sub înfățișarea de iconari, jugănari etc, ttec în Bulgaria și caută să se încuibeză și în România; atentatul, ajutat de ei, în conta prefectului Mantov din Rusciuc (19 martie 1887); intenția regenței Stambulov-Karavelov-Mutkutov de a ajunge la unirea personală a Bulgariei cu România sub regele Carol¹; urcarea principelui Ferdinand de Coburg pe tronul Bulgariei (2 iunie 1887) și ațărările rusești în contra lui; toate aceste evenimente reclamă cea mai încordară atenție a guvernului român.

Orcare ar fi fost cauzele atitudinii lui Brătianu, stagnatea Corpurilor legiuitoare și întindetea corupției administrative

¹ Ve/i și voi. II, pag. 116 (*ed. n.* - p.). Dar da astă dată Rusia parc a fi amenințat cu ruperea relațiilor diplomatice în asemenea caz, cel puțin, dacă se poate pune temei pe actele publicate de Iacobsohn. Vezi *Gelheirne Documente der russischen Orient-Politik, nach dem in Sofia erschienenen russischen Original herausgegeben von R. Leonow* (Lipsea, editor Arwed Strauch) și îndeosebi la pag. 150 - 155 adresa confidențială a lui Hitrovo de la 20 mai 1887 și telegrama cifrată a ministrului de externe din Petersburg de la 10 iunie 1887.

sporesc nemulțumirile în țară; opoziția din Cameră crește, și tonul mai agresiv al discursurilor de la sfârșitul volumului de față oglindește agravarea situației. Opoziția-unită primește prin Dimitrie Brătianu nota amară a unei dușmăanii de familie, și de pe la mai 1886 convoacă în orașele din provincie întruniri publice, care au un răsuner din ce în ce mai purernic. Toate incidentele sunt exploatate pentru excitatea spiritelor; după senzația produsă în septembrie 1885 prin expulzarea câtorva români ttansilvăneni' (expulzare cerută de d. Dimitrie A. Sturdza și pe atunci cu atât mai surprinzătoare, cu cât tot d-sa îndemnase și sprijinea pe d. Ioan Slavici la redactarea *Tribunei* din Sibiu începută la 15 aprilie 1884), vine convenția consulară cu Germania, încheiată la 22 mai 1886, care stârnește atâta rezistență în opinia publică, încât guvernul e nevoit să o retragă din Camera (iunie 1886) - prima atingere gravă a autorității sale în afară și innăuntru. Acum și d. Flea, totdeauna pornit spte agitare, își dă demisia de la Primărie (5 iunie 1886) și trece la adversari, iar tinerii deputați liberali încep a ataca guvernul cu vioiciune, mai ales d. Alexandru Djuvara pe d. Eugenie Stătescu.

Ioan Brătianu, dominat de simțământul omnipotenței sale, se atată tot mai rar în Cameră; la atacurile opoziției or nu răspunde deloc, or răspunde cu violență: pe d. Flea îl numește „butoi fără fund”, lui Kogălniceanu îi zice că-i dă „tot ce-i cete”, închis în micul cerc al unei camarile de familiari, el se ocupă de toate amănuntele administtației și devine cu atât mai inaccesibil la observările puținilor membri independenți din partid, cu cât toți ceilalți l-au deprins la cea mai oarbă supunere. Semnalul îl dase de mult d. Dimitrie A. Sturdza prin cuvintele rostite de pe banca ministerială: „Or de câte ori d. Brătianu mă va chema pe această bancă, voi veni, și de îndată ce-mi va zice: e bine

Ciurcu tatăl și fiul, Ocășanu, Secășanu.

r să lucrezi aiurea și să vie altul în locul d-tale, totdeauna voi face i așa". (Ședința Camerei de la 11 noemvrie 1882.)

* Pe lângă aceste, pentru nefericirea Partidului Liberal, C. A. \$ Rosetti moate la 8 aprilie 1885, iar câțiva membri mai \ marcanți se văd siliți să se retragă din luptă, Gheotghe Chițu fc e atins de o boală incutabilă, peste puțin Ioan Cămpineanu t are aceeași soartă; mai târziu stătea sănătății condamnă și pe > - d. Eugenie Stătescu la tezevă.

| ^ Viața constituțională este ca și paralizată. Brătianu își face ' * și își desface miniștrii de la Florica fără nici o explicare j ^ parlamentară; după admitetea în Cabinet a lui Radu Mihai jș (2 februarie 1885), căruia la 1887 îi încredințează chiar •' ^ Ministerul de Interne, are nefasta inspitare de a numi pe [j generalul Alexandru Anghelescu ministru de război (21 februarie 1886.- Vezi și voi. II, pag. 99; *ed. n.* - p. 437.)

i' în proporția în care se întind manifestările de nemulțu- i mire, crește și violența încercărilor de reprimare din partea celor de la guvern. După un nou atentat în conta ministrului-ftș prezident, la 4 septembrie 1886, în care din norocire arma lui AI Stoica Alexandtescu nu atinge decât placa bandajului d-lui i ț C. F. Robescu, procurorii printr-o instrucție absurdă caută să I J implice între culpabili împreună cu d. Oroveanu și pe Dimitrie Brătianu. Iar a doua zi, sub pretextul că sunt „cetă- i tenii indignați”, o ceată de bătăuși, otganizați de Primărie, \$ năvălesc asupra câtorva redacții de la ziarele opoziționiste din Capitală (vezi discutsul 76)'. ,

Faptul că sub un regim „liberal” s-a putut comite o ase- menea agresiune în contra presei după îndemnul unei admi- nistrații publice, este poate indiciul cel mai clar al decadenței - partidului din acest timp. Dacă trăia C. A. Rosetti, cu toată

i jk ' Atacul s-a făcut cu îngăduirea poliției, dar pare a fi fost plănuir de J f Ioan Cămpineanu, pe atunci primar. Prefectul poliției, d. D. Moruzi, erea j ' prea cuminte pentru așa ceva.

înstrăinarea sa de guvern, vandalismul de la 5 septembrie nu se întâmpla.

Dar violența naște contraviolență. Sângeroase încăierări pe stradă se produc la alegerile comunale din Botoșani (1 noiembrie 1886), ele se repetă (5 mai 1887) la Galați, apoi la Buzău, la Turnu-Severin, la Râmnicu-Vâlcei. Ministrul de externe d. M. Pherekyde provoacă la duel pe d. N. Flea și-l rănește (14 ianuarie 1887). La intrarea solemnă a Regelui în Iași pentru sfințirea Bisericii Mitropolitane (22 aprilie 1887) alte scene de bătăi și răniri între agenții poliției și cei puși de opoziție ca să fluere (dd. Costea P. Balș, G. M. Șendrea, C. Penescu etc). Sosirea la Iași este precedată de un afiș al Comitetului Opoziției-unite locale, îndemnând pe cetățeni să nu întâmpine pe Rege, care ar fi numai Regele unei „corerii politice”. Printre cei semnați pe afiș (Alexandru C. Mavrocordat, Iancu Corjescu, Scarlar Pastia, Alecu Balș, Alex. D. Holban, Panait Balș cu fiu, Nicu Ceaur-Aslan etc.) se află și profesorii universitari Gheorghe Mărzescu și Miliade Tzony. Pentru acest fapt ministrul Cultelor, d. Dimitrie A. Sturdza, îi dă în judecata Universității din București și cere destituirea lor; însă juriul universitar (compus din doctotii Kalinderu, Măldărescu, Suțu și din dd. Cernătescu și Crăciunescu) își declină competența de a judeca acest delict politic (13 iunie 1887). În lista apărătorilor figurează dd. N. Ionescu, G. Vernescu, N. Flea, Alexandru Lahovari, G. Pallade, iar când acuzații ies din edificiul universității cu acel verdict favorabil lor, sunt duși în triumfla clubul „Unirea”, unde dd. N. Flea, Alexandru Lahovari și G. Pallade țin discursuri pentru lauda lor și „însuflețirea” studenților adunați acolo.

Era cu nepurință ca parlamentul să nu se teșimă de această strămutare a luptei politice pe terenul manifestărilor de stradă. Rareori se mai aude o discuție convenabilă; pe când între deputații guvernamentali d. Dimancea de la Pitești câștigă

î
I
i s

!• ascendent și ajunge chiar la viceprezidența Camerei (precum
• la 1898 va ajunge d. Iepurescu de la Giurgiu), între deputați
III din opoziție se semnalează d. Pallade de la Bălțad prin
I neînfrânarea limbajului său, de a cărui exuberanță majoritatea
” nu poate scăpa decât părăsind sala de ședințe, iar alți tineri
i? liberali, ca d. Caron Lecca de la Bacău, introduc obiceiul de
§ § a întrerupe pe ministrul-prezident prin izbirea băncilor cu
I I capacele de pe saltare. La prima ivire a acestei necuviințe, Ioan
I f Brătianu tresare într-un gest de dezgust - o neuitată scenă de
i I tragică ironie în mult frământata noastră viață parlamentară.

I Nu mai e acum votba de meritele lui Brătianu din trecut;
I • cele mai înviersunate atacuri le primește de la foștii săi
I § partizani. Domnii Gheorghe Mărzescu și Miliade Tzony își
\ S întitulează broșura despre procesul dumnealor *Regimul
* corupțiunii și al teroarei sau Guvernul domnului I. C. Brătianu*
ff (Iași, Tipografia Națională, 1888), și „sinistrul bărrân” este
.f calificarea obișnuită a încâtușitului bărbat de stat. Nu se mai
ține seamă de stăruința sa pentru întinderea căilor ferate, a
% școalei de poduri și șosele și a institutelor de credit, nici de
»I importanta lucrare a fortificațiilor, începută pe teren la
> ff 10 septembrie 1884 (în contra căreia, prin o nouă greșeală, se
i f declară opoziția-coalizată): se accentuează numai părțile rele
s ale administrației sale, viziriatul, satrapiile, creșterea agiului,
corupțiunea.

Și Ioan Brătianu tot nu vrea să înțeleagă că venise
| - momentul retăgetii, venise de mult. Uitând marele adevăr zis
de Bismarck la Versailles în fața delegaților francezi: *la patrie
veut etre servie et non pas dominee*, el persistă cu orice preț la
ff guvern, și mulți din partizani sunt convinși că Brătianu e
” ministru pe viață.

Rezultatul persistenței este o agravare caracteristică în lupta
dintre guvern și Opoziția-unită: atacurile își urcă ținta și,
|s| ttecând peste capetele miniștrilor, se îndreptează spre capul
ș f sratului. Incidentele menționate cu sosirea Regelui la Iași și cu

procesul d-lor Mârzescu și Tzony sunt o dovadă. Mai nainte încă se arătase un simptom de degenerare al mișcării constituționale. Între tinerii conservatori, cari urmau pe d. Lascar Catargi, începuse de pe la 1885 să se distingă d. Nicu Filipescu prin cea mai vie activitate. D-sa fundase ziarul *Epoca*, în jurul căruia știuse să grupeze mulți alți tineri inteligenți. La un banchet pentru aniversara fundării ziarului, d. Ressu de Ia Galați, localizând fraza lui Gambetta *se soumettre ou se demettre*, vorbește de Rege cu cuvintele „să se plece sau să plece.” (23 noemvrie 1886) și este felicitat în cercul *Epoceide* atunci.

Pe acest povârniș alunecă acum mișcarea politică din ce în ce mai mult.

La 15 noemvrie 1887, în momentul în care Regele cetește în Cameră mesagiul pentru deschiderea ultimei sesiuni a legislaturii de patru ani, Opoziția-unită distribuie pe stradă un manifest către cetățeni, un fel de contă-mesagiu, care se termină astfel:

„Țara pare azvârlită în grozava alternativă de a alege între Despotism și Revoluțiune.

Dat nu.

Un factor important există încă în sistemul nostru constituțional. Regele are dreptul și datoria de a veghea la libera expresiune a voinței alegătorilor, la exercițiul franc și sincer al acestui drept de Suveranitate națională.

.ff/este în drept și dator să înlăture de la prezidarea alegerilor un guvern prevaricator, sugrumător al tuturilor libertăților, falsificator al tuturilor principiilor, înjositor și pervers, care nu se menține decât prin corupțiunea ridicată în sistem și prin cinismul forței brutale.

El știe, trebuie să știe, că alegerile sub acest guvern nu pot fi decât o patodie nerușinată sau o dramă sângeroasă.

Suveranul, căruia Țara i-a încredințat destinele sale, știe, trebuie să știe, că dacă nu-i va cruța această dureroasă

!

I

i

I

|

i

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

încercare, Poporul Român, blând și lung îndurător, va atunca în fine răspunderea, nu asupra acelor care înconjoară Coroana, ci asupra Aceluia ce o poartă!"

Subscris este manifestul de „capii Opozițiunii-unite” Dimitrie Brătianu, Lascar Catargi, G. Vernescu și de „Delegațiunea Comitetului executiv al opozițiunii” General Florescu, N. Flea, Alexandru Lahovari, Constantin Boetescu, Pette Grădișteanu, G. Pallade.

În aceeași seară se adună la d. Take Ionescu, în stada Știrbei-Vodă, deputații opozanți de toate nuanțele, dd. N. Flea, C. C. Arion, Al. Djuvara, Caton Lecca. etc. și § junimiștii P. Carp, Al. Marghiloman, Laurian, Nica, Stroici și Maiorescu. Se fac încercări pentru attagerea junimiștilor în Opoziția-unită, precum se mai făcuseră la începutul anului de Alexandru Lahovari și de alții cu succesul de a fi readus atunci sub conducerea d-lui Lascar Catargi pe dd. Pogor, Leon și Iacob Negruzzi, Dimitrie G. Rosetti și I. Diamandi. Domnul Carp însă declară că nu numai nu va întra în Opoziția-unită, ci din conta, după manifestul ei de astăzi, refuză orce împreună-lucrare cu deputații din Cameră care aprobă un asemenea pamflet. La declararea d-lui Carp se asociază și ceilalți junimiști prezenți. Față însă cu părăsirea din partea atâtor amici de la Iași, d. Carp nu se mai poate considera ca șef de grup și, cu sinceritatea sa obișnuită, o și declară peste două zile în ședința publică a Camerei, în care - pe acest motiv - demisionează din comisia Adresei. Cu atât mai neclintit rămân în jurul d-lui Carp ceilalți deputați junimiști (afară de d. Alexandru Marghiloman, care mai târziu subscris apelul din seara de 14 martie 1888, despre care vom vorbi mai jos). Tocmai supraexcitarea spiritelor trebuia să învedereze în curând necesitatea unor oameni cumpătați, care păsttau respectul ordinii constituționale și nu o compromiteau ptin agitați de pe stradă.

Situația guvernului devine intoletabilă. În zadar Ioan Brătianu dizolvă Camera la 19 decembrie 1887, în zadar alegerile de la 23-25 ianuarie 1888 îi dau cea mai mare majoritate. Cu slăbiciunea colegiilor electorale din țara noastră, majoritățile guvernamentale nu însemnează nimic în momentele de criză; din contră, ele atâță și mai mult opinia publică prin contrastul între aparență și realitate.

Întrunirile Opoziției-unite din București sunt regulat urmate de manifestări provocatoare. Pe de altă parte corupția partidului guvernamental îi sapă existența; strigățul de onestitate răsună pretutindeni. Un caz conctet se prezintă în administrația Ministerului de Război: se constată abuzuri cu furniturile armatei. Însă de-abia stăruința a vro 14 ofițeri (căpitanul Dimancea, colonelul Serghie Voinescu etc.) silește pe Brătianu să dea în judecată pe generalul și pe colonelul Maican-Dumitrescu (2 februarie 1888). Instrucția dovedește și complicitatea generalului Alexandru Angheliescu. Pe acesta, ca fost ministru de război, îl trimite Senatul (23 februarie și 16 martie) înaintea Curții de Casație. Toți ttei sunt în definitiv condamnați la închisoare.

Acum, în sfârșit, Ioan Brătianu începe să simtă că nu mai poate merge înainte și vrea se cedeze guvernul. În sara de 21 febr. 1888 Beizadea Dimitrie Ghica convoacă la d. P. Carp pe d. Teodor Rosetti și pe autorul scrierii de față și le propune formarea unui minister cu ei, cu d. Menelas Getmani, cu prințul Alexandru Știrbei, împreună cu dd. Sturdza și Phetekyde, luați din Cabinetul Brătianu; o asemenea combinare ar avea, după încredințarea lui Brătianu, sprijinul Camerei. Domnul Carp insistă în prima linie asupra imediatei reformări a Băncii Naționale pentru a scăpa finanțele de agiul exorbitant. După două zile combinația cade; Brătianu declară că reforma Băncii ar fi respinsă de majoritatea sa. Beizadea Mitică mai încercară o altă compunete ministerială cu Protopopescu-Pake, profesorul Al. Șendrea etc, dar tocmai pe

când noii candidați așteptau la Eforia Spitalelot ora fixată pentru a depune jurământul înaintea Regelui, combinatea se zădărnicește din cauza refuzului d-lui Germani de a participa.

"| Mișcarea publică este întreruptă prin călătoria Regelui (1 — 13 martie 1888), care se duce la Berlin pentru înmormântarea * împăratului Wilhelm.

* În ziua plecării, 1 martie, Brătianu e nevoit să-și schimbe câțiva miniștri, și în locul d-lor Eugenie Stătescu, Radu Mihai și Vasile Gheorghian se numesc *in extremis* dd. Constantin Nacu la Interne, Take Gianni la Justiție și Nicu Gane la . Domenii. Se vede că Ioan Brătianu și d. Dimitrie A. Sturdza | tot nu-și dau pe deplin seamă de inevitabila necesitate a 4i rettagerii, un simplu răspuns de polireță al principelui Bismarck la o reigramă a ministrului-prezident Brătianu este cu nechibzuință interpretat ca o încurajare la guvern.

i Dar în chiar ziua întoarcerii Regelui în țară, duminică 13 martie 1888, se ține o nouă întunire zgomoroasă a Opoziției-unite la „Orfeu”.

A doua zi, luni, aniversara proclamării Regatului, manifestările continuă. De astă dată soldații ocupă sala „Orfeu”. Publicii gonir pătrunde cu grămada de prin dosul stradei Academiei în curtea Palatului, strigând „jos Brătianu”. În înghesuiala produsă prin șarjele jandarmilor călări sub comanda d-lui j l Fănuță, se sloboade un pistol, mulțimea năvălește spre scara j ‘ Palatului, geamul de la ușa intrării se sparge, se întâmplă multe > răniri. Printr-o nenorocită coincidență, pentru aceeași seară e , p r e g ă t i t în sala Teatrului Național un banchet dat lui Ioan ‘ t. Brătianu de comercianții Capitalei. Invitații la sinistrul ospăț 4 se strecoară prin cordonul militar, care încunjură toată piața. În același timp Opoziția-unită răspândește în public un apel : •; „către Cetățenii Capitalei”:

: J. „Guvernul a provocat astăzi măcel. Aniversara proclamării Regatului Român a fost pătată de sânge!

Pe când poporul era măcelărit pe ulițe, în sala Teatului, la adăpostul unui cordon de baionete, îmbuibai n regimului, beți de sânge și de trufie, serbătoreau gloria șefului lor.

Cetățeni!

Sângele fraților voștri n-a curs în zadar.

Curaj înainte, pentru lege și pentru Țară!"

Apelul poartă vro 50 de semnături din opoziția-unită, pe lângă cele știute ale capilor și comitetului executiv, cu dd. N. Fleva, P. Gtădișteanu, G. Pallade etc, și pe acele ale d-loi N. Blaremborg, prințul Alexandru Știrbei, Take Ionescu, Al. Djuvara, Nicu Filipescu, Ioan Lahovari, Caton Lecca, Gheorghe Panu, ale d-lor Mârzescu și Tzony, Ressu și Robescu, ale d-lor Iacob Negruzzi, Leon Negruzzi și Alexandru Marghiloman.

Lipsește semnătura d-lui Menelas Germani, care demisionase din comitetul și clubul conservator.

În dimineața zilei următoare, marți 15 martie, se văd pe ulițe mici placarde, încadrate în negtu, cu inscripția redactată de d. Fleva:

În semn de doliu

pentru

Sângele nevinovat vărsat eri de guvern

Deputații opozițiunii

vor metge azi în corpore, pe jos cu capetele
descoperite, de la clubul „Unirea” de pe Bulevard
la Cameră.

Pe la amiazi, procesiunea anunțată începe a se mișca încet. Puțin numeroasă până în strada Carol, ea crește de la podul Dâmboviței încolo și ajunge în grămadă compactă la bolta de sub turnul Mitropoliei. Aici se vede oprită de sergenți și

vânători cu un procuror înaintea lor. Numai deputații sunt lăsați să pătrundă. Se produce o mare învâlmășală. O companie de vânători înaintează din cealaltă parte a Mitropoliei și ocupă curtea de-a lungul intrărilor Camerei. În momentul în care d. N. Fleva urcă treptele dinaintea ușei rezervate deputaților, se aud derunături de pușcă și de revolver. Alături de d-sa, un ușier al Camerei, lovit de glonțul unui soldat, cade morr; peste sângele lui, împrôșcat în tindă, trebuie să treacă deputații, care mai sosesc. În fața cadavrului d. Carp apostrofază pe ministrul Stutdza cu o violență, cate pentru mult timp le-a întrerupt relațiile personale. În chiar sala ședințelor o scenă nemaipomenită: printre deputații emoționați la culme, sub strigătele de spaimă ale damelor de la tribună, înaintează deodată procurorii și judecătorii de instrucție, și încep să caute după arme în buzunarele mandatarilor națiunii bănuți de opoziție. Președintele Camerei, generalul Lecca, precum chemase armata în curtea Mitropoliei, îngăduise și profanarea Adunării. Deputații Fleva și Filipescu se văd arestați sub ptetext de flagrant delict și conduși în temnița de la Văcărești. Era vorba să se arunce asupra lor vina omorului.

Analele parlamentare ale altor țări de o sută de ani încoace cuprind și ele multe scene de violență, dar e violența de fapt a deputaților între ei sau a forței militare în contra lor. Însă ca sub aparența legalității judecătorești să pătrundă magistrații în Adunarea legiuitoare pentru a începe în contra deputaților cu grămadă o instrucție penală: acest spectacol a fost rezervat României sub un regim liberal.

La începutul ministerului Brătianu în 1876, deputații delegați ai comitetului de acuzare, prin o procedare jacobină, violează dreptul magistraților; la sfârșitul ministerului Brătianu în 1888 magistrații dependenți de Ministerul Justiției, ptin o procedare teacționară, violează dreptul deputaților.

Ce mai rămânea după un asemenea extrem?

Consiliile de miniștri nu se mai țin decât sub paza soldaților postați în dosul edificiului din strada Academiei. - La 20 martie izbucnește în satele din jurul Capitalei și revolra țăranilor. - În preziua izbucnirii Ioan Brătianu demisionează.

Se mai pierde 48 de ore cu o nouă încercare a prințului Dimitrie Ghica, dar marți în 22 martie 1888, la 5 ore după-amiază, ministrul junimist cu președintele Teodor Rosetti la interne și d. P. Carp la externe depune jurământul la manile Regelui.

Formalitățile pentru liberarea deputaților arestați erau făcute în aceeași zi, și pe la 6 ore seara, sub o ploaie torențială cu fulgere și grindină, mii de oameni însoțesc pe d. Nicolae Flea în triumf prin ulițele Capitalei. Noul ministru de interne se duce la Ioan Brătianu, în casa din strada Colței, pentru a lua la față locului măsurile de ocrotire în contra unei posibile agresiuni.

Astfel se sfârșește regimul de 12 ani al lui Ioan Brătianu. Ieșit din agitațiile Coaliției de la Mazar-Pașa, adus la guvern prin insuficiența ministerului conservator din anii 1875-76, el ajunge la culmea puterii prin proclamarea Regatului după un război glorios, se slăbește în revizuirea Constituției și cade cu ocazia turburărilor Opoziției-unite, din cauza propriilor sale greșeli în ultimii ani.

î A
\\

; *r

i f

i £

{*

I 5.

.

|

4;

*>

?:

ța

\W

l ^

; ,

' |

\%

lii

* *

/

|

j •'

DISCURS *URI PARLAMENTARE* 1881-1888

54

Asupra tezaurului de la Petroasa (*Ședința Camerei de la 2 decembrie 1881*)

Ministerul din acel timp

IC. Brătianu, președinte și război.

CA. Rosetti, interne.

E. Stătescu, externe și ad-interim justiție.

G. Chițu, finanțe.

Colonel Dabija, lucrări publice.

V. A. Urechia, culte.

În prezioa începerii furtunoaselor dezbateri ale Camerei asupra răspunsului la Mesagiul Tronului pentru deschiderea sesiunii legislative 1881—1882, în cari dezbateri chestia Dunării și contraproiectul adresei „junimiștilor” au fost obiectele principale, ministrul cultelor, d. V. A. Urechia, aduce în discuție o cerere de credit pentru imprimarea srampelor alăturate publicării lui Alexandru Odobescu asupra tezaurului de la Petroasa.

D-lor deputați, în capul Ministerului Instrucțiunii Publice, când s-a început această lucrare, era cel ce vă vorbește acum. Dv. ați avut ocazie să vă ocupați în această Cameră de repararea bisericii catedrale de la Curtea de Argeș. În legătură cu acest fel de lucrări începute tot atunci, trebuia să se facă ceva și

pentru un alt monument ptețios, pe cate-l avem în muzeul nostru, așa-numitul tezaur de la Petroasa.

Știți cu toții că acest tezaur a attas de mult atenția deosebită a lumii învățate, ca o împreunare de obiecte de cea mai mare valoare, în parte chiar unice în felul lor. De exemplu, ptobele de ceea ce se numește *orphevrerie cloisonnee*, cum sunt conținute în așa-zisa *cloșcă* a acestui tezaur, sunt de o extemă raritate în Europa pentru acel timp. Înaintea găsirii tezaurului nostru era mai ales coroana și mânerul spadei lui Carol-cel-Mare, care erau mai cunoscute ca lucrări în așa mod; însă aceste obiecte erau de la sfârșitul secolului al 8-lea sau de la începutul secolului al 9-lea; pe când tezaurul nostru de la Petroasa cuprinde obiecte din secolul al 4-lea sau al 5-lea. Căci, d-lor, ceea ce mai dă tezaurului de la Petroasa o deosebită valoare și permite a-i fixa până la un punct oarecare și epoca, este pe lângă brățara cu o inscripțiune în rune, mai ales cupa cu cele mai interesante, dacă nu cele mai frumoase figuri pe ea, în mijloc o figură cu animale culcate în jurul ei, poate Freya, împrejur un lanț de alte figuri. Aceste figuri după lucrarea în aur se arată a fi făcute de artizani bizantini și dovedesc arta grecească în decadență; iar după cuprins par a reprezenta tipuri din mitologia nordică. Mai ales figura repetată a unui om cu o pasăre lângă cap pare a reprezenta pe Odin, căruia vulturul îi era simbol de arotștiință.

Aceasta ne face să presupunem că tezaurul nostru a fost îngropat pe malurile Buzăului în timpul vizigoților sau mai înainte a ostrogoților, adică, în timpul în care regii ostrogoți sau vizigoți puneau să facă din minele de aur ce găseau aci, și opere de artă cu ajutorul meseriașilor aduși din Bizanț.

Iată câteva cauze, pentru care tezaurul de la Petroasa a atras, abstracție făcând de valoarea lui materială ca aur, luarea-aminre a Europei, care a avut prilejul să-l vadă și la expoziția de la Paris și la cea din Viena, și apoi să cetească unele cărți străine ce vorbesc despre el.

S-a întâmplat astfel, ca toată stăinătatea care se ocupă de asemenea lucrări să se intereseze de el și ca în mai multe cărți să fie menționat și în parte reprodus prin desemnuri. Însă notițele și desemnurile străine nu sunt totdeauna exacte, și apoi nu ni se cuvenea nouă, ca numai străinii să vorbească lumii despre ceea ce se află în muzeul nostru din București.

Această nepăsare a noastră nu se putea continua, și dacă era un ministru de instrucțiune, care avea în bugetul său un paragraf pentru publicațiuni și descoperiri arheologice, era de datotia acelui ministru să se ocupe mai ales de acest tezaur, care constituie o descoperire arheologică de rangul întâi. Atunci, d-lor, eu am ttebuit să mă întreb, care este în țară la noi bărbatul cel mai competent, cel mai recunoscut ca să-mi dea luminile sale în această materie. Cred că sunteți alături cu mine, când vă spun, că acel bărbat, la care m-am adresat, este d. Alexandru Odobescu.

f

D. Odobescu a scris o monografie în limba română asupra acestui tezaur și a tradus-o în parte și în limba franceză. M-am adresat apoi, după sfatul d-sale, la un xilograf recunoscut, la d. Brendamour din Dtisseldorf, care a făcut o reproducere a tezaurului fără colorii, în simple clișeuri tipografice, și librăria Sococ a și pus în lucrare o edițiune de tipar în negru. Dar dacă această reproducere era poate suficientă pentru noi, care putem numai să citim ceva despre aceste obiecte și dacă voim să le vedem, nu avem decât să mergem aici în București la Muzeu, era insuficientă lucrarea pentru stăinătate și pentru artă în genere. Și atunci, asemenea după propunerea făcută de d. Odobescu, m-am adresat la acela care este cunoscut în lumea întteagă ca un bun editor al publicațiunilor de asemenea natură, m-am adresat la casa Morel din Paris, celebră prin publicarea colecțiunii Basilevski și a multor altora. D. Odobescu s-a pus în înțelegere cu casa Morel, și acea casă s-a declarat gata, cu preț moderat, să facă publicațiunea în forma ce v-o arată d. ministru al cultelor.

Acum rămâne chestia finanțiară de explicat. în budgetul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice era prevăzută în fiecare an o sumă oarecare pentru publicațiuni arheologice; în anul 1875 erau prevăzuți, dacă mi-aduc bine aminte, vreo 8 000 fi., iar în anul 1876 erau vreo 15 000 și era vorba ca să se achite casa Morel la anul 1876, când ar fi sosit primele chromolitografii terminate de ea, căci la 1875 a fost numai o pteschimbare de cotespondență; la 1876 însă, când era dar prevăzută în budget această sumă, ministerul conservator a căzur, și tot ce se proiectase în acel înțeles nu s-a putut realiza, fiindcă paragraful s-a suprimat în budget și au venit împrejurări, care nu permiteau Camerei și guvernului să se gândească la publicațiuni arheologice; avea să se gândească la lucruri de o alră imporrantă, superioară, era timpul rășboiului. Astăzi, când începem o eră mai liniștită, eu nu pot decât să felicit pe d. ministru că a revenit la această chestie, și fiindcă d. Odobescu este la Paris, lucrul s-a purut aplana mai lesne, și cred că este în interesul nostru al tutulot, este un interes național, ca în mijlocul atâtor altor ocupațiuni să ne ocupăm și de știință și artă în limitele putincioase și să acordăm acedr credit pentru a vedea cu o zi mai nainte tezaurul de la Petroasa pus la dispoziția tutulor iubitorilor de artă, într-un mod cuviincios. (Aplauze.)

t

55

Asupra Adresei
Contraproiectul cu programul junimiștilor

(Ședința Camerei de la 3 decemvrie 1881)

Introducerea istorică a acestui volum, la pag. 29 și 30 (*ed. n. - p. 715-716*), arată cele două preocupări ale cercurilor politice în momentul când se dezbate în Cameră Adresa la Tron pentru sesiunea 1881-1882: pe de o parte chestia Dunării, pe de alta ieșirea junimiștilor din clubul conservator. în legătură cu disensiunea conservatoare stă contraproiectul de Adresă, cetit de d. Carp în ședința Camerei de la 3 decemvrie 1881 și comenrat în aceeaș ședință de autorul scrierii de față prin discursul ce urmează.

Contraproiectul minorității:

„Maiestate,

Adunarea Depuraților, care în unanimitatea ei la 14 martie al acestui an V-a aclamat împreună cu Senatul de Rege al României, se simte fericiră a începe prima sesiune ordinară în noul Regat prin aducerea omagiilor sale către Maiesratea Voastră.

După ce, printr-un rășboi glorios, ați condus națiunea la recunoașterea independenței și ați statornicit relațiunile Regatului cu Marele Puteri ale Europei, acum când împrejurările din afară Vă fac să sperați o epocă de liniște și de pace, Maiestatea Voastră, în înalta și neobosita sa îngrijire penrru Starul Român, vine a ne

vorbi despre trebuințele noastre înăuntru, despre silințele ce urmează să facem cu toții spre a așeza țara desăvârșii în condițiunile unui stat liber, prosper și respectat.

O Eră nouă începe dar de astăzi înainte pentru noi.

Orcare ar fi fost deosebirile de partid din trecut, înțelesul activității noastre politice în viitor nu poate li căutat decât în principiile practice pentru opera de organizare a statului și societății înăuntru.

Maiestate,

Punctul de plecare al acestei opere esre Consriru-țiunea noastră. Ieșită la 1866 dintr-un compromis al tutulor partidelor, ea a putut străbate, cu singura modificare a art. 7, și discuțiuiile interne și timpul rășboiului și aplicarea Tractatului de la Berlin. Nimeni nu mai pune la îndoială democratizarea socierății, adică depărtarea privilegiilor de clasă și egalitatea turulor înainrea legii, și noi trebuie să ne întemeiem asemenea pe acea respectare a muncii productive, care este formulată în Consriruțiune prin deosebirea colegielor electorale după deosebirea censului.

Înrrebuințând mai bine forțele, cari în momenrul de față s-ar consuma în zadar în lupte constituționale, voim să le concentrăm mai ales la îmbunărățirea unei temeinice otganizări sociale pentru asigurarea proprietății și a muncii oneste în principalele ei manifestări, ivite până acum în țara noastră.

În această ordine de idei, guvernul Maiestății Voastre anunță Camerei proiecte de legi penrru rocmelile agricole și pentru dreptul vânzării băuturilor spirtoase în comunele rurale în profirul școalelor și al bisericei, precum și modificarea câtorva articole din legile comunale și județene. O parte din aceste legi se si află în cercetarea secțiunilor Camerei. Noi le vom studia cu acea deplină solitudine, pe care o reclama obiectul lor de o importanță incizivă. Modificarea legii tocmelelor agricole va fi salutară, fiind seamă de deosebitele relații dinre

proprietari și locuitori după deosebitele părți ale țării și după deosebitul lor mod de a face agricultură. Asemenea regularea dreptului vânzării băuturilor spirtoase în comunele rurale, cu ocrotirea putincioasă a intereselor, va face în fine din buna întreținere a bisericei și a școalelor sătești o realitate, procurând comunelor mijloacele materiale pentru aceasra.

Spre a îndrepra însă cu succes activitatea primarilor și consiliilor comunale rurale spre aceasra bună întreținere a bisericelor și a școalelor, precum și a drumurilor, comuna rurală pe cât se poate trebuie să fie ferită de agirările politice și să înceteze a fi cea din urmă treaptă a administrației centrale, dând o parte din celelalte atribuțiuni ale sale de astăzi în sarcina cantonului ca celui dintâi organ al adminisrrației generale.

Și modificarea legii consiliilor județene, anunțată de guvern, credem că va trebui să se facă în spiritul decentralizării administrative, așa precum o cere însăși Constituțiunea.

Legea rurală de la 1864 prevede un minimum de pământ penrru deosebitele categorii de săteni și introduce principiul de inalienabilitate pe rimp de 80 ani, cu o modificare a dreptului de moștenire în favoarea comunei, în consecința acestor principii, consfințite de arr. 20 și 133 din Constituțiune, credem că o dispozițiune legislativă, coprinzând libertatea de a testa, trebuie să garanteze proprietatea imobiliară a țăranului în contra parcelării excesive.

În organismul nosrru social s-a produs o știrbire, care trebuie reparată fără întârziere: meseriașul roman a dispărut în multe locuri și este pe cale de a dispărea în mai toate, înlocuirea lui prin meseriași străini ar însemna scăderea vitalității poporului românesc. Fără a nesocoti principiul modern al libertății muncii. este totuș de neapărată trebuință a proteja meseriașii prin constituirea lor în corporațiuni, cu scop de a dezvolta ajutorul reciproc și de a înrreține școalele de meserii.

! I

i

Față cu aceste cerințe ale politicii interne, personalul administrativ al guvernului trebuie să aibă o mai bună înțelegere a grelei sale misiuni. O lege de admisibilitate în funcțiunile administrative trebuie să răspundă acestei cerințe, puind condițiunile trebuincioase pentru intrarea în serviciu, dar gatantând în acelaș timp pe funcționari, în marginele putincioase, în contra fluctuațiunilor politiceii zilei.

Ca a treia putere constituțională alătura de puterea executivă și de cea legislativă, magistratura cere a fi întemeiată pe baze mai solide. O lege de admisibilitate trebuie să prevadă condițiile pentru aceasta și o lege de înaintare să le întărească, puind magistratura mai ales la adăpost de înrâurirea politică. Iar pentru a păstra întreagă acea înaltă neatârnavare și acea liniștită cumpănire a dreptății, care se cerneapărat de la un judecător, magistratura pe toate treptele ei ttebuie să devie inamovibilă cu depărrarea orcărei forme de electivitate.

În corespondență cu aceste trebuințe ale vieței publice, felurite în formele lor, dar întemeiate pe o concepțiune unitată a organismului statului, cată să fie reformată și legea învățământului public. întocmirea și administitatea școalelor din sat trebuie să meargă paralel cu reforma mai sus atinsă a legii comunale, și o sporire a școalelor normale penrru pregătirea învățătorilor rurali trebuie să dea comunei personalul învățător în cantitatea și calitatea cerută. În școala secundară este să se înfrângă curentul funcționarismului bugetar și să se introducă în largă măsură o direcție spre școalele reale și de meserii, păstrând însă liceele cu învățământul clasic ca adevărata temelie a studiilor mai înalte. Universitățile trebuie să ajungă în state a cotespunde atâr cerinței științelor în genere, cât și cerinței legilor de admisibilitate în funcțiunile administrative și judecătorești.

Aceste sunt reformele de căperenie ce le credem astăzi indicate prin situația din năuntru a statului român.

Maiestatea Voasttă este cu dtept cuvânt încfedințată că, orcând se va atinge de onoarea și de drepturile noastre naționale, nu va fi în toată țara decât un cuget, care va ține deștepte toate mințile și va afla gata toate devotamentele.

Asemenea însă Maiestatea Voasttă poate fi încfedințată că și la marea lucrare a organizării noastte interne, cate este propria misiune a generațiunii de astăzi, va găsi acelaș devotament în țara întreagă.

Să trăiți Maiestatea Voastră!

Să trăiască Maiestatea Sa Regina!

Să trăiască Dinastia Regală!"

Semnați: *P. Carp, T. Maiorescu, G. Triandafil, N. Gane, C. Bobeica, I. Negruzzi, C. Papadopol-Calimach.*"

1. D-lor deputați, atât d. Vernescu, care a vorbit în contra proiectului de Adresă al majorității, cât și d. Maniu, care a vorbit pentru acest proiect, au vorbit dintr-un singur punct de vedere: din punctul de vedere al chestiei Dunări.

Dacă m-am înscris ca să vorbesc în contra proiectului majotității, nu este pentru această chestie, ci - afară de singura propoziție de acolo, care aprobă fără rezetvă actele guvernului, aprobare pe care nu o pureți cere de la noi - afară de această propoziție de aprobarea acetlot, noi de altminteri ne-am putea uni cu declatatiile de patriotism făcute de majoritatea comisiunii.

Căci, d-lor deputați, de ce este votba? Avem înaintea noasttă o fotmă de tractat, ca să o decidem, un proiect de lege, pe cate să-l votăm, o soluțiune, la care să ne legăm? Este numai o adtesă la Tron.

Punctul nostru de vedere este aci acesta: am văzut că guvernul Maiestății Sale, prin o formă, ce o credem neobișnuită, dat pentru a cărei adoptare desigur guvernul are motivul său puternic, a pus într-un Mesagiu Regal o chestie și detaiufi asupra unei chestii internaționale pendente. Față cu

această procedare neobișnuită, noi am întrebat întâi pe guvern, dacă cerând de la noi o soluțiune oarecare, este și dispus să ne comunice actele diplomatice. A răspuns că nu ni le comunică, fiind chestia pendentă. Chestia fiind dat pendentă, am întrebat în al doilea rând pe guvern, dacă ne poate spune de ce a pus-o atunci în mesagiu? Nu ni s-a răspuns nici aici; s-a răspuns: nu vă putem da aceasta explicare.

Vasăzică, înaintea țării și cel puțin înaintea noastră, a unei părți din opoziție, chestia stă așa: guvernul și-a luat meritul și și-a luat și răspunderea de a trata o chestie internațională pendentă în modul cum a tratat-o prin Mesagiu. Noi nu cunoaștem actele și motivele; fiind însă siguri că sunt motive puternice pentru aceasra, zicem: Dacă nu cunoaștem acele și motivele, nu putem știi, până unde să aprobăm o soluțiune. Dar dacă guvernul Maiestății Sale face apel la patriotismul nostru, dacă zice că „de câte ori va fi vorba de onoarea și drepturile noastre naționale, aci ca și pe Tron și în țară, nu va fi decât un cuget gata pentru tot devotamentul,” atunci noi răspundem: Ați avut dreptate să faceți apel la patriotismul nostru, dacă este caz de a face apel; și dacă este acest caz atunci puteți fi siguri de întregul nostru devotament, de această unitate, care trebuie să fie în toate chestiile naționale. Cu alte cuvinte, noi nu credem că chestiile internaționale pot să fie arme de opoziție; nu vrem să punem opoziția pe acest tărâm. În fața străinătății avem un guvernațional, și de câte ori va fi vorba de onoarea și de drepturile naționale, trebuie să se știe că acest guvern va avea toată națiunea îndărătul său.

Voiți însă, d-lor, după direcția ce au luat dezbaterile de la început, voiți să știți mai multe detalii acum cu ocazia adresei la Mesagiul Tronului, voiți să știți părerea noastră individuală: unul sau altul dintre noi, care este înscris, d. Lahovari, de exemplu, sau d. Carp, poate că vor avea ocazia de a vă vorbi îndeosebi în chestia Dunății.

[f Pentrumine, dacă am luat cuvântul ca să vorbesc în contra
Jf proiectului majorității, am fost îndemnat de alte motive,
f] motive de ordine cu totul internă pentru statul nostru.

iș Căci, d-lor deputați, vă întreb: Mesagiul Tronului
H coprinde el numai chestia Dunării? Se mărginește el în
! » această formă neobișnuită de a trata chestii internaționale? Aci
% este ror înțelesul lui?

† În Mesagiul Tronului, mai solemn decât altădată, mai
" * puternic în această privință decât oricând, ni se zice:

| « „Plăcerea ce simt de a mă afla în mijlocul d-voastre,
J este cu atât mai mare, cu cât este vorba acum despre
* silințele ce urmează să facem cu toții, spre a ne așeza
4 desăvârșit în condițiunile unui srat liber, prosper și
I respectat, și această sufletească mulțumire o simt și mai

. (deplin astăzi; căci pentru prima oară deschid sesiunea
j *s ordinară a Corpurilor legiuitoare a Regatului Român”.

i „, Și la această primă notă, care declară deschisă prima sesiune
i 4 a Regatului Român, spre sfârșitul Mesagiului se adaugă:

I „întins și roditor esre câmpul activității d-voastră
I legislative, în actuala sesiune. După ce ați încheiat bolta
edificiului nostru politic, o sarcină nouă și nu mai puțin
| •' laborioasă începe de acum pentru d-voastră: aceea de a
f * consolida marea operă la care a lucrat un lung șir de
; 4 generațiuni, spre a fonda Sratul Român”.

1 * Vasăzică, Mesagiul vă pune înaintea unei a doua probleme,
chestiile interne, vă zice: s-a încheiat bolta edificiului nostru
; 5 politic, acum este momentul — căci avem speranță de pace în
i * Europa, — acum este momentul să luați dv. sarcina nu mai
y puțin grea a consolidării statului înăuntru.

' î- D-lor deputați, mă întreb: aceste cuvinte solemne trebuie
să rămâie fără răspuns? Vom zice noi că această țară, care de
| ~ atâția ani de zile pînă nesfârșite complicațiuni internaționale
| * n-a avut timp liniștit ca să se ocupe o dată și de organizarea
†. sa internă cu temei, să nu aibă niciodată acest timp, să nu

fie niciodată venit momentul, în care să zicem: ne gândim la viața internă a poporului nostru? Când guvernul Maiestății Sale face pe Maiestatea Sa să ne zică: este un timp de pace și, după ce s-a edificat bolta edificiului politic în afară, clădiți înăuntru, nimeni din noi să nu răspundă la acest apel? De câte ori se aduce un Mesagiu, de câte ori se face un răspuns, eu unul am obiceiul de a citi ce s-a făcut înainte cu aceeași ocazie, nu în tot timpul, dar într-o epocă dată, cel puțin de la 1876 încoace, de când este acest guvern pe banca ministerială. Ei bine, am văzut la 1876 că se promiteau reforme, cari nu s-au putut face; la 1877 se promiteau altele, cari nu s-au putut începe din cauza războiului; la 1878 altele, cari nu s-au putut ține din cauza aplicării Tratatului de la Berlin; la 1879 se zicea anume: acum a venit Eta de lucru, dar nu s-a lucrat, căci a venit chestia Strousberg; la 1880 iarăși nu s-a putut lucra, căci era de regulat chestia Dinastiei și Regatul. Astăzi în fine, d-lor, avem Regatul. Regele însuși ne zice: a venit momentul organizării înăuntru; și noi să zicem numai: chestia Dunării?...

G. Vernescu. Cer cuvântul!

77. Maiorescu. Nu cted că este de demnitatea noastră de a ne lăsa să fim în opera de organizare mărginiți numai la ceea ce una sau alta din Puterile stătine binevoiește a ne lăsa ca timp liber de ocupare; cred din conținut, că atunci, când ni se afirmă chiar de la Tron că este pace și liniște și că suntem chemați a ne ocupa de organizarea înăuntru, suntem datori a răspunde la acest apel; suntem datori a arăta și noi, fiecare după slabele sale mijloace, ce credem în această privință.

Din acest punct de vedere, d-lor, mă întreb: ce face Mesagiul și ce răspunde proiectul majorității? Proiectul majorității ia act despre acest moment solemn și-și arată mândria de a aduce omagii acum în prima sesiune ordinară a Regatului.

„Și astăzi, - continuă proiectul majorității - când izbânda deplină a răsplătit lucrarea stătuitoare, în care s-au întrunit toate puterile vieții ale țării, națiunea se află mai bine

pregătită și îndemnată a pași cu încredere înainte, la lucrările de organizare, de dezvoltare și de întărire înăuntru.”

Maiestatea Sa arată câteva reforme, proiectul majorității dv., după ce a votbit de chestia Dunării, când trece la acest apel tot așa de solemn, tot așa de important pentru reorganizarea întetnă, zice:

„Noul nostru Regat, ajutor de lucrarea spornică a unei epoci de liniște și de activitate pacinică ar putea să îndeplinească repede îmbunătățirile ce se mai cer, pentru dezvoltarea sa economică și pentru întărirea sa politică.”

La un apel solemn și afirmativ, majoritatea dv. răspunde dubitativ, condițional, optativ: „am putea, dar...” dar ce? Dar nu vrem? Nu! Atunci ce? Nu putem? Dar de ce nu putem? Atârnă de la alții, ca să ne organizăm înăuntru? Nu; dar atunci ce? Permiteți-mi a spune că aci îmi pare un neajuns al proiectului majorității, o adevătată lipsă de idei.

Căci veți vedea îndată în ce mod neîndestulător se vorbește de toate chestiile interne.

„Puterea noastră armată va primi și de aci înainte stăruitoarele îngrijiri ale reprezentațiunii naționale.”

Declararea obișnuită fără altă precizie. Dar arunci când Mesagiul vorbește de instrucțiune, proiectul majorității răspunde:

„De când, sub conducerea Maiestății Tale, armata noastră a devenit înăuntru cel mai puternic organ al instrucțiunii și educațiunii naționale.”

Și în Mesagiu și în proiectul majorității vedem aceeași idee reproducă.

Această e oare ideea fundamentală a reformei învățământului public?

Eu am admitat abnegațiunea ministrului culrelor și instrucțiunii publice. Dacă, după nu știu câte proiecte, 16, 17 sau 18, dacă după atâtea proiecte publicate în *Monitor*, și

publicate pentru ca țara întreagă să vină cu luminile sale să ajure aceasra operă însemnată, ne alegem mai ales cu aceasta: că atmata e cel mai puternic mijloc de instrucțiune (aplauze, râsete), atunci mulțumesc pentru celelalte idei și încă o dată: admir pe d. ministru al cultelor și instrucțiunii publice în abnegațiunea cu care și-a pus proiectele și școalele la umbra cazarmelor (aplauze, râsete).

Dat să lăsăm la o patte această idee de instrucțiune, căci guvernul vă vorbește și de alte legi, acelea în adevăr de cea mai hotărâtoare importanță, și unele se și studiază în secțiuni. Știți cu toții, d-lor, că aci, fără spirit de partid, ne-am ocupat de ele cu atâta interes încât eu nu-mi aduc amănare să fi văzur vreodată o activitate așa de laborioasă în așa de puține zile.

Era proiectul care vorbea de tocmelele agricole, care vorbea de îmbunătățirile școlii și bisericii în comunele rurale prin regularea vânzării băuturilor spirtoase, amândouă de o mare importanță.

La aceste atinse în Mesagiu, proiectul majorității răspunde:

„Numeroase proiecte de lege înfățișate sau anunțate de guvernul Maiestății Tale, pentru îmbunătățirile și îndeplinirile de adus în deosebirele ramuri ale organizării statului, vor fi cercetate cu băgare de seamă de Adunarea legiuitoare.

Ea va fi fericită de a constata că aceeași îngrijire se dă în urmă și aplicării legilor, căci de la punerea lor în lucrare atârână ca scopul, pentru care au fost făcute, să fie ajuns și ca greșelile lor chiar să nu împuțineze efectele ce ele sunt menite a produce.”

Adică ce? Cum e aceasta? Proiectele ca proiectele — aplicarea este lucrul important? Aceasta o zicem noi în conținutul guvernului d-voastră; dar ca să o ziceți d-voastră în conținutul propriului d-voastră guvern, nu înțeleg.

P. Buescu. Cer cuvântul (ilaritate).

T. Maiorescu. Or răspunsul este pentru a atinge toate chestiile din Mesagiu, or este lipsit de asemenea tendințe și

este numai un răspuns englezesc cum se zice; dar atunci, adică într-un răspuns englezesc de simplă curtenie, accentuându-se o chestie internațională prea rare și lăsându-se la o parte chestiile interne, se face un contrast neexplicabil și imprudent.

5

\ I

Apoi, d-lor, englezesc să nu fie răspunsul așa cum s-a făcut în proiect, voiți d-voastră să ziceți că încă n-a sosit momentul reorganizării interne, fiindcă accentuați mai ales aplicarea legilor?

Să examinăm puțin aceasra frază devenită populată, că adică nu ne trebuiesc reforme, ci numai observarea legilor.

Legea de asrăzi a tocmelelor agricole poate ea să rămâie așa? Esre cineva care vrea să o mai păstteze? Nu. Iată dar o formă necesară, și nu poate fi aici numai vorba de observarea legii vechi. Dar școalele și biserica din comunele rurale pot să rămână în starea în care se află? Această state mulțumește ea pre vreunul, unul singur din d-voastră?

Cred că nu mulțumește pe nimeni. Când vine dar guvernul, oricine ar fi, și propune un mijloc de a îmbunătăți această stare, trebuie să-l combatăți sau să-l primiți. Dar nu se poate îngropa o asemenea chestie cu fraza generală. „Ne vom ocupa de toate proiectele, dat mai bine observarea legilor.”

Faceți d-voastră așa dacă credeți; o opoziție conștiințioasă nu poate face așa.

Iată, d-lor, din care punct de vedere noi nu ne-am putut uni cu proiectul majorității, care înlătură toate chestiile pentru chestia Dunării.

Dacă este vorba de reorganizare internă, apoi și ideile guvernului din Mesagiu nu cred ca sunt îndestulătoare. Să vă citez un singur exemplu. Și actualul ministru de interne a făcut probă de o mare abnegațiune în Mesagiu, ca și colegul d-sale de la Culte. S-a aruncat în țară chestia electivității magistraturei, nu de noi se înțelege, ci de unul din cei mai aurorizați, dacă nu de cel mai aurorizar membru al partidului numit liberal, de însuși actualul ministru de interne; s-a ocupat de aceasta chestie o comisie ad-hoc a d-voastră atâtea amar de zile, s a

consultat toate curțile de apel, curtea de casațiune, corpurile de advocați, s-au făcut broșuri și raporturi, au venit toate păreri, și în Mesagiul consiliului de miniștri, rostit de Maiestatea Sa Regele, nici un cuvânt despre această fundamentală întrebare! Se zice că ne vom ocupa și de chestia justiției, pentru ca să se îndrepteze procentele, ca să se reguleze tutelele și asistența judiciară. Atâta e toată idea dv. de reformă a justiției? Dar chestia cea mare, aceea care fusese pusă înainte, cum rămâne? A fost numai o agitare sterilă aruncată în public?

Față cu aceste șovăiri pe de o parte, față cu provocarea solemnă a Mesagiului pe de alta, eu cred că momentul de a indica drumul unei adevărate organizări interne este venit, și dacă îmi dați voie, dacă-mi acordați indulgența de a mă asculta câteva momente, eu din partea mea vă promit că ceea ce va fi să zic, pentu ca să înțelegem împreună, dacă se poate, acest moment, va fi zis fără nici un spirit de partid.

D-lor deputați, pentru ce la începutul fiecărei sesiuni se dă un Mesagiu cu un fel de programă de lucrări? Pentru ce aceasră formă constituțională a programelor perpetue? Programele s-au cam discreditat la noi și s-au discreditat fiindcă altele erau vorbele și altele erau faptele. Din parte-mi am încercat de multe ori să relevez înaintea dv. această neconformitate între vorbe și fapte. Cu toate acestea totdeauna se revine la un fel de programe și nimeni nu părăsește această formă a activității politice. Pentru ce? Dacă toate programele cele mici, cele anuale din trecutul nostru politic n-au fost până acum luate în serios și dacă ar fi nedrept de a imputa prea tare, deși trebuie să impurăm întru câtva, nepăzitea lor înăuntru, cauza este că țara întreagă de aproape un quart de secol a avut o altă mare programă de îndeplinit: programa Divanurilor *ad-hoc* de la 1857.

Pe când mișcarea de la 1848 a fost o impulsie patriotică mai mult instinctivă decât o afirmare preciza de idei, mișcarea națională de la 1857 a fost o impulsie patriotică cu un

-M program foarte preciz, o știți cu toții: era vorba întâi de a se dobândi autonomia țării cu garantarea neutralității, al doilea de a se dobândi Unirea; al treilea a se dobândi un principe străin ereditar dintr-o familie suverană a Europei și în fine era vorba să dobândim sistemul constituțional. Aceste patru idei fundamentale s-au împlinit, deși fătă neutralitate, și la aceasta au lucrat toți bărbații noștri politici din vremea aceea până acum. Am obținut întâi în fapt Unirea, a fost apoi consactată în drept; am obținut pe urmă, și acesta este singurul lucru care scuză faptul de la februarie 1866, am obținut ptincipele sttân, cu o dinastie din casele suverane din Europa. Am obținut fi forma constituțională în 1866, luctată de noi, nu impusă nouă de străini, cum era convențiunea de mai nainte, pe cate cu drept cuvânt a răsturnat-o lovitura de stat de la 1864; am obținut, în fine, independența și am obținut-o cum se cuvine unui popor, care ajunsese acolo unde am ajuns noi, am obținut-o cu arma în mână.

Toate partidele au lucrat, fiecare după putința sa, la realizarea acestui mare program; toate se pot mândri de rezultat; puteți să fiți fericiți mai cu seamă dv. că v-au ajutat împrejurările, ca cea mai glorioasă îndeplinire a acestui program să se facă sub dv., cu conducerea d-voasrră.

D-lor, aceasta dat s-a făcut, și deși erau mari divergențe de opinii înăuntru, toate însă pate că erau subordonate acestei mari programe de la 1857, și orcât d. e. credeam noi pe unii din dv. aplecați spre măsuri revoluționare, și orcât credeai d-voastră pe unii din noi aplecați spte măsuri reacționare, din zioa aceea, în care venerabilul actual ministru de interne ca președinte al Camerei ne-a spus nouă și a spus țării: încoronându-se de Rege principele Carol, s-a încoronat ptopria mea viață (ilaritate), din acea zi s-a recunoscut de toți valoarea programei de la 1857.

Eu declar, pentru mine, că n-am înțeles bine mai nainte pe actualul d. ministru de interne (ilaritate), și dacă ținta

activității d-sale era numai ca să ajungă la monarhia dinastică și la regar în acea țară, atunci orce ar fi părut d-sa mai nainte, noi am luat cu mulțumire act de această declarare și de acest fapt solemn de la 14 martie anul curent.

Așadar, d-lor, programul cel mare, cel național de la 1857, în decursul acestui cuarr de secol esre realizat; aceste cinci lustte de viață omenească, ilusttate cu atâtea fapte, atâtea lupte, atâtea jertfe ale bărbaiilor noștri publici, ne-au condus la îndeplinirea dorințelor naționale de la 1857. Și acum se naște întrebarea cea mare: fiindcă dv, cari, după afirmarea Mesagiului, ați încheiat bolta edificiului nostru politic, vă găsiți în acest moment a fi în majoritate și la guvern, cum înțelegeți misiunea mai departe ce o indicați generațiunii care vă înconjoară? programare organizării interne?

D-lor, în lupra aceasta de 24 de ani s-au consumat multe puteri, și cu drept cuvânt, căci fără jertfă nu se culege nici o roadă. Prerutindeni în viața poporului nostru vedem urmele acestei lupte încordate pentru a ajunge unde am ajuns. Am fosr toți absorbiți de acea luptă pentru existența națională și internațională a statului nostru, încât am lăsat îndărătul nosrru cele mai regretabile goluri în organismul poporului și acesre goluri vă dovedesc tocmai mătmea sacrificiilor ce a ttebuit să aducă țara, ca să dobândim ceea ce am dobândit. Și astăzi când am ajuns la o culme, se cuvine să privim mai întâi la acela care, neștiind încă bine el însuș ce am făcut, ate cu atât mai mate drept la solitudinea noastră ca să i-o spunem și să o simtă și el, la țaranul român (aplauze). Tot ce am făcut mai nainre era, fără îndoială, făcut prin ineligența română; când a fost a se pune însă ultima piatră pe câmpul de rășboi, acolo am chemat și pe țaranul român și ne-am împreunat cu toții pe câmpul de la Plevna (aplauze). E momentul ca această împreunare să se continue pe câmpul paciniceii organizări.

Dați-mi voie a o repeta: momentul este solemn. A venit timpul să începem viața noastră dinăuntru și să o începem de

la remelie, de la prima îngrijire serioasă după legea rurală de la 1864, de la soarta țaranului. Ne-a zis Mesagiul Regal: tocmelele agricole trebuiesc reformate, căci în starea de astăzi a ajuns relațiunea înrre țaranul locuitor și proprietat în așa stare încât nu mai poate continua forma legală de până acuma. Să ne ocupăm de această materie în prima linie. - A venit Mesagiul Regal și ne zice: astăzi ttebuie, în fine, ca din biserică și din școală să facem o realitate și să nu ne mulțumim cu nenorocita frază din proiectul majotității: „O primă datorie de legiuitor este de a da instrucțiunii publice însemnătatea ce i se cuvine”.

Dară, d-lor deputați, să-mi fie iettat a zice că din acest punct de vedere apelul solemn ce însuși guvernul ni-l face prin gura Maiestății Sale spre reformele interne, este cu totul neîndestulător, este lipsit de unitate de vederi și nici nu atinge unele din cheștiile vitale. Ceea ce ttebuie neapărar să avem în vedere, când ne ocupăm de țaran, este mai întâi pământul țaranului, căci printf-o parcelare excesivă de teren putem ajunge la un proletariat țărănesc, și aceasta cu atât mai mult cu cât am deschis prin buna reformă a art. 7 puțința străinilor naturalizați de a veni în această roditoare și binecuvântată țară să cumpere pământ, și astfel trebuie astăzi mai mult decât orcând se știm a gatanta pământul țaranului (aplauze).

S Dară, d-lor, aci se încheie activitatea? Dacă este vorba de o edificare în năunrru, ttebuie să se prevadă neapărat un alt element care merită întreagă dv. solitudine: meseriașul român. Mesagiul Tronului ne vorbește de un lucru, de care avem să ne ocupăm: de crearea unui minister de agricultură, comerciul, industrie și domenii. Vrea să zică așa de importantă pare acum materia, încât un minister deosebit să fie cteat, iat ministerul de lucrări publice presupun ca să fie rezervat pentru drumurile de fier mai ales.

Apoi, d-lor, este un lucru știut, pot zice o banalitate: înainte de a se putea întemeia o industrie în evoluțiunea

naturală a unui stat, care de la agricultură voiește ca să se înalțe mai sus, trebuie să înflorească meseriile, și dacă nu vom avea aicea în țară meseriași români înconjurați și întăriți, degeaba ne mai gândim la industrie și mai creem minister de industrie cu un nou șir de funcționari.

În fine, am avut onoare a vă arăta, într-o concepțiune mai unitară, adică în contraproiectul de adresă, și celelalte elemente esențiale fără de care nu poate fi vorba de o reorganizare în năuntru în mod serios. Mă mărginesc a mai releva din aceste un singur punct, O chestie, care nu mai suferă întârziere, este chestia magistraturii. Este evident că în momentul în care Majestatea Sa ne spune că acum esre timpul de reforme înrerne, se impune ca una din cele dintâi reforma magistraturii. Magistratura, cum stă astăzi în lege, este în orice caz pieziș pusă. Curtea de Casație inamovibilă, curțile și tribunalele la discreția ministrului. Srarea aceasta de lucruri esre o anomalie intolerabilă. Noi credem că inamovibilitatea trebuie propusă pretutindenea ca singura compatibilă cu monarhia constituțională. Dv. sau unii din dv. pot crede altfel; dar chestia în orice caz ttebuie să fie rezolvită.

D-lor, terminând vă rog să credeți că în materii de asemenea natură este foarte greu de a afirma ceva în mod apodictic; și din parte-mi aș vedea ca o lipsă de modestie, când ar zice cineva: eu sunr sigur fără discuție, că aceasta este singura cale, care va duce spre bine în reformele dinăuntru. Dar ceea ce pot afirma fără îndoială este că a venit momentul ca să pășim pe acest tărâm. Orcare ar fi foser în trecut deosebiri de parrid, de acum înainte deosebirea de partid trebuie să primească o altă formă. A început a se astupa abisul ce mai nainte separa țara în două tabere. Prin încoronarea de rege a principelui Carol I, la martie 1881, veți fi recunoscut și dv. că bine au lucrat conservatorii Lascar Catatgi, Florescu și Mavrogheni, când, la martie 1871 prin stăruirea lor acțiune, au făcut cu puțință continuarea domnirii acestui Principe. În fața

răsboiului care a venit în 1877, veți fi recunoscut asemenea că acuzarea ministetială din 1876 era mai bine să nu se facă.

După ce ne-am întâlnit cu toții în acest an la proclamarea Regarului, cred că de acum înnainte putem începe pe o altă linie de demarcațiune discuțiile noastre de partid și că suntem datoti fiecare din noi de a nu ne mai grupa în jurul persoanelor, de a nu ne mulțumi cu instincte vagi de opoziție, de a nu mai zice: voiesc să te duci tu, ca să viu eu; ci de a ne spune unii altota și de a spune țătei: iată ce credem, iată ce voim în reforme practice; cine voiește tot așa, va fi cu noi, cine nu, nu va fi; dar în orice caz va fi știut de toți, pentru ce și în ce înțeles este activitatea noastră politică.

Din aceste puncte de vedere nu putem vota proiectul majontății, care esre neîndestulător penttu a accentua momentul actual, și de aceea ne-am crezut datori să prezentăm contraproiectul, cate vi s-a cetit (aplauze).

Divulgarea actelor diplomatice. Cazul Calimachi-Catargi*(Ședința Camerei de la 11 decembrie 1881)*

Ministrul-plenipotențiar al țării la Paris, N. Calimachi-Catargi, fusese destituit de ministrul de externe, d. E. Stătescu, și după destituite publicase o broșură cu revelarea unor acte diplomatice în chestia Dunării (vezi mai sus, pag. 27 și 29'; *ed. n.* — p. 714—715).

În ședința Camerei de la 11 decembrie 1881, d. N. Flea dezvoltă o interpelare asupra acestui incident și se ocupă de măsurile penale în contra unor asemenea delictelor politice. Aici intervine și următorul discurs:

D-lor deputați, d. ministru de externe, răspunzând la interpelarea d-lui Flea, a zis că publicațiunea făcută de d. Calimachi-Catargi, care este un act foarte blamabil, reprob, justifică *expost* măsura ce o luase d-sa, d. ministru, mai înainte.

Dacă înțeleg bine, d. ministru a zis că publicarea făcută de d. Calimachi-Catargi justifică publicarea destituirii d-sale prin *Monitor*.

' Aceeași neobișnuită violență, adecă destituirea unui agent diplomatic al țării și publicarea destituirii prin *Monitorul oficial* se mai comiseseră, tot de un guvern liberal, la 1867 în contra d-lui I. Bălăceanu. Decretul destituirii sale din Agenția diplomatică de la Paris, contrasemnat de ministrul de externe St. Goleșcu, e publicat în *Monitorul* de la 20 mai 1867.

O voce. Nu-l justifică; l-a destituit pentru că era nedemn de acel post.

Titu Maiorescu. Justifică purrarea d-sale.

D-lor deputați, pusă discuția pe acest tărâm, cred că mai merită câteva cuvinte. Zicându-le însă, trebuie să vă spui de mai înainte că această chestie, ca și toate chestiile, cari pot să fie puse într-o legătură imediată și naturală cu relațiunile internaționale, nu poate și nu trebuie să fie în nici un caz o armă de partid. În această privire aprob cu desăvârșire ceea ce a zis d. Flea.

Pentru a face mai clară ideea, pe care voi să o exprim, îmi închipuiesc că nu este la putere guvernul actual, cu care de altminteri ne aflăm în opoziție, și nu este d. Calimachi-Catargi în joc, ci că ar fi un guvern al partidului nostru pe banca ministerială, și ceea ce s-a întâmplat, s-a întâmplat altuia. Așa privită chestia, să examinăm puțin ceea ce s-a petrecut. Și putem face acest examen aici, fiindcă actele petrecute sunt de domeniul public.

Am citit în *Monitorul oficial* un raport al d-lui ministru de externe către M. S. Regele, prin care se cere revocarea ministrului nostru de la Paris, a d-lui Calimachi-Catargi.

În acest raport, care e dat publicității în mod oficial și despre care sunt în drept a vorbi, se arătau o sumă de detaieri, care până la un punct oarecare păreau intime ale d-lui ministru de externe față cu agentul său.

Ni se votă de numirea unui secretar al legațiunii de la Paris, de dificultățile ce titularul legațiunii, d. Calimachi-Catargi, le-a ridicat în contra acestei numiri, de concediurile și absențele d-lui Calimachi-Catargi, și în fine de o ultimă depeșă deschisă, care se menționează în *Monitor*, dar a căreia coprire nu o vedem publicată.

Aceste atitudini diferite ale d-lui Calimachi-Catargi, zice d. ministru de externe, au motivat cererea d-sale de revocare.

D-lor, când a numit d. ministru de externe un secretar la agenția de la Paris, d-sa a numir negreșit pe cine a crezut d-sa de cuviință.

Era oare d. ministru în dreptul său? Era fără îndoială în dreptul său de a o face.

Dacă onot. d-lui Calimachi-Catargi nu-i convenea aceasta numire, era în dreptul d-sale de a se retrage, de a se demite? Negreșit că era în dreptul său, și nimeni nu putea să zică nici un cuvânt pentru aceasta. D-sa nu a vroit s-o facă, a persistat și pare a fi excitat și prin aceasta o nemulțumire a d-lui ministru de extetne.

A doua întrebare: d. minisrru de externe nu era oare în dreptul său de a-l revoca? Fără nici o îndoială, d. ministru de externe actual, și orșicare altul ar fi fost, era în dreptul său netăgăduit s-o facă aceasta, fiindcă un ministru este responsabil după Constituțiune de toată administrațiunea sa și prin urmare, fiind responsabil, este și în dtept de a revoca pe orice funcționar dependenr de resortul său, se înțelege totdeauna, dacă acea revocațiune este sancționată de Maiestatea Sa Regele.

A treia înttebare: d. minisrru de externe era în dreptul său de a publica decretul relativ la acea revocare și de a publica în acelaș timp și motivele lui? Fără nici o îndoială, era în dreprul său formal de a o face. în general toate decretetele se publică prin **Monitor**, și în cele mai multe cazuri se publică și raporturile, care motivează decrererele.

Despre dreptul formal al d-lui ministru de externe de a face aceste nu încape îndoială.

D-lor, să-mi permiteți însă a zice că din parte-mi cred că ar fi - nu o nelegalitate, dar un uz deplorabil, când în relațiunile internaționale, și de asemenea relațiuni se țin niște acte relative la un ministru, care reprezenră țara în străinătate, când, zic, în aceste relațiuni s-ar perpetua un asemenea obicei. Și fiindcă vorbind de această chestie, m-am pus în punctul de vedere că ar fi un amic din pattidul nostru pe

i băncile ministeriale și acel agent ar fi altcineva indiferenr, din
f acest punct de vedere zic: rău, după convingerea mea, foarte
i rău face un ministru, din orice partid ar fi, care în asemenea
m împrejurări dă publicității asemenea rapoarte.

J Vedeți, d-lor, sunt ptea multe inconveniente. Cel dintâi
j| inconvenient, și aceasta se tăsfrânge asupra noastră a tutulor,
!' asupra țării întregi, și într-o minimă parte și asupra noastră a
j | opozițiunii, inconvenientul este că am avut țara reprezentată
j | atâta timp, oatecum încarnată în reprezenrarea ei atâta timp
i % prin o persoană, în conta căteia guvernul crede mai pe urmă
|? necesar de a publica prin *Monitor* un decret de destituire, și
tj mai ales când, întte alte motive, se vorbește în decret de o
§ depeșă, fătă să se arate coprinsul ei, așa încât e deschisă ușa la
3? fel de fel de supozițiuni, cari sunt desigur nemeritate și cari
s înconjură faptul de o atmosferă cu roful srrăină de natura
lucrului. Adăogați la aceasta că măsura unei asemenea
H destituiri e așa de neobișnuită, încât prea mulți oameni și la
ii noi și în străinătate sunt purtați a crede că poare sunr alte
motive alăturate de acelea, cari sunt publicate ptin **Monitor**,
i ceea ce și mai mult agravează chestia pentru amândouă părțile,

i În al tieilea rând adaog, d-lor, o altă considerațiune. Noi
f f suntem Regat nou, și poate nu era momenrul bine ales ca să
_ * deburăm, în relațiunile noastre de abia srabilite, cu miniștii
i ... noștri de abia recunoscuți ca miniștri ai unui srat independent,
ptin măsura de publicare prin **Monitor** a unui dectet, care nu
este lipsit de oarecare nervozitate. Dar, în fine, legalitatea era
i pentru d. ministru de exrerne; însă un element rămâne din
I aceasta, dacă-mi ierrați expresiunea psihologică: un fel de
' iritațiune legitimă pentru d. Calimachi-Catargi. Dacă este un
S i lucru foarte greu pentru țară, este un lucru grozav penttu
j« persoana, pe care o atinge, de a se vedea în pozițiunea și în
11 considerațiunea pe care o avea în străinătate tocmai ca
! reprezenrant al țării, izbit printr-un decret de destituire ce i-l
dă ministrul îndărătul său, din propria sa țară.

Ei bine, iertați-mă a zice că dacă din actele anterioare ale d-lui Catargi nu rezultă nimic alta de natură a justifica tevocarea și publicarea raportului, deși recunosc că aceasta rămâne în competența ministrului de externe, după aprobarea Maiestăței Sale, apoi atunci acțiunile posterioare ale d-sale nu pot justifica pe d. ministru pentru publicarea destituiții anterioare, și nu sunt nici o explicare a acțiunii d-sale.

Văzând această publicare a revocării, d. Catargi a făcut cealaltă publicare, cu totul gtvă, pe care o știți.

Îmi vine foarte greu, d-lor, față cu un fost reprezentant al nosttu în străinătate, care era cunoscut pentru măsura sa, penttu demnitatea sa și care a adus servicii reale țării, îmi vine foarte greu, abstracțiune făcând de relațiile personale ce aş putea avea cu d-sa, de a zice ceea ce trebuie să zic, dar trebuie să o zic. cred că publicarea d-sale din toate punctele de vedere este un act rău și că nu se poate în nici un mod justifica pe deplin (aplauze). Aci sunt alături cu d. ministru de externe și cu d. Fleva și cred că cu simțământul tutulor din Cameră. Recunosc, asemenea, că este bine să se ia măsuri ca un asemenea lucru să nu se mai repete de acum înainte, și o recunosc, d-lor, și pentru alt motiv, care nu știu dacă a fost destul de bine indicat, îmi pare că a fost numai atins în treacăt de d. Fleva. Ptecum este foarte de regretat, ca noul nostru stat în relațiunile sale internaționale să debuteze cu asemenea publicări prin *Monitor*, așa este și mai de regretat încă a continua debutarea prin asemenea publicări de broșuri. Era deja un mic inconvenient, că mai venise și chestia cealaltă cu retragerea unui executat, deși era statul român în deplin drept de a o face; dar în fine, toate aceste aveau inconvenientul de a arăta noul nosttu stat inaugurând relațiunile sale când cu destituirea unui agent și publicarea destituirii prin *Monitor*, când cu celălalt incident, când cu publicarea broșurei. În această situațiune ar trebui să ne dăm toate silințele ca să redobândim..., dar poate că este, atunci ca să *confirmăm*

deplina înciedete ce trebuie să aibă statele celelalte în relațiile lor cu noi. Trebuie să se știe că asemenea fapte nu se riscă de a se mai comite și în viitor.

În acest ordin de idei cred și eu că este bine ca să existe un articol precis în Codul penal, care garantează statul nostru și statele stăine în contra unor asemenea accidente și dă guvernului un mijloc energetic la mână ca să le împedice. Este important ca acest lucru să fie câștigat, și cred și eu că d. ministru de externe și de justiție ar face bine, dacă ne-ar aduce un asemenea proiect de lege. Este recunoscut de toți că aici nu va fi o armă de partid, din contră se vor folosi toți, pentru relațiunile lor cu străinătatea.

Dar, d-lor, atât cred că este destul și nimic mai mult. Ceea ce face moțiunea d-lui Dimancea peste aceasta, îmi pare că iese din competența Camerei. Înțeleg să numescă o Cameră anchete, să facă propuneri de legi, să facă cercetați contta funcționarilor administrativi în ființă; dar să vie o Cameră și să-și arate reprobarea sa, în contta cui? În contra unui particular, aceasta nu înțeleg. D. Catargiu ar fi în drept să zică: îmi faceți prea multă onoare.

Gr. Eliad. Contra faptului.

T. Maiorescu. Contra faptului unui particular?

G. Eliade. Penttu pozițiunea care a ocupat.

I\ Maiorescu. Pentru pozițiunea din trecut? Aceasta nu se poate face.

Eu cred că membrii aceia dintre dv., cari se ocupă de matetii de legi și de competență politică, vor recunoaște toți, că nu este bine a se lua asemenea măsuri față de un particular.

Voiți însă ca printr-această propunere să fie îndemnat ministrul de externe să facă un pas mai mult decât pasul foarte just al d-sale, ce l-a anunțat la sfârșit, adică un proiect de lege care să hotărască pentru viitor cazul neprevăzut în legea de astăzi? Voiți adică să-l îndemnați să se hotărască și penttu dataa în judecată a d-lui Calimachi-Catargi, atunci sunt și mai mult

în contra propunerii d-lui Dimancea și cred că nu e bine să o vorăm.

D-lor, este timpul venit ca să dispară, dacă se poate, acest incident. Să luăm din el folosul general de a face o lege pentru viitor; dar a mai continua cu incidentul din trecut, cred că nu va fi de nici un folos. Închipuiți-vă că s-ar da d. Calimachi-Catargi, d. e. după art. 70 din Codul penal, în judecata Cutții cu jurați; chestia ar rămânea controversată. Însă dacă-l condamnă curtea, se ajunge scopul dv. Dar dacă-l achită? Ce ar însemna atunci acele dezbateți violente urmate înaintea juraților, ce ar însemna arunci verdictul de achitare? Voiți dv. să lăsați ca tribunalele sau jurații să se pronunțe în asemenea materie, în oarecare grad internațională, mai înainte de a se fi făcut lege specială? Eu cred că nu e bine. Prin urmare, cu cât va dispărea dintr-o dată mai curând acest incident, cu atât va fi mai bine, și de aceea cu toții ne-am unit ca să reprobăm faptele cum s-au urmat, cred că aceasta este de ajuns și nu tâmâne decât să se propună o lege specială.

57

Contra sancționării unei legi prin telegramă

(Ședința Camerei de la 10 noiembrie 1882)

Ministerul din acel timp:

/s. C. Brătianu, președinte și război,

G. Chițu, interne,

D. A. Sturdza, externe,

E. Stătescu, justiție,

P. S. Aurelian, culte,

G. Lecca, finanțe,

Col. Dabija, lucrări publice.

Legea comunală de la 1 aprilie 1864 fusese modificată sub ministerul d-lui Lascar Catargi prin legea de la 9 aprilie 1874. Deși Partidul Liberal promisese de mult să schimbe această operă conservatoare, nu lucrase nimic serios pentru îndeplinirea promisiunii (vezi voi. II, pag. 137 și urm.; *ed. n.* — p. 463) și la 6 noiembrie 1882 trebuiau să se facă alegerile comunale. În pripă Senatul se ocupă de legea de la 1864, repusă în vigoare prin un proiect votat de Cameră, însă în ședința de la 1 noiembrie 1882 introduce câteva amendamente, așa încât proiectul revine din nou în Cameră la 2 noiembrie și este adoptat de-abia în ziua de joi 4 noiembrie pe la 3 '/, oie

p. m. Alegerile comunale erau fixate pentru sâmbătă 6 noemvrie; dacă era să li se aplice noua modificare liberală, aceasra trebuia promulgară cel mai târziu vineri 5 noemvrie. Regele era la Sinaia. Atunci joi după ora 3¹/₂ p. m. i se cere sancțiunea prin telegraf; în aceeași joi, pe la 6 ore seara, sosește la minister o telegramă a adjutantului de serviciu din Sinaia, prin care se zice că Regele a sancționat, și seara pe la 10 ¹/₂, oră vine cu trenul aprobarea autografă a Regelui, pusă pe telegrama ministerială (nu pe documentul cu textul legii). Aceste curioase amănunte le explică ministrul de interne G. Chițu în ședința Camerei de la 10 noemvrie, răspunzând unei critice făcute în ziarul *Binele public*. În contra explicării minisrerieale se îndreptează cuvintele următoare:

D-lor deputați, nu mă preocupă întru nimic amănuntele pe cari ni le dă d. ministru de interne. Ceea ce trebuie să ne preocupe e forma, sub care d-sa vine în Cameră cu această ocazie. Fiindcă văd că nu s-a găsit nici un parlamentar mai vechiu decât mine, vă cer voie, fiind indiferentă persoana care relevă, de a o releva eu.

Cred că esre un precedent nepomenit ca un ministru să ia un articol de jurnal și să spună că el exprimă cutare părere, iar noi să începem o conversațiune ca să vedem, dacă părerea acelui articol din jurnal esre împărtășită de vreun depurar din Cameră. Dacă crede că este destul de importantă chestia, atunci deputatul care împărtășește părerea, va găsi ordeauna forma interpelării ca să o releve; și dacă guvernul crede că chestia este așa de gtea, fie zis în treacăt, are mijlocul, care-l privește, de a ruga pe un deputat amic să interpeleze, și arunci ministrul răspunde în mod deschis, pe calea parlamentară. Dar ca să vie un ministru să ne citească o părere din un jurnal, care părere nu a fost încă susținută în Cameră, și să ceară a se face

aci conta-critica acelei ctitice din jurnal, aceasta este pană acum ceva nepomenit, și cu toții trebuie să sperăm că nu se va reproduce a doua oară.

Cu toate acestea, cred că ar fi de dorit din partea tuturilor ca sancționări de legi prin telegrame să nu se mai facă. Nu există sancționare corectă printr-o telegramă, căci Maiestatea Sa Regele ttebuie să cunoască textul legii, pe care-o sancționează, și în notițele citite de d. ministru de interne nu ni se spune că s-a și comunicat Maiestății Sale, pe lângă cererea iscăliturii, și textul legii. Apoi chiar de se va fi comunicat telegrafic textul legii, rămâne totuș să se controleze mai întâi dacă telegramele au ajuns exact, fiindcă textele de legi trebuiesc puse autentic, cuvânt cu cuvânt, înaintea ochilor Maiestății Sale; și a cere numai o sancționare prin telegtame fără această autentificare a textului legii, acesta este un al doilea precedent, mai grav decât convetsațiunea în privința unui jurnal, și nu va fi bine să se perpetueze.

I

tiț

t"

ii

58

**La Adresă. Puncte de unire între partide.
Lipsă de program în Partidul Liberal**

(Ședința Camerei de la 12 noembrie 1882)

D-lor deputați, poate aveți și d-voastră simțământul, pe care îl am eu, că după aptoape trei zile de discuțiuni foarte animate asupra unui proiect de adresă foarte inofensiv, este timpul să revenim la chestie.

D-lor, de astă dată proiectul de răspuns la adresa Tronului, după cum ați văzut din darea de seamă cu care îl însoțește d. raportor, este aprobat și de un membru al opozițiunii. Un membru, fără a vorbi în numele opozițiunii întregi, dat pentru sine, ca membru ales de d-voastră în această comisie, a aprobat proiectul de răspuns, el, membrul, fiind și înțelegând să fie în opozițiune.

Asupra acestui punct s-a ivit o divergență de păreri și s-a zis că proiectul de răspuns la adresa Tronului este și trebuie să fie opera majorității și că nu poate să ia parte la o asemenea luptare minoritatea. D-lor, în privința aceasta pot să fie și alte păreri, și eu, de exemplu, cred că nu este constituțional corect a susține aceasta.

Fără îndoială, și-mi pare că d. Kogălniceanu, în temarcabilul d-sale discurs de alaltăieri, a dat în această privire un alt înțeles raportului d-lui Costinescu, decât îl avea în mod

firesc, fără îndoială, zic, nu se poate pune ca lucru de princip, că niciodată cu ocazia răspunsului la adresa Tronului minoritatea, dacă crede că e momentul oportun, nu poate să facă opoziție, să-și arate adică vederile ei sub formă de contra-adresă. Acest drept nu se poate tăgădui minorității și nu cred că a fost în intențiunea majorității actualei comisiuni de a-l tăgădui. Dar dacă este adevărat că minoritatea poate să facă un contraproiect de răspuns la adresa Tronului, tot așa este de corect și adevărat că poate să fie și momente în cari opoziția să nu creadă necesar aceasta și în care, dacă proiectul ce-l prezintă majoritatea ca răspuns la adresa Tronului nu este, cum a spus-o d. Costinescu, un program politic de partid, ci un simplu omagiu la adresa Tronului, și minoritatea și majoritatea să-l poată vota. Precum dar este adevărat cel dintâi punct de vedere, așa este adevărat și celălalt, și toată chestia este numai dacă momentul pare oportun minorității ca să facă un contra-proiect, și al doilea dacă în proiectul majorității găsește ceva care ar împedica-o de a-l vota.

Am ascultat, d-lor, discuția urmată în aceste două zile, și nici în vorbele d-lui Kogălniceanu, nici în acele ale d-lui Ionescu și nici în acele ale d-lui Lahovari, cu singura excepție a celor zise asupra creditului agricol, n-am văzut ceva care s-ar raporta la însuș răspunsul așa cum este făcut și cate ar autoriza pe cineva de a-l combate, sau de a nu lua parte în însăș comisia pentru dezbateră lui.

D-lor deputați, chestia, deși în aparență numai formală, are, ca toate lucrurile de formă din viața mai înaltă constituțională, și o mare însemnătate în fond, și însemnătatea cred că este aceasta:

Este de interesul vieții noastre parlamentare, ca într-o Cameră să întindem sau să resrângem punctele de conflict cu majoritatea și cu guvernul ei? Este de interesul nostru, al țării, ca să accentuăm punctele de întâlnire, cari trebuie să existe între toate partidele, sau este de interesul țării, ca să arătăm mai

mult dezbinările dintre partide? Dacă cu ocazia dezbaterii răspunsului la adresa Tronului vine o majoritate și face ea însăși, în mod conciliant, un răspuns nepolitic, un răspuns curat de omagiu către Tron, și dacă minoritatea nu găsește momentul oportun de a face un contraproiect, atunci, vă rog, după care reorie constituțională să nu voteze acest răspuns minoritatea sau să nu ia parte la discuția acelei adrese în comisie? Apoi avem precedentul aici: în anul trecut se aleseseră doi membri din opoziție, d. Vernescu și cu mine, ca să facem parte din comisia de răspuns la adresa Tronului; am refuzat noi, din principiu, de a lua parte? Din contră, ne-am dus, am lucrat în această comisie, am stat la constituirea ei, și numai atunci când ni s-a refuzat comunicarea de acte diplomatice, într-o chestie care prima pe roate celelalte și care, dacă am fi adoptat-o și noi cei din minoritate, ar fi angajat țara întreagă într-o direcție internațională periculoasă, numai atunci am fost puși în neputință de a judeca, până unde putem merge pe această cale, și numai atunci ne-am retras, motivând rătăcirile prin această împrejurare gravă. Dar când nu am motive excepționale de a mă retrage, cum mă pot retrage eu conservator monarhic dintr-o comisie, care vine astăzi și aduce pur și simplu, fără colorare politică, omagii la Tron?

D-lor, asemenea deosebire de partid nu o înțeleg și nu cred că este bună. Căci reviu la întrebarea: trebuie să accentuăm dezbinarea dintre partide? Eu cred mai mult, că pe cât este un început bun de a se face în împrejurări normale, fără colorare politică, fără deosebire de partide, adresa la Tron, pe atât va continua acest bun început, și în compunerea biroului frecării Camerei va trebui prevăzută din principiu minoritatea. Fără îndoială, președintele Camerei va fi al majorității, dar între cei 4 vicepreșidenți unul sau doi vor trebui din principiu să fie ai minorității, fiindcă nepărtinirea în dezbaterile Camerei, reprezentarea acesrei Camere ca expresie a țării constituționale întregi nu ar trebui să fie operă de partid, ci a țării întregi, așa

cum este și reprezentată. S-a vorbit atâtea de teorii constituționale ieri și astăzi, s-au citat atâtea autori, și d. ministru de interne ne-a complexat cu atâtea zel citările din Blunrschli, toți au atins chestiile constituționale așa de pe larg încât mă cred și eu autorizat a mă întreba înaintea d-voastră sub un punct de vedere mai general: ce este în esență sa acest constituționalism, care este, era să zic suferința, dar permiteți-mi să zic mai bine simptomul caracteristic al statelor continentale în secolul al 19-lea? Noi am împrumutat constituționalismul de la Englitera și l-am introdus la noi, dar ca la toate mecanismele aceste străine, întrebarea practică este: cum se adaptează la viața reală a poporului român? Apoi mecanismul este știut, esența este jocul între partide, cel puțin între două, așa încât să fie când una, mai înaintată, mai vie, când alta mai moderată, la guvern, și pe temeiul acesta d. ministru de interne zicea: guvernul constituțional al unui partid se bazează în administrația sa pe aderenții săi din partid, își caută agenții săi de încredere, de principii, căci almintrelea ar fi anarhie. Sistemul constituțional cere ca să fie când un partid cu toți aderenții săi, prin libertatea alegerilor, la putere, când celălalt partid, cu toți aderenții săi prin aceeași voință liber exprimată a țării, la putere.

Vag așa exprimar lucrul este în aparență foarte ușor; dar ia să vedem ce înseamnă „a veni la putere” și **pană** unde merge această „putere”, **pană** unde este iertată dezbinarea de partide într-o țară așa încât să se facă joc de alternare când într-un guvern, când în celălalt de la „putere”?

La noi când se schimbă miniștrii, se schimbă majoritatea Camerei și a Senatului, se schimbă prefecții, se schimbă și subprefecții, se mai schimbă chiar și primarii, se schimbă și majoritatea consiliilor comunale, se schimbă și majoritatea consiliilor județene, se schimbă casierii și toți funcționarii administrației, ba uneori se fac unele schimbări în magistratură; căci **pană** când, din nenorocire, magistratura va

fi amovibilă, ea va atârna de la ministru al justiției, care și numai după tactul său personal urmează să aprecieze, până unde va voi să servească magistrației în interesul partidului său întâmplător.

Pe de altă parte însă, d-lor, se aud în țara aceasta plângându-se mulți oameni cu minte, că nu avem destui aspiranți competenți și onești, cari să poată ocupa fiecare post administrativ, și că multe se cer în această țară, rânără încă în viața publică și nu pe deplin pregătită, pentru ca să meargă bine, se cer atâtea miniștri competenți, se cer atâtea deputați și senatori integri și cu cunoștință de cauză; se cer atâtea prefecți onești cu cunoștințe administrative, se cer atâtea magistrați, atâtea subprefecți, atâtea primari, atâtea membri ai consiliilor județene și comunale, și fiindcă ne-am lărgit în timpul din urmă cerul activității publice, se mai cer și atâtea membri în institutele financiare și tehnice, și mai presus de aceștia se mai cer și atâtea miniștrii reprezentanți în străinătate, încât mi-e teamă că dacă ne-am pune cu toții împreună, fără nici un spirit de partid, totuș ar fi greu să ne găsim în numărul suficient pentru ca să completăm cadrele neapărate ale mecanismului vieții noastre publice (aplauze).

Dar încă dacă noi, cari cu toții împeună nu suntem de ajuns pentru a administra bine țara, vom mai veni cu teoria alternării partidelor în sistemul constituțional dându-i acest înțeles, că să cerem un șir de oameni, cari se completeze întreaga rețea de administrație dintr-un partid, și apoi un alt șir de oameni, cari se completeze rețeaua întreagă a administrației dintr-un alt partid. Oare acesta să fi fost gândul d-lui ministru de interne, când ne zicea că trebuie să aibă funcționarii săi fiecare regim, căci altminterlea este anarhie? Nu cred. Și trebuie dar foarte exact interpretat, **pană** unde merge alternarea sau dezbinarea de partide într-un stat constituțional? Aceasta, cam vedeți, stă în legătură și cu dezbaterea noastră de față. Întrebarea mai generală este dar: dacă dezbinarea de partide există în sistemul constituțional, unde începe și unde

sfârșește? Metge și la adresa Tronului? Trebuie să fie la biuro? Este în toate dezbaterile fără nici o excepție? Se întinde mai departe în țara întreagă, și până unde?

Aș vrea să-mi spue un teoretic constituțional, dacă a auzit vreodată în Engliteta că dezbinarea de partide să meargă așa de departe, precum se obicinuește să meargă la noi? Dar s-ar fi prăpădit de mult Englitera ca și Polonia, dacă sfârșirea de partide ar fi mers până la cea din urmă treaptă a administrației acelei țări (aplauze). Pentru ce stă așa bine Engliteta cu toată lupta ei de partide? Fiindcă acolo sfeta de luptă de partide nu se întinde așa de departe în toate ramificațiile vieții publice, precum din eroare se crede și se practică la noi; stă bine, fiindcă sfera ei de lupte politice este foarte restrânsă, și numai în această restângere poate să existe o alternare de guverne.

Toți oamenii cu minte spun (și o puteți constata chiar din indiferența crescândă a țării pentru luptele noastre de partid), toți oamenii cu minte spun că nu trebuie să punem niciodată întesele de partid mai presus de ale țării. Cu alte cuvinte, sunt lucruri în viața publică a unui popor, unde nu este vorba de partid, ci de interesul general al tuturor fără deosebire, și întrebarea practică pentru noi este acum, mai ales de când cu proclamarea Regatului, adică de când ne aflăm toți puși sub același scut al Constituției monarhice, întrebarea practică este: cati sunt acele puncte de contact, în privința cărora de la început trebuie să zicem: aici nu are a face dezbinarea de partide, ci are a face numai interesul lucrului în sine?

D-lor, tot zicem: țara, țara! Abstracția aceasta „țara” în realitate este compusă în cea mai mare parte din țărani, din așa-numiții oameni de rând, din mulțime. Ce are a face mulțimea cu discuțiile noastre publice? Cea mai mare parte din ei, din nenorocire, nici nu știu încă să citească și să scrie. Vă puteți închipui, dacă toată vorbirea noastră cea lungă de aci îi atinge pe ei până acolo! Vorbele noastre de aci îi ating numai întru atâta, întru cât le ating relațiile lor cu administrația inferioară

a statului, care aceasta poate fi influențată prin vorbele noastre, îi atinge rareori ministrul și prefectul, îi atinge însă receptorul, îi atinge învățătorul, îi aringe preotul, îi atinge adeseori executorul, îi atinge recrutorul, mai rareori - să sperăm - îi atinge judecătorul de ocol, și mai rar încă tribunalul.

Aceștia din urmă: strângătorul de impozite, învățătorul, primarul din sat, cel mult subprefectul, aci este punctul de contact al săteanului cu ceea ce numim noi statul în administrația sa.

Aci dar se cere ca să fie oameni onești, înregri, înreliși, dacă e vorba de îmbunătățirea stării țaranului. Aci trebuie cu toții să punem roate încordările noastre, ca să aducem o stare de mai mare probitate în administrația de jos a statului (aplaude).

Simțiți îndată aci importanța practică a întrebării, dacă trebuie întinsă deosebirea parridelor până acolo, încât să punem și în acele posturi, cele mai de jos, dar cele mai importante pentru popor, numai oameni de partid, cu risicul de a nu fi oameni de treabă?

Cine ar răspunde la această întrebare în mod afirmativ, ar comite o erezie consrituțională, dacă vorbim de sisteme europene, și nu de republica americană.

Cred dar, că meriră să examinăm acum împreună și mai cu de-amănuntul, unde este și unde nu este chestie de dezbinare de partide în viața statului, în Cameră, în adminisrrație în genere.

Încep prin a zice, în legătură cu dezbaterea noastră de față, că nu e chestie de partid pentru acei care primesc Constituțiunea monarhică, nu e chestie de parrid în omagiile aduse Tronului prin o adresă a Camerei.

Al doilea, nu e chestie de parrid și nu trebuie să fie *justiția* în țară. Acest adevăr s-a simțit până la oarecare punct de mai toți miniștrii de justiție din otce partid, și trebuie să recunoaștem că, deși magistratura în cea mai mare parte a ei atârnă în numirea și schimbarea ei de la bunul-plac al

ministrului, totuș cei mai mulți miniștri s-au sfiit să exercite puterea lor discreționară în sensul prea exclusiv al intereselor de partid, din contră rrebuie să recunoaștem pentru onoarea țării, că esre destul de general simțimântul cel adevărat, că magisttatura, care în cazuri de conflict al intereselor hotărește despre onoarea, libertatea și averea cetățenilor, este o activitate publică în folosul țării întregi ca unitate și în afară de orice dezbinare a partidelor. De aceea ar fi o adevărară calamitate în țata noastră, când s-ar introduce electivitatea politică a magistfaturei și s-ar arunca astfel în vârtejul sfâșierilor de partid o instituție, care până acum prin bunul-simț al țării a fost din ce în ce mai depărtată de la această luptă nesănătoasă. Mie unuia mi-a părut foarte rău, o mărturisesc, când s-a lăcut, cu privilegiul Coaliției de la Mazar-Pașa, chestie politică și dintr-o parte a magistraturei. Mi-a părut rău de demisionarea *en masse* a magisrraților din capirală sub ministetul Lahovati. Dat în fine, simplu numai a demisiona e dreptul fiecăruia. Dar mi-a părut mai rău de banchetul politic dat în onoarea acestor tineri magisrrați demisionați, bancher, la care au asistat și unii bărbați de stat, de la a căror maturitate se putea aștepta o mai dreaptă înțelegete a intereselor generale în stat.

Dar ceea ce mi-a cauzat cea mai mare părere de rău a fost înaintarea peste cutând a acelor tineri în ierarhia magisrraturei pentru chiar faptul demisionării lor, îndată ce s-a schimbat guvernul.

Nu trebuie, d-nii mei, să se bage politica aci. Magistratul trebuie scutit, ferit, ocrotit de luptele noastre, de sfâșierile partidelor: pentru că el este în stat acela care dă cetățeanului îndeobște siguranță în contra oricărei împilări, și a împilării partidelor, el este unul din organele cari alcătuiesc unitatea statului în mijlocul îndoirii partidelor.

Urmând mai departe cu enumerarea sferelor de activitate publică, cari trebuie depărtate din sfâșiarea parridelor, constat că între aceste s-a admis școala, mai constat că s-a admis

totdeauna și armata. Acolo cel puțin, unde suntem chemați a muri cu toții împreună, s-a admis, de la început, că e o singură țară pentru care murim, și nu două partide dezbinat.

Dar e destul atât? Toți bărbații cu înțelegerea trebuințelor reale ale statului român vor recunoaște, împreună cu mine, că nu este destul atât.

Ceea ce ar trebui să se mai facă, e aceasta: și primarul și consiliile comunale și județene trebuiesc scoase din politică. Administrația locală a orașelor și a satelor, administrarea intereselor locale ale districtului trebuie să o lăsăm tutulor celor capabili din localitate, fiindcă e a tutulot și nu a unei divergențe de opinii după divergența de partid.

Dar să ne apropiem acum de sferele mai înalte ale statului și să examinăm întrebarea și în privința noii noastre instituții a miniștrilor plenipotențieri și rezidenți pe la curțile străine.

O idee, care cred că trebuie să fie primită de toți, e că mai ales reprezentanții țării în străinătate nu sunt și nu trebuie să fie ai unui partid, ci sunt ai țării întregi. Putem noi oare să transmitem în străinătate sfășierile noastre din năuntru și să fim reprezentați față de străinii, cari adeseori sunt și dușmanii noștri, slăbiți în autoritatea noastră relativă prin jumătățirea intereselor de partid? Desigur nu! Aceasta ar fi o periculoasă erezie constituțională.

De aceea și vedeți, că niciodată nu i-a ttecut ptin cap unui guvetn englez, dacă s-a schimbat în coloatea politică, dacă a venit d. e. după Beaconsfield antagonistul său Gladstone, ca să-și recheme pe agenții diplomatici numai pentru că sunt numiți de un guvern de altă coloare politică.

Iertați-mă, d-lor, dacă vă vorbesc cu o deosebită stăruință de această cestiu.

Nu știu cum, dar mi-a părut că începutul de toamnă al legislaturei noastre din urmă este plin de un fel de atmosferă îngreuiată, de false însinuări și prepusuri, întemeiate pe o foarte greșită înțelegere a constituționalismului.

Mă cred dar dator a pune întrebarea franc și lămurit: este cineva de părere că ar fi în intetlesul otcărui stat constituțional și îndeosebi în interesul micului nosttu stat, care are trebuință de conlucrarea rutulor bărbaților săi, ca reprezentarea țării în străinătate să fie chestie de partid? . . .

Dacă nu îmi face nimeni onoare de a mă înrreru pe prin o afirmare, dacă nimeni nu susține că e chestie de pattid, apoi corolariul este: prin urmare, orice primire a funcțiunii de ministru reprezenrant în străinătate înttu nimic, dar *absolut întru nimic* nu se poate interpreta ca o trecere dintt-un partid în altul, ca schimbare de idei, ca o pată ce se aruncă asupra caracterului politic al cuiva (aplauze).

S-a dus d. Krezzulescu la Petersburg, d. Mavrogheni la Constantinopol, d. Carp la Viena; însă d. Carprămâne absolut corect: cu toate ideile sale, fără nici o schimbare în ceea ce privește politica internă; d. Mavrogheni absolut cotect cu ideile sale, fără nici o schimbare în politica internă; și foarte bine a făcut guvernul, dacă a crezut că sunt acești băfbați capabili de-a ocupa acele locuri în străinătate, foarte bine a făcut că i-a ales fără privire de parrid, și rău ar sta otcărui bărbat politic cu minte de-a face presupuneri și interpretări răuvoitoare din aceasta.

D-lor, vă tog iertați-mă, dacă fac aici o parenteză personală. Deși chestiile personale nu au nici o valoare în discuțiile politice, dar sunt dator a face această parenteză, pentru că nu aş voi să se slăbească argumentarea mea prin prepusul, prin insinuarea că ar fi un gând personal, care mă face să susțiu cu toată convingerea această teorie.

Am citit și eu prin zierele de ieri și de astăzi, cum ne citea mai deunăzi și d. ministtu de interne din *Binele public*, am și auzit prin Cameră că ar fi vorba să pun în practică eu însumi această teorie, să fiu adică ttimes la nu știu care posr în nu șriu care țară străină. Dați-mi voie a desminți aceste știri.

Nu a fost nici o vorbă despre aceasta; îmi permit a adăoga: nici nu poate să fie vorbă pentru persoana mea. Pană când nu

va fi schimbată opinia publică în această privire, vreau să am dreptul neatins de orice fel de bănuieli personale, dreptul de a susține cu toată tăria un princip de stat, fără a cărui păzire în această sferă, ca și în celelalte menționate mai sus, ducem țara la peire cu administrarea noastră constituțională.

În această convingere a mea eu aş crede că trebuie cu timpul să mergem și mai departe în întinderea sferei, din care dezbinarea partidelor să dispară.

Ce bine ar fi d. e. să coprimem în această sferă a pacinice ei administrări și prefecturile; ce bine ar fi ca prefectii să nu mai ia parte la luptele electorale (aplauze), ci să se ocupe numai de buna gospodărie a districtului lor fără prea multă privire la partid! Ce bine ar fi, când am vedea odată câteva guverne urmându-se unele după altele din diferite partide, și lăsând totuș vreo 10-15 ani pe aceiași prefecti neschimbați, numai dacă sunt oameni onești și capabili. Aceasta ar fi reforma cea adevărată în administrația țării.

Și, d-lor, cam așa se face în Englitera. Englezii, în luptele lor de partide, nu ating, pentru a zice așa, pâinea de toate zilele a locuitorilor de sare și orașe, și de aceea englezii pot merge înainte cu alternarea la putere a partidelor lor. **Până** la un punct oarecare ei sunt și pot fi indiferenți la aceste certe de partid, fiindcă ele nu taie în adâncul administrării intereselor locale și nu ating imediat și direct partea esențială a vieții pacinicilor locuitori. Acolo locuitorul nu se uită ca să vadă cine este mare, cine este cu influență în sat, în oraș sau în district, ca să se ia după dânsul dacă vrea să aibă viață liniștită, să scape de șicane, să poată avea dreptate în contestații, să nu fie asuprit la impozite, să nu fie tocmai când are treabă, luat pe nedrept la garda națională (ilaritate), și o sută de alte asemenea.

Așadar să știm cu toții și să formăm opinia publică în acest înțeles: este un princip pentru buna stare a administrării statului constituțional, că sfera luptelor de partid nu trebuie întinsă peste oarecare limite foarte strâmte, de cari voi vorbi

îndată, mai ales pentru statul român în starea lui de astăzi trebuie esențial mărginită.

Până când nu vom pune în practică acest princip, nu poate fi vorba de îmbunătățirea administrației noastre.

Oameni onești și capabili nu avem destui, mai ales pentru acel mare număr de funcționari, cari sunt în atingere cu zilnica viață a poporului de rând. Dar și din acei puțini câți îi avem condamnăm o jumătate să aștepte în neactivitate până când va cădea de la putere cealaltă jumătate, care se întâmplă să fie cu protectorii săi la guvern. În această stare, guvernul central se vede silit a umple golurile cu orice soi de indivizi, numai să fie aderenți ai partidului său, și cu acest metod

nefericit aruncăm administrația din ce în ce mai mult pe povârnișul, pe *panta* corupțiunii. Aici dar este cel dintâi punct, unde oamenii de stat cu minte trebuie să-și concentreze puterile fără deosebire de partid, pentru a schimba teoa deprindere de până acum, așa de contrarie adevăratelor interese ale statului nostru, chiar constituțional fiind.

Trec acum, d-lor, la cealaltă parte a acestei atgumentăți și mă întreb: unde este sfera cea resrânsă, unde lupta de partide este esențială în sistemul constituțional, este condiția lui de viață pentru a produce lumina ce rezultă din ciocnirea ideilor și a produce rezultanta intereselor publice contrare?

Această sferă este banca ministerială și deosebirea majorității și minorității în Cameră și Senat, ca și în colegiile lor electorale, asupra chiar ideilor puse înainte de guvern ca proiecte de legi sau ca practică administrativă. Aici în adevărat luptă, aici idei divergente, aici principii de partid clar formulate.

Aici nu ne e permisă duplicitate de principii în una și aceeași persoană, precum nu este permisă nici ascunderea sau ignorarea ideilor, după care este în intenția fiecărui ministru de a-și dirige resortul său și fiecărui depurat de a-l susține sau a-l combate.

Grupările de partid ce se formează aici nu se pot întemeia pe numele persoanelor, ci pe autoritatea principiilor și a

aptitudinii în aplicarea lor, și orice trecere dintr-un partid în altul trebuie clar motivată înaintea țării ca o necesitate de principiu în interesul general, sub pedeapsă de a fi taxată de felonie.

Nu degeaba, d-lor, trebuie să stătuim în o asemenea accentuare a ideilor.

D. Kogălniceanu, cu autoritatea ce o are prin însemnatul său trecut ca barbar de sâr în țara aceasta, ne-a repetat alaltăieri programa bătrânilor de 1857. În adevăr, am trăit cu această programă până la 1880-1881 și d-voastră ați încoronat-o prin proclamarea Regatului și a Dinastiei. Dar de acum înainte, cătește formula de idei, ce ni se impune nouă celor ce venim după d-voastră? Și întrebarea este cu adevărat mai grea, cu cât din bătrânii anteluptători de la 1857, pentru nenorocirea noastră, încep a se duce unul câte unul, așa încât astăzi se poate număra acei ce au mai rămas și a căror titlu de onoare este de a fi condus țara aceasta unde se află acum. Au mai rămas Brărienii, Rosetti, Kogălniceanu, au mai rămas din membrii comitetului unionist de la Iași Lascar Catargi și Mavrogheni.

M. Kogălniceanu. Numai Mavrogheni a fost.

T. Maiorescu. A mai rămas prințul Dimitrie Ghica, care în Divanul ad-hoc din Valahia a răspuns comisarilor străini: organizarea politică internațională o putem primi de la voi, dar nici un amestec în administrația internă a țării! A mai rămas din bărbății acelei epoci unul, care dacă nu a avut multă activitate politică, dar a făcut pentru deșteptarea simțului național între noi tot atât cât orșice altă activitate politică, a rămas acela, al cărui grai fermecător a știut să dea limbii române forma de intrare în inimele celor ce până atunci se încântau numai cu literaturile străine, a rămas Vasile Alexandri (aplaude).

M. Kogălniceanu. A fost în Comitetul Central al Unirii.

T. Maiorescu. Să mă ierte d. Kogălniceanu, dacă văzând că gloria politică este împărțită între mai mulți, am voit să rezerv pentru gloria noastră literară un loc deosebit (aplaude).

Aceștia au mai rămas din acea epocă, ceilalți nu mai sunt între noi, dar și pentru ei și pentru noi se pune întrebarea capitală: care este suma de idei, care este în sfera de asprăzi chemată să ocupe locul lăsat prin îndeplinirea programei de la 1857?

Scuzați-mă, d-lor, dacă vă tot votbesc de idei.

Este un lucru curios ideile acelea, teoriile acestea, cum să le numim, taxați-le chiar de teorii vizionare, dacă vă place. Fără îndoială, teoria fără practică, fără puterea de a se pune în lucrare, ideea fără realizare este foarte slabă, foarte puțin atrăgătoare, foarte puțin căutată. Dar să ne ferească Dumnezeu să credem că este cu totul de prisos și că putem să ducem țara numai cu practica dintr-o zi într-alta, cu mici combinații ale momentului, schimbându-ne în orice moment păreri după voia întâmplării. Aceasta ar însemna decadența nivelului general al vieții noastre publice, scăpărarea într-o stare de slăbire a inteligențelor și lățirea fără margini a corupțiunii în tot mecanismul statului. Căci unde lipsește ideea, care înabă pe om, vine în loc interesul meschin, care-l degradează, și atunci punem viața noastră publică în pericolul de a ajunge la cel mai mare rău ce i se poate întâmpla: la specularea formelor politice pentru exploatarea intereselor private.

Mi-e teamă că deja astăzi în această scurtă stare de tranziție, se văd unele simptome premergătoare ale scăderii nivelului nostru intelectual.

Ca simptom într-o simplă stare de tranziție, o asemenea scădere poate să fie lucru firesc și tranzitoriu și el. Dar nu trebuie mai puțin revelat pentru a nu se lăși cumva mai departe.

Scuzați-mă dacă, în calitatea mea de membru al opoziției, nu văd poate destul de clar, dar îmi pare că și nivelul discuțiilor noastre parlamentare în această Cameră a cam scăzut. Judecați d-voastră înșivă.

Eu găsesc foarte caracteristică și foarte de revelat o vorbire a unor membri din majoritate.

D-lor, nu știu, este vreun leader al majorității acesteia?
Voci. Este, este.

T. Maiorescu. Ce fericit aș fi când l-aș afla!

N. Ionescu. În parlament este președintele consiliului.

T. Maiorescu. Miniștrii guvernează; Camera este aici pentru control și trebuie să aibă un reprezentat mai autorizat al majorității întregii acesteia. În lipsă de un leader, nu pot face alta decât să mă țin de cei cari vorbesc mai des și ale căror cuvinte sunt mai cu seamă acoperite de aplauzele majorității și să-mi zic că aceștia reprezintă, după toată probabilitatea, ideile majorității. Așa aud adeseori vorbind pe d. Dimancea, pe d. Boldur-Lătescu și mai este unul, care vorbește des în timpul din urmă, n-am onoarea a-l cunoaște mai de aproape, este d. Iepurescu. Când mă uit apoi în *Monitorul oficial* și văd că cuvântările d-lor sunt acoperite de aplauzele majorității, atunci zic că acești d-ni exprimă un sentiment al majorității Camerei.

Astfel, d-lor, mai deunăzi d. Dimancea, adresându-se opoziției, minorității - sub aplauzele ce le văd însemnate aci în *Monitor* cu cuvintele: *mare ilaritate și aplauze* -, ne-a zis nouă următoarele cuvinte...

N. Dimancea. Luați răspunderea pentru ceea ce a vorbit oratorul care m-a precedat?

T. Maiorescu. Eu sunt recunoscător pentru toate întreruperile. Am atât de mult de purtat, în sfiala mea, cu răspunderea pentru propriile mele cuvinte, încât nu mă mai pot încălca și cu răspunderea pentru cuvintele altora (aplauze).

Iată cum se rostește d. Dimancea după *Monitorul* din 4 noiembrie, adresându-se la opoziție:

„Pe urmele noastre ați venit și prin luptele noastre v-am târât după noi până ați ajuns unde sunteți, ca să aveți astăzi libertatea tribunei complete, libertatea presei absolute, pentru a ne injuria în tot chipul, uitând că sunteți datori să țineți un langagiu mai dulce, și căutând a vă vărsa tot veninul ce aveți pentru paraponiseala că nu sunteți toți chivernisiți.”

Nu mă îndoiesc, că ați auzi cu plăcere încă o dată toate cuvintele d-lui Dimancea; însă, pentru scurtimea timpului, voi mai extrage numai pe cele din urmă: (ilaritate)

„De aceea vă rugăm să încetați de a vă mai îmbrăca, cum zice fabulistul, în pelea de leu, pentru că orcât veți întinde pelea leului, ea tot nu vă va acoperi de ajuns, și lumea vă va vedea cine sunteți (mare ilaritate, aplauze).”

D-lor, eu mărturisesc că în această mare ilaritate a *Monitorului* am izbucnit și eu, când am citit acest sfârșit în *Monitor* (ilaritate). Nu e așa, d-le Dimancea, d-voastră și cu mine, amândoi iubitori de studiile clasice, ne-am adus cu plăcere aminte de fericitele timpuri antice, unde în scrierile autorilor, de exemplu în ale vechiului fabulist Esop, animalele jucau un rol însemnat (aplauze, mare ilaritate). Așadar eu nu m-am mirat, când ne-ați vorbit despre leul din fabulă.

O voce. D. Dimancea a vorbit și de măgar.

T. Maiorescu. Mai multe animale sunt puse cu difetite roluri în dezbaterile parlamentare, ca și în fabulistul Esop și în modernul nostru Donici. Este leul, este și un alt animal mai

pacinic, permiteți-mi a-l îmbrăca într-o haină neologistă și a-l numi asin, și d. ministru de interne ne-a vorbit astăzi chiat și de un canar, tot la adresa unui membru al opoziției. Acest animal nu exista în vtemile antice, fiindcă insulele Canarice nu erau cunoscute pe atunci; dat după asinul întrebuițat din antichitate, poate să vie și canarul mai modern (ilaritate).

D. ministru de interne. Este mai subțire.

T. Maiorescu. O mică observare însă, d-lor: în aceste studii clasice, dacă se vor auzi mai departe în țară, este de temut că lumea, îndăznesc a zice *toată* lumea, când va vedea că numiți *asini* pe Ionescu, pe Kogălniceanu, pe Lahovari, are să se întrebe: cine sunt leii din compararea d-voastre? Nu cumva d-nii Lătescu, Dimancea și Epurescu? (mare ilaritate). Dar atunci mi-e teamă că toată lumea la noi în țară o să zică: mai

bine asin cu Ionescu, cu Kogălniceanu, cu Lahovari, decât leu cu Lătescu, cu Dimancea și cu Epurescu (ilaritate).

Și trecând la celălalt pasagiu al d-voastră, dacă pentru „chiverniseală” este lupta, dacă vreunul din noi, din opoziție, vrem să ajungem la guvern numai fiindcă vrem să ajungem la „chiverniseală”, nu cumva cei ajunși deja acolo sunt *chivernisiți*?...

Vedeți ce însemnează, când 3 fragmente de leaderi nu fac un singur leader întreg? Vedeți ce însemnează a întrebuița arme cu două tășuri? Și e lucru curios: în asemenea arme răișul al doilea, care se întoarce, arde mai rare decât celălalt; aspiranții la chiverniseală în opoziție presupun ajunși la chiverniseală în majoritate!

Nu, d-lor, să nu mergem pe acest tărâm, să nu vorbim de chiverniseli; nici să ne închipuim că ar fi și chiverniseli extrraoficiale, chiverniseală, a oamenilor influenți de prin județe, chiverniseală, cum s-ar zice, nu cu toptanu, ci ca la negustorași din mic în mic, câte ceva de la fiecare judecăroraș, de la fiecare primăraș, de la fiecare subprefecroraș... Să lăsăm aceste, căci în adevăr nu se potivesc. Ar fi copilăresc a crede, de exemplu, pentru d. Stătescu sau pentru d. Chițu sau penrru orcare după banca ministerială, că funcționează după cuvântul d-lui Dimancea pentru „chiverniseală”. Este evident că dacă este vorba de interes personal, apoi ministerul este un sacrificiu pentru d. Stătescu, pentru d. Chițu și penrru alții, și credeți d-voastră că dacă d. Ionescu ar ajunge la guvern, ar fi pentru chiverniseală? sau d. Lahovari ar avea nevoie de chiverniseală? or d. Carp, ttimis acum ca ministru la Viena, s-a dus penttu chiverniseală?

Dar iată ce însemnează, când în loc de idei într-un parrid se pun numai inreresele înainte; iată ce însemnează, dacă în loc de a ne mai întreba din când în când, unde ne aflăm cu ideile, nu vorbim **decar** de marele progres financiar și nu vedem decât îmbogățiri prin jocuri de bursă.

Și aici, d-lor, permiteți-mi a vă spune că o parte a criticilor făcute de d. Lahovari și de d. Ionescu mi s-au părut foarte întemeiate și rămase fără răspuns.

Recunosc că asupra finanțelor d-voastre, după răspunsul d-lui Cosrinescu, chestia stă nebotătătă; și recunosc, după părerea mea personală, că opoziția nu face bine de atacă numai așa, în orșice mod, rocmăi din cauza cuțirului cu două tășuri. Când ataci, atacă bine, or las-o la o parte (aplauze).

Dar, cum ziceam, a rămas o parte a imputărilor aduse guvernului de astăzi, care nu s-a slăbit prin răspunsurile dare.

Partea, care nu s-a explicat bine în răspunsul guvernului, sunt schimbările ministeriale cele dese, și aici, d-lor, sunt pe tărâmul politic de luptă a partidelot, după chiar teoria de restrângere a acesrei lupre.

Eu îndrăznesc a crede, poate că alții mai expetimentați decât mine vot zice altfel, atunci îi voi asculta, dar până arunci îndrăznesc a crede că este o cerință neapărară a vieței politice, ca orce schimbare pe acele bănci să se arate clar și lămurit penrru ce s-a făcut, chiat înăuntrul partidului fiind, nu numai când se face din alt partid.

D-lor, explicările ce s-au încercat nu etau suficiente. Nu mai vorbesc de reumarismul d-lui ministru de interne, aceasta era o glumă. Dar cred, asemenea, că și explicările date de raportorul majorirății, d. Costinescu, sunt neîntemeiate.

D-sa zicea: în partidul nosttu sunt oameni cari au ajuns prin munca lor, și nu-și pot jertfi prea mult timp la interesele statului, și de aceea se schimbă unul după alrul în minisrer.

Dar bine, d-lor, ceea ce au cei 7 miniștri de făcut, este tocmai opera întreagă de organizare a diferitelor lor servicii administrative, și dacă până acum, în multele schimbări prin care am trecut, poate nu se cerea o mai puternică organizație a statului, dacă în timpul de resbel și până la proclamarea Regalității ar fi fost nedrept a se cere mai multă lucrare de organizare, aș vroi să știu, de doi ani încoace, sub ce cuvânt

nu s-a făcut nimic în unele tesorturi? Guvernul era datot să pue înaintea opiniei publice, sau în discuțiile aderenților săi, suma de idei precize, detaliate pe cari voia să le realizeze fiecare în ramul său de administrație. Ei bine, d-lor, să fie toate acestea mărginite în chestia finanțată? Desigur nu, nici nu cred că o ziceți aceasta. Sunteți șapte acolo, nu numai unul pentru finanțe. Ce? în partea cea dintâi, care ne atinge poate mai mult în administrația practică, în relațiile conrențioase ale cetățeanului, nu găsiți nimic de făcut? Jurisprudența practică nu este odată de revăzur din fundament? Acel nefericit cod care s-a introdus, s-a ttadus de-a gata din Franța fără a se adapta trebuințelor reale, locale ale țaranului nostru, n-are el trebuință de a fi revăzut? Acea procedură pestriță care am luat-o parte din Geneva, parte din Belgia, patte nu mai știu de unde, n-ar ttebui să fie și ea remaniată? Nu mai ating chestia învățământului public, poate voi avea ocazie la budgetul Ministerului Instrucției Publice să vă arăt, cum prin umflarea budgetului fără sistem, așa numai pe întâmplare, ați ajuns la un rezultat care vă va pune în uimire din punct de vedere democratic.

Dar în general, organizarea și administrarea țării cum se face de d-voastră? Voiți să înceapă un ministru o reformă în 4 luni și apoi să se schimbe și să vie altul, care să înceapă altă reformă și să o lase iataș neisprăvită după alte 4 luni? Sau voiți să nu mai începeți nici o lucrare în așa scurt timp și să rămăe toate în amorțire? Chestie de încredere, ne spune d. ministru de externe. At fi ușor pentru d-sa astfel. Dat aceasta e foarte natural și onorabil pentru d-sa numai ca om privat, ca amic personal și privat al domnului Ion Brătianu, aci poate să aibă câtă încredere vrea, și aceasta îl poate onora și pe d-sa și pe d. Brătianu. Dar aceasta nu poate să o spue ca ministru al țării. Nu sunteți pe acea bancă numai pentru încrederea personală a d-lui prim-ministru, sunteți pe acea bancă cu obligațiunea de a arata țării ideile, pentru cari ați inttat și pentru cari ați ieșit. Aceasta e de chiar esența constituțională. Și dacă nu o

spuneți, ci vă acoperiți numai cu încrederea d-lui Brătianu, atunci este numai a d-voastră vina, dacă se aude în țatăă cuvântul de dictatură. Apoi, d-lor, tocmai în dictatori au avut încredere oamenii. Ce? nu cumva dictatorii erau oameni de nimic? Erau oameni de mare încredere, de prea mare încredere a unora, tocmai prin aceasra au ajuns a fi dictatori.

Eu nu acuz aci pe d. prim-ministru, căci nu este vina d-sale. D-sa ttebuie să se bucure, dacă se găsesc colegi cu așa adâncă încredere în d-sa. Dar noi aci și afară de noi țara ttebuie să știe foarte lămurit, pentru ce intrați și ieșiți ca miniștri, și cine nu ne spune aceasta, lipsește de la tegula constituțională și dă prepus de dictatură, deși eu personal nu o cred.

Dar mi-e teamă, d-lor, că unii din d-voasrră nu spun ideile pentru care inttă și ies, din simpla cauză că nu au ce să spue, fiindcă nu au timpul și nu-și dau osteneala de a concepe și de a conduce o idee de organizare în toate amănuntele ei.

De aceea d. Rosetti a întrebuințat în contra d-voastre cuvântul *ergofobie*, frica de muncă, sfiala de a munci, de a trage la plugul țării, de a îmbrăzda adânc, de a arăra care este gândul, nu gândul de jurnale și de fraze fugitive cari să se aplaude în Cameră, ci gândul profund care ttebuie să fie studiat așa încât să știți și d-voastră ce voiți și noi ce înctedere să vă dăm.

D-lor, dacă am tetminat cu această relevare a muncii întru realizarea de idei, am făcut-o în relație cu cele zise de d. ministru de interne și de d. Kogălniceanu, care ne aminteau rolul țării noastre în Orient, poziția în care se află România, recunoscută acum de toți și în parte admirată, cum ziceau d-nii miniștri de interne și de externe, pentru libertățile ei și pentru finanțele ei. Vorbeați de rolul acestei țări ca purtătoare de cultură în Orient. Purtătoare de cultură da. Dar cum se face această cultură? Unde este lucrarea de cultută încordată pe toate terenurile vieții naționale și unde este inteligenta deșteptare, sprijinire și înaintare a unei asemenea lucrări de cea mai mare însemnătate din partea guvernului?

Unde este acel studiu văzut, acea coopetațiune în munca ideală pentru a înălța drapelul țării acolo unde trebuie să fie, dacă este să remăe o purtătoare de cuitută în Orient? Am văzut multe preocupări de interese mäteriale, imporrante și acele fără îndoială, dar duse așa de departe și de exclusiv, încât lumea din ahifă când se gândeșre la importanța adminisrrației d-voastre de astăzi, nu vede decât finanțe, speculate cu acții, jocuri de bursă și grabnică îmbogățire a unor din cei rămași afară din guvern! Apoi cu jocul de bursă avem să întemeiem noi cultura în Orient?

Orcât de importante sunt interesele materiale ale unei țări, și nimeni nu le poate tăgădui imensa lor importanță, totuș întrebarea, de care nu poate scăpa Parridul Liberal, esre aceasta: care este stindardul de cultură intelectuală ce îl împlântați înaintea tinerimii, care se uită la d-voastre cu dorul de a vă urma? Trebuie să vă spui că eu nu l-am văzut până azi. Și din pattea mea aș dori ca, sfârșind noi, precum vom sfârși în legislatura aceasta, cel puțin în legislatura viitoare să se găsească din partea guvernului liberal, dacă este și popular, formula ideilor viitotului, penttu ca să aibă cu ce să se hrănească viața publică a poporului nosrru și mai ales să se deștepte în tinerime acea aspirare la ideal, fără de care nu se poate conduce niciodată soarta unei țări la înălțimea ce i se cuvine (aplauze).

59

Contra propunerii de revizuire a Constituțiunii

(Ședința Camerei de la 16 ianuarie 1883)

Introducerea istorică la acest volum caută să explice, cum Partidul Liberal sub ministerul I. Brătianu, în loc să înceapă Era nouă cu vreo formă sau reformă de organizare temeinică, o începe cu sterila revizuire constituțională. În sesiunea legislativă din iarna 1882-1883 se fac cele trei lecturi, prescrise de Constituție ca o condiție prealabilă pentru convocarea Adunărilor revizioniste. La a doua lectură, în ședința Camerei de la 16 ianuarie 1883, autorul scrierii de față ține următorul discurs, care rezumă argumentele principale în contra proiectatei revizuiiri.

D-lor, sper ca în starea în care au ajuns dezbaterile noastre asupra revizuirii sau nerevizuirii Constituțiunii, voi avea aptobaiea d-voastră, dacă mă voi mărgini la o scurtă și, pe cât voi putea, clată expunere a motivelot, a argumentelor cari, după convingerea mea, sunr hotărâtoare în contra acestei revizuiiri. Voi lăsa dar la o parte toate chestiile de alături: priviri rerrospective, comparări isrorice sau comparări cu țări îndepărtate, d. e. cu Egiptwl.sbalțe asemenea țări interesante, recriminări de paț^îcteși cwarât^mai'îfu.ilt chestii petsonale, deși a fost amestec^afrr^l^CutmneypejSoana mea, îndeosebi

mi s-a făcut nemeritata onoare de a mi se cira numele cu ocazia articolului relativ la delictul de presă. Nu voi releva însă nici aceasta în cazul de față. Și onor. deputat, care mi-a cîrnat numele, d. Giani, ca și mine, facem parte ca avocați din procesul încă pendent, la care d-sa a făcut aluzie, și eu cted neporrvit a se aduce aci în discuție o afacere, în care deputatul e și avocat, până ce afacerea este încă pendentă înaintea justiției.

Vasăzică, toate aceste chestii de alături să le lăsăm la o parte: de argumente să ne fie vorba.

Argumentele aduse **pană** acum mi-au părut a fi acestea: Fundamentul Constituționalismului este o extragere, o reprezentare a țării prin deputați și senatori, așa ca înttuniți în Adunări spre a legifera și spre a controla pe guvern să fie independenți și adevărată expresie a țării. Pentru această extragere se face operația electorala. Când însă în decursul unui timp mai îndelungat, de exemplu în cazul nostru în 17 ani, s-a văzut, și asupra acestui punct toți au fost uniți, și revizionisți și nerevizioniști, că reprezentațiunea țarei se schimbă de regulă după schimbarea guvernului, așa încât nu este o reprezentațiune de control al guvernului, căre este mai mult o reprezentațiune guvernamentală însăși, atunci sistemul constituțional ttebuie să fie într-o parte a lui, în esența lui, viciat și trebuie căutat un remediu la acest rău.

Remediul nu se găsește, zic cei mai mulți, decât într-o reformă a legii electorale, și dacă nu mă înșel, formula a fost dată de d. Rosetti, d-sa cel puțin, cu mai multă autoritate decât alții, a spus țării că rădăcina răului este în legea electotală, și atunci ați venit d-voastră și ați cerut reforma legii electorale și, pentru aceasta, reforma Constituțiunii. Fără îndoială, cu aceeaș ocazie trebuia să arătați în mod vag, fie printr-un fel de convențiune, fie prin alte declarații și discursuri, în șirul căror idei vă închipuiți că are să se facă acea reforma de viitoarele Corpuri legiuitoare. Arătați răul, propuneți o îndreptare și justificați **pană** la un punct acea îndreptare.

în contra acestei mișcări revizioniste a argumentat întâi într-un mod foarte valabil, din care însă, vă mărturisesc, nu văd că rezultă nerevizuirea ca o consecință deplin convingătoare, d. Lahovari, desigur unul din cei mai eminenți parlamentari pe cari îi are țara aceasta și a cătui autotitate, poate suntem toți de această părere, a crescut în decursul dezbaterilor întregei legislaturi a acestei Camere prin neobosita d-sale activitate și prin talentul și curagiul neclintit, cu care și-a îndeplinit rotdeauna mandatul de deputat. D. Lahovari, în remarcabilul d-sale discurs de alaltăieri, cu atât mai remarcabil, cu cât eta și mai moderat, ne zicea: în adevăr Camerile pană acum toate erau guvernamentale, d-voastră ca să stârpiți acest rău, voiți să dați o mai mare întindere corpului electoral și faceți colegiile mai numeroase și printr-acesr număr augmenrat al alegătorilor voiți să dați o mai mare independență alesului față cu guvernul, însă (și aci cred că nu fusese bine înțeles de d. Flea) pentru ca remediul ce îl propuneți, sporirea numărului alegătorilor, să fie un remediu, ar trebui ca experiența rrecurului să ne fi dovedit că, deși în genere toate rezultatele electorale au fost prea depedente de guvern, totuș în parte colegiile care erau și relativ mai numeroase, erau și relativ mai puțin guvernamentale decât celelalte. Aici însă d. Lahovari, prinrr-o bine-venită relevare statistică, v-a arătat că, deși toate colegiile au fost slabe ca opoziție și încă s-au slăbit din an în an, totuș rezulrate constituțional mai bune au dat acele colegii, unde numărul era mai resttâns, cel puțin colegiele întâi, și din contră rezultatele cele mai rele în privința răului guvernamentalismului le-au dat colegiile mai numeroase. Vasăzică, o reformă, în a căreia esență stă numai sporirea numărului alegătorilor, după experiența trecutului, nu este un leac pentru independența viitoarelor Camere.

La acest atgument foarte valabil, mi-a părut că d. Flea nu a răspuns...

N. Flea. Cet cuvântul.

T. Maiorescu. Eu găsesc argumentul d-lui Lahovari foarte valabil în conta modului de revizuire, de care vorbiți d-voastră, dar care va fi de competența Camerei viitoare; trebuie să mărturisesc însă că nu îl găsesc tot așa de valabil în contra însăși ideei de revizuire în princip, și numai aceasta este de competența Camerei prezente. Dacă, constatând o dată răul cum l-a constatat d-sa, aș avea convingerea ce o aveți d-voastră, că prin legea electorală se poate remedia la acest rău, atunci, împărtășind precum împărtășesc ideea d-lui Lahovari, că *un* colegiu electoral mai restrâns tot dă la noi deocamdată mai multă garanție de independență guvernamentală decât un colegiu foarte numeros, aș fi de-a dreptul revizionist; aș vota pentru revizuirea Constituției în princip și ar rămânea ca, la noile Camere de revizuire, eu sau altul care ar fi ales, cu aceeași convingere, să căurăm a remedia la răul constatat printt-o restrângere a numărului votanților din diferitele colegii, adică printr-o sporire a censului.

Însă, d-lor, argumentele, pentru care cred că toată încercarea de a face o revizuire a Constituțiunii e zadarnică și e greșită - iertați-mi expresia tare și clară cum o întrebuițez -, sunt de altă natură și se pot reduce la următoarele două:

întâi, experiența de 17 ani, de care vorbiți d-voastră, nu probează nimic; fiindcă Constituția de la 1866 nu a fost încă experimentată în părțile ei esențiale.

D-lor, toți suntem de părere că o Constituție așează fundamentele dreptului public într-un stat. Nu numai mecanismul de extragere al deputaților și senatorilor va fi coprins în Constituție. Ba sunt multe Constituții, cari nici nu pun legea electorală ca parte integrantă a lor; și eu unul cred, ca și d. Codrescu, că bine fac, dacă nu o pun. Esența Constituțiunii este de a așeza fundamentele de drepturi cetățenești generale și de a indica principiile de organizare fundamentală a statului, întru cât sunt generale pentru respectarea și garantarea acestor drepturi ale cetățeanului, adică a libertății.

Dar d-voastre în dezbaterile de față cum luați Constituția de la 1866? Pare că ar fi esențială numai arătarea principiilor electorale! De ce, când vorbiți de experiența de 17 ani, nu vă puneți întrebarea: dar acele măsuri mult mai esențiale, pe cari le-a prevăzut Constituția de la 1866 și cu a căror conlucrare și aplicare numai se poate înțelege opeta de la 1866, acele măsuri au fost ele oare puse în lucrare până acum, pentru a se vedea rezultatul lor și apoi să judecați, ce efect a avut legea electorală împreună cu întreaga Constituție de la 1866?

Dacă acest argument este numai un argument dialectic, sau este din conta un argument foarte valabil, în contra însuș principiului revizuirii propuse, aceasta o veți judeca d-voastră îndată, dacă vă voi reaminti acele principii puse înainte în Constituție, unde Constituția cerea aplicarea lor și cari, în restimp de 17 ani, nu au fost măcar atinse în practică, necum să fie puse în lucrare.

D-lor, în art. 23, și încep cu acest articol numai fiindcă urmez în relevarea principiilor înscrise în Constituția noastră chiar șirul articolele așa cum se află înscris, în art. 23 al acelei Constituții de la 1866 se zice așa:

„învățământul este liber; se vor înființa treptat școli primare în toate comunele României; învățătura primară va fi obligatoare pentru toți tinerii români.”

La 1866 aveam aproximativ 4000 de comune rurale în România și numai 2000 de școli comunale. Aceasta însemnează că jumătatea țării era lipsită de puțința - dacă vorbim de săteni - de a învăța măcar să citească și să scrie; aceasta însemnează - dacă, instigați printr-o întrebare a d-lui Lahovari, examinăm un detai statistic - că ignoranța luată în exptesia ei cea mai elementară, adică ignoranța de a citi și scrie, era la noi așa de mare încât încă la 1875, la recrutația de la 1875, între tinerii cari se aduc la armată și cari sunt floarea tinerimii țărănești, numai 6 procent știau să citească și să scție, și 94 procent a tinerimii țărănești din România nu știau nici

măcar să scrie și să citească. Apoi dacă dintre țărani tineri de 21 de ani nu știau 94 procent să citească și să scrie, vă puteți închipui care este proporția, când luăm totalitatea, adică bărbații, femeile și copiii din sare. Proporția poate este destul de tristă pentru a se formula așa: 3 procent știu să scrie și să citească și 97 sunt analfabeți; aceasta era tot așa la 1866, aceasta era așa la 1875, aceasta a rămas tot cam așa și la 1883.

Apoi, dacă Constituția prescrie anume obligativitatea învățământului, dacă prescrie că în fiecare comună să fie o școală, câți ani voiți să dați, ca să lățim aceste școli din sat în sat în poporul român, așa încât litera și spiritul Constituției în această privință să devie o realitate? Și d-voastră mai ales, democrații, cari ați venit în numele acestui popor și cari aveți un jurnal, pe bandiera căruia stă scris în fiecare zi: „luminează-te și vei fi,” ce ați făcut pentru luminarea, și prin urmare pentru ființa poporului de jos?

B. Iepurescu. Mai mult decât d-voastră.

T. Maiorescu. Mai mult decât oține voiți, dar chestia tot rămâne întreagă: s-a îndeplinit cerința formală a Constituției din 1866? abstracțiune făcând de ceea ce a făcut sau nu un partid sau altul.

Vă spuneam că, la 1866, erau numai 2000 de școli și peste 4000 de sate; după 17 ani sunt numai 1950 de școli, plus 82 în Dobrogea, la același număr de sate. Ați fi crezut d-voastră, că esre cu puțință ca, în învățările noastre politice și constituționale, cea întâi chestie a unui stat tânăr, care își dă acum cultura sa constituțională și care esre netăgăduit în aspirațiile poporului, să fie rămasă astăzi în același stadiu înapoiat, în care a fost acum 17 ani?

Ei bine, d-lor deputați, este un adevăr ce îl recunoaștem toți, chiar și onor. d. Iepurescu, care tot întrerupe și care este desigur foarte competent și în materia aceasta (ilaritate).

B. Iepurescu. Tot atât ca și d-voastră.

T. Maiorescu. Ba chiar mai competent decât mine, dacă vrea (mare ilaritate); dar și d-sa și noi toți trebuie să

recunoaștem adevărul că în privința școalelor sătești nu s-a îndeplinit deloc cerința Constituției. însă, d-lor, este oare indiferentă pentru materia ce ne preocupă, citirea și scrierea claselor de jos? Dar biletul în urna electorală cum să și-l pue țărani? Dar măcar citirea candidatului, ce i se pune înainte, cine să i-o facă? Și nu vedeți că într-o țară, unde 97 la sută din țărani nu știu să citească, nu se poate vorbi de independența votului, fiindcă îl pot escamota cei cari știu să citească? Căci are aetul de a fi patadoxal, dat din nefericire este foarte adevărat: este chiar mai bine ca într-un sat să nu știe nimeni să citească și să scrie, decât să știe numai doi, trei oameni,

j , învățământul sătesc or îl faci general or mai bine nu îl faci, ț | căci citirea și scrierea mărginită numai la notarul, sau primarul, sau preceptorul dintr-o comună ignorantă, esre un ' I mijloc de exploatare în contra celorlalți, cari nu posed această i t știință foarte elementată, dar de imensă importanță.

Prin urmare avem în sare oameni în mare majoritate, * despre a căror cunoștiințe de drepturi, de aplicarea politiceii - or de independența de alegători nici nu poate fi vorba, și avem 11 în sate câțiva oameni cari, știind să citească și să scrie, devin i # ușor exploatare, sunt fatal induși a comite abuzuri, sunt ' f esențial destinați a servi de instrumente pentru oricine ar voi î "i să exploateze o asemenea stare de lucruri.

î Aceasta este situația noastră în privința arr. 23 din j * Constituție în ceea ce privește învățământul ptin sate, și 1 ; d-voastră votbiți de experiența Constituției de la 1866? Dar Constituția de la 1866 își închipuia ea oare atunci, când aștepta îndreptarea colegiilor electorale și punea și un colegiu al IV, ca să fie acolo ca sămânță democratică care să se întindă mai | » departe, își închipuia oare că vor trece 17 ani, în care nici un guvetn să nu lățească culura în acest colegiu al IV? Și voiți d-voastră să argumentați asupra Constituției, când o prescriere așa de importantă a ei, care nu cere reforma consrituțională, ci o lucrare legislativă normală a noastră a tutulor, nu s-a îndeplinit?

Trec la un alt articol. În aceeași Constituție de la 1866 se vorbește de trei puteri în stat: de puterea legislativă, de puterea executivă, de puterea judecătorească; se pune puterea judecătorească ca a treia putere cu celelalte două puteri, în art. 32, 35 și 36. O expresie constituțională a acestui lucru este că atunci când se naște vreun conflict între puterea legislativă și cea executivă, până acolo încât d. e. să se dea miniștri în judecată, conflict despre care am avut exemplul d-voastră ca acuzatori și al nostru ca acuzați, este chemată Curtea de Casație inamovibilă ca să judece. Dar, d-lor, dacă magistratura este chemată după legile noastre a judeca și pe orice funcționar al statului, fiindcă nu mai avem Consiliul de Stat, a judeca și listele electorale în al doilea resort etc, atunci este un postulat al chiar principiului constituțional, ca ea să fie pusă ca o putere *independentă* între puterea executivă și puterea legislativă.

Puterea judecătorească, într-un mod sau în altul, în mod electiv politic sau în mod de admisibilitate și inamovibilitate, trebuie neapărat să se facă independentă de arbitriul guvernului. Precum ar fi absurd să vie ministrul să numească după simplul lui arbitriu deputați prin un decret în *Monitor*, tot așa constituțional este absurd, este un *non sens*, ca să vie ministrul să numească după simplul lui arbitriu, fără nici o altă îngrădire legală, un membru la Curte sau la Tribunal și să-l schimbe, când va voi el (aplauze).

Când dar Constituția de la 1866 pune ca a treia putere în stat puterea judecătorească, înțelege că aceasta trebuie să fie independentă de puterea legislativă și de puterea executivă, în orice fel ar fi, căci aici nu vorbesc în spirit de partid.

Ei bine, la 1866 am avut o curte de casație inamovibilă; s-a întins inamovibilitatea sau orice alt mod de independență a magistraturei de atunci mai departe? Nu! Suntem în anul 1883 absolut în același stadiu, în care eram cu 17 ani în urmă, și mai vorbiți de experiența Constituțiunii de la 1866!

D-lor, auzeam pe d. Ionescu, pe d. Blaremburg, pe d. Lahovari, arătând cu drept cuvânt și stigmatizând precum stigmatizați toți nepărtinitorii abuzurile ce le fac guvernele în alegeri. Și d. Ionescu cerea ca un paliativ, ca un remediu, ca guvernul să nu le mai facă; căci legea electorală ar fi bună, dacă ar respecta-o guvernele în libertatea ei. Eu cred că aceste observări au o redacție greșită. Nu degeaba se vorbește în Constituție de *puterile* statului, de *puterea* executivă, de *puterea* legislativă și de *puterea* judecătorească; nimeni nu vorbește de *slăbiciunea* statului, de *slăbiciunea* legiuitoare, *slăbiciunea* judecătorească. Toate organismele unui stat au putere și trebuie să aibă putere, și limitarea unei puteri organice a statului nu se poate găsi decât în altă putere organică, dar niciodată în slăbiciune sau în abnegațiunea proprie. Acela care are o putere în sine, trebuie să o exercite prin natura lucrurilor, și orice măsură ați lua dv. ca să faceți independenți pe alegători în contra puterii guvernului, dacă alegătorii sunt slabi, guvernul puternic va găsi totdeauna mijloace de a avea o înrăurire hotărâtoare asupra lor. O! cu deprinderile noastre, cu cultura noastră crescândă, se vor rafina mijloacele; bâtele vor dispărea și este probabil că au și dispărut; înrăuririle de cari spunea d. Ionescu că au mers până acolo, încât și iubirea de părinte și de copil s-au exploatat în sensul influenței alegătorilor, vor dispărea; ordinele directe date către prefecți pentru candidații oficiali vor dispărea; dar răul va rămâne totdeauna: slăbiciunea alegătorului. Și dacă alegătorii vor fi în majoritate slabi, fricoși, ascultând după autoritatea altora și nu după a lor proprie, dacă alegătorii nu vor fi ei independenți, degeaba vom lua măsuri, căci guvernul va găsi totdeauna mijloacele de a exercita ingerența sa neconstituțională înaintea unui alegător. Nu veți putea niciodată să găsiți un guvern de oarecare durată și tărie, care să aibă abnegația de a zice: puterea o am, cu un cuvânt șoptit alegătorilor îmi pot asigura majoritatea în alegeri și prin urmare existența mea ca guvern - însă n-am să șoptesc acest

cuvânt. Asemenea abnegațiuni voluntare sunt cerințe ale catechismului bisericesc, dar nu sunt baze politice, unde numai puterea limitează puterea în marginile legilor. Cine ca alegător este deprins să asculte de vorba prefectului, acela va asculta sub toate legile electorale, și aici va fi răul.

Dacă este așa, dacă cel puțin vom recunoaște toți, că ar fi bine ca *alegătorii* să fie cerățeni independenți, cu părerea lor proprie, și nu cu părerea dicrară de prefect, apoi atunci, d-lor, acele măsuri din Constituția de la 1866, care prin natura lor tindeau a înrări pe alegători, acelea erau cele importante pentru însăși operația electotală. Era imporrant să știe alegatorul că nu atârnă averea și onoarea lui, întru că ea ajunge vreodată a fi supusă judecătorilor, de la arbitriul guvernului. Care este alegătorul care stă indiferent, când știe că tribunalul și currea atârnă de la ministrul justiției și când își închipuiește, poare pe nedrept, că și câștigul sau pierderea lui arârnă de la aderența sau neaderența sa la voința puterii executive?

Apoi dacă aceasta este așa, ce așteptați dv. de la o teformă a mecanismului electoral? Ce putem aștepta noi de la o reformă, după care vor fi într-un colegiu 700 alegatori și nu 70, când am lăsat în părăsire acea idee fundamentală, care asupra acestot 700 sau 70 alegători ar fi avut întăurirea, de a-i face mai independenți în cercul vieții lor private și publice? D-lor, alegătorul își exercită misiunea lui cea însemnată - căci pentru el voiți să faceți reforma constituțională — își exercită chemarea aceasta printr-un act, dacă îmi permiteți expresia: brutal, mecanic, el depune numai un vot, o hârie într-o urnă. După legea noastră, el are să facă în rimpuri normale la 4 ani o dată acest act, alegând deputați sau senatori și tot la 4 ani o dată consilieri comunali, și aci s-a încheiat cu activitatea lui în mecanismul formal al vieții consrituționale. II chemi tu, stat, cu forma consrituțională să-și facă actul de a depune unul sau mai multe nume la 4 ani o dată, apoi cum de te interesezi de el numai la 4 ani o dată? și nu te înttebi: Constituția aceasta

nu a prevăzut ceva, ca el să fie educat în moravurile sale politice de cetățean al statului modetn în timpul celor de patru ori 365 de zile, cari se petrec până să ajungă el o dată ca să depue votul acela? Nu ce face alegătorul la 4 ani o dată, e chestia cea importantă; căci ceea ce face cerățeanul la 4 ani o dată, va atârna în parte esențială de ceea ce statul a făcut pentru el în tot timpul acelor patru ani, și mai nainte în tot timpul creșterii până a ajuns cetățeanul la majoritate; și când într-un stat în vreme de 17 ani, de când se dedată prin o Constituție liberă, că a ieșit de sub servilismul oriental, nu s-a făcut încă independența magistfaturei de purerea executivă, degeaba reforma a orce legi electorale: nu putem avea alegători independenți, căci le e teamă pentru averea lor, care atârnă în parte de puterea executivă.

Dat nu se încheie aici dezvoltarea primului argument în contra revizuirii. Aceeaș Consrituție de la 1866 prescrie în arr. 132, al. 5: „se vor face legi *în cel mai scurt timp*” (așa se zice acolo, dar *lungă* experiență avem cu 17 ani de Constituție!) „se vot face legi în cel mai scurt timp” (mai scutt decât în 17 ani), legi asupra condițiilor de admisibilirate și înaintare în toate funcțiile administrațiunii publice. Ce însemnează aceasta? Vă plângeți, că în colegiile, unde sunt alegători puțini, este o alegere de familie, și aleșii rrebuie să îndeplinească promisiunile date alegătorilor și de aici corupțiunea.

Apoi nu simțim cu toții, d-lor, că dacă puțința de acțiune a miniștrilor ar fi îngrădită de lege, atunci puțința de înrăurire a deputaților ar fi în aceeași proporție îngrădită, și puțința de aducerea la îndeplinire a promisiunilor date alegătorilor ar fi îngrădită, adică corupțiunea ar fi îngrădită? Și-at mai fi avut astă îngrădire și o altă influență, mântuitoare pentru țară, o influența economică: atâția paraziți care așteaptă să trăiască de pe urma politiceii ar fi fost siliți să se apuce de negoț, de meserii... să-și câștige singuri pâinea prin muncă liberă, nu prin leafă de la stat, județ ori comună - și așa ar fi fost mai

puține locuri libere pentru streini, am fi avut mai puțini negustori și meseriași români. Când s-ar fi putut în împrejurările noastre să se facă o lege, prin care să se reguleze într-un mod formal toate numirile și înaintările administrațiunii în limitele legilor, și numirile prefecților, și ale subprefecților, și ale casierilor etc, înțelegeți toți, că aceasta at fi fost o pavază legală în contra unei prea mari latitudini de influență sau de corupțiune, și că prin aceasta, în aceeași proporție s-ar fi întărit independența alegătorilor, a deputaților și a ministrului. Aceasta nu s-a făcut în timp de 17 ani, rămâne să se facă de acum înainte, și trebuie dar să așteptăm de acum înainte rezultatul unor asemenea prescrieri legale asupra moravurilor politice.

Tot în articolul acela, la al. 3, se vorbește despre „măsurile cele mai nemerite pentru a stăvili abuzul cumulului”, nu uzul, ci abuzul, cum zice Constituția.

Evident, dacă lași în liberul arbitru al guvernului, ca să învrednicească pe cine voiește cu una, cu două, cu trei, cu patru funcții salariate, dacă deschizi guvernului fără restricție întrebuințarea personală a bugetului statului, odată ce el este specificat prin votul d-voastră, apoi te miri că în aceeași proporție ai deschis guvernului înrăurirea, că în aceeași proporție ai făcut pe oameni să fie supuși la tentațiuni și totodată ai izbit esența independenței constituționale?

Tot în acel atticol se zice, la al. 1, că se va face în cel mai scurt timp legea „descentralizării administrativă”. Greu este, dar Constituția a avut în vedete și aceasta. Eu nu discut, dacă bine sau rău a făcut Constituția când a ptevăzut aceasta, dar este evident ca, în sensul și spiritul ei, prin descentralizarea administrativă, d. e. prin darea unei mai mari independente comunei și districtului, a vrut să mărginească în aceeași proporție puterea guvernului cental și puțința lui de influență electorală.

Apoi, d-lor, nici măcar legea comunală de la 1866 până asrăzi n-a făcut în aplicarea ei un pas mai nainte. Nu mai departe decât trei luni și nici ttei luni nu sunt, de când ați votat

ce? o lege pe care ați numit-o provizorie, deocamdată, trei articole de lege electorală comunală ați votat, pentru a repune în vigoare legea de la 1864. Vasăzică, în decurs de 17 ani nu s-a reformat încă comuna română, adică nu s-a luat măsuri de a îngrădi prin lege înrăurirea guvernului asupra acelor comune.

Înțelegeți, d-lor, că în această ordine de idei aș putea să duc discuția mult mai departe, dar este de prisos. Rezum dar acest întâi argument în contra tevizuirii și zic: esența Constituțiunii noastre privește drepturile, datoriile și independența cetățenilor, Cea dintâi chestie importantă în tt-un stat modern este lățirea culturei în toate clasele, și fiindcă suntem, cum ziceți, un stat democratic și fiindcă voința națiunii este izvorul tutulor puterilor publice, este o datorie elementată, ca această voință să fie pe cât se poate de luminată în fiecare cetățean al statului. De aceea Constituția de la 1866 prescrie învățământul public, general și obligator; însă această prescriere nu s-a pus în aplicare în cursul celor 17 ani de până acum și în materia învățământului rural nu s-a făcut nici un pas mai departe de ceea ce era la 1866.

A doua cerință a statului liberal modern este independența magistraturei de puterea executivă, care independență, garantând averea și onoatea cetățeanului liber, dă acestuia simțământul că este și e! independent de puterea executivă, și această cerință este un principiu al Constituțiunii din 1866. Dar nici în acest sens nu am făcut un pas mai departe din ceea ce eram la 1866, astfel încât și prescrierea constituțională în această privință a rămas o literă moartă.

Constituția zice al treilea: nu pot lăsa la atbitriul miniștrilor, dacă este să avem stat constituțional, numirea și înaintarea în toate funcțiunile administrative; voiesc o lege; însă nici în privința aceasta nu s-a realizat nimic până astăzi.

Al patrulea: nu pot lăsa tentația prea mare a cumulului; ttebuie o lege, prin care să se stârpească abuzul. Nu s-a făcut nimic nici în această privință.

Al cincelea: nu pot lăsa concentrare prea mare în mâinele guvernului, și de aceea voiesc descentralizarea administrativă.

Nu s-a făcut nimic nici întru efectivă punere în lucrare a acesrei cerinți constituționale.

D-lor, ot mă înșel cu desăvârșite asupra ceea ce se numește raționament omenesc, or acesta este un argument tate în contra revizuirii, argument pe care îl formulez așa: vorbiți de experiența Constituțiunii de la 1866, însă nu ați experimentat încă Constituția de la 1866, fiindcă aceasta Constituție coprinde dispoziții esențiale mult mai importante decât tot mecanismul electotal, cari dispoziții însă au rămas cu totul în părăsire. Prin urmare, ce să revizuiți Constituția? Faceți-o mai întâi să trăiască. înainte de a o reforma, trebuie să o formați.

Fac o casă, îi pun un fundament cu ciment, îi termin zidăria, o învelesc în parte cu tinichea, dar nu pun încă ușile, nu pun ferestrele și las o parte din învălitoare fără tinichea, și când vine iarna și suflă vântul furtunelot, simț că mi-este frig în casă și părăunde ploaia și zăpada. Arunci mă duc și mă plâng la arhitect și îl provoc să schimbe fundamentul casei!

Dat bine, d-le, îmi tăspunde ahirecrul, d-ta nu ai făcut ușile, nu ai pus ferestrele, nu ai terminat acoperișul și te miri că te pătrunde frigul și umezeala? Oare ești d-ta om cu minte? Pune mai întâi ușile, pune giamurile și termină acoperișul, și numai după ce vei face roate acestea și vei vedea că tot îți e frig, atunci apucă-te și schimbă fundamentul (aplauze).

Așa și d-voastră... pardon d-lor, adică nu numai d-voastră, căci mi-e teamă de d. lepurescu (ilaritate); când zic d-voastră, o fac numai în formă oratotie, fiindcă d-voastră vă vorbesc; dar se înțelege că mă gândesc la noi toți. Să zic dar mai bine: așa și noi; nu am făcut încă un pas înainte, nici în insttucție, nici în justiție, nici în admisibilitate, nici în descentralizare, nici în contra cumulului, și ne plângem - de ce? Apoi tocmai de acea stare rea a populațiunii noastre constituționalmente vorbind, pe care tocmai aceste măsuri deosebite erau chemate a o îndrepta.

De nu mă înșel în impresia momentului de față, atu^{nt} sunt câțiva din d-voastră, cari acum se află împreună cu mine în această ordine de idei.

Dacă este așa, dacă tecunoașteți aci adevărata cat^{ea} slăbiciunii alegătorilor, atunci trebuie să recunoașteți căS^ă întinderea colegiilor electorale și fără această întindete n^u va face nici bine, nici rău.

Mie în esență propunerea, vă mărturisesc aceasta ca conservator, îmi este foarte indiferentă, căci sunt intim convins că rezultatul acestei reforme va fi absolut același, care se vede și acum.

Tot asemenea însă sunt intim convins că, dacă acele prm^{le}P^{re} constituționale se puneau în lucrare, și legea electotală de astăzi ar fi dat tezultate mai bune. Căci dacă ați zice altfel, dacă ab^{ia} că nu at fi avut acele legi constituționale nici un efect

„ n d a m^{ent} pentru cetățenii romani, atunci ar trebui să vă înscriți în contra întregului mers de cultută al statului liberal modern. N i^u avem altă fotmulă în viața Europei moderne penrru a susține prog^{ram} popoarelor, decât învățătura publică și obligatorie, magis^{im} independentă și elementele de descentralizare.

Ei bine, încercați-le întâi pe acestea, și pe urmă gândiți^{vi} la revizuire.

Cum vedeți, d-lor, nu este aici votbă de partid. N^u pe nimeni, de ce nu s-a făcut mai mult pentru reafi^{ca} Constituțiunii din 1866, sau trebuie să ne acuzăm cu toț^{ți} pe alții. în mare parte împrejurările nu ne-au lăsar încă timpul, căci nu toate se pot face deodată. Dar pentru aceasta argumentul nu este înttu nimic slăbit. Căci tocmai fiindcă mprejurările pană acum nu ne-au permis încă a face^{ce} de tebuie să facem odată, este de datoră noastră să ne luam acum înainte timpul pentru aceste fapte, timp de alți 17 ani sau poate și mai mult, și numai după acele fapte în d e^{nt} P^{re} să judecăm opera constituțională din 1866.

D-lor, dacă acest prim argument v-a părut că are o a^{valoare} valoare, atunci aceasta mă încuragiază că vă aduc un al doilea

argument în contta revizuirii, care în apăsarea mea este tot așa de tare, deși îmi vine mai greu de a-l exprima cu claritate.

D-lor, eu nu exagerez aplicabilitatea criticii argumentului celui dintâi. Ceea ce am zis, cred că este aprobat de mulți dintre d-voastră, în înțelesul că fără îndoială acele principii constituționale trebuiau să fie puse în lucrare și că numai după aceea eram în drept să judecăm Constituția de la 1866. Dar d-voastră îmi puteți zice: dacă în sensul d-tale este indiferentă reforma aceasta ca și starea cea veche a legii electorale, atunci critica d-tale însemnează numai că revizuirea este de prisos, cu alte cuvinte, că problema organizării proprii a statului român rămâne întreagă înainte ca și pe urmă.

De aceea, d-lor, după ce am terminat cu argumentul întâi, aș vrea să exprim acum convicția mea, că nu numai este de prisos reforma constituțională ce o propuneți, dar că întreaga mișcare de reformă, abstracție făcând de coprinsul ideilor de reformare, este rea.

D-lor, ceea ce numim noi viața noastră politică se concentrează în capetele a unui șir de locuitori din România. Cinci milioane vom fi cu toții; este probabil. Între lucrările care de 17 ani asemenea nu le-am făcut, este și statistica. Dar aceasta cel puțin nu este prevăzută în Constituțiune (ilaritate). Dar să zicem că vom fi cinci milioane. Nu știm nici măcar câți suntem în Capitală.

Între aceste cinci milioane de locuitori, după calculul care se face, cam cinci indivizi la un cap de familie, ar fi un milion de bărbați, și între aceștia, cu analfabetismul populațiilor rurale, de care vă vorbim, nu rămân decar cel mult 150-200 de mii în total de indivizi cari intră în acțiune politică: aceștia votează, aleg și câțiva din ei se și interesează. Nu este ușor de a produce un curent de idei în acești oameni. Cu cât stătea de cultură este mai înapoiată, cu atâta mijloacele de acțiune pentru a deștepta curentul de opinie publică sunt mai restrânse.

Acum vă întreb: dacă opiniunea publică, aceea regină, de care d. Ionescu ne făcea ieri o descriere așa de poetică, dacă opiniunea publică se produce, este cu puțință a produce mai multe curente de idei în acelaș timp? Niciodată. Adevărata opinie publică, în sensul politic al unei acțiuni în masă, este aceea în care toate simțurile politice ale cetățeanului sunt concentrate asupra unei singure ordine de idei. După cum se zice că în om o pasiune puternică exclude pe toate celelalte, așa în opinia publică un curent însemnat exclude celelalte gândiri politice. La noi a fost un curent puternic al opiniunii publice când s-a făcut unirea, a fost un curent când s-a făcut reșelul, a fost de asemenea un curent în chestia evreilor. Toți ne aducem aminte, și a trebuit să simțim atunci deosebirea ce este între opinia publică în adevăr pusă în mișcare, și între interesul mic ce-l au discuțiile politice ordinare, de toate zilele. Curentul opiniunii publice deșteaptă oarecum mișcarea sufletească în corpul politic al unei națiuni, și depinde de arta, de dibăcia guvernanților de a-l simți, de a-l deștepta unde este prea lănced, de a-l utma unde este puternic. Și aci trebuie să o recunosc, căci ar fi o nedreptate, aș lipsi de la datoria mea de om nepărtinitot de nu aș tecunoaște-o, că în presimțirea curentului opiniunii publice, la noi ca și aiurea, partidul liberalilor înaintați își ate meritul și puterea sa. Acum se naște obiecția. Dacă tu, partid liberal, ești chemat a merge cu cutentul opiniunii publice, și chiar a-l deștepta adeseori, dacă pentru tine mișcarea populară este adevăratul element firesc de valoare și de putere, arunci tu, guvern luminat, voi reprezenranți luminați ai acestui partid, ce curent de opinie publică deșteptați în țară cu această tefotmă? Căci două, ttei sau mai multe curente în acelaș timp nu se pot deștepta. Este o idee sănătoasă, o simțire ce va însufleți întreg corpul politic al țării cu mișcarea revizionistă? Eu o contestez aceasta din cea mai adâncă convingere.

Ajunseserăm noi în timpul din urmă într-o stare politică liniștită, într-o stare, după părerea mea, mult mai bună decât mai nainte. Eu trebuie să recunosc, și în această recunoaștere poate mă deosebesc de mulți conservatori și poate tocmai aici este adevărata cauză a diferenței între câțiva din noi și câțiva din ceilalți partizani ai noștri; eu trebuie să recunosc că de câțiva ani încoace s-a făcut în România un progres politic de o capitală însemnătate, care a înălțat statul nostru la valoarea unui stat de politică europeană, cu care, în proporțiunile sale cele mici, va veni să competeze Europa, într-un sens sau într-altul (aplauze). Acest fapt este: că pe când înainte se credea că în viața noastră constituțională avem oameni conservatori sau de ordine, și oameni, dacă nu de dezordine, nu ar fi drept să aplicăm acest cuvânt la toți, dar oameni cu un temperament sau, dacă îmi iertați cuvântul familiar, cu niște apucături de acelea încât nu erai sigur, dacă nu vor duce și la turburare, după cum puteau duce și la ceva mai bun.

O voce. Depinde.

T. Maiorescu. Depinde, tocmai oamenii, cari în privința idealului lor de stat nu erau încă foarte clar manifestați în viața publică, așa încât credeau unii din noi, din greșeală poate, dar credeau că în aceeași dezvoltare de activitate și de principii puteau să ajungă - mai știi? - și la republică, precum ar fi putut să ajungă și la monarhie; puteau să ajungă și la votul universal, precum ajung la recunoașterea, pentru moment, a censului; puteau să ajungă la consolidarea unei stări de lucruri, precum puteau să ajungă și la răsturnarea ei - zic dar, pe când erau mai înainte două feluri de oameni despărțiți printr-un abis: astăzi s-a dovedit că avem în amândouă părțile partide constituționale tegulate, recunoscând unul și același scut constituțional monarhic, precum îl avem. Fie că au fost împrejurările, fie că a fost prudența d-voastre, fie că a fost în mare parte meritul conducătorului d-voastre în guvern: este un fapt netăgăduit și foarte îmbucurător, că un stat mic ca al

nostru, intercalat între două monarhii, dintre cari una absolutistă, a avut fericirea de a-și vedea monarhia, fără de care acest stat mic nu-și poate conduce cu siguranță destinele sale în lupta de interese ale Orientului, de a-și vedea zic monarhia consolidată. Nu consolidată, d-lor, numai prin noi conservatorii; fiindcă despre noi nu era îndoială că suntem monarhici; dar consolidată de aceia, asupra cărora era îndoială, dacă sunt monarhici, esențial consolidară prin recunoașterea că tot ce este astăzi în acțiune politică la noi este monarhic și dinastic. Acest fapt, această valoare trebuie să fie pe deplin recunoscută de conservatori mai ales. Dacă îmi iertați o mică paranteză: nu înțeleg, eu conservator, de ce tonul opozițiunii conservatoare nu s-a îmblânzit pretutindeni din ziua proclamării Regatului? (Aplauze.) Aici este chestie de princip și nu este chestie de persoane. În princip însă este indiferent, dacă este Brătianu sau Catargiu pe acele bănci; important este numai, că ideea să se păstreze, și dacă este păstrată și de d. Brătianu, cu atât mai bine pentru țată întregă. Vasăzică, acest lucru este câștigat, și nimeni nu-l poate contesta în valoarea lui. Avem un termometru sigur al recunoașterii lui chiar în Europa Occidentală, și acest termometru este credința crescând al statului român pe piețele Europei. Ar fi imposibil ca rența tomă cu 5 procent să stea la 91, 92, și chiar deasupra, adică mai sus decât era acum 7 ani sau chiar 2 ani, dacă n-ai fi în toate statele europene apăsane încrederea că în statul român cu guvernul astfel cum este și cu partidele astfel cum există, este siguranță și ordine (aplauze).

Această misiune este dar îndeplinită, acest lucru e făcut, marea valoare a Partidului Liberal, de care ne vorbea d. Flevariș cu atâta foc, este dovedită, aveți un trecut cât voiți de glorios, ați făcut independența, finanțele, Regalitatea - foarte bine. Ei, dar acum? Acum mai departe?

Sunt mai ales doi ani de zile, în rarele momente, în care îndrăznesc a vă vorbi (poate am vorbit numai de 4 ori în 4 ani), când mi-am permis să relevez un anume punct în discuția asupra adresei la Tron, și poate că nu sunt lipsit de modestie, dacă apelez chiar la memoria unora din d-voastră în privința aceasta. Mi-am permis să vă întreb: ei, d-lor, care vă este programa de lucrări?

Acum 5 ani era război, acum 4 ani război, acum 3 ani Tractatul de la Berlin; dar acum 2 ani ce mai era? Mesagiul ne zicea: fiindcă am ajuns la împlinirea dorințelor Divanului ad-hoc, a venit acum era de muncă. A venit? Eu m-am gândit îndată la acele cerințe ale Constituțiunii de la 1866; a venit dar în fine acea epoca de muncă? Foarte bine! Ei, dar rezultatul? Nu s-a făcut nimic.

Vă întreb acum: nu este aici propriul și salutatul curent al opiniei publice, care ar trebui deșteptat, lăsând în linia a doua pe oricare altul?

Căci, d-lor, idei, idei! E vorba de idei *practice*, de idei speciale ale organizării noastre, așa cum sunt prevăzute, dar încă neatinse, în Constituția noastră și în realitatea oricărui stat civilizat al Europei. Ideile acestea, în justiție, în instrucție, în administrație, așteptăm să vedem, cum d-voastră floarea liberalismului, oameni cu cunoștințe, cu iubire de țară le puneți în practică, dacă nu aveți *ergofobie*. Și în privința unor asemenea idei puterea la guvern a d-lui Brătianu și conducerea asigurată pentru câțva timp în viitor este un lucru foarte important. Căci mai rea este o reformă pe jumătate, decât nici o reformă; mai bine e a nu pune mâna pe o chestie fundamentală deloc, decât să pui mâna și să faci câteva încercări numai, care să le vezi izbite, ruinate, fals interpretate, fiindcă nu ai fost înțeles sau nu ai știut să te faci înțeles, fiindcă nu ți-a venit încă timpul. Am pățit-o aceasta și o știu acum. Este dar foarte important să fie o conducere sigură pentru

viitor, prin asigurarea majorității unui prim-ministru. Aveți pe acea bancă ministerială șapte resorturi...

Gr. Eliad. Numai unul e.

T. Maiorescu. Dar trebuie să fie șapte, și nici dintr-o parte i nu vedem vreo organizare, afară de finanțe. Nu vorbesc de \ Ministerul de Război, fiindcă nu mă pricep deloc.

Vasăzică, tocmai în acest moment, în această fază a -- politicii tomâne, când ajunsesem aproape cu toți a recunoaște r că multe temeri au dispărut, când se mai îmblânzise lupta de paftide, când se vorbea de moderație și împăcare; tocmai în acest moment, chemat a face ceva în realitate, în realitatea -- practică pentru organizarea statului, a duce curentul opiniei r publice, precum sunteți în stare a-l duce, spre formarea instituțiilor fundamentale ale statului în justiție, în școli, în administrație; a conduce acest curent, care nu se poate '- deștepta prea des și nu se deșteaptă niciodată în multe sensuri, ci se absoarbe într-un singur sens: tocmai în acest moment, solemn și el în felul lui,... ne veniți cu formula goală s % a unui mecanism electoral, după care să nu fie 4 colegii, ci trei, {i și în colegiul I-ii să nu mai fie 70 de alegători, ci 700.

!| Iertați-mă să o spun, d-lor, fără sfială: aceasta este o :.' adevătată calamitate pentru progresul real al statului român!

Și apoi numai o să vedem de acum înainte mișcarea cea j nesănătoasă prin chiar goliciunea ei lățindu-se peste toată țara, formule vage, abstracțiuni nemistuite, teorii constituționale din țări străine de firea noastră, citate de prin cărți rău studiate, amintirea cuvintelor lordului cutare și ale lordului cutare și ale lordului cutare, ale ilustrului Gambeta cu scrutinul de liste, și ale numai știu căror altor ilustrități, nomoluri de cuvinte fără i nici un miez, bășici umflate cu aer gol - o adevărată epidemie a frazeologiei.

Voiți o dovadă? Nu voi numi pe nimeni. Dar comparați spectacolul din Cameră și gândiți-vă unde vor ajunge lucrurile la alegerile din toată țara. Oameni, cari, când vine o lege

practică în discuția Camerei, nu știu să ne dea o singură idee de valoare, se găsesc aci gata cu ideile d-lor constituționale, propun amendamente la revizuire care de care mai grave și mai incizive, litere negre pe hârtie albă, asupra echilibrului purerilor, asupra adevăratei expresiuni a popotului, asupra drepturilor imprescriptibile ale omului, și celelalte, și celelalte.

B. Iepurescu. Toată lumea este proastă, numai d-ta ești deștept.

Voci. Tăcere.

T. Maiorescu. Apoi, d-lor, nici această epocă de copilărie constituțională n-am trecut-o încă? N-am ieșit încă din fazele prunciei constituționale, din frazeologia goală? Credeți d-voastră că prin schimbări mecanice de colegii electorale se va aduce cel mai mic progres în o țară ca a noastră? Dacă ați constatat că toate guvernele pot să aibă majoritate, dacă a avut-o și o are și al d-voastră, dacă situația este astăzi în mână d-voastră, atunci misiunea proprie a unui cap experimentat, inteligent, conducător al Partidului Liberal trebuie să fie de a aduce toată tinerimea care-l ascultă la munca intelectuală a organizării practice, iar nu de a o chema la declarațiuni constituționale; căci aceasta este o pierdere a capitalului intelectual al generațiunii de astăzi, și ne aduce prin goliciunea abstracțiilor înapoi la niște timpuri, cari ar fi fost bine să fi trecut pentru totdeauna în țara aceasta.

D-lor, știți care este unul din felele principale în capul tinerimii noastre, în capul poeziei celor mai mulți din noi, și în al meu și în al alorora? Este că ne-am făcut studiile și am primit elementele de cultură în străinătate. Mulți vorbesc despre un asemenea rău; dar să, examinăm o dată mai strâns, unde este adevărata esență al lui? Pentru ce nu vine un srat ca Germania d. e. să zică, poate din economie bugetară: are Austria universități, să nu mai fac universități la mine în țară, ci să trimer tinerimea în Austria și să se folosească acolo de institutele de cultură, întreținute cu cheltuiala altuia? Pentru

ce nu se poate una ca aceasta în cultura modernă? Unii răspund f
întf-un mod mai popular și nu bine cugetat la noi, că
I tinerimea prin aceasta și-ar pierde iubirea de țară. Eu nu cred
că ar fi tocmai acesta rezultatul, și nu cred că ar fi aici ceva de
i temut. Omul nu este un animal nerațional; o concluzie logică
elemenrară trebuie să se admită în fiecare cap, mai ales în
fiecare cap de student. Dacă dar studentul nostru vede în
Franța cum francezul își iubește țara *lui*, dacă vede în
Germania cum germanul își iubește Germania *lui*, negreșit n-o
: să se întoarcă el în România, ca să iubească pe Franța și pe
f Germania, ci va veni la concluzia elementară: să iubesc și eu
'f țara mea precum francezii iubesc Franța, precum germanii
; iubesc Germania. Vasăzică, iubirea de patrie, acest sentiment
fundamental, nu se strică: mai toți ați ieșit din universitățile
străine și nu se poate zice că ați ieșit fără iubire de țara noastră.
Dar unde este adevăratul rău? Mai ascuns este, este ceva mai
; fin, dar cu atât mai periculos este, că ne deprindem cu niște
4 formule de cultură, care sunt esențiale atmosferei ambiante a
|| țarei unde am studiat, dar care sunr adeseori cu totul
3 nepotrivite în aplicare cu starea actuală, și uneori cu chiar
natufa poporului român. Sunt convins, că primul-ministru și
fiecare ministru ca și mine, d-lor, a făcut în năuntru lor un
fel de proces sufletesc, pe care l-aș numi proces de
împământenire intelectuală a germenelor de cultură din
Franța sau din Germania. În această transformare pentru
împământenire stă o patte a puterii oricărui om de stat. În
această nouă gândire, în această renaștere a ideilor, multe se
i schimbă; unele se mai întăresc, altele se slăbesc, unele se alungă
ca utopii, altele se largesc prin elementul teluric al patriei, toate
se transformă în momentul de a fi adaptate și însuflețite pentru
Trebuințele reale ale poporului român.

Vasăzică într-un stat, în care din nenorocire avem marea
majoritate a tinerimii culte venită de la universități străine, din
care și astăzi încă universitatea Parisului singură numără mai

mulți studenți români decât amândouă universitățile noastre indigene, într-un asemenea stat cultura tinerimii are trebuință de împământenire practică, adică de studierea reală și de primirea elementului teluric al românismului propriu. Ei bine, în această stare de lucruri vine Partidul Liberal, cel cu *luminează-te și vei fi, voiește și vei putea*, vine și în loc să întărească elementul pământean, adică realitatea trebuințelor statului român, dând tinerimii adevărata școală de bună politică, îi dă numai o formulă goală de constituționalism abstract, cate o să fie numai o nouă aruncare în abstracțiile statelor străine, în cărțile străine, în atmosfera străină, în regiunile depărtate ale Franței, ale Angliei, ba chiar ale Egiptului (ilaritate).

Și pentru această goliciune formală să pierdem noi ocazia de fertilizare, de înrodirea inteligențelor tinerimii române cu patrioara muncă a organizării statului?

Cum voiți ca un om, care împărtășește acest mod de a cugeta, să fie alături cu d-voastră pentru revizuirea legii electorale sau orăru alt formalism constituțional?

Terminând acum expunerea celor două atitudini în contra tezei în princip, mi-aș permite să mai zic un cuvânt asupra situațiilor aparente în năuntrul partidului d-voastră. Poate înaintez prea mult, dar omul când se încălzește, spune câteodată ce poate ar fi mai prudent să nu spun.

Am citit prin jurnale și am auzit din conversațiile politice, că se par a fi două curente în Partidul Liberal, care se zice că se personifică în două individualități, dat eu nu găsesc cuvințos a le numi în persoană, ci prefer să vorbesc obiectiv.

Despre unul se zice că este adevăratul părinte al ideilor liberale, iar celalt este capul cu rațiunea de stat.

Părinte al ideilor liberale, formulatorul principiilor democratice — foarte frumos lucru. Dar până unde să meargă filiația acestui părinte liberal? Și unde se oprește productivitatea formulelor democratice?

S-au pus odată înainte principiile liberale în această țară, foarte bine; s-au deșteptat, s-au alimentat spiritele, s-au produs puteri nouă, s-au ridicat ceea ce numea Gambetta *les nouvelles couches*, foarte bine; s-au produs o mulțime de formule, unele cam declamatorii, și s-au frământat mai ales tinerii din o concepție în alta, foarte bine.

Dar în fine până unde? Supoartă temperamentul poporului nostru fricțiunile perpetue de la o idee abstractă la alta înainte de a o mistui?

Este curios lucru cu acești descoperitori de formule abstracte. Uneori s-au văzut asemenea părinți ai ideilor abstracte la lucru practic; se zice, că în unele țări a fost câte unul din acești părinți chiar ministru de interne, și se zice că atunci s-a văzut, ce deosebire mare era între valoarea unui om ca propagator de principii și valoarea lui ca om de stat practic, se zice că aceasta din urmă a ieșit cam contovărsată; firește, un om nu poate toate; se zice că a dus-o vreo patru luni cu încercări ministeriale de tot felul, cu licențieri în drept ca subprefect!, cu circulare administrative pentru tocmelele agricole în contrazicere cu dispozițiile legislative (ceea ce numai liberal nu poate să fie), se zice, în fine, că însuși a recunoscut că nu era omul la locul lui, și, spre onoarea lui este această recunoaștere, s-a retras însuși și s-a întors iarăși la ziaristică.

D-lor, nu știu dacă am lipsit vreodată de la datoria de stimă și de respectul cuvenit pentru eminenții băbăți ce au ilustrat țara noastră. Sper că nu, și în orice caz simțământul meu este pătruns de recunoașterea capacității și patriotismului lor. O extraordinară activitate, o mare putere de a ține disciplina un partid, o concepție întinsă și o rară energie pentru realizarea ei... acestea sunt merite, care se impun respectului și considerației tuturilor oamenilor nepărtinitori, fie amici, fie adversari.

C. A. Rosetti.

Dar orice individualitate are o limită firească, a importanței ei practice, și orice om politic își ate timpul lui. Să-I venerăm totdeauna dacă a fost venerabil, să-i punem statue, dacă voiți, dar să nu uităm niciodată deosebirea între teoriile formale și între exigențele reale.

Gr. Eliade. Este cusut cu ață albă.

T. Maiorescu. Moștenirea lăsată în formule abstracte și povețele trimise prin telegraf de la Paris trebuiesc primite sub beneficiu de inventat, precum s-a zis.

Era o vreme când se cuprindeau consrituțiile unei țări în plicuri de scrisori; era o vreme, când un cap genial ca Condorcet rrămitea împărătesei Ecarerina a Rusiei consriruția întreagă a Rusiei într-o scrisoare și avea naivitatea să-i zică: pune această constituție în aplicare și fericirea Rusiei este gata.

Cum s-au deziluzionat oamenii de atunci! Cum se știe astăzi că fericirile popoarelor nu mai stau în formulele abstracte!

Cum se simte astăzi pretutindeni valoarea oamenilor de stat practici, cari știu să adapteze principiile la viața reală ale poporului în care lucrează!

Penttu aceste două motive, d-lor, sunt contra revizuirii, și aș fi fericit când ați fi și d-voastră contra revizuirii și când am scăpa țara aceasta de agitatea sterilă a unor formule electorale, fără nici o valoare practică în starea de astăzi a poporului român (aplauze).

60

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Demisie din comisia Adresei

(Ședința Camerei de la 18 mai 1883)

Ministerul din acel rimp:

/. C. Brătianu, prezident și rășboi,

G. Chițu, interne,

D. A. Sturdza, externe,

E. Stătescu, justiție,

G. Lecca, finanțe,

P. S. Aurelian, culte,

Col. Dabija, lucrări publice,

/. Cămpineanu, agricultură, comerț și Domeniile

Statului (noul minisrer înființat la 1 aprilie 1883).

Legislatura de 4 ani a parlamentului ales în 1879 se rermină la 3 marrie 1883 cu adoptarea, după a treia lectură, a propunerii prealabile pentru revizuirea a 25 articole din Consrituție. Nouele alegeri se fac în decursul lui aprilie, și la 10 mai se deschid Adunările revizioniste. Prezident al Camerei este ales C. A. Rosetti, instigatorul principal al mișcării de revizuire, iar în comisia Adresei se aleg între alții d. Iacob Negruzzi și autorul scrierii de față, a căror demisie, dată prin următoarele cuvinte, nu este primită.

D-le președinre, în ședința de ieri majoritatea Camerei ne-a făcur onoarea, d-lui Iacob Negruzzi și mie, de a ne alege în comisia pentru redactarea răspunsului la Mesagiul Tronului.

Chestia specială și principală, pentru care este convocată această Cameră, este fără îndoială revizuirea Constituțiunii; la această revizuire se referă și un pasagiu din Mesagiul Tronului și, după toate probabilitățile, și răspunsul la Mesagiul va trebui să atingă această chestie.

Din alegerea făcută președintelui Camerei și din semnificarea ce însuș d. președinte a dat acestei alegeri, că ar fi adevărat un omagiu ce aproape unanimitatea Camerei ar fi adus d-sale pentru fericita idee de a pune chestia revizuirii în dezbateră opiniei publice, suntem datori a înțelege că aproape unanimitatea, că marea majoritate a acestei Camere este favorabilă revizuirii (aplaude); până acum însă, afară de acest semn al alegerii de președinte, n-a fost nici o ocazie ca să ne spunem toți părerea noastră în această privință.

Suntem dar datori, d-nul Negruzzi și eu - sunt autorizat din partea d-sale să-l asociez la această declarație — să vă spunem că noi doi cel puțin suntem într-o desăvârșită divergență de păreri cu d-voastră majoritatea în această privință.

Noi suntem antirevizioniști, suntem dar într-o opozițiune hotărâtă cu majoritatea d-voastră. Neștiind ce înțeles pot avea voturile, cu care d-voastră ne-ați onorat numindu-ne în această comisie, neștiind dacă ele au înțelesul ca opoziția să fie reprezentată în această comisie, nu ne rămâne, d-le președinte, decât a vă ruga să interveniți pe lângă onor. Cameră ca să ne primească demisia a d-lui Neguzzi și a mea din această comisie.

61

CAMERA DE REVIZUIRE

La Adresă. Legalitatea constituțională.**Contestarea curentului revizionist**

(Ședința Camerei de la 27 mai 1883)

Membrii opoziției-coalizate. aleși în parlamentul revizionist, hotătesc a nu lua parte la lucrările acestui parlament, contestându-i legalitatea. Însă junimiștii aleși iau din contră hotărârea de a-și exercita mandatul, și discursul următor e menit să justifice atitudinea lor, combătând de altminteri afirmarea din proiectul de Adresă al majorității, că țara dorește schimbarea Constituției.

D-lot deputați, nu eram hotărât să vorbesc în discuția generală, fiindcă în privința amendamentului ce propusesem în comisiune era destul să ne explicăm la discuția pe articole. Însă d. general Lecca, preopinentele meu, votând de poziția noastră în Cameră, m-a făcut să iau cuvântul acum; dat pentru a nu vă obosi cu o cuvântare de două ori, voi intercala în această discuție generală puținele cuvinte ce aveam de zis în privința amendamentului prezentat de d. Negruzzi și de mine.

D-lor, cum ați văzut din raportul ce însoțește proiectul de răspuns la Mesagiul Tronului, în comisia aleasă de dv. s-a

putut produce o unanimitate de păreri asupra cârorva din părțile proiectului; însă în privința pasagiului relativ la Constituție, s-a împărțit comisia în două părți, și aici minoritatea a prezentat un amendament care, deși în redactarea lui este moderat, nu are cu toate acestea înțelesul blând, pe care i-l dă d. raportor.

Iată ce zice d. raportor:

„Iar d-nii Titu Maiorescu și Iacob Negruzzi au emis dorința ca revizuirea să nu se întindă și asupra dispozițiilor privitoare la legea electorală și în consecință au propus, în locul redacțiunii majorității, următorul amendament”:

«Propunem ca pasagele din proiect, care încep cu cuvintele: *în această lucrare* și se termină cu cuvintele: *și la păstrarea tuturor drepturilor lui* să fie înlocuite cu următorul alineat:

În această lucrare, Adunarea din nou aleasă are de îndeplinit misiunea principală de a se pronunța, dacă și până unde reforma Constituției în articolele, cari au fost indicate de Camera precedentă, ar corespunde adevăratelor trebuințe ale țării și ar fi oportună în împrejurările de față.»”

Interpretarea ce d. raportor dă dorințelor „emise” de noi, nu este exactă. Ce am vrut să zicem noi este cuprins în amendamentul propus de noi; și dacă este vorba de a se interpreta amendamentul nostru și mai departe, atunci dorința noastră, adică a d-lui Negruzzi și a mea, este nu numai ca revizuirea să nu se întindă și asupra a oarecăror dispoziții, ci ca revizuirea să nu se întindă deloc; și am fi foarte fericiți, dacă revizuirea nu s-ar face nici într-o privință, nici în cealaltă.

Dat mai înainte de a mă explica asupra acestui punct de vedere, să-mi dați voie ca în această discuție generală, mai ales în urma cuvintelor rosite de onorabilul meu preopinent, să precizăm poziția noastră în Cameră.

Nu știu până unde d. general Lecca era în drept să afirme că suntem aproape unii de alții. D-sa poate că deduce aceasta

numai din faptul că ne aflăm aci împreună la Cameră. Acest fapt îl voi explica îndată.

În privința vreunei alte apropieri nu văd nimic în chestiile puse la ordinea zilei. Iar în privința marelui chestii la ordinea zilei, adică a revizuirii, esre știut că suntem adversari hotărâți.

În ceea ce privește ființa noastră în mijlocul d-voastră iată ce am de zis, d-lor deputați.

I Proiectul de Adresă începe prin a vorbi despre ordinea
I alegerilor din urmă. Întru aceeași urmează Mesagiul Tronului, căci și Tronul aduce omagie la administrației în ceea ce privește toate operațiunile electorale, ci Tronul aduce omagie la țării, poporului alegător, care a dat și cu această ocazie dovadă de spiritul său de ordine și de legalitate.

In acest înțeles care din noi nu s-ar fi grăbir să se asocieze la acest omagiu? Deci și noi am primit această parte a proiectului de răspuns, cu atât mai mult, cu cât aici nu se aduce nici aprobarea, nici dezaprobară operațiilor electorale eminate de la autorități, nici se vorbește despre valoarea acestor operații în genere. Căci dacă ar fi fost vorba despre aceasta, atunci poate că s-ar fi dat ocazie de a se vorbi și despre oarecare neregularități petrecute pe ici pe colo, precum d. e. despre atitudinea prefectului de Galați, de care ne-a vorbit cu atâta tărie vecinul meu de pe această bancă (d. Nicu Catargi).

Poate că ar fi fost atunci locul de a se vorbi și despre deosebirea între alegerile de acum și între alegerile făcute sub cabinetul conservator.

•* *Voci.* Aide de! Este mare.

Titu Maiorescu. D-voastră veți zice că este mare. Eu tescunosc că este oatecare deosebire.

Gr. Vulturescu. Dar nici că este comparație.

Voci. Așa, așa!

Titu Maiorescu. Dar părerea mea este că deosebitea nu este așa de mare, precum vi se pare d-voastră.

| *Voci.* Vă înșelați.

N. Voinov. Cer cuvântul.

D. președinte. Dar altmintrelea vă rog să respectați pe acela care vorbește, și mai cu seamă când d-sa ne silește în formă să-l respectăm și să-l ascultăm cu plăcere.

Titu Maiorescu. D-lor deputați, nu are să se facă discuția aceasta mai mare decât atâta, deși poate ar merita să fie odată făcută în mod nepăttinitor.

Fără îndoială, a pune candidaturi oficiale prin prefecti este un act de francheță constituțională, care uneori poate să fie blamat. Sinceritatea trebuie să fie recunoscută, însă poate merge prea departe; și recunosc că este un fel de progres constituțional, dacă în locul candidaturilor prefectotale sau oficiale fățișe, se face o candidatură - cum să o numesc? o candidatură mai politicoasă pentru formele constituționale, ascunsă sau... nu ascunsă, pusă sub paza, sub pavăza unui comitet electoral central. Căci toată lumea știe - nu e așa, d-lor? - că acest comitet electoral central nu stă în nici un raport cu miniștrii. Toată lumea este pe deplin convinsă că nici un prefect nu are a face cu comitetul electoral local. Ei bine, ce omagiu mai mare voiți să aduc sistemului constituțional practicate de d-voastră?

Însă, d-lor, pentru mine chestia nu ate însemnătatea ce văd că o are pentru mulți alții. Îmi pare rău, dar nu pot vedea lucrul așa de grav.

Pentru mine, d-lor deputați, orce țară are alegerile ce le merită, și în orce țară își permit guvernele atâta ingerință, fățișe sau ascunsă, câtă îl lasă alegătorii să-și permită; și dacă nu ai alegători de la sine independenți, atunci, cu orce formă și regulament, vor cădea sub ingerința guvernului.

De aceea mărturisesc că și alegerile acestea le găsesc tot așa de bune și tot așa de rele, precum erau și alegerile trecute.

Voci. A! A!

Titu Maiorescu. D-lor, acest punct al legalității alegerilor este pentru toată discuția noastră un punct capital. Și dacă noi, câțiva conservatori, suntem în mijlocul d-voastră, este tocmai

fiindcă recunoaștem pe deplin această legalitate. Recunoscând însă aceasta, ne-am deosebit cu cea mai mare părere de rău de unii din coreligionarii noștri politici de până acum.

Nu mă voi expune dreptei observații a d-lui președinte făcută predecesorului meu și nu voi vorbi în contra acelor care sunt absenți definitiv din această Cameră și nu-mi pot răspunde. Dar sunt în drept să vorbesc de toate actele, care stau într-o relație directă și imediată cu această Cameră; și când văd că pentru Cameră sunt deputați aleși care nu vin la ședințe; când din manifestele politice și publice ale acestor deputați aleși de către alegătorii lor vedem arătat motivul pentru care nu vin în această Cameră: cred că suntem în drept a vorbi, cu tot respectul cuvenit absenților, de acest fapt.

D-lor, ce însemnează legalitate de alegeri?

Constituția noastră de la 1866 și legea electorală au prevăzut întregul mecanism, după care vrea să aleagă reprezentarea națională a țării și a prevăzut atât drepturile indivizilor întru aceasta, cât și dreptul Coroanei, cât și dreptul alegătorilor și al aleșilor. S-a zis atunci: pentru a se garanta ca opinia publică să se manifeste, trebuie să lăsăm libertatea de întruniri și libertatea presei; și ca să nu fie ingerințe din partea administrației s-a dat confecționarea listelor electorale la primari; și fiindcă tribunalele se păreau prea dependente de miniștri s-a dat încă o garanție: recursul la curtea de casație, instanță inamovibilă, care aici judecă chiar fondul și ordonă cine să rămăie înscris și cine să se șteargă din liste în urma recursurilor. Am dat mai mult prin Constituția noastră: am desființat Consiliul de Stat și s-a desființat odată cu el și orce autorizare prealabilă pentru urmărirea unui funcționar culpabil de ingerințe; s-a lăsat la libera dispoziție a fiecăruia din noi ca să tragă înaintea tribunalelor otdinate pe orce funcționar, prefect, subprefect și chiar ministru. Ce mai voiește o țară ca să-și asigure libertățile? Ce poate să ceată mai mult de la o Constituție? Presa? Iat-o liberă. Adunările publice? Nu e nici o întrunire

politică care s-a proprit, și cine a voit s-a adunat unde a voit; nici o piedică întru aceasta. A înscris primarul pe nedrept în listele electorale? Avem curtea de casație independentă. Îți face un funcționar nedreptate? **II** traduci înaintea tribunalelor. Iată garanții ce Constituția de la 1866 le-a dat pentru a asigura libertatea alegerilor.

O dară însă alegerile făcute în aceste condiții; o dată mandatul dat, alegerea venită aci, discutată de d-voastră și validată de către Cameră, mă întreb: deputații proclamați după ce forme legale mai pot fi puși în chestie într-un stat regulat, constituțional? Și cum oameni de ordine ar putea pune în discuție asemenea luctu? (Aplauze.) Ceea ce este elementat pentru o societate constituită, este de a avea pentru orice faptă mai matcantă a vieții publice, când intră în conflict cu legalitatea, un organ care să se pronunțe asupra reparării necesare. Pentru contenciosul privat sunt tribunalele; pentru cerințele politice este tot mecanismul politic electoral și legislativ al vieții statului. Dar când un individ sau un partid nu rămâne mulțumit, de exemplu cu alegerile făcute, atunci ce formă ar avea un stat constituit ca să prevadă nemulțumirile lor contra tuturilor formelor legale, cu care s-a constituit țara legală, Cameră și Senat? Nu există alta decât tot discuția în Cameră sau o nouă operație electorală. Sau dacă vreți să zici, că după toată funcționarea acestor forme legale, totuș n-a ieșit reprezentăția țării cea adevărată, apoi atunci trebuie să *revizuiști* Constituția, care s-a arătat incapabilă de a da o reprezentare legală. (Aplauze.) Noi cari suntem absolut antirevizioniști, suntem bine-veniți de a vă spune că tecunoaștem adevărata expresie momentană a țării în Cameră și în Senat constituite.

Acest punct, d-lor, nu este secundar. Întrebarea: ce este ordinea legală într-un stat, este fundamentală, mai ales pentru Partidul Conservator, un partid în esență sa de ordine. Dacă cineva asupra acestui punct nu se găsește într-o perfectă unire de vederi cu colegii săi, atunci vine momentul

de a se întreba: până unde mai pot merge împreună? A tăgădui legalitatea Camerei și a Senatului, este după convingerea mea un început de anarhie, și nu poate să existe stat regulat din momentul ce aceasta se pune în discuție. (Aplauze).

N-am fi îndrăznit, noi cati am rămas în minoritate, văzându-ne așa de reduși la număr, să afirmăm ca un princip conservator acest lucru în contra celor cari sunt mai în vârstă și mai autorizați de a vorbi în numele Partidului Conservator, dacă n-aș putea să aduc oarecum o dovadă palpabilă, o dovadă literală, că exprimăm prin aceasta un princip recunoscut mai înainte de însuși Partidul Conservator.

Această convingere a mea de astăzi asupra legalității Camerei este identică cu aceeași convingere a mea când eram noi la guvern conservatorii, convingere exprimată prin cuvinte pe cari le-am zis atunci de pe banca ministerială în aplauzele și cu aprobarea Partidului Conservator întreg, în contra unora din d-voastră, majoritatea de azi, atunci violentă opoziție în contra noastră.

După ce voi fi dovedit aceasta, voi fi în drept să mă întreb: trebuie oare să fie toate așa de schimbătoare pe roara lumii? chiar și principiile de la șapre ani la șapte ani? E vorba că îndată ce se schimbă oamenii după o bancă pe alta, trebuie să se schimbe și convingerile lor? Cine poate să urmeze pe această cale de varietăți, să utmeze; sper însă că veți înțelege că nu toată lumea o poate și că e bine să se păstteze în acele chestii, cari sunt fundamentale și primordiale pentru convingerea politică, nestrămutatul caracter politic al cuiva. (Aplauze.)

D-lor, la 1875 fuseseră alegerile, pe cari d-voastră le numiți faimoase, sub ministerul d-lui Lascar Carargi, și atunci opoziția d-voastră, d. Ioan Brătianu, cap al partidului de opoziție, d. Vernescu, d. Kogălniceanu și chiar d. Chițu au dat pilda, permiteți a o spune franc, au dat pilda cea tea, domniilor au fost aceia cari au început să tăgăduiască legalitatea unei Camere constituite în țară.

A. Stolojan. Noi am venit în Cameră.

D. președinte. Acestea le-ați înțeles de mult d-voastră, de ce nu întrerupeați atunci? (Aplauze.)

T. Maiorescu. D-voastră, opoziția de atunci, ați venit în Cameră și ați prezentat un amendament, care zicea că alegerile n-au fost adevărata expresie a țării, și atunci... dați-mi voie să vă citesc din *Monitorul* de atunci, nu voi abuza mult de pacienta d-voastră, dar uneori e foarte instructiv să vedem cum se repetă formele și împrejurările, numai că se interpretă odată într-un sens și altă dată în alt sens... atunci, zic, acela care are acum onoarea de a vă vorbi, era pe altă bancă, pe banca ministetială, și era autorizat să fotmuleze în numele colegilor săi, ca un princip conservator de ordine în stat, următoarele cuvinte:

„S-au falsificat alegerile, afirmați dv. Nu este exact, afuma alții. Dați-mi voie a atinge punctul de căpetenie și a face legistului Vernescu și tutulor oamenilor de stat din opoziție următoarea întrebare decizivă pentru orce stat constituit: cine să judece această contestație? Ați introdus sistemul constituțional cu Camera care validează alegerile. Ei bine, alegerile s-au validat de Cameră. Nu admiteți instanța? Foarte bine. Dar atunci spuneți-ne: ce altă instanță admiteți ca să valideze alegerile făcute după legea electorală, lucrată de d-voastră? (Aplauze.) Ați zis la 1866: fundamentul libertăților publice este întâi libertatea întrunirilor, ați avut-o cum nu o are nici o țară a Europei într-un grad așa de întins. Garanție pentru confecționarea listelor electorale ați avut după Constituția d-voastră, pentru ca ele s-au făcut de primari, iar nu de guvern. Garanție pentru dreptul de înscriere în listele electorale ați avut; erau după Constituția d-voastră tribunalele și Curtea de Casație. Unde v-ați crezut nedreptățiți, ați apelat sau ați putut apela - și dacă nu ați făcut-o este vina d-voastră și denotă lipsă de spirit cetățenesc - la tribunale și apoi la Cuttea de Casație, instanța judecătorească cea mai înaltă, inamovibilă, pe care guvernul nu o poate schimba.

Dacă este astfel, atunci permiteți-mi a spune că eu nu sunt așa de slab în expresiuni precum este chiar programul d-voastră. Căci dacă declarați d-voastră că, cu toată libertatea presei, cu toată libertatea întrunirilor, cu toate tribunalele țării, cu toată Curtea de Casație independentă, cu toate primăriile, care toate acestea constituiesc garanții constituționale penttu alegeri, reprezentăția națională totuș este falsificată, atunci declarați că țara noastră este incapabilă de a avea o Constituție liberală ca aceasta".

Voci: Bfavo, bravo. (Aplauze prelungite.)

„încă o dată rog ca d. Vernescu să-mi răspundă: cine judecă afirmațiile d-voastră? Ați ptevăzut că se validează alegerile de Cameră; s-au validat; de ce le invalidați a doua zi? Din momentul în care alegerile s-au validat de Cameră, singura autoritate competentă conform legii, nu mai este permis nimănu să vie a le contesta, și, dacă totuș o face, atunci ttece în stadiul anarhic și devine un revoluționar. (Aplauze prelungite.)"

(Vezi *Monitorul* din 14 iunie 1875).

Așa, d-lor, se urma discuția pe atunci. (Mare zgomot.)

D. președinte. D-lor, Camera este capabilă de a asculta orce discursuri, prin urmare vă rog să binevoiți a tăce.

T. Maiorescu. Așa se făcea discuția atunci, și atunci era pusă în joc legalitatea alegerilor, și atunci absolut astfel, ca și acum trebuia pusă întrebarea: Cine să judece legalitatea unor alegeri altul decât totalitatea organelor prevăzute de Constituția din 1866? Și dacă cu totalitatea organelor prevăzute în Constituția de la 1866 nu găsiți puțința de a scoate o reprezentăție legală a țării, atunci e neapărată o reformă constituțională sau, dacă nu, o revoluție, căci alt mijloc nu este. Acele cuvinte le găsim în *Monitor* la finele citirii acoperite cu *bravo* și *aplaude prelungite*. Acele cuvinte erau expresia adevărată, oarecum *ex professo*, a Partidului Conservator, și absolut acele cuvinte

trebuie zise astăzi, și dacă erau adevărate și primire atunci, trebuie să fie adevărare și primite și astăzi.

Am fost foarte simțitor la cuvintele spuse de d. general Lecca în una din ședințele trecute; d-sa zicea: eu nu sar din car în car, eu merg drept pe drum, și în adevăr, d-lor, nu rrebuie să sărim din car în car.

Iară carul de la 1875 de față, este identic cu cel în care mă aflu la 1883; dacă legalitate era la 1875, aceiaș legalirare esre la 1883, și dacă unii membri ai Partidului Conservator sunt astăzi de altă părere, părăsesc Camera și-i conresră legalitatea, atunci eu nu-i pot urma pe acest drum, ci rămân în carul de mai nainte și pe dtumul de mai nainte.

Dacă dar s-a schimbat ceva, este numai cărăușul; acum mănăm noi singuri, căci cărăușul de până acuma a schimbat drumul cunoscut noastră.

Iată pentru ce, d-lor, noi credem că rămânem credincioși principiului conservator, stând aci în Cameră cum stăm și luând parte la discuția de față.

Al doilea și ultimul punct, pe care mai sunt dator a-l releva, și acum intru în discuția proprie, este amendamentul ce l-am propus noi la Adtesă.

D-lor, d-voastră afirmați în proiectul de răspuns al majorității că misiunea ce o are de îndeplinit această Adunare esre mai cu seamă de a reforma legea electotală; spuneți:

„o experiență de 17 ani a arătat că nu corespunde această lege cu starea socială de astăzi a țării și că Adunarea ținând samă de voința mandanților săi își va da toate silințele spre a găsi o soluțiune, care să asigure independența alegătorilor.”

D-lor, eu am aci o opinie cu totul deosebită. Eu nu cred că opinia publică și înțelegerea clar formulată a mandanților noștri ne prescrie reforma Constituției, și fiindcă ar fi bine ca la începutul discuțiilor noastre să procedăm cu o desăvârșită claritate și, dacă-mi permiteți expresia, cu onestitate politică și să nu ne ascundem după propriul nostru deget, să ne punem cu toții împreună întrebarea:

Este oare adevărat că în spiritul ptopriu al majorității alegătorilor noștri să fie ideea preciza a reformei constituționale? Este opinia publică puternic formată în sensul acesta?

O voce. Da.

T. Maiorescu. D-lor, este foarte greu de a se pronunța cineva aici, și eu admir pe acei cari dau așa de repede un răspuns hotărâtor. Să ne explicăm puțin lucrul,

D-lor, este o mare deosebire între un glas omenesc și un ecou; glasul este ieșit din vibrația organelor unei ființe cugetătoare; ecoul este o vibrație mecanică, brută, ieșită din vibrația aerului gol care străbate stâncele; glasul este otganic, ecoul este anotganic; glasul este viață, ecoul este moatte. (Aprobări.) Fără îndoială, dacă un glas puternic și autorizat, precum este necontestat acela al onor. nostru președine de Cameră, vine și ne spune între-un număt de jurnal, în 2, în 10, în 20 numere ale *Românului*, foaie răspândită în țară, că ttebuie reformă constituțională în România, atunci este foarte natural, ca acest puternic glas să deștepte multe ecouri. (Râsete.)

Este asemenea în ordinea naturală că, cu cât spațiul va fi mai umflat și stâncele mai goale, cu atât și ecourile să fie mai multe și mai răsunătoare. (întreruperi.)

De ce mă întrerupeți, d-lor? Eu vorbesc de mecanismul, cu care se răspândesc ecourile, și nu fac nici o aluzie la d-voastră, cari nu sunteți ecouri, ci trebuie să fiți glasuri. Dacă facem deosebirea între glas și între ecouri, adică între ceea ce vine de acolo, de la scaunul prezidențial, și între ceea ce trebuie să pornească de aci, de la băncile deputaților, și dacă admitem că opinia publică este aceea care a venir din țară spre guvern și Cameră, că are Camera glasul ei propriu întru aceasta ca reprezenrantă a țării: atunci trebuie să aflăm și semnul propriu și caracteristic al unei asemenea mișcări de opinie publică, care să nu fie numai un ecou meșteșugit.

Cate să fie acest semn, d-lor? Să nu căutăm exemple din țări străine, ci după obiceiul nosttu să căutăm exemple cari să

fie confirmate prin ceea ce s-a petrecut în țara noastră, sub controlul propriei d-voastră experiențe.

D-lor, nu am mai avut noi o mișcare de reformă constituțională? Da; am mai avut una acum patru ani, când cu reforma art. 7. Vă aduceți aminte că și atunci ca și acum erau două chestii: să se facă revizuirea sau nu? Aceasta era prima întrebare, căci erau și atunci antirevizioniști.

A doua întrebare era: cum să se facă revizuirea art. 7? Curentul de opinii pentru prima întrebare, precum și necesitatea situației au îndemnat Camera să zică după formula Constituției: este loc a se revizui art. 7.

N. Voinov. Era ecoul glasului de la Berlin.

77. *Maiorescu.* D-le președinte, sunt foarte lingușit să mă văd întrerupt, mai cu seamă de un vicepreședinte al Camerei.

D. președinte. Nu mai pot să intervin, pentru că d-ta ai pus în joc pe acela care, aflându-se aci, nu poate vorbi; prin litmare nu pot să vă apăr. (Ilaritate.)

T. Maiorescu. D-le președinte, *noblesse oblige*.

După chiaz cuvintele d-voastră asupra semnificării ce aveți pe scaunul de președinte, d-voastră sunteți inițiatorul reformei constituționale și eu nu merit nici o observație, când vorbesc de d-voastră ca de însuși inițiatorul recunoscut al acestei revizui. Și dacă este așa, trebuie să vă supuneți consecințelor acestei mari onori.

D. președinte. Eu mă supun, decât un bărbat ca d-ta putea să găsească argumente mai puternice decât acestea. (Aplauze.)

T. Maiorescu. D-le, foarte bine a zis d. vicepreședinte că Tratatul de la Berlin a cerut revizuirea, dar după ce Camerele au declarat că este loc la revizuirea art. 7, atunci când s-au făcut alegeri nouă, atunci a început să se arate adevărul curent al opiniei publice - curent care era puternic, care nu venea de la președinți sau de la miniștri spre țară, ci venea de la țară or de la reprezentanții ei spre banca ministerială și era așa de puternic, încât a răsturnat și unul sau doi din miniștri. Unii

din guvern strigau categorii (d. Kogălniceanu), alții liste (d. Boerescu), curentul țării cerea naturalizarea individuală.

Mulți din d-voastră ați fost aleși atunci, am fost și eu ales la Iași, și cea dintâi întrebare ce mi-o puneau alegătorii a fost: naturalizare individuală, categorii sau liste? Asupra acestor puncte se făcea discuția.

Dar în cazul nostru, d-lor, care sunt ideile ce hrănesc curentul popular? Care părere formulată o aveți d-voastră? Care părere este ieșită la ordinea zilei? Asupra ce se face sau s-ar fi făcut lupta electorală? A! numai asupra ideii generale: revizuire sau nerevizuire? Apoi, d-lor, aceasta era în joc la Camera trecută; și dacă ar fi fost să procedăm foarte corect constituțional, este sigur că în Camera trecută nu prea era bine ca tocmai atunci, la sfârșitul celor patru ani, când tot eram să mergem acasă, să venim și să zicem „revizuirea Constituției”, căci nu fusesem aleși acum patru ani cu prevederea ca să mergem mai departe cu revizuirea Constituției peste revizuirea art. 7, și nu cred că aveam noi mandat de la țară ca să ne pronunțăm asupra chestiei, dacă este sau nu bine de a se revizui și alte articole, noi cari tocmai expitam cu cei patru ani ai legislaturii. Corect ar fi fost ca acum să se fi făcut alegerile fără să ne fi pronunțat noi de mai înainte, dacă e trebuință de revizuire sau nu, și îndată ce s-ar fi făcut alegerile, îndată ce am fi venit aci, să fi făcut întrebarea prealabilă despre revizuire. Dar această procedură noi am scurtat-o, Camera și Senatul precedente au zis că trebuie revizuire. Ei, acum lupta, opinia publică, curentul cel mare popular care a fost? Ce fel de revizuire? Cari sunt formele clare, ideile precise ale alegătorilor? Căci cu dorințe vagi nu se poate hrăni opinia publică.

Când am venit pentru revizuirea art. 7, puteam chiar a doua zi fiecare din noi să formulăm însăși redacția articolului în sensul opiniei publice din țară, puteam a doua zi să ne numerăm și să zicem: cutare deputat independent voim

naturalizarea individuală, cutare guvernamental voim categorii și cutare liste; și din lupta între opinia publică și cerința aceasra a guvernului s-a făcut în sfârșit tranzacția cu guvernul de a se primi naturalizarea individuală cu mica concesiune de a se primi la început și naturalizarea a câtorva nume pe o listă colectivă, adică a acelora, cari au servit în armată. Iată o reformă a Constituțiunii simțită și susținută de opinia publică. Dar acum? Care este ideea opiniei publice? Dorinți platonice? A! Ca să se asigure independența alegătorilor? să se moralizeze voturile? Foarte frumos. Și mai departe putem merge pe această cale pl tonică: voim cu toții să se lățească cultura română; dorim să se înăvuiască țărănul român; dorim iarăși cu toții să se mărească poporul român și de la 5 milioane să se urce la 15 milioane; voim cu toții să avem un guvern capabil, funcționari onești, alegeri independente, garantate contra oricărei presiuni purincioase. Dar ce sunt toate acestea, d-lor? Idei constituționale? Acestea sunt dorințe de jurnale, acestea sunt cuvinte, iertați-mi expresia: goale.

Acestea sunt ceea ce zicea un om cu mare bun-simț, d. Lascar Catargi, „acestea sunt generalități”. (Ilaritate.) Apoi cu generalități de acestea, cu *pia desideria*, cu noțiuni cam umflate și în același timp goale de înțeles, nu se face o revizuire ca rezulrat al opiniei publice. Ce v-au spus mandanții dv. să faceți cu Senatul? Cum să-i schimbați censul, până unde și cât?

Voci. Are să se spue.

T. Maiorescu. Are să se spue? A! Am auzit, d-lor, că să fac întruniri frecvente la Senat, fără îndoială vor ieși idei de acolo, ba încă multe idei, mă tem chiar prea multe; așa de multe încât vom fi în drept să ne întrebăm: care este curentul opiniei publice, căci prea are multe?

Apoi fiecare din noi putem să avem idei de reforme, căci nu avem decât să citim o carte și să ne formăm o idee, dar aceasta vrea să zică o idee formulată în țară pentru revizuirea Constituțiunii? Dar se zice: avem să numim o comisie, și aceea

să se gândească mai bine, și pe urmă aceea comisie să publice ideile ei, ca să le dezbată și jurnalele. Se va forma poate atunci opinia publică, mai știi?

A. Papadopol Calimach. Dar se va forma mult mai bine decât în tipografia statului.

T. Maiorescu. Cu drept cuvânt zice istoricul d. Calimah Papadopolu aceasta, dat d-sa, ca bun istoric, știe că dacă este votba de opinia publică, de reforme, apoi ceea ce este de făcut de acum înainte trebuie să fi fost făcut de mai nainte pentru ca să vie cineva să zică: țața ne impune aceasta.

Voci. S-a făcut opinia publică.

T. Maiorescu. Dacă a fost făcută, atunci e trebuiță ca ideile, asupra căror țara s-a pronunțat cu energie, să fie redactate în presă, în broșuri, în alegeri, încâr să sară în ochii tutulot.

Unde vedeți așa ceva astăzi? Când s-a făcut revizuirea art. 7, din momentul când am intrat în Cameră și Senat, sărea în ochii tutulot formula cutare și curare. Pe când acum trebuie să căutăm acele formule prin întruniri la Herdan, și astfel poate să se facă orce fel de schimbări; dar pentru mine, d-lor, aceasta nu însemnează o revizuire cerută de țară.

În necesitatea, în cate vă văd pe dv. că sunteți de a căuta încă formulele unor asemenea idei și de a le mai spune încă opiniei publice ca ea să se pronunțe asupra lor; în neștiința, în care ne aflăm asrăzi, cum să vă pronunțați, așa încât opinia publică să fie favotabilă: în asemenea situație am crezut că este a anticipa răspunsul către Tron zicând așa precum face d. raporror în numele majorității: țara prin mandanții săi ne-a spus ce să facem și cum să facem.

A zice aceasta, este a face un pas pripit, și este din contră mai conform cu situația de azi a spiritelor noastre a tutulot a nu prejudeca chestia în nici un sens și a zice, precum propunem noi minoritatea: „în această lucrare, Adunarea din nou aleasă are de îndeplinit misiunea principală de a se

pronunța, dacă și **pană** unde reforma Constituției în articolele, cari au fost indicate de Camera precedentă, ar corespunde adevăratelor trebuințe ale țării și ar fi oportună în împrejurările de față."

D-lor, terminând, dați-mi voie să ating și eu un lucru, pe care l-am auzit de atâtea ori în noua noastă Cameră. Se tot vorbește de tinerimea, care este acum în mijlocul nostru. Ce e drept, noi cam îmbătrânim! Dar în fine tinerimea, tinerimea! Am auzit pe un d. deputat vorbind de la tribună și declarând, „în numele tinerimii", că d. președinte la „rogațiunile tinerimii" a primit iarăș prezidiul Camerei; așa spunea acel d. deputat.

D-lor, tinerimea are multe foloase; mai întâi are fericirea de a fi tânără și de a simți poate mai bine, mai viu, mai verde, și de a avea înaintea sa un mai larg câmp de aspirațiune, de a fi mai entuziastă, dar fără îndoială are și partea sa slabă, fiindcă are mai puțină experiență; așa încât noi bățiânii putem zice că dacă trebuie să ne inspirăm de entuziasmul tinerimii, ea trebuie să învețe experiența de la noi și să câștige astfel oarecare prudență în păsurile ce le face.

Dacă este să dăm noi cei mai bătrâni un exemplu tinerimii, aș dori ca acel exemplu să fie acesta: o perfectă concordanță între cuvinte și fapte, între ceea ce spunem și între ceea ce facem, între ceea ce este forma și între ceea ce este fondul vieții noastre publice.

Zicem că alegem o comisie pentru a pregăti ideile de reformă - să o facem de bună-credință. Zicem că aceste idei de reformă să fie aruncate în dezbaterea opiniei publice - să o facem și aceasta cu perfectă bună-credință, așa încât, până când opinia publică nu se va pronunța, noi cari voim să fim rezultatul fidel ai mandanților noștri, până atunci în convingerea noastră intimă chestia să nu fie prejudecată! Dacă este așa, dacă voim să ne mai adresăm cu ideile noastre la opinia publică, întru adevăr, iar nu numai *pro forma*, dacă prin

elementul tinerimii, care vine în mijlocul nostru, vine și acea bună-credință, care este cel mai bun semn al acestei tinerimi entuziaste: atunci cuvintele să fie o realitate și noi întru nimic în Adresa de azi să nu prejudicăm viitoarea pronunțare a opiniei publice, la care ne mai adresăm. Atunci ce mai aveți de întâmpinat în contta unui amendament, care zice numai că misiuna noastră principală este de a examina, „dacă și până unde" să se facă reforma constituțională. Aceasta însemnează cu alte cuvinte, că vom alege o comisie care poate elabora un proiect, care însă se va dezbate de opinia publică și poate se va respinge, poate se va primi, dar nu noi să anticipăm asupra opiniei publice și apoi să zicem: opinia publică s-a pronunțat.

Pentru aceste cuvinte am îndrăznit, d-lor, să prezent acel amendament. Dacă el va avea onoarea de a fi primit de d-voastră, vom fi mulțumiți să votăm toată Adresa împreună cu d-voastră; iar dacă vom rămânea în minoritate cu amendamentul, vom vota contra Adresei.

62

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Asupra votării celor 25 articole de revizuit*(Ședința Camerei de la 28 martie 1884)*

Adunările revizioniste, deschise la 10 mai 1883, ajung de-abia la 28 martie 1884 să se ocupe de însăși revizuirea în dezbateră publică a parlamentului. Pană atunci se discutasă între delegații Senatului și ai Camerei textul pentru modificarea vechilor articole; cu mare greutate se stabilise o redacție primită de guvern și de majoritatea delegaților, pe când „Rosettiștii”, după ce au triumfat în chestia presei, rămăseseră în minoritate cătră penru colegiul unic. Raportorul majorității era d. Stolojian.

Deocamdată se naște o discuție prealabilă asupra modului de a vota, și aici Camera primește ideea propusă în următorul discurs:

D-le președinte, mă înscrisesem încă de alaltăieri, în momentul când s-a depus raportul, penttu a vă vorbi înrr-o chestie prealabilă; însă după ce s-a depus raportul, în chiar decursul discuțiunii de alaltăieri, chestia această prealabilă s-a atins de alții, și era natural ca mai mulți să ne gândim la acsr lucru. Era adică chestia de a se ști dacă este, sau nu, necesară discuția generală asupra tutulor modificărilor constituționale propuse. Eu însă vream să adaog și un alt element în discuție,

care pentru mine este mai important decât întrebarea discuțiunii generale; eu voi să întreb: votul final e necesar asupra totalității? Este un vot colectiv asupra articolelor propuse la modificare, sau nu?

D. președinte. Nu!

7°. Maiorescu. Iată chestia penttu care mă înscrisesem, presupunând că nu era altcineva în acel moment cate să o ridice. Dacă însă sunt astăzi alții înscriși asupra acestei materii, eu știți că nu mă îmbulzesc la vorbă și cedez altuia cu plăcete. Nefiind nici o cerere, dați-mi voie să ridic eu această chestie înaintea Dv.

~
f D-lor, noi cari suntem antitevizioniști, renunțăm la o
f discuție generală în privința totalității articolelor; mai adaog
că, din parte-mi, cred că nu este bine, nu e conform cu spiritul
7 modifiării Constituțiunii de a se face la sfătșit un vot total
asupra tutulot articolelot propuse a se revizui. În adevăr
* materia de revizuit esre atât de diferită, încât la întrebarea pusă
| de onor. d. Rosetti, care este sistemul unitar, după care voiți
1 să faceți revizuirea, și cum s-ar putea face o revizuire pe articole
* fără ca să fie discuție generală asupra acestui sistem unitar? eu
f din partea mea răspund că, după cât văd în proiectul propus,
f deși sunt unele lucruri cari se pot grupa ele în parte într-un
| sistem, dar totalitatea acestot 25 atticole de revizuit nu poate
i cuprinde și nici nu este de natută a cuprinde un sistem unitar.
* Căci, d-lor, de ce este votba? Ni se propune să revizuim 25
articole din Constituție. între acestea, după raportul făcut de
- d. Stolojian, sunt 13 articole, cele din urmă puse în faport, cari
se refer la modificarea principiilor legii electorale, întru cât sunt
înscrise în Constituțiune. Din celelalte: 12 articole, cari rămân,
2 articole ptivesc principiile libertății ptesei; mai rămân 10
articole, cele puse la început. Aceste 10 articole se raportă la
materii așa de absolut disparate, încât din parte-mi nu văd nici
o puțință logică de a găsi o unitate de sistem, care să poată să
fie supusă unei discuții generale. (Aplauze.) în ce legătută să

punem noi chestia: în loc de Principatele-Unite, are să se zică „Regat”, cu chestii „se desființează garda națională”, cu a treia chestie: „inalienabilitatea pământurilor fostilor clăcași se prelungește pe un alt termen mai mare decât era până acum”, cu o a patra chestie: „Consiliul de Stat nu se înființează, dar ar fi bine să fie o comisie, care să elaboreze legile”, și celelalte? În ce argumentare posibilă se va găsi lanțul de unitate între garda civică și comisia legislativă cu inalienabilitatea pământului țăranilor? (Aplauze.)

Fără îndoială în cheliile de regulament, la cari s-a referit d. Rosetti, și anume în privința părții întâi, unde d-sa cetea un termen mai lung pentru a ne prepara la această discuție, după părerea mea d-sa a vorbit cu succes și a avut dreptate. Am fost dintre aceia, cari au votat ca ședința să fie astăzi, și nu ieri. Însă d. Rosetti a mai citit și art. 65 din regulament, unde se zice: discuția se împarte în două: întâi asupra proiectului de lege în total, și al doilea asupra fiecărui articol în parte. Și veți găsi mai jos un alt articol care zice că se va face pe urmă votul în total. Aici, d-lot, mă deosebesc cu totul de interpretarea d-sale. Într-o materie ca revizuirea Constituțiunii noi trebuie oare să ne oprim la o interpretare din cele mai restfânse ale regulamentului? Și chiar dacă ați admite această interpretare din cele mai restrânse, atunci leacul ar fi ușor de găsit. Nu va avea Camera decât să zică: împarr proiectul, care se arată că este unul, în trei sau cinci proiecte; voi face asupra chestiunii electorale, care coprinde 13 articole, un proiect și va fi discuție generală și discuție pe articole asupra principiilor sistemului electotal. Voi face un alt proiect din legea presei, și voi face un proiect, sau 10 dacă voiți, pentru cele zece articole disparate din celelalte articole din Constituțiune, și atunci ne-am aflat în perfectă și literală conformitate cu regulamentul. Dar dacă este vorba să interpretăm - și tocmai noi, antirevizioniștii, suntem în poziția practică de a vedea cum interpretăm această chestie - dacă, zic, este vorba de a

interpreta, atunci petmiteți-ne a vă spune că interpretarea cea mai rațională îmi pare că trebuie să se facă într-o altă ordine de idei.

Când s-a discutat întreaga Constituție a țării la 1866, s-a prezentat următoarea întrebare generală (și ea a cerut o discuție genetală, adică „lanțul”, despte care, în limbajul d-sale foarte clar, ne-a vorbit d. Rosetti, lanț de cate erau să se anine acum verigele individuale ale diferitelor articole constituționale), s-a prezentat adică întrebarea: cari sunt ideile generale de drepturi și datorii cetățenești, cari trebuie să fie puse înf-un pact fundamental, și cati din contra se pot tezeva penttu o legislație specială?

Aceasta s-a făcut la 1866.

Odată acest lucru făcut, când ar mai veni o reformă în total a Constituțiunii, s-ar naște iar discuția generală asupra acestot principii generale. Dar o modificare parțială a câtorva articole din Constituțiune, ce însemnează aceasta? însemnează - pentru a continua exemplul cu verigele - că dintr-un cerc comun, de care erau aninate 135 de verigi, s-au scos 25 de verigi izolate, și vi se zice d-voastră: reparați fiecare verigă, dacă puteți și dacă voiți; dacă nu, puneți-o înapoi nereparată, înapoi, unde? în sistemul unitar al Constituțiunii celei vechi.

Asupra cestiunii, dacă să se facă or nu reparare, trebuie oate discuție generală? Da; dar această discuție genetală s-a făcut în Camera trecută, când în contra părerii noastre, și după convingerea mea și astăzi: spre marea confuzie a țării, majoritatea a admis ca să se facă revizuire la cele 25 de verigi anume arătate.

Dat acum, d-lor, ce discuție generală să se facă despre modul anume al revizuirii ce vi se propune?

Ca să fie o discuție generală de principii posibile, eu pun ca criteriu pentru valoarea practică și parlamentară a unei asemenea discuții generale aceasta: trebuie să pot în discuția generală să amplific, să întind revizuirea asupra tuturor acelor

articole, cari într-o idee unitară de sistem îmi par de modificat. Dat puteți d-voastră astăzi - dacă veți găsi ca un sistem ce îl primiți la cutare arricol trage după sine modificarea altui articol decât cele 25 supuse revizuirii - puteți să mai atingeți vreunul din celelalte? Nu. Apoi ce discuție generală este aceasta, o discuție generală, care este limitată din capul locului la cele 25 de verige? Puteți să ziceți: această verigă nu o repar, o trimit înapoi la cerc; dar nu pureți să ziceți că trebuie să mai schimbați și altele, după orice sistem unitat. La întrebarea despre sistemul unitar, răspund dar: nici nu poate fi vorba de sistemul unitar, când e vorba numai de repararea a 25 de verige deslegate din lanț.

Voci. Cer cuvântul.

Titu Maiorescu. După părerea mea, discuția generală a fost făcută asupra totalității de 25 de arricole, când Camera trecută a primit să se facă revizuirea.

Noi însă, fără îndoială, dacă vrem anume să împreunăm mai multe articole coerente, precum cred că se va face în privința legii electorale, acolo putem face discuția generală asupra acestei grupări.

Dar acum să ating un alt punct în discuția de față, care îmi pare mai important. Onor. d. Rosetti, când voieba de necesitatea discuțiunii generale, atingea numai punctul că asupra luării în considerație n-are să fie mare greutate în Cameră; ar fi 6-7 antirevizioniști, ceilalți toți revizionști, și va trece luarea în considerație fără greutate. Dar eu întreb: cum rămâne votul în total? Și, spre exemplu, dacă toți primim - și nu putem face altfel - ca titlul „Principatele-Unite” să se schimbe în „Regat” și votăm acest articol cu unanimitate, acest vot rămâne definitiv câștigat?

O voce. De aceea și trebuie discuție generală.

Titu Maiorescu. Va veni un alt articol: desființarea gardei cetățenești; este probabil că va fi primit și acesta cu mare majoritate. Dar nici aceasta să nu fie câștigată? Vom primi cu

unanimitate continuarea inalienabilității pământului țăranilor; nici aceasta nu e câștigată? Și vom lăsa să atârne schimbarea titlului Regat, desființarea gardei civice, inalienabilitatea pământurilor, de ce? De întrebarea absolut eterogenă: să fie trei, pattu, două sau un colegiu electoral printr-un vot final pentru totalitatea celor 25 de articole? dar bine, d-lor deputați, trebuie o alcătuită, un sistem de conveniență în toată această lucrare, o conveniență intelectuală pentru fiecare din noi. Înțeleg să pun pe cineva în acest impas: E votba, de exemplu, de legea firmelor; în legea firmelor majoritatea este de părere că acest articol să fie așa făcut, și mai bine nu face legea firmelor, decât să fie altfel atticolul făcut de cum vrea majoritatea. Dar când ar fi venit la Cameră un raport, unde legea gradației profesorilor să fi fost împreunată pe aceeași hârtie de raport cu legea firmelor, cum este astăzi inalienabilitatea pământului țătânilor cu desființarea gardei civice, și când ar veni cineva și ar zice: or votați ideea firmelor cum vreau eu, or dacă nu, îi reduc leafa profesorilor? (Aplauze.) Eu cred că nu este convenabil să se supună conștiința d-voastră la asemenea impasuri.

I Vedeți, dar, că este cu neputință să se aplice acea idee de discuție generală și de vot total colectiv într-o serie de articole așa de dispartate.

Noi, d-lor, noi antirevizioniștii, fiindcă atâta discuție s-a făcut, fiindcă timpul, după părerea mea, fără nici un folos pentu inreresele țării este acum pierdut și fiindcă agitațiunea, câtă a fost de făcut, este făcută, și acum ne găsim aduși ca să sfârșim cu această nefeticită cestiune, noi, zic, vom primi schimbarea titlului Principatele Unite în Regat; vom primi desființarea gardei civice și câteva alte modificări din partea întâi a raportului d-lui Stolojian; până aici putem merge cu d-voastră. în privința modificării legii electorale însă, de la primul articol până la cel din urmă vom fi în contra; și dacă discuția generală asupra acestor 13 articole se va face, or nu se va face, noi vom vota totdeauna în contra lor.

Până aici, d-lor, orce decizie va lua Camera, va fi suverană în aprecierile ei, fiindcă este vorba de a interpreta un articol din regulamentul ei.

Dar aş vrea, d-lor deputaţi, să aduc un alt element în discuţia această. Şi aci suveranitatea noastră încetează şi se întâlneşte cu suvetanul propriu. Când e vorba de revizuire, Constituţia în art. 129 zice: „Adunările cele noul proced, în acord cu Domnul, la modificarea puncturilor supuse reviziunii”. E vorba de punctele detaşate din Constituţie. Punctele detaşate din Constituţie avem pe fiecare să-l punem în acord cu Domnul. Ce voim să zicem noi acum Coroanei? Noi întte noi am discutat; ne-am înţeles, am interpretat regulamentul; am făcut votul final, votul de la început. Tu, Coroană, cu care trebuie să mă înţeleg asupra fiecărui punct, te întreb: vrei să se schimbe titlul de *Principatele-Unite* în *Regat*? Vreau. Foarte bine; am câştigat acest acotd, am revizuit definitiv. Vrei garda orăşenească să se desfiinţeze? Aprob. Dar ar veni, spre exemplu, majoritatea Cametei şi at zice: vreau un singur colegiu, vot univetsal. Coroana zice: acesta nu-l vreau. Cum rămân în cazul ăsta celelalte puncte, asupra cărora s-a stabilit acotdul? Şi mai poate fi vorba de unitatea legii modificatoare Constituţiei? Voiţi să siliţi pe Coroană să nu vrea nici principiul de titulatură, nici celelalte, dacă nu vrea sufragiul univetsal, fiindcă-i puneţi, iertaţi-mi expresia populară, *le marche a la main*?

După părerea mea, tocmai fiindcă prin acest articol 129 pentru punctele izolate de revizuit se cere acordul Coroanei, trebuiesc cu atât mai mult să fie lăsate întregi libertăţi şi latitudini a acestui acord; şi trebuie, faţă cu o situaţie, unde o mare majoritate legală a ţării a zis: vreau o revizuire a cutărui articol şi nu a altora, şi unde asupra unuia se poate găsi unanimitatea Cametei, şi asupra altora discuţie, să lăsaţi libera şi întreaga decizia Coroanei, dacă, căre şi cari din aceste articole individuale, ce i le prezentaţi, le aptobă sau nu. Aceasta nu s-ar

putea însă, când aţi voi să înglobaţi toate aceste elemente disparate într-un singur vot.

Termin, d-lor, zicând: după părerea mea trebuie fiecare articol să fie separat votat ca o lege de sine stătătoare, afară numai dacă stă în chiar acest proiect în legătută logică cu altele din proiect, când atunci se poate împteuna votul; că fiecare vot separat să fie câştigat definitiv, să ne fie şi nouă libertatea lăsată de a vota pentru fiecare punct individual, de a ptimi pe unele definitiv şi de a respinge pe altele definitiv; şi mai ales să se lase Coroanei libertatea deplină şi întreagă pentru acel acord asupra fiecărui punct, de care vorbeşte Constituţia. (Aplauze).

63

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Asupra textului art. I din Constituție*(Ședința Camerei de la 28 martie 1884)*

În aceeaș ședință a Camerei, în care s-a hotărât, conform discursului precedent, că nu se poate face o discuție generală și o votare totală a celor 25 articole împreună, ci din contră, că trebuie să se facă îndeosebi la fiecare articol sau fiecare grupare de articole înrudite, începe și însăși dezbaterăa asupra articolului 1 din Constituție pe temeiul noului text propus de comitetul delegaților, care era astfel redactat:

„Regatul României, cu tot teritoriul său de dincoace și de dincolo de Dunăre, constituie un singur stat indivizibil”.

În contra acestei redacții se îndreptează discursul următor, după care se și schimbă textul în parte și se primește cum se vede la art. 1 al Constituției în vigoare: „Regatul României cu județele sale din dreapta Dunării consitue un singur stat indivizibil.”

D-lor deputați, am luat cuvântul în contra formulării acestui articol I pentru a propune o altă redacție.

D-lor, în articolul I, așa cum ni se propune, nu cred că sunr admisibile cuvintele „dincolo de Dunăre și dincoace de Dunăre”,

și găsesc asemenea rău că s-a lăsat la o parte cuvântul „România”. Pană acum era zis: „Principatele-Unite Române consitue un singur stat indivizibil sub denumirea de România.” Ar fi mai natural să se modifice așa: „Regatul Român constituie un singur stat indivizibil sub denumirea de România.” Căci a se pune cuvintele „dincolo de Dunăre și dincoace de Dunăre”, ce însemnează aceasta? Ce este râul acesta Dunărea, care îl aruncăm ca să curgă de la început peste articolul întâi din Constituție? Este acesta ca o limită geografică între Dunăre și alt râu? de exemplu Prurul? Or zic „Dunărea”, ca râu, pentru a nu înțelege munții? Ce însemnează tâul aci?

D-lor, cum vedeți, îndată ce accentuezi în Constituție un râu, dai loc la un șir de sensuri, cari toate sunt inadmisibile.

Dar permiteți-mi a vorbi și de alt inconvenient al redacțiunii proiectului.

D-lor, evident, nimeni nu va presupune că prin articole din Constituție voim să provocăm complicații viitoare or resboae; nu este nimic din toate acestea în discuția noastră.

Dar la un lucru trebuie totuș să ne gândim: chestia Orientului, o știm cu toții, este netezolvită, este oatecum în ebuliție. Nu voi să zic că noi vom fi aceia cari vom deștepta-o; dar poate să se deștepte prin alții, și poate ca în complicațiile viitoare să se nască și chestii de teritoriu. Se poate ca Tractatul de la Berlin să se puie în discuție; se poate în fine, cu ocazia unui tractat viitor, cu voia sau fără voia noastră, să se producă o chestie de teritoriu. Dacă atunci at găsi țata în interesul ei să facă un schimb de teritoriu, or dacă s-ar face o configurație geografică, în care nu Dunărea să fie accenrul principal, ci un alr râu, voiți ca într-o asemenea situație Camera, care trebuie să decidă pentru primirea sau respingerea unui tractat — care poate să fie un tractat folositor - să se izbească de această prohibiție a articolului din Constituție și să zică: nu putem primi tractatul de pace înainte de a revizui Constituția, fiindcă se vorbește de râul cutare? Eu cred că nu este bine să legăm

manele Camerelor viitoare într-un mod arbitrar și de prisos ca acesta. De aceea propui ca redacția acestui articol să rămăie mai aproape de forma cea veche, adică fără a vorbi de dincoace și de dincolo de Dunăre.

Trec acum la a doua obiecție, d-lor. Titlul de *România* își are și el importanța lui; de ce să-l lăsăm la o parte? Nimeni din noi, oameni prudenți, moderați și pașnici, nu se gândește la rășboaie, la anexări forțate de teritorii. Dar la un lucru ne gândim cu toții: la unitatea noastră de cultură, de dezvoltare științifică și literară; avem o limbă comună, voim să avem o literatură comună, voim să avem o aspirație de civilizație comună tutulor acelora cari vorbesc limba noastră. (Aplauze prelungite.)

Și dacă n-am putut păstra, în dezvoltarea istorică, unitatea teritorială întreagă, și dacă nrebuie să recunoaștem și recunoaștem faptele îndeplinite, aceasta cel puțin nu ni se poate lua, ca să avem idealul nostru comun întru cât se referă la obiectele curat ideale, precum este știința, atta și literatura, în această unitate ideală ne simțim noi, când zicem cuvântul *România*, și în acest mod pașnic conlucrăm cu toții, după puterile noastre, spre realizarea cugetării naționale de român. Și pentru aceste motive cred că nu este bine să luăm ceea ce era mai nainte, cuvântul *România*, din att. 1. (Aplauze prelungite.)

64

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Pentru amânarea revizuirii legii electorale

(*Sedința Camerei de la 1 aprilie 1884*)

D-le pteședinte, am luat cuvântul în privința ordinei zilei, penttu a face Camerei propunerea ca, după ce vom termina chestia bugetară, care este hotărâtă încă de ieri a se termina astăzi, onor. Camera să decidă: întâi, când luăm vacanța, și în al doilea rând, când să începem discuția, și generală și pe articole, în privința principiilor legii electorale, întru cât sunt a se modifica prin proiectul ce discutăm.

D-lor, lucrarea de revizuire ajunge acum la adevăratul ei moment; toți știm că discuția ce se va naște de acum înainte în privința reformei legii electorale este propria discuție serioasă, care urmează a se face asupra ideei de revizuire. Noi mai avem din proiectul ce ni se prezentă, înainte de a ajunge la principiile electorale, încă două articole, cari fără îndoială se vor putea discuta și vota astăzi. Aceste articole sunt: articolul nou în privința aplicabilității Constituției în Dobrogea, și articolul care zice că orunde sunt cuvintele de *principate*, de *Domn* etc. să se înlocuiască prin acelea de *România*, *Rege* etc.

Apoi vine imediat art. 58 și celelalte în privința legii electorale, cari încep prin „Corpul electoral este împărțit în fiecare județ în trei colegii”.

Cred că este în înțelesul și al biutoului și al nostru tuturilor, ca asupra acestor articole, cari se propun a se modifica și cari în total sunt în număr de 13 - cifră de rău augur (Ilaritate) -, să se facă o discuție generală.

Voci. Se înțelege.

T. Maiorescu. Vot asupra luării în considerare, vot pe fiecare articol, și pe urmă vor în total.

Voci. Așa este.

T. Maiorescu. Vasăzică, dacă ar fi ca să începem numaidecât discuția proprie și principală, atunci onor. Cameră să binevoiască a decide ca să intrăm în vacanțe, nu azi și nu mâine, ci peste 4 zile de exemplu, pentru ca să se dea timpul pentru o discuție la înălțimea, la demnitatea ce ttebuie să o aibă o asemenea lege imporrantă. Dat în această privință nu noi, cei din București, avemsă nepronunțăm, ci dintr-un fel de datorie de colegialitate rămâne să se pronunțe cei din provincie, dacă vor purea sau nu să mai stea aici încă vreo 4 zile.

Așadar de la primul vot va atârna și chestia de amânare; căci dacă veți decide să luăm vacanță de azi, cred că discuția nu este cu putință, și atunci poate se vor găsi mai mulți d-ni deputați, cari împreună cu mine să propue Camerei, ca să se amâe până după vacanța Paștelot întreaga discuție asupra principiilor legii electorale. Este evident că o să vorbească mai mulți deputați, cred că minimum ne veți lăsa, ca conveniență parlamentară, să vorbească măcar doi pentru fiecare sisrem; vor fi doi anrirevizionști în princip, vor fi doi sau poate mai mulți, cari susțin sistemul de trei colegii, adică revizionști ordinari. (Ilaritate.) Vor mai fi, ceea ce d. Grădișteanu numea *ultra-revizioniști*, adică acei cari sunt pentru un colegiu, și mai sunt încă alții penttu două, așa încât am avea pattu sisteme, fiecare din ele reprezentat ptin un număr oarecare; și cei ce vor încerca să aducă argumente, vor face cel puțin 8 discursuri, după cari va veni și d. raportor să vă vorbească, pe lângă guvern.

în privința aceasta permireți-mi a vă aduce un argument mai mult penttu amânare. Mărturisesc că, după discuția de ieri, îmi vine greu să înțeleg ce fel de raportor mai avem. (Ilaritate.)

Până când eta discuția constituțională relativă la niște articole, unde nu era mare greutate, ni se prezenta un sistem de lucrări, elaborar de comisia Camerei și bine susținut de d. raportor. Am venit însă la partea a doua a d-sale, aceea care este însemnată în taport cu No. II roman, aceea relativă la legea ptesei; se expusese amendamentul d-lui C. A. Rosetti, care se vedea că este în contra părerii majorității comisiei și ptin urmare a guvernului, așa cum era formulată de către d. faportor, și arunci în adevăr d. raportot Stolojian, ca un soldat ctedincios și curajos, a înaintat la tribună și a susținut principiile convenite, a primit focuri din dreapta și din stânga, a răspuns și d-sa cu focuri și a mers cu focurile sale până prin băcani. (Ilaritate.) în fine a susținut cât a putut, când colo a primit o împușcătură de la spate, și atunci a căzut! După părerea mea, d. raportor azi este oarecum moralicește desființat. (Ilaritate.)

în ceea ce privește susținerea principiilor, ar fi prin urmare necesar ca fiecare din noi, și fiecare din comisie, să știe unde ne aflăm astăzi după votul de ieri. Iar d. raportor să mai aibă timp să vază și să studieze bine, până unde mai este în raport cu guvernul, și care esre sistemul final, la care se va ralia majoritatea și guvernul.

Pentru toate aceste cuvinte am onoare a ruga pe onor. Cameră să hotărască astăzi, când luăm vacanță, și dacă se va hotărî că vacanța se poate încă amâna și că vom mai avea încă vreo 4 zile, atunci din partea noastră nu avem nimic de zis, să intrăm îndată în discuția generală. Dar dacă nu se va hotărî aceasta, ci se va hotărî să intrăm azi sau mâine în vacanță, atunci rog ca majoritatea Adunării să binevoiască a amâna toată discuția principiilor legii electotale până după vacanță, pentru ca să avem timpul liber pentru o discuție convenabilă în privința legii electorale.

65

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Contra revizuirii legii electorale*(Ședința Camerei de la 2 aprilie 1884)*

Partea cea mai importantă a dezbaterilor asupra revizuirii constituționale este cea relativă la legea electorală. Aici s-a și produs dezbaterile dintre Brătienii și Rosettiști. Pentru însemnătatea cauzei și totdeauna ca un exemplu, la ce nivel mai înalt se mențineau discuțiile parlamentare înainte de nefericita revizuire de la 1884, se reproduce de astă dată, pe lângă discursul ținut de autorul scrierii de față, și răspunsul lui C. A. Rosetti.

D-le președinte, vă rog să nu mă puneți față cu colegii mei într-o poziție neplăcută, prin excepția ce voiți să faceți în favoarea mea.

D. vicepreședinte. Eu cred că nu vă pun în nici o poziție neplăcută, ci conform art. 30 din regulament sunt datot să acord cuvântul alternativ, unui care vorbește pentru, și altui care vorbește contra.

T. Maiorescu. Apoi și d. Grădișteanu a votat contra proiectului; acum ar trebui să vorbească unul pentru.

G. Cozadini. D-le președinte, pentru ca să nu crează onor. d. Maiorescu că prin interpunerea ordinei înscrierilor i se take o poziție excepțională, eu declar că i-am cedat d-sale rândul meu.

D. vicepreședinte. Pe lângă aceasta mai este că onor. d. Grădișteanu a vorbit pentru revizuire, deși este contra proiectului comitetului; prin urmare acum este rândul d-lui Maiorescu, care este contra revizuirii.

D. Maiorescu are cuvântul.

T. Maiorescu. D-lor deputați, eu nu pot lua cuvântul decât sub condiție ca nici unul din d-voastră să nu facă obiecție în contra aceasta. Dacă unul singur din d-voastră se opune, eu cedez cuvântul. - Neftind contestare, primesc a veni acum la rând.

Nu pot începe să vorbesc îndată după d. P. Grădișteanu, fără a găsi că d-sa a fost nedrept față cu tânărul nostru coleg, d. Lascar; eu cred că se cuvine să aduc cu această ocazie omagiile mele colegiale atât d-lui Panu, cât și d-lui Lascăr pentru discursurile d-lor de ieri. Trebuie să ne felicităm cu toții, oricare ar fi părerea noastră în chestia revizuirii, când vedem că cei mai tineri dintre noi, generația parlamentară care vine, inaugurează venirea lor în Parlament în modul, în care au făcut-o d-nii Panu și Lascar, prin căutarea conștiințioasă de argumente, prin expunerea lor logică și moderată. Ocare ar fi părerea noastră politică, trebuie să recunoaștem că asemenea capital intelectual acumulat în deputații mai tineri este o garanție pentru generația viitoare. (Aplauze.)

O zic aceasta cu atât mai mult, cu cât sunt cu desăvârșite de altă părere decât diferitele păreri exprimate de d. Panu și de d. Lascar.

D-lor, este vorba de teforma electorală. Să-mi dați voie a nu intra în nici un detaliu din cele atinse de onor. mei preopinienți, ci, vorbind numai asupra luării în considerație în general, voi lua chestia oarecum mai abstract, în aceasra abstracție în care o pune regulamentul, și mă voi întreba, de ce fel de proiect este vorba aci. Este vorba de o lege esențial politică, este vorba de modul de a extrage pentru operațiile politice speciale ale reprezentării naționale numărul și calitatea membrilor ceruți în Constituție.

D-lor, când vorbește cineva de Constituție și de legea electorală, prin care să se facă din poporul întreg extrasul de

reprezentanți ai lui, se gândește mai întâi de toate la lupta deosebitelor păreri fundamentale, la diferența partidelor. Căci dacă ar fi ca să rămâe într-o țară păreri uniforme, adică **unison**, atunci nu s-ar fi introdus sistemul constituțional; atunci un despotism luminat era suficient.

Ceea ce este de esența constituționalismului este libera exprimare mai ales a diferenței părerilor.

Văzându-se adică pe continentul nostru european, că în Anglia, prin constituționalismul ei, mai bine decât în alte state a fost prezervată societatea în contra revoluțiilor, cel puțin în timpii din urmă, s-a crezut că acest sistem constituțional este oarecum un ventil de siguranță în contra zguduirilor revoluționare și că este mai bună libertatea parlamentară de a se exprima diferitele păreri, decât astuparea lor sub presiunea unei singure voințe. De aceea, propriu vorbind, cine zice sistem constituțional, garanții constituționale, garanții și în privința legii electorale, zice în prima linie garanții pentru minorități, adică pentru păreri contrare voinței guvernului. Această cred că este indiscutabil și veți fi văzut, de câte ori vorbea onor. nostru fost președinte, d. C. A. Rosetti, în chestii de regulamenr și chiar în chestia aceasta de revizuire, unde mareria permitea, d-sa se îngrijea mai întâi de paza dreptății pentru minorități.

O Constituție întteagă a țării este fără îndoială pentru toate parridele. O reformă parțială așa de însemnară, precum este legea electorală, trebuie fără îndoială să fie asemenea pentru toate partidele constituționale în țară, căci ele toate au să se servească de ea. Ceea ce este foarte remarcabil și ceea ce dă o deosebită importanță Constituției noastre de la 1866, pe care voiți să o reformați acum într-o patte esențială, este unanimitatea, cu care această primă încercare constituțională a României devenită liberă s-a manifestat și s-a votat.

Eta compromis între partide? Da. Toți premergătorii majorității dv. de asrăzi s-au unit cu conservatorii, cu Cuziștii și cu anti-Cuziștii, și au votat în unanimitate pactul de la 1866. Și dv. ce voiți să faceți acum? O simplă operă de partid, sau

operă de adevărată reformă consrituțională? Ce motiv puternic vă împinge, ca d-voastră, unilateral, când jumătate țara e în contrra ideilor d-voastră de revizuire, să siliți să primească țara întreagă punctul de vedere al d-voastră, când celălalt partid nu voiește să-l primească? Ce puternică împrejurare a intervenit, ca să facă din ceea ce era fundamentul dreptului politic, primit de toate partidele țării în momentul când a venit Maiestatea Sa Regele în mijlocul nostru și s-a întemeiat pe acest fundament, ca să facă, zic, din acest fundamenr, care era opera rutulot partidelor, o trunchiare unilaterală a unui partid, izolat? Ce? Țara legală e compusă numai din d-voastră? Din noi? Când e vorba de o reformă constituțională, e oare drept să zicem: țara legală sunrem noi acum? Nu. Este și țara peste un an, când va veni noua Cameră, peste 4, peste 8, peste 12 ani; e țata în viitor; e prevederea politică de ceea ce va fi în viitor. Și în această perspectivă a lucrurilor, care esre cea adevărară pentru o reformă constituțională, întrebarea despre celălalt partid devine foarte serioasă. Sau voiți să ziceți cu bună cumpănire a lucrurilor, că în țara aceasta oameni ca Lascar Catargi, ca M. Kogălniceanu, ca generalul Florescu, ca

f
JE
lf
i
-
Dumitru Brătianu, ca Vernescu, ca Lahovari, ca generalul Mănu, ca prințul Știrbei și ceilalți, n-au să mai zică nimic? Nu sunt chemați și ei să aibă în bună primire o reformă consrituțională? Când vedeți, onor. Cameră, că asupra acesrui proiect de lege, adică în intervalul de când discutați în secțiuni proiectul de reformă electorală, s-a terminat în ceailaltă parte gruparea sau fuzionarea partidelor, primind numele de liberali-conservatori, atunci sunteți datori, ca oameni politici de prudență, când vorbiți de reforma constituțională, să luați în oarecare considerare noua fuziune formată cu manifesrul ei, cu organul ei de publicitate, cu aderenții ei în țară. Când aceșria vin și declară că nu voiesc revizuirea, atunci d-voastră pe ce vă întemeiați ca să pretindeți a o face singuri? Punctul acesta ar merita din partea d-voastră ceva luare-aminte. Căci să ne punem într-o ipoteză foarte

posibilă: D-voastră votați revizuirea legii electorale; se va închide atunci de la sine Camera aceasta, se vor face alegeri nouă. Dar dacă partidul opus, care a declarat pe drept sau pe nedrept - și când e vorba de drept sau nedrept într-o chestie, care vrea să îmbrățișeze întreaga țară, nu trebuie să ascultați numai părerea celui victorios, trebuie să țineți seamă și de părerea celui bătut - care dar a declarat, pe drept sau pe nedrept, că alegerile nu s-a făcut libere și că n-a putut să vie în sânul dv. să discute reforma constituțională și care întru această părăsire a Camerei citează un precedent creat tot de partidul dv. cu ocazia discuției convenției comerciale austriace; dacă, zic, partidul opus, după votarea revizuirii, când veți publica nouele alegeri, va persista în această atitudine de abținere și nu va participa la alegeri, ce fel de teformă ați făcut? O reformă electorală, în care o însemnată parte a țării (nu voiesc să zic o jumătate, nici a 4-a parte, dar în fine un grup însemnat de oameni politici, compus din conservatori și liberali independenți), în care această parte a țării declară că nu vrea să intre în viața publică sub această formă, ce mai însemnează și ce mai poate însemna? Va însemna că momentul, în care Partidul Liberal nu va mai fi la guvern (și dacă vorbim de sistemul constituțional, trebuie să admiteți că se va întâmpla și aceasta; vă doresc să se întâmple cât mai târziu; dar are să se întâmple odată), ei atunci, în acel moment, noul partid, care va veni să vă înlocuiască, va fi poate obligat să pună în programul său *reformarea* pactului fundamental reformat de d-voastră; căci dacă ar fi vorba ca prin reforma dv. să se *întindă* drepturile politice în țară, dacă ați da prin această reformă dreptul de votare la mai mulți alegători ca în trecut, precum face în chiar acest moment Englitera cu reforma ei electorală, atunci nu mi-ar fi teamă de un alt partid mai în urmă; căci aș zice: o astfel de libertate dată nu se va mai putea lua înapoi în formă pașnică, constituțională; at trebui o revoluție și o reacțiune pentru așa ceva, dar pe calea constituțională, pașnică, niciodată. Dar d-voastră nu dați nici

un drept mai mult; faceți numai o reformă, prin care împărțiți pe unii contra altora, luați pe unii dintr-un colegiu și-i băgați în alte colegii; prin urmare, faceți o reformă, față cu care partidul opus, când va veni să o restorne, va avea dreptul să zică: nu iau nici un drept public nimănui; din contra, colegiul I, care s-a decapitat de predecesori, îl repun în drepturile lui. Și atunci se va prezenta chestia aceasta sub forma unei restituiri de drepturi, și sub această formă se poate prezenta constituționalicește foarte convenabil. Iar rezultatul final? Rezultatul final ar fi, că atunci s-at vedea toată țara aruncată dintr-o teformă constituțională într-alta și s-at săpa din nou abisurile de partide sub pretexte de reformă într-o țară, care era fericită ca la '66 să-și fundeze pactul său în unanimitate, precum și când s-a proclamat Regatul, în unanimitate s-a proclamat. Și acum primul pas, după Regalitatea aclamată de liberali și conservatori împreună, să fie opera unui singur partid în contra celui alt? Ieftați-mă, eu nu pot vedea în această procedare nici o înțelepciune, nici o pmdență politică. Căci în contra încercării d-voastră de astăzi eu aș formula următoarea regulă de conduită politică: nu face niciodată un fapt, al cărui succes nu atârnă de la tine, ci de la adversarii tăi. Nu face un act, a cărui viață nu atârnă de la tine, ci de la ceea ce vor binevoi să facă liberalii-conservatori întruniți. Și dacă liberalii-conservatori întruniți nu vor binevoi să ia parte la alegerile ce le veți publica, atunci este de mai înainte condamnată reforma d-voastră electorală. (Aplauze)'.¹

¹ Prevederea anunțată aici s-a realizat în parte. După promulgarea Constituției revizuite, Opoziția-unită a publicat o declarație semnată de șefii săi, că nu recunoaște revizuirea, nici dotațiunea Coroanei, și s-a angajat să restabilească „legalitatea”. Dar unde s-a înșelat prevederea, este în seriozitatea și în consecvența ce o atribuia unei asemenea atitudini. După căderea ministerului Brătianu la 1888, membrii Opoziției-unite s-au prezentat la alegeri, au reintrat în Cameră și Senat, dar despre „angajamentul” lor de a restabili așa-numita legalitate prin vreo schimbare

Trec acum la un al doilea argument.

D-lor, pentru ce d-voastră, acei cari susțineți proiectul, vă puneți în necesitatea de a face sub asemenea împrejurări un asemenea act?

Căci, dacă chiar nu sunteți de părerea mea în privința pericolului ce-l văd eu din abținerea partidului opus, trebuie să admirați totuși împreună cu mine, că ar fi în orice caz mai bine când ar participa toate partidele la lucrarea d-voastră, și că este mai rău, că este un defect al operei de astăzi, că se prezintă numai ca o operă de partid și nu ca o operă de colaborare a țării întregi. (Aprobări.) în această limită văd că mă aprobați cu toții. Așadar, d-lor, cu acest defect de prezentare lucrarea? Unde este necesitatea absolută, care vă împinge la aceasta? Eu am citit raportul cel foarte dezvoltat al d-lui Stolojan și, se înțelege, cu cât dezvoltă ceva mai mult, cu atât dă mai multă ocazie la critică; dar dacă nu ar fi dezvoltat, ar fi fost mai legitimă critica, de ce nu s-a adus un raport așa cum trebuie pentru o lucrare așa de însemnată.

Eu, d-lor, cred că d. raportor Stolojan și-a făcut datoria în conștiință. în acest raport găsesc un singur motiv, care vrea să ne explice de unde vine mișcarea aceasta ce vă împinge la revizuire. Este la pagina 20 a broșurei tipărită ca raport și acolo se zice:

„d. C. A. Rosetti prin scrisorile sale, cari au impresionat adânc țara, denunță legea electorală că ascunde la temelie ei corupția și-i cere revizuirea. Aceste scrisori au determinat curentul revizionist în țară.”

D-lor, sunt acum 10 sau 11 luni, în discuția generală cu ocazia răspunsului la adresa Tronului, d. Negruzzi și cu mine am prezentat un amendament, se înțelege respins de d-voastră, prin care ziceam că „rămâne să examinăm mai pe urmă, dacă și până unde să mergă revizuirea.”

a revizuirii sau a dotațiunii Coroanei n-a mai fost vorbă. S-a dovedit atunci, cât de nehabzuite sunt coalițiile multicolore cu toate declarațiile lor.

în acea discuție am încercat să mă înscriu în contra acestui cuvânt de curent, să-l contest, și am întrebuințat comparația, poate cam îndrăzneată, între glas și între ecou. Vă spuneam că glasul l-a avut d. Rosetti; dar nu cred că sunt alte glasuri în țară, ci că este numai ecoul fără viață. Mi-am permis atunci a pune ca criteriu al unui adevărat curent popular aceasta: când este vorba de o reformă constituțională, curentul trebuie să arate cu claritate și cu oarecare precizie și formula și întinderea drepturilor ce este vorba a se da sau a se lua, precum a fost cu ocazia art. 7 la 1878.

O simplă critică negativă nu poate fi curent popular. A zice: nu e bună sau e coruptă legea electorală, nu constituie un curent. Negația arată ce nu trebuie să fie, dar nu arată ce trebuie să fie. Negația este nimica.

Contestam dar atunci, în primăvara anului trecut, că ar fi curent popular în privința legii electorale, fiindcă nu vă vedeam uniți într-o anumită formulă de revizuire și nu vedeam alții combătând acea unică formulă.

în contra acestei contestări a noastră d-voastră mai toți erăți uniți. Era din partea d-voastră o întreagă simfonie de acorduri armonice, în cari ne perdeam noi câteva strune discordante de antirevizioniști, pe când dv. etăți niște instrumente - înțeleg instrumente muzicale (Ilarare) - în perfectă armonie aparență.

Dar astăzi? Nu știu, dacă îmi veți recunoaște cel puțin astăzi mai mult drept să vă întreb: unde vă este curentul? D. raportor ne propune, în numele comisiunii, o modificare, care nu este ceea ce voiește d. C. A. Rosetti, cel care a determinat curentul revizuirii, ci este altceva. Cum? D-voastră atunci ne combateți pe noi cu atâta vigoare - și pentru d-voastră vorbea atunci în contra mea d. raportor Iancu, d. Giani, d. Ionescu - și astăzi tocmai pe acești domni împreună cu d. Rosetti îi văd înscriși în contra raportului d-lui Stolojan, adică al majorității?

Apoi dacă chiar acești domni azi contestă curentul, pe care-l afirmați d-voastră; dacă d. Rosetti însuși zice că nu

recunoaște opera aceasta a majorității, apoi noi să o recunoaștem ca tezultatul unui curent popular? Dacă ar fi curent, atunci cel puțin acela, care l-a deșteptat, trebuia să-l recunoască, și dacă nici acela nu-l recunoaște, dați-mi voie să zic că nu este cutent. (Aplauze.)

O voce. Nu este acelaș.

T. Maiorescu. Apoi bine, de curent popular mai poate fi vorba în mijlocul acestor păreri schimbătoare? Nu orce părere accentuată de mai mulți este penttu aceasta un curent. Asemenea păreri se pot deștepta orcâte voîți și în toate felurile. Când d. prim-ministru se duce la Craiova și ține un discurs electoral și zice: în 3 colegiuri este chestia, atunci numaidecât se stabilește un șir de păreri, cari zic: aci este chestia. Dar dacă ați fi pus chestia altundeva, eta șirul de păreri altundeva, după bunăvoința primului-ministru.

Puteți să puneți curentul alegerilor pe chestia Dunării, atunci s-ar fi zis că alegerile se fac pe chestia Dunării, și dacă puneți în locul Dunării chestia inamovibilității magistraturei, atunci curentul era pentru sau contra inamovibilității magistraturei. Orunde un șefde cabinet ar voi să pue chestia, are să se facă o mișcare de păreri.

Dar acesta este adevăratul d-voastră curent popular pentru revizuirea unei Constituțiuni? Nu simțim noi oare cu toții că un cutent popular ttebuie să pornească din partea țării întregi, în mod puternic, în valuri, care să miște toate elementele politice ale țării spre o singură direcție?

Desigur, nu toți mă veți aproba, dar se vor găsi, sper, mai mulți printre d-voastră, cari îmi vor da dreptate când zic: reforma Constituțiunii așa cum ni se prezentă în proiectul majorității nu este ceea ce se numește un curent popular.

Dar în fine curent sau nu curent, aceasta poate părea pană la un punct o simplă discuție de cuvinte. Veți fi zis poate: nu este curent, dar este o tendența de reformă manifestată în partid, și fiindcă d. Rosetti este un autorizat și puternic inițiator

de idei în Partidul Liberal din această țară, tendențele lui pot să se întindă și să ajungă până într-o direcție, unde noi nu putem și nu voim să-l urmăm. De tendența lui să ținem seamă, să o sprijinim la început, iar direcția finală să rămâe în mâna noastră, și noi să oprim mișcarea, când și unde voim. E probabil și e natural ca aceasta să fi fost cugetarea d-voastră, adică a guvernului.

D. Rosetti a publicat scrisori în *Românul* și a determinat o mișcare, un curent: curentul acesta voim să-l abatem, adică să-l apucăm și să-l întoarcem întt-un sens, pe care să nu-l vrea d-sa, dar să-l vrem noi, adică să profităm de apa de la moara d-sale ca s-o punem în zăgazel de la moara noastră. (Aplauze.)

Foarte bine, dar tot rămâne întrebarea: penttu ce aceasta? Pentru ce? Aici d-voastră răspundeți: pentru că ideile d-lui Rosetti sunt prea înaintate și agitatoare, și dacă s-ar lăsa în toată dezvoltarea lor, cum se temea onor. d. Lascar, ar aduce primejdie în țară. Prin urmare să le tăiem partea acută și ptimedioasă, și să le astupăm sub forma ce voim să le dăm noi.

Dar dacă aceasta vă este scopul dv. de la guvetn și din majoritate, sunt în drept a întreba: vă ajungeți scopul prin revizuirea ce o proiectați? Credeți d-voastră că puteți ucide aceste idei, că le puteți suprima prin o asemenea revizuire?

Discursurile ce le-au ținut d-nii Grădișteanu și Panu, modul cum se exprimă acei 35, cari sunt partizanii unui singut colegiu, modul acesta, toată situația aceasra, vă face efectul, că chestia s-a sfârșit cu votul ce-l veți da astăzi sau mâine?

O voce. Nu.

T. Maiorescu. Dar, d-lor, de acum înainte are să se deștepte agitația proprie, fiindcă d-voastră, prin revizuirea d-voastră, pe de o parte îi dați un făsunset și o legitimare, iar prin mărginirea arbitrară în 3 colegii o întăritați și o provocați. Punând chestia pe acest tărâm, faceți o operă de partid fragmentată între chiar dv., faceți nemulțumirea celeilalte partide opuse, care în mod crâncen are să se lupte în contra-vă, și în acelaș timp nemulțumiți

o parte din chiar partidul d-voastră, care are să meargă cu drapelul său special înainte, dacă vor fi agitatori - cu agitație, dacă vor fi pașnici - cu blândețe constituțională.

Vă mărrurisc că nu mai înțeleg nimic. Poare că aceasta să fie slăbiciunea minții mele, dar cu mintea câtă o am, mai slabă sau mai tare, nu vă por înțelege. Cu atât mai puțin înțeleg prudența luciării d-voastră, cu cât îmi pare că din contra ar fi trebuit să ne felicităm, că există un germine de reformă constituțională, pe care să-l lăsăm să se dezvolte mai întâi în toată libertatea. Căci asupra acestui lucru credeam că suntem de aceeaș părere: că adică este tocmai în folosul sistemului constituțional, care de almințirea are multe inconveniente, că servește de ventil de siguranță în contra agitațiilor factive și zguduitoare, prin libertatea ce dă ideilor de a fi discutate în parlament și în țară.

Apoi ce lucru mai bun voiți decât să rămâe în aceasra țară un germine oarecare de idei asupra reformei constituționale?

Și ce confuzie de principii și de partide are să se nască de acum înainte! Veți veni d-voastră liberalii și veți astupa gura la o minoritate tot de liberali, și veți pune pe partidul celalalt în strania poziție de a se întreba: ce să facem? Să meargă Caragi cu Rosetti în contra lui Brătianu? Căci în practica constituțională, la alegeri, trebuie să se împartă și să se grupeze voturile în voturi pentru și contra guvernului.

Apoi aceasra vă esre noua linie de principii, care ar fi trebuit să despartă partidele în țara noastră de la proclamarea Regatului încoace? O simplă împărțire și despărțire în 4, sau în 3, sau în 2, sau în 1 colegiu electoral?

O repet, d-lor, nu mai înțeleg nimic.

Un al treilea argumenr și termin.

D. Rosetti a aruncat cuvântul că „este corupție la temelia legii electorale” - așa zice d. raportor. Este o mare greutate, d-lor deputați, penttu fiecare din noi, când este vorba să ne orientăm în viața publică: este greutatea ca, în nomolul, în

mulțimea de idei, de principii, de curente parțiale mai mici, de cuvinte ce se aruncă și, mai bine zicând, de necesități reale ce par a se impune, să alegem pe cea mai importantă, pe cea mai urgentă și să o deosebim de aceea, care nu poate aștepta. Multe lucruri sunr bine de făcut, multe rele sunt totdeauna de stârpit; zilnica viață publică nu consistă în alta decât în a îndrepta un rău, or a face un bine, sau a face un rău, pe care alții trebuie să vie să-l îndrepteze. Mulțimea de lucruri bune ce trebuiesc făcute și mulțimea relelor, cari rrebuiesc combătute în orcare stat, este foarte întinsă, este enormă, și este dar evident că chestia cea practică nu este de a arăta relele și idealurile de bine, ci esre de a arăta: pentru ce cutare rău trebuie acum și nu altă dată îndreptat? Pentru ce el mai întâi și nu altul? Pentru ce acest bine făcut acum și altul atunci, și pentru ce nu viceversa? Este ptin urmare cam naivă întrebarea: apoi nu există corupție la remelia legii electorale? dacă prin această întrebare vrea să se dovedească și necesitatea reformei constituționale tocmai în acest moment și în acest mod. Căci asemenea formulări generale de critică în contra relelor existente se por găsi cu grămada.

La întrebarea d-lui Rosetti despte cotupția în legea electorală se pot pune multe alte contra-întrebări. De exemplu: nu este corupție în administrație? Sau alt rău: nu este corupție în numirea magistraturii? - nu în magisrratura de fapt, căci toți am recunoscut că magistrații noștri în marea lor majoritate s-au ținut la o onestitate mai ptesus de legea după care au fost numiți (Aplauze), dar este corupție în modul cu care se fac numirile în magistratură de către puterea executivă. Ce corupție? Corupția, pe care a arătat-o însuș d. ministru de justiție: influențele, hatăturile, presiunile parlamentate și ptefecorale. Un al 3-lea rău: nu este corupție în numirea funcționarilor administrativi? Ce? Se aleg la noi prefectii, subprefecții și ceilalți funcționari administrativi după merit, după valoarea lor în lucrarea specială, or după influențele și

după recomandăția oamenilor puternici și după mici necesități electorale? Când am supune noi, nu la un sufragiu universal, dar măcar la o vorare liberă între noi în Cameră, pe perfecții azi în ființă, pe câți i-ați primi d-voastre cu majoritate ca buni perfecți? (Aplauze.)

Vasăzică roate aceste lucturi sunt rele, și dacă am întreba, dar nu așa *pro forma*, oficial, ci ca oameni de omenie și sinceri, dacă am întreba majoritatea alegătorilor noștri... dar lasă alegătorii, iară să ieșim acum pe stradă, în București, și să întrebăm pe fiecare din casă în casă: D-le, ce vrei? Vrei să ai un tribunal bun și un prefect bun or vrei să ți se modifice legea electorală ca să votezi în cutare colegiu și nu în cutare? Eu cred că mai toți cetățenii au să zică: împărțiți-mă cum voiți cu legea electorală, dar dați-mi tribunal bun și administrație bună. (Aplauze.)

Vreau să zic prin aceasta că — cutent pentru curent, și formulă pentru formulă - dacă este cutent pentru legea electorală, din cauză că ar fi corupție la temelia ei, eu zic că esre un curent mult mai puternic în contra corupției din administrație și în contra arbitrariului, cu care se numesc magistrați.

D. Iepurescu. Apoi tocmai aceasta este vina legii electorale de astăzi.

T. Maiorescu. Aud obiecția, că aceste rele ar veni tocmai din cauza actualei legi electorale. Răspund îndată la această obiecție, căci și fitul natural al argumentării mă aduce la aceasta.

Poate unii din d-voastră cred în toată sinceritatea că numai prin o reformă a legii electorale se pot îndrepta aceste rele. Căci altfel ar fi de-a dreptul inexplicabil, cum în situația noastră internă nu ați găsit ceva mai urgent de făcut decât reforma constituțională propusă asăzi.

Să examinăm puțin și această chestie.

Ce, d-lor, este oare serioasă obiecția? Există oare în adevăr, acum și aici, mai mulți din d-voastră, cari să fie pătrunși și convinși că dacă se va face această reformă a legii electorale, au să iasă un alt soi de deputați, decât în trecut, alr fel de oameni necunoscuți de noi până acum? (Aplauze.) Ce? De aci înainte o să vedeți altfel de Camere, așa încar prin acei deputați are să se facă ceea ce ar fi foser imposibil să se facă prin cei de până acum? Cine crede astfel, tare-i esre credința, dar eu nu-i văd nici un temei și sunt convins că vor ieși cam acelaș fel de deputați, ba chiat cam aceleași persoane. Căci numai atunci când se va schimba în țara întreagă stătea moravurilor, încât țara să aibă alți oameni mai buni și mai culți decât noi, numai atunci cred că or cu patru colegii, ot cu unul, or cu trei, vom putea avea alt fel de Camere.

Dar să luăm lucrurile mai de sus. D-lor, să strângem argumentarea și să o ridicăm la înălțimea chestiei.

La 1881 s-a proclamat Regatul. în acele momente Partidul Liberal s-a afumat ca un pattid de ordine monarhică, și nu are
> astăzi, în bună discuție de principii, nici un adevărat conservator
motivul de a se împotrivi din princip în contra guvernului d-lui Brătianu. Monarhicii, dinasticii, constituționalii, conservatorii și liberalii, noi toți împreună nu am văzut în tot timpul Regatului alta decât legi de interes general.

Dacă aceasta este adevătat din punct de vedere al partidelor, alr fel se prezenră situația, dacă o examinăm după cerințele organizării interne a noului nosrru stat. Aici trebuie să recunoașteți că prea puțin s-a făcut de la 1881 încoace.

Oare legea electorală a fost de vină? Oare în adevăr Camera veche ar fi refuzat de a lucra pentru o mai temeinică organizare internă?

| Apelez la cunoștințele, la simțimântul d-voastră pracic
despre starea Camerei trecute și a celei de astăzi. O hipoteză: dacă ar fi venit cabinetul actualului ministru să zică: este epoca de organizare a statului și fiindcă nu mai poate să meargă cu

arbitrariul guvernului, fiindcă nu mai voim ca guvernul să fie supus acelei influențe rele, de care se plângea d. Lascar, a deputaților, faceți-mi o lege de admisibilitate în toate funcțiile sratului, ca să mi se îngrădească puterea mea în numirea funcționarilor. Credeți d-voastră că s-ar fi împotrivit Camera veche? Puteți crede d-voastră că în extracția d-voastră electorală de până acum, adică în modul de a fi aleasă Camefa cu patru colegii, stă ceea ce ar fi împiedicat pe deputați de la această operă de reforme? Cu ce drept aruncați o asemenea pată asupra Camerei vechi, asupra d-voastră, asupra legii electorale actuale? Cred că este simțământul tuturilor, că ar fi nedreaptă o asemenea acuzare.

Și dacă ar fi venit acelaș cabinet de acum trei ani și ar fi zis Camerei liberale, orcum ar fi fost extrasă ea după legea veche: nu este învățământul destul de lătit în stat, Constituția cea veche din 1866 prevede școli în toate comunele, să le facem mai multe, iată mijloacele budgetare combinate pentru aceasta: ați fi refuzat d-voastră? Și dacă acesta-ș guvern ar fi zis: este o anomalie constituțională ca să atârne puterea judecătorească, cate este a treia putere în stat, de la puterea executivă, este o enormitate să vie un ministru să instituie și să destituie un judecător după simplul lui arbitriu, să se întâmple lucruri ca acum trei ani... Mă opresc puțin la acest episod, nu voi cita nume proprii de persoane, voi arăta numai locul și timpul. La Giurgiu, la o alegere parțială a colegiului al doilea, în aprilie 1881, în prezioa alegerii s-a depărtat un judecător de instrucție și s-a pus altul în locu-i, care fusese sub acesta-ș guvern destituit pentru abuzuri, în urma raportului procurorului general al Curții de Apel din București. Acest judecător avea două rude și dispunea de trei vottifi în acel colegiu; după ce s-a făcut alegerea și a căzut candidatul opoziției tocmai cu aceste trei voturi, a venit alt ministru de justiție tot din partid și din acelaș guvern, și 14 zile după alegere a destituit din nou pe judecătorul cu trei voturi, dat alegerea era făcută în sensul partidului.

Să se întâmple asemenea scandaluti sub un regim liberal, si ministrul-președinte să nu poată zice Camerei sale: nu mai suferă țara arbitrariul acesta în magisttatura, să ne punem pe o cale de onestitate elementară ca stat constituțional, să se îndepțeze defectul fundamental al numirii magistraților după bunul-plac al unui ministru și să facem o lege, pentru ca aceste numiri să se asigure așa încât persoana și averea cetățeanului să fie garantate în afară de interesele partidelor? S-ar fi găsit o Cameră aleasă orcum voiți, care să zică d-lui Brătianu: nu voi să mă ocup de aceasta?

Nu o poate ctede nimeni din d-voastră. Dat fie că s-at fi făcut tefotma magistratutei după sistemul electiv al d-lui Rosetti, fie că s-ar fi făcut după sistemul inamovibilității al altora, vorba era totdeauna să se facă independent sanctuatul justiției de arbitrariul unui ministru. (Aplauze.)

Apoi dacă se făcea independentă justiția, dacă se lățea învățământul în scoale, dacă exista legea pentru admisibilitate în funcții, oare nu ar fi fost mai mate independența alegătorilor față cu guvernul? Nu ar fi fost mai restrânsă influența guvernului asupra operațiilor electorale și pe de altă parte mai restrânse cererile de funcțiuni din partea deputaților pentru favorizații lor? Incontestabil că da! Apoi atunci de ce n-ați făcut-o? Sau mai bine: dacă n-ați făcut-o până acum și o veți face de acum înainte, de ce nu așteptați să vedeți ce rezultate va da Constituția cea veche cu legea ei electorală, făcându-se întâi ceea ce ea însăș cere, adică o a treia putere în stat prin independența magistraturei, o îngtădire a influențelor rele prin legea de admisibilitate în funcții, o aplicare generală a legii de învățământ?

Nu e trebuință să dezvolt mai departe argumentul. Pentru cine vrea să înțeleagă, chestia este pe deplin lămurită. Permiteți-mi dar să termin toată vorbirea mea cu o deosebire ce vreau să fac între inițiatorii de idei, precum într-un mod eminent a fost în această țară d. C. A. Rosetti, și între oamenii

practici de stat, cari trebuie să pue în lucrare asemenea idei. Evident că ar fi, dacă-mi iertați comparația prea vulgară, toată viața publică un fel de aluat nesărat și desgustător, dacă nu ar avea un ferment, care să-i dea mișcare și să-i mărească proporțiile. Ar fi o stagnare de moarte într-o societate, în care n-ar fi cineva, unii sau mai mulți, cari prin idei nouă să ție rot corpul în mișcare și organismul în viață. (Aplauze.)

Este foarte frumoasă, este poate cea mai frumoasă misiunea acestor ideologi sau idealști. Dat orcât de frumoasă ar fi, să-i recunoaștem limitele ei într-un stat constituit pe baze reale. Vom consrața îndată o fundamentală deosebire de caracter. Acel care concepe ideile se arată, de regulă, foarte nepractic pentru a le realiza, și un admirabil inițiator de idei poate să fie un detestabil ministru, și viceversa, acel care este mai încet, mai prudent, mai puțin capabil de a concepe idei nouă, poate să fie foarte capabil pentru realizarea ideilor. Deosebirea lucrului în practică va fi aceasta: ideile încap ușor într-o minte omenească individuală, ușor ne vine să le învărtim una după alta; și cine, fără griji materiale, cu oarecare întindere și dibăcie în relațiile sale, esre în fericita poziție de a se pune numai pe căutare de idei, acelaia o să-i vie, dacă este de altminterea un cap eminent, foarte multe și foarte în grabă. Dar când va fi vorba să se realizeze în viața practică, atunci orice idee, care în capul unui individ își avea locul ei ușor și se găsea bine alături cu multe altele, va trebui să vie a disloca lucruri, cari sunt, și a le înlocui cu altele, cari nu sunt încă, și îi va ttebui un spațiu unde să realizeze, și un timp când să poată realiza. Astfel ceea ce este grabnic la concepție, va fi prin necesitatea lucrului încet la realizare.

Dar, d-lor, grabnic și încet sunt cuvinte ptea vagi. Trebuie să căutăm și să găsim un criteriu practic, când o idee și-a făcut drumul ei și poate să lase locul alteia, și când trebuie să mai aștepte până să vie vremea unei inovațiuni. O idee a d-voastră, a Partidului Liberal, a fost și Constituția de la 1866; ați

îndeplinit, în înțelegere cu Partidul Conservator, dorințele vechi ale divanului ad-hoc, și ne-ați adus pe Tronul Român și o Dinastie srrăină. Să ne felicităm că s-a întâmplat ca acel Șef ales al nosttu din o Dinastie străină să se fi identificat cu țata. Nu numai atât, aceasta era dator să o facă orice principe străin, dar a fosr din întâmplare și dinrr-o Casă suverană sttăină, care de atunci încoace a dobândit preponderența în toată politica europeană. Așadar la 1866 d-voastră v-ați unit cu adeversarii conservatori și ați făcut Constituția așa cum a compus-o compromisul de atunci: o idee măreață; și deși din punctul de vedete al Partidului Liberal nu vi s-au realizat roare cerințele în aceasra Constituție, dar un luctu foarte mare vi s-a realizat: s-a izbit lovitura de stat, s-a arătat țării că chiar un principe indigen și în multe privințe populat și mare, precum era Vodă Cuza, când s-a arins de libertățile publice, nu a mai putut să aibă existență solidă; mate triumf al principiilor liberale, și acest triumfeste propria esență a Constituțiunii de la 1866. Dacă este o așa puternică idee în Constituția de la 1866, nu-i lăsați timp să se pue în lucrare această Constituție în înttegimea ei? Nu lăsați ca acele idei ale Constituțiunii de la 1866, cari se referă la învățământul public, la justiție, la administrație, să fie întâi puse în lucrare, înainte de a ttece la alte idei? Înainte de a fi executat toată opera începută la 1866 prin Constituție, veniți astăzi să stirbiți această Constituție, și veniți cu alte idei, cu idei de trei colegii sau cu ideea de un singur colegiu, cum vrea d. Rosetti? Șt după o asemenea procedare pripită, când vom fi în mijlocul lucrării cu aceste colegii teformate, cari numai ele prin ele singure nu o să facă minunea țării, ci vor reclama multe alte lucrări de detai, să veniți cu alte idei și să întrerupeți și această lucrare, înainte de a se fi realizat pe deplin?

Dar se poate una ca aceasta? Este aceasta procedarea prudentă a unor oameni de stat practici, cari vor să consolideze

fundamentul, ce și la pus națiunea liberă la 1866 și pe care s-a întemeiat Dinastia noastră constituțională?

Dacă în cele zise **pană** aci simțiți că există un adevăr politic, îmi permit întrebarea finală: ce ar fi, când nu ar întruni proiectul asupra reformei electorale acea majoritate de două treimi, ci at mai lipsi câteva voturi, și după ce s-a primit celelalte părți din reforma Constituțiunii, cari astăzi sunt câștigate (și tocmai de aceea am vorbit acum 5 zile în favoarea acestei împărțiri, onorate d-le Ianoli, pentru ca să fim cu toții mai independenți la votarea sau respingerea legii electorale), ce ar fi, zic, după ce s-a făcut revizuirea asupra unor lucruri de mare importanță din Constituție, și prin urmare nu se poate zice că degiaba a fost convocată toată Constituanta revizionistă, ce ar fi dacă această parte, care este acum în chestie, nu s-ar revizui, ar cădea, ce impresie ar fi în țară? Ce impresie ar fi?! *S-ar liniști lumea*; s-ar împreuna toți și din o parte și din alta pentru ca împreună cu d-voastră să lucreze la opera de organizare sănătoasă în administrația și justiția țării, și ar rămânea ideea de un colegiu unic al d-lui Rosetti ca un ideal al Partidului Liberal, ideal pentru viitoarea dezvoltare a României la timpul oportun. D-lor, între alternativa din urmă și între disensiunea ce o văd acum între majoritatea dv. și restul țării, pentru mine lucrul este hotărât: voi vota din toată convingerea mea contra luării în considerație a acestui nefericit proiect și aș felicita Camera și Țara, când ar cădea proiectul. (Aplauze.)

Reproducem acum după *Monitorul oficial* și urmarea discuției din aceeași ședință a Cametei, și anume discursul lui C. A. Rosetti:

D. președinte al consiliului I. Brătianu. Văd că nu a cerut nimeni cuvântul ca să răspundă onor. d-lui Maiorescu.

P. Grădișteanu. Dacă îmi dați voie, voi cere eu cuvântul.

D. președinte al consiliului I. Brătianu. Numai onor. d. Rosetti și eu putem să venim să răspundem d-lui Maiorescu; și de aceea m-am și dus la d. Ionescu să-l rog a ceda cuvântul d-lui Rosetti. Dară onor. d. Rosetti n-a cerut cuvântul...

C. A. Rosetti. Nu l-am cerut, dară sunt gata să-l cer, însă, numai pentru o parte a chestiei; cealaltă te privește pe d-la.

D. vicepreședinte. D. Rosetti are cuvântul.

D. președinte al consiliului I. Brătianu. După d. Rosetti cet eu cuvântul.

C. A. Rosetti. D-lor, a răspunde fără un minut de pregătire unui maestru ca d. Maiorescu, este mai mult decât o cutezanță. Dacă am îndrăsnit însă să o fac, cutezanța nu vine din încrederea ce am în mine, ci din siguranța ce am că d. Maiorescu a știut, ca un adevărat maestru, să profite de toate greșelele noastre, pentru ca să le adune într-un cocoloș și să ne lovească cu el în cap, ca să ne deștepte. (Aplauze, ilaritate.)

Acest învățat, onorabil și maestru bărbat de stat a luat lucrurile cu acel șir regulat, care știe să-l aibă un vechiu și experimentat profesor, le-a luat încă de la lovirea de stat.

Și în adevăr, tot ce a spus este adevărat. Lovirea de stat, oricâte bunuri ar fi adus — și admit că a adus multe bunuri — am spus-o înainte de a se face cu ani întregi și după ce s-a făcut, că, dacă ar veni un om și să-mi dea tot, dacă Isus, care reînviează duminica viitoare, ar binevoi să mai vină o dată pe pământ și mi-ar zice: pune degetul în rana cuielot și crede; și dacă el ar voi să se facă dictator al acestui popor ca să-i dea toate bunurile pe care el le dorește, eu n-aș primi nici chiar o astfel de dictatură... (Numeroase aplauze); pentru că, dacă astăzi se găsește un om sfânt care at salva țara mea, acel om e muritor, și noi, cari ne-am fi deprins să nu mai existăm decât prin voința unui om, am fi o națiune condamnată peirii. (Aplauze.)

Acest sentiment îl aveți toți, îl are națiunea română. Elita națiunii române a făcut acea revoluție de sus în jos;

s-a unit ca să restabilească regimul constituțional; și aceasta este gloria tuturilor acelor oameni fără osebite de nuanțe și caracter, că au dar națiunii mijlocul de a se dezvolta prin ea însăși, și mai mult încă, că au oprit de a se perde țara Românească, făcând ceea ce ne amenința d. Lascar, când zicea că drepturile poporului nu se dau, ci se iau. Noi însă toată viața noastră am zis și vom zice, că revoluțiunile trebuie să se facă de sus în jos, iar nu de jos în sus. (Aplauze).

Eu n-am venit la tribună ca să atac, nici să apăr, am venit și spun ceea ce cred că e drept, precum d. Maiorescu a atacat ceea ce a crezut că nu e drept.

D-sa zice că ceea ce facem acum este o operă de partid, iar nu operă constituțională, că jumătatea țării este în contra; că oameni ca d-nii cutare și cutare nu trebuie să zică șt ei ceva?

Toate acestea sunt mari și drepte adevăruri; dar dacă d-lor nu vor să vină, cum putem noi să-i luăm cu silă? Și la rândul meu vă întreb: cum por eu să merg cu d-lor, dacă cred că d-lor fac rău? Poare mă înșel. Dar cine mă judecă? Națiunea.

Ei bine, s-au deschis colegiile electorale; s-au dus și d-lor acolo, au vorbit și crez că nu se va fi găsit nimeni care să-i fi oprit de a lua cuvântul în o alegere.

O voce. Ba s-au și ales unii.

C. A. Rosetti. S-au ales vreo câțiva; dar au crezut că este în interesul țării să demisioneze din Cameră și să zică: alegerile nu au fost libere, ne retragem dintr-o Cameră, care nu este liber aleasă, și reintrăm în națiune.

Din zioa aceea, eu de multe ori m-am întrebat și mă întreb și astăzi: ce fel au intrat în sânul nației? Cari le sunt întrunirile ce au făcut? Și întrebarea aceasta le-am făcut-o de multe ori și în scris, ca ziarist, cu tot respectul ce le sunt dator, căci nimeni nu va găsi că de când d-lor nu mai sunt la minister, eu le-am adresat un singur cuvânt, care să se poată lua că ar fi un atac, deși d-lor pe mine mă atacă în toate zilele prin rot felul de acuzări, la cari

pană acum nu am răspuns și nici nu voi răspunde; căci dacă atacurile au fost drepte, le merit; iar dacă nu, d-lor se vor căi.

Eu însă văd că prin cuvințele și prin faptele d-lor nu fac decât a consfinți ceea ce am zis eu, că corupția este la baza legii electorale; fiindcă orcâr de rău ar fi acest guvern, orcâr de răi sunt prefecții săi, orcâte înrâuriri au făcut în alegeri, în justiție și în toate: oare aceste acuzări nu s-au repetat în contra tuturilor guvernelor? Oare membrii noului Partid Liberal-Conservator, afară de cei cari făcuseră parte din minisrerul d-lui Catargi, toți ceilalți membri ai acestui partid nu au subscris împreună cu noi aceleași acuzări în contra guvernului Catargi, și încă mult mai grave și mai vădite decât acelea, pe care le aduc guvernului acruial? Și dacă le-au subscris, negreșit aveau convicția că acuzările sunt drepte, fiindcă persoane ca d-nii Vernescu, Kogălniceanu, Boerescu, Iepureanu etc. nu ar putea să-și pună semnătura la acuzări, pe cari nu le-ar recunoaște că sunt drepte. Și dovadă că întemeiate au fost acuzările ce făceam atunci, este că țara le-a judecat și a zis că cu drept le-am făcut.

Putea-vor zice și despre alegerile acelea că le-a înrâurit guvernul d-lui I. Brărianu? Nu, căci era atunci încă d. Lascar Catargi la guvern. Prin urmare colegiile acelea electorale s-au pronunțat contra acelor greșeli.

Dar am citit pe la 1882 în ziarul *Timpul* un articol, pe care l-am reproduș și eu mai acum 20 sau 30 de zile, și în care se zicea în privința veridictului dat de alegători contra d-lui Lascar Catargi, că sunt momente, în cari alegătorii corupți, când văd că un guvern pleacă spre povârniș, se unesc cu prefecții și cu subprefecții și-i dau în cap.

Prin urmare nu trebuie să sfârșim odată cu acea corupție? Unde se află sorgintea răului, când toți cei cari au venit la guvern de la 1866 nu au făcut nici unul din acele fapte, pe cari Constituția îi îndatora să le facă? De unde vine, că toți au fost acuzați că nu lasă să se aleagă

deputații, ci îi numesc? Si noi am acuzat pe d. Catargi, și d-sa ne-a acuzar pe noi. Nu trebuie să srăpim odată această sorginte?

Se cita adineaori cazul numirii de către acest guvern a unui judecător, la Giurgiu, îmi pare, înadins numai pentru alegeri. Dar câte de aceste cazuri nu s-au constatat prin telegrame oficiale sub guvernul precedent. (Aplauze.)

Vedeți dar, al trebuie să facem ceva ca să eșim cât mai curând din starea aceasta de lucruri, când alegerile pot depinde de la un judecător sau suplinite de tribunal. (Aplauze.)

Unul din preopinenți întreba de unde să mai aducem alți deputați în Cameră decât tot din cei, cari au fost până acum? Dar eu aş pune întrebare altfel: de unde să mai aducem alți miniștri? (Aplauze.) I-am sfârșit, d-lor, i-am încercar pe toți. Si dacă toți oamenii onorabili au făcut asemenea abuzuri, aceasta nu trebuie să ne îngrijească? Eu unul zic că abuzuri a făcut și d. Catargi; eu zic că și din această Cameră, și din cea de mai înainte, foarte mulți dintre noi ne-am dus la d. ministru și i-am zis: dă-mi un bilet (Aplauze) să mă aleagă; și cei mai independenți, sau cei mai dibaci, ziceau: d-le ministru, te rog, scrie prefectului să nu mă susțină, nici să mă combată. (Aplauze, ilaritate.)

Eu acuz, combat pe actualii miniștri, pe cari îi stimez și îi iubesc, când văd că se fac asemenea lucruri; dar cel puțin recunoașteți, că acești miniștri și primul nostru ministru, la 1881, dacă nu mă înșel, și-a dat demisia, zicând că nu mai poate administra cu acele cerșetorii ale acelora, cari sunt aleși prin cerșetorii (Aplauze); căci nu d-ta, d-le Maiorescu, nu d-ra vei nega, că rareori se poate alege cineva cu bună dreptate în colegiul acesta strâmt, unde joacă cel mai mare rol banii, funcțiunile, până și slăbiciunile omenești. (Aplauze). Este câte o persoană sau două stăpână pe un colegiu de câte 70 sau 80 de alegători, și aceasta intră la tocmeală, și ca să câștigi,

j
i

trebuie să înrrebi cari îi sunr și slăbiciunile, să știi ce cadouri să dai cutărei sau curărei doamne. (Aplauze.)

Iată că am intrat în familie, dar legea nu s-a promulgat încă. (Ilaritate.)

Membrii noului Partid Liberal-Conservator au declarat că nu intră în Cameră, dar că vor intra în mijlocul națiunii. Binevoiască onor. d. Maiorescu a-mi spune, câte întruniri au făcut d-lor în acești doi ani? Eu nu am văzut nici una, și i-am provocat mereu, căci am voit să-i văd în mijlocul națiunii. Dacă națiunea e cu d-lor, în marea ei majoritate, de ce nu se duc la ea? Sa se ducă și lasă să-i aresteze guvernul. (Ilaritate)

Au zis numai că se duc în mijlocul națiunii, dar eu nu am văzut pe niciunul să se ducă. îmi pare rău că nu s-au dus, și îmi pare și mai rău, că niciunul din partidul meu nu se duce decât numai când sunt alegeri, având pe prefect la braț. Mă plâng de amicii mei, că nu fac întruniri publice, dar nu pot să apăr pe protivnicii mei, cari au declarat că fug din Cameră, ca să se ducă în națiune, și au fugit și din Cameră și din națiune. (Numeroase aplauze.)

Mai zice onor. d. Maiorescu că guvernul acesta n-a făcut scoale, n-a făcut legi de admisibilitate în funcțiunile administrative, n-a făcut legi de organizare a justiției etc. Va recunoaște cel puțin d-sa că eu, ca ideolog, le-am cerut. E adevărat, că guvernul nostru e aproape de opt ani la putere și e vinovat că n-a făcut toate aceste legi. Dar guvernul d-lor a fost necurmat, nu sub aceeaș firmă, dar toți din acelaș partid, și n-a făcut nimic, și între doi vinovați, ai noștri tot au făcut ceva. Eu aş voi să dau jos guvernul acesta, dar pe cine să aduc în locu-i? Nu-mi dai pe nici unul d-ta, și nici eu nu pot să-ți dau. Eu nu pot, fiindcă sunt ideolog. Alta e a scrie și alra e a face. Spuneam la '48 d-lui Ubicini, când eșiam din casa d-lui Dinicu Golescu, unde era guvernul provizoriu, eram tânăr, n-aveam decât 31 sau 32 de ani: am descoperit un lucru; cum intri în guvern, te faci reacționar. Pentru ce?

j

E lesne a se zice: pune focul colo, dă rămă stâlpii aceia din sala Adunării; dar când mă voi pune să-l dă răm eu, pe răspunderea mea... hei! atunci se schimbă lucrul. (Aplauze.) Nu e guvern, care să nu fie reacționar, care să nu fie mai mult sau mai puțin staționar. Mi s-a întâmplat să văd multe lucruri; viața mea a fost o roată, care a mers foarte repede; azi eram în pușcărie, peste câteva ore stăpân absolut, a treia zi iarăși în pușcărie, și peste câteva zile iar stăpân absolut; și când zic stăpân absolut, știți ce va să zică în timp de revoluțiune, când în timp de câteva ore poți să faci ce vrei. D-voastră n-ați trecut prin aceasta, d-le Maiorescu, dar ați fost ministru, și destul să știți, cât de slabi și mișei sunt oamenii când îi vezi de aproape în asemenea împrejurări. Acum te lingușesc, a doua zi te insultă... (Aplauze.) Aci, în sala aceasta, Camera lui Vodă Cuza după 11 februarie a rupt insigniele cari erau acolo, d-asupra Tronului. E acesta un fapt de suflete nobile și libere? Nu! E fapt de sclavi. Să le fi rupt când era Cuza pe Tron, iar nu când era căzut (Aplauze).

Eu atribui, în sinceritate, legii noastre electorale toate relele, de cari ne plângem. Le atribui legii electorale, căci nu pot să le atribui tutulor bărbaților, cari au trecut pe la guvern. De aceea zic: legea electorală e de vină, și de aceea, pentru că știu ce răspundere are cineva când este la guvern, și pentru ca să nu implice câtuș de puțin răspunderea nimănui în chestia pe care o ridicam, când am făcut această propunere, am zis: scriu în numele meu și numai eu singur. N-am vorbit cu nimeni. Acuzațiunea am făcut-o eu singur și am spus-o îndată și la început, ca nimeni să nu se înșele, să zică că unii din miniștri mi-au șoptit. Nu m-au crezut. Atât mai rău pentru acei cari nu cred când le spui adevărul; se vede că se uită în oglindă, când nu cred pe alții.

Am mai cerut reforma legii electorale și pentru ca să îndeplinesc lipsa de scoale și celelalte neajunsuri, pe cari cu drept cuvânt le ațâțați, și să curm orice ură, care se naște adesea între oamenii cari nu se cunosc, orice ură

între partide, orice desbinări în națiune; căci lucrând la un loc cu toții, ne cunoaștem mai bine unii pe alții, ne sfătuim împeteună, și câte binefaceti nu pot rezulta din asemenea înțelegeri, câte bănuieli și calomnii nu dispar, când lumina se face înaintea tutulor? D-voastră însă lăsați pe sătean singur pe mâna zapciului și a primarului; și îi spuneți că îi dați dreptul de vot, când în realitate nu-i dați nimic. Apoi nu vedeți că l-ați corupt? Și ce ați corupt? Temelia casei. (Aplauze.) Nu vedeți, că lăsându-l singur sub biciu și zicându-i că aceasta se cheamă a-i da dreptuti, îl faceți să urească aceste drepturi, cum urăște garda națională, pentru că noi ceștilalți ne-am tras toți de la garda; n-am lăsat numai pe mojici? Săteanului îi trebuie lumină, și noi trebuie să-l facem să profite de această școală a votului, care nu este decât un loc de a se lumina; căci, când vei merge d-ta în mijlocul lor și îi vei lumina, nu vezi că ai căpătat încrederea și dragostea lor? Și cu aceasta ai oprit pe orice anarhist și nihilist ca mine și ca fiul meu ca să meargă să-i îndemne la omoruri, incendii și câte și mai câte scandaluri, de cari m-au acuzat. Și nu numai că ai oprit ca să mai lucreze anarhiștii și nihilistii, dat chiar dacă nu vei reuși în aceasta, cel puțin oprești poliția să mai facă raporturi mincinoase. (Aplauze.)

Am aci, d-lor, în privința aceasta un mic pasagiu dintr-un discurs de mai deunăzi, privitor la reforma electorale, pronunțat de d. Gladstone în Camera Comunelor, și care va servi ca răspuns la toate cele ce s-au zis până acum în contra lărgirii votului.

Un deputat conservator zice în Camera Comunelor că nu voește întinderea votului pentru că aceasta va face ca numărul să birue rațiunea, tocmai așa cum zice și onor. nosttu raportor, și d. Lascar, cum ziceți și d-voastră, d-le Maiorescu; căci în această privință, sunteți cu toții laolaltă. Talentul d-voastră l-am admirat, asemenea și munca și talentul d-lui Stolojjan și a d-lui Lascar; dar ia să vedeți ce vă răspunde d. Gladstone:

„Ne acuză ca nu am formulat un singut argument în favoarea întinderii votului electoral...”

Conservatorii îl acuză. Vedeți că este tocmai cc s-a petrecut la noi? Cam pretutindeni partidele sunt aceleași, și cum zicea ieri d. Senina în Senat: suntem liberali și voim libertatea, când nu suntem la putete.

Iată ce zice d. Gladstone:

„Am zis că după părerea noastră, întinderea votului va întări statul, făcându-l să se rezime pe un mai mare număr de voturi. Acest argument nu trebuie oare să fie de ajuns conservatorilor?”

Si notați, că acel care vorbește astfel, nu este un nihilist, și nu-l teproduc eu, ci *Independența Belică* de la 10 aprilie. Nu mă veți bănuși doar că am pus eu pe acest ziarist să scrie aceste vorbe pentru d-voastră. (Aplauze, ilaritate.)

„Se zice că indivizii chemați prin proiectul nostru de lege la exercițiul dreptului de a vota, sunt ignorați. Se poate; dar vor înceta de a mai fi ignorați, când se vot duce la urnă.”

Dreptul de vot este un aginte de educație; el dă, omului conștiința demnității sale și dorința de a se lumina asupra tutulor chestiilor sociale; a-l exercita este a se insttui. (Aplauze.)

„Nu este adevărat pe de altă parte că toate îmbunătățirile, toate reformele electorale cari s-au făcut, au ridicat nivelul Camerei?”

Ai înttebat adineaori, d-le Maiorescu, pe cine am mai avea să mai aducem în Cameră? Cum? Crezi d-ta că știința, moralitatea țării este aci toată? Dar cei de afară? Aci suntem 130 și pot să mai fie alții cinci-șease sute, și vin pe toată ziua, dar nu vin aci, pentru că nu-i lasă zapciul. (Aplauze.)

D. Gladstone continuă:

„Nu voi să fac comparația persoanelor; nu este votba de a se ști, dacă sunt aci mai mulți oameni de talent decât în Camera precedinte. Ceea ce voi să zic, este că

întinderea votului aduce pe aceste bănci oameni politici mai bine luminați asupra trebuințelor țării și mai gata a le satisface. Camera actuală este o dovadă de acestea, ea nu a îndrăsnit să respingă nici o măsură legislarivă în adevăr populară.”

„Camera care va fi aleasă sub regimul reformei ce vă propunem, va îndrăsnii și mai puțin să respingă asemenea măsuri”.

Eu zic că, dacă nu modificăm legea electorală, nici d-ta, d-le Maiorescu, dacă vei veni la guvern, nu vei putea face nimic, căci ai văzut că știm și să ne punem în grevă; nu știu, dacă aceasta ai văzut-o și între ai d-tale.

De aceea am cerut și cer reforma legii electorale, pentru ca și deputatul să fie liber și ministrul să fie liber și responsabil; pentru ca să nu mai poți zice că banii și subprefecții fac alegerile; căci când vom fi cu toții împreună, laolaltă, nu mai îndrăsneste nici un guvern să alerge la mijloacele de până acum, sau dacă îndrăsneste, trebuie să vină în contra noastră cu baioneta să verse sânge, și știți că un guvetn care s-a stropit de sânge, orcât de bun să fi fost până atunci, nu se mai poate ține la putere.

De aceea m-am plâns și mă plâng, că amicii d-lui Maiorescu nu au voit să rămână aci în Cameră, ca să ne ajute în această luptă națională, în această luptă pentru moralitate, și să stăruiască împeună cu noi a se face cât mai cutând modificarea legii electorale de astăzi, pe care au recunoscut-o cât este de vițioasă și câte pedice aduce la îmbunătățirile, pe cari toți le reclamăm. D-nia-lor însă s-au retras din Cameră zicând că alegerile n-au fost libete și cerând a se face noi alegeri. Dar dacă acele alegeri se vor face tot sub legea actuală, nu vedeți că alegătorii tot astfel au să voteze? Și d-voastră mereu veți zice că n-a fost alegeri libere, și răul va dura neconținut.

Dar nu insist acum mai mult asupra acestei chestiuni a vițielor actualei legi electorale, pe care voi avea ocașie să o tratez mai în detai la discuțiunea pe articole. 1)ici:

Jj

:

am luat acum cuvântul, a fost numai ca să răspund la incidentele ridicate de onor. d. Maiorescu, și după cum ați văzut, nu am vorbit decât numai asupra acestui incident.

Termin, d-lor, făcându-vă o propunere, pe care aș dori să o primiți cu toții, și d-voastră și guvernul, ca în aceste 15 zile de vacanță, în cari intrăm, să ne ducem înaintea alegătorilor, să le spunem fiecare ce voim, să luăm și părerea lor și astfel să venim aci cu o rezoluțiune care să fie adevărata dorință a țării. (Aplauze prelungite.)

Propunerea de amânare a lui C. A. Rosetti nu se primește, din contră vorbește I. Brătianu pentru imediata luare în considerare a proiectului cu 3 colegii, și Camera îl și votează cu 101 voturi pentru, 32 contra și 3 abțineri.

66

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Asupra urgenței propunerii de dotațiune

(Sedința Camerei de la 4 iunie 1884)

ț

f

I

|

f

.

f

f|

"

D-le președinte, aud pe onor. preopinent (d. Nicolae Ionescu) zicând că ar fi regulamentat și constituțional să se tipătească mai întâi propunerea, să se distribuie, și apoi să se dezbată după câteva zile. Nu știu dacă ptin aceasta onor. preopinent vrea să zică că ar fi neregulamentat și neconstituțional, dacă din contra ar hotărî Camera acum să treacă îndată în secțiuni? Eu cred că un parlamentar așa de experiențat ca d-sa nu va tăgădui că, dacă majorirarea ar decide acum să treacă îndată în secțiuni, fără a aștepta tipărirea propunerii, aceasta ar fi foarte regulat și foarte constituțional. (Aplauze.)

Este ptevăzut în regulament paragraful care permite a face și astfel. Dacă dar Camera ar decide să reacă îndată în secții, să se ocupe de proiect, dispensându-se de formalitatea cealaltă, ar face-o în mod foarte regulat și foarte constituțional și ar rămâne în dreptul ei formal.

Este dar bine înțeles, că amândouă căile vă sunt deschise. Se poate decide și tipărirea, se poate decide de d-voastră și să mergem în secții și să ne ocupăm îndată de această întrebare.

Fie una, fie cealaltă din aceste decizii, decizia va fi egal constituțională și egal regulamentară.

Este dar numai de întrebare: ce esre mai bine să facem? Și aci, d-lor, sunt două puncte de vedere, cari pentru mine ar fi hotărâtoare. întâia înttebăte: avem a face cu un proiect de lege, în care s-ar coprinde amănunte complicate? Este un ptoiect de lege, în privința căruia trebuie să ne gândim ca să punem în concordanță diferirele lui dispoziții, și să ne trebuiască mai mult timp chiar acum, când suntem pe sfârșite și netăbdători de a vedea sfârșitul? Sau este un proiect de lege, a cărui importanță stă nu în amănunte, ci în fapru însuș ce vrea să-l creeze? Dacă este un proiect de lege de a doua natură, care este impottant prin fapru însuș și nu prin amănunte, atunci asupra acestui lucru, după simțimântul meu, părerea fiecăruia din noi a trebuit să fie fixată de când se știe că va veni în discutare un asemenea proiect.

Din acest punct de vedere n-aș vedea necesitatea unei amânări.

Este un al doilea punct de vedere, și acesta îmi pare de căpetenie în cazul de față: esre o chestie de înaltă conveniență. (Așa este; Aplauze.)

Fătă îndoială, va fi dreptul, va fi datoria fiecăruia din noi să spue, clar și lămurit, ce crede în această materie, și nu mă îndoiesc că această datorie și-o va îndeplini fiecare; dar mărturisesc, că n-aș înțelege ca, pe lângă această înaltă datorie, să venim cu mici greutăți de regulament întt-o asemenea chestie. (Aplauze.)

Orcare va fi rezultatul dezbaterilor d-voastră, cred că esre de datoria noastră în cazul de față de a hotărî această chestie fără întârziere.

Am onoare dar a vă propune să trecem îndată în secțiuni. (Aplauze.)

67

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Pentru Domeniul Coroanei

(Ședința Camerei de la 5 iunie 1884)

D-lor deputați, este o adevărată plăcere de a asculta întt-o Cameră pe oratorii, cari, ca onorabilii mei preopinenți d-nii Cernătescu și Ionescu, știu să ridice o întrebare la înălțimea ce i se cuvine, chiar când vii să-i combați.

Sunt cu atât mai fericit că vorbesc după acești doi oratori, cu cât mai multe părți din vorbirea d-lor trebuie să fi găsit aprobarea d-voastră, precum au avut-o și pe a mea.

A atins de exemplu d. Cernătescu o chestie cu diept cuvânt, pe cate a mai dezvoltat-o apoi și a ilusttat-o și d. Ionescu.

Votbesc de acea parte din discursurile d-lor, unde se pomenea despre pretenții la Domnie, și unde dumnealor au arătat în privința unor asemenea presupuși pretenții cel mai mare dispreț și o batjocură meritată. Cred că acele cuvinte ale d-lor erau și sunt foarte bine-venite. (Aplauze.)

Dacă în legătură cu niște asemenea păreri ni s-ar cere dorațiunea, atunci eu aș fi cel întâi care nu aș da nici un ban sau nici o palmă de pământ: așa de puțin serioasă îmi pare toată această chestie a închipuiților pretenții!

Dar nu este aci chestia. Lucrul în sine, cum se propune, esre combătut de onorabilii preopinenți, d-nii Cernătescu și

Ionescu, și din alte motive. Abstracție făcând de pretendenți, d. Ionescu a zis - și aici m-a făcut să cer și eu cuvântul: cum puteți pune acum o asemenea chestie, în această Camera, când ea este lipsită de reprezentanții elementului conservator autorizat?

Și onor. d. Ionescu a avut foarte mare dreptate, când a zis că nu poate nimenea din această Cameră să vie să vorbească în numele acelui partid, penrru că în adevăr în Cameră nu există nici un reprezentant al acelui partid, ca partid organizat, deoarece partidul organizat a declarat că el nu poate lua parte la lucrările acestei Adunări, fiindcă nu ar fi adevărată expresie a țării. Totuș este o deosebire de făcut între organizația unui parrid conservator și între însuș principiul conservator.

Fără îndoială că cineva poate să fie pattizan de principii conservatoare, fără ca acel cineva să fie în acelaș timp înrolat în partidul zis conservator.

Atâta numai că poziția lui va fi cu atât mai grea și că va trebui să fie convins el însuș și să poată convinge și pe alții cu cea mai deplină claritate, când este vorba a afirma un *princip* conservator chiar în contra părerilor momentane a celor ce se numesc *partidul* conservator.

Sunt silit, d-lor, să vă vorbesc de principii, în deosebire de organizarea întâmplătoare a partidelor, fiindcă din nenorocire tocmai în timpul din urmă, când în noua noastră epocă constituțională am avea mai mult decât orcând ttebuiță de siguranța și soliditatea principiilor, vād cea mai mare șovăire și confuzie în această privință, confuzie adică între principii și persoane, între principii și organizări trecătoare. Am văzut eu unul de exemplu eminenți reprezentanți ai Partidului Conservator susținând libertatea excesivă a presei (Aplauze¹),

¹ Alexandru Lahovari înaintea Curții de Casație, în procesul dintre Creditul fonciar și *Independance Roumaine*, despre care vorbește introducerea isrorică a acestui volum.

ceea ce nu s-a pomenit în viața nici unui stat regulat de când se vorbește de principii conservatoare. Nu cumva aici singurul *principiu* este regula banală și greșită de a zice numai cu otce preț contrariul de ceea ce zice banca ministerială adversă? Inșă aceasta nu poate să fie o ordine naturală. Din contră, dezvoltarea sănătoasă a unui stat constituțional merge adeseori așa, că un partid pune înainte un princip, și, dacă nu-l realizează, deși este indicat de binele țarei, vine partidul opus și-l realizează fiind la guvern. Dar atunci fără îndoială partidul căzut de la guvern nu este în dtept a găsi acum tău ceea ce găsea bine mai înainte; căci principiul este tocmai de aceea princip general, că nu se uită la persoane, ci la lucrul în sine. (Aplauze.) Dacă dar Partidul Conservator a adus în discuție chestia, că ar fi - în stătea actuală a Europei, în concertul european, în care ne aflăm și noi ca stat monarhic - prea suficientă libertatea presei, așa cum o avem, și nu at fi chiar un inconvenient când s-at modera în unele cazuri, și vine apoi un guvern liberal și recunoaște în parte legitimă această cerință esențial conservatoare, atunci fără îndoială guvernul liberal face acțiune de guvern prudent și modetat, și din contra Partidul Conservator, dacă acum își întoatce mantaoa și se declară ca partizan al libertăților escesive, face un act de felonie de principii. (Aplauze.)

D-lor, nu sunt - o tepeț - reprezentantul autorizat al nici unui parrid actual, mai puțin al Partidului Conservator, din a căruia organizare momentană nu fac parte.

Cu toate acestea, dacă mă voi întemeia pe o propunere formală făcută de reprezentanții autorizați ai Partidului Conservator în alte vremuri, în mijlocul unei Camere cu majoritate conservatoare, și voi arăta că acea propunere este în princip identică cu cea de astăzi; dacă vă voi atăta o propunere a Partidului Conservator anume pentru *dotația princiară*, atunci sper că-mi veți recunoaște dreptul de a zice: sunt înnăuntul *principiilor* conservatoare, votând pentru

această propunere (Aplauze), absrracție făcând de ceea ce Partidul Conservatot, așa cum este organizat astăzi, mai vrea să recunoască sau nu. Și ușor va fi atunci de a se decide, cine a rămas în consecința convingerilor politice și cine le-a schimbat?

Iată, d-lor, că nu este penttu prima oară venită propunerea înainrea unei Camere pentru dotația Coroanei, sau dotația princiară, sau lista civilă sporită, sau cum veți voi să numiți asemenea propuneri. Se mai făcuse în Camera de la 1870, de cărre o majoritate a Camerei conservaroare de arunci compusă din 65 deputați, o propunere de dotație.

Era momentul, în care Măria Sa Domnitorul se căsătorise, și atunci 65 de deputați - voi cita îndată câteva din numele domnlei-lor - au propus o dotație de 300 000 de lei pentru Măria Sa Doamna și au adus acest act în Cametă și l-am văzut salutat cu entuziasm de majotitatea conservatoare:

„Propunere

Dinastia, pe care România și-a dat-o în deplina sa autonomie și cu scop de a-și asigura mai bine destinatele, a primit o nouă garanție de consolidare prin căsătoria Domnului.

Acest aer, care a fost salutat cu entusiasm de întreaga națiune, impune dinastiei noi îndatoriri: durerea, nenorocirea, lipsa vor găsi la Doamnă o inimă compătimitoare, o mamă darnică."

- Întrerup un moment citirea și-mi permir a zice că astăzi puteți judeca mai bine, d-lor, dacă prevederile acelor propunători conservatori de la 1870 au fost realizate sau nu. (Aplauze.)

„Mijlocul spte a se putea îndeplini această îndatorire morală este în dreptul și în obligația Reptezintațiunii naționale de a-l îndemâna.

Spre îndestularea dar a acestei trebuințe de *înaltă conveniență* și conform cu regula păzită, în toate statele monarchice, conform chiar cu tradițiunile istoriei noastre,

Subscriși propunem următorul

PROIECT DE LEGE

Art. unic. Se acordă înălțimii Sale Doamnei României o dotație anuală de 300 000 lei noi cu începere de la 1 ianuarie 1870. (Aplauze numeroase.)"

Subscriși văd, întte cei 65 deputați de atunci, pe d-nii G. Gr. Cantacuzino, P. Mavrogheni, D. Cozadini, I. Văcărescu, G. Apostoleanu, C. Blaremborg, A. Lahovari, I. Florescu; văd și pe d. Petre Grădișteanu și pe d. V. A. Urechie. (Ilaritate.)

Am regretat totdeauna absența din Cameta aceasta a unor bărbați ca d. Lahovari și d. Florescu. Regrer astăzi pentru prima oară absența d-lui Urechie și a d-lui P. Grădișteanu. (Aplauze, ilaritate.)

În privința dotației e dar un vechi princip conservator și monarhic, care se poate pune înainte și ca chestie de simplă conveniență.

Acum noi, ca oameni politici (să lăsăm trecutul nostru parlamenrar), ce trebuie să hotărâm în întrebarea de față? Eu aș fi înțeles, dacă onorabilii mei preopinenți ar fi criticat numai oportunitatea momentului; căci vă mărturisesc că asupra oportunității nu-mi permit a susține nimica; nu este toiu meu, și îmi fac în această privire toate rezervele. Dar oportun sau nu, faptul este astăzi, că s-au găsit mulți propuitori ai dotației Coroanei în Cameră, și au avut și sprijinul guvernului întru aceasta.

Ei bine, în această stare a lucrului, ieri și azi ce ne sfătuiesc să facem ca oameni politici onorabilul d. Cernătescu și onorabilul d. Ionescu? Și după rezultat să judecăm, dacă putem primi sau nu sfarul domniei-lor.

Ne sfătuiește d. Cetnătescu să *respingem* proiectul; iar d. Ionescu ne sfăruiește, tot cu gândul ttanspatent de a-l respinge, să-l amânăm.

D-lor, ia închipuiți-vă rezultatele acestor sfaruri, dacă ar fi primire: trecem acum la vot și Camera aceasta cu majoritate

refuză dotația Coroanei. Ce efect va face aceasta? Și ca oameni politici trebuie neapărar să vă puneți această întrebare.

D-lor, aci e tocmai chestia politică. A avut mare dreptate onor. d. Ionescu, după părerea mea, când în contra d-lui Dimancea revendica toată demnitatea istorică a titlului nostru de *Domnie*, din Constituția de la 1866.

Cu drept cuvânt, d. Ionescu zicea că *Domnia* noastră constituțională nu vtea să însemneze vasalitatea turcească; din contră, în conștiința noastră însemna independența; căci independenți ne afumam noi chiar și sub suzeranitatea Porței. Foarte adevărat.

Însă, d-lor, pate că e un fel de curent astăzi de a nu ne mai da bine seama ce însemnează cu toate acestea cuvântul *Regalitate*, introdus la 1881.

Apoi da: Domnia de la 1866 era — înțeleg în conștiința și cugetul, adică mai propriu în dorințele noastre - un fel de afirmare a independenței țării; dar în realitate nu era așa; fiindcă, orcum am întoarce lucrul, pe paginile bugetului statului nostru sta scris tributul de plătit Turciei. Degeaba ne credeam noi deplin independenți; *recunoscuți* nu eram. Și adică ce? România e oare închisă cu un zid chinezesc la capătul Orientului, încât să ne fie indiferentă această recunoaștere? Nu este important pentru noi, în ce relațiuni stăm cu Europa occidentală? Nu este important a se ști, dacă un fapt al dreptului public, ce noi îl doream, cum este Domnia ereditară și independentă, este recunoscut de Europa?

Dar tocmai în România s-a produs următorul fenomen unic:

Nu cunosc altă țară în lume până acuma, în care la un moment dat să se fi produs acea migrațiune exttaotdinară spre școlile din Franța și din Germania a unei tinerimi însetate, care voia să se adape la izvoarele de știință și de cultură ale Europei occidentale. La noi s-a întâmplat însă aceasta, de la 1830 încoace. Cu sutele, cu miile, au mers tinerii noștri la școalele

străine, s-au deprins acolo cu ceea ce se numește civilizația modernă, și așa se explică cum am putut, spre mirarea Europei, să ajungem în așa de scurt timp la o dezvoltare așa de energetică a vieții publice în multe manifestații ale ei. (Aplauze.)

1 Nu există alt stat în Orient, în care cu așa proporție largă să se fi introdus vreodată în tinerime această sumă de cultură occidentală ca la noi. Și găsim la noi faptul foarte catacteristic, că într-o odaie, într-un salon, în Cameră, la ttibunale, la prefecturi, la poștă, la telegraf, la drumurile de fier, orunde ar fi, întâlnim oameni deprinși cu cultura Europei Occidentale, și dacă nu capabili de a face lucrurile tocmai ca în Europa
f ,? Occidentală - căci aceasta nu se poate încă - dar totuș capabili
2 de a înțelege principiile lor, de a avea un fel de identitate de
X' sentimente și aspirațiuni, cari în aceeaș proporție și în așa de
-T: scurt timp nu se găsește în nici un alt stat al Europei Orientale. (Aplauze). Vrea să zică, nu ne privim numai noi pe noi, ci ne privim și în relație cu Europa, a cărei civilizație are
g, să fie oglindită și în această parte a Orientului. Aceasta a fost
j și a trebuit să fie totdeauna de cea mai mare importanță penttu
\ noi, penttu aspirațiunile noastre în viitor, pentru misiunea
1 noastră de cultură în Orient.

f Așadar, când Domnia constituțională, introdusă numai de noi la 1866, ni s-a tecunoscut și de Europa ptin independența admisă și ni s-a consacrat prin Regalitatea de la 1881, s-a făcut un pas enorm în poziția țării, în rolul ei internațional, în greutatea ei relativă alătura cu celelalte Puteri Europene.

Atunci ne întrebăm: ce e acum? Aceeaș Domnie ca la 1866, sau o nouă Domnie? Și ce vrea d. Cernătescu? Ca să nu ne fie nouă permis de a argumenta și interpreta faimosul att. 94 din Constituție, cate „fixează lista civilă pentru durata fiecărei Domnii", ptesupunând chiar - cum vrea d-sa - că domeniul Coroanei să fie tot un fel de listă civilă? Să nu putem zice noi că Regalitatea de la 1881 este un pas mai nainte, o întindere, o nouă mărire a Domniei noastre, o nouă Domnie?

Constituirea acestei Domnii ca Regat independent, dacă voim noi să o afirmăm ca începutul duratei unei noue Domnii, liberi suntem a o face, și nimeni nu ne-ar putea tăgădui legitimitatea acestei interpretări (Aplauze); căci când e vorba de o asemenea materie de oarecare importanță internațională, nu noi să ne facem noue înșine greutăți, și acolo unde se poate prezenta țara și dinastia cu mai mare prestigiu față de străinătatea, să ne împedicăm noi pe noi prin înruperi de texturi legale. (Aplauze.)

Ei bine, această poziție a noastră, Regalitatea, s-a obținut pe câmpul de război sub conducerea Principelui nostru, a Regelui de azi, de a cărui dotație e vorba; și odată ce suntem cu acest rege în capul statului nostru primiți în familia Europei, și începem a avea oarecare — relativ la noi — importanță în politica Europei, un vot ca acesta înseamnă că voim să dăm Regatului nostru mijloacele materiale pentru a-și accentua prestigiul exterior, conform creșterii importanței sale.

Are mare dreptate d. Ionescu, că virtutea e ceea ce dă adevăratul prestigiu, și că mărinimia, înțelepciunea, exemplele proprii, ce le-a dat și le dă Regele, sunt adevăratul Lui prestigiu; fără îndoială. Însă aceste lucruri sunt ale Regelui; *Ei!* are pe aceste, și nu i le dăm noi. Dar noi ce dăm? (Aplauze.)

Aici numai auzi deodată pe unii oratori aducându-și aminte de ideal, vorbind numai de virtuți și dându-și aerul de a desprețui substratul material pentru prestigiul unei Coroane.

Așadar acum ne facem oameni ideali?! Dar când cu gradația profesorilor? (Aplauze.) Acolo era adevăratul loc pentru idealism. Și mai ziceți d-voastră astăzi: să nu dăm Regelui, ci să dăm școalelor? Dar atunci, înainte de a spori lefii profesorilor, de ce nu v-ați gândit mai bine la școli mai multe? (Aplauze.)

Așadar, d-lor, ce vor cei ce se opun la acest proiect de lege? Ca să refuzați dotația?

Ei bine, presupuneți ca ați refuzat-o. Aceasta ar avea următoarea înțelegere: Am făcut independența, am făcut Regatul, Europa a recunoscut acest Regat independent, s-a

făcut o propunere în favoarea acestui Regat, introdus în fața Europei, ca să i se dea un mai mare prestigiu, proporțional cu toate celelalte monarhii; noi la această propunere, noi Camera, care am făcut Regatul, care am arătat că prin acest Regat voim să ne afirmăm ceva mai mari decât eram înainte, refuzăm această propunere și dăm noi înșine din năuntru o lovire prestigiului, cu care voim să ne prezentăm în afată. Ei bine, ce voiți să mai însemnăm pe această cale în străinătate? Și dacă slăbim vaza Monarhului nostru în străinătate, cum să ne susținem aspirațiile noastre legitime și progresul în viitor? (Aplauze.)

D-lor, observați bine că din toate dotințele divanului *ad-hoc*, una singură nu s-a realizat: Noi mai ceream între altele și neutilitatea recunoscută de Europa. Europa, prin Tratatul de Berlin, ne recunoaște însă numai independența cu oarecare condiții, ce le-am împlinit; ne-a recunoscut apoi și Regalitatea, dar neutralitatea sub scutul colectiv al Marilor Puteri nu; ceea ce înseamnă: tu, Românie, ai devenit majoră și singură responsabilă, condu-ți destinatele tale politice cum știi tu mai bine, cu toată puterea, energia și inteligența, dat pe tine te potivesc urmările. (Aplauze.) Și în acea situație, unde statul are trebuință de concentrarea tuturor puterilor sale vii și de buna lor împreună lucrare, voiți să puneți d-voastră astăzi o bilă neagă între Rege și popor? (Aplauze.)

Aceasta nu se poate!

De aceea sunt convins că unui deputat, politic, cugetător și prevăzător, nu-i rămâne decât a vota această propunere. (Aplauze prelungite.)

68

La Adresă. Situația junimiștilor în algeri*(Ședința Camerei de la 6 decembrie 1884)*

Ministerul din acel timp:

I. C. Brătianu, președinte și interne,
D. A. Sturdza, externe și ad-interim lucrări publice,
G. Lecca, finanțe,
G. Chițu, culte,
General Fălcoianu, rezboi,
N. Voinov, justiție,
I. Câmpineanu, domenii.

După promulgarea Constituției revizuite la 8 iunie 1884 Adunările revizioniste sunt dizolvate, iar la 15 noiembrie al aceluiaș an se deschide sesiunea parlamentară cu primii senatori și deputați aleși după noua lege electorală cu 3 colegii.

D-le președinte, vă rog să-mi dați voie a regula mai întâi poziția mea față cu regulamentul Camerei. Discuția generală este închisă și este deschisă numai discuția pe articole, pe alineate.

Însă, d-lor, în o adresă a Tronului și în un răspuns la acea adresă este un șir de alineate, cari prin natura lor, prin natura celor ce cuprind, sunt asemenea generale; d. e. eu nu aș fi în

state să vorbesc contra acestui alineat și să susțiu amendamentul pentru suprimarea lui, despre care v-a spus onor. nostru raportor, d. Pherechide, că l-am prezentat în comisie, dacă nu mi s-ar da putința să dezvolt această opinie a unora din noi în un mod cu totul liber în privința generalității discuției.

Permiteți-mi a adăoga îndată, că dezvoltându-mi amendamentul, pentru a arăta aici deosebirea noastră de majoritatea comisiunii adresei, aș voi să elucidiez totdeauna și punctul, în privința căruia am fost provocat ieri de onor. d. Kogălniceanu. Amândouă aceste lucruri se leagă pentru mine de acest amendament.

Cer dar indulgența d-lui președinte pentru această întindere neobișnuită la o discuție specială pe alineate. Dat cer și permisia d-voastră și, pentru a nu abuza de dânsa, mă las cu totul la dispoziția d-voastră. Când unul singur dintre d-voastră, abstracție făcând de dreptul președintelui, pe care îl are totdeauna, dar chiar unul singur dintre d-voastră mă va rechiama la chestie, eu voi întrerupe la moment votarea mea.

D-le președinte, alineatul acesta este după părerea mea în oarecare disarmonie cu restul proiectului de răspuns la Mesagiul Tronului. De aceea am propus în comisie suprimarea lui.

Esre un mare inconvenient (și fiindcă tot votăm de *era nouă*, este bine să televăm aceasta acum), este un mare inconvenient, când ni se prezintă un Mesagiu, și prin urmare esre și Camera silită să prezenre un răspuns, într-un mod cu desăvârșire vag.

Nu am văzur în țară la noi - căci, d-lor, să mă iertați, eu nu am destule cunoștințe și nici deprinderea de a vă spune prea multe din țările străine; în această privință mă mărginesc numai a admira pe onor. d. Stolojian (Ilatitate) - nu am văzut, zic, în țară la noi **pană** acum nici un Mesagiu, care să fi fost așa de lipsit de orice indicație a vreunui proiect de lege special, care să se supună dezbaterilor d-voastră.

Guvernul, care j^am^inistfaft-4pmână, este cel dintâi chemat ca să simt^ir|^efjjrațihț^e^ate a unei schimbări

RO', /

legislative. Nu este vorba: avem și noi inițiativa parlamentară, dar inițiativa noastră va fi totdeauna mai secundară pe lângă inițiativa guvernului; căci guvernul are administrația și nouă ne lipsește. Mai este un alt cuvânt, pentru care în toate Mesagiile de până acum (și nu cred că ar face bine *era cea nouă* să schimbe această bună deprindere parlamentară) se arătau câteva proiecte de legi; este cuvântul: că Mesagiile se fac numai pentru câte un an de legislatură și trebuie să ne arate, care dintre multele îmbunătățiri necesare le crede guvernul anume necesare și mai întâi necesare pentru acest an. Căci de toate nu ne putem ocupa, și vă aduceți aminte de discursul onor. d. Take Ionescu, care nu a avut tot efectul său, tocmai fiindcă voia să se ocupe de toate.

În loc de această indicare preciza a unor anume proiecte de lege ni se prezintă o colecție completă de *dorințe* generale. La această totalitate de dorințe și noi cu toții ne asociam; și noi dorim prosperitatea tuturor ramurilor de administrație. Dar cum să o facem, și între multele ce sunt de făcut, pe cari să le facem chiar acum și nu altă dată? Despre aceasta nu am văzut nici o urmă în Mesagiu, și nici în răspuns nu a putut fi nici o urmă.

Este cu atât mai de tegretat această lacună, cu cât prin ea se paralizează una din propriile acțiuni parlamentare. Dacă ministerul nu vă arată programa lucrărilor, cum le crede necesare pentru această sesiune legislativă, dacă nici un ministru nu vă arată nici un proiect de lege relativ la resortul său, cu anume indicare a direcțiunii în care l-a conceput: atunci ce mai însemnează controlul direcțiunilor politice între Cameră și guvern? Și pe ce se mai poate întemeia încrederea constituțională ce este chemată să o aibă sau să o refuze o majoritate cutărui ministru pentru cutare idei și pentru capacitatea sau incapacitatea sa de a le realiza.

Se vorbește d. e. în Mesagiu de magistratură, dar nu se spune întru nimic, cum are să fie îndreptată situația ei legală.

Va fi îndreptată prin inamovibilitate? va fi prin electivitate? va fi prin acel mijloc, mijlocul despre care ne vorbea astăzi d. ministru al justiției? Tot lucrul se lasă în vagul unei dorințe.

Dar cu aceasta stau în legătură și trebuie să stea într-un stat constituțional toate schimbările, fie generale, fie parțiale de pe banca ministerială.

Însă sub regimul actual s-au tot făcut și se fac schimbări ministeriale și niciodată nu se arată Camerei întregi și, prin urmare țării, pentru ce? Unii ies, alții intră... afară de d. prim-ministru, care nici nu intră, nici nu iese, d-sa *este*. Dar ceilalți se perindează unii după alții, și nimeni nu știe într-un mod constituțional, prin ce împrejurări de princip sau de incosecvență la princip, sau de slăbiciune în aplicare s-a făcut schimbarea.

Se vorbește și acum prin culisele Camerei (căci unde nu este programă clară înaintea Cametei, se nasc vorbe confuze îndărătul culiselor), se vorbește, zic, și acum de oarecare cutremur parțial în sfera ministerială.

A fost la Ministerul Justiției d. Stătescu, s-a dus d-sa și a venit d. Chițu, s-a dus d. Chițu prin Interne la Culte, și a venit d. Voinov. Se poate duce și d. Voinov. De ce a venit? De ce se duce? Ce a voit să facă pe cât a stat? Nici o formă constituțională nu se observă, pentru a pune întteaga Cameră în cunoștința motivelor unor asemenea acte de guvetn.

Am insistat și mai nainte, trebuie să insist și acum asupra acestei procedări a guvernului. Să sperăm că *era cea nouă* va aduce și aci o îndreptare; de altminteri se paralizează, cum ziceam, o parte a vieții constituționale.

Vin acum la aliniatul adresei în discuție. În aceasra situație parlamentară și în mijlocul acestui vag de dorințe generale vedem că ni se dă deodată un aliniat, care accentuează într-un mod special trecutul și zice:

„Națiunea a primit cu bucurie îmbunătățirile, care în cursul legislaturii trecute s-au introdus în Constituție.”

D-lor, eu nu cred că națiunea s-a putut bucura și este astăzi în momentul de a-și exprima bucuria pentru rezultatul reformei constituționale; de aceea am cerut suprimarea acestui aliniat. D-nu Take Ionescu a vorbit ca membru din comisie și pentru acest aliniat, și ne-a arătat meritele legii electorale reformate. Dar mai ales despre aceasta este vorba? Este foarte adevărat că a fost mai bine cum s-a procedat la alegere acuma, că a fost un mare progres introducerea magistraților ca să prezide alegerile, și că votul secret a dat mai multă siguranță cetățenilor; foarte adevărat. Dar orice lege electorală se poate modifica pe calea ordinară într-o altă lege mai bună, și veți avea și acum să mai modificați pe cea prezentă; însă aceasta nu implică o reformă *constituțională*. Ar fi o confuzie de idei, dacă unele rezultate bune, dobândite prin o lege electorală ordinară, le-am atribui extraordinarei revizuirii a Constituției. Eu așteptam să văd pe un singur membru al majorității comisiunii explicând pentru ce să ne bucurăm de reforma constituțională, iar nu de legea electorală, căci aci ne bucurăm cu toții. Însă a fost în zadar. Ce rezultat deosebit (sunt în drept a întreba, eu, care eram în contra revizuirii), ce rezultate a dat Camera aceasta în alegerile ei făcute după televiziune, în deosebire de Camerele de mai înainte? Ce rezultate puteți accentua d-voastră din experiența acum câștigată prin noua reformă constituțională? A fost contopirea colegiului I și al II-lea? V-a dat alți deputați, alt fel de deputați? V-a sporit numărul, da, fiindcă singuri l-ați sporit; dar ce ah soi de deputați a ieșit decât ce etau?

D-lor, ce a ieșit și pentru ce nu ne putem grăbi cu bucurie, este aceasta: ne lipsește în această Cameră elementul liberal-conservator; și mai lipsește și alt element - elementul liberalilor înaintați, elementul numit Rosettist.

A fost o reformă constituțională și a dat ca rezultat o Cameră și un Senat, unde nu găsim reprezentat pe d. C. A. Rosetti, nu găsim reprezentat pe d. Lascar Catargi, care s-a

abținut. Dar oare acesta e un rezultat al noiei reforme, în
 * privința căruia suntem noi chemați să exprimăm bucuria țării?
 I D-voastră știți că sistemul constituțional este un fel de ventil
 I } de siguranță, unde presiunile cele mari trebuie să-și aibă un loc
 • I de scăpare ca să resufte, și noi ne felicităm că ne lipsește din
 i % Cameră tocmai elementul cel mai interesant în această
 j p r i v i n ț ă ? Nu înțeleg. Nu mă pot asocia la această bucurie. Am
 I ; recunoscut în deplină convingere legalitatea reformei
 i constituționale, deși am combătut însăși reforma. Dar a face
 mai mult, a exprima bucuria pentru rezultatul de astăzi, aceasta
 j eu unul nu o pot și nu cred că e bine să o faceți nici d-voastră.
 II D. Take Ionescu zicea că este un divorț între țară și
 ! t, Partidul Liberal-Conservator. Divorț? E ușor onor. d-lui
 I Ionescu să vorbească de divorț; este o materie deplin cunoscută
 d-sale din dreptul civil; nu știu dacă întreaga situație politică
 îi e tot așa de bine cunoscută. Divorț? Când vorbesc de divorț,
 vorbesc și de părăsirea domiciliului conjugal. Dar când ești silit
 4 să trăiești în aceeași casă, în aceeași odaie mai departe, atunci
 i. cum stă cu divorțul? E oare divorț definitiv între țară și d.
 * Rosetti? divorț definitiv între țară și Partidul Conservator? Dar
 ce? sunt ei exilați? nu sunt aci între noi, în țara aceasta?
 ț Față și cu ei, împreună cu ei avem să lucrăm mai departe
 I în era cea nouă, e chiar de trebuință ca toate puterile vii ale
 țării să fie puse la muncă; e chiar de regretat că noi cu toții
 împeună încă nu suntem de ajuns. Ați auzit câte lacune ni
 se arată în tot cercul activității publice; și când cu toții nu
 suntem destui, să ne bucurăm oare că suntem în această
 Cameră înjumătățiți la săvârșirea acestei opere?

Ce e drept, guvernul Partidului Liberal poate zice: noi facem ceea ce credem că trebuie să facem după principiile noastre; și dacă liberalii-conservatori, după maniera lor de a vedea, nu vor să se supună la forma legală, cu atât mai rău pentru ei; noi mergem înainte.

D-lor, așa este în formă; dreptul formal îl aveți să faceți cum ați făcut. Dreptul formal îl avem să exprimăm și bucurie și tot. Dat este aci chestia de drept formal? și de ușoara mângâiere a frazei „*cu atât mai. rău pentru ei?*” Jiu zic: cu atât mai rău și pentru noi. Aci este deosebirea de făcur între o situație formal legală și înrre înțelepciunea politică a unui partid matur de guvernământ, precum ați dovedit d-voastră că ați putut deveni un partid de guvern. Un parrid, viind la guvern cu o majoritate, poate să legifereze multe lucruri în dreptul formal. Puteți reforma Constituția și mai tare; puteți să înființați secestrul averilor; să încuviințați exilul politic, puteți să faceți tot.

Dar era înțelept a se face o asemenea întrebuițare a unui drept formal? Aici esre toată înttebarea practică.

Numai din câte ați făcut, totuș a ieșit dezbinarea prea mare a țării. Să ne felicităm de aceasta? Nu cted că este bine; din conttă, d-lor, eu aş dori să pot avea speranța că lucrurile se vor îndrepta în această privință. Pe mine m-a impresionat foarte mult cuvântul d-lui Kogălniceanu de ieri, că dacă va veni celălalt partid vreodată la guvern - și va veni odată, fie așa cum e astăzi, fie reformat, dacă admiteți sistemă constituțională *atunci va reîncepte revizuirea*, — ce e drept, tot după formele de azi, dar se va desface ce s-a făcut. Mare calamitate ar fi pentru țară aceasra nouă lucrare în deșert. Când d. Carp și cu mine am venir acum ttei ani cu o contra-adresă la Mesagiu, care arăta câteva, puțin indicate dar rotuş indicate, idei ele organizare și când d. Nacu se întreba alaltăieri: aceste idei, sau unele din ele, și unii și alții le împărtășim, dar unde rămâne deosebirea oarecum armosferică între partide? cred că d-sa - să-mi permită a-i zice — nu și-a dat seama tocmai de atmosfera acelei contra-adrese. Când am venit noi acum trei ani cu contraproiectul, aceasra pentru noi însemna întâi ideile, dar al doilea că de atunci era momentul și **pană** astăzi să începem în fine odată a lucra la aceste îmbunătățiți. In loc de aceasta,

trei ani de zile nu s-a lucrat la asemenea reforme nimic, ci ați început reforma Constituțiunii, adică în loc de patru colegii trei; și am pierdur cu roții doi-trei ani de zile. Și dacă va mai veni acum opoziția să înceapă iar o altă reformă constituțională, apoi, d-lor, când va veni *era nouă*, în care să lucrăm odată cu toții în mod practic? Cu atât mai mult mi-e teamă că se va întâmpla această pierdere zadarnică de puteri, cu cât lăsarea la o parte a Partidului Liberal-Conservator va continua; cu cât vor persista ei în atitudinea ce o au azi; cu cât neplăcerea, poate chiat ura acumulară ce o au, se va spori prin abținerea lor. Atunci revenirea lor la guvern, lasă că va fi semnalul acelei inutile reîncepteri de lucrări constituționale, dar va fi și semnalul, mi-e teamă, de petsecuție de la un partid la altul, care va săpa și mai adânc abisul ce nu trebuie să fie niciodată întte fiii aceleiaș țări. (Aplauze.) Și toți ttebuie să ne aducem aminte, că suntem cetățenii aceluiaș stat.

Iată pentru ce cred că nu e bine să exprimăm bucuria despre frumoasa stare de acum și că nu rrebuie să primim ceea ce zicea d. Stolojian în mod cam anticipat, că această Camera e mai presus de cele vechi. Să ne vedem la lucru înainte de a ne felicita unii pe alții și să ne dăm mai bine seama de situația actuală. Eu sper din contră, că, dacă prin necesitatea situației ne vom pune la discuție de legi practice, că atunci, discutând noi așa în mod practic, încetul cu încetul se vor acoperi în mare parte abisurile de parride și se vor deprinde și aceia, cari azi sunt afară din Cameră, prin interes involuntat la început și apoi din ce în ce mai voluntat, a lua parte la lucrările legale ale țării întregi reprezentate în Corpurile legislative. (Aplauze.)

Trec acum la ceailaltă chestie ce sunt dator să o aring cu ocazia acestui aliniat.

Onotabilul d. Kogălniceanu ne-a pus în discuție situația noastră politică față cu guvernul, față cu majoritatea.

Dar să ptecizez mai întâi, față cu însăș adresa la Tron, poziția noastră. D-lor, eu am vorbir contra acestui aliniat și

noi câțiva vom vota în contra lui. D-voastră veți vota probabil penrru el, dar acesra fiind un lucru mai mult relativ la Camera trecută, nu ne va împiedeca a vota în total această adresă la Tron, care în restul aliniatelor ei este numai o expresie de devotament către Tron și de dorințe generale penrru țară. Se înțelege că aici ne asociam și noi.

Revin acum la d. Kogălniceanu. D-sa pune în joc atitudinea noastră față cu guvernul și cu d-voastră. D-lor, se tot vorbește de școala veche și de școala nouă. E bine cel puțin, ca școala nouă să fie foarte clară, să pună punctele pe i. Se întreabă d. Kogălniceanu: ce însemnează când d. Carp zice: am ieșit din minoritate și în minorizare reintru? dar cum v-ați ales? Și mă întreabă pe mine anume, cum m-am ales la Huși? cum s-au ales amicii noștri la Iași?

D-lor depurați, e un lucru straniu. Eu adeseori m-am întrebat: la noi în țară cum se formează opinia publică?

Opinia publică cea importantă, care dă un efect final, se formează la noi ca pretutindeni ptin stăruința consecvență de mulți ani a unor bărbați în evidență, care produce un cureni din ce în ce mai puternic, fie în sensul lor, fie în conrra lor, și astfel un rezultat concret.

Dar mai există la noi alătura cu aceasra un fel de atmosfere de opinii răspândite, care se tot nasc și tot pier fără nici un rezultat concrer, fără nici un folos. Poare că aceasta este un fel de efect trecător, caracteristic numai într-o stare începătoare, oarecum penttu aflarea în fașe a întrebuințării libertății presei.

D-lor, nu luați în nume de rău, dacă penrru a mă explica, vă citez un caz personal. Cei din Camerele rrecure șriu ca vorbesc foarte rar, și sper că știu asemenea că atunci când vorbesc nu fac nici o personalitate, cu atât mai puțin mi-aș permite acum să vorbesc de un lucru așa de neînsemnar ca persoana mea, dacă nu aș avea de scop să o fac penrru că sa servească la o discuție de un interes mai general. D-lor, la

sfârșitul sesiunii trecute, adică în Camera de revizuire, guvernul a prezentat un proiect, care s-a primit de marea majoritate a Camerei, legea pentru dotația Coroanei. Vă aduceți unii aminte că la discuția acelui proiect eu nu eram înscris să vorbesc; dar ca conservator, deși nu din rețeaua Parridului Conservatot organizat, dar în spiritul ideilor ce am avut onoare în altă ocazie să vi le spui, eram să votez firește pentru acel proiecr de lege. Inșă în discuția generală d. N. Ionescu m-a provocat să vorbesc. Atunci am fost datot să vorbesc, precum sunt și acum, deși nici acum nu mă înscrisesem înainte, până când n-am fost provocat de d. Kogălniceanu. Dat, d-lor, și atunci cași acum, odată provocat, am arătat cât am putut de clar, pentru ce votez așa precum am votat. A doua zi a început a se produce acel fel de atmosferă a opiniunii publice, de care vreau să vă vorbesc. Am citit într-un jurnal, apoi în două, trei, patru, de toate nuanțele, că voi fi eu numit administtator al bunurilor Coroanei nou înființate, și, legare de aceasra șrire, fel de fel de interpretări asupra persoanei mele. Din București a pornit atmosfera spre Iași și spre alte locuri. Am citit în jurnale din Iași și de aiurea, că trebuie să fiu *resplătit* pentru atitudinea mea, că am vorbit în Cameră în favoarea dotațiunii pentru ca eu să fiu numit administfatot al Domeniilor Coroanei. Și știți d-lor cum este lumea deprinsă la noi: vorbele trec din gură în gură. Se formase d. e. în cercurile societății consetvatoate din Iași o înrreagă judecată asupra mea din această chestie. D-lor, știrea dată de jurnale era fictivă, dar insulta era reală, și din o știre curat închipuită se clădește un edificiu de animozirăți foarte real. Toată lumea competentă din București știe că nici vorbă nu a fost și nu a putut fi despre numirea mea ca administrator. Lasă că sunt cu desăvătșire lipsit de cunoștințele necesare asupra îngrijirii pădurei și agriculturii, dar, din fericire, sau din nefericire pentru mine, eu mă aflu în arena politică, și toți cunoscuții mei știu că nu puteam să-mi îngrop activitatea

politică într-o administrație de domenii. Vasăzică, era o născocire din cele mai născocite, din cele mai improbabile.

Ei bine, d-lor, acum s-a numit un om foarte competent ca administrator al Domeniilor Coroanei, și trebuie să ne felicităm că în țară avem oameni competenți, cari pun acrivitatea lor în serviciul public fără politică, cum este d. Kalinderu, d. Cantacuzino de la drumurile de fier și alții. S-a numit așadar d. Kalinderu. Ei, ce credeți acum că s-a făcut cu acea atmosferă de opinie publică? Dacă aș fi fost eu numit, se zicea că vorbisem în Cameră pentru această căpățuire. Și acum, când se vede că nu am fost eu numit, se zice că atitudinea mea independentă în Cameră față cu guvernul și după împrejurări și în contra guvernului, vine din paraponiseală. (Ilaritate.) Apoi atunci cum s-o mai dregi? Și nu ar exista remediu în contra unor asemenea inexactități de fapt?

Nu mai vorbesc acum de persoana mea (deși lucrurile par a se face după un tipic intenționat: citeam mai alaltăieri iarăș că este vorba să fiu acum trimis ministru la Viena, deși în fapt nu este vorba deloc), căci persoana mea este indiferentă și în cașul de față cu atât mai indiferentă, cu cât eu sunt personal indiferent la asemenea lucruri. Dar, d-lor, mă întreb pentru lumina noastră a tutulor: într-o țară ca a noastră, unde se aduc din ce în ce elemente noi la lucrările noastre, într-o țară unde sunt atâtea probleme grele de deslegat și unde sunt așa de puține cunoștințe răspândite: ce poate rezulta din asemenea atmosfere ne-exacte? și poate oare să fie bine de a mistifica astfel sistematic opinia publică? Neapărat că atunci realitatea se acopere și la lumină se lățește numai neadevărul.

Dar fiecare din noi, în ceea ce zice, ce vrea și ce face el în adevăr, va găsi totdeauna oameni care îl combat, care zic, vor și fac contrarul. Aici lupta este firească și poate adesea să fie folositoare. Dar a atribui cuiva lucruri ce nu le zice, nu le vrea, nu le face și a-l combate în asemenea năluciri, în asemenea ficțiuni străine de el... ce folos poate ieși de aici? Confuzia

opinie publice și pierderea de timp cu lucruri de nimic sunt singurul rezultat al unor astfel de procedări.

Am vorbit de acest exemplu, d-lor, pentru a mă putea explica mai bine asupra situației actuale a întregului nostru grup. Cu 15 zile înainte de deschiderea Camerei se zicea că are să fie o remaniere ministerială și că noi, adică aceia pe cari odată ne numeau conservatori, apoi jună dreaptă, apoi neoconservatori, acum văd că ne numesc cu un termen, care ar trebui să rămâie exclusiv literar, precum este, adică junimiști, și să dea Dumnezeu să merităm acest nume multă vreme (Ilaritate), că adică noi aceștia avem să intrăm în minister, s-a scris prin gazete, s-a vorbit din gură în gură, s-a format iarăș acea faimoasă *atmosferă* de opinie publică. S-a înremeiat iarăș un edificiu întreg de insulte la adresa noastră ca oameni polirici fără caracter și la adresa d-lui prim-ministru și a partidului, că sunt incapabili, că sunt siliți a se supune adversarilor și că o fac numai pentru a-și mai scăpa puterea etc.

Toate acestea sunt bune și frumoase, d-lor, un mic lucru se împotrivește: *nu este adevărat*, e o simplă născocire.

Sunt față în față cu d. prim-ministru, sunt în fața d-voastră, sunt în mijlocul cercului competent în acest moment: ei bine, în fața d-voastră spui următoarele: ce a putut fi înainte de dizolvarea Camerei revizionisre nu are intet de a fi discutat, fiindcă nu stă în legătură cu situația actuală. Dat de la momentul dizolvării Camerei trecute, de la epoca convocării colegiilor electorale până în chiar zioa de astăzi nu a fost nici cea mai mică vorbă de intrarea noastră în minister pentru acum or pentru altă dată. Iată o declarație preciza și lămurită. Tot ce s-a scris și s-a zis contrar cu aceasta a fost o curată născocire.

Că a fost așa, s-a văzut îndată, când acum câteva zile a demisionat ministerul și s-a recompus tocmai așa cum era mai înainte.

Dar acum ce zic cei cu atmosfera fictivă? în loc să recunoască inexactitatea știrilor, zic - ierrați-mi terminul vulgar, care este al lor - e tragere pe sfoară!

D-lor, grozav de multă sfoară în loc de minte trebuie să fie în căpățina acestor oameni. (Mare ilaritate.)

De aici rezultă, d-lor, că precum d. prim-ministru esre fără nici un angajamenr față cu noi, fiindcă lucrurile nu sunt așa cum s-au scris, tot asemenea și noi suntem în deplină libertate de a ne conduce în Cameră cum înțelegem.

Și acum vă întreb: at fi oare cu puțință ca o situație politică să atârne de la șoaptele inventate a sute de oameni interesați, pasionați, dușmani? Ar fi cu puțință ca în această Cameră, în țară să ni se creeze prin născociri o alră atitudine decât aceea care este exactă? Și s-ar putea ca pe mine să mă întărească sau să mă slăbească în definitiv - nu ceea ce în adevăr voi eu, zic eu, fac eu, ci aceea ce alții voiesc, zic și fac despre mine și în privința mea? - Aceasta nu se poate.

D-lor, când un grup poliric ar atârna de la ceea ce vor să insinueze adversarii săi în contra adevărului, atunci de mult s-at fi pierdut fiecare om poliric, fiecare grup politic; dar o repet, aceasta nu se poate.

Dar onot. d. Kogălniceanu a întrebat, cum m-am ales eu în Vaslui și în Huși, cum s-au ales și d-nii Pogor, Negruzzi, Melik, Ianov, la Iași, cari erau puși pe lista partidului guvernamental? întreabă un barbar ca d. Kogălniceanu - eu n-am decât să-i răspund. Noi am fost aleși așa:

Fiecate din noi s-a dus la locul alegerii sale și s-a pus în înțelegere cu alegătorii. D-lui Carp i s-a propus la Vaslui ca să intre chiar în comitetul național-liberal, și d. Carp atunci, cu claritatea care veți recunoaște că-l caraceriză rotdeauna, a spus: nu fac parte din Partidul Național-Liberal și prin urmare ca membru în comitetul acestui parrid să nu mă alegeți; dacă-mi dați sufragiile d-voastră, vă sunt recunoscător; linia mea de conduită politică vă este cunoscută.

M-am dus apoi și eu la Vaslui. Am convocat singur, nu prin comitetul local, pe alegători la o întrunire publică și fiindcă la Vaslui este numai o mică tipografie, unde este o zețăteasă, care-și zețuesce și tipăreșre singură toate, am ajutat și eu la zețuit și așa am putut de-abia ajunge că să public afișul penttu convocarea alegătorilor. La acea adunare electorală au venir și liberali-naționali și opoziția conservatoare, și pe unii și pe alții i-am rugat să mă lase să fiu independent în Cameră, să nu-mi dea voturile ca făcând parte dintr-un anume partid din cele organizate, fiindcă, după părerea d-lui Carp și a mea, formarea partidelor este astăzi într-un fel de evoluție, adică ttebuie să se facă pe o nouă liniă politică. Deschid aci o patenteză. D. Nacu ne zicea alaltăietii: vorbiți de linie nouă, așadar renegați trecutul? Apoi *era nouă* din mesagiul D-voastră însemnează tocmai atât, cât și *linia nouă* din contraproiectul nostru. Dacă faceți critica aci, faceți-o și dincolo.

Așa am fost ales la Vaslui și dintr-o parte și dintr-alta, Partidul Liberal-Național nu m-a combătut și-i foarte mulțumesc pentru aceasta. Partidul Conservator m-a votat și asemenea-i foarte mulțumesc pentru aceasta. Dar cum a fost la Huși, locul d-voastră? Apoi despre Huși, d-le Kogălnicene, mi-a scris mai întâi d. Dimitrie Rosetti, că alegătorii colegiului I vor să mă pue pe mine candidat. Apoi am fost invitat să merg acolo, am răspuns: nu pot să mă duc; cunosc prea puțini oameni acolo; pe când în Vaslui am mai multe relații. Și d. Rosetti s-a dus la Huși, cted că va fi votbit în favoarea mea, mi-a adus biletele tipătite și un d. alegător, fără să-l cunosc personal, mi-a relegrafiat ca să însătcinez doi delegați, pe cari mi i-a indicat. Am însărcinat telegrafic.

D. M. Kogălniceanu. Care Rosetti?

T. Maiorescu. D. Dimitrie Rosetti este acela, cate mi a scris. Se îndoiește cumva d. Kogălniceanu?

D. M. Kogălniceanu. Nu mă îndoiesc.

T. Maiorescu. V-aş spune şi numele celor doi delegaţi, dacă-mi promiteţi că, venind vreodată la guvern, nu-i veţi persecuta. (Mare ilaritate.)

M-au ales alegătorii de la Huşi astfel şi le-am mulţumit pentru marea şi neaşteptata onoare ce mi-au făcut; însă am optat pentru Vaslui, fiindcă acolo am mai fost ales şi m-am pus în contact cu alegătorii, ştiind şi d-lor şi eu, în ce condiţii se face alegerea.

Dar la Iaşi? întreabă d. Kogălniceanu.

La Iaşi s-au afişat, ce e drept, colegi de ai noştri, d. Pogor, Negruzzi etc, candidaţi ai Partidului Liberal-Naţional. Însă d. Pogor s-a dus la Comitetul Naţional-Liberal din Iaşi - şi d. Dimitrescu, membru al acelui comitet şi prezent aici, ne poate confirma aceasta - şi a declarat: eu nu fac parte din Partidul Liberal-Naţional şi ştiţi care sunt opiniunile mele: dacă voiţi să mă alegeţi aşa cum am fost şi sunt, vă sunt recunoscător. Atunci comitetul naţional-liberal a primit această declaraţie, şi d. Pogor cu ceilalţi au fost aleşi. Tot aşa de independent a fost ales şi d. Marghiloman şi ceilalţi, cari s-au prezentat fiecare la alegeri, explicând ideile lui şi regulându-şi poziţia faţă cu alegătorii.

Acum ce voia onor. d. Kogălniceanu ieri în intesanta vorbire a d-sale? Dar ce interesantă şi fermecătoare! Eu sunt un mare admirator al vorbirii d-lui Kogălniceanu. Când vorbeşte d-sa - abstracţie făcând de trecutul său, de experienţa şi de gloria sa - talentul său oratoriu, puterea şi vioiciunea cu care se exprimă ne procură totdeauna o adevărată sărbătoare literară. (Aprobări.)

Vă aduceţi aminte în ce mod atrăgător ne povestea din tinereţea d-sale, în ce conflict să afla cu chiar tatăl d-sale, care-i zicea: „ce faci, Mihălăchiţă!” şi cum d-sa îi răspundea: eu am venit de la şcolalele din Germania, am văzut ce fac conservatorii acolo, ei desrobesc ţăranii, ei se interesează de şcoală, dar d-voastră boierii ce faceţi?

Fiindcă d. Kogălniceanu atunci se provoca la Germania, tot din Germania vreau să-i aduc aminte de exemple, care să confirme deplina corectitudine a acestei procedări electorale a noastră.

În Germania de astăzi, unde, după cum ne spunea ieri tot d. Kogălniceanu, principele Bismarck nu voieşte sistema adevărat constituţională, unde însă unele partide voiesc tocmai în conţinutul lui să susţină sistemul constituţional cu toate drepturile ei şi în această luptă a parlamentarismului în contra unui aşa de puternic adversar caută cea mai mare corectitudine constituţională, în fiecare alegere se vede următoarea procedură. Pot naţionalii-liberali sau secesioniştii sau catolicii să scoată ei singuri un deputat al lor? Îl pun pe lista lor proprie. Nu pot?

Atunci se confundă listele. Sunt conservatorii mai tari, sau naţionalii-liberali, sau catolicii mai tari: atunci veţi găsi pe lista candidaţilor unui partid câte un candidat din partidul mai tare după împrejurări locale. E dar constituţionaliceşte corect ca cineva, păstrându-şi întreaga sa convingere politică şi independenţa, să figureze la alegeri pe lista altui partid, dacă îl pune un comitet pe acea listă, şi absurd ar fi ca atunci, când un comitet electoral propune unui candidat din alt partid ca să-l aleagă, acest candidat să zică: ba nu mă alegeţi. Aceasta nu s-a mai văzut.

Lucrul este aşa de elementar, este o practică electorală aşa de întrebuintată în toată stricteţea constituţională încât mă întreb numai: ce a vrut d. Kogălniceanu de la mine? A vrut să fie pus în poziţie ca să viu eu să-i explic d-sale aici asemenea lucruri elementare?

Să fie numai aceasta? Sau a încercat şi d-sa a se folosi de atmosfera, de care vorbeam, pentru a o întuneca şi mai mult şi pentru a face mai grea poziţia unor oameni ca noi, cari au venit în această Cameră cu deplină claritate şi independenţă ca să-şi urmeze politica lor aşa cum o înţeleg că trebuie să fie?

Și aci să-mi permiteți - nu știu, dacă este bine s-o fac - dar permiteți-mi, fiindcă s-a vorbit atât de mult de deosebirea înrre generații, permiteți-mi ca în fața unui așa de ilustru reprezentant din generația veche ca d. Kogălniceanu, să accentuez aici diferența, așa cum o înțelegem noi.

Eu am rămas, vă mărturisesc, încremenit, când am simțit din nou în discursul d-lui Kogălniceanu de ieri această diferență în chiat procederea d-sale parlamenrară. D-sa a fosr din acea generație, care a făcut lucturi din cele mai însemnate pentru constituirea țării: unirea, ptincipele străin, introducerea constituționalismului, independența; dar astăzi, când s-au îndeplinit toate acestea, puțini din acea epocă au rămas, care să mai înțeleagă bine cerințele actuale ale statului nostru modern și independent, și cât de puțini ttebuie să fi rămas în adevăr, dacă chiar d. Kogălniceanu nu a putut rămânea, după părerea mea!

D-voastră, d-le Kogălniceanu, vorbind ieri de exporrul vitelot din România spre Austria și de convenția comercială, ne spuneți că sunt 30, 40 sau 50 milioane de lei, cari se pierd, fiindcă Austria ne-a închis granița.

(O parenteză pentru o altă mică deosebire între genetații: noi, generație doritoare de mai multă exactitate, ne cam mirăm de cifre lipsire de preciziune. Cât este pietderea: 30 sau 40 sau 50 de milioane? căci disranța esre mare. Dar să admitem cifra cea mai mare de 50 milioane, fiindcă așa este lucrul mai grav.) Ați văzut cu câtă elocvență a atătat d. Kogălniceanu pierderea și cum ataca pe guvern din cauza ei și cum se indigna că guvernul a rolerat aceasta! s-a tolerar ca Austtia să-și facă după o convențiune cu Germania legea sa din 1882, prin care a desființat carantinele și a introdus închiderea graniței către noi!

Dar vedeți ce se mai ascunde sub această atmosferă, poate nu între d-voastră. dar înrre aceia care citesc asemenea discursuri. Ei vor zice: ce mai om! Ce bine a combătut! (Aplauze.) Și ce guvern rău are țara! Dar onor. d.

Kogălniceanu, fiindcă atacă un guvern al țării într-o chestie internațională, d-sa, experimenrarul bărbat de stat, fost ministtu de externe al aceluiaș cabinet, d-sa, ale cărui cuvinte au gteutate în țară și în străinătate și care rrebuie să vă fie un model de procedimentele unui bătbat de stat, d-sa, când atinge într-o Cameră jună o chesrie internațională, d-sa ne autotiză să-i punem uimătoarea înttebare.... nu am nici un drept de a-l obliga la un răspuns, ar fi o generozitate din partea d-sale dacă mi-ar da acest drept; dar eu am cel puțin dreptul să pui întrebarea: Este d-sa sigur că fiind d-sa la guvern va izbuti în adevăr să facă pe Austria să-și revoace legea din 1882 și să deschidă granițele pentru intrarea vitelot noastte? Ne poate da d-sa declararea despre această încredere personală a d-sale față cu Austria? Dacă ne dă d-sa această declarare pentru îndreptarea marei nedreptăți ce ne-a făcut-o în adevăr Austria cu acea închidere a graniței, arunci cred că întreaga Cameră îl va ruga prin forma constituțională să treacă pe banca ministerială. (Aplauze.)

Nu aud nici un răspuns din partea d-lui Kogălniceanu. *Kogălniceanu.* Voi răspunde la rândul meu.

T. Maiorescu. Eu voi aștepta acest tăspuns. **Până** va veni, ttebuie să mă mărginesc într-o regulă generală:

Atunci când un bărbat public, autorizat, se știe în state de a obține, fiind el la guvern, într-o chestie internațională ceea ce vede că n-au obținut ceilalți, este în dreptul și în datoria sa de a face opoziție guvernului asupra acestui punct. Dar când un bărbat public și autorizat nu este convins de aceasta și nu simte în sine garanția că el va izbuti în această chestie internațională, atunci a ataca guvernul cred că este o procedare, pe care aș dori ca noi generația nouă să nu o imităm. (Aplauze.) Dat d. Kogălniceanu ne spune însuș, că a făcut guvernul actual acea lege draconiană în conta epizootiei din Rusia și - zicea d-sa - că legea este așa de draconiană, încât este o calamitate pentru proprietarii de la Ptut. Și nu este

evident, oare, că guvernul actual a făcut legea draconiană tocmai penru ca să aibă un argument mai mult ca să obție libera trecere a vitelor în Austria? (Aplauze). Evident că este așa. Apoi atunci ce fel de opoziție vine d-sa să facă în Cameră? Adică să dăm a înțelege că această pierdere enormă a veniturilor țării provine din nepăsarea guvernului și că, dacă am fi noi la guvern, lucrurile s-ar îndrepta îndată? Dar poate să fie un ministru român pe acea bancă și să lase ca o țara străină să aducă țării noastre o pagubă de 50 de milioane ptin exportul de vite fără să se opue din toate putetile? (Aplauze.) Este cu neputință una ca aceasta. Este evident că guvernul actual a stăruit ca să îndrepteze lucrul și că orce guvern ar fi stăruit, și este clar că prin acea lege draconiană a căutat să o facă; dar dacă n-a izbutit până acum în contra puternicei Austrii? Și dacă n-a izbutit nici acest guvern acum, este în mai bună poziție d. Kogălniceanu ca să izbutească d-sa față cu Austria? Și dacă nu este, apoi vine d. Kogălniceanu și atacă guvernul asupra unui lucru, unde din contră toți împreună trebuie să-l sprijinim, penttu ca sub forma acesrui sprijin să-i dăm toată puterea dinnăuntru ca să poată apăra mai tare în această chestie în afară? (Aplauze.) Apoi, d-lor, vedeți: Școală veche și școală nouă! (Aplauze.)

Știu eu bine că în această regulă de parlamentarism a școalei nouă ne deosebim noi și de unii din vechii conservatori. Dar pentru noi rămâne regula nestrămutată penttu orce opoziție parlamentară: atacă un guvern numai asupra acelor lucruri, despre care știi că, fiind tu la guvern, le vei putea face altfel și mai bine decât guvernul aracat. Și nu ataca niciodată guvernul asupra unor lucruri, despre cari prevezi că fiind tu la guvern, le vei face tot așa ca și guvernul ce vrei să-l ataci. (Aplauze.)

Apoi nu știu eu pe ilustrul d. Kogălniceanu, pe când d-sa era pe acea bancă ministetială acum 5 ani, cât ne-am luptat cu d-sa în privința articolului 7 în chestia evreilor? Nu eram

noi, acei din opoziție, care am câștigat majoritatea ca să formulam restricțiunile în contra evreilor așa cum s-au formulat, pe când d. Kogălniceanu voia să ne silească să le dăm mai mult, să-i naturalizăm după categorii?

g)
ik

Când aveam eu atunci această atitudine în contra d-sale, câștigasem convingerea personală că va trece la Berlin și prin urmare la celelalte Puteți acea formulare a noastră. Fusesem câteva luni agentul țării la Berlin și se stabilise atunci o înțelegere prealabilă asupra convenției noastre comerciale cu Germania. Știam cum a fost primită din pattea ministeriului german restricția noastră în contra evreilor din acea convenție.

Dacă nu aș fi avut această convicție, dobândită din cunoștința împrejurărilor, nu aș fi vorbit în opoziție așa cum am vorbit atunci. Dar atunci erați d-voastră, d-le Kogălniceanu, ca ministru, care ne sttigați textual: „Provocați Europa! Aduceți peticol asupra țării, nu provocați Europa! Ei, noi am făcut cum am făcut și este bine cum s-a făcut. Apoi când etăți pe banca aceea, ziceați că provocăm Europa, și acum, când sunteți pe această bancă, împingeți guvernul ca să o provoace? (Aplauze.)

D-lor, este o a doua linie de demarcație între d. Kogălniceanu și între noi, și cu aceasta am terminat. D. Carp vorbind în acei termeni vagi în care poate vorbi cineva într-o discuție la adresa Tronului, unde de regulă se cam vorbește despte toate lucturile, *de omnibus rebus et quibusdam aliis*, a zis ceva și despre legea comunală. Ne spunea că primarul nu mai este administtatorul intereselor comunei, căci statul centralizator i-a impus atâtea alte atribuțiuni de a fi executor de tocmele, agent auxiliar al poliției judiciare etc, încât nu mai are cum să se ocupe de interesele comunei. De aceea trebuie să facem așa ca să-l lăsăm să se ocupe mai mult de comună, să se retragă ultima treaptă a administrației centrale la un cerc mai larg, la canton. Bună sau rea, aceasta era ideea d-lui Carp. Care a fost mirarea mea, când am auzit pe onor, d.

Kogălniceanu zicând: Apoi cu așa idei vine d. Carp? Apoi nu este din conta dorința noastră a tuturor ca să descentralizăm? Nu esre rău amestecul puterii centrale a guvernului în comună?

Cu aceasta voia să combată pe d. Carp, care accenruase tocmai același rău și aceleași dorințe de îndreptare!

Să nu fi înțeles oare d. Kogălniceanu? Să fi vorbir fără a înțelege? Să fi vorbit așa, deși a înțeles? Și d. Kogălniceanu ne cita în acelaș timp cartea d-lui Beștelei și zicea: Vedeți d. Beștelei cum arată fără politică, că mor oamenii, mor locuitorii, rrebuie întărire, nu sporește populația, metge rău comuna. Părintele legii comunale din 1864 este d. Kogălniceanu. Prin art. 11 și următorii ai acestei legi, se arată misia comunei în următorul mod: Comuna are să îngrijească de spital, de școală și de biserică, și s-a făcut comuna în modul cum a ptevăzut-o onor. d. Kogălniceanu ca să se facă. Și astăzi după douăzeci de ani, la anul 1884, ne citește tot d-sa, ca argument pentru d-sa și contra d-lui Carp, pe Beștelei, care Beștelei zice: mor locuitorii, se slăbesc țăranii! Nu are aceasta aer de conttazicere? Sau ce fel de prevedere politică era aceasta? Apoi vasăzică organizația comunei, a cărei misie principală era să îmbunărățească școalele, sănătatea publică și bisetica, s-a arărat incapabilă cu organizația din 1864 să facă acele îmbunătățiri, și prin urmare ttebuie să mai degajem acel plus de atribuții, care jenează pe primari, așa încât să nu poată face nimica pentru comună, și să dăm sarcina administrativă mai bine cantonului, și în contra acestora vine d. Kogălniceanu cu Beștelei, care este tocmai un puternic sprijin pentru ideile d-lui Carp!

Cu asemenea contraziceri, cu asemenea prinderi de idei în treacăt numai penrru a se da motive oratotie la opoziții parlamentare cu orice preț, s-a urmat la noi atâția amar de ani, și de aceea am fosr lipsiți de mai toate roadele practice, ce așteptam de la sistemul parlamentar.

D-lor, atât, și încă prea mult! Vă mulțumesc pentru indulgența cu care mi-ați permis să vorbesc asupra aliniatului al II-lea din răspunsul la adresa Tronului. (Iaritate.)

Am accentuat, pe cât am putut, deosebirea care ne desparte pe unii din noi de unii din d-voastră; și nu pot termina mai bine decât privind, ca oameni ceva mai rineri, la un viitor ceva mai depăttat. Cu cât o adevărată muncă pe un tărâm practic ne va găsi pe mai mulți și dacă se poate pe toți cei din viața publică gata a lucra; cu cât vom înlătura mai mult ptea marele deosebiri între partide; cu cât vom căuta mai mult a ne fixa în idei precize, pentru ca să avem o adevărată luptă de idei, iar nu de închipuiri vane, cu atât ne vom pregăti la ceea ce ne așteaptă. Căci, d-lot, iluziuni nu ne putem face asupra viitorului: pe noi ne așteaptă încă lucruri mari și lucruri grele. Am obținut cât am putut obține până acum; ne-am întărit. Și când am putea fi siguri, că ne va lăsa soarra un timp măcar de 30 de ani ca să propășim cu liniște în dezvoltatea noastră internă, fericită at fi țara aceasta și ușor am putea zice atunci, cum ziceau mai mulți oratori în discuția de față: *laissez faire, laissez aller*, se vor îndrepta lucrurile de la sine. Această mulțumire nu ne esre dară nouă. Noi ttebuie cu puteți înzecit de încordate să lucrăm: căci nu avem o perspectivă sigură de pașnică dezvoltare pentru viirorul acestor 30 de ani. Suntem ptin poziția noastră geografică pe calea deslegării chestiei Orientului.

În zadar am voi noi să fim liniștiți și să rămânem în pace, cum dorim cu toții ca să fim; împrejurările nu ne lasă, și ne așteaptă mai curând sau mai târziu, dar în orice caz prea curând pentru dezvoltatea noastră, noua izbucnire a crizei Orientului. Cu curaj, dar cu grije, ne-am dus noi viața în secolul acesta.

S-au tot ivit, și totdeauna la intervale prea scurte penrru noi, rășboaiele orientale și au întrerupt dezvoltarea noastră. Niciodată rășboaiele în secolul acesta nu au fost provocate de noi, dar rotdeauna am fost învăluți într-însele, și vom fi cu

necesitate implicați și în viitoarea criză orientală. Suntem astăzi mai tari decât înainte, dar trebuie să devenim din ce în ce mai tați, pentru a ne simți din ce în ce mai siguri pentru momentul cel mare. Față cu această perspectivă, deosebirile interne dintre noi trebuie să fie totdeauna îmblânzite. Trebuie să înlesnim din vreme conlucrarea legală a tuturilor la întărirea țării, pentru a ne putea arăta la momentul cerut ca membri uniți ai aceluiaș stat. (Aplauze prelungite.)

69

**Asupra interpelării d-lui Kogălniceanu
în contra Sinodului**

(Ședința Camerei de la 18 decembrie 1884)

O importantă interelate a lui M. Kogălniceanu, dezvoltată în ședința Cametei de la 18 decembrie 1884, se ocupă de reforma Sinodului și de reaoa lui tendența de a spori tagma călugărească. însă animozitatea, ce transpira din cuvintele intetpelatorului în conta înalților noștri Prelați de atunci, fac pe autorul publicării de față să-l combată prin discursul următor.

Când va veni momentul oportun pentru o teformă a Sinodului prin Introducerea elementului mitean (și probabil acest moment nu va veni decât sub domnia unui succesor *ortodoxa* regelui Carol I), legislatorii de atunci vor fi datori să-și reamintească intetpelarea lui Kogălniceanu, cu atât mai mult, cu cât ea se refere și la lucrările Divanului ad-hoc al Moldovei în această chestie.

D-lor, am cerut cuvântul, fiindcă în discursul d-lui Kogălniceanu a fost o parte, în privința căreia cred că este bine să se audă în această Cameră și alt glas.

Fără îndoială, d-lor, chestia clerului a început a ajunge la ordinea zilei. Este un fel de mișcare în toată societatea noastră, în mare parte foarte bună, care în această parte se

poate prezenta cu motivele ei la lumina zilei și poate să găsească aprobarea tuturilor. Dar este și o parte, despre care nu cred că se poate arăra cu adevăratele ei motive la lumina zilei.

D-lor, ce voia interpelarea onorab. d. Kogălniceanu, așa precum era anunțată? Înțelegeți, că nu mă voi pune a scruta intenția nimănui, ci voi lua interpelația așa cum a fost dezvoltată în Cametă. Așa cum a fost anunțată, interpelarea d-lui Kogălniceanu avea de scop a atrage arenda d-lui ministrul al cultelor asupra călcării legiului relative la călugări. În aceasta privință este de datoria unui deputat de a chema pe ministru la respectul legilor, pentru ca el să facă pe alții să le respecte. Însă în această proporție chestia este foarte mică. Onor. d. Kogălniceanu v-a arătat însuș câteva date statistice din care rezultă că, oricât ar părea de motivată plângerea d-sale în conra sporirii călugărilor și călugărițelor, în fapt numărul lor descrește din an în an; din ce în ce se împuținează și monăstirile și numărul călugărilor. În această privință suntem într-o stare de tranziție sigură în rezultat, tranziție în sensul de a nu se lăsa o prea mare întindere unui element, care, dacă ar deveni prea întins, ar putea fi periculos pentru stat. Apoi, onot. Cameră, în această privință nu aveți d-voastră remediul în mână? Nu aveți bugetele, în care sunt trecute toate monăstirile și tot personalul lor? Or în ce moment, când societatea civilă ar voi să teguleze chestia aceasta, are în mână arma singură: comisiabudgetară, care poate reduce numărul călugărilor cât crede, și altă avere nu au astăzi călugării în afară de bugetul statului. Vasăzică, întru aceasta nu poate să fie greutate, și chestia din acest punct de vedere este aproape irelevantă.

Prin urmare, de ce este vorba cu aceasta ocazie? Vrea d. Kogălniceanu să dea un sprijin mișcării preoților de mir în contra clerului nostru înalt? Dacă voim să dăm acest sprijin, este oare bine, d-lor, să venim noi, societatea civilă, societatea laică, și să învrăjbim, să ațâțăm ura între preoții de mir și între prelații Sfântului Sinod?

M. Kogălniceanu. Cer cuvântul.

T. Maiorescu. Ceea ce m-a făcut să iau cuvântul este tocmai aceasta. Și eu, împreună cu mai mulți deputați, împărtășesc dotința ca să se facă ceva în această ramură; dar cu cât noi o împărtășim mai mult, cu atât vă mărturisesc că mi-e teamă de a vedea o chestie, care nu se poate duce la bun capăt decât cu buna înțelegere a tuturilor și mai ales cu buna înțelegere între noi și prelații Bisericii Române, de a vedea, zic, o asemenea chestie ttată ca atma de învrăjbire pe tetenul politic.

M. Kogălniceanu. Mai cer o dată cuvântul.

T. Maiorescu. Cu aceasta manieră de a trata chestia, cred că nu vom ajunge la nici un rezultat; și vedeți, d-lor deputați, cât era de nedreaptă acuzarea, pe care onor. d. Kogălniceanu a făcut-o unora din prelații noștri, cel puțin în întinderea în care a făcut-o. Aduceți-vă aminte, de ce era vorba. Se zicea înrâi: se poate ca Sinodul, membrii importanți din Sinod, să vie și să se pue în ceartă cu catolicii, să voiască a rămânea preoții lor numai misionari? La noi, unde, ca d. e. în județul Roman, sunt sate cari pentru a treia parte au locuitori catolici? - Să vedem, merită prelații noștri această acuzare?

Apoi acolo **pană** mai deunăzi veneau preoți *italieni*, și **pană** când au fost lucrurile așa, toată lumea trăia în bună pace. De la un timp încoace s-au rechemat pteoții italieni și se trimit pe acolo preoți *unguri*, așa încât este o întteagă agitație de un catactet străin de însăș religia.

De această tendență a preoților unguri sunt sigur că guvernul din Pesta este străin. Dar sunt în Ungaria, ca în orice stat liber, tot felul de tendențe a diferitelor partide în afată de guvetn, și poate de acolo vine mișcarea, care are aerul de a face din unii preoți catolici ai județului Romanului nu numai apostoli ai religiunii, ci apostoli cu intenții vădite de agitări naționale polirice în contra noastră. (Aplauze.)

Apoi, d-lor deputați, dacă în momentul de față guvernul țării noastre, dacă toți oamenii noștri politici și în timpii din

urmă chiar toată presa noastră (căci și *România liberă*, care avea înainte o altă direcție, și-a schimbat-o astăzi), dacă, zic, tot ce se mișcă în această țară cu viață publică se ferește cu cea mai mare scrupulozitate de a se amesteca întru ceva în statul vecin, unde sunt români, dacă într-această rezervă absolută noi putem servi de model de buni vecini: apoi suntem și noi în drept a cere, ca nici în mijlocul nostru, în țara noastră, să nu se încerce din partea unor unguri agitații în sensul contrar nouă. (Aplauze.)

Poate că prelații noștri, mai puțin deprinși cu formele parlamentare și diplomatice, dar simțind și ei unde stă astăzi o parte a chestiei acestor catolici, poate că nu s-au exprimat tocmai clar. Dar cred că atitudinea lor schimbată, în ceea ce privește cazul citat de d. Kogălniceanu, își are cauza sa aci, și cred dar, că din acest punct de vedere nu merită prelații noștri să fie acuzați așa cum au fost acuzați.

Era un al doilea lucru ce l-a relevat onor. d. Kogălniceanu: cele petrecute între mitropoliți la înmormântarea lui Cuza. Mare Domn a fost Cuza în privința multor acte mari ce le-a făcut și cari stau întipărite în memoria tuturilor, zicea d. Kogălniceanu. Așa este. Însă vedeți, d-lor, deosebirea între mărirea curat istorică și între o situație mai mult politică nu se poate face bine decât după ce a trecut mult timp de la acea mărire istorică. Este probabil că peste 40-50 de ani istoria are să vorbească în mod nepărtinitor de actele naționale ale lui Vodă Cuza. Dar nu veți tăgădui că sub cuvintele acestea mari despre Vodă Cuza s-a încercat pe ici pe colo, ce e drept, fără rezultate puternice, dar în fine tot s-a încercat pe ici pe colo a se face o agitație, care nu știu dacă a avut totdeauna de scop exclusiv interesul Istoriei universale și paza panteonului celebrităților noastre trecute, făcând nici o tendență de actualitate sau de viitor. Și așa fiind, s-a întâmplat să moară Principele Cuza în niște momente, în cari istoria nepărtinitoare era greu

de despărțit de politică militantă, și în asemenea momente a fost el înmormântat în țară la Ruginoasa.

S-a putut întâmpla, și aceasta nu este prea greu de închipuit, ca cu această ocazie să vie și unii oameni, cari nici măcar cenușa și majestatea morții nu au respectat-o îndestul pentru a lăsa înaintea ei să tacă întesele momentane de partid. S-a putut întâmpla d. e. ca, cu această ocazie, să se facă demonstrații de politica zilei, și când, fără a voi, neavând acest scop, dar în fine coexistent cu aceasta, un prelat al țării provoacă pe Mitropolitul-primat într-un mod cam deschis, să ia o parte mai demonstrativă la această ceremonie, vă pare că este așa de stăniu din partea Primatului, tăposatului Nifon, ca să zică: nu intru pe această cale și nu găsesc bine să între fratele meu din Iași pe această cale?

Apoi, onot. Adunare, ce voim noi? Sunt multe lucruri rele în clerul nostru, care trebuie îndreptate, și onor. d. N. Ionescu și noi toți ne vom asocia cu d. Kogălniceanu la orice îndreptare sănătoasă a lucrurilor; dar un lucru bun are clerul nostru: nu ptea face politică militantă, prelații noștri nu fac intrigi politice în stat; nu fac agitări în contra guvernelor noastre.

Ați văzut vreun mitropolit la noi, care să fi încercat să ție în eșec pe guvern, cum s-a întâmplat d. e. în Sâmbia? Asemenea lucruri nu se întâmplă la noi. În totalitate prelații noștri ne lasă în liniște în ceea ce privește direcția politică a societății civile.

Ce trebuie să voim noi acum?

Am voi noi oare să se amestece prelații mai mult și într-un mod mai accentuat, mai activ în această privință? Nu cred.

Prin urmare, de ce să ne mirăm, dacă Mitropolitul-primat a intervenit ca să nu se facă nici o demonstrație politică cu ocazia înmormântării răposatului Cuza-Vodă?

Eu cred că bine a gândit acel Primat, când a gândit în acele momente, că putându-se produce o agitație oarecare în țară, nu trebuia să lase să participe și biserica la această agitație. Din patte-mi sunt convins că și Mitropolitul Moldovei de atunci

n-a avut nici o intenție de a face politică de agitare, și astăzi cred că însuș Mitropolitul Primar al României, care pe atunci era Mitropolit al Moldovei, admite că bine a făcut atunci fostul Mitropolit Primat din București, că nu a luat parte la o ceremonie, care-i părea implicată în demonstrații politice.

D-lor, în această stare de lucruri, dacă noi, adică societatea noastră civilă, avem dorința de a îndrepta starea clerului nostru și mai ales dorința foarte legitimă de a ridica clerul de mir, cred că nu ar trebui să venim și să tragem la bara Adunării pe episcopii țării.

Desigur că sunt multe slăbiciuni omenești de vindecate, și multe rele de stârpit, dar să nu uităm (și cu drept cuvânt a relevat aceasta și onor. domnul Ionescu) că toți episcopii noștri sunt aleși de țara întreagă reprezentată în Cameră și Senat, că ceea ce avem astăzi pe scaunele episcopale, este ceea ce noi, țara, cu sufragiul nostru, am scos și am ales din toată preoțimea și am pus pe acele scaune.

Așa fiind, este oare lucru nemerit ca în momentul când ne alipim de biserică, cel dintâi pas al nostru să fie o critică amară, o declarație violentă în contra acestor episcopate? Și dacă așa procedem noi la reforma bisericii și dacă așa ațirăm noi preoții de mir în contra episcopilor, ne mirăm că episcopii încep a se găsi înșrăinați de noi? și că încep a privi în noi, societatea modernă, un fel de dușman care-i atacă și care nu le lasă participarea liberă, deschisă, binevoitoare la opera noastră? Apoi aceasra ar fi o bună acțiune politică a noastră, societate civilă? Dar arunci de ce prin Construcție am admis episcopii în Senat? Fără îndoială, pentru ca împreună cu noi să lucreze și ei ca buni colegi la îndreptarea clerului; și când aceasta este starea noastră constituțională, este oare drept ca noi, Camera de jos, să venim să le săpăm autoritatea cu interpelări de acestea? Nu mai înțeleg. Eu cred că ar trebui cu toții împreună și cu ei împreună să procedăm la îndreptare, și orice dezbinare și învrăjbire, care cu această ocazie o

introducem noi laicii în contra episcopilor, este o întârziere a acestei opere de reformă, și onor. d. Kogălniceanu, care cu drept cuvânt ne arată însemnatul toii național ce l-au avut prelații noștri în 1857, nu poate să ne facă să credem că astăzi ar trebui să începem un fel de tăzboi civil în contia Episcopatului Român!

Onor. Cameră, convins, ca și d-voastră roți, că se simte tăul și că toți avem dorința de a-l îndrepta, m-am crezut dator de a ridica un glas slab în favoarea conlucrării noastre a tutulor pentu aceasra reformă împreună cu însuș episcopii. Căci nu este nimic mai periculos decât ca societatea civilă, care nu tolerează ca să se amestece biserica întru ale ei, să se amestece ea într-un mod dușman întru ale bisericii. Nu trebuie să ne înșrăinăm un așa de puternic mijloc de întărire a poporului

Pentru ca să ajungem la această reformă în bună și pașnică lucrare, prima cerință este respectatea biseticeii și a teptezentanților ei din partea noastră. (Aplauze.)

**La Adresă. Nemulțumirea în țară.
Necesitatea unei magistraturi mai independente**

(Ședința Camerei de la 27 noembrie 1885)

D-lor deputați, prin darea de seamă ce a făcut d. raportor asupra celor petrecute în comisia de răspuns la Adresa Tronului, ați putut vedea că în această comisie în care mi-ați făcut onoarea și de astă dată de a mă alege, nu s-au putut întruni sufragiile unanime a membrilor pentru redacția ce se propune vorului d-voastră. O minoritate, compusă din d. Laurian și din mine, a prezentat comisiei câteva amendamente; două din acestea, cele mai principale, n-au fost primite de majoritate. Pentru noi importanța lor a fost destul de mare pentru a ne face astfel să votăm în contra proiectului întreg. Vom motiva la timp aceste amendamente înaintea d-voastră; și dacă nu vor avea favoarea de a fi primite, ne vom vedea, cu părere de rău, siliți a vota în contra întregii Adrese.

D-lor deputați, suntem în discuția generală a Adresei; după art. 95 din Constituție „la deschiderea sesiunii Regele expune prin un mesajiu starea țării, la care parlamentele fac răspunsurile lor”. Suntem dar chemați după Constituție a ne da fiecare părerea, fie prin vot, fie prin vorbire asupra modului cum privim stătea țării în momentele de față. Ca să putem judeca starea țării, este bine să ne întrebăm, mai întâi, cari sunt în momentele de față elementele diferite, care preocupă opinia

publică și sunt caracteristice pentru o expunere a situației. Noi vedem mai ales trei elemente diferite, cari nu pot fi trecute sub tăcere când este vorba de starea țării de astăzi. Două din aceste se atată în felul său de către d. raportor al majorității, unul nu se arată.

Aceste trei elemente sunt următoarele: întâi și poate predominând în preocuparea d-voastră: criza care se desfășură în Balcani; al doilea, înăuntrul, grija pentru situația economică; mai adăogăm al treilea o altă preocupare, nu externă, ca cea dintâi, nu de ordine materială, ca cea de-a doua, ci de o altă ordine foarte catactetistică; vom numi acest al treilea element: nemulțumirea ctescendă a țării față cu administrația.

Voi trece foarte repede peste cele două elemente dintâi. În privința evenimentelor, cari se petrec în așa apropiere de noi dincolo de Dunăre, noi nu avem nimic de zis la formularea făcută de majoritatea comisiunii în proiectul de răspuns la Adresă. Față cu apărarea țării, în ceea ce privește situația ei în relațiile internaționale, noi ne asociem la acea expresie de sprijin ce ttebuie să fie dată guvernului. Cred chiar, d-lor deputați, că ne putem felicita de situația noastră în această privință. Atitudinea rezervată ce a păstrat România în conflictul balcanic, și, dați-mi voie a adăoga, fără a ni se putea imputa o excesivă mândrie națională, demnitatea și sigutanța procedărilor, prin cari s-a distins statul nostru cu ocazia acestui conflict vecin, a dat o dovadă despre maturitatea politică, la care a ajuns România, și despre tăția, cu care știe a-și îndeplini misiunea modestă, dar bine înțeleasă, ce o are în politica generală a Europei. (Aplauze.)

Așa de adânc este acest simțământ în noi, încât și ceea ce voi avea onoarea să vă zic asupra părții, la care ne-am despărțit de majoritate, o voi zice numai într-un mod condițional. Este adică bine înțeles că noi vorbim despre nemulțumirile crescânde interne, numai presupunând că vom avea timp de dezvoltare pașnică pentru a ne ocupa de asemenea chestii. Dar

dacă criza vecină va lua un caracter mai acut, vom fi cei dintâi a da dovadă despre necesitatea ce simțim, că orice divergență între noi trebuie să înceteze, când este vorba de susținerea țării față cu srrăinătatea. (Aplauze.)

D-lor, trec și mai pe scurr asupra celui de al doilea punct relevat în situația actuală, adică asupra stării noastre economice, penttu a nu vă obosi prea mult în această discuție generală. Este un amendament special pus de noi în această privință, care ne va veni în discuția pe articole, și arunci unul sau altul dintre noi va dezvoltă motivele acestui amendament.

V i u acum la al tteilea element, care ne pare a caracteriza starea țării noastre în acest moment; la nemulțumirea, pe care o credem crescândă în privința administrației.

Aici se cuvine a menționa mai întâi unul din simptomele publice, caili s-au produs întiu aceasta: este coaliția mai multot băibați politici însemnați, unii din Cameiă și Senat, cei mai mulți afară din Cameră și Senat, coaliție care, cu toată divergența de principii afirmată, se simte oarecum forțată de împrejurări ca să se formeze și care-și îndreaptă acțiunea în contra guvernului de astăzi. D-lor, nu este treaba noastră de a vorbi pentru sau contra unei asemenea coaliții, nu ne privește întru cât este o coaliție. Dar pe mine mă interesează, dacă îmi permiteți a vă aduce aminte de un punct de vedere susținut și în anul trecut, din punctul de vedere al necesității, ca toate elementele politice ale țării să fie reprezentate într-o Cameră. Va fi important a constata din acest punct de vedere, dacă elementele conservatoare, pe cari le văd în coaliție și cari prin manifestul lor cer libera expresie a țării, înțeleg prin aceasta: că voi să participe și ele la viitoarele alegeri și la viitoarele Camere.

Dacă o vor, atunci manifestul coaliției este cel dintâi fir de iară crescute peste pământul, în care este bine să fie și să rămăe înmormântată rezoluția din anul trecut, prin care se declară de nelegală revizuirea și dotația Coloanei. Atunci cei ce din

legalitate își fac o armă de arac în contra guvernului, vot da mai întâi ei înșii exemplul că reintră în legalitate și se supun legilor țării, și dacă va fi așa, atunci acest manifest să vă fie un semn bine-venit!

De altminteri, coaliția în chestie nu are pentru noi o alră valoare decât aceea de a fi un simptom mai mult al preocupării genetale în țară, simptomul unei mari și întinse nemulțumiri.

D-lor depurați, nu esre lucru ușor de a vorbi cu oarecare i folos despre nemulțumirile unei țări cu administrația sa, și sper că-mi veți face onoarea de a crede mai dinainre, că nu am atins un asemenea punct pentru a vă debita numai un șir de fraze generale de opoziție.

Administrația e un aparat foarte complicat; sunt 3000 de primari, atât subprefecți și arătia prefecți ere, sunt așa de multe chestii izolate, ce în decursul unui an se rezolvă de administrație, încât ar fi cea mai mare nedreptate, când ar cita cineva numai 2,5 sau 10 nemulțumiri, fie orcăr de legirime, pentru nedreptăți suferite din partea administiației și ar veni să facă din aceasta o armă de acuzare în contra guvernului într-o discuție generală la Adresa Tronului. Asemenea rele s-au comis și, din nenorocire, din cauza slăbiciunilor omenești se vor comite întotdeauna; și-mi aduc aminte foarte bine, cu câtă dreptate s-a atacat și feaua administrație a conservatorilor, cum se poate ataca și feaua administiație a guvernului libeial. A ci au mare cuvânt aceia cari zic că întreaga cultură a țării cu moravurile ei ttebuiește mai întâi îndieptată și apoi va veni și o mai bună administrație în toate amănuntele.

Cu toate aceste expresia „nemulțumire” pentru a caracteriza opinia publică dintr-o țară nu este un cuvânt, care trebuie înlăturat, și nu este imposibil de a afla un fel de măsură, după care să ne putem forma judecata cu oarecare siguranță.

Multe rele se pot face într-o administrație; totul este ca să simtă că direcția centrală văzută, manifestă, este spie îndreptare.

Multe slăbiciuni vor avea mulți funcționari de-ai noștri orcum s-ar alege, fie și cu cea mai mare bună-credință, numai să se simtă că este în adevăr serioasa tendința de a-i alege bine și de a-i face să procedă în lucrările lor după legi și după dreptate.

Dar când s-ar vedea din contră, vorbesc bipotetic, nu într-un caz, nu în două, nu în zece, ci când s-ar vedea într-un mod aproape general, că administrația centrală, în loc să reducă pe cât poate rezolvirea chestiilor la o normă de dreptate sau de echitate generală, tinde a spori acțiunea arbitrară a unor membri din partid, fie în interesul exclusiv al partidului, fie în interesul personal al partizanilor; când s-ar vedea mai departe că un minister, în decursul unui timp mai îndelungat al acțiunii sale, se ferește a aduce în dezbateră Camerei vreă măsură legislativă, care să mai restrângă arbitraritatea administrativă, și dacă chiar se prezintă vteun asemenea proiect, îl dezbate numai de aparență, îl întârzie, îl modifică, îl slăbește și în urmă îl înlătură, atunci suntem în drept de a ne întreba: prin o asemenea tendință, manifestată prin o mai lungă experiență, va crește sau va scădea nemulțumirea țării și, dacă va crește, se va putea vorbi cu oarecare temei într-o discuție a Adresei către Tron despre această situație?

Putem dar avea două constatări diferite, sau dacă este votba numai de nemulțumiri parțiale în diferitele amănunte a le administrației, sau dacă este vorba de o tendință generală a administrației centrale spre lăsarea intereselor în arbitriul membrilor influenți din partid.

Intre acest „dacă și dacă” avem să facem cumpăna.

Să examinăm dat chestia mai de aproape. Onor. meu preopinent, d. Tacu, vede lucrurile în niște colori foarte trandafirii. D-sa are convicția că se îndreptează toate sub administrația actuală și că vor veni proiecte de legi, cari vor încuraja industria, comerțul, învățământul public și că se vor face toate ameliorările cerute de noi.

Dar, d-lor deputați, de la proclamarea Regatului au trecut patru ani și mai bine, suntem în anul al cincilea și ar fi timpul venit să ne dăm seamă despte tendința administrației centrale spre bine sau spre rău.

După proclamarea Regatului ne-a spus guvernul, nu noi o zicem, guvernul a zis-o și a repetat-o: a venit era cea nouă, aveți o muncă mult mai mare, mult mai grea de îndeplinit; ați constituit statul român, acum aveți sarcina de a-l organiza înăuntru.

Pentru ce acest stat român trebuie să se organizeze?

Pentru că statul român, în urma constituirii sale moderne, a devenit un stat constituțional și occidental: trebuie să se deosibească de orientalismul, în care era căzut în secolul trecut, prin urmare trebuie să introducă în legislația sa între altele și o mai mare siguranță individuală a cetățeanului în contra arbittului guvernamental.

Căci atunci, când se zice stat constituțional, aceasta implică între alte lucruri esențiale o putere legislativă, o putere judecătorească și o putere executivă. Vasăzică, în deosebire de Turcia și Rusia, nu are puterea executivă să intre în justiție, nici să paralizaze acțiunea puterii legiuitoare; nu are puterea legiuitoare să facă executare sau să facă justiție; iar puterea judecătorească are să aplice după conștiință o lege scrisă și să dea dreptate pe cale genetală tutulor, fie guvern, fie particular.

Acestea, în princip, sunt cele trei atribuții deosebite, fără de cari nu există stat constituțional.

Nouă însă ne lipsește încă unul din acei trei stâlpi, pe cari stă statul modern; ne lipsește independența puterii judecătorești de puterea executivă.

Și mă mir (dar m-am mirat de atâtea ori înainte d-voastră!) cum se pot găsi în Partidul Liberal oameni cari să zică: nu este încă coaptă societatea noastră sau moravurile noastre pentru această independență; adică pentru inamovibilitatea magistraturei. Partidul Liberal, care a reformat, care a constituit,

care a voit să facă chiar progrese în constituționalism prin revizuire, nu vede oare că, dacă declară poporul român de astăzi incapabil de a avea independența magistratului, îl declară implicit incapabil de a avea sistem constituțional? Căci este absurd a vorbi de sistem constituțional, dacă nu ai independența magistratului de guvern. (Aplauze).

Este absurd; este mai rău decât absurd, îndată ce nu ai independența magistratului, ai intrat în Orient. (Aplauze). Ai intrat chiar mai departe și ești mai rău decât în Orient. Cu hatâurile turcești știi la cine te adresezi; cu aparența unei magistraturi, care judecă după o carte de legi, dar care însăși este schimbată și menținută după arbitriul unui ministru, ai ipocrizia, ai hatârul mai teribil mascat sub aparența unei legalități, și atunci este mai bine franca declarație de orientalism cum era mai înainte. (Aplauze.)

Dar acestea sunt genetalități, cum zicea d. Lascar Carargi. (Aplauze.) Să specificăm ceva chestia.

Organizarea în interior!

Acum patru ani, cea dintâi chestie la ordinea zilei a fost: magistratura independentă. Cu drept cuvânt, fiindcă nici nu există stat constituțional fără aceasta.

În Mesagiul de acum trei ani s-a repetat, în mesagiul de acum un an iarăși s-a zis: veți avea asigurată independența magistraturii și încrederea jusțițiabililor. Dar nu știu cum s-a întâmplat ca totdeauna ministrul, care în vreun Mesagiu ne da asemenea promisiu, să fi fost schimbat înainte de a se putea încerca măcar să-și realizeze promisia.

Ministrul, care acum patru ani ne dăse această promisie, onor. d. Pberehyde, a fost schimbat a doua zi; și ministrul de justiție de acum 3 ani a fost schimbat; și ministrul care ne-a promis în anul trecut - nu-mi mai aduc aminte cate... a! d. Voinov, a fost schimbat după două luni. Și mă tem că ministrul, care ne promite astăzi, adică nu ne prea promite de astă dată, va fi schimbat după două zile. (Ilaritate).

Cum vă pate d-voastră aceasta? Întreb eu: ce vrea Partidul Liberal să facă cu o organizare așa de fundamentală, precum este neatârarea magistraturii de arbitriul guvernului? Dar ce însemnează roată lupta pentru libertate în orice stat modern? Ce însemnează, dacă nu scoaterea unei părți a vieții publice din arbitriul puterii executive? Și când patru ani ni se tot repetă din an în an, că trebuie să organizăm și să reorganizăm, și se tot promite și nu se face, îmi vine să zic pare că e un făcut, adică făcut în sensul poporului, care prin făcut nu înțelege săvârșit, ci înțelege că e ursit, în cazul nostru ursit de a nu se face. Când vedem că se sustrage regulat orice ministru al justiției de la opera pe care o propune, aceasta nu vă pare d-voastră că autorizează pe cineva să spună în Cameră, trăgând suma acesrei experiențe de patru ani: nu este voința serioasă a administrației centrale de a scoate de sub arbitriul puterii executive soarta magistraților și prin ei soarta împrișinării? (Aplauze.)

Aduceți-vă aminte de acum un an. În acea interesantă defilare de oratori în nou-aleasa Cameră, care după părerea revizioniștilor avea să ne dea o mai bună expresiune a țării, în acea defilare, pe care d. Kogălniceanu a caracterizat-o într-un mod cam pitoresc, se înscrisese la vorbă și actualul ministru al justiției și ne ținu o cuvântare frumoasă. Și când am văzut cum în sensul celor zise de Mesagiul de atunci, adică de independența magistraturii, se schimba ministrul justiției și vine d-sa, vă mărturisesc că am pierdut pentru moment bănuiala, ce începusem a o avea, că nu se va face nimic de Partidul Liberal sub acest guvern pentru independența magistraturii și mi-am zis: d. Nacu are să facă ceva; toată ambițiunea, toată onoarea unui reprezentant al tinerimii inteligente din Partidul Liberal este legată de această chestie. Si în adevăr am și văzut îndată o comisie numită de d. ministru

„Irozii din Vicleim”.

al justiției, în care mi-a făcut onoarea de a mă convoca și pe mine, care a fost consultată de d-sa ce trebuie să facă. În acea comisie a spus fiecare ce a crezur. Ministrul justiției, cu o lăudabilă energie, s-a pus apoi pe lucru, a făcut un proiect de organizare, l-a trimis în cercetarea Curții de Casație, și nu știu dacă și a altor Curți, ni l-a trimis tipărit și nouă, membrilor acelei comisii. Ce m-a înspăimântat însă îndată ce am văzut lucrarea tipărită și mi-a deșteptat iarăși vechia bănuială, a fost... însă, d-lor deputați, după discuțiile latinești dintre d. Rădulescu și ceilalți membri din Cameră, mi-e frică să mă arunc și eu în latineasca. Dar iată lucrarea d-lui ministru, o am cu mine. Ea poartă titlul: „anteproiect”. Ceva fi aceasta, anteproiect? Pe cât înțeleg eu acum, între proiect și anteproiect este o deosebire foarte mare. Proiect înseamnă pe latinește o aruncătură înainte. Anteproiect va fi însemnând dar o aruncătură înainte a unei aruncături înainte a organizării judecătorești. (Ilaritate. Aplauze.)

Mă așteptam acum să văd ce se face la deschiderea Camerei. Mesagiul Coroanei, așa de bogat în solitudinea sa pentru lucrările d-voastră în anul trecut, în anul acesta vă zice cu un laconism demn de o mai bună cauză: mai aveți din anul trecut proiecte de legi; guvernul meu vă va mai prezenta și altele. Atâta e tot? Cum? Un proiect de lege așa de însemnat, fundamental, care are să ne facă un stat constituțional din ce nu suntem decât în aparență, se lucrează pe baza întregii atmosfere a Camerei din anul trecut de d. ministru al justiției, proiectul se trimite la Curtea de Casație, este gata, îl am și eu, și nimic despre el în Mesagiu?!

Fără îndoială, m-am crezut dator în comisia Adteseii să întreb cum stăm cu această chestie. Și d. ministru a avut; amabilitatea a ne specifica cu mai puțin laconism câteva proiecte de legi, care au să vie în dezbatere, și arunci am auzii că are să vie în dezbatere mai întâi de toate un proiect asupra instrucției publice.

M-am informat mai de aproape. E ceva straniu acest proiect al instrucției publice. Știți că profesorii se aleg prin concurs și sunt cam inamovibili. Acestora n-ai ce să le faci; adică n-ai ce să le faci cu influența guvernamentală, nu sunt direct la dispoziția guvernului. Reforma învățământului e o chestie foarte importantă pentru îmbunătățirea țării în genere. Politicește vorbind însă în chestia ce o discutăm acum, adică în privința restrângerii arbitriului administrativ acolo unde nu are ce căuta, reforma învățământului public se află pe a doua linie.

Și apoi mai adăogați și aceasta: proiectul învățământului public, orcât de însemnat ar fi, nu e gara, nu e încă scris, nu e făcut; nu s-a consultat nimenea asupra lui; nu e dat încă în consiliul miniștrilor, și totuși deodată accentul din partea guvernului și a majorității comisiei, că acest proiect nefăcut trebuie să vie înainte și proiectul pentru organizarea judecătorească, făcut, tipărit, publicat și distribuit, are să vie în urmă. Straniu lucru! În urma a ce? Mi-am permis a întreb pe d. ministru al justiției, și cted că nu comit o indiscreție spunind ceea ce ne-a zis d-sa în comisie... Cu autorizarea d-sale dar spui că a zis, că pentru d-sa reforma magistraturei e strâns legată cu îmbunătățirea salariilor magistraturei și după părerea d-sale această îmbunătățire s-ar urca la un milion, și dacă acest milion e disponibil sau nu, trebuie să se vadă după discuția bugetelor.

Eu mi-aduc aminte că pentru profesorii, cei cam inamovibili, cari nu se pot prea lesne câștiga influenței guvernului, numaidecât s-au găsit 1 400 000 lei; dar când vine chestia la magistratură, unde e tocmai vorba ca prin o nouă organizare să se scoată de sub influența puterii executive, se leagă totul de un milion, care e greu de găsit, și în situația financiară a momentului impresia ce am avut-o e: că nu se va găsi deloc pentru proiectul acesta de lege. Curioasă argumentare a ministrului de justiție! Judecători, voi, chemați

a judeca nu numai oameni privați, ci prea adeseori și administrația în relațiile cu cei privați, voi, cari pentru aceasta atârnați de la arbitriul meu, ministrul de justiție, în ceea ce privește Curțile de apel și tribunalele și judecătoriile de ocoale, vouă, fiindcă n-am un milion ca să vă măresc leafa, nu vă dau nici măcar ceea ce v-aș putea da fără leafă: demnitatea și independența voastră (Aplauze). Dar tocmai fiindcă lipsește un milion, dați-le cel puțin demnitatea oficiului, ca să se știe că nu sunt atârnați de bunul-plac al unui minisrru.

Onor. d. raportot ne-a atribuit, în darea de seamă ce a făcut asupra dezbarerilor din comisia Adresei, intenții preajvenile când a zis că amendamentul nostru a avut „scopul de a cere reforma magistraturei înainte de oricare altă lucrare”. Nu, acesta nu a fost scopul nosttu. Camera fără îndoială o să lucreze, după dispoziția rimpului său, aceasta sau altceva; dar scopul nostru era de a cere „neîntârziata” prezentare a proiectului, care ne-a fost anunțat în zadar de patru ani de zile, care acum e făcut și tipărit, și se vede deodată amănat în indefinit, pus în urma unui proiect nefăcut și neadus. Noi am vrut să ararăm cum prin această procedare se dovedește că nu e intenția guvernului ca să vă prezente reforma organizării judecătorești.

D-lor, chestia urgenței anume pentru reforma magistraturei mi se pare că e mult mai importantă decât se arară la prima vedere. Căci în acelaș mod, în care vorbeam de judecarea unei nemulțumiri din societatea întreagă asupra administrației în genere, să vedem de nu vom putea găsi o măsură pentru a judeca dacă magistratura noastră a crescut sau a scăzut în nivelul ei sub guvernul liberal? Sau cel puțin să constatăm dacă a crescut sau a scăzut în aprețierea țării asupra ei?

Iată măsura ce v-o propui pentru a putea judeca: fac apel la conștiința d-voastră, cum își aduce aminte fiecare din d-voastră, căci aci nu e vorba de partid.

Cunoaște fiecare din d-voastră, fie din ceea ce s-a petrecut chiar cu d-voastră, fie din cercul relațiilor private ce le aveți.

urmărilor lucru: când astăzi o persoană are un proces important, ați auzit d-voastră cu toții zicându-se: să-mi aleg un avocat aproape de guvern și cu influență, că dacă nu fac așa, am să pierd procesul? Spun un adevăr de toți cunoscut cu aceste cuvinte?

E unul din d-voastră care vrea să mă dezmință? Unul singur? Nici unul nu mă întrerupe. Dacă dar nu e nici unul, ce însemnează aceasta? Aceasta însemnează că s-a pierdur încrederea țării în independența și imparțialitatea magistraturei. Cu alte cuvinte, se simte că magistratura e o dependență a guvernului.

Apoi acesra e statul constituțional modern?

Dar când aș merge acum mai departe în acest șir de constatați în chiar conștiința d-voastră, când aș zice . . . , dar nu voi comite lipsa de parlamentarism de a cita un singur nume. Eu voi face numai și numai apel la d-voastră, și argumentația mea numai atunci va fi temeinică, când în capul d-voastră la amintirea lucrului va sta și numele persoanei, atunci se va dovedi că așa e opinia publică. Când aș zice dar, în București cine este avocatul cel mai influent ca partizan al guvernului? Cine e acela pentru care, dacă e un proces important, se face un *steepchase* (cuvânt englez, dar lucrul nu este din patria constituționalismului), cine să-l aibă mai întâi, și nefericitul împlicinat, care vine în al doilea rând, aleargă disperat la ușa tuturilor celorlalți advocați ca să caure o contrabalansare a influenței. Aceasta, d-lor, e un scandal. (Aplauze.)

Mai adăogați acum curagiul (e parlamenrar termenul) cu care o persoană de o așa influență se folosește și de poziția sa spre a schimba cu ajutorul aparatului legislativ o dispoziție intetpretativă a legii pentru un proces ad-hoc, și arunci îmi veți da dreptate când zic că am căzut mai jos decât hatărul tutcesc (Aplauze.)¹

¹ În urma acestor cuvinte și după o scrisoare publicată și semnată de d. Eug. Stătescu s-a întâmplat un duel între d-sa și autorul scrierii de față.

De ce nu se îndreptează dar starea de astăzi, când vedem că mergem din rău în mai rău? Și cum suferă aceasta Partidul Liberal? A cum zece ani era d. Lahovari ministru de justiție. În contra sa se poate vorbi de influență politică, de candidaturi oficiale și de altele, dar în privința justiției cine era persoana influentă pe atunci, la care trebuiai să mergi numaidecât ca să câștigi procesul? Stă în conștiința d-voastră vreo persoană influentă după atunci, precum stă pentru acum?

D. Dumitrescu și Djuvara. Da.

T. Maiorescu. Fiindcă în privința aceasta văd că sunt în divergență de opiniune cu unii din d-voastră, retrag această parte a argumentului meu. Dar sunt dator să spun că după convingerea mea personală, deși nu e împărtășită de toți din d-voastră, era mai mare simțământul public despre independența magistraturei sub ministerul conservator.

I. Câmpineanu. Da, când da ordine în materie electorală.

T. Maiorescu. Poate să aibă dreptate d. Câmpineanu...

I. Câmpineanu. Aceasta este scris.

T. Maiorescu. Nu contest, dar nu e în chestie. Recunosc că în materie politică, electorală, nu era pe atunci simțământul independenței mai mare decât acum; era foarte energică influența guvernului în viața politică. Însă ce cutioasă manieră de a trata magistratura prin o asemenea întrerupere! D-lor, oricare ar fi influența în ceea ce privește alegerile, aceasta nu are a face cu nevoile de toată ziua, nu are a face cu procesele numeroase și obișnuite ce le au cetățenii din această țară. Ce puneți d-voastră în comparație mișcarea trecătoare a unei elecțiuni, orcât de importantă ar fi, cu zilnica corupție a simțământului de dreptate în celelalte afaceri? (Aplauze parțiale.)

Dar să mergem mai deparre. Să constatăm că această decădere a opiniei publice în ceea ce privește independența magistraturei în țară merge paralel cu un întreg sistem rău al administrației centrale, și anume cu încurajarea influențelor

personale nelegitime în mai toată sfera intereselor publice și private.

Nu așa, d-lor, că într-un stat constituțional puterea legislativă se deosebește de cea executivă și de cea judecătorească?

Închipuiți-vă acum în ipoteză, că un guvern oarecare nu ar voi să se limiteze bine competența fiecăruia din aceste ramuri ale puterii publice, folosindu-se tocmai de amovibilitatea funcționarilor administrativi, de influența administrativă în toate afacerile, în darea de contracte, în băuturile spirituoase, în arendarea moșiilor statului, în darea antreprizei tutunurilor etc, etc. Nu vorbesc de guvernul acesta, fac numai o construcție ipotetică. Să ne închipuim dar în ipoteză, că ar fi un guvern care și-ar zice: cum să-mi asigur o majoritate în Cameră? Principiile? Bun lucru! Interesele? Mai sigur lucru! Și astfel ar zice: dacă aș lăsa eu oarecare influență preponderanță, în afată de orice preocupare pentru o bună și normală administrare a țării, în mâna unor membri ai partidului meu în orașele diferitelor districte, cu condiție ca să mă sustie cu voturile lor totdeauna la guvern? O simplă hipotesă d-lor; ce ați vedea atunci? Ați vedea că un membru al Adunării, sau fie și un membru al administrațiunii, ar fi pus pe guvern în poziție de a țânșă, afară de legalitate și numai prin arbitriul său, multe chestii pentru cari s-ar cuveni să fie numai legea hotărâtoare; de exemplu, ar provoca numiri în funcțiuni nu numai administrative, dar și judecătorești, ar asigura un fel de bună predispoziție în interesele judiciare ale cutăruia sau cutăruia din protegiații săi, ar dispune de numirea și destituirea unor directori de scoale, cari se consideră ca posturi administrative, ar influența în mod hotărâtor confirmarea unui contract de arendare al moșiilor statului, al monopolului tutunurilor etc, etc.

Dar îmi veți zice acum: ce are a face această ipoteză cu realitatea?

De, d-lor, e cam îndrăzneţ să viu la realitate. Cum să v-o dovedesc? Cum să mă justific? Voi încerca modul întrebuiţat adineaori. Propria d-voastră memorie să mă justifice, eu însumi nu voi numi nici un nume, nu voi cita nici o persoană. Dar vă pun întrebarea: cine esre în judeţul... căci aceasta se face pe judeţe; după ipoteză noastră se dă unul sau mai multe judeţe într-un fel de antrepriză matetială şi morală... care judeţ vreţi să-l luăm? Să zicem de exemplu Botoşani; aşadar vă pun întrebarea: cine este, în înţelesul celor zise mai sus, omul cel mare şi rare în Botoşani? Cine în districtul Tecuci, cu întâurire şi asupra Bârladului şi mai departe? Cine este omul cel mare în oraşul Buzău? Care este dinastia, care srăpânea până mai deunăzi districrul Vaslui? Astăzi aud că s-a schimbat acolo, dinastiile acestea se cam schimbă. Este un fel de joc de balanţă de la unul la altul. Dacă aş întreba, de exemplu, cine este asrăzi la Focşani, aş fi eu singur nedomirit, fiindcă văd că se combat unul pe alrul, sunt doi puternici, şi rămâne să vedem care pe care.

Când am pus eu acum aceste întrebări, a fost unul singur dinrre d-voastră, care a rămas nedomirit, cine este? Concluzia e clară: dacă aţi ştiut cine este, atunci ipoteza mea s-a făcut realitate în propria d-voastră conştiinţa.

Care este calea dreptăţii? Legea, legea care scuteşte individul de a fi silit să se plece la buna gtaţie şi la hatărul persoanelor influente. Voi să trăiesc în districtul meu conform cu conştiinţa mea, cu ideile mele şi cu dreprurile mele de cetăţean sub scutul legii, şi să nu fiu silit a ingenuchia la omul partidului (Aplauze.)

Ce să mai lungim votba? Mă rezum: dacă am zis la început, că sunt nemulţumiri în ţară, acum ne-am înţeles cu toţii ce însemnează aceasta şi ce însemnează reforma urgentă în organizarea unei magistraturi neatârinate de guvern.

Dacă ne-am înţeles, atunci cu ocaziunea solemnă a acestui răspuns la discursul Tronului, noi, monarhici

constituţionali, ne credem datori a aduce la cunoştinţa Coroanei că nemulţumirile în ţară au crescut, nemulţumirile în ţară cresc, şi a venit momentul să ne întrebăm: **pană** unde vor creşte? Am zis. (Aplauze.)

71

**Interpelare asupra unui ordin de zi neconstituțional
(cazul generalului Alexandru Anghelescu)**

(Ședința Camerei de la 4 martie 1886)

La 21 februarie 1886 generalul Alexandru Anghelescu e numit ministru de război în Cabinetul Ioan Brătianu. Nenorocită numite! în statele de serviciu ale acestui militar figurează mai întâi decretul No. 419 din 29 februarie 1872, prin care, în calitatea sa de colonel comandant al regim. 1 de artilerie, fusese pus „în neactivitate prin retragerea funcției”, fiindcă - lucru nemaipomenit pentru un militar - își permisesese să șteargă din livretele individuale ale soldaților cuvintele „jur credință Domnitorului Carol I"! Reprimit, firește, de guvernul liberal de la 1876 în armata activă, el ajunge pe timpul războiului să comande divizia a 4-a dinaintea Griviței, însă la 7 octomvrie 1877 conduce noul atac în contra redutei a doua cu atâta nechibzuință, încât sub ministerul de război al lui însuși I. Brătianu este înlăturat de la comanda acelei divizii și trimis îndărăr la corpul de observație din Calafat. (Vezi voi. II, pag. 99; *ed. n.* - p. 437.) Nici aceasta nu împiedică înaintarea sa la gradul de general și apoi numirea sa în capul Ministerului de Război la 1886. Cu ce lipsă de pricepere și de tact își inaugurează înalta funcție, se vede din discursul următor. Despre ulterioara sa administrație ministerială, care se

sfârșește prin condamnarea la închisoare pentru delict de mituire, vorbește introducerea istorică a volumului de față.

D-lot deputați, textul interpelării, penttu a cărei dezvoltare mi s-a dat cuvântul, este următorul:

„Am onoare a interpela pe d. ministru de resbel asupra ordinului de zi, publicat în *Monitorul oastei* No. 6 din 27 februarie 1880, cu care s-a anunțat armatei venirea d-sale în capul departamentului de resbel și care este contrar art. 93 din Constituție relativ la prerogativele Coroanei.”

În adevăr, d-lor, iată ordinul de zi despre care se vorbește în această interpelare:

„*Monitorul oastei*, partea oficială, ordin de zi.

Chemat din încrederea M. S. Regelui și a d-lui președinte al consiliului de miniștri în capul departamentului de resbel, întâia mea datorie este de a cere concursul tuturor cametazilor pentru a-mi ușura însărcinarea ce am luat.”

Apoi continuă ordinul de zi: „*Devotat Tronului...* ”

Ba bine că nu!.. Nu avea trebuință să o zică d. ministru. Oare pune cineva la îndoială că un general al armatei este devotat Tronului? Nefiind împărțirea în armata noastră între generali devotați Tronului și generali nedevotați, relevarea specială *devotat Tronului*, este o... eleganță de stil.

Dar să continuăm:

„Devotat Tronului și instituțiunilor militare, voi lucra fără preget, sub înalta și luminată direcție a M. S. Regelui, pentru întăritatea și prosperitatea armatei.

Rog și sunt încredințat, că fiecare își va îndeplini îndatotirile cu zel și bunăvoință.

Ministru de resbel, general A. Anghelescu.” (Aplauze.)

Înțeleg, că aplaudează majoritatea, căci este scurt, este coprinzător acest otdin de zi. Este scurt, precum se cuvine să fie din partea unui ministru de resbel; și este chiar așa de coprinzător, încât coprinde ceva prea mult; coprinde prea mult

un membru din fraza dintâi, adică cuvintele: „și a d-lui președinte al consiliului de miniștri.” D. general zice că este chemat în capul departamentului de resbel prin încrederea M. S. Regelui, și imediat adaogă și pune pe aceeaș linie o a doua înctedete, adică a d-lui președinte al consiliului.

Când am citit acest „ordin de zi” în *Monitorul oastei*, pe care eu unul nu-l citesc numai din anul 1886, ci și de mai nainte, de. e. de pe la 1872, se înțelege că am fost numaidecât imptesionat de această sporire de încrederei. Inșă vă mărturisesc că mi-am zis: dacă este numai impresia mea personală, atunci nu merită cazul să fie relevat în Cameră. Dar am văzut a doua zi că este impresia mai multora și că lucrul a făcut senzațiune. Atunci m-am crezut datot să aduc chestia înaintea d-voastră spre a se lămuri, fiindcă sper că va putea fi bine lămurită în urma explicațiunilor d-lui ministtu de tesbel.

D-lot, ce înțeles poate să aibă un ordin de zi de armată, care începe prin cuvintele: chemat prin încrederea M. S. Regelui și a d-lui președinte al consiliului de miniștri? Constituțiunea noastră în art. 93, zice: *Regele numește și revoacă pe miniștrii săi.* Și mai la vale: *Regele este Capulputerei armate.* Așa de pronunțată este pentru armată această accentuare constituțională, încât îndeosebi penttu soldat toată raportarea oficială cu țara se face numai prin legătura solemnă, preciza, între el și Capul Statului. O dovadă despre acest raport unic și solemn între chiar persoana Regelui și soldat, sunt și „livretele individuale” ce se dau în mâna fiecărui militar și în care este înscris jurământul de credință, a cărui formulă este și a tămas neschimbată, de când avem o Constituțiune, numai că în loc de Domnitor s-a zis acum Rege. Acest jurământ zice:

„In numele lui D-zeu atotputernicul jur credința Regelui Carol I, supunere legilor și îndatoririlor militare, în toate ocaziunile, în timp de pace și în război. Așa să-mi ajute D-zeu. Depus în prezența noasrră Comandantul... Preotul...”

Este evident dar, că după textul art. 93 din Constituție în cele două alineate, de cari am vorbit, orce ministru în genere și în special ministrul însărcinar cu administitatea armatei este ministrul Regelui, că încrederea personală a Regelui și nu a vreunei alte petsoane îl chiamă la minister

Dacă facem acum abstracție de la raportul special cu atmata și privim pe ministru în genere, mai aflăm în Constituție tot așa de textual formulară suveranitatea națională. Prin art. 31 „*toate puterile statului emană de la națiune*”, se afirmă țara ca o suveranitate primordială, care nu se exercitează decât prin delegație.

Pe când în spiritul acestei delegații suveranitatea națională ca putere executivă esre încoronată în persoana regelui (art. 35), suveranitatea națională ca putere legislativă mai reclamă concursul Camerei și Senarului. Art. 32: „*Puterea legislativă se exercită colectiv de către rege și reprezentațiunea națională.*” Când esre vorba dar de un act legislativ, când este vorba în genere de administrarea publică în limirele legilor țării, de examinarea unui act ministerial, dacă este sau nu cotespunzător legilot, mai ales legii constituționale, Constituția noastră completează suveranitatea regelui cu acea parte a suveranității naționale, care este delegată în teprezentanța națională; dar atât și nimic mai mult în această privință.

Prin urmare, regele revoacă și numește pe miniștrii săi; fiindcă însă după textul Constituțiunii putetea legislativă o are colectiv el, regele, împreună cu reprezentanța națională, încrederea Maiestății Sale Regelui pentru miniștrii săi trebuie să fie completată ptin înctederea celui de al doilea factor, pus alături în Constituție: prin încrederea reprezentației naționale.

Deci dacă Maiestatea Sa Regele are dreprul exclusiv de a numi și revoca pe miniștrii săi, în statul nostru consrituțional însă un ministru numit de Maiestatea Sa trebuie să fie purtat și susținut încă și de încrederea reprezentațiunii naționale. Dacă nu are aceasta, dacă prin un act constituțional se dovedește lipsa de încredere a reprezentațiunii naționale,

Coroana cu prerogativele ei fără îndoială poate să facă un nou apel la țară, să dizolve acea reprezentare momentană și să solicite din nou părerea țării exprimată în Cameră și Senat, și dacă și la noua alegere nu s-ar dobândi acordul de încredere, atunci este uz, este bună practică constituțională, ca să renunțe ministrul la funcționarea sa și Coroana să-și raporteze încrederea asupra unei alte persoane, care să identifice încrederea între reprezentarea țării și între suveranitatea regelui.

Iată, d-lor deputați, singurele două suveranități, sau mai bine delegări de suveranitate, în privința cărora singure poate fi votbă de încredere constituțională.

Ce însemnează dat, când vedeți, mai cu seamă față cu armata, un ordin de zi ca cel de față, în care adică un ministru de rebel se încearcă a intercala între aceste două suveranități, de a cărora singură încredere poate fi votbă într-un stat constituțional, o figură hybridă, încrederea mijlocie nedeterminată a unui alt factor neprevăzut în Constituție, a unui președinte de ministru? Ce poate însemna a vârî între Capul Statului și între armată încrederea unui element așa de trecător, precum este un ministru-președinte?

Căci remarcați, d-lor deputați, țara în suveranitatea ei este permanentă și durabilă; regele în suveranitatea sa este în permanență și este durabil sub forma Dinastiei. Față cu această durabilă suveranitate prevede Constituția încrederea, care se cere în acord pentru ca să fie funcționare de ministru constituțional. Dar ce ar însemna trecătorul ministru-președinte, un șef de partid, în aceste raporturi constituționale între capul Statului și Statul pe care-l reprezintă? (Aplauze.)

Ar fi o eroare, ar fi o herezie constituțională, ar fi o restaurare a principiilor fundamentale, cari regulează prerogativele Coroanei față cu reprezentarea națională în Cameră și Senat.

Este așa de adevărat și așa de elementar acest lucru, încât n-a putut să scape nici măcar d-lui Meitani.

Vorbesc de d. Meitani, fiindcă este singurul autor român până acum, care s-a ocupat de comentarea teoretică a

Constituțiunii noastre. D-sa grămădește fascicule peste fascicule cu pateri asupra Constituțiunii. Se înțelege, când vă citez pe acest autor, sper că citez pe cineva, care nu este departe astăzi de părerea acestei majorități din Cameră (mișcări.) Zic: nu este departe astăzi.

Nu l-aș fi citat, dacă părerile d-sale asupra art. 93 din Constituție ar fi fost publicate fie numai cu doi ani în urmă; dar cred că sunt în drept de a-l cita, fiindcă publicația este făcută într-un timp mai încoace (mișcări), adică după vremea apropiării. Îmi pare rău că d. Korne este absent, căci l-aș fi rugat să-mi vie în ajutor la fixarea acestei epoci de aptopiete.

Așa interpretarea constituțională a d-lui Meitani făcută în botoșura din urmă, publicată în 1885, într-un timp unde vă pot invoca autoritatea d-sale, pentru art. 93 din Constituție zice: „Textul legii nu lasă nici cea mai mică îndoială, el este clar etc., etc.”

Vasăzică n-a scăpat nici d-lui Meitani acest lucru, că sunt numai cele două încredere, al căror acord se cere în sistemul constituțional.

Nimeni, nicăieri, în nici un stat nu s-a mai încercat cineva să introducă o a treia încredere pe lângă acestea; nimeni până astăzi în statele constituționale n-a încercat să spue armatei, ptin ce fel de altă încredere decât a șefului statului, prin ce fel de încredere adăosă, complementară a mai venit în capul unei administrații. Și într-adevăr ce fel de conveniență constituțională ar fi aceea, care ar așeza în juxta-poziție pe M. S. Regele alături cu un ministru-președinte?

Și dacă s-ar întâmpla un conflict de încredere, ce voiește să ne spue d. ministru? Vorbesc de conflictul de încredere, fiindcă aceasta se poate întâmpla și este de natură a ilustra teoria în mod foarte concret și foarte clar. Așa de independentă în teoria constituțională este funcționarea ministrului în genere și îndeosebi a ministrului de rebel, de încrederea avută sau neavută a altui cuiva în afată de a Regelui și a Camerelor, încât

se poate întâmpla, și s-a întâmplat destul de adeseori în alte țări, și s-a întâmplat chiar și la noi, ca un ministru să fie însărcinat de M. S. Regele să compue un minister, după ce demisionase președintele acelui consiliu, din care el a făcut până atunci parte. Când în primăvara 1876 era ministru de război d. general Florescu... sunt tocmai 10 ani de atunci; cum vedeți, primăvara aceasta este un fel de aniversară, chiar luna aceasta îmi pare că este aniversară... ministrul-președinte de arunci, d. Lascar Catargi, a crezut că trebuie să se retragă din minister. Doamne, d-lor, în jocul constituțional se poate întâmpla aceasta otocui, și chiar d-lui Brătianu. Dv. vă dorește să nu vi se întâmple decât foarte târziu, dar constituționalmente se poate întâmpla otocând și orcu și mai curând decât poate se crede. Ei bine, când a căzut d. L. Catargi de la ministere, deși în ministerul d-sale avea și pe d. general Florescu tocmai ca ministru de război, M. S. Domnul și-a raportat încrederea asupra generalului Florescu și l-a însărcinat pe el să fie ministru-președinte. Și astfel constituționalmente corect și-a îndeplinit generalul Florescu datoria ce avea, mai ales ca general, de a sta la postul la care-l pusese încrederea M. Sale, și numai după ce s-a adunat Senatul și s-a văzut că nu este acotul reprezentării țării cu încrederea M. Sale, M. Sa era pus în alternativa constituțională sau de a continua încrederea sa d-lui general Florescu și de a mai face un nou apel la țară sau de a da încrederea aceluia, pe care l-a desemnat Senatul. M. Sa, totdeauna constituțional corect, a luat calea din urmă, fiindcă alegerea Senatului se făcuse de-abia de câteva săptămâni și nu este un bun act constituțional de a frământa din nou alegătorii țării, când își spusese deja părerea lor așa de curând.

Ce va să zică dar ordinul de zi al actualului ministru de război? Văd că ne spune d-sale ceea ce, nu l-a întrebat nimănui, care este părerea d-sale personală, privată și individuală în relațiile d-sale cu d. Brătianu, președintele miniștrilor? Dar aceasta îl privește pe d-sale; poate d-sale personal nu va ajunge a

fi pus în grozavul pericol de a alege între despărțirea d-sale de d. Brătianu pentru a continua ca ministru și între retragerea d-sale de la minister împreună cu d. Brătianu.

Sau vrea să ne spună de mai înainte, că d-sale este mai ales om de partid și că atâtea în orice caz să se retragă decât să se despărță de d. președinte al consiliului actual? Dar ce ne importă aceasta? Acesta poate fi respectabil ca dovadă de relațiuni de încredere privată între d-sale și șeful Partidului Liberal d. Brătianu; dar ce împotă această armată? Armata este a țării și nu a partidului.

S-a mai auzit asemenea declarații, dar numai așa în fața noastră, și anume îmi aduc aminte de acea făcure de actualul ministru al cultelor și instrucțiunii publice. Și d-sale ne-a spus cu o sinceritate anică, că d-sale se duce când d. Brătianu îl gonește... n-a zis gonește, a zis: că se duce când îi zice d. Brătianu să se ducă, și vine când îi zice d. Brătianu să vie. Foarte frumos, adică foarte frumos... pentru d. Brătianu. (Aplauze).

Tot cam acest lucru îl spune și d. ministru de război, numai d-sale îl spune într-un act public și oficial, pe când d. ministru de culte îl spunea numai așa mai între noi. Făcea mai bine să nu o spună nici așa; într-o ședință publică a Camerei nu are ce căuta un asemenea cuvânt. Raporturi de această natură personală se pot spune în întrunirile private ale majorității, adică cum am zice, îndărătul culiselor parlamentare, dar nu sunt raporturi constituționale, căci se afișează înaintea țării și mai puțin înaintea armatei.

Așa este de exclusivă încrederea inițială a Majestății Sale Regelui, încât, constituțional vorbind, trebuie să fie presupusă ca unicul fapt hotărâtor chiar în momentul când va cădea d. Brătianu de la guvern. Căci s-ar putea întâmpla căderea în împrejurări grele, încât să fie dator constituționalmente mai ales ministrul de război să stea la locul său; se poate întâmpla aceasta. Forma constituțională este izvoată din tradițiuni și din evenimente istorice adeseori foarte grave, asupra acestui

drept al Coroanei și asupra acestui raport de încredere nu poate și nu trebuie să existe cea mai mică îndoială.

D-lor deputați, poate înțelegeți toți că, fiindcă am vorbit de așa-numitul „livret individual” al soldaților, mi-ar fi ușor să dau acestei interpelări o formă mai ascuțită, în cazul special. Nu o fac aceasta, și nu o fac fiindcă sper că tocmai actualul d. ministru de resbel, prin răspunsul ce va binevoi să ne dea, ne va lua orice nedumerire asupra relațiilor constituționale. Se înțelege, că d-sa, june pe banca ministerială, de-abia de câteva zile ieșit din preocupățiunile exclusiv militare, și ajuns să guste deliciile ministeriale, ptolematice delicii! că d-sa, zic, să nu fie așa de deprins cu mănuierea condeiului, ci să fie numai deprins cu mănuierea spadei, cu acțiunile de zi, dar nu cu ordinele de zi. Și dacă din răspunsul d-sale se va vedea că în adevăr așa a fost, că ordinul d-sale de zi nu este rezultatul unei reflecțiuni constituționale, a unei premeditări, ci este, dați-mi voie s-o spui între noi, o scăpare din vedere, atunci am fi foarte rău veniți noi ca să înăsprim această chestie, și atunci ne vom putea mulțumi cu faptul, că, fiindcă se va publica răspunsul d-sale în *Monitorul nostru civil*, acest *Monitor civil* va rectifica ceea ce a fost neconstituțional și eretic în *Monitorul militar*. (Aplauze.)

Ministrul de resbel, general Al. Anghelescu. D-lor, onor. d. Maiorescu a făcut o lungă diserrație constituțională și politică, pe cate cale eu nu pot să-l urmez simțindu-mă slab pe acest tărâm. Tot ce mă mărginesc a spune este că Maiestatea Sa Regele, care a știut pe câmpul de resbel să apere drepturile acesrei țări câștigând independența ei, este singutul judecător competent când este votba de drepturile Coroanei; și dacă mă aflu aci ca ministru de resbel, am venit numai fiindcă Maiestatea Sa, care e Capul armatei, mi-a ordonat; prin urmare nu sunt aci decât din ordinul Maiestății Sale. (Aplauze.)

T. Maiorescu. D-le președinte, ceea ce am de zis, se rezumă în câteva cuvinte: sunt mulțumit de declarația d-lui ministru de resbel și repet cuvintele din urmă: *Monitorul nostru civil* va rectifica *Monitorul militar*.

72

Precedent parlamentar la închiderea discuției

(*Ședința Camerei de la 5 iunie 1886*)

La o importantă interpelare a d-lui N. Ionescu asupra bătașilor patronați de guvernul liberal, la care răspunde d. ministru-prezident Ioan Brătianu și în decursul căreia se vorbește de agitatea conservatorilor din Opoziția-unită, ceruseră cuvântul d. Flea și autotul scrierii de față. Camera însă, ca de obicei, închisese discuția după cuvintele primului-ministru. În contra unui asemenea precedent se îndreptează discursul următor:

D-le președinte, vreau să supui aprețierii onor. Camere câteva observări asupra modului cum majoritatea acestei Camere aplică regulamentul când este vorba de închiderea discuției - o chestie internă între noi și pentru noi. Poate că aceste observări vor servi și comisiei pentru modificarea regulamentului; dar fiindcă această modificare de regulament se cam întârzie, ar fi bine să găsim deocamdată între noi, și fără o anume decizie, un fel de *modus vivendi*.

D-lor deputați, ieri se adusesse în dezbateră Camerei o chestie, prin interpelarea colegului nostru d. Ionescu, pe care poate unii din d-voastră o găseau incomodă, dar pe care unii din noi, între care și eu, o găseam comodă pentru noi și în orice caz foarte importantă, destul de importantă, pentru că mai

multora din deputații acestei Camere să li se dea prilejul de a-și spune părerea lor.

Acum, d-lor, fără îndoială nu voi putea contesta eu dreptul formal al unei majorități de a închide discuția când crede; decât vreau să observ ceva asupra întrebuirii acestui drept din punctul de vedere politic.

Eram înscris și eu, și mise pare și d. Fleva. Cerusem cuvântul, când vorbea înrerpelatorul. După d. interpelaror a vorbit, precum rrebuia să facă, d. prim-ministru, și îndată după aceasta fără ca să mai așteptați să mai vorbească cineva din Cameră, și acel cineva aș fi fost eu în prima linie, ați închis discuția.

D-lor deputați, dacă aș fi un deputat, care să-și poată imputa, că a abuzat cu vorbirile sale prea mult de pacienta d-voastră; dacă mi-aș putea eu sau mi-ar putea cineva imputa dintre d-voastră, că sunt unul dintie perturbatorii discuțiilor, că am întrerupt vreodată pe cineva, că am încercat vreodată a înfrânge regulile parlamentare sau am încercat ditect sau pieziș să aduc vreo piedică lucrărilor acestei Camere, mi-aș fi zis: este o aplicare meritată, un mijloc de scăpare ce-l întrebuintează majoritatea în contra perturbatorilor or înrerpupătorilor. Dar cred că nu zic ceva, care va fi contestat de d-voastră, dacă zic că foarte rareori, de abia o dată într-o sesie, îmi iau curagiul de a vorbi și că din acsăr punct de vedere puteam să aștept de la aplicarea regulamentului în privința închiderii discuției din partea acestei majorități cel puțin o mai largă și liberală interpretare, încât să nu se taie cuvântul unui deputat cu asemenea rezerve obișnuite în vorbire. Ați făcur-o însă.

Acum, d-lor, când aș voi să interpretiez și eu de alături regulamenrul, or să mă agăț cu orice preț de cuvânt, n-ar fi nimic mai ușor decât pe o cale deturnată să ajung a vorbi; n-aș avea decât să anunț din nou o interpelare, cu alte cuvinte, dar cu aceeași temă, și atunci iar am intrat în aceeași discuție. Nu o fac, și nu o fac atât pentru respectul către majoritatea, în mijlocul căreia mă aflu, fără a face parte din ea, cât și, dacă-mi

permireți a zice, pentru respectul ce-mi datotesc mie ca deputat.

Așadar cu discuția închisă cum se prezentă chestia? Voi vorbi de ea ca de un precedent parlamentar. Era o chestie foarte importantă; nu putem ascunde noi imporrnanța ei; este importantă; chiar se vede din Cameră, că este importantă. Făcuse d. Tache Ionescu asupra aceluiaș lucru o interpelare, care s-a cam suprimat și aceea cu închiderea discuției; a făcut și d. N. Ionescu cam aceeaș interpelare, a făcut-o și unul din cei mai aprigi apărători ai guvernului acrual, ilustrul d. lepurescu. (Ilaritate.)

N. Dimancea. Cer cuvântul.

St. Șendrea. Cer și eu cuvânrl.

B. lepurescu. Eu nu cer cuvântul.

T. Maiorescu. Vasăzică ne preocupă pe roți, preocupă toată presa, se țin meetinguri, se anunță o mare adunare a opozițiunii la Iași, este ceva în aer. D. ministru al justiției, întrerupând ieri pe interpelator, se mira de ce d-sa aduce în Cameră și se face în Cameră ecoul unei asemenea mișcări? Dar cum nu! Se înțelege că ecoul unor asemenea mișcări are să vie în Cameră, este bine că vine și în Cameră, căci aci este ventilul de siguranță; și dacă este de regretat ceva, este că nu sunt toate ventilele deschise în Cameră și că unele își caută deschiderea aiurea te miri prin ce mijloace. Vasăzică departe de a ne mira de aceasta, ar ttebui să ne felicităm, că d. N. Ionescu a adus chestia în dezbaterăa regulară a parlamentului.

Într-o asemenea discuție, unde s-au atins chestii foarte delicate, unde se vorbea de atacuri ce se aduc regelui, unde se vorbea de prestigiul Coroanei, unde interpelatorul cita modul schimbării miniștrilor - vă citez ca să vă înprospătez memoria - într-o asemenea discuție mi-am permis și eu să cer cuvântul.

D-lor, situația micului nostru grup în Cameră, orcât de mic și neînsemnat veți voi, dar în fine existent în Cametâ cu dreptul său de a fi și de a vorbi tocmai în această chestie,

situația micului nostru grup era necesar să fie lămurită față cu obiectul interpelării.

Vă aduceți poate aminte că mă crezusem dator încă de acum trei ani, când se accentuase o deosebire de procedări între noi și vechii noștri amici din Partidul Conservator, să explic și înaintea d-voastră și înaintea acelor cari își dau osteneala să citească cuvintele noastre din Cameră, că una din cauzele principale, pentru cari noi ne-am despărțit, ne-am rupt din rețeaua organizării Partidului Conservator, era tocmai aceasta, că noi nu puteam în nici un caz să aprobăm procedarea vechilor noștri colegi de a părăsi Camera și de a căuta terenul de luptă altundeva decât pe acest teren legal, imitând întru aceasta precedentele stabilite de d-voastră, adică de adversarii politici.

V-am spus atunci d-voastră, și le spuneam și d-lor, că eu am combătut de pe banca ministerială cu aprobarea lor acum 11 ani procedarea și ieșirea din parlament a opozițiunii liberale, și că, dacă atunci acest lucru a fost cu drept combătut, cu același drept trebuie să fie combătut și azi.

Am avut și după aceasta convorbiri cu unii din d-lor în același înțeles. Căci eu am, permiteți-mi să o spun, din când în când ocazia și păstrez deprinderea și mă felicit că o pot păstra, de a vorbi cu vechii mei colegi din Partidul Conservator, dd. Alexandru Lahovari și general Manu.

Mă felicit, fiindcă bărbați ca d-lor, orcari ar fi divergențele asupra unor păreri, sunt și rămân oameni de mare valoare, sunt convinși dinastici, oameni de ordine, de cari nu se va putea lipsi țara pentru guvernarea ei. Noi cu toți împreună suntem prea puțini, dar încă dacă ne-am elimina unii pe alții? Așadar când vorbeam cu acești d-ni, totdeauna le-am zis și le zic: Păcat, că nu sunteți în Cameră; în Cameră este locul a vorbi, aici este situația legală, nu puteți ieși din această legalitate.

Acest argument al meu, această insistență asupra legalității, dacă nu a fost până acum aprobată de toți conservatorii, dar

trebuie desigur să fie aprobată de orice guvern regulat, și de guvernul de astăzi, care e susținut de majoritatea d-voastră.

Dar acum, față cu procedarea d-voastră, ce tărie mai are un asemenea argument? La ce să vie în Cameră, dacă majoritatea închide discuția tocmai asupra chestiei, care îți pareție, deputat din opoziție, mai importantă? Dacă un membru al minorității, care de abia de 2 ori pe an își permite a cere cuvântul, nu găsește atâta garanție în spiritul politic al majorității, încât cel puțin în aceste rareori să poată vorbi?

Nu dați prin aceasta d-lui Lahovari dreptul să zică: va fi bună această maximă a legalității constituționale în teorie, dar în practică este mai sigură cealaltă cale?

Negreșit că eu, când am cerut ieri cuvântul, l-am cerut pentru a face un atac în contra guvernului, cum este dreptul meu ca deputat, și nu trebuie să atârne libertatea mea de a vorbi în contra guvernului numai de la voința majorității Camerei;

nu trebuie să fiu lăsat la apăsarea adversarilor mei, când și asupra cărei chestii să mă cred dator și să fiu în stare a vorbi.

Dreptul formal de a închide discuția cred că este rău aplicat în aceste cazuri din partea majorității.

Aceasta cu atât mai mult, cu cât și fără o asemenea procedare exagerată poziția noastră, a celor din opoziție, este mai grea în timpul din urmă. În mijlocul multor lucrări ce le are Camera, într-o situație cam agitată a tuturilor spiritelor, conducerea noastră din partea biourului îmi pare din ce în ce mai puțin sigură.

Mai întâi aveam un președinte, pe d. general Lecca; nu știu ce s-a întâmplat că d. președinte, de când și-a dat demisia odată, deși a revenit în urmă, nu prea vine să ne prezideze.

Voci. Este bolnav, e dus în străinătate.

T. Maiorescu. Se înțelege: este bolnav. Este un lucru știut de toată lumea, că în situațiile politice mai ales toate afirmările de boale și de mergere în străinătate pentru căutarea sănătății sunt lucrurile cele mai adevărate, fiziologic, psihologic și

patologic adevărate. Eu am mai avut ocazie să văd asemenea situații prezidențiale, îmi aduc aminte că și Camera conservatoare în timpul căderii ministerului Catargi, la 1876, se găsea cam în aceeași stare. Președintele ei, principele Dimitrie Ghica, se coborâse din prezidenție, și atunci ca și astăzi, deși era un alt președinte și câțiva vicepreședinți, tot nu prea mergeau lucrurile, căci nu trebuie să pierdem din vedere, că vicepreședinții nu dau o siguranță suficientă precum o dă un adevărat președinte, când este vorba de conducerea lucrărilor și a discuțiilor într-un parlament. Ptiu turnare, deși acum în locul președintelui, care se zice că este bolnav, avem oarecari vicepreședinți... negreșit, am cea mai mare considerație pentru onor. d. vicepreședinte Chițu, care prezidează astăzi și care a prezidat și ieri; decât de!... ce să zic, un vicepreședinte tot nu este tocmai un președinte. Mai avem și un alr vicepreședinte, pe onor. d. Dimancea, decar de!... îmi pare că tocmai d-sa a dat ieri semnalul pentru închiderea discuției. Așa încât noi cei din opoziție nu ne simțim destul de siguri în conducerea afacerilor din partea biuroului în starea lui de astăzi.

Este foarte regretabilă această situație, fiindcă timpurile devin din ce în ce mai grele. Sunt acum 6 luni, la începutul sesiunii prezente, în discuția pentru adresa Tronului, mi-am permis a termina cuvântarea mea de atunci prin cuvintele: „nemulțumirea a crescut în țară, nemulțumirea crește” și am arătat temerea că nu se știe „pană unde va crește.”

Și vedeți că această temere pare că s-a lătit de atunci încoace printre mai mulți dintre noi; și prin urmare ar fi foser bine să se facă odată o dezbateră energică și lămurită, cel puțin acum, la sfârșitul sesiunii.

În această situație, închizându-se discuția, tocmai în urma cuvântării d-lui prim-ministru, cred că se aplică o deprindere parlamentată, care nu este folositoare sistemii constituționale, și îndeosebi este cu totul abătută de la tradițiile liberale în interpretarea constituționalismului.

Când se face o întetpelare, se exerciră un drept de control al Camerei asupra guvernului, și este veche parolă liberală, că mai ales în privința aceasta, adică în contra guvernului, trebuiesc luate garanții. Una din aceste garanții este libertatea efectivă a cuvântului deputaților anume în utma discursului unui ministru. Nu cred dar, că ar fi bine ca majoritatea liberală să se lase să fie mai puțin zeloasă în menținerea unei asemenea regule elemenrare, numai fiindcă se întâmplă să fie astăzi pe banca ministerială un guvern din rărunchii Partidului Liberal. Căci acest precedent se poate aplica în viitor și la alte cazuri și în alte împrejurări, și nu e bine să-l confirme tocmai Partidul Liberal.

Regula ar trebui să fie aceasta: Când se face o interpelare, adică se exercită dreptul de informare și de control al Camerei asupra guvernului, și când răspunde cineva din partea guvernului, deputații se cuvine să aibă ultimul cuvânt. Mai ales când din partea guvernului răspunde, precum a fost ieri, un ministru-prezident ca cel actual, care are o mare, o foarte mare, după părerea mea o prea mare auroritate, prea mare atât penttu binele său, cât și pentru o bună dezvoltare a sisremului parlamentar, mai ales arunci trebuie, d-lor, să mai lăsați deschisă discuția, penttu ca asupra cuvintelor ministrului să se arate părerea diferitelor grupuri din Cameră. Ce însemnează aceasra, că după vorbirea d-lui prim-ministru ne închideți gura la noi toți? Ce am câștigat cu aceasta? D. ministru ne zice că am câșrigat timp. Dat, d-lor, scuzați-mă, nu e treaba mea de a judeca luctările d-voastă, însă îmi părea ca un fel de ironie alegațiunea d-lui prim-ministru, care venea tocmai după o zi, în cate am stat cu toții până la 3 ote fără a lucra nimic, fiindcă majoritatea nu sosise nici măcar ca să ne completăm. Nu se lucrează prea mulr în aceasra Cameră, încât să zicem că prețiosul timp nu ttebuie să ni se ia și că din această cauză nu meriră să se mai asculte oratorii înscriși întt-o dezbateră imporranră.

Vrea să zică timpul nu era marfa, care lipsea. Ei, atunci ce? D-voastră îmi închideți gura aci, unde să mă duc să vorbesc? La întrunirea de la Iași? Tocmai nouă, cari am venit aci în Cameră ca să aducem omagie noastre legalității, tocmai nouă ne închideți gura?

Termin observarea mea prin o propunere, pe care nu o supui la votarea, dar la binevoitoarea aplecare a fiecăruia din d-voastră pentru regula noastră ptoptie în viitor. V-aș ruga... dar ce însemnează rugămintea? n-o fac în interesul meu, dar aș propune ca o idee generală, ca o dreaptă și liberală interpretată a sistemului parlamentar, ca mai ales la o întepelare, dar și în alte chestii importante, să părășiți deprinderea de a închide discuția după cuvintele primului-ministru mai ales, și să lăsați discuția deschisă, ca să nu se lătească simțământul, că nu Camera controlează pe guvern, ci guvernul ne controlează pe noi. (Aplauze.)

La aceste cuvinte răspunde d. N. Dimancea, pe atunci vicepreședinte al Camerei, și vrea să justifice cererea sa pentru închiderea discuției prin presupunerea ce ar fi avut-o, că autotul scrierii de față era să vorbească în favoarea guvernului, deoarece la alegeri ar fi fost din majoritatea liberală. În contra celor zise de d. Dimancea se dau următoarele explicații ca chestie petsonală:

Sunt mai întâi datot să iau cu mulțumire act de declarația d-lui vicepreședinte Dimancea, că dacă ar fi știut că voiesc să atac guvernul, atunci d-sa nu ar fi închis discuția... pardon, m-am luat după *lapsus linguae* al d-sale, nu ar fi cerut închiderea discuției, și-l rog să păstreze această bună dispoziție și pe viitor. Îl mai rog asemenea, ca stând vreodată la îndoială și neștiind ce am să vorbesc, să presupue mai curând că am să atac decât că am să apăr guvernul. Sunt cu atât mai fericit de declarația d-sale, cu cât d-sa fiind vicepreședinte și dispunând...

pe cât se vede atât de deschiderea cât și de închiderea discuției....

Voci. Nu se aude, mai tare, n-aud nici stenografii.

T. Maiorescu. Este așa de indiferentă observația asupra d-lui Dimancea încât poate să rămăne neauzită de stenografi. Am cerut cuvântul în chestie personală, fiindcă personal nu pot primi cuvântul ce l-a spus d-sa, că la alegeri am făcut parte din majoritatea acestei Camere.

D-lor, nu pot să pretind de la nimeni, ca asupra unor lucruri așa de neînsemnate, precum sunt cuvintele mele, să păstreze o memorie exactă. Dar cred că pot pretinde de la oricine, ca sau să mă ignoreze de tot, sau, dacă nu mă ignorează, atunci să fie exact în chestiile de fapt.

Eu am avut onoare înaintea d-voastră la începutul acestei legislaturi să explic cu toată francheța, cu care cred că ne-am deprins unii în fața altora, că nu am făcut întru nimic parte din majoritatea acestei Camere, nici la alegeri, nici după alegeri, că m-am prezentat la alegeri în Vaslui, spui alegătorilor că nu fac parte din colectivitatea liberalilor de la putere; am tipărit același lucru în anunțul meu electoral înainte de alegeri. Am rugat și pe unii și „ alții - conservatori și liberali - dintre alegătorii mei din Vaslui: dacă vor să-mi dea voturile cu această absolută independență, să mi le dea, dacă nu, să nu mi le dea. Aceasta a fost declararea, care am făcut-o eu; aceeași declarație înainte de alegeri a făcut-o d. Carp, și încă într-un mod mai energic. Știți, d. Catp se exprima mai tranșant, eu mă exprim mai învelit, dar rot acolo ajunge. Aceeași declarație a făcut-o și d. Pogor, și încă dacă vă aduceți aminte, faptul relativ la d. Pogor a fost confirmat aici în Cameră prin un deputat din majoritatea d-voastră, prin d. Dimitrescu. Prin urmare, nu este exact că am neglijat ceva din ceea ce-mi era prin puțință de a face, pentru ca să se știe de mai înainte că nu fac parte din majoritatea d-voastră.

Cuvântul este dat omului, zicea unul din diplomație, ca să ascundă gândirea; dar aci noi nu facem diplomație, și pentru onoarea omenirii și a adevărului trebuie să fie dat cuvântul omului și pentru a se lămurii și a se înțelege cu alții în deplină claritate.

Nu știu dar cum s-ar fi putut spune mai clar decât am spus-o, dacă înțelegem toți limba românească.

D-lor, pentru mine este foarte lingușitoare, este grozav de măgulitoare, mă confundă de uimire insistența perpetuă, cu care când unul când altul din d-voastră voiește cu orice preț să fac parte din majoritate...

/ /. *Câmpineanu*. Foarte puțini sunt aceia, a fost un moment de uitare.

T. Maiorescu. Vedeți, d. Câmpineanu înțelege situația, care nu se prea porrivește cu simțul de demnitate al unei majorități.

Atâta însă rămâne adevărat: Da, am venit în Cameră, am fost și sunt contra abținerii celorlalți, am venit în Cameră, fiindcă aci este locul legal, unde putem lupta.

Am mai susținut în Cameră și vom susține politica externă actuală, nu cea veche dinainte de 3 ani, a cabinetului Brătianu. Asemenea, de câte ori cabinetul este și va fi reprezentantul ordinii monarhice, va fi totdeauna susținut de slabele noastre puteri, precum o puteați ști de mai înainte. Dar niciodată n-am făcut parte din majoritatea d-voastră, și mărturisesc că procedurile ce le-am văzut în timpii din urmă nu mă încurajază de a face parre din această majoritate, (întreruperi.)

Termin această explicare personală cu o altă explicare în privința vechilor conservatori.

Noi conservatorii-junimiștri am intrat în Cameră din respectul legalității, din respectul Regatului, din respectul recunoașterii acestui fapt al cabinetului Brătianu.

În această intrare în Cameră și pentru aceste motive, între altele, ne-am deosebit de vechii conservatori, și orice procedare

a lor, care s-a abărut de la această cale, ne-a găsit adversari lămurii. Cu toate acestea cred că în momenrul de față trebuie toți, cari iubesc legalitatea, să primească ca un semn bine-venit, că acești conservatori, cail **pană** acum nu găseau forma legală de a-și manifesta nemulțumirile lor, în timpii din urmă, prin consfătuiri publice, prin adunări de alegători în districte (lucrul este legal, este constituțional), reintră în calea parlamenrară pregătitoare. Este evident că cineva, care **pană** acum refuza de a lua parre la formele legale după revizuirea Constituției, în momenrul când convoacă în diferite orașe pe alegători și-și ptegătește terenul alegerii, reintră în legalitate, și dacă **pană** acum făcea cum făceați d-voastră la început la Mazar-Pașa și pentru aceea noi îi blamam, îmi pare bine că a intrat acum în acea epocă a lui Mazar-Pașa, care *per tot discrimina rerum* (și chesria cu Mazar-Pașa s-o lăsăm încurcată), s-a sfârșit spre binele țării prin participarea d-voastră legală la alegerile din 1876, și doresc amicilor mei conservatori să aibă și ei în curând ocazia de a-și manifesta piin o alegeie efectivă principiile lor de ordine.

*e.
f.
I
I*

73

**La Adresă. Lipsă de principii liberale.
Viziriatul. Disidența**

(Ședința Camerei de la 28 noemvrie 1886)

Ministerul din acel timp:

/ C. Brătianu, prezident, interne și ad-interim domenii,
D. A. Sturdza, culte,
E. Stătescu, justiție,
M. Pherechyde, externe,
C. Nacu, finanțe,
R. Mihai, lucrări publice,
General Al. Anghelescu, rășboi.

D-lor deputați, e regretabil (aplauze¹) că pentru prima oară în Parlamentul român o discuție la Adresa Tronului se face în absența primului-ministru. Dacă d. prim-ministru, spre părerea noastră de rău a tuturilor, e indispus, toți, pentru deferentă către d-sa, am fi consimțit să amânăm această dezbatere pentru cârva timp. Dat, fără a ni se spune nimic, să se facă o dezbatere de oarecare însemnătate în viața

¹ Aplauzele opoziției se refer la un scurt articol al autorului, publicat în *România liberă* de la 8 octomvrie 1886 sub titlul „regretabil” și comentând conflictul sângeros al poliției cu alegătorii comunali din Botoșani.

constituțională în absența ministriului-prezident, e un precedent straniu. Maiestatea Sa Regele vine în Cametă când are să spună cuvântul său țătii, nu merge Camera la Maiestatea Sa; și când răspunde Camera la acest cuvânt, primul-ministru trebuie să fie aici în Cameră, la locul său. Aceasta cu atât mai mult în împrejurările actuale, cu cât nu numai după părerea mea, ci după chiar declarația unuia din cei mai eminenți miniștri, a d-lui minisrru de culte, poziția individuală a miniștrilor față cu șeful Cabinetului e prea puțin independentă. (Aplauze.)

Dar, d-lor, dacă este datoria mea de a releva un asemenea fapt, nu pot face nimic în contra lui; și așadar suntem siliți a discuta cu umbrele unui absent (aplauze), absent destul de însemnat prin poziția sa în țară, încât să nu aibă, ca toți muritorii, o singură umbră, ci 7 umbre. (Aplauze.)

D-lor deputați, în proiectul de Adresă, pe care-l discutăm, sunt fără îndoială părți, la a căror confirmare se va asocia orce deputat constituțional; așa și noi trebuie să primim aliniatul întâi, în care d. raportor arată sentimentele de devotament pentru Maiestatea Sa; aliniatul al doilea, în care se arată bucuria noastră de a ne vedea îndemnați la lucru, și aliniatul final, în care se aduc urări penttu Maiestățile Lor și pentru Dinastie.

îndeosebi însă noi, cari ne auzim acum numiți grupul junimist (și nici nu am autoritate pentru a vorbi în numele vreunui alr grup), noi ne asociam și la o parte mai specială a acestui ptoiect de Adresă. Noi i primim și partea cate urmează după cele două aliniate de la început și care culminează în fraza bine redactată și foarte caracteristică, mai ales după observările onorabilului meu preopinent:

„Am fost fericiți văzând că evenimentele din peninsula balcanică nu ne-au atins, grație prudentei linii de conduită ținută de guvern sub inspirațiunile Maiesrătii Voastre.”

Pe acest tărâm ne găsim în acord cu majoritatea și suntem și noi fericiți că a putut România prin atitudinea sa să dovedească odată mai mult că în limitele sale naturale este un factor de oarecare însemnătate pentru politica europeană.

Dar numai până aci merge calea noastră împreună; de aci încolo nu ne mai putem asocia la ceea ce zice proiectul majorității. Nu ne putem asocia, d-lor, penrru că după noi răspunsul la Mesagiu în împrejurările de față rebuie să spună și mai multe și altceva decât a zis.

Este foarte curios: de câte ori se vorbește de Adresă la Tron, în comisia pentru Adresă se naște iar vechia întrebare, dacă este să se facă un răspuns englezesc, sau un răspuns... îmi vine să-i zic de acum înainte românesc; adică să fie numai o formalitate de politeță, sau să fie mai mult. Și totdeauna guvernele, cărora nu le prea place discuția, insistă să fie numai de politeță, dar totdeauna această simplă politeță se prefăce în altceva când intră în dezbateră Camerei, și vrând-nevrând discuția ia proporții mai mari.

În Anglittera sunt bine constituite partidele și se știe sigur în opinia publică, de ce este vorba atât din partea guvernului ca principii de acțiune politică, cât și din partea opoziției. La noi, cari ne facem acum educația parlamentată (și nu știu ce fel de educație ne-am făcut, când ne vedem astăzi după mai mulți ani de educație politică mai puțin educați decât eram înainte, mai puțin fixați asupra principiilor distinctive ale partidelor constituționale), la noi se întrebuințează foarte natural această singură ocazie pentru a ne explica asupra ideilor generale, cari dau direcția în mersul statului constituțional.

Astfel, d-lor, s-a întâmplat și în cazul de față, și astfel se va întâmpla și în viitor pentru mult timp încă. Așa fiind, permiteți-mi să fac îndată o observare generală asupra Mesagiului contrasemnat de miniștrii M. S. Regelui: acest Mesagiu are aerul de a enumera cu de-amănuntul după fiecare resort lucrările sesiunii prezente, în fapt însă face numai

rubricarea tesorturilor și titlurilor a câtorva proiecte de legi, fără a indica întru nimic nici spiritul distinctiv, nici tendința de princip politic - se înțelege într-o scurtă relevare -, nici ținta practică specială, la care voiește să ajungă prin elaborarea atâtor proiecte.

Așa de depatte merge acest caracter anodin, încât fără nici o excepție, fără a șterge nici un rând, ministetul cel mai reacționar, cel mai deosebit în vederi, și-ar putea pune numele său pentru contrasemnarea acestui Mesagiu. Dacă vă veți da osteneala a-l reciti, veți vedea că este așa. Și în o parte, care a fost mult discutată în Camera aceasta, în controversa

finanțiară despre valută, se vorbește în Mesagiu numai: că agiul este regretabil și să căutăm a-l înlătuta, fără să ne spună cum și ce fel; în privința instrucției publice se vorbește: că să aducem educația națională în o direcție bună și sănătoasă; toată lumea vrea aceasta. Și în privința magistraturii se zice: să se dea o mai mare independență; toată lumea cere aceasta. La legea comunală se zice: că at fi bine să ne ocupăm de ea; toată lumea știe aceasta. Și așa mai departe în toate resorturile,

Ce însemnează într-un Mesagiu, unde 7 miniștri de resort își dau osteneala de a vă enumera cu de-amănuntul rubricarea activității d-voastră, ce însemnează această lipsă totală de o indicate politică a direcției de princip, după care vrea guvernul actual să se rezolve chestiile supuse acestei Camere în acest moment? Să fie oare lipsă de orice princip politic pe banca ministerială? Avem oare a face cu un guvern liberal sau avem numai a face cu o stăpânire de fapt? (Aplauze.) Avem a face cu un guvetn liberal, care trebuie să spue reprezentanților țarei: iată principiile mele distinctive, pentru care mă afl eu pe banca ministerială, iat nu opoziția din Cameră, necum opoziția coalizară afară din Cameră? Sau este numai frazeologia unui guvern de buget, care evită orice accenruare a vreunei idei politice pentru a fi în posibilitate de a lua din toate părțile orșice înlesnire a siruației sale personale și a continua, în

disprețul oricărui princip de luptă constituțională, plăcuta stăpânire de fapt, în care se află? (Aplauze.)

Ei bine! d-lor, o dată chestia așa pusă, noi răspundem îndată: nu este acest Mesagiu și nu este acest răspuns în situația spiritelor de astăzi; nu se poate mai mult timp guverna astfel o țară, unde a sporit cel puțin acea tinerime, care este setoasă de a vedea ideile legitimând stăpânirile de fapt; nu mai este cu puțința de a se ascunde ideile sau lipsa de idei sub vălul de cuvinte; nu mai este cu puțința a fi ministru fără a spune țării: pentru ce eu și nu tu!

D-lor deputați, valoarea principiilor puse înaintea de un partid politic, puse înaintea de un guvern, valoarea principiilor liberale ce ar trebui să le pună în lucrare guvernul actual, dacă ar fi guvern liberal, ceea ce eu contest, stă în aceasta că, mai presus de persoane și în afară de complicațiile trecătoare ale momentului, asemenea idei generale sunt elementul permanent al progresului politic în stat sub toate împrejurările, și când un partid este la guvern și când acelaș partid este în opoziție.

Acest punct de vedere merita a fi apropiat într-un mod practic de înțelegerea noastră a tutulor. Să ne punem dar întrebarea: majoritatea d-voastră de astăzi, întâmplându-se să nu mai fie la guvern, ce va face în opoziție? în numele cărui princip va susține lupta constituțională a ideilor mai deparre?

Am citit în atâtea foi guvernamentale că guvernul regrădă că n-are opoziție conservatoare. Permiteți unui membru infim dintr-un conservator să vă spună că noi regretăm că n-avem un guvern liberal susținut de un partid liberal. (Aplauze.)

Căci, d-lor, ce este liberalismul? Aceasta ar trebui să o știți d-voastră mai bine, cei din majoritate, dar poate ați uitat-o: însă noi ne dăm osteneala să o știm, fiindcă sunt chestii, care țin de conștiința unui om public de a și le rezolvi înainte de a se gândi să lucreze în sfera politică.

Să luăm liberalismul în câteva amănunte. Să-l cercetăm întâi în raportul constituțional între miniștri și Cameră, raport așa de esențial pentru viața parlamentară, încât și conservatorii au adoptat în această privință rezultatele câștigate în alte țări.

Câți miniștri sunt acum pe acea bancă? Vedem 6, da, pare că sunt 6 miniștri. Lipsește însă unul, d. Stolojیان. De ce a ieșit? Și de ce intrase? Nimeni nu știe oficial. Fusese înainte la justiție d. Nacu, a ieșit și a intrat d. Srătescu. De ce a ieșit și de ce a intrat? Fusese d. Voinov, fusese d. Giani; știți vreunul de ce au ieșit și de ce au intrat? Se spune vreodată Parlamentului ideile, proiectul, gândul constituțional pentru ca în mod liberal să fie supus lucru la controlul d-voastră și la aprecierea d-voastră precum a întregii țări?

Această întrebare m-am crezut datot a o pune totdeauna la începutul sesiunilor noastre, fiindcă atinge o parte esențială a parlamentarismului în genete, și cu atât mai mult a parlamentarismului liberal. Eu, neșriind, neaflând nimic oficial, deși sunt și eu în Cameră, citeam prin gazete, mă informam de la alții asupra acestor schimbări. Este foarte prețioasă în această privință gazeta cea mai eminentă a partidului d-voastră, *Voința Națională*.

Voința Națională, vorbind de d. Tache Giani, fost ministru al d-voastră pe acea bancă, zice și vă citez propriile ei cuvinte: că este un „avocat de a treia mână”, care a venit la guvern prin un „accident”, grație influenței unui ilustru bărbat de stat, și relevându-i stilul - fac scuzele mele că repet cuvintele *Voinței Naționale*, fac scuzele mele mai ales d-lui Voinov, dar citez foaia guvernului, adică foaia acreditată a partidului, care susține pe guvernul de astăzi, așadar *Voința Națională* zice despre d. Giani: că are un stil mai „prost” decât al d-lui Voinov, și citează ca dovadă despre aceasta stilul d-lui Voinov dintr-o depeșă de felicitare ce omul în prima emoție, unde nu se gândește la stil, adresa primului-ministru pentru că a scăpat de atentat.

Când vedeți foaia guvernamentală tratând de a treia mână pe o persoană, care a fost acum trei ani la ministerele d-voastră,

și tratând de... nu repet epitetul, pe un alt ministru, care a fost asemenea pe acea bancă în numele partidului d-voastră, și când mă gândesc filosoficește la lucrurile schimbătoare ale acestei lumi... (aplauze), la epitetele și calificările ce tot d-voastră le veți da unuia sau altuia și din miniștrii ce astăzi stau încă pe acea bancă și poate mâine nu vor mai sta, mă întreb: acesta este Partidul Liberal constituțional în numirea și schimbarea miniștrilor, în primirea și înlocuirea lor?

Când mai târziu veți fi în opoziție și veți vedea atunci un ministru-președinte, un despot... înțelegeți, că nu mă gândesc la actualul ministru-prezident (ilaritate), ci la un om cu apucături viziriale, la un reacționar, care vrea să reducă sistemul constituțional la absurd și, mascat sub o formă străină de convingerea lui și de inteligența multora din țară, profită de mecanismul constituțional ca să-și pue voința sa în locul voinței tuturilor, să facă să atârne toate de la bunul-plac al său, fără să se simtă dator să dea seamă țării despre actele sale publice, dar care va câștiga, te miri prin ce mijloace, o majoritate oarbă de aderenți în Cameră și va paraliza astfel adevărata viață parlamentară: atunci în numele cărui princip și cu ce drept vă veți ridica d-voastră din opoziția de atunci în contra unui asemenea despot reacționar?

Mai puteți revendica vechia onoare a liberalismului, al cărui prim drapel de luptă a fost rezistența majorității în contra omnipotenței unui individ?

Va veni, când veți fi d-voastră în opoziție, un guvern reacționar și va introduce - nu se introduce astăzi - arbitrarul în magistratură. Se va întâmpla, sub acel guvern posibil în viitor - nu s-a întâmplat astăzi - să se comită o crimă, spre pildă, la Râmnicul-Vâlcei, și când va veni judecătorul de instrucție s-o cerceteze, ministrul de atunci îl va destitui tocmai în acel moment și va trimite un alt judecător ad-hoc. Și se va întâmpla poate — căci știți că reacționarii nu iubesc presa — ca sa vie o nație îndignată să cadă cu bătele asupra jurnaliștilor,

și atunci va veni un procuror să constate lucrul, și același ministru reacționar îl va destitui și pe acest magistrat și va trimite un altul ad-hoc. Și va veni și o altă întâmplare sub același minister reacționar, o întâmplare spre pildă la Botoșani, și se va destitui și atunci un judecător de instrucție, și se va destitui tocmai în acel moment de agitare și se va înlocui cu un altul trimis iarăș ad-hoc. Ei bine, atunci at fi datoria Partidului Liberal să zică: Lupta seculară a popoarelor, onoarea liberalismului a fost respingerea justiției ad-hoc, fespingerea încercării unui om de la guvern de a influența și intimida pe cetățeni ptin oamenii unei justiții aparente, de a le lua garanția imparțialității mai ales în momente de agitare. Dar d-voastră o veți mai putea zice acesta în opoziție?

O să se mai zică, ar trebui să se zică de Partidul Liberal în opoziție, când vor veni reacționarii la putere, că ttebuie susținută lupta în contra nepotismului cotropitor. Nepotismul este o tentație pentru familiile cele mari; o să-și pue fiecare pe ai săi, și fiindcă au cam scăpătat familiile cele mari, celelalte au început să se îmbogățească, și fiindcă bugetul statului e restrâns, o să se dea unui om de al lor mai multe funcții, o să cumuleze, și atunci at ttebui să vie Partidul Liberal în opoziție și ar trebui să zică: e o veche lupră a liberalismului în contra cumularzilor; liberalii au inventat fraza despre sudoarea poporului și au zis să nu se îmbogățească funcționarii pe spinarea poporului. Dar d-voastră veți mai putea zice aceasta? Dar dv. în zece ani de guvern ați fost în stare să faceți o lege în conrra cumulului? (Aplauze.) Cred că, vă va fi greu a susține atunci drapelul liberalismului.

Va veni iar marea chestie de principii, descentralizarea comunei. Va fi discuția cea importantă când vor veni reacționarii și vor zice: îmi pun omul meu primar, nu voi să las nimănui în sat dreptul de a îngriji de afacerile sale comunale fără voia mea. Atunci ar trebui să vie liberalii, să zică: descentralizare, independență comunală! Dar tocmai proiectul

d-voastră de lege comunală pune direct pe ptimar, pe oricare-primai-, ca un agent administrativ al guvernului.

Ce să mai continuu, d-lor? Ce princip liberal aveți d-voastră azi? Ce veri purea zice d-voastră când veți fi în opoziție? În numele cărui princip vă veți ridica în opoziție, căci a sta la putere în numele bugetului e ușor! (Aplauze.)

Ei! dar în aceasta se vede că noi suntem încă o societate tânără. Cu ce ușurință de copil fiecare crede că ziua de azi e veșnică. Dar în aceasra lume trecătoare va veni și ziua de mâine. Știu că sunt mulți din d-voastră cari sunr convinși — și chiar această convingere e caracteristică pentru starea spiritelor în partidul d-voastră - că **pană** va trăi d. Brătianu, nu va cădea partidul guvernamental de astăzi. Așa să fie: dar în fine, din nefericire, d. Brătianu nu e nemuritor; poate fi nemuritor în istorie, dar nu e nemuritor fizicește; ei! și atunci, a doua zi? E acesta un pattid liberal, care consumă gândul principiilor liberale în faptul existenței a doi ochi? Aceasta se chiamă Cesarianism, nu liberalism! Și de ce vă mirați atunci când merge crescând nemulțumirea țării, dacă d-voastră toți pare că nu răsuflați decât din plămânii unui singur om? De ce vă mirați, dacă asupra acestui om se concentrează toată uta și toate pasiunile și se întâmplă atentaturi? El cel puțin, rrebuie să spunem în onoarea lui, e în adevăr cel mai bun din toată colectivitatea!

Să revenim acum la Adresă. Fiindcă nici Mesagiul, nici Adresa nu arată nici un princip liberal, fiindcă nu se arată întru nimic aplicarea acelor idei de liberalism pentru cari s-au luptat liberalii în toate țările, pană a ne fi convinși și pe noi conservatorii cele ce v-am spus acum; fiindcă văd un guvern, care în asemenea chestii de princip dă acum înapoi pană unde nu voim nici noi să mergem: mă întreb, ce stat constituțional mai e acesta? Ce pattid avem la guvern? Liberal nu este, conservator nu-l primim noi. Atunci ce e? O stăpânire de fapt? Dar stăpânirea numai de fapt produce rezisrența de fapt.

Și aceste idei nu sunt o născocire a mea. Binevoitoarea tăcere, cu care mă ascultați, mi-e o dovadă că sunt unii și alții, în conștiința cărora găsesc un răsunset. (Protestări.)

Aha! Acum vă deșteptați cu protestatea, fiindcă am spus-o pe față. Dar noi opoziția spunem ce gândim; guvernul face altfel. Dar o dovadă, dacă nu în tăcerea d-voastră care ați întrerupt-o, mai clar manifestată aci în Cameră, și aceasta este bine să fie adus la cunoștința M. Sale, este că o parte din adevărata inteligență fostă în partidul majorității, simțind că s-a rupt, s-a compromis, s-a mistuit stindardul principiilor liberale, nu vrea să fie mistuită și compromisă și ea împreună cu compromițătorii și mistuitorii, o parte din inteligența **pană** acum guvernamentală, se deslipește de majoritatea d-voastră și se formează în fine - și acesra este un ptogres constituțional - un parrid liberal, aici în Cameră, din ceea ce era până acum numai un partid de guvern; se formează în interiorul Camerei un partid, cate să fie în state de a zice - după ce nu va mai fi îndulcirea puterii la guvern - iată-ne în opoziție, ne luptăm acum pentru drepturile liberalismului celui adevărat și cunoscut de toată lumea; ne-am desfăcut încă în timpul guvernului actual de aceia cati, sub cuvânt și în numele liberalismului, s-au arătat a fi numai un guvern fără principii.

Pentru noi, cari am insistat totdeauna asupra necesității constituționale a formării parridelor de principii, este bine-venită această disidență. Vom avea cel puțin o parte foarte inteligentă din această Cameră, cu care chiar dacă vom fi adversari când s-ar discuta diferențele între conservatori și liberali, ne vom găsi uniți în respectarea în genere a principiilor oneste și clar manifestate; ne vom apropia, ne vom identifica în a recunoaște că nu este bine într-o țară constituțională să confundăm, mai ales la guvern, ceea ce esre princip cu ceea ce nu este princip, ceea ce este interes general, cu ceea ce este interes parricular, ceea ce este budget al țării cu ceea ce este budget al colectivității, ceea ce este guvern cu ceea ce este o

simplă expediție de afaceri după formula: vom vedea de astăzi până mâine, vom face într-un sens sau alrul, numai să ne ținem la putere.

Cu această înălțare într-o sferă mai curată, cred că este de bun augur începutul sesiunii de față.

Și fiindcă nimic din acestea nu transpiră în Adresa majorității, fiindcă un fapt de așa însemnătate, adică disidență de principii liberale petrecută în mijlocul partidului guvernamental, este trecută absolut sub tăcere și totul se acopete sub o eleganță de cuvinte, noi vom vota contra acestei Adrese. (Aplauze.)

74

La aceeaș Adresă. Dinasticismul liberalilor. Necesitatea unei schimbări de guvern

(Ședința Camerei de la 2 decembrie 1886)

D-lor deputați, aliniatele din urmă ale proiectului de adresă sunt: „Trăiască Majestațile Lor: Trăiască Dinastia!” M-am înscris la aceste aliniate, fiindcă în privința lor cu toții ne întâlnim în unul și același gând.

A fost foarte prețios pentru aceia din noi, cari nu de astăzi or de ieri, dar în întreaga lor viață politică au fost monarhici și dinastici, a fost o fericire pentru noi a auzi din remarcabilul discurs al d-lui ministru al justiției, că această convingere a noastră a fost totdeauna împărtășită și de șefii Partidului Liberal, că d-nii C. A. Rosetti și Brătianu, și la 1875 și la 1876 în mijlocul coalițiunii numite de la Mazar-Pașa, au fost însuflețiți de aceleași simțiminte.

Aceasta e pentru noi o garanție mai mult pentru viitor; dar este prețioasă această declarație și este mângâitoare și pentru situația de astăzi; căci ne permite a face o comparație mai dreaptă între starea spiritelor de atunci, și starea spiritelor de acum. Dacă în adevăr - după cum ne spune d. ministru al justiției - d-nii C. A. Rosetti și Brătianu, sufletele Coaliției de la Mazar-Pașa, erau monarhici și dinastici, era gteșită părerea lătită pe atunci, că în Coaliția de la Mazar-Pașa se discutau și candidaturi; căci e bine înțeles: declarația d-lui ministru al

justiției, eminent bărbat de stat, însemnează că C. A. Rosetti și Brătianu, cari erau monarhici, înțelegeau pe *acest* monarh și pe *această* dinastie; altminteri declararea d-sale ar fi un joc de cuvinte.

Cu atât mai fericit lucru este dar pentru noi, că se poate data înrădăcinarea simțimentelor monarhice și dinastice de pe atunci. Era dar numai aparență, dacă unii din membrii secundari ai Partidului Libetal erau contrarii.

Prin urmare, deși d. X.¹ vorbea de abise, aceasta nu însemna nimic, s-a putut ușor acoperi abisul cu un portofoliu; deși d. Y.² se încerca să sape prestigiul monarhului prin foi străine sub pseudonimul Erdmann von Hahn, aceasta nu însemna nimic, căci baronul von Hahn s-a arătat mai pe urmă mare dinastic; deși d. Z.³ făcea caricaturi și insulta în gazetă **pană** și familia Monarhului, aceasta nu însemna nimic: poetul era tot monarhic și dinastic, căci nimic nu l-a împiedicat mai pe urmă să facă poezii în *Monitor* pentru dinastie. (Aplauze, ilaritate.)

Aceasta ne este de bun augur, ne este o mângăere pentru starea actuală. Ce era adevărat la 1875 și 1876, să nu fie oare tot așa de adevărat și la 1886? Dacă atunci acei X, Y și Z erau oameni de a doua mână, cari nu însemnau nimic, pe câtă vreme, după declarația d-lui ministru de justiție, șefii adevărați erau monarhici și dinastici; dacă s-a putut preface abisul de arunci într-o linie foarte ușor de trecut acuma, dacă baronul de Hahn de atunci a putut să dea acum „târcoale” împrejurul Dinastiei; dacă acela și altul și cel de-al treilea s-au putut arăta astăzi oameni dinastici și monarhici convinși: pentru ce oare vă mirați și vă mișcați astăzi, când vedeți că în opoziția din afară de Cameră sunt articole violente, condamnabile după părerea mea acum ca și atunci, în contra Regelui? Pentru ce, dacă auziți

¹ I. Câmpineanu.

² D. A. Sturdza.

³ Orăsanu.

că se pronunță și astăzi pe ici pe colea câte un cuvânt de dezordine, dacă simțiți că e o atmosferă contrarie, pentru ce nu vă mângâiați cu suvenirile de la Mazar-Pașa? Căci trebuie să fiți convinși, precum sunt și eu convins, că și azi șefii Opoziției-unite sunt cel puțin tot atât de monarhici și dinastici, pe cât erau la 1875 d-nii Rosetti și Brătianu. Și ptecum tocmai efervescența secundarilor de atunci le-a fost un motiv mai mult de a se face mai târziu geloșii apărători ai Dinastiei și Monarhiei, tot așa Opoziția-unită din afară, întru cât are aparența în unele manifestări secundare de a fi contrarie stării de lucruri, va căuta în viitor ocazia să arate cu atât mai mult că sunt cel puțin egali coalizaților de la Mazar-Pașa în faza lor de mai târziu.

Numai, d-lor, asemenea lucruri să nu meargă prea departe! Aici se pune o legitimă întrebare: Ce s-ar fi întâmplat, dacă la 1876 n-ar fi căzut Catargi? Aș voi să vorbesc azi, dacă aș putea, în afară de orice personalitate, și în afară de orice iritare; aș dori ca față cu acest aliniat, unde în adevăr suntem cu toții cei din Cameră inspirați de aceleași sentimente, să găesc un fel de limbagiu comun, ca să ne putem înțelege așezat, liniștit, asupra următoarelor discuții: Ce s-ar fi întâmplat la 1876? Eu am recunoscut în fața d-voastră mai de mult, că după părerea mea la 1876 a fost necesar să cadă Cabinetul conservator; nu cred că se putea face războiul, care l-am făcut, cu iritația spititelor, care era pe atunci. A fost lucru foarte cu minte, că a venit atunci la guvetn ministerul Brătianu, și am fost cel dintâi, cum de altfel a avut dreptate d. ministru al justiției să o declare, care am recunoscut marele merit al d-lui Brătianu de a fi putut în asemenea împrejurări să menție, împreună cu libertățile publice, și ordinea dinastică în țară sprijinindu-se pe un partid, cate **pană** atunci da loc la multe bănuieli.

D. Ioan Btătianu, făcând din partidul său un partid de guvern monarhic, a făcut atunci pentru consolidarea ordinii noastfe constituționale foarte mult, tot așa de mult cât a făcut

d Lascar Catargi, când la 1871 a luat frânele guvernului în momentul, în care Principele vrea să abdice. Da, aceasta a făcut-o d. Brătianu, și am ținut a o recunoaște încă o dată, fiindcă eu prevăd vremea (poate să mă înșel, precum pot înșela toate prevederile oameniești, dar poate să nu mă înșel), eu prevăd vremea, când apărarea ce i-o fac acum în opoziție hotărâtă cu d-sa, voi avea să i-o fac atunci, când va fi d-sa în opoziție și când vor fi alții, care-l vor ataca cu pasiune și cu relevarea erorilor ce le-a comis, vor voi să-l persecute împreună cu ai săi și să-i șteargă orice merit ce a avut.¹

Vasăzică a făcut aceasta d. Btătianu; a făcut mai mult: prin o bună inspirație a luat răspunderea războiului, deși adevăratele merite ale războiului, după vorbele d-lui Carp, se cuvin mai sus și mai jos, dar rămâne totuș meritul d-lui Brătianu că a știut a se acomoda acelei situații și a face ceea ce a făcut; a mai proclamat, împreună cu d-voastră roți din majoritate și cu noi, independența; a făcut mai mult, nu mai mult în fapt, dar ca formă exterioară: a știut, împreună cu noi toți, însă prin inițiativa sa și a d-voastră, să proclame Regatul României.

Toată întrebarea este acum: de la proclamarea Regatului încoace, din momentul în care s-a accentuat așa de bine Dinastia, ce s-a făcut de guvern pentru a se înrăi în sufletul poporului, în care are să domnească mai departe? Iată întrebarea; căci pe hârtie este ușor să faci acte constituționale, dar imporrant este ca ele să trăiască în cugetul acestei țări.

Îmi aduc aminte de frumoasele cuvinte, ce le-a zis actualul președinte al Camerei, atunci când la 14 mame a luat inițiativa propunerii Regarului, că de acum înainte să se știe că va crește în inimile noastre rădăcina monarhică.

Apoi vedeți, d-lor, atunci ni s-a vorbit de Era nouă, și eu n-am găsit nemerit răspunsul d-lui ministru al justiției, care la

¹ Cum s-a și întâmplat după căderea sa de la guvern, în sesiunea Camerei de la 1888-89.

întrebarea mea: unde sunt principiile ce le practicați în Era nouă? ne vorbea de titlurile cele vechi, cu cari a venit la putere ministerul Brătianu și s-a menținut **pană** la 1884.

Apoi discursul la Adresă e în anul 1886, nu în 1884. întreb dar: de la 1884 până la 1886 ce s-a făcut în organizarea și adminisrrarea internă penrru a se întări această începătoare Dinastie?

D-lor, din punctul meu de privire, situația în țară îmi pare că e astăzi prea neliniștită. Au fost țătani la Botoșani sau nețătani, au fost alegători sau nealegători, — cari au făcut rebeliunea, chestie indiferentă. Chestia adevărată este: de la 1884, de la 1885 și în 1886 a scăzut sau a crescut nemulțumirea unei mari părți a țării, violentul limbagiu și atacurile opoziției afară din Cameră?

Eu cred că a crescut. Și acum când la începutul acestei sesiuni urăm fericire și lung rraiu Dinastiei, trebuie să ne întrebăm: această mișcare, această creștere a dușmăniei în contra ministerului Brătianu, **pană** unde e probabil că are să meargă? Esre după trecut probabil că ministetul Btătianu va îmblânzi, va mulțumi din ce în ce mai mult spiritul populațiilor? Se poate oare spera că Opoziția-unită va părăsi sau va împuțina amărăciunile și ura ei? Mergem spre împăciuire sau spre o mai mare învrăjbire cu guvernarea d-lui Brătianu?

Într-o asemenea situație văd înăuntrul Camerei o parte inteligentă de disidenți, care se desparte de guvern, și văd în afară din Cameră mulți oameni inteligenți, cari se apropie de opoziție.

Adevărul pentru mine este acesta: numărul aderenților d-lui Brătianu descrește, nemulțumirea în țară crește.

Apoi nu cumva este tocmai situația, care era la 1875—1876 când cu Conspirarea de la Mazar-Pașa?

Nu cumva se naște și acum întrebarea foarte importantă: mai poate merge înainte situația actuală? Este spetanță de a se îndrepta? Sau este probabilitatea că se va face mai rea? Și

este situația complicărilor externe de natură a suporta o asemenea stare de lucruri?

Vedeți, d-lor, monarhia noastră, Dinastia noastră este o Monarhie și o Dinastie constituțională.

Cate este folosul constituționalismului pentru o monarhie și o dinastie? Pentru ce s-a găsit că este mai sigură continuarea dinastiilor constituționale decât a celor absolutiste? Pentru că în alternarea partidelor stă garanția permanentă a Coroanei, care este deasupra tuturilor.

Căci pe de o parte prea îndelungata ședere la guvern a unui partid face să-i sporească abuzurile, iar pe de altă parte tocmai aceste abuzuri împreunate cu legitima nerăbdare a celor lăsați afară face să sporească nemulțumirile până la un grad periculos.

Atunci intervine importantul rol al constituționalismului, care permite o scăpare mai liniștită din o asemenea situație prea încordată.

Întrebarea este acum: ne aflăm noi într-un asemenea moment?

După convingerea mea nu se mai poate aduce o îmblânzire a situației prin guvernul d-lui Brătianu și elementul nemulțumit crește atât în Cameră, cât și în afară din Cameră; mi-e teamă că au să se tepete violențele, cari au început deja, și că aceste repețiri, aceste încordări de situație au să găsească un guvern din ce în ce mai slăbit, și aceasta în fața unor evenimente, a căror gravitate nu se poate contesta.

Fiindcă dar sunt împreună cu toți d-voastră un convins aprobator al acestui ultim aliniat din Adresă, fiindcă noi toți zicem și vom vota: „să trăiască Majestățile Lor! să trăiască Dinastia!", tocmai pentru aceea vom vota contra Adresei întregi, pentru a accentua din partea noastră pe cât putem mai mult opoziția în contta actualului guvern. Noi vom găsi o liniștire a relei situații prezente numai atunci, când prin vreunul din modurile constituționale posibile se va da ocazie

elementelor moderate și prudente, cari există în mare număr și în opoziția afară din Cameră, să dovedească - ceea ce este exact - că sunt oameni de ordine constituțională. Folosul va fi atunci clar: D-voastră v-ați afirmat așa de tare, de când sunteți la guvern, ca zeloși monarhiști, încât nu veți mai putea pătăsi această linie de conduită politică nici fiind în opoziție, lat acei, caii astăzi sunt în afară de cercul d-voastră și în afară din Camere și de cari vă plângeți că au unele aparențe contrarii, vor veni atunci să se adauge la acest concert de monarhiști dinastici. Numai astfel se va întări situația în fața pericolelor interne și externe. (Aplauze.)

I
!

r

l

75

Asupra întârzierii unei interpelări*(Ședința Camerei de la 10 ianuarie 1887)*

După însărcinarea rurilor depuraților din opoziție, autorul scrierii de față anunțase încă la 13 decembrie 1886 o interpelare a asupra bărărilor înscenate de administrația comunală în contra redacțiilor opoziționiste din Capirală. Dezvoltarea interpelării se tot amâna de guvern și de majoritatea Camerei sub felurile pretexte. Următorul dialog izbutește în sfârșit să ajungă la fixarea unei anume zile.

D-le președinte, vă rog să binevoiți a interveni pe lângă onor. Cameră ca să fixeze o zi pentru dezvoltarea interpelării ce am avut onoarea a anunța încă de acum patru săptămâni. Ieri ați pus-o la ordinea zilei, dar a lipsit d. președinte al consiliului și ministru de interne; astăzi văd că lipsește de asemenea; nu voim să fim indiscreți, dar poate că este indispus; îi doresc din toată inima să fie și fizicește și politicește restabilit, dar trebuie să fie o zi regulată pentru dezvoltarea acelei interpelări, dacă binevoiesc d. președinte. Astăzi poate că iar nu vine d. președinte al consiliului; luni poate că este tot la Florica; poate dat marți să fie ziua fericirii, în care vom putea uza de acest drept constituțional. Aș ruga dar pe d. președinte să consulte Camera, dacă consimte ca

marți să fie pusă la ordinea zilei dezvoltarea interpelării mele, și aș dori să știu de la d-ni miniștri, ce speranță ni se aduce despre prezența d-lui ministru de interne.

D. ministru de finanțe, C. Nacu. Interpelarea d-lui Maiorescu este singura, care nu mai poate suferi întârziere, căci pentru toate celelalte interpelări s-a dat cuvântul d-lor interpeleți și d-lot le-au dezvoltat.

Voci. Cer cuvântul.

A. Djuvara. Cer cuvântul.

D. ministru de finanțe, C. Nacu. Afară de d. Djuvara, care ieri nu a fost aci când i-a venit rândul să o dezvolte, și de aceea a anunțat-o din nou.

D. Flea a fost prezent, când i-a venit rândul, dar era legat la gât fiind bolnav și n-a putut votbi.

D-lui Nicotescu i s-a dat cuvântul ca să-și dezvolte interpelarea, dar d-sa a vorbit aproape o oră de altceva fără să-și dezvolte interpelarea.

Singurul dar, care nu și-a dezvoltat interpelarea, este onorabilul d. Maiorescu, și d-sa are tot dreptul a cere de la d. președinte să se fixeze o zi în care să-și dezvolte interpelarea. Cât pentru guvern, noi primim ziua aceea, pe care o va determina însuș onor. d. Maiorescu, fie luni, fie marți, numai astăzi nu, și atunci guvernul va răspunde...

O voce. Cine va răspunde?

D. ministru de finanțe, C. Nacu. V-am spus cine: guvernul, căci guvernul este indivizibil; v-am declarat că în orice altă zi afară de astăzi guvernul va răspunde la interpelarea d-lui Maiorescu, după ce d-sa o va fi dezvoltat.

D. președinte. D. Maiorescu a auzit declarația guvernului, că va răspunde în orice altă zi afară de astăzi, și prin urmare îl rog să determine acea zi...

Voci. Astăzi, astăzi.

D. ministru de finanțe, C. Nacu. Am zis că luni sau marți, după cum însuș d. Maiorescu propunea adineaori, vom putea răspunde...

O voce. Ați zis că guvernul este indivizibil.

Titu Maiorescu. D-lor, are un deputat dreptul să adreseze o interpelare unui anume ministru?

Da.

Acum fără îndoială se poate să fie împrejurări, în care acel anume ministru să fie împiedecat de a veni el însuși ca să răspundă; poate să fie bolnav, indispus, sau poate să fie reținut de alte lucrări mai urgente la Senat; pot să fie împrejurări extraordinare cari să-i impue absența, precum asemenea pot să fie conveniențe foarte legitime, cari să oblige pe deputatul interpelator a statui să dezvolte față cu întreg guvernul interpelarea, pe care a anunțat-o, sau cel puțin în prezența ministrului, la care s-a adresat, și poate și Camera să primească aceasta.

Dar, d-lor deputați, așa numai de la sine, fără nici o explicare, fără ca de pe banca ministerială să se spue că ministrul respectiv este împiedecat de cutare și cutare împrejurare de a veni să răspundă deputatului interpelator, ci numai după teoria, că miniștrii fiind solidari, nu este obligat cutare anume ministru, care se crede ceva mai presus, ca să fie prezent, această practică cred că nu este bine să se introducă în dezvoltarea interpelărilor. Este în genere datoria ministrului respectiv, și numai a lui, de a fi prezent la dezvoltarea unei interpelări ce i se anunță, și fără de o cauză justificată a absenței, interpelatorul este în dreptul său de a cere prezența celui ministru, către care s-a adresat.

Pe acest motiv rog pe majoritate să binevoiască a consimți ca să se fixeze pe marți dezvoltarea interpelării mele, și îmi permit a adăuga: cu speranța, că vom avea onoare de a vedea marți pe banca ministerială pe d. ministru, către care s-a adresat interpelarea și care este ministrul de interne.

D. ministru de finanțe, C. Nacu. D. Maiorescu a fixat ziua de marți; prin urmare marți guvernul va răspunde.

76 și 77 .

Interpelare asupra devastării înscenate la 5 sept. 1886 în contra redacțiilor unor ziare

(*Ședința Camerei de la 18 ianuarie 1887*)

D. președinte, General Lecca. Acum la ordinea zilei este interpelarea d-lui Maiorescu asupra evenimentelor și atitudinii guvernului în urma atentatului de la 4 septembrie.

D. Maiorescu are cuvântul.

T. Maiorescu. Domnule președinte, permiteți-mi a rectifica mai întâi textul și sensul interpelării mele, care nu este așa cum a binevoit d. președinte al Camerei a-l anunța.

D. președinte. Eu am spus în scurt copriinderea interpelării d-voastră.

T. Maiorescu. Ea nu are a face cu odiosul atentat de la 4 septembrie 1886; ea are exclusiv a face cu un alt atentat, cu cel comis la 5 septembrie.

D-lor deputați, vorbirea mea va fi foarte moderată, nu numai moderată în expresii, căci pentru mine este regulă de stil parlamentar: când lucrurile sunt foarte tari, cuvintele trebuie să fie foarte blânde, ci și mai ales moderată în concluzii, precum vă veți convinge în curând.

Această interpelare relativă la devastările comise pe la unele redacții de jurnale din capitală, este adresată numai d-lui ministru de interne, și nu d-lui ministru-președinte, cum ar

fi fost după hierarhie mai politicos, și de când cu manifestarea ideilor d-lui Vasilie Lascar și altor deputați din majoritate trebuie să fim cu luare aminte la hierarhie și arhondologie.

Deși în momentul anunțării întetpelării mele era însuș d. ministru-președinte totdeodată și ministru de interne, nu puteam prevedea că va fi tot așa și în momentul dezvoltării interpelării. Se vorbea iarăș de schimbări minisrerieale printre culise; era vremea sărbătorilor, când se fac prezente la cei mici, și așa s-ar fi putut întâmpla ca portofoliul de la interne... dar în fine, de astă dată nu s-a întâmplat, și astfel întetpelarea se adresează și se dezvoaltă astăzi în contra d-lui ministru-președinte și ministru de întetne.

D-lor deputați, faptele la cari se refere interpelarea mea vă sunt cunoscute. Se comisese la 4 septemvrie atentatul contra d-lui ministru-președinte; spre onoarea conștiinței omenești se poate afirma că tot ce a fost om de omenie în această țată, și nu numai în această țată, dar și în străinătate, și-a exprimar sincera sa indignare de acest fapt; și se cuvine a releva mai ales, că în primul moment și toate foile opoziționisre, o repet: roate foile din opoziție s-au asociar la exprimarea acestei indignări.

A doua zi, într-un mod foarte natural și care face onoare îndeosebi comercianților de frunre din capitala București, aceștia împreună cu mai mulți alți cetățeni s-au dus - se și cuvenea să facă așa - ca să-și exprime sentimentele de bucurie pentru scăparea d-lui prim-ministru. S-au dus la Ministerul de Inrerne, la consiliul de miniștri; au ținut acolo o cuvântare, care exprima acesre sentimente, și d. prim-minisrru a răspuns de pe balconul Ministetului de Interne. N-ar fi drept, într-o discuție mai rece parlamentară, să insistăm prea mulr asupra căldurii expresiunilor ce în prima emoție le-a întrebuințat d. prim-ministru față cu mulțimea, care era acolo adunată. Când s-ar fi mărginit lucrul la atâta, ar fi rămas bine. Însă din acea mulțime toți comercianții onorabili, tot ce era mai cunoscut, după manifesrația făcută la minister, s-au dus pe la casele lor.

fericiți de scăparea primului-ministru, poate și de cuvintele ce au auzit din gura d-sale. Zic, că comercianții cei onorabili s-au dus pe la casele lor, fiindcă s-a născut o mică polemică în presă asupra acestor fapte. Pe nedrept o parte a presei nu vrea să recunoască în primul moment ceea ce a fost în adevăr, că adică oamenii cei mai onorabili au fosr în mare parte în curtea Ministerului de Interne ca să felicite pe primul-minisrru; și atunci au răspuns aceștia în presă, au subscris acesr răspuns, au revendicat onoarea de a fi fost, și bine au făcut, la primul-ministru; însă tot ei s-au grăbit a adăoga în același răspuns că de acolo s-au dus pe la casele lor.

Acum, d-lor, după ce aceștia s-au dus pe la casele lor, nu știu cine va fi rămas din curtea Ministerului de Interne, cari nu s-au dus pe la casele lor, ci s-au dus pe la casele altora. (Aplauze din parrea opoziției.) Faprul este, că o ceată de oameni (nu așa, d-lor, mă exptim în tt-un mod modetat, dacă îi numesc o ceară de făcători de iele? fiindcă devastările în nici un caz nu pot fi o facere de bine), așadar: o ceată de făcători de rele a pornit de acolo, însă organizați în bandă, adică în ordine închisă - era ordine în dezordine, - a pornit de la Ministerul de Interne din strada nu știu de ce numită a Academiei (ilaritate), și a trecut prin strada Vămei, și a ieșit în strada Victoriei (ilaritate), și a ajuns drept la piața Episcopiei, și aci, sub această amintire bisericească (ilaritate), a năvălit asupra redacțiunii ziarului *Epoca*, a sparr feresrrele, a spart ușile, a spart dulapurile, a rupt hârtiile, a aruncat dosarele de corespondență, chiranțe și alte acte pe jos și pe stradă, a apucat la bătăi pe cine a găsit prezent la redacție, pe un adminisrrator, pe un scriitor, a luat la goană câțva redactori, unul s-a ascuns în pivniță, altul în pod, sus, jos, fiecare unde putea, și a comis aceste brutalități într-un timp să zicem de 15,20 minute, poate o jumătate de oră.

De acolo, tot așa organizată, această ceată, tot prin strada cea mai frecventată a Bucureștilor, prin Calea Victoriei, a inttat în strada Clemenței, ziua la ameaza mare pe la 10 și jumătate

ore dimineața și s-a dus la alt ziar, la *Independance Roumaine*, care însă, pesemne că având oarecare prevederi asupra libertății presei sub era nouă, se baricadase și putea să se baricadeze după construcția caselor, fiindcă avea spre stradă un grilaj de fier țeapăn și din întâmplare în curte erau preparative de iarnă, lemne pentru încălzit, și tipografii de acolo au pus mâna pe lemne și s-au pus în stare de legitimă apărare; mai era și câte o pușcă pe la d-nii redactori din casă, se vede ca sunt vânători — sper că nu va vedea vreun judecător de instrucție și în aceasta dovadă de complicitate la atentaturi. (Ilaritate.)

A fost destul de legitimă și energică apărarea pentru ca curajoasa ceată să se retragă de acolo fără a mai încerca brutalități; s-a retras dar tot în ordine, tot organizată și a luat-o, o fi fost pe la 10¹/₄ ore, iarăș pe strada mare, a trecut pe dinaintea Palatului Maiestății Sale Regelui, a trecut pe Piața Teatrului și a ajuns la Bulevard, a apucat la dreapta la băile Eforiei și acolo sus, unde nu știu cum administrația Eforiei a avut în zilele erei nouă curajul să închirieze unui jurnal din opoziție, *România*, câteva camere pentru redacțiune, s-a urcat banda pe scări și a început la redacția *României* aceeași scenă, a dărâmat ușile și ferestrele de la clădirea Eforiei, a păttuns în redacție, a devastat arhiva, a bătut până la sânge pe unul din redactori și apoi s-a retras și de acolo.

Acum, ce au făcut acești interesanți cetățeni, mai departe, nu vă pot spune bine; este probabil că au serbătorit împreună aceste fapte victorioase, dar sigur este că după câteva ore aceeaș ceată de oameni, de astă dată mai înflăcărați, mai entuziasmați, tetminul oficial este mai indignați (Ilaritate), - o indignare, care devenea mai tare după cinci ore de răsuflare - vasăzică pe la 1 și jumătate sau 2 ore după-amiazi ceata *indignată* a revenit la Episcopie iarăș pe strada mare, și a amenințat din nou pe redactorii prezenți ai *Epocei* și-mi pare că a și bătut pe unul din scriitori.

Iată faptul, d-lor.

Locuința mea nu este depat de Piața Episcopiei; a venit un cunoscut la mine pe la 10 ore sau 10 și jumătate și pe urmă altul, și mi-au spus ce se petrece; era atâta aglomerare de oameni, cari veniseră asupra redacțiunii *Epocei*, încât de-abia a putut să treacă ttăsura celui dintâi, care a venit la mine.

Apoi am deschis ferestrele ca să constat dacă se auzea ceva; eu nu am auzul bun; totuș mi se părea că se auzea ceva, era arata larmă acolo, spargere de fereștri ere, încât era cu puțință să se audă ceva și în acel cap al stradei Mercur. În tot cazul, eu am văzut ceva; am văzut pe sergentul stradei mele, a stradei Mercur, plimbându-se liniștit pe strada sa. Atunci am ieșit și eu pe stradă, m-am dus la redacția *Epocei*, am văzut devastările comise, erau deja comise, în acel moment pesemne că mergeau spre redacția jurnalului *L'Independance Roumaine*, și am văzut acum doi sergenți, cari păzeau la *Epoca* odăile devastate, dar cari fuseseră nevăzuți în timpul devastărilor și bătăilor. Câtva timp după aceasta m-am întâlnit cu d. Dimitrie Giani, care mi-a spus următoarele: plecasem să depun carta mea vechiului meu președinte al consiliului, d-lui Ioan Brătianu, ca să-l felicit pentm că a scăpat de odiosul atentat; dar când am văzut înaintea redacției *Epocei*, ces-a putut petrece sub prezidenția d-lui Ioan Brătianu, am rupt carta de vizită în două (aplauze din partea opoziției), am arătat-o ruptă copiilor mei, ca să știe și ei că această cartă de vizită voia să fie un semn de veche simpatie și venerare pentru d. I. C. Brătianu, dar că în urma celor ce am văzut, își pierduse acest înțeles și de aceea am rupt-o.

V-o spui aceasta, d-lor, pentru a vă arăta impresia ce a produs devastarea redacțiilor de jurnale chiar asupra multora din aceia, cari de altminteri voiau să se asocieze la manifestările de simpatie pentru d. ministru-președinre. A paralizat aceste simțiminte.

Eu petsonal însă mi-am făcut datoria de membru al opoziției constituționale și de ordine și am căutat să exprim d-lui ministru-președinte felicitările mele pentru scăparea d-sale.

Acum o întrebare pentru discuția acesrei interpelări: Că se comit asemenea devasărări, că se pot comite, dacă ar fi numai o simplă brutalitate a unor oameni privați, fie îndreptată contra orcu, nu ar merita prea mult să vă ocupe timpul d-voastre. Însă, d-lor deputați, este o chestie aci de toată importanța, cate merită să ocupe timpul d-voastră, al nostru, al tutulor: organele însărcinare cu menținerea ordinii publice ce atitudine au avut în acest timp, față cu acest fapt?

Credeți d-voastră, că se poate întâmpla în capitala București, în ziua mare, în stradele cele mai frecventate, ca 50-60 sau 100 de oameni să treacă din strada Academiei prin Calea Victoriei, să vie la Episcopie, la redacția jurnalului *Epoca*, să spargă porțile, ferestrele, dulapurile, să bară pe oameni, și apoi de acolo să pornească, să meargă în ceată sau bandă organizată, cu ciomegele în mână, tot pe Calea Victoriei, să treacă în fața Teatrului, să intre în Bulevardul cel mare și la redacția jurnalului *România*, să facă aceleași stricăciuni, și apoi dupe 2-3 ore să se înroarcă din nou rot la redacția jurnalului *Epoca*, fără ca în tot cursul acestui drum și acestui timp un sigur organ al autorității însărcinate cu paza siguranței publice în capitală să aibă cunoștință de toate acestea?

Se poate întâmpla să nu se găsească pe acele strade un singur sergenr măcar, care să se încerce să împedece acea ceată? se poate întâmpla ca în această capitală să vie o bandă de oameni și să comită brutalități ca cele comise, fără ca un singur reprezentant al ordinii publice să înștiințeze măcar poliția, să înștiințeze parchetul, să aresteze sau să poată denunța pe vreunul din făcărorii de rele?

Eu cred că mă exprim conform minții firești, dacă zic că aceasra nu se poate.

Dacă așa s-au întâmplat lucrurile, dacă nu au făcut sergenții de oraș nici o încercare de a împedece așa ceva, dacă nu s-a aresrat, dacă nici macar nu s-a denunțat nimeni, atunci sau că poliția a știut de mai nainte ce are să se înrâmple și nu

a voit să împedice, sau că aflând despre aceasta la moment, a voit să lase să se facă fără să intervie.

Sau că - mai știi? - poate a fost de conivență cu tot ce s-a întâmplat.

Poate să fie vreunul din d-voastră, care să stea la îndoială asupra cuvântului de conivență; dar că poliția a tolerat fâțiș acest lucru esre evident. Eu personal sunt sigur că este conivență, sunt sigut după ceea ce am văzut de la sergentul postat în strada mea, căci sta liniștit, când era această alarmă pe piața Episcopiei, fără să alerge în partea aceea, ptecum ar fi făcut-o în otce altă împrejurare.

Aci îmi aduc aminte de ceea ce mi-a povestit... a devenit o deprindere parlamentată introdusă de d. ministru-președinte, de a împrăpăta vorbirea cu povestiți, cu anecdote, mai ales de la cei morți...

D. președinte al consiliului, I. C. Brătianu. Ca toți bătrânii. (Ilaritate.)

T. Maiorescu. Și îmbătrânim cu toții, d-le ministm-președinte, întru aceasta suntem siliți a vă imita zi cu zi.

Un coleg al nostru din Cameră, aci prezent, din norocite în plină viață, îmi povestea că la 1871, în ziua de 11 (23) martie, când colonia germană, după dreptul ei, cu simpatiile ei, celebra tocmai ziua onomastică a victoriosului împărat al Germaniei, fiind pe arunci consul general al Germaniei d. de Radovitz, pe care mai ales d-voastră ttebuie să-l cunoașteți, atunci o ceată de făcători de rele (nici aceștia nu au făcut bine, nici pentru d-voastră, poliricește vorbind), o ceară de făcători de rele au venit înaintea caselor Slărineanu, astăzi casele Capsa, unde colonia germană banchera, și a început să spargă feresrrele sălei, să dea cu pietre în oameni.

Acest coleg al nostru, venind din întâmplare pe la ora aceea de la Cișmigiu, în sus spre Piața Teatrului, a auzit latmă. S-a întâlnit cu doi sergenți spre Piața Teatrului și i-a întrebat, cum

stau așa acolo când este atâta larmă în Podul Mogoșoaiei? Sergenții i-au răspuns: avem ordin să nu ne mișcăm. (Ilaritate.)

Pietrele se aruncau, ferestrele zburau, geamurile se spărgeau ceva mai departe; dat sergenții stau liniștiți, pentru că aveau ordin să nu se miște. Mi-am adus aminte de această istorie; căci tot așa a fost dat cuvântul de ordine să lase să se întâmple cele întâmplate la 5 septembrie.

Dar o dovadă mai mult, d-lot. Aci în Cameră, în ziua în care am anunțat interpelarea - și am anunțat-o în prima zi posibilă îndată ce s-a terminat discuția adresei și la Senat — un coleg al nostru, d. Râmniceanu, cu care n-am onoare să fiu în relații personale - d. Râmniceanu știți cât este de viu și de generos în expresiile d-sale, d. Râmniceanu mi-a spus în auzul tuturor celor ce erau față: ce gândești, d-le Maiorescu! D-ta nu vei dezvolta interpelarea aceasta înaintea judecării procesului Oroveanu? (Aplauze pe banca opoziției.)

De ce? replicam eu; ce are a face? Permiteți-mi a face o paranteză: era mai dibaci din partea d-voastră, dacă mă lăsați s-o dezvolt mai înainte, fiindcă astăzi, după achitare, vă vine mai greu. (Aplauze din partea opoziției.)

Dar ce are a face istoria aceasta, răspundeam eu d-lui Râmniceanu? Eu vorbesc de devastările presei opoziționiste, nu de atentate. În seara aceea a atentatului, la 4 septembrie, adaogăd. Râmniceanu, era să vă facem — d. Râmniceanu este un excelent chirurg, deprins cu operații sângeroase, nu vă veți mira de expresia întrebuițată - era să vă facem pe toți *biftec*. (Ilaritate.)

Era dar să ne facă în acea seară..., dar nu mai repet expresiile d-lui Râmniceanu. Și fiindcă aceasta poftă nu s-a îndeplinit în seara de 4, apetitul s-a ascuțit pentru ziua de 5, dar s-a și rafinat, a găsit o țintă vroită. Și ținta ce și-au găsit-o după reflecțiile nopții, a fost redacțiile câtorva ziare din opoziție.

Și mai este ceva ce mă întărește în afirmarea că erau preconcepse aceste brutalități din partea unor autorități, este

sistematica împătăștire prin presa plătită din străinătate, care în unison s-a grăbit a reprezenta cele întâmplate ca o izbucnire involuntară a indignației cetățenești în contra presei opoziționiste. Curioasă țară am mai fi noi! Cu trei ani în urmă d-voastră, cari vă ziceți expresia țării, cu ocazia revizuirii Constituției cereți să se dea un avânt și mai mare libertății presei, parcă nu era destul de liberă înainte; se putea interpreta ca cel puțin pentru calomniile private să se poată adresa cineva pentru despăgubiri civile la tribunalele ordinare, și atunci ați cerut ca și această puțință de a se hotărî despăgubirile civile prin tribunalele ordinare să fie luată particularilor și să fie toată afacerea de presă și chiar toate despăgubirile civile bănești date numai atribuției juraților.

În practică poate nu era de mare însemnătate, dar în atmosfera d-voastră ca liberali înaintați voiați să dați și prin revizuire un mai mare avânt liberei exprimări a opiniilor prin presă.

Foarte bine! Apoi, dacă așa a fost această țară, care a făcut opeta de revizuire a Constituției, capitala inteligentă a țării nu găsește ceva mai bun de făcut ca primă aplicare a libertății presei sporite prin revizuirea d-voastră decât să se arunce cu bețele asupra redacțiilor de jurnale? Și cine să fi făcut așa? Popotul indulgent și blajin din țara românească?

Asemenea lucruri le împrăstie asupra populației noastre presa plătită din străinătate. Frumoasă misiune! Se putea înțelege, ca și într-o țară mai civilizată să se găsească 50-60 oameni, cărora să li se încălzească *indignarea* în mod artificial, ca să bată pe jurnaliști; dar ca o liberă manifestare a unei capitale inteligente..., aceasta credeai că este bine să se acrediteze în străinătate despre noi? Poate fi așa ceva spre binele țării și a reputației noastre între străini?

În fine, d-lor, dacă admiteți ca cineva în bună conștiință să deducă din aceste premise și din aceste fapte concluzia neapărată că poliția a fost de conivență, că știa ce se pettece,

că poate a provocat, dar că în orice caz a tolerat ce s-a petrecut¹, atunci vine chestia în adevăr importantă pentru noi, pentru orice om politic cu bun-simț, pentru oamenii de principii liberale mai ales: Cum se poate justifica aceasta?

Sunt două explicări posibile, diferire una de alta. Cea dintâi ar fi aceasta: Atitudinea autorităților de a fi rolerat devastările s-ar putea întemeia pe o teorie, pe teotia demagogică - nu știu ce zice d. Lascar la această demagogie înaintată -, că toate emoțiile populare ttebuie să fie ttatate cu indulgență, că sunt justificate. Periculoasă reorie! D-nul președinte al consiliului trebuie să știe cel puțin după amintirile sale din tinetețe (toți, când eram tineri, eram înflăcărați adoratori ai libertății agitatoare), că emoțiile populare se îndreptează mai ales în contra autorității, în contra guvernelor. Vă aduceți aminte de lupta veche a studențimii, a tinerimii contra acelor pe cari - adeseori pe nedrept - îi numesc opresorii libertăților; emoțiunile populare cele mai multe, aproape toate sunt îndreprate conta guvernelor; apoi atunci cum rămâne cu teoria acruală a legirimării emoției din partea poliției?

Dar când acum trei ani au venit studenții, tocmai aceia, cari sunt mai înaintați în sentimentul agitator al libertății, adică studenții de la științele exacte, în Franța cei de la școala politehnică, la noi cei de la medicină; nu este așa, d-le dr. Râmniceanti? (întreruperi.)

D. președinte. Mențineți-vă în chestie.

T. Maiorescu. D-le președinte, voi fi întotdeauna tecunoscător pentru buna-voință ce o arătați în adevăr către opoziție, și dacă s-ar întâmpla ca după părerea d-voastră să-mi pierd eu șirul argumentării, să ies din chestie, vă voi ruga, să mi-l dați ca să mă pun pe calea dreaptă. Permiteți să-mi reiau firul după modul cum am înțeles eu argumenrarea.

¹ Devastarea păru a fi fost plănuită de d. Câmpineanu, primulul Capitalei. Vezi introducerea istorică la volumul de față.

D-le președinte, voiam să arăt, care poate să fie justificarea guvernului pentru atitudinea sa în fața unor asemenea lucruri? Și acese argument l-am subîmpărțit în două justificări posibile, cum am zice: i-am dat două corolare: cel dintâi este teoria justificării tutulor emoțiilor, și al doilea corolar, despre care vorbesc, este fără nici o teorie dorința guvernului de a ajunge în fapt la un scop anume față cu opoziția.

Iată ce voiam să atăt, și vorbind în înrăul corolar am arătat că, dacă este teoria că emoțiile populare trebuie să fie sub un guvern liberal ocrotite din partea poliției, această teorie este periculoasă.

D. președinte. Poporul nu înțelege filosofia aceasta (Ilarirate).

T. Maiorescu, căci asemenea emoții populare se îndreptează de regulă în conta guvernelor. Așa de exemplu, au venit studenții de la medicină (rău au făcut, mă grăbesc o spune, dar nu așa de rău ca cei de la 5 septemvrie) au venit câțiva din ei la 1883 și au strigat pe Piața Teatrului: jos Brătianu! Și mai știi ce se poate întâmpla? Să mai fie vteo „emoție populară” și să srrige: jos guvernul! căci emoțiile populare spontane se îndreptează mai ales contra guvernelor. Ce va zice atunci poliția cu teoria de astăzi? Dar ce a făcut la 1883?

Atunci s-au găsit îndată agenți de-ai poliției, cari să urmărească pe studenți, să-i aresteze, să-i dea judecatei.

Trec acum la a doua explicare posibilă a atitudinii guvernului față cu acele devastări, și aci ctred că ne vom înțelege mai curând cu toții. Este un fel de deprindere de la un timp încoace, mai ales de când v-ați despărțit de repozatul Rosetti (căci, dacă trăia Rosetti, petmiteți unui adversar poliric al lui a o spune, sunr convins că asemenea fapte nu s-ar fi întâmplat), ziceam, este un fel de deprindere, sub cuvânt că e mai moderată direcția guvernului astăzi, deprinderea de a ascunde cea mai violentă agresiune adminisrrarivă, pe care se sfiște a o face pe față sub masca unei manifestații populare. îndrăznesc

a o zice aceasta, fiindcă am văzut-o mai de multe ori, și de la prima apariție a acestui straniu și periculos fenomen, l-am urmărit cu atenția cea mai mare. Când din partea Opoziției-unite s-a făcut o întrunire în sala Orfeu și apoi la Bossel, îmi pare în 1884 sau '83, aceste întruniri au fost zgomotoase, la sfârșitul lor s-au întâmplat câteva scene de bătăi; eu n-am fost la acele întruniri, nici am a face cu Opoziția-unită, decât am citit, am aflat și eu ca d-voastră toți, am urmărit procederea administrației. Nu este un secret pentru nimeni, și dacă o spun aceasta aici în Cameră, o spun, fiindcă aș fi mulțumit, dacă d. ministru de interne ar desminți sau ar dezaproba formal. Eu îl voi crede, dacă va spune d-sa, că nu este așa. În București se zice în toate părțile, că la acea întrunire erau bătăuși îmbrăcați civil puși de poliție anume pentru a bate pe cei întruniți.

Voci. Nu este exact.

T. Maiorescu. Poate să nu fie; dacă d. ministru de interne va afirma că nu a fost așa, eu îl voi crede, și atunci cel puțin se va ridica această gravă bănuială deasupra administrației superioare.

D. ministru al justiției, Eug. Stătescu. Cer cuvântul.

T. Maiorescu. Dar cum stau astăzi lucrurile, cuvântul de *pacinici cetățeni*, de *națiune indignată*, a ajuns a fi un cuvânt caracteristic, care izbește în acest regim și care va rămâne istoric ca o pată și după căderea lui.

Când se zicea în vremea conservatorilor *candidaturi oficiale*, alegeri sugrumate, acest cuvânt i-a urmărit 10 ani; și astăzi chiar din când în când se mai încearcă d. vicepreședinte Câmpineanu a-l mai împropăta; însă, după impresia mea, astăzi nu mai produce efect, e răsuflat.

Dar a fost mult timp acest ponos asupra conservatorilor.
O voce. Ponos! (Ilaritate).

T. Maiorescu. Acest rău, această pată, este indiferent cuvântul; dar acest lucru rău a urmărit mult timp pe

conservatori. Ei bine, se vor aplica mult timp după căderea d-voastră, vă vor urmări cuvintele *pacinici cetățeni*, *națiune indignată*.

Când au venit pacinicii cetățeni la redacțiile presei, puteți să vă închipuiți ce a putut zice opinia publică în țară, deși în multe chestii este cam greu de știut cu siguranță, care este adevărata opinie publică. În cazul de față cred că cei mai mulți oameni sunt convinși că acei pacinici cetățeni erau sau agenți de poliție îmbrăcați civil, sau bătăuși organizați și plătiți pentru a face ceea ce au făcut.

Această procedură a unor oameni de la guvern cum se poate explica? și venim la punctul al doilea în discuție. Se mai poate explica prin dorința de a ajunge, chiar prin mijloace așa de rele, la un anume scop. Ce scop poate fi acesta? Scopul imediat pare a fi fost să se intimideze redacțiile presei, pentru ca să fie mai moderate în expresiile lor. Atunci să examinăm rezultatul, fiindcă acum nu mai e vorba de teorie, ci de un scop practic. Credeți d-voastră că s-a ajuns la rezultatul dorit de guvern? Ați putut constata că, după acele întruniri de la Orfeu și sala Bossel, Opoziția-unită s-a intimidat și n-a mai făcut întunifi? Sau că de la 5 septembrie și până azi presa este intimidată și a devenit mai moderată? Vă pare că *Lupta* d-lui Panu, *Epoca* și alte ziare, fără a mai vorbi și de acele ilustrate cum e *Cucuva*, sunt mai prudente în expresii? Nu. Dacă dar intimidare nu s-a produs, atunci asemenea măsuri luate, pe lângă că sunt rele în sine, pe lângă că nu se pot legalmente justifica, dat sunt și absurde, își greșesc scopul.

D. prim-ministru gândindu-se cu drept cuvânt nu numai la momentul în care vorbim, ci la situația generală a țării, zicea ieri d-lui Fleva: în momente de asemenea pericole, în momente de agitație, cari sun în jurul țării, vine opoziția și face în Cameră scenele acestea. Cu ce scop?

D-lor, cred că a trecut era monopolurilor patriotismului și sunt convins că nimeni nu va crede, cum că patriotismul este

un atribut exclusiv al celor de pe banca ministerială, pentru că nu s-ar putea în nici un caz să se nege acest sentiment de datotie pattiotică membrilor din opoziție ca d. Carp, d. Fleva, d. Marghiloman, d. Giuvvara, d. Caron Lecca și toți ceilalți. Prin urmare, dacă în asemenea momenre opoziția relevază asemenea lucruri, este tocmai, fiindcă în timpuri de agitare externă ar trebui ca înăuntru cei cari sunt însărcinați cu menținerea liniștei, să n" fie tocmai ei provocatori de turburări și brutalități.

Este ceva foarte straniu în epidemiile intelectuale, cari se pot produce.

Bătăuși introduși sub această formă și în acesre împrejurări, produc epidemii. (Aplauze din partea opoziției.) Este destul ca să se comită așa cum s-au comis aci în capitală cele ce s-au comis, penttu ca să se răsfângă resunetul acestor lucruri în capul multor altota în afară, și cred că o parte a celor întâmplare la Botoșani, sunt un răspuns la cele provocate în București (aplauze din partea opoziției), și pe această cale mergem și putem merge tot mai departe, și chiar foarte departe. De aceea, d-lor, nu este bine niciodată, ca organele cari sunt însărcinate cu menținerea ordinii publice, să dea bănuială, necum să deștepte ele asemenea scene.

D-lor, vă ziceam, că după ce am expus faptele cunoscute și am făcur un șir de reflecții asupra lor, noi cei din opoziție am voit să accentuăm această interpelare, care era cea dintâi ce ne-am permis a adresa guvernului în sesiunea de față, prin o moțiune, o moțiune foarte moderată (voi arăra îndată, de ce este moderată), o moțiune care are cel puțin însemnătatea ca să se poată număra cu ocazia ei acei din membrii Camerei, cari în privința opoziției hotărâte în contra bătăușilor sunr de aceleași păreri. Moțiunea este scrisă de 40 de deputați; 40 de deputați, între cari mă cred dator a releva numele scris aci al colegului nostru d. Oroveanu (aplauze din partea

opoziției, zgomot), fiindcă a reintrat în mijlocul nostru fiindcă a dat dovadă....

||
i O voce. D-le președinte, vă rog să suspendați ședința, unul din colegii noștri fiind bolnav.

D. președinte. Suspend ședința pe cinci minute.

- La redeschiderea ședinței d. președinte general Lecca ocupă fotoliul președintei.

\
" T. Maiorescu. Ziceam, d-lor, adineaori când am fost întrerupt prin accidentul întâmplat unuia din colegii noștri, ziceam că cirez cu o deosebită satisfacție dintte deputații semnatori ai acestei moțiuni pe colegul nostru reintrat în Cameră, d. Oroveanu; și mă credeam dator a exprima înaintea d-voastră aceasra satisfacție, nu fiindcă o parre din noi de la început am avut impresia că esre nevinovat și am voit să tefuze Camera autorizația de urmărire, și bine era dacă refuza (aplauze din partea opoziției), dar pentru onoarea Parlamentului român, fiindcă s-a dar prinrr-un verdict inatacabil, prin ceea ce tot timpul modern admite ca cea mai sigută manifestare a opiniunii populare, prin verdictul juraților, s-a dar dovadă, că nu se găsește nici un deputat în țara aceasta capabil de asemenea acte odioase, de cari s-au găsit capabili câțiva oameni de a acuza pe un deputat. (Aplauze din partea opozițiunii). Cred că aceasra trebuie să ne dea o satisfacție noastră și d-voastră tutulor. Această moțiune e concepută astfel:

„Camera, regretând devastările comise în ziua de 5 septemvrie 1886 la redacțiile unor jurnale din Capitală, trece la ordinea zilei.”

I
i Trebuie să vă spun, d-lor și onorabili colegi din majoritate, ca între noi cei din opoziție, deși înrrre aceșri 40 de deputați veți vedea poate pentru surprinderea d-voastră mai multe nume de oameni foarte moderați, printre noi, după ce venisem eu cu această formulă moderată, au fosr mulți, cei mai mulți, cari cereau o rn9țiuae..a.ccentuată, cari ziceau: ce e aceasta? numai d**%ștarea vșj0m?nu e aci gravitatea;

„” ..*%* 'if K!

gravitatea e în atitudinea organelor însărcinate cu ordinea publică, în tolerarea lor: aci e gravitatea; prin urmare mișcarea opoziției trebuie să accentueze un blam în contra acestor autorități, iar nu să exprime numai anodin: regretăm devastările comise la ziare; cine nu regretă aceste devastări?

Dar eu, d-lor, mi-am permis a susține conrra colegilor mei din opoziție, redacția cea mai moderată posibilă. Iată pentru ce, și v-o spun și aci în public, fiindcă, după convingerea mea în politica internă nu trebuie să începă reticențe.

O mișcare, le-am zis, și domnialor au binevoit a-mi ceda, o mișcare ca aceasta e bine să fie așa simplă fără nici un blam la adresa autorităților guvernului, să exprime părerea de rău numai asupra faptului brutalității comise la jurnale, pentru că de-abia s-a introdus, și suntem prima Cameră de la acea introducere, o revizuire constituțională. Eu unul, poate vă aduceți aminte cine erați în Camera revizuantă, eu am combătut toată ideea revizuirii, pe cât am putut; marea d-voastră majoritate a admis însă revizuirea, și ca oameni de ordine noi ne-am supus. Noi toți din Cameră primim această Constituție revizuită, ca o lege a țării.

În această lege a țării, care acum ne ține pe toți și în folosul tuturor este bine să fie respectată și în teorie și în practică, în această lege una din inovațiuni a fost tocmai un mai mare avânt dat liberei exprimări a tuturor părerilor prin presă.

D-lor, totdeauna în contra presei s-a adus argumentul: libertatea presei este periculoasă, fiindcă poate induce în eroare capetele nepregătite. Totdeauna arma în contra libertății presei a fost, că de câte ori se poate întâmpla agitație, presa o deșteaptă; totdeauna argumentul reacționarilor în contra presei este agitarea, dar întotdeauna liberalismul a combătut tocmai acest argument, și în această Cameră s-au zis anume cuvintele: lăsați liberă presa, căci ea prin ea se îndreptează. Iată teoria acelor, și d-voastră erați majoritatea, cari au primit revizuirea, cari au admis modificarea Constituției și asupra

acestui punct, cari au dat această nouă întărire a unei și mai mari libertăți a presei. Și noi, prima Cameră ieșită după revizuirea Constituției, să nu ne găsim uniți cu toții pentru a blama un fapt nelegiuit, un fapt brutal întâmplat tocmai în contra presei? Am eliminat dar din mișcare orice blam în contra guvernului. Votând d-voastră toți această mișcare, este evident că-i luați orice caracter de opoziție. (Ilaritate.)

Dat ce se câștigă totuș? Se câștigă o recunoaștere a acelei legalități afirmate deja în Constituție; se câștigă primul omagiu, care-l aduceți uneia din libertățile publice incontestabile, și această consfințire a legalității este spre binele tuturor și în special al minorităților. Se afirmă prin această mișcare, că întreaga Cameră voiește ca principiile să nu fie scrise numai pe hârtie, să nu fie destul numai o circulară ministerială, pentru a mai putea trece un ministru de liberal, dacă oprimă libertatea presei în fapt; Camera întreagă trebuie să regrete că se bate și poate se ucide jurnalistul prin pacnici cetățeni și se devastează redacțiile acelor foi, care nu convin guvernului sau unei majorități de la putere.

D-lor, dați-mi voie a vă aduce aminte că în Camera conservatoare a încercat un ministru, cu Constituția cum era atunci, să introducă în Codul penal măsuri preventive, d. e. de a putea pentru pericol de agitație să sechestreze teascu jurnalului, și atunci în Camera conservatoare s-au găsit deputați, cari au propus un amendament că sub o Constituție, care garantează libertatea presei, ar fi o violare constituțională, dacă prin o lege specială și prin asemenea măsuri de prevenție s-ar izbi în principiul libertății; amendamentul s-a primit de majoritate, s-a retras tot proiectul Codului penal de atunci și a căzut și ministrul, care-l prezentase.

Cu acest precedent dintr-o Cameră conservatoare asupra presei, nu din iubire pentru presă din partea lor, dar din iubire pentru legalitate, cum puteți d-voastră, Cameră liberală, să refuzați a vă exprima părerea de rău că s-au petrecut asemenea scene în contra redacțiilor unor ziare din Capitală? Nici atât

omagiu nu mai poate majoritatea, care ar vrea să se numească liberală, nici atât omagiu nu mai vrea să aducă libertății de fapt a jurnaliștilor în capitala inteligenței României? (Aplauze din partea opoziției.) Dacă nici atât, dacă chiar atunci, când opoziția scoate orice blam la adresa autorităților și se mărginește, numai pentru omagiul ce ar trebui adus de întreaga Cameră principiului constituțional al libertății presei, să exprime părerea de rău asupra faptului că s-au malttrat jurnaliștii, nu se găsește în sânul majorității liberale destul ecou ca să primească nici acest lucru, atunci veți legitima afirmarea: majoritatea nici nu mai simte măcar, ce este princip liberal. (Aplauze din partea opoziției.)

D. M. Ionescu. Sit acuator melior reo.

T. Maiorescu. Nu aud întreruperea.... Dacă această majoritate nu vrea să exprime nici măcar atât (eu singur am venit și am spus că ptin faptul votării moțiunii din partea tuturilor i s-ar șterge caracterul de opoziție), dacă nici aceasra nu veți face, dacă asupra celor întâmplare la 5 septembrie nu se va găsi, - și ar fi trebui să se găsească chiar din majoritate unul care să facă această interpelare, iar nu noi din minoritate, nu eu un vechi conservator, - dacă nu se va găsi ecou nici pentru atâta omagiu liberal de a se exprima măcar regretul, atunci d-voastră voiți să recunoașteți înaintea țării că bine s-a făcut ceea ce s-a făcut.

Dacă veți trece cu buretele și peste aceasta, cum în răspunsul său d. prim-ministru a trecut ieri (poate că era prea mișcat, văzând discuția d-lui Fleva în Cameră, unde fusese deprins cu mai multă armonie), dacă veți trece, cum a trecut d. prim-ministru ieri asupra celor relevante din Focșani, asupra celor relevante din Turnu-Măgurele și din Botoșani, fără nimic, fără — cum zicea d. Marghiloman — fără un cuvânt de mângâiere pentru cei ce au suferit, dacă veți trece așa pur și simplu peste toate, atunci ce mai poate crede țara aceasta? Ce poate crede jurnalistul cel bătut? Ce pot crede oamenii, care

stau acolo și ne ascultă? Pot crede că, deși pro-forma, fără a-și da seamă ce-a făcut, a venit o Cameră revizionistă și a înscris cea mai mare libertate a presei, în fapt însă este bine înțeles că starea înapoiată chiar a capitalei ptefere brutalitatea bătei la o respectare de principii, atunci când presa este incomodă guvernului d-voastră. (Aplauze din partea opoziției.)

Dacă este vorba de liberrare numai atunci, când ea este plăcută pentru noi, dar nu pentru alții, aceasta nu este libertate; asemenea libertate și-o dă și despotul. Libertatea înseamnă — nu exagerarea dreptului meu, ci recunoașterea dreptului tău care mi-ești adversar. Aceasta dovedește un partid liberal, dacă este liberal, iar când tratează pe adversari așa cum au fost tratați adversarii de la presă în cazul de față, atunci a încetat de a avea dreptul să se mai numească un partid liberal, și nu se poate numi nici măcar legal.

A fost în adevăr o neferică expresie a d-lui ministru al justiției, când a zis că opoziția a pierdut dreptul la ocrotirea legilor.

D. ministru de justiție, Eug. Stătescu. S-a răstălmăcit.

T. Maiorescu. N-aș voi niciodată să răstălmăcesc prețioasele d-voastră cuvinte, căci ele rămân foarte prețioase după ce le tălmăciți d-voastră.

Așadar oricare va fi tălmăcirea d-lui ministru al justiției și lăsând la o patte această frază până acum netălmăcită, mă mărginesc a zice: dacă în momente ca acestea, agitate după spusa d-lui prim-ministru, se lasă neveștejite asemenea fapte, nouă din opoziție ne este teamă că guvernul pierde prestigiul de a vorbi și de a lucra în numele ordinii publice; căci ordinea publică este compromisă de însuș guvernul, când chiar organele sale menite a o susține fac ele dezordinea.

Iacă unde stă pentru noi adevărata importanță generală a chestiei.

Termin, d-lor, propuind aprobării d-voastră această moțiune în favoarea libertății presei și pentru respectul legalității. (Aplauze din partea opoziției.)

Discursul 77

La această interpelare răspund în aceeaș ședință a Camerei ministrul-prezident I. Brătianu și ministrul de justiție, d. Eug. Stătescu, care face asupra atitudinii politice anterioare a interpelatorului observările ce se vor înțelege din cele reproduse mai jos. După discursurile miniștrilor, cu toată protestarea d-lui P. Carp, se închide discuția, ca de obicei, se respinge moțiunea opoziției și se votează, cu 150 voturi contra a 35 și 5 abțineri o moțiune de încredere, prezentată de I. Câmpineanu, primarul Capitalei și autorul intelectual al devastărilor comise. Apoi se dau următoarele explicații în chestie personală, și ședința se termină cu niște cuvinte ale lui G. Chițu, zise într-o altă ordine de idei, dar pe care le reproducem din cauza interesului lor special.

T. Maiorescu. D-lor, vă rog să-mi acordați câteva minute în chestia personală, pentru care am cerut cuvântul, și nu vă plângeți, vă rog nici de aceste puține minute, fiindcă s-a introdus răul obicei la noi de a se închide discuția îndată ce au vorbit miniștrii.

Dacă aceasta s-a făcut obicei, atunci d-voastră trebuie să vă așteptați ca persoana sau persoanele, cari sunt puse în chestie prin cuvintele rostite de miniștri, să se explice într-un mod sau într-altul, pentru ca să poată cel puțin restabili faptele.

Tot așa s-a întâmplat în tândul trecut cu onor. d. Fleva, cu d. Nicorescu și așa s-a întâmplat acuma cu mine: s-a închis discuția asupra vorbirii d-lui ministru de justiție, cu toate că d. ministru a pus în joc, politicește vorbind, persoana mea.

Prin urmare sunt nevoit să relevez acele cuvinte și să restabilesc în scurt faptele.

D. ministru al instrucțiunii publice, D. A. Sturdza. D-le pteședinte, discuția fiind închisă și d. ministru de justiție nefiind aci pentru ca să poată răspunde, nu știu dacă s-ar putea reîncepe discuția.

T. Maiorescu. Eu nu înțeleg să redeschid discuția, dar știu că sunt în drept să vorbesc și să vă înrreb, dacă faptul, pe care l-a adus aci d. ministru citind un jurnal al consiliului de miniștri, despre care zicea că era subscris și de mine personal, și tot d-sa dând acelui act interpretația sa personală, vă întreb: dacă aceasta constituie o chestie personală pentru mine?

Voci. Da.

T. Maiorescu. Vorbesc dar în chestie petsonală.

Nu mă îndoiesc că majoritatea cunoaște Constituțiunea țării, ar trebui cel puțin să cunoască foarte bine și coprinderea arr. 26 din Constituție, care zice:

„Românii au dreptul de a se aduna pacinici și fără arme, conformându-se legilor cari regulează exercitarea acestui drept, pentru a traca tot felul de chestii; întru aceasta nu este trebuință de autorizație prealabilă. *Această dispozițiune nu se va aplica și întrunirilor în loc deschis, care sunt cu totul supuse legilor polițienești.*”

Așa zice Constituția, nerevizuită de d-voastră asupra aceluia punct. Vasăzică, dacă Constituția însăși trimite la legile polițienești, trimite implicit la pattea Codului penal relativ la delictele polițienești. Aceasta este incontestabil.

Acum, când a început mișcarea de la Mazar-Pașa, a intervenit acel jurnal al consiliului de miniștri, și d. ministru al justiției, care nu vrea să-i răstălmăcească cineva cuvintele d-sale, să-mi permită a-i spune, că citind acea frază, din jurnalul acela, a răstălmăcit acest act subscris de mine.

Când a început mișcarea de la Mazar-Pașa, nouă, miniștri pe atunci, ni se denunța că aceasta era o conspirație, în care se tratau asasinate, așa ni se spunea - și-mi pare rău că nu este prezent d. ministru al justiției spre a ne da jurnalul (măcar din memorie) al întunirilor de la Mazar-Pașa, ca să vedem ce se trata acolo și dacă eram noi de la guvern în drept a presupune, că acolo putea să fie o conspirație.

Eu știu astăzi, ce se trata acolo, și poate vă voi spune la vreme. Mă mărginesc acum în chestia personală.

La Mazar-Pașa era o casă mare cunoscută de toți, tocmai casa numită Mazar-Pașa, pe atunci mai în mină, dar care în urmă s-a reparat, se înțelege: s-a cumpărat de guvetn, și îndărătul acestei case era o grădină mare, loc deschis, care avea o porțiță în dos încât intrai și ieșai prin porțița din grădină în cealaltă stradă...

Dr. Romniceanu. Nu exista stradă la epoca aceea.

T. Maiorescu. Eu nu am fost la Mazat-Pașa. D-voastră umblați pe acolo.

Dar chestia cu porțița este indiferentă. Pentru lege este important numai să ne întrebăm: era grădina loc deschis sau nu? Era un loc deschis, dar îngrădit cu zid împrejur. Ei bine, ce era aceasta? Era acel acoperământ, de cate vorbea ministul justiției? Nimeni în consiliul miniștrilor nu s-a gândit la regularea întrunirilor dintr-o sală; nu este adevărat. Dar ne-am înttebat, dacă o adunate sedicioasă într-un loc mare deschis, fie și îngrădit, poate fi tolerată? Și atunci am interpretat în bună conștiință juridică, ce credem că putem face pe cale legală pentru a apăra ordinea în contra unei conspirațiuni.

Aș dori ca și astăzi toate actele, ce se fac de guvern, să fie întemeiate clar și sincer pe inrerpretarea oficială a unui text de lege. Prima chestie personală am terminat-o cu această explicare.

A doua chestie.

E o chestie personală, când d. ministru de justiție afirmă că d-sa voia, pe mine și pe d. Carp, să ne introducă în minister. Nu știu ce a voit d. ministru de justiție să facă. Cuvintele d-sale

despre calul de la Troia nu mă privesc, n-am discutat cu d-sa chestii de acestea și pentru prima oară aud aceste cuvinte, despre cari d-sa își închipuiește că le știam mai de mult. Am tratat, este adevărat, cu o persoană mai autorizată decât d-sa, am vorbit o oră și jumătate cu primul-ministru, d. Ioan Brătianu, și de la început nu i-am ascuns greutatea ce o vedeam într-o combinare ministerială cu noi. Și la finitul convotbitii, când m-a întrebat din nou, i-am tepetat părerea mea, că este prea greu să se facă.

Al. Marghiloman. A recunoscut-o însuș d. Brătianu în Cameră.

T. Maiorescu. Calul lui Ulise, de care a vorbit d. ministru al justiției, este o iluzie optică a d-sale, și tot aerul ce se dă, parcă nu ar fi trebuință decât de voința d-voastră pentru ca să intrăm noi în ministet, se întemeiază pe o eroare de aprețiare.

Adică ce, d-lor, personal vorbind: dacă aș veni chiar numai eu, adică ce? nu ne-ar primi colectivitatea, când i-am spune că ne dăm în brațele ei trup și suflet? (Ilaritate. Aplauze.) Vasăzică, dacă nu suntem cu d-voastră, va fi având aceasta și alte cauze decât cauzele d-voastră.

Al treilea, și am terminat.

Când d. ministru al justiției se adresează, la mine și zice: d-le Maiorescu, presa d-voastră atacă pe Rege, atacă guvernul, provoacă la asasinate, aceasta chestie personală este? Am dreptul personal să răspund?

Da? - Ei bine, atunci fespund: D-le ministru, presa mea e *România liberă*. Vorba română „d-voastră” e o ambiguitate de avocat, pe care nu o primesc în discuțiile politice. *Dumneavoastră*, din politeță, se zice în tomânește și unuia și mai multora; presa d-voastră, d-le Maiorescu, e presa la care d. Maiorescu trebuie să ia o parte oarecare, de altfel e o expresie nefericită și neexactă.

O voce. Și banchetul e piesa.

T. Maiorescu. Eu nu am fost la banchet. Dat ce ar face, și dacă aș fi fost?

Al. Marghiloman. Eu am fosr. Cer cuvântul.

T. Maiorescu. România liberă nu a atacat niciodată pe Rege, nici n-a provocat la asasinat, nici n-a atacat viața privată a cuiva, ci a condamnat totdeauna aceste exagerări ale presei.

Dacă am vorbir aici pentru presă, nu am vorbit pentru presa mea, căci atunci aş fi tăcut din contră, ci am vorbit pentru presă în genere, întru cât presa este sub scutul legilor.

Termin, d-le preşedinre, zicând că doresc ca d. ministru al justiției şi colegii d-sale să poată în privința atitudinii d-lor din trecut să facă aceeaş declarare politică, pe care o pot face eu penrru tot ce am scris vreodată. (Aplauze din partea opoziției.)

G. Chițu. D-lor, cu ocazia discuției ce se urmă, auzii zicându-se de către un d. depurar (nu am purut distinge: care din d-nii deputați) zicându-se cuvintele acestea: „nu i se dă *bene-merenti* ca d-lui Otăşanu.”

O voce. Nu s-a pronunțat nici un nume.

G. Chițu. Nume nu s-a pronunțat, dar eu cred că de bună-seamă aluzia s-a făcut la d. Orăşanu.

D-lor, aveam onoarea de a fi eu ministru de instrucție publică pe timpul când s-a dat acel *bene-merenti* d-lui Orăşanu, şi sunt datot către onorabila Adunare şi către țară o explicare:

Mergând la Maiestatea Sa Regele cu diferite decrere, Maiestatea Sa mi-a zis să-i aduc un decret pentru acordarea medaliei *bene-merenti* d-lui Orăşanu. Atunci m-am simțit dator, ca ministtu făspunzător, să dau informațiuni exacte Maiestăței Sale despre persoana ce voia să decoreze şi i-am spus: Maiestate, sunt dator să vă spun că acest domn, poet de talent, bun scriitor, cu toate acestea a scris multe contra Dinastiei, contra Maiestății Voastre; şi atunci Maiestatea Sa mi-a trespuns: te rog, adu-mi decretul acesta, penttu că așa ştiu eu să resplătesc. (Aplauze prelungite.) Aceste explicări, d-le preşedinte, mă credeam dator să dau onorabilei Camere şi țarei. (Aplauze.)

NOTE SI COMENTARII

VOLUMUL I
(1886-1876)

(p. 7) [INTRODUCERE]

Publicată în „Convorbiri literare”, XXXI, nr.1, 1 ianuarie 1897, p. 5-6.

Tipărită în volum: Tiru Maiorescu, *Discursuri parlamentare cu priviri asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I. Volumul I (1866-1876)*. București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1897, p. 1-2. (În continuare: *Discursuri parlamentare*.)

Retipărită în Tiru Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866-1900)*. București, Editura Librăriei Socec & Co., Societate Anonimă, 1925, p. 3—4. (În continuare: *Istoria contemporană a României*)

Maiorescu intră în Parlamentul României în mai 1871. Este ales deputat de Colegiul al patrulea la Severin și Pitești¹. Opțiunea pentru Turnu Severin și-o justifică prin faptul că acolo și-a început acrivitatea Ioan Maiorescu, tatăl său, ca învățător, după ce a părăsit Transilvania².

¹ E. Lovinescu, *T. Maiorescu I (1840-1876)*. București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1940, p. 371.

² Titu Maiorescu, *Jurnal și Epistolar. Voi. VII (18 aprilie 1870-28 aprilie 1872)*. Ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru. București, Editura Minerva, 1987, p. 175. (În continuare: T. Maiorescu, *Jurnal și epistolar*, VII.)

Se hotărăște să-și tipărească discursurile parlamentare după aproape trei decenii.

Prefața era chemată să justifice această întârziere, dar și să arate că aceste discursuri mai prezentau însemnătate pentru cunoașterea dezvoltării politice a României după 1866. Atrage atenția asupra tranziției de la Principatele cu domniile „elective” la Regatul, cu domnia ereditară. Tot ce putea lămuri acest proces istoric avea un interes aparte. Evitarea prezentării istoriei cu părtinire se putea realiza prin „exactitatea faptelor”. În ce măsură Maiorescu va respecta acest principiu, vom avea prilejul să arătăm mai departe în comentariile noastre.

Prefața la ediția din 1925 este însoțită și de o notă de subsol pe care o transcriem: „în volumul al șaselea al *Discursurilor* (acuma sub tipar) ceritorul va putea urmări istoria României până la sfârșitul din București, 1913”.

Acest al șaselea volum, deși se afla sub tipar, nu a mai apărut. Discursurile parlamentare și alte materiale destinate acestui volum le tipărim în finalul ediției de față.

(p. 9) I. O SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA
SITUAȚIEI POLITICE A ROMÂNIEI
De la 11 februarie 1866 până la 11 martie 1871

Publicată în „Convorbiri literare”, XXXI, nr. 1, 1 ianuarie 1897, p. 7-33.

În volum: *Discursuri parlamentare* I, p. 3—36; *Istoria contemporană a României*, p. 5—33.

Maiorescu a considerat oportun, pe bună dreptate, ca înainte de textul discursurilor parlamentare să ofere o privire retrospectivă asupra vieții politice din România. Două sunt problemele puse în discuție. Alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor în cele două Principate, Moldova și Muntenia, cu toate dificultățile întâmpinate în plan internațional prin această dublă alegere, reformele radicale introduse într-o domnie scurtă și detronarea domnitorului, printr-un complot, pentru care nu găsea nici o justificare. A doua

'I problemă pusă în discuție privea aducerea pe tronul României a unui principe dintr-o familie domnitoare din Europa. Noul domnitor avea să se confrunte cu spiritul potrivit unei asemenea opțiuni. Situația se agrava și mai mult prin izbucnirea războiului franco-german din 1870-1871. Maiorescu oferă un exemplu pilduitor cum, în politică, simpatiile sentimentale, în cazul de față pentru Franța, sunt urmate de-o mare dezamăgire după dezastrul armatei franceze și avertizează că „în politica internațională nu sentimentalitatea, ci reflecția cea mai rece trebuie să dicteze”.

Domnitorul Carol I întreprinde prima sa călătorie în Moldova, apreciată de Maiorescu ca o dovadă de tact politic. Are o înrâlnire cu V. Alecsandri și C. Negruzzi, prietenii apropiați ai lui Alexandru Ioan Cuza, cărora le împărtășește planul său de a-și inaugura domnia cu înființarea unei rețele de căi ferate, plan îndrăzneț la acea dată, însă de mare însemnătate pentru ridicarea economică a țării.

Maiorescu își însoțește prezentarea cu note de subsol prin care face legătură între stările de lucruri de după 1866 și unele situații din momentul când își prezenta discursurile pentru tipar. îi face plăcere să arate că B. P. Hasdeu „antidinasticul” din 1869, devenise „stizendistul” regelui Carol I în 1898, iar Alexandru Candiano-Popescu, autorul revoltei de la Ploiești, slujea la Palat ca „adjutant”, ajunge general și era „preacredinciosul supus al regelui Carol”.

5
7

t (p. 31) II. SUB MINISTERUL
LASCAR CATARGI
11 martie 1871-3 aprilie 1876

l Publicată în „Convorbiri literare”, XXXI, nr. 2, 1 februarie 1897, p. 119-141.

| în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 37-72; *Istoria contemporană a României*, p. 34-65-

<f. ij
jjj
*§ Maiorescu continuă prezentarea evenimentelor politice care preced intrarea sa în Parlamentul României în mai 1871. Sunt evocate aici trei momente mai importante: primul de interes biografic, al doilea cultural și al treilea politic.

Familia domnitoare, Carol I și Elisabeta, întreprind o călătorie la Iași la jumătatea lui aprilie 1871, cate durează mai multe zile, cu scopul de a diminua sentimentele antiunioniste și antimonarhiste ale unot persoane din societatea înaltă ieșeană. Maiorescu lasă în jurnalul său câteva pagini memorabile referitoare la această vizită și la situația sa, fără titluri nobiliare într-o societate care nu era pregătită să-l primească¹. Consemnează pentru acest motiv toate momentele în care principele Carol I și principesa Elisabeta le acorda atenție, fie cât de fugură, cum se întâmplă la reuniuni de această natură. Face eforturi ca soția sa să rivalizeze cu doamnele din înalta societate ieșeană. Astfel, aceasta îmbracă la o reuniune „încântătoarea ei rochie de la Paris, de culoarea Hoatei de piersică”, pentru ca la ceaiul oferit de familia domnitoare să poarte alta, pregătită anume pentru această ocazie, o „rochie albă de atlas cu buchete de trandafiri”. Dincolo de conveniențele sociale, care îl încântau ptin intrarea familiei sale în înalta societate ieșeană, Maiorescu are rezerve totuși față de principele Carol și califică promisiunile acestuia „vorbărie”. Nu-i putea ierta faptul că se mărginise la informațiile calomnioase împotriva sa și aprobase scoaterea sa de la Universitatea din Iași. Discuțiile cu familia princiară le consideră, în final, „nimicuri îmbucurătoare, dar cu totul trecătoare”². Nu uită să noteze cheltuielile pentru aceste reuniuni trecătoare.

Maiorescu încadrează în vizita familiei domnitoare la Iași viața culturală de aici, cu preocuparea evidentă de a demonstra că există și o altă societate cu o activitate mai importantă decât reuniunile protocolare, fie ele și la cel mai înalt nivel. Funcționa la Iași, arată criticul, Societatea „Junimea”, fără statute, scotea o revistă „Convorbiri literare” și se abținea de la „politica militantă”. Acesta era și motivul pentru care „junimiștii” nu acceptă propunerea lui

¹ T. Maiorescu, *Însemnări zilnice*. Publicate cu o introducere, note facsimile și portrete de I. Rădulescu-Pogoneanu, I. (1855-1880). București, Editura Librăriei Socec & Co., S.A., [1937], p. 168-172. (în continuare: T. Maiorescu *Însemnări zilnice*, I.)

² *Ibidem*, p. 172.

G. Costaforu, ministrul de externe, să se angajeze în luptele politice. Maiotescu enumera numele celor care participau la reuniunile Societății „Junimea” și are grijă ca lista să fie cât mai cuprinzătoare: profesori, ofițeri, funcționari, oameni politici. O mică parte dintre ei se vor afirma ca „junimiști”, alții vor deveni adversari ai societății culturale ieșene. Tabloul întocmit de Maiorescu prezintă o importanță istorică și ne ajută să urmărim cum această largă listă de „junimiști” se deduce tteptat în cutsul anilor. Mai este de observat că marile personalități ale literaturii române nu se găsesc în această listă. Criticul le introduce într-o notă de subsol la acest tablou, de mai târziu, după metoda sa de lucru, unde ne întâlnim și cu numele lui Eminescu, I. Slavici, I.L. Caragiale, D. Zamfirescu.

Maiorescu reproduce integral documentul întocmit de Grigore M. Sturdza, cunoscut sub denumirea de *Petiția de la Iași* prin care se propunea modificarea *Constituției*. Se prevedea ttecerea delictelor de presă pe seama ttibunalelor otđinare, mărirea censului pentru fiecare categorie a colegiilor electorale, colonizarea cu germani de la care țărani români să învețe buna gospdărire, introducerea pedepsei cu moartea¹. „Junimiștii” nu figurează între semnatarii acestui document. Se angajează însă să propună Parlamentului introducerea pe ordinea de zi a unor dezbateri asupra ei. Aici îi vedem între semnatari pe Maiorescu, V. Pogor, I. Negruzzi și alte câteva persoane. Depusă la Adunarea Deputaților, nu este supusă dezbaterii. Guvernul se confrunta cu probleme grave, între care și situația financiară a țării. Nu este însă mai puțin important că *Petiția de la Iași* se înscrie ca un demers în schimbarea *Constituției*, cum vom întâlni și alte propuneri de această natură în discursurile parlamentare maioreștiene.

Maiorescu apreciază ziua de 11 martie 1871, când Lascar Catatgi, secondat de Nicolae Golescu, N. Calimachi-Catatgi și D. A. Sturdza,

il detetmină pe Carol I să îndepărteze ideea renunțăm la tron, ca dată cate marchează „intrarea într-o nouă epocă în dezvoltatea politică a statului român”.

¹ E. Lovinescu, *T. Maiorescu*. I, p. 369-371.

Discursuri parlamentare **(1871-1876)**

1

(p. 55)   **CONTRA AGITĂRII POLITICE
LA UNIVERSITATEA DIN IAȘI. PENTRU
ÎNTINDEREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PRIMAR
(BUGETUL ȘOALELOR PE 1872)
(Ședința Camerei de la 27 iunie 1871)**

Publicat în „Monitorul oficial al României”, nr. 152, 13/25 iulie 1871, p. 828; nr. 153, 14/26 iulie 1871, p. 835.

În volum: *Discursuri parlamentare* I, p. 73-84.

Maiorescu este invitat de Președintele Adunării Legislative să se prezinte la lucrările Parlamentului în 8 iunie 1871¹ își inaugurează activitatea parlamentată cu acest discurs în care se ocupă, nu întâmplător, de problemele învățământului. Venea cu o experiență remarcabilă câștigată la conducerea Gimnaziului și Internatului din Iași (din noiembrie 1862) și a Institutului „Vasile Lupu” (Vasilian) (din octombrie 1863). Este numit și profesor de istoria universală la Universitatea din Iași în noiembrie 1862. Întocmește și câteva *Anuare* despre activitatea acestor instituții, lucrări de referință privind istoricul respectivelor instituții de învățământ ieșene².

Maiorescu se întâlnea în Parlamentul României cu reprezentanții „Fracțiunii libere și independente” ieșene care militau pentru aplicarea principiilor lui Simeon Barnuțiu în viața socială și politică. Asupra acestor principii stăruise în studiul *Contra școalei Bămușu* din 1867³, reluând și aici câteva din ele.

¹ Titu Maiorescu, *Jurnal și Epistolar*, VII, p. 178.

² Titu Maiorescu, *Opere I. Critice*, Ediție îngrijită, cronologie și comentarii de D. Vatamaniuc. Studiu introductiv de Eugen Simion. București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă și Univers enciclopedic, 2005, p. 809-877, 881-922, 1033-1053.

³ *Ibidem*, p. 451-501.

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice îl destituie din învățământ pe motiv că intrând în viața parlamentată nu-și putea îndeplini obligațiile la catedra de la Universitatea din Iași. Va rămâne departe de activitatea didactică 13 ani.

Discursul lui Maiorescu arată că lupta dintre Societatea „Junimea” și „Fracțiunea liberă și independentă” ieșeană se mută de la disputele locale pe scena vieții parlamentare.

2

(p. 62)   **PENTRU REDUCEREA SUBVENȚIILOR
LA SOCIETĂȚILE DE CULTURĂ
DIN BUGETUL PE 1872
(Ședința Camerei de la 28 iunie 1871)**

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 154, 15/27 iulie 1871, p. 841, 842.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 85-90.

Maiorescu inaugurează cu acest amendament, la care asociază și alți parlamentari, critica sa privind ineficiența activității științifice a Academiei Române.

3

(p. 66)   **CONTRA REDUCERII
ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PRIMAR
(Ședința Camerei de la 28 iunie 1871)**

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 154, 15/27 iulie 1871 p.842; nr. 155, 16/28 iulie 1871, p. 845. (Mulțumim dlui Liviu Papuc pentru ajutorări în completarea notelor bibliografice.)

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 91—93.

Maiorescu înregistrează cu respingerea acestui amendament primul eșec în activitatea sa parlamentară.

4

(p. 68) CONTRA PROFESORILOR FRAȚIONIȘTI
(Ședința Camerei de la 29 iunie 1871)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 156, 17/29 iulie 1871, p. 851-852.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 94-109.

Maiorescu invoca în combaterea „fracționiștilor” lucrarea lui Simeon Bărnuțiu, *Dreptul public al românilor*, tipărită de elevii săi în 1867 și prezentată de critic, cum știm, în „Convorbiri literare”, în 1867 și tipărită în volum în 1868¹. Nu se vede însă de nicăieri că deputații cunoșteau acest trarar și cu atât mai mult ideile politice promovate de profesorul de la Universitatea din Iași. Ar fi o explicație pentru respingerea amendamentului.

Comparația pe care o face Maiorescu între Nicolae Ionescu, deputat de Roman, reprezentant al „fracționiștilor”, și Jules Simon (1814-1896), personalitate a vieții politice franceze, era de natură, pe bună dreptate, să stârnească „ilaritate”.

5

(p. 78) CONTRA AMESTECULUI RUSIEI
ÎN CHESTIA MITROPOLITULUI
(Ședința Camerei de la 18 noiembrie 1871)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 260, 23 noiembrie/5 decembrie 1871, p. 1339.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 110-113.

Maiorescu pune în discuție raporturile cu Imperiul Țarilor, defavorabile nouă, și organizarea bisericii ortodoxe române, „copie”, în unele privințe, a celei rusești. Discută aceste probleme sub raport juridic și atrage atenția asupra unor neajunsuri din legislația noastră.

¹ Titu Maiorescu, *Opere I. Critice*, p. 451-501, 1256-1262.

6

(p. 81) ASUPRA PROFESORILOR DEPUTAȚI
(Ședința Camerei de la 30 noiembrie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 269, 3/15 decembrie 1871, p. 1386-1387.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 114—123.

Măsura luată de Chrisian Tell, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, îl afecționează și pe Maiorescu și ca urmare rămâne, cum am arătat mai sus, 13 ani în afara învățământului universitar. Ajuns ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice în aprilie 1876, Maiorescu îl va reintegra în învățământul superior pe N. Ionescu, adversarul său, dar nu va aplica aceeași procedură și pentru el. Dă informații, în final, asupra revenirii sale în învățământul superior.

7

(p. 87) PENTRU RESTABILIREA ȘCOALELOR
NORMALE - ASUPRA BUDGETULUI
INSTRUCȚIUNII PUBLICE PE 1873
(Ședința Camerei de la 12 martie 1872)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 72, 30 martie/11 aprilie 1872, p. 453, 455-456; nr. 73, 31 martie/12 aprilie 1872, p. 460.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 124-158. Se notează greșit în volum: 12 martie 1873.

Maiorescu concepea structura organizatorică a învățământului din țara noastră sub forma unei piramide la baza căreia să stea învățământul primar. Considera prioritară pregătirea cadrelor didactice pentru învățământul primar. Nimeni nu era mai îndreptărit să pună în discuție această problemă. Ca director al Institutului „Vasile Lupu” (Școala Normală de la Trei Ierarhi), întocmi un excelent *Anuar* pentru anul școlar 1863/1864 și avu învățăcel, între alții, pe Ion Creangă, autor al celor mai bune manuale pentru învățământul primar. Desființarea școlilor normale și

trecerea în primul plan a învățământului universitar constituia, în opinia sa, o eroare gravă. Piramida organizatorică a învățământului nostru se găsea cu vârful în jos. Această anomalie se cerea corijată.

Discursul său, cu o logică strânsă și susținut cu date statistice, îi aduce și primul succes în activitatea parlamentară.

Maiorescu nu va trece cu vederea acest prim succes al său și va relata despre el în jurnalul său: „Am vorbit o oră și jumătate. Camera într-o tăcere absolută și atentă, la urmă aplauze nesfârșite. Costaforu (mimistrul Justiției) veni la mine și-mi zise: «Cea mai frumoasă cuvântare ce am auzit-o în viața mea». Iepureanu: «*Vous etiez l'admiration de toute la Chambre*». Mavrogheni (recele ministru de Finanțe) m-a felicitat, iar ministrul Cultelor Tell, împorrirea căruia vorbisem, mi-a mulțumit în public pentru demnitatea, decența și elocvența «îngerească» («a vorbit ca un înger») a cuvântării mele", în continuare, arată că la anulat pe N. Ionescu, reprezentantul „Fracțiunii libere și independente” ieșene, iar față de Christian Tell a fost „foarte blând” și amabil în formă, zdrobitor în fond”¹.

8

(p. 108) CONTRA SPORIRII SALARIULUI
CĂTORVAPROFESORIUNIVERSITARI
(Ședința Camerei de la 13 martie 1872)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 73, 31 martie/12 aprilie 1872, p. 463.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 159-165.

Maiorescu se pronunță împotriva măririi salariului profesorilor universitari - câțiva dintre ei, intrați în Parlamenr - în baza aceluiași

¹ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, I, p. 186-187; T. Maiorescu, *Jurnal și Epistolar*, VII, p. 69-71. Georgeta Rădulescu-Dulgheru, editoarea acestui volum, reproduce din articolul *Oratori, retori și limbuți*, caracterizarea oamenilor politici, între care cea a lui G. Brătianu, N. Blaramberg și N. Ionescu, pe care le republicăm și noi (T. Maiorescu, *Operei. Critice*, p. 689-701).

- Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, I, p. 187; *Jurnal și Epistolar*, VII, p. 72.

principiu, cu care ne-am ocupat în nota precedentă, potrivit căruia la baza sistemului de învățământ din țara noastră trebuia să stea învățământul primar. Aduce în discuție, în argumentarea sa, mărirea salariului pentru toate persoanele din învățământ și din administrația de stat. Asemenea propunere nu putea fi acceptată în limitele bugetului de atunci.

9

(p. 112) PENTRU LIBERTATEA PRESEI
(Ședința Camerei de la 23 ianuarie 1873)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 27, 6/18 februarie 1873, p. 149-150.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 166-185.

Maiorescu recunoaște că presa încălca adesea prevederile *Constituției* și întreprindea aracuri violente și repetate la adresa șefului statului și a instituțiilor fundamentale ale țării. Arestarea și încarcerarea ziariștilor nu schimba situația. Face o demonstrație remarcabilă privind urmările acesrei practici. Vina principală se găsea, după opinia sa, în încălcarea principiului separării între puterea legislativă și cea executivă și în ignorarea pregătirii profesionale. Astfel arăta, cu exemple, cum un polițist putea fi numit în magistratură sau un magistrat în poliție, în funcție de posturile libere în schema ministerelor respective.

Admiterea amendamentului propus de Maiorescu porrivir căruia nu se purea da „mandat de arestare sau depunere în conrra unui jurnalist”, adoprar cu majoritate de voturi, se înscrie ca al doilea moment important în activitatea sa parlamentară.

10

(p. 125) PENTRU CREDITUL FONCIAR ROMÂN
(Ședința Camerei de la 2 martie 1873)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 63, 20 martie/1 aprilie 1873, p. 508.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 186-192.

Maiorescu face distincție între capital, internațional, și munca națională, și apreciază că înființarea creditului fonciar pentru proprietarii români venea în sprijinul progresului țării, cum se va dovedi ulterior. Important este și aspectul politic privind emigrarea parlametarilor de la un partid la altul când nu li se satisfac ambițiile. Manolache Costache Epureanu, care pleda în favoarea capitalurilor străine, părăsește guvernul și trece la opoziție.

11

(p. 129) ÎN FAVOAREA ȘCOALELOR ROMÂNE
DIN BRAȘOV.
BUDGETUL INSTRUCȚIUNII PUBLICE PE 1874
(Ședința Cametei de la 10 martie 1873)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 68, 25 martie/6 aprilie 1873, p. 548.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 193-197.

Fost elev al Gimnaziului românesc din Brașov, criticul întreține legături cu profesorii de aici, ale căror lucrări le prezintă elogios pentru ținuta științifică. Totodată, se înscrie printre apărătorii liceului brașovean împotriva politicii de maghiarizare a lui și cuvântul său cântărește greu, cum vom atăta și mai departe, în luarea unor hotărâri de către Parlamentul României.

12

(p. 132) PENTRU ADRESA
(Ședința Camerei de la 22 noiembrie 1873)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 257, 27 noiembrie/9 decembrie 1873, p. 2269.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 198-204.

Maiorescu redactează această *Adresă* în numele Camerei Deputaților și o prezintă tot în numele ei ca răspuns la Mesajul

Tronului. Remarcă faptul că pentru prima dată în această a treia sesiune din timpul guvernului condus de Lascar Catargi, Adunarea Deputaților se situa pe aceeași poziție cu acesta în problema raporturilor cu Turcia și a încheierii convențiilor comerciale.

13

(p. 136) ASUPRA REFORMEI CODULUI PENAL
(Ședința Camerei de la 15 decembrie 1873)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 277, 21 decembrie 1873/2 ianuarie 1874, p. 2387-2388.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 205-213.

Maiorescu găsea că neajunsurile societății românești se explicau prin faptul că organizarea ei s-a făcut de sus în jos. De aici rezulta, în opinia sa, disfuncționalitatea între puterea legiuitoare și cea executivă. Delapidatorii și alți factori negativi din societate predați de puterea executivă instanțelor judecătorești erau absolviți de orice vină și puși în libertate.

14

(p. 141) ASUPRA REFORMEI LEGII COMUNALE
(Ședința Cametei de la 31 ianuarie 1874)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 35, 13/25 februarie 1874, p. 212.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 214-227.

Analiză critică a situației bisericii, școlii, salubrității și administrației lăsate în seama comunelor cu începere din 1864. Vina o purta conducerea incompetentă a acestora. Propune ca ele să fie puse sub conducerea marilor proprietari. Deși nu deținea proprietăți agtate, se pronunța în favoarea marilor proprietari, ca fiind mai buni gospodari ai comunelor.

15

- (p. 150) ASUPRA RECTIFICĂRII BUDGETULUI
INSTRUCȚIUNII PUBLICE PE 1875.
CONTRA INTERNATELOR STATULUI
(Ședința Camerei de la 18 decembrie 1874)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 1, 1/13 ianuarie 1875, p. 6-7;
nr. 2, 3/15 ianuarie 1875, p. 19-20.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 228-240.

Ține acest discurs în calitate de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, numit în guvernul condus de Lascar Catargi la 7 aprilie 1874. Prezintă situația financiară și a burselor de stat la preluarea acestui departament. Continuă critica la adresa „Fracțiunii libere și independente” ieșene.

Maiorescu spera încă din 1870 să ocupe un fotoliu ministerial, cum se vede din lista pe care o întocmește cu prezumtivii săi colaboratori'.

16

- (p. 158) PREMIILE ȘCOLARE.
JURNALUL INSTRUCȚIUNII
(Ședința Camerei de la 18 decembrie 1874)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 3, 4/16 ianuarie 1875, p. 41.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 241-245.

Pledoarie în favoarea învățământului primar și împotriva cheltuielilor „de lux”, ca achiziționarea de tablouri străine; reducerea numărului prea mare de premii școlare spre a nu diminua în continuare importanța lor.

T. Maiorescu, *însemnări zilnice*, I, p. 132-136.

17

- (p. 161) PENTRU P. MAVROGHENI
(Ședința Camerei de la 16 ianuarie 1875)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 15, 22 ianuarie/3 februarie 1875, p. 302.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 246-257.

Maiorescu îl apără pe Petre Mavrogheni, învinuit de implicarea în afaceri oneroase la constituirea căilor ferate. Ancheta Comisiei parlamentare îl scoate de sub acuzare, dar atitudinea rezervată a lui Lascar Catargi față de fostul său ministru de finanțe, discuțiile aprinse și furtunoase în Camera Deputaților ptevestesc disensiuni grave în Partidul Conservator.

18

- (p. 168) RESTAURAREA BISERICII EPISCOPALE
DE LA CURTEA DE ARGEȘ
(Ședința Camerei de la 16 ianuarie 1875)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 17, 23 ianuarie/4 februarie 1875, p. 338-339.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 258-275.

Expune situația restaurării bisericii de la Cuttea de Argeș, în momentul venirii sale la conducerea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, și măsurile pe care le ia pentru continuarea și finalizarea acestei luctări. Apelul la specialiștii francezi și activitatea lui Andre Lecomte du Nouy, elev al lui Viollet Le Duc. În *Notă*, reproduce articolul lui Al. Odobescu publicat în „Epoca” din 13 septembrie 1887, în care se relevă măsurile luate de Maiorescu pentru restaurarea acestui monument istoric. Metoda de lucru a lui Andre Lecomte du Nouy este rău privită și în Ftanța. „Monumentele vechi nu se distrug și nu se teconstruiesc - arată E. Lovinescu -, ci se păstrează așa cum sunt, împiedicându-se doar acțiunea de măcinare

a timpului; câteva pietre antice rezeș o emoție isroică și estetică mai puternică decât toate poleielile moderne'.

19

(p. 180) REPARAREA TEATRULUI DIN BUCUREȘTI.
ÎNCURAJAREA ARTELOR DIN PARTEA STATULUI
(Ședința Camerei de la 18 februarie 1875)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 46, 21 februarie/11 marrie 1875, p. 1157-1158.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 276-282.

Face disrinție între reatru, ca edificiu, unde să se desfășoare spectacolul și lrrerarura dramară destinată să fie reprezenrată pe scenă. Prevede alocarea de sume pentru repararea edificiului, nu și pentru încurajarea artelor din partea statului, câtă vreme acestea nu se prezentau în condiții satisfăcătoare.

Maiorescu pune în discuție o problemă pe care o ridicase Eminescu în articolul *Repertoriul nostru teatral*, publicat în „Familia” din 1870¹.

în ședința de la Senat din 6 marrie 1875 se arată că Maiorescu rrimisese planurile pentru repararea Teatrului Național Comitetului delegaților, dar nu fusese supuse discuției.

20

(p. 184) ASUPRA BUDGETULUI ȘCOALELOR
PE 1876 - INTERNATELE LICEELOR.
NOTĂ ASUPRA DOCUMENTELOR HURMUZACHI
(Ședința Camerei de la 5 martie 1875)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 56, 11/23 martie 1875, p. 1436.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 283-290.

¹ E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, I, p. 399.

² M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, p. 84-87.

Activitatea parlamentară a lui Maiorescu este permanent criticată de N. Ionescu, reprezentantul „Fracțiunii libere și independente” ieșene în Camera Deputaților, deși primise mai multe răspunsuri severe la interpretările sale. Se aduce și aici în discuție situația Internatului din Iași. Prezintă importanță *Nota* cu care însoțește Maiorescu cuvântarea din Cameră. Arată că în chiar ziua numirii sale ca minisrru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, în 7 aprilie 1874, pleacă la Cernăuți să discute cu Gheorghe Hurmuzachi în legătură cu preluarea arhivei istorice a lui Eudoxiu, fratele acestuia, „și a pus să se trimită imediat lăzile cu prețioasele manuscrite la București”. Asupra acestei hotărâri insistă și E. Lovinescu și opinia sa este preluată și de istoricii literari. „Maiorescu se duse la Cernăuți (7 aprilie 1874) spre a se înțelege cu Hurmuzachi; lăzile cu documente fură trimise imediat la București”. Documentele arată că nici relatarea lui Maiorescu și nici cea a lui Lovinescu nu corespund realității. Gheorghe Hurmuzachi nu terminase în familie departajarea moștenirii lăsate de Eudoxiu Hurmuzachi și mai erau de îndeplinit formalitățile complicate ale legislației austriece în Bucovina, provincia românească anexară de Imperiul Habsburgic în 1775. Gheorghe Hurmuzachi trece documentele în România prin punctul de la Ițcani în octombrie 1874 și le depune la Dulceșri (Roman) la moșia surorii sale, de unde le trimite la București¹.

Discursul este precedat de un amendament, retras de depuratul care îl propune și pe care îl reproducem:

„D. Ministrul Cultelor. Dior, ceea ce a spus onor D. Văleanu în privința venirului ce încasează Statul din averea secularizată a bisericii Ionașcu din Slatina, este foarte exact. Ați văzut că Statul a făcur rotul pentru restaurarea acestei biserici pe câr s-a putut, și poate chiar anul

¹ E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, I, p. 399.

² D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și Documentele Hurmuzachi*, în „Academica”, I, nr. 7, 1991, p. 24; nr. 8, 1991, p. 19; nr. 11, 1991, p. 27-28; nr. 12, 1991, p. 27; II, nr. 1, noiembrie 1991, p. 30. Corespondența oficială și particulară privind preluarea arhivei lui Eudoxiu Hurmuzachi și tipărirea documentelor adunate de el care stau la baza istoriografiei noastre naționale.

acesta să se termine restaurarea acestei frumoase biserici. Guvernul promite onor d. Văleanu ca, dacă se va termina restaurarea bisericii, va prevedea ceva pentru susținerea corului; acum însă, îl rog ca, din cauza strâmtorării financiare în care ne găsim, să retragă amendamentul ce a depus.

D. C. Văleanu. Dacă nu veți ttece nimic în buget penttu anul viitor, atunci ce veți face când se va termina restaurarea bisericii?

D. Ministrul Cultelor. Biserica nu este încă gata și cred că ar fi mai bine să lăsăm să se tetmine biserica și când vom veni la toamnă cu bugetul rectificativ, după bunul obicei ce am adoptat, atunci se va înscrie o cifră pentru corul bisericii, dacă va cere trebuință.

D. C. Văleanu. Atunci retrag amendamentul, rezervându-mi dreptul pentru bugetul rectificativ.

Se pune la vot capitoul XVII și se primește."¹

21

(p. 189)   LEGEA PENTRU SUBVENȚIONAREA
ȘCOALELOR ROMÂNE DIN BRAȘOV
(Ședința Senatului de la 6 martie 1875)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 66, 22 martie/3 aprilie 1875, p. 1644-1645.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 291-300.

Maiorescu ține acest discurs în Senat - cel dintâi în activitatea sa parlamentară - și se pronunță pentru sprijinirea bisericii ortodoxe române din Schei și a Liceului românesc din Brașov. A întteținut o cotespondență bogată cu Gavril Munteanu, directorul liceului de aici², și cu I. S. Mesilă³, căruia îi tipătește un manual de istorie și

¹ „Monitorul oficial”, nr. 56, 11/23 martie 1875, p. 1436.

² Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*. Voi. VI (8/20 noiembrie 1866-17 aprilie 1870). Ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon. București, Editura Minerva, 1986, p. 47, 61, 76, 78-79.

³ *Ibidem*, p. 28, 30, 40, 44, 60, 82, 121-122, 166, 181, 186, 205, 226, 229, 253, 319-320

geografie în Editura „Junimii” în 1869⁴. E. Lovinescu prezintă un tablou privind opiniile unor parlamentați români din care se vede că nu-și dădeau seama despre importanța unor instituții de cultură pentru românii din imperiul dualist austro-ungar⁵.

Discursul urma să se țină în 11/23 manie 1875. Găsim în „Monitorul oficial” la acea dată următoarea informare: „D. Ministru de Culte face cunoscut că fiind puțin indispus, regretă de a nu putea veni în sânul comitetului delegaților spre a da lămuririle necesare, însoțite de planurile relative la restautatea teatrului; însă D-sa s-a și grăbit a le trimite chiar astăzi și roagă ca înainte de a dezvolta punctul care figurează la ordinea de zi să se suspende ședința ca d. senatori să ia cunoștință de dănele.

D. vicepreședinte deslușește că aceste planuri urmând a se înainta comitetului delegaților, spre a da toate lămuririle, însoțite de planurile relative la restaurarea teatrului; însă D-sa s-a și grăbit de a le trimite chiar astăzi și roagă ca înainte de a se dezbate proiectul ce figurează în ordinea zilei să se suspende ședința pentru ca d. senatori să ia cunoștință de ele”⁶.

22

(p. 195) ASUPRA EXAMENULUI DE LIBERĂ PRACTICĂ
A MEDICILOR ȘI ASUPRA UNOR STIPENDII
(Ședința Senatului de la 6 martie 1875)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 70, 28 martie/4 aprilie 1875, p. 1723-1726.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 301-319.

Expune în fața Senatului, cu o bună atgumentate, erorile de competență din *Regulamentul* Facultății de Medicină din București; declinul vieții culturale și științifice și încetarea de a schimba situația prin acordarea de „stipendii” unor cercetători cu aplecate pentru istorie și creația populară (Gr. Tocilescu, Gh. Panu, G. Dem. Teodorescu).

⁴ T. Maiorescu *Operei. Critice*, p. 941-943, 1390-1392.

⁵ E. Lovinescu, *7. Maiorescu*, I, p. 391-396.

⁶ „Monitorul oficial”, nr. 56, 11/23 martie 1875, p. 1429.

23

(p. 207) ASUPRA LIBERELOR ALEGERI
(Ședința Camerei de la 4 iunie 1875)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 128, 14/26 iunie 1873, p. 2859-2861.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 320-334.

Polemizează în numele „tinerilor” cu „bătrânii”, autorii *Constituției* din 1866. Apără amendamentele sale cu privire la libertatea presei și înființarea creditului fonciar. Concluzia discursului este de-o ironie mușcătoare: „Nu vă osândiți d-voastră cei bătrâni înaintea noastră celor tineri, că ați fost necopți când ați făcut legea fundamentală din 1866”.

24

(p. 216) ASUPRA ADRESEI SENATULUI
(Ședința Senatului de la 26 noiembrie 1875)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 269, 5/17 decembrie 1875, p. 6413. în „Monitorul oficial”: „Ședința de la 27 noiembrie 1875”.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 335-341.

Probleme abordare: criza din Turcia, poziția sa internațională și consecințele asupra României. Apără măsurile guvernului conservator privind echilibrarea bugetului prin care se preîntâmpina o criză și în țara noastră. Erau semne că Turcia se afla în declin, care prevesteau și evenimentele din 1877-1878.

25

(p. 220) PENTRU SUPRIMAREA UNOR CATEDRE
UNIVERSITARE
(Ședințele Camerei de la 12 și 13 decembrie 1875)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 282, 21 decembrie 1875/2 ianuarie 1876, p. 6795-6798; nr. 283, 23 decembrie 1875/4 ianuarie

1876, p. 6817-6818; nr. 284, 24 decembrie 1875/5 ianuarie 1876, p. 6843-6844.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 342-377.

Propunerea lui de a se desființa Catedra de drept roman de la Universitatea din București și de economie politică de la Universitatea din Iași întâmpină opoziția unor deputați și senatori care îi susțineau pe cei ce urmau să-și piardă posturile în învățământul universitar. De aici și întreruperile în timpul roșirii discursului și reluarea aceluiași probleme. Cântărește mult în demonstrația lui Maiorescu înființarea celor 177 de școli primare. Cere desființarea celor două catedre din rațiuni bugetare, dar evidenția și insuficiențele, absentele în activitatea didactică a titularilor de catedră.

26

(p. 243) RĂSPUNS LA O INTERPELARE PERSONALĂ
A LUI ARISTID PASCAL
(Ședința Camerei de la 17 ianuarie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 18, 24 ianuarie/5 februarie 1876, p. 424-425.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 378-384.

Aristid Pascal (1827-1900), cu studii și doctorat în Drept la Paris, se consideră lezat că deputații resping amendamentul său, semnat și de I. N. Șoimescu, G. G. Meitani și D. Economu, în sprijinul menținerii celor două catedre. Aduce în discuție procesul lui Maiorescu din 1870, o chestiune personală care nu avea ce căuta în dezbaterile parlamentare.

27

(p. 248) SF. SINOD ȘI ADUNAREA DE LA BONN
(Ședința Camerei de la 19 ianuarie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 20, 27 ianuarie/8 februarie 1876, p. 477.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 385-393.

Discurs provocar de interpelarea lui G. Brărianu despre care Maiorescu avea păreri rele, mai ales în ceea ce privește arta sa oratorică. Nu răspunde la interpelare, ci se mărginește să se ocupe de raporturile purerii legislative cu vârfurile ierarhiei Bisericii ortodoxe române. Este cea dintâi intervenție a sa în Parlament cu privire la biserică și confesiunea religioasă.

28 și 29

(p. 254) ASUPRA REFORMEI ȘCOALELOR.
INSTRUCȚIUNEA PUBLICĂ
(Ședința Camerei de la 21 și 22 ianuarie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 22, 29 ianuarie/10 februarie 1876, p. 534-538; nr. 24, 1/13 februarie 1876, p. 583-594.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 394-437.

Expunerea de motive și dezbaterile pe marginea ei. Privire restrospectivă asupra măsurilor legislative în legătură cu dezvoltarea învățământului de la adoparea legii în 1864 (intrară în vigoare în 1865). Maiorescu își susține proiectul cu multă competență împotriva atacurilor venite din partea opoziției. Deputații nu au suficiente motive să respingă proiectul și Camera îl ia „în considerare”. Astfel căzură cele două interpelări și cele trei moțiuni de neîncredere.

30

(p. 281) RĂSPUNS LA INTERPELAREA DIN SENAT
ÎN CONTRA SUPRIMĂRII
UNOR CATEDRE. VOT DE BLAM
(Ședința Senatului de la 28 ianuarie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 31, 11/23 februarie 1876, p. 792-794.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 438-457.

Maiorescu își apără proiectul de lege privind învățământul și în Senat, unde I. Deșliu depune două interpelări, iar A.I. Orăscu o „moțiune de blam”. Problema în discuție continuă să fie cea a suprimării celor două catedre universitare. Maiorescu este acuzat de „încălcarea legii instrucțiunii” și Senatul declară neîncrederea sa în „d. ministru al Instrucțiunii Publice”. Maiorescu își dă demisia.

După căderea proiectului lui Christian Tell din 1872, veni rândul proiectului lui Maiorescu ca să împărtășească aceeași soartă, după cum se va întâmpla și cu acela al lui Vasile Conta din 1880.

31

(p. 293) CONTRA INTERNATELOR LICEALE.
PRETINSUL COSMOPOLITISM.
(Ședința Camerei de la 5 februarie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 34, 14/26 februarie 1876, p. 888-891.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 458-476.

Demisia lui Maiorescu aduce după sine și demisia guvernului lui Lascar Catargi, care se reconstituie, tot sub șefia sa, în ziua următoare. Este numit la conducerea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice P. P. Carp care menține pe ordinea de zi proiectul lui Maiorescu privind legea învățământului. Se readuce în discuție și problema internatelor școlare și Maiorescu invocă argumentele din discursurile sale parlamentare anterioare. Acum se introduce în dezbaterile parlamentare și acuzația de cosmopolitism la adresa Societății „Junimea” și a membrilor ei, acuzație respinsă categoric. „Toți, fără excepție, - spune Maiorescu — am fost și suntem partizani ai ideii naționalității, și oricine a susținut că noi am fi contrari acesrei idei, a susținut o inexactitate.”

32

(p. 305) PENTRU FACULTATEA DE TEOLOGIE
(Ședința Camerei de la 6 februarie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 37, 18 februarie/1 martie 1876, p. 959.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, 477—479.

Înființarea Facultății de Teologie era inclusă de Maiorescu în proiectul său privind legea învățământului. Absența unei asemenea facultăți obliga teologii să-și continue studiile în alte țări, mai ales în Rusia, și avea implicații politice. Căderea guvernului Lascar Catargi și ptecipitarea evenimentelor internaționale amână înființarea acestei facultăți pentru mult mai târziu (1890).

33

(p. 307) PENTRU MINISTERUL LASCAR CATARGI
(Ședința Camerei de la 9 februarie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 42, 24 februarie/7 martie 1876, p. 1098-1102.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 480-503-

Maiorescu enumera în apărarea guvernului condus de Lascar Catargi realizările acestuia în diferite domenii și le raportează la lipsa de însemnătate în viața politică a celor care îl criticau. Adversarii săi aduc în discuție și problema „noii direcții”, cu referire la Societatea „Junimea”, învinuită din nou de cosmopolitism, acum, și de nihilism. Oratorul nu-i uită nici pe cei care părăsesc Partidul Conservator și trec la alte formațiuni politice. „Am ținut marea cuvântare - notează în jurnalul său la 9/21 februarie 1876 - în apărarea ministerului Catargi, și mițiunea de blam a lui Ventura Meitani, D. Moruzi (de la Dorohoi), Pascal ș.a.m.d. fu respinsă cu 66 de voturi în contra 24. Mare emoție de bucurie, probabil fiindcă întâia oară [se producea] faptul moral că un ministru demisionat sprijină mai departe foștii

săi colegi. Pe când Boerescu și G. Cantacuzino, dimpotrivă, uneltesc contra

34

(p. 322) CONTRA PROFESORILOR AGITATORI
(Ședința Camerei de la 11 februarie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 44, 26 februarie/9 martie, 1876, p. 1158-1162.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 504—528.

Dezbaterea proiectului legii învățământului, propus de Maiorescu se oprește la articolul privind obiectele de studiu la Facultatea de Drept prin care se prevedea suprimarea licenței pentru economia politică și dreptul politic și administrativ. Importantă în această dezbateră este readucerea în discuție a politicii „Fracțiunii libere și independente” ieșene. Cu alte cuvinte a „bărnuștilor”, prezențați de Maiorescu și în studiul său *Contra școalei Barnușiu* din 1867.

35

(p. 337) ASUPRA LEGILOR FINANȚIARE PROPUSE
DE MINISTRUL I. STRAT
(Ședința Camerei de la 26 februarie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 63, 19/31 martie 1876, p. 1748-1754; nr. 64, 20 martie/1 aprilie 1876, p. 1777-1779.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 529-582.

Maiotescu își încheie activitatea patlamentară din timpul guvernului condus de Lascar Catargi cu acest discurs printre cele mai ample pe care le rostește în Cameră, câteva și în Senat, între 1871 și 1876. Nu era pregătit anume în domeniul financiar și se angajează într-o dezbateră cu specialiștii în finanțe . Mănuirea cifrelor ocupă

¹ Titu Maiorescu, *însemnări zilnice*, I, p. 241.

locul central în discursul său, și o face cu deplină siguranță, fără să trădeze nici cea mai mică ezitare. Nu lipsesc notele ironice, arătând că dacă pentru francezi era indiferent numele celor doi Brătieni, Ion sau George, nu același lucru se înrâmpla și în cazul unui parlamentar român neînsemnat, dar care se numea Pascal.

Demonstrarea lui Maiorescu ne relevă un adevăr, care ne amintește de opinia lui Goethe potrivit căreia „cifrele nu guvernează lumea, dar ne arată cum este guvernare”.

VOLUMUL II (1876-1881)

INTRODUCERE ISTORICĂ

(p. 373) III. CĂDEREA ȘI DAREA ÎN JUDECATĂ A MINISTERULUI LASCAR CATARGI LA 1876

Publicat în „Convorbiri literare”, XXXI, nr. 3-4, 1 martie 1897, p. 314-338.

În volum: Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare cu privire asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I. Volumul II. (1876-1881)*. București, Editura Librăriei Socec & Co., 1897, p. 1-47; *Istoria contemporană a României*, 1925, p. 66-103.

Tiru Maiorescu prezintă în această a treia introducere la discursurile sale parlamentare realizările guvernării Lascar Catargi, formarea Coaliției de la „Mazar-Pașa” și punerea sub anchetă a miniștrilor guvernării conservatoare din anii 1871-1876.

Meritele acestei guvernări se vedeau, arată Maiorescu, în menținerea ordinii monarhice, asigurarea stabilității, fie și relativă, sporirea veniturilor, extinderea rețelei de căi ferate, încheierea convenției comerciale cu Imperiul Austro-Ungar, cu valoare economică limitată, însă foarte importantă sub raport politic-diplomatic.

Căderea guvernului Lascar Catargi se explica prin greutățile financiare, determinate în mare parte de concesionarea căilor ferate

și constituirea unei opoziții care se folosește și de aceste dificultăți financiare pentru preluarea guvernării. Maiorescu oferă informații importante cu privire la constituirea „Coaliției de Mazar-Pașa” și da numele persoanelor care făceau parte din ea. „Mazar-Pașa” era locuința englezului Lakeman, căsătorit cu o româncă, fost în serviciul turcesc cu numele Mazar-Pașa. Aici se adunau în anii 1875-1876: C. A. Roserri, M. Kogălniceanu, Ion și George Brătianu, Manolache Costache, I. Ghica, D. A. Sturdza, G. Măzescu, E. Stătescu, Ion Câmpineanu. Nu putea lipsi Alexandru Candiano-Popescu, conducătorul răscoalei anarhice de la Ploiești din 1870, monarhismul de mai târziu. G. Măzescu atacă monarhia în broșura *Spionul prusian sau Principele Carol de Hohenzollern, domn al României*¹, cum face și D. A. Sturdza în broșura *Germania, România și Principele Carol de Hohenzollern*, publicată sub pseudonim, în germană, la Praga în 1875². Maiorescu se ocupă de această broșură în studiul *Asupra broșurei „Germania, România și Principele Carol de Hohenzollern”*, tipărită la Iași în 1875³. În discursul de față, transcrie o parte din această broșură.

Redăm în aceasra notă, integral, textul studiului maioreseian:

„*Românul* din 8 și 9 octombrie a. c. publică traducerea unui articol apărut în jurnalul german *Politik* din Praga și scos apoi ca broșură sub titlul *Germania, România și principele Carol de Hohenzollern*, semnat Erdmann de Hahn.

Rezumăm mai înrâi, cu propriile cuvinte ale dlui de Hahn, obiectul și tendința publicației sale.

„Când principele Carol de Hohenzollern se urcă pe tronul României, oricine era convins că de aci înainte va prinde rădăcini în țară cultura germană, sinceritatea germană și simțul german pentru datoria, știința și arta germană.”

„De la urcarea principelui Carol pe tronul României sunt acum zece ani trecuți. Cum stau acum acele speranțe? Cum s-a probat

¹ *Spionul prusian sau Principele Carol de Hohenzollern, domn al României*, de lordache Vulpescu.

² *Deutschland, Rumänen und Fürst Karl von Hohenzollern*. Von Erdmann von Hahn. Prag, Buchdruckerei des W. Nagel, 1875.

³ [Titu Maiorescu], *Asupra broșurei „Germania, România și Principele Carol de Hohenzollern”*, Iași, Editura autorului, 1875.

influența germană? Mai este Germania tot atât de bine primită ca acum 29 de ani?"

„Oricine va observa cu inteligență cele ce se petrec în România, ttebue să mărturisească că din acele speranțe nici macar una nu s-a împlinit, și că influența germană asupra poporului român s-a nimicit cu desăvârșire."

„De unde vine această schimbare?"

„De s-ar imputa românilor cât de multe pe drept sau nedrept, ttebue să li se recunoască că nu ei singuri sunt vinovați de trista lot situațiune, ci că mai mult sunt responsabile relele apucături ale principelui Carol în prima linie."

Aceasta acuzare dnul de Hahn o întemeiază pe două argumente:

1) Reaia administrare în general, îndeosebi însă reaia administrare a finanțelor de la 1871 încoace. Căci:

„Numai comparând cifrele nouelor contribuțiuni încasate în cei din urmă 5 ani și nouele împrumuturi cu cererile în plus pentru cheltuielile necesarii statului, își poate face cineva o idee de risipa banilor publici.... în acești ani din urmă s-au încasat de administrația finanelor franci 138,253.396 sau anuale 27,650,679, afară de veniturile regulate de mai-nainte."

„Cheltuielile necesarii în plus au fost cetute de garanția dobânzilor pentru nouele linii în suma de 57,000 franci, iar restul de 82 milioane franci în acești ani a zburat în aer."

2) A doua imputare este menținerea ministetului Lascar Catargi de la 1871 până acum. Căci, cităm irăși textual:

„Principele Carol totuși ar putea găsi în România bărbați a căror onestitate și spirit de dreptate este atât de înalt, ca în orișicare altă țară; vezi bine însă că acești omeni nu se vor lăsa bucuroși a se întrebuința la intrige și cabale, ci ar solicita economii și dreptate și vor arunca afară înșelătoriele grandioase..."

„Și acea grea situațiune a finanțelor statului nu-i este necunoscută principelui Carol. Deja în anul 1870, ministrul de finance de pe atunci, printr-un raport oficial, a cetut d-a nu se mai face datorii; a arătat România ca pe cel mai datot stat din Europa și a susținut pe baza celor mai clare date statistice că contribuțiunile directe și indirecte nu se vor mai putea urca fără a periclita buna stare a poporului."

„Cine a ascultat însă această înștiințare de toate zilele, care cerea economie în chelrueile statului și cruțarea creditului statului și-a contibuabililit?"

„Principele Carol e încongiurat d-uă înrudire între oamenii cei mai necinstiți și mai pătați. El a căzut în manele unei camarile, care exploatează statul fără rușine."

Acesta este în tezumat cuprinsul broșurei dlui Erdman de Hahn.

Noi din contră vom arăta în fändurile următoare că punctul D-sale de plecare este greșit și că expunerea D-sale financiară dovedește sau necunoștință de cauză, sau o ascundere intenționată a adevătlui.

Și mai întâi punctul de plecare al dlui Hahn este gteșit.

„Când principele Carol de Hohenzollern se urcă pe tronul României, oricine era convis că de aci înainte va ptinde rădăcini în țată, cultuta germană, sinceritatea germană, și simțul german pentru datoria, știința și ana germană.

Aceasta nu este și nu poate fi adevătat. Nici un popor nu renunță de bună voia la propria sa dezvoltare națională. Dacă prin acele cuvinte vrea să se zică în genere, că un popor dorește, ca principele său să aibă simțământul de datorie, sinceritate etc. atunci luctul e de la sine înțeles, și e numai o platitudine litetară de a-l mai menționa ca ceva deosebit. Onest și sincer avea să fie principele străin în orice caz, și dacă era cornițele de Flandra, primul ales al națiunei, sau dacă ar fi fost un prinț englez ori francez. Căci onestitatea, sinceritatea și știința nu sunt privilegiul exclusiv al germanilor. Însă cât pentru cultura și arta special germană, întrucât este germană în deosebire de alte națiuni, pe aceste nu a putut trece nici unui român cu mintea sănătoasă ptin cap de a le introduce în România. Nici un popor, dacă voiește a mai ttăi ca un popor independent, nu poate abdica la cultuta și la arta sa proprie națională. Dacă sensul chimării principelui Carol din ilustta familie germană Hohenzollern ar fi fost pentru noi românii de a introduce la noi arta, știința și cultura germană, atunci am fi dat în mâna noului principe putetea despotică de a întocmi țata noastfă cu depăttarea elementelor naționale, i-am fi dat puțința de a introduce o întinsă colonizare germană. Departe însă de a fi voit românii acesta, ei au cerut, ca cel d'întâi act al principelui Carol în zioa sosirei sale în capitală, jurământul sacramental pe o constituțiune, care garantând ca una din cele mai liberale, libertatea ptesei, a învățământului și a întrunirilor,

deschidea calea la putere tuturor elementelor naționale și cuprindea în primele sale articole oprirea oricărui fel de colonizări.

Și fiindcă se discută din nou împrejurările sub care s-a făcut alegerea unui principe străin pe tronul României, e bine să nu falsificăm perspectiva trecutului prin trebuințele cauzei unei partizi politice de stranie coloratură, ci să ne reînfrățim lucrurile așa cum au fost arunci. Un mijloc sigur pentru aceasta este reproducerea textuală a cuvintelor prin care se arătau aspirațiile românilor în acel timp. Cităm dar din jurnalul *Românul* de la 13 aprilie 1866, dinaintea venirii principelui Carol, următorul pasagi dintr-un discurs public, care formula programul clubului național unionist din Iași și care prin reproducerea sa în *Românul* arăta că este conform și cu ideile de pe arunci ale acesei foi.

„Principele străin din orice familie suverană a Europei știe că un srat nu poate trăi decât prin cea mai largă desvoltare a elementelor indigene, atât a industriei naționale, cât și a literaturii, a artelor și a științei naționale. Pentru el comerțul, instrucțiunea poporului, limba și istoria română vor fi condițiuni de viață, cărora le va da cel mai puternic impuls din primul an al domniei sale. - Știm bine, că și roți prinții noștri indigeni au aceleași cuvinte în gură, toți strigă știință și arte; și cine ar avea frunza să zică pe față: nu voesc cultura poporului! însă la ai noștri aceste sunt declamări fără simțământ, fără profundă convingere despre valoarea factorilor intelectuali într-un popor.

Tocmai aci este diferența cea mare: Ideile practice de viața sratului nu se pot dobândi de ocaziune și din cărți; ele trebuie să fie astfel de înrădăcinate din prima copilărie prin zilnica experiență, încât să fi intrat în sucul și în sângele omului și acesta nici să-și poată măcar închipui o viață fără perpetua lor înfrățire.”

Așadar de cultura germană, de ară germană nu era vorba la chemarea principelui Carol pe tronul României, și toată concluziunea ce d-nul de Hahn o trage din acest argument în contra principelui este o sofismă. Dacă Imperiul German este sau nu este mai bine văzut în România după venirea principelui Carol, e o chesie cu totul secundară. Interesul statului român e de a trăi în pace cu toate Puterile Garante, păstrându-și intacte drepturile sale de srat. O intimitate specială între guvernele deosebitelor state se poate întâmpla când într-o parre când într-alta, după cum se schimbă constelațiunea politică a momentului. În toate aceste însă este evident că

Principele României va căuta exclusiv intetesele sratului său român, și în această căutate se va întâmpla ca uneori să se apropie sau să se depărzeze de Germania sau de Franța, de Austria sau de Rusia; totul este, ca interesul statului să fie garantat. A face dar principelui Carol imputări, că sub a sa domnie s-au pierdut simpatiele românilor pentru Prusia, este o accentuare nepotrivită a unui momenr de mai puțină însemnătate, față cu care nici nu ne mai dăm osteneala de a consra, dacă acea afirmare este exacră sau nu.

Alta era situațiunea țării la suirea principelui Carol pe tron, și alrele erau așteptările românilor atunci. Este poate oporrn să ni le reamintim și să le aprețim cu dreptate. De la Divanul ad-hoc încoace dorința tuturor bărbaților noștri luminați era formulară în trei puncturi:

Intăi: Unirea,
Al doilea: Autonomia internă cu sistem constituțional,
Al treilea: Principe străin dintr-o casă suverană a Europei.

Primele două dorințe s-au realizat sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza.

Principele străin dintr-o casă suverană a Europei însă s-a introdus în România cu Carol de Hohenzollern la 1866.

Care a fost motivul propriu al acestei cereri a Divanului ad-hoc și apoi a răsrurnării principelui Cuza și a alegerii principelui Carol?

Motivul propriu a fost instinctul de conservare al sratului român. Trista icoană a perpetuelor schimbări de domnie și a demoralizării generale ce o produceau în țară, trebuia să fie odată ștearsă din mintea românilor, dacă ei voiau să aibă un viitor asigurat. Iar dinasria însăși trebuia să fie dintr-o casă suverană a Europei pentru a inspira prin prestigiul ei destul respect, încât România să nu mai serve puterilor celor mari ale continentului drept simplu obiect de compensație pentru toate combinările lor teritoriale, ca un pământ fără suflete, care s-ar fi putut nimici în independența sa și alipi cu o egală ușurință când de un srat când de altul.

Această cerință capitală a României, singura ce se putea adresa unui principe străin în deosebire de un principe indigen, a împlinit-o oare Carol I de Hohenzollern?

Fără îndoială, da!

Intrigele competitorilor la domnie au încercat, adică au încercat de a fi încercări serioase, penrru a trece în rangul unor curiozități

individuale, dacă nu inocente, dar în orice caz inofensive. Iar cât pentru aruncarea României drept bucată brută de compensație în teritoriul unui stat străin, de această înjosire nu a mai fost vorba din momentul suirii principelui Carol pe tronul României. Și cât de însemnat este acest câștig al României pentru toată existența ei politică, s-a știut totdeauna de oamenii politici, se știe astăzi îndeosebi din revelarea tuturor împrejurărilor așa de complicate ale anului 1866. Ne mirăm numai, de ce d. Erdmann de Hahn o ignoră. Căci a trecut deja în domeniul istoriei cunoscuta depeșă a dlui Nigra, ambasadorul Italiei pe lângă Napoleon III, către ministrul său La Marmora din 1 martie 1866. În această depeșă Nigra arată pteschimbarea de idei între Guvernul italian și cel francez relativă la anexarea României către Austria în compensare pentru Veneția, care atunci era încă austriacă și forma un punct cardinal în politica napoleoniană. Se expun acolo avantajele ce această soluțiune ar fi avut pentru Franția și pentru Englietă, câte amândouă ar fi văzut astfel îndeplinite scopurile resbelor din Crimeea și din Italia. Se atată și impresia produsă asupra împăratului Napoleon III prin această idee. Din norocire în mai 1866, înaintea tesbelului între Prusia, Italia și Austria, porțița, prin care întâu și ieșeau asemenea combinații, a fost pentru totdeauna închisă. De țara, pe al cărei tron ședea principele Carol de Hohenzollern, nu se mai putea dispune prin simple combinații diplomatice.

Iacă serviciul eminent, salvator ce l-a adus României politica germană a familiei Hohenzollern în momentul cel mai grav pentru chiar existența ei. Acest serviciu a rămas de atunci câștigat României și este permanent pentru existența ei ca stat în fiecare zi, și este permanent și mai ales de primă însemnătate astăzi, când criza orientală a izbucnit din nou și pare a fi împinsă spre o soluțiune definitivă. Față cu acest fapt de vitală importanță, întâmplătoarele înțelegeri sau neînțelegeri între guvernul prusian și guvernul român pentru cutare sau cutare întreprinderi industriale, cutate sau cutare fapt izolat devine o chestie secundară și ne pare cam ușor din partea dlui de Hahn de a se speria arar de mult de gradul termometrului simpatiei prusiene în România.

Stabilind acest punct, să vedem cum stă cu cealaltă acuzare a btoșutei în contra administtației financiare și în conta menținerii ministetului L. Catargi. Odată sistemul constituțional introdus în România pe o bază de libetalism foarte latgă, datorita principelui Carol

era de a lăsa liberă mișcarea partidelor și de a da tutulor grupărilor constituționale ocazia de a ajunge la putere. Rolul lui constituțional eta deocamdată numai de a nu împedica nici una din ideile cele bune ce partida guvernamentală, fie de orice colote politică ar fi fost, i le prezenta sub fotma de legi sau regulamente. Căci aceasta este de la sine învedetat, că o țară nu se poate guverna constituțional decât în limitele proprielor sale puteri de cultură, și dacă România în decurs de 10 ani a făcut atâta progres cât a făcut și nu a făcut mai mult nici mai puțin, aceasta dovedește gradul de dezvoltare propriu al poporului nostru. Acesta însă nu se poate niciodată schimba printr-un prinț constituțional, și este încă o conttovetsă, dacă se poate schimba ptintt-un prinț despotic. Nimeni însă nu a susținut și nu poate susține, că principele Carol a împedicat pe vreunul din numeroasele sale ministere de a realiza legile bune ce le-ar fi propus sau că a împedicat pe vreo partidă de a ajunge la putere. Toți bărbații de stat ai României, atât cei însemnați, cât și unii foarte puțin însemnați, au avut ocazia liber deschisă de a guverna țara lor. Cum au guvernat-o, aceasta privește responsabilitatea lor ministerială, și anume responsabilitatea, nu ca o frază constituțională, ci responsabilitatea proprie și întreagă în toată puterea cuvântului. Căci Principele eta încă sttăin, ei însă erau fiii țării și trebuiau să cunoască păsurile ei.

După un șir de multe și prea multe schimbați de guverne, care au fost adese motivate de funeste ambiții personale și care în decurs de cinci ani au împiedicat România de a avea fie măcar elementele unei administrații regulate, a ajuns ministetiul L. Catargi la putere în momente grele penttu statul român. Fată a se aluneca spre ideea de schimbarea Constituțiunii, care se agita pe atunci, păsttând și observând în înttegimea lui pactul fundamental al statului, ptin alegeri făcute ca și în trecut, ministeriul L. Catargi s-a aflat în fața unei Carnete și a unui Senat, expresiuni constituționale ale țarei, care i-au arătat încredere și i-au permis a sta la putere tot timpul de la '71 până acum.

D. Erdmann de Hahn laudă alți oameni onești, cate ar fi în țară, și citează pe unul îndeosebi, pe ministrul de finanțe de la '71, care era d. Dimitrie Sturdza, sub ministerul Ioan Ghica. La aceasta respondem că domnul D. Sturdza nu are decât a dobândi majotitatea unei Carnete, precum o avusese la finele anului 1870,

pentru a ajunge din nou la guvern. Frumoasele idei ale D-sale despre economii și echilibru de buget ne pare rău că nu le-a realizat atunci, când era la guvern. Dar timpul nu este încă pierdut, și noi am fi fericiți, când l-am vedea vreodată manifestându-se cu bunele D-sale concepțiuni într-o realitate mai eficace, decar un simplu raport pe hârtie sau un articol și mai simplu în *Prager Politik*.

De altminterlea, dacă este vreun rezultat bun de constatat prin srahilitatea guvernului acrual, este tocmai o ordine financiară, de care nu se bucurase starul în rot timpul de mai nainte, și merirul dlui Mavrogheni, care a administrat până la 1875, nu va putea fi tăgăduit de nici un om nepărriniror. Cifrele date în broșura dlui de Hahn sunt neexacte prin lipsa unor indicări esențiale și prin o falsă grupare. Să restabilim lucrul în exactitatea lui.

În ceea ce privește datoria publică, după însuși de Hahn, de la 1861 până la 1866 s-a contracrat suma de 77.502.344 lei (23 milioane drumul de fier București-Giurgiu și podurile de fier și 54 milioane împrumutul Stern și Oppenheim). De la 1867 până la 1871 s-a contracrat 377. 880.000 (51.650.000 calea ferată Itzcani-Iași-Roman. - 248.130.000 calea ferată Roman-Verciorova și 78.000.000 împrumutul Domenial). De la 1871 până la 1875 s-a contractat 58.370.215 (3.770.215 calea ferată Iași-Ungheni. - 10.000.00 Casei de Depuneri pentru rezolvarea incidentului cu acționarii căii ferate Roman-Verciorova și 44.600.000 lei împrumutul în rență).

Lăsând datoriile provenite din căile ferate ne rămân împrumuturi făcute pentru acoperirea deficițelor budgerare pentru primul period de cinci ani (1861-1866) 54 milioane lei. Pentru al doilea period de cinci ani (1866-1871) 78 milioane lei și pentru al treilea period de cinci ani (1871-1875) 44 milioane 600 mii lei.

În ceea ce privește sarcinile anuale rezulrare din trei perioade pentru căile ferare și împrumuturi sunt:

Din periodul 1861-1866:

Calea ferată București-Giurgiu	2.010.000
Podurile de fier	1.443.274
împrumutul Stern	2.111.983
împrumutul Oppenheim	3.163.778
	8,729,035

Din periodul 1866-1871:

Calea ferată Irzcani-Iași-Roman	3.881.250
Calea ferată Roman-Verciorova	18.609.750
Împrumutul Domenial	MfiMOQ.30
	491.000

Din periodul 1871-1875:

Calea ferată Iași-Ungheni	452.425
Pentru rezolvarea incidentului construcțiunii căi ferate Roman-Verciorova (suma împrumutată de la Cassa de Depuneri) procenre	700.000
împrumutul de 44.600.000 în rență	<u>2.230.000</u>
	3.382.425

Așadar perioadele 1861-1871 a lăsar fără noi resurse sarcini de 39.120.035.

Nouele impozite create pentru acoperirea acestor sarcine, după produsul lor real pe 1874, sunt:

2 la % adaos la impozitul fonciar	2.019.336
Monopolul Tutunului	8.010.000
Timbru și înregistrare	4.461.647
Licențele asupra drept, de a vinde b[ut. spirt.	7.372.656
Adaos la taxa fabricațiunii spirtoaselor	402.000
Excedenr de venituri de la căile ferate concesdate	<u>4.121.806</u>
Total	26.387.445

Fără a mai constata că prin aceste noi impozite s-a desființat altele, precum taxele judecătorești, taxele asupra tutunului și altele, din cifrele ce preced rezultă că în periodul 1871-1875 s-a creat noi impozite în sumă de 26.387.445 pentru sarcini moștenite din perioadele anterioare în sumă de 39.120.025.

Sarcinile moștenite fiind cu 12.732.590 lei pe fiecare an mai mari decât resursele create, admițând că s-ar fi menținut vechile cheltuieli în vechile resurse și că s-ar fi continuat cu același sistem de administrare, ar fi rrebut să rezulte penrru periodul 1871-1875 o datorie nouă de 63.662.950 lei efectiv, adică de 5 ori 12.732.590 fără a compra

procente. - Din norocire însă pentru tată, administrarea averii publice n-a fost tot aceeași.

Ptîn ordinea ce din zi în zi s-a introdus în comptabilitatea publică și în administrarea tuturilor serviciilor care produc un venit statului, prin un control mai minuțios și mai sever, prin o supraveghere mai activă și mai circumspectă, cu mai puțin lux și cu mai multă prudență peste tot și în toate în loc de o datorie de 63.663-950 lei efectiv din periodul 1871-1875 n-a rezultat decât o datorie de 29.000.000 lei efectiv din 44.600.000 lei nominal valoarea ridurilor de rentă emise în acest an.

O datotie de 29 milioane în loc de 63 milioane acesta este unul din rezultatele adevărate ale administrațiunii țării în periodul din urmă 1871-1875.

În ceea ce privește însă sperierea dlui de Hahn de cifrele cele crescânde ale bugetului cheltuielilor de la 1866 încoace, aceasta, dacă nu va fi simulată, ne pare a dovedi prea puțină reflecție politică, întrebarea hotărâtoare pentru cheltuielile unui stat nu este sporirea lor, ci este întrebuințarea lor.

Toată lumea vorbea de necesitatea dezvoltării economice a României. Putea aceasta să se facă fără o modificare simțită în bugetul statului?

Dacă însă examinăm cheltuielile de la 1866 încoace vedem după lista anuităților alcătuită mai sus, că din 33.873.425 aproape 24 milioane sunt anuități pentru cheltuieli de-a dreptul productive, pentru drumuri de fier. Și din cele 10 milioane și 230 mii de cheltuieli care mai rămân, o mare parte (pusă în împrumutul domenal) a fost pentru stingerea datoriei flotante rămase de la 1866. Cealaltă însă răspunde la îmbunătățirile făcute de atunci încoace în administrarea intereselor publice, îndeosebi în armată.

Dar o asemenea expunere de cifre are în toate dezbaterile și controversele politice dezavantajul cel mare, că nu este cetită cu luare-aminte și nu este bine înțeleasă decât de oameni speciali. Publicul cel mare al cetitorilor de jurnale și broșuri este ușor de îndus în etoate cu grupări de cifre meșteșugite. Să relevăm dar alte fapte de o evidență oarecum populară, care se pot constata de toți și care pun în deplină lumină progresul administrării finanțelor române.

Numai ingratitudea vieții politice în genere poate explica, cum de nu s-a relevat mai de demult următorul merit al ministeriului Catargi, îndeosebi al ministrului de finanțe Mavrogheni: Pentru prima oară sub acest ministeriu onoarea iscăliturii guvernului în materie financiară a fost totdeauna respectată, mandatul a devenit un adevărat ordin de plată, care se realizează, iar nu o aranjare pe alt timp într-un haos financiar lipsit de siguranță. Ce însemnează aceasta, și cum de-abia sub ministerele Catargi s-a îndeplinit una din așteptările de căpetenie ale țării, nu putem mai bine dovedi, decât iarăși ptin citirea unui pasagiu din acel număr al *Românului* de la 13 aprilie 1866, dinaintea venirii principelui Carol.

„Principele străin ne va aduce credit și va pune ordine în finanțe. Supt credit și ordine nu este de înțeles vreo sistemă nouă de economie politică; ci deocamdată cea mai vulgară regulă în gospodăria statului: adică respectarea mandatului, plătirea lui legală în 24 ore de la prezintare, retribuirea exactă la zi întâi a lunii a tuturor funcționarilor, a tuturor pensiunelor, solvirea regulată a banilor de întreținere.

În orice stat apusean, fie cel mai zdruncinat în finanțele sale, se plătesc cu cea mai mare strictețe toate serviciile fără excepțiune. Austria este un stat model în privința telelor finanțe; cu toate acestea: unde a trecut vreo zi întâi a lunii chiat în acest stat, fără ca toți funcționarii și toate serviciile să fi fost plătite tegulat pe lună înainte? În Austria, în Franța, în Prusia, în Italia, în Angliera, pretutindenea onoarea mandatului emanat de la guvern a fost și a rămas intactă și cea mai mare siguranță posibilă. Dacă în aceste state sunt discuțiuni bugetare, acelea nu se refer la menționatele condițiuni elementare, fără cari nici nu poate exista un stat; ele se refer la cestiuni de înaltă politică, la cestinii de sisteme defensive și ofensive, a producțiilor artistice și științifice, etc. De toate aceste nu este încă vorba la noi: noua ne trebuie pâinea de toate zilele; nouă ne trebuie să vedem odată ziua mult așteptată în care funcționarii, pensionarii și pensionarele sermane să nu mai aibă trebuința a se umili pe la casierie, priimind banii lor d-abia după trei, patru, și chiar zece luni, și, și atunci ca din grația casierului, pare că i-ar fi dat din averea lui privată... Pe când cel mai de rând evreu dacă nu-și plătește polița la termin, dacă nu-și *onorează iscălitura* cum se zice cu drept cuvânt, este scos cu

rușine din numărul neguțătorilor de omenie, Prințul indigen ne-a învățat a vede semnătura guvernului său degradară, plata mandatului său refuzată la propriile sale casierii, onoarea sratului său târâtă mai jos decât onoarea celui mai de rând neguțător jidan: bancuta cea mai completă, mărită numai prin insolența de a o ignora."

Astăzi lucrurile s-au schimbat: cea dintâi ordine în finanțe este introdusă. Ea este meritul incontestabil al ministeriului Catargi. Și să ne fie permis a întreba, pentru ce lăudatul ministeriu al dlui de Hahn nu a introdus el acea elementară gospodărie în casele statului? și pentru ce nu a introdus-o nici un ministeriu de mai înainte, deși numai de la introducerea unei asemenea gospodării poate în genere să fie vorba de o administrare financiară?

Răspunsul este ușor de dat: la vorbă se pricep mulți, la reabă însă s-au priceput puțini ca ministrul de finanțe al ministeriului Catargiu, și stabilirea guvernului a înlesnit lucrarea finanțierului.

Al doilea fapt de o evidență populară, și totdeauna o răsplătă pentru prudenta conducere a finanțelor noastre, este favorabila plasare a primei renre române la Paris, scăderea frapantă a dobânzei de la cifra de cămătar a împrumuturilor orientale spre o cifră care face onoare creditului României ca stat de cultură apuseană. Credem că este aici locul a întreba, cum împacă d. de Hahn aprecierile D-sale asupra administrării statului român cu prima rentă a acestui stat introdusă la bursa Franței?

Atât pentru finanțe, care tocmai sunt la rândul lor una din explicațiile principale pentru stabilitatea ministeriului de la '71 încoace, adică pentru încrederea Domnitorului și a Corpurilor Legiuitoare în el.

Dar aci d. de Hahn contestă legitimitatea Camerei și a Senatului, pretinzând că alegerile nu au dat un rezultat adevărat și că reprezentarea constituțională a țării nu este adevărata ei expresiune.

Toți politiciii cu minte știu, cât este de alunecos acest teren de contestare. Totdeauna cei învinși în alegeri, cei rămași în minoritate, sunt plecați a-și închipui, că majoritatea victorioasă în contra lor nu este expresia țării. Dar totdeauna, unde a fost maturitate politică, asemenea aplecări au trebuit să se ascundă dacă nu voiau a periclita existența legală a statului. Precum în procesurile private *res judicata pro veritate habetur* și fără acest princip nici nu ar exista justiție, im

așa în politica generală Camera constituită este adevărata expresie a țării pentru timpul consrituirii ei și fără acest principiu nici nu ar exista stat constituțional. Îndeosebi în alegerile de deputați și senatori făcute sub ministerul L. Catargi, atât în cele de la 1871 cât și în cele din urmă de la 1875, s-au păzit toate prescrierile Constituțiunei, așa-numitele paladiuri ale libertății. Listele electorale s-au alcătuit de primării; cine n-a fost mulțumit de primărie, a putut apela la tribunale; cine le-a crezut pe acestea influențate, a putut recurge la Curtea de Casațiune, care fiind inamovibilă a fost totdeauna în afară de influința guvernelor. După liste electorale astfel alcătuite s-au ales deputații și senatorii. Toate libertățile publice ale Constituțiunii au fost respectate. Nici o întrunire publică electorală nu a fost oprită, nici un jurnal nu a fost împedat de a spune ce a voit, de a insulta guvernul și de a-și recomanda candidații sai. Sub asemenea auspicii legale au ieșit din urnele electorale senatorii și deputații de la 1871 încoace.

Și cu toate aceste ei nu sunt adevărata expresie a țării? Dar dacă nici prin primării, nici prin tribunale, nici prin Curtea de Casațiune, nici prin presa liberă, nici prin libere întruniri nu s-a putut dobândi adevărata expresie a țării, se va putea ea oare dobândi prin articolul dlui Erdmann de Hahn din *Prager Politik*?

Să fim cel puțin consecuenți în deducțiunile noastre. Dacă ceea ce pretinde d. de Hahn și împreună cu D-sa mica parte a opozițiunii noastre sistematice, este adevărat, atunci concluziunea neapărată este aceasta: Constituțiunea elaborată la 1866 trebuie răsturnată, fie prin reforma ei legală, fie prin lovitură de stat; căci ea s-a dovedit incapabilă de a produce sau a menține un sistem adevărat reprezentativ.

Dar presupunând că ar fi așa, vrea d. de Hahn să impute principelui Carol, pentru ce nu a lovit el Constituțiunea pe care a jurat-o la 1866? sau să acuze ministerul L. Catargi, pentru ce nu a rupt el pactul fondamental al statului? Schimbarea Constituțiunii, dacă va fi vreodată la ordinea zilei, va trebui să se îndeplinească prin o lucrare pacinică de jos în sus, iar nu prin apel la violența de sus în jos. Pe câtă vreme însă rămân sub regimul Constituțiunii de astăzi, ministerul L. Catargi a funcționat și funcționează în mod regulat, poziția lui constituțională e corectă.

însă d. de Hahn mai atinge și altă coardă. D-sa găsește că administrația *en detail* a acestui ministeriu este rea și citează drept dovadă numele unui prefect, numele unui inspector de drum de fier și numele unui delapidator de bani publici, care după D-sa nu este destul de energie urmărit de justiție. A intra pe acest teren de discuție cu D-sa, ne-ar părea prea puțin serios, fiindcă n-ar aduce nici un folos în lămurirea discuțiunii. Căci presupunând că am fi dovedit de falsă afirmarea D-sale asupra acelor trei cazuri, sau presupunând că, din contră afirmarea D-sale asupra acelor trei cazuri s-ar fi dovedit de adevărată, ce poate proba aceasta în privința administrației unui stat întreg cu toată suma colosală de cazuri izolate ale ei? Că într-o asemenea administrare lucrări bune și lucrări rele sunt totdeauna amestecate, se înțelege de la sine, și întrebarea nu este dacă sunt și cazuri rele izolate (căci de aceste sunt, și sunt inevitabile în orice stat), ci întrebarea este, dacă majoritatea cazurilor esre bună, și dacă e sănătoasă direcția principală a fiecărei ramuri de administrație. Pentru a da însă un răspuns la această întrebare, se cere un alt fel de studiu decât acela al unui articol de jurnale și poate un alt fel de om decât d. Erdmann de Hahn. De altmintrelea, este o procedură regulată a foilor de opozițiune sistematică de a releva câteva chestii izolate, și de a condamna apoi toată administrația guvernului în urma criticei a unei părți neînsemnătoare a ei. Procedura este de mult cunoscută, însă e prea ieftină pentru a merita să fie luată în setios.

Adevăratul inventariu al faptelor ministeriului d. Catargi nu poate fi decât practic și complet, și cine vrea să-l cunoască, trebuie să studieze cu de-amănuntul decretalele și raporturile ministeriilor, precum și dezbaterile Corpurilor Legiuitoare. Se va vedea atunci, ce s-a făcut și cât s-a făcut sub ministerial L. Catargi în fiecare resort al administrării publice.

O altă întrebare însă este dacă ministeriul L. Catargi a făcut destul în timpul funcționării lui? Dacă aceleași întreprinderi bune nu se puteau realiza mai iute și mai nemerit? Dacă nu se puteau stârpi mai multe rele? Dacă în gruparea politică a oamenilor publici din România nu s-ar găsi un alt ministeriu care să corespundă mai bine trebuințelor reale ale țării?

Această întrebare într-un stat constituțional este totdeauna deschisă. Răspunsul ei însă nu se poate da de cel dintâi venit, ci se

poate da numai de organele statului constituite pentru aceasta. Sigur este, că în ziua, în care răspunsul acelor organe nu ar mai fi favorabil ministrului L. Catargi, acest ministeriu va abdica și va lăsa continuarea luctății începute altor persoane, care să se bucure de încrederea Domnitorului și a Corpurilor Legiuitoare.

Totul este numai ca această schimbare să se petreacă mod legal, în sânul a însuși acelor înalte organe ale statului. De la această legalitate atârnă valoarea, atârnă poate chiar existența țării constituite.

Aceste aveam să le zicem ca întâmpinare la articolul dlui Erdmann de Hahn din *Prager Politik*. D-sa își termină lucrarea prin dorința de a se lua în considerațiune: „Avertismentele ce le dă un bărbat leal”. Dacă d. Erdmann de Hahn este în adevăr un bărbat leal, atunci va lua și D-sa în considerare aceste observări moderate la avertismentele D-sale mai puțin moderate.

Dar dacă sub numele dlui Erdmann de Hahn s-at ascunde alte persoane, dacă s-ar ascunde poate români, s-ar ascunde poate chiar vreunul sau altul din foștii miniștrii de la 1870 și 71, care sunt singurii lăudați în articolul dlui de Hahn atunci am da unor bărbați, care aruncă insinuări în contra Prințului și guvernului țării lor prin foi stătine, un alt epitet decât epitetul de leal. Atunci însă și discuția ar trebui să înceteze. Căci orice discuție presupune buna-credință și un scop comun, spre care țintește, și care nu poate fi altul decât sinceta aflare a adevărului.”

Căderea guvernului Lascar Catargi avea cauze economice, cum am arătat, între care și afacerea Strousberg, cu răscumpărarea concesiunii căilor ferate și presiunile lui Bismarck în favoarea concesiunilor și în dauna statului român.

Un moment singular în viața politică din România îl constituie punerea sub acuzație a unui întreg guvern. Se constituie o comisie parlamentară de anchetă, a cărei componență se schimbă, nu însă și secțiunea ei, G. Misail, despre care Maiorescu are cele mai rele păreri atât cu privire la activitatea sa literară, cât și la conduita morală. Ancheta durează mai multe luni și rezultă de pe urma ei câteva dosare voluminoase. Situația este tragi-comică. Oameni politici ai țării: Lascăr Catargi, I. Em. Florescu, P. Mavrogheni, Al. Lahovari,

V. Boerescu, N. Kretzulescu, G. Costaforu, P. P. Carp, Th. Rosetti, G. Gr. Cantacuzino și T. Maiorescu sunt chemați în fața comisiei de anchetă prin *Mandat de înfățișare*¹ și când nu se dă curs acestei chemări se apelează la forțele de ordine. Asemenea personalități politice sunt interogate de N. Flea, D. Giani, Emil Costinescu și G. Misail. Sunt nume întâlnite frecvent și în publicistica eminesciană.

Ancheta nu conducea la rezultatul sperat și intervine Ion C. Brătianu, prim-ministru și șeful Partidului Liberal, din inițiativa căruia fusese instituită, și cere să se „sfârșească odată cu această nenorocită chestiune”.

Ancheta constituie încântarea publicului, ca în toate situațiile de această natură și are urmări neașteptate. Miniștrii conservatori puși sub acuzație sunt aleși depuși și senatori. Între aceștia, și Maiorescu la Colegiul I din Iași.

Maiorescu întocmește un scenariu în care eroii sunt, alături de el, parlamentarii din vremea sa².

(p. 405) IV. SUB MINISTERUL IOAN BRĂTIANU.
RĂZBOIUL ȘI PROCLAMAREA REGATULUI
(24 iulie 1876 - 14 martie 1881)

Publicat în „Convorbiri literare”, XXXI, nr. 10, 1 octombrie 1897, p. 853-882; nr. 11, 1 noiembrie 1897, p. 1004-1035,

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 48-135; *Istoria contemporană a României*, p. 104-174.

¹ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, I, p. 272-275. Comisia de anchetă și prezentarea lui la interogatoriu.

² Titu Maiorescu, *Jurnal și Epistolar*. Voi. IX (*Sfârșitul lui aprilie 1876-începutul lui ianuarie 1879*). Ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru. București, Editura Minerva, 1989, p. 33-35. Se prezintă aici scena înfățișării la comisia de anchetă, pentru care uimite la acest jurnal, atunci în manuscris; *Însemnări zilnice*, I, p. 258-259; *Jurnal și epistolar*, IX, p. 21-22. Lista acuzațiilor aduse lui Maiorescu. Figurează și sumele acordate lui Eminescu și Slavici pentru a-și continua studiile universitare.

Maiorescu își construiește analiza pe două coordonate contrastante. Un prim tablou în care înfățișează campania armatei române în Războiul de independență. Asistăm la o expunere foarte documentată, însoțită de o schemă privind amplasamentele armatei române, atacurile împotriva pozițiilor otomane, comandanții diferitelor unități, cu numele și gradul lor în armată, fapte de arme pe care le săvârșesc și nu uită să arate că unii ofițeri se dovediră mai prejos de misiunea ce li se încredințase. Apelează și aici la nore de subsol ca să completeze informația și arată că înlăturarea de la conducerea unităților militare se uită foarte repede, iar ofițerii respectivi obțin funcții politice, inclusiv pe cea de miniștri. Exemplifică cu situația generalului G. Slăniceanu, nedestoinic pe frontul de luptă, este numit de I. C. Brătianu ministru de război în guvernul său.

Maiorescu se oprește la momentele de cumpănă ale armatelor ruse și tipătește relograma Marelui Duce Nicolae adresată principelui Carol, căreia i s-au dat diferite interpretări. În realitate, Marele Duce Nicolae îi cerea domnitorului României să treacă Dunărea spre a ușura situația armatei ruse la Plevna unde rucii masau noi trupe („plus grandes masses à Plevna”). Desfășurarea evenimentelor va arăta că se vor da repede asalturi cu mari pierderi din partea armatei române și a celei ruse până la cucerirea Plevnei.

Un moment important îl constituie capitularea lui Osman Pașa, care se pregătea să-i predea sabia colonelului Cerchez, asistat de coloneii Arion și Berindei. Ezită să o primească, ea trebuind să fie înmănată principelui Carol, comandantul armatei române. Sosiți în urma ofițerilor români, generalii ruși Ganetzki și Strukov îl somează să le predea sabia. Osman Pașa se supune, este luat prizonier și trimis în Rusia. Era o mărturie că rușii uitaseră, foarte repede, momentele de cumpănă din luptele de la sud de Dunăre.

Evocării campaniei armatei române, pagină excelentă de istorie, îi contrapune situația din Parlamentul României. Deputații nu aveau altceva mai bun de făcut decât să treacă la verificarea noilor aleși, între care și Maiorescu. Alexandru Holban, membru o vreme al „Fracțiunii libere și independente” din Iași, prezintă Societatea „Junimea”, în ședința din 1 aprilie 1878, ca o „școală funestă”, iar pe Maiorescu, „fondatorul și marele profer” al acestei școli. De asemenea, criticul este atacat pentru faptul că publica în „Convorbiri

literare" în traducere lucrarea lui Schopenhauer, *Aforisme asupra înțelepciunii în viață*¹. Partidul Național Democratic și Liberal avea datoria „să apere - arată A.I. Holban - proprietatea, onoarea și castitatea familiei, patria", iar nu „materialismul abjectului Schopenhauer, care propagă concubinajul, dreptul bății cu biciul, disprețul amorului de patrie și sentimentului de onoare". Toate acestea sunt bune, completează A.I. Holban, „la sălbatici, nu la noi".

Eminescu ia apărarea, nu atâta lui Maiorescu, cât mai ales lui Schopenhauer în ttei articole: *Contestarea alegerii dlui Maiorescu, Domnul Holban și Arthur Schopenhauer și [In afacerea Holban - Schopenhauer]*, publicate în „Timpul" la 6 februarie, 9 și 11 aprilie 1878². Eminescu demonstrează în primul articol că A.I. Holban făcea dovadă de ignoranță când atribuia lui Schopenhauer opinii ale lui Max Stiinet, pe adevăratul nume Johann Caspar Smidt (1806-1856), teolog care se ocupa și cu științele economice. „Sch[openhauer] știa carte - arată el -, asta e deosebirea între el și alții. El era în curentul științelor naturale, era fiziolog, era anatom și într-o viață lungă el totdeauna a căutat probe pentru teoriile sale idealiste în științele naturale. Dar faptul că Sch[openhauer] știe mai multă fiziologie decât mulți profesori de acest obiect nu-l preface încă într-un... abject materialist". După acest elogiu al ținutei intelectuale a lui Schopenhauer, Eminescu ia apărarea filozofului său preferat împotriva acuzațiilor care i se aduceau. „Schopenhauer e unul din cei mai aprigi apărători ai proprietății - arată Eminescu -; castitatea o arată ca o virtute principală și ca temeiul familiei; sentimentul de patrie e-n ochii lui atât de mare încât în scara virtuților omenești sacrificarea pentru patrie e aproape de sfințenia deplină, de asceză". Dacă susținea pedeapsa cu moartea o făcea încredințat că „cine e născut canalie și om de nimic, om de nimic și dușman omenirii rămâne totdeauna".

Asemenea aptecieri cu privire la cultura și filozofia lui Schopenhauer nu găsim, înainte de Eminescu, în cultura română.

¹ Titu Maiorescu, *Opere II. Traduceri. Încercări literare*, București, Univers Enciclopedic, 2005, p. 255-460, 928-1066.

² M. Eminescu, *OpereX. Publicistica*, p. 43[^]16, 75-77, 479-480, 501-502.

Maiorescu trimite la două articole ale lui Eminescu, pe când în realitate sunt ttei și găsea că urmările lor fură neașteptate. „De atunci încoace - arată Maiorescu în nota la discursul său - au dispărut din Patlamentul nosttu discuțiile despre doctrinele filozofice". Eminescu contribuie la aceasta, cum arată Maiorescu, cu „neîntrecuta virulență a stilului său".

Prezentările introductive pentru discursurile parlamentare ale lui Maiorescu ținute în Adunările legiuitoare între 1876 și 1881 pun în discuție probleme de-o importanță aparte pentru istoria noastră națională. Avem în vedere hotărârea Adunării legiuitoare din 9 mai 1877 când se declară independența față de Poarta Otomană și hotărârile, pe de altă parte, ale Congresului de la Berlin din iunie-iulie 1878, la lucrările căruia România nu este admisă și i se impun condiții pentru recunoașterea independenței. Dezbaterile asupra acestor hotărâri vor ocupa lucrările Parlamentului român multă vreme de aici înainte.

Maiotescu recunoaște că Ion C. Brătianu își asumase toată răspunderea pentru viitorul țării, după ce conservatorii fac declarația politică din 26 aprilie 1877, potrivit căreia nu mai făceau opoziție guvernului, odată cu încălcarea teritoriului țării noastre de către armatele rusești. „Meritul lui Ioan Brătianu de a fi participat la război și de a fi provocat proclamarea și recunoașterea Regatului, rămâne covârșitor. Numele său este pentru totdeauna împreunat cu cel mai mare eveniment al istoriei noastre contemporane".

Prin aceasta, Maiorescu dovedea că se putea situa mai presus de interesele și de luptele dintre partidele politice.

Discursuri parlamentare (1876-1881)

36

(p. 461) ASUPRA LEGII COMUNALE
(Ședința Camerei de la 16 mai 1878)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 108, 17/29 mai 1878,
p. 2967-2970, 2976-2977,

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 136-163.

I. C. Brătianu formează înainte de Congresul de la Berlin din iunie-iulie 1878, cum arată Maiorescu, cel „mai tare guvern liberal”. În Cameră nu intră decât trei deputați ai opoziției: T. Maiorescu, D. Donici și Gr. Gâță, cei din urmă lipsesc la această ședință. Se introduce pe ordinea de zi o problemă care să ocupe deputații într-un moment de incertitudine cu privire la hotărârile Congresului de la Berlin referitoare la țara noastră. Discuțiile se poartă în jurul chestiunii: centralizare - aristocrație sau descentralizare - democrație. Maiorescu conchide că există „numai deosebirea între proprietatea teritorială și neproprietate”.

37

(p. 477) ANCHETA PARLAMENTARĂ
LAPOMÂRLA
(Ședința Camerei de la 20 mai 1878)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 112, 21 mai/2 iunie 1878, p. 3086.

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 164—167.

Anastase Bașotă, hatman, înființează pe moșia sa la Pomârla, lângă Dorohoi, o școală pentru săteni, în 1838, care nu știm cât timp a funcționat. A lăsat și un testament, publicat în 1870¹. Organizarea Institutului „Anastase Bașotă”, ca școală normală pentru învățători aparține lui Samson Bodnărescu. Este vizitat de I. Negruzzi, I. Slavici, Veronica Miele, prietenă cu soția lui Samson Bodnărescu, și ea cu studii de pedagogie. Director al acesui institut, Samson Bodnărescu întreține cultul pentru Eminescu. Conduce Institutul „Anastase

¹ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, I, p. 293. Mențiune despre prima sa cuvântare în Parlament.

² *Testamentul defunctului Anastase Bașotă*, Iași, Tipografia H. Golner, 1870. Pe copertă se specifică faptul că fusese „logofăt” și „ministru” în Moldova și fondase Institutul Gregorian din Iași și Institutul Academic de la Pomârla (Dorohoi).

Bașoră” până în 3 martie 1902, la încercarea din viață, fiind înmormântat la Pomârla.

Samson Bodnărescu era membru al Societății „Junimea” și ancheta ordonată de Gheorghe Chițu, ministru liberal, avea substat politic. Maiorescu atrage atenția că există un testament, care nu putea fi ignorat.

38 și 39

(p. 480) CONTRIBUABILII
ȘI ȘCOALELE ÎN COMUNĂ
(Ședința Camerei de la 2 iunie 1878)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 122, 3/15 iunie 1878, p. 3349-3355.

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 168-176.

Maiorescu propune să se introducă în lege prevederea că școlile pot fi susținute din veniturile mănăstirilor secularizate, ca și din banii Eforiei școlilor și „rezaurul” de fonduri destinat de „strămoșii noștri pentru școli”.

40

(p. 488) TRACTATUL DE LA BERLIN
(Ședința Camerei de la 28 septembrie 1878)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 220, 4/16 octombrie 1878, p. 5017-5023.

În volum: Titu Maiorescu, *Ministerul Brătianu - Kogălniceanu și Tratatul de la Berlin*. Discurs rostit în ședința Camerei de la 30 septembrie 1878. Iași: Tipografia Thill & Weiss, 1878, p. 5-17; Idem, *Discursuri parlamentare*, II, p. 177-220.

Tratatul de la Berlin din iunie-iulie 1878 impune României pentru recunoașterea independenței retrocedarea către Imperiul țarist a celor trei județe din sudul Basarabiei: Cahul, Bolgrad și Ismail,

revenirea la România a Dobrogei, cu Delta Dunării și Insula Șerpilor și emanciparea evreilor. Maiorescu prezintă oscilațiile guvernului liberal în activitatea sa diplomatică. Se declară pentru respectarea formelor constituționale în aplicarea hotărârilor forului internațional.

Va consemna în jurnalul său impresia făcută de acest discurs: „Cuvântarea mea din Cameră asupra Tratatului de la Berlin și în contra ministerului Brătianu la 30 sept. ținută de la ora 4-6 a făcut senzație și mi-a adus neîndoișor succes din partea adversarilor. «Monitorul» despre aceasta. O public românește și franțuzește”¹.

Eminescu se referă la acest discurs într-un editorial [„*Dacă aparențele nu amăgesc*”], publicat în „Timpul” din 29 iunie 1879, în care polemizează cu „Românul”, cotidianul liberal. «Românul» - arată Eminescu - reproduce o parte din strălucitul într-adevăr discurs al dlui T. Maiorescu din ședința de la 30 septembrie 1878”. Textul reproduș în „Românul” care începe cu cuvintele: „Eu vă întreb: care va fi pozițiunea noastră” și sfârșește cu cuvintele: „în unifotma soldatului tus care ne stă pe teritoriul nostru” îl integtează și Eminescu în editorialul său cu numeroase sublinieri².

41

(p. 514) NEAPLICAREA
TRACTATULUI DE LA BERLIN
ȘI PROGRAMUL MINISTERIAL
(Ședința Camerei de la 7 februarie 1879)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 30, 8/20 februarie 1879, p. 699-705; nr. 31, 9/21 februarie 1879, p. 743-744.

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 221—266.

Analizează programul Partidului Liberal, fixat în 5 puncte la pteuarea guvernării țării în 1876, și constată că nu fusese adus la îndeplinire.

Ultima parte a discursului cu răspunsul pe care îl da lui I.C. Brătianu se publică în „Monitorul oficial”, cu titlul *Rectificare* (p. 743-744).

¹ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, I, p. 317.

² M. Eminescu, *Opere X. Publicistica*, p. 284.

42

(p. 541) ASUPRA CALITĂȚII DE ROMÂN
A DLUI AL. DEGRE
(Ședința Camerei de la 19 februarie 1879)

Publicat în „Monitorul oficial”, nt. 40, 20 februarie/4 martie 1879, p. 1029-1030.

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 267-271.

Susține să i se recunoască lui Alexandru Degre, cu funcții importante în stat, cetățenia română; invocă și situația sa, când i se contesta cetățenia română de aceeași „Fracțiune liberă și independentă” din Iași.

43

(p. 544) ASUPRA DECLARĂRII DE REVIZUIRE
(Ședința Camerei de la 24 februarie 1879)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 45, 25 februarie/9 martie 1879, p. 1218-1220.

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 272-287.

Discuții preliminare pentru modificarea *Constituției*; se obține un consens pentru revizuirea articolului 7, care prevedea restricții în acordarea cetățeniei române, ce se aplicau și românilor din afara granițelor de atunci ale României. Maiorescu se pronunță pentru eliminarea acestui articol din *Constituție*, fără să se motiveze această măsură legislativă.

44

(p. 554) ASUPRA FINANTELOR SUB CONSERVATORI
(Ședința Camerei de la 24 martie 1879)

Publicat în „Monitorul oficial”, nt. 71, 27 martie/8 aprilie 1879, p. 7178-7180.

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 207-303.

Oratorul apără pe miniștrii de finanțe din guvernarea conservatoare: P. Mavrogheni, G. Cantacuzino, Th. Rosetti și I. Strat

împotriva atacurilor lui D. A. Sturdza, ministrul de finanțe în guvernarea liberală.

45

(p. 564) DESPRE PRIMUL APEL NOMINAL
(Ședința Camerei de revizuire de la 22 mai 1879)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 115, 23 mai/4 iunie 1879, p. 2756.

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 304-311,

Eminescu privește cu îngrijorare acele discuții preliminare la modificarea art. 7 din *Constituția* noastră. „Teamă ne e dar și asrăzi - scrie în editorialul [„De ceea ce ne temem...”], publicat în „Timpul” din 27 mai 1879 - că asemenea o samă de advocați buni, cu darul vorbirii vor rranșa și cestiunea arzătoare a evreilor, care poare deveni cestiunea dezmoștenirii a poporului românesc, tot cu fraze umanitare și cu finețe de distincțiuni juridice, fără a se ținea seamă nici de trecutul acestui popot, nici de lipsa lui de experiență și de slăbiciunea lui economică, nici de lipsa lui de cultură”¹.

Maiorescu norează în jurnalul său „Grea epocă Eminescu” și adaugă: „Articol al lui în chestiunea evreiască în contra mea și după asta [eu] totuși simpatie pentru el, poare mai purernică”².

Manolache (Emanoil) Morțun, care voia să ia locul lui N. Gane, era magistrat la Fălriceni și deputat liberal.

46

(p. 569) PENTRU AMÂNAREA DEZBATERILOR
ASUPRA REVIZUIRII
(Ședința Camerei de revizuire de la 5 septembrie 1879)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 202, 6/18 septembrie 1879, p. 5779-5783.

¹ *Ibidem*, p. 260.

² Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, I, p. 324.

în volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 312-338.

Se declară pentru modificarea art. 7 din *Constituție*, ca o hotărâre luată de Congresul de la Berlin, care trebuia pusă în aplicare spre a evita alte consecințe nefavorabile pentru țară.

47

(p. 586) CHESTIA EVREILOR ȘI ARTICOLUL 7.
NECESITATEA INTERNAȚIONALĂ A REVIZUIRII
(Ședința Camerei de revizuire de la 10 septembrie 1879)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 205, 11/23 septembrie 1879, p. 5890-5896.

În volum: Tiru Maiorescu, *Chestia evreilor. Revizuirea art. 7 din Constituție*. Discurs rosrir în ședința Camerei de la 10 seprembrie 1879, București, Stabilimentul Grafic Socec & Teclu, 1888, p. 5-32; Tiru Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, II, p. 338-378.

Expunere istorică privind chestiunea evreiască în legislația din România, cu referiri și la unele situații din alte țări. Aduce în discuție și opiniile lui Bismarck în chesriunea evreiască, fapt important având în vedere că el prezidase Congresul de la Berlin. Maiorescu considera, cum arătase și mai înainte, că introducerea art. 7 în *Constituție* a fost o greșală și nu se putea să nu vină timpul să plătim pentru ea. Discuțiile care se purtau în Parlament aveau în vedere modaliratea acordării cetățeniei: pe categorii, pe liste, individual, cum susținea și Eminescu, condiția principală rămânea: „buna și volunrara primire a țării”. Această condiție principală nu era acceptată de Alianța izraelită care desfășura o propagandă ostilă țării noastre. Maiorescu își definește poziția în chestiunea evreiască și se înrâlnea cu Eminescu care în studiul *Cestiunea izraelită* consacra capitolul final legislației din Prusia, restricrivă în aceste probleme¹ și denunța în repetate rânduri propaganda osrilă a Alianței izraelite. Dă și extrase din presa sttăină prin care ilusrează aceasra propagandă².

¹ M. Eminescu, *Opere X. Publicistica*, p. 251-256.

² *Ibidem*, p. 308-310.

Discursul lui Maiorescu este întâmpinat de Eminescu cu cele mai elogioase aprecieri. „Discursul ce a rostit - arată Eminescu în editorialul [*„Partidul Conservator... ”*], publicat în „Timpul” din 25 septembrie 1879 - a fost cea mai nobilă expresiune a vederilor și hotărârilor întregii țări, a fost cuvântul de apărare al unui popor ce se vede lovit în demnitatea sa, în interesele sale vitale.

Și oricum s-ar rezolva cesriunea, acel discurs rămâne o faptă istorică, un act de acuzare contra celor ce ar voi, ori poate chiar vor izbuti să o rezolve altfel decât așa cum voiește țara.

Nu putem admite în mijlocul nostru noi cetățeni decât cu buna primire a țării; iară cuvântul românesc și rotodată umanitar, prin care d. T. Maiorescu a combătut orice idee de liste ori categorii¹.

Eminescu elogiază ținuta intelectuală a lui Maiorescu, însă se îndoaie că demersul său va avea rezultatul dorit: „înzestrat cu darul vorbei și pătruns de greutatea situațiunii, d. Maiorescu a desfășurat comorile minții sale ca să-i aducă pe srăpânii zilei la îndurare: n-a izbutit”.

48

(p. 607)

EXPLICARE FINALĂ
ASUPRA ART. 7

(Ședința Camerei de revizuire de la 6 octombrie 1879)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 227, 7/19 octombrie 1879, p. 5492-5493.

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 374-389.

Maiorescu prezintă proiectele supuse dezbaterii Camerei de revizuire privind modificarea *Constituției* și consemnează rezultatul final. Important este preambulul la această lege. „Diferența de credințe religioase și confesiune nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita”. Importanță este din primul paragraful acesrei legi, pe de altă parre, prevederea că cerățenia se acorda individual pe bază de cerere, adresată guvernului

¹ *Ibidem*, p. 319.

României. Se introduc și careva excepții, dar care vor avea un caracter temporar.

Corpurile legiuitoare horărăsc ca cetățenia să se acorde individual, cum ceruse Eminescu încă de la începurul acestor dezbareri prelungite și contradictorii. Avea în vedere faptul, cum am mai arătat, că această prevedere a legii se aplica și românilor din afara granițelor de atunci ale țării. Aș aminti, ca să dau un exemplu, că și Slavici se supune acestei prevederi, deși era un mare scriitor și o prezență excepțională în presa românească.

Eminescu consacra acesrei hotărâri a Parlamentului României un editorial, [*„Suntem în ajunul unei so/ufțiuni...”*], pe care îl publică în „Timpul” din 7 octombrie 1879, cu câteva zile înainte de promulgarea și sancționarea legii. „În această oră de apropiere generală - declară Eminescu -, când România dă înrr-adevăr din toată inima posibilitatea ca izraeliții să devină cetățeni ai ei, ne simțim datori a vorbi în spiritul păcii și a reaminti că nu ura contra rasei izraelite, nu patima, nu prevențiuni religioase ne-au silit a menține un atât de strict punct de vedere, ci mai cu seamă natura ocupațiunilor economice ale evreilor”.¹

49

(p. 617)

NEPOTRIVIRE ÎNTRE VORBE
ȘI FAPTE LA GUVERNUL LIBERAL
(Ședința Camerei de la 11 decembrie 1879)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 279, 12/24 decembrie 1879, p. 7841-7845.

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 390—417.

În proiectul de Adresă, întocmit de guvernul liberal, problemele mari ale țării nu se reflectă.

Eminescu republică acest discurs, ca editorial, în „Timpul” din 11 decembrie 1879, cu o prezenrare introductivă, pe care o

¹ *Ibidem*, p. 327, 328, 331.

reproducem, ca o mărturie privind activitatea parlamenrară a lui Maiorescu. „Dăm astăzi locul întâi importantului discurs ținut în Cametă de d. T. Maiorescu, deputatul Colegiului I de Iași, în ședința Camerei de marți, cu ocazia dezbaterii asupra răspunsului la mesajul de deschidere a sesiunii ordinare. Ideile partidului al cărui organ suntem asupra situațiunii sunt expuse în acest însemnat discurs cu claritatea și enetgia proprie autorului”¹.

50 și 51

(p. 634) ÎN CONTRA INSINUĂRIILOR
ȘI CALOMNIILOR
(Ședința Camerei de la 16 ianuarie 1880)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 13, 17/29 ianuarie 1880, p. 251-263. (Cuvântarea lui P. P. Carp, p. 251-253, cuvântarea lui Maiorescu, p. 253-254, 261-263.)

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 418-457.

Problema care se pune în discuție privește acuzația pe care i-o aduce I. C. Brătianu, șeful guvernului liberal, de lipsă de patriotism prin legăturile cu cercurile din Berlin în chestiunea răscumpărării căilor ferate, chestiune deopotrivă economică și politică.

Maiorescu se abate de la metoda sa de lucru din discursurile precedente și nu mai rezumă cuvântările participanților la dezbateri, ci la transcrie și le orânduiește în așa fel încât să conducă la infirmarea acuzației de lipsă de patriotism.

Dezbaterile parlamentare se deschide cu un schimb de replici între Maiorescu și I. C. Brătianu, după care intră în scenă P. P. Carp cu o cuvântare, destul de lungă, urmat de Maiorescu și el cu o cuvântare lungă, fără legătură cu cea a lui P. P. Carp. Ia cuvântul I. C. Brătianu și apoi susținătorii săi: E. Costinescu și Gh. Chițu, pentru ca reprezentăția să se încheie cu măttutii ale lui Maiorescu în chestiuni personale. Să-i amintim și pe cei care intervin cu

¹ *Ibidem*, p. 454.

întreruperi în timpul cuvântărilor principalilor actori: Eugen Ghica, Costescu Comăneanu, N. Dimancea, P. Cernătescu, R. Pătărlăgeanu, A. Pascal.

Maiorescu consttuiește un scenariu și este întâiul său discurs parlamentarat care urmează această schemă.

Apărarea sa este pusă în umbră de declarația pe care o face că era avocat al „societății dtumurilor de fier”, ceea ce nu demonstra că nu era bun român. Găsim în jurnalul său destule însemnări privind avocatura și veniturile pe care le obținea din practicarea ei. Din una dintre ele aflăm că era plătit cu luna de A. M. Warszawski, de tristă amintire pentru achizițiile abuzive făcute în timpul Războiului de Independență. Aici figutează și alte șase petsoane, cu sumele încasate ca apătător al afacerilor lor în dauna statului român’.

52

(p. 659) RESTAURAREA DE LA CURTEA DE ARGEȘ.
MERITELE DLUI LECOMTE DU NOUY
(Ședința Camerei de la 12 ianuarie 1881)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 8, 13/25 ianuarie 1881, p. 153-154.

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 458-466.

Justifică cheltuielile pentru restaurarea bisericii episcopale de la Curtea de Argeș, monument al culturii noastre, și apără pe specialiștii francezi. „În răstimp, [la] 12/24 ianuarie - citim în continuare din jurnalul său de la 16/28 ianuarie 1881 - cuvântarea mea la Cameră în favoarea lui Lecomte du Nouy (ultimul credit penttu restaurarea exterioră a bisericii Curtea-de-Argeș, care a durat 5 ani și a costat vreo 700 000 de franci)”².

¹ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, I, p. 291.

² *Ibidem*, II, p. 3.

53

(p. 667) CONTRA ÎNCURAJĂRII TURBURĂRIILOR

(Ședința Camerei de la 13 martie 1881)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 59, 14/26 martie 1881, p. 1776-1782.

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 467—514.

Maiorescu îl elogiază pe I. C. Brătianu ca „un adevărat om de stat și om de guvern” și atrage atenția, sub o formă amiabilă, că atentatul lui Ioan Pietraru împotriva sa din 2 decembrie 1880 se explică prin măsurile administrative luate de unii reprezentanți din guvernul său și prin conduita presei liberale. „Interpelarea mea către ministrul-prezident I. Brătianu - arată Maiorescu în jurnalul său - despre procesul Pietraru și mișcarea socialistă de la Iași. El a răspuns îndată. Despre aceasta, *Monitorul de a doua zi* (sâmbăra) și *Timpul de duminică*, 15 martie [18]81. Eu liniștit, rece, impunând efect prin politețe. Brătianu, C. A. Rosetti, Stolojan, Flea răspuns. - Parat totul. Ședința Camerei a durat până la ora 7 seara. La 8 1/2 am venit cu trăsura la Cameră și am făcut corectura stenogramei până la 1 1/2 noaptea, luptând foarte cu obositul meu cap”.

Protestul cel mai energic împotriva acestui atentat vine din partea lui Eminescu care într-un articol [„*Ieri la 5 1/4 seara...*”] publicat în „Timpul” din 4 decembrie 1880, relatează despre împrejurările gravului eveniment. „Trebuie să ne fie rușine, ca români - scrie Eminescu -, că și aci, unde nici una din căile legale de mișcare politică și socială nu e închisă se pot găsi indivizi cari, prin crime de asemenea natură, să arunce o neagră pată asupra țării, asupra caracterului drept al poporului nostru”.

¹ *Ibidem*, p. 9-10.

² M. Eminescu, *Opere XI. Publicistica*, p. 433. Despre acest atentat și alte articole (p. 437, 438, 442, 446, 587, 590).

VOLUMUL III

(1881-1888)

(p. 697) V. SUB MINISTERUL BRĂTIANU.
DE LA PROCLAMAREA REGATULUI PÂNĂ LA
TRACTATUL DE LA LONDRA
(14 martie 1881-26 februarie 1883)

Publicat în „Convorbiri literare”, XXXII, nr. 11, 15 noiembrie 1898, p. 961-992.

În volum: *Discursuri parlamentare cu privire asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I*. Volumul III (1881—1888). București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1899, p. 1-40; Idem, *Istoria contemporană a României (1866-1900)*, 1925, p. 175-206.

Maiorescu se ocupă în discursurile sale parlamentare din 1881-1883, de patru probleme: constituirea Partidului Conservator, proclamarea Regatului, un nou program al Partidului Conservator și chestiunea dunăreană.

Conservatorii întocmesc primul program de guvernare în cadrul unui Club politic, la începutul anului 1880, cu un comitet de conducere și se declară partid politic constituțional. Până la această dată, ei activează sub forma unor grupări politice, mai importantă fiind cea a „Junimii” ieșene, care îi avea în frunte pe T. Maiorescu, P. P. Carp, V. Pogor și Th. Rosetti, la care se alătură și I. Negruzzi, redactorul „Convorbirilor literare”. Se afiliază temporar acestei grupări politice și o parte din intelectualii ieșeni.

Partidul Liberal, numit mai târziu Partidul Național Liberal, se întemeiază în ianuarie-martie 1875. Adunarea de constituire se ține în casa maiorului Stephen Bartlett Lakeman, fost ofițer în armata otomană, sub numele Mazar-Pașa. Era căsătorit cu o româncă și casa sa se afla în strada Biserica Enei.

Grupările liberale formate din: I.C. Brătianu - C. A. Rosetti, M. Kogălniceanu, Ion Ghica, A. G. Golescu, G. Vernescu, „fracțiunea liberă și independentă” ieșeană și Emanoil (Manolache) Costache Epureanu, desident din gruparea conservatoare, subscriu la programul lor de guvernare în 24 mai/5 iunie 1875. Programul cerea

respectarea *Constituției* și se avea în vedere poziția României situată între trei imperii, care promovau o politică anexionistă. Partidul Liberal, astfel constituit, este numit „Coaliția de la «Mazar-Pașa»” sau mai simplu: „Mazar Pașa”. Întâlnim aceste denumiri în discursurile parlamentare ale lui Maiorescu și în publicistica eminesciană.

Programul de guvernare al Partidului Conservator este întocmit de Emanoil (Manolache) Costache Epteanu, revenit de la liberali și conducătorul clubului politic. Programul cuprindea numai generalități, la care puteau subscrie și liberalii. Nu aderă la acest program T. Maiorescu, P. P. Carp și G. Gr. Cantacuzino, pe motiv că Emanoil (Manolache) Costache Epteanu nu era personalitatea politică cea mai indicată să-i tepeze pe conservatori. Partidul Conservator ptea și ziarul „Timpul” și îl numește pe Eminescu redactor-șef, funcție în care rămâne până în decembrie 1881. Programul de generalități îi oferea lui Eminescu un cadru, nu se putea mai nimetiti, să-și expună propria concepție cu privire la stat și organismele sale și să critice de pe acea poziție oamenii politici. Nemulțumește atât pe liberali cât și pe conservatori, și urmările nu vor întârzia să apară.

Emanoil (Manolache) Costache Epteanu încetează din viață în septembrie 1880. Conducerea Partidului Conservator o ia Lascar Catargi, asistat de un comitet format din T. Maiorescu, I. Em. Florescu, G. Manu, Al. Lahovary, Gr. Triandafil, Gr. Păucescu și P. Teulescu. Se mențin în rezervă P. P. Carp, P. Mavrogheni și G. Gr. Cantacuzino. Sunt oamenii politici pe care îi întâlnim în aceste discursuri parlamentare.

Comitetul Partidului Conservator, nou constituit, îl menține pe Eminescu la conducerea ziarului „Timpul”, deși se ridică obiecții că poetul nu era membru al Partidului Conservator și își îngăduia să pună în discuție chestiuni care veneau în contradicție cu orientarea politică a „partidei conservatoare”. Eminescu se bucura de sprijinul lui Lascar Catargi și pentru motivul că întocmește în numele său, cum arătam și mai departe, memoriul către Carol I în 1878¹.

¹ D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu. 1877-1883, 1888-1889*, București, Editura Minerva, 1996, p. 24.

² M. Eminescu, *Opere XVI. Corespondența*, p. 333-347. Facsimil cu textul lui Eminescu și semnătura lui L. Catargi.

I Maiorescu considera că venise timpul să întocmească un nou program al Partidului Conservator, care să țină seama de ascensiunea Puterilor Centrale în politica internațională. întocmește studiul *Zur politischen Lage Rumäniens* pe care îl publică în „Deutsche Revue”, primul număr din anul 1881. Eminescu îl traduce cu titlul *Despre situația politică a României de Maiorescu* și îl publică în „Timpul” în ultimul număr din 1880³. Studiul se publică față de consultarea conducerii Partidului Conservator și I. Em. Florescu, Gh. Manu și Al. Lahovari se desolidarizează de această acțiune. „Ieri la clubul conservator până noaptea târziu - notează Maiorescu în jurnalul său - despre articolul meu din *Deutsche Revue*. General[ul] Florescu contra, din cauza formei (cică ar fi trebuit să întreb Comitetul), tot astfel genjerallul Manu, Lahovari totdeauna ceva contra mea, cred că și Lascar[ul] Catargi. Pentru mine numai Theodor Rosfetti], Păucescu, Triandafil. Știrbey lipsea”. împotriva articolului se pronunță și V. Pogor și I. A. Cantacuzino, altfel prieteni foarte apropiați ai lui Maiorescu, însă cărora nu le recunoștea competența în viața politică⁴.

f Programul lui Maiorescu era criticat și de Eminescu pentru faptul
I că nu era realizabil câtă vreme guvernele de la Budapesta nu renunțau
| la politica de deznaționalizare a românilor.

% Conflictul grav din sânul Partidului Conservator trece pe al doilea
• plan în ajunul proclamării României ca Regat la 14 martie 1881. I. C. Brătianu invită pe conservatori să participe la acest eveniment politic, dar aceștia refuză. Maiorescu numește aceste discuții între liberali și conservatori „conciliabule”. Conservatorii își dau totuși adeziunea la acest act politic. Referitor la aceste evenimente, Maiorescu publică editorialul „București, 20 martie 1881. Regatul României”, în „Timpul” din 21 martie 1881, pe care îl reproducem integral:

³ M. Eminescu, *Opere XI. Publicistica*, p. 458-459, 594-595; *Opere X. Publicistica*, p. 653-657, 700.

⁴ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, II, p. 5.

⁵ *Ibidem*, p. 4.

⁶ *Ibidem*, p. 8.

„București, 20 martie 1881

REGATUL ROMÂNIEI

Niciodată cauze mici nu produc efecte mari; însemnăratea actului manifestat ca un rezular final nu poate decât să fie în proporțiune dreapă cu însemnăratea originii lui și a împrejurărilor premergătoare.

Ocaziunea manifestării este adeseori mică, precum este și indiferentă; adevărata cauză însă este tot așa de adâncă precar îi este de înalt efectul.

Actul solemn al proclamării Regarului României, care a făcut din ziua de 14 martie 1881 o zi nemuritoare în istoria țării noastre și poate o zi memorabilă și în istoria Europei, nu trebuie judecat după motivarea de ocaziune ce i-a făcut-o persoana deputatului însărcinat din întâmplare de majoritatea Camerii cu inițiativa celui act.

D. general Leca, începând prin o aluziune la interpelarea dlui Maiorescu din ziua precedentă și văzând că accentuarea ideii monarhice din acea interpelare părea a face oarecare contrast cu acele deprinderi atribuite guvernului și majorității Camerei de asrăzi, a început motivarea propunerii sale de Regat prin cuvintele:

„S-a lăsat să planeze îndoială că unii membri ai Camerei n-ar avea simțimănte monarhice. Să ne grăbim dar a săvârși marele act al proclamării regalității României pentru a dovedi că întru aceasta nu este deosebire de simțiminte între români.”

Cu deprez cuvânt d. Lahovari, declarând adeziunea Partidului Conservator la propunerea de Regat, precum se declarase cu o zi mai nainre și în decursul interpelării dlui Maiorescu în numele aceluiași partid, a răspus dlui general Leca:

„Ar fi un mic și meschin moriv pentru un așa de mare act. Dar eu cred că morivele ca și ideile guvernului în această cestiune sunt mai largi și mai înalte.”

În adevăr, mai largi și mai înalte trebuie să fi fost motivele guvernului, precum mai largi și mai înalte au fost și morivele adeziunii Partidului Conservator, așa de largi și înalte, încât s-au urcat de îndată deasupra luptelor de partide și au produs unanimitatea.

Când Divanul ad-hoc al Moldovei în ziua de 7 octomvrie 1857 și Divanul ad-hoc al Valachiei în ziua de 9 octomvrie același an au consfințit cele patru puncte ale programei naționale de arunci, când au pus ca idei de fundament al reconstruirii statului român Unirea

Principatelor într-un nou stat sub numele de România, dinastia unui Domnitor ales dintr-o familie de suverani din Europa, sisrema constituțională și neutralitatea teritoriului român; în chiar esența acestor propuneri era înrădirea ideii monarhice și dinastice cu roate garanțiile reclamate de împrejurări. Nu numai un monarh ceream noi atunci ca Domnitor al noului Stat unit, ci un monarh dintr-o familie srrăină și cu succesiune eriditară, pentru a feri România de luptele interne ale competitorilor la domnie. Și nu numai un monarh cu succesiune ereditară din orice familie străină ceream noi arunci, ci un monarh anume dintr-o casă suverană a Europei, pentru a introduce noul srat monarhic în familia cea mare a monarhiilor europene cu prestigiul și cu dignitatea corespunzătoare importanței lui relative.

În evoluțiunea istorică a ultimilor zecimi de ani, programa națională de la 1857 (programă legal formulară de adunări legal consruiure și care nu este de confundat cu prea feluritele idei revoluționare de la 1848), s-a realizat încercul cu încercul aproape în întregul său cu o energie crescândă. Unirea noului stat s-a personificat în primul ales al întregii națiuni, în principele Alexandru Ioan Cuza, și astăzi, când punem penultima piatră la încoronarea edificiului, se cuvine să ne aducem aminre cu respect de ultimul Domn național al Principatului român. Sisrema constituțională, inaugurată de la-nceput, și-a aflat formularea ei completă în 1866; tot atunci s-a ales principele srrăin dintr-o familie suverană a Europei; iară independența țării, întemeierea dinastiei și succesiunea recunoscută la tron au fost fructul cules în ultimii doi ani, datorit mai ales gloriei redobendite pe câmpul de resboi.

Astfel inrrară în familia statelor suverane ale Europii, noua monarhie era meniră să ocupe în curând rangul indicat prin propria ei însemnătate politică, etnică și terirorială, precum și prin însemnătatea suveranului ei.

Carol I al României aparține prin originea sa uneia din familiile suverane celor mai imporranre din Europa. Familia Hohenzollern, ilustră deja la începutul anului 1866 când ne-am ales din sânul ei pe principele nostru, ilustră prin tradițiunea ei din trecut și prin crescândă dezvoltare ce a știut să și-o dea atât sieși cât și țărilor peste care domnea, a devenit mai ales de la 1866 încoace o familie și o dinasrie preponderanră între monarhiile europene, și a reinvitat în sine tăria Imperiului german. Întrucât Domnitorul nostru este un

membru al acestei familii suverane, nici o dignitate și nici un tang în ierarhia monarhică nu ar fi prea înalte pentru aspirările sale.

Mai însemnate însă decât aceste relațiuni genealogice, sunt, conform ideilor de stat moderne, considerațiunile trase din chiar importanța teritorială și politică a României. Nu este astăzi în Europa nici o singură monarhie care să aibă întinderea teritoriului român și cifra populațiunii noastre, fără ca să poarte și titlul de Regat, ci din contra sunt unele state monarhice, cari cu o mult mai mică întindere și populațiune au dobândit și posed acest titlu recunoscut.

Până acum România era numai Principat, România, care numără 5 376 000 locuitori și are o întindere teritorială de 129 947 kilom. pătrate, pe când nu numai că fiecare din celelalte patru Principate europene are o populațiune și o întindere mai mică; nu numai că fiecare din cele două Mari Ducate are asemenea o populațiune și o întindere mai mică: dar chiar cele patru Principate și cele două Mari Ducate adunate la un loc nu au nici două treimi din populațiunea și din întinderea României.

În comparare cu Regatele europene România are mai mulți locuitori decât 9 din aceste regate și numărul populațiunii ei este chiar de 3 ori mai mare decât al Norvegiei, Greciei, Wurtembergului și Danemarcei și aproape de două ori decât al Saxoniei. Întinderea ei teritorială este chiar mai însemnată decât a Bavariei, Wurtembergului și Saxoniei împreunate.

Iar dacă este vorba de trecutul istoric al țării, România a avut de la începutul Evului nou, din secolul XV, o mare misiune față cu Europa apuseană, și aceea și-a îndeplinit-o: ea a fost anteluptătoare a statelor creștine în contra Semilunei. Cu participarea României la ultimul tesboiu, cu alungarea Turciei de pe țărmurile Dunărei s-a tetminat acest rol istoric al său, și junele stat se prezintă înaintea Europei ca un stat de religie creștină din istoria trecutului și ca un stat de ginte latină pentru dezvoltarea viitorului.

A refuz dar României recunoașterea titlului de Regat, ar fi o anomalie și o nedreptate, și, după cele zise mai sus, nu noi ar trebui să dovedim justificarea acestui titlu, ci din contra aceia care ni l-ar contesta, ar trebui să dovedească justificarea contestării.

Însă noi nici nu credem, că statele europene ne vor refuza această recunoaștere, și sperăm că în curend noul titlu va fi ptimit de toate guvernele străine ca un titlu cuvenit României din toate puncturile de vedere.

Întotcându-ne acum privirea de la relațiunile noastre cu stătinătatea spre însemnătatea actului în lăunțul țării, trebuie să punem în prima linie a observărilor noastre un fapt îmbucurător: faptul că însuși partidul radical este acela care s-a vezut silit de împrejurări a face ultimul pas spre consolidarea monarhică, prin regularea succesiunii la tron și prin înălțarea României la Regat,

Ce satisfacțiune mai mare s-ar putea da principiilor monarhice, de la cari Partidul Conservator nu s-a abătut niciodată, decât de-a le vedea primite și recunoscute de chiar aceia, cari adeseori păreau a le fi contrarii și a le combate în favoarea unei alte forme de stat!

Iluziile demagogice și republicane sunt astăzi în mormântate prin însăși fapta acelora ce treceau până acum de reprezentanții lor în viață. Chiar bătrânul președinte al acestei Camere ultra-liberale, domnul C. A. Rosetti, în momentul încoronării principelui Carol prin votul Camerii de rege al României, exclamă:

„Sunt la sfârșitul vieții mele, după tegulele naturei; în asemenea vârstă, în asemenea momente nimeni nu se poate îndoi de sinceritatea aceluia care vorbește... Trăiască România! Trăiască Majestățile Lot Regele și Regina!... Recunoscă tot soartei care mi-a dat această fericire, rară în analele istoriei, vă zic c-ați încoronat și viața mea.”

Din ziua de 14 martie trebuie dar să dateze o nouă eră în înțelegerea politice interne a statului nostru. Ceea ce credeam noi până acum, și cu noi mai ales toată tinerimea care ne înconjură și ne privește, a fost din norocire o credință neîntemeiată; teama, ce o aveam noi până acum, a fost o temere nefundată. Dd. C. A. Rosetti și Brătianu nu sunt și nici au fost în ultima lor aspirațiune republicani, în majoritatea Camerii actuale nu există elemente antimonarhice: încoronarea întregii vieți a reprezentantului acestei majorități, a bătrânului C. A. Rosetti, este Monarchia Română înălțată la Regat.

Să o asculte aceasta tinerimea română, să se pătrundă de acest fapt și să mediteze asupra lui!

Dacă tinerimea a crezut altfel până acum, a fost în tăcitate, și dacă unele acte din trecut par a fi în contrazicere cu declararea de astăzi a dl. Rosetti și Brătianu și a amicilor lor politici, contrazicerea sau este numai aparentă și nu a fost înțeles adevăratul scop al acelor acte trecute, sau, dacă e reală, acele acte trebuiesc uitate ca niște „păcate ale tinetelor” după vorba răposatului Costache Negruzzi, și trebuiesc înlocuite prin ultima, matura profesiune de credință, ce înaintea

națiunii întregi o fac astăzi acești bărbați încărunțiți în luptele politice, alături și împreună cu confracții lor mai tineri de aceeași credință.

Nu mai poate fi cestic de acum înainte de încercări antimonarhice și antidinastice. Atentatul de la Opera-comică, relațiile cu internaționala, banchetele în onoarea Comunei, republica Ploieșreană din august 1871, abisul dintre Principe și țară, broșurile lui Erdmann von Hahn, laudele date lui Blanqui, apologia revoluției în permanență: roate aceste au fost sau rău înțelese de cei ce le-au criticat, sau, dacă au fost bine înțelese atunci, nu mai rămân astăzi decât niște păcate ale tinerețelor șterse prin convingeri schimbate și îndreptate spre o mai bună direcțiune a spiritelor în ordinea monarhică și dinastică.

Luăm cu bucurie, luăm chiar cu mândrie aer de declarația d-lor Roserri și Brătianu și ale adepților d-lor. Suntem fericiți a constata că în această nouă declarație ne unim cu toții pe răzămul comun al noului Regat.

Suntem convinși că astăzi, când dd. Rosetti și Brătianu au propus coroana regală pentru Carol I de Hohenzollern, d-lor și adepții d-lor politici își vor aduce aminte cu recunoștință de fapta Partidului Conservator și îndeosebi de ministerul Lascar Catargi-Florescu-Mavrogeni-Costaforu-Tel de la 12 martie 1871 care, în momentul, când Principele Carol de Hohenzollern și Augusta Sa soție erau gata să părăsească tronul României, le-au garantat siguranța publică și mersul regulat al puterilor constituționale în România, i-au înduplecat să rămână în fruntea acestei țări și numai astfel au dat puțința d-lor Rosetti și Brătianu de a felicita la martie 1881 de Rege al României pe Principele de la martie 1871.

Suntem convinși asemenea că atunci, când în șirul natural al schimbărilor constituționale, se vor retrage de la guvern liberalii de astăzi și se vor afla în opozițiune cu un guvern conservator, vor continua a fi și în această fază a formelor constituționale supuși tot așa de credincioși ai Majestății Sale Regelui României.

În această convingere salutăm încă o dată ziua de 18 martie 1881 ca o zi fericită pentru sratul român și sperăm că, precum ea este de cea mai mare însemnătate prin actul săvârșit, așa va fi și bogată în roade și în învățăminte pentru toară dezvoltarea noastră politică în viitor.

O întrebare rămâne acum de deslegat: care mai este deosebirea de principii între partidul numit liberal, astăzi la guvern, și partidul numit conservator, astăzi în opozițiune?

A contribui la deslegarea acestei întrebări va fi misiunea de competență a organului nostru de acum înainte."

Maiorescu insistă asupra poziției unor personalități din Partidul Conservator, care acceptă anumite funcții în interior sau să reprezinte țara în străinătate pe timpul guvernării liberalilor. P. P. Carp este numit ambasador la Viena, P. Mavrogheni în aceeași calitate la Constantinopol, iar Th. Rosetti preia președinția înaltei Curți de Casație. Conservatorii aflați în opoziție apreciau, cum arată și Maiorescu, că în cadrul ei se formase și o „opoziție miluită”.

Congresul de la Berlin din iunie-iulie 1878 ia în discuție și problema Comisiei europene a Dunării, care funcționa la Galați, instituită prin Tratatul de la Londra din 1871, urmând să fie reînnoită în 1883. Asupra chestiunii dunărene am insistat pe larg în altă parte¹. Războiul din 1877-1878 aduce schimbări care se reflectă în Tratatul de la Berlin. Se prevede ca acea Comisie europeană dunăreană să fie menținută și i se încredințează întocmirea regulamentului de navigație pe Dunăre de la Porțile de Fier până la Galați. Discuțiile cele mai importante se poartă în Parlamentul României și în presă în legătură cu pretenția diplomației austro-ungare de a avea vot preponderant pe acea pară a cursului Dunării. Maiorescu are cuvântul hotărâtor în această problemă prin discursurile sale, ca și Eminescu prin articolele sale din „Timpul”.

Maiorescu insistă în cea de a doua notă la această prezentare introductivă asupra hotărârii ca toți miniștrii puși sub acuzare să se prezinte, după ridicarea acuzărilor, la principele Carol și să-și continue activitatea parlamentară. Excepție face numai Lascar Catargi care se menține încă în rezervă. Abia în 9 februarie 1878, adresează lui Carol I un memoriu, în care se declara nemulțumit de simpla retragere a acuzării și cerea trimiterii în judecată la Curtea de Casație a celor care pusese sub acuzare miniștrii din guvernarea conservatoare. Maiorescu nu dezvăluie realitatea - sau nu o cunoștea - că acel memoriu fusese întocmit de Eminescu, la cererea lui Lascar Catargi, iar acesta doar îl semnase².

¹ D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 100-110.

² M. Eminescu, *Opere XVI. Corespondența*, p. 333-347.

(p. 723) V. REVIZUIREA CONSTITUȚIEI
ȘI CĂDEREA MINISTERULUI BRĂȚIANU
(De la 1883 până la 23 martie 1888)

Publicat în „Convorbiri literare”, XXXII, nr. 12, decembrie 1898, p. 1057-1089.

în volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 41-81; *Istoria contemporană a României*, p. 207-240.

Maiorescu face radiografia guvernului Brătianu din anii 1883-1888, ultima parte din cei 12 ani a ceea ce s-a numit „marea guvernare liberală”. Ocupă locul central în această radiografie prezentarea lui I. C. Brătianu, șeful Partidului Liberal, care obține, ca om politic, recunoașterea independenței și proclamă Regatul, în absența conservatorilor. Succesele anterioare fac să fie diminuate de „simțământul omnipotenței sale”. Preferă să se retragă la moșia sa de la Florica, de unde schimbă miniștrii și face numiri, adesea nefericite. Prezența sa la debaterile Parlamentului nu mai este activă, ca mai înainte și discuțiile privind modificarea *Constituției* se împotmolesc, ca acele teferitoare la articolul privind libertatea presei. Încetarea din viață a lui C. A. Rosetti în aprilie 1885 contribuie și ea la scăderea prestigiului Partidului Liberal. Asistăm la atacuri venind din toate părțile împotriva guvernării liberale. Un ministru, D. A. Sturdza ia măsuri contradictorii, care stârnesc reacții violente și din partea unor cercuri din afara celor politice, Ioan Slavici este sprijinit să înființeze la Sibiu ziarul „Tribuna”, pe care nu o aproba. „De la 12 1/2 până aproape de 3 - notează Maiorescu în jurnalul său - convorbire cu Dimitrie Sturdza la mine. întâi împotriva ducerii lui Slavici în Transilvania (la Sibiu) spre a lua asupra-și redactarea unui nou ziar”. „Tribuna” începe să apară la Sibiu în 14/26 aprilie 1884 cu un program în care proclamă Ungaria stat poliglot, și inaugurează lupta pentru unitatea culturală a tuturor românilor, în pofida granițelor politice care îi

Titu Maiorescu, *însemnări zilnice*, II, p. 233.

separau. Se puna în aplicare o hotărâre luată la Congresul studențesc de la Putna din 1871 V

Guvernul liberal mai ia o hotărâre, tot prin autotitatea lui D. A. Sturdza, care determină mari agitații în opinia publică. Îi expulzează pe Alexandru Ciurcu, redactor la ziarul „L'Independance Roumaine”, pentru că făcea propagandă defavorabilă apropierei României de Puterile Centrale. Îi expulzează și pe G. Ocășanu și I. Secășeanu, conducătorii Societății „Carpații”, întemeiată în 23 ianuarie 1882, care desfășura o activitate culturală și politică în favoarea românilor transilvăneni¹. Din Societatea „Carpații” făcea parte și Eminescu și este pus și el sub urmărire de serviciile austriece de informare². Activitatea Societății „Carpații” contravenea programului politic al lui Maiorescu din 1881 și îi minimalizează pe conducătorii acestei mișcări în sprijinul românilor transilvăneni. „Mare agitație în public - notează Maiotescu în 7/19 septembrie 1885 - din cauza expulzării redactorului ziarului *L'Independance Roumaine*, Ciurcu (altminteri, un îndrăzneț și prost individ), a tatălui său, a lui Săcășanu, Ocășanu și a încă doi români transilvăneni”. Alexandru Ciurcu, fiul, îi adresează lui Maiorescu o scrisoare, în speranța că va face o întelțelare în Cameră pe chestiunea expulzării românilor transilvăneni. Maiorescu găsește motive să nu răspundă la această solicitare și deplasează discuția spre chestiuni personale. „Este cu atât mai de regretat - îi răspunde Maiorescu în 22 decembrie 1885 - cu cât pentru D-voastră și pentru tatăl D-voastră măsura violentă ce vi s-a aplicat are aerul de a fi provenită din relații personale, și nu dintr-o adevărată necesitate politică”³.

¹ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 269—366. întemeierea „Tribunei”, programul ei, activitatea culturală și publicistică și întemnițarea lui Slavici la Vaș, de către guvernul maghiar.

² *Ibidem*, p. 258—265. Activitatea Societății „Carpații” și programul ei cultural și politic.

³ *Eminescu în documente de familie*, Ediție îngrijită de Gh. Ungureanu, București, Editura Minerva, 1977, p. 411-414.

⁴ Titu Maiorescu, *însemnări zilnice*, II, p. 307.

⁵ *Ibidem*, p. 375.

Maiorescu schițează, în final, consecințele erodării guvernării liberale, ajunsă la conducerea țării prin agitațiile Coaliției de la Mazar-Pașa ca să sfârșească sub presiunea rulburărilor „opoziției coalizate”. Aminrește în treacăt, nu întâmplător, de răscoalele țărănești izbucnite în martie 1888.

Discursuri parlamentare **(1881-1887)**

54

(p. 749) ASUPRA TEZAUROLUI DE LA PETROASA
(Ședința Camerei de la 2 decembrie 1881)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 11, 3/15 decembrie 1881, p. 121-122.

în volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 82-87.

Importanța acestui teaur și atenția pe care i-o acordă în calitatea sa de ministru al Culturii și Instrucțiunii Publice.

55

(p. 753) LA ADRESĂ, CONTRA PROIECTUL
CU PROGRAMUL JUNIMIST
(Ședința Camerei de la 3 decembrie 1881)

Publicat în „Monitorul oficial”, nr. 12, 4/16 decembrie 1881, p. 134-137.

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 88-114.

Pledoarie pentru susținerea proiectului opoziției cu prevederi înrânite și mai înainte în Adresele către Tron: respectarea *Constituției*, egalitatea cetățenilor în fața legilor, separarea puterilor în stat, legislația agrară. Contraproiectul introduce în prevederile sale și problema meseriașilor. Atrage atenția că prin dispariția lor, concuși de meseriașii străini, se aduce „o știrbire” în „organismul nostru social”. Eminescu ilustrează, statistic, această situație¹.

¹ M. Eminescu, *OpereX. Publicistica*, p. 247-251.

56

(p. 770) DIVULGAREA ACTELOR DIPLOMATICE.
CAZUL CALIMACHI-CATARGI
(Ședința Camerei de la 11 decembrie 1881)

Publicat în „Monitorul oficial”.

în volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 115-124.

N. Calimachi-Catargi (1830-1882, ministru plenipotențiar al României la Londra și la Paris, tipărește documentele în chestiunea dunăreană, în franceză și în română, și Maiorescu găsea inoportună publicarea lor în acel moment, nefavorabil nouă, în chestiunea dunăreană¹. Broșura lui N. Calimachi-Catargi stă și în atenția lui Eminescu, care împărtășește opinia lui Maiorescu, însă considera chestiunea dunăreană prea imporrantă și exrinde discuția și la alte lucrări consacrate acestuia. Astfel, în editorialul [*„D. Kogălniceanu publică...”*], apărut în „Timpul” din 2 februarie 1882², analizează broșurile *Cestiunea dunăreană*, tipărite de omul politic român în 1882³.

(p. 777) CONTRA SANȚIONĂRII UNEI LEGI
PRIN TELEGRAMĂ
(Ședința Camerei de la 10 noiembrie 1882)

Publicat în „Monitorul oficial. Dezbarerile Corpurilor Legiuitoare”, nr. 14, 12/24 noiembrie 1882, p. 190.

¹ N. Calimachi-Catargi, *Appendice au Livre vert roumain sur la question du Danube. Appendice la cartea verde asupra chestiunii Dunării*. Paris, Imprimeria Chaix. Imprimerie et Librairie de Chemins de Fer, 1881.

² M. Eminescu, *Opere XIII. Publicistica*, p. 44-46.

³ M. Kogălniceanu: *Cestiunea Dunării*. Partea I și Partea II. București, Tipografia Academiei Române (Laboratorii români), 1882; *Cestiunea Dunării. Discursuri rostite în ședințele Camerei din 1 și 2 mai 1882*. București, Tipografia Statului, 1882; *Cestiunea Dunării*. Edițiune revăzută. București, Tipografia Academiei Române (Laboratorii români), 1882.

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 125-128.

Maiorescu denunță o practică care ilustrează improvizație și formalism inacceptabile în sancționarea unor legi.

58

(p. 780) LA ADRESĂ. TERENUL DE UNIRE ÎNTRE
PARTIDE. LIPSA DE PROGRAM ȘI SCĂDEREA
NIVELULUI MAJORITĂȚII LIBERALE
(Ședința Camerei de la 12 noiembrie 1882)

Publicat în „Monitorul oficial. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare”, nr. 14, 12/24 noiembrie 1882, p. 226-232.

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 129-162.

Expune concepția sa despre stat și organismele sale și propune ca principiu de urmat scoaterea de sub autoritatea partidelor politice a administrației și justiției. Apreciază că cel mai mare neajuns în viața societății românești îl constituia schimbarea din funcții a primarilor, prefecților și judecătorilor cu fiecare nouă guvernare.

Conservatorii convin, cum am arătat mai sus, ca unii membri ai săi: P. P. Carp, P. Mavrogheni să reprezinte guvernul liberal în străinătate. Completează lista și cu numele lui N. Kretzulescu trimis la Petetsburg. Întrerpretează această situație ca un început bun privind colaborarea dintre partidele politice.

C. A. Rosetti, ministrul de interne, aduce în discuție numele lui Bluntschli și citează din lucrările sale în dezbaterile din Cameră privind teoriile constituționale.

Johann Kaspar Bluntschli (1808-1881), profesor de drept la Universitatea din Heidelberg. Lucrări importante: *Allgemeines Staatsrecht* (Miinchen, 1857), *Character und Geist politischer Parteien* (Nordlingen, 1869), dintre care unele sunt traduse și în franceză, cunoscând mai multe ediții: *Le droit international codifié* (Paris, 1870, 1874, 1881), *Theorie generale de l'etat* (Paris, 1877, 1881). Din lucrarea *Allgemeines Staatsrecht* dă și Eminescu exnase

ample în articolul *{Reintegrarea Dobrogei în statul român}*, publicat în „Timpul” din 7 septembrie 1878’.

Comparațiile făcute de unii deputați cu eroii din fabule, îi oferă lui Maiorescu ocazia să le aplice, în spiritul său ironic, colegilor săi din Cameră. Personalitățile de seamă sunt catări, în vreme ce altele, neînsemnate, lei. „Cel mai izbitot, - notează Maiotescu despre acest discurs -, mai stăniuit succes, și atmosfera pentru mine transformată ca print-o lovitură magică”¹.

59

(p. 801) ÎN CONTRA PROPUNERII DE REVIZUIRE
CONSTITUȚIONALĂ
(Ședința Camerei de la 16 ianuarie 1883)

Publicat în „Monitorul oficial”.

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 163-204.

Guvernul liberal introduce în dezbaterile Corpurilor Legiuitoare modificarea *Constituției*. Atăgumente, cu o bună documentare, împotriva revizuirii *Constituției*, aduce oratorul.

Maiorescu notează în jurnalul său la 14/26 ianuarie 1883 că fusese înscris la cuvânt, însă se găsea într-o situație neplăcută. „La Cametă, dezbateți asupra revizuirii [Constituției]. Eu, în situație neplăcută, ttebuie să vorbesc din nou”².

60

(p. 827) DEMISIE DIN COMISIA ADRESEI
(Ședința Camerei de la 18 mai 1883)

Publicat în „Monitorul oficial. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare”, nr. 5, 19/31 mai 1883, p. 62-63.

¹ Mihai Eminescu, *Statul I. Funcțiile și misiunea sa*. Antologie, prefață, note și comentarii de D. Vatamaniuc, București, Editura Saeculum I.O., 1999, p. 122-124, 281-282.

² Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, II, p. 135.

³ *Ibidem*, p. 149.

în volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 205-207.

Este ales în comisia de revizuire a *Constituției* împreună cu I. Negruzzi; se pronunță din nou împotriva acestei acțiuni legislative.

61

(p. 829) LA ADRESĂ. LEGALITATEA ALEGERILOR.
LIPSA DE CURENT REVIZIONIST
(Ședința Camerei de la 27 mai 1883)

Publicat în „Monitorul oficial. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare”, nr. 10, 28 mai/9 iunie 1883, p. 94-98.

în volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 208-234.

Maiorescu justifică participarea conservatorilor la discutarea revizuirii *Constituției*, deși considera că ea nu era necesară. Era convins că discursul său avusese efect. La 27 mai/8 iunie 1883 notează în jurnal: „Cuvântarea mea de asrăzi la Cameră la dezbaterile Mesagiului Tronului pentru revizuire. O oră, rece și nimic deosebir. Dar asupra Camerei cred că a avut efect”.

62

(p. 846) ASUPRA VOTĂRII CELOR 25 ARTICOLE
DE REVIZUIT
(Ședința Camerei de la 28 martie 1884)

Publicat în „Monitorul oficial. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare”, nr. 129, 29 martie/10 aprilie 1884, p. 1863-1865.

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 235-246.

Propune ca fiecare articol din *Constituție* să fie votat separat „ca o lege de sine stătătoare”.

¹ *Ibidem*, II, p. 186.

63

(p. 854) ASUPRA TEXTULUI ART. I
DINCONSTITUȚIE
(Ședința Camerei din 28 martie 1884)

Publicat în „Monitorul oficial. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare”, nr. 129, 29 martie/10 aprilie 1884, p. 1871-1872.
în volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 247-251.

64

(p. 857) PENTRU AMÂNAREA LEGII ELECTORALE
(Ședința Camerei de la 1 aprilie 1884)

Publicat în „Monitorul oficial. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare”, nr. 133, 3/15 aprilie 1884, p. 1951-1952.

în volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 252-256.

Trecerea prin Cameră a legilor înainte de vacanța parlamentară. Avea mare însemnătate aplicarea legislației românești în Dobrogea. Asupra acestei probleme insistă și Eminescu într-un articol publicat în „Timpul” din 29 august 1878, unde face și un istoric al acesrei provincii românești’.

65

(p. 860) CONTRA REVIZUIRII LEGII ELECTORALE
(Ședința Camerei de la 2 aprilie 1884)

Publicat în „Monitorul oficial. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare”, nr. 135, 6/18 aprilie 1884, p. 2017-2022.

în volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 257-301.

¹ M. Eminescu, *Opere X Publicistica*, p. 95-98; D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu*, [II], p. 183-189, 290-291. Articolele lui Eminescu privind Dobrogea și bibliografie.

Legea electorală în dezbaterile Cametei și „dezbinarea” dintre „bratieniști” și „rosettiști”. Maiorescu reproduce lunga cuvântare a lui C. A. Rosetti în care trimite la Dinicu Golescu și din care aflăm că se întâlnise cu Ubicini în 1848.

66

(p. 889) ASUPREA URGENȚEI
PENTRU DEZBATEREA DOTAȚIUNII
(Ședința Camerei de la 4 iunie 1884)

Publicat în „Monitotul oficial. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare”, nr. 164, 5/17 iunie 1884, p. 2601-2602.

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 302—304.

Condamna practica ridicării de incidente în dezbaterile parlamentare care întârziea procesul legislativ.

67

(p. 891) PENTRU DOMENIUL COROANEI
(Ședința Camerei de la 5 iunie 1884)

Publicat în „Monitotul oficial. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare”, nr. 165, 6/18 iunie 1884, p. 2621-2623.

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 305—319.

Dotația făcută familiei domnitoare în 1870 și sporirea ei ca urmare a impunerii României în plan internațional prin recunoașterea independenței și proclamarea Regatului; exodul tinerilor pentru studii în Franța și Germania după 1830; dificultățile unei personalități care nu este membru al Partidului Conservator și își desfășoară activitatea în cadrul acestuia. Maiorescu îl avea în vedere, probabil, pe Eminescu, care nu era membru al Partidului Conservator, dar a condus ziarul „Timpul”, organul său central de presă.

68

(p. 900) LA ADRESĂ. SITUAȚIA JUNIMIȘTILOR
ÎN ALEGERI
(Ședința Camerei de la 6 decembrie 1884)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 6, 9 decembrie 1884, p. 244-250.

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 320-355.

Aduce informații în legătură cu alegerea sa ca deputat la Vaslui și enunță un principiu de urmat în succesiunea la guvernare. „Atacă în guvern — arată Maiorescu — numai asupra acelor lucruri, despre care știi că, fiind la guvern, le vei putea face altfel și mai bine decât guvernul atacat. Și nu ataca niciodată guvernul asupra unor lucruri, despre care prevezi că fiind tu la guvern, le vei face tot așa ca și guvernul ce vei să-l ataci”.

Despre alegerea sa la Huși, găsim o telegramă către Dimitrie Rosetti din 22 octombrie/3 noiembrie 1884¹, însă renunță și candidează la Vaslui unde este ales.

69

(p. 923) ASUPRA INTERPELĂRII
DLUI KOGĂLNICEANU ÎN CONTRA SINODULUI
(Ședința Camerei de la 18 decembrie 1884)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 24, 19 decembrie 1884, p. 409-410.

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 356—366.

Maiorescu respinge interpelarea lui M. Kogălniceanu privind o reformă a Sinodului și prevede realizarea ei de către succesorul regelui Carol I, care va fi „ortodox”. Apelează la „îmblânzirea” deosebirilor de partid în folosul țării. „Ieri am vorbit din nou la Cameră - notează în jurnalul său la 19/31 decembrie 1884 - contra lui Kogălniceanu și pentru episcopi”².

¹ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, II, p. 268.

² *Ibidem*, p. 279.

70

- (p. 930) LA ADRESĂ. OPOZIȚIA-UNITĂ.
LIPSA DE ACTIVITATE LEGISLATIVĂ
(Ședința Camerei de la 27 noiembrie 1885)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 6, 27 noiembrie 1885, p. 82-86.

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 367—391.

Acuză guvernarea liberală, în a doua sa parte, de inactivitate legislativă.

71

- (p. 946) ÎN CONTRA UNUI ORDIN
DE ZI NECONSTITUȚIONAL
(Ședința Camerei de la 4 martie 1886)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților” nr. 57, 7 iunie 1886, p. 877-879.

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 392-406.

Interpelarea vizează numirea generalului Alexandru Angheliescu (1838-1900), la conducerea Ministerului de Război, deși făcuse dovada incapacității sale în luptele de la Grivița în timpul Războiului de Independență. Ulterior, Alexandru Angheliescu, condamnat la 3 luni de închisoare în decembrie 1888, pentru acte de corupție, este destituit din armată.

72

- (p. 955) PRECEDENT PARLAMENTAR
LA ÎNCHIDEREA DISCUȚIEI
(Ședința Camerei de la 5 iunie 1886)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 109, 10 mai 1886, p. 1809-1813.

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 407-423.

73

- (p. 966) LA ADRESĂ.
GUVERN FĂRĂ PRINCIPII LIBERALE.
VIZIRIATUL. DISIDENȚA LIBERALĂ
(Ședința Camerei de la 28 noiembrie 1886)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 9, 2 decembrie 1886, p. 71-73.

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 424-440.

Maiorescu consideră că absența lui I. C. Brătianu de la dezbaterile parlamentare se încadra în „viziriarul” său, determinat de sentimentul omnipotenței. Importante sunt și constatările cu privire la absența unui program liberal de guvernare și schimbările „oculte” în diferite domenii de activitate. Avem și o însemnare despre această cuvântare, din 29 noiembrie /II decembrie 1886: „Mare efort al cuvântării mele în Cameră”.

În februarie 1886, Tiru Maiorescu publică în broșura *Precedentele constituționale create de ministerul Brătianu* patru articole apărute, cu același titlu, în România literară, sub semnătura „Un Craiovean”. Având în vedere caracterul de analiză și sinteză al textului referitor la atitudinea și concepția lui Maiorescu față de Ion C. Brătianu și față de guvernarea sa, redăm textul acesta complet:

„PRECEDENTE CONSTITUȚIONALE
CREATE DE
MINISTERIUL BRĂȚIANU

I

înțelegem ministerul *Ion* Brătianu.

Nu e vorba, a avut și d. *Dimitrie* Brătianu un ministeriu. Însă acest ministeriu efecriv de câteva săptămâni s-a evaporat oarecum din memoria oamenilor prin o simplă aspirare la ministeriu de câțiva

Ibidem, p. 369.

ani, și nu credem să fi rămas din acele vremuri alrceva decar celebra frază „hoții la pușcărie și oamenii cinstiți la lucru.” Numai că și în această privință se vede astăzi din parrea publicului nedomirirea, în care din cele două caregorii s-ar cuveni să fie așezați unii din chiar partizanii dlui Dimitrie Brărianu.

Așadar înțelegem ministeriul *loan* Brărianu, și scopul nostru în scrierea de față este de a releva câteva procederi constituționale, așa cum le vedem practicate de acest ministeriu, și de a formula concluzia ce rezultă din ele.

Materia ne pare a merira interesul oamenilor politici. Căci ministeriul, care este astăzi în al zecelea an al puterii sale, esre o expresie a partidului numit liberal la noi în țară, și partidele de altă calificare sunt în drept și au datoria să ia act de precedențele stabilite de chiar guvernul liberal pentru a se putea folosi de unele din ele la rimp oportun cu conștiința împăcată.

Dar trebuie să înlăturăm mai întâi din calea cercetării noastre o înrâmpinare, care ar fi de narură a ne-o închide de tot.

Este inadmisibil - ni se poate opune - a vorbi de procederi constituționale ale ministeriului Brărianu. Consrituționalismul este *unul singur*, adică cel prevăzut în Pactul nostru fundamental, și în privința lui un ministeriu nu poate să aibă alre procederi decât sau constituționale sau anticonstituționale.

În această ordine de idei cetim adeseori prin ziare că guvernul actual este afară din legalitate, că a violat și violează Constituțiunea când într-o privire când în alra.

Noi nu împărtășim acest mod de a vedea și nu credem nemerită tactica opozițiunii, care confundă interpretarea sa particulară despre constituționalism cu însăși Constituțiunea noastră și care - abuzând astfel de cuvântul „anticonstituțional” prin o exagerată întrebuițare a lui - rocește o armă puternică a luptelor polirice și o reduce la valoarea unei simple fraze de jurnal, cu a cărei auzire se deprinde publicul și devine din ce în ce mai indiferent.

Și mai întâi însuși cuvântul „constituționalism”, înțeles de altminteri cu o întreagă bună-credință, cuprinde în diferitele state o foarte diferită formulare prin Constituțiunile speciale. Altul este constituționalismul englez, altul cel francez și cu desăvârșire altul cel german.

Constituționalismul special al Regarului Român este în o parte a lui esențială hotărât prin Constituțiunea de la 1866, modificată în 1879 și în 1884.

Dar și în lăunrrul acesrei Consrituțiuni speciale române, care a fixar numai o sumă oarecare de principii, au rămas multe procedări necesare în practica unui stat reprezentativ cu totul neatinsse.

Aici intervine *uzsul parlamentar*, așa cum se stabilește prin precedentele Camerelor și guvernelor diferitelor partide, și acesr uz poate cu vremea să fie adoptat de toate partidele sau poate să varieze de la un parrid la altul, fără ca prin aceasta să se comită vreo violare a Constituțiunii, dacă de altminteri nu se calcă nici unul din principiile anume înscrise în ea.

Ce fel de procederi diferite în lăunrrul a chiar legalității Constituțiunii se pot adopta, aceasta este tocmai tema articolelor de față, și cercetarea noastră ne pate a câștiga importanța ei prin relevarea *precedentelor constituționale* ce le-a inrrodus *Guvernulpartidului liberal* cu primirea maiori tații sale din Camere.

Prima înrrebare: Cum alege și cum schimbă d. Brătianu pe colegii săi din miniseriu?

Constituțiunea noasrră este foarte laconică în privința minișrrilor. În capitolul ce le consacră vorbește mai mult despre acuzarea lor, capitol de care de alrminteri s-a grăbir a se folosi Parridul Liberal îndată ce a pus mâna pe guvern, și poate partidul următor va respecra acest precedent. Singurul articol hotărâror pentru întrebarea noastră esre art. 93, care zice: „Regele numește și revoacă pe miniștrii săi”. Atâr și nimic mai mult.

În practică însă, nu în cea creară anume la noi, ci în practica adoprară din alte stare consrituționale, regele numește pe prezidentul consiliului de miniștri. Acesta apoi propune M. Sale pe ceilalți membri ai Cabinetului și înlocuirea lor, după cum crede mai nemerit.

În această privință, adică față cu Regele, d. Brătianu a urmat ca și predecesorii săi în România și în alre state constituționale. Dar să vedem cum a urmar față cu Adunările legislative?

Constituția nu prescrie aici nici o normă. Iată una din necesitățile practice, în care este important a stabili uzul parlamentar prin precedente.

În Cabinetul Lascar Catargi, schimbările parțiale se făceau de regulă arătându-se Camerei întregi și prin urmare țarei, sub o formă sau sub alta, ideile sau actele publice, care le motivau.

Așa, Costaforu a fost înlocuit la Externe și la Justiție ptin Boerescu, Manolache-Costache și d. A. I. Lahovari; d. Mavrogheni prin d. G. Cantacuzin etc, petecându-se toate aceste modifi cații în urma unor acte, legi sau deciziuni luate de Corpurile legiuitoare și cu arătarea înaintea Camerei a ideilor speciale, cu care veneau înlocuitorii la guvern, înăuntrul cadrului principiilor conservatoare.

Pe lângă aceste, sub ministeriul Catargi era o vizibilă tendența de a pune în capul diferitelor ministere persoane cu oarecare competență în resortul lor. D. L. Catargiu însuși a fost la Interne și numai la Interne; generalul Florescu la Resbel; la Justiție s-au schimbat dd. Costaforu și Lahovari, la Finanțe s-a întrebuițat eminenta capacitate specială a dlui Mavrogheni etc.

Cu totul alta este procedura dlui Brătianu.

Mai întâi în privința cunoștințelor speciale a resortului d. Bfătianu are o apretețate foarte generoasă a capacității colegilor săi. Nu e vorbă, Partidul Liberal este cu deosebire bogat în talente.

Un Mavrogheni nu s-ar fi crezut în stare să administreze alt resort decât al Finanțelor, afară poate de Externe, un Lahovary s-a înțeles destinat prin cunoștințele sale numai la administrarea Justiției, și încai modestul, dar foarte activul Lascar Catargi a rămas permanent la Interne.

Față cu acești oameni mătginiți în sfera lor, nu ne am mirat, când am văzut d. e. pe d. Câmpineanu administrând cu o egală competență plină de rezultate roditoare când Justiția, când Finanțele, când Externele, când Agricultură și Domeniile; pe d. Sturza - cu o egală stăruință în amănunte - când Finanțele, când Lucrările Publice, când Externele, când Cultele. Despre deosebita competență a dlui R. Mihai la Lucrările Publice este numai un glas în țară, iar numeroasele peregrinări ministeriale ale dlui Brătianu vor pune în mare încurcătură pe istoriografia posterității, cari vor dori

să descrie pentru edificarea generațiilor viitoare toate fazele acestui specimen de universalitate.

Dar să lăsăm ironia la o parte și să ne silim mai bine a formula cu o serioasă luare-aminte precedentul creat de d. Bfătianu în această privință.

Iată-1:

Capii diferitelor administrații ministeriale nu se numesc după vre o aptitudine specială pentru resort, ci numai după felurile interese ale partidului sau ale partizanilor.

Dacă se poate face o bună administrație cu o asemenea procedere, nu examinăm aici; ne mărginim a constata precedentul stabilit de d. Brătianu și primit de Partidul Liberal.

Trecând acum la a doua parte a întrebării, adică la motivarea unor asemenea numiri și schimbări ministeriale în fața țarei, trebuie să conștatăm că o asemenea motivare nu s-a făcut niciodată sub d. Bfătianu. Cauzele schimbărilor au rămas totdeauna ascunse.

Este cu puțință, ca în unele cazuri să se fi făcut înțelegeri între membrii majorității și d. Bfătianu. Dar asemenea înțelegeri sunt conversații de anticameră, și în anticameră deputații sunt oarecum oameni privați. Camera legală este totalitatea deputaților, căci după art. 38 din Constituție deputatul și senatorul reprezintă națiunea întreagă, iat nu localitatea care l-a ales, și fiecare membru din Cameră și Senat este dat o parte integrantă a acestei reprezentări. Vrea să zică, numai în Camera constituită cu diferitele ei nuanțe se votbește cu națiunea, iar nu în anticamera unei majorități.

Este asemenea cu puțință, ca în alte cazuri să nu se fi făcut nici măcar înțelegeri prelabile între majoritate și d. Bfătianu, ci numai între intimii d-sale personali, indiferent dacă sunt în Cameră sau nu.

Este chiar cu puțință în alte cazuri să nu se fi făcut înțelegeri nici chiar cu intimii, ci noua plămuire ministerială să se fi născut în meditațiile izolate de la Florica, și se zice d. e. despre unul din miniștri, că s-a văzut urcat la culmea dorințelor d-sale print-o revelare fără de veste la gară.

Dar toate aceste nu sunt ceea ce se numește acte publice expuse înaintea țarei în motivele lor politice.

Această lipsă de orice explicare este mai ales caracteristică atunci, când modificările ministeriale par a aringe relațiile internaționale, a căror gravitate preocupă țara întreagă. De ce la începutul acestui an (1885) s-a tetras deodată d. Sturza de la Ministeriul de Externe, când d-sa era *cunoscut ca. unul din purtătorii politicei occidentale*? De ce a fost înlocuit cu d. Câmpineanu? De ce și d. Câmpineanu în noemvrie 1885 odată cu izbucnirea crizei din Balcani și imediat înaintea deschiderii sesiunii actuale a Camerelor, demisionează de la Externe?

La aceste întrebări guvernul Partidului Liberal nu se crede datot a da un răspuns public.

Constatăm dar, că al doilea precedent cteat de guvernul Brătianu este următorul

Modificările parțiale ale Cabinetului sunt la discrețiunea ministrului-prezident și nu au trebuință să fie explicate înaintea țării.

Este aceasta anti-constituțional?

După părerea noastră *nu*. Căci Constituția nu prescrie nimic în această privință.

Este aceasta liberal?

N-avem să răspundem noi. Să răspundă majoritatea Camerelor actuale.

Noi ne mărginim a înregistra faptul. Va veni timpul, când ne vom aduce aminte de el.

II

Să trecem acum la o altă formă publică obicinuită în sistemele reprezentative, adică la Mesagie pentru deschiderea sesiunilor parlamentare, și să vedem prin ce fel de procedere practică a căutat d. Brătianu să suplinească la tăcerea textului Constituțiunii în privința amănuntelor.

Textul Constituțiunii zice la art. 95 în termeni generali: „La deschiderea sesiunii, Regele expune prin un Mesagiu starea Țărei, la care Adunările fac răspunsurile lor.”

Fiindcă după Constituțiune „nici un act al Regelui nu poate avea tărie, dacă nu va fi contrasemnat de un ministru, care prin aceasta chiar devine răspunzător de acel act”, pe când Regele însuși nu este

niciodată răspunzător, însemnătatea și întinderea Mesagiilor către Parlament poate fi - în lăuntrul textului Constituțiunii - variabilă după modul de vedere al diferitelor ministerii, și Mesagiul poate fi criticat ptin discuția Patlamentului la adresa Tronului.

A „expune starea Țării” este un teimin vag; sub el se poate înțelege foarte mult și se poate înțelege foarte puțin. Un guvern, care va voi să întindă controlul Parlamentului asupra actelor sale, va supune Camerelor sub forma Mesagiului programa politică a lucrărilor principale pentru sesiunea ce o deschide; un guvern, care va voi să restrângă controlul Parlamentului - de alminteri tot în limitele intetpretării legale a Constituțiunii noastre - va reduce Mesagiul la un exercițiu de stil.

Dar fiindcă în oțișice caz după chiar textul legii trebuie să fie vorba despte „starea Țării”, precedentele noastre patlamentate ne arată că guvernele tuturor partidelor au fost de acord asupra unora din elementele ce se cuvine să fie arătate ca fiind caracteristice pentru acea stare. Așa ministerele conservatoare ca și ministerele liberale au vorbit totdeauna în Mesagiu 1) despte relațiile internaționale, 2) despre situația economică, 3) despre armată.

Dacă se mărginește lucrul într-atât, el nu are multă valoare practică. Căci într-un asemenea act solemn, la a căru cerire asistă de obicei și reprezentanții puterilor străine, căroră li se și face o traducere franceză, descrierea acelor trei elemente din stătea Țării va fi prin sila împrejurătilot un fel de eufemism oficial. Armata va fi totdeauna lăudată pentru tăria și disciplina ei, chiar dacă am ști noi că ar fi oarecare rezervă de făcut în această privință; stătea economică va fi totdeauna zugrăvită cu colori de înfrumusețare, penttu a nu slăbi creditul statului pe piețele publice; iar în ceea ce se atinge de relațiile internaționale, un stat mic ca al nostru nu-și poate permite luxul unui adevăt cutat. Ce e drept, ministetiul Brătianu în primul Mesagiu de deschidere al noului Regar Român, la 15 noemvrie 1881, s-a încercat să arare Austriei „sub cuvânt sau sub pretext” de epizootie oarecare sentimente mai sincete ce le avea pe atunci; însă efectul produs prin această veleitate de emancipate de la tradiții nu este de natură a încuragia vreun alt guvern ca să urmeze mai departe pe această cale.

În fața unui asemenea eufemism oficial indicat din partea guvernului, discursul răspunsului la adresa Tronului din partea Camerelor se vede și ea mărginită în generalități. Nu e vorba, Camera e mult mai liberă în manifestarea opiniilor sale. Dacă nu rotdeauna atmata, dar adeseori relațiile internaționale, și totdeauna starea economică vor fi obiecte de arătat viu din partea opoziției. Însă lupta parlamentară, dacă se răstrânge Mesagiul în acea anodină descriere generală a țării, este în pericol de a se pierde într-un fel de concurs de oratorie platonice. Banca ministerială, deși cu o vizibilă nerăbdare, se supune - și nici că poate altfel - să fie inundată cu valuri de cuvinte în timp de 2 sau 3 sau chiar 4 zile; dar după închiderea discuțiunii, când valurile au trecut, ea rămâne totuși cum a fost, și nu este nici măcar spălată sau curățită prin acel potop de cuvinte. Torul s-a redus, după vorba franceză, la o furtună într-un pahar cu apă.

De aceea mai roară chestia practică a discuțiilor Adresei atârna de la o altă parte, de la o parte facultativă a Mesagiilor. Se poate adică introduce, ca un element esențial pentru o expunere mai folositoare „a stării țării”, indicarea principalelor măsuri legislative, prin care guvernul în diferitele sale resoruri crede a putea îndrepta relele consrarare sau a face să se înrăească și să se urmeze începuturile cele bune.

Mesagiul devine atunci rotdeodată un program cel puțin parțial pentru lucrările practice ale aparatului legislativ într-o anumită sesiune. Guvernul, în a cărui mână se află administrația, este cel dintâi chemat și în poziție de a simți, unde s-a arătat necesitatea unei schimbări legislative. Și fiindcă Mesagiile se fac numai pentru câte un an, este cu atât mai important a se arăta care dintre multele îmbunătățiri necesare sunt mai întâi indicare, căci de roate nu se poate ocupa o singură sesiune.

În această ordine de idei fiecare ministru introduce în Mesagiul partea special relativă la resorțul său, și asupra acesrei părți și asupra direcției indicate odată cu anunțarea proiectelor se poate afla din discuția Camerei aprobarea sau dezaprobarea țării legale și se poate constitui adevăratul element pentru încrederea sau neîncrederea ce o întâmpină ministrul în Camere.

Este înveder, că un Mesagiul astfel compus presupune o *serioasă* gândire prealabilă a Cabinetului asupra acțiunii sale legislative într-o sesiune dată, precum și dorința lui de a consulta Camera asupra direcției momentane în politica internă.

Atunci discuția la Adresă poate avea o valoare practică. Ea pune țara imediat în poziție de a prevedea prin mandatarii săi întinderea și înreresul lucrărilor ce se pregătesc; ea procură depurărilor purița de a-și da seamă despre totalitatea acțiunii politice, de a studia chestiile mai cu luare-aminte, de a cumpăni greutatea relativă a măsurilor propuse și în orice caz de a garanta în contra surprinderilor și a precipitării.

Să vedem acum care este precedentul creat de d. Brătianu în aceasra privință?

S-a mărginit d-sa numai în ceea ce nu putea fără o violare directă a Constituției, sau a introdus prin o interpretare mai liberală și acele elemente în dezbaterile Camerelor, care să permită o mai de aproape judecare a politicii sale?

În primul Mesagiul al Regalității, cel de la 15 noiembrie 1881, se încearcă o specificare a proiectelor de lege propuse acelei sesiuni. Este interesant a constata că atunci era la guvern și C. A. Rosetti ca ministru de interne și că tocmai în resortul ministeriului său se arată mai clar măsurile legislative ce aveau să fie supuse dezbaterilor. Dar se arată și la Justiție, se arată și la Culte.

Însă aceasta încercare este numai o *aparență* și se nimicește îndată în realitate.

Căci chiar a doua zi se schimbă ministrul de Justiție, și lucrările anunțate din resorțul său se părăsesc cu desăvârșire. La 25 ianuarie 1882 se schimbă și ministrul de Interne. Iar când începe noua sesiune, la 17 octombrie 1882, s-a schimbat și ministrul de Culte.

Din programul lucrărilor anunțate nu se realizează nimic, afară de tocmelele agricole.

În noul Mesagiul pentru sesiunea 1882-1883 guvernul se mărginește a zice: „Vei putea consacra tot timpul necesar pentru a studia bugetul anual și legile rămase din sesiunea trecută”. Însă nici un ministru, nu insistă să se ia în dezbateri vreuna din acele legi ale sesiunii trecute.

Apoi vine epoca revizuirii constituționale, care consumă aproape tot timpul Camerelor cu niște discuții de natură generală afară de orice idei a unei organizări de resort special.

Dar în fine, la 31 mai 1884, este terminată și această revizuire. S-ar fi crezut că acum când Camerele alese conform Constituțiunii revizuite au dat - după părerea partidului de la guvertn - o mai adevătată expresie a țarei, Cabinetul Brătianu va deștepta o participare mai activă și un control mai real din partea noilor aleși ai națiunii, în majoritate aderenți ai săi.

Credință deșartă!

Ce e drept, în Mesagiul de la 15 noemvrie 1884 ministeriul cu un mare avânt oratoriu se aruncă în promisiunea unei ere nouă: „Am ajuns astăzi la o linie de demarcațiune, care va face epocă în viața noastră ca stat și popot... Lucrarea pentru constituirea statului român este îndeplinită, o altă misiune ni se impune de acum înainte... Sunteți chemați a conlucra împreună cu guvernul meu la îmbunătățirea întregului sistem administrativ; a dajustiției gatanții puternice, magistraturei mai multă siguranță și justițiabililor încredere și înlesnire.. înainte de toate însă să căutăm a da învățământului public o direcțiune practică și sănătoasă, menită a ridica nivelul instrucțiunii și educațiunii naționale. Sper că îmbunătățirea stării preoților de mir și o mai bună direcțiune a învățământului eclesiastic vot putea fi realizate chiar în cursul întâei dv. sesiuni" etc. etc.

Însă aceste cuvinte de o pompoasă solemnitate rămân literă moartă. După câteva săptămâni, la 14 ianuarie 1885, se schimbă ministrul de justiție. La 2 februarie se mai schimbă și cel de culte, și cel de domenii, și alții. Programul anunțat nu primește în toată sesiunea nici cel mai mic început de realizare, nici nu se prezintă măcar proiectele.

În fine, în ultimul Mesagiu de la 15 noemvrie 1885 se constată din nou o desăvârșită, am putea zice o nepolitică și nepoliticoasă lipsă de program. „Aveți din sesiunile trecute mai multe proiecte de legi însemnate în discuțiunile d-voastră. Guvernul meu vă va mai prezintă și altele". Iacă toată politica internă ce se supune controlului Cametei pentru sesiunea 1885-1886.

Să tragem acum suma acestor experiențe parlamentare.

Sau Cabinetul Brătianu nu se crede dator a pregăti un program *serios* pentru acțiunea legislativă și nu vtea să provoace la timp controlul Parlamentului asupra întregii serii a ideilor sale de reformă;

Sau, dacă s-a crezut vteodată datot și a voit vreodată o asemenea acțiune parlamentară, Partidul Liberal așa cum este reprezentat ptin majoritatea Cametei actuale, s-a arătat impropriu pentru a executa un program conștientios de lucrări.

Prin urmare al teilea ptecedent creat de Ministeriul Brătianu, ca expresie a Partidului Liberal de la guvern, este următorul:

Mesagiul pentru deschiderea unei sesiuni parlamentare este o simplă formalitate. El se poate dispensa de hi indicarea activității legislative în diferitele resorturi ministeriale și poate înlătura controlul prealabil al Camerei asupra direcției generale a politicei guvernului.

Și acum repetăm întrebarea de mai nainte:

Este aceasta anticonstituțional?

Repetăm și răspunsul: După părerea noastră *nu*.

Dar dacă așa își înțelege Partidul *Liberal* misiunea sa parlamentară în noul Regat al României, apoi unde-i este deosebirea de un absolutism autoritar mascat sub forma constituțională?

III

Credem de ttebuință a mai constata și alte două precedente constituționale admise de Partidul Liberal sub ministeriul Brătianu. Ele sunt relative la conducerea dezbaterilor mai importante în Camete și la controlul Camerelor asupra politicei externe a guvernului.

După art. 31 din Constituțiune „toate puterile statului emană de la națiune, care nu le poate exercita decât numai prin delegațiune".

Una din aceste delegațiuni este Cametă. în forma ei mărginită de factot esențial al legislativei, ea are, pe lângă atribuția generală de a discuta și vota legile, atribuția specială de a vota legea bugetară, adică de a fixa veniturile statului și înttebuințarea lor. Mai ales din această atribuție principală a Camerei a rezultat, ca o urmare neapărată, dreptul ei de control asupra actelor guvernului.

Forma cea mai acută a acestui control esre puterea ce o are Camera după Constituțiune de a pune un ministeriu chiar sub acuzare și de a-l trimite în judecată; pe când guvernul poate numai să dizolve o Cameră și să provoace o nouă reprezentare națională, dar nu să o controleze și să o cenzureze.

Aceasra este elementar și incontestabil.

Însă acest adevăr elementar și incontestabil trebuie acum să se reflecteze în toate manifestările unei Camere, îndeosebi și în forma dezbaterilor parlamentare.

Orice dezbateri parlamentară este o preschimbare de vederi între guvern și Cameră, în care guvernul esre chemat a-și declara ideile sale, iar Camera este chemată a le controla, adică a le aproba sau dezaproba.

Cine rrebue să aibă cuvântul cel din urmă în aceste dezbateri? Fără îndoială Camera, adică în fapt unul sau altul din deputații marcanți ai diferirelor grupuri politice reprezentate în Cameră. Căci în princip nu guvernul esre chemat a-și da părerea sa asupra deputaților, ci deputații sunt chemați a-și da părerea lor asupra guvernului.

Cum se petrec însă lucrurile de aproape zece ani, de când ministeriul Brătianu este susținut de o majoritate liberală în Adunările legiuitoare?

Fără nici o excepție (afară uneori de inrerpelările individuale, ce le pot face deputații, și unde Regulamentul *prescrie* a se mai da cuvântul interpelatului după răspunsul minisrrului) roate dezbaterile însemnate urmate în Camera liberală se termină printr-un discurs al dlui ministru-prezident, după care majoritatea votează închiderea discuțiunii. D. Ioan Brătianu se ferește de a interveni mai nainte în discuție; d-sa evită a-și supune părerile aprețierii deputaților înscriși într-o dezbarere; d-sa rermină dezbaterile și-și spune din conrra d-sa aprețierile sale asupra deputaților.

Chiar în Parlamentul german, unde prin energica acțiune a prințului Bismarck în contra liberalismului înaintat și în favoarea unui monarhism foarte conservator, influența Camerei este din cele mai restrânse, nu se pomenește ca înrr-o discuție imporrantă, tocmai în urma unui discurs al marelui cancelar, să nu se dea cuvântul

deputaților reprezentanți ai grupurilor polirice pentru a-și preciza fiecare aplicarea principiilor sale față cu dedarea guvernului.

Dar la noi, cu un fel de patriarhalism ante- (nu anti- constituțional, d. Ion Brătianu distribuie laudele și muștrările sale la diferiții oratori, cari au vorbit înainte de d-sa, și, imediat după ce o asemenea sentință este dată și pronunțată în ședință publică, majoritatea d-sale din Cameră declară instanța terminară și coboară cortina asupra acestui ultim act parlamentar.

Atât de adânc a pătruns în spiritele majorității Camerelor de astăzi acest straniu precedent în discuțiile parlamentare, încât s-a produs un tel de atmosferă permanentă, care învăluște de la sine pe deputații nou intrați în Camera liberală. în discuțiile asupra răspunsului la Adresa Tronului din anul trecut, se putea observa ca un mic semn exterior al acestei situații, o atitudine neobicinuită a celor mai mulți neofiți cari defilau pe tribuna Parlamenrului. Mai toți la orce sfârșit de frază se uitau cu o vizibilă emoțiune spre stânga la banca ministerială, adică în ochii dlui Brătianu, având aerul să-și aștepte de acolo sentința definitivă asupra cauzei ce susțineau și asupra talentului de a o susține.

Curioși controlatori ai actelor guvernului! Și curios liberalism în noul Parlament ieșit după revizuire!

Dar aceasta e rreaba dumnealor și nu a noastră. Treaba noastră este să formulăm precedentul.

Al patrulea precedent al ministeriului Brătianu, primir de Partidul Liberal, este acesta:

Nu Camera se pronunță asupra cuvintelor ministrului-prezident, ci ministrul-prezident se pronunță asupra cuvintelor din Cameră, și odată verdictul d-sale pronunțat, Camera încetează de a mai cuvânta.

Am purea constata încă multe alte precedente înființate de actualul Partid Liberal, dar ne mărginim a mai releva numai unul, care din cauza importanței sale deosebite nu poate fi trecut sub tăcere.

Vrem să vorbim de gradul de control ce-l admire ministeriul Brătianu asupra politicei sale exterioare.

Să o spunem de la început: Acest grad este aproape nul.

Sunt doi ani de când *România Liberă* a publicat o scrisoare (în numărul de la 25 septemvrie 1883), în care un incorigibil conservator, mulțumit de apropierea spre Purerile Centrale ale

Europei ce o făcuse în fine Cabinetul Brătianu, a susținut pentru relațiile internaționale teoria faptelor îndeplinite.

Această teorie este tot ce poate fi mai puțin liberal în princip, dar celui conservator îi părea indicată pentru un stat mic ca România și într-o situație așa de expusă ca a noastră.

Foarte măgulit trebuie să se fi simțit d-sa, văzându-se aprobat întru aceasta de foile oficiale de pe atunci (vezi d. e. *Gazette de Roumanie* din 27 septembrie 1883).

Ce e drept, *România Liberă* și-a făcut atunci rezervele ei, și în Camera d. Panu și alți deputați, dezaproband acest punct de vedere și închipuindu-și că așa-numita „inspirare a guvernului de la națiune” trebuie să se întindă și asupra politicii externe, au încercat să silească pe guvern la o expoziție clară a atitudinii sale. Și d. Cogălniceanu a cerut în dezbaterile la Adresă din decembrie 1885 *Cartea verde* sau o declarație lămurită din partea guvernului, care ar fi dator să-și supună politica extetnă controlului țarei înainte de îndeplinirea faptelor.

Dar care a fost rezultatul? Asupra cererii dlui Cogălniceanu absolut nici un răspuns. La interelările dlor Panu, N. Ionescu etc, răspunsuri evazive, un vâl de cuvinte pentru a mască o realitate de lucruri.

Noi înțelegem aceasta.

Rămâne numai întrebarea: Ce se face cu teoria liberală că națiunea își alege și își inspiră deputații, care își aleg și-și inspiră miniștrii în toate chestiile însemnate?

Ce se face?... Aceasta să ne-o spue Partidul Liberal de la guvern.

Noi care neam luar numai modestul rol al unui registrator conștiințios, ne mulțumim a constata al cincilea și ultimul precedent al ministeriului Brătianu:

În politica externă guvernul chibzuiește, care este cea mai bună direcție de urmat în interesul țării și o judecă el singur. Controlul permanent al Camerelor este aici un inconvenient, care trebuie înlăturat.

Important precedent.

Nu-l vom uita la timpul oportunit, mai ales pe acesta nu-l vom uita, când Partidul Liberal astăzi la guvern se va afla în opoziție.

DEOSEBIREA PARTIDELOR POLITICE

Precedentele relevate în paginile de mai sus au fost următoarele:

1) Miniștrii în Cabinetul Brătianu nu se numesc după vr'o aptitudine specială pentru resort, ci numai după felurile interese ale partidului sau ale partizanilor;

2) Modificările parțiale ale cabinetului sunt la discrețiunea ministrului-prezident și nu au trebuință să fie explicate înaintea Camerelor;

3) Mesagiul pentru deschiderea unei sesiuni parlamentare este o simplă formalitate. El se poate dispensa de la indicarea activității legislative în diferitele resorturi ministeriale și poate înlătura controlul prealabil al Camerei asupra direcției generale a politicii guvernului;

4) Nu Camera se pronunță asupra cuvintelor ministrului-prezident, ci ministrul-prezident se pronunță asupra cuvintelor din Camera, și odată verdictul d-sale pronunțat, Camera încetează de a mai cuvânta.

5) În politica externă guvernul chibzuiește, care este cea mai bună direcție de urmat în interesul țarei. Controlul prealabil și permanent al Camerelor este aici un inconvenient, care trebuie înlăturat.

Iacă 5 precedente create de ministeriul Brătianu.

Ce însemnează ele ca rezultat politic?

Partidul astăzi la guvern s-a numit de la început Partid Liberal, de câțiva ani și-a mai adăos epitetul de național-liberal.

Fie zis în treacăt: noi credem, că adăosul „național” era de prisos, fiindcă toate partidele statului nostru sunt de la sine naționale, fie liberale, fie conservatoare. Singurul partid în Europa de astăzi, care vrea să răstoarne, împreună cu celelalte fundamente, și limita națională a statelor, se numește tocmai pentru aceasta *internațional* în opoziție cu vechile grupări de partide. La noi însă nu poate fi vorba de așa ceva. Iar în ceea ce privește concepția teoretică umanitară a cosmopolitismului, în deosebire de care să se fi admis epitetul „național,” aceasta are tot așa de puțin înțeles practic la noi, fiindcă în fapt nu există nicăeri în România un partid cosmopolit. Aplicarea acestei calificări la grupul politic numit „junimist,” este o născocire a adversarilor, un neadevăr dezmințit prin tot ce a scris sau a vorbit

vreodată vreun junimist (vezi între altele și *Convorbirile literare* de la 1 septembrie 1872 și de la 1 iulie 1873).

Dar chiar numirea „liberal”, dată partidului de la guvern, o vedem astăzi contestată, și *Românul* într-un articol de fond din decembrie 1885 o tăgăduiește dlui Ioan Brătianu și o rezervă numai pentru grupul său și al dlui Dimitrie Brătianu.

Nu este treaba noastră de a ne amesteca în această ceartă de familie. Noi am luat numirile așa cum și le-au dat diferitele partide și cum se și cuvine a fi luate. Căci numai astfel se poate examina consecuența actelor unui partid față cu principiile, la a căror realizare pretinde a lucra.

Ne-ar fi acum foarte ușor să sfârșim articolul nostru, dacă am putea să punem numai față în față precedentele partidului de la guvern cu principiile de liberalism, în numele cărora funcționează.

Însă într-o discuție făcută pentru a fi înțeleasă, o asemenea simplă confruntare este împedicată prin faptul că la noi există o mare nedomirire tocmai asupra diferenței partidelor, și acțiunea de 9 ani a Cabinetului Brătianu și a unei părți din opoziție nu a fost de natură a o înlătura.

Confuzia se vede îndată din părerea obicinuiră, ce o aflăm de la unii și de la alții asupra chiar principiului deosebirii partidelor. Am auzit în Camera actuală pe un deputat, care de altminteri s-a arătat a fi un om mai cu minte în ale politice, pe d. Costinescu, exprimându-se în următorul mod: liberalismul reprezintă progresul, - conservatismul ținerea în loc; liberalismul este roata care duce carul repede înainte, - conservatismul opritoarea care întârzie mișcarea.

Ce mod nechibzuit de a înțelege lucrurile!

Cum își poare cineva închipui, că ar fi în vreun stat un partid compus din oameni cu întregimea minții, care să nu dorească cel mai grabnic progres posibil al statului în care trăiesc? Un foarte energic reprezentant al conservatismului în Europa de asrăzi este cancelarul Bismarck. Ce fel de înțelegere a principiilor de partid poate fi aceea, care ar rezuma acțiunea lui Bismarck pentru patria lui, conform părerii de mai sus, prin a zice că Bismarck a voit să împiedice progresul mai grabnic al Prusiei! Și dacă ne este permis a cita nume de la noi, ce confuzie ar fi aceasta, când am rezuma diferența tendințelor noastre politice zicând, că d. e. d-nii Srătescu, general

Fălcoianu, Nacu, Câmpineanu vor progres grabnic și d-nii Lahovari, general Mănu, Teodor Rosetti, Carp nu-l vor, ci au de princip politic să înrâznie propășirea României!

Eroarea unei asemenea formulări este evidentă.

Fiindcă dar toate partidele unui stat trebuie să vrea progresul cel mai grabnic posibil și că în acea privință ținta lor este comună, deosebirea trebuie căutată altundeva, și noi credem, că se află în deosebirea mijloacelor generale, ce vor să le întrebuițeze pentru realizarea acelui progres în toată puterea lui.

Cuvântul prea abstracț *progres* ia în viața publică însemnări concrete, după diferitele misiuni practice ale statului.

Aceste diferite misiuni au produs între altele și împărțirea purerilor publice în legislative, executive și judiciare, precum și împărțirea administrației executive în diferite resorturi ministeriale.

Idealul comun tuturilor partidelor este, ca prin cele mai puține și mai drept repărțite sacrificii pecuniare (finanțele, impozitele) să se procure cea mai mare tărie posibilă a statului (armata), cea mai sigură și egală pentru toți distribuire a dreptății (justiția), cea mai întinsă și solidă învățătură (instrucția publică), cea mai mare avuție (agricultura, comerțul) etc. și să se găsească oamenii cei mai capabili de a produce un asemenea rezultat. Căci anume pentru îndeplinirea acestor cerințe funcționează aparatul administrativ și se fac legile, după cari are să funcționeze.

Întrebarea practică pentru deosebirea partidelor va fi acum aceasta: Prin ce mijloace generale să se facă legile și prin cine să se aplice așa, încât să apropie statul din ce în ce mai mult de acel ideal comun al progresului?

În reorie, cel mai bun lucru ar fi, fără îndoială, ca, precum toți cetățenii sunt chemați a contribui cu din banii lor la realizarea scopurilor statului, toți să și fie chemați la facerea legilor și la aplicarea lor.

Dară singura măsură, de pe care se pot judeca aceste lucruri, este realitatea. Iară realitatea cere următoarele: În stat trebuie să fie *efectiv* justiția bine distribuită, trebuie să fie *efectiv* asigurată viața și averea cetățenilor, trebuie *în adevăr* să se lătească învățământul, să sporească bogăția etc. Aceste sunt cerințe ce are să le îndeplinească orice formă

a statului *în fapt*, și numai față cu îndeplinirea lor mai grabnică sau mai întârziată se judecă valoarea mijloacelor politice, iar nu după construcția lor teoretică.

Intrebare: înțeleg toți cetățenii sau majoritatea cetățenilor unui stat dat importanța, întinderea și modul de realizare a acestor cerințe?

Dacă înțeleg, trebuie să și fie chemați la conlucrare directă. (în Șvițeta se votează legile mai importante prin plebiscit.)

Dacă nu înțeleg și până când nu înțeleg, trebuie să se disringă cei capabili de cei necapabili și să fie numai cei capabili însărcinați cu misiunile statului.

Putem trece acum la formularea, deși numai *grosso modo*, a adevăratei deosebiri în principiile de partid: liberalismul înseamnă participarea cât mai mare a mulțimei la legislația, administrația și justiția statului; conservatismul înseamnă restrângerea acestei participări numai la cei chemați și în stare de a o înțelege și a o aplica.

Conservatismul în conducerea afacerilor statului devine periculos, când, în cercul oligarhic al vederilor sale, persistă a restânge participarea la misiunile statului chiar atunci și chiar acolo, când și unde mulțimea a ajuns *efectiv* în starea de a fi capabilă pentru această participare. Atunci intervine cu drept cuvânt liberalismul și își îndeplinește rolul său specific de a lărgi drepturile mulțimei.

Liberalismul în conducerea afacerilor statului devine periculos, când lărgeste participarea mulțimei peste puțința ei de a îndeplini *efectiv* misiunile ce i s-au atribuit. Atunci intervine cu drept cuvânt conservatismul și restabilește proporția justă între drepturi și îndeplinirea datoriilor corespunzătoare.

Astfel se explică, cum amândouă partidele sunt deopotrivă trebuincioase pentru viața publică a statului. Unul este cotectivul natural al celuilalt, și în această corecțiune atât conservatismul cât și liberalismul sunt factori ai progresului.

Greutatea conservatismului este de a hotărî, cum să fie aflați în viața publică cei în adevăr chemați și capabili.

Boierimea veche a fost răsturnată de la putere și a meritat să fie răsturnată, fiindcă voia să păsteze ca măsură a acestei aflări întâmplarea nașterii chiar atunci, când cei născuți boieri nu mai erau

suficienți pentru îndeplinirea misiunilor statului și pe de altă parte crescuse suma celor capabili în afară de boierime.

Liberalismul, spărgând cercul cel îngust al boierimei privilegiate, a făcut o adevărată operă de progres și de dreptate. Această operă a fost atât de puternică, încât astăzi nici nu mai există la noi partid politic de boierime. Nimeni nu se mai gândește a face din naștere un semn caracteristic al unei capacități speciale pentru funcțiile vieții publice. Esre un neadevăr copilăresc, dacă unii sau alții din liberalii de toate zilele vorbesc de privilegiile boierimii la adresa conservatorilor de astăzi.

Dar dacă liberalismul a dobândit acest rezultat bun, bunătatea a venit din faptul negativ, că s-a răsturnat un principiu greșit pentru conducerea statului. Însă de aci nu urmează că s-ar putea înlocui cu partea pozitivă a acelui liberalism de la '48 în întregimea programului sau, adică cu participarea directă a tuturor la amănuntele misiunilor statului, după formula declamatorie și neteală a unei egalități în aptitudinile oamenilor.

Fără îndoială, pentru chestiile cele mari și oarecum elementare, d. e. aspirarea spre independență și mărire, războiul național, stabilirea dinastiei și altele de această natură, trebuie solicitată simțirea și conlucrarea totalității popotului nostru.

Fără îndoială, asemenea aceeași totalitate trebuie să participe într-un mod oarecare la viața politică mai generală, între altele și pentru a fi mai accesibilă la măsurile de progres ce le ia statul.

De aceea, printr-un compromis al partidelor, s-a și introdus în România sistemul reprezentativ așa cum este formulat în Constituția de la 1866.

Dar liberalismul vrea ca la orice chestie a politice practice în executarea ei normală să fie lărgit cercul prin mulțime.

Având însă în vedere că toată Constituția noastră este făcută de sus în jos și nu a izvorât dintr-o înțelegere amănunțită de jos în sus, că prin urmare majoritatea poporului este astăzi încă nepregătită pentru îndeplinirea misiunilor zilnice ale statului în diferitele lor ramificări, tocmai conservatorii cei luminați și prin urmare iubitori ai progresului au putut dobândi convingerea că, în starea României de astăzi, mai ales acolo unde este mulțimea este de regulă și incapacitatea și că din contră, restrângându-se numărul după o

dreaptă măsură a celor chieși, cresc sortii pentru adevăratul progres, adică pentru îndeplinirea *efectivă* a misiunilor statului și prin aceeași chiar pentru sporirea crescândă *în viitor* numărului celor capabili.

Ei au constatat prin unele din instituțiile noastre în vigoare acest adevăr. S-au putut găsi câțiva prefecți buni administratori, dar nu s-a găsit nici un consiliu județean la înălțimea misiunii sale; s-au putut găsi consilii permanente de instrucțiune publică cu numărul lor restrâns de membri, cari să lucreze ceva de valoare, și toți ne aducem aminte cu recunoștință chiar de vechia și anteconstituțională Eforie a școalelor, dar nu a fost până astăzi nici un consiliu general al instrucțiunii cu numărul cel mare al membrilor săi aleși, care să fi produs ceva. Și așa mai departe.

Această reflecție esențială conservatoare este așa de întemeiată pe starea reală a poporului nostru de astăzi, încât chiar guvernul liberal al dlui Brătianu, de câte ori a luat o măsură de importanță practică recunoscută, a făcut politică conservatoare, adică restrictivă. Iar ante-luptătorul votului universal, al electivității funcționarilor etc, adică adevăratul reprezentant al liberalismului dogmatic, C. A. Rosetti, a fost totdeauna un ministru imposibil.

Să dăm câteva exemple despre acel conservatism forțat al guvernului liberal.

Un fundament al statului este țăranul proprietar de pământ. Partidul Liberal, revizuire Constituția la 1884, a oprit și el libertatea țăranului de a-și aliena pământul, lăsându-o numai cercului restrâns de orășeni și proprietari mari - măsură conservatoare și antiliberală, dar necesară pentru adevăratul progres al țăranilor.

Partidul Liberal a restrâns la 1882 chiar libertatea mulțimii țăranilor pentru contracte trecătoare de muncă și le-a hotărât din sus în jos tocmeele agricole - altă măsură conservatoare și antiliberală.

Curtea cu jurați este o participare a mulțimii la distribuirea justiției. Liberalismul, după principiile sale, trebuie să întindă competența juraților; conservatismul o va restrânge. Singura măsură pentru judecare este distribuția sigură și efectivă a dreptății. Dacă o poate da mulțimea, cu atât mai bine. Dacă nu, atunci pentru frumusețea unei fraze nu se poate tolera într-un stat nedreptatea în locul dreptății; căci atunci sub cuvântul unei formule de progres s-ar

împedeca tocmai puțința progresului. Când s-a văzut dar, că cei mai mulți casieri prevaricatosi ieșeau nepedepsiți din Cutțiile cu jurați, ministerul conservator de la 1874 a corecționalizat aceste crime, adică a restrâns participarea mulțimii la distribuirea justiției în această parte și a pus în locul ei magistratura limitată la puțini membri numiți după cunoștințe mai sigure - măsura conservatoare și antiliberală, dar asupra căreia guvernul liberal nu a revenit, ci a menținut-o ca mai bună pentru ordinea internă.

Iar unde liberalismul a început a-și mai realiza din principiile sale specifice, este foarte discutabil, dacă a făcut-o cu bun rezultat pentru progresul țării. Sporirea numărului deputaților și senatorilor după noua revizuire este conformă cu liberalismul - principiul conservator cerea combaterea acestei măsuri. Este oare bună măsura? Într-o țară unde lipsesc încă oamenii capabili pentru a îndeplini toate misiunile indispensabile ale administrației executive, sustragerea unui număr mai mare al lor numai pentru lucrările legislative vine oare în folosul interesului public? Și încă o întrebare: cu creșterea mulțimii deputaților a crescut și nivelul intelectual al Camerei actuale?

Dar cel puțin aici tot Partidul Liberal a introdus în noua Constituție un corectiv și constatând incapacitatea mulțimii deputaților de a face legi bine chibzuite, a ptevăzut o înaltă comisie resrânsă pentru elaborarea proiectelor de legi - măsură esențială conservatoare și antiliberală în mijlocul liberalismului.

Însă ne oprim aici cu aceste exemplificări: căci toate precedentele constituționale, relevate în scrierea de față, sunt o dovadă vie, cum un ministru în frazeologie liberal, dar în realitate om de politică practică, nu a cteat cu majoritatea sa din Carnete decât precedente esențial antiliberal și încă unele așa de arbitrate, încât de aceste nici un conservator constituțional nu va primi să se folosească. Căci a numi și a depărta pe miniștrii individuali după bunul său plac față nici o explicate dată Camerelor, a hotărî direcția generală a politicii interne și externe cu evitarea controlului prealabil și efectiv al deputaților, a face din ministrul-prezident un controlator al reprezentanței naționale, și nu din reprezentanța națională controlatoarea ministrului-prezident.... ce însemnează toate aceste ptocederi ale dlui Ioan Brătianu în rezultanta lor decât înlocuirea

judecății mulțimii prin judecata unui singur om, adică izbirea principiului liberal în chiar măduva vieții sale parlamentare.

Ce ar putea dar conservatorii din princip să impure guvernului Brătianu în privința precedentelor introduse de el? Nu rocmăi tendința lor practică, căci aceasta pentru a repeta cuvântul rezumător—este antiliberală.

Dar ce trebuie să-i fie impurar, este lipsa de sinceritate, cu care face conrrabanda unui conservatism restrictiv sub bandiera unui liberalism de principii.

O asemenea falsitate nimicește simțământul adevărului în viața publică și introduce coruperea inteligențelor chiemare a horări mersul unei țări.

Și așa de adânc se răzbună aceasra inconsecuență, încât tactica parlamenrară a dlui Brătianu, neputând suporta o discuție serioasă de principii care ar da de gol rot meșteșugul alcătuirii, este silită a se întemeia pe deșteptarea pasiunilor personale ale deputaților, fiindcă nu se mai poate întemeia pe tăria convingerii lor politice.

De unde rezultă, că majoritatea dlui Brătianu a devenit o colectivitate de interese, și nu mai este un parrid de principii.

Ce păcat că un om, care a ajuns la atâta putere, nu a avut și atâta tărie de spirit, încât printr-o deplină conformitate între idei și fapte, să înalțe din ce în ce mai sus caracterul celor ce l-au urmat cu încredere, în loc de a-i coborî din ce în ce mai jos la nivelul unor simple instrumente, ca pe unii cari au pierdut simțământul adevăratei lor misiuni!"

74

(p. 977) LA ACEEAȘI ADRESĂ. DINASTICISMUL
LBERALILOR. NELINIȘTEA ÎN ȚARĂ
(Ședința Camerei de la 2 decembrie 1886)

Publicat în „Dezbarerile Adunării Depuraților”, nr. 11,
6 decembrie 1886, p. 117-119.

în volum: *Discursuri parlametare*, III, p. 441-450.

Maiorescu readuce în discuție constituirea Coaliției de la Mazar-Pașa, cu care ne-am ocupat mai sus, și lucrările unor membri marcanți ai Partidului Liberal, ca D. A. Sturdza, îndreptate împotriva monarhiei.

75

(p. 984) ÎNTÂRZIEREA INTERPELĂRII
ASUPRA BĂTĂILOR DE LA 5 SEPTEMBRIE 1886
(Ședința Camerei de la 10 ianuarie 1887)

I Publicat în „Dezbaterile Adunării Depuraților”, nr. 24,
î 13 ianuarie 1887, p. 306.
r în volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 451-455.

76

[(p. 987) INTERPELARE ASUPRA DEVASTĂRII
| REDACȚIILOR OPOZIȚIONISTE
j (Ședința Camerei de la 13 ianuarie 1887)

f Publicată în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 25,
| 15 ianuarie 1887, p. 324-329.
| în volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 456-486.
t

Maiorescu descrie, cu ironie, traseul urmat de ceata de agresori și indiferența nu înrâmplătoare a forțelor de ordine față de devastarea redacțiilor presei conservatoare. Propune și acum o normă de urmat în asemenea situații: „când lucrurile sunt foarte tari, cuvinrele trebuie să fie foarte blânde”.

^ Criticul își face însemnări despre aceste întâmplări și în jurnalul său unde găsim aprecieri și cu privire la interpelare. „Ieri inrerpelarea mea - notează în 14/26 ianuarie 1887 - asupra devastărilor comise în 5 septembrie 1886 la redacțiile a 3 jurnale din Capitală. Răspunsul - cu succes oratoriu - a fost al ministrului de Justiție Stătescu.

Răspuns rău al lui Brătianu. Eu [am] judecat [lucrurile] palid, prea rece, în discursul meu¹.

77

(p. 1006)

CHESTII PERSONALE.

CONVORBIREA CU IOAN BRĂȚIANU.

ATITUDINEA PRESEI JUNIMISTE

(Aceeși ședință a Camerei de la 13 ianuarie 1887)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 26, 16 ianuarie 1887, p. 336-338.

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 487-494.

Răspunde la acuzațiile lui Ion Brătianu și Eugeniu Stătescu potrivit cărora presa conservatoare atacă monarhia și readuce în discuție problema Coaliției de la Mazar-Pașa. Aflăm de aici că I. Câmpineanu, primatul Capitalei, eta „autorul intelectual” al devastărilor redacțiilor presei conservatoare.

¹ Titu Maiorescu. *Însemnări zilnice*. Publicate cu o introducere și note de I. Rădulescu-Pogoneanu. Volumul III. (1887-1891). București, Editura Librăriei Socec & Co. S.A.R., [1943], p. 5.

CUPRINSUL

INTRODUCERE.

V

DISCURSURI PARLAMENTARE
CU PRIVIRI ASUPRA DEZVOLTĂRII POLITICE A
ROMÂNIEI
SUB DOMNIA LUI CAROL I

VOLUMUL I

(1866-1876)

Introducere . . . . . 7**I. O scurtă privire asupra situației politice a României.****De la 11 februarie 1866 până la 11 martie****1871. . . . . 9****II. Sub ministerul Lascar Catargi 11 martie 1871 -****3 aprilie 1876. . . . . 31**

Junimiștii 34

Petiția de la Iași 42

Discursuri parlamentare (1871-1876)**Discursul 1 (27 iunie 1871)**

Contra agitării politice la Universitatea din Iași. Pentru
întinderea învățământului primar 55

Discursul 2 (28 iunie 1871)

Pentru reducerea subvențiilor la societățile de
cultura 62

Discursul 3 (28 iunie 1871)

Contra reducerii învățământului primar. 66

Discursul 4 (29 iunie 1871)

Contra profesorilor fracționiști. 68
Notă asupra atacurilor din ziare. 76

Discursul 5 (18 noembrie 1871)

Contra amestecului Rusiei în chestia mitropolitului . . 78

Discursul 6 (30 noembrie 1871)

Asupra profesorilor deputați 81

Discursul 7 (12 martie 1872)

Pentru restabilirea școalelor normale. 87

Discursul 8 (13 martie 1872)

Contra sporirii salariului câtorva profesori
universități 108

Discursul 9 (23 ianuarie 1873)

Pentru libertatea piesei. 112

Discursul 10 (2 martie 1873)

Pentru creditul fonciar român. 125

Discursul 11 (10 martie 1873)

În favoarea școalelor române din Brașov. 129

Discursul 12 (22 noembrie 1873)

Pentru Adresă 132

Discursul 13 (15 decembrie 1873)

Asupra reformei Codului penal 136

Discursul 14 (31 ianuarie 1874)

Pentru reforma legii comunale. 141

Discursul 15 (18 decembrie 1874)

Contra internatelor statului. 150

Discursul 16 (18 decembrie 1874)

Premiile școlare. 158

Discursul 17 (16 ianuarie 1875)

Pentru P. Mavrogeni 161

Discursul 18 (16 ianuarie 1875)

Restaurarea biseticeii din Curtea de Atgeș. 168
Notă cu scrisoarea lui A. Odobescu. 172

Discursul 19 (18 februarie 1875)

Repararea teatrului. 180

Discursul 20 (5 martie 1875)

Budgetul școalelor pe 1876. 184
Notă asupra documentelor Hurmuzaki. 187

Discursul 21 (6 martie 1875)

Legea pentru subvenționarea școalelor din Brașov. . . 189

Discursul 22 (6 martie 1875)

Libera practică a medicilor. Stipendiile d-lot
G-rig. Tocilescu, G. Panu, A l. Lambrior și
Gr. Dem. Teodorescu. 195

Discursul 23 (4 iunie 1875)

Asupra liberelor alegeri. 207

Discursul 24 (26 noembrie 1875)	
Asupra adresei Senatului	216
Discursul 25 (12 și 13 decembrie 1875)	
Pentru suprimarea unor catedre universitare	220
Discursul 26 (17 ianuarie 1876)	
Răspuns la o interpelare personală	243
Discursul 27 (19 ianuarie 1876)	
Sf. Sinod și adunarea de la Bonn	248
Discursul 28 și 29 (21 și 22 ianuarie 1876)	254
Asupra reformei școalelor	254
Expunerea de motive la proiectul de lege asupra învățământului public	260
Discursul 30 (28 ianuarie 1876)	
La o interpelare în Senar. Vot de blam	281
Discursul 31 (5 februarie 1876)	
Contra internatelor liceale. Pretinsul cosmopolitism	293
Discursul 32 (6 februarie 1876)	
Pentru Facultatea de Teologie	305
Discursul 33 (9 februarie 1876)	
Pentru ministerul Lascar Catargi	307
Discursul 34 (11 februarie 1876)	
Contra profesorilor agitatori	322
Discursul 35 (26 februarie 1876)	
Asupra legilor finanțare propuse de ministru	337

Atitudinea d-lui B. Boerescu	339
Atitudinea d-lui Gr. Gr. Canracuzin	350
Atitudinea d-lui prințului Dimitrie Ghica	354
Grupul Pascal, Meirani, Brătianu	361
Finanțele și conservatorii	363

VOLUMUL II

(1876-1881)

INTRODUCERE ISTORICĂ

III. Căderea și darea în judecată a ministerului

Lascar Catargi la 1876

Meritele ministerului conservator	373
Coaliția de la Mazar-Pașa	377
Antidinașticismul ei	378
Nehotărârea guvernului în chesria drumurilor de fier	383
Idem în prevederea crizei orientale	385
Ministerul coaliției	387
Darea în judecată a miniștrilor conservatori	388
Ministerul I. C. Brătianu	390
Instrucția și perchițiile	392
Interogatorul	396
Acuzarea definitivă a 6 miniștri	398
Achitarea celorlalți funcționari	399
Retragerea acuzării	402

IV. Sub ministerul Ioan Brătianu.

**Războiul și Proclamarea Regatului. 24 iulie 1876 -
14 martie 1881**

Izbucnirea crizei orientale	405
Brătianu la Livadia	408

Ion Ghica și Dimitrie A. Sturdza pentru neutralitate	411
Convenția cu Rusia	413
Declararea independenței	

Războiul

Rusia rău pregătită	421
Gutco în Balcani	422
Primele două bătălii de la Plevna	422
Mobilizarea armatei române	423
Refuzarea participării ei	424
Chemarea în ajutor	427
Principele Carol comandant superior	429
Armata română, trece Dunărea	430
A treia bătălie. Botezul de foc. Gtivița	434
Blocarea Plevnei	436
Luarea Rahovei	438
Căderea Plevnei	440
Gurco și Radetzki trec Balcanii	445
Luarea Smârdanului	445
Armistițiul	446
Tractatul de la San Stefano	447
România la Congresul din Berlin	448
Brătianu și Proclamarea Regatului	455
Regele și Regina	456

Discursuri parlamentare (1876—1881)

Discursul 36 (16 mai 1878)

Asupra legii comunale	461
---------------------------------	-----

Discursul 37 (20 mai 1878)

Ancheta parlamentată la Pomârla	477
---	-----

Discursul 38 și 39 (2 iunie 1878)

Contribuabilii și școalele în comună	480
--	-----

Discursul 40 (28 septembrie 1878)

Tractatul de la Berlin	488
Cererea Basarabiei în iunie 1877	506
Trecerea armatei fără convenție	508

Discursul 41 (7 februarie 1879)

Neaplicarea Tractatului de la Berlin și programul ministerial	514
Lipsă de sinceritate	521

Discursul 42 (9 februarie 1879)

Asupra calității de român a ddui Degre	541
--	-----

Discursul 43 (24 februarie 1879)

Asupra declarării de revizuire	544
--	-----

Discursul 44 (24 martie 1879)

Asupra finanțelor sub conservatori	554
--	-----

Discursul 45 (22 mai 1879)

Despre primul apel nominal	564
--------------------------------------	-----

Discursul 46 (5 septembrie 1879)

Pentru amânarea dezbaterilor asupra revizuirii	569
--	-----

Discursul 47 (10 septembrie 1879)

Chestia evteilor si art. 7	586
Necesitatea internațională a revizuirii	598
Alianța israelită	602

Discursul 48 (6 octombrie 1879)

Explicate finală asupra art. 7	607
--	-----

Discursul 49 (11 decembrie 1879)

Nepotrivire între vorbe și fapte la guvernul liberal	617
---	-----

Discursul 50 și 51 (16 ianuarie 1880)

în contra insinuărilor și calomniilor 634

Discursul 52 (12 ianuarie 1881)

Restaurarea de la Curtea de Argeș 659

Meritele d-lui Lecomte du Nouy 660

Discursul 53 (13 martie 1881)

Contta încurajării tutbutărilor 667

Procese de presă sub guvernul liberal 672

încurajarea anarhiei 681

Notă asupra Proclamării Regatului 692

VOLUMUL III

(1881-1888)

INTRODUCERE ISTORICA

V. Sub ministerul Brătianu. De la Proclamarea Regatului**pană la Tractatul de la Londra. 14 martie 1881 - 26 februarie 1883**

Era nouă 697

Clubul conservatei 698

Aritudinea lui în politica externă 700

Tripla Alianță 700

Propuneri ministeriale 702

P. Carp și programul junimist 705

Disensiunea în Partidul Conservator 707

Situația Cabinetului Ioan Brătianu 710

Cabinetul Dimitrie Brătianu 711

Revenirea lui Ioan Brătianu 713

Conflict diplomatic cu Austro-Ungaria 714

Contra proiectul junimiștilor 715

P. Carp la Viena și chestia Dunării 716

Conferința și ttactatul de la Londra 719

VI. Revizuirea Constituției și Căderea Ministerului Brătianu.**De la 1883 până la 23 martie 1888**

Ioan Brătianu omnipotent 723

C. A. Rosetti și revizuirea Constituției 724

Opoziția coalizată 725

Lucrarea Carnetelor revizioniste și disensiunea în

Partidul Liberal 727

Domeniul Coroanei 731

Noua Cameră și junii liberali 732

Ioan Brătianu și junimiștii 733

Lâncezire parlamentară 735

Corupția în partidul liberal 736

Opoziția unită 738

Devastarea redacțiilor unor ziare din Capitală 739

Alte violențe 740

Opoziția violentă în Cametă 740

Ioan Bfătianu devine impopular 741

Opoziția în contra Regelui 742

Procesul Maican-Anghelescu 744

Zădărnicierea unui cabinet Dimitrie Ghica 744

Manifestări pe stradă 745

Desordinea înaintea Camerei. împușcarea

ușierului 746

Procurorii și judecătorii de instrucție în Cameră. Arestatea

d-lor N. Fleva și N. Filipescu 747

Ioan Bfătianu demisionează 748

Discursuri parlamentare (1881-1887)**Discursul 54 (2 decemvrie 1881)**

Asupra tezaurului de la Petroasa 749

Discursul 55 (3 decemvrie 1881)

La adresă. Contta proiectul cu programul

junimist 753

Discursul 56 (11 decembrie 1881)

Divulgarea actelor diplomatice. Cazul	
Calimachi-Catargi	770

Discursul 57 (10 noiembrie 1882)

Contra sancționării unei legi prin reigramă	777
---	-----

Discursul 58 (12 noiembrie 1882)

La Adresă	780
Terenul de unire între partide	782
Omagiul către Tron	786
Justiția	786
Contra magistraților politici	787
Armata și școala	788
Administrația comunală și județeană Reprezentarea	
țării în străinătate	788
Prefecturile	790
Terenul de luptă între partide	791
Programul politic	792
Lipsa de program și scăderea nivelului majorității	
liberale	793
Domnul Dimancea	794
Schimbările ministeriale	797
Dicatura lui Ioan Brătianu	798
<i>Ergofobio</i> , liberalilor	799
Rolul României în Orient	800

Discursul 59 (16 ianuarie 1883).

În contra propunerii de revizuire constituțională. ...	801
Argumentul lui A.I. Lahovari în favoarea vechiului	
colegiu I.	803
Alte argumente: I. Revizuirea este intempestivă	
fiindcă vechea constituție de la 1886 nu s-a aplicat	
încă la învățământ	805
la justiție	808
la admiterea în funcții	811

la descentralizarea administrativă	812
2. Revizuirea este srricăcioasă fiindcă în locul unui	
program de idei introduce un curent de	
frazologie goală	815
Ideile srrăine	822
Ideologul C. A. Rosetti	824

Discursul 60 (18 mai 1883)

Demisie din Comisia Adresei	827
-----------------------------	-----

Discursul 61 (27 mai 1883)

La Adresă	829
Legalitatea alegerilor	831
Legalitatea parlamentului constituit	832
Inconsecvența conservatorilor	836
Lipsa de curent revizionist	838
Caracterul unui curent de opinie publică	840

Discursul 62 (28 martie 1884)

Asupra votării celor 25 articole de revizuit	846
--	-----

Discursul 63 (28 martie 1884)

Asupra textului art. 1 din Constituție	854
--	-----

Discursul 64 (1 aprilie 1884)

Pentru amânarea legii electorale	857
----------------------------------	-----

Discursul 65 (2 aprilie 1884)

Contra revizuirii legii electorale	860
Valoarea Constituției de la 1866 ca compromis	862
Revizuirea e operă unilaterală de partid	863
Revizuirea nu e cerută de țară	864
Corupția nu vine de la legea electorală	870
Ci de la lipsa de organizare în alre privințe	875
Răspunsul lui C. A. Rosetti	878

Discursul 66 (4 iunie 1884)

Asupra urgenței pentru dezbateră dotațiunii 889

Discursul 67 (5 iunie 1884)

Pentru Domeniul Coroanei 891

Discursul 68 (6 decembrie 1884)

La Adresă. Situația junimiștilor în alegeri 900

Discursul 69 (18 decembrie 1884)

Asupra interpelării d-lui Kogălniceanu în contra
Sinodului 923

Discursul 70 (27 noiembrie 1885)

La adresă 930
Opoziția-unită 932
Nemulțumirea în țară 933
Lipsa de activitate legislativă a Partidului Liberal 934
Îndeosebi neîngrijirea magistraturei 935
Influența d-lui Eug. Stătescu 941
Satrapia în județe 944

Discursul 71 (4 martie 1886)

În contra unui ordin de zi neconstituțional. (Cazul
generalului Alexandru Anghelescu) 946
D. Meitani 950

Discursul 72 (5 iunie 1886)

Precedent parlamentar la închiderea discuției 955
Alexandru Lahovari și generalul Manu 958
Lipsa prezidentului Cametei 960
Nemulțumirea crește în țară 960
Poziția junimiștilor 963
Conservatorii reintră în legalitate 964

Discursul 73 (28 noiembrie 1886)

La Adresă 966

Absența și umbrele lui Ioan Brătianu 967
Mesagiul anodin 968
Guvern de fapt fără principii liberale 969
Ocultism în schimbările ministeriale 970
Omnipotența unui singur ministru 972
Supunerea magistraturei 972
Nepotismul 973
Centralizarea 973
Disidența liberală 975

Discursul 74 (2 decembrie 1886)

La aceeași Adresă 977
Dinasticismul liberalilor 978
Conspiratorii de la Mazar-Pașa 979
Neliniștea în țară 981

Discursul 75 (10 ianuarie 1887)

Întârzierea interpelării asupra bătailor de la
5 septembrie 1886 984
Reclamare pentru prezența ministrului internelor 986

Discursul 76 (13 ianuarie 1887)

Interpelarea asupra devastării redacțiilor
opoziționiste 987
Manifestarea la primul-ministru 989
Bătăușii la *Epoca* și la *Independance* 989
Băraușii la *România* 990
D. Take Giani contra lui Ioan Brătianu 991
Conivența administrației publice 992
Cala 11 martie 1871 993
Complicare cu procesul Oroveanu 994
Presa străină 995
Mișcările populare 996
Scop neajuns 997
„Națiune indignată” 998

Moțiune moderată	1001
Liberrarea presei sub conservatori	1003
Discursul 77 (în aceeași ședință)	
Chestii personale	1006
O măsură contra conspiratorilor de la Mazar-Paşa	1007
Convorbirea cu Ioan Brătianu	1009
Atitudinea presei junimiste	1009